This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

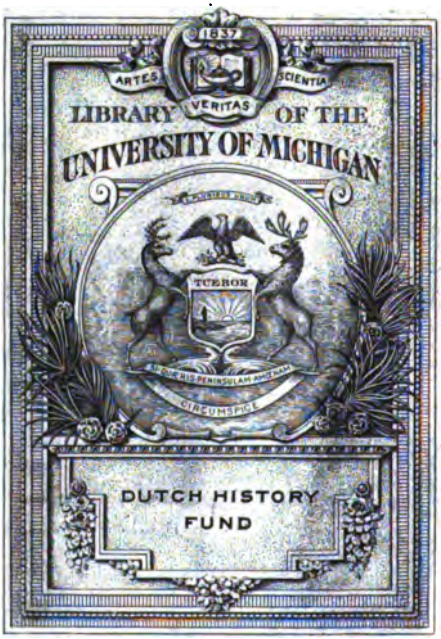
1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TCERON
CIRCUMSPICE
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V12

MENGELWERK,

VOOR

1808.

ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTER-OEFENINGEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1808.

Met Platen.

---

* * *
* *
*

Te AMSTERDAM, bij
C. S. LEENEMAN VAN DER KROE
en
J. W. IJNTEMA EN COMP.
1808.

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

tot Fransche Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

Proeve, over het zedelijk misbruik der Woorden. [illegible]

Gelukkige behandeling der Aangezetsplijt. (Door [illegible].) Door [illegible], M. [illegible] te Amsterdam. [illegible]

Berigt, wegens de invoering der Vaccine aan de Kaap de Goede Hoop. Door [illegible]. [illegible]

Levensschets van den Eerw. [illegible], M. A. F. R. & A. S. [illegible]

De Zeden der Griekenen, Antiochenen en Turken. Door [illegible]. [illegible]

De goede Zoon. Door [illegible]. [illegible]

Gedachten. Door Dr. [illegible]. [illegible]

Gelijkaardige Grootmoedigheid. [illegible]

Over het wederzien en [illegible] in een [illegible] Leven. [illegible]

Waarneming van een aanmerkelijk groot Beenengezwel aan den hals, door de Operatie weggenomen. Door [illegible] VAN HEYTHUYSEN, [illegible], enz. te [illegible]. [illegible]

De Zeden der Griekenen, Antiochenen en Turken. (Vervolg en slot van bl. 39.) [illegible]

Iets over het Serai en den Harem in Turkije. Door [illegible] BEAUVOISIN. [illegible]

Iets over de Waterweegkunde, [illegible] in [illegible] aan H. [illegible], [illegible] op de Antikritiek, door zijn Ed. geplaatst in den Recensent uit de [illegible]. [illegible]

Iets over de Recensie van [illegible] en [illegible], in No. [illegible] Alg. Vaderl. Letterbeef. van [illegible]. [illegible]

De Bard aan de oevers van de [illegible]. [illegible]

Geredde Onschuld en gestrafte Boosheid. *Eene ware Gebeurtenis.* 89
ERASMUS en CARVAJAL. 92
Beschouwing der Schilderkunst en der voornaamste Schilders in de onderscheidene Scholen. 93
Waarneming eener Verlossing, welke niet dan door de *Sectio Caesarea* konde volbragt worden, uit hoofde van de verregaande wanstaltigheid der Vrouwe. Door C. VAN HEYTHUYSEN, *Vroedmeester, enz. te Thiel.* 100
Waarnemingen, over de middelen, om de onderscheidene trappen van Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid, in de Vogelen eigthaar, met elkander te vergelijken. Door LACEPEDE. 107
Levensbijzonderheden en Karakter van JOANNES LUZAC, Hoogleeraar te *Leyden.* 114
Uittrekzel uit het Reisverhaal van een Heer, behoorende tot het *Russische* Gezantschap, in 1805 naar *Pekin* gezonden. 119
De Jagers op het Eiland *Cuba.* Door R. C. DALLAS. 127
Mengelgedachten over der Menschen Zeden en Levenswijze. Door Mr. MEDLEY. 131
De *Surinaamsche* Electrieke Aal. 134
Nog iets over de Alen. 135
De Wolven in de Abdij. 135
De waarde van een Edelgesteente. 136
Beschouwing der Schilderkunst en der voornaamste Schilders in de onderscheidene Scholen. (*Vervolg en slot van bl.* 99.) 137
Waarneming eener Verlossing, welke niet dan door de *Sectio Caesarea* konde volbragt worden. (*Vervolg en slot van bl.* 107.) 145
Uittrekzel uit het Reisverhaal van een Heer, behoorende tot het *Russische* Gezantschap, enz. (*Vervolg en slot van bl.* 127.) 150
Nieuwe Beschrijving van de Wateren, die de Rivier *Mississippi* zamenstellen; met eenige Aanmerkingen over het belang van de vrije vaart op die Rivier voor de *Amerikaanen.* 158
Brief van Mr. J. SCHELTEMA, over hetgene hij aangaande ANNA EN MARIA TESSELSCHADE, Dochters van ROEMER VISSCHER, heeft kunnen vinden, en wat hem nog ontbreekt. 165
Iets, rakende het geschil over de verklaring der Proefneming van BOYLE. Door Prof. G. KESSELINK. 169

Over

INHOUD.

Over een Diamant, bij den naam van *Pitt* of *Regent* bekend. 173

Twee opmerkenswaardige Gevallen, het Leeven en de Zeden der Schotten betreffende. 173

Het Origineel en de Copij. 175

Koninklijke Huisbranderijheid. 176

Op de Afbeelding van Mr. W. BILDERDIJK. 176

Proeve, over de natuur, de oorzaken en de voorwerpen van Zelfbedrog; of Overweging van SALOMO's spreuken XVI: 2. 177

Voorschrift ter genezinge van de waterhondsheid of zogenaamde kwade Koortsen, door middel van Vesicatoiren. Door H. DE H. LEEUWS, *M. D.* te *Sneek*. 187

Bedenkingen over de ware grootte van den Kijnlandschen Voet. Door Prof. J. H. VAN SWINDEN. 189

Wat weten wij? 226

De Fakirs. 230

Over een bijzonder gebruik van de Vrucht, genaamd *Ervaque* geroemd. 238

Iets wegens JOAN VAN OLDENBARNEVELD. 244

Anecdote van den Schilder LUCA GIORDANO. 254

De vermeende gewigtige ziekte. 254

Kosmologische Gedachten, betreffende de vermeerdering en vermindering van de hoeveelheid der stoffe van de Wereldbollen. Door Dr. E. F. I. CHLADNI. 255

Ontleedkundige Beschrijving van den Leeuw. 271

De Karper. 276

Levensbijzonderheden van ANTHONIA KEYTEWEN. 278

Eenige merkwaardige bijzonderheden, nakomt *Portugal* en de *Portugeezen*. 280

De Ontmoeting en het Gesprek van THEMISTOCLES met een Barbaar. 285

BETTINA. *Een Zedelijk Verhaal*. 285

BILDERDIJK. *Dichtstukje*, door Mr. E. A. SIMONS. 295

Quid pro Quo. 296

Kosmologische Gedachten, betreffende de vermeerdering en vermindering van de hoeveelheid der stoffe van de Wereldbollen. (*Vervolg en slot van bl.* 254) 309

Waarneming, betreffende de Koepok-Inenting. Door A. DE PINTO, jcn. *M. D.* in 's *Hage*. 311

De behoedzaamheid, welke er vereischt wordt bij het toedienen van Geneesmiddelen, waarvan men de kracht niet weet, door een voorbeeld gestaafd. 313

Middel, om Stalen Instrumenten, bijzonder Chirurgische, voor Roest te bewaren. Door A. COOPMANS, *Med. & Chir. Doct.* te *Balk*, in *Vriesland*. 285
Iets, over het Karakter, de Zeden en Gewoonten der *Moldaviers* en *Wallachiers*. Door TH. THORNTON. 285
Eenige Aanmerkingen op de bekroonde Prijsverhandeling van J. HAAFNER, over de Zendelingschap. Door F.G.A. DU CHÊNE. 290
De Ontmoeting en het Gesprek van TASSO met een Edelman. (*Vervolg en slot van bl.* 255.) 296
Het Middagmaal te *Bath*. 304
De Prins Stokvisch. 308
Gemengelde Waarnemingen, over den Staat en de Lotgevallen der Schoone Sexe. Door G. GREGORY. 309
Geneeskundige Aanmerkingen over de Herstelling van Drenkelingen. 321
Waarnemingen wegens het nut van het *Magisterium Bismuthi* in Maagkrampen. Door A. POLAK, *M. D.* in 's *Hage*. 327
Middel tegen de Rundvee-ziekte. Door Prof. LEONHARDI, te *Leipzig*. 328
Schilderkunstig Overzigt van het Panorama, verbeeldende de Stad *Weenen*. Door A. FOKKE, SIMONSZ. 330
Herkomst van verscheiden Boomen, Planten, Vruchten enz., tegenwoordig in *Europa* vrij algemeen verspreid. 333
De godvruchtige Grijsaard. 338
De heillooze gevolgen van het inwilligen der jeugdige Driften. *Eene Engelsche Geschiedenis*. 341
HENDRIK DE IV en Madame DE GUERCHEVILLE. 348
De gezellige Pligten der Vrouwen. 349
Waarnemingen, aangaande de groote nuttigheid van den *Belladonna*-wortel in den Kinkhoest. Door den Hofraad WIDEMANN, te *Eichstädt*. 358
Levensgeschiedenis van TORQUATO TASSO. Door GIOVANNI BATTISTA MANSO. 362
Karakters van eenige vermaarde *Pruisische* Veldoversten en Staatsdienaren. 375
Berigt wegens een Wijfjes-Aap van de soort van den *Orang-outang*. Door SONNINI. 381
Klagten over het gebruik van een en ander kort woordje. 388
Uittrekfel uit het Dagverhaal van eene Reis, gedaan in den jare 1799, in de *Zwitsersche* Vallei, die, den 2 Sept.

INHOUD.

2 Sept. 1806, overdekt werd door het inſtorten van een' Berg, *Roſs-berg* genoemd. 386
Merkwaardig voorbeeld van het Inſtinct der Dieren. 391
Latere Voorbeelden van ongemeen hoogen Ouderdom. 392
Redevoering, over de noodzakelijkheid om goede Beginſels vast te ſtellen en een voorzigtig Levensplan te bepalen in de Jeugd. Door W. ENFIELD, *L. L. D.* 393
Karakters van eenige vermaarde *Pruiſſiſche* Veldoverſten en Staatsdienaren. (*Vervolg en ſlot van bl.* 380.) 404
Levensgeſchiedenis des Dichters TORQUATO TASSO. (*Vervolg en ſlot van bl.* 374.) 408
Fragmenten, rakende het Hedendaagſche *Griekenland*. Door DANSSE DE VILLOISON. 421
GUSTAVUS, of de Verjaardag. *Eene Hoogduitſche Geſchiedenis.* 423
Een waarlijk Koninklijk Antwoord. 439
De Hertog DE CHOISEUL en LODEWIJK DE XV. 439
Anecdote van LODEWIJK DEN XVI. 440
Waarom heeft de Apostel PAULUS alle zijne Brieven niet eigenhandig geſchreven? Beantwoord door den Eerw. H. MUNTINGH JR., *V. D. M.* te *Harich* in *Friesland*. 441
Opmerking, ten aanzien van de veelvuldige Wonderwerken, door JEZUS CHRISTUS op Sabbathdagen verrigt. 443
Geſchiedkundige Bijdrage tot hetgene men Volksgodsdienst noemt. 444
Aanmerkingen, aangaande de betrekkelijke Eigenſchappen van ſommige Kwikmiddelen. Door Prof. A. YPEY, te *Franeker*. 445
Over het Voedſel der Planten. Door A. HUNTER, *M. D.* 449
Over een oud *Amſterdamsch* Volksdeuntje. Door Mr. W. BILDERDIJK. 459
Bijzonderheden, rakende de Huwelijken en Huwelijksplegtigheden der *Indianen*. Door SONNERAT. 464
Aandoenlijke Geſchiedenis, der Jeugd, en in 't bijzonder der Studerende Jeugd, ter lezing aangeboden. 472
De Zoutmijnen van *Salzburg*, bij het Stedje *Hallein*. 481
Merkwaardig geval, rakende de Huishouding der Ooijevaren. 484

De

INHOUD.

De gesmoorde Klagten over eene Echtgenoote. 484
Bedenkingen over MATTH. VIII: 21, 22. Door H. VAN DEN HESPEL, te *Middelburg*. 485
Proeve, over het onderscheid tusschen groote en beroemde Mannen. 489
Voorloopig Berigt en Waarneming, wegens de Genezing van een aanmerkelijken Borstkanker. Door G. J. VAN WIJ, *Anat. Chirurg. & Art. Obstetr. Lector* te *Arnhem*. 495
Bijzonderheden wegens den thans regerenden Koning van *Perzie*. Door LANGLÈS. 506
Iets wegens de Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen. 509
Aandoenlijke Geschiedenis, der Jeugd, en in 't bijzonder der Studerende Jeugd, ter lezing aangeboden. (*Vervolg en slot van bl.* 483.) 517
SPANDAW. *Dichtstukje*. 525
Treffend voorbeeld van de verknochtheid der Bewoneren van de *Sandwich-Eilanden* aan hun Opperhoofd. 526
De twee Honigbijen. *Eene Fabel*. 528
VOLTAIRE's klagt geestig beantwoord. 528
Proeve over het onderscheid tusschen groote en beroemde Mannen. (*Vervolg en slot van bl.* 494.) 529
Een genees-, natuur- zedekundig Voorval, waargenomen in het Militair Hospitaal te *Lubeck*. Door MOUSSAUX. 538
Aanmerkingen over de Doodstraf op Huisbraak. Door Mr. H. A. SPANDAW, *Secretaris der Jurisdictie van de beide Oldambten in het Departement Groningen*. 540
Iets over de Waterweegkunde, vervat in eenen Brief aan H. ABNRAE, ten antwoord op de Antikritiek, door zijn Ed. geplaatst in den *Recensent ook der Recensenten*. Door A. VAN COPPENAAL. 558
Bijzonderheden wegens de eerste Levensjaren van den beroemden Muzijkant en Componist DOMENICO CIMAROSA. 565
De uitwerkingen van Goeddadigheid, opgehelderd door eene aandoenlijke Geschiedenis. 568
Anecdote van den Marquis D'ARGENS, Kamerheer van FREDERIK DEN II. 574
Treffende gezegden van ALPHONSO DEN V. 575
Tranen. *Dichtstukje*. 576
De voornaamste Levensbijzonderheden van JOHN WICLIFF, een Voorlooper der Kerkhervormeren. 577

Iets

INHOUD.

Iets over de Gebaren, met betrekking tot den Redenaar, 582
Geschiedkundig Berigt, wegens de vestiging der *Saraceenen*, of *Mooren*, in *Spanje*, en derzelver volkomene uitdrijving, 587
Narigten, wegens eenige op Aartsvaderlijke wijze levende Gezinnen in *Frankrijk*, in het laatste vierde gedeelte der jongst afgeloopene Eeuwe, 595
De Inkrimping, of Bezuiniging. *Een Huislijk Tooneel*. 600
Arme SARA! *Eene Zedelijke Vertelling*. 606
Beschrijving van eene onbewoonde streek in het zuiden van *Frankrijk*. Door J. A. GLEIZES. 615
Echte Anecdoten uit het Dierenrijk. Door J. PLAAT, J. G. ZN., in *'s Hage*. 618
Merkwaardig Voorval, Lord PELHAM bejegend. 622
Anecdote van den beroemden *Engelschen* Tooneelspeler GARRICK. 624
Verveling. 624
De voornaamste Levensbijzonderheden van JOHN WICLIFF, een Voorlooper der Kerkhervormeren. (*Vervolg en slot van bl.* 582.) 625
Iets over de Thee. 631
Geschiedkundig Berigt, wegens de vestiging der *Saraceenen*, of *Mooren*, in *Spanje*, en derzelver volkomene uitdrijving. (*Vervolg en slot van bl.* 595.) 633
Bijzonderheden wegens het Eiland *Minorka*. Door THORNTON. 643
Iets, over den Regeringsvorm van *Moldavie* en *Wallachie*. Door GRASSET DE ST. SAUVEUR. 649
Brief, over den oorsprong van de in zwang gaande of Mode-Vermaaknemingen. 653
Arme SARA! *Eene Zedelijke Vertelling*. (*Vervolg en slot van bl.* 615.) 659
Zonderlinge Brief van twee *Zaankantsche* Kooplieden aan Czaar PETER DEN GROOTEN. 665
Dr. STONEHOUSE en de Tooneelspeler GARRICK. 666
Vernuftige toelichting van DE VOLTAIRE. 667
Overwinning. 667
Brief van F. BUCHNER, *Chirurgijn* enz. te *Amsterdam*, aan J. B. BONZEL, *Med. & Chir. Doctor* te *Rotterdam*. 668
Proeve van Aanmerkingen op zeker Stuk, onlangs uitgegeven, onder den Titel van; „ Beoordeling met Ver-
„ be-

„ beteringen van alle de Evangelische Gezangen, naar
„ de Lere des Bijbels en den Hervormden Godsdienst;
„ door een Zang- en Dichtlievend Genootschap. Op-
„ gedragen aan alle de Leeraren van den Hervorm-
„ den Godsdienst." 669
Iets, tot regt verstand van MATTH. XXI: 36. Door den Eerw. A. GORDKOPP, *V. D. M.* te *Zonnemeer*. 677
Waarnemingen van HUFELAND, aangaande de treffelijke genezende vermogens van de *Sabina*, of *Zevenboom*, in de Jicht; en van het *Mezereum*, of de *Garouschors*, in de langdurige pijnen in het gebeente der Venerische Lijders. 679
Bijzonderheden wegens het Eiland *Majorka*. Door GRAFFET DE ST. SAUVEUR. 684
Opmerkingen, in het Landschap *Entre Minho e Douro* gemaakt. Door den Graaf VAN HOFFMANNSEGG. 684
Het Familieportret. *Een belangrijk Verhaal*. 685
Een Tiental Anecdoten uit de oude en latere Geschiedenis. 691

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE

OVER HET ZEDELIJK MISBRUIK DER WOORDEN.

Wee den zoodanigen, die het kwade goed en het goede kwaad noemen!

JESAIA.

Het gevoelen, 't welk JESAIA in de woorden, die wij ten Motto gekozen hebben, wilde inboezemen, was hoogstwaarschijnlijk, dat de allerjammerlijkste gevolgen te duchten waren uit die zedelijke bedorvenheid, welke der menschen denkbeelden van regt en onregt verwart, en hun aanleiding geeft, om een gedrag, 't welk in de daad laag en misdadig is, als onschuldig en zelfs verdienstelijk aan te zien. In dien zin opgevat, behelst dit zeggen eene gewigtige zedelijke leering, die onze hoogste opmerking verdient. — Dan ik wilde, met dezelve aan het hoofd dezer Proeve te plaatsen, de aandacht mijner Lezeren vestigen op een Onderwerp, 't welk, schoon van een meer bepaalden aard, misschien heden ten dage een woord op zijn pas mag heeten. Ik bedoel de heillooze *uitwerksels* eener gereedheid, heden zoo algemeen onder de *menschen*, *om valsche en verkeerde* Namen te geven aan *zedelijke* hoedanigheden en karakters, over zeer berispenswaardige hoedanigheden en slechte bedrijven los heen te loopen, door er een verzachtenden naam aan toe te voegen, — en, integendeel, het wezenlijk uitmuntende te verlagen, door daaraan eene vernederende benaming te geven; in dezer voege *het kwade goed, en het goede kwaad noemende.*

Sints lang heeft men te regt begrepen, dat naauw-

keurigheid in het gebruik der woorden van het hoogſte aanbelang is in het ſchrijven; dan men heeft er mogelijk zoo zeer niet op gelet, dat eene ſoortgelijke naauwkeurigheid even noodzakelijk is, zoo in de aankweeking des verſtands, als in het levensgedrag. — Ten aanzien van het eerſte, zou het mij ligt vallen, door eene groote verſcheidenheid van voorbeelden, te bewijzen, dat eene verbazende menigte der geſchillen, welke met zoo veel bitterheids gevoerd worden, over ſtaatkundige, zedekundige of godsdienſtige onderwerpen, den oorſprong verſchuldigd is, of aan eene onbedachte misvatting, of aan eene moedwillige misduiding der woorden, en dat, om vele geſchillen tot een minzaam einde te brengen, weinig meer zou vereischt worden, dan de geſchilvoerenden over te halen, om de uitdrukkingen, van welke zij zich bedienen, naauwkeurig te bepalen, en altoos dezelve van wederzijden juist in denzelfden zin te gebruiken. — Dan ik zal, dit daarlatende, mij bepalen, om, in deze Proeve, te handelen over den ongelukkigen invloed van het onnaauwkeurig gebruik of het opzettelijk misbruik van woorden, ten aanzien van het zedelijk gedrag; en zal het mij niet moeijelijk vallen, voorbeelden van die verkeerdheid, van dat misbruik op te zamelen in het dagelijksch leven, volkomen genoegzaam om elk te overtuigen van de noodzakelijkheid om ſteeds op de hoede te wezen, ten einde geene verkeerde gevoelens te koesteren, of in het gedrag misleid te worden, door het, helaas! zoo algemeen *kwaad goed* en *goed kwaad* noemen.

Vergunt mij, in de eerſte plaats, eenige voorbeelden op te halen, waarin de menſchen ſchoone namen aan ſnoode bedrijven geven, of *kwaad goed noemen;* in het voorbijgaan het oog vestigende op de heillooze gevolgen, uit dit misbruik der woorden herkomſtig.

Vooraan op deze lijst kan ik geen voorbeeld van dit zedelijk misbruik der tale eigenaardiger plaatſen, dan dat, hetwelk bijkans elke bladzijde van de Geſchiedenis des Godsdiensts bezoedelt, noemende *Onverdraagzaamheid* en *Vervolging*, *IJver voor de zaak van* GOD. — De menſchen door gewelddadige middelen terug te houden van het vrij gebruik hunner redelijke vermogens, ten opzigte van onderwerpen van een oneindig gewigt voor elk mensch, moet op het eerſte gezigt zulk een doorſte-

kend

kend bedrijf van het hoogſte onregt geweest zijn, — een dwarsboom te zetten tegen de onbelemmerde mededeeling van denkbeelden over ſtellingen, ten welker opzigte het zoo veel mogelijk algemeen verſpreiden hoogst nuttig is, is zoo blijkbaar onbeſtaanbaar met de wijsheid der ſtaatkunde, — de naauwgezette onderzoekers van Waarheid en opregte belijders van Godsdienst te onderwerpen aan ijsſelijke pijnen en ſtrafoefeningen, wegens bedrijven, in derzelver aard hoogstverdienſtelijk, kon niet anders aangezien worden dan voor zulk eene grove ſchennis van billijkheid en menſchelijkheid, dat, wanneer Burgerlijke of Geestelijke beſtuurders deze behandeling hunner medemenſchen in derzelver volle misvormdheid, onder den daaraan eigen naam van *Vervolging*, beſchouwden, het bezwaarlijk te begrijpen valt, hoe zij zich zulk eene hatelijke ſnoodheid konden laten welgevallen. Van het naakt voorgeſteld karakter eens Vervolgers beeft 's menſchen hart vol ſchriks terugge. Maar verander het woord, waarmede dit misbruik van magt omſchreven wordt; zet, in ſtede van *Vervolging*, *IJver voor* GODS *Eer* en *voor de zuiverheid des Christelijken Geloofs*; en onmiddellijk neemt de zaak eene andere gedaante aan; de dwaasheid, het onregt, de onmenſchelijkheid dier handelwijze verdwijnt onmiddellijk, de gevoelens der nature worden ſchielijk verdopſd, de tegenſpraak van het geweten tot zwijgen gebragt, en de Vervolger, in ſtede van zichzelven barbaarschheid te verwijten, rekent zich, vol trots, onder de getrouwe Dienaars van GOD! — Op deze wijze was het, dat de Vervolging, met alle de daaraan eigene verſchrikkelijkheden, zichzelve handhaafde door de traag ſlepende eeuwen van duisterheid; door deze kunſtenarij is zij in ſtaat geweest, zelfs bij het licht der Hervorminge, tot een volgend tijdperk het oogenblik te verſchuiven, waarop de Vervolging; met de algemeene ſtem des denkenden Menschdoms, tot eeuwige ſchande zal gedoemd worden.

Wend, vervolgens, uwe aandacht op dien alleronnatuurlijkſten en alleraanſtootelijkſten ſtaat der menſchelijke zamenleving, op den *Oorlog*, en gij zult ontwaren, dit eene misduiding en misbruik van woorden niet weinig hebbe toegebragt om een bedriegelijken luister te verſpreiden over alle deszelfs verſchrikkelijk- en onmenſchelijkheden. De *Oorlog*, wanneer dezelve ſtrikt en eigenlijk geſproken *verdedigend* is, of wanneer die enkel on-

dernomen wordt ter beſcherminge van leven, vrijheid en eigendom, tegen ongetergden en wetteloozen aanval, kan verdedigd worden, op grond van het eerſte beginſel der menſchelijke nature, *Zelfbehoud*. Dan, zelfs in dit geval, moet de Oorlog, wel verre van met bewonderende goedkeuring aanſchouwd, afgebeden worden, als het grootſte onheil, 't welk de Maatſchappij kan treffen. Maar in welk geval ook de Oorlog van eenen *aanvallenden* aard zij, of vrijwillig ondernomen worde, om vermeesteringen te maken, of ter voldoening eeniger andere beweegreden van eerzucht of gierigheid, verdient dezelve, uit hoofde van de ontelbare rampen, welke hij het Menschdom brouwt, met geene andere aandoeningen, dan die van affchrik en verontwaardiging, beſchouwd te worden. Een Oorlog, enkel aangevangen om veroveringen te maken, is, in waarheid, niet beter dan een plan van plundering, van verwoesting, van doodſlag, niet te minder, maar te meer afſchuwelijk en te duchten, van wege de ſtelſelmatige geregeldheid, met welke dezelve gevoerd wordt, en den ſchitterenden glans, die dit Monſter omſchijnt. — Waren de ALEXANDERS en CESARS, wier eer- en ſtaatzucht, in opeenvolgende eeuwen, de aarde met bloed gedrenkt hebben, bij geene andere benamingen bekend geweest, dan waartoe hunne krijgsverrigtingen hun geregtigden, hunne namen zouden der nakomelingſchappe overgeleverd geworden zijn met ſmaad en ſchande, als bovenaan ſtaande op de lijſt der Rooveren en Moordenaren. —— Dan niet zoodra is de Roover en de Moordenaar, door de tooverkunſt der woorden, in een *Held* herſchapen; niet zoodra heeft men diens verwoestingen voortreffelijke krijgsbedrijven genoemd, of de misdadigheid van het karakter verdwijnt voor dien glans, en, terwijl wij de ſtoutmoedigheid van den Krijgsman bewonderen, vergeten wij de onregtvaardigheid en wreedheid van den Mensch!

Eene ſoortgelijke begoocheling ontſtaat uit het misbruik der woorden in de geſchillen tuſſchen bijzondere perſonen. — Laat de handelwijze naar de mode, om de geſchillen door *Tweegevecht* te beſliſſen, — eene handelwijze, in barbaarſche eeuwen ontſtaan, en een ſchandvlek voor een verlicht en beſchaafd Volk, — haar eigen naam dragen; en er zullen weinigen gevonden worden, zoo geheelenal ontbloot van godsdienſtige en ze-

de-

delijke beginſelen, of zij zullen met affchrik dit in zwang gebragte gevecht beſchouwen. 't Zij de beweegreden, die den mensch tot dit bedrijf aanzet, dieptreffende geraaktheid en dorst na wraak is, of, gelijk misſchien in de meeste gevallen, een ſlaafsch ontzag voor willekeurig opgevatte begrippen van eer, en eene begeerte om allen vermoeden van bloohartigheid af te weren, — kan de daad zelve, noodwendig inſluitende een voorbedacht oogmerk om eenen ander van het leven te berooven, op eene wijze, door geene Goddelijke of menſchelijke wetten geregtigd, in de weegſchaal des gezonden oordeels opgewogen, geen zachter naam dan dien van Moord verdienen; en de omſtandigheid, dat hij, die zich tot een Tweegevecht inlaat, zijn eigen leven waagt, vermeerdert veeleer het misdrijf, dan dat zij zulks vermindere: want roekeloos zijn leven te wagen, is teffens eene daad van onregt ten opzigte van de Maatſchappij, en van Goddeloosheid jegens GOD. In dezer voege zou dit ſtuk ongetwijfeld beſlist worden in de vierſchaar des gewetens. Maar breng de zaak voor een ander geregtshof, door grilligheid daargeſteld en door gewoonte geheiligd, waar de wet van Eer de plaats bekleedt van de wet der Rede, dan wordt, hetgeen te voren een *Moord* heette, ſlechts eene *Affaire d'honneur;* en onder die benaming houdt het *Tweegevecht* niet alleen op misdadig en ſchandelijk te zijn, maar wordt een voorwerp van toejuiching.

Dan dit is geenszins het eenig voorbeeld van de ſchadelijke dwaasheid, welke ik beſchrijf, en die men aantreft in dien kring des menschdoms, die zichzelven den naam van de Beſchaafde Wereld geeft. Hoe veelvuldig ontmoeten wij, onder de loszinnige offeraren aan Mode en Vermaak, voorbeelden van Jongelingen, die, in gevolge van dit ongerijmd misduiden der woorden, bewonderd en toegejuicht worden wegens bedrijven, om welke zij verachting en berisping verdienen! — Een Jongeling, bij voorbeeld, die enkel van wege gebrek aan genoegzame kracht van verſtand, of door eene misdadige hebbelijkheid van traagheid, nimmer eenige vaste beginſels van een geregeld levensplan gevormd heeft, en die, enkel omdat hij geen oordeel of wil van zichzelven hebbe, zich overgeeft aan het opvolgen der grilligheden en driften van een ander, zal lof verwerven wegens die buigzaamheid van aard en onbeſtendigheid van karakter, welke, ten bes-

te genomen, alleen medelijden verdient, als eene zwakheid, die hem waarſchijnlijk tot ondeugd en ten val zal brengen; terwijl een ander, door de natuur met eene ſterker en werkzamer zielsgeſteltenisſe begiftigd, maar wiens vurige geaardheid niet behoorlijk in toom en teugel gehouden is, of door voorſchriften geregeld, loftuitingen wegdraagt, dewijl hij de grenzen van het geoorloofde durft overſchreden, en alle wetten van orde met voeten trappen. Zoo nemen *bedachtelooze Dwaasheid* en *wilde Buitenſporigheid* de namen aan van *Goedgeaardheid* en *Manmoedigheid!*

Welk eene jammerzalige verwarring ontſtaat, uit dezelfde oorzaak, in der menſchen denkbeelden, wegens de deugden van Gematigdheid, Soberheid en Kuischheid! Laat de *trotſche* en *eerzuchtige* man zijne overheerſchende neiging botvieren, tot welk eene uitſporigheid het hem gelusre, — laat hij zijn vaderlijk erfgoed met de bedachteloosſte rijkelijkheid verkwisten aan ſtukken van weelde en overdaad, — laat hij, om zijne kostbare levenswijze goed te maken, de ſtoutſte hand aan den eigendom van een ander ſlaan, — laat de vlijtige koopman, en zelfs de behoeftige arbeidsman, door een onredelijk eiſchen van borgen, of door andere middelen van afperſing, zich gedrongen vinden om zijn met moeite gewonnen geld uit te geven, om de overdadigheden van 's verkwisters tafel, huisſieraden en verderen toeſtel des huishoudens te verſchaffen, — al dit kan zonder berisping doorgaan, zoo lang hij de wereld kan diets maken, om zijne dwaze en verderfelijke *Verkwisting* met de namen van *Gastvrijheid* of *Edelmoedigheid* te beſtempelen.

Terwijl de *onmatige* man dag aan dag zijn lust zonder bedwang opvolgt, en toegeeft aan den ſterken drang eener hebbelijkheid van drinken, in eene mate, die, 't zij gepaard met dadelijke dronkenſchap of niet, ongetwijfeld zijne vermogens moet verzwakken en zijne geſteltenis ondermijnen; wat doet hij, om zichzelven diets te maken dat hij alleen onſchuldig de gaven der goede natuur geniet? Op eene vreemde, wijze de meening der woorden verdraaijende, verbergt hij voor zichzelven het dwaze en misdadige zijns gedrags, door zijne *dronkenſchap* en *vraatzucht* den naam te geven van *wel te leven*.

De ſchennis der *Kuischheid* is een misdrijf, zoo nadeelig

lig voor de maatſchappij, en de rijke welbron van zoo veel perſoonlijk en huisſelijk ongeluk, dat het noodig wordt voor de zoodanigen, die zich daaraan overgeven, de ſchandelijkheid daarvan voor hun oog te verdonkeren, door, zoo veel mogelijk is, die benamingen te vergeten, waarmede geene andere denkbeelden verbonden zijn dan die van zonde en misdrijf, en, in ſtede van dezelve, zoodanige bewoordingen te bezigen, die veeleer het denkbeeld van vermaak dan van pligtſchennis doen geboren worden. En, 't zij dat zelfs het deugdzaam gedeelte der wereld geneigd is om te veel toegeeflijkheids omtrent zonden van dien aard te betoonen, of dat zulks geheel moet toegeſchreven worden aan eene verkeerde kieschheid, vast gaat het, dat ongebondenheid te veel oogluikens en zelfs te veel onderſteunings erlangt, door de vergoelijkende benamingen, onder welke dezelve veelal doorgaat. — *Galanterie* is een woord, 't welk genoemd mag worden, zonder zelfs een blos op de kaken der zedigheid te verwekken; en een *vrolijk jongeling* is een karakter, 't welk de deugd zelve ſomtijds beſchouwt, zonder een rimpel van misnoegde afkeuring in het voorhoofd te trekken. — Dan, het ſtaat nimmer te vergeten bij de zoodanigen, die eenig belang ſtellen in het bewaren van goede zeden, dat deze en andere ſchijnbaar onſchuldige benamingen met de daad hatelijke en verwoestende ondeugden aanduiden, en dat, hoe zeer men ook tot verzachting moge genegen zijn in den tegenwoordigen ongebonden ſtaat van zeden, zoodanige overtreders moeten behandeld worden als *Hoereerders en Overſpelers, die* GOD *zal oordeelen.*

Gemakkelijk zou het vallen, deze lijst van voorbeelden der zoodanigen, *die het kwaad goed noemen*, te vergrooten. *Ik zou*, bij voorbeeld, u kunnen ſpreken van den listigen *ſchelm*, *die*, terwijl hij ſchuldig ſtaat aan de regtſtreekſche *ſchennis van eerlijkheid*, *zijn* geweten tracht te ſtillen, door de *bedriegelijke praktijken*, door welke hij zich dag aan dag verrijkt, *Handel-verborgenheden* te noemen, — van den ſlordigen ſlaaf der gierigheid, die zijn gedrag, om doof te zijn voor alle klagten der lijdende menſchheid, genoegzaam oordeelt te kunnen regtvaardigen, door zijne *vrekheid* met den naam van voorzigtige *Spaarzaamheid* te beſtempelen, — van den boosaardigen kwaadſpreker en lasteraar, die zijn best doet om zelfs die zwarte ondeugden eenigen glans bij te

zetten, door aan dit snood bedrijf den naam te geven van *rustige vrijheid in 't spreken.* —. Dan ik laat dezen onvermeld, ten einde ik nog door eenige weinige voorbeelden opheldere een tegenovergesteld misdrijf, even algemeen, en bijkans even verderfelijk, strekkende om beminnelijke en uitstekende hoedanigheden in wanachting te brengen, door aan dezelve onwaardige en vernederende benamingen toe te voegen, of, *die het goede kwaad noemen.*

Hoe blijkbaar het moge wezen, dat de beginsels van den Godsdienst de proeve van het naauwkeurigste en strengste onderzoek kunnen doorstaan; hoe natuurlijk het zij, dat het hart des menschen gevoelens van eerbiedenisse en dankbaarheid koestere jegens den grooten Maker der Nature; hoe aangenaam en heilzaam Godsdienstige oefeningen in de daad bevonden worden door de zoodanigen, die een geest van Godsvereering bij zichzelven aangekweekt hebben, — heeft men nogthans vaak gezien, dat jonge lieden zich afgemaand vonden van het openlijk erkennen van Godsdienstige grondbeginselen, en het geregeld volbrengen van Godsdienstpligten, door de kracht van dat belagchelijke, 't welk in niets anders bestaat dan in stoutelijk een verachtelijken naam toe te voegen aan iets, 't geen geregtigd is tot alle bijnamen, die waarde en dierbaarheid aanduiden. Welk een ongelijk heeft men de zaak van den Godsdienst aangedaan, welk een onverdienden smaad op de belijders van denzelven geworpen, door het beleedigend gebruik der woorden *Geestdrijverij* en *Dweeperij*, of door de onbepaalde en smaadvolle benaming van *snooden Huichelaar!* Velen verkozen liever aangezien te worden voor menschen, die geen Godsdienst hadden, dan dat men hen bespotte als dwazen, of versmaadde als schurken.

Het regt, om voor zichzelven in zaken van den Godsdienst te oordeelen, is een der heiligste en onvervreemdbaarste regten van den mensch. De waarheid te onderzoeken, met een eerlijk en onbevooroordeeld hart, is eene algemeene verpligting. Een van de grootste diensten, welke iemand zijnen medemenschen kan doen, bestaat zeker daarin, dat hij trachte de wolken van dwaling te verdrijven en het licht van waarheid te verspreiden, door vrijelijk en openhartig den uitslag zijner naspeuringen over de belangrijkste onderwerpen mede te deelen.

len. — Dan wie zal eene genoegzame aanmoediging vinden om de moeijelijkheden der naſpeuringe door te worſtelen, wanneer hij, indien zijne onderzoekingen hem brengen op een weg, afwijkende van het platbetreden pad der volksbegrippen, geene keuze hebbe, dan of die gevoelens heimelijk *bij zich* om te dragen, of zich bloot te ſtellen aan onverdienden haat, onder den naam van *Nieuwigheid-zoeker*? — Of welk eene mate van gezindheid om het algemeenebest te bevorderen zal krachtig genoeg zijn om den bekwaamſten en gelukkigſt ſlagenden onderzoeker op te wekken tot het ondernemen van de weldadige taak om de wereld te verlichten, wanneer zijne nieuwe begrippen, enkel omdat ze nieuw zijn, ſchoon zeker geregtigd tot een onpartijdig onderzoek, onmiddellijk met den hatelijken ſtempel van *Ketterij* gebrandmerkt worden; en wanneer de minſt honende benaming, welke hij met mogelijkheid kan verwachten, die is, welke hem als een eertitel behoorde geſchonken te worden, en hem ſmadender- in ſtede van prijzender-wijze wordt toegebeten de naam van — *Philoſooph?*

Begeven wij ons op de zedelijke wandelpaden des levens, hooren wij dan niet geſtadig, en wel uit den mond van perſonen, die men geenszins zou denken dat allen eerbied voor de deugd afgeworpen hadden, eene ſoort van taal, die, in ſtede van de deugd te onderſchragen en aan te moedigen, naauwelijks kan misſen, dezelve eenen zwaren ſlag toe te brengen? — Is iemand zeer ſtipt in het aankleven der grondbeginſelen van billijkheid, zich met alle omzigtigheid onthoudende, niet alleen van zoodanig eene inbreuk op eens anders eigendom, als waartegen de wet waakt, maar ook van die *mindere overtredingen*, welke alleen kunnen gevoeld en opgemerkt worden door eene ziel, diep doordrongen van een kiesch *gevoel van eer, en wel onderwezen* in het onderſcheiden van *goed en kwaad*, — zijne zoo gansch *volkomene Eerlijkheid*, welke hem geregtigt tot de onderſcheidende hoogachting van aangezien te worden als den bezitter van een zeldzaam juweel, zal, onder de ſtoute waaghalzen om winſt te doen, zeer bezwaarlijk de ſchimpſcheuten der verachtinge ontgaan, en zijn bedrijf den naam van *zwakke Naauwgezetheid* krijgen. — Bezit iemand, in eene vrij hooge mate, die zachtaardigheid van geest en bedaardheid van karakter, welke hem

geduldig maakt bij het hooren van beleedigingen en aangedaan ongelijk; of heeft hij, door het naarſtig aankweeken der Christelijke zachtmoedigheid, die mate van zedelijke kracht en kloekheid van geest verkregen, welke hem in ſtaat ſtelt om de verhevene deugd van vergeeflijkheid uit te oefenen; bij de zoodanigen, die iemands karakter afmeten bij den ingebeelden maatſtaf van valſche Eer, wordt zijne verhevene verdienſte in één oogenblik vernietigd, en met den naam van *kleinmoedigheid* en *laafhartigheid* beſtempeld.

Verrijst er, om de eer der menſchelijke natuur te handhaven, nu en dan een verheven Karakter, gelijk eene nieuwe ſtar aan het uitſpanſel; verbaast hij de wereld, door het geven van een ſchitterend voorbeeld van zuivere, belangelooze en werkzame weldadigheid; ondergaat deze edelmoedige vriend en weldoener des Menschdoms, in de volvoering van zijn edel oogmerk om ellende af te weren, om dwaling uit te rooijen, om kundigheid, deugd en geluk te verſpreiden, alle inachtneming van perſoonlijk voordeel ter zijde ſtellende, veelvuldigen arbeid; beſteedt hij zijn geld, ſtelt hij zelfs zijn leven in de waagſchaal, en zijn naam aan opſpraak bloot, — zelfs deze verhevene deugd, die gezegd mag worden de menſchelijke natuur tot die der Godheid te verheffen, zal, beoordeeld wordende door zielen, te klein om die grootheid te begrijpen, of te laag om te vereeren 't geen zij wanhopen na te volgen, als eene zwakheid beklaagd of als een misdrijf veroordeeld worden. De menschlievende HOWARD kreeg den naam van *Dweeper*; de wijze SOCRATES werd veroordeeld als een *verleider der Jeugd*; en zelfs de hoogst menschlievende JEZUS, die Hemelſche Leeraar, wiens leer niets anders ademde dan godsvrucht jegens GOD en goeddadigheid omtrent de menſchen, werd gelaſterd als een *Godslasteraar* en een *Volksverkeerder!*

Zoo algemeen heerſchend is dat zedelijk misbruik der woorden, 't geen beſtaat in *het kwade goed en het goede kwaad te heeten*. Hoe ſchadelijk zulks zij in de uitwerkſelen, is reeds ten deele gebleken uit het vermeldde, en moet verder ieder in het oog vallen, die de aandacht vestigt op de tooverkracht der woorden, zoo op de verbeelding als op de driften. Geeft aan *Ondeugd* den naam van *Vermaak*; hare wanſtaltigheid, hare misdadigheid, hare heillooze gevolgen verdwijnen, en de Ondeugd doet zich

zich aan den geest op, vereenigd met alles, dat inneemend en bekoorlijk is. Laat, inzonderheid, de Deugd in 't algemeen, of eenige harer bijzondere takken, aangedaid worden met uitdrukkingen, die arbeid en moeite inhebben, of geschikt zijn om verachting of afkeer in te boezemen; de denkbeelden en gevoelens, gemeenlijk met die uitdrukkingen verbonden, worden allerbekwaamst overgebragt op de hoedanigheden en karakters, waaraan die uitdrukkingen worden toegevoegd. — Door deze kunstenarij bedriegen de menschen veelal zichzelven en misleiden anderen, schenkende aan slechte karakters den lof, alleen aan de goede verschuldigd, het behagchelijke en smadelijke toevoegende aan karakters, geregtigd tot eerbied en hoogachting.

Hoe veel zwarigheids, hoe veel moeilijkheids wordt hierdoor den weldenkenden in den weg geworpen! en hoe veel beschermings en ondersteunings schenkt dit aan dwaasheid en ondeugd! — Zeer is het, derhalve, elks belang, *indien hij* wenschte in zijn eigen hart een regtmatigen afkeer van de Ondeugd en een betamelijken eerbied voor de Deugd aan te kweeken, of een den indrang der eene tegen te gaan en de belangen der andere te bevorderen, de schadelijke handelwijze om *kwaad goed en goed kwaad te noemen* te schouwen. — Naauwelijks iets minder hebben de zoodanigen te veroordeelen, die, door laakbare beschroomdheid of verkeerde beleefdheid, zachte en vergoelijkende benamingen aan lastelijke misdrijven geven, den de slechten, die, om hunne eigen ondeugden te bedekken, er steeds op uit zijn, om de strikte aankleving aan de deugd in verachting te brengen, door dezelve met smadelijke benamingen te brandmerken.

Het ware een eenige hulpmiddel tegen dit groot en steeds toenemend kwaad is, om meer op *zaken* dan op *woorden* te letten, en der ziele eenen diepen indruk te geven, dat, onafhankelijk van de grilligheid der tale en de dwingelandij der mode, de natuur der dingen voor altoos onveranderlijk dezelfde zal blijven; dat goed steeds *goed* en kwaad altoos *kwaad* zal blijven, met welke namen men dezelve ook moge bestempelen; en dat, zoo lang de menschelijke natuur zal bestaan, Deugd altoos Wijsheid en Geluk, Ondeugd Dwaasheid en Ongeluk zal zijn.

GELUKKIGE BEHANDELING DER AANGEZIGTSPIJN, *Dolor faciei convulsivus.* Door J. W. KIRCHNER, *Med. Doct. te Amsterdam.*

Eene Ziekte, die bestendig, gelijk deze, volgens de aangeteekende waarnemingen van verscheiden Schrijvers, voor ongeneeslijk wordt gehouden, bij welke zoo vele geneesmiddelen, met en zonder eene behoorlijke bepaling, langen tijd vergeefs beproefd zijn, en waardoor toch de ongelukkige Lijders, bij eenen hoogeren graad derzelve, op eene: ellendige wijze gefolterd worden, eischt niet alleen de deelneming van ieder menschenvriend in het algemeen, maar elk regtgeaard Geneesheer, wien het welzijn zijner lijdende natuurgenooten aan het harte ligt, is in het bijzonder verpligt, alle mogelijke middelen op te sporen, om zijnen hulpverlangenden Lijder, of herstelling, of toch slechts verligting te doen erlangen.

Van deze soort is de zoogenaamde *Aangezigtspijn* (*Prosopalgia*) door FOTHERGILL wel naauwkeurig, echter niet het eerst beschreven: eene zeldzame, maar verschrikkelijke Ziekte; welke benaming zij deswege zoo zeer verdient, omdat het der Geneeskunst zelden of nooit mogt gelukken, dezelve, met vrucht, door hare wapenen te bestrijden.

Ik achte het derhalve mijn pligt, de gelukkige, schoon eenvoudige behandeling van zulk eene Ziekte, door middel van dit geacht Maandwerk, aan het publiek mede te deelen, om daardoor het mijne bij te dragen, dat anderen, in een mogelijk gelijk geval, even zoo gelukkig mogten zijn.

Den 26 Maart 1805 werd ik gevraagd bij de Huisvrouw van N. N., om dezelve met mijne hulp in hare deerniswaardige omstandigheden bij te staan. Zij had den ouderdom van 51 jaren bereikt, was in haar 26ste jaar gehuwd, en moeder van 7 kinderen, welke zij alle zelve gezoogd had. Gedurende elke zwangerheid beving haar zekere *melancholie*, doch welke na de verlossing telkens weder volkomen verdween. Op haar 48ste jaar bleven de *menstrua* weg, hetwelk al wederom door dezelfde *melancholie* gevolgd werd, die echter, op het ver-

verſchijnen van eenen vochtigen uitſlag op het gehaarde deel des hoofds, ook weder verdween. Evenwel begon met den tijd der Patiente deze uitſlag zeer lastig te worden; waarom zij, op aanraden van onkundige lieden, allerlei middelen op het hoofd, tot verdrijving van dien uitſlag, aanwendde, met dat gevolg, dat dezelve ook eindelijk geheel opdroogde.

In de maand December 1804 kreeg de Patiente, op zekeren middag, eene zeer gevoelige pijn in de regter bovenkaak, die, in plaats van na verſchillend aangewende hulpmiddelen te verminderen, dagelijks geweldig toenam, zich over het geheele regter gedeelte van het aangezigt allengs verſpreidende, zoodat de Patiente daardoor eten noch iets drinken konde, en nog veel minder eenige rust genoot. Het was in deze omſtandigheden, dat ik bij de Patiente, op den 26 Maart 1805, voor het eerst kwam. Ik vond haar te bed, met toegeſchoven gordijnen. Ik naderde, en ſchoof dezelve eenigzins open, ten einde haar te kunnen zien. Hierop werd, door het invallend licht in de oogen, de woede der pijn zoo geweldig opgewekt, dat ik er van ontzette; wordende namelijk het regter gedeelte van het aangezigt zoo ſterk zamengetrokken, alsof alle de daar gelegene ſpieren eene andere plaats ſchenen te willen innemen. Zooveel ik konde nagaan, was het hevigſte der pijn bepaald ter plaatſe, waar de *Nervus infra orbitalis* naar buiten gaat langs den inwendigen ooghoek, de wenkbraauwen tot aan den ſlaap, hoewel de bovenlip en regter neusvleugel en het geheele regter gedeelte der onderkaak, ja zelfs de tong, ook ſterk aangedaan ſchenen. Men had der Patiente reeds eenige kiezen uitgetrokken, omdat men vermoedde, dat aangeſtoken kiezen de oorzaak waren, zonder dat hierdoor eenige verligting was te weeg gebragt. *Haar gekerm was deerniswaardig, gedurig ſlechts om eenige verligting ſmeekende.* De pijn had ſints de laatſte vier weken meestal beſtendig gewoed; en indien dezelve ook voor eenige oogenblikken ſcheen bedaard te zijn, was op de allerminſte beweging der lippen of tong, of het invallend licht in de oogen, derzelver hevigheid onbeſchrijfelijk; in het regter oog zelve had zij eene pijnlijke flikkerende gewaarwording, gelijk men gevoelt, door het ontladen eener kleine Leydſche flesch in hetzelve. De eetlust der Patiente was natuurlijk, indien haar de pijn ſlechts hadde toegelaten

om voedsel te kunnen tot zich nemen. De pols was zelfs gedurende het hevigste der pijn niet tegennatuurlijk; de ontlastingen naar behooren.

In deze omstandigheden kwam het mij voor, dat ik met de gewone middelen weinig zoude kunnen ten uitvoer brengen. Het geweld der pijn was te hevig, om, volgens FOTHERGILL en anderen, het *Extr. Cicutæ* eerst een tijdlang te beproeven; ook werd ik door de waarnemingen van anderen, wegens deszelfs vruchteloos gebruik, afgeschrikt: om van vele andere aangeprezene inwendige middelen niet te gewagen. Ik kon ook niet besluiten tot het doen doorklieven der *Nervus infrá orbitalis* (die hier het meest de geleider der pijn scheen te zijn), omdat niet alleen door HAIGHTON en anderen deze operatie vruchteloos beproefd was, maar mij juist ook te dier tijd het geval van Doctor KAPP, in het *Journal der practischen Heilkunde* van HUFELAND medegedeeld, in handen viel, waaruit mij de nuttelooshеid dezer kunstbewerking in deze Ziekte ten klaarste bleek. Veelligt had ik besloten, om de *Tinctura Stramon.*, welke de beroemde LENTIN eenigzins aanprijst, voorzigtig aan te wenden; dan, hoezeer ook dit geweldig middel hier wel te bekomen was geweest, was ik daarvoor eenigzins huiverig.

Ik besloot, derhalve, om haar, in de eerste plaats, slechts een geconcentreerd *Infusum* der *Valerianæ*, rijkelijk met het *Laud. liq. Syd.*, te laten gebruiken, op de volgende wijze: ℞. *Rad. valer. sylv.* ʒj. *Inf. c. s. q. aq. col.* ℥vj. *adde Laud. liq. Syd.* ʒβ. *Aq. Cinnam. Syr. ejusdem, aa* ʒj. *m. s.* alle uren 2 tafellepels. — Des anderendaags bevond ik, dat de Patiente eenen tamelijk gerusten nacht doorgebragt, en meer dan in de laatste vier weken had geslapen; derhalve liet ik haar met dit voorschrift continueeren, dagelijks er eenige druppelen meer van het gemelde *Laudanum* bijvoegende; waardoor de Lijderesse in staat geraakte, om behoorlijk voedsel tot zich te kunnen nemen, en eenig huisselijk werk te verrigten. — Zes weken gelukte het mij, de Lijderesse in deze voor haar zoo noodige kalmte te houden, en wij geloofden dagelijks te vorderen, gedurende welken tijd aan de Patiente ook nog *Asf. foet.*, *Arnic.* enz. bij afwisseling was toegediend. — Dan eensklaps verscheen de pijn op den 3den Mei weder met alle hevigheid; ruimere dosis van het *Laud. depur.* hadden geene

de

de minſte uitwerking, noch op de pijn, noch op het ligchaam. Nu liet ik een ſpaanſche-vlieg op den hoek van de onderkaak appliceeren, dewijl het thans het aanzien had, of de geheele ganzevoet (*pes anſerinus*) aangedaan was, en, volgens den raad van STARK, eene zalf, beſtaande uit *Merc. dulc.*, *Axung.*, *Porcin.*, *Ol. Saſſafr. deſt.*, tweemaal daags in de wang en nabijgelegene deelen inwrijven. Drie weken werd hiermede aangehouden; en de ſpaanſche-vlieg ſterk in ettering onderhouden. Tot hiertoe evenwel was alles vruchteloos; de pijn werd zoo woedende, dat de Lijderesſe tot eene temporaire razernij overſloeg. Opium bleef nu geheel werkeloos. In deze treurige omſtandigheid beſloot ik, eene proef met het *Pulv. Rad. Belladonnæ* te doen, en hetzelve aan de Lijderesſe zoo lang in opklimmende doſes toe te dienen, tot dat ik daarvan de gewone gevolgen der meeste *narcotiſche* plantgewasſen zoude bemerken. Ik liet tevens, bij afwisſeling, nu een aftrekſel van de bladen der *Belladonna* laauwwarm met compresſen op de pijnlijke wang appliceeren, en dan weder de *Tinctura opii vin.* zacht inwrijven. Hierop week, wel is waar, de pijn geenszins; zelfs kreeg de Patiente niet eens eenige verligting; echter nam ik hier iets waar, hetgeen mij meermalen is voorgekomen, (zoo ik mij niet bedriege) dat namelijk het Opium nu wederom zijne pijnſtillende kracht uitoefende, zoo als ik bij deze Lijderesſe in den beginne had waargenomen; want één grein daarvan bewerkte thans weder een rustigen nacht, waartoe te voren geene zes greinen waren in ſtaat geweest.

Aldus behandelde ik de Patiente een tijdlang palliatief, met het *Laud. dep.* en de *Belladonna* afwisſelende, en zij genoot nu ook nog van tijd tot tijd vele kalme dagen, hoezeer ook deze kalmte door tusſchenkomende pijnen verbitterd wierd.

Op den 10 *Julij* 1805 *vernam ik voor het eerst*, dat de Lijderesſe te voren met eenen *uitſlag* op het hoofd was behebd geweest, die men met veel moeite had genezen. — Ik gaf nu den raad, dat men eene groote ſpaanſche-vlieg op het hooſd zoude appliceeren, om daardoor eene ontlasting, waaraan de natuur te voren reeds gewoon ſcheen geweest te zijn, weder tot ſtand te brengen. Men had hier zeer veel tegen; evenwel, op mijne herhaalde aanſporing, ging men er toe over; dan, daar het eenigzins moeijelijk is, om ettərdragten op het gehaarde deel van het hoofd op den

duur

duur aan den gang te houden, werd dezelve, tegen mijnen wil, op den 6den dag reeds met eene opdroogende pleister verbonden; en de Patiente, tegen deze nieuwe pijniging, (gelijk zij het noemde) vooringenomen, ſtemde daarin toe.

De Aangezigtspijn bleef intusſchen geſtadig voortwoeden; en daar ik de Patiente tot het gebruiken van geneesmiddelen niet verder bewegen konde, was haar toeſtand ellendig. Daar ik mij, om verſcheidene redenen, en inzonderheid wegens den, de pijn voorafgeganen uitſlag, zoo veel goeds van eene etterdragt beloofde, hield ik niet op, alle gelegenheden te baat te nemen, om haar daartoe te overreden; waarop zij dan ook eindelijk, in den aanvang van 1806, eene fontanel op den arm van dezelfde zijde liet appliceeren, met dat gelukkig gevolg, dat, naar mate de ontlasting, daardoor bewerkt, langzaam vermeerderde, de pijn gedurig afnam; en, hetgeen zulks te meer bevestigt, is, dat, wanneer, in de maand April van hetzelfde jaar, de Patiente eenigzins traag begon te worden in het behoorlijk verbinden der fontanel, omdat de pijnen haar thans daaraan niet meer herinnerden, en diensvolgens de ettering derzelve verminderde, zich ook aanſtonds weder ſporen van de vorige pijn openbaarden; doch de etterdragt was zoodra niet weder behoorlijk aan den gang, of de pijn was verdwenen. In het najaar van 1806 ging ik de Patiente eens zien, en vond haar volkomen wel.

Ik heb met opzet deze Waarneming zoo lang terug gehouden, omdat ik nog altijd de gelukkige uitkomst eenigzins wantrouwde. Dan, daar er thans (Dec. 1807) bijkans twee jaren verloopen zijn, dat zich mijne Lijderesſe, behalve het nietsbeduidend ongemak, 't welk de fontanel op den arm haar mogt veroorzaken, in den besten ſtaat van gezondheid bevindt, meende ik dezelve als welgeſlaagd te mogen beſchouwen en gemeenmaken.

BERIGT, WEGENS DE INVOERING DER VACCINE AAN DE KAAP DE GOEDE HOOP. Door den Heer PERON, *Natuurkundige, behoorende tot de Expeditie der Ontdekkingen aan de Zuid-Eilanden*, (Terres australes.)

(Overgenomen uit het *Journal de Medecine, Chirurgie & Pharmacie*, Tome IX. p. 17.)

Het is algemeen genoeg bekend, welke ſchrikbarende verwoestingen de Kinderziekte in de Europiſche Volkplantingen aanrigt; en het is voornamelijk onder de *lieden van de kleur* (*Zwarten*) (welke hiervan ook anders de reden moge wezen) dat dezelve een groot aantal ſlagtoffers maakt. Ook bevatten alle Reglementen van algemeene Politie in die landſtreken zeer vele en geſtrenge maatregelen tegen het aanbrengen dier Ziekte. Alle aankomende ſchepen worden ten naauwkeurigſte onderzocht, en aan ieder ſchipper, welke eenige teekenen dezer Ziekte aan boord van zijn ſchip mogt hebben, zonder dit te openbaren, zeer zware ſtraffen opgelegd. Op het geringst vermoeden worden zulke ſchepen uit de havens of van de reeden geweerd, en genoodzaakt, onder naburige en onbewoonde Eilanden, quarantaine te houden. De reeds, voor de Europiſche Gewesten, zoo groote weldaad der Koepok-inenting wordt dus nog gewigtiger en belangrijker voor onze Volkplantingen in Indiën en in Amerika.

Reeds ſedert eenigen tijd was deze gewigtige ontdekking op *Isle de France* en *Isle de Bourbon* gunſtig ontvangen. De verlichte ijver van de Beſtuurders dier Koloniën, de edelmoedige hulp van de Heeren LA BORDE, BARRAULT, STADEMAN, BERGSTEIN en GUILLEMEAU, Geneesheeren in het N. N. Westelijk gedeelte van *Isle de France*, hadden over de, tegen deze gewigtige nieuwigheid, gevestigde vooroordeelen mogen zegepralen. Ook had de beroemde tegenproef (*) van het Eiland Coë-

(*) Deze tegenproef namelijk had hierin beſtaan: op een ſchip, op hetwelk zich de Kinderziekte had geopenbaard, had

Coëtivy, die voor eenigen tijd door alle de nieuwspapieren was bekend gemaakt, alle onzekerheid te dezen opzigte doen ophouden.

Niettegenstaande de *Kaap de Goede Hoop* niet verre van *Isle de France* ligt, was die Kolonie nog geene deelgenoote van deze weldaad geworden, wanneer op den 18 November 1803 het Portugeesch schip *Belisario* in de Tafelbaai ten anker kwam. — Weldra berigtte de Gezondheids-Commissie aan den Hr. R. DE KLERK DIBBETZ, Inspecteur-Generaal der Hospitalen van de Kaap, dat de Vaccine aan boord van dat schip was. De Hr. DIBBETZ koos terstond zijne partij. Onder voorwendsel van, nopens deze ontdekking, van welke alle nieuwspapieren om strijd de voordeelen verbreidden, eenige berigten te gaan vragen, verkreeg deze verlichte Geneesheer de toestemming der Regering, om den Portugeeschen Kapitein voor eenige oogenblikken te gaan spreken, onder voorwaarde echter dat niemand aan boord van het schip zoude mogen komen. De Hr. DIBBETZ bekwam, zonder dat het volk van zijne sloep het merkte, een draad met stof. — Aan de Kaapstad terug gekomen, maakte hij, in stilte, een begin met zijne nuttige waarnemingen, herhaalde dezelve zorgvuldig, en vermeerderde ze spoedig. — Zeker van de voordeelen dezer praktijk, vervoegde hij zich bij den Hollandschen Gouverneur, den achtingwaardigen JANSSENS, en gaf hem rekenschap van zijn nuttig bedrog, en van de proeven, welke hij, met zoo veel voorzigtigheid als geheimhouding, herhaald had. Voorts drong hij bij hem aan, vertoonde hem de belangrijke vrüchten van eene dergelijke invoering, en verkreeg eindelijk de toestemming, om zijne navorschingen op een klein, nabij de Kaap gelegen Eiland, *het Paarden-eiland* genaamd, te vervolgen.

Toen was het, dat, de proeven en waarnemingen zich, ten voordeele der Koepok-inenting, vermenigvuldi-

nam eenige slavenkinderen geplaatst, welken de Koepokken te voren waren ingeënt; een edelmoedig Geneeskundige ging mede op dit schip; — de gezegde slavenkinderen werden, gedurende den geheelen tijd dat men dit schip onder het Eiland *Coëtivy* quarantaine liet houden, op allerlei wijze aan de besmetting der Kinderziekte blootgesteld, en bekwamen er geen letsel van.

digende, de Regering weldra dargeen toejuichte, hetwelk dezelve tot dien tijd toe had tegengewerkt. Men rigtte een Hospitaal op, onder de vestingwerken van de ſtad; en het is daar, dat ik zelf den Hr. DIBBETZ zijne waarnemingen met de grootſte zorgvuldigheid heb zien herhalen. Dit Hospitaal wordt volmaakt wel beſtuurd; deszelfs ligging is zeer gezond en ruim; ook had, tot op het oogenblik van mijn vertrek van de Kaap, de Directeur niets dan gelukkige gevolgen gehad, zonder eenig inmengſel van ongeluk of tegenſpoed.

De Hr. DIBBETZ, de edelmoedigſte kieschheid met den verlichtſten ijver vereenigende, zond den Portugeeſchen Geneesheer, aan wien hij, in naam der Kolonie, een brief van dankzegging ſchreef, een prachtige doos met chirurgicale inſtrumenten ten geſchenke.

Een, in alle opzigten, zoo lofwaardig gedrag doet te veel eer aan de Geneeskunde zelve, dan dat ik mij niet verpligt zoude rekenen om het algemeen bekend te maken.

Kan er vleijender zegepraal zijn voor de Kunst, dan de beſchouwing van een kundig en edelmoedig Man, zich aan gevaren blootſtellende, en zijne pogingen en opofferingen vermenigvuldigende, om hoogſt ſchadelijke vooroordeelen te doen verdwijnen, en een geheel Volk te noodzaken eene weldaad aan te nemen, welke het verſtoot en miskent?

Bijvoegſel van den Vertaler.

Wij kunnen hier nog, met volkomene zekerheid, bijvoegen, dat de kundige en menschlievende Geneesheer R. DIBBETZ na dien tijd de kunstbewerking der Koepok-inenting bij een ongemeen groot aantal van allerhande voorwerpen heeft in het werk geſteld, en dat hij daarvoor niet alleen plegtig is bedankt geworden door de toenmalige Kaapſche Regering, maar dat dezelve hem ook daarenboven door een aanzienlijk geſchenk hare dankbaarheid heeft betoond.

LEVENSSCHETS VAN DEN EERW. WILLIAM COXE, *M. A. F. R. & A. S.*

(Naar het *Engelsch.*)

„ De Eerw. COXE is onzen Landgenooten, in naam, als
„ Reiziger en Schrijver, bekend, uit de Vertalingen der Werken, door zijne hand ons geſchonken.
„ Eene nadere kennis kan hun niet ongevallig wezen.
„ Wij ſchenken die door de vertaling der volgende
„ Levensſchets."

* * *

Het verſchaft vermaak aan den Geſchiedſchrijver en den Lezer, het Leven te beſchouwen van eenen Man, wiens uitſtekende begaafdheden onophoudelijk bezig geweest zijn in het ſchenken van onderwijs en het nut doen aan anderen. Onder de veelvuldige Letterbezigheden van den Eerw. COXE, wiens Levensſchets wij thans zullen opmaken, was het geenszins de minst lofwaardige, dat hij zich verledigde om de opvoeding te voltooijen van jonge Heeren, zijner zorge toevertrouwd; leer en voorbeeld zamenparende, wanneer hij hunne nieuwsgierigheid voldeed, ten aanzien van de Landen, met hun doorgereisd, en de voorwerpen, welke zij aanſchouwden. Het onderwijs en voordeel, dezen aangebragt, is ondertusſchen alles niet, 't geen de bekwaamheden van dien Man te wege bragten. De Maatſchappij, in 't algemeen, is hem zeer veel verſchuldigd, wegens de wijze, op welke hij de kundigheden, door veel oefenings en volſtandige werkzaamheid verkregen, verſpreid heeft. Mannen van dien ſtempel verdienen in hunne bedrijven gekend te worden door hunne Landgenooten en zoo vele anderen, als, door de vertaling zijner Schriften, vermakend onderhoud en leerrijk voordeel van zijnen arbeid trokken.

Indien het waarheid zij, gelijk men vaak beweerd heeft, dat het Karakter eens Schrijvers best uit zijne Werken gekend wordt, zal het ten volle blijken, dat de ziel van COXE uitſtak in kracht en bondigheid. Eenige

ge zijner uitvoerigſte Werken, die veel tijds ter bearbeiding vorderden, konden niet anders dan met tuſſchenpoozingen worden vervaardigd; hogtans gaan dezelve op een zeer eenparigen voet voort, en zijn voltrokken met zulk eene gelijkvormigheid, dat men niet kan nalaten zich over de kracht van zijnen geest te verwonderen.

De Eerw. WILLIAM COXE is de Zoon van Dr. WILLIAM COXE, een Arts. Hij werd geboren den zevenden van Lentemaand 1747. O. S., in *Dover-ſtreet, Piccadilly*. Slechts vijf jaren bereikt hebbende, werd hij ter ſchole beſteld in *Highſtreet*, *Marybone*; welke ſchool, ten dien tijde, opgehouden werd door den Eerw. Heer FOUNTAINE: hij bleef er ſlechts een korten tijd; ſchielijk vertrekkende na *Eton*, onder het opzigt en onderwijs van den Eerw. Dr. BARNARD. Hier verbleef hij tot in Zomermaand des jaars 1765, wanneer hij na *Cambridge*, in *Kings-College*, vertrok, waar hij tot Lid werd gekozen ten jare 1768.

Aan deze Hoogeſchool onderſcheidde hij zich ten voordeeligſte, en behaalde, twee jaren achtereen, de eerſte Prijzen, wegens de best opgeſtelde *Latijnſche* Verhandelingen. Het bepaald beſluit zijnde om in den dienst der Kerke te treden, werd hij, in Wintermaand des jaars 1771, door den Biſchop van *Londen* in den rang van Diaken toegelaten, en in Lentemaand des volgenden jaars tot Leeraar. Ten tijde dat hij den rang van Diaken verkreeg, ſchreef hij eene Redevoering in 't *Latijn*, welke den Biſchop zoo zeer voldeed, dat, toen de Heer COXE zich ter laatſte bevordering aangaf, Dr. JERRICK hem toevoegde, zoo zeer overtuigd te zijn van zijne bekwaamheden bij eene vorige gelegenheid, dat alle verder onderzoek overbodig was.

Kort na het bekomen zijner ordening bediende hij de Kerk van *Derham*, nabij *Uxbridge*, in *Middleſex*, voor eenige weinige maanden; hij verliet dien post, wanneer de Hertog VAN MARLBOROUGH hem, op zeer aannemelijke voorwaarden, uitnoodigde om het opzigt te hebben over de opvoeding zijns Zoons, den Marquis VAN BLANDFORT. In dit Gezin bleef hij ſlechts twee jaren.

Op een uitgeſtrekter tooneel van werkzaamheid werd hij geroepen eene rol te ſpelen; hij vergezelde Lord

HERBERT, thans Graaf VAN PEMBROKE, op dien Reize. Omtrent vier jaren bleef hij uit, en bezocht, in dien tijd, de voornaamſte Landen van *Europa*, uitgenomen *Spanje* en *Portugal*. De vrucht van deze zijne Reize was eerlang de uitgave van een Werk, behelzende Reizen in *Polen*, *Rusland*, *Zweden* en *Deenemarken*, doormengd met Geſchiedkundige berigten en Staatkundige naſpeuringen. Ten opzigte van *Polen* vond hij zich vereerd met onderrigtingen uit den mond van Lieden, die een hoogen rang en gezag bekleedden, en geraakte gelukkig in 't bezit van eenige oorſpronkelijke Brieven, uit *Warſchau* geſchreven vóór en gedurende de Rijksverdeeling, welke hem in ſtaat ſtelden om een groot licht te verſpreiden over dit belangrijk tijdperk; uit welken hoofde het Verhaal, *Polen* betreffende, verſcheide bijzonderheden bevat, tot nog toe niet openbaar gemaakt.

Wat *Rusland* betreft, de Keizerin zelve verwaardigde zich, hem eenige Vragen te beantwoorden; welk gunſtbetoon der Alleenheerſcheresſe van dat Rijk niet anders kon uitwerken, dan dat hij in zijne verdere naſpeuringen gelukkig ſlaagde. De beroemde Geſchiedſchrijver, de Heer MULLER, begunſtigde hem met verſcheide berigten, de gewigtigſte en duiſterſte gedeelten dat *Ruſſiſche* Jaarboeken betreffende, en wees hem de voornaamſte Schrijvers over dat Rijk aan.

De aard des *Zweedſchen* Rijksbeſtuurs, ten dien tijde, opende hem de bronnen van kennisneming zeer gereedelijk; en, ſints zijne terugkomst in *Engeland*, verſchaften verſcheide *Zweedſche* Heeren, wel ervaren in de geſteltenisſe huns Rijks, hem een nog grooter voorraad van kundigheden.

Naardemaal de ſchrijfſtoffe, welke hij in *Deenemarken* opdeed, min ruim was dan die hij elders verzamelde, werd het verhaal van dat Koningrijk meer bepaald tot die omſtandigheden, van welke hij volkomene zekerheid kon bekomen. Het was COXE's onveranderlijk beſluit, nooit onzekere berigten aan te nemen, maar zich alleen te bepalen tot zoodanige ſtukken, als hem voorkwamen op het onbetwistbaarſte gezag te berusten.

In de Geſchiedkundige berigten nam hij zijne toevlugt tot verſcheide *Engelſche* en andere Schrijvers, bovenal *Duitſchers*, op wier waarheidsliefde men aan kon, die zich

zich een geruimen tijd in eenige der *Noordſche* Rijken onthouden hadden, en hem veel, den *Engelſchen* Reizigeren onbekend, opleverden.

Veel verpligtings had hij ook aan de Heeren WRAXALL, PENNANT, en Dr. PULTNEY; de Kolonel FLOYD, zijn Reisgenoot, deelde hem een naauwkeurig Dagverhaal der gedane Reize mede, aan 't welk hij zich, wegens vele aangelegene bijzonderheden, verſchuldigd rekent (*).

De Heer COXE, zijnen Kweekeling te *Milaan* latende, in Zomermaand des jaars 1779, deed een reisje door het land der *Griſons*. In Wijnmaand diens zelfden jaars keerde hij weder na *Engeland*, en verbleef in *Kings-College* tot den jare 1784, wanneer hij andermaal op reis toog, als Reisgenoot van SAMUEL WHITBREAD, *Esq.*, *Duitschland*, *Zwitſerland*, de *Nederlanden*, *Holland*, de *Noordelijke gedeelten van Europa* en *Italie* doorreizende (†).

Eer één maand verſtreken was, na COXE's wederkomst van laatstgemelde Reize, ontving hij eene aanbieding van WILLIAM HENRY PORTMAN, *Esq.*, van *Bryanſton*, *Dorſet*, om het toevoorzigt te hebben over de opvoeding van diens oudſten Zoon. Dit gaf op nieuw gelegenheid tot het doen eener Reize met dien Kweekeling, welken hij door *Zwitſerland* vergezelde, een gedeel-

(*) In 't Nederduitsch vertaald uitgegeven, bij den Drukker dezes YNTEMA, onder den Titel, *Beſchouwing van de Maatſchappij en Zeden in Polen*, *Rusland*, *Zweden en Deenemarken*, *doorvlochten met voorvallen*, *eenige uitſtekende Karakters betreffende*, in zes Deeltjes, en één Deeltje *Levensbeſchrijvingen*. Men zie het Voorberigt, voor het Eerſte Deeltje, 1788 in 't licht verſchenen, geplaatst, waarin de Vertaler, zijne handelwijze omtrent dit Werk vermeldende, dezelve, onzes oordeels, voldingend wettigt.

(†) Van deze Reize, wat de *Noordſche Gewesten* betreft, heeft men onze Landgenooten niet verſtoken gelaten. Het kon niet misſen, of, in het tijdsverloop tusſchen 1778 en 1784, was in die Rijken veel veranderings voorgevallen; over niet weinige onderwerpen van aangelegenheid had hij geene hem geheel voldoende Berigten, ter eerſte gelegenheid, kunnen opzamelen, die hem thans in handen kwamen. — Deze Reize maakt het VIII en IX Deeltje uit van opgemelde *Beſchouwing*, welke uitkwamen ten jare 1791.

deelte van den winter te *Parijs* doorbragt, en na *Engeland* wederkeerde (*). Naderhand doorreisde hij met den jongen PORTMAN verscheide gedeelten van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*.

Niettegenstaande de Eerw. COXE een groot aantal vrienden had, en verbindenissen met Mannen van aanzien, verkreeg hij geene bevordering tot eene vaste standplaats, voor dat hij reeds veertig jaren bereikt had. Eindelijk werd hij, ten jare 1786, door *Kings-College* aangesteld tot Rector van *Kingston upon Thames*. Van dezen post deed hij afstand in 't jaar 1788, daar hem, door wijlen den Graaf van HERTFORDE, het Rectoraat van *Fugleston* met *Bemerton*, nabij *Salisbury*, werd opgedragen.

COXE, afstand gedaan hebbende van zijn strijdend Opvoedings-onderwijs bij den Heer PORTMAN, van wege den staat zijner gezondheid, zette zich te *Bemerton* neder, en hield zich, even als zijne Voorgangers GEORGE HERBERT en JOHN NORRIS, bezig met het voortzetten zijner geliefde Letteroefeningen, en met het ter drukpersse gereedmaken van verscheide Werken, waarvan hij het plan uitgedacht, of de stoffe verzameld had op zijne Reizen, of staande zijn verblijf aan de Hoogeschole.

Nogmaals echter toog hij op reis, in den jare 1794, ten gezelschappe van Lord ERSKINE, Zoon van den Marquis CORNWALLIS, op een togt van vijf maanden door *Duitschland*. Staande deze Reis verzamelde COXE de bouwstoffe voor een Werk, 't geen hij ten oogmerke had uit te geven, onder den titel van *The Political State of Europe*. Hij gaf een plan van dit Werk in 't licht. Dan, bij zijne laatste wederkomst in *Engeland*, toegang gekregen hebbende tot de Papieren van Lord WALPOLE, van *Wolterton*, zag hij van hetzelve af, en vloeg de hand aan de *Memoirs of Sir* ROBERT WALPOLE, *Earl of Oxford*, welke hij ten jare 1798 het licht deed zien. — Ten zelfden jare deed de Heer COXE een Reisje in *Monmouthshire* met zijn Vriend Sir RICHARD HOARE, *Bart.* Dit gaf gelegenheid tot de uitgave van een *Historical Tour* door dat Landschap, uitgegeven in den jare 1801.

Ten

(*) Van COXE's *Reizen door Zwitserland* hebben wij eene Nederduitsche Vertaling in drie Deelen, te *Utrecht* bij B. WILD en J. ALTHER enz. in 1792 aanvankelijk uitgegeven.

Ten laatstgemelden jare werd de Eerw. COXE, door zijnen Vriend RICHARD HOARE, begiftigd met het Rectoraat van *Stourton;* vervolgens werd hij gekozen tot een der Kanunniken van *Salisbury*, en benoemd tot Aartsdiaken van *Wilts*, door zijnen geleerden en eerwaardigen Beschermheer, Doctor DOUGLAS, Bisschop van *Salisbury*, bij wien hij het Ambt van Huis-kapelaan bekleedt.

In 't jaar 1802 zond hij in 't licht de *Memoirs of* HORATIO, *Lord* WALPOLE; ten zelfden en volgenden jare eene nieuwe en verbreede Uitgave van zijn *Northern Tour*, *Switzerland and Russian Discoveries*. — Thans is die onvermoeid werkzame Schrijver bezig met het vervaardigen der *History of the House of Austria*. Deze *Geschiedenis van het Huis van Oostenrijk* stelt hij zamen uit bouwstoffen, verzameld gedurende zijn verblijf te *Weenen* en in andere gedeelten van het Vasteland. Het laatste gedeelte dier Geschiedenisse van KAREL DEN VI zal verder opgehelderd worden door de Staatspapieren en Briefwisselingen der Britsche Staatsdienaren ten Oostenrijkschen Hove, tot welke de Heer COXE gelukkig toegang bekomen heeft. Dit Werk, zegt men, is vrij verre gevorderd, en zal waarschijnlijk binnen kort den dag aanschouwen. Buiten twijfel zal het met des te grooter belangstelling ontvangen worden, daar het ons de eerste geregelde en zamenhangende Geschiedenisschenkt van dat doorluchtig Huis, welke ooit in eenige taal ten voorschijn trad.

De Eerw. COXE, zoo veel schrijvende over Landen, Volken en Staatszaken, was niet werkeloos in Godgeleerde Oefeningen en het waarnemen van Herderlijke Pligten: een verwijt, 't geen te meermalen Geestelijken naagaat, wanneer zij, gelijk iemand het uitdrukte, *geene enkele Predikatiemakers zijn*, en voorts den tijd op eene jammerhartige wijze verbeuzelen. Hij gaf uit, eene zeer duidelijke *Explanation of the Catechism of the Church of England*; een *Abridgment of* SECKER'S *Treatise of Confirmation*; en eene Leerrede over de *Excellence of the British Jurisprudence*, gehouden voor de *Judges of Assize*, in de Hoofdkerk van *Salisbury*, 1799, en op dier verzoek gedrukt.

Behalve de reeds gemelde Werken, uit de pen van COXE gevloeid, hebben wij zijne *Biographical Anecdotes of* HANDEL *and* SMITH, in 4to., met Portraiten; *A*

Letter on the Secret Tribunals of Westphalia, gerigt aan de Gravinne VAN PEMBROKE; alsmede GRAY's *Fabels*, met Aanteekeningen.

COXE's *Memoirs of the Life and Administration of Sir* ROBERT WALPOLE (naderhand Graaf VAN OXFORD) bewijzen, dat hij eene zeer groote mate van volstandige en voortdurende werkzaamheid en teffens van oordeel bezit. Dit is het uitgebreidste van alle zijne Werken, bestaande drie Boekdeelen in 4to., ieder van 600 tot 800 bladzijden. De bouwstoffen, uit welke hij dit belangrijk Werk vervaardigde, waren door alle deelen des Rijks verspreid. Niemand, dan een Man van COXE's Letterroem en allerwege erkende braafheid, kon er eenen vrijen toegang toe gekregen hebben; en niemand, dan een Boekoefenaar en Schrijver van zijne ervarenisse, had gewis stevigheid en eenparigheid gegeven aan zulke afgezonderde en weinig zamenvoegende brokken. Zoo vele bronnen van kennisgeving zijn zeer zeldzaam ten zelfden tijde ooit geopend geweest voor eenigen Schrijver. De ORFORD, WALPOLE, HARDWICKE, TOWNSHEND, STANHOPE, HARRINGTON, WALDEGRAVE, GRANTHAM, MIDDLETON, SYDNEY, MELCOMBE, DEVONSHIRE, EGREMONT, CAMPBELL, ONSLOW, WESTON, POYNTZ, REENE, TOUGH, en ASTLE Familie-papieren, werden alle voor hem opengelegd. Deze verzameling bestaat niet minder dan 140 Boekdeelen in folio. Met veel oordeels heeft COXE uit dezelve bewijsstukken van de grootste aangelegenheid verzameld. Zij behelsden oorspronkelijke stukken van openbare en geheime briefwisseling, nooit te voren uitgegeven, nooit te voren bekend. Door die buitengewone hulpmiddelen vond COXE zich in staat gesteld, om voor allen, die zijn Werk zich eigen maken, bloot te leggen de verrigtingen van een woelig en gebeurtenisvol tijdperk, in 't welk die groote Staatsman, Sir ROBERT WALPOLE, eene zoo groote rol speelde.

DE

DE ZEDEN DER GRIEKEN, ARABIEREN EN TURKEN. Door den Heer DE CHATEAUBRIAND.

„ Aan de Schrijvers der *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen.*

„ Onlangs deelde ik Ul. eenige berigten mede van „ den Heere DE CHATEAUBRIAND, loopende in„ zonderheid over het hedendaagſche *Jeruzalem* en „ diens bewoners. Sedert viel mij het volgende in „ handen; zoo veel behagens vond ik daarin, en vlei„ de mij met gelijken bijval bij uwe Lezers, dat ik „ ſtraks ter vertalinge beſloot, en om het, met ver„ zoek om inlaſſching in uw Mengelwerk, Ul. toe te „ zenden.

Ul. Begunſtiger,
E. T. A."

Met het bezoeken van *Griekenland*, *Paleſtina*, *Egypte* en *Barbarije* had ik nooit ten oogmerke, ſchrijft de Heer DE CHATEAUBRIAND, eene Reis te beſchrijven. Mijn doelwit was alleen, om mij van de taal der Ouden te bedienen, „ mij van mijne onkunde te genezen." Sints eenige jaren een Werk onder handen hebbende, hetwelk als een bewijs moet dienen van den *Geest des Chriſtendoms*, heb ik gemeend, de plaatſen te moeten leeren kennen, alwaar ik mijne perſonaadjen plaatſte. Geen vertrouwen ſtel ik in hetgene ik ſchrijf, dan wanneer ik met ULYSSES kan zeggen: „ Ik heb de zeden en de „ landen gezien; ik heb getracht, dezelve voor u af te „ beelden, zoo als zij zich aan mijne oogen vertoon„ den."

Eer ik na de *Levant* op reis ging, had ik een geruimen tijd beſteed aan het lezen van de oude en hedendaagſche Schrijvers, die over *Griekenland* en het *Joodſche Land* handelen. De uittrekſels, daaruit gemaakt, en de aantee-

teekeningen, op de plaatsen zelve verzameld, zijn de bouwstoffen; welke ik voor mijn Werk vergader; doch, onder de dingen, die ik gezien heb, zijn er eenigen voor mij volstrekt onnut. Alwat, bij voorbeeld, op de gebruiken der hedendaagsche volken slaat, kan niet in mijn plan vallen, omdat mijn tooneel in de oudheid is geplaatst. Alwat, daarentegen, plaatsbeschrijving is, moet ik voor mijn Boek bewaren. Dienvolgens heb ik van mijne oefeningen de voorwerpen afgescheiden, die buiten mijn plan vallen, en welke ik van nu af mijnen Lezer kan aanbieden. Ik verzoek hem, zich steeds te herinneren, dat mijn tegenwoordig schrijven geene Reis is, maar onvolkomene berigten en eenige herinneringen.

Ik ging te scheep te *Trieste*, 1 Augustus 1806. Spoedig waren wij buiten de *Adriatische Zee*. Op den 8 zagen wij *Skerie* (*Corfu*) en *Buthrotum*, welke aan twee der fraaiste tooneelen van de *Odyssea* en de *Eneis* doen gedenken. Wij zagen de rotsen van *Ithaca*. Gaarne zoude ik er voet aan land gezet hebben, om er den hof van LAERTIUS te berigtigen, de hut van EUMEUS, en zelfs de plaats, alwaar de hond van ULYSSES van blijdschap stierf op het wederzien van zijnen meester.

Wij zeilden voorbij de eilanden *Zanten* en *Cephalonia*; en op den 10, in den morgenstond, vertoonden zich de bergen van *Elis* ten noorden aan den gezigteinder. Op den 11 lieten wij het anker vallen voor *Modon*, liet alonde *Mothonus*, nabij *Pylos*. Ik groette de oevers van *Griekenland*, en de sloep van ons schip bragt mij aan den voet der muren van *Modon*.

Ik vervolgde mijne reis te land.

In *Peloponesus* zag ik niets anders dan een land, de prooi dier losbandige *Tartaaren*, die vermaak scheppen in het vernielen van de gedenkteekens der beschaafdheid en der kunsten, van de oogsten zelve, de bomen en geheele geslachten. Zoude men kunnen gelooven, dat er dwingelanden in de wereld zijn, ongerijmd en woest genoeg, om zich tegen de verbetering van dingen van de eerste noodzakelijkheid te verzetten? Een brug stort in, en zij wordt niet hersteld; een mensch herbouwt zijn huis, hij wordt in boete beslagen. Ik heb *Griekse* Schippers zich liever met gescheurde zeilen in het gevaar van schipbreuk zien begeven, dan die zeilen verstellen: zoo bang zijn zij om aangaande hunne welhebbend-

bendheid en nijverheid eenig vermoeden te doen opvatten!

Van *Modon* vertrok ik na *Coron*, aan de golf van *Messenie*. Ik stak die golf over; ik voer den *Pamisus* op. Ik kwam in *Arcadie* door een der *Herinæen* van den berg *Lyceus*; ik vervolgde mijne reis na *Megalopolis*, een gewrocht van EPAMINONDAS, en het Vaderland van PHILOPEMO. Ik kwam te *Tripolizza*, eene nieuwe stad in het dal van *Tegeus*, aan den voet van den *Menalus*. Ik keerde terug, om *Sparta*, den *Taygetus* en de valei van *Laconie* te bezigtigen. Van daar stoeg ik den weg in na *Argos* over de bergen; ik bezag alwat er overig is van de stad des konings der koningen. Ik vertoefde eenigen tijd te *Mycene* en *Korinthe*. De landengte over het *Geranische* gebergte doortrekkende, zag ik eenen Aga met een karabijnslag eenen *Griek* eene wonde toebrengen, en hem vijftig stokslagen doen geven om hem te genezen!

Ik zakte af na *Megara* en *Eleusis*; ik vertoefde eenigen tijd te *Athene*; en ik nam eindelijk voor altoos afscheid van het land der Zanggodinnen en der groote mannen, en ging aan Kaap *Sunium* te scheep na *Zea*.

Zea is het aloude *Ceos*, bij de *Grieken* vermaard door de grijsaards, die zich met eigen handen ombragten; door *Aristeus*, wiens bijen VIRGILIUS heeft bezongen; door de geboorte van SIMONIDES en BACCHYLIDES. Het gaas van *Ceos* werd vermaard bij de *Romeinsche* Dichters, die het bij *gewevenen wind* vergelijken. Van *Zea* vertrok ik na *Tinos*, van *Tinos* na *Chios*, en van *Chios* na *Smyrna*. Ik besloot over land na de vlakte van *Troje* te vertrekken. Ik reisde voort tot aan *Pergamus*: ik doorliep de puinhoopen der paleizen der FUMENESSEN en ATTALUSSEN, en ik zocht vruchteloos na het graf van GALENUS. Toen ik mijne reis verder wilde voortzetten, weigerde mijn gids verder te gaan, onder voorwendsel dat de engten van de *Ida* onveilig waren. Ik was genoodzaakt, den weg na *Constantinopole* in te slaan. Daar het hoofdoogmerk mijner reize was, de heilige plaatsen te bezoeken, onderzocht ik bij mijne komst te *Pera*, of er niet een schip van de kust van *Syrie* in de haven lag. Ik had het geluk, er een te vinden, dat op zijn vertrek lag, en beladen met *Griekschs* pellegrims, na *Taffa* bestemd. Ik maakte akkoord met den Kapitein; en wel-

haast

haast zeilden wij na *Jeruzalem*, onder de vlag van het kruis, die aan de masten van ons ſchip wapperde.

Er bevonden zich ongeveer tweehonderd paſſagiers aan boord, mannen, vrouwen, kinderen en grijsaards. Even zoo vele matten zag men op eene rije langs de beide zijden tuſſchendeks geſpreid. Een ſtrook papier, aan het ſcheepsboord geplakt, wees den naam des eigenaars van elke mat aan. Aan de peuluw van elken pellegrim hing zijn ſtaf, zijn rozenkrans en een kruis. Des Kapiteins kamer werd bezet door de Papa's, geleiders van de bende. Aan den ingang dier kamer had men eene ſoort van twee zijkamers gemaakt; ik had de eer van in een dezer zwarte gaten van ongeveer zes voeten in het vierkant gehuisvest te zijn, met mijne twee knechts; een geheel gezin bevond zich tegen mij over in het andere vertrekje. In dit ſlag van Gemeenebest kookte elk naar goedvinden zijn eigen pot; de vrouwen pasten op hare kinderen; de mannen rookten, of bereidden het middagmaal; de Papa's zaten te zamen te praten. Overal hoorde men het ſpelen op de *mandoline*, de viool en de lier. Men zong, men danſte, men lagchte, men bad; iedereen was vrolijk. Men riep mij toe: *Jeruzalem!* na het zuiden wijzende, en ik antwoordde: *Jeruzalem!* Om kort te zaan, indien wij niet bang geweest waren, zouden wij de gelukkigſte menſchen van de wereld geweest zijn; doch bij de minſte windverheffing haalden de matrozen de zeilen in, en zongen de pellegrims: *Christos! Kirie eleiſon!* Zoo dra de ſtorm bedaard was, vatteden wij wederom moed.

Voor het overige heb ik de wanorde niet beſpeurd, waarvan ſommige reizigers gewagen; integendeel ging het er zeer welvoegelijk en geregeld toe. Reeds den eerſten avond van ons vertrek deden twee Papa's het gebed, waarbij allen met den diepſten eerbied tegenwoordig waren. Het ſchip werd gewijd; eene plegtigheid, die bij elken ſtorm herhaald werd. De *Griekſche* Kerkgezangen zijn bevallig genoeg, doch niet zeer deftig. Ik merkte iet zonderlings op: een kind hefte het vers van eenen pſalm aan op een ſchellen toon, en ging dus voort op eene eenige noot, terwijl een Papa het zelfde vers in een anderen toon zong en in *eenen*; dat wil zeggen, den regel beginnende, als het

het kind reeds over het midden was. Aldus hebben zij een verwonderlijk *Kirie eleiſon*; niet anders is het dan eene noot, door verſcheidene ſtemmen uitgehouden, ſommigen zwaar, anderen hoog, zamenſtellende het *andante* en *mezza voce*, de octaaf, quint en tierce. Verbazende is de uitwerking van dit *Kirie*, door de treurigheid en majeſteit. Ongetwijfeld is het een overblijfſel van het aloude gezang der eerſte Kerke. Ik vermoed dat het andere psalmgezang het hedendaagſche gezang is, in den *Griekſchen* Kerkdienst ingevoerd omtrent de vierde eeuw, en over hetwelk de H. AUGUSTINUS reden had zich te beklagen.

's Daags na mijn vertrek werd ik van nieuws door de koorts vrij hevig aangetast; ik was genoodzaakt, op mijne mat te blijven liggen. Spoedig bereikten wij de overzijde van de Zee van *Marmora* en van de Straat der *Dardanellen* (de *Propontis* en de *Hellespont*.) Wij paſſeerden het Schier-eiland *Cyzicus*, en den mond van den *Oegos-Potamos*. Wij voeren digt onder de voorgebergten van *Sestos* en *Abydos*. ALEXANDER met zijn leger, XERXES met zijne vloot, de *Atheners* en de *Spartanen*, HERO en LEANDER, konden de hoofdpijn niet verdrijven, die mij kwelde; doch toen men op den 21 September mij kwam berigten, 's morgens ten zes ure, dat wij het Kasteel der *Dardanellen* zouden omzeilen, was de koorts niet beſtand tegen het herdenken aan *Troje*. Ik kroop op het dek; het eerst viel mijn oog op een hoog voorgebergte, waarop negen molens ſtonden; het was Kaap *Sigeus*. Aan den voet der Kaap ontdekte ik twee Grafſteden, het graf van ACHILLES en dat van PATROCLUS. De mond der *Simois* lag aan de linkerzijde van het nieuwe Kasteel van *Azie*; nog verder, achter ons, na den *Hellespont* varende, vertoonden zich Kaap *Rhetæus* en het graf van AJAX. Aan de binnenzijde verhief zich de keten van den berg *Ida*, wiens hellingen, uit het punt gezien, alwaar ik mij bevond, een bevallig aanzien hadden. *Tenedos* lag het ſchip regt vooruit: *Est in conſpectu Tenedos.* — De Roem moet iet wezenlijks zijn, omdat zij aldus het hart des genen doet kloppen, die er ſlechts de regter over is.

Op den 22 begaven wij ons in den *Archipel*. Wij zagen *Lesbos*, *Chio*, *Samos*, vermaard door zijne vruchtbaarheid en dwingelanden, en vooral door de geboorte

van

van PYTHAGORAS. Doch alwat de Dichters ons van dit eiland vermelden, mag niet halen bij de fraaije Episode van TELEMACHUS. Wij ſtevenden langs de oevers van *Azie*, langs welke het landſchap *Doris* en *Ionie* zich uitſtrekken, hetwelk *Griekenland* vermaken en groote mannen verſchafte. Aldaar kronkelde de *Meander*; daar verhief zich *Epheſe*, *Milete*, *Halicarnaſſus*, *Gnidus*. Ik groette het vaderland van HOMERUS, APELLES, HERODOTUS, THALES, ANAXAGORAS en ASPASIA. Maar ik vernam noch den tempel van *Epheſe*, noch het graf van MAUSOLUS, noch de VENUS van *Gnidus*. Alles was woest; en zonder de berigten van POCOCKE, WOOD, SPON en CHOISEUL, zoude ik, onder een hedendaagſchen en onvermaarden naam, het voorgebergte van *Mycale* niet hebben kunnen vinden. Na *Rhodus* aangedaan, en het eiland *Cyprus* te zijn voorbijgevaren, kregen wij eindelijk de kust van *Paleſtina* in het oog. Ik gevoelde thans niet de zelfde ſoort van ontroeringe, als op het eerſte gezigt der bergen van *Griekenland*; maar het gezigt van de wieg der *Israëliten* en van het vaderland der *Christenen* vervulde mij met ontzag en eerbied. Ik zoude den voet zetten in het land der wonderwerken, bij de bronnen der ontzettendſte dichtkunde, bij de plaatſen, alwaar, zelfs naar den mensch geſproken, de grootſte gebeurtenis is voorgevallen, die ooit het gelaat der wereld heeft veranderd: ik bedoel de komst van den MESSIAS.

Wij lieten het anker vallen voor *Yaffa*, eene halve mijl van den oever; de ſtad hadden wij in het zuid-oost, en de Minaret der Moskee in het oost-zuidoost. Ik vermeld hier de ſtreken van het kompas om vrij gewigtige reden: de *Latijnſche* ſchepen laten doorgaans verder in zee het anker vallen, en dan bevinden zij zich op eene rotsachtige bank, die de touwen in ſtukken vijlt; terwijl de *Griekſche* ſchepen, nader aan land ankerende, zich op een minder gevaarlijken grond bevinden, tuſſchen den inham of de kom van *Yaffa* en de rotsbank.

Van alle kanten kwamen er Caïquen, om de pelegrims na land te brengen. Terſtond ontdekte ik in de ſtuurlieden dezer ſchuiten eene andere kleedij, een ander gelaat, eene onderſcheidene taal; in één woord, het Arabiſche ras en de bewoners van de boorden der woestijn.

Ik

Ik zond mijn *Griekschen* knecht om de Vaders van het Heilige Land van de aankomst eens *Latijnschen* pelgrims te verwittigen. Welhaast zag ik een vaartuig naderen, waarin ik van verre drie Geestelijken vernam, die, mij aan mijn Frankisch gewaad onderscheidden hebbende, mij met de hand wenkten. Deze Vaders kwamen aan boord: hoewel zij *Spaniaards* waren, en een moeijelijk te verstaan *Italiaansch* spraken, verwelkomden wij elkander als eigenlijke landgenooten. Ik trad met hun in de sloep; wij liepen de haven binnen door eene opening tusschen de rotsen gemaakt, en gevaarde zelfs voor een Caique. De *Arabieren* van het strand liepen in het water tot aan den middel, om ons op hunne schouders te dragen. Een vrij zonderling tooneel werd hier geopend: mijn knecht was in een witachtigen overrok gekleed; het wit eene onderscheidende kleur bij de *Arabieren* zijnde, meenden zij, dat mijn knecht de *Scheik* was. Zij grepen hem aan, en droegen hem in zegepraal, in weerwil zijner betuigingen; terwijl ik, dank hebbe mijn blaauw kleed! zonder schelijkheid aan land wierd gedragen op den rug eens haveloozen bedelaars.

Wij begaven ons na het verblijf der Vaderen, een eenvoudig houten huis, staande aan de haven, en een fraai uitzigt op de zee hebbende. Mijne Gastheeren brogten mij eerst in de Kapel, welke ik verlicht vond, en alwaar zij God dankten dat hij hun eenen broeder had gezonden: aandoenlijke Christelijke inzettingen, waardoor de reiziger vrienden en hulp ontmoet in de barbaarschste landen; inzettingen, welke ik elders met ref vermeld heb, doch die nooit genoeg zullen bewonderd worden!

De Geestelijken brogten mij in eene Cel, alwaar ik eene tafel, een goed bed, inkt en papier, versch water en helder linnen vond. Men moet zich in een *Grieksch* vaartuig hebben bevonden, met tweehonderd pelgrims beladen, om de waarde van dit alles te voelen. 's Avonds ten acht ure gingen wij in de Eetzaal. Gezamenlijk wordt er het *Benedictus* gebeden, voorafgegaan van het *de Profundis:* eene herinnering van den dood, welke het *Christendom* met alle de bedrijven des levens paart, om aan dezelve meer achtbaarheids bij te zetten, even gelijk de Ouden dezelve met hunne gastmaalen zamenvoegden, om het genot van hunne vermaken

te verhoogen. Op eene kleine zindelijke en voor mij alleen aangeregte tafel werden mij opgedischt gevogelte, visch, voortreffelijke vruchten, als granaatappelen, druiven, en dadelen in hunnen dop. Cypriſche wijn en koffij uit de Levant had ik zoo veel als ik verlangde. Terwijl ik met weldaden wierd overladen, aten de Vaders zeer vrolijk een weinig visch zonder zout en olie; zij waren vrolijk met beſcheidenheid, gemeenzaam met beſchaafdheid. Men deed geene nutteloozе vragen; men betoonde geene ijdele nieuwsgierigheid. Het geheele geſprek liep over mijne reis, en over de te beramene maatregels om dezelve veilig voort te zetten. „Want," zeiden zij, „thans zijn wij voor u bij uw Vaderland aan„ſprakelijk." Reeds hadden zij eenen bode afgevaardigd aan den Scheik der *Arabieren* van het gebergte van *Judea*, en eenen anderen aan den Vader Procureur van *Rama*. „Wij ontvangen u," zeide de Vader FRANÇOIS MUNOZ tot mij, „met een *helder en wit* hart" (*limpide e bianco*). Onnoodig was het, dat deze *Spaanſche* Geeſtelijke mij van de opregtheid zijner gevoelens verzekering deed; ligt zoude ik dezelve gelezen hebben uit de godvruchtige openheid van zijn gelaat en oog.

Deze zoo Chriſtelijke en liefderijke bejegening in een land, alwaar het Chriſtendom en de liefde geboren wierden; deze Apoſtoliſche herbergzaamheid in eene plaats, alwaar de eerſte der Apoſtelen het Evangelie verkondigde, ontroerden mijn hart; ik herinnerde mij, dat andere Zendelingen met dezelfde hartelijkheid mij hadden ontvangen in de woeſtijnen van *Amerika*. Te meer verdienſte hebben de Geeſtelijken van het Heilige Land, aangezien zij, aan de pellegrims van *Jeruzalem* de weldadigheid van JEZUS CHRISTUS met eene milde hand oefenende, voor hun het kruis bewaard hebben, welk aan deze zelfde oevers werd geplant. Deze Vader met het *heldere en witte hart* verzekerde mij verder, dat hij het leven, welk hij ſints vijftig jaren leidde, een *vero paradiſo* vond. Wil men weten, wat dit paradijs zij? Dagelijks eene boete, bedreiging met ſtokſlagen, boeijen en de dood! Eenigen tijd geleden hadden de Geeſtelijken het lijnwaad van het altaar gewaſchen. Het water, met ſtijfſel bezwangerd, buiten het hospitaal loopende, had een ſteen wit gemaakt. Er gaat een *Turk* voorbij; hij ziet dien ſteen, en gaat den *Cadi* aanbrengen,

gen, dat de Vaders hun huis verbouwd hadden. De Cadi begeeft zich derwaarts, verklaart, dat de steen, die voorheen zwart was, wit is geworden; en zonder de Geestelijken te hooren, verwijst hij hen in eene boete van tien beurzen. 's Daags voor mijne komst te *Yaffa* was de Vader Procureur van het hospitaal door een knecht van den Aga met den strop gedreigd, in tegenwoordigheid van den Aga zelven. Deze vergenoegde zich met bedaardelijk zijne knevels te rollen, zonder zich te verwaardigen om den *hond* een goed woord te geven. Zie daar het *ware paradijs* dezer Monniken, die, volgens sommige Reizigers, kleine Monarchen in het Heilige Land zijn, en de grootste eerbewijzen ontvangen.

's Daags na mijne komst te *Yaffa* wilde ik de stad doorwandelen, en een bezoek afleggen bij den Aga, die mij had laten verwelkomen. De Onder-Procureur ontraadde mij dit voornemen. „ Gij kent de lieden hier „ niet," zeide hij; „ hetgeen gij voor eene beleefd„ heid houdt, *is* eene bespieding. Men is u slechts „ komen begroeten, om te weten, wie gij zijt, of gij „ rijk zijt, of men u kan uitplonderen. Wilt gij den Aga „ zien? dan moet gij hem eerst geschenken brengen: „ hij zal niet in gebreke blijven, uws ondanks, u een geleide na *Jeruzalem* te geven. De Aga van *Ramlé* zal dat „ geleide versterken. De *Arabieren*, wetende dat een „ rijke Frank in pelgrimaadje na het H. Graf gaat; zul„ len het pasgiegeld verhoogen, of onder weg u aan„ tasten. Voor de poort van *Jeruzalem* zult gij de „ legerplaats van den Pacha van *Damas* aantreffen, „ die, naar gewoonte, gekomen is om schattingen te „ heffen, voor dat hij de Karavane na *Mekka* voert. „ Uwe reispakkaadje zal den Pacha in het oog loopen, „ en u aan het betalen van boeten blootstellen. Bij „ uwe komst te *Jeruzalem* zal men u drie of vierdui„ zend piasters voor het geleide afvragen. Het volk, „ van uwe komst onderrigt, zal u derwijze omsingelen, dat, al ware het dat gij millioenen bezat, gij „ niet zoudt in staat zijn, hunne schraapzucht te „ verzadigen. De straten zullen in uwen weg verstopt „ zijn, en gij zult de Heilige Plaatsen niet kunnen binnentreden, zonder gevaar te loopen van verscheurd „ te worden. Geloof mij, morgen zullen wij ons als „ pellegrims vermommen; wij zullen te gader naar *Ramlé* gaan; aldaar zal ik het antwoord van mijnen bode

„ ontvangen. Indien het gunſtig zij, zult gij bij nacht „ vertrekken, en gij zult gezond en veilig, en met wei„ nige kosten, te *Jeruzalem* komen."

De Vader bevestigde zijne redenering met duizend voorbeelden, en in het bijzonder met dat van een *Poolſchen* Bisſchop, wien een te groot vertoon van rijkdom, nu twee jaren geleden, bijkans het leven had gekost. Ik verhaal dit alles alleen om te doen zien, tot welk eene hoogte het zedenbederf, de goudzucht, de regeringloosheid en de barbaarschheid in deze ellendige landen zijn geklommen. Volgens hetgeen ik met mijne eigen oogen heb gezien, ſchroom ik niet te beweren, dat, zonder de waakzaamheid en de vaderlijke zorge der Christen-Geestelijken, wel de helft der pellegrims op de reis naar *Jeruzalem* zoude omkomen.

Op den 3 October, 's namiddags ten vier ure, kleedden wij ons in rokken van geitenvel, in *Opper-Egypte* gemaakt, zoo als de *Bedouins* dragen. Wij klommen op ſlechte muilezels. De Onder-Procureur reed voorop, den titel van eenen armen Broeder aannemende; een bijkans naakte *Arabier* wees ons den weg, en een andere volgde ons, eenen ezel drijvende, die onze pakkaadje droeg. Wij reden af achter het hospitaal, en bereikten de ſtadspoort.

Te *Ramlé* wachtte goede tijding op mij; ik vond er een Drogman van het klooster van *Jeruzalem*, welken de Opperſte mij te gemoet had gezonden. Het *Arabiſche* opperhoofd, hetwelk mij moest geleiden, hield zich op eenigen afſtand in het opene veld: want de Aga van *Ramlé* gedoogde niet, dat er *Bedouins* binnen de ſtad kwamen.

De vermogendſte Stam van het gebergte van *Judea* houdt zijn verblijf in het dorp *Jeremia*; naar goedvinden kan dezelve den weg naar *Jeruzalem* voor de reizigers openen en ſluiten. De Scheik van dezen Stam was voor eenigen tijd overleden; hij had zijnen jongen zoon UTMAN nagelaten onder de voogdijſchap van zijnen oom ABOU-GOSH: deze had twee broeders, DGIABER en EBRAÏM-HABD-EL-ROUMAN, die mij op mijne terugreis verzelden.

Wij verlieten *Ramlé*, den 4, ten middernacht. Wij volbragten onzen togt door de vlakte van *Saron*, en begaven ons in het gebergte van *Judea*. Toen de dag was aangebroken, bevond ik mij in eenen doolhof van ber-

bergen van eene kegelachtige gedaante, allen gelijk aan elkander, en aan den voet de eene aan den anderen als geketend. Ik kwam in het dal van *Jeremia*; ik daalde af in het dal van *Terebinthe*, latende het kasteel der *Macchabeën* aan mijne regterhand. De rotsen, die tot nu toe eenigzins met groente bedekt geweest waren, werden kaal. Allengskens hield alle groeijing op, en het verwaard halfrond der bergen nam eene roode en vurige kleur aan. Eenen heuvel bereikt hebbende, ontdekte ik in eens eene reeks *Gothiſche* muren. Aan den voet dier muren vertoonde zich eene legerplaats van *Turkſche* Ruiterij, in alle de Oosterſche pracht. De *Arabiſche* bevelhebber riep: *El Qods!* de Heilige! (*Jeruzalem*), en vlugtte in vollen galop (*).

Het geroep des Drogmans, die mij beval, onze bende digter te ſluiten, omdat wij door de legerplaats moesten trekken, deed mij uit de mijmering ontwaken, in welke het gezigt van de heilige plaatſen mij had gedompeld. Wij traden binnen *Jeruzalem* door de poort, de *Pellegrimspoort* genaamd, doch wier eigenlijke naam de *Damaspoort* is. Wij daalden af naar het *Klooſter van den Zaligmaker*. Men moet zich in den toeſtand der Vaderen van het Heilige Land bevinden, om een denkbeeld te hebben van het vermaak, welk mijne komst hun veroorzaakte; alleen door de tegenwoordigheid eens Franschmans dachten zij geborgen te zijn. De Gardiaan (Vader BONAVENTURA DE NOLA) zeide tot mij: „ Het is de Voorzienigheid, die u heeft gezonden! „ Gij zult ons behoeden dat wij niet geplonderd wor„ den, en misſchien door den Pacha vermoord. Gij „ hebt zekerlijk reisfirmans? Sta ons toe, dat wij „ dezelve aan den Pacha zenden; hij zal dan we„ ten, dat er een Franschman in het Klooster is geko„ men; hij zal denken, dat wij door *Frankrijk* be„ ſchermd worden. Voorleden jaar dwong hij ons, „ zestigduizend plasters op te brengen; volgens ge„ woonte zijn wij hem ſlechts vierduizend ſchul„ dig, en dat nog wel bij wijze van geſchenk. Dit „ jaar

(*) ABOU-GOSH, hoewel een onderdaan van den Grooten Heer, vreesde dat hij ſtokſlagen ontvangen en in boete zou beſlagen worden door den Pacha.

„ jaar wil hij ons eene gelijke ſomme afknevelen, en „ dreigt ons, tot uiterſten te zullen komen, indien „ wij weigerachtig zijn. Wij zullen genoodzaakt zijn, „ de gewijde Vaten te verkoopen: want ſedert vier „ jaren ontvangen wij volſtrekt geene toelage meer uit „ Europa; indien dit zoo voortga, zullen wij ons bin„ nen kort genoodzaakt zien, het Heilige Land te ver„ laten, en het Graf van JEZUS CHRISTUS aan de *Maho„ metanen* over te laten."

Ik achtte mij hoogst gelukkig, in mijne magt te hebben, hetgeen de Vader Gardiaan van mij verzocht. Nogtans deed ik hem opmerken, dat hij mij na de *Jordaan* moest laten vertrekken, voordat mijne firmans gezonden wierden, om de zwarigheden eener altijd gevaarlijke reize niet te vermeerderen.

Terſtond werd er om een *Turk* gezonden, ALI-AGA genaamd, om mij naar *Bethlehem* te geleiden. Deze ALI-AGA was de zoon van eenen Aga van *Ramlé*, die op last van den beruchten DJEZZAR onthoofd was. ALI-AGA was geboren te *Jericho*, heden ten dage *Rihha*, in de vallei van de *Jordaan*, en hij was Gouverneur van dat dorp. Hij was een man van verſtand en moed, over welken ik reden had zeer voldaan te zijn. Al aanſtonds deed hij mij en mijne twee knechts het *Arabisch* kleed uittrekken, om ons wederom in het *Fransch* gewaad te ſteken: dit gewaad, voormaals bij de Oosterlingen zoo zeer veracht, boezemt thans eerbied en vreeze in. Voor het overige is onlangs de *Franſche* dapperheid wedergekeerd in het bezit der vermaardheid, die dezelve ſints langen tijd hier te lande heeft gehad. Het waren de *Franſche* Ridders, die het Koningrijk van *Jeruzalem* herſtelden, en de lauweren van *Idumea* plukten. Nog heden wijzen u de *Turken* de Riddersfontein, den Riddersberg, den Ridderstoren; en op den berg *Kalvarie* ziet men den degen van GODFRIED VAN BOUILLON, die nog het Heilige Graf ſchijnt te bewaren.

's Avonds ten vijf ure werden ons drie zeer goede paarden bezorgd; de Drogman van het Klooster voegde zich bij ons; ALI ſtelde zich aan ons hoofd, en wij namen de reis aan naar *Bethlehem*, alwaar wij in het Klooster onze nachtrust moesten nemen, en ons voorzien van een geleide van zes *Bethlehemſche Arabieren*. Wij reden uit *Jeruzalem* door de Pellegrimspoort; vervolgens links omſlaande en de engten aan den voet van den berg *Sion* door-

doortrekkende, beklommen wij eenen berg, op wiens vlakken top wij een uur gaans te voet afleiden. Wij lieten *Jeruzalem* ten Noorden achter ons; ten Westen hadden wij de bergen van *Judea*, en in het Oosten, op een grooten afstand, de bergen van *Arabie*. Na het *Elias*-klooster te zijn voorbijgereden, kwamen wij in het veld van *Rama*, alwaar het graf van RACHEL wordt gewezen. Het was nacht toen wij te *Bethlehem* kwamen. Met welk een vermaak bezocht ik de Kribbe des Zaligmakers, de plaats der aanbiddinge der *Magi* of Wijzen, de bidplaats van den H. HIERONYMUS! Nadat ik de onderscheidene opschriften, en alwat er merkwaardigs was, onderzocht had, begaf ik mij op weg naar de *Deode Zee*.

(*Het vervolg hierna.*)

DE GOEDE ZOON.

(Uit het *Engelsch* van den Heere AIKIN.)

De Heer HURSTING was een aanzienlijk Koopman in eene kleine landstad. Jong trouwde hij, en had een talrijk gezin, over hetwelk zijne heftige en willekeurige geaardheid hem het vaderlijke gezag deed oefenen, door aan zijne hardhartigheid en luimen bot te vieren. Zijne vrouw, een model van de zachtaardigheid en de bevalligheden, die hare sexe kenmerken, was er steeds op bedacht om bij haren man de gevoelens van goedwilligheid jegens haar en hare kinderen te onderhouden; doch de zachte en bevredigende middelen, welke zij, om dat oogmerk te bereiken, te werk stelde, bereikten maar al te zelden hun doel.

KAREL, hun oudste zoon, was van eene geaardheid, die, door zachtheid en beleid ligt te leiden, tegen de heerschappij van een streng en doldriftig gezag zich immer verzet. Onmogelijk was het diensvolgens, herhaalde en hoogloopende geschillen met zijnen vader te vermijden, aan wiens onbuigzame strengheid hij onstuimigen en hardnekkigen tegenstand bood. Met de jaren namen die rampzalige geschillen dermate toe, dat, toen de jongeling den ouderdom van vijftien jaren had bereikt, zijn vader, na een geschil, waarin hij hem niet tot gehoorzaamheid konde dwingen, hem zijn huis ontzeide, met aanzegging dat hij nooit wederom onder zijne oogen moest komen.

Te veel fierheids bezat deze jongeling, dan dat dit hem tweemaal behoefde bevolen te worden. Op ſtaande voet vertrok hij te voet naar *Londen* zoo als hij ſtond en ging, dat wil zeggen, van alle hulpmiddelen ontbloot. Bij zijne komst in deze ſtad, na vele onaangenaamheden en vermoeijenisſen te hebben uitgeſtaan, ontmoette hij een Oostindiſchen Kapitein, met welken zijn vader eenige zaken had uitſtaan; door lang ſmeeken verkreeg hij van hem verlof, hem op eene reis te verzellen, welke hij binnen weinige dagen zoude ondernemen.

Hoe vertoornd ook de Heer HURSTING ware, konde hij niet nalaten groot leedwezen te gevoelen, vernemende dat zijn zoon een gebod zoo naauwkeurig nakwam, door driſt hem in den mond gelegd. Wat de Moeder aangaat, voor welke de jongeling altijd de teederſte liefde en den diepſten eerbied had gevoed, lang was zij daarover onvertroostbaar. Ten ſlotte van alle hunne naſporingen vernamen zij, dat hun zoon zich ter zee had begeven, zonder te kunnen ontdekken, naar welk gewest, en in welke hoedanigheid.

Bij deze reden van droefheid kwam welhaast de vermindering van hun vermogen, ontſtaan uit herhaalde verliezen in den Koophandel. Na eenige jaren tegen hun lot vruchteloos te hebben geworſteld, waren zij genoodzaakt, zich naar een naburig dorp te begeven, in een klein huis, alwaar zij, van droefheid verteerd, hunne gezondheid en moed verloren hebbende, hunne kinderen in behoefte en onbekendheid opvoedden.

Intuſſchen trok de Heer HURSTING een voordeel uit zijne rampen. Zijn karakter werd ongevoelig zachter, en zijne driften bedaarden. Door zijne liefde zocht hij het lijden zijner lotgenooten te verminderen, en vertoonde bij aanhoudendheid blijken van de levendigſte hoogachtinge voor zijne vrouw, wier beminnelijke hoedanigheden hij dag aan dag hooger begon te ſchatten.

Onder dit alles ondervond KAREL de beurtwisſelingen der fortuin. De Kapitein, wiens gunst hij door zijn wel oppaſſen had gewonnen, ſtierf op de reis, en men zette den jongeling op *Madras* aan land, van vrienden en beſchermers ontbloot.

Hij was op het punt om van gebrek om te komen, toen een Koopman van het Kantoor zich over hem ontfermde, en hem in zijn huis nam. Na eenigen tijd zijne kunde en getrouwheid in een der geringſte posten beproefd te hebben, plaatſte zijn beſchermer hem op een van zijne *bureaux*, en onderrigtte hem in de handelbedrijven van het Etabliſſement.

Gedurende eene korte beproeving in dezen post, gaf de jongeling blijk van zoo veel bekwaamheids, dat hij in ſtaat werd geoordeeld om een vrij aanzienlijken post op eenigen af-

afstand van dien oord te bekleeden. Aldaar verrigte hij met zoo veel beleids eenige belangrijke en moeijelijke zaken, en handelde, in netelige omstandigheden, met zoo veel regtvaardigheids en bedaardheids van geest, dat hij het vertrouwen van het geheele kantoor won. Welhaast werd hij tot een eere en voordeel gevend ambt bevorderd, en begon zich te verrijken, met eenen spoed, aan dat land eigen.

Het misnoegen, welk hem bezielde, toen hij zijne familie verliet, en de rampen, welke hij vervolgens leed, verdoofden langen tijd alle aandoeningen van onderliefde in zijne ziel. Niet anders herdacht hij aan het vaderlijke huis dan als een tooneel van strenge en onverdiende straffe, en besloot, derwaarts niet terug te keeren, dan nadat men de onregtvaardigheid zijner wegjaginge volkomen zoude erkend hebben.

Nogtans, naar gelange een streelender voornitzigt zich voor hem opende, werd zijn hart meer verzacht. Het verteederde bij de herinnering van de bestendige vriendschap zijner moeder, en de liefkozingen zijner broeders en zusters onder hunne spelen. Zelfs verschoonde hij zijns vaders strengheid, en veroordeelde zijne eigen halsstarrigheid, als ten minste even berispelijk. Deze bedenkingen werkten zoo sterk in hem, dat de schitterende uitzigten, welke hij toenmaals had, hem niet konden bewegen, eene zoo vurig verlangde zamenkomst langer te verschuiven. Hij maakte alle zijne bezittingen tot geld, en vertrok naar *Engeland*, alwaar hij, na eene afwezigheid van negen jaren, aanlandde.

Voet aan land hebbende gezet, ontmoette hij eenen zijner vroegere kennissen, die hem de treurige verandering verhaalde, in de omstandigheden van zijnen vader voorgevallen. Met een hart, door de teederste aandoeningen geroerd, ging hij straks op reis na de plaats, alwaar zijne familie woonde.

De dag was aan het dalen, en de treurige echtgenooten, in neerslagtigheid gedompeld, zaten bij hunne sombere haardstede. Een brief, welken de Heer HURSTING dien zelfden dag van den eigenaar zijner kleine woninge had ontvangen, bij welken hij met de huur een weinig ten achtere was, had de treurigheid en moedeloosheid des geheelen gezins vermeerderd. „ Wat zal er van *ons worden!*" riep de ongelukkige vader, den brief in zijne hand houdende: „ hij dreigt ons van hier „ te verdrijven. *Ongevoelig mensch!* Maar kan ik van eenen „ vreemde meer medelijdens verwachten, dan ik aan mijn ei„ gen zoon betoond heb?" Te pijnigend was deze aanmerking, dan dat Mevrouw HURSTING dezelve kon verdragen. Zij vouwde hare handen te zamen, zuchtte en begon bitter te schreijen. Haar tegenwoordige toestand ging haar thans niet aan; zij gevoelde alleen de droefheid, haren zoon sints lang te hebben verloren.

Hunne oudste dochter, eene schoonheid in het eenvoudig en

ar-

armoedig gewaad, vloog naar hare moeder toe; en met haar schreijende, vatte zij derzelver handen in eene van de hare, en ondersteunde met de andere haar hoofd. De vader zuchtte diep, en twee jongelingen, de oudste zoonen, die hem nog overig waren, sloegen op dit tooneel een treurig oog.

Eenigen der jongste kinderen, voor hartzeer nog onvatbaar, zaten op den deurdrempel. Zij kwamen zeggen, dat er een rijtuig voor het huis had stil gehouden, en dat er een mooi Heer uitklom. De jonge HURSTING trad een oogenblik daarna binnen, en bij het zien van het tafereel, welk zich vertoonde, viel hij op een stoel neder, en bezweem.

Het gezin verzamelde zich rondom hem, en zijne moeder hem aandachtig aanziende, riep uit: „Mijn zoon! mijn zoon!" en viel buiten kennis naast hem neder. De vader stond eenigen tijd met gevouwene handen, en in eene gevoellooze neerslagtigheid gedompeld; voorts op de knieën vallende, riep hij uit: „Hemel, ik dank u!" Straks vloog hij naar zijnen zoon, greep hem in zijne armen, en zijne teedere omhelzingen herriepen hem in het leven.

De jongeling was niet wederom bijgekomen, of hij wierp zich aan zijn vaders voeten, en smeekte hem om vergiffenis. „U vergeven, KAREL!" zeide de Heer HURSTING: „ik ben „het, mijn kind, die u om vergiffenis moet bidden voor het „wreed ongelijk, welk ik u heb aangedaan!" Dit gezegd hebbende, doet hij hem opstaan, drukt hem van nieuws tegen zijn hart, terwijl de zoon de vaderlijke tranen langs zijne wangen voelt stroomen.

Inmiddels bleef de moeder bezeffeloos in de armen harer dochter; de overige leden des gezins, ontroerd en verschrikt, wisten niet, wat zij van dit tooneel moesten denken, en de kleine kinderen begonnen luidkeels te schreeuwen op het zien van hunne moeder, die niet meer scheen te leven. Lang was zij zonder eenige teekens van leven te vertoonen, ondanks de gestadige pogingen van haren zoon en echtgenoot; en toen hare oogen open gingen, en zich op het voorwerp vestigden, welk zij zoo gretig gezocht hadden, ondervond zij van nieuws eene te hevige aandoening; zware stuiptrekkingen volgden op hare bezwijming. Zij werd te bedde geholpen, alwaar zij allengskens genoegzaam bedaarde, om haren zoon te kunnen aanzien en omhelzen. Alle de overige kinderen kwamen op hunne beurt in de omhelzingen huns broeders deelen; de oudste dochter, die den geliefden medgezel harer kindsheid ligt herkende, gaf hem blijken van de teederste gevoeligheid.

Na de eerste liefkozingen en de eerste vragen, verhaalde KAREL, in weinige woorden, aan zijne ouders de lotgeval-

len,

len, hem bejegend. Nogtans verzachtte hij hetgeen dezelve grievendst konden bevatten, als willende niet de reeds te pijnlijke gewaarwordingen vernieuwen. Hij besloot met hun te berigten, dat alwat hij bezat het hunne was, dat alles ter hunner beschikkinge stond, en dat hij zich slechts als erfgenaam nevens de andere kinderen aanmerkte.

De edelmoedigheid dier aankondiginge, en de kinderlijke eerbied, welke daarvan de grond was, wekten de levendigste bewondering, en vernieuwden in den geest des vaders de spijt over de mishandeling, zulk eenen zoon aangedaan. Hij wilde de aanbieding in derzelver volle uitgebreidheid niet aannemen; maar een aanzienlijk gedeelte van zijn zoons bezittingen te leen nemende, ging hij met hem eene handelgemeenschap aan, die hem in staat stelde, aan zijne andere kinderen een voordeeligen stand te bezorgen, en het overschot zijner dagen in ruimte en gelukkig door te brengen.

GEDACHTEN, OVERGENOMEN UIT HET ENGELSCH VAN DR. SWIFT.

Altijd geven wij alleen acht op de voordeelen der voorwerpen, welke wij begeeren; doch wanneer wij die verkregen hebben, zien wij niets anders dan derzelver nadeelen.

De verschijning van een mensch van vernuft in de wereld wordt altijd kenbaar, door de zamenspannig der zotten, rondom hem verzameld.

Ik heb lieden gekend, welke duizend goede hoedanigheden bezaten, van welke anderen alle de vruchten genoten, en die voor hunzelven van geenerhande nut waren. Het gaat hun als den zonnewijzer, tegen den gevel van een huis geplaatst; iedereen kan denzelven zien, uitgezonderd de eigenaar van het huis.

De reden, waarom er zoo weinige goede huishoudingen zijn, is, dat de jonge meisjes hare jeugd slijten met het maken van strikken, zonder aan het maken van kooljen te denken.

Indien iemand zich wil vermaken met het opmerken van het gelaat van lieden, die door de stad rijden, ben ik van oordeel, dat hij de vrolijkste tronien in de Rouwkoetsen zal ontmoeten.

De invloed der Fortuin is alleen blijkbaar in de oogen der ongelukkigen; de gelukkige menschen zien in hunnen voorspoed niets anders dan het werk der voorzigtigheid en het loon der verdienste.

De berisping is een tol, welke de man van aanzien aan het publiek als den prijs zijner grootheid betaalt.

Nooit

Nooit verlangde een wijs man jonger te zijn.

Er zijn menschen, die meer bedacht zijn om hunne wijsheid dan hunne dwaasheden te verbergen.

Men zegt gemeenlijk, dat de Koningen *lange armen* hebben; ik wenschte wel dat hetzelfde ook van hunne ooren konde gezegd worden.

Indien een trotsaard mij zegt, dat ik op zekeren afstand van hem moet blijven, troost ik mij daarmede, dat hij op denzelfden afstand van mij is.

Zeer weinige menschen, wijsgeerig gesproken, leven heden, maar bijkans allen hebben het voornemen om morgen te leven.

Hoe algemeen ook de begaafdheid van liegen is geworden, en hoe gemakkelijk het schijne te wezen, heugt mij, echter, niet, in mijn geheel leven twee goede leugens gehoord te hebben.

De tong van eenen zot is zijn wreedste vijand: zijne lippen zijn een strik, waarin zijne ziel wordt gevangen.

Zeker iemand had gedroomd, dat zijne Vrouw hem ongetrouw was; hij verhaalde dien droom aan zijnen Vriend: „Een kwaad teeken," antwoordde hij hem: „want VIRGILIUS zegt ergens:

„Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
„Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris."

GELIJKAARDIGE GROOTMOEDIGHEID.

XENOPHON gewaagt van een *Armenisch* Vorst, die teffens met zijne Gemalinne door CYRUS werd gevangen genomen. Gevraagd zijnde, of hij zijne Vrijheid, zijn Koningrijk en zijne Gemalinne wilde weder hebben, antwoordde de Vorst: „Wat mijne Vrijheid en mijn Koningrijk betreft, ik stel er geen prijs op; maar kon ik met mijn bloed mijne Gemalinne vrijkoopen, ik zou het gaarne storten." — CYRUS, vervolgens hem dit alles wedergegeven hebbende, vroeg zijner Echtgenoote, „wat zij van CYRUS dacht?" — Haar antwoord was: „Ik weet het niet; mijne ziel was zoo geheel „ingenomen met den Man, die zijn leven tot een losprijs „zijner Vrouwe wilde geven, dat ik op niemand anders kon „denken."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

OVER HET

WEDERZIEN EN HERKENNEN

IN HET

TOEKOMEND LEVEN.

Te leven in een' kring van wezens van dezelfde soort maakt een groot deel uit van het geluk der levende schepselen. *Allen is eene sterke zucht tot gezelligheid aangeboren*; de opvolging echter dier zucht wordt niet zelden gestuit door scheidingen van verschillenden aard, welke meestentijds onaangename gewaarwordingen doen ontstaan. — Gelijk in vele andere betrekkingen, zoo ook in dezen, ziet men den trap van volmaaktheid, op welken de mensch boven de redelooze dieren geplaatst is. Het redelooze dier heeft niets, waarmede hetzelve het onaangename der scheiding van zijne jongen kan verzachten, dan misschien het geringer vermogen om zich voorledene voorwerpen voor te stellen. De mensch daarentegen kan het bittere van iedere scheiding, hoe donker de vooruitzigten ook wezen mogen, op eene aangename wijze verzoeten door *het denkbeeld: „wij zullen, althans wij kunnen elkander wederzien."*

Wat kan voor den krijgsman, wat voor den zeeman, wat voor een ieder, die zijne vrienden en magen voor eenen tijd verlaat, zoeter troost, streelender hope wezen, dan de gedachte van wederzien? Wat kan ons het aangename, ja de behoefte eens gezelligen levens sterker doen gevoelen, dan het wederkeeren in den verlaatenen kring? Stroomen van blijdschap vervullen dan onze ziel. De grieven, door de afwezigheid in ons harte

gemaakt, worden geheeld door den verzachtenden balsem der vreugde. Onaangename gewaarwordingen wijken dan verre van ons; ja dan zoude men de afwezigheid wenschelijk achten, om het verrukkelijke, het betooverende gevoel des wederziens te kunnen genieten.

Bevat het denkbeeld van wederzien, bevat het wederzien zelve reeds in dit leven zoo veel troost, zoo veel geluk; hoe veel verhevener moeten dan de uitwerkselen van dat denkbeeld wezen, wanneer wij het toepassen op de scheiding uit dit leven en het wederzien in het toekomende! De dingen toch dezes levens zijn kortstondig, tijdelijk, wisselvallig; die des toekomenden eeuwig, aan geenerlei tijd- noch lotwisſel onderworpen. Zal echter het denkbeeld van wederzien vereischten invloed hebben, dan moeten wij verzekerd zijn van, althans gegronde hope kunnen koesteren op eene gewenschte uitkomst.

Zullen wij elkanderen in het toekomend leven wederzien en herkennen? Dit is de vraag, tot welker beantwoording ik thans heb voorgenomen, Ul. (*) eenige bedenkingen mede te deelen.

Raadplegen wij de geopenbaarde leer onzes gezegenden Verlossers, mij dunkt, dezelve geeft ons gegrond vertrouwen ter bevestiging der vrage. — Ik sta toe, dat ons, rakende de bijzonderheden van den toekomstigen heerlijken staat, de Openbaring niets stelligs aan de hand geeft; wij zouden ook daarvoor waarschijnlijk hier geheel onvatbaar zijn. Echter zijn de beschrijvingen, die wij hiervan bij de H. Schrijvers ontmoeten, niet alleen zoodanig, dat zij ons alles grootsch doen verwachten, maar tevens van dien aard, dat zij het weder-ontmoeten als veronderstellen. Zoo worden ons de zalige hemellingen beschreven als de gemeente der uitverkorenen Gods, die zonder vlek en rimpel is, vereenigd tot één ligchaam, waarvan Christus het hoofd is; als erfgenamen van het Koningrijk, welks grondslagen hier gelegd zijn, doch hetgeen namaals in luister zal bloeijen, waarin de gezaligden in eene nadere ge-

(*) Dit Stukje was bestemd, om in een' Vriendenkring te worden uitgesproken; toen een onverwachte dood den jeugdigen Schrijver aan denzelven ontrukte, en dit voornemen verijdelde.

gemeenschap met God en J. C. zullen leven; of hetwelk zich zonder nieuwe verbindtenis der gehelligden in de gewesten der zaligheid niet [illegible], en 't geen dus ook het blijne weder-ontmoeten van hun, die vóór ons derwaarts vertrokken zijn, van zelfs schijnt in te sluiten. PAULUS kon op dezen grond de geloovigen vermanen, zich niet onmatig te bedroeven over de afgestorvenen, als zij, die geene hope hebben.

Hoe zeer wij ook in dit algemeene zouden kunnen berusten, wil echter de bespiegelende Rede hierbij gaarne iets langer vertoeven. Weshalve ik mijne best zal doen, kortelijk voor te dragen, 't geen zij ons hieromtrent aan de hand geeft; hetgeen ik echter niet zoo zeer wil aangemerkt hebben als alles afdoende bewijzen, dan wel als eene beschouwing der zwarigheden tegen het niet wederzien, voor zoo verre ons kortzigtig verstand daartoe aanleiding geeft.

Wanneer ik mijnen aanleg, mijnen stand in deze wereld beschouwe, zie ik duidelijk mijne bestemming voor eenen toekomenden staat, mijne vatbaarheid voor meerdere volmaking. Wanneer ik mijne hartstogten, mijne neigingen gadesla, bespeur ik eene sterke zucht tot geluk; dat geluk kan ik door gezelligheid meer en meer bevorderen, — eene gezelligheid, welke voor mij eene behoefte is, tot welker vervulling ik door eene aangeboren neiging gedrongen worde. Wanneer ik tevens denke: het staat vast, dat met mijne hoogere volmaking mijne grootere gelukzaligheid vergezeld gaat; hoe dan kan ik volmaakter worden, wanneer ik niet tevens gelukkiger worde? Hoe kan ik dat worden, wanneer ik iets ontbere dat met mijn geluk onafscheidelijk verbonden is, wanneer ik de genoegens der gezelligheid misse, wanneer ik mijne verstorvene vrienden niet zal wederzien, in welker omgang ik de reinste genoegens der gezelligheid smaakte, welke ik thans misse, tot welker genot ik door eene ingeschapene zucht gedreven worde?

Mijne ouders, die mij door teerhartige zorge en getrouwe raadgevingen op het oneffen pad des levens voor struikelingen konden bewaren, daalden vroege ten grave; vele mijner weldoeners, mijner deugdzame vrienden, zijn voor mij in dit leven verloren; hen alle bevat het somber graf; met het verlies van hun verloor ik niet tevens de zucht, om de genoegens, welke mij hunne omgang verschafte, te smaken. Neen, dezelve werd veeleer

ſterker, pijnigde mij niet zelden door het gemis, en wekt in mij eene vurige begeerte om hen weder te zien.

Doch mogelijk ben ik, als Christen, door de verhevene en beeldrijke ſchilderingen, die ons van het toekomend leven gegeven zijn, verlokt, en hebbe mijne verbeelding te veel den teugel gevierd? Mogelijk word ik meer door een' grilligen hartstogt weggevoerd, die tegen het bevel der Rede aandruischt, die in mij ontſtaat door eene verkeerde voorſtelling? Mogelijk zijn andere mijner natuurgenooten niet in zulk eene verwachting? — Doch neen; de denkbeelden dier volken, welke door het licht des Evangeliums niet beſtraald waren, die ten opzigte des toekomenden levens ſlechts hunne Rede ter leidsvrouwe hadden; de denkbeelden dier volken overtuigen mij, dat de hoop op wederzien den mensch is aangeboren, dat zij de neiging tot gezelligheid ten grondſlag heeft, en dat zij zich niet ſlechts tot dit leven bepaalt, maar uitziet op het toekomende. Zoo getuigt de Romeinſche Redenaar CICERO: „Indien de dood eene verhuizing zij naar die gewesten, „welke de verſtorvenen bewonen; wat is dan wenſchelijker, dan tot hen te gaan, welke wij na hunnen „dood zoo zeer bemind hebben, en eeuwiglijk te leven „met hun, die door leſſen en voorbeelden getracht „hebben ons te leeren een lofwaardig leven te leiden „en getroost te ſterven? Indien de dood den wegbane tot andere verblijfplaatſen; dan voorwaar „ſchijnt mij niets bekoorlijker, dan te komen tot en te „leven met die genen, welke ik zoo zeer bemind „hebbe, en welke ik nooit kan nalaten te beminnen „en te prijzen. Maar tot mijne bloedverwanten, tot „mijne vrienden te komen, hoe zal mij zulks verrukken? Welke geſprekken, welke verkeering, welke omhelzing zal mij verhevener genoegens, zuiverder wellust ſchenken? ô Gelukkig zalig leven! ô „Heilzame dood, die ons naar dat leven overvoert!" — En op eene andere plaats voert hij eenen Grijsaard dus ſprekende in: „Ik reikhals van verlangen, „uwe vaderen te zien, welke ik geëerd en bemind „hebbe; doch niet ſlechts hen, die ik zelf gekend „hebbe, maar ook die mij bij overlevering, bij geſchrifte bekend zijn, van welken ik zelve in mijne „ſchriften melding gemaakt hebbe. ô! Heerlijke dag,

„op

„ op welken ik deze wereld vol onrust en ſtrijd zal „ verlaten, om te verſchijnen in de Goddelijke ver„ blijfplaatſen en vergadering der zalige geesten: „ want ik zal henengaan, niet alleen tot die voor„ treffelijke mannen, van welken ik geſproken heb; „ maar ook tot mijnen CATO, die allen in deugd „ en braafheid te boven ging. Manmoedig verdroeg „ ik de ſmarten, mij door zijnen dood veroorzaakt; „ doch niet door eene aangeborene lijdzaamheid van „ geest, maar wijl ik mijzelven troostte met de ge„ dachte: wij zullen niet lang van elkander geſcheiden „ zijn. *Dit verligt* mijnen onderdom, geeft denzelven „ veel bekoorlijks. Ware het, dat ik dwaalde in mijne „ denkbeelden aangaande de onſterfelijkheid der zie„ len, — ô! dan dwaal ik met vermaak; die verruk„ kelijke doling zal ik mij nooit laten ontrooven."

Niet zonder grond derhalve kan men beſluiten, dat de zucht tot het wederzien der voorwerpen onzer achting en genegenheid den mensch is aangeboren, voortſpruit uit *zijnen aard als gezellig wezen, en dus eene algemeene eigenſchap* is der menſchelijke nature.

Hoe nu kan men met mogelijkheid onderſtellen, dat de Alwijze en Algoede in den ſterveling eene zucht zoude ſcheppen, welke nooit voldaan wordt, welker nietvoldoening hem vele kwellingen veroorzaakt, en die hem alsdan te vergeefs zoude geſchonken zijn? — Te beleedigend zijn zulke onderſtellingen voor de Goddelijke Wijsheid en Goedheid.

Men zoude kunnen aanmerken: God kan het gemis van de genoegens der gezelligheid hier namaals vergoeden, door iets anders in de plaats te ſtellen; of ook de gezelligheid doen herleven door verkeering met afgeſtorvenen, ſchoon juist niet die genen, tot welkers wederzien *wij door* eene natuurlijke zucht in dit leven gedrongen worden.

Heeft het *eerſte plaats*, *dan wordt* het ſmartelijke geenszins weggenomen, dat wij in dit leven ondervinden door het niet voldoen eener aangeboren neiging, en blijft ook die neiging voor ons even ſchijnbaar *ijdel* en te vergeefs; ja dan zoude het genot der *gezelligheid* in dit leven dikwijls eene bron zijn van vele onaangenaamheden en kwellingen; zoo dat men, van achtere beſchouwd, zoude wenſchen, zulk eene zucht niet te bezitten.

Gebeurt het laatste, dat wij namelijk in het toekomend leven wel met de afgestorvenen, doch onbekenden, verkeeren, zulks schijnt mij eene geringe voldoening mijner begeerte. Dan toch zoude ik mij moeten beschouwen als een geheel nieuw schepsel, dat als 't ware eerst begint te leven, dat geheel nieuwe betrekkingen moet zoeken, waardoor het de genoegens kan smaken, die de gezelligheid oplevert; — dan toch blijft mijne zucht tot wederzien onvoldaan, en dezelfde zwarigheden houden stand, die de vorige tegenwerping aan de hand geeft; — dan zoude in dit leven ons bijna alle vertroosting benomen worden bij het verlies van dierbare panden. Het denkbeeld, „hier namaals zullen zij gelukkig zijn," zoude ons wel eenigen troost geven; maar de gedachte, „nooit zal ik hen wederzien, nooit het genot huns bijzijns weêr smaken, voor eeuwig zijn wij van elkander gescheiden," deze gedachte, hoe sterk onze geest ook wezen moge, zoude ons dikwijls moedeloosheid veroorzaken, en tot onbetamelijke wenschen aanleiding geven. — Is zulks ook wel overeen te brengen met de Goddelijke Liefde en Regtvaardigheid? Zoude dan de moeder, die door den dood beroofd was van haren zuigeling, dien zij onder 't harte gedragen, met wee en smarte gebaard heeft, die der moederlijke zorge naauwelijks met weinige lieve lagchjes beantwoord heeft; zoude dan die moeder voor eeuwig van dat lieve wichtje gescheiden blijven, het nooit hare moederlijke liefde en teederheid kunnen betoonen, nooit meer het zoet der kinderlijke liefde gevoelen, zich nooit verheugen in het heil haars kinds? — Zoude omgekeerd die zuigeling, zouden die allen, welke hunne ouders nooit gekend hebben, dezelve ook nooit leeren kennen, nooit hunne kinderlijke liefde kunnen toonen? Zouden dezelve hun als vreemd blijven, zonder aanmerking der betrekking tusschen ouders en kinderen?

Zouden teêrhartige ouderen, die zich verheugen, dat zij de zaden van deugd en godsvrucht in het hart van hunnen zoon geplant hebben, die zaden eindelijk zien ontkiemen, en reeds een heilzamen invloed rondsom zich verspreiden; zouden die ouderen, wanneer de dood vroegtijdig hun dien jongeling ontrukte, denzelven nimmer wedermen, zich namaals nooit verheugen in het lot hunnes zoons, nooit de gelukkige ge-

vol-

volgen zien van de goede grondbeginſelen, die zij hem ingeprent hebben?

Zouden echtgenooten, die in armoedige omſtandigheden verkeeren, hun kroost in kommer en ellende opbrengen, met velerlei rampen en wederwaardigheden te worſtelen hebben, ſoms verſlaauwen, doch niet geheel bezwijken, maar ſtandvastig volharden in den ſtrijd, — zouden zij hier namaals elkanderen, hunne kinderen nooit wederzien en herkennen, zich nooit onderling kunnen verheugen over hunne ſtandvastigheid in het beſtrijden van de verzoekingen der wereld?

Zouden zij, die in dit leven deelgenooten waren in ramp en druk, die te zamen den bitteren kelk des tegenſpoeds tot op den bodem moesten ledigen, — zouden zij in een toekomſtig leven nimmer deelgenooten zijn van hun wederzijdsch geluk, zich nooit in elkanders heil kunnen verblijden? —— Door dit alles ſchijnt 's menſchen toekomſtige zaligheid zeer verminderd te worden.

Ik gevoel de zwarigheid, welke men hiertegen kan inbrengen. „Zal de zalige hereeniging van ouders en kinderen, van echtgenooten en geliefde perſonen, de vreugd der gezaligden vergrooten; moet dan hieruit niet volgen, dat het gemis dier waarde panden, waaraan ons hart hier zoo zeer verknocht was, dat het ontwaarworden, dat zij, die wij zoo hartelijk beminden, en waarvan wij alles goeds hoopten, den weg des verderfs zijn ingeſlagen, voor de zalige hemellingen eene bron van ſmarte zal openen?" — Ik acht mij niet in ſtaat, dit volkomen te beantwoorden. Wij zullen in dit algemeene moeten berusten. Zucht voor het welzijn van hun, aan welke wij door banden van bloedverwant- of vriendſchap verbonden zijn, werkt ſomwijlen bij ons ſterker, dan liefde tot hetgeen regt, billijk en betamelijk is, vordert; en er ontſtaat ſtrijd tuſſchen beiden. Van onze grovere zintuigelijke ligchamen ontbonden, is het te verwachten, dat onze gemoedsneigingen bedaarder zijn, en gewillig gehoor zullen geven aan de inſpraak van regt en billijkheid. — Gelijk in alles, zoo ook hierin, zullen wij zekerlijk bevinden, dat de wegen Gods heilig, wijs en goed zijn; al hetwelk ons in zijne ſchikkingen zal doen berusten zonder eenige klagte, niet alleen ten opzigte van onszelven, maar ook van anderen, hoedanig dan ook hun lot zij; ons met alle

de geheiligden verheugende in de bedeelingen Gods, vol van regtvaardigheid en barmhartigheid.

Wilde men liever aannemen, dat alle vorige betrekkingen alsdan geheel uit onze gedachten zullen zijn uitgewischt; dan zou men moeten ſtellen, dat wij met onze intrede in de Eeuwigheid de bewustheid onzes vorigen beſtaans verliezen. Doch dan zou dit aardſche leven voor ons wezen alsof het nimmer beſtaan hadde; dan zoude er in het volgend leven geenerlei belooning of ſtraf, gegrond op regt en billijkheid, kunnen plaats grijpen, wijl de voorwerpen derzelve geene kennis droegen van voorafgaand goed of kwaad, door hun bedreven. — Maar zulk eene onkunde van het voorledene kan men niet onderſtellen, uit hoofde van de naauwe betrekking, die er zonder twijfel beſtaat tuſſchen dit en het volgend leven, in hetwelk ons zekerlijk, voor zoo verre zulks beſtaanbaar is met deszelfs aard, die neigingen zullen volgen, welke hunnen grond hebben in onze natuur, als redelijk wezen.

Bezitten wij dus hier namaals het vermogen, om ons het voorledene te herinneren; zou ons geluk alsdan niet zeer veel lijden, indien wij de voorwerpen onzer liefde en genegenheid niet wederzagen? Wanneer wij ons dan bezig houden met de aangename herdenking van vorig goed door ons verrigt of genoten, moeten wij ons tevens ook den tijd, plaats, omſtandigheden en perſonen te binnen brengen, welke deelgenooten of getuigen dier daden waren. Zoude met die herinnering alsdan deze ſmartelijke gedachte niet vergezeld gaan: „zij, die mij met teedere liefde en zorge hebben opgekweekt, — zij, met welken ik op het naauwſt verbonden was, die mij met weldaden overladen hebben, die mij door leſſen en voorbeeld geleerd hebben den weg der deugd te bewandelen, die mij van den rand des verderfs gered hebben, — zij, welker groote en ſchitterende bekwaamheden ik bewonderd hebbe, — zij, welke ik naar mijn vermogen onderſteund en gekoesterd hebbe, — zij alle, ſchoon zij zich in deze zalige verblijfplaats bevinden, zijn toch voor mij eeuwig verloren; nooit zullen zij zich in mijn bijzijn kunnen verheugen over het heil, dat ik geniete; nooit zal ik hun mijne dankbaarheid, mijne liefde kunnen betoonen; nooit zal ik mij, als getuige en deelgenoot, in hun geluk kunnen verblijden; nooit zullen zij, die deelgenooten mijner ſmarte waren, in mijne vreugde deelen!"

Hoe

Hoe hard zijn zulke denkbeelden! hoe weinig overeenstemmende met de Goedheid en Liefde des besten Vaders, die, door de voortreffelijkste orde, uitmuntende geschiktheid en onderlinge verbinding, alles zoo geregeld heeft, als meest dienstig konde zijn, om het geluk zijner schepselen te bevorderen! Hoe kan Hij dan den mensch, het voortreffelijkste wezen der zigtbare schepping, berooven van die genoegens, welke onmiddellijke gevolgen zijn van 's menschen redelijke natuur, welke derzelver waarde hoe langs zoo meer kenmerken, welke hem de grootste zaligheid kunnen aanbrengen? — Zoo verre ons bepaald verstand reikt, schijnt dus te strijden met den aanleg onzer natuur, met den loop der dingen dezer wereld, met de volmaaktheid des Allerhoogsten, dat wij elkanderen niet zouden wederzien en herkennen.

Indien wij toch onze verbeelding den teugel vieren, en ons verplaatsen aan de andere zijde des grafs, hoe heerlijk, hoe bekoorlijk is dan niet het vooruitzigt; wanneer onze vrienden en magen, verheugd over ons aanlanden in de gewesten der Eeuwigheid, ons zullen ontvangen en verwelkomen, ons toeroepende: „ zijt „ welkom, vrienden, uit 's werelds oceaan, waar stor„ men en gevaren u omringden; zijt welkom in de ha„ ven! *hier* zijt gij veilig; *hier* kunt gij rusten van ve„ le bemoeijenissen; *hier* zullen wij voor eeuwig ver„ eenigd blijven; *hier* zal dood, tijd noch lotwissel „ ons immer scheiden."

Doch wat vermeet ik mij een' staat te schetsen, tot welken nimmer eenig sterfelijk oog is doorgedrongen, waarvan de beschrijving onmogelijk, de gedachte niet te bevatten is!

Billijk derhalve kunnen wij vertrouwen op wederzien en *herkenning* in het toekomend leven. Dit denkbeeld zal ons de *rampen dezer* wereld met meerdere lijdzaamheid doen ondergaan, zal het *afsterven* van dierbare panden minder *smartelijk* maken, zal ons getroost en rustig doen aftreden van dit tooneel der wisselvalligheid. Ware het ondertusschen dat ik hier dwaalde, ô! dan zeg ik met den Romeinschen Redenaar CICERO, „ dan „ dwaal ik met vermaak; die verrukkelijke doling zal „ ik mij nooit laten ontnemen."

Amsterdam, den 4 van Louwmaand 1808. P. MIEDENDORP.

WAARNEMING VAN EEN AANMERKELIJK GROOT BEURSGEZWEL AAN DEN HALS, DOOR DE OPERATIE WEGGENOMEN. Door C. VAN HEYTHUYSEN, *voormaals Stads Heel- en Vroedmeester te Haarlem, thans Vroedmeester en Eerſten Stads Heelmeester te Thiel.*

De Heer J. B. WILKENSON, Chirurgijn enz. te *Geldermaſſen*, oud 40 jaren, laboreerde ſedert twee jaren aan een Gezwel aan den Hals. In den beginne vertoonde het zich als een zeer kleine boon, geheel onpijnlijk; en daar het niet hinderlijk was, werd er door hem geen acht op gegeven.

Bij gelegenheid dat zijn Ed. mij bij eene zijner patienten gevraagd had, en wij te zamen deze lijderesſe behandelden, liet hij mij het Gezwel eens zien (in Junij 1806.) Ik zag het geplaatst aan de linkerzijde van den hals, zich uitſtrekkende nagenoeg een duim van onder het linker *Proceſſus Maſtoideus* van het *Os Temporum*; over dat gedeelte van den hals in de rondte, en hebbende de grootte van een groot ganzenëi.

Daar ik het meende te moeten houden voor een *Tumor Cyſticus*, en wel voor een *Atheroma*, of ſoortgelijk Gezwel, raadde ik den Lijder, hetzelve hoe eerder zoo beter te laten wegnemen, vreezende dat het anders tot die grootte zou toenemen, dat men naderhand of moeijelijker, of ſoms geheel niet tot de uitroeijing zou beſluiten, en het ongemak, ten koste van den Lijder, aanmerkelijk vergroot en meerder uitgebreid zou worden.

Doch, om welke redenen is mij onbekend, het wegnemen is verzuimd geworden. Het Gezwel intuſſchen liet niet na in alle opzigten in grootte toe te nemen, zoodanig, dat het wanſtalte begon te veroorzaken, en den Lijder ongerustheid over zijnen toeſtand te verſchaffen.

Ik had hem aangeraden, om, wanneer hij het gebrek niet liet wegnemen, gebruik te maken van compreſſen, bevochtigd in den gewonen *Spirit. Minder.* over het geheel aan te leggen. Gedurende deze applicatie is het genoeg-

opgezaam in denzelfden toeſtand gebleven; maar eindelijk het gebruik nalatende, is het zoodanig in omgebreidheid toegenomen, dat hij te rade geworden is, met deze en gene geleerde en voorname Kunstvrienden te conſuleren; zoo als dan ook geſchied is te *Amſterdam*, *Utrecht* en *Arnhem*.

Verſchillend waren de advifen dier Geleerden; zijnde ſommigen er voor, om het Gezwel aan zichzelve over te laten, en er niets aan te doen; anderen, om er met de *Troisquart* eene opening in te maken, en maar omſtandigheden te handelen; namelijk, ontlast er zich eene bloedige ſtoffe, moet men het zoo ſpoedig mogelijk trachten te ſluiten; zoo niet, men ontlaste zoo veel men kan. Wederom anderen begrepen, om te openen, en zoo *mogelijk* de radicale genezing te bewerken; alzoo verkiezende, een *twijfelachtig* boven *geen middel* in 't geheel te ſtellen.

Over het algemeen bleek het, dat het grootſte getal der geconſuleerde Geleerden, *vóór het onaangeroerd laten* des Gezwels, *adviſeerden*.

Hoe zeer mijn gevoelen in den beginne was, om het *weg te nemen* door de Operatie, was ik evenwel nu in zoo verre van meening veranderd, dat ik thans vreesde, uit hoofde der aanmerkelijke hoegrootheid des Gezwels, wel het ongemak te zullen wegnemen, maar de genezing of ſluiting der wonde niet ligt wederom te zullen kunnen verkrijgen; de Patient, buitendien van geen ſterk geſtel, door een voortdurenden uitvlied of lekking van vochten, vermageren, uitdroogen, en, in plaats van het ongemak radicaal te herſtellen, aan eene kwijnende ziekte eindelijk zoude moeten omkomen. Dit een en ander ſtelde ik onzen Lijder en Kunstvriend *voor*; *niet* voor hem verbergende, dat, zoo zeer ik in *Junij 1806 vóór* de Operatie was, ik nu daarin, om der gevolgen *wille*, *zwarigheid* maakte.

De Lijder *zelf*, een echt navolger van het gezegde van CELSUS: „ *In caſu dubio remedium anceps melius eſt, quam nullum.* " *In twijfelachtige gevallen is een middel beter, dan geheel geen middel.* — verzocht mij van tijd tot tijd, de Operatie te ondernemen; tot dat ik eindelijk, ondervindende, dat het Gezwel ſints kort nog aanmerkelijk in grootte was toegenomen, beſloot, aan zijn verlangen te voldoen.

Nadien de Lijder, onder de door hem geconſuleerde Ge-

Geleerde, mij den Heer VAN WIJ noemde, wiens gevoelen vóór het openen des Gezwels scheen te zijn, en ik de eer hebbe bij dien geleerden Kunstvriend bekend te zijn, meldde ik zijn Ed. den 12 Augustus 1807 per missive den voorverhaalden toestand des Lijders, zijn Ed. advies verzoekende, of hij in de daad nog van gevoelen ware, dat men er niet te veel bij waagde, wanneer men het Gezwel opende? alsmede of bij hem voor waarschijnlijk wierd gehouden, dat de gemaakte opening zich wederom zou kunnen sluiten? „Is het," schreef ik verder, „niet een *Tumor Cysticus*? Zoo ja, zal dan de *saccus*, in die uitgebreidheid, waarin men dezelve moet vooronderstellen, gedestrueerd kunnen worden, zonder overblijvende nadeelige of ongunstige gevolgen? Of, zoude mijn gevoelen, dat een gedurige en nimmer of ten minste onwaarschijnlijk te genezene uitvloed, het ligchaamsgestel ondermijnende, eindelijk eene *atrophie* veroorzaken zoude, zoo geheel te verwerpen zijn?" enz.

Hierop bekwam ik het navolgend antwoord:

Weledele Heer en Vriend! — De toestand van den Heer WILKENSON is, ja, ongetwijfeld bedenkelijk; zoo hebben andere beroemde Heelkundigen, zoo wel als wij er over gedacht, en zoo denkt er ook de Lijder zelf over, Maar (en hier komt het alles op neêr) wat moet de man in zijn geval doen? Stil berusten in den verderfelijk toenemenden groei, door Vrouw Natuur toekeloos aangewend, en dus eene langzame uitdrooging der overige ligchaamsdeelen en den gewissen dood trotseren? Dat kan er niet door! — Het spreekwoord zegt, (en dat is hier ook wel applicabel) *die waagt die wint*, namelijk door alles ter redding te beproeven; en hem, die geen vreemdeling in de Heelkunde is, zal altoos het zeggen van den waardigen CELSUS navolgenswaardig en verkieslijk tegen over een gewissen dood voorkomen; namelijk: *het is beter eene ongewisse of gevaarlijke kunstbewerking te beproeven, dan een gewissen dood koelbloedig af te wachten.* In die omstandigheden beschouwde ik het geval van den Heere WILKENSON; zoo zorgelijk declareerde ik mij aan zijn Ed. — zoo oordeelde mijn Vriend, de Heer O. DE RUUK, met mij over het schromelijk groot Beursgezwel, (hetwelk ik, naar mijn inzien, eene ontaarde *Hygroma* noeme) en zoo dachten er ook mijne overige Kunstvrienden, de Heer BEVERLEY HEREFORT

en

en de kundige Chirurgijn BRESEMAN, over — en zij allen, zoo wel als onze Kunstbroeder, vonden mijne, schoon ongewisse, genezingsbeproeving overwaardig; te meer, daar ook mijn kundige Amsterdamsche Vriend, de onvergelijkelijke en kundige HUSSEM, ter genezingsbeproeving, iets dergelijks opgegeven heeft. — Het een en ander, bij de manier van opereren zoo wel, als bij de verdere behandeling ter radicale *genezing* te observeren, heb ik, naar mijn *inzien*, ter *beoordeeling* van UE. en mijn Vriend, den *Heere* VAN LOKEREN, aan den Lijder medegedeeld, *met* oogmerk, om, ware het mogelijk, onder *uwe regelmatige* behandeling, iets tot herstel toe te dragen, zoo al niet de radicale *genezing* uit te werken.

Na *wederkeerige* vriendschapsaanbieding blijve met achting, enz.

Arnhem, 15 Aug. 1807.

(*Was geteekend*)
G. J. VAN WIJ.

Uit hoofde *der zeldzaamheid des gevals*, zoo wel als *om deszelfs belangrijkheid*, had ik den Heer J. VAN BAALEN, Tweeden Stads Heelmeester dezer Stad, tot mijne adsistentie gevraagd, en werd dit door zijn Ed. even bereidwillig aangenomen. Ik ondernam de Operatie 21 Aug. 1807, zijnde even twee jaren nadat er iets van dit aanmerkelijk Gezwel was bespeurd geworden.

Ik nam alvorens de maat over de gansche uitgestrektheid des Gezwels, en bevond het van zijn bovenste tot zijn benedenste punt (dat is, van even onder den rand des achterhoofdbeens en mastoïdswijze of koetepelswijze uitsteeksel van het slaapbeen, *tot aan den bovensten rand* van het sleutelbeen) te zijn ruim $7\frac{1}{2}$ duim, en *van zijn* voorste tot aan zijn achterste punt (dat is, aan de *zijde van de* keel tot op de halswervelen eindigende) ruim *11 duim Rhijnl. maat*. *Het Gezwel had dus in* lengte de *uitgebreidheid van ruim zeven* en een half duim, en in breedte die *van* ruim elf duim. Neemt men deze hoegrootheid in aanmerking, en voegt men hierbij, dat de Lijder tot de teedere en kleine personen behoort, dan zal men ook zonder mijne verzekering wel *willen* toestemmen, dat dit als 't ware een tweede *hoofd*, aan *den* hals geplaatst, uitmaakte; en een ieder ligtelijk beseffen het lastige en onaangename, gezwegen van het *zorgelijke* van des Lijders toestand.

Na

Na deze meting gedaan te hebben, maakte ik eene insnijding regt op van boven naar beneden over de geheele uitgestrektheid des Gezwels, tot dat ik ruimte genoeg meende te hebben, om met den voorsten vinger van mijne regterhand het Gezwel te kunnen bepalen. Hierin was ik evenwel bedrogen, en vond ik mij genoodzaakt nog meerder naar boven en beneden te verwijderen, ten einde mij van de hoedanigheid der daarin bevatte stoffe te verzekeren.

Ik ontdekte nu een tamelijk vast substanticel ligchaam; waaruit bleek, dat ik in mijn vorig gevoelen omtrent een *Atheroma*, of soortgelijk Gezwel, niet was bedrogen geweest. Ik ontblootte met den voorsten regter vinger zoo veel mogelijk het Gezwel met den *saccus*, ging voort met zoo af- of liever uit te pellen, en, na veel moeite, gelukte het mij, het ganssche Beursgezwel te ontwikkelen en naar buiten uit te brengen. Op de halsvaten genaderd zijnde, ondervond ik zeer aanmerkelijke vastere aangroeijing van het Gezwel met de buitenste oppervlakte der vaten; zoo dat ik zeer voorzigtig en langzaam voortwerkende, het mij eindelijk gelukte, het Gezwel in zijn *saccus* nagenoeg geheel af te scheiden en naar buiten te ontlasten.

Ik sneed daarna aanmerkelijke losse gedeelten van het *cellulosa* zoo wel, als van den *saccus* weg; vulde daarna, na zoo veel mogelijk alles gezuiverd te hebben, de wonde op met droog plukscl, en hier over een zeer goed, niet te sterk sluitend verband.

Was de Lijder kloekmoedig in zijn besluit, om tot de Operatie over te gaan, niet minder kloek heeft hij dezelve doorgestaan. Naar mijne gedachten zal dezelve ongeveer 20 minuuten hebben geduurd. Zeker heeft hij gedurende de Operatie geen twee oncen bloed verloren. Vraagt men, waarom ik geene kruiswijze insnijding gemaakt hebbe? daarop heb ik alleenlijk te zeggen, wijl naar de binnenzijde of naar de keel een aanzienlijk bloedvat heen liep, dat mij zekerlijk veel in de bewerking verhinderd zoude hebben, hetwelk ik liefst wilde mijden.

Het Gezwel, geheel genoegzaam in zijn zak omvangen, gewogen zijnde, werd bevonden ruim 49 lood zwaar te zijn, hoezeer men op het uiterlijk aanzien zoude gemeend hebben, uit hoofde der grootheid, van meerder. Ik beware het bij mij op Liquor.

Het tweede verband geschiedde 48 uren na de Operatie; en

en was alles zoodanig doorgedrongen van [illegible] vocht, dat het niet alleen door het [illegible] aanhebbende kleederen, maar ook [illegible] was heengedrongen. Dit verband [illegible] alleen voor het [illegible]: want de [illegible] wieken liet ik geheel [illegible] derde verband, alles [illegible] de wond zoo zuiver als [illegible] verlangen, verbindende [illegible]

Zoodanig ben ik voortgegaan met den Patient [illegible] anderen of derden dag te verbinden, [illegible] genezing toe, welke op heden, dat ik [illegible], of ten minste de wonde [illegible] De Patient heeft [illegible] gemaakt van den *Cort. peru.* [illegible] ta, en voor het overige, behalve de [illegible] ne toevallen of tegenspoeden gehad: [illegible] de den gelukkigen uitslag eener Kunstbewerking, [illegible] gevolgen, door vele in de daad groote Geleerden [illegible] Kunst, *a priori* niet zoo gunstig [illegible]

Thiel, den 31 October 1807.

DE ZEDEN DER GRIEKEN, ARABIEREN EN TURKEN. Door den Heer DE CHATEAUBRIAND.

(*Vervolg en slot van bl. 35.*)

Naauwelijks bevonden wij ons buiten *Bethleem*, of wij hadden eene kleine [illegible] *Bedouins*. Kort daarop ons in de woestijn [illegible] begeven, ontdekten wij hooge [illegible] eener valei zich verheffende; het was het klooster van de H. SABA.

Eene andere bende *Bedouins* viel op ons aan [illegible] voet van het klooster. ALI-AGA [illegible] in zijne hand een dolkstoek op te vangen, [illegible] *Arabier* op mijnen rug gestuit. Geen [illegible] voor het tegenwoordige eene beschrijving te geven van de plaatsen, welke wij zagen, [illegible] deze vermaarde wijkplaats van de H. SABA, [illegible] in den hollen weg van de beek *Kedron*; [illegible]

reden zal ik zwijgen van de *Doode Zee* en de *Jordaan*; doch zoo diep is de indruk, welken deze plaatſen op de ziel verwekken, dat ik, in het oogenblik als ik dit ſchrijf, mij nog verbeeld de verbaasdheid en den ſchrik te gevoelen, welke dit door de hand van God geſlagen land inboezemt. De groote rivieren van *Amerika* heb ik gezien, met het vermaak, welk de eenzaamheid en de Natuur aanbrengen; den *Tiber* heb ik met geestdrift bezocht, en met dezelfde belangſtelling den *Cephiſus*, de *Eurotas* en den *Nijl*; doch ik kan niet uitdrukken, wat ik bij het zien van de *Jordaan* gevoelde! Niet alleen herinnerde mij die ſtroom eene vermaarde oudheid; zijne oevers vertoonden mij nog daarenboven het tooneel der wonderwerken van den Godsdienst. *Judea* is het eenige land in de wereld, hetwelk den Christen-reiziger de herinnering aan de menſchelijke zaken en aan de dingen des hemels voorſtelt.

Wij liepen op het zand aan den oever der *Doode Zee*. Ik nam er verſcheiden proeven, en ſloeg haar oplettend gade, 's anderen daags met het krieken van den dag (*). Van daar begaf ik mij naar de *Jordaan*. Ons *Fransch* gewaad bewaarde ons voor een nieuwen aanval van *Arabieren*; zij durfden ons niet naderen. Voorheen heb ik gemeld, dat ALI-AGA geboren was in het Dorp *Rihha*, het aloude *Jericho*, en dat hij daarvan Gouverneur was. Hij bragt mij in zijne *Staten*, alwaar ik noodwendig van zijne onderdanen heusch moest ontvangen worden. En inderdaad, zij kwamen hunnen Souverein verwelkomen! Hij wilde mij in een oud vervallen huis brengen, hetwelk hij zijn kasteel noemde; ik wees die eere van de hand, willende liever het middagmaal houden bij den oorſprong van den *Eliſeus*, heden ten dage *Koningsbron* geheeten. Door het Dorp trekkende, zagen wij een jong *Arabier*, bezijden den weg zittende, het hoofd met vederen getooid, en als voor eenen feestdag opgeſchikt. Alle voorbijgangers bleven ſtaan, om hem op het voorhoofd en de wangen te kusſen. Ik vernam, dat het een jonggetrouwde was. Wij hielden ſtil aan den oorſprong van den *Eliſeus*. Men ſlagtte een Tchaap, hetwelk in zijn

(*) Ik heb een flesch met water uit deze Zee medegebragt, waarmede de proef van POCOCKE zal kunnen herhaald worden.

zijn geheel gebraden werd aan een grooten houtstapel aan den oever; een *Arabier* liet koorn-aren roosten. Toen het feestmaal bereid was, plaatsten wij ons rondom een houten schotel, en elk scheurde met zijne handen een stuk van het slagtoffer.

Gaarne wil men in deze gebruiken eenige sporen ontdekken van de zeden der aloudheid, *en bij de* nakomelingen van ISMAËL de nagedachtenis van ABRAHAM en JAKOB wedervinden.

Alle de *Arabieren*, overal waar ik er gezien heb, *in Judea*, *Egypte*, *en zelfs* in *Barbarije*, waren meer groot dan klein van gestalte. Zij zijn fier van tred, welgemaakt en vlug. Het hoofd is eirond, het voorhoofd hoog en boogachtig, met een arendsneus, groote oogen, en een ongemeen zachten oogslag. Niets zoude in hun den Wilden aankondigen, indien zij den mond altijd gesloten hielden; doch zoo ras zij beginnen te spreken, hoort men eene brommende en zeer schorre stem; men ziet lange van *witheid blinkende tanden*, *even als* die van de *Chacals en Oncen*; verschillende hierin van den *wilden Amerikaan*, wiens woestheid zich in het oog vertoont, terwijl de mond zacht van uitspraak is.

De *Arabische* vrouwen zijn, naar evenredigheid, grooter dan de mannen. Hare houding is edel; en door de regelmatigheid harer gelaatstrekken, de fraaiheid harer gestalten en de schikking harer sluijers, doen zij eenigermate gedenken aan de standbeelden der aloude Priesteressen en Zanggodinnen. Wij ontmoetten er drie op het gebergte van *Judea*, welke kruiken met water op hare hoofden droegen, en onze paarden lieten drinken. Waren dit niet de dochters van LABAN of der *Midianiten?* Dit moet in een bepaalden zin verstaan worden: *deze fraaije* standbeelden zijn dikmaals in lappen en leuren gedrapeerd; *ellende*, *morsigheid en lijden* vernederen deze zoo *zuivere gestalten*; *eene koperkleur* verbergt de regelmatigheid *der gelaatstrekken*; *in één* woord, om deze vrouwen te zien, *zoo als* ik haar heb geschilderd, moeten zij van verre gezien worden, moet men zich met het algemeene vergenoegen, en niet tot bijzonderheden afdalen.

De meeste *Arabieren* dragen een opperkleed, om den middel met eenen gordel digtgeknoopt. Somtijds houden zij eenen arm buiten de mouw van dit opperkleed, en alsdan zijn zij in den smaak der ouden gedrapeerd; dan

wederom omwinden zij zich in een lap witte wolle, die hun voor toga, mantel of fluijer dient, naar gelange zij zich daarin berollen, dien over hunne schouders hangen, of over hun hoofd werpen. Zij gaan blootvoets. Zij zijn met een dolk, eene lans of een langen snaphaan gewapend. De stammen reizen bij Karavanen; hunne kameelen loopen achter elkander. De voorste kameel is met een lang touw, van het hairig gedeelte van den palmboom gemaakt, vastgebonden aan den hals van een ezel, die de gids der bende is, en, in de hoedanigheid van opperhoofd, geene lasten draagt, en vele eere geniet. Bij de vermogende stammen zijn de kameelen met franjen, wimpels en pluimen versierd.

De merrien, naar gelange der edelheid van haar ras, worden met meer of min eerbetoons, doch altijd met de uiterste gestrengheid behandeld. De paarden worden niet in de schaduw geplaatst, maar aan de brandende hitte der zonne blootgesteld, aan palen in den grond met de vier pooten vastgemaakt, zoo dat zij schier onbewegelijk vast staan. Nooit wordt hun de zadel afgenomen; dikmaals drinken zij slechts eenmaal, en eeten alleen een weinig haver in het etmaal. Zulk eene ruwe behandeling, verre van hen uit te putten, leert hun matigheid, gedweeheid en snelheid. Dikmaals heb ik een *Arabisch* paard bewonderd, aldus in het brandende zand gebosid, met losse hangende manen, den kop tusschen de pooten gebogen, om een weinig schaduw te vinden, en met zijn woest oog zijne meesters zijlings aanschouwende. Hebt gij zijne pooten van de kluisters losgemaakt? Hebt gij u op zijnen rug geplaatst? *Hij schuimbekt, hij grinnikt, hij verscheurt den grond; de trompet blaast, hij zegt: voort!* en gij herkent het paard van job.

Alwat er van de zucht der *Arabieren* voor vertellingen wordt verhaald, is waar, en ik zal er een voorbeeld van bijbrengen. Gedurende den nacht, welken wij aan den oever der *Doode Zee* doorbragten, zaten onze *Bethlehemiten* rondom hunnen houtstapel, met hunne snaphanen naast hen op den grond liggende; de paarden, aan palen vastgebonden, beslloegen een tweeden kring aan de buitenzijde. Na koffij gedronken en lang zamen gepraat te hebben, werden deze *Arabieren* stil, behalve den Scheik. Bij het licht van het vuur zag ik zijne nadrukkelijke gebaren, zijnen zwarten baard, zijne witte tanden, de onderscheidene gedaanten, in welke hij zijn gewaad schik-

ſchikte, terwijl hij zijn verhaal vervolgde. Zijne metgezellen luisterden naar hem met diepe aandacht, allen voorover gebogen, met het gelaat boven de vlam, nu eens een kreet van verwondering gevende, dan wederom de gebaren des vertellers nadrukkelijk herhalende. Eenige hoofden van paarden en muilezels, die boven de troep uitſtaken, en zich in de ſchaduw teekenden, voltooiden het ſchilderachtige van dit tafereel, vooral wanneer men daar nevens voegde een hoek van het landſchap aan de *Doode Zee* en van het gebergte van *Judea*.

Had ik de *Amerikaanſche* horden, aan de oevers van derzelver meiren, met zoo veel deelneming beſtudeerd, welk eene andere ſoort van Wilden beſpiegelde ik hier! Ik had voor mijne oogen de afſtammelingen van het oorſpronkelijke geſlacht der menſchen; ik zag hen met dezelfde gewoonten, welke zij ſints de dagen van HAGAR en ISMAËL behouden hebben; ik zag hen in dezelfde woestijn, die hun door God tot een erfdeel was aangewezen. Ik ontmoette hen in de vallei der *Jordaan*, aan den voet der bergen van *Samaria*, op de wegen van *Hebron*, op de plaatſen, alwaar de ſtemme van JOSUA weergalmde, in de velden van *Gomorrha*, nog rookende van den toorn van JEHOVAH, en die vervolgens geheiligd werden door de weldadige wonderen van JEZUS CHRISTUS!

Hetgeen de *Arabieren* van de volken der Nieuwe Wereld inzonderheid onderſcheidt, is, dat, te midden van de ruwheid der eerſten, evenwel nog iets zachts in hunne zeden wordt opgemerkt; men gevoelt, dat zij in het Oosten zijn geboren, van waar alle kunſten, alle wetenſchappen, alle godsdienſten zijn voortgekomen. In de uiterſte oorden van het Westen verſcholen, in een gewest, van het heelal afgezonderd, bewoont de *Canadier* valleijen, door eeuwige bosſchen beſchaduwd, en van onmetelijke rivieren beſproeid. De *Arabier*, om zoo te ſpreken, tusſchen *Afrika* en *Azië*, op den grooten weg der wereld geworpen, zwerft in de brandende luchtſtreek van het Oosten, op eenen grond zonder boomen en zonder water. Onder de ſtammen van ISMAËLS nakomelingen vindt men meesters, dienaars, huisdieren, eene aan wetten onderhoorige vrijheid. Bij de *Amerikaanſche* horden beſtaat nog de mensch geheel op zichzelven in zijne fiere en wreede onafhankelijkheid. In plaats van een wollen gewaad, draagt hij

een beerenvel; in plaats van de lans, den boog; in plaats van den dolk, de knods. De dadels, de kameelenmelk kent hij niet, en zou die van de hand wijzen; op zijne feestmalen wil hij vleesch en bloed. Het haar der geiten weeft hij niet, om onder tenten te schuilen; de olmboom, van ouderdom omgevallen, levert schors voor zijne hut. Het paard temt hij niet, om de gazelle na te jagen; hij zelf grijpt het dier in zijnen loop. Oorspronkelijk is hij niet aan groote beschaafde Volken vermaagschapt; den naam zijner voorvaderen ontmoet men niet in de jaarboeken der Rijken; de tijdgenooten zijner voorouderen zijn oude eikenboomen, die nog overeind staan. De begraafplaatsen zijner vaderen, gedenkteekens der natuur en niet der geschiedenisse, verheffen zich onopgemerkt in onbekende bosschen. In één woord, bij den *Amerikaan* kondigt alles den Wilden aan, die den staat der beschaafdheid nog niet bereikt heeft; bij den *Arabier* wijst alles den beschaafden mensch aan, in den wilden staat terug gevallen.

Te *Jeruzalem* terug gekomen, vond ik het Klooster in opschudding; de Pacha was tot uiterlen overgeslagen. Hij had de Vaders in zijne tent ontboden, en hun aangezegd, hen in ketens gebocid naar *Damas* te zullen voeren, en het hoofd te doen voor de voeten leggen, indien zij weigerden hem te gehoorzamen. Vergeefs had de Gardiaan, in de hoedanigheid van *Napolitaan*, en als gevolmagtigd door den *Franschen* Konsul van *S. Jean d'Acre*, zich op de bescherming van *Frankrijk* beroepen; de Pacha had geantwoord, dat hij geld noodig had. In dezen toestand van zaken kwam ik te *Jerazalem*. Mijne firmans, in de sterkste bewoordingen gesteld, steunden op de naauwe verbindtenis, welke er tusschen *Frankrijk* en *Turkije* bestond; zij werden aan den Pacha gezonden. Thans werd hij beducht, dat van zijne onderdrukkingen verslag zou gedaan worden aan den *Franschen* Gezant, die er bij de Porte over konde klagen. Hij sprak van een vergelijk, en nam eindelijk een geschenk aan van 15,000 piasters, doch dreigde tevens de Vaders met zijne wraak, wanneer zij geenen beschermer zouden hebben.

Ik moet belijden, geen martelaarschap te kennen, gelijk staande met dat der Geestelijken in het H. Land. Niet beter kan hun stand vergeleken worden dan met dien onder het Schrikbewind in *Frankrijk*. Nooit een oogen-

oogenblik gerustheids, immer in vreeze voor plondering en den dood! Beter zal dit begrepen worden, indien ik van den regeringsvorm van *Jeruzalem* verslag zal gedaan hebben.

Jeruzalem, waarom is onbekend, is aan het Pachadom van *Damas* onderhoorig, of het moet zijn ingevolge van dat verderfelijk stelsel, hetwelk de *Turken* natuurlijk en als bij instinkt volgen. Door bergen, en nog meer door *Arabieren*, die de woestijnen onveilig maken, van *Damas* gescheiden, kan *Jeruzalem* zijne klagten niet telkens voor den Pacha brengen, zoo dikmaals het door zijne Gouverneurs onderdrukt wordt. Eenvoudiger zoude het zijn, dat het aan het Pachadom van *Acre* onderhoorig ware, als zijnde in de nabuurschap gelegen. De *Franken* en de *Latijnsche* Vaders zouden zich onder de bescherming der Konsuls begeven, die in de havens van *Syrie* hun verblijf houden; de *Grieken* en de *Turken* zouden zich kunnen doen hooren. Maar dit is juist hetgeen men wil ontgaan: men verlangt een stommen slaaf, en geene wederspannige onderdrukten, die soms zouden durven zeggen, dat zij verplet worden.

Jeruzalem is derhalve aan eenen zoo goed als onafhankelijken Gouverneur overgelaten. Straffeloos kan hij zoo veel kwaad doen als hij wil, mits zich vervolgens aan den Pacha verantwoordende. Het is bekend, dat in *Turkije* ieder Opperste het regt heeft, om zijne magt aan een minderen op te dragen; en zijn regt strekt zich altijd uit over goederen en leven. Voor eenige beurzen wordt een Janissaar een kleine Aga; en deze Aga kan, naar welgevallen, u dooden, of u toestaan uw hoofd te lossen. Aldus worden de beulen in alle de dorpen van *Judea* vermenigvuldigd. Het eenige, dat in dit land wordt gehoord, de eenige regtspleging, waarom het is te doen, is: „ Hij zal tien, twintig, „ dertig beurzen betalen; men zal hem vijfhonderd „ stokslagen geven; men zal hem den kop voor de voe„ ten leggen." De eene daad van ongeregtigheid dwingt tot eene andere nog grooter ongeregtigheid. Indien men eenen boer uitplondere, komt men in de noodzakelijkheid om het ook zijnen buurman te doen; want om zich tegen de huichelende eerlijkheid van den Pacha te dekken, moet men door eene tweede misdaad zich in staat stellen om de straffeloosheid voor de eerste te koopen.

Misschien denkt men, dat de Pacha, zijne landvoogdijsschap doorreizende, een geneesmiddel tegen deze onheilen te werk stelt, en de volken beschermt: de Pacha zelf is de grootste geesel der inwoneren van *Jeruzalem!* Men schrikt tegen zijne komst, als die eens opperviands; de winkels worden gesloten; men verschuilt zich in kelders; men houdt zich alsof men op zijne mat op sterven lag, of men vlugt na het gebergte.

Voor de waarheid dezer daadzaken kan ik instaan, als die mij in het oogenblik van des Pacha's komst te *Jeruzalem* bevond. A..... is een snoode gierigaard, gelijk bijkans alle *Muzelmannen*: in zijne hoedanigheid van hoofd der Karavane van *Mekka*, en onder het voorwendsel van geld noodig te hebben om de pellegrims dies te beter te beschermen, oordeelt hij zich geregtigd, de knevelarijen te vermenigvuldigen; geene middelen zijn er, die hij niet verzint. Een der meest gewone is, dat hij al aanstonds een zeer laag maximum op de levensmiddelen stelt. Het volk is wonder wel te vrede, maar de kooplieden sluiten hunne winkels. Het gebrek openbaart zich; de Pacha treedt in heimelijke onderhandeling met de kooplieden; voor een zeker getal beurzen geeft hij hun verlof, zoo duur te verkoopen als zij willen. De kooplieden zoeken het geld wederom in te halen, welk zij aan den Pacha betaald hebben; zij verhoogen de eetwaren tot een ongehoorden prijs; en het volk, andermaal van honger stervende, is genoodzaakt, wil het in het leven blijven, zich van zijn laatste kleed te ontdoen.

Dien zelfden A..... heb ik te *Jeruzalem* eene nog vernuftiger knevelarij zien plegen. Hij zond zijne Ruiterij om de *Arabische* landbouwers te gaan plonderen, aan gene zijde der *Jordaan*. Die goede luiden, die de *miri* betaald hadden, en geene gedachten hadden dat zij in oorlog waren, werden te midden van hunne tenten en kudden overvallen. Men ontstal hun 2200 geiten en schapen, 94 kalveren, 1000 ezels, en 6 merrien van het eerste ras; de kameelen alleen ontkwamen. Een Scheik riep hun van verre toe, en zij volgden hem. Deze getrouwe kinderen der woestijn gingen hunne melk aan hunne ongelukkige meesters op het gebergte brengen, even alsof zij gegist hadden, dat deze geen ander voedsel hadden!

Een

Een *Europeaan* zoude zich niet kunnen verbeelden, wat de Pacha met dezen buit uitvoerde. Ieder dier ſtelde hij op eenen prijs, driemaal hooger dan de waarde. De aldus op prijs geſtelde beesten werden gezonden aan de ſlagters, aan onderſcheidene burgers van *Jeruzalem*, en aan de hoofden der naburige dorpen; op doodſtraffe moesten zij aangenomen en betaald worden. Ik beken, dat, indien ik deze dubbele ongeregtigheid niet met eigen oogen had gezien, dezelve mij ongeloofelijk zoude dunken.

Na *Jeruzalem* te hebben uitgemergeld, vertrekt de Pacha. Maar om de ſtadswachten niet te behoeven te betalen, neemt hij de ſoldaten met zich, onder voorwendſel van de Karavane van *Mekka* te geleiden. De Gouverneur blijft alleen met een dozijn *Sbires*, die niet genoeg zijn ter bewaring van de veiligheid der ſtad, en nog veel minder ten platten lande. Voorleden jaar was hij genoodzaakt, zich in zijn eigen huis te verſchuilen, om zich te hoeden voor rooverbenden, die langs de muren van *Jeruzalem* trokken, en de ſtad ſchier zouden geplonderd hebben.

Naauwelijks is de Pacha verdwenen, of een ander kwaad, een gevolg zijner knevelarije, neemt eenen aanvang: de verwoeste dorpen raken in opſtand; zij tasten elkander aan, ter oefeninge van erfelijke wrake. Alle gemeenſchap is afgeſneden. De landbouw kwijnt; de boer gaat bij nacht den wijngaard zijns vijands verwoesten, en den olijfboom omverre houwen. De Pacha keert het volgende jaar terug; hij eischt de zelfde belasting in een land, welks bevolking is verminderd. De onderdrukking moet verdubbeld, en geheele volkjes uitgeroeid worden.

Allengskens breidt zich de woestijn uit; niet anders ziet men nu, dan hier en daar verwoeste woningen, en voor dezelve teikens toenemende graven; ieder jaar ziet eene hut en een gezin verdwijnen, en welhaast is niets meer overig dan het kerkhof, de plaats aanwijzende, alwaar het dorp gelegen was.

IETS OVER HET SERAIL EN DEN HAREM IN TURKIJE.

(Uit J. E. BEAUVOISINS, *Notice sur la Cour du Grand-Seigneur.*)

Het *Serail* en de *Harem* moeten onderſcheiden worden. Een *Serail* in 't algemeen is een paleis; 't is het *Perſiſche* woord, in de *Turkſche* taal behouden; terwijl de *Harem* de gewijde plaats is, bij uitſluiting ter huisvestinge der Vrouwen beſtemd. De eenvoudigſte burgers hebben een *Harem*, maar alleen de voornaamſte Heeren *Serails*. Elk mag in een *Serail* komen, doch niemand in een *Harem*, behalve het hoofd van het huis, hetwelk er geen mansperſoon toelaat, zelfs zijnen Vader niet. Dit onderſcheid is niet zeer algemeen bekend.

Het *Serail*, of paleis van den Grooten Heer, is van zeer groote uitgeſtrektheid, hoewel het er verre af is van zeven mijlen in den omtrek te beſlaan, zoo als zommigen verhaald hebben.

De muren, welke het inſluiten, zijn van zulk eene hoogte, dat niemands oog, wie hij ook zij, daarin kan doordringen. Deze omvang bevat Moskeën, tuinen en gebouwen, groot genoeg om twintig duizend zielen te huisvesten. De gedaante van hetzelve, uit zee gezien, is verrukkelijk; doch van nabij verdwijnen de koepels, de cijpreſſen, de minarets; het gezigt van dezen hoogen muur doet van ſchrik rillen; en die ſchrik neemt toe, als men, hetgeen dikmaals gebeurt, menſchenhoofden, zoo even afgehouwen, op eenen meſthoop ziet liggen.

Het verdient opmerking, dat alle de Sultans in het *Serail*, of paleis, onmetelijke ſchatten begraven, beſtemd om nimmer wederom het licht te aanſchouwen. Het zoude eene ſchande voor den regerenden Vorst zijn, indien hij genoodzaakt ware, den ſchat zijns Voorzaats aan te raken. Bij het overlijden van elken Grooten Heer wordt zijne ſchatkamer geſloten, met het zegel van den Groot-Vizier verzegeld, en met gouden letters boven de deur geſchreven: *Schatkamer van Sultan N. N.* Hieruit volgt, dat indien er ſedert MA-

MOMET DEN II, die het *Griekſche* Keizerrijk vernietigde, veertig Keizers geweest zijn, het *Serail* veertig ſchatkamers moet bevatten, die, door elkander, ieder voor het minst op zes millioenen Hollandsch geld geſchat, eene ſomme van tweehonderd veertig millioenen gemunt goud zouden uitmaken. Voeg hier nevens de edele geſteentens, de kostbaarheden, de geſchenken, aan alle de *Turkſche* Keizers ſedert drichonderd-vijftig jaren gedaan, de verbeurd-verklaarde goederen van bijzondere perſonen, Pacha's *enz.*, en men zal den verbazenden ſchat niet kunnen berekenen, ſedert meer dan drie eeuwen in het *Serail* begraven, zonder immer het licht gezien te hebben.

De *Harem* maakt een gedeelte uit van het *Serail*. Dezelve bevat de zeven tenten der zeven wettige Vrouwen van den Grooten Heer, ieder van welke hare tuinen, hare afzonderlijke vermaken, haar huis en hare ſlavinnen heeft. Alle, immers de meeste Reisbeſchrijvers verhalen, dat de Groote Heer *den zakdoek toewerpt* aan die Vrouw, *welke hij met zijn bijſlaap wil vereeren*. *Dit verhaal is valſch*: zie hier, wat tot die dwaling aanleiding kan gegeven hebben. Alle de Oosterlingen, in het algemeen, hebben de gewoonte, aan hunne vrienden, of aan de perſonen, die hen komen bezoeken, en wien zij eere willen betoonen, een geſchenk te doen van neteldoekſche zakdoeken, met zijde of met zilver geborduurd: en de gewoonte van den Grooten Heer, of van ieder ander eigenaar van een *Harem*, die het maar eenigzins in zijne magt heeft, om aan de Vrouw, die bij hem moet ſlapen, een nachtzak te zenden, bevattende een vrouwen nachtgewaad, als hemden, onderbroeken, mutſen en geborduurde zakdoeken, kan de gebrekkig onderrigte reizigers in het denkbeeld gebragt hebben, dat de Groote Heer den zakdoek toewierp aan de Vrouw, welke hij met zijne gunst wilde vereeren.

Voor het overige wordt de Vrouw, welke hij beſtemd heeft om hem te worden voorgeſteld, door alle hare gezellinnen gevierd en geſtreeld. Zij brengt den dag door in het bad, wordt van top tot teen bewierookt, en vervolgens bij den Sultan binnengeleid, die, der Vrouwen zat, door tijdverveling vermoeid, onbekwaam om te beminnen en zelfs om te begeeren, haar dikmaals naar den *Harem* terug zendt, zonder haar geſproken te hebben, omdat de luim, welke hem haar heeft doen ont-

bieden, plaats heeft gemaakt voor een anderen luim, die van geen langer duur zijn zal.

De buitenſte poorten van den *Harem* worden bewaard door driehonderd Zwarte Geſnedenen, die de leelijkſte, de woeſtſte en de onbeſchoftſte dieren zijn, die men met mogelijkheid zien kan. Zij leven onder elkander als wilde Zwijnen in een kot. Doch hun opperhoofd, *Kislar Aga* genoemd, geniet groote voorregten, een groot gezag, en dikmaals al het vertrouwen zijns Meesters. Hij is een groot Officier van het Keizerrijk.

Onder eene menigte ambtenaars van het *Serail* ontmoet men ook Stommen; deze oefenen zich voor de Moskee der Ichtoglans in de kunst om zich in de taal door teekens te volmaken; ſommigen brengen het hierin zoo verre, dat zij zich niet ſlechts omtrent zaken van het dagelijkſche leven doen verſtaan, maar zelfs een verhaal kunnen doen van een voorval met deszelfs omſtandigheden, of van hetgene zij van de fabelen der vroegſte *Mahometanen* weten, en in het algemeen van alles, hetgene andere menſchen met de tong kunnen uitdrukken.

Deze Stommen waren eertijds de uitvoerders der doodvonniſſen. Zie hier eene der oorzaken, welke die gewoonte hebben doen affchaffen. DGEZZAR-*Pacha*, onlangs als Pacha van *S. Jean d'Acre* overleden, liet dezelve in zijne tegenwoordigheid komen; en toen de firman hem was bekend gemaakt, ſchoot hij den bode met een piſtool door het hoofd, deed het hem afhouwen, en het nevens de firman in een lederen zak pakken, en zond het naar *Conſtantinopole*. Dit ſlag van antwoord verhinderde niet, dat vijf of zes *Capidgis-bachy* elkander in deze hoodſchap vervingen, tot dat de Porte eindelijk het zenden van lieden moede werd, wier hoofden zij tot éénig antwoord ontving.

Een zekerder middel heeft men verzonnen, om zich van de Pacha's te ontdoen, welke in ongenade zijn vervallen; aan een anderen belooft en ſchenkt men den post des genen, van wien men zich wil ontdoen. Van hier dat de oudſte dienaar of de naaſte bloedverwant van den Pacha het hoofd zijns meesters of zijns vriends afhouwt, om zijn Pachadom te bekomen. Zulke lieden moeten een hoog denkbeeld hebben van de vriendſchap en de dankbaarheid!

Dikmaals ontſtaat er brand te *Conſtantinopole*; zie hier, wat de Heer BEAUVOISINS deswege berigt. De Groote

Heer,

Heer, hoe willekeurig hij ook regere, is verpligt, zoo dikmaals er brand ontstaat, het zij binnen of buiten de stad, met zijne Bostangis zich naar den brand te begeven. Uit vreeze voor de morringen en scheldnamen des volks zoude hij niet durven thuis blijven: van hier dat in alle saisoenen, en ter aller ure bij dag en nacht, zoo dra zich brand openbaart, de Groote Heer daarvan wordt verwittigd, en er zich ijlings heen begeeft. Zoodanig is de willekeurige magt: *Timet timentes*, zegt TACITUS; „hij vreest de vreezenden."

Wil men een *denkbeeld* hebben van den eerbied, met schrik vermengd, welken des Sultans tegenwoordigheid inboezemt, de volgende anekdote zal daartoe kunnen dienen. De Groote Heer ging, op zekeren dag, uit het *Serail*, door eene der ijzeren poorten, die aan den zeekant uitkomen, alwaar hij moest scheep gaan. Een *Capidgy* (portier) in haast eene ijzeren traliedeur openende, beklemde de hand tusschen het traliewerk en den muur. De ellendeling *loosde* geen zucht. Zoo groot was zijne smert, dat hij buiten kennis werd weggedragen; bij het sluiten der deure vielen hem de vier vingers af. Eerder zoude hij gestorven zijn, dan eenig blijk van pijn te laten merken, om geene inbreuk te maken op de strenge wetten op het zwijgen, en niet nalatig te zijn in het betoonen van den eerbied, aan den persoon des Oppervorsts verschuldigd.

Het *Serail* wordt bewaard door ongeveer tienduizend man, die tegen een bataillon Europeanen niet zouden bestand zijn, doch die genoeg zijn om den diepsten eerbied in te boezemen aan het *Constantinopolitaansche* gepeupel, aan het zien van vreemde figuren niet zeer gewoon, en even min aan de niet minder vreemde kleederdragt van hetgene *het binnenste* wordt genoemd. De geringste *Goujedt* van het *Serail*, wanneer hij langs de straat loopt, matigt zich de houding en den gang van een Vizier aan; met fierheid, somtijds met verachting, behandelt hij de bewoners der stad, spreekt trotschelijk tot hen, en doet zich op den geringsten wenk gehoorzamen.

IETS OVER DE WATERWEEGKUNDE, VERVAT IN EENEN BRIEF AAN DEN HEERE H. AENEAE, TEN ANTWOORD OP DE ANTIKRITIEK, DOOR ZIJN ED. GEPLAATST IN DEN RECENSENT OOK DER RECENSENTEN, IIde DEEL, No. 6.

Mijn Heer!

Verschoon mij dat ik de vrijheid neme U deze letteren te doen toekomen, en dat ik U verzoeke dezelve met die aandacht te lezen, welke vereischt wordt, om eene zaak wél te verstaan. Zij behelzen: eenige Aanmerkingen op uwe teregtwijzing aan den Heere HESSELINK, welke UEd. heeft doen plaatsen in den *Recensent ook der Recensenten*, *No.* 6. — alsmede: Proefondervindelijk Bewijs, en niet slechts enkel Redenering, dat de Proef van BOYLE, zoo als dezelve door dien beroemden Geleerden is voorgesteld, valsch is, misleidend en verkeerd; — dat deze Proef juist het tegenovergestelde bewijst; namelijk: *dat water* NIET *weegt in water*. — Sprekende Proeven, welke de ontegenzeggelijkste grondwaarheden uit het Rijk des Verstands aan dat der Zinnen overbrengen, en haar ook dáár doen gevoelen, zult Gij in dit geschrift aantreffen. Gij zult ondervinden, dat niet slechts de Citadel, maar zelfs de Stad, die gij getracht hebt te verdedigen, stormenderhand zal worden ingenomen.

Geloof mij, Mijn Heer! dat het mij leed doet, dat Gij uwe teregtwijzing aan den Heere HESSELINK op eenen toon gestemd hebt, die meerendeels spotachtig, zoo niet beleedigend is, en dat ik telkens als gedwongen word, om U in uwen toon te antwoorden, daar er bijna geene bladzijde in uw werk vrij van spot en schimp is. Wat doet toch dit alles in een wetenschappelijk verschil? Waarom gestadig gesproken in den trant van dezulken, wier zaak en bedrijf het is, de aandacht der aanschouwers van het ware punt af te leiden? Was het uw oogmerk, het gedrag van den Heere VAN MARUM te verdedigen tegen den Heere HESSELINK, dan waarlijk heeft de eerstgemelde, mijns inziens, weinig reden om U dankbaar te zijn. Gij beschuldigt hem van zwakheid, van toegevendheid, van pligtverzuim, — en welk lot heeft een Officier te wachten, die zich daar aan schuldig maakt? Immers op 't minst cassatie en ballingschap!

Wellig zult Gij in dit geschrift gebreken in stijl of taal ontdekken; doch als ik U zegge, dat ik slechts Liefhebber ben in de Natuurkunde, en deze Wetenschap, zoo ook het schrijven en redeneren daar over, voor mij, als eene uitspan-

ning

aling van mijne dagelijksche bezigheden houde: dan hope, dan verwachte ik van U, dat Gij deze zonden met den mantel der liefde zult bedekken. — Vooral moet ik U verschooning vragen, daarvoor, dat ik mijn Naam tot dus verre verzwijge; ik heb hiervoór mijne bijzondere redenen — en daar het Publiek toch niets met de Personen, maar wel met de zaak in verschil te doen heeft, moet het hun onverschillig zijn, wie de zaak behandele.

Ik oordeele genoeg gezegd te hebben ter *inleiding*, en ga dus over tot hetgeen UEd. bl. 518 zegt. Aldaar vind ik deze woorden: „ Zouden *wij* geene opzettelijke misleiders „ worden, indien ons *waarlijk* een misslag, zoo zonneklaar „ als de Recensent voorgeeft, aangetoond ware, en wij dan „ nu voortaan voortgingen met te leeren, zoo als wij gewoon „ zijn? — Wanneer wij hardnekkig in onze dwaling bleven „ volharden?" — Ja, Mijn Heer! dit *is* zoo — dit is niet te loochenen — hij, die tegen zijn beter weten aan handelt, *misleidt* zichzelven, en, zoo mogelijk, een ander. Maar men kan ook ter goeder trouwe dwalen. En daar ik U op uw woord geloove, zoo houde ik het daarvoor, dat Gij tot nog toe in gemoede overtuigd zijt *van de wettigheid* van het *gevolg*, eertijds *door den met regt beroemden* R. BOYLE, uit zekere door *hem genomen* Waterweegkundige Proef, getrokken. *Gij zegt:* „ dat sedert die beroemde Engelsche Natuurkundige „ proefondervindelijk heeft aangetoond, *dat water in water* „ *weegt*, alle Natuurkundigen, tot op den tijd dat de Verhandeling van den Heere HESSELINK in het licht is verschenen, „ alzoo geleerd hebben. Dat zij van deze wijze in hunne „ Lessen niet zullen afgaan, maar de Proef in het vervolg „ wat beter en grondiger, dan tot nu toe de gewoonte is „ geweest, verklaren." Ik daarentegen ben (ten opzigte van dit laatste) van een ander gevoelen: ik geloof, dat ik in staat ben, U proefondervindelijk te doen zien, dat de Proef van BOYLE *niet deugt*, *volstrekt niets bewijst van hetgeen zij bewijzen moest*; — en ik geloof, dat ook Gij, Mijn Heer! na *dezen gelezen* te hebben, ten minste wel aarzelen zult, om *ten voordeele van de wettigheid des gevolgs*, uit de Proef van BOYLE afgeleid, *te beslissen*. BOYLE heeft waarschijnlijk bij toeval deze Proef ontdekt, en vervolgens meermalen herhaald, zoo als dezelve door hem wordt voorgesteld; en door de vreugde, welke hij gevoelde bij deze nieuwe ontdekking, misleidde hij zichzelven, en heeft ter goeder trouwe alle zijne navolgers misleid. — BOYLE nam een verschijnsel waar, maar hij deed het niet in alle deszelfs omstandigheden, in deszelfs geheelen omvang; hadde hij dit gedaan, hij zou niet gezegd hebben: *water weegt in water*. De stelling der vroegere Wijsgeeren: „ dat vloeistoffen niet wegen in hare eigene „ hoofdstoffen," zou ligt wel nimmer zijn tegengesproken

geor-

geworden. — Hij, BOYLE namelijk, nam de Proef ten deele, en beredeneerde dezelve ten deele; en daaruit nam deze misslag zijnen oorsprong. — Alle zijne navolgers nemen deze Proef op dezelfde wijze, beredeneren die even zóó als BOYLE, en leiden er dezelfde gevolgen uit af: en tot bewijs voor de waarheid hunner stelling, beweren zij: *dat het in het fleschje ingedrongen water hetzelve doet zinken.* Dus zegt BOYLE: „ en terstond zoo als ik voorzegd had, zonk het bollerje;" en verder: „ waaruit blijkt, dat het water onder „ water niet alleen zwaar is, maar dat hetzelve, of bijkans „ of geheel hetzelfde aldaar weegt, als die zelfde hoeveelheid „ waters weegt in de lucht." — DESAGULIERS zegt: „ Wanneer men de kraan van den bol onder water opendraait, „ zal er het water inloopen, om de plaats te vullen, die van „ lucht geledigd was, en de bol zal het tegenwigt P zoo veel „ overwegen, als het gewigt van de hoeveelheid van water in „ den bol bedraagt. Dit zinken, dit dalen van den gevulden „ bol toont, dat water in water weegt." — NOLLET zegt: „ Zoo dra men de kurk van het fleschje trekt, loopt het vol „ water, en zinkt tot op den bodem van het glas;" en vervolgt hij: „ Als nu het fleschje, wanneer het vol water loopt, „ de tegenoverstaande schaal, die het in evenwigt hield, om „ hoog doet rijzen, kan zulks nergens anders van daan komen, dan dat dat water het fleschje zwaarder doet worden, „ dan het te voren was." — Dat ook Gij, Mijn Heer! deze Proefneming op dezelfde wijze behandelt, en er ook om dezelfde reden het gevolg: *dat water in water weegt*, uit afleidt, blijkt door uw geheele werk. — Ik zal er kortheidshalve alleen uit overnemen uwe woorden, voorkomende bl. 540, alwaar UEd. zegt: „ Daarna opene men het fleschje onder water, „ late er het water inschieren, en lette op de gevolgen. — „ Het water loopt uit het glas in het fleschje, tot dat het vol „ is; — er gaat dus een fleschje vol water uit het glas of vat „ in het fleschje over; dit fleschje vol water houdt dus op „ met op den bodem van het vat te drukken, of te wegen; „ het herneemt, in de ledige ruimte, waaruit het geweerd „ was, thans ingedrongen zijnde, deszelfs gewigt in zijne na„ tuurlijke plaats; het weegt nu aan den arm der balans. — „ Even zoo veel drukking als van den bodem van het vat af„ gegaan is, even zoo veel is er aan den arm der balans aan„ gebragt; — ten onwedersprekelijken blijke daarvan strekke, „ dat men het evenwigt hersteld zal vinden, zoo dra men één „ gewigt P van de schaal M afneemt, en op de schaal *m* overplaatst. Deze nu is de Proef van BOYLE, de alles afdoende „ Proef van BOYLE, die volkomen bewijst, wat zij bewijzen „ moest." — Dat is te zeggen, zoo ik uwe uitdrukking wel begrijpe, dat *het dalen van het fleschje aan het ingeloopen water moet toegeschreven worden*, en dat het daardoor bewijst, dat

wa-

water in water weegt; zwaar is, kracht oefent op den arm der balans, denzelven doet overſlaan, en het evenwigt verbreekt. Daalde, zonk het fleschje *niet;* wierd het evenwigt aan de balans niet verbroken; bleef alles in rust, niettegenſtaande het fleschje vol water loopt: dan zou alle bewijs voor de ſtelling volgens BOYLE van zelve vervallen. — De Heer HESSELINK behandelt wel de proefneming op dezelfde wijze: de uitkomst is ook natuurlijk even als de bovengemelde: het wasſen emmertje, vol geloopen zijnde, zinkt naar den bodem van het glas. Doch zijn Ed. verſchilt in gevoelen van alle anderen, ten opzigte van het gevolg, hetwelk uit deze proefneming moet worden afgeleid. — Hij *ontkent*, dat het indringen van het water de reden of oorzaak is, waarom de balans overſlaat, en tracht door welgepaste redenering dit een legelijk te doen verſtaan. Naar mijn inzien heeft zijn Ed. zich zeer wel en verſtaanbaar verklaard, althans voor kundige Beoefenaars en Liefhebbers in de Natuurkunde; en ik verklare U, dat ik verwonderd was, toen ik den Heer HESSELINK in de Maatſchappij *Felix Meritis* zijne Verhandeling hoorde voorlezen, over het berigt, dat de Proef van BOYLE, tot op dien tijd, altoos nog volgens de ſtelling van BOYLE: *water weegt in water*, wierd *verklaard. Ik had reeds vóór vele jaren die ſtelling laten varen:* eerst omdat zij mij toeſcheen tegen de Natuur te ſtrijden; en later, omdat de Proeven, welke ik daarop nam, mij juist het tegendeel deden zien. — Dan hierover in 't vervolg. — Ik had wel gewenscht, dat de Heer HESSELINK ook door *proeven* had aangetoond, dat *water* NIET *weegt in water*. Zoo iets zinnelijks had den aanſchouwer gewis meer getroffen en beter overtuigd, en had ook ligt wel aan UEd. de moeite geſpaard, om uwe teregtwijzing aan zijn Ed. te ſchrijven. Dan dit is voorbij! Daar nu de oordeelkundige Beoordeelaar van het Stukje van den Heere HESSELINK, in de *Vaderlandſche Letteroefeningen*, reeds overleden is, en zich alzoo tegen uwe Antikritiek niet verdedigen kan, en ik wijders onkundig ben, of de Heer HESSELINK zal kunnen goedvinden, de Leden van de Maatſchappij *Felix Meritis*, door Proeven, de bewijzen zijner ſtelling nader voor te dragen, of wel zich in *geſchrifte over deze zaak* aan het Publiek te verklaren; zoo zal ik de vrijheid nemen, om aan UEd. op te geven, op welke wijze *ik* gewoon ben de Proef van BOYLE te nemen, ſedert ik ontdekt heb, dat R. BOYLE zich in het nemen en beredeneren dezer Proeve zoo ongelukkig had vergist. — En daar Gij uwe teregtwijzing door den druk alomme hebt kenbaar gemaakt, en doen plaatſen in den *Recenſent ook der Recenſenten*; zoo achte ik het mij tot een pligt, dit geſchrift aan het Publiek mede te deelen; opdat niet de een of ander, verblind door uwe verleidelijke en wegſlepende maniet van ſchrijven, en

op

op het vertrouwen, hetwelk men in 't algemeen op uwe kundigheden ſtelt, in den waan blijve, dat Gij volkomen gelijk hebt, en den Heer VAN MARUM meesterlijk hebt geregtvaardigd. — Om nu alle vitterijen en kibbelarijen voor 't vervolg in eens af te ſnijden, moet ik U verzekeren, dat, wanneer ik zeg: *de Proef van* BOYLE *deugt niet, is misleidend, valſch*, ik daardoor niet verſtaan wil hebben, dat de Proef op zichzelve geene waarde zou hebben — dit zij verre! De Proef van BOYLE is op zichzelve niet onaardig; zij is zelfs ſchoon; en er kan, *indien men bij gevolgtrekking redeneren moet*, veel uit opgemaakt worden. — Maar ik wil er alleen mede zeggen, *dat zij niet bewijst dat men water in water weegt; ofſchoon men ziet, dat het fleschje, wanneer het vol loopt, naar den bodem zinkt.* — Zij bewijst, zoo Gij wilt, juist het tegenovergeſtelde; te weten: *dat water niet weegt in water; dat men geene vloeiſtoffen van dezelfde digtheid in elkander wegen kan.* Dan laat ons nu tot de Proef van BOYLE overgaan, om dit gezegde zonneklaar te bewijzen. Men neme dan een Fleschje van ordinair groen glas, van 1 à 2 once inhoud, of zoo groot of klein als men verkiest, en zulks in plaats van een Fleschje van zwaar dik glas, of van een koperen bol, zwaar genoeg, om, zonder eenig aanhangend gewigt, luchtdigt geſloten, ongevuld in het water te kunnen doorzinken, waarvan Gij U in uwe Proeven bedient, en BOYLE, NOLLET, DESAGULIERS en anderen zich ſchijnen bedíend te hebben. — Men hange dit Fleschje, in gelijkvormigheid met uwe 1ſte Proef, aan den arm eener Balans, en late hetzelve in het water doorzinken. — Men brenge nu het onder water hangend Fleschje in evenwigt, door zoo veel gewigts in het ſchaaltje aan den anderen arm der Balans te leggen, als tot dat einde vereiſcht wordt. — Dit gewigt is alzoo de betrekkelijke zwaarte van het onder water hangend Fleschje. Men neme nu het Fleschje uit het water, ontledige hetzelve van al het ingedrongen water, en ſluite het wel digt, met een blaasje, ten einde alle gemeenſchap van lucht en water af te weren. — Dit Fleschje is dan wel niet luchtledig; maar dit is ook niet volſtrekt noodig: 't moge 1 à 2 grein in zwaarte verliezen, dit is het al, en beantwoordt dus niet aan de moeite, die zoo iets vordert; het doet niets ter zake. — Men brenge nu, in navolging van uwe 9de Proef, (door U de alles afdoende, de beſliſſende Proef genoemd) dit Fleschje luchtdigt geſloten, aan den arm der Balans hangende, in het vat met water, en late het gewigt (hetwelk, zoo als wij boven gezien hebben, vereiſcht werd, om de betrekkelijke zwaarte van het Fleschje te vinden) beſtendig blijven in het ſchaaltje aan den anderen arm der Balans. — Dit Fleschje is nu te ligt geworden om uit eigen zwaarte in het water te kunnen doorzinken; weshalve men het moet bezwaren met zoo veel gewigts als noodig is tot de

ge-

geheele onderdompeling. Dit gewigt hange men aan een dunnen draad, die de lengte van 2, 3 a 4 duimen heeft, naar willekeur, en naar mate de hoogte van het vat met water toelaat, en hechte hetzelve zoodanig aan den bodem van het Fleschje, dat er eene tusschenruimte van 2, 3, 4 of meerder duimen tusschen den bodem van het Fleschje en het aanhangend gewigt overblijve. Indien men nu juist zoo veel gewigt aan het Fleschje op deze wijze aanhecht, als er volstrekt vereischt wordt tot de geheele onderdompeling, en niets meer; dan heeft men ook volkomen evenwigt aan de Balans, en er behoeft geen ander tegengewigt in het schaaltje aan den anderen arm der Balans, dan datgene, hetwelk wij zeiden dat de betrekkelijke zwaarte van het Fleschje uitmaakte. Wil men daarentegen het aanhangend gewigt, zonder die uiterste naauwkeurigheid in acht te nemen, naar willekeur regelen; dan moet men bij het zoo even gezegde gewigt in de schaal nog zoo veel tegengewigt leggen, als vereischt wordt om het verbroken evenwigt aan de Balans te herstellen. 't Zij dan dat men juist zoo veel gewigts aanhange, als volstrekt tot de onderdompeling van het Fleschje vereischt wordt, of 't zij dat men te veel zwaarte genomen, en dit door tegengewigt herstelt heeft; in beide gevallen moet men de Balans zoo veel laten zakken, dat het aanhangend gewigt even den bodem van het vat met water aanrake, zoo dat dit gewigt, hetwelk tot niets anders dient dan tot de onderdompeling van het Fleschje, aldaar in rust blijve; wel acht gevende, dat de Balans niet zoo laag gebragt worde, dat dezelve daardoor buiten evenwigt zou geraken; — de minste verzwaring nu, die er aan het Fleschje wordt aangebragt, moet de Balans doen overslaan, en het Fleschje naar den bodem van het vat met water doen dalen. Zie daar dan den geheelen toestel gereed, om de gevolgen, welke uit uwe alles afdoende, alles beslissende Proef, uit de Proef van BOYLE moet worden afgeleid, te onderzoeken. Gij zult mij moeten toestemmen, dat ik niets afga van hetgene eigenlijk gezegd volstrekt noodig is tot het onderzoek of men water in water weegt. Mijn Balanzenstelsel is in denzelfden toestand als bij uwe 9de Proef; alleen met deze uitzondering, dat het aan mij staat, de onder water gedompelde Ligchamen afzonderlijk te kunnen beschouwen, en de werking derzelve naauwkeurig na te gaan; — het Fleschje, de Lucht, die in hetzelve bevat is, het aanhangend Gewigt, — dit alles, onze bijzondere opmerking zoo overwaardig, beschouwen wij vrij en ongehinderd; terwijl in uwe Proefneming alle deze Ligchamen zóó vereenigd zijn, dat de uitwerkselen, die het eene Ligchaam veroorzaakt, verkeerdelijk aan het andere worden toegeschreven. Uw Fleschje zinkt door deszelfs eigen zwaarte;

de koperen Bol van DESAGULIERS doet zulks mede, en dus kan de eigenlijke misleiding in uwe Proeven niet opgemerkt worden. — Nu opene men het Fleschje; men steekt met een pennemes of schaar het blaasje door, zoodat alle de lucht uit het Fleschje zich behoorlijk kan ontlasten, en derzelver plaats door het water worde ingenomen, en, men lette nu op de gevolgen. Het water dringt in het Fleschje, tot dat het vol is, — *maar het zinkt niet*; men bespeurt geen de minste beweging in den arm der Balans; het Fleschje, dat te voren met *g* in evenwigt was, toen hetzelve niet anders dan lucht bevatte, is nu en blijft met *g* in evenwigt. De rust wordt niet gestoord, — het evenwigt wordt niet verbroken, — het ingedrongen water doet het Fleschje niet zwaarder worden dan het te voren was, — het daalt niet.

Bewijst deze Proef nu, indien zij zoodanig behandeld worde als ik gewoon ben die te behandelen, en naar mijn oordeel overtuigend getoond heb, dat dezelve behandeld moet worden, — bewijst dezelve, *dat water in water weegt*? kan het er zelfs door redenering wel uit opgemaakt worden? of bewijst dezelve veel meer het tegenovergestelde, namelijk: *dat water niet weegt in water*!

BOYLE, DESAGULIERS, NOLLET, Gij, Mijn Heer! en allen, welke door deze Proef trachten te bewijzen, dat water in water weegt, hechten immers al hun bewijs daaraan: *dat het Fleschje, vol water geloopen zijnde, in hunne Proeven doorzinkt.* — Maar wat zinkt? Immers niet het water, niet het Fleschje, als ik mij zoo mag uitdrukken, dat kan niet zinken; dit wordt in evenwigt gehouden door het tegengewigt *g* op de schaal *m*; *maar het is het gewigt, waarmede het Fleschje in uwe Proeven bezwaard is*, en 't welk niet op den bodem rust; *dat gewigt* zinkt. En zie daar den geheelen misslag! Ware het water de oorzaak van het doorzinken van het Fleschje, oefende het water kracht op den arm der Balans, ware dit een en ander slechts mogelijk, dan moest in deze Proefneming het Fleschje ook doorzinken, zoo ras het vol geloopen is. Wij zien echter dat zulks niet gebeurt; wij zien, dat er geen greintje gewigt in de schaal *m* behoeft bijgevoegd te worden, die slechts met het gewigt *g* bezwaard is, om de Balans in evenwigt te houden.

En wilt Gij, en anderen, die met U er nog aan mogten twijfelen, of wel het aanhangend gewigt de reden van het dalen van het Fleschje in uwe Proefneming zij; welaan, dat Gij U, dat allen zich daarvan overtuigen door de volgende Proef. Men neme dan, zoo als in de vorige Proef, een Fleschje van ordinair ligt glas, slijpe er den bodem uit, hange het, even als in de voorg. Proef, aan den arm eener Balans, late het in het water doorzinken, brenge het onder water hangend Fleschje in evenwigt, en late dat gewigt wederom in

in de tegenoverhangende ſchaal blijven. Nu neme men het bodemlooze Fleschje uit het water, ſluite hetzelve onder en boven met een blaasje wel digt, om alle gemeenſchap van lucht en water af te ſnijden, belade het vervolgens met zoo veel gewigts als vereischt wordt om geſloten in het water te kunnen doorzinken, hechte het weder aan den arm der Balans, en late het vervolgens in het vat met water doorzinken: — heeft men nu weder zoo veel gewigts, en niet meerder, als tot de onderdompeling vereischt werd, aan het Fleschje gehecht, dan behoeft er geen tegengewigt in de ſchaal aan den anderen arm der Balans gelegd te worden; — doch heeft men willekeurig te veel gewigts genomen, alsdan brenge men de Balans in evenwigt, met in de ſchaal het vereischte tegengewigt te leggen. Men houde de Balans nu op zoodanige hoogte, dat het Fleschje met het aanhangend gewigt vrijelijk kan dalen, zonder dat; zoo als in de voorg. Proef, het gewigt den bodem raakt. Nu ſteekt men het blaasje, dat boven op het Fleschje is, door, opdat de lucht ontſnappe en het water in het Fleschje indringe; oogenblikkelijk ziet men, dat Gewigt en Fleschje naar den bodem van het vat zinken. Vol geloopen zijnde, herſtelt men het evenwigt, en men bevindt daartoe noodig te hebben juist zoo veel gewigts als de betrekkelijke zwaarte van het aanhangend gewigt bedraagt. Indien nu het ingedrongen water de oorzaak der daling van het Fleschje geweest is, indien het water kracht oefent op den bodem van het Fleschje; dan moet, wanneer men den bodem van het Fleschje wegneemt, alle drukking van het water in het Fleschje weder ophouden; het evenwigt moet verbroken worden; 't gewigt in de ſchaal moet het Fleschje doen rijzen: want om te willen ſtaande houden, dat een vat zonder bodem het water zal behouden, zou zijn, wit zwart noemen. Zoo er geen bodem in het Fleschje is, kan er het water natuurlijk niet op wegen. Men ſnijde dan de blaas, die tot een bodem voor het Fleschje verſtrekt, geheel weg, zoo verre dat dezelve er los aanhange, 't is dan niet mogelijk dat het water kracht oefent op den arm der Balans, en men lette op de gevolgen; maar wederom er gebeurt niets — de Balans behoudt zijn evenwigt — het gewigt in de tegenoverhangende ſchaal moet onveranderd hetzelfde blijven, 't zij de bodem er in is, 't zij men die wegneemt. Wederom een onwederſprekelijk bewijs, dat men zich misleid heeft in de veronderſtelling dat men het in het Fleschje ingedrongen water zou gewogen hebben. Men weegt niets anders dan de betrekkelijke zwaarte van het aanhangend gewigt — den ballast, die er noodig was om het Fleschje te doen zinken.

Men werpe mij hier niet tegen, dat ik in de eerſte Proef toch eenigermate van de Proef van BOYLE afwijke, vermits ik het gewigt, waarmede het Fleschje bezwaard is, tot op

den bodem van het vat met water late doorzinken, alwaar het in rust blijft: dit toch zou eene armzalige tegenwerping zijn: — men wil toch niet de zwaarte van den ballast, waarmede het Fleschje bezwaard is, onderzoeken; men wil met Proeven bewijzen, door het dalen van het Fleschje zoodra het vol loopt, dat water in water weegt. Wel nu, het Fleschje kan in mijne Proefneming nog circa 3 duim dalen! wat wil men meer? of wil men door de Proef van BOYLE onderzoeken, hoe veel ſpecifique zwaarte een Fleschje water heeft? die ware dwaasheid! 't gezond verſtand heeft een afkeer van omwegen — men kan de masſa water, die in een Fleschje loopt, immers op eene ſchaal wegen. De Proef van BOYLE zou in dit geval gelijk ſtaan met iemand, die, om ten ſpoedigſte van Amſterdam naar Haarlem te reizen, den weg neemt langs den Amſtel over Leijden en zoo vervolgens.

Mij dunkt ik hoore U hier vragen: Toont dan de zwaarte des ingedrongen waters; met de gelijkheid van het gewigt, hetwelk men noodig gehad heeft om het verbroken evenwigt te herſtellen, niet aan, dat men ten minſte water in water wegen kan? Hierop moet ik antwoorden: Neen! het toont ſlechts aan, dat men door gevolgtrekking — door vergelijking op die wijze de ſpecifique zwaarte des waters kan ontdekken. Maar zou het verſtandig gehandeld zijn, langs vele omwegen en onzekere paden iets te zoeken, hetgeen men openbaar en langs den regten weg vinden kan? Hoe ligt misgist men zich! hoe wordt men menigmaal door den ſchijn bedrogen! Zoo wordt men door den behendigen Goochelaar misleid in hetgene men waant te zien, — zoo neemt men dikwerf de ſchaduw voor het wezen!

Men zegge ook niet: Ja maar in de 9de Proef van den Heer AENEAE vindt men een dubbeld zamenſtelzel van Balanzen, ter meerdere opheldering der Proeve, en tot bewijs, dat het gewigt, hetwelk het Fleschje / gewonnen heeft, van den bodem van het vat, waarin het Fleschje / hangt, is afgegaan, — en vrage mij: waarom die Proef niet wederlegd? Immers deze Proef zult Gij, Mijn Heer! met mij, meer als eene verfraaijing der Proef, en als eene bijkomende aardigheid, dan wel als noodzakelijk tot bewijs der ſtelling aanmerken. Zij doet immers *niets* tot het wezen der zaak: zij is even als een Tooverkaart met bellen, die men den kinderen tot vermaak in de handen geeft.

Dit gezegde zal wel geen bewijs behoeven. Gij en ieder nadenkend mensch zal als van zelve begrijpen, hoe men op deze wijze eene menigte van Balanzen op elkander kan doen werken, die overſlaan en weder overſlaan zullen, naar mate men het evenwigt in de eerſte Balans verbreekt of weder herſtelt, even als zulks plaats heeft in de gezegde Tooverkaart. De misleiding, die er in de eigenlijke Proef van BOYLE plaats heeft, heeft ook hier plaats — draagt hare gevolgen op de twee-

tweede Balans over; en al had men honderd, ja meer Balanzen onder elkander geplaatst, zij allen zouden aan dezelfde kwaal laboreeren.

Zoudt Gij nu, Mijn Heer! nog willen volhouden met te zeggen: BOYLE en zijne navolgers zijn geregtvaardigd; de wettigheid van het gevolg, uit zijne Proeven afgeleid, is gehandhaafd; de stelling is op grond dezer Proefneming te verdedigen? Durft Gij U nog vleijen, dat de Natuurkundigen, in hunne Lessen in het toekomende met de Proef te verklaren, niet van de gewone wijze zullen afgaan? Ik twijfel er aan! Gij zult bij Uzelven denken: BOYLE is wat te driftig geweest; de vreugde, *die hij gevoelde* over zijne nieuwe ontdekking, deed hem *een misslag* begaan; en, om een oogenblik in uwen trant te spreken, hij dacht dat hij reeds met den Vorst sprak, doch het was slechts de Hoveling of Kamerheer, die *zeggen kwam*: „ de Vorst zal terstond komen." Toen de Vorst kwam, was BOYLE reeds voortgevlogen. — Dank! ja waarlijk en in ernst dank! zij den Heere HESSELINK daarvoor, dat hij de Leden van de Maatschappij *Felix Meritis* vereerd heeft, met hun zijne aanmerkingen op de stelling: *Vloeistoffen wegen in gelijksoortige Vloeistoffen*, bij monde voor te dragen; — *dat hij wijders besloten heeft*, dezelve Verhandeling *door* den druk verkrijgbaar te maken. Lang nog misschien zou de Proef van BOYLE op de tot dus verre gewone wijze zijn verklaard geworden, indien deze Verhandeling niet in het licht verschenen ware. — Hoe schoon blinkt hier nu niet de Proef van BOYLE, indien men dezelve wil doen strekken ten bewijze, dat *water niet weegt in water!* Zou BOYLE deze overschoone Proef wel ooit zoo gekend hebben in hare volle waarde? Zaagt Gij dezelve ooit zoo diep, zoo helder in? Gij ziet, zij duurt zeer kort, loopt in een oogenblik af, en bewijst niettemin, op de ontegenzeggelijkste wijze, dat water niet weegt in water. Waar is in het gansche Natuurkundig vak bijna eene Proef, welke deze in schoonheid, in rijkheid evenaart? — Proeven dan! sprekende Proeven, welke de *ontegenzeggelijkste* grondwaarheden uit het Rijk des Verstands *aan dat der Zinnen* overbrengen, en haar ook *dáár doen* gevoelen, *moesten bij U alles afdoen*, moesten de zaak beslissen. Wel nu *dan! door ontegenzeggelijke* Proeven heb ik U getoond, dat BOYLE heeft misgetast, dat hij alle zijne navolgers, ook U, in dezelfde verkeerdheid, in dezelfde dwaling heeft doen volharden. En indien Gij dit bekent, (zoo als ik van uw edelmoedig karakter en uwe liefde voor de waarheid verwacht) hoe waar is dan niet uw zeggen: „ dat de waar„ heid nooit meer, dan bij twisten gewonnen hebbe: en dat „ alle bescheiden twisten voor de waarheid in der daad belang„ rijk zijn." Gij zult het U alsdan niet meer beklagen, om der Wetenschappen wille, dat de strijd tusschen den Heere

HESSELINK en den Heere VAN MARUM geen einde heeft genomen gehad, of dat dezelve langzamerhand in vergetelheid geraakt is. De moeite, welke U het ſchrijven van uw ſtukje heeft veroorzaakt, vindt Gij ruim vergoed, daarin, dat Gij van de verkeerdheid der ſtelling: *Vloeiſtoffen wegen in gelijkſoortige Vloeiſtoffen*, overtuigd zijt geworden.

Daar ik niet voorgenomen heb, uw geſchrift van 't begin tot het einde te wederleggen, maar mijn oogmerk ſlechts was, U te doen zien, hoe en op welke wijze de Proef van BOYLE moet behandeld en verklaard worden, (hetgene ik, mijns oordeels, gedaan heb) zoo eindige ik met deze aanmerking: dat het mij voorkomt, dat de Gelijkenis, welke UEd. tot opheldering van uw oogmerk gebezigd heeft, ten uiterſte mank gaat. FABIUS heeft geen geſchenk aan SEMPRONIUS gedaan; neen! hij heeft het gedaan aan *de Crediteuren* van SEMPRONIUS, en dit kon de goede SEMPRONIUS niet beletten. TITIUS heeft dus volkomen gelijk gehad; maar die kon het ook al wederom niet helpen, dat de overige leden van het gezelſchap zijnen redeneertrant konden noch wilden begrijpen, en dus nog eenigen tijd aan 't gevoelen van CAJUS gehecht bleven; tot dat (en zulks heeft UEd. vergeten te melden) de goede SEMPRONIUS, door een gunſtigen ommekeer van zaken, zijne financieele omſtandigheden zoo veel verbeterd zag, dat hij alle zijne Crediteuren zelve kon betalen. Toen bleek door de uitſpraak van den Regter, dat TITIUS in zijne ſtelling gelijk had gehad. Want ſchoon de Crediteuren van SEMPRONIUS beweerden dat zij voldaan waren en niets van hem te vorderen hadden, SEMPRONIUS ſtond er op, dat hem de rekeningen gequiteerd tegen de ontvangst der penningen wierden ter hand geſteld, en de Crediteuren werden daartoe gecondemneerd, en tevens om FABIUS zijn geld terug te geven. — En zoo is het ook met het geſchil van de Heeren HESSELINK en VAN MARUM. De Heer HESSELINK demonſtreert de onwettigheid van het gevolg, eertijds uit de Proef van BOYLE afgeleid, op eene bondige wijze: Gij en de Heer VAN MARUM kunnen zijnen redeneertrant niet begrijpen. Wat kan de Heer HESSELINK daar tegen doen! De goedkeuring van die Leden der Maatſchappij *Felix Meritis*, op wier oordeel zijn Ed. meent prijs te mogen ſtellen, zal hem ten minſte niet onaangenaam zijn geweest. En Gij ziet, Mijn Heer! dat er, buiten de Leden dier Maatſchappij, ook wel voorname Mannen — Mannen van naam! kunnen zijn, wier eigenlijk beſtaan, en niet ſlechts liefhebberij is, de Natuurkundige Wetenſchappen te behandelen, die dwalen kunnen.

IETS

IETS OVER DE RECENSIE VAN ERNST EN FALK, IN No. I. DER ALGEMEENE VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN VOOR 1808. BLADZ. 13—16.

(Briefswijze aan den *Redacteur* medegedeeld.) (*)

Mijn Heer!

In het eerste Nommer van het geacht Tijdschrift, bij UEd. uitgegeven, en wel op bladz. 13—16, vind ik eene Recensie van het kleine Stukje, getiteld: *Ernst en Falk. — Gesprekken voor Vrij-Metselaren*, in 1807 bij *J. S. van Esveldt Holtrop* gedrukt, welk, zoo als gij wellig zult weten, den beroemden LESSING tot Schrijver heeft. Deze Recensie, indien ik haar dien naam zal mogen geven, komt mij zoo zonderling voor, dat ik in ernst na herlezing betuigen moet, niet te weten, wat ik daarvan te maken hebbe.

Verre van den inhoud op te geven, zoo als het behoorde, en alsdan denzelven *aan het gezonde oordeel te toetsen*, begint de Recensent *met zijne oordeelvelling* over eene Orde, waarin *hij niet gewijd is*, welke hij alzoo niet kent, en ook zelf belijdt niet te kennen, en onderwerpt dan het Stuk, dat hij zal beoordeelen, aan zijne eenmaal aangenomene, en door zijne erkende onkunde niet anders dan gewaagde, stellingen. In den aanvang twijfelt hij, *of de Orde der Vrije Metselaren wel eenig doel hebbe?* Dan *erkent* hij, dat zij *een gewigtig doel heeft*, maar slechts aan weinigen bekend. Dan twijfelt hij weder, of zij iets goeds kan uitrigten, en beroept zich NB. op de ondervinding; eindelijk gaat hij tot de ontleding van zijn Stuk, en vindt het onverstaanbaar. Tusschen beiden komt hij op eene gissing, welke, *als het ware, uit een beklemd hart voortkomt*, en noemt *wereldburgerschap* het doel der Broederschap; doch niet dan onder de angstvallige voorbehouding: NB. *indien dit boekje waarheid bevat*.

Het zij verre, dat ik het oogmerk van den Recensent wil verdenken, *alsof hij de gelegenheid heeft willen waarnemen*, om een Genootschap *aan de kaak te stellen*, dat de beroemdste en braafste mannen van vroegere tijden onder zijne leden telde, en thans nog een groot aantal derzelven in dezen rang mag plaat-

(*) Om blijk te geven van de volkomenste onpartijdigheid, heeft de *Redacteur*, zich van allen eigen oordeel in dezen onthoudende, niet gestaarzeld, door het plaatsen van dezen Brief, aan het verzoek des Schrijvers te voldoen.

plaatſen: dan, ik had van eenen openbaren Schijver, en nog te meer van eenen Recenſent, die edelmoedigheid gewacht, om zen minſte allervoorzigtigst te zijn in de beoordeeling eener zaak, welke hij niet van nabij kent, en als ongewijde niet kennen kan. Wie toch gaf hem het regt, om, in deze zijne onkunde, de Leden dezer over den ganſchen aardbodem verſpreide Broederſchap niet als doel, maar als middel, te beſchouwen, en daardoor de ganſche Orde tot ik weet niet welk jammerlijk goochelſpel te vernederen? Van waar het regt, om te beweren: dat *er misſchien menig Grootmeester van den Stoel is, die omtrent het echte der Metſelarij en hare bedoeling even onzeker is als hij, die niet is ingewijd?* Hoe heeft hij deze giſſing in het wild kunnen, durven werpen, zonder bij zichzelven het gevaar te beſeffen, dat hij, verkeerd oordeelende, eene zoo aanzienlijke Broederſchap laſtert? Hoe heeft hij dit kunnen, dit durven doen, die, reeds vóór het uiten van deze giſſing, verklaard had, dat er in de Orde zelve en hare ſtichting een gewigtig doel moet begrepen zijn? Hoe heeft hij zich, om te bewijzen, dat de Orde weinig goeds ſticht, op de ondervinding kunnen beroepen? Welke is die ondervinding? Worden daarmede de zulke bedoeld, die den Recenſent als Vrije Metſelaren, als domooren, onverlichten en zedeloozen bekend zijn? Maar hoe jammerlijk zoude zulk een bewijs tegen den eerwaardigen Christen-Godsdienst kunnen gekeerd worden? En wie zoude dwaas genoeg zijn, om uit de domheid, het bijgeloof en de ondeugden van belijders der Christelijke Leer tot hare onwaarde of nutteloosheid te beſluiten? Neen, Mijn Heer, zulk eene gevolgtrekking zoude hoogst onedelmoedig zijn.

Maar nu *Ernst en Falk*. Kunt gij den beroemden LESSING zoo kinderachtig zot vooronderſtellen, dat hij een geſchrift zoude in de wereld hebben geſtoten, vol van onzin en logen? Eilleve heb de goedheid, hetzelve eens in te zien; en dan vraag ik u in ernst, of gij daarin zóo veel duisters, zoo veel gewaagds, zoo vele *raadſelachtige magtſpreuken* ontdekt, als de Recenſent meent te hebben gevonden? Naar mijn inzien, gaat alles bij wijze van zamenſpraak zoo ongezocht, zoo eenvoudig voort, dat ik voor mij noch duisterheid, noch magtſpreuk ontdek. Immers, de eene ſpreker zoekt den ander te overtuigen, dat niet de naam, maar alleen de lust, om naar het doel te arbeiden, den waren Metſelaar onderſcheidt, en dat dit doel op niets minder, dan op wereldburgerſchap, behoort uit te loopen. Zoodanig was reeds het oordeel van eenen Jongeling van twintig jaren, die niets van de Vrije Metſelarij verſtond, en dien ik, na deze Recenſie, het boekje in handen gaf, om te beproeven, of zulks zoo duister ware, als het den Recenſent was toegeſchenen?

Dat

Dat eene enkele verbreiding hier te dezer stede zij: dit geef ik gaarne toe, en hoe kunne dit anders zijn? Immers schreef niet ten behoeve van *algemeene kennisse*: maar bij schreef *voor* (ten behoeve van) *Vrije Metselaren*. Voor wie moest die bevoordeeling duidelijk zijn, welke hij meende te zien? Maar, terwijl nu de oogmerk van zijn schrijven duidelijk op den tweeden dag uitgemaakt, wat voor noodzaak dan een *algemeene Kennisse* te verbreiden en te zegen over eene zaak, die *voor* hen niet gezegd, niet geschreven was, te beoordeelen, te prijzen, te verguizelijken? Neen, mijne Heer, houd het mij ten goede: maar ik zie, op het zachtst gesproken, zulk eene gewaagde zaak het minste nut en het zeer weinig van bevoorondeelde aanname en aanwijzing van gevonden regten beschouwen.

Gij kunt van mij niet vorderen, Mijn Heer, in ik bij deze gelegenheid de zoo dikwerf opgeworpene vragen beantwoorde: Wat nut kan de Vrije Metselarij stichten? Zijn er nu immers die Orde geene even zoo verlichte, even zoo nuttige menschen, die dat zelfde goed willen? Waarom zouden men een nog bij voordeeling zijn? Welke zijn de eischen aan hunne, die te lijden, als zoodanige, onderscheiden? en andere soortgelijke vragen meer. Een ieder, die, met een onbevooroordeeld verstand, de oudheid, de eigenaardigheid, den aanwas en de uitbreiding dezer Orde gadeslaat; die er op zijne inrichting, waarmede de Orde zich de zaak der menschheid aantrekt, zonder zich te bekreunen om staat-, religie-, geheimlijdenis, zoo min in het geheimzinnige, als in het openlijke: een ieder, zeg ik, die dit begeert op te merken, kan en moet zulks doen, zoo hij zoo blind van oog en hart niet is, dat hij het zonnelicht niet verkiest te aanschouwen, boven zijn gezigt zonder een gekleurd vapen verkiest te worden. Ik zou ter dezer plaatse met deze algemeene aanmerking willen, welke eenen ieder in het oog moet vallen, die niet moedwillig blind is, zonder dat hier de vraag: waarom de Metselarij een geheim blijft? wat kan mij het geheim zijn? en waarom, ondanks alle aangewende middelen, en het geheim niet wordt verraden, en de geheime Broederschap in stilte te werken, zij echter in al haren luister nu te prijken? maar wij zouden omvormd te worden. Mijn eigen bestemming zal mij te weet mij hier te beheersen, wat ingevolgen te vragen te spoeren. Dit alleen kan, mag en moet ik, in eene zuivere ervaring in deze geest de School, openlijk bekennen, dat bij mijne eerste schrede in deze Orde niet alleen niet teleurgesteld, maar dat ik, met de hartelijke bevrediging van mijn even, het Hemel zij dank voor de gelegenheid, welke mij te deze heeft verschaft, om een mensch en mijnen te leeren zien en waardeeren.

: Heb de goedheid, bid ik, om deze mijne eenvoudige replijk op de bewuste Recenfie bij de eerstkomende gelegenheid in uw Tijdschrift te plaatsen, opdat dezelfde Drievoet, die eenen Ongewijden verkeerdelijk deed spreken, ten minste van eenen Gewijden dat gezag ontleene, welk alleen aan Apollo's Tempel toebehoort; opdat een jammerlijke indruk, tegen waarheid en billijkheid gemaakt, verhoed, en het gedane ongelijk, zoo mogelijk, herfteld worde. Ik heb de eer te zijn enz.

Amfterdam Q. B. N.
23 van Februarij 1808.

DE BARD AAN DE OEVERS VAN DE SONT.

(Uit het *Fransch.*)

„Onlangs viel ons in handen een klein *Fransch* ftukje, getiteld: *De Bard aan de oevers van de Sont*, zonder naam van fchrijver, drukker of uitgever. Een zoo ftreng *incognito* wekte onze nieuwsgierigheid, en wij beklagen ons niet, aan dezelve voldaan te hebben. Deze *Bard* is een weluitgevoerd en dichterlijk beeld aan de boorden van de *Sont*, zuchtende onder de rampen van het vaderland der *Cimbriers*, en de misdaden der kinderen van *Albion* aan de vervloeking der toekomende eeuwen wijdende. Met veel bekwaamheids heeft hij den zwaarmoedigen en fomberen toon gevat, die de *Gallifche* dichtftukken kenmerkt; en aan zijn onderwerp zoo wél voegde: doch het is jammer, dat hij het niet in dichtmaat heeft behandeld. Een *Bard* praat niet, hij zingt. Hoe het zij, dit klein werkje dacht ons waardig te zijn om nader bekend te worden; wij zullen er onzen Lezeren het een en ander vertauld uit mededeelen. De Opper-Bard wendt zich tot eenen Bard, zittende aan den oever der zee."

DE OPPER-BARD.

"Waarom wandelt gij peinzende en eenzaam aan het vochtige ftrand? Alles rondom u is in rust; de getrouwe hond, naast den jager uitgeftrekt, laat zijne prooi ademhalen; de vifscher, in zijne hut geweken, vergeet zijne fuiken en zijn ligt fchuitje; de duisternis van den nacht bedekt met haren fluijer de boorden van de Sont; naauwelijks verfpreidt de maan over de golven een onzeker licht; in hare fnelle drift voeren de wolken

ken lieder oogenblik tot ons de ſchimmen onzer voorouders. Komt gij, naar het aloud gebruik der Barden, met die grootmoedige ſchimmen een geſprek houden? .... Tranen bedekken uw gelaat.... Waarom het oog verre weg over de zee gewend? ODIN heeft de onweders niet belast, de ſchuimende golven in de hoogte te voeren; geen ongelukkige, met de baren worſtelende, ſmeekt om onze hulp.

EEN BARD.

Kunt gij er onkundig van zijn, ô Opper-Bard! 't Is hier dat ik mijnen Vader onder de zonen van *Albion* heb zien bezwijken. Die wreedaards! Zij wilden de ſchande der kinderen der *Cimbriers*. De erfgenaam van den onverſaagden VALDEMAR heeft in allerijl zijne krijgsbenden verzameld. De Sont, door duizend koperen vuurmonden geſchud, is tot in haare afgronden ontroerd. De overwinning heeft onze dapperheid bedrogen; golven van bloed hebben met de zeegolven geſtroomd. Mijn Vader is hier in mijne armen geſtorven, en zijne laatſte zuchten riepen wraak over onze trouweloozevijanden. Deze graauwe ſteenen wijzen den jager zijn graf aan; de cipres, die het belommert, getuigt van mijne ſombere treurigheid; mogt hij t' eenigen tijde gewag mijner wrake zijn! Mogt ik t' eenigen tijde op dit dierbaar en heilloos graf.....

De Opper-Bard tracht zijnen vriend van zijne treurige herinneringen af te leiden, door zijne gedachten te vestigen op den gelukkigen vrede en vereeniging, tuſſchen twee natien herſteld, die voortaan ſlechts één verbroederd volk moeten uitmaken, dewijl zij van gemeenſchappelijke herkomst zijn. — De Bard geeft geen ander antwoord dan met een angſtig wijzen op de vloot van *Albion*, die den oever der Sont nadert, en de rampen aan te duiden, welke zij medevoert. — Een zendeling der eilandbewooners vervoegt zich bij den Opper-Bard. „ Geef," zegt hij, „ uwe woningen, uwe havens, „ uwe ſchepen aan ons over; wij vragen die van u in den „ naam der vriendſchap; indien gij een oogenblik aarzelt, „ zullen ſlagting en dood van nieuws den grond der *Cimbriers* „ betreden." — Vergeefs roept de Opper-Bard de geheiligde regten der eere, der regtvaardigheid en der eerlijkheid in. „ Geef uwe riemen en uwe ſchepen over," roept voort het laatst de zendeling der roovers van den Teems.

DE BARD.

Kinderen en grijsaards, wier zwakke handen naauwelijks de lans kunnen vasthouden, eenige krijgslieden aan deze oevers gebleven, zullen, ongetwijfeld, de pogingen uwer talrijke ha-

bataíljons niet tot ſtaan brengen; doch, geloof mij, wij zullen den dood niet vreezen. Laf hartigen! onwaardig de aarde te bewonen, welke RINGAL verlichtte, waarom ontvlugt gij de edele gevaren der oorlogslieden? Europa, door u tot op hare grondſlagen geſchokt, heeft de helden van den ouden dag zien herleven. Durft gij onder die doorluchtige mannen geene plaats nemen? Gaat het Groote Volk honen. Over de geheele aarde verſpreid, bieden deszelfs legioenen uwer dapperheid een uitgebreid veld aan . . . .

DE OPPER-BARD.

Te wapen, kinderen der *Cimbriers!* verjaagt de haatelijke onderdrukkers, die, fier op hun getal, ſtout in het bijzonder op de afwezigheid uwer legioenen, deze muren komen beſtormen, en u uwe ſchande voorſlaan. Verdedigt uwe huisgezinnen tegen hunne woede; vreest, dat hunne benden met een heiligſchendenden voet het graf uwer voorouderen vertreden! Wat zullen de edele kinderen der *Gaulen* zeggen, indien zij u laf hartig zien deinzen? Gaat de pogingen dier trouweloozen met woede te keer; dat uwe eigen handen den brand ſteken in de woningen, die hunnen voorzigtigen moed ter ſchuilplaatſe zouden kunnen dienen; laat men allerwegen niets anders gewaarworden dan puinhoopen, of handen, door de wraak gewapend. Zoudet gij geenen weerſtand kunnen bieden aan krijgslieden, die aan den *Bosphorus* het hoofd hebben geſtoten? De ſchimmen uwer voorvaderen zien op u. In zijn paleis bereidt ODIN den beker, welken hij voor de dapperen beſtemt. Te wapen, kinderen der *Cimbriers!* ſchiet tot ter verdedigínge van uwe muren; reeds is aan uwe verontwaardigde aanvallen het ſein gegeven. Een woest bevelhebber gaat hun voor. Het is de vreemdeling, welken wij aan de woedende golven ontrukt hebben. Onze wallen naauwelijks hebbende verlaten, voert hij zijne moordende benden aan op dien zelfden oever, alwaar wij hem uit den nood gered hadden. . . .

De Schrijver eindigt met dit bij ongeluk maar al te getrouw tafereel.

DE BARD.

De duisternis vermindert, ó Opper-Bard! Welke tooneelen van ijſelijkheid en verwoesting! Bloedige dampen vermengen zich allerwegen met de wolken, en omwinden onze voorouders met een treurigen ſluijer. O aloude grond der *Cimbriers!* wat is er van uwen luister geworden? Zult gij nu, weduwe uwer glorie, onder trotſche meesters dienen? Reeds klieven uwe genomene ſchepen treurig de golven. Gij ſchreit, ODIN,

om

om de opvolgers uwer krijgslieden. Maar wat vermag de dapperheid tegen de overmagt en het verraad? Immers ſtelt ons bloed ons ſchuldeloos in het oog der eere. Spoedt u, wreedaards, om genot te hebben van deze afſchuwelijke euweldaad! Zij zullen weldra terug keeren, die krijgslieden, welken uwe lafhartige ſtaatkunde van onze muren had verwijderd; vlugt voor hunne woede! Ziet toe, dat zij u woede met woede niet betaald zetten; hun onverſaagd Opperhoofd gaat hun voor; hij zal u ſtraffen voor het bedriegen van zijne openhartigheid. Vlugt met allen ſpoed; het zijn geene kinderen, geene vrouwen meer, ſtervende te midden uwer talrijke batailjons: krijgslieden hebt gij te beſtrijden. De overwinnaars van *Jena* kunnen in onze velden aankomen. Vlugt, maar beeft, uitzinnigen! De dagen der wrake zullen komen. Eenige ſchepen hebben wij verloren, maar onzen haat hebben wij behouden. Geheele boſſchen zullen in onze havens afdalen en de zee met ſchepen bedekken. Het verontwaardigd heelal eischt uwe kastijding. O oevers van de *Plata*, de trotſche meesters van den *Indus* ſmeeken knielende om boeljen! De *Nijl* heeft de vergulden lanſen der zonen van *Albion* tegen het ijzer der *Arabieren* zien breken. De ſchaamtelooze beheerſchers der zeeën durven den *Bosphorus* niet overſteken. Volken der aarde, rukt aan tegen deze meineedige eilanders; om hen te overwinnen, behoeft men hen ſlechts te naderen. Doch waartoe uwe handen met hun hatelijk bloed bezoedeld? Trekt tusſchen hen en u een koperen muur op. Dat zij, op alle de zeeën gebannen, uwe woningen niet kunnen naderen. Dat zij, op de genade der vertoornde winden zwervende, de wanhoop of den dood geſtadig voor oogen hebben! Dat vlammen, uit den ſchoot der wateren opſpringende, zich met de blikſemſtralen vereenigen om hen te verſlinden! Dat de onmetelijke afgrond, zich onder hunne brandende ſchepen openende, de zonen van *Albion* en hunne misdadige ſchatten inſlokke!

GEREDDE ONSCHULD EN GESTRAFTE BOOSHEID.

(Eene ware Gebeurtenis.)

Zeker Edelman in *Frankrijk*, in de provintie van *Bretagne*, op een zijner Landgoederen wonende, had eene ſom van 24,000 livres in 1000 gouden Louizen ontvangen, en dezelve, in ſtapeltjes van 100 Louizen verdeeld, in eenig oud muzijkpapier, dat voor de hand lag, gerold; hetwelk door zijn Knecht gezien was, voor wien hij het ontvangen dier ſom niet ver-

verborgen had gehouden. Eenige bijzondere redenen echter bepaalden dien Edelman, om voor anderen te bedekken, dat hij die ſom ontvangen had; derhalve liet hij een zijner Vrienden bij zich verzoeken, vertrouwde hem die ſom, met de ernſtigſte bevelen om niet te kennen te geven dat hij dezelve in handen had, en tevens met verzoek, om, ingevalle hij mogt komen te ſterven, dat goud te ſtellen in handen van een Natuurlijken Zoon, welken hij hem deed kennen, en voor wien hij 't zelve geſchikt had. De Heer C***, na hem dit beloofd en een Handſchrift gegeven te hebben, begaf zich, nadat hij dien avond bij zijn Vriend gegeten had, naar huis; weinig vermoeden hebbende, dat die ſom zoo noodlottig voor hem zoude zijn. Dezelve had den Knecht bekoord, die, om gemelde ſom magtig te worden, het ſchelmsch beſluit had genomen, zijn Meester nog dien zelfden nacht te vermoorden. De eerſte ſlaap, als het gunſtigst oogenblik tot zijn doemwaardig voornemen, was daartoe bepaald. Hij volbragt hetzelve, maar was wanhopend van na den gepleegden moord geen goud te vinden; en zijne woede vermeerderde, toen hij in de Bureau van zijn Meester, in plaats van de ſom, welke zijne ſnoode drift had gaande gemaakt, het Handſchrift van den Heer C*** vond. Thans beſloot hij, de ſtraf, die hij zelf verdiende, en die hij zonder zijn tegenwoordig ontwerp niet kon ontgaan, op den Heer C*** te doen vallen. Hij begaf zich naar zijne kamer, alwaar hij den geheelen nacht peinsde op middelen om de vermoedens tegen hem af te wenden, en dezelve te doen vallen op hem, dien hij tot een voorwerp zijner wraak gekozen had. Tot dit zijn oogmerk oordeelde hij het dienſtig, het Handſchrift, dat hij in plaats van geld gevonden had, te vernietigen. Den volgenden morgen maakte hij, door een ontroerend misbaar, het ongeluk van zijnen Meester, dat hij den ſchijn gaf toen eerst ontdekt te hebben, door het geheele huis ruchtbaar. Men liet het Geregt halen, dat zich dadelijk van alle de Bedienden verzekerde, die allen eenſtemmig verklaarden, dat niemand dan de Heer C*** hunnen Meester was komen bezoeken, dat dezelve laat bij hem gebleven en langen tijd bij hem in zijn kabinet opgeſloten was geweest, en dat hij alleen hunnen Meester zoo moorddadig konde omgebragt hebben. Het Geregt begaf zich naar den Heer C***, die ongelukkig dien zelfden morgen vertrokken was naar de haven van *Brest*, werwaarts zijne zaken hem riepen. Het kon niet misſen of die reis moest voor eene vlugt gehouden worden. Het Geregt deed onderzoek, en vond de 1000 Louizen in 10 rolletjes in het muzijkpapier, zoo als de Bediende gezegd had gezien te hebben dat zijn Heer dezelve bezorgd had. De gehelmhouding, die zijn Vriend hem had aanbevolen, was oorzaak, dat hij die ſom niet had opgeſchreven, of aangeteekend dat dezelve zijnen Vriend behoorde; en dit was zeer nood-

moordlustig. Om dezelfde reden loochende hij in 't eerst, toen hij voor de Regters gebragt werd, daar eenige kennis van te hebben. Men had hem namelijk aanstonds gevat; hetwelk des te gemakkelijker viel, dewijl hij zelf onkundig van den moord was, waarmede men hem betigtte, en dus niet gepoogd had te ontvlugten. Toen hij echter de vreesselijke beschuldiging hoorde, konde hij zich niet weerhouden te bekennen, dat zijn Vriend hem die som had toevertrouwd, en dat zijne onschuld blijken zoude uit het Handschrift, dat men zoude vinden in zekere Bureau, die hij aanduidde. Alle nasporingen daaromtrent waren vruchteloos: dat belangrijk briefje, het éénige dat de onschuld van den Heer C*** konde bewijzen, was verdwenen. Zijne eerste antwoorden waren strijdig met de laatste. Zijne vlugt; de papieren, die dezelfde waren, welke de Knecht had opgegeven; de eenparige beschuldiging van alle de Bedienden — alles was tegen den ongelukkigen Heer C***, die zich veroordeeld zag tot de ijselijke en wreede straf der moordenaren. Men zou hem op de pijnbank gebragt hebben, alwaar de pijn hem misschien de bekentenis van eene misdaad, die hij niet gepleegd had, zoude ontwrongen hebben, — zoo niet de Beschermer der Onschuld als 't ware een wonderwerk ter zijner redding gewrocht had! — De misdaden, in welke geene medepligtigen betrokken zijn, worden voor het Parlement van *Bretagne* ten allerspoedigste afgedaan. De ongelukkige Heer C*** zou dus het leven zekerlijk korten tijd na zijn Vriend verloren hebben. Dan, nadat het vermeende Lijk door gemelde verwarring bijna twee dagen in denzelfden staat was blijven liggen, (dewijl niemand bij de schouwing op de gedachte viel om te onderzoeken, of een man, die met negen steken diep gewond was, en wien men als levenloos en stijf gevonden had, nog leefde) begon men hetzelve van de bebloede kleederen te ontdoen, en toen eerst bespeurde men eenige teekenen van leven, en weldra werd men daarin meer en meer bevestigd; zijne wonden waren niet doodelijk; het verlies van bloed had hem in deze langdurige gevoellooze bezwijming gehouden. De blijdschap was bij alle de huisgenooten zigtbaar, behalve bij den moordenaar, waarvoor echter niemand anders dan de Heer C*** gehouden werd. Met den meesten spoed werd de Wondheeler geroepen. Ondertusschen wist de schelm, die verpligt was met de andere Bedienden bij zijn Meester te komen, zich schuil te houden; hetgeen hij ligt kon doen, dewijl diens zwakheid hem niet toeliet, de voorwerpen, die hem omringden, te onderscheiden. Dezelfde ijver, dien alle de Bedienden hadden aangewend om hun Meester bij zijne herleving te hulp te komen, deed hun allen de kamer verlaten, om naar een Geneesheer om te zien. De schelm, die zich in een hoek verborgen had, besloot van dit oogenblik gebruik te maken om zijne misdaad ge-

geheel te voltooijen, daar de dood van zijn Meester voor zijne veiligheid volſtrekt noodzakelijk was. Het monſter was reeds op het bed van den zieltogenden Edelman; reeds had hij de knie al op deszelfs borst, om zijn Meester met beide zijne handen te wurgen..... Dan de Hemel, die voor de Onſchuld waakt, wilde deze gruweldaad doen ſtraffen. Twee andere Bedienden kwamen met den Heelmeester binnen. De houding, in welke zij den booswicht verraſten, was niet dubbelzinnig. Zij grepen hem dadelijk aan, en leverden hem aan de Regters over, die zonder deze gebeurtenis het verſchrikkelijkst en onregtvaardigst vonnis zouden geveld en uitgeoefend hebben. Het Geregt werd door een hevigen ſchrik bevangen, op 't vernemen van eene zoo affchuwelijke misdaad. De Heer C*** werd dadelijk uit de gevangenis ontſlagen, en openlijk in zijne eere herſteld. De Lijder herſtelde langzamerhand. De zaak ontwikkelde zich ten klaarſte; en de ſchelmſche moordenaar bekende alles, waarna hij het loon zijner euveldaad ontving, door zijn leven op het ſchavot te eindigen.

ERASMUS EN CARVAJAL.

Onze groote Landgenoot ERASMUS had een Zegelring, van welken hij zich gewoonlijk bediende, met een *Terminus*, den God der Eindpalen bij de *Romeinen*, en ter ſpreuke de woorden *Concedo nulli*. ERASMUS, zich in geſprek bevindende met CARVAJAL, een bekenden *Spaanſchen* Monnik, vroeg dezen, wat hij dacht, dat de meening ware van dit Zinnebeeld? — CARVAJAL, die eenig geſchil met ERASMUS gevoerd, en zijne eigene minderheid ten duidelijkſte beſpeurd had, droeg hem geen goed hart toe, en gaf ten antwoord, dat hij niet twijfelde of ERASMUS had dit Zinnebeeld gekozen, om daardoor te verſtaan te geven, dat hij, gelijk of ongelijk hebbende, voor niemand in de Republiek der Letteren zou wijken.

ERASMUS, de zachtaardige en wijsgeerige ERASMUS, gaf den *Spanjaard* te verſtaan, dat de uitlegging, door hem gegeven, te eenemaal mis was; dat hij integendeel dit Zinnebeeld en die Spreuk bezigde, om alle opwellingen van Hoogmoed tegen te gaan, en zich den Dood te herinneren, die een einde maakte aan al wat verſtand of wijsheid mogt heeten; om te gedenken aan die vallelijé, door welke de aanzienlijkſte zoo wel als de geringſte, de geleerdſte zoo wel als de onkundigſte, in 't einde moest henen gaan.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KONSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BESCHOUWING DER SCHILDERKUNST, EN DER VOORNAAMSTE SCHILDERS IN DE ONDERSCHEIDENE SCHOLEN.

De *Grieken*, wien wij alles hebben dank te wijten, bragten de Schilderkunst, gelijk de overige Kunsten, tot volkomenheid, en tot den zelfden trap van voortreffelijkheid als de Beeldhouwkunde [illegible], die een groot getal oude Standbeelden heeft bewaard, heeft ons niet een eenig vermaard gedenkteeken van de oude Schilderijen doen behouden. Niets anders bezitten wij dan de voortbrengsels van eenige Sieraadschilders van later tijd; en deze voortbrengsels evenwel, welke toen ongetwijfeld voor zeer middelmatig werden gehouden, en niets anders zijn kunnen dan kopijen of onvolmaakte namaaksels van stukken van groote Meesters, vertoonen meestal eene edele en naauwkeurige teekening, verhevene gedachten, en wel uitgedrukte hartstogten. Meer of minder zigtbaar zijn deze hoedanigheden in de schilderijen, op onderscheidene tijden gevonden, hoedanige zijn de grotten, het mozaïkwerk van *Palestrina*, de *Aldobrandijnsche* bruiloft, de fresco's van de [illegible] van CESTIUS, en wel voornamelijk die van *Herculanum*, veel talrijker en meer onderscheiden. Vele der laatstgenoemde doen, daarenboven, eene levendigheid en frisheid van koloriet bewonderen, welke twintig eeuwen niet hebben kunnen veranderen, en die geloof doen vinden alwat de Ouden verhalen van de verwonderlijke misleiding, welke de tafereelen van sommigen hunner groote Meesteren deden ontstaan.

Het blijkt, dat deze fraaije kunst, haren hoogsten trap van volmaaktheid bereikt hebbende in de eeuw van ALEXANDER, in de volgende eeuwen telkens afnam: want sints dien tijd, tot aan de volkomene onderwerping

van *Griekenland* door de *Romeinen*, en ſints dat tijdſtip tot op den inval der *Barbaren*, ontmoet men geenen naam, in de Schilderkunst vermaard. De Beeldhouwkunst, gelukkiger, misſchien meer aangemoedigd, bragt, bij lange tuſſchenpoozen, eenige ſtukken voort, die de ſchoone dagen der kunst herinneren. De groep van *Laocoon* is, volgens PLINIUS, van de tweede eeuw der Christelijke Jaartellinge; en de getuigenis diens beroemden Mans wordt bevestigd door de waarnemingen van bekwame latere Beeldhouwers, die in deze beelden, en in eenige andere, even volmaakt vervaardigd (*), een minder ſtrengen ſtijl, minder naïve, minder verhevene gedaantetrekken opmerken, dan in de echt *Griekſche* beelden, die een zeer klein getal uitmaken.

Alles doet denken, dat, in dit laatſte tijdperk der Beeldhouwkunst, de Schilders ſints lang in geen aanzien waren, en tot geen ander oogmerk gebruikt werden dan om de Landhoeven en de Paleizen der *Romeinſche* Grooten te verſieren. Door zoodanige werkſtukken tot het werktuigelijke gedeelte der kunst verlaagd, van de ſtudie der natuur verwijderd, aan de grilligheden en den ſlechten ſmaak der rijken, die hen betaalden, onderdanig, zonder hoop op of zucht naar roem, moest hunne verbastering wel ſpoedig voortgaan; en de beroerten, die het Westen onophoudelijk ſchokten, voltooiden hunnen val.

Door de Barbaren uit *Rome* gebannen, zochten de fraaije kunſten eene wijkplaats in het Neder-Rijk, alwaar zij lang kwijnden, te midden der burgerlijke tweedragt en van allerlei beroerten, die het verſcheurden. Inmiddels hield men niet op, aldaar de Schilderkunst te oefenen, alzoo, in den jare 1240, *Griekſche* Schilders, door den Raad van *Florence* ontboden, dezelve in *Italie* over-

(*) Bij voorbeeld, de *Venus de Medicis*, de beide *Antinoüſen*, de twee Zwaardvechters, zijn, volgens de gedachten van bekwame Kunstkenners, beelden der laatstgemelde eeuwe; de *Apollo van Belvedere* zelf zou niet anders dan eene kopij zijn, in dien zelfden tijd gemaakt, en waarvan het *Griekſche* originéel van brons was. Het kan niet ontkend worden, dat niet alle deze giſſingen op genoegzaam krachtige redekavelingen rusten, en tot eene belangrijke Verhandeling ſtoffe zouden kunnen opleveren.

overbragten. CIMABUE, door hunne lesſen onderwezen, was de eerſte, die aldaar zich onderſcheidde; GIOTTO was zijn leerling, en had er op zijne beurt. Alle deze ſchilderden à la fresco en met waterverw. Eerst in den aanvang der vijftiende eeuwe ſcheen de ontdekking van het ſchilderen met olieverw een ruimer veld voor hun te openen, door hen van nieuwe middelen te voorzien. In de waterverw en het à la fresco was het licht te hard, en het bruin niet krachtig genoeg. De olie, daarentegen, *tempert* het licht, maakt het zachter en vleeschkleurig, geeft kracht aan het bruine, en doet de beelden beter uitkomen.

De ontdekking van deze verwonderlijke behandeling meent men verſchuldigd te zijn aan eenen *Vlaming*, VAN EIK genaamd; doch die roem wordt hem door velen betwist. Hoe het zij, ANTONY VAN MESSINA, in den jare 1430, was de eerſte *Italiaan*, die met olie ſchilderde, en ANDREAS VERROCHIO, in den jare 1460, maakte zich beroemd door eene naauwkeuriger teekening, en door de bevalligheid zijner hoofden. Hij was de leermeester van DA VINCI, en van PERRUGIN, die wederom RAPHAËL onderwees, den uitſtekendſten der *Romeinſche* Schilders, en van alle Schilders in de geheele wereld.

Ten dezen tijde, den luisterrijkſten voor de *Italiaanſche* School, beſtond nog de *Franſche* niet. De *Duitſchers*, hierin gelukkiger, oefenden reeds de Schilderkunst met een goeden uitſlag. Ten tijde van RAPHAËL bloeide ALBERT DURER, welke diens achting verdiende: het luisterrijkst bewijs van zijne talenten. HOLBEIN volgde hem ſpoedig; doch deze twee groote mannen hadden er geenen, die hen vervingen; en het was eerst omtrent het laatst der zestiende eeuwe, den tijd der opkomſte der *Franſche* School, dat de *Vlaamſche*, tot nog toe onbekend en kwijnende, van zich met roem begon te doen ſpreken.

Aldus had, van de eeuw van LEO DEN X tot op die van LODEWIJK DEN XIII, de *Italiaanſche* School geene mededingſter, en, al meer en meer opgangs makende, *zag* zij het eerst in dit tijdperk zich eenen eerepalm betwisten, die, echter, haar niet kon ontrukt worden. Zij behield die meerderheid tot aan het midden der jongstverloopene eeuwe, het tijdſtip van haar geheel verval: Bij den vlugtigen oogſlag, welken wij voornemens

zijn op deze School (*) te werpen, de oudſte, de vruchtbaarſte, en welke naast aan de volmaaktheid is gekomen, zullen wij ons bepalen tot het kenſchetſen, door eenige trekken, van de voornaamſte Schilders van elke dier afdeelingen, tot het met weinige woorden aanwijzen van datgene, waarin zij onderling overeenſtemden, en van de hoedanigheden, die hen van elkander onderſcheidden. Deze algemeene karaktertrekken zijn het, onzes bedunkens, bovenal, welke men naauwkeurig moet opmerken, om de hiſtòrie der kunst met vrucht te beoefenen.

RAPHAËL was het hoofd van de *Romeinſche* School; van dien grooten man ontving zij de ſtrengheid van ſtijl, de naauwkeurigheid en zuiverheid van teekening, en verwierf, door deze twee hoedanigheden, den eerſten rang. Door PERRUGIN onderwezen, dien hij weldra overtrof, verliet hij geheelenal zijns Meesters manier, nadat hij de ſchetſen gezien had, welke MICHAEL ANGELO en DA VINCI voor het paleis der Hertogen van *Florence* gemaakt hadden. Pauſe JULIUS DEN II zijnde voorgeſteld, door den vermaarden Bouwkundige BRAMANTE, zijnen bloedverwant, had hij, ſints hij in deze loopbaan zijnen voet had gezet, eene luisterrijke gelegenheid ter ontwikkelinge van de dierbare gaven, welke hij van oefening, en nog meer van de natuur ontleende. Men ſtelde hem aan het ſchilderen in de vertrekken van het Vatikaan, en hij begon met de *School van Athene*, een edel, rijk, bevallig ſtuk, alwaar hij de grootſte mannen der aloudheid bijeenvoegde, en bezield ſchijnt te zijn geweest door die verwonderlijke Oudheid, met opzigt tot de zuiverheid van omtrekken en de edele eenvoudigheid der houdingen.

(*) Deze algemeene benaming van *Italiaanſche* School bevat zes afdeelingen of landen, die allen haren bijzonderen naam en karakter bezitten. Men heeft de *Romeinſche*, *Florentijnſche*, *Venetiaanſche*, *Lombardſche*, *Napolitaanſche* en *Genueeſche* School; maar met waarheid mag gezegd worden, dat dezelfde ſmaak in alle de ſtukken der *Italianen* kenbaar is, en dat zij alleen in de manier van ſchilderen verſchillen. Onder deze zes afdeelingen verdienen alleen de vier eerſte opmerking, hoewel de twee andere ook eenige goede Schilders hebben voortgebragt. Doch het is niet zoo zeer de hiſtorie der Schilders, als die der Schilderkunst, van welke wij een kort verſlag willen doen.

gen. Van tijd tot tijd leverde hij den Twist van het H. Sacrament, den Parnasſus, en had welhaast groene leermeesters en bijkans geene mededingers meer.

Tot nog toe niets anders zijnde dan bevallig, naïf, naauwkeurig en fierlijk teekenaar, bezat hij grootheid noch majeſteit. Het zien van de kapel, welke MICHAEL ANGELO toen beſchilderde, ontwikkelde in hem de zaden dier beide hoedanigheden. Sedert klom hij van meesterſtuk tot meesterſtuk, tot op het heilloos oogenblik, waarin een ontijdige dood hem aan de kunſten ontrukte, van welke hij het wonder was, en toen hij zich onledig hield, om met alle de verhevene begaafdheden, welke hij reeds bezat, de kleur te paren, welke hij daarlang had verwaarloosd. Zijn tafereel van de Verheerlijking, en van de heilige Familie, welke hij voor FRANÇOIS DEN I ſchilderde, bewijzen, dat hij ook hierin zoude hebben uitgemunt.

Bevalligheid, naauwkeurigheid, fierlijkheid (men vergeve ons de herhaling), naïviteit in de uitdrukkingen, edelheid en natuurlijkheid in de houdingen, kieschheid van keuze in de geſtalten, verhevenheid van gedachten — deze zijn de hoedanigheden, welke RAPHAËL bezat; en nooit bezat een Schilder dezelve in een zoo hoogen graad vereenigd. Nooit heeft een Schilder zoo goed als hij die gelukkige vermenging der ſchoonſte vormen gekend, welke de Natuur aanbiedt, en der denkbeeldige ontwerpen, van welke de Oudheid de modellen heeft achtergelaten. Uit deze vermenging vloeit voort het *fraai-zamengeſtelde*, waarvan hij beelden heeft nagelaten, die nog niet geëvenaard zijn, en welke ongetwijfeld nooit zullen overtroffen worden. Eenvoudig en verheven in de karakters zijner hoofden, is hij vooral verwonderlijk in die der maagden en grijsaards. Zijne omtrekken, in weerwil van derzelver verwonderlijke zuiverheid, ſchijnen met eene gemakkelijkheid, wij zouden ſchier zeggen met eene losheid, gemaakt te zijn, die over zijne ſtukken eene onbeſchrijflijke bevalligheid verſpreidt. Het is het *molle atque facetum* van VIRGILIUS, en de Tafereelen des eenen zullen ongetwijfeld even bezwaarlijk geëvenaard worden als de Verzen des anderen.

De ſtaat der Schilderkunst in dit tijdperk in geheel *Italie* geeft natuurlijk aanleiding tot eene aanmerking, die, omdat zij dikmaals gemaakt werd, misſchien minder belang-

rijk is, maar welker gegrondheid door de ondervinding van alle eeuwen is bekrachtigd: te weten, dat de kindsheid der Kunſten, doorgaans langdurig en zwak, altijd van eene ſpoedig opkomende en ſchitterende jeugd wordt gevolgd. Op dikke duisternis volgt eensklaps het helderſte licht; de grootſte vernuften worden, om zoo te ſpreken, gelijktijdig geboren. De kunst klimt in een oogenblik tot volmaaktheid, en haar verval, hetwelk van dat oogenblik af aan een begin neemt, is ſlechts door eene kleine tusſchenpoozing van hare kindsheid geſcheiden. Indien in de tijden, welke op deze beroemde tijdperken volgen, eenige gelukkige vernuften haren roem nog handhaven, blijven zij echter immer op eenigen afſtand van de groote modellen, die nooit overtroffen zijn. Deze waarheid doet zich inzonderheid opmerken in de herleving der Schilderkunst bij de hedendaagſchen. Zelfs voordat RAPHAËL de *Romeinſche* School tot den hoogſten rang had verheven, hadden LEONARD DA VINCI en MICHAEL ANGELO over de *Florentijnſche* grooten luister verſpreid. LEONARD DA VINCI, die het eerst verſcheen, bragt de Schilderkunst onder vaste regelen, en paarde het voorbeeld met het onderwijs. MICHAEL ANGELO, die hem volgde, was groot in de Schilderkunst, en muntte inzonderheid uit in de Bouw- en Beeldhouwkunde. Zijne ſchildering is fier en verſchrikkelijk; doch daar hij op het moeijelijke en ontzettende, meer dan op het edele en ware was bedacht, verbaast zij meer dan zij behaagt. Groot Ontleedkundige zijnde, bevlijtigde hij zich te zeer om de ſpieren te doen uitkomen, en derzelver werking te overdrijven. Indien hij niet de volmaaktſte Schilder geweest zij, was hij althans de eerſte, welke deed zien, wat het grootſte in deze kunst was; hij baande den weg voor RAPHAËL.

Gelijktijdig met dezen grooten man bloeiden GEORGION en TITIAAN, die prinſen van de *Venetiaanſche* School, welke alle andere ten aanzien van het koloriet overtreft. De *Lombardſche* School, welke ſedert de meest vermaarde en vruchtbaarſte in voortreffelijke Schilders was, leverde kort daarna CORREGIO, PRIMATICIUS en POLIDORUS: dien CORREGIO, van wien men gezegd heeft, dat een Engel zijn penſeel ſcheen beſtuurd te hebben; dien PRIMATICIUS, wiens naam voor *Frankrijk* dierbaar zijn moet, werwaarts hij, nevens den

Flo-

Florentijn Meester ROUX, den *Romeinſchen* ſmaak en de fraaije overleveringen der Schilderkunst overbragt.

Deze onderſcheidene Scholen leverden Schilders uit, die hunne Meesters vervingen, en een gedeelte van hunnen roem en talenten erfden: te *Venetie*, PAUL VERONESE, zoo luisterrijk en groot, TINTORET, zoo rijk en krachtig; te *Rome*, JULIUS ROMANO, ſtout en naauwkeurig, BAROCCHI, bevallig en zacht, en derzelver opvolgers ANDREAS SACCHI en FETI; te *Florence*, ANDREAS DEL SARTO, DANIEL DE VOLTERRA, *Meester* ROUX, PIETRO DE CORTONA, enz. Maar het was vooral *in de Lombardſche* School, alwaar de Schilderkunst met den duurzaamſten luister prijkte. De ſmaak van deze School, in haren oorſprong ſtijf en gedrongen, onderging in de volgende eeuw eene geheele verandering, door den vermaarden HANNIBAL CARRACCIO, wiens teekening zoo naauwkeurig, wiens kleur zoo ſterk, en wiens uitdrukkingen zoo krachtig zijn; en terwijl de overige Scholen allengskens de ſchoone loopbaan verlieten, *welke hare eerſte Meesters* haar geopend *hadden*, *leverde de zijne*, herſchepſter der ware beginſelen, eene menigte doorluchtige kweekelingen, die, gedurende eene lange reeks van jaren, de glorie van *Italie* waren: ALBANO, den Schilder der bevalligheden; GUIDO, die met bevalligheid verhevenheid en kracht paarde, en die volmaakt zijn zoude, indien zijne teekening niet een weinig gemaaktheids verraadde; CARAVAGGIO, minder naauwkeurig, maar nog krachtiger dan zijn Meester; GUERCHIN, ſchitterende en rijk; DOMINIQUIN eindelijk, dien verheven Schilder, die alleen voor RAPHAËL, in ſieraad en naauwkeurigheid, behoefde onder te doen, en met welken hij ten aanzien van de karakters en uitdrukkinge kan vergeleken worden.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

WAARNEMING EENER VERLOSSING, WELKE NIET DAN DOOR DE SECTIO CAESAREA KONDE VOLBRAGT WORDEN, UIT HOOFDE DER VERREGAANDE WANSTALTE DER VROUWE.

Door C. VAN HEYTHUYSEN, *voormaals Stads Heel- en Vroedmeester te Haarlem, thans Vroedmeester en Eerſten Stads Chirurgijn te Thiel.*

(Briefswijze medegedeeld aan den Heere C. J. VAN WIJ, *Oud Heelmeester van het Buiten-Gasthuis, en Stads Operateur van den Steen te Amſterdam; Lid van verſcheiden Geleerde Maatſchappijen; Anatom. Chirurg. et Artis Obſtetrit. Lector, en Stads Heel- en Vroedmeester te Arnhem.*)

Wel Edele zeer Geleerde Heer!
Veelgeacht Vriend en Kunstgenoot!

Uwe achting en liefde voor, en uwe zoo zeer bekende ervarenheid in, de Heel- en Verloskuude, gevoegd bij de vriendſchappelijke kennis, in welke ik de eer hebbe met U te zijn, en bovenal uwe bevoegde aanſpraak om onder de eerſte Geleerden in ons vak in dit Koningrijk te mogen gerangſchikt worden, deden mij beſluiten, U deze bijzonder toe te wijden, bewust zijnde, dat Gij, in mijn geval verkeerende, het zelfde verrigt, en dien ten gevolge de *Sectio Caeſarea* boven de *Sectio Symphyſeos Oſſium Pubis* zoudt verkozen hebben.

* * *

Beſtaan er immer verſcheidenheden in eenig beröep; beſtaan er immer gunſtige uitſlagen of te leur geſtelde verwachtingen, gewisſelijk zijn ze te vinden in het vak der Geneeskunde in het algemeen, doch in dat der Heel- en Verloskunde in 't bijzonder.

Met betrekking tot het Verloskundige vooral, zijn er veelvuldige omſtandigheden, die de uitkomst van des Vroedmeesters werk gunſtig of ongunſtig doen zijn. Om van dit gezegde overtuigd te zijn, hebbe men ſlechts de waar-

waarnemingen en andere geſchriften dier Verloskundigen na te zien, welke zoo zeer tot eer van hun beroep verſtrekken, en aan welke men den lof, van de Kunst verbeterd te hebben, niet kan ontzeggen.

Onaangenaam is het voorzeker, wanneer men, door de gewone en in de praktijk gemeenzame middelen, eene in barensnood liggende Vrouwe geene genoegzame hulp kan aanbrengen, zoo dat zij van haar Kind kan verloſſen, maar dat men tot ſchrikwekkende hulpmiddelen zijne toevlugt moet nemen, en wel of tot den *Haak*, de *Sectio Symphyſeos Oſſium Pubis*, of de *Sectio Caeſarea*.

Hoe onaangenaam zulks ook wezen moge, gelukkig evenwel voor het Menschdom, dat de Kunst zoo veel vermag, van zelfs dan nog te kunnen behouden, waar bijna geene hulp of redding overig ſchijnt. Wij zeggen dus te regt met LEVRET: „ De Verloskunde is zoo „ edel met opzigt tot derzelver onderwerp, als nuttig „ uit hoofde van haar einde. Zij alleen geniet het voor„ regt, om, dikwijls door een enkelen handgreep, ge„ lijktijdig verſcheiden wezens te redden." Welke krachtige drangredenen om den naijver op te wekken!

Is nu, na het wel verrigten van eene gewigtige kunstbewerking, de uitkomst gelukkig; voldoet de Operatie en derzelver gevolgen geheel aan de verwachting; wordt daardoor dus het groote oogmerk, van mensch of menſchen te behouden, bereikt: dan voorzeker heeft de Kunstbewerker reden, om, in zijn aanvaard beroep, die zelfvoldoening te ſmaken, welke alleen voor gevoel, maar nimmer voor uitdrukking vatbaar is.

In alle opzigten was dusdanig het geval met de Vrouw, welke het onderwerp dezer Waarneming uitmaakt, HENDRICA VAN MAANEN, woonachtig te *Drumpt*, nabij *Thiel*. Zij had in haar uiterlijk al datgene tegen, dat zich tegen eene waarſchijnlijk gunſtige verloſſing aankantede. Zij was 31 jaren oud, zeer mismaakt van ligchaamsgeſtel, weinig meer dan 3½ voet lang, van der jeugd af zeer aan *rachitis* onderhevig geweest, de ruggegraat zeer gekromd en gebogcheld, de lendenen zeer inwaarts gebogen, en ook aan den buik, en wel ter regter zijde, zeer ſcheef uitgeweken.

Het was uit hoofde dezer wanſtalte, dat men reeds eenigen tijd te voren met eenen Vroedmeester uit de nabuurſchap had geſproken, om haar die hulp, ter verlos-

fing op den bekwamen tijd, aan te brengen, welke men begreep te zullen behoeven.

Het bleek weldra, dat de vreeze voor eene moeijelijke verlosfing niet ongegrond geweest was. Op den 28 December 1806 werd de aangenomen Vroedmeester geroepen; dan het bleken op dien tijd meer valfche dan ware weeën te zijn, welke den barenstijd voorafgingen. Immers, na eenigen tijd bij haar te hebben vertoefd, moest hij wederom onverrigter zake vertrekken, tot op den 30 daaraanvolgende, wanneer hij, 's morgens om 2 à 3 ure, wederom bij haar gevraagd wierd. Nu bleek het, dat de barensweeën begonnen; en de Vroedmeester bevond, dat, even na of bij zijne komst, de vliezen gebroken, en de wateren aanhoudend afloopende waren; het *Orificium Uteri* ter grootte van een drieguldenftuk verwijderd.

De aanhoudende weeën begonnen in een fmertelijk perfen in de lendenen over te gaan, en zij leed de ondragelijkfte pijnen, zonder eenige de minfte verligting; dit alles duurde nu voort van 's morgens 9 tot op den middag 1 uur, wanneer de Vroedmeester verklaarde, dat zij niet op de gewone wijze, ja zelfs niet door inftrumenten (*vectis* of *forceps*) konde verlost worden; dat het eenige, wat haar misfchien zoude kunnen redden, beftond in eene Operatie; dat hij zich ten dien einde bij mij zoude vervoegen, opdat ik hem met raad of daad zoude behulpzaam zijn, enz.

De Hr. TIER, Chirurgijn en Ambts-Vroedmeester des Lands van *Maas en Waal*, daarop bij mij komende, verhaalde mij de boven vermelde omftandigheden, en voorts dat de afftand van het *Os facrum* tot aan de *Synchondrofis Ofsium Pubis* niet meer dan 2 à 3 duim konde halen; dat hij, overtuigd zijnde dat de Lijderesfe zonder het ondergaan van eene Operatie niet konde verlosfen, met den Wel Ed. Heere W. VAN GALEN, Stads Med. Doctor en Stads Vroedmeester alhier, was overeengekomen, mijne hulp in dezen te verzoeken, om, ware het mogelijk, de Vrouw van een levend Kind te verlosfen.

Terwijl wij bezig waren met hierover te fpreken, alsmede over de verder te makene fchikkingen, kwam laatstgenoemde Heer mij tevens verzoeken, deze Lijderesfe te gaan zien, en verder het noodige te beramen.

Beide boyengemelde Heeren en ik begaven ons naar de-

deze Vrouw, en vonden haar in een deerniswaardigen toeſtand, aanhoudend lijdende aan de ſmertelijkſte lendenpijnen, zonder eenige verligting, in eene half zittende houding op een' ſtoel, of wel half kruipende langs eene tafel.

Haar onderzoekende, bleek mij, dat het bekken in zijne kleinſte meting, dat is van het onderſte van het *Os ſacrum* tot aan de *Synchondroſis Oſſium Pubis*, op het allerruimſte genomen, niet meer dan 2½ duim konde zijn; daar bijvoegende, dat deze *Synchondroſis* nog daarenboven zoo inwaarts gebogen was, dat men de ruimte of afſtand, ſtellig, op niet meer dan even 2 duim konde rekenen.

Het *Orificium Uteri* was tamelijk, en misſchien wel ter grootte van een driegulden, geopend; een gedeelte van des Kinds hoofd leunde op of tegen den bovenſten rand des linker ſchaambeens; onmogelijk evenwel was 't, te bepalen, welk gedeelte des hoofds zich aanbood.

Uiterlijk was haar buik zeer vooroverhangende, en geheel ſcheef naar de regter zijde afhellende.

Na gedaan onderzoek kwam het ons voor, dat, wilde men het groote oogmerk, het behoud van Moeder en Kind, bereiken, (immers, dewijl wij geene reden hadden om deszelfs dood te vooronderſtellen, moesten wij het Kind levend oordeelen) men volſtrektelijk tot de *Sectio Caeſarea* moest overgaan; en wel, omdat de afſtand bovengemeld ſlechts even 2 duimen konde geſteld worden, en men door de *Sectio Symphyſeos Oſſium Pubis* geene, immers geene genoegzame verruiming des beenigen doortogts konde verwachten, noodig tot den doorgang van een voldragen Kind, het zij daarna door de natuur, of door inſtrumenten, of door de hand: zoodat wij misſchien, na alvorens de eene Operatie verrigt te hebben, ook tot de tweede, of *Sectio Caeſarea*, onze toevlugt zouden hebben moeten nemen.

Ik vreesde maar al te zeer het geſtelde van den Hr. VAN WIJ (*) te zullen bewaarheid vinden, wanneer hij zegt: „ Ik houde het met verre de meeste en voornaamſte Verloskundigen daarvoor, dat, welke voordeelen de *Synchondrotomia* ook moge te weeg brengen, dezelve niet in alle, maar alleen in ſommige gevallen, in de plaats der *Sectio Caeſarea* geſteld mag worden; al-

(*) In zijnen Brief aan VAN MUNSTER, bij den Uitgever dezes, IJNTZMA, gedrukt.

„ althans dan niet, wanneer de afſtand van het ſchaam-
„ tot het heiligbeen niet meer dan 2½ duim R. M. kan
„ worden gerekend, en men van de achterwaartswijking
„ des heiligbeens geene of althans geene genoegzame
„ ruimtebezorging kan verwachten." enz.

Hierin dan overeengekomen zijnde, en verder alles, wat voor en tegen konde aangemerkt worden, overwogen hebbende, werd eenſtemmig door de Heeren VAN GALEN, TIER, GRESEN (Chirurgijn te *Drumpt* en mede Ambts-Chirurgijn in het Ambt van *Nederbetuwe*) en mij tot de *Sectio Caeſarea* beſloten. Na het verband te hebben gereed gemaakt, plaatſten wij de Lijderesſe op eene tafel (bij gebrek van iets beters). Het was onnoodig den Catheter in te brengen, alzoo zij even te voren haar water had gemaakt.

Mij aan der Vrouwe regter zijde geplaatst hebbende, plooide ik de buiksbekleedſelen, liet dezelve door den Vroedmeester TIER (tegen over mij geplaatst) met de eene, en ik aan mijne zijde met de andere hand zoo veel mogelijk opligtende houden.

Dit gedeelte ſneed ik in ééns door, ter lengte van nagenoeg 6 à 7 duim, verwijdende daarna deze opening naar boven en beneden, zoo dat ik in 't geheel eene wonde van weinig minder dan 9 duim zal gemaakt hebben.

Ik verkoos deze inciſie te doen, noch in de regter, noch in de linker zijde, maar in het midden van den buik, dat is, tuſschen den navel en de *Oſſa Pubis*, en wel, om (na de bekleedſelen te hebben vaneen geſcheiden) niet in het musculeuze gedeelte der buikſpieren, maar in de eigenlijk gezegde *Linea alba* door te komen. Nu ſcheidde ik de *lamellæ* af, tot op het *Peritonæum*; dit, met eene kleine opening geopend hebbende, ſneed ik mede naar boven en beneden op, ontlastende zich hierbij een waterig vocht uit de buiksholte, ter hoeveelheid van misſchien 3 oncen.

De bezwangerde *Uterus* vertoonde zich nu bloot aan ons oog, makende het mij gemakkelijk om de inciſie in dezelve te doen, te eerder wijl noch bloeding, noch uitgang van eenig *intestinum* ons hinderde.

Ik verkoos nu in den *Uterus* ſlechts eene kleine inciſie te doen, in het midden van dat gedeelte, hetwelk zich aan ons oog vertoonde. Hiermede zoo voorzigtig mogelijk te werk gaande, ten einde niet eenig deel van het Kind te beleedigen, verkreeg ik eene opening, waarin ik mijne ge-

gewone ſonde inbragt; op deze verwijdde ik de gemaakte wond, bragt daarin den voorſten vinger van mijne linkerhand, ſneed op deze den *Uterus* naar boven en beneden op, echter niet lijnregt, maar in eene meer ſchuins naar de regter zijde gekeerde rigting, ter grootte van ongeveer 8 duim; terwijl deszelfs dikte nagenoeg één duim zal bedragen hebben.

Terſtond bij het binnenbrengen van de hand bood zich de eene voet van het Kind aan, waarop ik den anderen mede buiten en vervolgens het Kind ter wereld bragt. Met het uitbrengen van het hoofd zag men de baarmoeder zich reeds zamentrekken, zoo zelfs dat het min of meer moeite inhad, om het hoofd buiten te brengen, zonder verdere inciſie te doen.

Ik durve daarom, even als de Heer A. SOER (*), gerustelijk aanbevelen, om de opening veel liever 9 à 10, dan, gelijk velen, onder andere SMELLIE voorſchrijven, 6 à 7 duim lang te maken.

Het Kind, dat zijn aanwezen en leven door ſchreeuwen te kennen gaf, was een ſchoon, voldragen en gezond *Zoontje*.

De baarmoeder trok zich meer en meer zamen, en, na mijne hand en arm langs de thans afgeſneden navelſtreng te hebben binnengebragt, haalde ik de *ſecundina* en veel *coagulum* af, en bragt een en ander buiten de wonde uit.

Nu bragt ik mijne hand nogmaals in de lengte in de wond van den *Uterus* in, en liet denzelven zich daarop, en vervolgens op mijne vingers, zamentrekken; doende dit, om, terwijl de *Intestina* en het *Omentum* ons nu hinderden, deze deelen buiten beklemming te houden der zich zamentrekkende baarmoeder: en dit is, mijns bedunkens, eene allernoodzakelijkſte vereischte in deze kunstbewerking. De ingewanden, bijzonderlijk de darmen en het net, wanneer die uitgeſtrekte hoegrootheid der bezwangerde baarmoeder ophoudt, en na de ontlasting van het Kind enz. zoo aanmerkelijk vermindert, vallen toe; en hoe ligt kan een of ander gedeelte derzelve alsdan in de wond der baarmoeder indringen, aldaar beklemd geraken, en toeval-

(*) *Verloskundige Waarnemingen van zware, zeldzame en opmerkenswaardige Gevallen.*

vallen te weeg brengen, welker ongunstige gevolgen op rekening der *Sectio Caesarea* zouden kunnen gesteld worden, en die ondertusschen, door deze nimmer te verzuimen voorzorg, moeten, en misschien altijd kunnen voorgekomen worden.

De baarmoeder zich nu zamengetrokken hebbende, zal de grootte der daarin gemaakte wonde ter naauwernood ruim 2 of 3 duim lengte hebben kunnen halen.

De *intestina* waren nu moeijelijk voor uitschieten te bewaren: wij bragten die gene, welke uitgeschoten waren, wederom binnen, en, na alles wat noodzakelijk was zoo veel mogelijk met sponzen te hebben gezuiverd, liet ik de wanden der wonde van boven en beneden door mijne medehelpende Kunstvrienden bijeenbrengen en alzoo houden.

Daar de Lijderesse buiten deze Stad, en dus van mij afwezig woonde, had ik mij reeds te voren bepaald, om de bloedige hechtingen in plaats der drooge te verrigten. Ik maakte dus de eerste hechting in het midden der wonde, en zoo vervolgens naar boven en beneden, in dier voege dat ik in het geheel vijf hechtingen gedaan hebbe, welke bekend zijn onder den naam van tusschengeknoopte.

Hierover lag ik eene fijne linnen strook, doorgestoken vereenigende dekpleisters, droog plukscl, en eindelijk vierkant gevouwen strooken linnen als compressen. Een algemeen omgaand sluitlaken voltooide verder het verband.

De Lijderesse, hierop te bedde gebragt, kreeg kort daarna ligte brakingen; en niettegenstaande ik haar de rust zoo veel mogelijk had aanbevolen, belettede haar dit echter niet, om zich in ééns niet alleen op hare regter zijde over te werpen, maar zelfs overeind te gaan zitten, om de ontlasting der braakstoffen te bevorderen.

Zeker zijnde, dat deze walgingen en brakingen niet konden veroorzaakt worden door eenige beklemming der deelen in de wonde van den *Uterus*, deed ik haar lepelswijze eenig koud water toedienen, en had kort daarop het genoegen van te zien, dat ze geheel ophielden, en zij mij betuigde zich zoo redelijk wel te bevinden als mogelijk was. Zij was niet buitengewoon pijnlijk; de pols was, hoezeer klein, echter zeer geregeld; en, daar zij sedert de laatste driemaal 24 uren geene rust had genoten, verlangde zij naar stilte, om, ware 't mogelijk, wat te slapen.

De kunstbewerking benevens het verband hebben in het

het geheel 19 minuuten geduurd. De Lijderesse heeft dezelve met den meest mogelijken moed en ſtandvastigheid ondergaan, geene blijken van groote ſmert gegeven, en zeker gedurende de ganſche bewerking niet meer bloeds verloren, dan eene Kraamvrouw gewoonlijk verliest.

(Het ſlot hierna.)

WAARNEMINGEN, OVER DE MIDDELEN, OM DE ONDERSCHEIDENE TRAPPEN VAN VLIJTBETOON EN AANDOENLIJKHEID, IN DE VOGELEN ZIGTBAAR, MET ELKANDER TE VERGELIJKEN.

(Volgens M. LACEPEDE, *Lid van den behoedenden Senaat en van het Nationaal Inſtituut in Frankrijk.*)

Eene vrij groote maate van deelneming en aandacht wordt eigenaardig in ons opgewekt, door de beſchouwing van de onderſcheidene Vogelſoorten. Het is een voorwerp, dat den Liefhebber der Natuurlijke Hiſtorie eene Dierenſoort onder 't ooge brengt, aanmerkenswaardig uit hoofde van de gedaante, de eigenaardige hoedanig- en hebbelijkheden. — Het verſchaft den Schilder modellen van bevalligheid, van vlugheid, en kleurſchakeringen, teffens ſchitterend en zamenſtemmend. — Het verleent den Dichter de verrukkendſte verbeeldingen, de levendigſte vergelijkingen, om zijn werk met aardige bijſieraaden te verrijken. — Aan de Vogelen zijn ook zielen, met gevoeligheid begaafd, de gelukkigſte oogenblikken der ſchoonſte dagen verſchuldigd, de zachtſte bekoorlijkheden van het verrukkendst jaargetijde, en de onſchuldigſte vermaken van het gelukkigst tijdperk des menſchelijken levens.

Alles, derhalve, 't geen ons kan opleiden tot eene naauwkeuriger kennisſe van het Gevederd Geſlacht, en wat ons in ſtaat ſtelt om juister te oordeelen ten opzigte van de bekwaamheden, aan deze Dierenſoort eigen, moeten wij ontvangen met eene daaraan verſchuldigde maate van welgevallen. — In de overweging van dit onderwerp moeten wij eene behoorlijke maate van aandacht vestigen op die hoedanigheden der Vogelen, welke den waarnemer meest in 't oog loopen, het ſterkst treffen;

op

op die, welke ons punten ontdekken van gelijkvormigheid met het vernuft van andere Dieren, en welke kunnen ſtrekken, om, met eene grootere mate van naauwkeurigheid, te bepalen de mate van Inſtinct, den Vogelen ten deele gevallen: de meest blijkbare dezer zijn, hun Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid.

Om de kracht der Aandoenlijkheid en de uitgeſtrektheid van Vlijtbetoon in deze Dierenſoort te bepalen, en vervolgens, uit de bijzonderheden van elk verzameld, eene algemeene ſchilderij op te hangen van deze bekwaamheden, in betrekking tot de Vogelen in 't algemeen beſchouwd, is het niet genoeg, met gezette aandacht te onderzoeken de daadzaken, welke afhangen van deze twee hoedanigheden, of deze met naarſtigheid op te ſporen en met naauwkeurigheid te berekenen; wij moeten, daarenboven, ons in ſtaat geſteld vinden, om, met eene bijzondere naauwkeurigheid, de uitkomſten en waarnemingen te vergelijken, gemaakt op de eene ſoort, met die, welke zich in andere ſoorten aanbieden.

Met dit oogmerk heb ik het voegelijk geoordeeld, aan 't oog der Liefhebberen van de Natuurlijke Hiſtorie en der Reizigeren voor te ſtellen eene vergelijkende Schaal van der Vogelen Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid.

Ten opzigte van het Vlijtbetoon ſtaat waar te nemen, dat wij geene andere middelen hebben, om de mate daarvan in bezielde wezens te bepalen, dan de uitkomſten van die bekwaamheid; dat wil zeggen, de meerdere of mindere mate van volmaaktheid, zigtbaar in derzelver werkzaamheden. Te dezen aanzien mag dezelfde omſtandigheid wegens de Vogelen waargenomen worden, als ten opzigte van bijkans alle andere levende ſchepſelen. Derzelver opmerkenswaardigſte werkzaamheden hebben geen ander doel, dan het vervaardigen, ſchikken en toerusten van hunne verblijfplaatſen. Zij betoonen hunne grootſte werkzaamheid in het toerusten en beveiligen hunner woonſteden; voor dat tijdperk van vermaak en ſmerte, van genot en onrust, wanneer zij een nieuw geſlacht zullen voortbrengen, 't zelve met aandacht bewaken, voeden, beſchermen tegen de ongunst der jaargetijden: Het is te dezer gelegenheid, dat de Vogels alle hunne vermogens, al hun vernuft en vlijtbetoon te werk ſtellen. Het is derhalve in het vervaardigen hunner Nesten, dat wij de voetſtappen van der Vogelen Vlijtbetoon moe-

moeten opſpeuren. Het is in de voornaamſte verſchillendheden, welke zich opdoen in deze woonſteden der Vogelen, dat wij de meerdere of mindere mate van volmaaktheid, in hun werk ten toon geſpreid, ontdekken. En dewijl deze verſchillendheden zich zeer gemakkelijk laten ontdekken zelfs onder eenige punten van algemeene eenparigheid, heb ik geoordeeld dezelve te moeten aanvoeren, om de vergelijkende Schaal op te maken, welke ik het waag der opmerkinge van alle Liefhebbers der Natuurlijke Historie aan te prijzen.

Deze Schaal is verdeeld in acht Graden, die elk bijkans even groot zijn. Op het laagſte punt dezer Schale plaatſen wij het Vlijtbetoon dier Vogelen, die geene nesten voor zichzelven vervaardigen, maar die van andere Vogelen innemen, als de Koekoek en de Uil; of de zoodanige, die zich te vrede houden met het geringe beſchutſel, 't welk zij vinden aan de zeeſtranden, gelijk de IJsvogel; of in het zand, gelijk de Struisvogel; in de opene velden, gelijk de Patrijs; of op den top van eene brokkelige rots, gelijk de Arend en de Gier.

De tweede Graad wijst die Vogels aan, die hunne nesten vervaardigen van ruwe ſtoffen, zonder keuze zamengeraapt, zonder bezorgdheid opeengehoopt; gelijk de woonſtede, aan den zeeoever gemaakt door den grooten en zwaren Vogel, bekend onder den naam van *Albatros*.

Voor den derden Graad beſtemmen wij de nesten, vervaardigd van bouwſtoffen, redelijk wel gekozen, met opmerking toebereid, en dikwijls van zeer verre gehaald; nesten, bij voorbeeld, vervaardigd van mosch, bedekt met klei, en van binnen gevoerd met kruiden en bladen; als de nesten der Meerlen en ander klein Gevogelte.

Wanneer de bouwſtoffen doorweven zijn met eene zekere mate van kunde, met kunst bewerkt, en zamengevoegd door eene menigte van behoedzaamheden, gelijk men op eene bijzondere wijze beſpeurt in het nest van den grooten Vogel, dien men aan de zeeſtranden van *Zuid-Amerika* aantreft, bekend onder den naam van de *Kamichi*; deze ſoort komt op den vierden Graad der vergelijkende Schale.

Aan den vijfden Graad mogen wij eigenaardig toevoegen die Vogels, wier zorgvuldig opzoeken en onderſcheidend oordeel hun aanzetten, om aan derzelver nesten den voegelijkſten ſtand te geven, ten einde die te

beſchutten tegen de gevaren, welke hunne teedere en verdedigloze jongen dreigen. Het is op deze wijze dat de *Colibritjes* hunne zwakke woning hechten aan het uiterſte van een hangenden tak, en dezelve met eene ſchroomvallige bezorgdheid bedekken, door middel van de bladeren, die de uitbottende ſcheuten van den zwakken tak omringen.

De zesde Graad behoort aan de Vogelen, die de grootſte voorzorgen dragen, om voor de veiligheid van hun klein gezin te waken, en wier nesten, gelijk die van verſcheide ſoorten van Zwaluwen, naauwe ingangen en bogtigloopende toegangen hebben, alsmede eene ſoort van afdak of luifel.

Tot den zevenden Graad brengen wij de Vogels, wier wijfjes de woningen digt aan elkander bouwen, en, door eene uitſtekende mate van Vlijtbetoon, hare werkzaamheden te gader voortzetten en hare woningen voltooijen, die aan elkander palen, en voorzien zijn met ingangen en openingen op het grootſte gedeelte van den omtrek.

De achtſte Graad moet bewaard blijven voor de *Anis* en de *Caciques*, wier wijfjes, dikwijls ten getale van vijftig, in vlijtbetoon de Bevers op zijde ſtreven, en hare nesten, hoewel van elkander onderſcheiden, bepalen onder een breed en algemeen bedekſel, 't welk over alle de kleine woningen heen ſtrekt, en met geene mogelijkheid kan vervaardigd worden, dan door eene beſtendige en zeer ongemeene zamenvoeging van eenſtemmigen arbeid. — Deze laatstgemelde bijzonderheid maakt het hoogſte toppunt uit van het Vlijtbetoon der gevederde Bende.

Dat wij nu nederdalen van de overweging onzer eerſte vergelijkende Schaal, om vervolgens op te klimmen tot eene Schaal van gelijkvormige Nestvervaardiging.

Dat wij thans de rekening opmaken van de onderſcheidene kenmerken van Aandoenlijkheid in dezelfde Vogelen, en een maatſtaf voorſtellen van die eigenſchap, verdeeld in acht bijkans gelijke Graden, en volgens het zelfde plan als de voorgaande Schaal, welke ons der Vogelen Vlijtbetoon voor oogen hield.

De mate van Aandoenlijkheid in alle Dieren moet opgemaakt worden uit derzelver bedrijven; en onder alle bedrijven, welke t'huis gebragt moeten worden tot derzelver Aandoen-

doenlijkheid, is de gewigtigſte en opmerkenswaardigſte, de aard en de duur van derzelver geneigd- en gehechtheid in het paren aan elkander.

Dat wij, overzulks, de geaard- en hebbelijkheden der Mannetjes onder de Vogelen, ten opzigte van de Wijfjes, gadellaan; zulks zal ons eene Schaal van Aandoenlijkheid opleveren, even als de werkzaamheden der Wijfjes ons de vergelijkende Schaal van *Vlijt*betoon verſchaften.

Onze eerſte vraag valt thans: welke Vogels moeten wij plaatſen op den eerſten of laagſten Graad? Het antwoord is: die Vogelſoort, welker Mannetjes de Wijfjes verlaten, vóór dat deze toebereidſels maken tot het vervaardigen der nesten, om er eijeren in te leggen. — Welke Vogelſoort komt, ten aanzien van den tweeden Graad, in aanmerking? Die, welker Mannetjes bij de Wijfjes blijven, gedurende het meerdergedeelte van den tijd, welke tot het vervaardigen der nesten gebezigd wordt. 't Is onnoodig, voorbeelden van deze beide zwakke Graden van Aandoenlijkheid bij te brengen.

In den derden Graad mogen wij plaatſen de *Caciques*, van welke wij reeds gewaagden; het Vlijtbetoon dezer Vogelen heeft te meermalen de verwondering gaande gemaakt der Inwoonderen van *Zuid-Amerika*. De Mannetjes houden zich beſtendiger op bij de Wijfjes; zij verlaten ze niet als zij de nesten vervaardigen, maar verleenen daartoe hunnen bijſtand, en voltooijen ze met eene mate van geduld en vlijtbetoon, die de verwondering eens Liefhebbers der Natuurlijke Historie gaande maakt.

De vierde Graad ſtelt ons voor oogen die Vogelſoort, bij welke de Mannetjes de Wijfjes bewaken en beſchermen, gedurende den verdrietigen tijd der broedinge. Zij brengen dezelve een gedeelte van het gezochte voedſel, 't geen zij ten levensonderhoud behoeven, en trachten door hunnen zang de verdrietelijkheid der dagen van broeding te verkorten. Schoon andere werelddeelen voorbeelden van dezen aard opleveren, zal het genoeg zijn hier te gewagen van den Nachtegaal, die door de ſtreelendſte toonen de boſſchen doet weergalmen, en den ſtillen nacht deelgenoot maakt van zijne minnetoonen.

De meerder deelnemende belangſtelling, welke het Mannetjo aanzet om te gader met het Wijfje de eijeren te broeden, ſtrekt tot aanwijzing van den vijfden Graad.

op onze vergelijkende Schaal. Met vermaak beſchouwt men deze opmerkenswaardige gehechtheid in de talrijke en ſchoone Geſlachten der Papegaaijen, en in de Familie der Vliegen-vogeltjes, die zich in de brandende luchtſtreek onthouden, met ſchitterenden luister vliegen, en als van goud, diamanten en robijnen ſchitteren; die van de Natuur eene gelijke mate van Schoonheid en Aandoenlijkheid ontvangen hebben. Niet min bekoort het ons, die zelfde verknochtheid te zien in de donkerverwige Vogelen van den *Noorder-Oceaan*, die, met weinig veranderings, leven te midden van klippen, met ſneeuw bedekt, en de ontzettendſte ijsklompen.

Den zesden Graad beſtemmen wij voor de Vogelſoort, wier Mannetjes, gelijk die der Ooijevaren, aanhoudend deelen in de teedere bezorgdheid van het Wijfje ter opvoedinge der Jongen.

Op den zevenden Graad zien wij de Pellikanen en eenige wilde Duiven, wier Mannetjes zoo wel als de Wijfjes in hunnen mond het noodige voedſel voor het teeder geſlacht bereiden.

Eindelijk wordt de achtſte Graad, met regt, toegewezen aan deze Mannetjes onder de Vogelen, wier verknochtheid ſterker en duurzamer is, en hun aanzet om bij hunne Wijfjes te blijven, dezelve te beſchermen en te verdedigen, langen tijd nadat de Jongen reeds uitvliegen. Op dit hoogſte gedeelte der Schale moeten wij aanſchrijven eene ſoort van Zee-zwaluwen, en weinige ſoorten van Faizanten. Hier ook ontmoeten wij de Patrijzen, welke wij op een ander gedeelte onzer Schale met eene mindere mate van Vlijtbetoon aantroffen.

En, indien wij, na de Aandoenlijkheid en het Vlijtbetoon der onderſcheidene Vogelſoorten overwogen te hebben, op nieuw eene vergelijking maken van hun Inſtinct of Verſtand, hoe vele voorwerpen van onderſcheiden aard, die de aandacht eens Wijsgeers verdienen, doen zich alsdan niet op in de verdeeling dezer drie hoedanigheden, en in de mate van die bekwaamheden, welke de Natuur aan iedere Vogelſoort heeft toegevoegd?

Voor het overige valt het ligt, zich te verbeelden, dat, om eene ſtipte vergelijking daar te ſtellen tuſſchen de onderſcheidene ſoorten, wier Vlijtbetoon en Aandoenlijkheid zal beſchreven worden, met betrekking tot de Schalen, zoodanig als wij dezelve hebben aangenomen,

het

het noodig zal wezen, de ſtoffen aan te wijzen, opgemaakt uit deze hoedanigheden; hoe veel er moet toegeſchreven worden aan den invloed der luchtſtreke op de Vogelen, aan de hoogte der luchtsgeſteltenisſe gedurende den broedtijd, aan de hoedanigheid van het voedſel, best geſchikt voor elke klaſſe, aan de eenzaamheid hunner wijkplaatſe, aan het getal hunner vijanden, aan de ſterkte der wapenrusting, en geſchonken ten aanval of ter verdediginge, aan de grootheid der vleugelen, aan de ſnelheid der vlugt, aan de kracht van den ſnavel, aan de afmetingen der pooten, aan de gedaante dier werktuigen, met welke de Natuur dezelve beſchonken heeft, om te verzamelen, te vereenigen en te ſchikken de ſtoffen, van welke zij de nesten vervaardigen.

Het is, overzulks, de meerdere of mindere volkomenheid, in het maken der Nesten te beſpeuren, die de onderſcheidene Graden van Vlijtbetoon in de Vogelen aanwijst; en het is derzelver beſtendigheid, en de uitgeſtrektheid van der Mannetjes verkleefdheid aan de Wijfjes, die de onderſcheidene Graden van derzelver Aandoenlijkheid aan het licht brengt.

Door deze twee vergelijkende Schalen aan te nemen en met oordeel te bezigen, zal het mogelijk zijn om betrekkingen van het grootſte aanbelang voor den Natuurkundigen te ontdekken, en ook eenige, die niet geheel nutteloos zijn voor den diepstdenkenden Bovennatuurkundigen.

Naardemaal dezé waarheden veelvuldig moeten wezen, vatbaar voor een aantal toepaſſingen, en vruchtbaar in daarmede overeenſtemmende uitkomſten, kunnen zij den natuurkundigen Wijsgeer de middelen verſchaffen, om tot hoogere en meer algemeene beginſelen op te klimmen. Hij mag van nadering tot nadering, van hoogte tot hoogte voorttreden, op eene wijze, dat hij ten toppunte komt, van waar zich de verſtrekkende uitzigten opdoen. Hij zal zich in ſtaat geſteld vinden, om, met een' trap van mindere onvolkomenheid, te komen tot eene nadere kennis en dieper inzigt van de alvermogende Natuur, die het toonbeeld is van allen Vlijtbetoon en de bron van alle Aandoenlijkheid, de eerſte oorſprong van bekwaamheid, van deugd en van geluk!

LEVENSBIJZONDERHEDEN EN KARAKTER VAN JOANNES LUZAC, HOOGLEERAAR TE LEIJDEN, EN IN DE RAMP DIER STAD, 12 JANUARIJ 1807, OMGEKOMEN.

(Uit het *Fransch.*)

De eerbied, aan den rampſpoed verſchuldigd, gebiedt ongetwijfeld, dat men, na eene zware ramp, de algemeene droefheid omtrent alle de ſlagtoffers laat werkzaam zijn, en zich niet haaste, om haar tot een derzelven zich bijzonder te doen bepalen. Dit laat zich inzonderheid toepaſſen op de gelukkiglijk zeldzame rampen, die, eene menigte huisgezinnen onverhoeds treffende, een geheel volk in rouwe dompelen. Terwijl het menschdom nog troosteloos zucht onder eene zoo diepe wonde, ware het niet welvoegelijk, van de nadeelen te gewagen, welke met name de wetenſchappen en de letteren ook daarbij kunnen geleden hebben; en de vriendſchap zelve zoude van baatzucht kunnen beſchuldigd worden, indien zij wierd verrast, op haar graf alleen tranen ſtortende. Van hier dat, na de geduchte uitbarſting van den *Veſuvius*, die, in de eerſte eeuw der Christen-jaartellinge, geheele ſteden deed verdwijnen, TACITUS geenen ſpoed maakte met het opſporen van bijzonderheden wegens het treurig einde des beroemden Schrijvers (PLINIUS), welke in die ramp was omgekomen; eerst nadat hij de algemeene droefheid had laten bedaren, ondervraágde hij over dit onderwerp zijnen vriend PLINIUS *den jongen*, en bekwam van hem het verhaal, hetwelk wij nog heden, zeventien eeuwen na de gebeurde zaak, met zoo veel deelnemings lezen.

De werkzaamheden des achtenswaardigen Schrijvers, van welken ik zal ſpreken, maakten niet zoo veel geruchts als die van PLINIUS den Natuurkundige, doch zij waren allen nuttig; en ik heb lieden van allerlei natien in zijne eenvoudige woning hem zien gaan begroeten, om hem te leeren kennen en hunnen dank te betuigen. Om zijne deugden, nog meer dan om zijne talenten, zoude hij verdiend hebben, tot lofredenaar een

een zoo beroemd' Schrijver als PLINIUS *den jongen* gehad te hebben. Een ongetooid verslag doende van zijn leven en werkzaamheden, zal ik aan zijne gedachtenis de hulde doen, zijner schimme meest aangenaam, en der vriendschap meest betamende, door welke wij vereenigd waren.

JOANNES LUZAC, geboren te *Leijden*, 2 Augustus 1746, en overleden 12 Januarij 1807, slagtoffer der uitbarstinge, welke, op dien dag, een groot gedeelte dier stad vernield heeft, was gesproten uit een geslacht van *Fransche afkomst*, welk ten tijde der herroepinge van het Edikt van *Nantes* het vaderland had verlaten. Zich naar *Holland* hebbende begeven, vond het aldaar een bestaan in den Koophandel, die door deszelfs voorwerp wordt veredeld, en, ter voortplantinge van wetenschappen en geleerdheid medewerkende, om zoo te spreken in derzelver luister deelt. Geboren van eenen Vader, die, door zijnen stand, met de doorluchtigste Geleerden van *Holland* in betrekking stond, genoot de Heer LUZAC eene zeer zorgvuldige opvoeding. Met een gelukkigen uitslag leide hij zich toe op oefeningen, in haren aard zeer onderscheiden, op de wiskunde, de geleerde talen, en de regtsgeleerdheid. Met roem begon hij zijne loopbaan in de pleitzaal, eene loopbaan zoo aanlokkende voor een fraai vernuft in alle landen, en vooral in Republieken, alwaar zij dikmaals tot leerschool diende voor staatsmannen en tot eenen trap der eere. Reeds vertoonde zich aldaar aan den Heer LUZAC in het toekomende een schitterend verschiet, ik wil zeggen, fortuin, vele kliënten, vrienden, en zelfs roem, — toen hij genoodzaakt was, zijne uitzigten op te offeren aan den wensch zijner familie, die hem tot eene andere soort van werkzaamheid riep. Een zijner Oomen, de Heer ETIENNE LUZAC, vertrouwde hem het schrijven der (*Fransche*) Leijdsche Courant, waarvan hij langen tijd eigenaar en schrijver geweest was.

Sedert het jaar 1770 schreef de Heer J. LUZAC alleen dit blad, zoo bekend in Europa onder den titel van *Nouvelles extraordinaires de divers endroits*. Algemeen bekend is het vertrouwen, welk dit Nieuwsschrift had; het was inderdaad *Europisch*, en bijkans diplomatisch geworden. Geen Gezant, geen Staatsman was er, die aan hetzelve boven alle anderen niet den voorrang gaf;

te *Konſtantinopel* werd het ten dienſte van den Divan in het *Turksch* vertaald; en ik heb ten huize van den Heere LUZAC reizigers ontmoet, komende uit *Amerika*, *Indie* en *China*, die hem betuigden, voor hoe groot een geluk zij het hadden gehouden, zijne Courant in die afgelegene gewesten te hebben gevonden, als zijnde aldaar het eenige middel om hun den politieken ſtaat van Europa te leeren kennen. Ten allen tijde zal dezelve gezocht worden, als de zekerſte en rijkſte bewaarplaats van alle voorvallen, behoorende tót de geſchiedenis der dertig jongſtverloopene jaren, en in het bijzonder van de tijden, voor den inval in *Holland*.

Meer dan eens had de Heer LUZAC gelegenheid, om aldaar blijk te vertoonen van den voortreffelijken geest, die hem bezielde, het zij als mensch en waren menſchenvriend, het zij als Bataaf en Patriot, in den waren zin, het zij, eindelijk, als een Fransch' afſtammeling, en belijdenis doende van eene verlichte verkleefdheid aan het ſtaatkundig ſtelſel, welk zijne beide Vaderlanden vereenigde. De Revolutie en de *Amerikaanſche* oorlog waren voor zijn blad een luisterrijk tijdperk, waarin hij zich boven de gewone nieuwspapieren oneindig verhief. Noodeloos is het, te melden, aan welke zaak de Heer LUZAC zijne toegedaanheid liet blijken. Het *Amerikaanſche* Congres, door geheel Europa erkend, deed, door zijnen Gezant bij de Algemeene Staten, aan den Heere LUZAC eene vereerende getuigenis van zijne achting, ik had ſchier gezegd van zijne dankbaarheid afleggen.

Nooit was er in den ijver van den Heere LUZAC voor de vrijheid iet overdrevens of onbeſcheidens; een te opregt vriend was hij van dezelve, en te gelijk een te echt wijsgeer, dan dat hij geen tegenſtrever zou geweest zijn van alle huichelaars in het patriotisme en in de wijsbegeerte. Hoewel zeer wijs en onpartijdig in alles, wat uit zijne pen kwam, ondervond de Heer LUZAC daarom niet minder levendig

Ces haines vigoureuſes,
Que doit donner le vice aux ames vertueuſes (*).

„ Dien geweldigen haat, welken de ondeugd aan deugd-
„ zame zielen moet verwekken."

Dit

(*) MOLIERE, *Miſanthrope.*

Dit was genoeg om hem tot een ſpeelbal dier vijanden te doen dienen, welke groote verdienſte allerwegen ontmoet: *Vitium parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam* (*); „een gebrek, aan kleine „en groote ſteden eigen, onkunde van de regtvaardig„heid en nijd." Er was geene hoop om hem met zekere gevoelens zich te doen vereenigen; en het waren niet zoo zeer zijne ſchriften, als zijn karakter, hetwelk hem eenige vervolgingen berokkende, in een voor alle waarlijk onafhankelijke geesten inderdaad netelig tijdſtip. Niet zoo ſmartelijk voor den Heere LUZAC was die, welke hem noodzaakte, den arbeid te ſtaken, aan welken hij een groot gedeelte van zijn fortuin en roem was verſchuldigd, als die hem van zijne jonge en talrijke leerlingen beroofde. Sints lang vervulde hij twee leerſtoelen aan de Univerſiteit te *Leijden*: den eenen in de Geſchiedenisſen, den anderen in de Griekſche taal, waarin hij toonde, een waardig opvolger te zijn van den vermaarden L. C. VALCKENAER. Zoo dra de ſtemme der geregtigheid zich in zijn Vaderland kon doen hooren, herkreeg hij zijne beide ſtoelen; en de laatſte jaren van zijn leven waren geheel aan de letteren gewijd. Dezelve lenigden de droefheid, welke het herdenken aan het geleden onregt in hem voedde; zij dienden ter verpoozinge van de droefheid, welke het verlies van eene met regt beminde echtgenoote hem verooraakte.

De werkzaamheid, welke zijne twee leerſtoelen vorderden; zijne genaakbaarheid ter aller ure voor de zulken zijner leerlingen, die in zijne gemeenzame geſprekken eene aanvulling zijner leſſen kwamen zoeken; de zorge, eindelijk, welke hij voor de opvoeding van zijne kinderen droeg: dat alles zoude genoeg geweest zijn, om alle de dagen van een minder arbeidzaam mensch, of van een minder werkzaam verſtand, te verſlinden; doch geene andere uitſpanning zoekende, dan den overgang van den eenen arbeid tot den anderen, vond hij niet ſlechts den tijd tot het in orde brengen en uitgeven der nagelatene Werken van den Heere VALCKENAER (†), maar ook tot het zamenſtellen van een Werk, het-

(*) TACITUS.

(†) *Callimachi Elegiarum fragmenta, cum Elegia Tibulli Callimachea, collecta atque illuſtrata à Ludovico Gaspero Valcke-*

hetwelk binnen kort het licht zal zien, en waarin men zal ontmoeten het resultaat der langdurige oefeningen, of liever het kort begrip der geleerde lesſen dien bekwamen Hellenists. De titel is: *Lectiones Atticae.* De Heer LUZAC was bezig met daaraan de laatſte hand te leggen, toen de ramp van *Leijden* hem ontrukte aan zijn gezin en aan zijne vrienden, die hem lange zullen betreuren, aan zijne leerlingen, die hem als eenen vader beminden, aan de beroemde ſchool, tot het handhaven van wier billijke vermaardheid hij met eere hielp bijdragen, aan zijn Vaderland, welk hem onder zijne achtenswaardigſte burgers telde.

Ik zal niet ontveinzen, dat de Heer LUZAC aan de Conſtitutie van zijn Vaderland in gemoede verknocht was; maar hij behoorde niet tot die bekrompene republikeinen, die door zekere woorden verſchrikt, door zekere uitwendigheden in woede gezet worden; met een fijn gevoel en een bondig oordeel drong hij door tot op den grond der dingen. Het karakter, de zeden, het geheele gedrag van eenen republikein zoo als de Heer LUZAC was, zouden berekend geweest zijn om klem te geven aan de leer van MONTESQUIEU, die de deugd tot het beginſel eener Volksregering ſtelt. De deugd was bij hem geen ijdele naam of eene bloote beſpiegeling; hij gaf er het voorbeeld van, en deed haar beminnen. Het blijkt uit zijne meeſte werkzaamheden, dat bij hem de beoefening der geleerdheid met de vereering der deugd als ineenſmolt. Onder de menigvuldige Verhandelingen, welke onder zijn opzigt in het licht verſchenen, zal ik van twee gewagen, die tot titel voeren: *Obſervationes in locos veterum, præcipue quæ ſunt de vindicta divina.* Men heeft van hem twee Redevoeringen, aan de Univerſiteit te *Leijden* uitgeſproken, waarvan de eene tot titel voert: *De Socrate cive*, ook den Nederduitſchen lezeren bekend, onder den titel: *Socrates als Burger beſchouwd*; de andere: *De eruditionis altrice virtutis civilis, præſertim in civitate libera.*

Met

kenaer, edidit, præfatione atque indicibus inſtruxit Joannes Luzac.

Ludovici Caſperi Valckenaerii Diatribe de Ariſtobulo Judæo, edidit et præfatus est Joannes Luzac 1806.

Met de gezondſte wijsbegeerte en eenen rijkdom van onderſcheidene kundigheden paarde de Heer LUZAC eene eenvoudigheid en opgeruimdheid, die zijne verkeering zoo aangenaam als leerzaam maakten. Gedurende eenigen tijd deelgenoot zijner werkzaamheden, kende ik het bekoorlijke zijner geſprekken; ik verbeeldde mij bij wijlen, eenen der wijzen uit de Oudheid te hooren. Hem hoorende, vergat ik ballingſchap en verbeurdverklaring; en hij lenigde voor mij de allerzwaarſte verliezen.

Zijn verlies werd levendig gevoeld te midden der algemeene rouwe, welke het verſchrikkelijk voorval veroorzaakte, waardoor hij is omgekomen. Zijne ſchriften zullen zijne nagedachtenis doen leven; en het portret, welk ik geſchetst heb, zoude daartoe kunnen bijdragen, indien het mij gelukt zij, een denkbeeld van zijne talenten en werkzaamheden gevende, zijne ziel te ſchilderen.

A. B.

UITTREKSEL UIT HET REISVERHAAL VAN EEN HEER, BEHOORENDE TOT HET RUSSISCHE GEZANTSCHAP, IN DE MAAND JULIJ 1805 NAAR PEKIN GEZONDEN.

Eene menigte bezigheden verdrongen zich op den dag van mijn vertrek. Eenige zaken, tot mijnen post behoorende, moesten afgedaan worden, en de order, om *Petersburg* den 25 Junij voor den nacht te verlaten, was onherroepelijk. Vergeefs wilde ik om eenig uitſtel verzoeken; de bedienden van den Gezant kwamen ieder oogenblik, om de toebereidſels tot de reis te beſpoedigen, en te zien, hoe men er mede ſtond. Deze overmaat van ſtrengheid in alle de bevelen, de krijgspligtigheden, met welke zij omkleed werden, hadden haren grond in het begrip van de noodzakelijkheid eener meerdere ondergeſchiktheid, dan in het jongſte Gezantſchap, in den jare 1792 naar *Konſtantinopel* gezonden. Met reden voorzag men, dat op een zoo verren togt, door onbebouwde en woeste landen, de krijgstucht te noodzakelijker zou worden, naar gelange der menigte van behoeften en

en gevaren. Daarenboven was het vertrek van het Gezantschap bepaald geweest tegen de jongstvoorgaande lente, en het was tijd om het niet langer uit te stellen.

Ik vertrok 's avonds ten elf ure. Ik bevond mij onder de dertiende en laatste afdeeling van het Gezantschap, staande onder het bevel van PAUL PETROWITSCH VAN CARANLOF, Officier der Keizerlijke Kamer.

Eene reis door het binnenste van *Rusland* vordert in den genen, die dezelve onderneemt, eene gezondheid en ligchaamssterkte, evenredig aan de ontelbare vermoeienissen, aan welke men is blootgesteld. De wegen zijn dikmaals verschrikkelijk; men ontmoet er bijkans geene herberg; alle de voorwerpen van de eerste noodzakelijkheid moet men medevoeren. De boeren verkoopen thee en koffij; doch zij bedienen zich van de gelegenheid, om aan de reizigers, die er niet van voorzien zijn, dezelve tot een buitensporigen prijs te verkoopen. Zoo gaat het ook met de overige levensmiddelen.

Op den 9 Julij kwamen wij te *Nowgorod*, wiens alouden luister *Petersburg* heeft verdonkerd. *Walday* is door gansch *Rusland* vermaard om de fraaiheid zijner ligging. Deze stad is gebouwd aan den oever van het meer van denzelfden naam, en stoot tegen de bergen, tusschen *Petersburg* en *Moskou* gelegen.

Deze bergen doen *Moskou* zeer veel naar de stad *Neurenberg* gelijken. Zij bevat binnen hare muren vele plekken lands, die zelfs nog niet ontgonnen zijn. De levensmiddelen zijn er veel beterkoop, dan die men onder weg moet koopen.

Den 19 Julij gingen wij op reis naar *Siberie*. Wij bereikten *Wladimir*. Deze aloude en beroemde stad, die de verblijfplaats van vele Vorsten is geweest, is zeer aangenaam gelegen tusschen bergen en midden in een vruchtbaren oord. Zij ontleent haren naam van haren stichter. Een der opvolgeren van WLADIMIR, ANDREAS BOGOLINBSKY, bragt derwaarts den Koninklijken zetel over, die duslang te *Kiew* was geweest, en maakte haar tot de Hoofdstad van zijn Koningrijk. Hij vergrootte en verfraaide haar, en deed vele aanzienlijke geschenken aan de hoofdkerk van ST. DEMETRIUS. Hij schonk haar een beeld van de H. Maagd, welk hij der stad *Wuschegrad* had ontnomen, en aan welk nog heden vele wonderwerken worden toegeschreven. Verscheiden opvolgers van WLADIMIR zijn in de hoofdkerk begraven,

en

en de Priesters bewaren derzelver graven met alle de zorgvuldigheid, welke men voor de overblijffels der Heiligen draagt.

Binnen den omtrek van *Wladimir* liggen verscheiden hoogten; zij zijn met kerken of kloosters bebouwd. De *Kliasma* heeft bevallige kronkelingen in de vlakte, en vertoont hier en daar schilderachtige gezigten.

Het distrikt, waarin *Duratschewo* ligt, en alwaar wij den 22 Julij aankwamen, is misschien eene der nijverigste provincien van geheel *Rusland*; er zijn over de twintig fabrieken, en onder deze zestien glasblazerijen.

Nisschniy Nowgorod werd in den jare 1220 gebouwd, door Prins GEORGE WSEWOLODOWITSCH, en was, sedert vele jaren, de verblijfplaats zijner opvolgeren. Hare ligging, aan de zamenvloeijing van de *Oka* en de *Volga*, is voordeelig, en hare stand, op de toppen van twee bergen, geeft haar een zeer schilderachtig aanzien. De graan- en zouthandel is er zeer levendig; jaarlijks worden daartoe drieduizend *rijtuigen* gebruikt. Verlei hout, *doch vooral eikenhout*, komt er, van *Kasan* af, de *Volga* afzakken. Men telt er zeventigduizend *menschen*, die in de provincie zich onledig houden met het bevaren van de *Oka* en de *Volga*, om binnenslands de koopwaren te verspreiden, welke zij van *Nowgorod* derwaarts voeren; van hier dat deze stad den naam van *Continentiale* (vastelands-) *haven* voert. De visch komt van *Astracan*, en van *Serm* wordt voor meer dan zeven millioenen zout gehaald.

Den 28 Julij bevonden wij ons te *Liskowa*. Het was op dien dag kermis te *Makarief*, hetwelk kort daar bij ligt; wij deden eenen korten uitstap derwaarts. Al voorlang had men het plan beraamd om deze kermis naar *Liskowa* te verplaatsen, alwaar de kooplieden in het algemeen beter zouden gerijfd worden; diensvolgens werd aan den Prins van *Georgie* de voorslag gedaan om die stad te verkoopen, welke hem toebehoorde, doch hij eischte duizend roebels voor ieder hoofd; die somme werd te groot geoordeeld, en *Makarief* behield zijne jaarmarkten. Deze zijn aanzienlijker dan die van *Leipzig* en *Frankfort*; de *Europische* en *Asiatische* koopgoederen worden hier tegen elkander verruild. De Gouverneur van *Nowgorod*, die er het oppertoezigt over heeft, en het best er over kan oordeelen, schat op meer dan vijftig mil-

millioenen roebels de ſommen, welke er bij deze gelegenheid, zoo in geld als in papier, in omloop zijn. Ten tijde der jaarmarkt zelve vindt men geene herberg te *Makarief*; men moet zelf een huis huren. De goede orde, die doorgaans in alle handelſteden van *Rusland* plaats heeft, is ook te *Makarief* ingevoerd. De koopliéden worden gerangſchikt naar gelange van de ſoort der goederen, welke zij te koop veilen. De werklieden van allerlei aard, welke alsdan te *Makarief* zamenvloeijen, worden insgelijks in hunne bijzondere winkels geplaatst.

Ten tijde van Czaar BASILIUS bouwde zekere MAKARIEF een klooster, werwaarts al gaande weg de *Ruſſen*, op zekere tijden, bedevaarten deden; dit was de oorſprong dier jaarmarkten. Het klooster is dikmaals verwoest en weder opgebouwd; het is nog in wezen, en is eene aanzienlijke ſtichting. Gedurende de jaarmarkt is de *Volga* met barken bedekt, met allerlei koopgoederen beladen; zij zijn de eigendom van *Ruſſen*, *Polen*, *Siberiers*, *Perzianen*, *Turken*, en vooral *Baschkiriers*.

Te *Liskowa* zijnde terug gekeerd, noodigde ons de Prins van *Georgie* ten maaltijd. Van zijne afhankelijkheid en de aanmerkelijke nadeelen, die hij heeft geleden, ſchijnt hij geen gevoel te hebben; niets ontbreekt er aan zijn hof, om hem dezelve te doen vergeten. Na onze komst te *Tchougounu*, den 31 Julij, trokken wij over de *Soura*, en kwamen te *Wasſilſoursk*, van waar de poſt van *Chmelewka* vertrekt. De twee laatstgenoemde ſteden werden gebouwd in den jare 1524, op last van BASILIUS IWANOWITSCH. *Wasſilſoursk* bevat 227 inwoners; hun handel beſtaat in de voortbrengſels hunner velden en kudden. Op den 26 Augustus wordt te *Chmelewka* eene markt van deze goederen gehouden. De omliggende landen zijn aan herhaalde overſtroomingen van de *Volga* en de *Soura* onderhevig. Hier en daar ziet men nog eenige ſporen der reize van CATHARINA, en eenige boomen, aan den weg geplant.

Niet verre van *Emangach* ontmoet men eene piramide, de grensſcheiding van het gouvernement *Nischniy Nowgorod* aanwijzende.

Het gouvernement *Kaſan*, 1044 vierkante mijlen beſlaande, bevat ſlechts 764,000 zielen. Te *Staroy Sundür* ontmoet men een mengſel van *Ruſſen* en *Tſchubaschiers*. De *Tartaren* hier te lande hebben reeds de gewoon-

woonte om hunne paarden in het wild te laten loopen, en dezelve dan alleen te verzamelen, wanneer zij ze noodig hebben.

In de kleine landſteden van *Rusland* ziet men geenerlei bouworde; de ſtraten zijn niet geplaveid; dikmaals beſtaan zij uit aan elkander gevoegde balken. Gemeenlijk zijn de hoogten met kerken en kloosters bedekt. De handel, die langs de *Volga* wordt gedreven, beſtaat meest in leder, was en tarwe.

Den 2 Augustus kwamen wij te *Swiacht*, hetwelk op eene hoogte is gebouwd. In den jare 1544 werd deze plaats verſterkt, ter bevordering der middelen om den troon der *Tartaren* te *Kaſan* om verre te werpen. Deze ſtad werd inderdaad in den jare 1552 bemagtigd; doch den *Tartaren* liet men hun geloof, hunnen eerdienst en hunne voorregten behouden. Nog heden hebben zij hunne *murſas* (edelen) en hunne *mullas* (prieſters). Zelfs hebben zij te *Orenburg* eenen Mufti, welke met dien van *Kaſan* over de opperhoofdigheid geſtadig overhoop ligt. Op last der regeringe werden wij in de laatstgenoemde ſtad gehuisvest, en wij betrokken een fraai houten huis.

De ligging van *Kaſan* is zeer ongezond. Het getal der geſtorvenen overtreft jaarlijks dat der geborenen. De meren en de beken, die de ſtad omringen, zijn, misſchien, de oorzaak dezer ongezondheid. De bovenſtad is van ſteen gebouwd, volgens een nieuw plan, daartoe voorgeſlagen. Het huis van den Grave van BESTUSCHAF RUMINI, die ons met veel beſchaafdheids en op eene verpligtende wijze ontving, is in dit gedeelte gelegen; het is door de regering voor de Univerſiteit gekocht. De ſtraat, in welke het ſtaat, loopt regelregt op het kasteel aan, van waar men een zeer fraai uitzigt heeft. De Gouverneur houdt er zijn verblijf. Niets wordt er geſpaard om de ſtad te verfraaijen; reeds ziet men er vele aanzienlijke gebouwen van eene fraaije bouworde, en zij zal hare plaats bekleeden onder de ſteden van den tweeden rang. Gedurende ons verblijf te *Kaſan* aten wij verſcheiden malen met de leden der regeringe, die eene gemeenſchappelijke tafel houden, even gelijk in de meeste hoofdplaatſen der provincien van *Rusland*. Men vindt er zeer fraaije wandelwegen langs de rivier *Kaſanka*, die vele eilanden bevat. Het hof van koophandel zal een der merkwaardige gedenkſtukken van *Kaſan* zijn, en binnen kort zijn beſlag bekomen.

De

De hoofdkerk, in den jare 1561, door IWAN WASILJEWITSCH DEN II gebouwd, is insgelijks een keurlijk gebouw; de koepel is verguld, en maakt bij het zonnelicht eene ſchitterende vertooning. Men ziet nog in deze ſtad eenige overblijffels van Tartaarſche gedenkteekens; de reliquien van vele Heiligen worden er bewaard.

Kaſan werd in den jare 1257 door den Tartaarſchen Khan SAÏN, zoon van den verwoester BATJEF, gebouwd. Langen tijd was het de hoofdſtad van een aanzienlijk Koningrijk, tot hetwelk zelfs een gedeelte van *Bulgarie* behoorde. Van ouds werden de ommeſtreken beter bebouwd en waren rijker dan tegenwoordig; de puinhoopen, die men er ontmoet, kunnen daarvan getuigen. Na langdurige en bloedige oorlogen, onderwierpen zich de Czaars van *Kaſan*, omtrent het einde der XVde eeuw, aan IWAN WASILJEWITSCH DEN I, een Ruſsisch' Prins; en ſedert dien tijd hadden de *Ruſſen* den grootſten invloed op het lot der Tartaarſche Monarchen. Nogtans hielden de oorlogen aan tot in den jare 1552, toen *Kaſan* voor de laatſte maal door IWAN WASILJEWITSCH DEN II werd ingenomen; dit maakte een einde aan de Tartaarſche Monarchie. De plaats wordt nog gewezen, alwaar de *Ruſſen* ſtorm liepen.

Toen wij het kasteel bezagen, hetwelk door *Tartaren* wordt bewoond, werden wij met veel vriendelijkheids ontvangen door hunnen *Mulla*, of eerſten Priester. Zij hebben acht Moskeeën met minarets.

Den 9 Augustus van *Kaſan* vertrokken zijnde, kwamen wij te *Tchurlla*, hetwelk door *Tartaren* wordt bewoond en door vierhonderd *Ruſſen*, die hen trachten te beſchaven. Dezelfde mate van geduld en zachtmoedigheid zoude er in de meesters vereischt worden, als van goedwilligheid en verſtand bij de leerlingen.

Het geheele land, tot aan *Arsk*, is zeer vruchtbaar in koorn en vrij volkrijk; ook ontmoet men er aanzienlijke bosſchen; voor een groot gedeelte wordt het van *Tartaren* bewoond. Meestal dienden zij ons voor koetſiers, en in dit nieuw bedrijf voor hun vonden wij hen niet zoo onbedreven, als men zou gedacht hebben. In het algemeen bekleeden zij de posten, die hun worden toevertrouwd, met al den ijver en werkzaamheid, voor welke zij berekend zijn. Het is een zachtzinnig en eerlijk volk, en eene verſtandige regering zou er alles van kunnen maken wat zij wil.

Jan-

Iængul ligt in een bergachtig land. Onze weg liep door onmetelijke bosschen, die zich tot aan de IJszee uitstrekken.

Wij gingen te scheep op de *Kama*, bij de *Votiakken* onder den naam van *Viaka-Cam*, bij de *Tcheremisſen* onder dien van *Naukat-Witsch*, en bij de *Tartaren* onder dien van *Neurkat-Idel* bekend. De woorden *Kam*, *Vitch* en *Itel* beteekenen, in deze onderscheidene talen, eene rivier, en alle de benamingen, aan eene zelfde plaats verbonden, zijn over het geheel niets anders dan vertalingen.

De *Tartaren* en *Votiakken*, die deze gewesten bewonen, hebben eerst onlangs het herdersleven verlaten, om vaste woonplaatsen te betrekken, en landen te bebouwen. Door dit land trekkende, hadden wij altijd *Koſakken* bij ons, die ons vooruitreisden, om ons van levensmiddelen en paarden te voorzien.

De regering had ons een geleide gegeven van *Koſakken* van de oevers van den *Don*. In alle provincien heeft men er een zeker getal, en zij worden als renboden gebruikt. De *Koſakken* zijn afkomſtig van zwervende *Ruſſiſche* en *Sclavoniſche* benden. Voormaals maakten zij in *Servie* eenen afzonderlijken Staat uit, en leiden zich van de kindsheid af op het krijgsbedrijf toe. *Ruſſiſche* en *Tartaarſche* Prinſen verkozen hen tot hunne Eerewacht, en tot onderscheidene togten. Er waren reeds *Tartaarſche Koſakken*, voordat men van *Ruſſiſche Koſakken* had hooren ſpreken; maar het waren allen gevangenen, op de *Ruſſen* veroverd, welke de *Tartaren* tot Ruiterbenden vormden, en die aldus genoemd werden. Zij zijn derhalve van de zelfde afkomst, en alle de *Koſakken* van den *Don*, *Astracan*, de *Boug*, *klein Rusland*, *Orenburg* en de *Oural*, behooren tot het zelfde *Ruſſiſche* en *Sclavoniſche* geſlacht.

De *Koſakken* zijn in den eigenlijken zin de veroveraars van *Siberie* geweest. Hun opperhoofd, IERMEK, voorzag zelf dat hij geen meester kon blijven van deze onmetelijke veroveringen, en ſtond ze af aan IWAN WASILJEWITSCH DEN I, in den jare 1581. — De *Koſakken* hebben hunne bijzondere legerplaatſen, of verſchanste dorpen, ieder van welke twee kerken en eenen *Ataman* of Opperſte heeft. Aan *Rusland* kunnen zij vijf-en-twintigduizend man leveren, en in dringenden nood bijkans honderdduizend man. De moeite, welke de Regering

tot heden toe zich heeft gegeven, om hen aan een ſtil en landbouwend leven te gewennen, heeft geen gevolg gehad. Zij hadden hunne bijzondere wetten tot op de regering van CATHARINA DE II; een Ukaſe van 6 Februarij 1804 heeft hen aan een afzonderlijk krijgsbewind onderworpen. De eerbetooningen, welke aan velen hunner zijn bewezen, hebben ongetwijfeld veel bijgedragen om hen te meer aan *Rusland* te onderwerpen, door den invloed, welken het op hen heeft verkregen. De inwendige organiſatie der regimenten, die de pevers van den *Don* bewonen, is tegenwoordig van de *Ruſſiſche* regering afhankelijk. De veranderingen, welke deze in hunne aloude krijgstucht heeft daargeſteld, hebben de veelvuldige muiterijen veroorzaakt, welke er hebben plaats gehad, alsmede die, welke de tien laatſte jaren der jongstvoorgaande eeuwe heeft geduurd, en zeer weinig bekend is geworden.

De *Votiakken*, die langs de boorden van de *Viatka* en de *Kama* wonen, verſtaan zeer weinig *Ruſſiſch*. In hunne taal noemen zij zich *Uoty*, *Uolmirty* of *Morty*. Zij zijn ten getale van ongeveer vijftigduizend mannen, behalve de vrouwen en kinderen. Zij hebben dorpen gebouwd, ſints zij van de heerſchappij der *Tartaren* onder die der *Ruſſen* zijn overgegaan. Hunne taal is van *Finſchen* oorſprong. Het letterſchrift kennen zij nog niet; om hunne denkbeelden mede te deelen, bedienen zij zich van andere teekens. Men ontmoet onder hen vele roſharigen. De adel heeft veel van zijn voorgaand aanzien verloren; dezelve leeft in een gelukkigen middenſtand. De vrouwen gaan gemeenlijk ongekapt. Sommigen van dit volk zijn nog Afgodendienaars; doch, uit vreeze voor de *Ruſſen*, offeren zij alleen heimelijk. De meesten zijn gedoopt. Die aan het Heidendom zijn getrouw gebleven, aanbidden, behalve den Hoogſten God, de Zon en andere mindere Godheden. Hunne oudſten, *Tony* genaamd, bekleeden het prieſterſchap; in het diepſte der boſſchen en in het lommer van eenige overoude en eerwaardige boomen vieren zij de plegtigheden van hunnen eerdienst. Hunne voornaamſte feesten zijn het nieuwe jaar, de zaai-, oogst- en hooitijd; alsdan wordt er een paard of een ſchaap, een gans, een eendvogel geofferd; de ingewanden en het vet worden verbrand, het overige op het feest genuttigd. De openbare gebe-

den

den worden gedaan met zonneopgang en op den middag.

De voornaamſte voortbrengſels van dit gewest beſtaan in tarwe, honig, was en vlas: dezelve worden heel tot naar *Archangel* verzonden. De *Votiakken*, die den doop hebben ontvangen, maken vlijtig werk van den landbouw en het kweeken van bijen. *Zij zijn* zeer herbergzaam, en zacht van zeden.

Na *Tchepzy*, de laatſte plaats in de provincie, komt men in *Siberie*.

(*Het vervolg en ſlot in het volgende Stukje.*)

DE JAGERS OP HET EILAND CUBA.

(Volgens R. C. DALLAS, in dienſ *History of the Maroons &c.*)

Het *is vrij algemeen bekend, dat* de Engelſchen, op het Eiland *Jamaica*, de *Maroons*, of weggevlugte Negers, *welke zich* in het midden der wildernisſen verſchoten hadden, *en uit* deze ſchuilhoeken de plantaadjen kwamen verwoesten, door Spaanſche jagers en honden lieten opzoeken en gevangen *nemen*. Dit gedrag heeft veel opziens gebaard; doch het *wreed* voorkomen hiervan *zal* niet weinig verminderen, als men met de wijze dezer jagt bekend is.

De groote honden, die de Spaanſche jagers medenemen, zijn zoodanig gemuilband, dat het hun onmogelijk is, veel nadeels aan de voorwerpen hunner vervolginge toe te brengen. Als zij eenen vlugteling ontdekt hebben, *blaffen zij* zoo lang tot dat hij ſtil ſtaat, gaan dan bij hem *liggen*, en *beginnen*, bij de minſte beweging, die hij maakt, te huilen; *in dien* ſtand blijven zij bij hem, tot dat de jager komt en den *vlugteling grijpt*.

Offchoon *twee honden genoegzaam* voor eenen jager zouden zijn, *is* hij echter *verpligt*, om er *drie*, ten zijnen koſte, te houden. In huis legt hij *ze* aan den *ketting*, en uitgaande, doet hij ze den muilband om. *Zal* er eene jagt plaats hebben, zoo doet hij hun den ketting af, en laat ze door *twee* honden vergezellen, *vinders* genaamd, welke, met den fijnſten reuk begaafd, onmisbaar het ſpoor ontdekken. Die ſoort *van* honden is niet zoo vruchtbaar als de anderen, maar ſterker en ſtoutmoediger. Het dier heeft de grootte van een' brak: ſpitſe ooren, welke men gewoonlijk afſnijdt, en een' ſpitſen neus,

neus, ſterk evenwel naar het binnenſte kakebeen gebogen. Het heeft zulk een hard vel, en zijn ligchaam is zoo zenuwrijk, dat geen hond hem in kracht evenaart. Het is waar, men vindt er, die den neus platter hebben, en grooter van ligchaam zijn; dan waarſchijnlijk is dit een bastaardſoort van de herdershonden, hetgeen hun niet belet, om de kracht, ſchoon- en vlugheid der anderen te bezitten.

De jager heeft geen ander wapen dan een groot zwaard, veel gelijkende naar een dragonders ſabel, maar grooter. De kling is van de punt af, tot 18 duimen naar boven, zoo ſcherp als een ſcheermes geſlepen; 't gevest heeft veel van een Romeinsch zwaard. Het ſtaal is uitmuntend, en wordt te *Guana bacoa*, vijf mijlen van de *Havanna*, bewerkt.

Alle de jagers ſtaan onder de bevelen van een' hooger officier, de Regter (*Alcado*) der provincie genaamd; zij worden zeer goed van de regering betaald, en ontvangen vrij aanzienlijke beloonigen van verſcheiden ingezetenen, voor de dienſten, die zij hun bewijzen. Zij zijn ſtoutmoedig, dapper en ondernemend, en te gelijker tijd zeer eerlijk en getrouw.

Eene andere bende jagers, die niet in 's Konings dienst zijn, maar overigens in niets van de anderen verſchillen, bevinden zich te *Beſucal*. Men bedient er zich van, om de vlugtende Negers, in de wilderniſſen en bergen van het uitgeſtrekte Eiland *Cuba*, op te ſporen; zij bekomen daarvoor eene vastgeſtelde belooning, en vervolgen de ſtruikroovers, die zich in de afgelegene oorden verzamelen, om hunne rooverijen te plegen. De verregaande gierigheid en hebzucht der Spaanſche prieſters is een der voornaamſte oorzaken van het ontvlugten der Negers. Die prieſters, bezitters der grootſte en rijkſte plantaadjen van het Eiland *Cuba*, wetende dat een man gewoonlijk meer werks dan eene vrouw verrigt, koopen alleenlijk Negers, onder het beuzelachtig voorwendſel van daardoor den ongeoorloofden omgang der beide kunnen te voorkomen; maar, wat is het gevolg hiervan? Zij noodzaken de Negers om te ontvlugten, ten einde hunne luſten, in andere plantaadjen, te kunnen voldoen; of wel, om Negerinnen te ſchaken, en zich dan in de ontoegankelijke bergen te verſchuilen. Om zich daar te kunnen ſtaande houden, vallen zij de Spaniaarden afzonderlijk aan, brengen ze om het leven, en verſchaffen zich daardoor wapenen; doch het is te vergeefs; want zij kunnen, noch aan de honden, noch aan de jagers van *Beſucal* ontſnappen.

De matigheid dezer jagers is zoodanig, dat zij, gedurende vele maanden, in de boſſchen, van kruiden en meelachtige wortelen leven, en ſomwijlen ſlechts eenige oncen zout hebben. Zij drinken niets dan water, en, bij gebrek daaraan, vervaardigen zij een' drank van het ſap des wilden pijnbooms, van zwarte en witte druiven, die bijna twee duimen groot zijn,

zijn, en van den wortel des katoenbooms, waarvan zij
dunſte ſtukken, die nog de dikte van eene dij hebben,
lengte van zes voeten, afſnijden; en zoo doende bekomen
eenige pinten water, zelfs in de grootſte droogte. Om
water des wilden pijnbooms op te vangen, klimmen zij
met de vaardigheid van een' aap, op. Geheel zonderling z
de bladeren van dezen boom zamengeſteld: zij verzamelen
water, en geleiden het omlaag naar den ſtam in een' ver
derbak, alwaar het, voor de zon beſchut, altijd frisch bli
Maar de ſappige druiven verſchaffen hun het gemakkelijkſte
aangenaamſte middel, om hunnen dorst te leſſchen. De
hendigheid, waarmede zij het wild vangen, verſchaft h
met weinig moeite, het benoodigde vleesch. Zij laten
kleinen ſpoorhond los, die weldra een volwasſen wild zw
opdoet, hetgeen zij dadelijk doorboren. Dan ſnijden zij
een ſtuk af, doen er zout en welriekende kruiden op, en b
den het. Dit is een zeer lekker geregt. Het overige is v
de honden.

Als de jager ter jagt gaat, doet hij den honden hunne ke
nen af, en bindt ze aan een, van katoen gemaakt, tov
hetwelk aan den hals- en muilband vast is, en hecht ze
aan zijnen gordel. Maar zoo dra hij op het ſpoor van ee
vlugteling is, maakt hij het touw los, trekt zijn zwaard,
loopt zoo ſnel als de honden, voor welke hij dikwerf ee
weg door de ſtruiken moet banen. De eenigſte, maar ook
grootſte ontbering, die zich een jager, op de jagt zijn
moet getroosten, is het gemis der ſegaren, welke hij volſtr
in de bosſchen niet mag rooken, dewijl de rook te lang in
ſchaduw dier zware en altijd groene boomen, die door g
windje bewogen worden, blijft hangen; ook verſpreidt deze
zich zoodanig, dat de jager zich, in ſpijt van de groo
voorzorgen, welke hij al gaande gebruikt, verraadt; niet
de jagt zijnde, komt de ſegaar niet uit zijn' mond.

Laat ons, ten einde eene volledige beſchrijving van ee
Spaanſchen jager te geven, ook zijne kleeding beſchrijv
Men zal zich ligt voorſtellen dat zijne kleederen niet naar
mode zijn, daar de man, die ze draagt, aan de loodre
ſtralen eener brandende zon is blootgeſteld. Zijn hem
kort, en bovenaan zoo uitgeſneden, dat hals en nek bl
zijn, en men een klein crucifix kan zien. Zijn broek is z
wijd, van eene klein geruite ſtoffe vervaardigd; hij draagt
hoed met eenen breeden rand, van ſtroo, of van aan het
ter groeijend gras, gemaakt; om de heupen heeft hij zij
gordel, waarin het groote zwaard ſteekt, en aan de voe
ſchoenen, van vellen gemaakt. Dat men zich, alzoo uit
dost, eenen man voorſtelle met eene Spaanſche deftigh
tanige kleur, eenigzins meer dan middelmatige grootte,
van leden zonder mager te zijn, met katoenen touwen

zijnen gordel, waaraan de verschrikkelijke honden zijn vastgemaakt; en men zal zich een juist beeld van den jager kunnen vormen.

Behalve de schoenen, bedient zich de jager, in de bosschen, nog van een ander schoeisel, dat veel geschikter is. Na een wild zwijn het vel van de ribben tot aan de knieën te hebben afgetrokken, wringt hij zijn' voet, met geweld, in het vel, snijdt het overtollige af, en doet het overige volmaakt om den enkel en de kuit sluiten. Dit buigzaam vel neemt geheel de gedaante van halve laarsjes aan, loopende, aan het eind der teenen, in een punt uit. De jager kan ze verscheide maanden dragen, maar hij durft ze niet uitdoen, want het vel droogt dan op, krimpt in, en dan kan hij ze niet meer gebruiken. Men maakt ook van het vel der zwijnen andere laarzen, *porce zopatos* genaamd; maar deze zijn hard, wijd, en sluiten niet om den voet.

De jagers van *Besucal* hebben slechts 70 honden, die afgerigt zijn; de anderen zijn zeer gevaarlijk, en verscheuren hunne prooi op staanden voet. Zij pakken den vlugteling bij de keel, en laten niet eerder los, voor dat men hun aan stukken heeft gehakt. Echter bedient men er zich zelden van.

Ongeveer 36 jagers zijn in 's Konings dienst, en staan onder de bevelen van *Don* MANUEL DE SEJAS, Regter der provincie. Deze jagers kruisen onophoudelijk het land door, om de moordenaars en andere misdadigers te bespieden en te vatten; het is onmogelijk, aan hunne vervolging te ontsnappen. Zij hebben hiervan een treffend bewijs gegeven, even vóór de aankomst van den Britschen Commissaris. Onder de Engelsche Westindische vloot, die, door de Straat Van Mexico, naar *Jamaica* zeilde, was een schip, welks scheepsvolk grootendeels uit Spaansche overloopers bestond, die het schip zoo slecht stuurden, dat het 's nachts strandde. De matrozen maakten van dit tijdstip gebruik, vermoordden hunnen Kapitein, de Officieren en de overige Engelschen, en vlugtten met hunnen buit naar de woeste en onbewoonde kust. Zij hoopten door de bosschen heen te dringen, en, over de bergen, eene afgelegene plantaadje, in het zuidelijk deel des Eilands gelegen, te bereiken, ten einde daar, met zekerheid, hunne waren te kunnen slijten. Maar de Engelschen hadden de misdadigers op de *Havanna* aangegeven. Dadelijk werden twaalf jagers, met hunne honden, op hun afgezonden, en, na eenige dagen, bragten zij de boosdoeners op, die vervolgens geregt werden; men sloeg hun het hoofd en den regterarm af, deed die leden in eene soort van papegaais-kooijen, en hing die kooijen aan galgen langs de kust en den mond der haven op.

MEN-

MENGELGEDACHTEN OVER DEN MENSCHEN ZEDEN EN LEVENSWIJZE.

(Ontleend uit *The Life and Works of the Rev. Mr.* MEDLEY.)

De Mensch is een gezellig wezen; aangename ommegang ſtort een ſaus over alles; het leven zou zonder denzelven vervelend wezen.

Gelijk wij niet enkel voor onszelven en de eenzaamheid geboren zijn, zoo zijn wij ook niet geſchapen om ſteeds in eenen maalſtroom van bezigheden, of in de vermaken der gezellige zamenleving, onszelven te vergeten. Wij moeten voorál leeren alleen te kunnen zijn. Hij, die zichzelven niet weet te onderhouden en in eenzaamheid vergenoegd te wezen, zal altoos de ſlaaf van anderen zijn, en, door laffe inſchikkelijkheid, ten ſpeelbal van hunne grilligheden ſtrekken.

Voorſpoed is veler val geweest. Dit ligt in de natuur der dingen. Tegenſpoed is het beſte behoedmiddel tegen trotschheid en zelfvertrouwen. *Niets gaat vaster, dan dat rijkdom en magt nooit misbruikt worden, voor dat men een van beide verkregen heeft.*

De Deugd neemt een aanvang met het verzaken van de Ondeugd, en de eerſte ſtap tot Wijsheid *is*, geene Dwaasheid te plegen.

Zeer ligt vergeten wij onze misſlagen, wanneer zij aan niemand dan onszelven bekend zijn.

Zij, die naar de *ſtem* des Gewetens niet willen hooren, zullen het knagen van den *worm* des Gewetens voelen.

Hij is geen dwaas te achten, die haat vallen 't geen hij niet kan houden; wanneer hij verzekerd is, dat hij beloond zal worden met hetgeen hij niet kan verliezen.

Wij beminnen altoos de zoodanigen, die ons bewonderen; doch wij beminnen niet altoos, die wij bewonderen.

Wij oordeelen weinig lieden van verſtand te ontmoeten, dan de zoodanigen, die met ons in begrippen overeenſtemmen.

Zeldzaam belijden wij onze eigene onvolmaaktheden en gebreken, dan uit trotschheid.

Een mensch zou weinig vermaaks genieten, indien hij niet bij wijlen zichzelven vleide.

Mistrouw uzelven, en gij zult niet bedrogen uitkomen.

Een man van Vernuft kan zich dwaas aanſtellen; doch een man van Oordeel heeft een Beſchutsengel.

Gedraag uzelven zoo, dat elkeen op u vertrouwen ſtelt; doch vertrouw zelf weinigen.

Het grootſte gedeelte van de laſtigheden des Ouderdoms is doorgaans toe te ſchrijven aan eene verkeerd beſtede Jeugd.

Indien wij ons niet van tijd tot tijd afzonderen, en acht geven op 't geen wij gehoord, 't geen wij gezien, en 't geen wij zelve gedaan hebben; indien wij onszelven in 't verborgene geene levenslesſen geven, en ons niet onttrekken aan de woelende en onrustige menigte, — is het bijkans onmogelijk, voor te komen, dat ons verſtand en ons hart bedorven worden door eenen geſtadigen ommegang met de wereld.

De geest van tegenſpraak verandert de aangenaamſte verkeering in de bitterſte: wie zich daardoor laat beheerſchen, kan niet misſen aan de eene of andere zijde aanſtoot te geven.

Elke Dwaas denkt dat hij vernuft heeft; doch een Wijze ſteunt op zijn verſtand niet.

Stoutheid in 't ſpreken en 't voordragen van zijn gevoelen doet menigwerf een kleinverſtandige voor een man van kloeken geest doorgaan; terwijl de zedige voorſtelling eens kloekzinnigen niet gehoord of geteld wordt.

Op den reisweg des levens mist men niets rasſer dan Opregtheid, en niets valt moeijelijker weder te bekomen; ſchoon het mangel daaraan de rijke en bittere welbron is van de meeste rampen dezes levens, het gebrek aan Opregtheid de Verkeering ten valſtrik maakt, den Handel in Bedrog verkeert, en den Godsdienst een louter ſchaduwbeeld doet worden.

De zoodanigen, die een hart bezitten, vaardig en gereed om hulpe te verleenen, hebben regt, om de verkeerdheden, waaruit des Naasten ongelegenheid ontſtaat, te beſtreffen: zulks anderzins te doen, is onregt, en kan van wreedheid niet vrijgeſproken worden.

Indien gij iemand ongelijk hebt aangedaan, erken zulks veeleer dan dat gij het verdedigt; langs den eerſten weg wint gij vergiffenis, langs den tweeden verdubbelt gij het kwaad, en verzwaart uwe rekening.

In onze Gebeden zeggen wij: GOD, *uw wil geſchiede!* maar wij meenen al te dikwijls onzen eigen; ten minſte wij handelen in dier voege.

Wij moeten noodwendig onszelven in verwarring brengen, als wij alleen zien op 't geen wij verloren hebben; maar indien wij overwegen hoe weinig wij verdienen 't geen ons nog is overgebleven, zal ons misnoegen bedaren, en ons morren in dankzeggen veranderen.

Vermijd Gezelſchap, 't geen noch nuttig noch noodzakelijk is, zoo veel mogelijk; vindt gij er u ingewikkeld, ſpreek weinig.

Stilzwijgen is wijsheid, waar ſpreken nood- en nutteloos is, en altoos veilig.

Laat in alle geſchilvoeringen waarheid en geen zegepraal uw

doel-

doelwit zijn: tracht veeleer uwen tegenstander te winnen, dan hem ten toon te stellen.

Niets doet meerder regts aan de Rede, dan bedaardheid in hem, die haar in zijne zaak gebruikt: want de Waarheid lijdt dikwijls meer door de hitte harer verdedigeren, dan van de bewijzen der tegenstanderen.

Vertrouw alleen op uzelven, en een ander zal u niet bedriegen; openhartigheid heeft somtijds het nadeel, doch nimmer het booze van bedrog.

Vrees en Winst zijn de *groote bedervers des Menschdoms*; en waar een van beiden heerscht, wordt het Regt geschonden.

Doorgaans *verwaarloozen* de Menschen, *zichzelven te onderzoeken en te beproeven* zoo als het behoort: *want zij vreezen niets meer dan het gezigt van zichzelven, dewijl zij zich moeten schamen over 't geen zich aan hun oog opdoet.*

Men neme het niet voor toegestaan, dat alles, wat van een Vriend komt, waarheid zou wezen; en even min, dat alles, wat een Vijand zegt, valsch zou zijn.

Het is dwaasheid voor *een opregt handelend Mensch*, te verwachten, *dat zijne Vrienden hem zullen beloonen, of dat zijne Vijanden hem vergiffenis zullen schenken.*

Hoe meer iemand zijn gevoelen klaar voordraagt, *hoe aangenamer* hij wordt den genen, aan wien hij zijne gedachten mededeelt. Veelvuldige *waarneming* heeft mij geleerd, *dat*, voor één *Man die spreekt* om verstaan te worden, er tien zijn, die *spreken* enkel om bewondering te verwekken.

Het is altoos gebrek aan verstand, 't welk iemand schuldig maakt aan vloeken en zweren. Iemand heeft te regt opgemerkt, dat tot deze dwaasheid en verkeerdheid geen mensch verzoeking heeft, welke voor verschooning pleit; dewijl geen mensch met eene vloekende en zwerende *gesteltenis* geboren *wordt*. Eenige weinige rammelende woorden, en klanken *zonder zin* zamengevoegd, maken iemand tot een uitgeleerd *Vloeker en Zweerder.*

Maar *al te dikwijls is het gebeurd*, dat de dwalingen van Godvruchtige *Menschen grooter nadeel* aan den Godsdienst gedaan hebben, dan de geslagenste *Vijanden* des *Christendoms.*

Indedaad is het eene smertvolle waarneming, dat vele menschen geen Godsdienst in 't geheel hebben; dat de meesten geen Godsdienst van zichzelven bezitten: want hetgene Godsdienst is enkel van Opvoeding, en die niet op Overtuiging rust, is de Godsdienst van een ander.

Menschen, die, te midden van zoo vele blijkbare zaken van verschil in Godsdienstige begrippen, besluiten geen

Gods-

Godsdienst in 't geheel te omhelzen, tot dat allen in Godsdienstgevoelens zamenstemmen, handelen even verstandig, alsof zij besloten nooit te eten, voor dat alle de klokken in eene groote stad, op 't zelfde oogenblik, twaalf uur sloegen.

Een Godgeleerde, over de oorsprongen der Atheïsterij handelende, merkt op, dat een hoofd vol ijdele en nietsbeduidende begrippen, een hart aantreffende vol trotschheid en eigenwaan, den mensch regtstreeks tot Atheïsterij vervoert.

Onverduldigheid kan niets goeds uitwerken, en brengt altoos heillooze gevolgen voort. Onverduldigheid heelt de wonden des rampspoeds niet, noch verzacht onze smerte; zij weert geen onheil, vergoedt geene schade, maar vermeerdert veeleer ons ongemak en verzwaart onze smerte; kwelt ons indedaad meer, en beschadigt ons geweldiger, dan het leed, waaruit die onverduldigheid ontstond. — De Rede leert ons overzulks het oefenen van geduld.

Wederzin en boezemleed kunnen op zichzelven niets goeds uitwerken.

Niets is zoo zeer te duchten als bestendige en onafgebroken Voorspoed: de menschen zijn, over 't algemeen, te slechter, naar gelange het hun altoos voor wind en stroom gaat; het is maar al te gemeen, dat onze ondeugden en voorspoedige levensomstandigheden met gelijken wasdom aangroeijen. De Wereld doet ons het grootste kwaad, wanneer zij ons bestendig toelacht.

Niets is zekerder dan de dag onzes doods, — en echter leven wij, alsof die de eenige onzekere ware.

DE SURINAAMSCHE ELEKTRIEKE AAL.

De Heer HUMBOLDT en zijn reisgenoot, de Heer BONPLAND, hebben zeer keurige waarnemingen gedaan omtrent den *Surinaamschen* Elektrieken Aal (*Gymnotus electricus.*) Deze visch is vrij algemeen in zekere poelen van *Guyana*, en geeft schokken, sterk genoeg om de paarden te verdooven, te doen vallen, en gevaar te doen loopen van verdrinken. Op deze wijze wordt ook de Aal gevangen, omdat zij door het bij herhaling geven van schokken zichzelven verzwakken, en zij alsdan zonder gevaar kunnen aangevat worden. De Heer HUMBOLDT, zijne beide voeten op een Aal zettende, die uit het water was gehaald, gevoelde eene zoo hevige pijn, dat de lijdsuk daarvan den ganschen dag duurde, en hij den aard daarvan niet kon onderscheiden. Maar wanneer men zich aan slechts flauwe schokken blootstelt, bespeurt men eene bijzondere beving, een snellen sprong der zenuwen, die

die in de gewone Elektrieke ſchokken geene plaats heeft. Die der Gymnooten gelijken meer naar de pijn, die door het Galvanizeeren van eene wonde wordt verwekt. Zij hangen af van den wil des diers, welk hetzelve doet ontſtaan, zonder eenige zigtbare beweging te maken, en dezelve naar goedvinden rigt. Hoe de visch meer gevoed, en het water, waarin hij leeft, meermalen wordt vernieuwd, hoe de ſchokken ſterker zijn; doch zij houden eensklaps op, wanneer het hart en de herſenen worden weggenomen. De ſchokken dringen door de zelfde ligchamen als die der Elektriciteit; intuſſchen is de enkele aanraking van het water, waarin de visch zich bevindt, niet genoeg; daarentegen is het niet noodig, eenen cirkel te maken, of den visch op twee plaatſen aan te raken.

NOG IETS OVER DE ALEN.

Men had opgemerkt, dat de Alen uit een lager naar een hooger vijver overgingen, van den eerſten afgeſcheiden door een vrij hoogen dijk, over welken het water eenen val deed. Men wist niet of zij ſprongen, even als de Forellen, of de Zalmen, dan of zij eenig ander middel hadden om zich dien weg te banen. Bij toeval werd op zekeren dag hunne wijze van doen ontdekt. Zij naderden eenen der regtſtandige palen aan het einde van den dijk; hier ſtaken zij hun ligchaam regt om hoog uit het water, en bleven lang genoeg in deze geſtalte, om de zeer glibberige ſtoffe, met welke men weet dat zij overtrokken zijn, door de lucht tot een zekeren trap te doen opdroogen. Thans werd deze ſtoffe kleverig genoeg, om hun ligchaam, tegen den paal gedrukt, aldaar eene genoegzame vastigheid te doen bekomen, om al kruipende te kunnen omhoog klimmen, even als de bloedzuigers, of liever de ſlakken, doch veel ſneller. Het boveneinde des paals bereikt hebbende, ſprongen zij in den bovenſten vijver, alwaar zij hun natuurlijk element vonden. Dit hulpmiddel van het inſtinkt tot een buitengewoon geval dacht ons een der merkwaardigſte daadzaken te wezen, welke op deze lijst kunnen aangevoerd worden.

DE WOLVEN IN DE ABDIJ.

Eene Abdij, in de bergen van *Auvergne* gelegen, was, om zoo te ſpreken, door Wolven belegerd, ten tijde als de grond met ſneeuw bedekt was. Eens in eenen winter nam het getal dier wreede dieren dermate toe, dat de Prior een aantal Jagers uit de nabuurſchap liet verzoeken, zich te ver-

vereenigen om de landſtreek van dien geeſel te verloſſen. Tien of twaalf kloeke mannen begaven zich naar de Abdij; doch het beſluit viel, dat, om de dikte der ſneeuw, de jagt niet geraden was.

Reeds in den avond hunner komſte kundigde een ſchrikwekkend gehuil de nadering der Wolven aan; zij waren in meerderen getale dan naar gewoonte; eene bijzondere oorzaak had hen derwaarts gelokt. Er was een paard in de Abdij geſtorven; men had het buiten den ſtal neergelegd. De Wolven waren bijkans den voet der muren genaderd. Een kundig Jager maakt terſtond zijn plan. Hij laat het paard midden op het plein ſlepen; hij beveelt dat de poort open wordt gelaten, maar met een touw daar aan gebonden, door middel van hetwelk zij naar goedvinden kan geſloten worden; eindelijk plaatst hij zijn volk, wel gewapend, aan de venſters, en alle lichten worden uitgedaan. Men houdt zich doodſtil.

Na verloop van bijkans een uur vertoont zich een Wolf van reusachtige geſtalte aan de poort; hij nadert met de uiterſte omzigtigheid, beziet het paard, en gaat wederom naar buiten, telkens omziende. Welhaast verſchijnt hij van nieuws, gevolgd van tweeëntwintig Wolven, die gezamenlijk op het aas aanvallen. Zoodra men bemerkt dat zij bijkans verzadigd zijn, gaat de poort digt, en uit de venſters daalt een hagelbui van kogels op hun neder. Met ſchrik gaat de troep uit elkander, en zoekt overal eenen uitgang, doch vergeefs. Thans ſcharen zich allé de Wolven in eenen kring, als 't ware om onderling te raadplegen. Eensklaps vallen zij op het opperhoofd aan, welk hen daar gebragt had, en verſcheuren het. Dit vonnis was niet ten uitvoer gebragt, of allen lieten zich, zonder tegenſtand te bieden, dooden.

DE WAARDE VAN EEN EDELGESTEENTE.

KAREL, Hertog van *Bourgondie*, in den jare 1476, in eenen veldſlag tegen de *Zwitſers* geſneuveld zijnde, had aan zich een Edelgeſteente van zeer groote waarde, 't welk, bij hem gevonden zijnde, door een Soldaat aan een Priester voor een kroon verkogt werd, die voor twee kroonen zich weder van den ſteen ontdeed. Naderhand werd hij verkocht voor zevenhonderd gulden, vervolgens voor twaalfduizend dukaten, en in 's Pauſen Mijter gezet, alwaar hij nog tot heden toe te zien is, en nog dezelfde waarde behoudt. — Zoo weinig werks maakte LODEWIJK DE XI, Koning van *Frankrijk*, van zulke tooiſels, dat hij aan zijnen hoed, in plaats van een Edelgeſteente, een ſtuk verguld lood droeg.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BESCHOUWING DER SCHILDERKUNST, EN DER VOORNAAMSTE SCHILDERS IN DE ONDERSCHEIDENE SCHOLEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 99.)

Niet vroeger dan in het tijdperk der omwentelinge in de *Lombardsche* School kunnen de opkomst van de *Fransche* School en de beste tijden van de *Vlaamsche* gesteld worden. ALBERT DURER en HOLBEIN hadden niet dan zwakke erfgenamen hunner groote talenten nagelaten. Eene koude en karige navolging van de Natuur, eene gemeene en dikmaals onnaauwkeurige teekening, een dor en droog penseel, waren de karaktertrekken van deze School. Nogtans had zij eene onafgebrokene reeks van Schilders voortgebragt, vele van welke zich in het historisch vak hadden geoefend: BLOEMAERT, MARTEN DE VOS, ROTTENHAMER, OTTOVAENIUS, die de Leermeester van RUBENS was; alle dezen waren geene verachtelijke Schilders. *Frankrijk*, langzamer aankomende, bezat, sints FRANÇOIS DEN I, niet dan onbekende en middelmatige Portretschilders; en het was eerst in het begin der zeventiende eeuwe, dat VOUET en JEAN COUSIN de gronden van de *Fransche* School leiden, terwijl RUBENS Europa door zijne meesterstukken opgetogen hield, en in *Frankrijk* een vermaard gedenkteeken voor de Schilderkunst oprigtte, in de beroemde Galerij van *Luxemburg*.

Uit de School van VOUET kwamen welhaast ten voorschijn LE BRUN en LE SUEUR. LE BRUN, een vruchtbaar, vurig en verheven vernuft, en die, door den luister zijner stukken, de eerste plaats verwierf in de achting

eens Monarchs, die even zeer aan pracht als grootheid was gehecht; LE SUEUR, naauwkeuriger, fierlijker, juister in zijne denkbeelden, ſtrenger in zijnen ſtijl, met regt de RAPHAËL van *Frankrijk* genoemd, en die eene plaats zeer nabij aan dien grooten man verdient; een zeldzaam en verheven vernuft, wien niets ontbrak, dan dat hij *Italie* niet gezien had, om misſchien RAPHAËL te evenaren, en die, zonder het gezien te hebben, in den verhevenen ſmaak van teekeninge en de zuiverheid der drapeeringen, bijkans alle deszelfs vermaardſte Schilders overtroffen heeft. Welhaast telde *Frankrijk* eene menigte bekwame Kunſtenaars; en STELLA, LA HIRE, BOURDON, MIGNARD, JOUVENET, allen tijdgenooten en mededingers, bragten het hunne toe tot ſieraad en glorie der eeuwe van LODEWIJK DEN XIV.

Intusſchen had *Frankrijk*, ſedert den leeftijd van VOUET, eenen man voortgebragt, die alle deze vermaarde mannen te boven ging, eenen nieuwen weg bewandelde, en die in de loopbaan, welke hij opende, model noch mededingers had: men gist reeds, dat ik den vermaarden POUSSIN bedoel. *Frankrijk* beroemt zich, hem het licht te hebben doen zien; maar *Italie*, welk hij eenigermate tot Vaderland verkoos, en uit wier boezem hij, door eene diepe bepeinzing van de Oudheid, de groote hoedanigheden, die hem kenmerkten, heeft geſchept; *Italie* beſchouwt hem misſchien met regt als eenen zijner Schilders, en ontrukt hem aan de *Franſche* School. Hij is daarom niet te minder de eeuwige eer van zijn land, de diepſte denker, het meest dramatisch vernuft, welk de Schilderkunst heeft uitgeleverd; en hoewel zijne uitvoering niet altijd aan de fraaiheid der gedachte beantwoordt, die gedachte, altijd zoo vruchtbaar, zoo dichterlijk, overheerſt, vervoert, en doet al wat zijn koloriet (*) dikwijls treurigs en verkeerds bevat,

(*) Deze ſombere en treurige kleur, die men in bijkans alle zijne Hiſtoriſche tafereelen ontmoet, ſchijnt veeleer het gevolg te zijn van een aangenomen plan, dan van eene verkeerde manier van de Natuur te beſchouwen: want zijne Landſchappen, waarin hij heeft uitgemunt, zijn even zoo verwonderlijk ten aanzien van de kracht en de waarheid van het koloriet, als van de fraaiheid van ordonnantie.

vat, vergeten. Hij is voor de Schilderkunst hetgeen TACITUS is voor de Geschiedenis.

Dit ijverzuchtig *Italie* telt nog onder zijne kunstlingen twee vermaarde *Franschen*, en die in dit zelfde tijdperk bloeiden: VALENTIN, die, door de sterkte en krachtige manier van CARAVAGGIO vervoerd, hem evenaart in de uitwerksels, en hem overtreft in de keuze der beelden; LORRAIN, de eerste der Landschapschilders, die in zijne tafereelen grootschheid des onderwerps met alle de wonderen der uitwerkselen van het licht vereenigt, en in zijne manier was, hetgeen RAPHAEL in de zijne was geweest.

Terwijl de *Fransche* School onder LODEWIJK DEN XIV klom, daalden de *Italiaansche* Scholen; de *Lombardische* alleen behield haren luister onder GUIDO en DOMINIQUIN, die toen nog leefden. De *Vlaamsche* School volgde, omtrent dezen zelfden tijd, met een gelukkigen aanslag, eene andere loopbaan; en haar roem werd door dien van mededingeren niet verduisterd.

In zijne menigvuldige historische tafereelen had RUBENS reeds doen blijken, al wat de stoutheid van het penseel vermag, al den rijkdom van het schitterendste koloriet. Vruchtbaar en dichterlijk in zijne gedachten, groot in zijne ordonnantien, schitterend in de uitwerksels, vol vuur en gevoel, verbaast, verrukt, vervoert hij; in weerwil van zichzelven, vergeet men de oorspronkelijkheid der costumen, de geringe edelheid der beelden, de onnaauwkeurigheden zelve zijner teekeninge. Het doek ademt en gebiedt bewondering.

Zijne School, vruchtbaar in groote Schilders, leverde niemand, die, in het historische vak, bij hem konde vergeleken worden. GASPAR DE CRAIJER en JORDAENS, die het naast bij hem kwamen, traden in zijne voetstappen, zonder van zijne manier verre te durven afwijken. Anderen waren zijne slaafsche navolgers. VAN DIJK, zijn vermaardste leerling, schilderde intusschen met een goeden uitslag historiestukken, doch leide zich meest op het portretschilderen toe, waarin hij uitmuntte. Hierin overtrof hij alle zijne voorgangers; en onder zijne tijdgenooten verwierf REMBRAND alleen met hem een even grooten roem. Beiden vonden het ware langs geheel verschillende wegen: door de ongezochtste middelen schilderde VAN DIJK de Natuur in hare grootsche eenvoudigheid; REMBRAND, somber, krachtig, zocht

en vond dezelve in treffende, ſterke, buitengewone ſtanden. Groote vorderingen maakte hij in de kennis van licht en bruin; voor het koloriet bood hij nieuwe hulpmiddelen aan, en deelde, in dit opzigt, in den roem van RUBENS.

Natuurlijk moest de ſmaak en de manier dier groote Schilders veel invloeds hebben op de kweekelingen, die uit hunne School voortkwamen: hoewel zij *Italie* gezien hadden, waren zij weinig getroffen door deszelfs ſchatten der Oudheid; en, in hun Vaderland teruggekeerd, had de naauwkeurige navolging van de Natuur, dikwijls ook met hare gebreken, het bekoorlijke van het koloriet, de kennis der uitwerkingen, tot het eenige voorwerp hunner ſtudien gediend, en de uitkomst had hun geregtvaardigd. Hunne leerlingen, voor het meerendeel aan hun Vaderland verknocht, welk zij nooit verlieten, verre van de groote modellen des ſtijls en der naauwkeurigheid van teekeninge, weggeſleept daarenboven door het voorbeeld hunner leermeesters, en door de onbeſchrijfelijke bekoorlijkheid van kleur en uitwerkingen, gaven zich geheel over aan deze naïve en treffende navolging van de Natuur. Niets van hetgene zij voortbrengt, beſchouwden zij als hun penſeel onwaardig; en men zag, indien men zich zoo mag uitdrukken, het blijſpel en het herdersdicht der Schilderkunst ten voorſchijn treden. De burger- en boeren-tooneelen, de kermisſen, markten, danſen, de openbare plaatſen, de kwakzalvers, de ſlagvelden, vloten, dieren, bloemen, vruchten; in één woord, al wat het oog treft, werd op het doek vertoond. Tot nog toe had men het ſchitterend koloriet der hiſtoriſche tafereelen, uit deze School voortgekomen, bewonderd; in deze nieuwe ſchilderſtukken deed eene nog verſtandiger vereeniging van kleur en licht nog verwonderlijker werkingen. Thans bereikte het toppunt der volmaaktheid dat tooverachtige van het licht en bruin, die vernuftige kunst om licht en ſchaduw te verſpreiden, zoo over de bijzondere voorwerpen als over het geheele ſtuk, invoege dat op eene effene oppervlakte het gezigt zich op een aanmerkelijken afſtand verdiept en verwijdert, en ſomtijds rust. Alles werd te baat genomen om het oog te misleiden; de groepen van licht, het kontraſt van het donkere, de terugkaatſingen, de halve tinten, enz.: door middel eener vernuftige berekeninge,

leen-

leenden licht en ſchaduw elkander de hand, en in waarheid, ſchittering en frisheid wedijverde men met de Natuur. Eene menigte bekoorlijke ſtukken, de vruchten van het rijkſte penſeel en van het fijnſte gevoel, kwamen uit deze School, en waren het vermaak der Kunstkenners. VAN BERCHEM, POTTER, TENIERS, GERARD DOUW, VAN DE VELDE, WOUWERMAN, en nog vele anderen, beſchonken Europa met hunne bekoorlijke en afwisſelende ſchilderſtukken.

Indien wij nu deze drie Scholen met elkander vergelijken, zullen wij niet ſlechts de kenmerken kunnen bevatten, die haar van elkander onderſcheiden, maar ook de oorzaken van dat onderſcheid. Eene grootſcher en rijker Natuur in *Italie*, een zuiverder hemel, de volkomene ontwikkeling der menſchelijke geſtalten, door het klimaat begunſtigd, en, meer dan dat alles, de ſchatten der Oudheid, moesten noodwendig de ziel der Schilders verheffen, hun een verhevener ſmaak van teekeninge inboezemen, nevens eene fraaijer ordonnantie, edeler houdingen en uitdrukkingen. Zoodanig zijn indedaad de heerſchende hoedanigheden van deze School, die tevens groote Meesters in het koloriet heeft voortgebragt. Doch het is van belang, op te merken, dat de Schilders, om de naauwkeurigheid van teekeninge meest vermaard, de zulken zijn, die de kleur meest veronachtzaamd hebben; terwijl de zulken, die zich daarop hebben toegelegd, de *Venetianen*, bij voorbeeld, minder goed teekenen, en geenen ſtijl hebben. Het ſchijnt, indedaad, dat deze beide deelen der kunst niet volkomen kunnen gepaard gaan, en dat het eene moet verliezen hetgene het andere wint. RAPHAËL zelf teekent minder zuiver in die ſtukken, waarin hij zich op de kleur heeft toegelegd.

De *Vlaamſche* ſmaak is de Natuur zelve, bijkans zonder keuze, en zonder zich met de Oudheid te bemoeijen. Eene ſchitterende kleur, waarlijk tooverachtige werkingen van het licht, een geestige, kieſche toets, zijn daarvan de voornaamſte hoedanigheden. De teekening is doorgaans lomp, dikmaals onnaauwkeurig, vooral in de historieſtukken, en heeft een volſlagen gebrek aan edelheid. Door nabootſing weggeſleept, ſchilderden de *Vlaamſche* Schilders de Natuur tot in hare gebreken.

Men mag zeggen, dat de *Fransche* ſmaak, edeler dan

die der *Vlamingen*, minder bevallig dan de *Italiaansche*, [illegible]. De *Fransche* Schilders voelden, dat men de Natuur niet met hare onvolmaaktheden [illegible], te verre verwijderd van de overblijfsels der Oudheid, om haar te kunnen verbeteren volgens deze naïve en verhevene modellen der schoonste Natuur, stelden zij in de plaats der naauwkeurige navolginge eene stijve en systematische teekening, die slechts een valschen luister bezat, en welhaast de School bedierf. LE BRUN, die voor den grootsten Schilder van zijnen tijd ging, droeg veel bij tot het doen aannemen van deze verkeerde en schitterende manier. LE SUEUR, veel minder vermaard, hoewel zulks meerder waardig, had geene navolgers, en was de eenige, die zich aan de ware beginsels der kunst hield.

De *Italiaansche* School, sints den aanvang der zeventiende eeuwe van tijd tot tijd vervallen, werd in de achttiende eeuw geheel vernietigd: CARLO MARATTI en RICCI waren zijne laatste Schilders, welke mogen genoemd worden. Intusschen moet RAPHAËL MENGS niet vergeten worden, die op hen volgde, en, hoewel een geboren *Duitscher*, in *Italie* de kunst leerde. Deze Schilder, een slaafsch en koel, dikmaals onoordeelkundig Kopiist der Oudheid, had een tegengesteld lot van dat van vele vernuften, bij hun leven vervolgd, en na hunnen dood vergood; zijn leven lang genoot hij de schitterendste vermaardheid, werd bij de grootste Meesters vergeleken, en door het nageslacht met regt geplaatst in den rang van middelmatige Schilders.

De *Vlaamsche* School, daarentegen, zoo bloeijende, terwijl de *Italiaansche* kwijnde, ging desgelijks eensklaps te niet, in het begin der achttiende eeuwe; hare groote Meesters hadden niet een eenigen onder hunne kweekelingen, waardig om hun op te volgen. De slaafsche navolging van den toets, van de kleur en andere behandelingen der kunst, was het eenig voorwerp hunner studie; en deze koude kweekelingen bepaalden zich tot het kopieeren van de stukken van zoo vele uitmuntende Schilders, die niets anders dan de Natuur gekopieerd hadden.

In den staat van ellende en zwakheid, tot welken van tijd tot tijd *Italie* verviel, ontmoet men eene natuurlijke verklaring van het verval van zijne School; doch er is nog eene andere minder in het oog loopende oor-

zaak

zaak diens vervals, welke misschien tot nog toe niet is opgemerkt, en die de *Italiaansche* met de *Vlaamsche* School gemeen had: ik bedoel de menigte van meesterstukken, door groote Meesters voortgebragt, die bijkans allen eene groote vruchtbaarheid met de voortreffelijkheid van hun werk zamenpaarden. Om dezen rijkdom verachtte men de hedendaagsche stukken; de levende Schilders werden verwaarloosd en bedild, en het vernuft, aanmoediging en belooning dervende, verstierf voordat het zich konde ontwikkelen.

Het verval van de *Fransche* School, aan het einde der jongstvoorgaande eeuwe zoo gelukkig herboren, had zijnen grond in andere oorzaken, dan die wij vermeld hebben. De hoofden van die School, gelijk wij gezegd hebben, hadden eenen smaak van systematische teekening aangenomen, die noch de naïve navolging der *Vlamingen*, noch de door het oude te regt gebragte Natuur was, zoo als de *Italianen* haar gevolgd hadden. Dit valsch en willekeurig stelsel bezat het verderfelijk nadeel, dat het voor de kweekelingen geen vast voorschrift, geenen geregelden loop overliet. De Oudheid diende niet meer tot een gids, en de Natuur, zoo als zij zich voordeed, aan de Schilders, die op hen volgden, te armoedig voorkomende, ging elk hunner slechts met zijne luimen te rade, ten aanzien van het karakter der beelden, welk hij verkoos; en hoewel *Frankrijk*, rijker zijnde, eene bestendige bescherming aan de kunsten bleef verleenen, verviel de Schilderkunst welhaast op eene ontzettende wijze: de teekening, nog stijver en gedwongener onder het penseel van LEMOYNE, COYPEL, SUBLEYRAS, werd onedel en laag in de School van VANLOO en BOUCHER; en in de laatste tijden dier bij ongeluk al te vermaarde mannen werden de onnaauwkeurigheid en het grillige tot zulk een uiterste van belagchelijkheid gedreven, dat de fraaije vernuften er zich over begonnen te verheugen, van oordeel zijnde, dat het niet konde misfen, of de tegenzin en de verachting, welke soortgelijke verkeerdheden moesten inboezemen, zouden eene omwenteling doen ontstaan. En in de daad, omtrent het einde der regeringe van LODEWIJK DEN XV, hadden de gemaaktheid in de beelden en houdingen, de grilligheid der costumen en zamenstellingen, de ongerijmde *lazzis* van den toets, de kunst tot eene laagte van vernederinge gebragt, erger dan de barbaarsheid, en aan alle kanten

ging de kreet op tegen de dwaasheden van den nieuwen ſmaak. Thans verſcheen een man, die, met een juist oordeel en eene groote liefde voor de kunst begaafd, het juk van het Schoolſche Stelſel durfde afſchudden, de Oudheid beſtudeerde, door zijne werkzaamheden den toon gaf, en, de kreet en de vooroordeelen van zijne School braveerende, den ſmts zoo lang verlatenen weg betrad; ik heb het oog op den vermaarden VIEN. Hij maakte veel opgangs; aller oogen werden geopend, en de omwenteling was dáár. Zijne School werd meest gevolgd; en van toen af aan voedde men de hoop, dat er eenig gelukkig talent zoude opſtaan, hetwelk met nog vaster voet den weg, door hem gebaand, zou betreden.

Deze hoop werd vervuld (*). De *Franſche*, tegenwoordig bijkans de alleen bloeijende School, doet als 't ware aan de beste dagen van de *Italiaanſche* gedenken, en levert reeds namen (†) en meesterſtukken, die nabij deszelfs grootſte namen en volmaaktſte voortbrengſels mogen geplaatst worden. Zonder twijfel zal zij denzelfden trap van uitſtekendheid en roem bereiken, indien deze bekwame Meesters de vurige Jongelingen, die onder hun oog arbeiden, en door hun voorbeeld moeten bezield worden, kunnen bewegen, om met hunne aanhoudende beoefening van de Oudheid een weinig meer beſchouwens van de Natuur te paren. Het misbruik van het voortreffelijkſte kan ſchadelijk worden. Er is een punt, aan deze en gene zijde van hetwelke men even verre van het ſchoone is verwijderd. De overdrevene navolging van de Oudheid wordt eene koude en onbezielde kopij; en de Natuur alleen kan over de voortbrengſels der fraaije kunſten vuur en leven verſpreiden.

(*) De Heer DAVID is een kweekeling van den Heere VIEN.

(†) De Heeren GIRODET, GROS, GERARD en GUERIN.

WAAR-

WAARNEMING EENER VERLOSSING, WELKE NIET DAN DOOR DE SECTIO CAESAREA KONDE VOLBRAGT WORDEN, UIT HOOFDE DER VERREGAANDE WANSTALTE DER VROUWE.

(Vervolg en slot van bl. 107.)

Den volgenden dag, 31 December 1806, haar bezoekende, vond ik ze met een kleinen, echter, even als kort na de Operatie, geregelden pols; de uitvloed uit de wond was vrij veel, zoodat alles, wat tot het verband behoorde, doorstrokken was; ik liet alles blijven, behalve het omgaand sluitlaken, hetwelk ik vernieuwde. Men berigtte mij, dat zij, sedert ons vertrek op gisteren, alleenlijk had geklaagd, dat het verband haar te stijf om het ligchaam sloot. Zij had van tijd tot tijd gesluimerd. Dorstig zijnde, dronk zij nu en dan een weinig koud water; anders is haar gewone drank brood- of gerstenwater met een weinig citroen en suiker. In den morgen heeft zij eene genoegzame hoeveelheid gewaterd, met zeer veel verligting.

1 Jan. 1807. De Lijderesse met een weinig koorts gevonden; het aangezigt rood opgezet; de *fluxus lochiorum* beginnen zich *per vaginam* en in ruime hoeveelheid te ontlasten; sluimerende; dorstig wanneer zij wakker is, en het verband nog al meerder doorgevloeid.

2 Jan. De Lijderesse klaagt zeer over stijfheid (zoo als zij het noemt) van het verband; —— hetzelve afgenomen en vernieuwd; — uit de geheele oppervlakte der wond vloeide eene tamelijke hoeveelheid bloedige etter; om dit zoo veel mogelijk te bevorderen, bragt ik in het onderste gedeelte der wond eene steekwiek in. Dorstig als gisteren, doch niet meerder; de pols niet koortsiger; de buik zacht op het aanraken, zonder iets tegennatuurlijk opgezet te zijn.

3 Jan. Sedert de vernieuwing van het verband is zij zeer gemakkelijk; de pols geregeld; geeft 80 a 85 slagen in een minuut; klaagt niet veel over dorst; den gepasseerden nacht vrij goed geslapen, en het verband niet zoo veel doorgevloeid. Haar gewone drank blijft denzelfden. Weinig *fluxus lochiorum per vaginam.*

4 Jan. Als gisteren; 's avonds echter wat walgen-der, en in den nacht een weinig braking gehad; voor't overige tamelijk gerust; de buik nu vrij wat opgezet, doch zacht en onpijnlijk.

5 Jan. Wederom verbonden, en alles, wat de wond aangaat, zeer goed bevonden; genoegzame ontlasting van zeer goede etterstoffe, nu en dan een weinig bloederig; de *lochia* blijven zich *per vaginam* veel en aanhoudend ontlasten. Gisteren tweemalen *fedes* gehad, met veel verligting. Bij dit verband heb ik een der naaldsteken weggenomen, uit vreeze van al te spoedige sluiting der wond. De opgezetheid van den buik veel verminderd; geregelde pols, en weinig dorstig.

6 Jan. De *lochia per vaginam* zeer goed en veel; voor't overige als gisteren; doch daar zij zoo zeer over flauwhartigheid klaagt, gebruikt zij van nu af een weinig rooden of rhijnschen wijn met water en suiker; voor't overige haar gewone brood- of gerstenwater. Haar voedsel bestaat, des verkiezende, in melk- of grutte-spijzen.

7 Jan. Een weinig meer koortsig geweest; in den nacht nog al tamelijk gerust, en ontlasting *per alvum* gehad.

8 Jan. Geheel zonder koorts; de borsten sterk opgezet en op het aanraken pijnlijk; wederom verbonden; de wond in alle opzigten zeer gunstig bevonden; wederom twee naaldsteken weggenomen.

9 Jan. De borsten even als gisteren opgezet, doch niet meerder; behoorlijke *fedes*; de pols vrij wel; de *lochia* veel en stinkende.

10 Jan. Heden wederom verbonden; de wond is zoo zuiver mogelijk; de ontlastingen, zoo door de wond als *per vaginam*, veel, en *ichoreus*. De koorts en dorst iets meerder; de zwelling der borsten begint te verminderen.

11 en 12 Jan. De koorts en dorst minder; deze nachten vrij wel geslapen.

13 Jan. Het verband vernieuwd; de Lijderesse bevindt zich zoo wel als men zoude kunnen verlangen; de wond is volmaakt zuiver, waarom ik de twee overige naaldsteken hebbe afgenomen. Thans heeft zij dagelijks geregeld ontlastingen *per alvum*. Haar drank is nu een weinig meerder roode of rhijnsche wijn met water; het voedsel hetzelfde.

15 Jan. Wederom verbonden; — alles zoo goed mogelijk; er is geene de minste noodzakelijkheid tot het toedie-

dienen van geneesmiddelen, zoo om verandering in den aangenomen leefregel te maken.

17 Jan. Heden wederom en vervolgens om den anderen dag verbonden; wanneer ik, zoo door den afstand, doch nog meerder doordien het eenvoudigste verband toereikende was, dit aan een ander hebbe overgelaten; bestaande hetzelve alleenlijk in eene drooge plukselwiek, en dekpleister om deze te bevestigen; in een dik compres, en een algemeen Ouitlaken.

Ik heb haar alzoo tot op den 9 Feb. behandeld, en ben hiermede voortgegaan tot op den 14den, wanneer ik de Lijderesse *geheel herstelt* konde verklaren. Zij heeft evenwel nog eenige dagen, op mijn aanraden, het likteeken der gemaakte wond blijven bedekken met de gewone pleister. Zoo ook heb ik haar aanbevolen, nog lang een drukdoek op het likteeken, en een omgaanden band om het ligchaam te blijven dragen. Zij is thans volmaakt gezond, en doet hare bezigheden (19 Februarij) als voorheen.

* * *

In vroegere tijden zoo wel als in onze dagen heeft men veel tegen de *Sectio Caesarea* ingebragt; het heeft niet ontbroken aan mannen van naam en bekwaamheid, die deze als de verschrikkelijkste, wreedste en gevaarlijkste der Kunstbewerkingen afschetsten, welke immer konden uitgeoefend worden.

Dus heeft de in zijnen tijd groote MAURICEAU (*) dezelve als belagchelijk willen doen voorkomen, wanneer hij stelde, dat deze Operatie alleenlijk in het verhitte brein van hare voorstanders bestond, en, bijaldien ze immer wierd ondernomen op eene levende Vrouwe, deze nooit konde behouden blijven, maar altijd als een slagtoffer voor haar Kind, of van de Kunst; moest omkomen.

Dus heeft RICHTER (†) van zich kunnen verkrijgen, zoo veel gevaar aan deze Kunstbewerking toe te schrijven, dat hij het gelijk stelt en voor een en hetzelfde wil gehouden hebben, de Moeder, om het Kind te

(*) MAURICEAU, *Traité des maladies des femmes grosses &c.* Tom. I. Chap. XXXII. de l'Operation Cæsarienne, pag. 352 &c.

(†) RICHTER, *Chirurgische Bibliothek*, V B. 2 St.

te behouden, de *Sectio Caesarea* te doen ondergaan, of haar aan een gewisse moorddadigen dood over te geven.

Zeer te bejammeren is het, dat groote en waarlijk in de kunst ervaren mannen dikwijls tot uiterſten overhellen, welke veelal tot meerdere volmaking der kunst de grootſte hinderpalen zijn. Leest men in onze dagen de Werken van den verdienſtelijken BAUDELOCQUE, daar vindt men zeer veel vóór de *Sectio Caesarea*, bijna alles tegen de *doorsnijding der Schaambeensvereeniging*. En hoe belangrijk intusschen ſtaan hier tegen over niet VAN MUNSTER's *zestal Verloskundige Waarnemingen*? enz.

Wat toch beteekenen verder de ſchrik aanjagende woorden verſchrikkelijk en wreed, wanneer door voornoemde Operatie menſchen kunnen behouden worden, wier dood anders, of buitendien, onvermijdelijk is?

Niet geheel ten onregte moge men de *Sectio Caesarea* eene gevaarlijke Operatie noemen; ik voor mij geloove evenwel, dat dit gevaar nog al afhankelijk zij, zoo wel van de geſteldheid des ligchaams, waaraan de Operatie wordt verrigt, als van de zorg en oplettendheid, welke men gedurende dezelve hebbe in acht te nemen.

Menigmalen is de uitſlag misschien ongelukkig geweest, doordien de Operatie te laat ondernomen wierd, en daardoor, de *Uterus* in te verren graad van ontſteking zich bevond. Menigmaal is misschien de oorzaak des doods te vinden geweest in zogverplaatſingen, uitſtortingen enz., veeltijds welligt doodelijk geworden door bijkomende ziekelijke omſtandigheden, waarvoor de Vrouw zoo zeer vatbaar is. Zeker gaat het, dat er bij deze Kunstbewerking, wanneer dezelve wel verrigt wordt, geene deelen lijden, welker vaneenſcheiding of kwetſing doodelijk zijn kan. Zij kan dus, op zichzelve beſchouwd, niet als zoo bijzonder gevaarlijk geacht worden. — Is het voorwerp, waaraan de Operatie moet geſchieden, ongeſteld, door ziekelijke hoedanigheden der vochten enz., dan heeft dezelve, even als zoo vele andere zware Kunstbewerkingen, waarſchijnlijk een ongunſtigen uitſlag. Doch is het geval omgekeerd; is het voorwerp gezond; heeft er geene of althans geene aanmerkelijke vochtsverbastering enz. plaats, waarom zou dan deze Kunstbewerking aan meer gevaar zijn blootgeſteld dan zoo vele andere? — Wat aanbelangt het

doen

doen der Operatie zelve, meen ik (offchoon, de onderscheidene Schrijvers en Kunstoefenaars raadplegende, ieder van hun zijne wijze van opereren opgeeft) dat het vrij onverschillig zij, of men in het midden des buiks, of meer of min links of regts opene. Doch ik meen, dat het voor den Operateur veel gemakkelijker en dus verkieslijker zij, die plaats te bepalen, alwaar hij het minst behoeft door te snijden; en dan zekerlijk is het dáár, alwaar ik mijne eerste incisie hebbe gemaakt, namelijk in het midden der eigenlijk gezegde *Linea alba*.

Het *peritonaeum* en den *uterus* te openen, is als het tweede en derde tijdperk dezer Kunstbewerking aan te merken, wijl men dit onderscheidenlijk behoort te verrigten. (SOEK, pag. 203. et seq.) Aldaar ziet men, dat niet altijd het *peritonaeum* zoo dun, en de uitwendige oppervlakte van den *Uterus* niet altijd zoo natuurlijk is gesteld, als men onder het opereeren wel zoude wenschen.

Na den *Uterus* geopend, en het Kind en de Nageboorte naar buiten uitgebragt te hebben, is het, gelijk ik boven zeide, eene allernoodzakelijkste vereischte, de hand of de vingers nogmaals in de wond van den *Uterus* in te brengen; ten einde dit ligchaam zich op deze zamentrekke, en daardoor worde voorgekomen dat niet eenig deel der darmen of des nets in de wond inschiete, beklemd gerake, en een onvermijdelijken dood na zich slepe. — „ Bij de opening van het lijk eener Vrouwe, (zegt BAUDELOCQUE, IV Deel, bl. 235. in de noot.) „ welke, weinige dagen te voren, de *Sectio Caesarea* had „ ondergaan, vond men een gedeelte der darmen in „ de wond van den *Uterus* omvat en gekneld."

Eindelijk, het doen van hechtingen met de naald zou, mijns inziens, altijd boven de drooge te verkiezen, maar alsdan volstrekt noodzakelijk te achten zijn, wanneer men van de Lijderesse afwezig woont; daar de geringste braking, hoest enz. (toevallen, welke al zeer ligt op deze Operatie volgen) de Vrouw in wezenlijk gevaar stellen, doordien de ingewanden, door de vaneenwijking van de lippen der wond, gemakkelijk naar buiten kunnen geperst worden.

Dat deze, als een bewijs van mijne vriendschap voor U, zoodanig worde aangenomen, als dezelve door mij wordt aangeboden, en dit gelegenheid geve, dat onze kunstbetrekkingen meer en meer toenemen, zal mij al-

toos bijzonder aangenaam zijn; terwijl ik mij, met de meeste hoogachting voor Uw persoon en verdiensten, noeme,

Wel Edele zeer Geleerde Heer!
Veelgeacht Vriend en Kunstgenoot!

UED. Dw. Dienaar en Vriend

Thiel, C. VAN HEYTHUYSEN.
den 31 October 1807.

UITTREKSEL UIT HET REISVERHAAL VAN EEN HEER, BEHOORENDE TOT HET RUSSISCHE GEZANTSCHAP, IN DE MAAND JULIJ 1805 NAAR PEKIN GEZONDEN.

(*Vervolg en slot van bl.* 127.)

Indien men den naam van Woestijn geve aan een land, met heivelden en bosschen bedekt, en van bewoners zoo goed als ontbloot, voegt deze naam volmaakt aan het grootste gedeelte van *Siberie*. Tegenwoordig is het verdeeld in vijf Gouvernementen of Landvoogdijen: *Permé*, *Oufa*, *Tobolsk*, *Tomsk* en *Irkutzk*. Van wege de onmetelijke uitgestrektheid van *Siberie*, zijn er de voortbrengsels en het klimaat zeer onderscheiden. Het zuidelijkste gedeelte is vruchtbaar en aangenaam, hoewel men, op vele plaatsen, dorre vlakten en heivelden ontmoet. Bijkans overal bevat de grond zout. De noordelijke deelen, met moerassen, bosschen en ijs bedekt, zijn bijkans onbewoonbaar.

De voornaamste natien van deze uitgebreide gewesten zijn: 1. De *Finnen*, bevattende de *Tcheremisſen*, de *Mordwy*, de *Tchoubachen*, de *Votiakken*, de *Vogoulds*, de *Permiers*, de *Syrianen* en de *Ostiakken*. 2. De *Tartaren*, die het grootste gedeelte der bewoneren van *Siberie* uitmaken, en waarvan zij vóór de *Russen* eigenaars waren. Deze *Tartaren* bestaan uit zeven onderscheidene natien: de eigenlijk genoemde *Tartaren*, de *Nogays*, de *Metcheriallen*, de *Bachkires*, de *Ergisen*, de *Jakuten* en de *Eleuten*. *Sibir* was voormaals de hoofdstad van *Siberie*; op eenigen afstand van *Tobolsk* worden nog heden

den de puinhoopen aangewezen. 3. De *Mongollen* of *Mantchous*. Deze natie, van de *Tartaren* geheel onderscheiden, hoewel zij sedert zeer langen tijd met dezelve in gemeenschap staat, voert thans het gebied over *China*. Voormaals was zij in verscheiden volken verdeeld: de *Mongollen*, de *Kitanen*, de *Noutchirs*, ook *Kins*, *Toungouſen* en *Mantchous* genaámd. Tegenwoordig worden de eigenlijk zoo genoemde *Mongols* en de *Dorbes* Oiraits van elkander onderscheiden. De laatste worden in verscheide natien gesmaldeeld: de *Eleuten* of *Kalmukken*, de *Khoiten* of *Koumitten*, en de *Barga-Bouriaten*, ook *Bouraeten* of *Bratzy* genaamd. De twee eerstgemelde volken staan gedeeltelijk onder het gebied der *Rusſen*, gedeeltelijk onder dat der *Chinezen*. De laatstgenoemde staan onder de *Rusſen*.

Behalve deze volken zijn er vele, wier afkomst onbekend is. Zoodanig zijn de *Samojeden* en vele *Koſakſche* volkjes, wier getal honderdduizend menschen bedraagt. Hunne voornaamste steden zijn: *Uralſk*, *Gurjef*, aan de *Kaspiſche* zee, en de sterkte *Ilesk* of *Ilek*.

In het algemeen heeft men in *Siberie* slechte gedachten van de genen, welke derwaarts worden gebannen, en in gevolge van dit wantrouwen wordt hun lot nog ellendiger.

Alwie zich in *Siberie* wil vestigen, bekomt tot onderstand geld, levensmiddelen en bouwstoffen. Hij ontvangt dien onderstand drie jaren lang. Intusschen ontmoet de vestiging van een vast verblijf groote zwarigheid; eerst de kinderen plukken doorgáans de vruchten van de moeite hunner vaderen. In den omtrek van *Tobolsk* en *Tomsk* ontmoet men zeer vele lieden, afkomstig uit *Archangel*, *Tula*, *Twer*, en *Nischniy Nowgorod*, die zich aldaar hebben gevestigd.

De *Uralſche* bergketen loopt zuid en noord, ter lengte van driehonderd *Duitſche* mijlen; alle de overige ketens van *Aſiatisch Rusland* zijn daarvan als zoo vele takken.

Menigvuldige bouwvallen en andere gedenkteekens verkondigen eene voormalige beschaafdheid, veel grooter dan die van het hedendaagsche *Siberie*. Maar, hetgene van geen minder belang is, zijn de sporen van groote omwentelingen, welke onze aardbol heeft ondergaan, die men bij elke schrede ontmoet, en welke met zeer veel waarschijnlijkheids grond geven tot gissen, dat de

schep-

ſchepping van onze aarde merkelijk klimt boven het tijdperk, waarin dezelve gemeenlijk wordt geplaatst.

De *Permiers* ſpreken eene taal, hun bijzonder eigen. Bisſchop STEPHANUS verkondigde aldaar het Evangelie omtrent het einde der veertiende eeuwe. Hunne voornaamſte rijkdom beſtaat in de voortbrengſels van hunne ijzer- en kopermijnen, zout- en marmergroeven.

Wij kwamen te *Perme*, eene ſtad onlangs tot de hoofdplaats van het gouvernement van dien naam verheven. Hare ligging aan de *Cama* is zeer gunſtig; deze ſtad wordt volgens een regelmatig plan aangelegd.

Iedere plaats in *Rusland* van eenig aanzien heeft eene ſoort van Wethouderſchap (*Dessjanik*), aan welke het toezigt over tien huisgezinnen wordt opgedragen. Elders en op belanglijker plaatſen heeft zij het beſtuur over honderd huisgezinnen, en voert den titel van *Szotnik*. Behalve deze is er eene ſoort van Schepenen (*Wabrannaja*), en een Opperſte (*Golowa*), die met de regtszaken ter eerſte inſtantie zijn belast. Ter tweede wordt het pleitgeding getrokken voor de regtbank van het lager Canton (*Nischniy ſemsky ſud*), en ter laatſte voor de opperregtbank (*Ujesdnuy ſud.*) Indien de zaak van meer belangs zij, wordt dezelve voor het gouvernement getrokken; en in het jongſte beroep voor den Raad.

Te *Perme* bevonden wij, nagenoeg het derde gedeelte van onzen weg naar *Irkutzk* te hebben afgelegd, en onze reis had 1987 Werſten, of 278 Duitſche mijlen, geduurd.

De Gezant zelf, Graaf VAN GOLOWKIN, kwam den 16 Augustus te *Perme*; wij vertrokken 's anderendaags, en wij naderden de *Ural*.

Men vindt in dezen omtrek aanzienlijke bergen van albast, die hoogst bezienswaardige holen bevatten. De Heer VAN STRAHLENBERG heeft ze naauwkeurig beſchreven.

Thans bevonden wij ons aan den voet van eenen der hoogſte bergen van de *Uralſche* bergketen, voormaals werden zij *Ripheeſche bergen* genoemd. De Regering ſpaardt geene kosten aan het onderhouden van den weg, welke daarover loopt. Hier komt men in *Azië*; het voorkomen daarvan is bekoorlijk en vruchtbaar. De grond der provincien *Tobolsk* en *Tomsk* is over het algemeen zwart en zeer wel bebouwbaar.

Des

Den 20 Augustus kwamen wij te *Catharinenburg*. Het is eene groote ſtad en van meer belangs dan *Perma*. Zij ligt aan de *Iſek*, die zich in de *Tobol* ontlast. PETER DE GROOTE, die dezelve in den jare 1722 bouwde, noemde haar naar den naam zijner Gemalinne. Nog heden voldoet deze ſtad aan hare beſtemming, om namelijk tot eene ſtapelplaats te dienen voor alle de werkſtukken der metaalfabrieken van *Ural*. Ten eenigen tijde lag er eene ſterke bezetting, ter zake der veelvuldige aanvallen der *Bachkires*. Men heeft er eene Munt, eene kanzelarij voor de munten; vele perſonen, aan het muntwezen verbonden, houden er hun verblijf. Zij drijft een aanzienlijken handel in amethysten, topazen, ſardes en andere harde en kostbare ſteenen, die in haren omtrek in vrij aanzienlijke menigte gevonden worden.

Te *Kamensk*, verſcheiden mijlen van *Catharinenburg* gelegen, heeft men vele Smederijen en andere fabrieken, aan de regering behoorende. Deze ſtad bevat ruim tweeduizend inwoners. Jaarlijks worden er van 200 tot 250 ſtukken geſchut gegoten. De zeer fraaije mineralen, die in groote menigte in den omtrek worden gevonden, dienen ter verrijkinge van de Kabinetten der *Ruſſiſche Univerſiteiten*. Wild gevogelte van allerlei ſoort is in deze gewesten zeer menigvuldig.

Onder de ballingen, die in de Mijnen werken, heerscht een geest van eensgezindheid, het natuurlijk gevolg der gelijkheid van hun lot; en in deze eensgezindheid moet de reden gezocht worden van de dikmaals zeer vernuftige ontwerpen, die ter bekominge van hunne vrijheid volvoerd worden.

Bij het ellendig dorp *Dalmatow* ligt het vermaarde Klooster van dien zelfden naam. DEMETRIUS MOKRINSHY ſtichtte het in den jare 1644; zijn Zoon ISAAC volgde hem op in de hoedanigheid van Prior. Dit Klooster heeft drie kerken; voormaals bezat het veertien dorpen en 2500 zielen; doch alle die eigendommen zijn in den jare 1740 aan de Kroon gekomen, die het onderhoud der Monniken op zich heeft genomen. De omtrek van het Klooster, door de *Iſek* beſproeid, levert zeer fraaije gezigten.

Indien wij in het land, welk wij doorreisd hadden, met vele hinderpalen hadden moeten worſtelen, en vele vermoeijenisſen te verduren, thans lag een verſchiet

[illegible] ons, hetwelk een nog minder behagelijk voorkomen had; de woestijnen, de moerassen, de onmetelijke vlakten van *Siberie* vervingen elkander onophoudelijk in het gouvernement van *Tobolsk*. Dikmaals zijn er te weinig menschelijke gedaante; elders zijn de dijken te weinig menschelijk gebaand; elders zijn de dijken verwoest. De ongezetenen, wijd en zijd verspreid, komen te bekrompen, en men loopt gevaar van te vallen in de handen der gebannene kwaaddoeners. Welke naar deze woestijnen kruisen.

Het gouvernement *Tobolsk* bevat onmetelijke vlakten, geheel met zwarte aarden bedekt, die aan aanmerkelijke rivieren een oorsprong geven. Bosschen bestaan uit eeuwen oude stammen, en zijn de gemeen, welke door dezelve rollen. Sommigen zij een gevoel van schrik in, het welk zich nimmer verwaarloosd laat overwinnen. In de vlakten van het zuidelijk gedeelte is gemakkelijk, maar in de vlakten van het noordelijk gedeelte is het onmogelijk. De bergen bevatten metalen, mineralen en kostbare gesteenten. Rijkelijk beloont de grond de zorgen der landbouwers. Rijkelijk beloont de grond de zorgen der landbouwers. Rijkelijk beloont de grond de zorgen der landbouwers.

De bewoners zijn nog niet lang gewoon, geld te ontvangen voor de paarden, welke zij aan de posten leveren; doch zij beginnen er zich vrij wel naar te schikken. Om dit voordeel te vergrooten, spannen zij dikmaals, in weerwil onzer tegenkantingen, van acht tot twaalf paarden voor onze wagens. Deze dieren loopen bij troepen in het veld; wanneer men hen noodig heeft, worden zij opgehaald; doch om voor rijtuigen te loopen zijn zij nog niet zeer gewoon, en de reizigers kunnen niet geheel zonder zorg zijn.

Tusschen de dorpen en het platte land heerscht dikmaals een ontzettend kontrast; de eerste zijn zoo ellendig, als het ander vruchtbaar is. Bijkans nergens ontmoet men werklieden, die eenige kunde bezitten, en, wat vreeze van onze wagens niet te kunnen doen herstellen, waren wij genoodzaakt, wielen, assen en meer andere soortgelijke dingen mede te voeren.

Niets woester dan *Tobolsk* is het gouvernement *Tomsk*, de grond even vruchtbaar is; tot het droogmoerassen zouden zware kosten vereischt zijn, die dezelve wilden doen, zoude het vervolg rijkelijk vergoed vinden. Het

rand-

rundvee komt er zeer wel voort; het is de eenige rijkdom der volkplanters. De oevers zijn met afzigtelijke en in de daad ſchrikwekkende hutten bezet.

Bij *Kopiewsk* kwamen wij wederom op den grooten weg van *Tobolsk*, welke niet beter is dan die wij gevolgd waren, en die ons over de tweehonderd Werſten had uitgewonnen. Vele perſonen, tot het Gezantſchap behoorende, hadden den eerſten weg ingeſlagen, en waren door *Tobolsk* gereisd.

Te *Tomsk* werden wij op eene verpligtende wijze ontvangen door den *Gouverneur*, den Heer GWASTOW. Hij bezorgde ons voorraad van tarwenbrood, hetwelk in deze oorden zeer bezwaarlijk is te bekomen. Er worden eenige nieuwe ſteenen huizen gebouwd. Voor het overige maakt deze ſtad eene ellendige vertooning.

Den 17 trokken wij over de *Kan*, eene vrij groote rivier, zijnde de grensſcheiding tusſchen de gouvernementen *Tomsk* en *Irkutzk*; wij zetteden voet in het laatstgenoemde, hetwelk het uitgebreidſte van *Rusland* is.

Dit gouvernement is vol van bosſchen, bergen en moerasſen. Minerale bronnen zijn er menigvuldig. In het noordelijk gedeelte heerscht een altijddurende winter; men vindt er lijken, die vele eeuwen ongeſchonden zijn gebleven. De geeſtelijkheid van het geheel gouvernement ſtaat onder het regtsgebied des Aartsbiſchops van *Irkutzk*. De zuidelijke ſtreken worden door de *Bratsky* of *Buraeten* bewoond, eene talrijke natie, zamengeſteld uit die der *Buraeten*, *Tungunſen*, *Sakuken*, *Kamtſchadalen* en anderen. Zij wonen in tenten, en leven van de vruchten der jagt, visſcherij, of van hun vee. Slechts de eerſte beginſels der beſchaving zijn hun bekend. Velen zijn nog het Heidendom toegedaan.

Het land is zeer vruchtbaar en wacht ſlechts op den bouw. De wegen worden zeer gevaarlijk door de herhaalde overſtroomingen, aan welke zij blootſtaan.

Den 21 September bereikten wij de oevers van de *Uda*, die van *Buraeten* bewoond worden, welke in pelterijen handel drijven. Zij zijn vrij talrijk. *Nischnij-Udinsk* is niet zulk eene aanzienlijke ſtad, als men van de fraaiheid harer ligginge, en de voordeelen van den koophandel, welke zij aanbiedt, zou mogen verwachten. Wij vonden aldaar de Zendelingen, die in de maand Mei uit *Petersburg* waren vertrokken, en het Gezant-

schap in *China* moesten verzellen. Zij waren bestemd om den Prior SOPHRODIUS en de andere kerkelijken af te losen, die er hunne scholen hebben. Deze eerste zending hield haar verblijf te *Pekin*, sedert ruim elf jaren. De nieuwe Prior APOLLOS is een man van een zeer zacht karakter. Deze zending bestaat uit tien personen.

Irkutzk naderende, vestigde zich ons oog op bekoorlijke weilanden, en eensklaps kwamen wij in donkere bosschen. Allengskens naderden wij de *Angora*, aan welke *Irkutzk* ligt. Op den 28 September kwamen wij behouden in deze stad aan. Zij is omringd van spitse bergen, wier toppen woest zijn. Voormaals was zij de hoofdstad der *Buraeten*; tegenwoordig is zij de zetel der regeringe van geheel *Siberie*. De handel, welken zij op *China* drijft, is van belang.

Alle de personen, tot het Gezantschap behoorende, waren in deze stad bijeen, ten getale van tweehonderd. De tijd, welken wij aldaar vertoefden, werd gedeeltelijk aan vermakelijkheden gewijd; de *Buraeten* namen er deel aan; zij zonden aan den Gezant eenige gelastigden, om hunne onderwerping en eerbied aan hunnen Souverein te betuigen. De *Buraeten* in deze oorden zijn ten getale van tweeduizend. Eenigen zijn Christenen; doch de meesten zijn nog Heidenen.

Eenige geleerden van het Gezantschap, een van welke was de Heer KLAPROTH, een jongeling in de talen zeer bedreven, werd benoemd om den winter in *Siberie* door te brengen; een andere keerde naar *Petersburg* terug, en wij gingen op reis naar de grenzen, den 6 October.

Het land aan deze en gene zijde van het meer *Baikal*, tot aan de grenzen van *China*, bestaat geheel uit zandachtige woestijnen, bergen en bosschen. De *Altai*-keten, welke *China* van *Rusland* scheidt, schiet hare takken wijd en zijd. Wij volgden de oevers van de *Angora* tot aan het meer *Baikal*. Op onzen weg ontmoetten wij slechts eenige hutten. Eijeren en slecht brood waren de eenige levensmiddelen, die er te bekomen waren, en zulks nog bezwaarlijk.

Met regt geven de *Rusen* den naam van *Zee* aan het meer *Baikal*; het heeft eb en vloed, even als de *Kaspische* Zee. Te *Nikolsk*, vijftig Werften van de *Angora* gelegen, worden de koopgoederen doorzocht, die uit *China* komen.

Meer

Meer dan gemeen ſchilderachtig zijn de gezigten, welke men aan dit meer ontmoet. In de verte ziet men bergen, wier top met ſneeuw bedekt is, en die den gezigteinder uitmaken. De vaart op dit meer is niet zoo druk, als de voordeelen, welke het aanbiedt, konden doen verwachten. In de onkunde van hun, die er toe gebruikt worden, moet voornamelijk de oorzaak daarvan gezocht worden.

Het meer krielt van Zeedieren; men vindt er Zeekalveren. De woningen der *Buraeten* hier te lande zijn over het geheel *zindelijk*, en kondigen eene zekere gegoedheid aan. *Selenginsk*, aan de *Selenga* gelegen, is vermakelijk en vrij wel gebouwd. Tot onze algemeene verzamelplaats was het fort, of liever het dorp *Troizkoſawsk* beſtemd; het werd in den jare 1728 gebouwd. De grond is niet kwalijk uitgekozen. Het omliggende land is onvruchtbaar en woest.

Terwijl de Gezant hier vertoefde, werd er een kourier naar *Pekin* gezonden, ter bekominge van verlof om in het Keizerrijk te mogen komen; doch van wege het talmen, vertrok een gedeelte van het Gezantſchap, zonder deszelfs wederkomst af te wachten, en begaf zich naar *Burga*.

De *Braisky* vierden eenige feesten ter eere van den Gezant; zij ontvingen hem onder het geluid van eene muzijk, die niet zeer welluidende was. Zij ſtelden hem hunne vrouwen voor, die zich op het prachtigst hadden opgeſchikt; 's avonds was er bal.

Veertig Werſten van *Troizkoſawsk* vonden wij eene volkplanting van heidenſche *Buraeten*. Hun Lama ontving ons beleefd, en wij waren, in hunnen tempel, bij hunne openbare godsdienstoefening tegenwoordig. Men hoorde er een gemompel, hetwelk door eene luider muzijk van tijd tot tijd werd afgebroken. De Lama, met een gelen mantel omhangen, en met eene ſpitstoeloopende muts gedekt, naderde eene verhevene plaats, die het altaar omringde, en gaf met een ſchel het ſein tot de plegtigheden. De muren des tempels waren met ſchilderijen verſierd, verbeeldende eenige tooneelen der helle. Achter het geſtoelte van den Lama was eene ſoort van Sacriſtie, waarin wij verſcheiden drinkſchalen zagen voor de thee en de koffij.

In den avond werd des Gezants verjaardag gevierd; zijn hotél was verlicht, en in de vergaderzaal was een

altaar geplaatst, met dit opschrift in het *Fransch*: *de eerbied schaadt niet aan de liefde.*

Het fort *Kudara*, hetwelk op de grenzen ligt, gelijkt naar een dorp; het wordt omringd van Kazematten, wier toegangen zorgvuldig bewaakt worden. Niemand durft aldaar aftreden; zelfs werden de lichten uitgebluscht, in het oogenblik als de Gezant binnenkwam. Nergens worden sporen dezer onderaardsche gewelven vernomen.

Reeds vernam men eene aanmerkelijke verandering in de gewoonten en voorwerpen der kunst, in de nabuurschap van *China*. De handelbetrekkingen met dit uitgebreid Keizerrijk zijn hier zeer druk.

Den 19 December gingen wij naar *Pekin* op weg.

NIEUWE BESCHRIJVING VAN DE WATEREN, DIE DE RIVIER MISSISSIPPI ZAMENSTELLEN; MET EENIGE AANMERKINGEN OVER HET BELANG VAN DE VRIJE VAART OP DIE RIVIER VOOR DE AMERIKANEN.

(Uit het *Engelsch.*)

De Rivier *Mississippi* ontlast zich in de Golf van *Mexico*. De loop dier Riviere, van den mond tot derzelver vereeniging met de *Ohio*, bedraagt, met de veelvuldige bogten en wendingen, meer dan 900 (*Engelsche*) mijlen. De *Ohio* wordt gevormd door de vereeniging van de *Allegheny*- en *Monongahela*-Rivieren op de Breedte van 40°, 31′ en 44″, en strekt zich in de Lengte uit tot op omtrent vijf graden ten westen van *Philadelphia*. De loop is omtrent 1188 berekende mijlen, door eene aangename, vruchtbare en gezonde landstreek.

Bij de zamenvloeijing van de *Allegheny* en *Monongahela* staat het Fort *Pitt*, en omtrent tweehonderd roeden van daar, op den oostelijken oever van de *Monongahela*, ligt de Stad *Pittsburg*, eene plaats van groote aangelegenheid, en dagelijks toenemende. De *Ohio* is van viertot zevenhonderd roeden wijd, tot dat dezelve op een honderd mijlen van de *Mississippi* komt, waar de wijdte duizend roeden haalt. Dezelve ontvangt de wateren van meer dan veertig rivieren en kreken, veelal bevaarbaar, en heeft gemeenschap met de meren *Erie*, *Ontario*, *St. Clair*,

Clair, en *Huron*. Deze rivieren en kreken doorsnijden en maken vruchtbaar de beste streken des lands in de Vereenigde Staten.

De landen aan de beide zijden van de *Ohio* en derzelver takken, zich zuidoost- en zuidwestwaarts uitstrekkende, bevatten eene ruimte van een millioen vierkante mijlen. In het verslag, gegeven door Kapitein HUTCHINS, Geographist van het Congres, beschrijft hij het gedeelte door hem opgenomen, liggende tusschen de drie-en-dertig en vijf-en-veertig graden Breedte en acht-en-zeventig en negen-en-veertig graden Lengte, als een uitgestrekt land, 't welk, ten aanzien van de gezondheid, vruchtbaarheid en verscheidenheid van voortbrengselen, misschien niet overtroffen wordt door eenig land op den aardkloot.

Volgens HUTCHINS verslag, brengt het een overvloed van graan, hennip en vlas voort. De bosschen zijn vol van suiker-, noten-, esschen- en eiken-boomen. Men vindt er beeren, buffels, harten, kalkoenen enz.

Mr. LEWIS EVANS (een ander Agent van het Congres) bekrachtigt deze opgave. Hij voegt er nevens, dat de meeste bergen, aan beide de zijden van de *Ohio*, uitmuntende kool, alsmede zoutwellen bevatten; dat men ijzererts en lood-mijnen op de oevers vindt. De *Ohio* en de rivieren, die zich daarin ontlasten, wemelen van visch en groote visschen in vele soorten. Bij de boomen, door Kapitein HUTCHINS opgeteld, voegt hij, dat de hooge en drooge landen druiven opleveren, en de lage vol zijn van populieren, berken en olmenboomen; beneden of zuidwaarts van de *Rapids* (een waterval in de *Ohio*, 705 mijlen beneden het Fort *Pitt*) ontmoet men verscheide laagten met ceder- en cipressen-boomen, die zeer zwaar zijn, alsmede eene menigte van rietstaven, gelijk er in *Zuid-Carolina* groeijen. De andere voortbrengsels des lands zijn (volgens Mr. EVANS) tarwe, *Indiaansch* koorn, boekweit, rogge, boonen, vlas, hennip, tabak, zijde; er doen zich uitgestrekte velden op met roode en witte klaver, en andere nutte grasgewassen. Op een afstand van 584 mijlen beneden het Fort *Pitt*, aan den oostkant van de *Ohio*, op omtrent drie mijlen afstands, en bij het begin van eene kleine kreek, waar men verscheide groote zoutbronnen ontmoet, treft men (naar Mr. EVANS berigt) in grooten getale beenderen en tanden aan, die men verondersteld heeft Olifantstanden te zijn, doch door Dr. HUNTER beschreven als toe-

behoord hebbende aan eenig vleeschetend dier, grooter dan de Olifant. Zij zijn volmaakt gelijk aan die van het Onbekende Dier, of den Mammoth, door Mr. PRALE, een *Amerikaan*, te *Londen* vertoond.

In eenige waarnemingen, medegedeeld aan den Graaf VAN HILLSBOROUGH, ten jare 1770, wanneer deze Secretaris van Staat was voor het *Noord-Amerikaansch* Departement, door eenen Mr. WARTHON van *Philadelphia*, ſtelt hij, volgens gedane opgaven, vast, „ dat geen „ gedeelte van *Noord-Amerika* minder aanmoedigings „ behoeft tot het voortbrengen van ſcheepsbehoeften en „ ruwe ſtoffe voor de manufacturen in *Europa*, en om „ de *Weſtindiſche* Eilanden van allen noodigen voorraad „ te voorzien, dan de landſtreek aan de *Ohio*."

Volgens de berigten van dezen en andere Perſonen, blijken de volgende hoogstnuttige artikels gevonden te worden bij de takken van de *Ohio*: bij de *Licking-* en *Laconic*-kreken eene menigte van kolen en ſteenen tot bouwen geſchikt; bij *Kiskeminetas* kolen en zout; nabij *Muskingum* ſcheepstimmerhout, zoutbronnen, kool, wetſteenen, witte en blaauwe klei voor pottebakkerijen en glaswerk; omſtreeks *Hockhocking* kolen, bouwſteen; nabij *Tottery* Carolina-riet; omſtreeks *Great Salt Lick Creek* zoutbronnen, witte klei en kalkſteen; nabij de *Buffaloe*-rivier (op 925 gemeten mijlen van het Fort *Pitt*) hennip, vlas, koorn, tabak, kool, kalk- en bouwſteen; niet verre van de *Oniatanon* een zilvermijn, kalk- en bouwſteen, zout, kool, blaauwe, gele en witte klei voor glaswerk en pottebakkerijen, hennip, hop, appelen, peren, kerſen, meloenen, enz. De inwoners nabij de laatstgemelde rivier handelen in huiden en pelterijen, ten beloope van 5000 P. St. 's jaarlijks.

Van de vereeniging der *Miſſiſſippi* en *Ohio* ſtrekt zich de eerſte door middel van verſcheide takken uit tot en heeft gemeenſchap met de meren *Erie*, *Ontario*, *St. Clair*, en *Huron*. De beſchrijving van de landen op den oever der *Miſſiſſippi* is zoo zeer overeenkomſtig met het reeds opgegevene, dat de opgave louter herhalen zou wezen. Er zijn verſcheide *Franſche* en andere Vastigheden aan de *Miſſiſſippi*, boven derzelver vereeniging met de *Ohio*, welke reeds ten tijde van Kapitein HUTCHINS gezegd worden ruim 1200 weerbare mannen te kunnen opleveren.

In *Amerika* is onlangs een Uittrekſel in 't licht gekomen

men van het Handſchrift eens Reizigers, waarin wij vermeld vinden, „ dat aan beide de oevers van de *Miſſiſippi* vele teekens gevonden worden, dat dit land, in vroegere eeuwen, zoo wel bebouwd en zoo digt bewoond geweest is als tegenwoordig de landen aan den *Donau* of den *Rhijn*: 't welk ten volle uitwijst, dat de Geleerden te haastig geweest zijn met *Amerika* den naam van de *Nieuwe Wereld* te geven, of hetzelve aan te merken als een oorſpronkelijk geſchenk aan de *Europeanen*, uit de hand der Nature ontvangen."

De redenen, waarop dit denkbeeld gegrond is, hebben niet weinig ſchijns, en verdienen zeker opmerking. Wij willen, voor de liefhebbers der Oudheid, er de voornaamſte trekken uit opgeven.

„ Behalve de ruïnen in de landen dar *Illinieezen* en *Wabaſchen*, (liggende onmiddellijk boven de zamenvloeijing van de *Miſſiſippi* en de *Ohio*) waarvan dikwijls geſproken is, zijn er andere niet min opmerkenswaardige, eenige honderd mijlen meer westwaarts gelegen, en bovenal in het land omſtreeks de groote Watervallen van de *Miſſiſippi*. Wanneer men deze Watervallen, gewoonlijk de *Watervallen van St. Antonij* genaamd, nadert, ontmoet men vele piramiden van aarde, van 30 tot 70 en zelfs 80 voeten hoog. Deze zijn waarſchijnlijk de Graftombes van de oude Koningen en Opperhoofden in dit gedeelte van *Amerika*; ſchoon er andere voorkomen, welke ik geloof, dat opgerigt werden ingevolge van eene groote en beſliſſende overwinning, en misſchien om de beenderen en overblijfſels der verſlagenen te bedekken. In verſcheide van deze piramiden horizontaal delvende, vonden wij veelal een weinig boven het groudſtuk eene bedding van eene witte zelfſtandigheid, eenigzins naar vochtige lijm gelijkende, naar alle waarſchijnlijkheid verſcheide roeden diep, of misſchien ten naasten bij de geheele lengte van de doorſneedlinie. Ik had zelfs reden om te gelooven, dat deze vaste kalkaardige zelfſtandigheid het overblijfſel was van geraamten, misſchien *twintig* eeuwen geleden begraven, door den tijd en de werking der elementen in den tegenwoordigen ſtaat gebragt.

„ Eenige jaren geleden werd er, verder de *Miſſiſippi* af, een koper-mijn geopend, en, tot groote verbazing der werklieden, vond men, verſcheide vademen beneden 's aardrijks oppervlakte, eene groote verzameling van mijnwerktuigen. Een ander perſoon, delvende om

eene wel te vinden, ontdekte een ſteenen fornuis, vijf vademen beneden de tegenwoordige oppervlakte; in hetzelve was eene menigte van kool en brandſtoffe, die misſchien in de dagen van MOZES of LYCURGUS gebrand hadden.

„Zeer onlangs wierd er, op eene plaats aan de oevers van de *Ohio*, waar de kant uitgebrokkeld was door de ondermijning des waters, een ſteen uit van de hardſte ſoort van zwart marmer, omtrent zeven ponden wegende: dezelve had twaalf gelijke oppervlakten; elke oppervlakte was wiskundig gelijkzijdig en gelijkhoekig. Dit bleek geene ſpeling der Natuur, maar een werk van naauwkeurige kunst te wezen, en door menſchenhanden gemaakt.

„Nabij de watervallen van de *Miſſiſippi* is eene zoutwelle in de bedding der riviere, welke omgeven is geweest, ſints onbekende oudheid, met een ſteenen muur, om het versch water er buiten te houden. Somtijds, bij hooge vloeden, vloeit echter de rivier over dit ſteenen afſchutſel heen, en vermengt zich met het zoute water, zoodat het geen zout zijn de Wilden verſchaffe, voordat de rivier aanmerkelijk gevallen is.

„Op vele plaatſen heeft men cirkelswijze veſtingwerken in dit gelfde land ontdekt; ſteeds zijn ze met diepe grachten omgeven en met een bolwerk voorzien. — Uit deze en vele andere ſoortgelijke overblijfſels der oudheid zou men gereedelijk tot de gedachten komen, dat de Wereld veel ouder is dan algemeene meening wil. Vele Stammen aan den westkant van de Groote Rivier, boven gemeld, ſtellen het beſtaan huns Volks op meer dan 20,000 Maanjaren; en de *Indianen* in het ooſten gaan veel verder in de diepte der oudheid terugge; ſchoon zoo wel de eene als de andere vele voorvallen van dien vroegen tijd ophalen, die blijkbaar met veelvuldige fabelen doorweven zijn (*)."

Zonder ons in te laten, om op de echtheid dezer gemel-

(*) Dit vertalende, konden wij niet nalaten onze Lezers terug te wijzen tot onze *Letteroef. voor* 1806. II D. bl. 621. en hun te herinneren aan eene Aanteekening, die hooge oudheid der Volken betreffende, voorkomende in HAAFNER's Verhandeling over de Zendelingen, bl. 133 des XXII Deels der *Verh. van* TEYLER's *Godg. Genoatſchap.*

melde ontdekkingen des ongenoemden Reizigers onderzoek te doen, en de waarschijnlijkheid van het gevolg, daaruit afgeleid, ten opzigte van de oudheid der Wereld, kan ik niet nalaten te vermelden, dat vele andere Reizigers in deze oorden van dergelijke ontdekte oudheden spreken: en staat het mij vrij, hier eene gissing te wagen, zoo komt het mij waarschijnlijk voor, dat *Amerika* zeer bevolkt was, lang vóór de inrukking van ATTILA en diens horden in de zuidelijke gedeelten van *Europa*.

Het is eene bewezene zaak, dat de noordelijkste uitersten van de twee groote Vastelanden elkander tot op omtrent achttien mijlen naderen. Wij mogen, overzulks, wel veronderstellen, dat, wanneer deze zoogenaamde *Officina Gentium* te vol volks werd, en er uittogten geschiedden naar *Pannonia*, *Mœsia Dacie*, *Engeland*, *Italie*, *Frankrijk* en *Spanje*, velen de straat overtogen tusschen hun en het wester-vasteland; dan, misschien bevindende dat de luchtstreek en de grond in deze noordelijke gewesten niet gelijk waren aan die, welke hunne volksgenooten ontdekten in de zuidelijker deelen des vastenlands van *Europa*, keerden velen terug, en vloegen den anderen weg op. De zoodanigen nogtans, die bleven, moeten noodwendig ontdekt hebben, dat, hoe verder zij zich zuidwaarts begaven, de grond beter en de luchtsgesteltenis zachter werd. Het is geenszins onwaarschijnlijk, dat de *Mexikonen* en de *Indianen* van het zuidelijk *Amerika* oorspronkelijk deze Barbaren geweest zijn, door de warmer luchtstreken meer verwijfd geworden. Allen, die ooggetuigen geweest zijn van het onderscheid tusschen de Inboorlingen, niet verder van elkander verwijderd dan *Massachusetts* en *Zuid-Carolina*, zullen erkennen, dat deze verandering nog meer mogelijk is in den Wilden, die van zijne ruwe en ongunstige luchtstreek in eene zachte en weelderige overgant.

De zuidelijke *Indianen* mogten dan het noordelijk gedeelte overlaten aan hunne ruwere broederen, die na hun kwamen, en dus, door de uitwerking der luchtstreke, de trapswijze veranderingen plaats grijpen van het zelfde volk, van éénen stam afkomstig, doch vaneengescheiden, en onderworpen aan en gedreven door verscheide natuurlijke oorzaken. In dezer voege valt ligt reden te geven, waarbij die veranderingen toekwamen, en dat de beschaafde *Mexikonen* en de woeste *Mohawken* den-

denzelfden oorſprong hebben. — De *Mexikanen*, waarſchijnlijk bevindende dat hunne Noordelijke Broeders zeer onrustig van aard waren, wierpen die cirkelvormige Sterkten op, hier boven gemeld, en de Piramiden waren de begraafplaatſen, waarin zij de geſneuvelden ter aarde beſtelden; tot dat zij, afgemat door dit herhaalde vechten, meer zuidwaarts heen trokken, en het noorden aan hunne aanvallers overlieten, die, zich daar met den tijd vestigende, de *Cherokees*, *Chickaſaws*, *Chactaws* enz. vormden.

Dan, de gisſing daar gelaten, is het blijkbaar, uit de onmetelijke landen, toebehoorende aan de Vereenigde Staten, waardoor de takken van de *Miſſiſippi* heen loopen, en tot uitvoer van welker voortbrengſelen die Rivier de éénige opening geeft, dat de vrije vaart daarop onmisbaar is voor de Inwoners, die thans zeer talrijk zijn, en misſchien 900,000 zielen bedragen. Zij zijn te onbeſchaafd en te onverdraagzaam, om het bedwang zelfs van hun eigen Landbeſtuur te verdragen; gelijk de twee opſtanden in het Westen, wegens de opgelegde Belasting door het *Amerikaansch* Gouvernement, ten duidelijkſte toonen. Om deze te ſtillen, werden bijkans vijf millioenen Dollars te koste gelegd; en er is weinig reden om te twijfelen, indien de Wetgeving der *Amerikaanſche* Staten geene vaardige en beſliſſende maatregels genomen hadde, om het geſchil, ten aanzien van den Intendant van *Nieuw Orleans* gerezen, te vereffenen, of zij zouden, gelijk zij verklaarden, in *Louiſiana* getrokken zijn, en zichzelve regt verſchaft hebben.

Ik heb reeds opgemerkt, dat de *Miſſiſippi* de éénige uitvoer-rivier naar zee is voor de voortbrengſelen van het westelijk grondgebied. De reden hiervan is deze: de hooge *Allegheny*-bergen loopen dwars over het geheel der Vereenigde Staten in de lengte in eene noordoostelijke en zuidwestelijke rigting, zoo dat er geene gemeenſchap is tusſchen de rivieren aan den oost- of westkant, door de Inwoners der oostelijke deelen de *Ultramontane*-wateren geheeten. — Die van *Virginie*, 't is waar, hebben het denkbeeld van eene groote onderneming, om namelijk de vaart op de *Potomack* tot den voet der *Allegheny*-bergen te brengen; men ſpreekt ook van eene andere gemeenſchap daar te ſtellen, door middel van de westelijkſte takken der *Susquehannah*; doch deze pogingen in het werk te ſtellen, zoo het immer gebeure, zal

veel

veel tijdsverloop kosten; en zelfs, indien ze tot ſtand kwamen, blijft er over eene verdrietige en zeer kostbare overvoering te land over het gebergte, zoo dat het meeste van den uitvoer uit het westelijk grondgebied ſtand moet houden door het kanaal van de Rivier *Miſſiſippi*.

De afloop van de *Ohio* is zoo verbazend ſnel en ſterk, dat tegen den ſtroom op te varen volſtrekt ondoenlijk is; de droogten en andere belemmeringen zijn zoo veelvuldig, dat het ten uiterſte veel gewaagd zou zijn, een ſchip en ſcheepslading naar zee te zenden. De Inboorlingen laden daarom hunne koopwaren in booten, of leggen ze op vlotten, die met den ſtroom in alle ſaizoenen kunnen afzakken, en, behoorlijke voorzorge aanwendende, alle deze gevaren vermijden. De vaartuigen of vlotten worden geroeid of met ſtokken voortgeſtuwd tot *Nieuw Orleans*, waar men ze verkoopt, en de goederen opſlaat, tot dat er zich eene ſcheepsgelegenheid aanbiedt naar de markt, op welke de koopwaren gewild zijn.

BRIEF VAN MR. J. SCHELTEMA, OVER HETGENE HIJ AANGAANDE ANNA EN MARIA TESSELSCHADE, DE DOCHTERS VAN ROEMER VISSCHER, HEEFT KUNNEN VINDEN, EN WAT HEM NOG ONTBREEKT.

Aan de Heeren, Schrijvers der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Wel Edele Heeren!

Dat uwe Recenſie van mijne Redevoering *over de Brieven van* P. C. HOOFT, in hare voornaamſte deelen, en het algemeen *gunſtig* onthaal van dezelve bij verſtandigen, mij zeer aangenaam zijn, zal ik niet behoeven te verbergen. Dit een en ander geeft mij hoop, dat mijne *Redevoering over het lot en de verdienſten van* ANNA *en* MARIA TESSELSCHADE, *de Dochters van* ROEMER VISSCHER, *de Vriendinnen van* HOOFT, niet minder welkom zal zijn. Dan ik zie tevens nu zoo wel mijn pligt als mijn lust rijzen, om dit Stuk zoo volledig te maken als zijn kan. Door beſef van het laatſte vind ik mij, daar Gij door uwe uitnoodiging uwe genegenheid voor dit onderwerp reeds hebt doen blijken, opgewekt, om eens breedvoerig aan Ul. te ſchrijven, over hetgene ik aangaande dit edel Zusterpaar gevonden heb, en wat mij nog, haar aangaande, ontbreekt.

breekt. Ik ſtreel mij reeds met de hoop, dat door het plaatſen van dezen Brief in Uí. geacht Tijdſchrift vergetene handſchriften en kunſtwerken van beide uit de donkere hoeken zullen hervoortkomen, en de beminnaars onzer letterkunde zullen willen medewerken tot eenen Letterkrans, die voorál aangenaam zal zijn aan de beminnelijke Sexe, als geldende twee harer luisterrijkſte ſieradjen.

Wat berigten en getuigenisſen van anderen, haar aangaande, betreft, hierin ben ik boven wenſchen geſlaagd. Zeer veel heb ik gevonden in de Werken van M. BALEN, P. HUISINGA BAKKER, C. BARLAEUS, S. VAN BEAUMONT, J. VAN BEVERWIJK, Vrouwe C. P. (BRACONIER), G. BRANDT, G. BREDEROO, ALIDA BRUNO, J. DE BRUNE, J. CATS, H. DE GROOT, G. VAN HASSELT, D. HEINSIUS, Z. HEYNS, P. C. HOOFT, C. HUYGENS, D. R. KAMPHUYZEN, G. KLINCKHAMER, J. KOK, J. LYDIUS, L. PEUTEMANS, E. PUTEANUS, J. VAN VONDEL, J. VOS, J. VOLLENHOVE, J. WAGENAAR en J. WESTERBAEN; bijna te veel loſſprank, vermits op de getuigenis van Dichters doorgaans eenige korting valt, en vriendſchap of liefde de pen van ſommigen ſchijnt beſtuurd te hebben.

Aangaande eigene geſchriften, dicht- en kunſtwerk, ben ik veel minder geſlaagd; en hierdoor vrees ik, dat deze poging te veel bij die voor de eer van HOOFT zal afſteken: toen heb ik des mans hooge waarde bijna alleen uit eigen werk kunnen betoogen; hier moest ik alleen uit berigten van anderen te werk gaan, en derhalve van den weerglans luister ontleenen.

Van ANNA's werk heb ik alleen de *verbeteringen* en *aanvullingen van* ROEMER VISSCHER's *zinnepoppen*, het *lofdicht* op CATS en eenige losſe ſtukjes, verſpreid in *de Zeeuwſche Nachtegaal*, in *Klio's Kraam*, *de Nederlandſche Helicon*, *de Hollandſche Parnas*, in de *Verzamelingen van verſcheidene Gedichten*, in 1650, 1653 en 1659 gedrukt, en in de Werken van HUYGENS en HOOFT.

Van TESSELSCHADE heb ik, behalve eenig *Handſchrift* van weinige beteekenis, alleen eenige dichtſtukjes, in dezelfde boeken gevonden, en een in *Apollo's harp*. Dan uit de reeds aangehaalde Schrijvers bleek het mij, dat er van beide ongelijk veel meer dichtwerk aanwezig moet geweest zijn, zonder dat ik weet of dit immer gedrukt zij of niet.

Behalve meerdere, ontbreken mij zeker van ANNA, een *Bijſchrift op de Afbeelding van* HUGO DE GROOT (*), en haare *Gelukwensch over zijne ontkoming van Loevestein* (†); zij moet ook

(*) Dit moet geplaatst zijn voor den 8ſten druk van het *Bewijs van den waren Godsdienst*; dan deze druk is door mij vergeefs gezocht.

(†) VOLLENHOVE: *Poëzij*, bl. 519, en *Brieven* achter het Leven van G. BRANDT, 194. Dit vers is door DE GROOT zelf in Latijnſche dichtmaat overgebragt; het Handſchrift zelf is aan mij verbroken.

ook nog een groot Werk ondernomen hebben tot eere van Prins WILLEM I. (*).

Aangaande dichtstukjes en letterwerk van TESSELSCHADE, die verloren of in het donker zijn, vond ik meerdere berigten. Ik heb vergeefs gezocht naar dat op de *schaduw* (†), op SUSANNA BARTALOTTI (‡), aan C. HUYGENS (§), het antwoord op deszelfs klinkdicht aan BARLÆUS (**), een *sonnet op zijne Hemelvaart* (††), *op den Vrede te Munster* (‡‡). Dan het meest beklaag ik mij, dat ik nergens heb kunnen opsporen hare overzetting van het *Jeruzalem verlost* van TORQUATUS TASSO (§§), waaraan zij bijna gedurende haar geheel leven moet gewerkt hebben, en waarvan ontelbare lofspraken bij de genoemde Schrijvers gevonden worden, alsmede de vertaling der *Adonis* van MARINO (***). Hoe gaarn wenschte ik deze juweelen ergens te kunnen opsporen! Het is mij gebleken, dat ANNA, na het overlijden van hare Zuster, erfgename van deze is geworden; van hier dat deze handschriften, blijkens VOLLENHOVE, (*Poëzij*, bl. 519, en *Brieven*) in eigendom geraakten van Mr. ROEMER of ROMANUS VAN WEZEL, Advocaat in den Haag. Uit eene aanteekening van 1712 bleek mij, dat vele papieren en kunstwerken toen nog bewaard werden bij eenen VAN WEZEL, Procureur in den Haag; dan welke nasporingen ik ook gedaan heb, ik heb geen het minste licht in dezen kunnen erlangen, en ben geheel onkundig gebleven van het lot van dezen tak der Familie van VAN WEZEL. Door dat de leden van dezelve bij de Roomsche Kerk gebleven zijn, schijnen de betrekkingen tot andere leden van dit geslacht minder te zijn aangehouden, hetwelk anders in vele takken, ook met den naam van VAN DEN HONERT, gebloeid heeft en nog bloeit.

Ter ontdekking van onbekende verzen en geschriften kan misschien dienen, dat ik opgeef, dat beide Zusters, naar de gewoonte van dien tijd, hare verzen en brieven teekenden met hare gewone zinspreuken. Die van ANNA was: *Genoegh is meer*, en die van TESSELSCHADE: *Elck syn waerom*.

Aangaande kunstwerk ben ik nog minder gelukkig geweest. Van ANNA's werk heb ik nimmer iets gezien, dan alleen eene kleine teekening; van TESSELSCHADE alleen een roemer, door haar

(*) VONDEL's *Poëzij*, I, bl. 718.
(†) BARLÆI *Poem.* II. 433.
(‡) HOOFT's *Brieven*, No. 381.
(§) Ald. No. 385.
(**) Dit Klinkdicht is in de *Korenbloemen* bl. 652, zie BARLÆI *Epist.* P. II. p. 668.
(††) HOOFT's *Brieven*, No. 506.
(‡‡) VOS, *Gedichten*, bl. 121.
(§§) Inzonderheid bij DE BRUNE, *Wetsteen der Vernuften*. VONDEL, *Opdragt der Electra*, en in de *Brieven* van VOLLENHOVE l. c.
(***) VOS, *Gedichten*.

haar met verwonderlijke ſchoonheid beſchreven; ook heb ik in bewaring een borſtſtuk of keursje met koralen geborduurd: of dit haar werk zij, durf ik niet ſtellig verzekeren; dan het is van bijzondere fraaiheid en ſmaak. Bij HOOFT (*Brieven*, N°. 198) is melding van zulk een *borst van gitte;* en de verliefde BARLÆUS beklaagde zich (*Poem.* II. 431) over zulk een hard ſieraad en dekſel van den zachten boezem. Ter ontdekking van kunstwerk kan dienen, dat ANNA haar werk teekende met een merk, zijnde de letters A R aan elkander; en TESSELSCHADE met het hare, zijnde een M met eene T in het midden. In den roemer, door mij gezien, ſtaat dit merk in den voet.

Hoogstwaarſchijnlijk, doch niet zeker, is het, dat beide Zusters Stamboeken of *Albums* hebben gehouden; indien deze bewaard waren, zoude uit dezelve misſchien het een of ander te ontdekken zijn.

Ik zal bij de uitgaaf, behalve eene proef van beider handſchrift en hare emblemata of blazoenen, afbeeldingen geven van beider gelaat; van dat van ANNA is nimmer, zoo veel ik weet, eene uitgegeven; de plaat wordt vervaardigd naar eene ſchoone teekening van J. STOLKER, gevolgd naar eene groote ſchilderij van NIC. VAN DER HECK, 1625. Van TESSELSCHADE heb ik alleen de prent van C. PLOOS VAN AMSTEL, naar de teekening van H. GOLTZIUS, 1612, waarnaar ook een plaatje in den *Almanak voor Vrouwen*, 1793, is vervaardigd. Gaarn gaf ik een ander portrait, omdat het beſtaande haar zeer jong afbeeldt. Er moet nog eene groote ſchilderij van PAULUS MORELZE beſtaan, waarſchijnlijk ook een door gemelden N. VAN DER HECK, Schilder te *Alkmaar;* ten minſte is haar Echtgenoot ALLARD VAN KROMBALG in 1625 door dezen geſchilderd. Ter bevordering van opſporing en ontdekking kan dienen, dat haar geboortejaar is 1594, en dat haar wapen beſtond uit een ſchuins gedeeld ſchild, in welks bovenſte helft een zwarte klimmende bever is op een zilveren veld, en in de onderſte helft drie roode palen op goud.

Deze Redevoering zal wederom vergezeld worden van vele bijvoegſels en aanteekeningen; onder deze zijn bijzonder uitgedegen die aangaande ROEMER VISSCHER, den Vader van beiden, den Hollandſchen MARTIAAL. Naar mijn inzien is deze mans waarde, als opbouwer onzer taal en dichtkunde, te weinig bekend. Zoo veel mij bewust is, is er nimmer eene afbeelding van zijn gelaat gedrukt uitgegeven; alleen weet ik, dat, bij de verkooping der kunstwerken van gemelden Heer STOLKER, eene ſchoone teekening hiervan voor *f* 50 verkocht, dan niet, waar dezelve gebleven is; gaarn zoude ik ook hiermede mijn werk verſieren.

Na dit alles nu medegedeeld te hebben, heb ik niets meer te doen, dan mij en mijn werk, door uw Tijdſchrift, henſchelijk te bevelen aan de vereerende medewerking van al-

alle beminnaars der Vaderlandſche Kunst en Letterkunde; van welke laatſte een beminnelijk vak, te weten, het aandeel, 't welk der ſchoone Sexe toekomt in den roem door Nederlanders hierbij verworven, maar al te zeer verwaarloosd is.

Alles, wat men mij, betrekkelijk tot deze beide verdienſtelijke Vrouwen of haren Vader, zendt of berigt, zal mij welkom zijn; van hetzelve zal een ſpoedig, kiesch en dankbaar gebruik gemaakt worden. In de hoop van eenen rijken oogst, zal ik tot 1 Junij wachten met de Redevoering ter perſe te geven, en geef mijn adres op, wonende *op de Keizersgracht over de Groenlandſche Pakhuizen*, N°. 378.

Verders betuig ik aan *Ul.*, *Wel Edele Heeren!* mijne dienstvaardigheid tot *Ul. pogingen*, en noem mij met hoogachting

Uwen heilw. Dienaar

Amſterdam, den 12 Maart 1808. JACOBUS SCHELTEMA.

IETS, RAKENDE HET GESCHIL OVER DE VERKLARING DER PROEFNEMING VAN BOYLE.

Het verſchil over de bewuste Waterweegkundige Proef van BOYLE, zuiver wetenſchappelijk, begint een krijgshaftig aanzien te krijgen, vooral ſedert den Heere AENEAE (*) behaagd heeft er dien toon aan te geven, en een ongenoemd Schrijver (†) hem in dien trant beantwoord heeft; in welke ſchermutſelingen ik niet voorheb eenig deel te nemen. Door veel ſchrijvens toch wordt de waarheid doorgaans zoek gebragt, meer ten minſte verdonkerd dan opgehelderd. Niets is eenvoudiger, dan de opmerking, dat Glas, ter oorzake van meerdere Digtheid uit zichzelve zwaarder dan Water, door hetzelve moet heen zinken, zonder dat het water, 't welk zich tuſſchen de wanden ophoudt, hieraan iets toebrenge. Die dit niet kan, of gelieft, op te merken, zal door niets overtuigd worden. De Heer AENEAE, voor wiens kunde ik hoogachting heb, had zich, in plaats van den omſlagtigen toeſtel van Proeven, welke algemeen erkende Hydrostatiſche Waarheden voor het oog aantoonen, mijns achtens, hiertoe moeten bepalen, als den grondſlag mijner gegevene verklaring; doch dit ſtilzwijgend voorbijgaande, beroept hij zich eindelijk

(*) *Iets over de Waterweegkunde* enz. bij J. VAN DER HEY, 1807.
(†) Geplaatst in het *Mengelwerk der Alg. Vad. Letteroefeningen*, met het begin dezer Maand uitgegeven.

lijk (bladz. 28), even als alle andere Natuurkundigen na BOYLE, ten bewijze, dat het ingeloopene water op den arm der Balans weegt, op het Bijvoegsel van het Gewigt, 't geen tot herstel van het evenwigt noodig is; omtrent welk *Verschijnsel* toch geen verschil is.

Zoo er nog Lezers zijn (de meesten toch moet dit reeds vervelen), zie ik nog meer geschrijf te gemoet; want de Stelker van het zoo even gemeld Stukje in het *Mengelwerk der Letteroefeningen*, schoon daarin veel goeds voorkome, zoekt, ter wederlegging van den Heer AENEAE, mijne gegevene verklaring van het zinken van het fleschje door eene Proef zigtbaar te maken, welke tot dat einde niet dienstig is, en iets misleidends voor het oog heeft. Zijne Balans slaat niet door, nadat het water in het fleschje geloopen is. Dit is voor het oog der aanschouwers waar, die niet opmerken, dat er nagenoeg op hetzelfde oogenblik, als het water in het fleschje loopt, zoo veel Gewigt van het fleschje wordt afgenomen, als hetzelve *schijnbaar* zwaarder wordt, nadat het water er ingedrongen is; welk Gewigt, met een draadje aan het fleschje gehangen, bijkans, bij voorbeeld, op eene Lijn afstands, den bodem raakt. Zoodra de Balans eene Lijn doorslaat ('t geen zij wezenlijk doet), valt dit Gewigt op den bodem, en wordt er aldus afgenomen. Hing dit een Duim van den bodem, de Balans zou ook een Duim doorslaan.

Tot dergelijke bedenkingen en tegenbedenkingen zou bij meerder geschrijf telkens aanleiding zijn. Terwijl de Schrijvers zichzelven vermaken, vervelen zij de Lezers. Ik meen genoeg gezegd te hebben, en wil niet gaarne hierin den kinderen slachten, wien het te doen is, het laatste woord te hebben.

Amsterdam, 5 Maart 1808. G. HESSELINK.

OVER EEN DIAMANT, BIJ DEN NAAM VAN PITT OF DE REGENT BEKEND.

Het Geslacht van PITT, zoo vermaard geworden door de begaafdheden van Lord CHATAM en diens Zoon, is zijn vermogen gedeeltelijk verschuldigd aan de sommen, welke het, nu eene eeuw geleden, uit *Frankrijk* heeft ontvangen.

De Grootvader van Lord CHATAM was genaamd THOMAS PITT, en woonde, gerulmen tijd, op zijne landgoederen in het Graafschap *Dorset*. Handel- en geldzucht, die, in de zeventiende eeuw, de aloude zeden der *Engelsche* natie veranderden, ontrukten ook THOMAS PITT aan den schoot zijner vreedza-

me

me velden. In den jare 1679 vertrok hij naar de *Engelſche Indiën*, die zich toen tot eenige plaatſen aan de kusten van *Coromandel* en *Malabar* bepaalden. Het Fort *St. George*, bij *Madras*, was de hoofdplaats: de Heer PITT werd er Gouverneur van; 't was de aanzienlijkſte post in *Indie* voor een Engelschman. — Hij vertrok van daar in 1709 of 1710, en had tot opvolger eenen broeder van den beroemden ADDISON.

Naauwelijks was de nieuwe Gouverneur in het bewind getreden, of verſcheiden *Engelſchen* en *Indianen* verſchenen voor hem, om zijnen voorzaat te beſchuldigen, eenen *Indiaanſchen* Koopman een edelgeſteente van groote waarde te hebben afgetroggeld. Deze beſchuldiging woei welhaast naar *Engeland* over, alwaar de Ex-Gouverneur PITT in den grootſten luister leefde; hij wederleide dezelve; en vermits er nooit wezenlijke bewijzen voor die aantijging zijn voortgebragt, beſchouwden kundige lieden eenparig dezelve als eene dier lasteringen, met welke de nijd elkeenen, door verdienſte of rijkdom uitſtekende, doorgaans vereert.

Zie hier de zaak, zoo als het Geſlacht van PITT dezelve beſtendig heeft opgegeven.

De Heer THOMAS PITT, Gouverneur van *Coromandel*, hoorde van Diamantmijnen ſpreken, nabij *Parteal* ontdekt, twintig mijlen van *Maſulipatan*, en vijf-en-veertig mijlen van *Golconda*. De *Indianen* tot het bewerken van dezelve willende aanmoedigen, maakte hij bekend, alle de Diamanten te willen koopen, die men hem zou brengen. Een koopman, onder andere, bood hem een grooten ruwen Diamant aan, welks waarde zich bezwaarlijk liet bepalen. Na lang over en weder ſpreken, kocht de Heer PITT den ſteen voor 48,000 pagoden, of 20,400 ponden ſterlings, of ruim twee tonnen gouds; denzelven naar *Engeland* hebbende gezonden, kostte hem het bewerken bij de 130,000 guldens. Toen eerst konde men over de wezenlijke waarde des Diamants oordeelen. De Regent, Hertog VAN ORLEANS, kocht het geſteente voor de Kroon van *Frankrijk*, voor eene ſomme van 135,000 ponden ſterlings, of ruim veertien tonnen gouds. Doch vermits de Regent lang aarzelde om eene zoo aanmerkelijke ſomme te verſpillen, verſpilde, zegt men, de Heer PITT eene ſomme van 60,000 guldens *om de zaak af te maken*. Slechts een gedeelte dier ſomme werd met gereede penningen betaald; en 't is, ongetwijfeld, deze bijzonderheid, welke den Heer DUTENS heeft doen zeggen, dat deze Diamant voor 2,000,000 en een half livres is gekocht, terwijl de Heer JEFFERYS bewezen heeft, dat dezelve bij de 4,000,000 Franſche livres waardig was.

Ondanks der waarſchijnlijkheid van dit berigt, en tien of twaalf ſoortgelijke voorbeelden, heeft de laster niet afgela-

ten van het Geſlacht van PITT het verkrijgen van dezen Diamant tot misdaad te rekenen. POPE, die tusſchen een Epigram en de waarheid nooit in twijfel ſtond, heeft dit vertelſeltje in een zijner Hekeldichten aangevoerd.

Deze vermaarde Diamant, nu eens *de Pitt*, ſomtijds *de Regent* genaamd, weegt 136 karaten, en is een der ſchoonſte en grootſte, ooit in Europa gezien. Nogtans heeft hij zijne mededingers. De *Franſche* Kroon bezat er eenen, *de ſchoone Sancy* genaamd, wegende 55 karaten; doch die, naar het gevoelen van verſcheiden ooggetuigen, zuiverder van water is dan *de Pitt*. De Groothertog van *Toskanen* bezat een Diamant van 138 karaten, door DUTENS op 2,600,000 franks geſchat; zijn water trekt een weinig naar de citroenkleur. Tegenwoordig behoort hij aan den Duitſchen Keizer.

In den ſcepter des Keizers van *Rusland* bewondert men den grootſten van alle gekloofde Diamanten; hij weegt 119 karaten; hij is gekocht voor 2,250,000 franks in gereed geld, en eene jaarwedde van 100,000 franks. Een *Armeniër*, SCHAFRASS genaamd, had dien ergens in *Turkije* gekocht; vele jaren hield die koopman den ſteen verborgen, uit vreeze dat hij met geweld hem zou ontnomen worden. Hij begaf zich naar *Amſterdam*, alwaar hij hem te koop veilde. Zijne zonen, die te *Aſtrakan* wonen, hebben, zegt men, het groot vermogen verkwist, hunnen vader bij geval in handen gekomen.

Alle deze Diamanten zijn uit *Indie* herkomſtig; dit geldt ook omtrent die van den Grooten Mogol, van welke de reiziger TAVERNIER ſpreekt, en die, door NADIR-SCHAH naar *Perſie* overgebragt, thans, veelligt, in de gebergten der woeste en ruwe *Asgans* zijn begraven.

Men heeft beweerd, dat de *Brazilſche* Diamanten van mindere waarde zijn dan de *Oostindiſche*. De vermaarde HAUY is van gedachte, dat dit onderſcheid niet bewezen is. De Koning van *Portugal* bezit een Diamant, wegende 1680 karaten, en die verſcheiden miljarden zou waardig zijn, indien het konde bewezen worden, dat het een echte Diamant is; maar, volgens ROMÉ DE LILLE, zijn velen van gedachte, dat het ſlechts een witte Topaas is. Een geleerd *Portugees* verzekert ons, dat, vermits deze ſteen ſlechts aan de eene zijde geſlepen is, het geſchil niet kan beſlist worden.

TWEE

TWEE OPMERKENSWAARDIGE GEVALLEN, HET KARAKTER EN DE ZEDEN DER SICILIANEN BETREFFENDE.

Een Duitsch Officier, die als Aide de Camp van den Prins van *Hesſen-Philipsthal*, te *Gaeta*, in *Sicilie*, en eindelijk in *Calabrie* heeft gediend, alwaar hij door de *Franſchen* krijgsgevangen gemaakt is, heeft, ſedert zijne wederkomst in zijn Vaderland, een verhaal van *zijne* veldtogten, of liever van zijne avonturen, in het licht gegeven. Onder andere leest men aldaar de *twee volgende* Anecdoten, die de zeden der *Sicilianen* naar het leven ſchilderen.

De Gouverneur van *Girgenti* (het aloude *Agrigentum*) was ſmoorlijk verliefd geworden op eene jonge boerin, die alle marktdagen voorbij zijn huis ging. Hij laat haar de uitlokkendſte voorſlagen doen; zij verwerpt dezelve; hij ſpreekt haar zelve, doch wordt even min gehoord. In woede ontſtoken, doet hij het meisje door zijne vertrouwelingen belagen; men voert haar weg, en brengt haar bij hem. Na lang en vruchteloos zoeken, *ontdekt de vader*, een eerwaardig grijsaard, den ſchaker *van zijn kind*. Straks begeeft hij zich naar *Girgenti*, en *laat zich bij den* Gouverneur aanmelden, onder voorgeven van hem iet gewigtigs te ontdekken te hebben. Hij wordt in zijne tegenwoordigheid toegelaten, en verzoekt hem alleen te mogen ſpreken. Zoo dra zij alleen zijn, zegt hij niets anders dan deze woorden: „ Gij hebt mijne dochter; gij moet „ haar mij terſtond wedergeven, of van mijne hand ſterven." De Gouverneur maakt gerucht; de grijsaard brengt hem een dolkſteek toe, die, half afgekeerd, ſlechts eene geringe wonde veroorzaakt. Men ſchiet toe; de landman wordt in verzekering genomen, en, eer hij wordt weggeleid, teekent de Gouverneur het bevel tot zijne doodſtraffe. Nog dien zelfden avond wordt de ongelukkige grijsaard opgehangen. Zijne nog ongelukkiger dochter hoort in het zelfde oogenblik de onderneming en het treurig einde haars vaders: zij geeft den geest, onder de ſtuiptrekkingen der wanhope.

Niet lang leed het, dat het gerucht van dit rampzalig voorval doordrong tot in het gehucht, alwaar des ouden mans drie zonen zijn gezeten. De jonge lieden, even moedig als ſterk, verbinden zich door eenen eed, *aan den voet des altaars* gedaan, hunnen vader en hunne zuster te wreken, of te ſterven. Zij ijlen naar *Girgenti*, en doen vruchtelooze pogingen om tot den Gouverneur door te dringen, die nog aan zijne wonde zijne kamer houdt. Zij gaan, echter, niet van daar, dan na vernomen te hebben, dat hun gezworen vijand, op

een bepaalden tijd, zich naar de hoofdkerk zoude begeven, om een plegtig feest bij te wonen.

De drie broeders, met snaphanen gewapend als bergjagers, die hun wild kwamen verkoopen, komen ten bestemden dage in de stad, en nemen hunne standplaats voor de woning des Gouverneurs. Welhaast verschijnt deze, van een grooten stoet gevolgd. Een der jonge dorpelingen treedt toe, en roept: „ Leg daar, beul van onzen vader! Leg daar, moordenaar „ van onze zuster!" en lost meteen zijn geweer.; de Gouverneur valt dood ter aarde. „ Alwie zich tegen ons durft „ verzetten, heeft een gelijk lot te wachten!" roepen de twee anderen, hunnen broeder tusschen hen nemende, met overgehaald geweer. De geheele menigte, van schrik bevangen, blijft onbewegelijk staan, en voordat de overheid de noodige bevelen konde geven om de jongelingen te vervolgen, hadden zij zich reeds in veiligheid gesteld. In den oord, welken zij bewonen, kunnen zij met eene altijddurende straffeloosheid zich vleijen.

Niet minder karaktermatig is de andere Anecdote.

Een rijk koopman uit het binnenste des Eilands had te *Palermo* een belangrijken koop gesloten. Naar zijn land willende wederkeeren, en diensvolgens over de bergen moetende trekken, oordeelt hij het voorzigtig, op zijne veiligheid bedacht te zijn. Diensvolgens vervoegt hij zich, naar gewoonte, bij het zeer bekende opperhoofd eener rooverbende, om zich te laten *asfureren*. Men eischt van hem opgave van hetgene hij bij zich heeft; hij opent zijne brieventasch en zijnen gordel, bevattende aanzienlijke sommen, zoo in wissels als in goud. Het opperhoofd ziet zijn boek na, en de koopman betaalt de *premie van asfurantie*. Hij vertrekt, verzeld van een vertrouwd persoon, hem toegevoegd, en die voor al wat er gebeuren kan aansprakelijk is.

De eerste dag verloopt, zonder dat zij iet onaangenaams ontmoeten; maar 's anderendaags morgens, terwijl zij door eene zeer smalle engte trekken, vertoonen zich twee banditen, die den koopman bevelen, hun alles te geven wat hij bij zich heeft. Zijn gids vat het woord, berigt den kameraden dat de reiziger zijnen pligt gedaan en de premie van asfurantie heeft betaald, vertoonende meteen het paspoort, door het hoofd der bende hem ter hand gesteld. De roovers, half beschonken, willen nergens naar luisteren, en zetten den koopman den dolk op de borst, die hierop de bescherming zijns geleiders inroept. Maar hoe groot is zijne wanhoop, toen hij dezen zich bij de anderen zag voegen, en hem den dood dreigen, indien hij hun niet straks voldoe! Nu geeft hij zijnen gordel over; de gids vat en opent dien, en bestrooit den grond met goudgeld. De twee roovers buigen zich voor over, om het van den grond op te rapen; de eerste schiet op hun toe als een blik-

blikſemſtraal, en ſchiet hen door de herſenen met twee piſtoolſchoten. De koopman, ſidderende van angst, wist niet of hij moest vreezen of hopen. „Neem uw goud terug," zegt hem de bandiet; „deze guiten deden het handwerk on„eere aan; ik heb hen geſtraft. Hoe zoude het gaan „met onze Aſſurantiekas, indien de reizigers zich niet langer „op ons woord konden verlaten?" Het overige van de reis werd onverhinderd afgelegd, en de roover, den koopman hebbende thuis gebragt, verzocht hem, aan zijn avontuur alle mogelijke publiciteit te geven, „voor de veiligheid des „koophandels."

HET ORIGINEEL EN DE KOPY.

De geſchiedenis der Schilders levert belangrijker voorvallen op dan die der Dichters. Nooit, misſchien, heeft een dichtwerk zulke warme voorſtanders gehad als een ſchilderſtuk. Een dichtſtuk wordt beoordeeld voordat het bewonderd wordt, terwijl men gemeenlijk een ſchilderſtuk bewondert eer men het beoordeelt. Een vermaard Veldoverſte, in de dagen van ouds, deed het beleg eener ſtad opbreken, uit vreeze dat eene ſchilderij van een groot meester zoude beſchadigd worden, hetwelk in de belegerde ſtad bewaard werd.

Frankrijk heeft een millioen voor eenen *St. Hieronymus* geweigerd.

Vele ſchilderſtukken zijn tot zoo hoogen prijs opgejaagd, dat Vorſten alleen dezelve konden betalen.

Allen kennen het ſchildertalent van ADRIAAN VAN DE VELDE; doch weinigen zijne ontmoeting met eenen Engelschman, een groot liefhebber van ſchilderijen.

Lord CLARENDON had een zeer fraai Landhuis gekocht in de nabijheid van *Antwerpen*; de boſſchen, de wateren en de hoogten leverden eene aangenaame ligging uit, en verſchaften ruime ſtoffe voor de verbeeldingskracht. VAN DE VELDE, op zekeren tijd daar voorbijtrekkende, door die plek bekoord, werd ſtraks te rade, dezelve op het doek te brengen. Hij nam zijn verblijf in een naburig Dorp, en vervaardigde eene heerlijke ſchilderij van dit landſchap. Eenigen tijd daarna vertrok hij met deze ſchilderij naar *Londen*, om dezelve aldaar te verkoopen; maar dewijl hij er niet zoo veel voor konde maken als hij vraagde, ſtak hij het ſtuk in eene openbare veiling, met oogmerk, echter, om het op te houden, indien het niet hoog genoeg liep.

Lord CLARENDON bevond zich thans in *Engeland*, om er eenige zaken te regelen. Hij bevond zich op de verkooping in

in het oogenblik als er op de ſchilderij van VAN DE VELDE werd geboden; hij herkende daarin zijn eigen Landhuis, tot in de kleinſte bijzonderheden. Men begon tamelijk hoog tegen elkander op te bieden, toen de Lord, zijne ſtem verheffende, riep: *Vijf-en-twintig guinies!*

Die prijs overtrof reeds des Schilders verwachting. Lord CLARENDON, ziende dat het opbieden nog al voortduurde, en vreezende dat het ſtuk hem ontgaan zoude, riep: „ Ik geef het Origineel voor de Kopij!" Op het woord *Kopij* werd ieder van verbaasdheid bevangen. VAN DE VELDE rijst woedende op, en vraagt aan den Lord, of hij een kenner was en aldus konde ſpreken? — „ Ik ben zulk een goed kenner," hernam hij, „ dat ik herhale: *Ik geef het Origineel voor de „ Kopij.*" — „ Maar, Milord, bedenk wel dat gij u bedriegt..." — „ VAN DE VELDE is alleen maker van dit ſtuk, en voor „ de derdemaal bied ik hem het Origineel voor de Kopij." — Toen vatte de Schilder het raadſel, nam de ſchilderij van de veiling terug, en de verkoop werd ten overſtaan van eenen Notaris geſloten. Sints dien tijd hield VAN DE VELDE dikmaals zijn verblijf in dit huis, hetwelk hem een ſtreelend aandenken herinnerde.

KONINKLIJKE HUISHOUDELIJKHEID.

LODEWIJK DE XII werd door zijne Hovelingen van gierigheid beſchuldigd. Zij verzochten den Acteur, die in zeker ſtuk de rol van Koning moest ſpelen, dat hij eenen met goud gevulden beker aan den mond zou brengen, alsof hij drinken wilde. — LODEWIJK merkte de ſatire, en zeide: „ Het is beter, „ dat mijne Hovelingen mij van gierigheid beſchuldigen, dan „ dat mijn Volk over mijne verkwisting weene."

OP DE AFBEELDING VAN MR. W. BILDERDIJK.

Ziet BILDERDIJK in print, den VONDEL onzer dagen,
Den tolk van SOPHOCLES, die in zijn glorie deelt,
Die ſtout als OSSIAN, zoet als DELILLE ſpeelt,
En van zijn rijk vernuft den Zangbeg doet gewagen.
Zijn Dichterlijke kruin, verſierd met lauwerkrans,
Wordt grootſcher van APOL beſtraald met zonneglans.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE, OVER DE NATUUR, DE OORZAKEN EN DE DWAASHEID VAN ZELFBEDROG;

OF

OVERWEGING VAN SALOMO'S SPREUKE:

Alle wegen des Mans zijn zuiver in zijne oogen: maar de HEERE *weegt de Geesten.*

SPREUKEN XVI: 2.

Spreukswijze voorgeſtelde grondregels moeten veelmijds met zekere bepalingen verſtaan worden. De grondregel, in de Spreuk boven deze Proeve, als derzelver hoofdinhoud bevattende, geplaatst, „ dat alle de we„ gen eens mans zuiver of regt in zijne eigene oogen „ zijn," hoe algemeen ook in de uitdrukking, is blijkbaar aan vele uitzonderingen onderhevig, zoo ten aanziene van de Perſonen, die het Oordeel, waarvan hier gewaagd wordt, ſtrijken, als ten opzigte van dat Oordeel zelve.

SALOMO wil voorzeker niet beweren, dat geen mensch genoegzaam verlicht of genoegzaam eerlijk is, om, ten minſten voor *zijn eigen hart*, de gebreken in zijn karakter te belijden, — noch ook, dat zij, die het partijdigst ten opzigte van *zichzelven zijn*, nooit iets berispenswaardigs in hun gedrag ontdekken, of geene redden zien, om zich van misdrijf, of althans van onvoorzigtigheid, te beſchuldigen. De wijze Vorst heeft ongetwijfeld alleen ten oogmerke, te beweren, dat er weinigen onder de kinderen der menſchen gevonden worden, die niet tot dwaling overhellen in het ſtuk van opregtheid, als 't op het oordeel over zichzelven aan-

komt; alsmede, dat het geene ongewone zaak is bij de menschen, alleen het oog te vestigen op de schoone zijde van hunne karakters, zichzelven toe te juichen wegens bedrijven, die in de daad berisping verdienen, en duizend wegen te vinden, om de misdrijven, welke zij niet kunnen nalaten op te merken, te verkleinen. SALOMO spreekt over deze soort van Zelfbedrog als algemeen, dewijl zijne menschkunde en de kennis van zijn eigen hart hem op 't overtuigendst geleerd hadden, dat dit gebrek zeer algemeen heerschte.

Waarin toch bestaat eigenlijk de Natuur van deze zedelijke ongesteltenisse? Aan welke oorzaken moet dezelve voornamelijk worden toegeschreven? — Deze Vragen moeten wij trachten te beantwoorden, indien wij anders wenschen, het gevaar, waarin wij verkeeren, te weten, en verlangen naar de middelen om 't zelve te ontgaan. — Wij maken eenen aanvang met de eerst voorgestelde, en zullen zoeken te bepalen den eigenlijken aard der beschuldiginge, door SALOMO tegen het menschdom ingebragt, als hij verklaart: „ Alle de wegen „ des mans zijn zuiver in zijne eigene oogen."

Met algemeene woorden bestaat de misslag in het vormen van een al te gunstig gevoelen van onszelven en van onze bedrijven. Het is die soort van bedriegerij, welke ons, op al te losse gronden, doet denken, dat wij vrij zijn van misdrijf, of eene groote mate van wijsheid en verdiensten bezitten. Geene woorden konden met meer juistheids uitdrukken den overhaasten en oppervlakkigen oogslag, waarmede die partijdige oordeelvellingen doorgaans geschieden. „ Alle de wegen des „ mans zijn zuiver in zijne eigene oogen." Zij vertoonen zich, bij het eerste oppervlakkige beschouwen, als regt, en hij neemt de moeite niet, om de zaak dieper en naauwkeuriger in te zien; want hij helt tot zelfbedrog over.

In de daad, indien iemand, na, in waren ernst, zijne oogmerken, zijne bedrijven, en de beweegredenen, door welke hij werd aangespoord, onderzocht te hebben, bevinde, dat zij, over het algemeen, zamenstemmen met de regelen, welke het geweten voorschrijft, en overeenkomen met de wetten van den Godsdienst, kan er niets redelijker wezen, dan dat hij de voldoening erlange van deugdzame zelfgoedkeuring. Zulk eene voldoening rust op eenen wezenlijken grondslag, is de eer-

eerſte vrucht en de eerſte belooning der deugd. Maar, indien een mensch, in haast, ſchijnbaar voor wezenlijkheden opneme, zichzelven deugden toeſchrijve, welke hij niet bezit, dan is blijkbaar zijne zelftoejuiching bedriegelijk, en de gerustheid, daardoor veroorzaakt, niets meer dan eene valſche gerustſtelling. Hij is niet ongelijk aan eenen waterzuchtigen, die de eerſte verſchijnſels eener kwale, welke hem ras ten grave zal ſlepen, voor teekens van gezondheid houdt. Hij verbeeldt zich het wezen te bezitten, daar het in waarheid niets meer is dan de ſchaduw. Ontdekt hij in zich eenige wezenlijk goede hoedanigheden, hij vergroot dezelve verre boven de waarde. Met één woord, door den betooverenden invloed der zelfliefde, is hij buiten ſtaat om zijn eigen karakter in het ware licht te beſchouwen.

Mij ontvlugt niet, dat de eigenaardige werking der zelfliefde, om zelf bedrog te baren, dikwijls geſtoord wordt door de tusſchenkomende werking van andere driften. Terwijl wij druk bezig zijn in het najagen van zinnelijke voorwerpen, ſchiet ons weinig tijds over, zelfs om die aanmerkingen te maken, welke ten voedſel van bedrog dienen: dan, te midden van alle onze vurigſte najagingen, vindt de zelfliefde, die hoogstbedriegelijke vleiſter, tusſchenpoozen van rust, waarin zij haren bedrogvollen ſpiegel ons voor oogen houdt, en ons verlokt om hooger van onszelven te denken, dan wij behoorden. Listig en vernuftig in hare maatregelen, neemt zij duizenderlei gedaanten aan, en bezigt duizenderlei ſtreken, om onze misſlagen te verkleinen of te bedekken, of een valſchen glans over onze deugden te verſpreiden. Zelfs zij, die zich het meest verheven wanen boven hare toovermagt, vinden zich bedrogen. De Wijsgeer, die zich verbeeldt alle hare kunſtenarijen ontdekt te hebben, de Redenaar, die ze met kracht van welſprekendheid afmaalt, de Gewetensgeval-ontleder, die ze ontvouwt, en zelfs de Heilig, die zich boven haar bereik verheven waant, doen allen hulde aan deze Godesſe, zonder het te bemerken. En, 't geen boven alles de kracht en de uitgebreidheid van hare heerſchappij aantoont, beſtaat hierin, dat noch jaren, noch onderviding eene genoegzame beſchutting tegen hare magt verleenen.

Ten einde wij ons echter, zoo veel mogelijk, wapenen

nen tegen de onheilen, uit deze misleiding herkomstig, staan ons wat onderscheidener te overwegen de kenmerken, waaraan zij is te ontdekken. De voornaamste zijn, *Hoogmoed*, *Trotschheid*, *Eerzucht* en *Verwaandheid*.

Wat toch is *Hoogmoed*, dan eene der wansmakelijkste vruchten van zelfliefde, die steeds in den groei gestoofd wordt door zelfbewondering? Blind te zijn voor onze eigene gebreken; altoos onze deugden te beschouwen door eene middenstoffe, die dezelve vergroot of vermenigvuldigt; door eene onopregte vergelijking eisch te maken op eene meerderheid van verdiensten, die den luister van anderer voortreffelijkheden doet tanen; onzelven in zoo verre te vergeten, dat wij een hoogmoedig en zelfvertrouwend oog ten Hemel heffen, en zeggen: „ Ik dank u, ô GOD! dat ik niet ben gelijk andere men„ schen." — Is het mogelijk, dat wij zulk een karakter beschouwen zonder wederzin in onszelven, ware het niet „ dat alle wegen eens mans zuiver in zijne „ eigene oogen waren?"

Ten anderen, wat is *Trotschheid*, dan eene praalvolle ten toonspreiding van de goede hoedanig- en begaafdheden, welke wij zelve veronderstellen te bezitten? Opgeblazen van bedrog, en gelukkig in de bewondering van zichzelven, tracht de trotschaard steeds de aandacht van anderen op zich te lokken. Hij bedient zich van allerlei kunstenarijen, om op het voordeeligst ten toon te spreiden die verdiensten, welke hij niet twijfelt of zij zullen den vollen dag kunnen verdragen. — Somtijds vordert hij regtstreeks uw oordeel, en eischt uwe toejuiching, door eene zich alles aanmatigende houding aan te nemen, en vol vertrouwen de verregaandste aanspraken te maken. Op eenen anderen tijd bedekt hij zijn trots onder den schijn van nederigheid, en bedelt de bewondering, welke hij schijnt te willen ontgaan. Vanwaar dit alles, dan omdat „ zijne wegen regt in zijne „ oogen zijn?"

Wie kan in twijfel trekken, dat *Eerzucht*, of eene onverzadelijke begeerte naar onderscheiding en magt, uit dezelfde bron voortvloeijen? — De man, die zich tot alles bekwaam acht, zal eigenaardig denken, dat hij alles waardig is. Dikwijls staan wij verwonderd, menschen aan te treffen met weinig verdiensten en geringe begaafdheden, stoutelijk staande naar plaatsen van het eerste

ste aanzien en gewigt; die zich in hagchelijke ondernemingen inwikkelen, met allen vertrouwen van wel te zullen slagen. Onze verwondering zou ophouden, indien wij hunne talenten en verdiensten konden beschouwen met dezelfde oogen als zij zichzelven bezien. Zij kennen niemand beter dan zij geschikt tot den post of de onderneming, waartoe zij zich aanbieden, en denken het daarom beneden zich, hunne eischen ter gunste van eenig sterveling af te staan.

Het laatste onderscheidende kenmerk van de zedelijke ongesteldheid, waarover *ik* handel, is *Verwaandheid*. Indien bovenmatige *zelfliefde* den mensch aanzet, om door *Hoogmoed* te hoog van zichzelven te denken, schoon *Trotschheid* al te zeer naar toejuiching staat, en schoon *Eerzucht* naar dingen, te hoog voor hem, streeft, is het dezelfde drift, welke hem met *Verwaandheid* bezielt, om zich te veel van eigene krachten te verbeelden, met te veel gerustheids op eigen wijsheid te vertrouwen, en met te veel waans zich eenen gelukkigen uitslag in alles, wat *hij* onderneemt, te beloven. Geene verwachting is hem te hersenschimmig om dezelve te koesteren, geene onderneming te hagchelijk om dezelve niet te onderstaan. Zijn schranderheid en vlijtbetoon noodzakelijke vereischten om wel te slagen, hij is gelukkig in de bewustheid van die hoedanigheden te bezitten. Worden er kloekberadenheid en volstandigheid gevorderd, die hoedanigheden ontbreken hem geenszins. Moet men zwarigheden te boven worstelen en hinderpalen uit den weg ruimen, hij vertrouwt in zichzelven genoegzame redmiddelen in dit alles te hebben.

Dit zijn de voornaamste trekken van het Karakter, door SALOMO bedoeld; dit de kenmerken van den Man, die zich zoo verre laat vervoeren door de begoochelingen van Zelfliefde, dat hij de speelbal worde van Hoogmoed, Trotschheid, Eerzucht en Verwaandheid.

Ontelbaar zijn de Oorzaken, welke zamenloopen en medewerken om die verwarring van denkbeelden te doen geboren worden, en die valsche oordeelvellingen te doen stand grijpen, welke „ alle de wegen des mans regt in „ zijne eigene oogen maken."

Aan 't hoofd dezer oorzaken mogen wij vrijelijk plaatsen eene verkeerde opvoeding en vroeg ingezogene vooroordeelen. Zijn, laten wij het vrijmoedig onderzoeken, de geneigdheden, welke men den kinderen eerst in-

inboezemt, doorgaans die van nederigheid, zedigheid, en een voorzigtig wantrouwen van zichzelven? Worden zij geleerd zichzelven te waarderen, naar mate zij, op een rijp onderzoek, bevinden ware verdienſten te bezitten? Onderrigt men hun, om nimmer ſchitterende begaafdheden hooger te keuren dan wezenlijke verdienſten, en bovenal om een gekunſteld karakter te verfoeijen, en de gemaakte nabootſingen van beminnelijke hoedanigheden, welke zij geheel ontberen? In 't kort; leert men den kinderen deugdzaam te *zijn*, of deugdzaam te *ſchijnen*? om onderſcheiding te *verdienen*, of er naar te *ſtreven*? — Helaas! wie merkt niet op, hoe men, in de opvoeding der kinderen, zich doorgaans meer bevlijtigt om het uitwendig voorkomen, dan om het hart te vormen! Wat eene ſtrekking heeft om te behagen, te vermaken, de bewondering uit te lokken, wordt voorgeſteld als van beduidenis, en der moeite om zulks te verkrijgen waardig; en de zorg, gebruikt om zulks in te boezemen, is zeldzaam verloren. Het gevolg hiervan is, onvermijdelijk, dat uitwendigheden bovenal de aandacht trekken. Zij oordeelen over zichzelven zoo wel als over anderen naar den *ſchijn*, zonder zich de moeite te geven om te onderzoeken wat waarlijk *is*. Zorgdragende dat hunne wegen regt *ſchijnen*, keuren zij zulks genoeg, en geven zich geene moeite altoos om te onderzoeken of zij met de daad regt *zijn*.

Dit kwaad zou echter niet zonder hulpmiddel zijn, indien wij bij de gebreken der opvoeding niet voegden eene verkeerde en opzettelijke verwaarloozing van Zelfonderzoek. Wanneer jongelieden, met het aanrijpen der rede, zichzelven wilden zetten, om aandachtig na te gaan den wezenlijken aard dier hoedanigheden, wegens welke zij genegen zijn zichzelven hoog te ſchatten, en zorgvuldig die bedrijven te herzien, welke zij zonder berisping hadden doorgelaten, dan valt er geen twijfel aan, of de valſche glans, welken eene verkeerde opvoeding over hunne daden verſpreid heeft, zou ſchielijk verdwijnen, en zij zouden leeren over zichzelven naar waarheid te oordeelen. — Doch waar zullen wij de perſonen aantreffen, die dit nuttig werk aanvangen, en zich op die gewigtige zelfkennis toeleggen? Zullen wij de zoodanigen zoeken onder hun, die niets zoo zeer ſchromen, dan zich alleen te vinden; onder hun, die, van den morgen tot den avond, zich laten rond- en omſlepen

pen in den draaikolk van verſtrooijende verlustiging? of onder de zulken, die verſlonden worden door de onaflatende bezorgingen, welke hun geene tijdruimte altoos overlaten? Zullen wij ons verzekerd houden de zoodanigen te zullen aantreffen zelfs onder de zulken, die bekennen één dag van de zeven te ſchikken tot het groot oogmerk om zedelijke en godsdienſtige vorderingen te maken? Zijn niet de wijsten en besten onder ons al te gereed, om de gelegenheden, op deze tusſchenſtanden ons aangeboden, om met ons eigen hart bekend te worden, te verwaarloozen? of om ons te vergenoegen met algemeene en oppervlakkige zelfbeproevingen, zonder ons te ontrusten omtrent die bijzonderheden, ten welker opzigte wij een heimelijk vermoeden koesteren dat alles niet volkomen regt is? Zelfs deze vlugtige overzigten worden gedaan onder den magtigen invloed der zelfliefde; wij wenſchen wél van onszelven te denken, wij bedriegen onszelven, en zijn wel te vrede over dit bedrog. Indien onze wegen regt ſchijnen, juichen wij, zonder verder onderzoek, onszelven toe, en blijven gerust zoo als wij waren.

Zoo echter niet, of het geheurt, dat wij onszelven zorgvuldiger en naauwer onderzoeken. Er zijn tijden van ramp en tegenſpoed, waarin wij overhellen om ons gezetter dan wel anders op dezen pligt toe te leggen. Er zijn oogenblikken, waarin wij ons te onvrede vinden over de wereld, en de dingen, die in de wereld zijn, en overhellen om te luisteren naar de ſtem van rede en Godsdienst. Alsdan maakt het geweten aanſpraak op zijne regten; het ſpreekt, beſtraft, verwijt, en vordert gehoor. —— Maar, helaas! zelfs in deze omſtandigheid, zoo aanleidelijk tot, zoo gunſtig voor zelfonderzoek, is de zelfliefde niet zonder hulpmiddelen, om ons door hare begoochelingen weg te ſlepen. Zij is het, die, indien er dan een zelfonderzoek moet plaats hebben, ons aanmaant om dit zijdelings te doen, door de vergelijking met anderen veeleer, dan door eene regtſtreekſche vervoeging tot de eeuwige wetten van Waarheid en Pligt. Nu eens pleiten wij voor onszelven, wegens hetgeen verkeerd moge zijn in onze daden, door de onwederſtaanlijke kracht des voorbeelds, en houden ons voldaan met aan te merken, dat wij alleen den ſtroom des tijds gevolgd zijn, en gedaan hebben, wat zij, die men doorgaans gewoon is brave lie-

den te noemen, gewoon zijn te doen. Dan weder regtvaardigen wij ons op eene tegenovergeſtelde wijze, danken, met den *Pharizeër*, GOD, dat wij ons niet behebd vinden met de gebreken van andere menſchen, en verheugen ons, meer Godsvruchts dan dezen, meer Liefde dan anderen te bezitten. In dezer voege beſluiten wij altoos, dat onze wegen regt zijn, of omdat zij overeenkomen met het doorgaande gedrag der menſchen, of dewijl zij, in ſommige opzigten, niet zoo ongeregeld zijn als die van velen rondsom ons? Welk een beginſel dan ongeregelde Zelfliefde zou zich op zoo zwakke gronden gerust ſtellen, of den mensch bekwaam maken, op zulke hoogst twijfelachtige proeven, te verklaren, „ dat zijne wegen regt zijn?"

Ik moet niet verzuimen gewag te maken van die ſoort van zelfbedrog, door SALOMO zoo bijzonder aangeduid; namelijk die gelegen is in Vleijerij. Schoon deze een valſtrik is, bijzonder voor de grooten dezer wereld geſpannen, is echter iedereen in zijnen kring, naar den rang, dien hij bekleedt, naar het gezag, 't welk hij heeft, naar den rijkdom, welken hij bezit, naar de talenten, waarmede hij begaafd is, of de perſoonlijke bevalligheden, welke hem verſieren, meer of min blootgeſteld aan den heilloos beſmettenden invloed der Vleijerije. Waar is de man, zoo volkomen vrij van trotschheid en hovaardij, dat hij zich niet, buiten de palen van gematigdheid, verheffe, door opmerking en toejuiching boven zijne verdienſten te verwerven? Niets is geſchikter om het oordeel te zwenken en het hart te bederven, dan de begoochelingen, die uit dezen hoek opdagen. Terwijl elks ſtem openlijk onzen lof verklaart, of dien ſtil fluistert, is het bezwaarlijk mogelijk, dat het geweten gehoor verkrijge, wanneer het zich daar tegen verklaart. Wij zullen raſer overhellen om geloof te geven aan de wereld, als deze wél van ons ſpreekt, dan om aandacht te verleenen aan de inſpraken van ons hart ten tegendeele.

Eindelijk, er is geene kunſtenarij, waardoor de menſchen menigvuldiger zichzelven bedriegen, dan door eene veronderſtelde regtheid van *oogmerk* in ſtede van regtheid van *gedrag* te ſtellen. Het is waar, wij beſparen doorgaans deze verontſchuldiging of verdediging tot het laatſte, dewijl dezelve de kwellende erkentenis influit dat wij *verkeerd gehandeld hebben*; maar, wanneer

meer andere verontſchuldigingen feilen, weet ieder, dat onze laatſte toevlugt deze is: „wij hebben, 't is waar, verkeerd gehandeld, doch niet met opzet; hadden wij het zoo zeer gezien en geweten *vóór* het plegen des misdrijfs als *na* het begaan, wij zouden geheel anders gehandeld hebben. Zijn wij van het deugdenſpoor afgeweken, het is door gebrek aan oordeel, of door eene overweldigende vlaag van drift; wij hebben het echter wél gemeend, en het is voornamelijk naar het *oogmerk*, dat de verdienſten of wanverdienſten onzer daden moeten bepaald worden." — Indien onze *wegen* zelve niet *zuiver waren*, maken wij ons diets, dat onze *beginſels* en *oogmerken* ten minſten voor zuiver moeten gehouden worden, en regt zijn in GODS oog; terwijl er niets zekerder is, dan „ dat elke boom uit „ zijne vrucht gekend wordt; en dat hij, die regtvaar„ digheid doet, regtvaardig is."

Op deze verſchillende wijzen bedriegen wij onszelven, en verbeelden ons andere ſchepſels te wezen, dan wij met de daad zijn. In dezer voege ſpannen verkeerde opvoeding, oppervlakkig zelfonderzoek, onopregte vergelijkingen, vleijerij, en vertrouwen op goede oogmerken, zamen, om de zelfbegoocheling te bevestigen, welke zelfliefde allerwegen gereed is aan te moedigen.

Maar, helaas! ongelukkig is die begoocheling, en heilloos die geruſtheid: want, ſchoon „ alle de wegen „ des mans zuiver zijn in zijne eigene oogen, de HEERE „ weegt de Geesten."

Daar is een Opperregter, die eene onfeilbare weegſchale in zijne hand houdt, waarin Hij, met volkomene *juistheid*, der menſchen daden opweegt, en zelfs hunne *gedachten en oogmerken*, ten einde Hij derzelver wezenlijke verdienſten bepale en hun eindelijk lot beſliſſe, volgens de uitkomst dezer proeve. De balans, waarmede Hij der menſchen karakters opweegt, is de Eeuwige Wet der Zedelijke Regtheid. Hij zelf is volmaakt regtvaardig, wijs en goed; het is onmogelijk, dat Hij niet met de ſtrikſte onpartijdigheid oordeele, of dat Hij zou feilen om elk mensch naar zijne werken te vergelden. In het opmaken van onze eigene karakters geven wij onszelven zelden de moeite, om ze met eene juiste balans op te wegen, die met eene vaste hand te houden, en met een onpartijdig oog het overſlaan te be-

ſchouwen. Wij houden ons doorgaans te vrede om te oordeelen volgens een haastig en kortſtondig overzigt, bij 't welk het oog afgetrokken wordt door een ſchitterend voorkomen. Maar, wanneer GOD onze karakters opweegt, brengt Hij elke daad met de heimelijke roerſels, 't zij goed of kwaad, ten toetſe. Niets ontgaat zijne kennisneming, niets komt Hem onder eene vermomde gedaante voor. Voor zijn oog verdwijnen alle ſchijnbaarheden; wezenlijkheden alleen doen zich op. Hij oordeelt naar 't geen *is*, niet naar het het uiterlijk aanzien. Hij onderzoekt beweegredenen en oogmerken, zoo wel als bedrijven. Op zijne juiste weegſchale is gemaakte deugd en geveinsde godsvrucht ligter dan ijdelheid. Wat op de wereld doorgaat voor waren ijver, wordt in vele gevallen niets anders bevonden dan een boosaardige geest van bijgeloof en vervolgzucht; ſchijnbare voorzorge en ſpaarzaamheid niets anders dan dadelijke gierigheid. In 't kort, elk naamaakſel van deugd wordt ontdekt, en niets gaat langer door voor meer dan het waardig is.

En ten welken oogmerke dit naauwkeurig onderzoek? Is het niet, ten einde hetgeen gebrekkig is verworpen, en 't geen gewigt houdt in de ſchatkist des Hemels opgelegd worde? — Om onverbloemd te ſpreken: onze groote Schepper heeft ons op deze wereld geplaatst, als de zoodanigen, die naar een eeuwigdurend geluk ſtaan. Om ons daarvoor bekwaam te maken, vordert Hij van ons, ware hebbelijkheden van deugd en godsvrucht te vormen. Indien wij, naar de mate onzer kundig- en bekwaamheden, dit doen, zal Hij ons des Eeuwigen Levens waardig verklaren, en ons opnemen in dien ſtaat van volmaaktheid en geluk, welken Hij voor den braven beſtemd heeft; maar indien onze belijdenis van den Godsdienst onopregt is en onze deugdsbetrachting niets meer dan enkel voorgeven, zal Hij ons ongeſchikt keuren voor het gezelſchap der opregten en volmaakten, en ons verwijzen tot dien ſtaat van ſtraffe, welken zijne wijsheid noodig keurt voor de verbetering en geheele teonderbrenging der ondeugd.

Dit is de Leer der Heilige Bladeren; zoodanig zijn de denkbeelden, welke de Rede ons leert vormen wegens GODS zedelijk beſtuur.

Naardemaal het dan eene zekere waarheid is, dat de Mensch zal maaijen naar 't geen hij gezaaid heeft, hoe on-

onredelijk, hoe dwaas is het dan niet voor de menſchen, dat zij zichzelven bedriegen door den ijdelen waan, dat zij op den weg des levens wandelen, daar zij met de daad het pad des doods betreden! Indien oon niet misleid kunne worden, waarom zullen dan de menſchen zichzelven misleiden? waarom van vrede tot zichzelven ſpreken, waar in de daad geen vrede is? En wij hebben het woord der eeuwige waarheid, „dat de Goddeloozen „geenen vrede hebben."

VOORSCHRIFT TER GENEZINGE VAN DE TUSSCHENPOOZENDE OF ZOOGENAAMDE KOUDE KOORTSEN, DOOR MIDDEL VAN TOURNIQUETS.

(Medegedeeld door H. DE H. LEMON, *Med. Doct.* te *Amſterdam*.)

Het mag den Geneesheer niet onverſchillig zijn, om, in de tegenwoordige tijden, alle middelen gretig aan te nemen, welke, beproefd, den meer en meer in prijs toenemenden Koortsbast kunnen vervangen; althans in zoodanige gevallen, in welke dezelve voegelijk kan ter zijde geſteld worden. Dit ſchijnt het geval te zijn in de *tusſchenpoozende* of zoogenaamde *koude Koortſen*. De onbemiddelde is niet meer in ſtaat om den Koortsbast te betalen — en wanneer de zaken nog een geruimen tijd zoo blijven als zij nu ſtaan, zal dezelve bijna in het geheel niet meer verkrijgbaar zijn. Wanneer men nu teffens in aanmerking neemt, dat een groot gedeelte onzer Landegenooten, in het voor- en najaar, zeer veel van de tusſchenpoozende Koortſen te lijden heeft, zoo zal men genoodzaakt zijn, om meer en meer naar zulke middelen om te zien, welke, zoo als gezegd is, den Koortsbast minder noodzakelijk maken. Men heeft, wel is waar, al voor langen tijd, eenige middelen beproefd, als daar zijn, de *Salix alba*, de *radix Caryophillata* of het *Geum Urbanum*, de *Angustura*, de *Quaſſia*, de *Gentiana*, de *Card. benedict.* of de Zuren van REICH, en meer anderen: — maar alle deze en ſoortgelijke middelen zijn, (ik beroep mij op de ondervinding) in hardnekkige gevallen, althans in ons Land, onvoldoende bevonden.

Het

Het is derhalve noodzakelijk, en ik reken het mij tot een pligt, (met beſcheidenheid zij het gezegd) dat ik mijne Kunstgenooten hier te Lande aan het voorſtel herinnere, door KELLIE [een zeer ervaren Engelsch Scheeps-Chirurgus] reeds voor lang gedaan, en door denzelven als een zeer goed beproefd middel aan de hand gegeven, het aanleggen namelijk van twee *Tourniquets* met of bij het begin van de koorts-aanvallen. Dit zoo eenvoudige middel, waartoe men ook een paar zakdoeken of ſterke windſels kan gebruiken, wordt op volgende wijze toegediend: Men laat een zacht laxeermiddel voorafgaan, en de Lijder blijft op den koortsdag te bedde; bij het begin van den aanval laat men den linker arm en de regter dije ieder met een *Tourniquet*, of ſterk doek of windſel, zoo veel als de Patient verdragen kan, digt toebinden of wurgen, en laat deze banden op zijn minst zes minuuten aanleggen; dan neemt men dezelven weg, en men herhaalt dit telkens bij alle volgende aanvallen, wanneer men zal bevinden, dat de *paroxysmi* niet meer zoo ſterk zullen zijn en allengskens afnemen, zoodanig dat de verdere genezing, zonder den Koortsbast, met de bekende zacht oplosſende en bittere middelen, allergemakkelijkst voortgang zal hebben. Men late overigens den Lijder, in de *koude*, geene *warme* dranken gebruiken, daar dezelve, in de *hitte*, *koude* vochten mag tot zich nemen.

Doctor WALLICH, te *Coblenz*, betuigt, zich van bovengenoemde behandeling met veel ſucces bediend te hebben, zoo als men zien kan in de *Mediziniſche Nationaal-Zeitung fur Deutschland*, *Julij* 1798. *ſ.* 440.

Ik wensch, dat de Geneesheeren in ons Land, zoo als reeds eenigen mijner Vrienden, op mijn aanraden, daarmede een begin gemaakt hebben (*), dit eenvoudig middel zonder vooringenomenheid mogen beproeven, en het reſultaat hunner bevindingen publiek maken, ten einde den onbemiddelden met weinig kosten hulp te verſchaffen, en de verſchillende *Theorien* over de natuur en de oorzaak der *Koorts-paroxysmi* worden toegelicht.

(*) In een volgenden zal men welligt reeds in ſtaat zijn, deswegen het naders mede te deelen.

Doorluchtige geleerden heb ik medelijdend zien lagchen, wanneer zij over *de invloeden der Maan* hoorden ſpreken; doch, daarentegen, heb ik de akkerbouwers hartelijk zien lagchen, en met de aanmatigingen onzer doorluchtige geleerden openlijk den ſpot drijven, door te rade te gaan met hunnen ouden Almanak.

Het ſtelſel der *antipathiën* en *ſympathiën* dunkt onzen halve-Wijsgeeren onverdedigbaar, die, de krachten der nature naar de uitgebreidheid van hun zwak verſtand *afmetende*, alles onbeſchaamd ontkennen, hetgene zij niet *begrijpen* ... En duizend echte daadzaken bewijzen hunne onkunde en de aanwezigheid der *antipathiën* en *ſympathiën*.

Wat weten wij in de Aardrijkskunde, eene wetenſchap, over welke wij *boeken bezitten* in genoegzamen getale om eene boekerij zamen te ſtellen, bijkans zoo groot als de Keizerlijke boekerij? *Wij* kennen meer landen dan STRABO; maar kennen *wij* beter dan hij de landen, welke hij heeft beſchreven? Kennen wij beter dan hij hunne liggingen, hunne onderlinge afſtanden, grenzen, lengten?

Wat weten wij in de Geneeskunde meer dan HIPPOCRATES, die, naar men zegt, zonder zich te bedriegen, het beloop en den uitſlag der ziekten *voorzag*; doch die in een zijner boeken erkent, *dat hij, in eene heerſchende ziekte, van de veertig kranken niet meer dan zeventien had kunnen genezen?*

Wat weten wij in de Wijsbegeerte meer dan SOCRATES, PLATO, ARISTOTELES, CICERO, en de leermeester van NERO? Wie onder de hedendaagſchen heeft beter over de onſterfelijkheid geſproken dan SOCRATES, over de menschlievendheid dan PLATO, over de ſtaatkunde dan ARISTOTELES, over de pligten dan CICERO, over het verachten der rijkdommen dan SENECA?

Zijn wij bedrevener dan de Ouden in de ſpraakkunst, in de dialectica, in de letterkunde, en zelfs in de wiskunde?

Wat zullen wij van de Kometen zeggen? Er was een tijd, waarin hare verſchijning de voorbode van duizend rampen was. Men beſchouwde ze als boden van de gramſchap des hemels; aan de verbaasde volken verkondigden zij aardbevingen, uitbarſtingen van brandende bergen, peſt, hongersnood of bloedige oorlogen. — Die tijden zijn voorbij, en reeds verre achter den rug. Thans is er eene Komeet verſchenen, en beweegt zich langzaam langs onzen horizon, zints langer dan eene maand, zonder onder de *Parijzenaars* de geringſte ontſteltenis, zonder zelfs de geringſte nieuwsgierigheid te verwekken. Alle de verrekijkers van *Duitschland* en *Italie* zijn naar den *Arcturus* gewend, alwaar dit luisterrijk verſchijnſel zich vertoont; de *Parijzenaars* alleen weten naauwelijks waar de *Arcturus* is, waar de Komeet is, van waar

zij komt, en bemoeijen zich even weinig, wat er van haar zal worden.

Ik breek er mijn hoofd niet meer mede dan zij; maar ik zeg, dat deze diepe onverschilligheid omtrent een voorwerp, welk eertijds zoo veel opschudding in de wereld veroorzaakte, het gevolg eener meer redelijke eigen-ikheid (egoïsme) is, en niet van meer algemeen verspreide kundigheden.

Het volk is niet geleerder dan het voor vijfentwintig jaren was; maar het is minder ligtgeloovig en beter beraden. Op de vischmarkt en in de winkeltjes te *Parijs* weet men niet beter wat eene Komeet zij, dan men in de tijden wist, welke het ons belieft *tijden van onkunde en bijgeloof* te noemen; maar men bemoeit er zich minder mede, omdat iedereen, zich gelukkig achtende, eener algemeene en nog kort verledene schelpbreuk te zijn ontkomen, alleen om zichzelven denkt, zich weinig over zijnen buurman bekommert, en, met nog grooter regt, niet om hetgene er aan den hemel gebeurt.

Maar indien het volk er zich niet mede bemoeije, anderen spreken er van, en spreken er niet altijd over op eene wijze, overeenkomstig met de denkbeelden, welke de aanzienlijkste sterrekundigen ons daarvan hebben willen geven; dat wil zeggen, met de gezonde natuurkunde.

Ik las onlangs in een anders geacht Maandwerk, dat het wel zijn konde, dat de Kometen niets anders waren dan *eene verzameling van dampen*. Dit gevoelen is voor het minst zeer vreemd, doch niet nieuw; het was het gevoelen van ARISTOTELES, die beweerde, dat de Kometen kortdurende vuren waren, of verhevelingen, bestaande uit uitwasemingen, boven het luchtgewest opgerokken, ter plaatse, alwaar, naar zijn begrip, de plaats des vuurs is. Volgens deze onderstelling waren de Kometen veel minder van de Aarde verwijderd dan de Maan. NEWTON heeft de valschheid dezer onderstelling betoogd. Lang daarna heeft HEVELIUS beweerd, dat de Kometen uit de Zon voortkwamen, en uit de grofste uitwasemingen van dat gestarnte bestonden. Ook deze onderstelling is door NEWTON wederlegd.

DESCARTES heeft beweerd, dat de Kometen starren waren, die eerst vaste starren waren gelijk de andere, doch die, vervolgens met vlekken en korsten bedekt zijnde, in het einde haar licht hebben verloren, en toen, hare plaatsen niet langer kunnende behouden, door de draaikringen der naburige starren zijn medegevoerd, in voege dat zij, naar gelange van hare onderscheidene grootten en digtheden, tot aan den loopkring van *Saturnus* hebben kunnen gevoerd worden: een afstand, op welken zij, de stralen der Zon ontvangende, zigtbaar worden, even als de Planeten.

Doch in dit opzigt is de Vader der hedendaagsche Natuurkunde niet gelukkiger dan ARISTOTELES, welken hij zoo dikmaals heeft

heeft bestreden. DESCARTES heeft gedwaald. De Kometen zijn nooit vaste sterren geweest; het zijn vaste ligchamen, duurzaam en van de zelfde natuur als de Planeten, die zich onbelemmerd en naar alle de deelen des hemels bewegen, in zeer uitmiddelpuntige loopkringen; hare staarten zijn zeer fijne dampen, uitwasemende uit de kern der Komeet, door de zonnehitte verwarmd.

De dampen, uit welke deze staarten zijn zamengesteld, zich uitzettende en naar alle de hemelsche gewesten verspreidende, worden waarschijnlijk, zoo als de Heer LEMONNIER na NEWTON heeft aangemerkt, door de naaste Planeten aan de Komeet aangetrokken, en met derzelver dampkringen vermengd.

NEWTON voegt er nevens, dat de Kometen noodig schijnen te zijn tot onderhoud der vochten, die op de Planeten zich bevinden, die gestadig uitwasemen door de groeijing en de verrottingen, en in drooge aarde overgaan. Want het is bekend, dat alle planten gevoed worden door en haren groei ontvangen uit vloeistoffen, en van nieuws aarde worden door de verrotting (zoo als blijkbaar is uit den slibber, welken de verrottende vochten gestadig laten vallen.) Hieruit volgt, dat, terwijl de aarde onophoudelijk aangroeit, het water in de zelfde evenredigheid zou verminderen, indien dit verlies door andere stoffen niet wierd vergoed. Verder vermoedt NEWTON, dat het fijnste gedeelte der lucht, dat gedeelte, hetwelk noodzakelijk is tot het leven en behoud van alle gevoelige en bewerktuigde wezens der aarde, inzonderheid uit de Kometen voortkomt.

Wegens deze theorie, door den grootsten der bekende natuurkundigen gestaafd, zoude er eenige grond zijn voor het volksbegrip aangaande de voorteekens, door de Kometen aangekondigd, naardien derzelver staarten, zich aldus met onzen dampkring vermengende, eenen gevoeligen invloed op de ligchamen der dieren en planten zouden kunnen hebben. — Ik wil dit niet beweren; maar het kan waar zijn; en dit is genoeg, of moet genoeg zijn, om ons bescheidener te maken omtrent onze kundigheden, en met minder verachting op die onzer vooronderen neder te zien. En ik besluit er uit, dat onze gewaande kennis van de Kometen niet verder is gevorderd dan omtrent den invloed der Maan, de Antipathiën, de eb en vloed der Zee, de veelheid der Werelden, de verwijdering der Nevelsterren (*), het evenwigt der Krach-

(*) Sterren, welke door middel van den Teleskoop gezien worden, en die, volgens eenige sterrekundigen, zoo verre van de aarde zijn verwijderd, dat haar licht 20,000 jaren zou noodig hebben, om tot ons te komen. — *Wat weten wij?*

Krachten, de Vrijheid, en duizend andere dingen, omtrent de natuur en den oorsprong van welke wij altijd genoodzaakt zijn tot het oude zeggen van SOCRATES terug te keeren: *Scio me nihil scire* (Ik weet, dat ik niets weet); of, met andere woorden, tot onze vraag: *Wat weten wij?*

DE FAKIRS.

Zeker Schrijver, wiens geboorte de natuur zeven of acht eeuwen vroeger moest geplaatst hebben, en die alsdan een zeer gepast medgezel van PETER *den Kluizenaar* zou geweest zijn, de Kruistogten predikende, heeft den Christelijken Godsdienst alleen de eere willen geven van de vrijwillige folteringen, welke de godvruchtige Kloosterlingen zich zelve opleggen, welke hij tot de helden van zijne Romans ſtelt.

Indien het geoorloofd ware, als een bewijs voor de waarheid van eenen Godsdienst den ijver en moed zijner Apostelen te doen gelden, zal men zien, uit het verhaal der voorvallen, welke ik zal vermelden, en van welke ik zelf getuige geweest ben, dat de *Indiſche Fakirs* met onze Monniken wel zouden kunnen wedijveren. Maar gelukkig rust het geloof der Christenen op vaster grondſlagen; en het eenige gevolg, welk uit dit tafereel der menſchelijke dwaasheden kan worden afgeleid, is, dat de dweeperij overal hare helden heeft, en dat die van het Schiereiland aan gene zijde van den *Ganges* alle hunne mededingers de loef afſteken.

In den jare 1786 bevond ik mij te *Pondichery*, en woonde een feest bij, welk de *Indianen* jaarlijks in de maand November vieren, op den dag der Volle Maan, aan den voet eens bergs, *Teruna Maliy* (de Heilige Berg) genaamd, en ongeveer vijf-en-twintig mijlen van de puinhoopen van het Fort *St. David* gelegen.

Eene ontelbare menigte pellegrims, van alle kanten des Schiereilands zamengevloeid, was bij deze plegtigheid tegenwoordig. Het feest werd geopend met een ſtatelijken omgang rondom den berg; vier-en-twintig kleine pagoden, of tempeltjes, op gelijke afſtanden van elkander ſtaande, maakten zoo vele rustplaatſen uit, bij ieder van welke de processie moest ſtilhouden, en wier tusſchenruimten opgevuld waren door eene menigte Fakirs, welke de *Indianen* van de kust van *Coromandel*, *Pandarans* noemen. De voornaamſten van hun zaten bij het heiligdom der afgoden, vermeldden derzelver magt, en prezen derzelver eerdienst als den heiligſten en meest verdienſtelijken. Allen zochten zich te onderſcheiden door de vreemdigheid hunner gebaren, de mismaaktheid hunner lig-

cha-

chamen, en vooral door de ongehoorde ſtraffen, welke zij omtrent zich zelve oefenden. Sommigen hadden eene geloſte gedaan van hun haar, baard en nagels te zullen laten wasſen, en de ſtem alleen verried in hun de menſchelijke natuur; anderen, onder aardhoopen begraven, lieten zich door de voorbijgaanden met voeten treden; eenigen rolden naakt op bedden van diſtelen; terwijl elders een zeker getal dier geeſtdrijvers, onder hunnen linker arm brandende toortſen dragende, te midden van vuurkolken in het rond dansten; velen ſtaken zich met ijzeren punten in de vleezigſte deelen van hun ligchaam, en ontvingen hun bloed op wieken van katoen, welke zij onder de aanſchouwers ronddeelden. Naar welken kant men de oogen wendde, nergens konde men het tooneel der ſmarte en ſtrafoefeninge miskennen.

Ik merkte op, den optogt der proceſſie volgende, dat de vrouwen alleen bleven ſtilſtaan voor eene pagode, alwaar men de onkuiſche afbeelding van zekere deelen zag hangen, welke konden doen vermoeden, welk eene ſoort van hulde deze afgod eischte.

Na den berg te zijn rondgegaan, klom men op diens top; en de *Indiaanſche* tolk, die mij verzelde, droeg zorg om mij te doen opmerken, dat deze top vijf zijden had, ieder van welke gekeerd was naar eene der vijf magten, die den God des bergs kenmerken. Den top van den *Teruna Maliy* bereikt hebbende, lieten de aanwezigen een geſchal van aanbidding hooren in het gezigt van eene kolom, welke zij de *Naald* noemen, aangaande welke wordt verhaald, dat de Godin *Meamaya* zich daarop plaatſte en den vrede ſloot met haren echtgenoot *Ispuren*, den God des bergs. Van de aandachtige beſchouwing van deze kolom, op welke men met verbaasdheid de fraaiheid en nauwkeurigheid der *Griekſche* geſtalten en evenredigheid aantreft, werd ik afgetrokken op het zien van eenen Fakir, wiens ſchrikwekkende toeſtand hem de bijzondere eer had doen verdienen, dat men aan den voet der kolom voor hem op de knieën viel. Die rampzalige hield zijne beide armen regt om hoog boven het hoofd verheven. Zijne handen waren geſloten; de gewrichten zijner armen hadden alle hunne veerkracht verloren; de geledingen waren beenachtig geworden, en zijne nagels, die de palmen zijner handen hadden doorboord, kwamen op de bovenhand uit. Deze Fakir was uit het land der *Maratten* gekomen; hij was toen omtrent de veertig jaren oud, en het was nu twintig jaren verleden, dat hij in den vermelden verſchrikkelijken toeſtand had geleefd. Hij verhaalde, dat hij, op zekeren dag, in de pagode van *Jagrenat* vurig biddende, met de handen om hoog geheven in de geſtalte zoo als zij nu gezien werden, bij zich verbeeldde dat zij aldus werden vastgehouden, en dat hij van

toen

[illegible] deze te zullen h[illegible]
[illegible] tegen den [illegible]
[illegible] alle de Gods[illegible]
[illegible] met dit o[illegible]

[illegible] VAZEN, GEMEEN-
[illegible]

[illegible] over de zoogenoemde
[illegible] die de kundigste Oud-
[illegible] hebben ontdekt, wan-
[illegible]heid, dat aan hunne
[illegible] en 't welk echter
[illegible] liefde tot de schoone
[illegible] 't Was niet alleen om
[illegible] de bevallige Vazen
[illegible] en Spionie zulke bloei-
[illegible] even zeer in de rijkste
[illegible] vermenigvuldigde; —
[illegible] te vleijen.
[illegible] om de teeke-
[illegible] hetgeen de Ruikers
[illegible] zelden deze Vazen
[illegible] liefdesverklaring.
[illegible] wilde open-
[illegible] Vazen te ver-
[illegible] hetgeen men
[illegible] gunstige gelegenheid
[illegible] eene liefdesver-

[illegible] eenige van dus-
[illegible] gedurende
[illegible] bewaard,
[illegible] rijkste en ver-
[illegible] de afbeel-
[illegible] op geene andere
[illegible] ziet men een
[illegible] dat hem uit hare
[illegible] terwijl een vaar
[illegible] met
[illegible] de Vas houdt
[illegible] drie appelen in der
hand, terwijl de Jongeling haar in eene smeekende en zedigen
hou-

houding zijne kwellingen ſchijnt te verhalen. Ware de zin van deze voorſtellingen niet duidelijk genoeg, wij zouden er kunnen bijvoegen, dat alle ſoorten, en inzonderheid de granaat- en kwee-appelen, Venus gehelligd waren; en dan zal men niet meer kunnen twijfelen, of niet dusdanig geſchenk, eener jonge Griekinne bij eenige plegtige gelegenheid aangeboden, eene zoo duidelijke als geestige liefdesverklaring ware.

Soms verdubbelde men de zorg, om wel verſtaan te worden. Mazochi heeft de afbeelding van eene Vaas uit de Verzameling van mastrilli, te Napels, bewaard, waarin de ſchrijfkunst der zinnebeeldige voorſtelling te hulp komt. Men ziet op dezelve een gevleugelden Genius, in een met bloemen geſierd kleed gewikkeld, in de vlammen van een klein outer eene wijnplenging doen; boven hetzelve leest men: „*Callicles is ſchoon!*" met oude Griekſche letters geſchreven. Zulk een minnebriefje kon geen hoffelijker opſchrift voeren. — Men ziet nog heden in de rijke Verzameling van den Abt vivenzio, te Nole, eene Vaas van de grootſte bevalligheid, die ten opſchrift voert: „*aan de ſchoone Clymene!*" En, na tweeduizend jaren, ontvangt de ſchoone Clymene de hulde van alle de Vreemdelingen, die deze prachtige Vaas bewonderen. Welke hedendaagſche Schoonheid zou zich zulk een gevolg kunnen beloven van het hartstogtelijkſte *billet-doux*, al ware het op rozenpapier geſchreven, verſierd met de geestigſte vignetten, en doordrongen van de liefelijkſte geuren?

De latere galanterie kan flechts één gedenkſtuk ſtellen tegen deze minnebrieven van oud Griekenland. Zij is het verſchuldigd aan een Schilder uit de School van Raphaël, die, op de *dochter* van eenen Pottebakker verliefd zijnde, hare gunſten verwierf, door hare beeldenis te ſchilderen op eene tegenſtteenen Vaas van haren Vader. Men bewondert nog heden dit werkſtuk in de ſchoone Verzameling van het Muſeum te Brunswijk.

Het ſchijnt echter dat onze hedendaagſche Porſeleinfabrieken een gemakkelijk middel zouden opleveren, om te dezen opzigte met de Ouden te kunnen wedijveren; immers men vervaardigt er alreede aardige koppen met letters en bloemkroonen, ja in Duitschland is men zelfs verder gegaan, en heeft er Silhouetten op geſchilderd: maar het is niet waarſchijnlijk dat deze zinnebeeldige ſpraak thans opgang make, 't zij omdat ter verkrijging van ſmaakvolle ſchilderſtukken de kosten te hoog zouden loopen, 't zij omdat de moeders thans hare dochters zoo wél opvoeden, dat het moeijelijk zou vallen, haar dusdanige geſchenken te doen aannemen, 't zij eindelijk (en velen zullen deze reden meer gegrond vinden) omdat het tegenwoordig te gemakkelijk valt, zijne liefde zonder omweg te verklaren, dan dat men tot zinnebeelden toevlugt zou behoeven te nemen.

IETS WEGENS JOAN VAN OLDENBARNEVELD.

De werkzaamheid van 's Lands Advocaat BARNEVELD is algemeen bekend; minder echter de volgende trek van zijnen ijver, om de Staten van Holland in gewigtige zaken tot spoedig afdoen te bewegen. Wanneer namelijk die Heeren, hoewel hun werks genoeg overschoot, zeer genegen schenen tot scheiden, om eenige Heilige Dagen te vieren, prees OLDENBARNEVELD hunne vroomheid, maar voegde, met de hem eigene rondborstigheid, daar nevens, om hen tot blijven te bewegen: *Qui non cessat bene facere, non cessat orare.* Dat is: „ Die niet aflaat van weldoen, houdt niet op met bidden." — Deze aanmerking en aanmaning tevens vond ingang, en men bleef.

ANECDOTE VAN DEN SCHILDER LUCA GIRARDINO.

LUCA GIRARDINO, die, van wegen de vaardigheid, waarmede hij werkte, den naam kreeg van LUCA FA-PRESTO, was een gelukkig navolger van den schildertrant van andere Meesters, en had dus geen zeer bepaalden schildertrant van zichzelven. — Wanneer hij iemands Pourtrait gemaald had, voor 't welk hij geene betaling bekwam, bewaarde hij dit stuk eenigen tijd in zijn schildervertrek; eindelijk schreef hij er op: „ Dit Schilderstuk is te koop; de Persoon, dien het verbeeldt, „ (en hij voegde er den naam nevens) daarvoor niet betaald „ hebbende." Met dit bijvoegsel hing hij het in de Koopzaal der Schilderijen, Deze trek miste nimmer hem geld op te brengen.

DE VERMEENDE GEWIGTIGE DIENST.

Een ijverig Protestant meende den Onderkoning van *Ierland*, Lord CHESTERFIELD, een gewigtigen dienst te doen, met hem kennis te geven, dat zijn Koetsier geen Protestant, maar een Roomschgezinde was, en heimelijk en verkleed den Roomschen Godsdienst bijwoonde. „ Wel nu," antwoordde CHESTERFIELD, „ ik dank u voor dat berigt: dan moet ik oppassen, dat hij mij niet naar de Roomsche, in plaats van naar de Protestantsche Kerk rijde."

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

Aan de Heeren Schrijvers der *Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen!*

Van de oudſte tijden af beſtond bij de meeste Volkeren het gevoelen, dat ſomtijds, bij Onweders, Steenen van den Hemel vielen; en het Bijgeloof verbeeldde zich, dat de vertoornde Godheid die met den Blikſem naar beneden ſlingerde. — Men zocht ter plaatſe waar ſelle blikſemſtralen in de aarde geſchoten, gebouwen of boomen getroffen waren; en vond men nu of dan in den omtrek ſteenen, van eene wig- of beitelvormige gedaante, dán werden die, zonder te vermoeden dat ze eenen anderen oorſprong konden hebben, gehouden met het onweêr te zijn neêrgeworpen: wierd zulk een ſteen aan den voet van een door den blikſem geſpleten boom gevonden, dan was het ontwijfelbaar, dat die donderbeitel den boom gekliefd had!

Toen de meergevorderde Natuurkunde de werkingen der Luchtverſchijnſelen in klaarder licht had geſteld, inzonderheid toen men de verbrekende kracht van den electrieken blikſem had leeren kennen, werd het vallen van ſteenen of donderbeitels met den blikſem te regt onder de fabelen gerangſchikt, en het gevoelen, dat er ſteenen uit de lucht konden vallen, zeer verdacht gemaakt, aan dwaling, vooroordeel of bijgeloof toegeſchreven, en ſomtijds in een belagchelijk licht geſteld.

Vreemd is het ondertuſſchen, dat men niet vroeger, dan ſlechts voor weinige jaren, zich heeft toegelegd, om geregeld te onderzoeken, welke waarheid onder die zoo algemeen, bij bijna alle Volkeren, plaats gehad hebbende denkwijze verborgen was. 't Is toch genoegzaam zeker, dat algemeene volksdenkbeelden, van oude tijden herkomſtig, ware gebeurtenisſen, hoezeer ook

door overlevering, vooroordeelen of bijgeloof onkenbaar gemaakt, ten grondslag hebben.

Wanneer ook de Natuurkundigen, in later tijd, opmerkzaam gemaakt door geloofwaardige berigten van nieuwelijks uit de lucht gevallen steenregens of steenklompen, de aanteekeningen van vroegere tijden naspoorden, en met de nieuwere berigten vergeleken, bleek het al ras, dat zulke gebeurtenissen geene fabelen waren; dat indedaad somtijds groote en kleinere steenklompen, met eene verbazende snelheid door den dampkring bewogen, op de aarde neêrkwamen; dat dezelve, bij hunne snelle beweging, gewoonlijk een zeer helder licht deden zien, op eenigen afstand van den grond met sterke slagen van één sprongen, en, van een knappend en sissend geluid verzeld, neêrvielen.

En dewijl dit, in verre de meeste, zoo niet in alle gevallen, zonder donder of bliksem, zelfs dikwerf bij heldere luchten en het schoonste weder gebeurd was, kon men nu ligtelijk doorzien, dat, in vroegere dagen, eene onkundige menigte het licht en de slagen, welke zij, bij het neêrkomen dier klompen, zag en hoorde, voor wezenlijken bliksem en donder gehouden, de gevallen steenen aan dat luchtverschijnsel toegeschreven, of zich verbeeld had, dat Jupiter zijne bliksemflitsen van donderbeitels deed verzeld gaan.

Toen het niet meer ontkend kon worden, dat zulke gebeurtenissen indedaad nu en dan voorvielen, ontstond onder de Natuurkundigen van den eersten rang hoofdzakelijk vierderlei gevoelen omtrent den oorsprong dier steenen. — Eenigen, als GASSENDI, MUSSCHENBROEK, BARTHOLD en G. A. DE LUC meenden, dat dezelve voortbrengsels van Vulkanen op onze aarde waren, of dat Hoozen die steenen van de aarde opgenomen en vervoerd hadden.

Anderen, waaronder de Fransche Akademisten, en STAHL, GRONBERG, en PATRIN geteld worden, meenden, dat die steenen, op de plaats zelve waar ze gevonden wierden, door den bliksem getroffen en gesmolten waren.

HAMILTON, EDWARD KING, SALVATERE en anderen meenden, dat deze steenen, door eene zamenvloeijing van derzelver bestanddeelen in den dampkring, gevormd werden.

Eindelijk, BIOT, POISSON, de Schrijvers van de *Bibliotheque Britannique*, en inzonderheid de schrandere

CHLAD-

CHLADNI, hielden dezelve voor Klompen, welke niet tot onze Planeet behooren, maar op dezelve, van buiten, uit het groote Ruim aanlanden.

CHLADNI was de eerste, die dit gevoelen te boek bragt, in een Werk over den grooten IJzerklomp, door PALLAS in Siberie gevonden; en, nadat hetzelve door andere Geleerden bestreden was, ontwikkelde hij zijne gedachten hierover nader, in de vernuftige Verhandeling, welke ik eener Hollandsche vertaling dubbel waardig achte, en UEds. ter plaatsinge in UL. Mengelwerk aanbiede.

Indien dezelve moge strekken om vooroordeelen te ontwortelen, bekrompene denkbeelden voor uitgebreider bevattingen te doen plaats maken, om verheveuer begrippen te doen vormen van de grootheid en heerlijkheid, de juistheid en overeenkomst, bij de groote verscheidenheid, der Sterre- en Wereld-stelsels, *tot der van Hem, die de Werelden daar heen werpt als den stof*, zal ik mijn oogmerk bereikt hebben.

KOSMOLOGISCHE GEDACHTEN, BETREFFENDE DE VERMEERDERING EN VERMINDERING VAN DE HOEVEELHEID DER STOFFE VAN DE WERELDBOLLEN. Door Dr. E. F. T. CHLADNI.

Gewoonlijk beschouwt men elken Wereldbol als een geheel, dat van alle andere is afgesloten, bij hetwelk geen ander deeltje van buiten kan bijkomen, noch daarvan afgaan; en deze vrij bekrompene, doch zeer ingewortelde, denkwijze is wel zeker de voorname reden, waarom bij velen mijne meening, dat ijzer- en steenklompen meermaals van buiten op onzen Aardbol zijn aangeland, in den beginne, geen bijval heeft gevonden, en waarom ook nog tegenwoordig sommigen de gebeurtenissen, welke zij gaarne wilden, doch niet meer kunnen ontkennen, liever op eene zeer gedwongene wijze zoeken te verklaren; bij voorbeeld, door eene zamenvloeijing der deeltjes van deze ligchamen in den dampkring; welke echter, ten minste op eene eenigzins aanmerkelijke hoogte, de zamenstellende deelen van zulke groote klompen, die somtijds vele honderde ponden wegen, zeer zeker niet in zich bevat; in welke men zich ook geene krachten kan voorstellen, die aan deze klompen

eene somtijds bijna horizontale rigting, en eene snelheid van niet minder dan twee mijlen in één secunde, zouden kunnen geven.

Indien men daarentegen aanneemt, dat een Wereldbol, onder zeer vele omstandigheden, voor vermeerdering of vermindering vatbaar is (*), wordt hierdoor niet slechts het vallen van zulke ijzer- en steenklompen verklaard, maar ook aan verscheide andere Natuurverschijnselen, op eene veel eenvoudiger en meer zamenhangende wijze, licht bijgezet; — waarom dan ook deze, alhoewel min gewone, wijze van zich de zaak voor te stellen meer overeenkomstig met de Natuur zoude kunnen zijn, dan die, welke door andere Natuurkundigen is gevolgd.

De inhoud van deze Verhandeling zal dan misschien wel in den eersten opslag aan sommigen nog minder bevallen, dan mijne vorige aanmerkingen over de op de aarde gevallene ijzer- en steenklompen; doch zij zal ook

(*) Men heeft hiertegen ingebragt, dat, de aantrekkingskrachten veranderende, daardoor verstoringen in het geheele zamenstel zouden veroorzaakt worden. Maar, behalve dat vele verstoringen, zoo als in 't algemeen ook vaneenscheidingen en verbindingen, in het groot, eveneens als in 't klein, plaats kunnen en moeten hebben, en in zekeren zin mede tot de orde van het geheel behooren; zoo zijn soortgelijke veranderingen van den inhoud, bij voorbeeld, door het uitwerpen van eenige klompen uit de Vulkanen op de Maan, of het bijkomen of weggaan van eenige deelen des Dampkrings, meestal veel te gering, dan dat men hiervan, in een sterrekundigen zin, iets zoude kunnen gewaar worden.

Daarenboven gaan de inhouden der Planeten, welke tot ons Zonnestelsel behooren, en die der Manen van de Planeten, niet tot elkander in regelmatige verhoudingen, en schijnen slechts van toevallige meer- of mindere ophoopingen der stoffe, welke eerst alleen eene regtlijnige werpbeweging gevolgd heeft, en naderhand, door de aantrekking der Zonne, of van een ander Wereldligchaam, tot eenen elliptischen omloop genoodzaakt is, af te hangen: gelijk in het, naar mijne gedachten, zeer veel waarheid bevattend geschrift van de Heeren MARSCHAL, VON BIEBERSTEIN, getiteld: *Onderzoekingen over den oorsprong en de vorming der tegenwoordige ordening van het Wereldgebouw*, (*Giesen*, 1802.) breedvoeriger is gezegd.

CHLADNI.

ook wel, in 't vervolg, bij een onbevooroordeeld onderzoek, minder vreemd bevonden worden.

Naar mijne gedachten kunnen bij een Wereldbol deelen bijkomen, en ook deelen daarvan afgaan: I. *Als veerkrachtige vloeistof.* II. *Als vaste klompen.*

I. *Er kunnen bij een Wereldbol deelen als veerkrachtige vloeistof bijkomen, en van denzelven afgaan.* — Ik neem aan, gelijk dit ook door vele anderen geschiedt, dat het algemeene Wereldruim niet geheel ledig is, maar dat zich daarin eene uiterst fijne veerkrachtige vloeistof bevindt, welke de voornaamste grondstoffen, waaruit de dampkringen der Wereldbollen bestaan, bij voorbeeld Zuurstofgas, Stikgas, Waterdampen, of derzelver bestanddeelen enz., in een zeer verdunden staat inhoudt.

Ieder Wereldbol verdikt op zijne oppervlakte zooveel veerkrachtige vloeistof, uit dit algemeen magazijn genomen, als denzelven, naar mate van zijne aantrekkingskracht, toekomt, en vormt alzoo eenen dampkring. Deze dampkringen kunnen echter in derzelver scheikundige gesteldheid zeer veel van elkander verschillen, door het opnemen van vele deeltjes, welke van de oppervlakte des Bols opgelost worden.

Dat de digtheid des dampkrings van een Wereldbol van deszelfs aantrekkingskracht afhangt, stemt geheel en al overeen met hetgeen bij eenige Wereldbollen wordt waargenomen. Zoo verschilt, bij voorbeeld, volgens de waarnemingen van den Heer SCHRÖTER, de dampkring van Venus niet veel van dien van onze Aarde; daarentegen is de dampkring der Maan zeer dun, zoodat in denzelven geene zulke wolken als in onzen dampkring zich vormen, en de schemering, welke ik bij den genoemden Heer SCHRÖTER met zekerheid heb kunnen waarnemen, zich slechts tot eene geringe hoogte over de oppervlakte der Maan laat zien. Jupiter heeft een zeer digten dampkring; gelijk uit de aanmerkelijke bedekkingen en opheldering, die op deszelfs schijf gezien worden, en uit den voorbijgang van door sterke winden gedreven wolken, moet besloten worden.

Wanneer nu, op een Wereldbol, stoffen, die in een veerkrachtig-vloeibaren staat waren, in een druipvormigen of vasten staat geraken, wordt dat verlies door aantrekking en verdikking van nieuwe, veerkrachtig-vloeibare stoffe, uit het algemeene Ruim, hersteld; doch wanneer op de oppervlakte van een Wereldbol zich meer veerkrachtig-vloeibare stoffe ontwikkelt, als den-

zelven naar mate van zijne aantrekkingskracht toekomt, wordt dat overtollige in het algemeene Ruim terug gevoerd.

Op onze Aarde kunnen verschillende, deels bekende, deels onbekende natuurlijke scheikundige werkingen, en hoogstwaarschijnlijk ook de meer- of mindere kracht van het zonnelicht, zulke veranderingen van veerkrachtig-vloeibare stoffen in druipvormige, en omgekeerd, te weeg brengen; door welke warmte of Electriciteit vrij, of gebonden wordt, en waarmede dan noodwendig, tot behoud van de vereischte uitgebreidheid des dampkrings, eene aantrekking van buiten; of eene afzetting naar buiten, moet gepaard gaan.

Neemt men deze onderstellingen aan, welke door geene Natuurwetten, noch waarnemingen wedersproken worden; zoo zal men kunnen begrijpen, van waar die groote menigte van water is gekomen, uit welke zich de hoogste gebergten van onze Aarde door neêrzetting der bestanddeelen hebben gevormd; en wat de reden is, dat in koude Landen zoo vele overblijfsels van dieren en planten, aan warmere gewesten eigen, gevonden worden.

Sommigen hebben, om hiervan reden te kunnen geven, toevlugt tot de onnatuurlijkste uitleggingen genomen; tot verwrikkingen, bij voorbeeld, van de As der Aarde; waarvan BODE, in een zijner Astronomische Jaarboeken, en in de schriften van het Berlijnsch Gezelschap van Natuuronderzoekers, de onwaarschijnlijkheid voldoende heeft aangetoond, — of ook tot eene aanvulling van groote, te voren ledig geweest zijnde, holen in de aarde, met het water, dat voorheen de oppervlakte bedekte; en dergelijke meer.

Dat de hoedanigheid van water meermalen op onze Aarde veranderd is, kan uit de gesteldheid van hare oppervlakte, en daarop zijnde gebergten, met tamelijke zekerheid besloten worden. De gesteldheid der eerste of oorspronkelijke gebergten duidt eene vreedzame gemeenschappelijke bezinking of zetting der deelen, onder eene veel hoogere zee dan de tegenwoordige, aan; en uit de dalen in deze eerste gebergten, welke gedeeltelijk met nieuwere bergsoorten aangevuld zijn, blijkt, dat, bij de wording van dezelve, de oppervlakte van het water veel lager dan bevorens geweest is.

De vlotbergen, welke zich later gezet hebben of be-

zon-

zonken zijn, en die voor het grootſte gedeelte eene ſtille of langzame zetting aanwijzen, toonen, dat het water in eenen lateren tijdkring wederom hooger gerezen moet geweest zijn; alhoewel niet zoo hoog als in den vroegeren tijdkring, toen de eerſte gebergten geformeerd wierden: in nog latere tijden, toen zich de dalen, welke in de vlotgebergten gevonden worden, vormden, moet de zee wederom gedaald zijn geweest, en, naar allen ſchijn, is dezelve nog dalende of verminderende.

Deze tweemalige rijzing en daling der zee kan gevoegelijk verklaard worden, wanneer men aanneemt, dat eene, door eene lange tijdruimte voortdurende, verzadiging des dampkrings met water, en eene insgelijks langen tijd durende afzetting van water uit denzelven, bij afwisſeling, hebben plaats gehad; hetwelk ook BATSCH, in zijne Aanleiding tot de Geologie, pag. 116, welke bij zijne Verhandeling over de kenteekenen der Mineralen is gevoegd, ſtelt. Thans echter bevat de dampkring niet zoo veel water, als dezelve bij den tegenwoordigen lagen ſtand der zee, indien al het uitgedampte water er in gebleven ware, zoude moeten bevatten; dewijl, indien de dampkring ook geheel in water veranderd wierd, dit ſlechts de hoogte van omtrent 32 voeten zoude kunnen hebben; te weten, geëvenredigd aan deszelfs zwaarte. Maar wanneer de Aarde, even als elk Wereldlichaam, ſlechts een naar hare aantrekkingskracht geëvenredigden dampkring, en niet meer of minder, om zich verdikken kan; zoo moet, bij deze afwisſelende afſcheidingen en verdampingen des waters, elk gebrek aan veerkrachtige vloeiſtof door aantrekking uit het algemeene Wereldruim herſteld, en elke overmaat daarin terug gegeven worden.

De oorzaak dezer afwisſelende nederzetting en verdamping des waters was, hoogstwaarſchijnlijk, *eene afwisſelende kracht van het zonnelicht*; welke oorzaak ook LICHTENBERG, in den Göttiſchen Zak-almanak voor 1798, uit eene door HERSCHEL in de Londenſche Maatſchappij der Wetenſchappen den 25 Febr. 1796 voorgelezen Verhandeling, aanneemt. HERSCHEL, namelijk, meent, dat uit de veranderlijkheid des lichts van zoo vele vaste ſterren, welke geheel niet door omwenteling om derzelver aſſen, maar door eene onbekende Chemiſche werking ſchijnt veroorzaakt te worden, alsmede uit de waarneming, dat dikwijls in het brandpunt van eenen

grooten brandſpiegel of brandglas de hette der zonnestralen, zonder bemerkbare oorzaak, ſchielijk verandert, zoodat geſmoltene zwaar-vloeijende ſtoffen ſomtijds plotſeling ſtollen of vast worden, met veel waarſchijnlijkheid kan beſloten worden, dat het licht en de warmte, welke uit de zon uitſtroomen, veranderlijk zijn; dat alzoo het weder op onze Aarde, meer dan men gewoonlijk denkt, afhangt van het weder, dat op het ligchaam der Zonne plaats heeft, dewijl elke aldaar voorvallende verandering des lichts 8 minuuten later op onze Aarde ondervonden wordt; en dat het derhalve zeer onzeker is, of het licht en de warmte der zonne altijd zoo geweest zijn, en zoo blijven zullen, als die thans zijn, dan of niet welligt, gedurende lange tijdruimten, misſchien bij afwisſelende tijdkringen, de werking der zonneſtralen veel grooter of veel minder geweest is, en ook in 't vervolg wederom worden kan.

Wanneer nu gedurende eene lange tijdruimte de werking der zonneſtralen zeer groot is geweest, moet de verdamping des waters grooter dan de nederzetting geweest, en de hoeveelheid van water verminderd zijn; daarentegen, bij eene lang aanhoudende geringere werking der zonneſtralen, moet de nederſlag grooter dan de verdamping geweest zijn, en de hoeveelheid van water moest vermeerderen. Die zelfde grootere uitſtrooming van licht en warmte uit de zon, welke die groote menigte van water deed verdampen, en die ten minſte tweemaal ſchijnt plaats gehad te hebben, was ook, hoogstwaarſchijnlijk, de oorzaak, dat, gedurende lange tijdkringen, dieren en planten van warmere klimaten, bij voorbeeld Olifanten en geheele bosſchen van Palmboomen, uit welker harst de Honigſteen en ook de Barnſteen ſchijnen ontſtaan te zijn, en wier vruchten met die van de Arek-palmen overeenkomen, in gewesten, alwaar het thans veel kouder is, in hun natuurlijk klimaat leefden.

Behalve de grootere zonnewarmte, kunnen ook Vulkanen, wier werkingen in vroegere tijden veel geweldiger dan tegenwoordig ſchijnen geweest te zijn, eenigzins tot de verdampingen van het water hebben medegewerkt.

Nog een ander verſchijnſel wordt door de onderſtelling, dat eene veerkrachtige vloeiſtof van buiten wordt aangetrokken, verklaard. Wanneer namelijk, in den

zo-

zomer, na eene aanhoudende droogte, *wolken* en *regen* gevormd worden, zou men verwachten, dat de lucht warmer moest worden, dewijl zoo veel bevorens gebonden geweest zijnde warmte, welke het water, dat in den dampkring was, in eenen veerkrachtig-vloeibaren ſtaat hield, nu vrij wordt; en echter leert de ondervinding, dat alsdan bijna altijd de luchtsgeſteldheid kouder wordt; waarvan geene andere, meer voldoende, reden kan gegeven worden, dan dat naar de gewesten, alwaar, door het druipvormig worden der in den dampkring voorhanden zijnde waterdeeltjes, een gebrek aan veerkrachtige vloeiſtof ontſtaat, (hetwelk ook de lage ſtand des Barometers aanwijst) niet alleen de lucht van die gewesten, in welke zich meer veerkrachtige vloeiſtof bevindt, (en daar diensvolgens de Barometer hooger ſtaat) maar ook lucht van buiten toeſtroomt. — Deze van buiten aangetrokken lucht moet veel kouder zijn, dan die luchtdeelen, welke nader bij de Aarde waren, en die in hunnen meer verdikten ſtaat, en door de terugkaatſing der zonneſtralen van de oppervlakte der Aarde, meer warmte konden aannemen. Deze toeſtrooming van lucht van buiten is ook, naar mijne gedachten, blijkbaar, doordien, bij zulk weder, de trek der ſchoorſteenen meer van boven naar beneden gaat.

Bij het doen van weerkundige waarnemingen moest men hierop ook acht ſlaan, en door corresponderende waarnemingen trachten te ontdekken, of, bij ſchielijke windsveranderingen, dezelve vroeger op de plaats, van waar de wind komt, of daar, werwaarts hij henen gaat, bemerkt zijn geworden. — Men moest ook, wanneer ſomtijds gedurende geheele dagen lagen van wolken, op onderſcheiden hoogte, in geheel verſchillende rigtingen drijven (*), dit opmerken; om zoo door meerde-

(*) Zoo bemerkte ik, bij gelegenheid van eene reize ter zee van Reval naar Flensburg, wanneer het ſchip, door een ſterken tegenwind uit het Westen, eenigen tijd in eene haven van het Eiland Laaland moest blijven liggen, tot mijn groot verdriet, geheele dagen achtereen een trek van ligte wolken, even als bij het ſchoonſte weder, in de bovenlucht van het Oosten naar het Westen gaande; zoodat er, om voort te reizen, niets anders ontbrak, dan dat de bovenſte luchtſtroom niet beneden was.

dere, in onderſcheidene oorden gedane, waarnemingen te bepalen, of ſommige ſtroomingen, die in een hooger gewest des dampkrings gezien worden, vroeger of later in een lager dampkringsgewest hebben plaats gehad; en of deze alzoo meer naar boven of naar beneden zijn gegaan. — Zulke waarnemingen zouden voornamelijk kunnen dienen, om ons in de Weerkunde, van welke wij nog zoo weinig weten, eenen ſtap verder te brengen.

Wanneer nu, volgens de voorgedragen onderſtelling, de herſtelling van gebrek aan veerkrachtige vloeiſtof uit de algemeene Ruimte, en eene afzetting van het overtollige daarin plaats heeft, kan men (gelijk ook, zoo ik meene, LICHTENBERG ergens gezegd heeft) gevoegelijk aannemen, dat Dieren en Planten de meeste hunner beſtanddeelen meer van buiten, dan van onze Aarde verkrijgen.

(*Het tweede gedeelte in onze volgende.*)

ONTLEEDKUNDIGE BESCHRIJVING VAN DEN BEVER.

Op den zeventienden November 1807, terwijl de *Rhone* buiten zijne oevers was gevloeid, heeft men eenen Bever gedood op het eiland *Barthalasſe*, tegenover *Avignon*. De Heer Prefect VAUCLUSE heeft het dier doen plaatſen in het Muſeum van Natuurlijke Historie te *Avignon*, en te dien aanzien een verſlag ontvangen van den Heere COSTAING, Opziener van dat Muſeum.

De Bever, dus luidt het berigt, welken ik voor mij heb, is een mannetje, wegende vijftig pond. Dit dier, hetwelk den overgang uitmaakt van de viervoetige dieren tot de visſchen, heeft platte en geſpietene voeten; een karaktertrek, die het van het gewone geſlacht der amphibiën onderſcheidt.

Zijn geheele ligchaam, zijnen ſtaart uitgezonderd, is met tweederlei haar bedekt, — het dons en het lange haar, die zeer zacht en zijdeachtig in het aanraken zijn. De mantel is kastanjebruin van kleur, langs den rug met eene zwartachtige ſtreek gemengeld, die aldaar allengskens verdwijnt. Het haar van het bovenſte gedeelte is langer en digter, dan aan de benedenzijde. Het hoofd van dit dier is bijkans vierkant van gedaante; zijne oogen, die klein

klein zijn, hebben eene hazelnootkleurige Iris; zijne ooren zijn rond en zeer kort; het einde van den snuit is plat en zeer breed, met twee kleine ronde neusgaten; aan de zijden steken knevels uit van lang en zwart haar; de tong is zeer dik en drie duimen lang; de mond is met vier snijtanden gewapend, allen tweekleurig, vuurgeel van buiten, en witachtig geëmailjeerd van binnen; zij hebben eene kromme en platte gedaante, gelijk een houtweel, en zijn zeer geschikt om het hardste hout te knagen; de twee boventanden zijn korter dan de benedenste, die een duim lang zijn; acht witte kiezen staan op zich zelve in het binnenste van den mond aan den benedenkant, en even zoo vele aan de bovenzijde: dit stelt het dier in staat, om door grazen zijne behoeften te vervullen. Merkwaardig is inzonderheid het maaksel van den staart; dezelve is negen en een halve duim lang, een duim dik, en vier en een halve duim breed; dezelve is plat, van eene eironde gedaante, buigzaam, van eene kraakbeenachtige en beenachtige zelfstandigheid, met kleine schubben bedekt; de kleur is die van ijzerroest. Eene andere bijzonderheid, die opmerking verdient, is, dat de voorpooten aan elken voet vijf toonen hebben, op zich zelve staande en van nagels voorzien, terwijl de achterpooten platvoetig zijn, met vijf van nagels voorziene toonen, die door een vast vlies, even als de pooten van eene gans, vereenigd zijn. Verder heb ik opgemerkt, dat de achterpooten en voeten te zamen slechts éénen langen voet uitmaken, op welken het dier horizontaal rust onder het voortgaan, indiervoege dat de voorpooten zich uitbreiden te gelijk met de achterdijen, om het ligchaam waterpas te dragen. Deze bijzondere evenredigheid is oorzaak, dat het dier, onder het voortgaan, de achterpooten niet hooger dan de voorpooten draagt.

Eene waarneming, welke men misschien nog niet gedaan heeft, is, dat de vierde toonen der achterpooten ieder een dubbelen nagel hebben, en van welke de eene over den anderen henenschiet, uitmakende een kleinen vijlachtigen en snijdenden bek, uit twee kinnebakken bestaande, die zich openen en sluiten even als de bek van eenen roofvogel.

Bij de opening van het dier bleek het mij, dat het een oude mannetjes Bever was. De binnenste deelen onderzoekende, trachtte ik de kleine beursjes te ontdekken, die

die het *Castoreum* bevatten, in de oude en hedendaagsche geneeskunde zoo vermaard. En in de daad heb ik twee blaasjes gevonden bij den *anus*, beneden de darmen; zij bevatten het dikke en ſtinkende vocht, *Castoreum* genaamd; het is mij gelukt, hetzelve te bewaren. De darmen heb ik zeer lang en van grooten omvang gevonden; dit gaf aan het buitenſte van den buik eenen omtrek van vierëntwintig duimen en twintig lijnen; het borstbeen is naauw en vijf duimen lang, zamengeſteld uit een kraakbeenachtig been, hetwelk zeer buigzaam, en zeer geſchikt is om de bewegingen van een zoo vernuftig dier te volgen. De gebeele lengte, van den ſnuit tot aan het einde van den ſtaart, is vierëndertig duimen en vier lijnen.

Het doet mij leed, dat het beengeſtel door den ſnaphaanſchoot te veel beſchadigd en verminkt is, dan dat het geraamte kan bewaard worden.

DE KARPER.

De Karper, in onze rivieren en vijvers zoo gemeen, ſchijnt uit het Zuiden van Europa afkomſtig te zijn, hoewel hij thans bijkans overal wordt gevonden. 't Is eene ontwijfelbare waarheid, dat Vader MASCHAL in den jare 1514 dien Visch naar *Engeland*, en Vader OXE, in den jare 1560, naar *Denemarken* bragt. Eenige jaren later werd hij in *Holland* en *Zweden* bekend. In *Zweden* begint hij te verbasteren, en is kleiner, naar mate men Noordelijker voortreist.

In de wateren, welke langzaam ſtroomen, willen de Karpers best tieren, en ontvangt hun vleesch dien fijnen ſmaak, voor welken het berekend is. 't Is ook in die wateren, vooral wanneer zij er rijkelijk aas vinden, dat zij de aanzienlijkſte grootte bereiken. Karpers van 12 of 15 ponden zijn in *Frankrijk* niet ongemeen; doch de grootſte worden in *Duitschland* gevangen. VALMONT DE BOMARE gewaagt van eenen Karper, die te *Offenburg* den Prinſe DE CONTI werd voorgedischt, die vier voeten lang was en 45 ponden woog. De grootſte, waarvan men ooit gehoord heeft, werd, in den jare 1711, in den *Oder*, nabij *Frankfort*, gevangen; hij was twee ellen lang, een el breed, en woog 84 ponden.

Zul-

Zulke monſterachtige Karpers moeten zeer oud zijn; doch hun ouderdom laat zich niet wel bepalen. Bij waarſchijnlijke gisſing kan men alleen weten, dat zij meer dan tweehonderd jaren kunnen leven. In de vijvers van *Fontainebleau* zouden, volgens den Heere CASSEL, Karpers van den leeftijd van FRANÇOIS DEN I, die in 1515 den troon beklom, gevonden worden. Hun kop, voegt hij er nevens, is geheel met mos bedekt.

Verbazend is de vruchtbaarheid der Karpers. Een wijfje van een pond zwaar heeft BLOCH 237,000 eijeren uitgeleverd; een ander, wegende anderhalf pond, gaf aan PETIT 342,000 eijeren; een derde, negen pond zwaar, 621,600 eijeren. Doch 't is er verre van af, dat van alle die eijeren Karpers voortkomen, en dat deze Karpers groot worden. Een groot gedeelte kuits wordt van de viſchen gegeten; de jonge Karpers ſtaan voor duizend gevaren bloot: zoodat het kleinſte getal den ouderdom van drie jaren bereikt; het tijdſtip, wanneer zij niets anders dan de ſnoeken, de otters en de viſchers te vreezen hebben. In de vijvers, intusſchen, alwaar geene andere viſchen dan Karpers zijn, en een naauwlettend toezigt hen tegen hunne vijanden beveiligt, vermenigvuldigen zij dermate, dat zij binnen korten tijd geen voedſel vinden, vermageren en van honger ſterven. In dit geval moet men het getal der wijfjes bepalen, en ſnoek, forel en baars in de vijvers planten.

Het vleesch van den Karper is een voortreffelijk voedſel, ligt om te verteren en voor alle geſtellen berekend: intusſchen wordt het aan hun, die van eene ziekte beginnen te herſtellen, zelden toegelaten, en aan de met jicht gekwelden verboden, als waarvan het de toevallen verhaast. Te malſcher is het doorgaans, naar gelange de Karpers in ſtiller wateren geleefd hebben. Die te *Parijs* meest worden gezocht, komen uit de *Seine*, den *Rhijn*, en den vijver van *Camieres* bij *Boulogne-ſur-Mer*. De zulken, die er in zulk eene groote menigte gegeten worden, en er zoo goedkoop zijn, komen, langs de *Loire* en de *Seine*, uit de vijvers van *la Breſſe*, *Forez*, *Sologne*, en andere niet zoo wijd afgelegene. Op de lange reize hebben zij tijd om zich te ſpenen. Ook zijn ze, bij hunne aankomst, niet kwaad, hoewel in modderige vijvers geboren en gevoed.

LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN ANGELICA KAUFMANN.

ANGELICA KAUFMANN was de dochter eens *Tirolſchen* ſchilders, die een zwervend leven leidde; zij werd geboren te *Coire*, in het land der *Griſons*. Haar vader, verbaasd over hare vroegrijpe begaafdheden, voerde haar naar *Rome*. Spoedig verkreeg zij hier de bekwaamheid, die te *Londen* haar zoo veel opgangs deed maken. Alle de aanzienlijke huizen werden voor haar geopend; Koning GEORGE DE III deed zich door haar ſchilderen, en begeerde vervolgens de portretten van alle zijne Kinderen van hare hand.

ANGELICA wist zeer veel krachts in alle hare ſtukken te brengen; zelve was zij daarenboven met zeer aanlokkende ligchamelijke bevalligheden begaafd. Meer dan een huwelijksvoorſlag werd haar gedaan, doch zij wees ze allen van de hand; zucht voor de kunst en voor onafhankelijkheid gingen bij haar alles te boven. Onder de mannen, die naar hare hand ſtonden, onderſcheidde zich inzonderheid een Engelsch Kunſtenaar, nog in leven, en lid van het tegenwoordige Parlement. ANGELICA's weigering verbitterde den Kunstſchilder, die, met hulp van eenige goede vrienden, zich op de volgende wijze zocht te wreken.

Een jongeling uit de laagſte klaſſe, doch fraai van geſtalte, werd in een kostbaar gewaad geſtoken, en onderrigt om de rol van een Baronet te ſpelen, die op ANGELICA's bekoorlijkheden en talenten ſmoorlijk was verzot. De jonge Kunſtenares werd in den ſtrik gevangen; zij ſchonk eerst haar hart, en vervolgens hare hand aan den vermomden bedrieger. Het huwelijk was naauwelijks voltrokken, of de afgewezene ſchilder haastte zich om zijne list aan den dag te brengen. De ongelukkige ANGELICA verviel tot eene waanhoop, die haar ſchier het verſtand zoude gekost hebben. Hare vrienden haalden haar over om den ſchurk geregtelijk te vervolgen; zij zegevierde aldaar, en werd van haren ondeugenden echtgenoot geſcheiden, doch op voorwaarde van hem een jaargeld voor zijn leven te moeten uitkeeren. Hij had er niet lang genot van; ligtmisſerij beſpoedigde zijn levenseinde.

Van

Van dien man ontſlagen, trad ANGELICA in den echt met een *Venetiaanſchen* ſchilder, ZUCCHI genaamd. Die man maakte haar gelukkig; maar in dit huwelijk werden geene kinderen verwekt. Naardien het nevelachtig klimaat van *Engeland* voor ANGELICA's gezondheid nadeelig was, koos zij haar verblijf te *Rome*, welk zij ſlechts eenmaal verliet tot het doen eener reize door het *Milaneeſche*.

Na ZUCCHI's overlijden leefde zijne Weduw alleen voor de Kunst en voor hare vrienden. Haar huis ſtond inzonderheid voor vreemdelingen open; en de *Italianen* zeiden, dat het even weinig in eenen reiziger te vergeven was, te *Rome* te komen zonder ANGELICA KAUFMANN, als zonder den Paus gezien te hebben.

Het getal der ſtukken, door het penſeel dezer vermaarde Kunſtenaresſe gewrocht, gaat de verbeelding te boven; de graveerkunst heeft een gedeelte derzelven door alle Landen van Europa verſpreid. ANGELICA muntte inzonderheid uit in het portretteeren; zij heeft portretten van allerlei grootte gemaakt. Wanneer zij voor zichzelve werkte, waren gemeenlijk hare onderwerpen Historieſtukken, of verzierde Vrouwenbeelden. Zonder, veelligt, den hoogſten trap der wetenſchap en van kracht van uitdrukkinge bereikt te hebben, onderſcheiden zich althans alle hare ſtukken door eene verrukkelijke bevalligheid, en nog meer door een haar bijzonder eigen koloriet.

Indien het waar zij, dat een Kunſtenaar, dien naam met regt waardig, zichzelven in zijne werken ſchildert, zal men over het karakter van ANGELICA KAUFMANN een juist oordeel kunnen vellen. Eene treffende zachtheid verfraait hare ſtukken; eene onveranderlijke helderheid van geest heerscht in hare kunstgewrochten, zonder evenwel daarvan uit te ſluiten eene vurigheid van geest, die in haar nimmer verdoofd werd. Zij, die haar in den ouderdom van zestien jaren gekend hadden, vonden in haar dezelfde kracht van verſtandelijke vermogens toen zij zestig jaren oud was. Zij ſtierf te *Rome*, den vijfden November 1807. Hare overgewonnene nalatenſchap was zeer aanzienlijk; zij verdeelde dezelve bij uiterſten wille onder hare bloedverwanten en vrienden.

EENIGE MERKWAARDIGE BIJZONDERHEDEN, RAKENDE PORTUGAL EN DE PORTUGEZEN.

Portugal, elders niet zeer bekend, is van bergen doorzaaid, op wier top zich eene ſnerpende koude doet gevoelen, en wier klimaat van dat der Noordelijke landen niet verſchilt. Eenigen dier bergen zijn in de maand Augustus nog met ijs gekroond, en de Portugees, die in de dalen van hitte verſtikt, kan, wanneer hij wil, de Wintergewesten naderen. Eene der grootſte hoogten is de berg *Geres*, op welken de wilde geit huppelt, zoo wel als op de zijden van den *Caucaſus* in *Azië*. Alle de hoogten ſchijnen aan elkander vast te zijn, zoodat het gezigt aan alle kanten bepaald is; van hier dat de bewoners eene aangename gewaarwording ondervinden, wanneer eene vlakte op deze oneffenheden volgt, die adders en vele andere vergiftige ſlangen verbergen. Op velen dezer bergen groeit niets anders dan heide, die althans derzelver dorheid verbergt, voornamelijk in *Tralos-Montes*.

Twee mijlen van *Coimbra*, hoofdſtad van *Beïra*, en de tweede ſtad van *Portugal*, ligt op een hoogen berg een Klooster, 't welk, van verre, naar een Arendsnest gelijkt. De toegangen zijn inderdaad akelig. De kluizenaars, die deze plaats bewonen, ſchijnen zich van de geheele wereld te hebben willen afzonderen. Nooit dalen zij uit hun Klooster af. Zwarte, tandsgewijze, dorre rotſen hangen aan deze eenzame plek, en haar dreigend voorkomen ſchijnt den toegang tot dezelve te verbieden. Herſenpannen en beenderen van menſchen maken er het ſchrikwekkend verſierſel uit, en ſchilderen, met ſterke kleuren, de heilige verachting dier kluizenaren voor dit zoo vlugtig en ellendig leven, 't welk wij allerwegen met, in hun oog, even beuzelachtige als valſche tooiſels veraangenamen. Geene betrekkingen of verkeering hebben zij dan met den Hemel: want zij onderhouden onderling een eeuwig ſtilzwijgen, en geven geen geluid, dan om in hunne godsdienſtige gezangen de hoogſte Majeſteit te loven. Wanneer men in het Klooster is gekomen, treft een niet minder ſchilderachtig dan onverwacht tooneel het oog. De Gods-

dienst

dienst heeft deze verſchrikkelijke woestijn doen bloeijen. Eensklaps ontdekt men in dezen eenzamen oord een digt bosch van Eiken- en Zeepijnboomen; men ziet er verſcheiden beekjes, wier achtbaar en ſtatelijk murmelen in de ooren dier zwijgende Anachoreten weergalmt, die in de oefeningen der hardſte boete leven en ſterven.

Eene niet minder verbazende afwisſeling van tafereelen dan de bergen, leveren de valleijen en vlakten. Eenige weinige ſtreken zijn volſtrekt van boomen ontbloot. Nabij de oevers van de *Douro* is de grond ſchelpachtig en bar. Deze ingekaste ſtroom wentelt met ſnelle vaart zijne wateren tusſchen ſcherppuntige rotſen. Meer openlijk en majeſtueuzer ſtroomen de *Minho* en de *Taag*, en hunne wederzijdſche oevers leveren de zeldzaamſte planten. Over genoegzaam de geheele uitgeſtrektheid van *Portugal* heeft de grond een heerlijk aanzien. De *Sabor* en de *Liena*, twee zeer fraaije rivieren, zijn met lommer van boomen en ſtruiken omzoomd, en verdwijnen om vreedzaam te ſtroomen onder groene gewelven. Even zoo vermaard is de *Liena* onder de *Portugezen*, als de *Lignon* en de *Gordon* onder de *Franſchen*. De velden, welke deze rivier vruchtbaar maakt, zijn het gewoon tooneel, op hetwelk de Romanſchrijvers van dit land liefst hunne helden plaatſen. Bronnen van levend water verkoelen den dampkring van alle provincien van *Portugal*; terwijl *Spanje*, binnenslands, bijkans geheel van dit hulpmiddel is ontbloot. Alleen in de provincie *Beira* telt men drieduizend fonteinen; doch het ſpoedig klimmen der rivieren veroorzaakt dikmaals in den Winter groote verwoestingen.

In *Portugal* ontmoet men een aangenaam mengſel van voortbrengſelen, ſommige van welke in andere klimaten onbekend zijn. Dit Koningrijk, van ouds *Lusitania* genaamd, ter zake van zijne Amandelboomen, ſpreidt den heerlijkſten groei ten toon. Niets kan de ſchoonheid der *Portugeſche* velden evenaren. In ſommige dorpen leeft de mensch in de ſomberheid van het lommer. Alle ſchatten zijn rondom hem opeen geſtapeld. Olijf-, amandel-, moerbeziën- en vijgenboomen omringen de woningen. Olmen-, zoo wel als populierboomen, boven dit prachtig bordnurſel tot eene aanzienlijke hoogte uitſtekende, zijn als zoo vele kolommen, die zich uit het midden van boschjes verheffen, en dit romaneſk tooneel verſieren.

Bijkans allerwegen, en vooral in *Beira*, doorsnijden levende hagen van Kweboomen, door Eikenboomen afgewisseld, de velden. Het oog verliest zich in de groene weiden, met kudden bedekt, en wijnstokken, een half voet dik, slingeren zich rondom de boomen, ter hoogte van veertig of vijftig voeten. In verscheiden valleijen maken de oranje-, de citroen-, de laurierboom en de brem bekoorlijke boschjes uit, die de liefelijkste geuren uitwasemen. In één woord, bijkans alle zintuigen worden verzadigd, en de mensch is al te gelukkig, onder dit frisch lommer en op dezen lagchenden grond, om, bij de rest des heelals onbekend, zijne dagen in rust te kunnen doorbrengen bij het genot der veldvermaken.

Tot in het binnenste der steden brengen de *Portugezen* de zoo vrolijke en verrukkende beelden der nature over, en beplanten de straten met boomen, die hun reukwerk en eene onschatbare bekoorlijkheid verspreiden bij de woonplaats der stedelingen. Zeer gemeen was die smaak onder de aloude *Galliers*, die in steden hun verblijf hielden. Over 't algemeen scheppen zij vermaak in het rondscheren hunner groene gangen, in het versieren van hunne boomgaarden, en leggen zich drifrig op het kweeken van boomen toe. In dit klein Koningrijk werd de eerste oranjeboom geplant, welken de *Jesuiten* uit *China* bragten, en van welken de *Portugezen* zich terstond bevlijtigden om het geslacht te vermenigvuldigen, 't welk zich van daar over geheel Europa verspreidde. Met den zelfden ijver kweekten zij eene groote menigte *Afrikaansche*, *Aziatische* en *Amerikaansche* gewassen, die hier landeigen zijn geworden, en tegenwoordig op donkere plaatsen groeijen. In geen gewest, misschien, zou de kruidkundige grooter menigte van die eenvoudige en keurige schatten vinden, welke hij opeenstapelt, om het vermaak te hebben van ze op zijn gemak te beschouwen.

Bekend is de schoonheid des klimaats van *Lissabon*, van die *Felicitas Julia*, alwaar JULIUS CÆSAR de groote ontwerpen tot rijpheid bragt, welke hij vervolgens volvoerde. Deze stad, wier oorsprong zich in den nacht des tijds verliest, is op zeven heuvelen gebouwd, minder vermaard en minder geducht dan de zeven heuvelen van *Rome*. Hoewel dikmaals omgekeerd door aardbevingen, en dagelijks blootgesteld aan die verschrikke-

lij-

lijke omwentelingen, blijven de menſchen in deze hoofdſtad wonen, uit hoofde van hare voordeelige ligging. De lucht is er altijd zuiver, en de hette wordt er door zeewinden getemperd; maar indien het gebeure dat er in den winter ſneeuw valt, wordt de geheele ſtad *Liſſabon* van de koude bevangen; de bevende burgers, zoo wel als hun gezin, verzamelen, verdringen zich, en ſluiten eenen kring rondom een klein koolenvuur, 't welk hunne ſmart meer prikkelt dan lenigt. *Zij* wonen in huizen, die aan alle kanten open zijn, even als hadden zij voor de *ongematigdheid* der ſeizoenen *nooit* te vreezen. *Dezelfde achteloosheid* veroorzaakt dezelfde ongemakken *te Madrid*, te *Rome* en te *Napels*. Geen *ongelijk had* derhalve een *Ruſſisch* Heer, verzekerende, *dat* hem de winter ruwer had geſchenen in de laatstgenoemde ſtad, dan aan de bevrozene oevers van de *Newa*.

Sints eenige jaren heeft de ſtaat van *Liſſabon* een nieuw gelaat aangenomen. *Vóór* de *Franſche* omwenteling waren de ſtraten dezer ſtad regte moordkuilen; en na 's *avonds ten vijf* ure moest men, met den degen in de *vuist*, *in de ſtikdonkerſte duistermis* loopen, en had men *van de inwoners*, binnen *in hunne huizen* opgeſloten, geenerhande *hulp te hopen*; de harten, door de vreeze geboeid, waren voor allen gevoel van menſchelijkheid geſloten. Roovers verſchuilden zich in lange en naauwe gangen zonder deuren: in één woord, de misdaad waakte allerwegen, en men zou gezegd hebben dat de beſchaafdheid met den dag verdween.

Een *Fransch* Emigrant, onder ſchut en ſcherm van het *Gouvernement*, maakte te *Liſſabon* een einde aan die *nacht-regeringloosheid*; de ſtraten werden door lantaarnen *verlicht*, en eene werkzame, wakende policie, naar *het voorbeeld* van die van *Parijs*, werd ſtreng gelijk geoefend. In het *overige gedeelte* van *Portugal*, daarentegen, reisde men volmaakt veilig, en op de landloopers werd veel ſtrenger acht gegeven, dan elders in *Europa*.

De *Portugezen* houden veel van het landleven, alwaar zij eenen hoogen ouderdom bereiken: van hier dat men in hun land niet zeer vele ſteden ontmoet, tot groot nadeel van de nationale welvaart. Uit zijnen aard is de grond niet onvruchtbaar, gelijk ſommige Aardrijksbeſchrijvers t'onregt beweerd hebben. De landlieden-

verwaarloozen het bebouwen van den grond, en denken er weinig om of dezelve tarwe voortbrenge, omdat zij weinig aftreks van dit dierbaar voortbrengſel hebben. De provincie *Entre Minho et Douro* bevat meer dorpen en ſteden dan de andere provincien.

Het zacht en beſchaafd karakter der *Portugezen* beantwoordt aan de ſchoonheid der nature. Eenparig beſchrijven hen de meest onderrigte Reizigers als beleefd en dienstvaardig omtrent de vreemdelingen.

De *Portugees* is uit den aard krijgshaftig. Met lof gewaagt de Geſchiedenis van de veldtogten dier dappere krijgshelden, die, door een tweeden ALEXANDER (ALBUQUERQUE) aangevoerd, *Afrika* zoo wel als *Azië* met het gerucht van hunnen naam vervulden, een Rijk ſtichtten, 't welk zich van de *Perziſche* Golf tot aan de Geele Zee uitſtrekte, gedurende twee eeuwen zonder mededingers den koophandel der geheele wereld dreven, en Europa aan hunne nijverheid ſchattingſchuldig maakten. Maar het vuur der eerzucht verſlond *Portugal* zelf. De inwoners ſtaken over zee, om zich neder te zetten te *Ormus*, toenmaals het hoofdmagazijn van het Oosten, te *Goa*, op *Ceylon*, te *Malacca*, op *Braſil*, te *Mozambique*, op *Congo*, zoo wel als op de eilanden van den *Atlantiſchen* Oceaan. Deze onverzaagde en ſterke mannen werden verwijfd onder eene vreemde luchtſtreek, vergaten geheel hun Vaderland, en het Koningrijk verloor, op deze verre togten, de bloem zijner bevolkinge. SEBASTIAAN's ligtzinnige onderneming leide de laatſte hand aan de uitputting van *Portugal*.

Met dit alles, ik herhaal het, dit verbasterd volk is nog uit den aard krijgshaftig, en behoudt op zijn gelaat het kenmerk van een verheven karakter. Door verſtandige behoedmiddelen konde men het tot zijne aloude waardigheid terug brengen; maar het Gouvernement zou den wapenhandel meer moeten vereeren. De ſoldaat draagt een ſlecht gewaad en heeft ſlecht voedſel. Voorheen was het er nog ſlechter geſteld. De Luitenants en Onder-Luitenants werden uit de Lakkeijen van groote Heeren verkozen, die zich niet ſchaamden, in hunnen huisdienst handen te gebruiken, beſtemd om den Staat te verdedigen en lauweren te plukken. Men zag te *Liſſabon* ſoldaten bedelende de handen uitſteken, en van de voorbijgangers een aalmoes verzoeken. Men mag niet op rekening dezer grootmoedige natie onge-

re-

regeldheden ſtellen, onder welke zij zelve zucht; en waarſchijnlijk hebben de Staatsomwentelingen, die Europa geſchokt hebben, de noodzakelijkheid doen bemerken, om eerbied te hebben voor de menſchen, die de orde en de rust der Staten verzekeren.

DE ONTMOETING EN HET GESPREK VAN TORQUATO TASSO MET EEN EDELMAN.

In het laatſte, wanneer de landman den wijn uit de rijpe druiventrosſen perst, en de boomen beginnen ontlast te worden van derzelver vruchten, bevond ik mij tusſchen *Novara* en *Vercelli*. De lucht betrok; de hemel hing aan alle kanten met dikke wolken bezet. Uit vreeze voor een zwaren ſtortregen, gaf ik mijn paard de ſporen; wanneer ik onverwacht achter mij het geblaf van honden hoorde, gemengd met menſchen-ſtemmen. Ik zag eene Reegeit, door jagthonden nagezet. Het arme dier was zoo afgemat door 't vlugtend loopen, dat het voor mij bleef ſtilſtaan, en door de honden werd aangegrepen. Op 't oogenblik verſcheen er een Jongeling, naar voorkomen achttien of twintig jaren oud, die de honden deed afhouden, en eenen boer beval, het afgejaagde dier in veiligheid te brengen.

Na deze bezorging keerde hij zich mijwaarts, met de vrage: „ Waarheen denkt gij dezen dag te gaan?" — Ik antwoordde: *Naar Vercelli, indien het niet te laat zij.* — „ Gij zult," vervolgde hij, „ niet in ſtaat „ zijn, *Vercelli* te bereiken; ten zij de hoogte der ri„ viere, die voorbij die ſtad ſtroomt, en *Piedmont* van „ *Milaan* ſcheidt, zulks toelate. Ik zou u overzulks „ aanraden, den avond en nacht bij mij te toeven. Ik „ heb een klein Landhuis aan deze zijde van den ſtroom, „ waar gij uw intrek kunt nemen, en meer gemaks „ zult hebben dan elders in dezen oord." — Hij deed dit voorſtel met een zoo edelen en bevalligen opſlag van het oog, dat ik hém onmiddellijk aanzag voor een meer dan gemeen man, ſchoon hij te voet was.

Ik ſteeg af, gaf mijn paard aan mijnen oppaſſer, en zeide daarop tot den Jongeling, dat ik, aan den rivierkant gekomen, zou beſluiten tot het overtrekken, of, volgens zijn raad, bij hem blijven; en hierop volgde ik

hem. „ Ik ga voor u uit," ſprak hij, „ niet uit een „ ijdelen waan van meerderheid, maar om u tot gids „ te dienen." — Ik antwoordde: *De Gids, die mij deze gunst bewijst, is al te edelmoedig. Gave* GOD, *dat alle dingen voor mij zoo gunſtig ſtonden!*

Wij wandelden ſtilzwijgende voort. Dikwijls keerde hij zich om, en bekeek mij zijdelings van 't hoofd tot de voeten, als nieuwsgierig om te weten wie ik was. Ik oordeelde het daarom voegelijk, hem eenigermate te voldoen, en verhaalde hem, dat ik nimmer in deze ſtreken geweest was; dat ik, eens door *Piedmont* naar *Frankrijk* reizende, eenen anderen weg gegaan was; maar dat, voor zoo verre ik ontdekte, ik geene reden had om mij over het misſen van dien weg te bedroeven; dat het land hier ongemeen ſchoon was, en bewoond ſcheen door beleefde lieden. — Hierop kon hij zijne nieuwsgierigheid niet langer verbergen. Hij vroeg mijn naam; van waar ik kwam; wat geluk of ongeluk mij herwaarts gevoerd had. — Ik antwoordde, dat mijne Moeder eene *Napolitaanſche* was; doch dat ik van 's Vaders zijde van *Bergamo* afſtamde. *Mijn naam vermeld ik u niet; naardemaal deze zoo onbekend is, dat gij, dien hoorende, niet meer van mij zoudt weten dan nu ik denzelven verzwijg. Ik ben vlugtende voor de wangunst der Fortuin en van een Prins, en zoek eene wijk- en ſchuilplaats in de heerſchappij des Hertogs van Savoijen.* — „ Gij zult," was zijn antwoord, „ daar een grootmoedig' en welda- „ dig' Vorst aantreffen." — Bemerkende dat ik niet verkoos mij geheel bekend te maken, deed hij geene verdere vragen.

Onder dit geſprek waren wij aan den oever der riviere genaderd, die met rasſcher vaart voortſpoedde dan een pijl uit een boog, en tot zulk eene hoogte was opgezwollen, dat de beide oevers diep en verre onder water ſtonden. Eenige boeren verzekerden mij, dat de overzetters geen moeds genoeg hadden om van de andere zijde over te ſteken, en reeds geweigerd hadden eenige *Franſche* Officieren over te zetten, ſchoon dezen twee- ja driemaal het gewone veergeld hadden aangeboden. Ik was daarom genoodzaakt, de beleefde uitnoodiging van mijn leidsman te aanvaarden.

„ Liever," ſprak hij, „ had ik gezien, dat ik dit „ geluk aan uwe vrije keuze, dan aan louter toeval, „ hadde te danken; nogtans verheug ik mij, daaraan

„ het

„ het ontvangen van een zoo aangenamen gast, als ik „ mij in u voorſtel, verſchuldigd te wezen." — Onder dit geſprek voortwandelende, naderden wij ſchielijk een Landhuis. Het was geheel nieuw, en van één verdieping. Voor 't zelve was een laan, en rondsom ſtonden boomen. Een dubbele opgang van vijfëntwintig breede en fraaije trappen liep naar de deur. Bij dezelve gekomen, traden wij in eene zeer ruime zaal, bijkans vierkant. Hier was de ingang naar twee rijen kamers, een ter regter en een ter ſlinker hand; een gelijk getal was in het bovenſte van het huis. De deur, door welke wij intraden, ſtond tegen over eene andere deur, die openging naar andere trappen, even als voor het huis, loopende naar een plein, waar eene menigte was van kleine vertrekken, voor dienstboden en huisſelijk gebruik geſchikt. Verder op kwam men door eene poort in een ruimen en bekoorlijken hof. De zaal was met tapijten behangen, en alles geſchikt voor het verblijf eens Edelmans. In 't midden ſtond de tafel gedekt, en op de aanrigttafel een overvloed van vruchten in witte aarden ſchotels. *Schoon*, ſprak ik, *is dit huis, en met alle gemakken vervuld; het kan alleen eenen Edelman toebehooren, die de kunst bezit om den ſmaak der Stad op het Land over te brengen. Zijt gij er de eigenaar van?* Hij antwoordde: „ Neen; mijn Vader, wien GOD een lang leven „ verleene! is de bezitter. Hij is (want waarom zou „ ik het ontkennen) een Edelman in onze Stad, niet ge„ heel onkundig van de wereld en het hofleven, ſchoon „ hij het grootſte gedeelte van zijnen tijd op het land „ geſleten hebbe. Hij heeft een Broeder, die lang „ ten Pauſelijken Hove zich onthouden heeft, en zeer „ gezien is bij den Kardinaal VERCELLI. Wie is er in „ *Italie* of in geheel *Europa*, die dezen uitmuntenden „ Kardinaal niet kent?" — *En*, voegde ik daarop hem toe, *wie is er, die hem niet hoogacht?*

Onder dit geſprek trad een ander Jongeling ter kamer in, minder van jaren dan mijn Inleider in dezen huize. Hij maakte de aankomst zijns Vaders bekend. Terwijl hij nog ſprak, vertoonde zich de Vader te paard, vergezeld van twee knechts, voor het huis; afgeſtegen zijnde, kwam hij den trap op en binnen. Hij was een man van omtrent zestig jaren, vriendelijk en eerwaardig van voorkomen; de ernsthaftigheid werd niet weinig vermeerderd door zijne grijze haren en langen baard. Ik rees op,

en groette hem met dien eerbied, welken ik aan zijne jaren en eerwaardig voorkomen ſchuldig oordeelde. — Hij wendde zich tot zijn oudſten Zoon, met de vrage, van waar deze Gast kwam, en de betuiging, dat hij zich niet herinnerde, hem immer gezien te hebben. „ Hij komt," onderigtte hem de Zoon, „ van *Novara*, „ en reist naar *Turin*;" en, zich nader bij zijn Vader vervoegende, zei hij zachtkens, niets meer van mij te hebben kunnen te weten komen. „ Hij zij wie hij mo„ ge wezen," vervolgde de Vader, „ hij is gekomen „ in een huis, waar wij ons genoegen vinden in een „ vreemdeling te onthalen en dienst te doen." — Ik bedankte hem voor zijne goedheid, met betuiging, dat ik mij gelukkig zou achten, indien ik, in 't vervolg, gelegenheid mogt vinden, om aan dit vriendelijk ontvangen te beantwoorden.

Intuſschen bragten de dienstboden water om de handen te waſschen? waarop wij ons aan tafel ſchikten. De eerſte aanrigting beſtond uit meloenen en verſcheiden andere vruchten. „ Ik herinner mij," ſprak mijn goede Gastheer, „ een vers uit VIRGILIUS, waar hij ſpreekt „ van den goeden ouden CORICIUS, ſteeds achtgevende „ op zijn kleinen tuin,

„ *Nocte domum, dapibus menſas, onerabat inemptis*(*).

„ en de regels van PETRARCH, op den eerlijken landman:

„ *E poi la menſa ingombra*
„ *Di povere vivande*
„ *Simili a quelle ghiande*
„ *Le quai fuggendo tutt'il mondo onora.* (†).

„ Gij moet u niet verwonderen, dat ik, in navol„ ging van deze goede Mannen, u ongekocht voedſel „ voorzette. Indien het niet van uwen ſmaak mogt „ wezen, zoo denk dat gij getreden zijt in het huis van „ een eenvoudig landman." — *Mij dunkt*, gaf ik hem te

(*) *Met ongekochte ſpijs vervulde hij zijn disch.*
(†) *En dan dekt hij zijne tafel met ſchraal voedſel, gelijk deze eikel, dien geen mensch eet, en die nogtans door geheel de wereld geëerd wordt.*

te verſtaan, *dat gij bij uitſtek gelukkig zijt, in niet alleen de noodwendigheden des levens, maar ook de verkwikkelijkheden van 't zelve te hebben, zonder de moeite om ze in de Stad te laten koopen.* — Hij hierop: „ Deze noodwendig- en verkwikkelijkheden des levens, ik dank er „ GOD voor, verſchaft mij mijn grond in overvloed. „ Ik heb mijne gronden in vier ſoorten onderſcheiden. „ Het eerſte en grootſte gedeelte ploeg en bezaai ik met „ koorn, erwten en boonen. Een ander gedeelte heb „ ik tot boomen en ander houtgewas beſtemd; dit ver„ ſchaft mij hout om te timmeren en te branden. Ik „ krijg desgelijks een grooten voorraad van hout van „ de boomen op de velden, die, naar 's lands gebruik, „ dienen tot ſtaken bij de wijngaarden. Een derde ge„ deelte dient tot weiden voor mijn hoornvee en ſcha„ pen; en in het vierde heb ik bloemen en gewaſſen en „ vruchtboomen, wier bloemen desgelijks dienen voor „ mijne honigbijen. Want achter den boomgaard, wel„ ken gij hier ziet, heb ik nog een anderen."

Met veel oordeels, was mijn zeggen hierop, *hebt gij uwen grond aangelegd. Het komt mij voor, dat gij* VARRO *en* VIRGILIUS *met opmerking gelezen hebt. Maar mag ik u vragen, of die zoo keurlijk ſmakende meloenen in uwen hof gegroeid waren?* — „ Zij groeiden daar," was zijn antwoord; „ en laat u door mijn voorbeeld niet af„ ſchrikken, om er zoo veel van te gebruiken als 't u „ behaagt. Ik heb er ſlechts eenige laten brengen, niet „ omdat het ons aan overvloed mangelt, maar omdat „ ik ze ongezond keur. Bezwaarlijk zullen deze me„ loenen in ſmaak en geur overtroffen worden; maar „ dewijl zij zich niet boven den grond verheffen, en „ alle derzelver deelen niet blootgeſteld worden aan „ de zon, drinken zij eene overmaat van vochtigheid „ uit den grond in, welke niet tot rijpheid komt. Van „ hier is het, dat goede meloenen zoo zeldzaam zijn, „ en de meeste niet beter dan komkommers ſmaken."

Meer ſcheen hij hiervan te willen zeggen; doch brak plotſeling af, even of hij op dit oogenblik bemerkte, dat zijne Huisvrouw niet tegenwoordig was. Althans hij voer voort: „ Uwe tegenwoordigheid heeft waar„ ſchijnlijk mijne Echtgenoote van tafel doen blijven. „ Ongetwijfeld verwacht zij van mij verzocht te wor„ den. Met uw verlof zal ik haar laten roepen. Ik „ weet wel, dat een zedig vreemdeling veelal ſchuw

„ is voor de tegenwoordigheid der Vrouwen; maar „ het landleven en onze zeden laten zekere vrijheid toe, „ aan welke men allengskens gewoon wordt."

Onder dit ſpreken trad zijne Echtgenoote binnen, en zette zich aan tafel, op een ſtoel, die voor haar was opengelaten. Mijn eerwaardige Gastheer voer voort: „ Nu hebt gij voor oogen het dierbaarst gedeelte van „ al het goede, 't welk GOD mij op deze aarde verleend „ heeft. Het heeft Hem niet behaagd, mij met eene „ Dochter te zegenen. Hiervoor zou ik Hem hooglijk „ gedankt hebben; ten einde mijne Vrouw, die dik- „ wijls door hare Zonen verlaten wordt, geene reden „ had om over eenzaamheid te klagen. Ik had, over- „ zulks, wel gewenscht, dat mijn oudſte Zoon in 't „ huwelijk trad, en hij daarvan geen zoo grooten „ wederzin betoonde."

Hierop bragt ik in 't midden: *Ik kan zoo geheel en al niet de gewoonte goedkeuren om Jongelingen zoo vroeg te doen trouwen. De Mannen behooren niet te denken op de voortzetting van hun geſlacht, voor dat zij hun vollen wasdom hebben; en mij dunkt dit is het geval van uwen Zoon nog niet. Een Vader behoort acht-en-twintig jaren ouder te wezen dan zijn kind. Want is hij jonger, dan is zijn jeugdige tijd niet over, als de laatſte zich in den bloei zijns levens bevindt. Zijne driften, die, om een goed voorbeeld te geven, bedaard moeten wezen, zijn nog geweldig. Hij verliest daardoor dien eerbied, welken hij regt heeft van zijne kinderen te verwachten. Menigmaal gebeurt het, dat Zoons, dus vroegtijdig ten aanzien der Vaderen volgroeid, zich omtrent hunne Vaders als huns gelijken gedragen, of als hunne Broeders, — oorzaak van veel ongeregeld- en ongepastheids. Nogtans moeten zij niet veel ouder zijn, dan de door mij aangeduide levensjaren; anderzins kunnen zij geen genoegzamen tijd aan de opvoeding beſteden, noch van hun, in gevorderden ouderdom, die onderſteuning verwachten, waartoe de natuur de kinderen aanzet en verpligt. — Zonen zijn door de natuur beſtemd ten ſteun der Ouderen. Zij zouden hierin falen, indien zij hunne mannelijke kracht niet verkregen hadden op een' tijd, dat de Ouders zulks meest behoeven. Daar gij nu tot dat tijdperk des levens gevorderd zijt, en alle reden hebt om van uwe Zonen al dien bijſtand te verwachten, zoo van hunne jaren als van hunne hoedanigheden, is er geene reden, waarom gij zult aandringen, om hierin uwe begeerte blindelings te volgen, inzonderheid dewijl alle blijken van gezond oor-*

deel

deel zich in hem opdoen. Over tien of twaalf jaren zal het voor hem vroeg genoeg wezen te trouwen.

Onder deze voordragt ontdekte ik duidelijk, dat dezelve den oudſten Zoon beter beviel dan den Vader. Bemerkende dat ik de voldoening, welke mijne rede hem ſchonk, beſpeurde, vatte hij lagchende het woord: „ Ik ontdek allezins dat ik dezen dag niet te vergeefs op „ de jagt gegaan ben: want ik heb niet alleen eenig „ wildbraad gevangen, maar ook in 't bijzonder een „ bepleiter van mijne zaak." Dit zeggende, lag hij op mijn tafelbord eenige uitgekozene ſtukjes wildbraad, deels geroosterd, deels anders toegemaakt. Deze twee ſchotels gingen vergezeld van een derden met wild in ſoep, naar de wijze mijns lands, en werden gevolgd van twee andere ſchotels met duiven, gebraden en gekookt.

„ Dit wild," ſprak de oude Heer, „ is gevangen „ door een Edelman in de nabuurſchap, die doorgaans „ zijne vangst met mijn Zoon deelt: de duiven zijn van „ mijne eigen duivetil. Uit deze ligte ſpijzen be„ ſtaat onze avondmaaltijd. Het oſſenvleesch ſtaat er „ eer bij om het aantal ſchotels te vullen, dan om te „ nuttigen."

Ik zal, was mijn woord, *mij aan het wildbraad houden, in zoo groot eene ruimte opgedischt. Ik zal mij verbeelden aan tafel te zitten met die oude Helden, in die tijden, waarvan wij lezen, dat zij alleen oſſenvleesch, zwijnenvleesch en wildbraad aten. Althans dit waren de ſchotels, opgedischt op de gastmalen van* AGAMEMNON, *zoo als ons* HOMERUS *vermeldt, welke* NESTOR *zoo keurlijk vond, dat hij, volgens* LUCIANUS, *zich bovenmate daaraan vergastte; en de reisgenooten van* ULYSSES *geraakten in onheil, niet omdat zij faizanten en patrijzen gegeten hadden, maar omdat zij hongerden naar het vleesch van oſſen, aan de zon gewijd.* VIRGILIUS, *niet buiten de leefwijze der Ouden willende gaan, vermeldt, dat* ÆNEAS, *in Afrika op de jagt zijnde, zeven herten doodde, ſchoon er geene herten in dat gedeelte der wereld gevonden worden. Om de oude gewoonte van eten der helden niet te veranderen, vergat hij, misſchien met voordacht, de landsgeſteltenis ten opzigte van de dierſoorten.* „ Doch waarom," viel mij de oude Heer in, „ laten de oude Dichters den Helden „ alleen zulke ſoort van vleesch nuttigen." Mijn antwoord was: *Omdat zij werkzame rollen ſpeelden, en daarom ſterker voedſel behoefden, 't geen het ligt verteerbaar*

baar vleesch van vogelen hun niet zou verſchaft hebben. Het vleesch van viervoetig wild heeft ook de goede eigenſchap, dat het gezonder is bij veel beweging, het vet veel natuurlijker en ſmakelijker dan dat van ons tam gemest vee. De helden vulden daarmede hunne magen, zonder des eenig ongemak te voelen, gelijk VIRGILIUS *ons onderrigt; zij dronken hunnen wijn.* —

Mijn Gastheer zeide: „ Gij ſpreekt van wijn en de „ Helden-eeuw; dit brengt mij voor den geest eene „ aanmerking, welke ik op HOMERUS heb hooren ma„ken, namelijk, dat hij nooit wijn prijst, zonder den„zelven zwart of donkerverwig en zoet te noemen. De„ze twee eigenſchappen verdienen zeker geen lof; en „ ik kan niet begrijpen, hoe HOMERUS deze aan allen „ goeden wijn kan toeſchrijven; wetende, gelijk ik ze„ker weet, dat de wijn, dien wij uit de *Levant* krij„gen, dien ik te *Venetie* gedronken heb, en dien „ men te *Napels* den naam gaf van *Griekſchen* wijn, de„wijl de wijnſtokken aldaar uit *Griekenland* gebragt wa„ren, wit is, of liever geelachtig en goudkleurig." Ik merkte hierbij aan, *dat* HOMERUS *den goeden wijn zoet noemt, omdat dezelve lekker ſmaakte: nogtans kan men wel veronderſtellen, dat hij de goede wijnen, die een zoeten ſmaak hadden, dadelijk boven andere ſtelde; want zij ſmaken mij boven andere, en hebben niets onaangenaams in zich. Als een voorbeeld zou ik hier mogen aanhalen den Malvoiſe-wijn, Romania en Griekſche wijn geheeten; doch deze verliest de zoetheid, door denzelven lang te bewaren. Wat de zwarte of donker roode kleur betreft,* HOMERUS *heeft misſchien het oog op eene bijzondere ſoort van wijn, die welligt, ten zijnen tijde, zoo hoog geprezen werd als de Lachrimae Christi in onze dagen. Deze wijn wordt, met de daad, geperst uit dezelfde druiven als de Griekſche; doch is rood.* — Op dezen trant ſprekende, dronk ik, op begeerte van mijn Gastheer, een heerlijk glas Claret, reeds een glas zwaren witten wijn bij de meloenen gedronken hebbende. Dus pratende, etende en drinkende, bragten wij den avondmaaltijd ten einde; de ſchotels werden weggenomen, en de tafel werd met eene verſcheidenheid van vruchten, in grooten overvloed, voorzien.

De vriendelijke Gastheer, van twee of drie ſoorten van vruchten geproefd hebbende, ving aan met den lof van den Herfst uit te meten. „ Dikwijls," dus ving hij aan,

man, „ heb ik geschil hooren voeren over de verdiensten
„ der verschillende saizoenen. Niet lang geleden las ik
„ twee brieven, de eene geschreven door MAZIO, de ande-
„ re door TASSO, het geschil behandelende, of de Winter
„ de voorkeus verdiende boven den Zomer, of dat de
„ Zomer boven den Winter moest geschat worden. Maar
„ ik ben van oordeel, dat geen jaargetijde bij den Herfst
„ kan halen. De Winter valt de menschen lastig door
„ de koude, de Zomer door de schroeijende hette, en
„ dit wordt niet vergoed door de vruchten van deze,
„ noch door de vermaken, zoo openbare als huiselijke,
„ welke gene aanbiedt. In den Winter zal geen zee-
„ man de haven verlaten; en in den Zomer wordt de
„ reiziger, de soldaat en de jager genoodzaakt, door de
„ ondragelijke hette der zonne, of de zware regenvla-
„ gen en onweersbuijen, welke hem onverwacht over-
„ vallen, of eene schuilplaats onder schaduwrijke boo-
„ men te zoeken, of de wijk te nemen onder de ruïnen
„ van een oud gebouw, of weg te schuilen in bergklo-
„ ven. Zelfs de landman kan niet zonder ongemak zij-
„ ne landerijen gaan bezigtigen in een dezer jaarge-
„ tijden. De Zomer doet hem in 't zweet zijns aange-
„ zigts arbeiden, en hij geniet slechts een gering ge-
„ deelte van de vruchten, door hem ingezameld. In den
„ Winter verteert hij in ledigheid en met gulzigheid al-
„ les, wat hij met moeite en arbeid gewonnen heeft.
„ Het nadeel van den Winter doet zich niet min zigt-
„ baar op in de ongelijkheid der dagen en der nachten.
„ De dag, die den nacht in waardije verre overtreft,
„ moet, tegen alle reden, in duur den voorrang aan den
„ nacht afstaan; en daar dezelve kort en koud is, ver-
„ leent hij den mensch geen tijd tot werkzaamheid of
„ tot nadenken; zoodat beide tot in den avond en
„ nacht moeten worden voortgezet, indien de zintuigen
„ en de ziel eenigzins geschikt zijn tot het verrigten
„ hunner werkzaamheden. In den Zomer, 't is waar,
„ zegepraalt de dag over den nacht; dan hij handelt
„ niet als een wettig Souverein, maar als een dwinge-
„ land: want hij laat aan den nacht geen genoegzamen
„ tijd over, om onze ligchaamskrachten te herstellen,
„ door de overmaat van hette afgemat, en vermoeid
„ door de werkzaamheden. Hoezeer klagen Gelieven
„ over de kortheid des nachts! en hoe lastig is het voor
„ de Huisvrouw, die wakker wordt, en haar echtgenoot

„ ziet

„ ziet henen gaan, wanneer zij naauwelijks in slaap ge-
„ vallen is en weder wil inslaimeren!" Dit zeggende, keek hij zijne Vrouwe aan, en grimlagchte: zij zag voor zich neder en bloosde.

Mijn Gastheer vervolgde: „ Deze zijn, mijns be-
„ dunkens, de nadeelen van den Winter en den Zomer:
„ ongemakken, van welke de Herfst en de Lente ont-
„ heven zijn. Beide vloeijen zij over van vermakelijk-
„ heden. Alsdan verdeelt eene evenmatige zon dag en
„ nacht in juiste deelen. Maar deze vergelijkende, be-
„ vinden wij dat de Herfst verre den voorrang verdient
„ boven de Lente; naardemaal de uitslag beter is dan
„ de verwachting, en de vrucht beter dan de bloesem.
„ Geen jaargetijde is zoo rijk in vruchten als de Herfst:
„ want behalve de vruchten, die hij zelf biedt, bezit
„ hij ook die van den Zomer. 't Geen echter aan den
„ Herfst het grootste voordeel bijzet, is de Wijnoogst,
„ het gewigtigst en edelst voorwerp des landmans; het
„ gemis daarvan ontzet ons van het genoegen, om de
„ gasten, die ons huis met hun bezoek vereeren, een
„ goed glas wijn aan te bieden; en zonder wijn is alle
„ vermaak koud, alle voorraad smakeloos, schoon vol-
„ gens de regelen der uitgezochtste kookkunst bereid.
„ De Herfst is, derhalve, het beste van alle jaargetij-
„ den, en voor den Huisheer het gewigtigste en aange-
„ naamste. En mag ik geloofslaan aan het zeggen mijns
„ Vaders, die door en door bedreven was in de Na-
„ tuurlijke en Zedelijke Wijsbegeerte, dan heeft de
„ Herfst het regt om den voorrang van alle andere Jaar-
„ saizoenen te vorderen, om nog eene andere reden, te
„ weten, dat de Wereld in dat jaargetijde geschapen is."

Na deze breede voordragt tot lof van den Herfst, gaf ik te verstaan: *Dit laatstgemelde was het gevoelen van vele beroemde Leeraren onder Joden en Christenen. De zaak is geen Geloofsartikel. Ik voor mij acht het waarschijnlijker, dat deze eer aan de Lente toekomt. Want alsdan nadert de Zon ons, en zet alles kracht en leven bij, terwijl in den Herfst alles ten val neigt. Het is daarom allerredelijkst te stellen, dat de Wereld in de Lente eenen aanvang genomen hebbe.*

Dit zeggende, zag de Heer des huizes mij, met eene meer dan gewone opmerking, aan, en sprak: „ Ik be-
„ gin te bevroeden, dat ik een Gast van meer aanbelange

„ ge-

„ gekregen heb, dan ik in 't eerst veronderstelde. Mis-
„ schien zijt gij de Persoon, wiens naam zoo beroemd
„ geworden is; de Persoon, die door eenige zwak-
„ heden der menschelijke natuur in ongelegenheid ge-
„ raakt is, en nogtans, de oorzaak zijner overtredin-
„ gen in aanmerking genomen zijnde, vergiffenis ver-
„ dient, gelijk hij, in alle andere opzigten, de bewon-
„ dering en de lof des menschdoms waardig is."

Hierop volgt een gesprek tusschen TASSO en den Gastheer, 't geen wij vervolgens zullen mededeelen; terwijl een volgend keurlijk *Levensberigt* van TASSO de duisterheden, welke *hier en daar* in dit onderhoud voorkomen, zal *ophelderen*.

BETTINA.

(Naar het *Hoogduitsch*.)

Reeds begon de zon schuil te gaan achter de hooge bergen, welke de vallei *Lonzo* van *Moriana* scheiden, toen de bewoners van het gehucht, naar gewoonte, na geëindigd dagwerk, bijeenkwamen. Straks verlaat de oude DAMIANO zijne hut, op zijne zakpijp van de eerste maatklanken van een nieuwen dans de proef nemende; er verheft zich een vreugdegeschal, en men schaart zich ten dans. — „ Maar ik zie mijne „ Dochter niet!" roept de goede man; en reeds had BETTINA, al huppelende, met hare tambourin in de hand, naar het grasperk zich begeven, aan den voet des grooten kastanjebooms.

Een oogenblik rustens verving den dans; BETTINA zong eene *Fransche* romance. De oudsten van het gehucht begroetten met lof betuigingen den ouden DAMIANO over de talenten zijner Dochter; de grijsaard zag haar aan en grimlachte. „ Waar-
„ om," zeide hij, met eene zachter stemme, tot zijnen ou-
den vriend GIACOMO, „ waarom zoude ik niet hoogmoedig
„ zijn op mijne BETTINA? Weet gij wel iemand, die, even
„ als zij, eene opvoeding boven haren staat hebbende geno-
„ ten, van alle de vermaken der groote wereld vrijwillig af-
„ stand zoude gedaan hebben, om haren Vader in deszelfs
„ ouderdom op te passen? Haar verstand is beschaafd, zeide
„ nog onlangs onze Leeraar tot mij, maar haar hart is zuiver
„ gebleven."

Naauwelijks had hij deze woorden gesproken, of aller oogen, die op BETTINA waren gevestigd, werden afgetrokken door

door een ongewoon verſchijnſel. Een draagbed naderde tusſchen de roſſen, die het grasperk omringden; dezelve werd gedragen door mannen in een vreemd gewaad; eenige veehoeders gingen voorop. DAMIANO was een der eerſten, die opſtonden en den ſtoet naderden; BETTINA volgde hem met hare gezellinnen. Eene ſtemme des medelijdens ſprak uit den mond van alle de jonge meisjes, toen zij op het draagbed een man zagen liggen, bleek en zonder beweging. Het was een *Engelſche* Reiziger, die, tegen den raad van alle de bewoners des lands, geweigerd had, eenen muilezel te beſtijgen, en volſtrekt te paard over de bergen wilde trekken. Een zware val deed voor het leven des onvoorzigtigen jongelings duchten.

Diep getroffen door het verhaal der bedienden, ſloeg BETTINA een deelnemend oog op dat gelaat, welk de doodſchduwen reeds ſchenen te bedekken. Zij ſmaakte een zacht genoegen, toen haar Vader, den wensch voorkomende, dien zij niet durfde uiten, den ongelukkigen vreemdeling zijne hut aanbood. Men plaatſte hem aldaar op een bedde.

Twintig malen doorbladerde de grijsaard den *Italiaanſchen* TISSOT, terwijl zijne Dochter den jongen *Engelschman* den rook van geneeskrachtige kruiden deed inademen. Eindelijk opende hij de oogen, en was hoogst verwonderd, zich in eene boerenhut te bevinden, met zijne hand rustende in die van een bekoorlijk meisje, welks oogen, in tranen zwemmende, het beeld der ongemaaktſte goedheid vertoonden. Uit eene beweging van dankbaarheid drukte hij die hand, en een vriendelijke lach verſpreidde zich over BETTINA's lippen. Eenige oogenblikken daarna bragt zij hem eenen drank, naar het voorſchrift van den goeden DAMIANO gereed gemaakt. Zonder aarzelen nam de Jongeling den drank aan, en, de drinkſchaal aan zijne lieve oppaster teruggevende, drukte hij, om haar te bedanken, haar andermaal de hand. BETTINA waagde het, hem naar zijnen naam te vragen. „ ALFRED," zeide de jonge *Engelschman*. — „ ALFRED?" hernam BETTINA; „ ALFRED! welk een bekoorlijke naam!" En zij bloosde.

Na verloop van acht of tien dagen voelde de kranke zijne krachten terugkeeren; hij ſtond op, en betuigde zijne begeerte om het grasperk rond te wandelen, en BETTINA zeide bij zich zelve, dat het mangel aan beſchaafdheid en aan menschlievendheid tevens zoude verraden, indien zij den herſtellenden kranke haren arm niet aanbood. Deze gelukkige dag, die hem in het leven terugbragt, werd door haar als een feest gevierd. Alle de vaten in de hut werden in bloempotten veranderd; alle de ſchoonſte vruchten werden geplukt en ALFRED aangeboden.

Tegen den avond verzocht DAMIANO zijnen gast, hem de eer te doen van aan een eenvoudigen maaltijd deel te nemen.

Niet

Niet zonder verbazing zag ALFRED zich het geliefde geregt van zijn land, een pudding, voorzetten; buiten zijn weten had BETTINA dezelve toebereid. — „ Nooit heb ik die zoo „ lekker in *Engeland* gegeten!" riep hij uit, BETTINA aankijkende. Het meisje wilde een antwoord ſtamelen; DAMIANO viel haar in de rede, zijnen gast eene breede optelling doende van alle de kundigheden, welke BETTINA in de ſtad had opgedaan. BETTINA, nederig zoo wel uit gevoel als uit welleevendheid, viel op hare beurt haren Vader in de rede, hare Citer opvattende. Zij zong *Italiaansch* en *Fransch*. ALFRED, haar met oogen vol verwondering aanziende, luisterde zonder de geringſte beweging te maken, en opende zijnen mond niet, dan om tweemaal goeden avond te zeggen, van welke de laatſte met een diepen zucht gepaard ging.

In zijn klein vertrek teruggekeerd, ontweek de ſlaap ALFRED's oogen. BETTINA's woorden en gezangen weergalmden telkens in zijne ooren. Vroeg ſtond hij op, en zag DAMIANO onder den grooten kastanjeboom zitten. Hij naderde eenige ſchreden, en ontdekte BETTINA bij haren Vader; de boom had haar in het eerst voor hem verborgen. Zij las, en zag ALFRED niet voordat hij voor haar ſtond; ijlings ſtond zij op; het boek ontviel haar; ALFRED raapte het op, en zag dat het een Deel van RACINE's Werken was. BETTINA was reeds naar binnen gegaan, om het ontbijt gereed te maken. ALFRED bediende zich van dit oogenblik, om DAMIANO te verzoeken, hem te willen uitleggen, hoe een meisje van zestien jaren, in deze eenzaamheid als verloren, kundigheden konde verkregen hebben, welke vele Dames uit de ſtad zich tot eene eer zouden rekenen.

„ Mijnheer," ſprak de Grijsaard, „ indien het een geluk „ voor mijne BETTINA zij, kundigheden te bezitten, welke „ in dit gebergte nog niet waren doorgedrongen, heeft zij „ zulks niet aan haren Vader, maar aan het geval alleen te „ danken. In den zelfden nacht als zij geboren werd, kwam „ eene Vrouw van hoogen rang onder mijn dak eene ſchuilplaats zoeken tegen een verſchrikkelijk onweder, hetwelk „ de wegen twee dagen lang onbruikbaar maakte. Het ontvaal, welk wij haar aandeden, trof haar; zij wilde de Moeder van ons kind zijn. Zij vertrok, plegtig belovende, „ ons nimmer te zullen vergeten. Mijne BETTINA was „ nog geene vijf jaren oud, toen hare Moeder bezweek „ onder eene beſmettende ziekte, die onze landſtreek verwoestte. Welhaast verſcheen onze weldoenſter bij ons; „ zij verzocht mij, *hare dochter* (want zoo noemde zij haar) aan „ haar zoo lang te willen overlaten, als tot hare opvoeding „ noodig zijn zoude. BETTINA werd nevens de kinderen der „ Gravin opgevoed; hare vroegrijpe begaafdheden maakten „ gerucht in eene ſchitterende wereld; rijkdom en vermaken

„ heerschten rondom haar: onverwacht hoorde zij, dat haar
„ broeder zich uit mijne armen had geſcheurd, om dienst te
„ nemen; zij bedacht, dat ik oud en hulpeloos was...; zij
„ verliet alles, en kwam om mij in mijnen ouderdom op te
„ paſſen. God heeft hare kindertrouwe gezegend: geen ſpijt
„ heeft haar in mijne hut gevolgd; zij bemint mij, en zij is
„ gelukkig. Zij heeft mij beloofd, niet wederom van mij
„ te zullen ſcheiden; de Hemel zal mij de gunst bewijzen,
„ eenen jongeling, haar waardig, bij ons te brengen; ik zal
„ in hunne armen ſterven."

Slechts met weinige woorden antwoordde ALFRED op de uitboezeming des Grijsaards, en ſloeg het ſmalle pad in, welk naar den berg liep. Hij ontmoette eenige jonge herders, die hem groetten. ALFRED ſloeg een verſmadenden en bijkans woesten blik op hun. Hij verbeeldde zich, dat ieder dezer jonge lieden het voorwerp was, op hetwelk DAMIANO voor zijne Dochter wachtte.

Hij vergat het uur van het ontbijt; eerst tegen den middag kwam hij terug. Hij was peinzende en ſtil. Om hem daarvan af te trekken, zong BETTINA de Romance, welke hem den voorgaanden avond ſcheen behaagd te hebben; en zijne zwaarmoedigheid werd verdubbeld. Hij nam een boek, ging onder den grooten kastanjeboom zitten, en ging eerst met het vallen van den nacht in de hut.

BETTINA, van ſchrik bevangen, vatte hem bij de hand, en vraagde hem, met eene bevende ſtem, of iemand het ongeluk had gehad van hem te mishagen? Een traan ontrolde de oogen van het arme meisje. Tot in het diepſte van zijn hart voelde zich ALFRED van deze lieve deelneming getroffen, en welhaast weken zijne bekommernisſen. Een geimlach van BETTINA herſtelde hem volkomen in zijn goed humeur. Zij deed hem den voorſlag, om vaderlandſche zangen voor hem te zingen, om welke te leeren hij zijn verlangen ſcheen betuigd te hebben. Gretig nam ALFRED dien voorſlag aan; hij liet zich zijne viool geven, welke hij ſedert zijnen val nog niet in handen had gehad, en accompagneerde BETTINA's liefelijke ſtem. DAMIANO wilde deel nemen aan dit klein Concert; hij ſpeelde op zijne fluit bergliedjes, in den ouderwetſchen ſmaak en met een zonderlingen nadruk. ALFRED was verrukt. DAMIANO, trotsch op zijne Dochter, riep, dat zijl nog andere begaafdheden bezat, en haalde eenen omſlag, opgevuld met landſchappen, naar het leven geteekend. ALFRED herkende inderdaad alle de fraaiſte gezigten van dien oord. Hij was ſprakeloos van verbaasdheid; hij verwijderde zich, om te bepeinzen al wat hij gezien en gehoord had.

Aldus werden, van dien tijd af, alle de dagen beſteed; teekenen, wandelen, muzijk en bekoorlijke geſprekken vulden daarvan de gelukkige oogenblikken aan. Indien huiſe-

lijk-

lijke bezigheden BETTINA bij wijlen in het uitgaan verhinderden, zocht ALFRED te vergeefs in zijne boeken een hulpmiddel tegen de verveling, die hem aangreep; en BETTINA begon van hare zijde te ondervinden, dat eene bezigheid, in welke ALFRED niet deelde, zeer onaangenaam en langwijlig was! Zoo ras zij gedaan werk had, deed haar een onweerstaanbare aandrang zich bij hem vervoegen.

Dikmaals zocht ALFRED, in de stilte van den nacht, zichzelven reden te geven van zijne gevoelens voor BETTINA. In het eerst zelde hij tot zichzelven, dat hetgene hij gevoelde niets anders was dan dankbaarheid, en dat derhalve niets natuurlijker was. *Moest hij, omdat zijne weldoenster jong,* schoon, met eene *aanbiddelijke* gevoeligheid, met een bekoorlijk verstand en talenten was begaafd, zichzelven wederhouden, om zich jegens haar van eenen pligt te kwijten, die voor elk welgesteld hart heilig is? Daarenboven, hoedanig was zijne liefde vóór BETTINA? Het was die van eenen broeder voor zijne zuster! Indien hij al zijn bloed voelde koken, wanneer een mansperfoon, wie hij ook ware, haar naderde, was het zekerlijk in het minst geene jaloezij, die hij gevoelde; het was omdat hij vreesde, dat zij het deel eens wezens zoude worden, haar onwaardig, terwijl wreede vooroordeelen hem de hoop ontzeiden, zijn lot aan het hare door eeuwige banden vast te knoeren!

Wel overtuigd, dat het onmogelijk was, bondiger te redekavelen, en omtrent den staat van zijn hart volkomen gerust gesteld, dronk ALFRED met volle teugen het vermaak van BETTINA te zien en te hooren.

Op zekeren avond als hij in de hut trad, vond hij haar niet; doch welhaast verkondigde hem de klank van hare Cither, dat zij onder den grooten kastanjeboom zich bevond. Hij ging naast haar zitten, en zij hervatte haren zang; het was eene ongemeen treurige Romance. „ Welk gezang is „ dat?" vraagde ALFRED, diep geroerd. „ Ach!" hernam BETTINA, „ niemand kent het behalve mijn Vader; het is een „ *lijkzang*, welken ik aan de gedachtenis mijner arme Moe„ der heb gewijd. Zoodra de droefheid mijn hart overmant, „ schiet dezelve natuurlijk mij te binnen." — „ BETTINA, „ gij hebt verdriet, en uw vriend kent dat niet!" — „ Zoude ik voor u geheimen hebben, ALFRED? Mijne schoone „ dagen zijn voorbij; mijn Vader . . . ." — „ Ga voort, „ gij doet mij schrikken, BETTINA!" — „ Mijn Vader heeft „ heden morgen vernomen, dat de Zoon van onzen buurman „ GIACOMO uit zijn regiment met zijn ontslag was t'huis gekomen, en hij heeft mij straks aangezegd, dat deze het was, „ welken hij sedert mijne kindsheid voor mij tot een man had „ bestemd." — „ En gij zult met hem trouwen, BETTINA?" — „ Ik! met eenen man trouwen, welken ik niet bemin,

„ dien ik niet kan beminnen?" — „ Ach! BETTINA, deze „ gevoelens doen u eere aan." — „ Maar evenwel, indien „ mijn Vader — — —" — „ Uw Vader? hij zoude zijn „ kind kunnen opofferen, het in onwaardige handen overgeven? Luister, BETTINA! luister, aanbiddelijk meisje: ik „ bemin u, ik aanbid u; veel liever dan dit hart, hetwelk „ mij toebehoort, hetwelk voor mij alleen moet kloppen, „ aan een anderen te geven, verplet mij tegen deze rotsen, „ ftoot mij in dezen afgrond neder!"

BETTINA gaf een gil van droefheid en fchrik; fnikkende wierp zij zich in ALFRED's armen. Hunne tranen mengden zich ondereen; te zamen zwoeren zij den eed van nooit bezwijkende getrouwheid.

Den volgenden morgen, in het oogenblik als BETTINA haren Vader en haren Vriend het ontbijt bragt, vertoonde zich aan de voordeur een hoog opgefchoten, regtopgaande, ftijve jongeling. ALFRED zeide bij zichzelven: „ Hij is het!" BETTINA verbleekte, en DAMIANO naderde den jongeling, hem de hand toereikende. De jongman trad met denzelfden tred binnen, waarmede hij van de parade zou getrokken zijn, en maakte met veel deftigheid twee ftijve buigingen. De goede DAMIANO, verrukt van blijdfchap, bood hem den jongen *Engelschman* aan, als zijn toekomenden fchoonzoon, en deed hem naast zijne Dochter zitten. Zij wierp de kom met room om; zij liet de fchoteltjes vallen; zij wilde eene verontfchuldiging ftamelen, en kon niets anders doen dan fchreijen. DAMIANO riep ALFRED buiten, en verzocht hem, BETTINA te bewegen, om op een anderen tijd zijnen aanftaanden fchoonzoon op eene meer bevallige wijze te ontvangen. „ Het is de zoon van mijnen „ ouden kameraad," voegde hij er nevens; „ de fraaifte „ boerderij en de fchoonfte kudden van het land zullen ten „ eenigen tijde op hem verfterven."

BETTINA haastte zich om het huis te verlaten, terwijl haar vader bij TOMASO aanhield, om een verhaal te doen van zijnen jongften veldtogt. In allerijl daalde zij af langs een hollen weg, die naar den rand van een meertje liep, van oude kastanjeboomen belommerd. Zoodra zij dacht van niemand gezien te worden, gaf zij een vrijen loop aan de tranen, die haar verftikten. Haar hoofd rustte op hare eene hand; duizend verwarde gedachten vervingen elkander in hare ziel. Eene zachte ftem noemde haren naam; ALFRED ftond voor haar. — „ BETTINA!" fprak hij, „ ftaak uw fchreijen; de oogenblikken zijn dierbaar; luister „ naar mij: binnen acht dagen zult gij TOMASO's vrouw zijn." — „ Binnen acht dagen? Hemel!" — „ Uw Vader is op deze „ verbindtenis onverzettelijk geftéld; alle mijne woorden zijn „ vruchteloos geweest. Eene weigering van uwe zijde, heeft „ hij mij gezegd, zoude oogenblikkelijk van zijnen vloek „ achtervolgd worden." — „ ALFRED! o mijn eenige vriend!

„ hoe

„ hoe zal het gaan?" — „ Bemint gij mij?" — „ Beter „ dan ik leest gij in mijn eigen hart." — „ Wel dan! indien „ 't het hart waardig zij, welk ik u heb geschonken, ontruk „ u aan de slavernij, kom, volg mij." — „ Waar wilt gij „ mij henen voeren?" — „ Naar een verblijf, alwaar geene „ menschelijke magt u uit uws minnaars armen zal kunnen „ scheuren." — „ God! En mijn Vader?" — „ Hij wil „ het niet meer zijn; hij offert u op." — „ Ik! hem ver- „ laten! Hij zoude het besterven." — „ Gij aarzelt derhal- „ halve om mij te volgen?" — „ Mijnen ouden Vader ver- „ laten! Neen, neen; nimmer!" — „ Nimmer? Vaarwel, „ BETTINA!" — Dit laatste woord ging met een somberen oogslag gepaard, die tot in de ziel van het arme meisje drong; zij maakte beweging om ALFRED's hand te grijpen. ... Hij was reeds verre van haar. Zij viel buiten kennis neder.

Toen zij wederom tot zichzelve kwam, begon de zon achter het gebergte schuil te gaan. Met een waggelenden tred sloeg zij den weg in naar de hut. Zij vond er niemand, dan ALFRED's knecht, die haar zeide, dat zijn Heer haar aan den heerenweg verwachtte, om afscheid van haar te nemen. Eene doodelijke koude beving haar; zij leunde op den arm van dien man, en volgde hem, zonder te weten waar henen zij ging.

ALFRED's rijtuig stond aan den voet van het heuvelije; hij zelf kwam welhaast ten voorschijn, naderde BETTINA, en sprak tot haar met eene gebrokene stem: „ Het rampzalig „ oogenblik is verschenen; wij zien elkander voor het laatst, „ Wees gelukkig, BETTINA, in de armen des echtgenoots, „ aan welken uw Vader u overlevert. - Ik ga mijne wanhoop „ naar de einden der wereld voeren, om den dood smeekende, „ die minder wreed is dan gij."

BETTINA was niet meer in staat om op deze verschrikkelijke woorden te antwoorden; zij lag voor ALFRED's voeten op den grond uitgestrekt. Wederom tot zichzelve zijnde gekomen, hoe groot was hare verbaasdheid, zich in een rijtuig te bevinden, welk met den spoed van den bliksem voortsnelde! ALFRED, voor haar zittende, hield hare handen in de zijne. — „ Waar zijn wij?" vraagde zij hem. — „ Op den weg des „ geluks," hernam de jongeling, dronken van vreugde.

Binnen weinige dagen bevonden zij zich te *Genua*; welhaast gingen zij te scheep in een vaartuig, naar *Engeland* bestemd.

BETTINA, geheel in de magt haars minnaars gesteld, BETTINA, brandende van eene niet minder levendige, hoewel minder geweldige drift, had het vermogen niet, en was er zelfs niet op bedacht, om het denkbeeld van haren ouden Vader uit haar geheugen te verbannen. Zij zag hem, zwervende over het gebergte; zij hoorde hem, met sterke uitroepingen zijne Dochter terug ei-

schende. Dikmaals vond ALFRED haar op het scheepsdek zitten, met de oogen op de zee starende, en met een gelaat door tranen bevochtigd. Doch nimmer kwam er een verwijt van hare lippen.

Bij zijne komst in zijn Vaderland, spoedde zich ALFRED, om zijnen schat naar een landgoed, hem toebehoorende, op de grenzen van *Schotland* gelegen, te voeren. Aldaar werd BETTINA door hem, en door allen, die rondom haar waren, als zijne Vrouw behandeld. ALFRED's oplettendheden, de boeken, de muzijk, de teekenkunst namen beurtelings hare oogenblikken in, zonder dezelve aan te vullen; haar Vader zweefde haar onophoudelijk voor den geest.

De jonge *Engelschman* zelf, hoewel ten toppunt zijner wenschen gekomen, had den ongelukkigen DAMIANO niet kunnen vergeten. Hij had zich gehaast om eene groote somme gelds aan hem over te maken; doch hij vernam weldra, dat de eerlijke Grijsaard, na het goud, welk hij als eerloos beschouwde, met voeten te hebben vertreden, zijne hut had verlaten, om in een *Savoiesch* dorp te gaan sterven.

ALFRED overleide eenigen tijd bij zichzelven, of hij van dit treurig berigt zijne BETTINA zoude verwittigen; eindelijk bedacht hij, hoewel hij, bij dieper indenken, zich daarover voor zichzelven zoude hebben moeten schamen, dat BETTINA, voortaan los van alle andere genegenheid, volstrekt niet anders dan voor hem alleen zoude leven. Hij gaf haar dan kennis van het verlies, welk zij had geleden. Zoo hevig was in het eerst hare droefheid, dat hij bedacht was dat het haar zoude in de zinnen slaan. De vloed haarer tranen droogde hier op, dan om haar in eene diepe zwaarmoedigheid te doen vervallen.

De houwvallen der Abdije van *Blackhill*, aan den ingang van het bosch gelegen, waren de gewone eindpaal harer wandelingen. Op zekeren avond in de kerk zittende, op de trappen van een half ingestort altaar, was zij in hare overpeinzingen verzonken. Eensklaps klonken welluidende klanken haar in de ooren; zij schenen voort te komen van de plaats, alwaar eertijds het orgel had gestaan. BETTINA rijst op vol verbaasdheid; zij luistert, en herkent de bergliederen, die hare vroegste kindsheid bekoord hadden. — „ Schim van mijnen „ Vader, zijt gij het?" riep zij; „ vergeef, ô vergeef uwe „ ongelukkige Dochter!" Zij wilde vlugten; de krachten ontbraken haar; zij viel op eenen grafsteen neder. Zij hoort iemand naderen; zij siddert. Eene hand ligt den sluijer op, die haar aangezigt bedekte; eene bekende stem noemt haren naam: het was ALFRED. Hij heft haar op; vast klemde zij zich tegen zijne borst; zij trok hem buiten de puinhoopen, met oogen, vol angst, telkens achterom ziende.

„ Lieve BETTINA," sprak ALFRED, toen hij het kasteel binnen-

hentrad: „de oorzaak uwer treurigheid is mij niet onbekend; „maar moet gij u onophoudelijk aan dezelve overgeven? „Waarom alle middelen ter voedinge van eene droef„heid opgezocht, welke mijne liefde en oplettendheden „reeds hadden moeten doen ophouden? Deze woeste ſtreken, „deze treurige bouwvallen verſpreiden de rouwe rondom ons. „*Londen* zal ons de verſtrooijingen bezorgen, die wij noo„dig hebben: morgen vertrekken wij."

Met het krieken van den dag vlogen zij reeds langs den weg naar *Londen*. ALFRED had aldaar een prachtig huis, doch hij wilde BETTINA niet voor het oog van zijn gezin vertoonen; hij huurde voor haar een klein huis in een afgelegenen oord. *Alle de verfijningen* der weelde werden aldaar met eene kwistende hand ten toon geſpreid, om er het verblijf aangenaam te maken voor de Dochter van DAMIANO; maar alle de oogenblikken, welke zij niet met haren minnaar doorbragt, werden aan de treurigſte herinneringen gewijd.

ALFRED had het plan beraamd van een afgezonderd en bijkans eenzaam leven. Nogtans konde hij zich niet ontſlaan van het geven en ontvangen van eenige onvermijdelijke bezoeken. Zijns ondanks werden eindelijk zijne meeste dagen opgeſlorpt door hetgene men de pligten der zamenleving noemt. Maar hoe gretig onttrok hij zich in den avond aan die *lastige draaikolk*, om zich met BETTINA op te ſluiten! In hare eenvoudige geſprekken vond hij meer gezond verſtand, zelfs meer vernuft, dan in de ſchitterende wartaal der faletten. Meer dan naar gewoonte beklaagde hij zich op zekeren dag, dat hij dikmaals vrouwen zag, door de natuur met al wat behagelijk was begaafd, tot de beklagelijkſte nietsbeduidendheid vernederd door hare ſlechte opvoeding, of zich verbeeldende, aan de Mode te zijn verſchuldigd, zich met ondeugden te tooijen, welke zij niet bezitten. „Ach!" ſprak BETTINA, „gij hebt mij de werken van POPE geſchonken; „is het niet dat ſlag van vrouwen, welke die groote Dichter „in deze regels heeft willen ſchilderen:

„*A youth frolicks, an old age of cards;*
„*Fair to no purpoſe, artful to no end,*
„*Young without lover, old without friend,*
„*A fop their paſſion and their pride a ſot;*
„*Alive ridiculous and dead forgot.*"

In verrukking riep ALFRED uit: „Mijne waarde BETTINA! levendiger gevoel ik dan ooit, al wat ik in u bezit. Ach! benijd „de groote wereld niet, voor welke ik u verberg; zij is „niet waardig, u te bezitten." En evenwel deed hij zelf, zonder daarvoor bij zichzelven uit te komen, eene opoffe-

ring aan de vooroordeelen dier wereld, welke hij blameerde. Indien de gedachte, om zijne hand met die zijner jonge vriendin te vereenigen, hem bij wijlen voor den geest kwam: „Wat voordeel zal zij daarvan rapen?" zelde hij bij zichzelven. „Zoude een openbare titel mijne liefde vermeerderen? En zoude haar minnaar haar dierbaarder zijn, omdat hij, haar echtgenoot zijnde geworden, daardoor dies te belagchelijker zoude worden?"

Wat BETTINA aangaat, geheel overgegeven aan den man, welken zij aanbad, zoude zij in haar ongemaakt vertrouwen zich veroorloofd hebben, hem aangaande zijne ontwerpen te ondervragen, hem hare ongerustheid te betuigen, door welke hij zich zoude kunnen beleedigd achten? Een eenig denkbeeld hield haar telkens onledig: het was, hare vlijt te verdubbelen, om over ALFRED's aanwezen het bedaard geluk te verspreiden, om hetwelk in alle deszelfs zuiverheid te genieten het niet meer in hare magt stond.

Op zekeren avond zaten zij te zamen in eene kleine salon aan het einde van den tuin; een orgel liet zich op de straat hooren. BETTINA luistert, en springt op van vreugde op het hooren van de zangwijzen van haar land. ALFRED zelf onderscheidt dezelve, en beveelt dat de speelman worde binnen gelaten.

De man neemt plaats op de trappen van de salon. Eerst speelt hij eenige bergdansen; BETTINA herinnerde zich de vermaken harer kindsheid; maar hoe groot was hare verbaasdheid, toen zij de zelfde zangwijzen hoorde, die in de bouwvallen der Abdije van *Blackhill* hadden weergalmd! Zij greep ALFRED's hand; zij klemde zich aan zijne borst; rijkelijk stroomden hare tranen. Eensklaps zwijgt het orgel; de toonen worden klagende en treurig. Het was de lijkzang, door BETTINA aan haar moeders nagedachtenis gewijd; zij geeft een gil, ijlt naar de deur der salon; zij voelt zich bij hare armen vatten; eene schrikwekkende stem roept: „BETTINA! herkent gij mij?" — ALFRED schiet toe; hij blijft onbewegelijk staan... DAMIANO stond voor hem: BETTINA lag als dood voor zijne voeten.

„Ik ben niet gekomen," sprak de Grijsaard, „om u met overtollige verwijten te overladen. Wat zal ik u zeggen, hetgene uwe harten u niet reeds gezegd hebben, indien de drift de stem der eere en der nature in u niet verdoofd hebbe? Ik brandde van verlangen om mijn kind weder te vinden, en haar te vergeven, voor dat ik sterve. Na lang en verdrietig onderzoek ontdekte ik den weg, welken gij hadt ingeslagen, en dat gij te zamen naar *Engeland* waart vertrokken. Na het doorstaan van vele gevaren en vermoeijenissen heeft de Hemel mijne zwervende schreden herwaarts geleid, en, door mij mijn kind te doen ontmoeten, mijne bede verhoord. Ik heb geene schuilplaats meer op de aarde: de vreedzame hut ben ik ont-

„ ontweken, alwaar ik had gehoopt mijne oogen te sluiten. De „ ondankbaarheid en het verraad hadden dezelve ontheiligd." — „ Vergiffenis, ongelukkige Grijsaard! vergiffenis, mijn Va„ der!" riep ALFRED, deszelfs hand met zijne tranen besproeijende. „ Alles, hetgene ik u heb ontroofd, wil ik u honderdvou„ dig wedergeven. Uwe BETTINA zal u niet wederom verlaten; „ een heilige band zal mij aan haar snoeren. Maar ik verzoek, „ ik eisch, dat de planta, die mijn vergrijp heeft gezien, ook „ getuige zij van mijn berouw. In de tegenwoordigheid uwer „ bergbewoners wil ik mijne trouwe verpanden aan de bemin„ nelijkste, aan de deugdzaamste der vrouwen."

DAMIANO, zijne Dochter tegen zijnen boezem geklemd houdende, bezweek onder de overmate zijner blijdschap. Zijne ten hemel geslagene oogen schenen aan den Oorsprong van alles goeds zijne dankbaarheid uit te drukken. Zijn kind en diens minnaar voerde hij naar zijn vaderland; aldaar werd de huwelijksknoop gelegd, en stierf hij eerlang in de armen zijner kinderen. Nu keerde ALFRED met zijne BETTINA naar zijn vaderland, alwaar hij haar openlijk voor zijne echtgenoote erkende. BETTINA, te *Londen* in den schoot des rijkdoms en der grootheid levende, werd algemeen beschouwd als het sieraad en het model harer kunne. In onbezwekene huwelijkstrouwe gaf ALFRED blijk, zulk eene vrouw wel verdiend te hebben.

BILDERDIJK.

Neen! 'k wil niet meer de Lier hanteren;
Zij hang' verlaten aan den wand!
Kan ooit een zangtoon mij vereeren,
Als BILDERDIJK de snaren spant?
'k Zie hem op stoute en vlugge pennen
De Zon in 't blinkend aanschijn rennen,
Zijn' borst van Godlijk vuur ontgloeid:
Ik poog vergeefs hem na te streven,
't Ontbreekt me aan moed, aan kracht en leven,
't Is ijdelheid omhoog te zweven....
Ik voel me aan de aarde vastgeboeid.

Vergeefs — vergeefs — 't is ijdel pogen!
De nachtlamp kwijnt bij 't zonnelicht;
Het schemert, dwarrelt mij voor de oogen,
De gloed verbijstert mijn gezigt.
Wanneer in 't bloeijend lente-leven
Ons reeds gevoel en moed begeven,

En 't vuur in borst en adren flaauwt;
Wanneer wij, kwijnend, reeds verſmachten,
Bij 't vol genot van jeugd en krachten...
Helaas! wat ſtaat ons dan te wachten,
Als eens de herfst of winter graauwt!

O Ja! 't is dwaas naar roem te ſtreven,
Geboeid aan 't nietig aardſche ſlijk;
't Is ijdelheid omhoog te zweven,
Bij de Arendsvlugt van BILDERDIJK:
Het ſchittrend licht, dat hij laat ſchijnen,
Dat aller Lichten glans doet kwijnen,
Heeft Hemel-gloed alom verſpreid; —
Wie grijpt zoo ſtout als hij de ſnaren?
Wie kan dien Meester evenaren?
Neen! 't is genoeg hem na te ſtaren...
Te volgen — is vermetelheid.

Zou 'k mij dan ſtout in 't renperk wagen,
Daar 'k reeds bij d'eerſten loop bezwijk?
Er is geen roem meer weg te dragen —
De roem is ſlechts voor BILDERDIJK!
Waartoe ook kranſen te vergadren
Van dorre, reeds verſtorven bladren,
Van jeugd en glans en ſchoon beroofd?
Waartoe het ſtrijdperk in te rukken?...
Neen, Dichters! werpt de Lier aan ſtukken —
Er zijn geen' lauren meer te plukken...
Zij zijn op 's grooten Dichters hoofd.

Doch wie zou hem geen' lauren gunnen?
— Den PINDARUS van Nederland! —
Offchoon wij hem niet volgen kunnen,
Onze eer is aan zijne eer verpand;
Erkennen wij zijn' hooge waarde!
Hij is 't, die onzen roem voor de aarde
Zoo grootsch — zoo luisterrijk voldong;
Die, de eerſte van APOLLO's Zonen,
Elks oor wist tot zijn' Luit te troonen,
En ſteeds met meesterlijke toonen
Verrukkend — zielverbijstrend zong;

Die vaak met 't grimmig lot moest kampen;
Bij 't folterend lijden van den tijd.
Aan 't Vaderland, trots vloek en rampen,
Zijn galoos kunstvermogen wijdt;
En — ſchoon hij alles moest verliezen...
Niets kon zijn' dichtaar doen bevriezen —

Zij

Zij gloeide steeds van Godlijk vier;
Ja! neêrgedrukt door 't pak der jaren,
Beroofd van haardstede en altaren,
Een' schuilplaats zoekend bij Barbaren...
Steeds klonk zijn' Vaderlandsche Lier.

Hoe heerlijk schoon weet hij te schilderen
De liefde in al heur' teederheid!
De driften, wen ze 't hart verwilderen!
De deugd in al heur' majesteit!
Hoe weet hij met de taal te toovren,
En toovrend harten te verovren,
Te smelten door den zachtsten gloed,
't Gevoel aan zijn gevoel te snoeren,
De ziel te schokken — te beroeren, —
Den geest met zich omhoog te voeren...
Hoe is hij meester van 't gemoed!

Hoe steigert hij op trotsche vlerken,
Als hij den God des Dags begroet!
De glans moog' 's Adlers vlugt beperken,
Hem blindt — hem zengt geen zonnegloed;
Hij praalt met schitterende stralen,
Hij gloeit van scheppende idealen,
Hij grijpt het Helden-speeltuig aan, —
En de Aard' ziet hem met stoute vingren
Om 't hoofd van fiere Wereld-dwingren
De glorierijkste lauren slingren,
Die zelfs geen' Godheid zou versmaân.

Dat 't oog op echte PHEBUS Zonen
Der Oudheid vol verbazing staat',
Op U, HOMEREN en MARONEN!
Op U, O FLACCUS en PINDAAR! —
Doch — zoo men later' Dichtren noeme —
Dat Duitschland dan op KLOPSTOCK roeme,
Italje dan met TASSO prijk',
Dan moog' Brittanje op MILTON brallen,
Dan zij VOLTAIRE de eer der Gallen, —
Triomf! de Feniks van hun allen
Is, Neêrland, *onze* BILDERDIJK.

O Gij, die zoo geheel de Zanger
Voor beter — edler leefkring zijt;
Van 't echt — oorspronklijk dichtvuur zwanger,
't Gejoel veracht van uwen tijd!
„ Een' kroon van meer dan zonnestralen
„ Moet om uw' achtbren schedel pralen,

„ Gij zijt meer, dan uwe Eeuw vermag;
„ Kunt lof en valschen blaam verachten,
„ Den roem der laatste Nageslachten ——
„ Zie daar hetgeen Gij hebt te wachten, —
„ Den zegen van den jongsten dag!"

Wie zou dan 't speeltuig nog hanteren?
Het hang' bestoven aan den wand!
Geen zangtoon kan mij meer vereeren,
Als BILDERDIJK de snaren spant. ——
Doch wilde APOLLO nog gehengen,
Dat 'k éénen toon slechts voort mogt brengen,
Dien grooten Dichter niet onwaard',
En mogt die toon aan hem behagen....
Ik zoude er eeuwig roem op dragen,
En moedig weêr naar lauren jagen ——
Mijn' Citer werd op nieuw gesnaard.

SPANDAW.

QUID PRO QUO.

Ter algemeene Audientie in zekere *Duitsch-Fransche* Stad bevond zich onder andere een Garenfabrikeur, die, in eene of andere qualiteit, eene pligtpleging bij den Vorst moest afleggen. De *Maire* van zekere plaats stond nevens hem. Beiden waren even weinig gemeenzaam met de *Fransche* taal, als gewoon ten Hove te verschijnen; hetwelk uit hun voorkomen en hunne houding genoegzaam blijkbaar was. — De Vorst, de Zaal omgaande, wendde zich eindelijk ook tot den *Maire*, met de vraag: „ Qui êtes vous, Monsieur?" — *Sire.... je suis le Maire* (*). — De Koning, hem tijd willende geven om zich eenigzins van zijne bedremmeling te herstellen, wendde zich tot den anderen, met dezelfde vraag. Het antwoord was: *Moi, Sire.... je suis... oui... je suis Fabriqueur des Filles* (†). — Waarop de Vorst grimlagchende hernam: „ Eh bien! con„ chez ensemble."

(*) In stede van LE *Maire*; terwijl 't nu in uitspraak klonk even als *la Mère*.
(†) *Fil*, garen.

KOSMOLOGISCHE GEDACHTEN, BETREFFENDE DE VERMEERDERING EN VERMINDERING VAN DE HOEVEELHEID DER STOFFE VAN DE WERELDBOLLEN. Door Dr. E. F. T. CHLADNI.

(*Vervolg van bl.* 234.)

II. *Er kunnen, bij een Wereldbol, ook deelen, als vaste klompen, bij komen, en ook van denzelven afgaan.* — Als op een Wereldbol, door eene uitbarsting, een klomp zoo sterk in de hoogte geworpen wordt, dat de kracht, welke den klomp van den Bol naar buiten drijft, in elk punt van zijnen weg sterker werkt dan de aantrekkingskracht, zal dezelve niet wederom op den Bol terug vallen, maar in de rigting, in welke hij geworpen werd, zoo lang door het oneindig Ruim voortgaan, tot dat hij, als bij toeval, eenen anderen Wereldbol nabij komt, door wiens aantrekking de beweging van den klomp zoodanig veranderd kan worden, dat hij nu, naar mate van de rigting, van de snelheid en van de aantrekking, of in eene in zich zelve niet terugkeerende kromme lijn verder voortgaat, of zich, in 't vervolg, in eene meer- of mindere uitmiddelpuntige Ellips om den aantrekkenden Bol beweegt, of op denzelven neervalt. — Op onze Aarde is de kracht der Vulkanen, voor zoo veel wij die kennen, in verre na niet toereikende, om klompen zoo hoog op te werpen, dat zij buiten de aantrekking der Aarde kunnen komen, en, zonder wederom neer te vallen, in het Ruim blijven voortgaan; doch op de Maan is daartoe eene veel geringer kracht noodig; deels omdat de aantrekkingskracht der Maan, welke omtrent als 1 tot 5, 3 tot die van de Aarde staat, veel minder

is (*), en deels wegens den minderen weerſtand van den zoo dunnen Maans-dampkring: die kracht zou wel naauwelijks grooter dan die van onze Vulkanen behoeven te zijn, en een ligchaam met eene ſnelheid van omtrent 8000 voeten in de eerſte ſecunde moeten kunnen voortdrijven (†).

Dat de oppervlakte der Maan grootendeels door vulka-

(*) De zoo verſchillende aantrekkingskracht der Wereldligchamen moet ook reeds op zich zelve eene zeer onderſcheide bewerktuiging der daarop levende wezens noodzakelijk maken. — Dezelfde ſpierkracht, welke op onze Aarde noodig is, om omtrent één voet hoog op te ſpringen, zou ons op de Maan verſcheide voeten naar de hoogte verheffen; — op Jupiter zouden wij ons als met honderden ponden belast gevoelen; en op de Zon zoude onze kracht naauwelijks toereikende zijn om ſlechts regtop te ſtaan; — op nog grootere Wereldligchamen, hoedanige wel ſommige Planeet-aardige Nevelſterren mogen zijn, die op afſtanden, op welke de vaste Sterren als punten gezien worden, zich als ſchijven vertoonen, zouden wij ons nog meer bezwaard vinden. — Indien derhalve, gelijk hoogſtwaarſchijnlijk is, zulke Wereldligchamen ook door dierlijke wezens bewoond worden, moet bij dezelve of de kracht der ſpieren in gansch andere verhoudingen tot derzelver ligchamelijken inhoud zijn, of zij moeten, om zich te kunnen bewegen, van eene digtere vloeiſtof omgeven zijn, welke, gelijk het water ten opzigte der Viſchen, het grootſte gedeelte van hunne zwaarte draagt.

CHLADNI.

(†) De Heer POISSON berekende deze ſnelheid op omtrent 6619 voeten in eene ſecunde, dat een weinig minder is dan de ſnelheid, welke de Heer BIOT berekent, te weten van 7771 voeten; welk verſchil ontſtaat, doordien de Hr. BIOT de maſſa van de Maan wat zwaarder nam, dan die, welke de Heer DE LAPLACE bij zijne onderzoekingen van de Theorie der Maansbeweging gevonden heeft. — Een Engelſch Natuurkundige meende, dat eene ſnelheid van 11000 voeten vereiſcht zoude worden, om een ligchaam uit de Maan voort te werpen, zoo dat het tot dezelve niet wederkeerde, welke bijna het dubbel is van de ſnelheid, die de Heeren BIOT en POISSON vonden; doch hij gebruikte waarſchijnlijk eene te groote waarde voor de maſſa van de Maan, welke men thans weet dat veel minder is, dan door NEWTON was opgegeven.

De Vertaler.

kaniſche uitbarſtingen gevormd is, kan duidelijk gezien worden, (zelfs toont dit eene ſlechts vlugtige beſchouwing der afbeeldingen van de Maans-oppervlakte, in de Selenotopographiſche Fragmenten van den Heer SCHRÖTER;) gelijk dan ook nog in latere tijden meermalen lichtverſchijningen en nieuw ontſtane Kraters op de Maan zijn waargenomen.

Thans is mijn gevoelen, dat de van een vurig Luchtverſchijnſel verzelde IJzer- en Steenklompen, welke zoo dikwijls op onze Aarde neervielen, niets anders dan uitwerpſels der Vulkanen van de Maan zijn; en het is mij genoeg, in mijne Verhandeling over den oorſprong des door PALLAS ontdekten IJzerklomps, in dezen tijd, de eerſte gezegd te hebben, 1) *dat de voorhanden zijnde verhalen van zulke neervallingen geene verdichtſelen, maar werkelijke waarnemingen van natuurverſchijnſelen waren*; 2) *dat deze klompen van buiten tot ons komen*, en geenszins opwerpſelen zijn van de oppervlakte der Aarde naar de hoogte, die weer neervallen; dat zij ook niet door een zamenloop van deelen in onzen dampkring ontſtaan. Het zou wel kunnen zijn, dat die Maan-vulkanen, welke ons nu en dan eenige uitwerpſelen toezenden, zich op de naar ons toegekeerde helft der Maan, aan de zijde, welke wij westwaarts zien, en die van de rigting, naar welke zich de Maan beweegt, is afgekeerd, bevinden; waardoor dan de centerſchuwende kracht door de kracht der uitwerping grootendeels zoude vernietigd worden.

Dewijl de neergevallen klompen in hunne beſtanddeelen zoo veel overeenkomst hebben, en alle, met uitzondering van de door BALDUIN, in de *Miscell. Nat. Curioſ.* 1677. *App.* pag. 247. onderzochte, indien men hierop kan vertrouwen, (zie GILBERT, *Ann.* XV: 314) uit ijzer met nickel verbonden (*), of uit een mengſel van dit me-

(*) IJzer, dat in de meeste ligchamen op onze Aarde gevonden wordt, kan ook wel een voornaam beſtanddeel van andere Wereldligchamen zijn. — De zeer kleine ſlingeringen van de magneet-naalde, welke men, overeenkomſtig de verſchillende ſtanden der Zon en der Maan, waargenomen heeft, hebben waarſchijnlijk geene andere oorzaak, dan dat, even gelijk al het ijzer, dat in onze Aarde is, een groote magneet uitmaakt, dit zelfde ook even zoo bij andere Wereldligchamen plaats heeft; — zoodat aldus de Zon en de Maan, wan-

metalen met keiaarde en bitter-aarde, met eenige zwavel, en ſomtijds ook wat kalkaarde, beſtaan, mag men vermoeden, of, dat verſcheide Maangewesten onderling in hunne beſtanddeelen overeenkomen (hetwelk eenigzins waarſchijnlijk wordt, doordien de gemiddelde digtheid der gevallen klompen met de digtheid van het ligchaam der Maan tamelijk overeenkomt), of, dat de tot ons gekomen uitwerpſelen ſlechts van eenen, of van weinige, digt bij elkander gelegen Vulkanen voortkomen; andere Vulkanen mogen wel misſchien geen kracht genoeg hebben, om uitwerpſelen buiten de werking van de aantrekkingskracht der Maan te brengen, of dezelven in zulke rigtingen voortſtuwen, dat zij geheel en al naar buiten in het Ruim voortgaan; vele klompen kunnen ook door de aantrekkingskracht der Zonne gevat worden, inzonderheid wanneer eene uitwerping van de van ons afgekeerde zijde der Maan ten tijde van de nieuwe Maan geſchiede (*).

Een

neer derzelver magnetiſche As eenigermate naar ons toegekeerd is, eene zwakke ebbe en vloed in de magnetiſche kracht der Aarde veroorzaken; bijna zoo als zulks, op de Zee, door derzelver aantrekking in de aantrekkingskracht der Aarde geſchiedt.

CHLADNI.

(*) Het verdient bijzondere opmerking, en vermeerdert de waarſchijnlijkheid, dat deze klompen niet tot onze Aarde behooren, maar daarop van buiten neérkomen, dat het zamenſtel van dezelve en hunne beſtanddeelen, in allen die onderzocht zijn, hoe zeer op verſchillende tijden en zeer ver van elkander verwijderde plaatſen gevallen of gevonden, zeer nabij dezelfde zijn, en dat zulk een zamenſtel van deelen in geene bekende mijnſtoffelijke voortbrengſels van onze Aarde gevonden wordt. De Graaf DE BOURNON, Lid van de Koninklijke Societeit te Londen, onderzocht de Luchtſteenen, welke, in September 1753 bij *Tabor in Bohemen*, den 16 Junij 1794 te *Siena in Italië*, den 13 December 1795 te *Torkſhire in Engeland*, en die, welke den 19 December 1798 te *Benares in Indië* vielen, en bevond, dat die alle, hoe zeer ook in grootte verſchillende, over derzelver geheele buiten-oppervlakte met eene zeer dunne, donker zwarte, korst bedekt waren, welke geen glans had, en doorzaaid was met kleine oneffenheden, die het gevoel als van fijn ſegrijn-leder veroorzaakten.

De ſteenen gebroken zijnde, vertoonde zich het binnenſte grijs

Een zeer treffend voorbeeld van verandering in het ligchaam

grijs van kleur, als een korrelachtig weeffel, in den eerften opflag naar grof zand gelijkende, en fcheen uit vier onderfcheidene ftoffen te beftaan, welke het vergrootglas gemakkelijk deed onderkennen. — Een van deze, die overvloedig door de fteenen verfpreid is, heeft de gedaante van kleine bolletjes, waarvan fommige volkomen rond, andere volkomen langrond of Elliptisch zijn, en onderling in grootte, van een papaverzaadje tot een erwt, verfchillen; eenige weinige vindt men, die grooter zijn; hun kleur *is grijs*, op het bruin trekkende; zij zijn geheel en *al ondoorfchijnend*, zeer broos, en worden alle even gemakkelijk, in alle rigtingen, gebroken, met eene fchulpswijze breuk.

De tweede foort is een ijzer-houdende Pyriet, van onbepaalde gedaante, van kleur geel-roodachtig, vrij wel naar de kleur van het Nickel gelijkende; deszelfs weeffel is korrelig, en gevijld zijnde, verkrijgt men een zwart poeder: deze Pyriet is onregelmatig in de zelfftandigheid der fteenen verdeeld, en wordt door den magneet niet aangetrokken.

De derde foort beftaat uit kleine *ijzerdeeltjes*, in den ftaat van metaal; deze worden onder den hamer gemakkelijk geplet en *gerekt*, en geven aan de geheele *maffa der fteenen de eigenfchap van fterk door den magneet te kunnen worden aangetrokken*: zij zijn veel minder talrijk in de fteenen dan de pyrietdeeltjes, en worden door den magneet zeer ligt afgefcheiden, als de fteen tot poeder gemaakt is.

Deze drie foorten van ftoffe worden door middel van eene vierde, welke aardachtig is, met elkander verbonden; deze is grijsblaauw, en zeer los zamenhangende, waardoor men, met de punt van een mes, en zelfs met den nagel van den vinger, zeer gemakkelijk alle de andere deeltjes losmaakt, en de fteen, met de hand alleen, ligtelijk gebroken kan worden.

De zwarte en dunne korst, welke de oppervlakte bedekt, is zeer hard, en geeft fterk vonken met het vuurflag; zij is zeer broos, wordt onder den hamer verbrijzeld, en verhoudt zich geheel en al als de door den magneet fterk aangetrokken wordende zwarte ijzerkalk.

Deze korst is echter, even als de fteen zelf, doorzaaid met kleine ijzerdeeltjes, in den metaalvormigen ftaat; welke door den glans, dien zij aannemen, als men de vijl ligtelijk over de korst laat gaan, gemakkelijk onderkend worden.

Wanneer de fteenen door uitademing bevochtigd worden, geven zij een kleiachtigen reuk. — De Engelfche Scheikundige EDWARD HOWARD ontleedde de vier foorten van

Den fteen van *Yorkfhire*:

34 Grein van het fmeedbare gedeelte gaven 4 grein aardach-

chaam van een Wereldbol is ook, naar allen schijn, de verbrijtige stoffe, 4 grein Nickel, en het overige ijzer.

150 Grein van het aardachtige gedeelte gaven

Kelaarde	75 -
Magnesia	37 -
IJzer-Kalk	48 -
Nickel-Kalk	2 -

De *Boheemsche* steen:

16 Grein van dezelve gaven 2, 5 aardachtige stoffe, en in de 14 overige greinen bevonden zich 1,5 grein Nickel.

55 Grein van het aardachtige gedeelte gaven

Kelaarde	25
Magnesia	9-5
IJzer-Kalk	23-5
Nickel-Kalk	1-5

Waaruit blijkt, dat deze steenen, hoe zeer op verschillende tijden en plaatsen gevallen, niet alleen in het uitwendig aanzien overeenkomen, maar ook bij eene scheikundige ontleding bijna dezelfde producten geven.

Stoffe door BOURNON in de Luchtsteenen gevonden, ieder afzonderlijk:

Van den steen van *Benares* gaf hem de eerste soort IJzer met Nickel. De tweede, of pyriet-aardige soort, gaf

Zwavel	- 2
IJzer	10-5
Nickel	- 1
Aardachtige stof	- 2

De derde soort was een mengsel van IJzerkalk, welke door den magneet werd aangetrokken, en van Nickel: 23 grein van deze stoffe gaven

IJzer	16-5
Nickel	6-5

Het vierde of aardachtig gedeelte gaf

Kelaarde	48
Magnesia	18
IJzer-Kalk	34
Nickel-Kalk	2-5

De steen van *Sena* door hem onderzocht zijnde, was de uitslag:

Kelaarde	70
Magnesia	34
IJzer-Kalk	52
Nickel-Kalk	3

De Vertaler.

brijzelde Planeet (*), van welke tot hiertoe reeds drie ſtukken gevonden zijn, en verſcheide andere waarſchijnlijk nog zullen ontdekt worden; terwijl andere ſtukken ook in loopbanen, die niet in zich zelf terug keeren, misſchien in het oneindig Ruim voortgaan. — Het ſtrekt gewis den voortreffelijken OLBERS grootelijks tot eer, dit denkbeeld eerst voorgedragen, en na de ontdekking van twee dier ſtukken, waarvan hij er zelf één vond, de plaats aangewezen te hebben, waar men meerdere zoeken moest (dewijl de loopbanen van die, welke eenen *Elliptiſchen* kring hebben verkregen, aldaar elkander treffen moesten), alwaar men ook werkelijk het derde ſtuk vond, en waar men kan hopen nog meer *disjecta membra Planetæ* (weggeworpen ſtukken van de verbrijzelde Planeet) te zullen vinden (†).

Het zij mij, ten beſluite dezer Verhandelinge, vergund, mijne verbeelding eenigzins den teugel te vieren. Vreemde en ongewone denkbeelden, zoo lang zij bevestigde waarheden niet tegenſpreken, of niet in derzelver plaats genomen worden, brengen de wetenſchappen geen nadeel toe, en kunnen ſomtijds meer, dan gewone voorſtellingen, tot vele nieuwe, en welligt zekere ontdekkingen leiden.

In de Natuur is niets volſtrekt groot of klein; de voorwerpen zijn zulks alleen in betrekking tot andere grootere of kleinere. — Men kan des met de hoogſte waarſchijn-

(*) Het is onbegrijpelijk, dat men niet reeds voor langen tijd met eenige zekerheid vermoed heeft, dat er tusſchen Mars en Jupiter eene Planeet moest zijn, terwijl toch nergens in de Natuur, daar eene ſoort van progreſſie plaats heeft, zulk een in 't oog loopende ſprong, als hier, zoude gevonden worden. — Reeds in mijn elfde of twaalfde jaar ſtrekte mij de onregelmatige afſtand tusſchen Mars en Jupiter, zoo dikwijls ik eene Kaart, waarop de loopkringen der Planeten geteekend waren, bezag, tot groote ergernis; en ik verwachtte reeds ſedert dien tijd met reikhalzend verlangen, dat een aldaar zich bevindend Wereldligchaam zou ontdekt worden.

CHLADNI.

(†) Deze verwachting is reeds vervuld: dezelfde werkzame Sterrekundige OLBERS vond den 29 Maart 1807, des avonds ten 8 ure, een vierde ſtuk, of kleine Planeet, welke men den naam van *Veſta* heeft gegeven.

De Vertaler.

ſchijnlijkheid aannemen, dat bij Wereldbollen of geheele Wereldſtelſels, even zoo wel als in het klein, vaneenſcheidingen en verbindingen, te zamenvallingen en uitſpringingen, van het geheel of van enkele deelen, verbreking der beſtaande orde, en het ontſtaan van nieuwe orde, plaats vinden.

Ons *Zonneſtelſel* en andere dergelijke *ſtelſels der vaste Sterren* zijn juist niet altijd zoo geweest als zij nu zijn, maar elk heeft zich op zekeren tijd gevormd. Zulk eene vorming kan ik mij niet anders voorſtellen, dan volgens hetgeen door de beide Heeren MARSCHAL VON BIEBERSTEIN, in hun hier voor aangehaald geſchrift, is voorgedragen; dat, namelijk, ligchamen, uit verſchillende ſtoffen beſtaande, door uitbarſting, of ook door eenige andere voortwerpende beweging gedreven, (welke ook, indien die niet loodlijnig op het middelpunt gewerkt heeft, de oorzaak der wenteling om de as kan zijn,) voortloopen, en kleinere door de aantrekking der grootere zoo bewogen worden, dat zij of met dezelve te zamen ſtorten, en dezé vergrooten, of dat derzelver eerſte beweging in een Elliptiſchen of anderen kromlijnigen omloop veranderd wordt (*).

Omdat Manen om Planeten, en Planeten om onze Zon loopen, en dit even zoo bij andere Zonneſtelſels kan plaats

(*) Dit laatſte zou ook wel bij de meeste Kometen kunnen plaats hebben, die waarſchijnlijk niet tot het beſtendig gevolg der Zonne behooren, maar ſlechts eene werpbeweging volgen, welke toevallig tot de Zon naderende, door hare aantrekking, parabolisch gebogen wordt; zoodat de terugkomst van de meeste wel te vergeefs kon verwacht worden. —— Van een, die terug gekeerd is, en misſchien nog van eenige andere, kunnen de rigting, ſnelheid en aantrekking in zulke verhoudingen geweest zijn, dat derzelver banen Elliptisch geworden zijn.

Bij deze gelegenheid moet ik aanmerken, dat, dewijl geen vaste kern bij de Kometen is waargenomen, en zij ſlechts uit vlóeibare of dampvormige ſtoffen, welke naar het middelpunt meer en meer verdikt zijn, ſchijnen te beſtaan, in gevalle dezelve ook door bewerktuigde wezens bewoond worden, deze gewisſelijk eene gansch andere levenswijze, dan die van andere Wereldbollen, moeten hebben; want dewijl daar nergens een vaste grond is, leven zij eigenlijk niet *op*, maar *in* het Wereldligchaam; waarſchijnlijk in ſtreken, die nader bij, of verder van het middelpunt zijn, naar mate hun dit hunne digtheid en vele andere hulpmiddelen toelaten.

CHLADNI.

plaats hebben, volgt nog juist niet, bij opklimming, dat ook Zonnen en nog grootere Wereldligchamen om een middelpunt loopen moeten; men zou toch ergens met zijne gedachten bij een hooger ſtelſel moeten ſtilſtaan, boven 't welk aan zulk een omloop om een middelpunt niet meer gedacht kan worden: want indien alles zich om een gemeen middelpunt bewoog, zou dat door zijne aantrekking toch wel niet tot in het oneindige kunnen werken, en buiten zekere grenzen zou alles ledig moeten zijn; hetwelk tegen waarneming en gezond verſtand ſtrijdt.

Wanneer men ook de zaak van den kant der noodzakelijkheid of doelmatigheid beſchouwt, is wel voor donkere Wereldligchamen, als Planeten en Manen, inzonderheid wanneer die door bewerktuigde wezens bewoond worden, een omloop noodig, ten einde licht en warmte aan alle zijden zouden kunnen verſpreid worden; doch voor onze Zon en andere vaste Sterren, die reeds licht en warmte in zichzelven hebben, laat zich daarvan geene nuttigheid zien. — Waarſchijnlijker komt het mij voor, dat de meeste van deze voortloopen, gedreven door voortwerpende krachten; welke bewegingen echter door velerlei aantrekkingen eenige veranderingen ondergaan kunnen. HERSCHEL beſluit uit de toenemende afſtanden van verſcheide vaste ſterren aan den eenen kant, en uit de nadering tot elkander der ſterren aan den anderen kant van ons Zonneſtelſel, dat de eigen beweging der Zon thans naar de Ster λ in het ſterrebeeld HERCULES heen gaat, immer voor zoo ver zulks zich tot hiertoe, daar men eerst ſedert korten tijd begonnen is naauwkeuriger waar te nemen, laat bepalen. — Eerst na honderden, en welligt na duizenden jaren, zal men dit uit de waarnemingen naauwkeuriger kunnen beoordeelen; te weten, of men thans maar een klein en onbeduidend gedeelte van eenen Elliptiſchen loopkring waarneemt, welke van de beweging in de raaklijn niet te onderſcheiden is, dan of die rigting dezelfde zal gebleven zijn, en alzoo het uitwerkſel van eene werpbeweging is. — Ik vermoede, dat het laatstgenoemde zich zal bevestigen.

De meeste Planeet-gelijkende Nevelſterren, welke op dezelfde verbazend groote afſtanden als de vaste Sterren, en waarſchijnlijk op nog veel grootere, met eene bemerkbare middellijn worden waargenomen, zijn misſchien niets anders, dan ontzaggelijke, alle onze be-

grippen van grootheid te boven gaande, verzamelplaatsen, of Magazijnen voor geheele Wereldſtelſels, welke daaruit gevormd kunnen worden, wanneer de ſtof, 't zij geheel, of bij gedeelten, door uitbarſtingen, ſterker dan de aantrekkingskracht werkende, verſtrooid wordt. — Men kan hiertegen niet inbrengen, dat in een zeer groot ligchaam de aantrekkingskracht der deelen onderling zoo geweldig ſterk zoude zijn, dat zij bijna niet zou kunnen overwonnen worden; want hoe grooter zulk een ligchaam is, des te ſterker kunnen ook de in hetzelve, door inwendige gistingen of ſoortgelijke Chemiſche werkingen, veroorzaakte uitbarſtingen zijn.

HERSCHEL heeft verſcheide Nevelſterren waargenomen, in wier binnenſte een lichtend punt is, en van welk punt het licht naar buiten flaauwer en flaauwer wordt. — Het ſchijnt met de Natuur niet overeen te komen, dat men deze Nevelſterren voor hoopen van vaste Sterren zoude houden, die zich om een gemeen middelpunt bewegen. — Het zou moeijelijk te begrijpen zijn, dat deze Wereldligchamen niet, gelijk de Planeten om onze Zon, of de Manen om de Planeten, in hetzelfde, of bijna hetzelfde vlak, maar in allerlei rigtingen, zoo digt door elkander bewogen wierden, dat men overal eene gelijkvormige afneming van het licht bemerkt, zonder dat verſtoringen of opeenſtortingen daarvan het gevolg zouden zijn. — Veel waarſchijnlijker komt het mij voor, dat het licht, hetwelk de kern omgeeft, bij ſommige, door eene dadelijke branding, of ſoortgelijke ontbindende werking, veroorzaakt wordt (*); bij an-

de-

(*) Dit ſchijnt bij de bekende *Ster in Caſſiopea* plaats gehad te hebben, welke (gelijk ik mij herinner gelezen te hebben) eensklaps met een zeer helder wit licht verſcheen, hetwelk met dezelfde veranderingen van kleuren, als van eene langzamerhand uitgaande vlam, of van een witgloeijend ijzer, dat langzaam verkoelt, afnam, tot de geheele uitblusſching toe; welke geheele verſchijning omtrent 18 jaar duurde, doch welke ongetwijfeld vele jaren later bij ons is gezien geworden, dan dezelve wezenlijk gebeurde. (**)

CHLADNI.

(**) Deze Ster werd door TYCHO BRAHE den 11 November des jaars 1572 gezien; zij was van den beginne harer verſchijning af zeer blin-
ken-

dere, door ontelbaar vele klompen, welke door Chemische uitbarstingskrachten van binnen naar buiten uitgeworpen zijn, en zich tot Sterrestelsels gevormd hebben (*); of misschien vormen deze zich nog gedeeltelijk, en gaan, wanneer de voortwerpende kracht in elk punt des afstands sterker dan de aantrekkingskracht werkt, aanhoudend verder, meer naar buiten; of vallen, indien het tegendeel plaats hebbe, na lange tijdruimten, gedurende welke ook verscheide vormingen gebeurd kunnen zijn, wederom op het middelpunt terug: zoodat wij misschien in de gelegenheid zijn, om daar eenige, sedert langen tijd voortdurende, Wereldscheppingen en verbrekingen, op eenen grooten afstand, te kunnen beschouwen. — Te bejammeren is het, dat niet voor duizenden jaren afbeeldingen en waarnemingen van zulke, voor de kennis van den Wereldbouw bijzonder belangrijke, voorwerpen gemaakt zijn; gelijk dezelve nu door HERSCHEL gegeven zijn; dewijl men dan, uit de sedert zulke

kende, even of zij eensklaps in al haren luister daargesteld was, overtrof *Syrius*, de helderste vaste Ster, in glans, en de Planeet *Jupiter*, in zijnen naasten stand bij de Aarde; met de maand December desselven jaars begon haar licht langzaam af te nemen, tot in de maand Maart 1574, wanneer se uit het gezigt verdween; — zij had geen merkbaar verschilzigt (*parallaxis*), noch eenige eigen beweging; waaruit blijkt, dat zij niet tot de Planeten of Kometen, maar tot de vaste Sterrenbehoorde, dewijl zij anderzins een zeer bemerkbare jaar-parallaxis zoude gehad hebben.

In het jaar 1604 verschoen een dergelijke nieuwe Ster in het sterrebeeld *Serpentarius*; zij was den 10 October van dat jaar zoo glansrijk als de Ster in *Cassiopea* in 1572, en bleef zigtbaar tot in de maand October 1605. KEPLER kon geen verschilzigt, of eenige beweging met betrekking tot andere Sterren, aan dezelve waarnemen; waaruit blijkt, dat zij ver boven den loopkring van *Saturnus* was. Geen van deze beide Sterren is sedert weder gezien.

De Vertaler.

(*) De onderstelling van BUFFON, dat onze Aarde en de andere Planeten uit de Zon uitgeworpen zouden zijn, is zeer onnatuurlijk. — Door zulk eene uitwerping kon wel eene beweging van binnen naar buiten veroorzaakt worden, die of altijd voortging, of, wanneer de werpkracht eindelijk door de aantrekkingskracht overmeesterd wierd, wederom naar binnen terugkeerde; doch geene Elliptische, bijna cirkelvormige, omloop; welken veel meer een zijdwaarts, in de rigting van de raaklijn, gegeven stoot noodig zoude geweest zijn.

ke vroegere tijden voorgevallen veranderingen, over vele zaken met veel meer zekerheid zou kunnen oordeelen.

Een der merkwaardigſte verafgelegene voorwerpen, hetwelk onder allen de meeste opmerking verdient, is de bekende *Nevelvlek in Orion*, aan welke verſcheide veranderingen van licht en gedaante zijn waargenomen; die zich ook op eenige plaatſen door eene aanmerkelijke zwartheid van den minder donkeren grond des Hemels onderſcheidt. — Dezelve ſchijnt mij (inzonderheid naar eene, door den Heer Landmaarſchalk VON HAHN vervaardigde, groote afteekening te oordeelen) niet anders te zijn, dan een zeer verafgelegen, verre achter ſommige voor dezelve zigtbare Sterren, zeer groot donker ligchaam, van eene onregelmatige gedaante, met uitſteekſels voorzien (*), bij hetwelk op ſommige plaatſen, inzonderheid aan de uitſteekſels, een branden of uitbarſten naar verſchillende rigtingen gezien wordt. — Het ſchijnt, dat hier eene wezenlijke Wereldſchepping geſchiedt, en wel onder die, welke wij mogten kunnen bemerken, waarſchijnlijk de naaste. — Ik waage het, hier het denkbeeld voor te ſtellen, dat wel onze Zon met derzelver gevolg van Planeten, en de overige vaste Sterren, die tot den hoop, waarvan ons Zonneſtelſel een deel is, behooren, uitwerpſels van dit groote ligchaam konden zijn, en aan hetzelve hun beſtaan en beweging te danken hebben. — De volgende gronden zullen (indien die al geene bewijzen zijn) echter volkomen toereiken, om dit eenigzins zeldzame vermoeden het beſpottelijke en enkel willekeurige, dat men anders daarin vinden mogt, te benemen, en misſchien om onbevooroordeelde onderzoekers tot verdere navorſchingen aan te moedigen.

1) De beweging van de Zon naar het ſterrebeeld *Hercules*, welke HERSCHEL meent plaats te hebben, gaat regtſtreeks (met eene geringe afwijking) van deze Nevelvlek af; en het verwijderen van elkander van eenige Sterren

(*) Alleen ligchamen, welke om hunne aſſen draaijen, moeten eene ronde of bijna ronde gedaante hebben, wanneer vele hunner deelen vloeibaar, of anderzins toegevend zijn, of geweest zijn; doch de gedaante van een ligchaam, dat niet om zijne as draait, kan ook anders zijn.

ren aan den eenen kant van ons Zonneſtelſel, gelijk ook het naderen tot elkander van Sterren aan den anderen kant, doet zich omtrent zoo voor, als zou moeten geſchieden, wanneer eene voortwerpende beweging van dit middelpunt naar buiten plaats had.

2) Aan de eene zijde des Hemels, van welke deze Nevelvlek als het midden kan gehouden worden, (inzonderheid in *Orion* en deszelfs nabuurſchap) zijn de Sterren meer opeengepakt, en hebben meestal eenen zeer helderen glans; zelfs is de grond van den Hemel aldaar, waarſchijnlijk door zeer vele niet van elkander te onderſcheiden Sterren, minder donker dan elders; — aan de tegenoverſtaande zijde zijn daarentegen de Sterren minder opeengepakt, meestal bleeker, en vele bijna als in een nevel gehuld; zoodat de Landmaarſchalk VON HAHN, in een der Aſtronomiſche Jaarboeken van BODE, zeer juist aanmerkt, dat alles aan den eenen kant een verſcher en jeugdelijker, en aan den anderen kant een flaauwer en meer verouderd aanzien heeft.

Door volgende waarnemingen van deze Nevelvlek (van welke men, ter betere beoordeeling der lichtsveranderingen, eene zeer naauwkeurige afbeelding op een zwarten grond hebben moest) en verdere vergelijkingen der ſchijnbare plaatsverandering van ſommige kleine Sterren, zal bepaald worden, of deze voordragt met de Natuur overeenkome, dan niet; en ik wensch daarom, dat men, bij waarnemingen en vergelijkingen van deze ſoort, daarop acht zal geven.

WAARNEMING, BETREFFENDE DE KOEPOKINENTING.

Onder de nog heerſchende vooroordeelen, die 's menſchen verſtand niet alleen oneer aandoen, maar ook der Maatſchappije tot geen gering nadeel ſtrekken, behoort buiten kijf ook dat, hetwelk nog bij geen gering aantal menſchen blijft plaats grijpen tegen het inenten der Koepokken (*); ja het gaat zoo verre, dat, het zij

(*) Een treffend bewijs hiervan leveren, onder andere, de maandelijkſche ſterflijſten alhier in den Haag, alwaar wij vinden, dat er in elke maand nog een aanmerkelijk aantal kinderen aan de Kinderpokken ſterft.

zij door vooroordeel, het zij door eene onberedeneerde of ongepaste vreeze gedreven, men geene gelegenheid laat voorbijgaan, om deze nooit volprezene kunstbewerking in een verkeerd daglicht te ſtellen. Het volgend Geval ſtrekt, mijns bedunkens, hiervan tot een ſprekend bewijs.

Op den 20ſten Julij 1807 werd ik verzocht te vaccineeren de Kinderen van J..... W...., wonende alhier. Ik vaccineerde eerst het jongſte kind, dewijl ik toen ter tijd ſchaars van koepokſtof voorzien was, en deze kunstbewerking aan nog meer kinderen moest verrigten. Dit kind nu was een zeer gezond jongetje van nog geen twee jaren. Ik verrigtte de inenting op beide de armen, en deed op elk twee ſteekjes, met een bijzonder lancet, met zeer goede koepokſtof geimpregneerd. Van deze vier ſteekjes verdwenen er drie; doch van een, namelijk op den linker arm, kon men reeds op den derden dag zien, dat de inenting gevat had, en bij dit laatſte liep de vaccinatie geregeld af. Nu was mijn voornemen geweest, het ander kind (zijnde een meisje, ruim zes jaren oud, doch van een ongezond geſtel) te vaccineeren *de bras a bras* van haren broeder; doch dit meisje kreeg toen ter tijd de mazelen, die in den Haag gedurende langen tijd niet ophielden te grasſeeren; weshalve ik van dit mijn voornemen afzien, en eene bekwamer gelegenheid moest afwachten. Dit gelukte mij zes weken daarna, en ik vaccineerde dit meisje met ſtof, die ik genomen had van een zeer gezond kind, vóór den negenden dag; doch de inenting, aan dit meisje verrigt, liep vruchteloos af. Ik herhaalde dezelve drie weken daarna, met hetzelfde gevolg. Nu was mijn voornemen, het nog eens voor de derde reize te vaccineeren, en dat wel *de bras a bras* van een kind, bij hetwelk de vaccinatie wel geſlaagd was; doch de ouders verhaalden mij toen, dat zij zich te binnen gebragt hadden, dat het kind, hetwelk ik nu reeds twee reizen vruchteloos gevaccineerd had, eens buiten den Haag bij iemand hunner familie gelogeerd zijnde, eene huidziekte had gehad, en dat zij niet wisten of het echte dan wel onechte kinderpokjes geweest waren; weshalve zij, daar de vaccinatie nu bij dit kind tweemaal vruchteloos afgeloopen was, verkozen het daarbij te laten berusten. Maar wat gebeurt er? In de maand April dezes jaars bij een mijner kennisſen komende, verhaalde deze mij, dat de ou-

ders

ders van die kinderen verſpreidden, dat hun kind, hetwelk ik gevaccineerd had, thans laboreerde aan de kinderziekte. Zoodra mij dit ter ooren kwam, alhoewel ik niet twijfelde of er had een misverſtand plaats, begaf ik mij evenwel dadelijk naar deze lieden, dewijl ik het der moeite waardig achtte, met alle naauwkeurigheid te onderzoeken, wat er van de zaak ware. Aldaar komende, vond ik het meisje, bij hetwelk de vaccinatie tweemaal vruchteloos afgeloopen was, indedaad laboreerende aan echte kinderpokjes; het jongetje daarentegen, bij hetwelk maar één ſteekje der vaccinatie een geregelden loop had gehad, geheel en al bevrijd; hij bleef dag en nacht bij zijne zuster, bij wie de pokken gelukkig afliepen, ja hij ſliep zelfs bij haar, dewijl deze menſchen van een geringen ſtand en dus naauw gehuisd waren; hij was dus op alle wijzen aan de beſmetting blootgeſteld, en bleef vrij, tot groote vreugd der ouderen.

Uit dit Geval, gelijk daarvan reeds meer dan een voorbeeld voorhanden is, leeren wij, aan den eenen kant, dat de Vaccinatie, offchoon herhaalde reizen in het werk geſteld, wanneer zij haren geregelden loop niet heeft, geenszins een voorbehoedmiddel tegen de echte kinderpokjes oplevert; maar dat zij, aan de andere zijde, indien ſlechts een enkel ſteekje der Vaccinatie een geregeld gevolg heeft, het zekerſte voorbehoedmiddel tegen de Kinderziekte is.

's Hage,
2 Mei 1808.

A. DE PINTO, *Junior*.
Med. Doctor.

DE BEHOEDZAAMHEID, WELKE ER VEREISCHT WORDT BIJ HET TOEDIENEN VAN GENEESMIDDELEN, WAARVAN MEN DE KRACHTEN NIET WEET, DOOR EEN VOORBEELD GESTAAFD.

In den Herfst van het afgeloopen jaar werd mijne hulp verlangd bij eene Lijderesſe, welke ik met de geweldigſte pijnen worſtelende vond; een zeer ſterk zweet bedekte haar geheele ligchaam, terwijl zij eene aanmerkelijke hoeveelheid bloeds, en van eenen bloedigen afgang, onder de hevigſte perſingen ontlastte. In dezen gevaarvollen toeſtand ſchreef ik haar het volgende voor:

Mi-

℞ *Mucil. g. Arabic. unc. vj.*
Laud. liq. Sydenh. gtt. LX.
Syr. altheae ℥j.
m. d.

Ik liet hiervan ieder uur een ſpijslepel toedienen, beval dat zij lijvig garſtenwater gebruiken en een zacht dieet houden zou; terwijl ik na verloop van drie dagen het genoegen had, de Lijderesſe, hoewel verzwakt, echter in zoo verre herſteld te zien.

Wat kon nu tot hare ziekte aanleiding gegeven hebben? Het verhaal komt hier op neder. De Patiente *had* zich ſedert twee dagen niet wel gevoeld, en zeer weinigen ſtoelgang gehad. Een harer bekenden prees haar daartoe een middel aan, hetgeen zeer zeker helpen moest; men gebruikte zulks, in dier voege, dat de Lijderesſe twee teugen uit eene flesch had genomen; daarop was die ontlasting van bloed en bloedigen afgang ontſtaan. Bij onderzoek bleek, dat dit zoogenaamde huismiddel in *kolokwint* beſtaan had, die op jenever getrokken was.

Ik vond dus ook door dit geval de waarneming van den geleerden VAN DER HAAR bevestigd, wanneer hij in zijne *Proeve over de Herſenen en Zenuwen*, en wel bijzonder in zijne daar achter gevoegde *Genees- en Heelkundige Waarnemingen*, N°. 119, zegt: „ Op het gebruik van „ Kwikmiddelen heb ik, gelijk ook vele anderen met „ mij, meermalen een hevigen bloedigen persloop zien „ volgen, die in duur, toevallen enz. van en met den „ gewonen heerſchenden roodenloop in niets verſchilde. — Ik heb hetzelfde, ja nog ſterker en met het „ gevolg des doods, na het gebruik van de Kolokwint„ appelen gezien."

Mogt men in 't algemeen behoedzamer zijn met het toedienen van dus genoemde huismiddelen, wanneer men geene kennis van den aard des gebreks, noch van de uitwerking dezer middelen heeft, en dit eenvoudig voorbeeld daartoe iets bijdragen!

B. P. R.

MID-

MIDDEL, OM STALEN INSTRUMENTEN, BIJZONDER CHIRURGISCHE, VOOR ROEST TE BEVEILIGEN.

(Medegedeeld door A. COOPMANS, *Med. & Chir. Dr. te Balk in Friesland.*)

Hoe onaangenaam en schadelijk de roest aan Chirurgische stalen Instrumenten zij, zal ieder practizerende Wondarts met mij ondervonden hebben, en tevens, dat de meeste behoedmiddelen hiertegen zelden van nut zijn. — Het middel, 't welk ik tegen den roest mijner stalen Instrumenten gebruike, is de *Butyrum Cacao*. De beroemde Instrumentmaker TYLLI, te *Berlijn*, had dit middel reeds in KÜSTERS *Akologie* s. 119 bekend gemaakt, doch het scheen in vergetelheid geraakt te zijn, en Professor JUCH, te *München*, heeft het onlangs weder ten sterkste aanbevolen. Prof. SIEBOLD, te *Würzburg*, heeft het mede in zijn tijdschrift de *Chiron* s. 143 als een zeker middel opgegeven. Daar echter dit werk in weinige handen hier te lande komt, geloof ik mijne Heeren Collega's geen ondienst met deze bekendmaking te doen.

Het instrument, 't welk men voor roest bewaren wil, maakt men een weinig warm, en smeert dan zeer dunnetjes de *Butyrum Cacao* op hetzelve; zorgende echter, dat alle plaatsen volkomen bedekt zijn. Wil men het instrument gebruiken, zoo maakt men het weder eenigzins warm, en veegt het met een linnen doek af. — Indien het instrument naauwkeurig bestreken zij, kan men hetzelve veilig aan zuren, water en de lucht blootstellen.

IETS, OVER HET KARAKTER, DE ZEDEN EN GEWOONTEN DER MOLDAVIERS EN WALLACHIERS.

(Overgenomen uit *the Present State of Turkey*, by THOMAS THORNTON.)

Moldavie en *Wallachie* behoorden weleer tot het aloude *Dacie*, hetwelk daarenboven bevatte *Zevenbergen* en het Bannaat *Temeswer*. In den jare 270 ontruimde Kei-

ger AURELIANUS de provincien aan gene zijde van den *Donau*, en bragt de *Romeinſche* troepen en volkplantingen in zijn nieuw Wingewest *Opper-Dacie* over.

De bewoners der ontruimde provincien bleven met de *Gothen* ingelijfd, en dienden als bemiddelaars tusſchen hunne broeders, die aan de overzijde der rivier woonden, en de nieuwe Volkplanters.

De uitkomst regtvaardigde de ſtaatkunde van AURELIANUS. Deze uitgebreide provincie, welke de *Romeinen* niet hadden kunnen verdedigen, hare onafhankelijkheid herkregen hebbende, diende langen tijd ten onverwinnelijken bolwerk tegen de invallen der Barbaren van het Noorden.

Van tijd tot tijd en beurtelings geſtaan hebbende onder de heerſchappij der *Gothen*, *Hunnen* en *Gepiden*, werd *Dacie* door kleine Vorſten beheerscht, die zich onder de beſcherming van *Hongarije* begaven. Eindelijk werd *Wallachie* door de *Ottomannen* veroverd in den jare 1418; *Moldavie* onderwierp zich aan SOLIMAN DEN I, in den jare 1529.

De reiziger, door dit land trekkende, ſtaat verbaasd over deszelfs fraaiheid, de verſcheidenheid der oogſtanden en liggingen, en de vruchtbaarheid van den grond, die in der daad zeer gebrekkig wordt bewerkt, genoeg evenwel om denzelven rijkelijk vruchten te doen dragen.

De aloude *Daciërs* waren zeer krijgshaftig; doch hunne afſtammelingen in onze dagen gelijken niet meer naar hen. Bij hen heeft eene ſoort van trotſche halſtarrigheid het mannelijk en achtbaar karakter der *Romeinen* vervangen, die hun doet van de hand wijzen, hetgene zij wel weten dat men niet zal nalaten hun te ontnemen, en hunne genegenheid vestigen op goederen, welke zij niet meer durven verdedigen.

De boeren geven zich zelve den naam van *Romeinen* of *Romeinen:* eene benaming, door welke zij van de edelen of *bojards* onderſcheiden worden. Hunne taal heeft eenige overeenkomst met het *Italiaansch*, verbasterd door de vermenging met eene barbaarſche taal.

De kleeding der inwoneren is nagenoeg nog de zelfde, als in welke zij op de kolom van TRAJANUS ſtaan afgebeeld. Dezelve beſtaat uit een hemd van grof linnen, een groote pantalon, een gordel, aan welken een bijl hangt, een ſchapenvacht, over de ſchouders geſlagen en op de borst vastgemaakt, en ſchoenzolen van onbereid leder.

Hun

Hun woest voorkomen maakt een zonderling kontrast met hunne kleinmoedigheid: want zoo groot is hunne vernedering, dat zij overtuigd zijn dat de natuur hun ligchaamssterkte heeft ontzegd. In gevolge hiervan worden zij beurtelings uitgeplonderd en mishandeld door de *Turken*, *Grieken*, *Duitschers* en *Russen*. Zij vlugten op het zien van eenen reiziger, die dikmaals gevaar loopt van aan stroo en vuur gebrek te lijden. Intusschen zijn zij niet ongevoelig voor vriendelijke behandelingen, en de gifte van een klein stukje geld aan de kinderen, of aan den eersten boer, welken men ontmoet, is genoeg om hun vertrouwen te winnen en den reiziger eenig gemak te bezorgen. De Heer THORNTON, op deze wijze te werk gaande, werd niet slechts wel onthaald, maar bij zijn vertrek verzelde hem het geheele gezin en dikmaals de buren, hem aanbiedende, zijn rijtuig over de kwade wegen te helpen, die men altijd aan den ingang der dorpen ontmoet.

De *Griekſche* Godsdienst is de heerschende in de twee Prinsdommen. Zeer geheel zijn de inwoners aan deszelfs gebruiken en plegtigheden, en zijn zeer bevreesd voor deszelfs dreigementen. Hunne godsvereering kondigt zich op eene zeer onaangename wijze aan, door het gestadig gelui van klokken. Te *Bucharest* in het bijzonder wordt dit gedruisch bijkans onverdragelijk op de feestdagen, omdat deze stad meer kloosters en kerken bevat, dan er voor geheel de beide Prinsdommen zouden noodig zijn.

Het dansen is de voornaamste uitspanning van het Volk. Bij de *Wallachiërs* geschiedt het met kwijnende gebaren; de speelwijzen zijn eenvoudig en eentoonig, en in hunne bewegingen heerscht eene zekere wellustige logheid. De danser en de danseres vatten elkander beurtelings bij de handen, en verheffen dezelve boven hunne hoofden. Hunne passen zijn eene beweging voor- en achterwaarts, toestemming of weigering aankondigende, en die, zonder eenige verandering, bij de drie vierendeel uurs aanhoudt.

Hun voornaamste spijze is een dikke pap, van maismeel gemaakt, welke zij *mamaliika* noemen; het is eene gezonde en zeer voedzame spijze.

De bewoners van het gebergte zijn, even als die der *Alpen*, met kropgezwellen gekweld. Deze dikten staan

zeer leelijk en afzigtig, en de bewoners, vooral de Vrouwen, trachten dezelve onder hunne kleederen te verbergen. Wanneer deze ziekte eene zekere hoogte heeft bereikt, vernietigt zij in zekere mate bij hem, die er van aangetast wordt, het onderscheidende kenmerk van den mensch; de ziel wordt er zoo wel door aangedaan als het ligchaam. Zij vervallen in eene volslagene zwakheid van verstand.

De bewoners van het platte land bereiken zelden den ouderdom van zeventig jaren; op hun zestigste jaar zijn zij oud en afgeleefd. Dit, echter, ontstaat niet uit oorzaken, aan het klimaat eigen: want de slepende ziekten zijn er onbekend, en de gal- en afgaande koortsen, hoewel menigvuldig, zijn er zelden doodelijk.

Het getal der inwoneren van de beide Prinsdommen wordt op een millioen gerekend; een getal, hetwelk in geene evenredigheid staat tot de uitgebreidheid van het land, de vruchtbaarheid van den grond en den rijkdom van desselfs voortbrengselen. Indien de inwoners het voordeel van een goed bestuur genoten, indien hunne nijverheid genoegzame veerkracht konde bekomen, indien zij van het bezit der vruchten van hunnen arbeid verzekerd waren, hun getal zou weldra zeer schielijk toenemen, in evenredigheid der kleine moeite, waarmede zij zich van levensonderhoud kunnen verzorgen. De schatten der natuur zouden zich in werkzame handen vermenigvuldigen, en ongetwijfeld eene bloeijende bevolking voortbrengen.

De bewoners dezer twee provincien zijn verdeeld in edelen of *bojards*, kerkelijken, burgers, boeren of *Rasuns*, en *Bohemers* of *Egyptenaren*.

De personen, die tot de laatstgemelde klasse behooren, hebben de kleur en gelaatstrekken der bewoneren van *Ethiopie*, en men ontmoet die trekken bij de lieden van het zelfde geslacht, door gansch Europa verspreid. De meesten hunner zijn slaven, in dienst van den adel, die hen gebruikt tot koetsiers, koks, bakkers, enz. Zij staan ten doel aan alle de grilligheden hunner meesteren, die zonder medelijden, en dikmaals zonder reden, hen mishandelen; voor het overige bezitten zij zeer ondeugende neigingen, en eene overhellende geneigdheid tot kwaadwilligheid, nijd, dieverij en de afzigtelijkste morsigheid. Men is hier te lande van gedachte, dat de zwaarste euveldaden, als de

struik-

ſtruikrooverij, de moorden, enz. gemeenlijk door de *Egyptenaren* gepleegd worden.

De vrije lieden onder hen houden zich onledig met het aanfokken van runderbeesten, paarden, enz. het maken van houten lepels en andere huisgeraden, en het drijven van een kleinen koophandel in dingen van geringe waarde. Hunne vrouwen zwerven door het land, om goed geluk te zeggen aan dezulken, die aan hare voorſpellingen willen geloof ſlaan.

De *Rumuns* zijn met allerlei ſoort van imposten en belastingen bezwaard; doch in hunnen perſoon zijn zij door de wet gedekt tegen de grilligheden en mishandelingen hunner medeburgeren; de wethouders en andere regeringsleden zijn alleen geregtigd om hen aan den lijve te ſtraffen.

Zij bearbeiden de landen der *bojards* en andere landeigenaren, en betalen de tienden der voortbrengſelen. Indien zij over hunne meesters niet voldaan zijn, verlaten zij dezelve, om met hun gezin en tilbare have zich op de landerijen van andere meesters neer te ſlaan. Doch zij zijn onmagtig om zich aan de knevelarijen en roofzucht der regeringe te onttrekken; van hier dat zij geen werk verrigten, waarvan zij niet kunnen hopen de vruchten te zullen plukken, en van den geest van uitvindinge en nijvere werkzaamheid geenerlei blijk vertoonen.

Zij geven zich aan de ledigheid over, en beoefenen ter naauwer nood de onontbeerlijkſte kunſten. De werktuigelijke worden overgelaten aan de buitenlanders, die dezelve oefenen onder de beſcherming der Gezanten en Konſuls hunner natien.

In gevolge des willekeurigen gezags der regeringe, ſtaan angst en vreeze op het gelaat der landzaten geteekend; zij zijn aan de dronkenſchap verſlaafd, uit de behoefte ontſtaan, om hunne rampzaligheid voor eenige oogenblikken te vergeten.

EENIGE AANMERKINGEN OP DE BEKROONDE PRIJS-VERHANDELING VAN DEN HEERE J. HAAFNER OVER DE ZENDELINGSCHAP.

Edel, voorzeker, is het doel van TEYLERS *Godgeleerd Genootschap*; dit blijkt in allen opzigte, en is alom bekend; de Verhandelingen, rakende den Natuurlijken en Geopenbaarden Godsdienst, waarvan reeds *XXII* Deelen het licht zien, toonen, dat het Genootschap moeite noch kosten ontziet, om waarheid en nut te verspreiden; de Prijsvragen, door hetzelve opgegeven, zijn waarborgen van deszelfs edel doel, en kenmerken het oordeel der Opstellers.

De Prijsvraag: *Welken dienst hebben de Zendelingen, in de twee jongstverloopene Eeuwen, aan de voortplanting des waren Christendoms gedaan, en welk eene vrucht heeft men van de tegenwoordig werkzame Zendelingsgenootschappen, te dezen opzigte, te wachten?* trok bijzonder mijne aandacht; te meer, daar derzelver beantwoording, door den Heer JACOB HAAFNER, te *Amsterdam*, met den Gouden Eerepenning is bekroond geworden.

De schoone stijl dezer Verhandeling verrukte mij, en ik wenschte derzelver inhoud te kunnen overeenbrengen met de zuivere waarheid! . . . Dan op eens werd ik opmerkzaam op eenen aanhef (Deel XXII, bl. 37), die mij de wetenschappelijke ondervinding van gemelden Heere deed in twijfel trekken, — mij, die in *Suriname* geboren ben, aldaar mijne kindsche jaren doorgebragt, van 1796 tot 1807 gewoond heb, en met alle de omstandigheden en bijzonderheden dier Volkplanting ten volle bekend ben. Oogenblikkelijk zag ik in eene noot (bl. 37), dat ik mij niet bedrogen had, daar de Hr. HAAFNER STEDMAN aanhaalt; sprak hij van hetgeen hij zelf gezien had, dan had hij dit niet noodig, tot bekrachtiging der door hem opgenoemde gruwelen.

Het kan TEYLERS Genootschap niet dan aangenaam zijn, ingelicht te worden omtrent dwalingen, die, hoezeer aan den kant van den Hr. HAAFNER ter goeder trouw, van nadeelige gevolgen zouden kunnen zijn, en des Genootschaps naam bezwalken. Meer nog door waar-

heids- dan door Vaderlandsliefde gedreven, kan ik niet anders dan den Hr. HAAFNER nader inlichten, omtrent de door hem aangetijgde wreedheden en mishandelingen aan de Slaven, offchoon ik niet alles aanstippe, hetgeen uit de Verhandeling zelve zou kunnen wederlegd worden. — Dat allen, die in Suriname bekend zijn mogen, beslissen, of de waarheid mijne pen bestiere!

Een eenvoudig verhaal, hoe men de Slaven in Suriname algemeen behandelt, moet den Hr. HAAFNER overtuigen; in de bijzondere wreedheden van eenen enkelen mishandelaar toch kan men het nationaal karakter niet zoeken, wanneer men geen partijhaat koestert, en eenige menschenkennis bezit. MARCUS RAINSFORD, van St. Domingo en deszelfs Omwenteling gewagende, zegt in zijn IIde Deel, bl. 305: „ Hoewel het de laatste jaren in den smaak geweest is, het karakter van eenen Planter te beschouwen als onteerend voor de menschelijke natuur, en als onbestaanbaar met eenige dier hoedanigheden, welke tot de verbetering van den toestand des menschdoms bevorderlijk zijn; hebben alle gelegenheden, waarin ik geweest ben, om over de zaak te oordeelen, gediend om mij van het tegendeel te overtuigen; niets kan waarlijk onregtvaardiger zijn, dan eene enkele soort van menschen uit te kippen, om, op grond van derzelver fouten, het algemeen te veroordeelen, naar het grillige goedvinden van den geestdrijver of partijzuchtigen; en niets is doodelijker voor de zaak der waarheid, dan aan de losse berigten van de geestdrijverij dezer lieden een ingewikkeld geloof te geven, hetwelk noodwendig de mogelijkheid afsnijden moet om beter onderrigt te worden, of de oogen te openen zelfs voor de daadzaken, indien deze wierden ten voorschijn gebragt." enz.

Indien jonge, onbedachtzame lieden het goed, door hunne voorvaderen bijeenverzameld, verspillen, zoo is dit geen bewijs voor eene algemeene losbandigheid. Indien er berispelijke bijzonderheden in de wijze, waarop de Slavenhandel gedreven wordt, plaats hebben, volgt daaruit, dat de Planter een onbarmhartige beul is? Zeker niet; dit zoude strijdig met zijne belangen, en in zijne omstandigheden onstaatkundig zijn. Als kooplieden en als menschen zijn velen hunner in eenen uitgebreiden kring hoogst geacht en geëerbiedigd, en de voorbeelden zijn

niet zeldzaam, dat die Slaven, in wier marteling men zegt dat zij een wreed vermaak ſcheppen, hen met teederheid, deelneming en liefde aankleven.

Wanneer een ſchip met nieuwe Slaven van de kust van Afrika te Suriname aankomt, worden deze niet op publieke marktplaatſen ter verkoop gebragt, gelijk de Hr. HAAFNER zegt (bl. 40), maar bij Slavenhandelaars achter op hunne erven ter bezigtiging aangeboden, en vervolgens aan den meestbiedenden verkocht. Ô! Welk een gruwel in de verlichte oogen van den genoemden Schrijver, „ vrijgeborenen enz. te verkoopen tot eene eeuwige ſlavernij!" Ik en andere Surinamers moeten onderſtellen, dat eene bijzondere geestdrift den Hr. HAAFNER beſtiert, tegen onze landgenooten. — Voor den nieuw aangekochten Slaaf wordt aanſtonds alle behoorlijke zorg gedragen; bij voorbeeld: men geeft hem terſtond eenige geneesmiddelen, om zijn ligchaam te zuiveren, dewijl men weet, dat zoodanig een Slaaf, gedurende zijne reize, zeer zware en zoute ſpijzen heeft moeten gebruiken; men voorziet hem tevens van nieuwe kleederen, tabak, pijpen enz., terwijl men hem niet dan na verloop van eenen geruimen tijd aan den arbeid zet, en dan nog eenigen tijd op half merk, (dat is: half werk,) waardoor hij dus langzamerhand aan den arbeid gewoon en tot zijne taak bekwaam wordt; en dan nog is zijn dagwerk zoodanig, dat hij, van 's morgens ten 5 à 6 ure tot 's namiddags ten 3 à 4 ure werkende, dikwijls den overigen tijd van den dag voor zichzelven heeft, daar hij dan zijne taak reeds heeft afgewerkt. Des morgens geeft men hem een uur tijd om te ontbijten. Ieder Planter of Ingezeten zorgt tevens, zijne Slaven van hunne benoodigdheden te voorzien, en geeft hun, volgens een zeer oud gebruik, ieder jaar nieuwe kleederen.

De Hr. HAAFNER moet voorzeker weinig oordeel aan de inwoneren van Suriname toekennen, daar hij hen in ſtaat keurt, de groote ſommen, die zij tot den Slavenhandel beſteden, moedwillig weg te smijten, door het gekochte volk, uit zucht tot wreedaardige marteling, om hals te brengen; wij Kolonisten begrijpen niet, hoe het mogelijk zoude kunnen zijn, dat zulk eene zotte en landverniellende handelwijze door de Regering aldaar geduld, en door geheel Europa niet afgekeurd zoude worden!

Zo-

Zekerlijk moet de Hr. HAAFNER het land bedoeld hebben, vanwaar men de Slaven haalt, toen hij ſchreef: (bl. 37) „ waar kleine tirannen wonen!" — Het kan Z. E. toch niet onbekend zijn, dat op de kust van Afrika, toen daar de Slavenhandel nog onbekend was, de onderſcheidene Volken, die zich daar bevonden en meestal onderling oorloogden, hunne krijgsgevangenen, zonder genade, ter dood bragten, en hunnen Goden offerden; welke handelwijze nog bij eenige wilde Volkeren geheel niet vreemd is. Hier, intusſchen, zal men den Slavenhandel moeten regt doen, en durft men gerust onderſtellen, op allen grond, dat ieder krijgsgevangene liever nog zulk eene ſlavernij zoude kiezen, dan een marteldood, wiens wreedheid zelfs hunne vrouwen en kinderen mede treffen moet.

Bl. 41 zegt de Hr. HAAFNER: „ De wreede en ongewone kastijdingen, die men den nieuwen Slaaf, terſtond bij zijne aankomst, doet ondergaan, verijdelen alle pogingen, die men zoude kunnen in het werk ſtellen, om hem op dat tijdſtip het Christelijk geloof te doen aannemen," enz. Men zoude hier met regt kunnen zeggen: heeft de Schrijver zulke wreede en ongewone kastijdingen zelf gezien en ondervonden; dan ware het wenſchelijk geweest, de namen dier beulen in zijne beſchrijving genoemd te vinden; dit had tot ontmaskering dier onmenſchen kunnen ſtrekken, en niet ter beſchuldiging van eene geheele natie.

Zoo omtrent ſchijnt STEDMAN, wien de Hr. HAAFNER op bl. 45 aanhaalt, te hebben willen handelen, daar hij het volgende toonbeeld van wreedheid nederſtelt: „ Zekere Mev. SP—N gaf op zekeren tijd, uit haar raam, het onmenſchelijk bevel, om eene jonge Negerin voornamelijk op den boezem te geeſelen; een ſchouwſpel, waarin zij bijzonder genoegen ſchéen te ſcheppen." Dit bevel verklaart STEDMAN gehoord te hebben; hij moet dus bij die Mev. in huis geweest zijn, (hetgeen hij verzuimt te melden,) want men is gewoon de ſtrafoefening omtrent Slaven achter op de plaats te verrigten, en dus kan van zulk een bevel, noch van deszelfs uitvoering, op de ſtraat iets vernomen worden. Verder zegt STEDMAN: „ Sedert kort is het zeer menſchelijk middel uitgevonden, om te beletten, dat de

Slaven, (in het midden der wreede ſtrafoefening, die men hun doet ondergaan,) zich door het inſlikken van hunne tong verſmoren, om hun eene aangeſtokene ſtroofakkel voor den mond te houden." Men moet onderſtellen, dat zulk eene uitvinding van STEDMAN en door hemzelven moet gebezigd zijn, alzoo men vóór het verblijf en ná het vertrek van den Schrijver er nimmer iets dergelijks heeft gehoord of gezien.

Bl. 47 en 48 zegt vervolgens de Hr. HAAFNER: „ Zij zullen hem (zoo als de Planters gewoon zijn te doen) zien een voet afkappen, neus en ooren affnijden, digt aan een gloeijend fornuis gebonden, of dergelijke grouwzame ſmarten lijden. Het ſlagtoffer dezer onmenſchelijkheid was een oud Neger, van een goed voorkomen, die ten onregte veroordeeld was om eenige honderden geeſelſlagen te ontvangen. Midden onder de ſtrafoefening trok hij een mes, en wilde den opzigter daarmede treffen; maar hierin niet geſlaagd zijnde, duwde hij het zichzelven verſcheidene malen geheel en al in den buik en viel voor de voeten van zijn geweldenaar neder; hij ſtierf er echter niet aan," enz. Ik moet den Lezer hier alleen doen opmerken, dat men in Suriname, volgens eene oude gewoonte, aan de Slaven geene kortere meſſen geeft, dan vijf duims nagelmeſſen, hebbende den vorm van zoogenaamde matrozenmeſſen; welke ſoort ook door hen verkozen worden tot gebruik. Dat de Hr. HAAFNER geloove, dat een Neger zulk een mes eenige malen geheel in den buik zoude duwen, zonder er aan te ſterven, mij komt zulks onmogelijk voor; te meer, wanneer ik bedenk, dat de Neger, wanneer eenig wangedrag eene geeſelſtraffe vereiſcht, geheel naakt is, en hem de handen gebonden zijn, waardoor hij in de onmogelijkheid zijn moet, om een mes verborgen te houden, of zijne hand te gebruiken ter indwinge van herzelve in zijn ligchaam.

Eindelijk vind ik mij verpligt, ook iets te zeggen van de belooningen, die men gewoon is aan de Slaven te geven, bij het verrigten van eene of andere goede daad. Hiervan zijn verſcheidene voorbeelden, van tijd tot tijd door de Surinaamſche Couranten algemeen gemaakt, waaruit tevens blijkt, dat 's jaars een aantal verzoekſchriften bij de Regering wordt aangenomen, tot vrijmaking dier Slaven, die zich bij hunne meesters verdienſte-

ſtelijk hebben gemaakt. De Hr. HAAFNER leze tevens eens de Amſterdamſche Courant van Zaturdag den 6den Februarij, 1808.

Ik zelf heb een' Negerſlaaf, die mij uit het water gered heeft, voor *f* 1600:- gekocht, en vervolgens vrijgemaakt, terwijl hij 's weeks *f* 5-:- ontvangt. Zijne dankbaarheid wederſpreekt beter het gevoelen van den Hr. HAAFNER, dan deszelfs onchriſtelijke veroordeelingen eene natie (die hij ſlechts door STEDMAN ſchijnt te kennen) beſchuldigen kunnen.

Prijsſelijk is, intusſchen, het gevoelig oogmerk van den Hr. HAAFNER, daar hij den Slavenhandel afkeurt, om hen allen in vrijheid te ſtellen, en dus den afſtand van menſchen en menſchen weg te nemen. Dan, hij begeve zich ſlechts naar het Eiland St. Domingo, en beſchouwe daar de geduchte gevolgen der Vrijheidszucht, die dat Eiland verderft! Moord, brand, verwoesting zijn daar ten top gevoerd, armoede is hun deel, want zij hebben zich aan de verſorging hunner heeren en meesters onttrokken, en dus is hun ramp onafzienbaar. De Hr. HAAFNER toch kan niet bewijzen, dat de Negerſlaven van dat Eiland minder oordeel, minder ondervinding hebben, dan de Surinaamſche, om hunne vrijheden, regten en beſtier in ſtand te houden.

Ik heb mij, om der waarheidswille, verpligt gevonden, openlijk te verklaren, en door eigen ondervinding en wetenſchap te bewijzen, dat de Hr. HAAFNER in vele opzigten verkeerd onderrigt is, en dus niet geregtigd om mijnen Landgenooten zulke wreedheden aan te tijgen, als hij in de genoemde Verhandeling doet. Weet de Schrijver eene landſtreek aan te wijzen, waar men door gehuurde werklieden dát kan gedaan krijgen, wat hij ons, de Negerſlaven doen, ten einde de bezittingen der Kolonisten bewaard, en de landsvoortbrengſelen even goed den Europeeſchen handel voortzetten kunnen, niemand zal hem dankbaarder zijn, dan de *Surinamer*; weet hij dit niet te doen, dat hij zich dan, in het vervolg, wachte van ſchimp en hoon, die zich toch eene belogene natie altoos ten ſterkſte moet aantrekken!

P. G. A. DU CHÊNE.

Amſterdam,
den 26 Mei 1808.

DE ONTMOETING EN HET GESPREK VAN TORQUATO TASSO MET EEN EDELMAN.

(Vervolg en slot van bl. 255.)

TASSO. Ongetwijfeld ben ik het aan mijne welbekende ongelukken verschuldigd, dat gij kunt gissen, wie ik ben. Wat mijne verdiensten betreft, zij zijn deels verwoest door mijne Vijanden, en deels verdonkerd door de buitensporige lofredenen mijner Vrienden en Voorstanderen.

GASTHEER. Ik heb mij door geen van beiden laten bedriegen. Om u een blijk van mijne hoogachting te geven, zal ik de bij mij geliefde denkbeelden van *Huishouding*, welke mijn waarde Vader mij, van mijne vroege jeugd af, *inprentte*, voor de regtbank uwer Wijsbegeerte brengen, en aan uw oordeel onderwerpen. — Vergun, dat ik mijne Dienstboden eerst late verstrekken, en dat mijne Echtgenoote henen ga tot het bezorgen van hare huiselijke zaken.

TASSO. Gij stelt al te veel vertrouwen in mijne bekwaamheden. Liever wil ik leeren van een' zoo kundigen Heer, dat mijn oordeel over zijne begrippen strijken. Ongetwijfeld zijn ze de vrucht van lange en veelvuldige ondervinding.

GASTHEER. Dat zijn ze. Mijn Vader liet ze mij als een onwaardeerbaren schat na, welken hij van mijnen Grootvader erfde. Zij verhieven den laatstgemelden uit armoede tot ruime omstandigheden, en den eerstgenoemden tot het bezit van verscheide landgoederen; en ik moet bekennen, dat ik er mij tot nog toe wel bij bevonden heb. Nogtans heeft een dieper inzien in eenige zaken mij eenige weinige veranderingen doen maken in de dadelijke toepassing hunner grondregelen; en ik heb met grooter gemak verkregen, 't geen hun veel moeite kostte. Mijn gezin te onderhouden op eene wijze, die aan onzen rang beantwoordt, is het doel van alle mijne pogingen. De pligten, welke ik verschuldigd ben waar te nemen, zijn drievoudig; als Echtgenoot, als Vader, en als Meester. Als Echtgenoot voegt het mij, met mijne Huisvrouwe te deelen in alle de aangenaam- en onaangenaamheden des levens, bijkans op dezelfde wijze als ligchaam en ziel: de vereeniging van die beide acht ik de geschiktste beeldtenis van den huwelijksband: vreugde en smert moeten zij met elkander deelen.

TASSO. Ik herinner mij het zelfde denkbeeld ontmoet te hebben bij DANTE en PETRARCHA. DANTE zegt, in zijn Dichtstuk op den Adeldom, „ de ziel is aan het ligchaam „ gehuwd," en PETRARCHA noemt zijne ziel *l'errante mia sen-*

sa-

ferte. Deze gelijkheid is te zigtbaarder, wanneer wij in aanmerking nemen, dat de beide vereenigingen alleen door den dood verbroken worden. Edelaardige Vrouwen hebben het zelfs een pligt geacht, om, even als de ziel, die, na de ſcheiding van het ligchaam, zich bij geen ander voegt, na den dood harer Echtgenooten niet te hertrouwen.

Gastheer. Het is deze onafſcheidbaarheid, deze naauwe verbindtenis, welke een Man ten uiterſte zorgvuldig moet maken, en in de keuze van, en in zijn gedrag omtrent zijne levensgezellinne. Want indien hij zijne keuze vestige op eene Vrouwe, hem in rijkdom of rang verre te boven gaande, zal zij overhellen om de grenzen te overſchreden van die onderwerping, welke de natuur haar heeft voorgeſchreven. Is zij te verre in jaren gevorderd, dan zal zij zich bezwaarlijk ſchikken naar 's Mans gezindheden, en, in ſtede van eene hulpe tegen over hem te zijn, hem het leven verbitteren; hij vindt in haar niet zelden de ergſte vijandin, die hem, vóór den tijd, ten grave doet dalen.

Tasso. Over 't algemeen geſproken, is eene Vrouw voor haren Echtgenoot, wat drift is voor de rede. Wee hem, wiens driften ontembaar zijn!

Gastheer. En gelukkig hij, bij wien zij zich ſchikken, om door de rede beſtuurd te worden. Zij zijn gelijk aan de gunſtige koeltjes, die ons ſchielijk en gelukkig in veilige haven brengen. Zij veranderen in deugden, en zijn eene overvloeijende bron van genoegens. Eene Vrouw, die haren Man onderdanig is, even als beteugelde driften aan de rede onderworpen, maakt niet alleen hem, maar ook zichzelve zoo gelukkig, als voor ſtervelingen mogelijk is. Indien de Hemel hem met zulk eene Vriendinne heeft beſchonken, moet hij alles aanwenden om haar gelukkig te maken, en zich naar hare begeerten ſchikken, in alles, wat voegelijk en redelijk is toe te ſtaan.

Tasso. Daarom is het, dat de Natuur den Man bovenal met oordeel, moed en ſterkte begaafd heeft. Deze zijn de waarborgen van de belooning, welke zij de Vrouwen verſchaffen voor hare bevallige onderwerping, die de zwakheid van hare kunne vergoeden, en haar, als aan een teederen wijnſtok, een vast ſteunſel verleenen. Zij heeft niets te vreezen van zijne meerdere ſterkte: want, even als wanneer een ſtroom, opgezwollen door regen, een ſchuimende vloed wordt, en met ſchrikbarend geraas de oevers overvloeit, blijft het geen wederſtand biedend veld veilig voor deszelfs woede.

Gastheer. Zeg liever, zijne magt zal ontwapend en vermeesterd worden door hare gedweeheid. Voeg hierbij de bekoorlijkheden, aan de Vrouwe verleend, en overweeg, hoe groot haar invloed is op den Man; en het zal dan blijken, dat

dat de Natuur niet alleen een volmaakt evenwigt daargesteld heeft tusschen de beide Sexen, maar ook zigtbaar de Vrouw begunstigd, in zoo verre de overwinning, door believen en zachtheid behaald, veel loffelijker en volkomener is, dan eene vermeestering door sterkte verworven. De wapens der Vrouwe treffen het innigste van de ziel des Mans; en, indien een van beiden reden hebbe om te klagen over eene onbillijke partijdigheid der Nature, 't is de Man.

Tasso. Het is zeer te bejammeren, dat er Vrouwen zijn, zoo onkundig van het voordeel, 't geen zij bezitten, dat zij trachten hare Mannen te overheeren door trotsheid en hardstarrigheid.

Gastheer. Deze behooren niet gerangschikt te worden onder het gezellig ras der menschelijke wezens. Zij zijn bloeddorstige hijenas, die door eene algemeene overeenstemming behoorden gedreven te worden buiten de grenzen der bewoonbare wereld. Zij verscheuren den band, welken de Natuur gelegd heeft, tusschen Man en Vrouw en de menschelijke Maatschappij; zij vergiftigen hare zoetste genoegten. Laten wij ons met afschuw en wederzin afwenden van deze levende begraafplaatsen des huiselijken geluks, en met onze gedachten ons keeren op den gezegenden staat des Hoofds van een Huisgezin, door den Hemel begunstigd met eene deugdzame Echtgenoote. Zij leeft alleen voor het welzijn van haren Man en Kinderen. Eer zij hare Kinderen ter wereld brengt, deelt zij reeds de zachtheid van haren aard aan dezelve mede; en als zij haren Man verblijd heeft door de geboorte der Kinderen, boezemt zij hun, door hare melk en haar goed voorbeeld, liefde en gehoorzaamheid in jegens de Ouders en de Wetten.

Tasso. Indien deugden en ondeugden met de moedermelk kunnen worden ingezogen, waarom onthouden dan anders goede Moeders haren kinderen het zog, 't geen de Natuur bestemd heeft tot kun voedsel, en geven ze bij wijlen over aan Minnen? Keurt gij die gewoonte goed?

Gastheer. Verre zij zulks van mij. Geen eerlijk Vader zal zulk een bedrijf goedkeuren, ten ware de zwakheid of eene ziekelijke gesteltenisse de Moeder beletten, den kinderen de borst te geven. Zou ik gedoogen, dat mijn kind beroofd worde van het eerste voedsel, 't geen de weldadige Natuur er voor beschikt heeft, en het blootstellen aan het gevaar om vergiftigd te worden door voor 't zelve onverteerbare melk, en misschien bedorven door natuurlijke of zedelijke gebreken; eene melk althans, welke geschikt is voor de gesteltenis van een ander kind? Ik ben zoo wreed niet, en verheug mij, dat gij in dit stuk met mij instemt.

Tasso. Naardemaal gij de Natuur tot de eenige regelmeet uwer bedrijven neemt, kan het niet ligt gebeuren, dat ik van

van u in grondbeginſelen verſchille: want ik begrijp, dat wij alles, wat kunſtig is, in de opvoeding der kinderen moeten vermijden, en ons ſtipt vasthouden aan de eenvoudige aanduidingen der Nature.

GASTHEER. Gij zult, derhalve, geenszins goedkeuren het bedrijf der zoodanigen, die hunne kinderen verteederen door eene verwijfde opvoeding. Ik acht dit een der hoofdoorſprongen van veler bederf. Ik heb mijne Zonen, van hunne vroegſte jeugd af, geleerd, naar gelange van hunne krachten, alle ſoorten van weêr te verduren, alle ſoorten van ſpijzen te gebruiken, en geſtage ligchaamsoefening te nemen.

TASSO. Niets is geſchikter om hun ligchaamskrachten te geven. Dus vormden de oude *Romeinen* hunne helden. Nogzans zou ik de *jeugd niet verkiezen* te harden tot de mate eener *Spartaansche ongevoeligheid*. Onze ſtaatsinrigtingen hebben geene woeste worſtelaars noodig.

GASTHEER. De middelweg is, in dezen, als in alle andere zaken, de veiligſte en beſte. Het vereischt geene geringe mate van voorzigtigheid, een kind te harden naar gelange van deszelfs natuurlijke ſterkte en levensbeſtemming. Over 't algemeen behoort de opvoeding van een kind niet overgelaten te worden aan de grilligheid des Vaders. De beſtuurders eens lands, welks welvaren alleen afhangt van het getal der goede en nuttige Burgeren, behooren, in zekere *noodzwendige gevallen*, de plaats eens Vaders te bekleeden.

TASSO. *Nuindemaal* de opvoeding der kinderen, voor het meerdergedeelte, in der zulken handen is, die noch het ware welzijn des lands kennen, noch zorge dragen om hunne kinderen op te kweeken, overeenkomſtig met derzelver bekwaamheden, ten dienſte des Vaderlands, is het geenszins te verwonderen, dat in elken Staat zoo vele nuttelooze hoofden en handen gevonden worden, die, door eene welgeregelde opvoeding, 's Lands welvaren zouden bevorderd hebben. Het Land heeft een gelijk regt van eigendom op elk der Inboorlingen als op andere natuurlijke voortbrengſelen. Even gelijk het mag vorderen, dat alles bebouwd en aangelegd worde op eene wijze, overeenkomſtig met den aard en ten meesten voordeele; zoo heeft het ook een regt, ja het is pligt, toe te zien, dat de opvoeding der jeugd ingerigt worde op zulk een plan, als in allen deele ſtrekt ten algemeenen beste.

GASTHEER. Dit is de eenige regelmaat, welke ik gevolgd heb in de opvoeding mijner Zonen; namelijk, om hun, naar ziel en ligchaam, nuttig te maken aan mijn Vorſt en Vaderland. —— In dezer voege zijt gij genoegzaam onderrigt van de grondregelen, welke ik volg als Vader en Echtgenoot. Ik wil u nu ontvouwen de begin-

ſe-

ſelen, naar welke ik te werk ga, om mijne goederen te bewaren, en, zoo veel mijn toeſtand gehenge, te verbeteren. — Ik ſtel mij, als eene hoofdzaak, voor, dat de opbrengst mijner landen niet alleen genoegzaam zij tot onderhoud mijner Familie, op eene wijze, overeenkomſtig met mijnen ſtaat; maar tevens om te voorzien in de verliezen, welke kunnen ontſtaan uit ſchrale oogſten, hagelbuijen, brand, overſtrooming, en andere beſchadigende toevallen. Ten dien einde houd ik eene ſtipte vergelijking van mijne uitgaven en inkomſten, en ſchik mijne zaken in dier voege, dat de laatſte altoos tot de eerſte ſtaan als acht of ten minſte als zes tot vier. Om de opbrengst mijner landen te weten en derzelver waarde, reken ik het niet beneden mij, dezelve wiskundig af te meten, en waar te nemen, in welk eene evenredigheid elk ſtuk grond het zaad vermenigvuldige; welk voordeel de beesten opbrengen; welk een prijs elke ſoort van voortbrengſel gelde, of binnen of buiten 's lands, bij voorbeeld, in *Turin*, *Milaan*, *Lyons*, *Venetie*; welk een onderſcheid er is tuſſchen de binnen- en buitenlandſche geldſpecien. — Van de voortbrengſels mijner landen breng ik niet meer in de ſtad, dan ik ten huiſſelijken gebruike noodig heb. Het overige verzamel ik in mijne ſchuren op het land, om het te verkoopen, wanneer de prijzen het hoogst zijn. — Aan den anderen kant koop ik de noodwendigheden, welke ik behoef en mijzelven niet kan aanſchaffen, dan en waar ik het goedkoopst kan te regt raken.

TASSO. Bewaart gij niet ſomtijds de voortbrengſels uwer landen tot tijden van algemeene duurte?

GASTHEER. Dat heb ik meer dan eenmaal gedaan, en denk daardoor grooten dienst aan mijn Vaderland bewezen te hebben. Hierin volg ik het voorbeeld van THALES, een der zeven Wijzen van *Griekenland*, die zichzelven verrijkte, door, bij tijds, een voorraad van olie in te koopen. — Wat in 't groot omgaat, is op mijne landgoederen, en blijft onder mijn eigen opzigt; maar wat ter ſtede gebragt wordt, tot huiſſelijk gebruik, laat ik aan mijne Echtgenoote over. Al dit behandelt zij overeenkomſtig met deszelfs aard en hoedanigheid. Eenige dingen moeten vochtig en koel, andere droog gehouden, nog andere menigmaal aan zon en lucht blootgeſteld worden. Sommige dingen kan men lang, andere kort bewaren, ook eenige door kunst langer goed houden. Dit alles wordt bezorgd en nagezien door de vlijtige en oppaſſende Huisvrouw. Hierdoor zijn wij in ſtaat, om, in gevalle van ſchaarsheid aan verſchen voorraad, of bij eene onverwachte komst van gasten, toevlugt te nemen tot welbewaarden voorraad. Het tot huiſſelijk gebruik beſtemde wordt door mijne Echtgenoote met overleg en zuinigheid te rade gehouden.

TASSO. Overleg en ſpaarzaamheid is der Vrouwen eigen, even

even als ons Mannen het nemen van meerder ruimte; het is daarom in de orde der dingen, dat de Vrouw bewaart en ten gebruike uitdeelt, wat de Man wint.

GASTHEER. De Natuur heeft zulks wijsselijk verordend. De Man heeft, door gewigtiger en voordeeliger zaken te bezorgen te hebben, geen tijd om zich met huisselijke kleinigheden te bemoeijen. Alles wat hij wint, menigmaal met veel zorge en arbeids, zou wegvloeijen als water, en zijn bederf zou onvermijdbaar wezen, indien zijne Echtgenoote de gaaf van zuinigheid en wel te rade houden niet bezat. Zij moet de moeite niet ontzien, om dikmaals alles na te gaan, opdat zij zeker zij van hare rekening goed te maken. Daarvan hangt het welvaren des Gezins af. Nogtans voegt het haar niet, zich met de eigen keuken-werkzaamheden te bemoeijen; hiertoe heeft zij dienstboden. Alles te regelen, gepaste bevelen te geven, en toe te zien dat alles geregeld en op zijn tijd geschiede, is hare zaak.

TASSO. Nogtans trekt het niets af van de waardigheid eener Huismoeder, ja het voegt haar ten hoogste, dat zij zich onledig houde met spinnen, naaijen en weven, opdat zij een goeden voorraad van linnen, zijden en wollen stoffe voor haar gezin vervaardige, en, indien zij tijd over hebbe, het versletene herstelle. HOMERUS en VIRGILIUS verheffen den lof der Vorstinnen, die zich met dusdanig een arbeid onledig hielden; VIRGILIUS laat *Minerva* daarin bezig zijn.

GASTHEER. *In alle deze vrouwelijke bezigheden behoort eene Huisvrouwe zoo veel deels te nemen als de belangen van haar huis medebrengen. Wat zij daarin, met eigene handen, kan uitvoeren, is niet te vergelijken bij 't geen zij daarstelt door het algemeen regelen der huisselijke zaken. Zulks vördert meer, dan zich, in den eersten opslage, voordoet. Niets valt er in eene huishouding te doen, hoe gering het moge schijnen, of het behoort tot den kring der geregeldheid. Alles moet op zijne plaats en rein gehouden worden. De dienstboden behooren hunne werkzaamheden daar, waar het behoort, en ten regten tijde, te verrigten. Niemand moet ledig staan, en geen ding een ander overdwarsen. Hiertoe is eene onaflatende werkzaamheid en een alles nagaand oog noodig.*

TASSO. Orde is de moeder van schoonheid. Een dichtstuk verwerft schoonheid van de schikking der gedachten en woorden. Zonder orde zou de wereld in een chaos misvormd worden, en het eene gedeelte tegen het ander belemmerend horten.

GASTHEER. Gelijk er geen onfeilbaarder proeve is van de duurzaamheid en schoonheid des Wereldstelsels en de wijsheid des Almagtigen Makers, dan de altoosdurende evenmatigheid van de loopkringen der Planeten; zoo mogen wij uit de schoonheid en orde, welke in een huis heerscht, veilig be-

ſluiten tot het beſtendig durend welvaren van 't zelve; terwijl, in tegendeel, wanorde een vastgaand bewijs oplevert, dat er een verderfvend kwaad ſchuile. Ik herinner mij op dit oogenblik nog met genoegen het ſchoone Hospitaal, 't welk ik, op mijne reize door *Frankrijk*, te *Bayonne* zag. In alle de vertrekken, in alle kamers, ja in alle hoeken, was alles in de naauwkeurigſte orde. 't Geen mijne verwondering ten top voerde, was de keuken. Ik vergroot het in 't geheel niet, wanneer ik de zindelijkheid en netheid in dezelve vergelijk bij de ſlaapkamer in een nieuw van alles bezorgd huis. Hoe talrijk en verſcheiden de benoodigdheden waren, was elk bijzonder ſtuk zoodanig geſchikt, dat het met alles in een juist verband ſtond. De metalen vaten blonken door het licht, 't geen door de helderſte glasramen kwam, als gepolijst kristal, of als de wapenrustingen in het zoo wel ingerigt Tuighuis te *Venetie*. — Maar genoeg van de geregeldheid en de zorge eener Huismoeder, om te bewaren en uit te deelen, wat de Huisvader wint. — Gij zult nu wel willen weten, welke ſoort van winſten ik waardig keur dat de Huisheer zich op toelegge.

Tasso. Huishouding, en de kunst van geld te winnen, zijn twee zeer verſchillende zaken. Want, ſchoon de eerstgemelde zonder de laatstgenoemde niet kunne beſtaan, nogtans moet er eene ſoort van winst zijn, welke ieder Huisvader past te werk te ſtellen.

Gastheer. Ik noem dit een natuurlijk voordeel, als het zich enkel uitſtrekt tot de natuurlijke voortbrengſels van den Huisheer. Die natuurlijke winst ontſtaat voornamelijk uit den landbouw, de veekweekerij, en is niet meer vernederend voor een Edelman, dan de landelijke economie zelve. Dat hij ten verkoope ſchikke den overvloed van zijne eigene voortbrengſelen, om daarvoor andere noodwendigheden voor zijn gezin in te koopen, welke zijn eigen grond niet oplevert, is geheel natuurlijk, en ſtrekt hem niet tot oneere. Indedaad, indien hij handel dreef met de voortbrengſelen van andere landeigenaren, zou zijne winst niet voortkomen uit den kring, dien hij als Huismeester beſchrijft. Echter zou zulks hem niet tot ſchande dienen, indien hij zich zuiver hield van den inhaligen koopmans-geest. Een louter handelaar zet geene palen aan zijne winzucht. Zich te verrijken, is zijn éénig doel. Millioenen zouden aan zijne gretigheid niet voldoen. Dan zulk een karakter is eenen Edelman onwaardig. Maar, indien hij zich bepale tot het welvaren van zijn huis, en zorgvuldig vermijde alle de kleine kunſtenarijen van een louter koopman, zou ik hem, uit hoofde van den gedreven handel, niet minachten.

Tasso. Maar hoe, indien hij het welvaren van zijn huis uitſtrekte tot het bezit van Millioenen? Crassus hield den

man

man alleen voor rijk, die de kosten tot het onderhoud eens legers kon dragen.

GASTHEER. In elk staatsbestuur heeft de rijkdom en het vermogen van elk bijzonder gezin, welk ook deszelfs rang en waardigheid moge wezen, palen, welke zoo wijd niet mogen uitgezet worden, dat ze het geheele land, of zelfs het grootste gedeelte daarvan, insluiten. Het begrip, 't geen CRASSUS zich vormde van den rijkdom eens *Romeinschen* Burgers, was geevenredigd aan de toenmalige omstandigheden der stad *Rome*, en zou niet gevoegd hebben aan eenig' ander' Burger, of aan eenige andere stad in *Italie*, — Om die zelfde reden behoort de geldhandel eigenlijk niet tot de werkzaamheden eens Edelen Familie-vaders. De *winst des* geldhandelaars kent geene palen; dezelve *is gegrond op* eene kunst, welke de natuur niet volgt, — de natuur, welke alcoos naar bepaalde mate en bestemd doel te werk gaat. Geld is van en in zichzelve geen voortbrengsel, geschikt voor het genot des menschen. Het is alleen in zoo verre dienstig, als het een algemeen aangenomene prijs is van dingen, die tot genot strekken. Ware het uit eigen aard een voorwerp van handel, het zou tegen deszelfs bestemming aanloopen, en overgebragt worden in een geheel onbeperkten kring, gelijk een gedacht getal, 't welk in 't oneindige kan vermenigvuldigd worden.

TASSO. In dezer voege heeft Woeker geld, als geld alleen, een voorwerpe; en uit dien hoofde is dezelve na verwant aan Wisselhandel: en, daar de Woeker verboden is door Goddelijke en Burgerlijke Wetten, zoo wenschte ik wel te weten, of de Wisselhandel daardoor niet worde uitgesloten, — althans uitgesloten van de eerlijke bezigheden eens regtschapen Edelmans?

GASTHEER. De Wisselhandel kan en mag van eene eerlijke zijde beschouwd worden. Deze verschaft groot gemak in het overmaken van geld door Wisselbrieven, zonder gevaar of last van de eene plaats naar de andere gaande. Van wege dat gemak, 't welk de Wisselhandelaar bezorgt, en voor het gevaar, aan 't welk hij zich daardoor blootstelt, verdient hij beloning. Daarenboven verschilt het geld zelve, naar de inwendige waarde berekend. De winst, welke de Wisselhandelaar uit die bron weet af te leiden, heeft niets onteerends in zich. Maar Woeker is, van alle zijden beschouwd, onnatuurlijk en hoogst te verfmaden.

TASSO. DANTE heeft ons eene afschuw-wekkende schilderij van den Woeker opgehangen. „ De Wijsbegeerte leert hem, „ die vlijtig zich op dezelve toelegt, in veelerlei opzigten, „ dat de Natuur herkomstig is van het Verstand en de Wijsheid „ GODS. En, indien gij behoorlijk nagaat, wat u de Natuur- „ kunde leeraart, zult gij terstond ontdekken, dat de Kunst, „ zoo veel mogelijk, de Natuur moet volgen, even als een

„ Leerling zijnen Meester. Uit deze twee bronnen, in overeenkomst met het Boek der Scheppinge, voegt het den menschenkinderen den Levensregel te ontleenen, en de wijze om hunne bezittingen te vermeerderen. Dit doet de Woekeraar niet. Hij misvormt de Natuur door zijne Kunst, welke noch de Natuur volgt, noch het wijze oogmerk der Godheid."

Hier eindigde de waardige Edelman zijn gesprek over de pligten en bezigheden eens Huisvaders. Ik preés zijne huishoudelijke voorzigtigheid, en verzocht hem, mij te vereerden, of hij eenig wezenlijk onderscheid maakte tusschen de Huishouding van een Burger en een Vorst? — Zijn antwoord was:

GASTHEER. Geen ander, dan er is tusschen een groot en klein huis, welke beiden gebouwd zijn naar de regelen der bouwkunde.

TASSO. Zoo verre mij de ondervinding geleerzaard heeft, is de huishouding van een Vorst zoo verschillende, niet alleen in grootheid, maar ook in inwendige gesteltenisse, van dat eens Burgers, als de Vorst zelve verschilt van den Burgerman. — Nogtans, indien het waarheid zij, 't geen SOCRATES in het dischgesprek van PLATO tegen ARISTOTELES beweert, „ dat een goed Blijspeldichter ook in staat is om een „ Treurspel te maken," dan denk ik, dat een goed Huishouder zoo bekwaam is om het Huishouden van een Prins te beheeren, als om zijn eigen te bezorgen.

Hierop betoonde mijn Gastheer zich genegen, om verder in mijne begrippen, des betreffende, in te dringen; hij zeide:

GASTHEER. Het is mogelijk, dat een mijner twee Zonen, naar het voorbeeld van zijnen Oom, zich tot het Hofleven schikke: maar laten wij ons gesprek vervolgen.

Dan, dewijl het reeds laat geworden was, brak ik het onderhoud af, door hem te wijzen op de Werken van ARISTOTELES, tot eene voegzame toepassing zijner eigene aangenomene Grondregelen, en op de leer der Ondervinding. — Mijn Gastheer bemerkte, dat ik naar rust verlangde, en toonde mij de kamer, voor mij gereed gemaakt.

HET MIDDAGMAAL TE BATH.

How hard their lot, who neither won nor lost!

MALLET.

De Winter, het schitterendst jaargetijde voor de kostbare vermaken en afmattende genenugten, had de Wateren van Bath

Bath geopend. Acht jonge Engelſchen, even rijk als ledig, met denzelfden ſmaak en hetzelfde verſtand begaafd, en derhalve boezemvrienden, hadden de Verkiezing van den Koning van Bath bijgewoond (*), dien zonderlingen Monarch, wiens eenige pligt is zijne Onderdanen te vermaken, en deden de vermaardſte herberg der Stad van hunne woeste vreugdegalmen daveren, ter gelegenheid van deze krooning.

Sedert eenige uren zaten zij aan tafel; niet dat zij die uren zelden, want zij waren allen gewoon den tijd even als het goud te verſpillen; toen Sir JOHN, zich met de deftigheid van een' Engelſchen Commodore, die een' Duitſchen Prins uitdaagt, tot Lord CLIFFORD wendende, den toast inſtelde: De Schoonſte! — Lord CLIFFORD zou dien aangenomen hebben, al ware hij verpligt geweest, van ſtonden aan tot op het einde van den maaltijd, ter harer eere, zes flesſchen maderasec en drie kommen punch te ledigen; hij ſtaat op, en roept: Top! de Schoonſte.

Daar beiden kenners zijn, verwachten alle de gasten met ongeduld, den naam van het Meisje te hooren verkondigen, dat elk hunner waardig keurt de overwinning te behalen. Maar, ſchoon de twee ſtrijders het glas in de hand en het hart op de lippen hadden, wachtte men vergeefs; want de beſcheidenheid is de laatſte der deugden, die twee Engelſche Edelliefden verlaat. Noch de een, noch de ander, noemde de Schoone, die het voorwerp der uitdaging was, en die zoo geſtreeld moest zijn met de overwinning, die haar Ridder zou behalen.

De aanſchouwers volgden met gevulde glazen de twee ijveraars, die naauwelijks één flesch vooruit konden hebben.

Tot hiertoe hadden Sir JOHN en Lord CLIFFORD den ſtrijd met gelijk voordeel volgehouden; nu begonnen zij zich meer bloot te geven.

Zij, die de ſchoonſte in mijne oogen is, is ook de gevoeligſte, zeide de een; en beiden dronken. De beminnelijkſte, vervolgde de ander. — De geestigſte. — De deugdzaamſte.

De Schoonſte werd vergood, maar bleef echter onbekend. Verhief de een haar boven Aspaſia, de ander ſtelde haar boven Cleopatra, zonder Lucretia te benadeelen, beneden welke zij zeker was! Het was de Venus van Apelles, maar geſluijerd als het geheimzinnige beeld der Egyptenaren.

Bij ongeluk trad Sir JOHN in bijzonderheden. Zonder te be-

(*) De Heer MAHI, een der laatſte Koningen, werd aldaar vertoond op voeten uit, tuſſchen de borstbeelden van NEWTON en POPE; waarop Lord CHESTERFIELD zinſpeelt in deze dichtregelen:

Wisdom and wit are little seen,
But folly at full length.

beslissen of het een glas Champagne- dan wel Bordeaux-wijn was, dat tot teeken der onbeschiedenheid werd opgeheven, zij het genoeg te weten dat het gegeven werd.

De Schoonste heeft blauwe oogen, riep Sir JOHN.

De Schoonste heeft blauwe oogen en zwarte wenkbraauwen, vervolgde Lord CLIFFORD.

Zij is de wanhoop harer mededingsters. — De eer van onze bank. — De roem van Dorchester, hare geboorteplaats.

't Is CLOÉ! riepen alle de aanwezigen. Sir JOHN grimlagchte op eene zegevierende wijze. 't Is CLOÉ, hernam Lord CLIFFORD, woedend opstaande; maar zij bemint mij, en u niet.

Ik weet niet of zij mij bemint, antwoordde Sir JOHN met eene verzekerde houding; maar ik zal haar trouwen.

Gij! hervatte Lord CLIFFORD, geheel buiten zichzelven. — Ik zelf. — Sir JOHN, morgen ochtend ten acht ure: gij verstaat mij. Breng uwe wapens mede, en mik juister dan gewoonlijk. — Liever op het oogenblik, riep Sir JOHN. — Bravo! herhaalden alle de vrienden; en elk had, voor of tegen, gaarne in de plaats des mededingers geweest. Niets kon hunne geregte woede beperken.

Maar men heeft, op het oogenblik van den slag, een verschrikte haas door de gelederen zien loopen, en twee legers, ten aanval gereed, doen lagchen. Gedurende de uitdaging wendde Kolonel SINCLAIR bij geval zijne oogen naar het venster, en riep: Een wedloop! een wedloop! — De aandacht wordt afgewend; zulk een overgroot belang doet het geheele gezelschap naar het venster stormen. — Het had geregend; twee druppelen waters liepen evenwijdig langs eene der glasruiten . . . . . Duizend guinjes, dat de linker druppel het eerst beneden zal zijn! roept aanstonds een der gasten.

Dat is niet genoeg, hernoemt Sir JOHN; twee duizend! — Drie duizend guinjes tegen! schreeuwt Lord CLIFFORD, alzoos in woede; (en voor wien te wedden, is zoo goed als vechten.) — Voor! — Tegen! roept men van alle kanten.

Alle de belanghebbenden staan met uitgerekte halzen en kloppende harten, stom en onbewegelijk, de uitkomst gade, die hun lot moet beslissen. Hunne onrust, hunne kwelling, hunne hoop, hunne vrees maakten hen gelijk, niet aan die mededingers in de Olympische spelen, die aan het einde der loopbaan door gansch Griekenland en Pindarus opgewacht werden om hen toe te juichen en te bezingen, niet eens zelfs aan die beruchte groene en blauwe Ridders, tusschen welken de wenschen der Romeinen in den Hippodromus, alzoos op eene bloedige wijze, verdeeld was; maar aan die Zeelieden van Greenwich, edele Invaliden van Neptunus, wanneer zij, een kan bier op het spel zettende, de twee hardlravers op de tafel zetten om den wedloop te beginnen, — twee van die beestjes, welke alleen in soortgelijk geval belang inboezemen,

men, hoezeer zij even zeer medgezellen des roems als der behoefte zijn, en zoo wel in den helm van Mars als in de lompen van Irus gestelen. — De angst, de vervoering, de stilte zijn even schrikkelijk, kennelijk en diep te Greenwich als te Bath. Hij, die het geluk heeft van te hopen, geniet evenzeer; want de afstand tusschen een kan bier en dertigduizend guinjes is slechts betrekkelijk.

Ieder polsslag is eene eeuw voor onze jonge Lords. Maar, ô ramp! even als de Lavavloed, die valleijen bedelft, bosschen medesleept, Catanea verwoest, soms door eene enkele klip wordt afgewend, even zoo stoot een der waterdruppelen in zijnen loop tegen een greintje stof;... dit is voor hem de berg Athos; zijn loop verandert; de wet der aantrekking en der zamenkleving doet de mededingers elkander ontmoeten en zich vermengen; het is Alpheus en Arethusa, die zich vereenigen; hunne beddingen vloeijen in elkander; de twee waterdruppels worden tot één, — en de weddenschap loopt te niet!

Op dit gezigt blijven alle de jonge losbollen onbewegelijk, met starende oogen, ingehouden adem en open mond, stokstijf staan; zij zijn verschrikt, verbaasd, beschaamd, verslagen, vernietigd; zij zijn allen bedrogen.

Wie der zeven Wijzen, of hunner Discipelen, zou hier niet gezegd hebben: Al te gelukkige onbedachtzamen, gij allen hebt het vermaak der hope genoten; wees dankbaar aan de fortuin, en plaats u weder aan tafel! — Dan, onze jonge Engelschen, wel verre van hun geluk te waarderen, schenen alleen gevoelig voor hun gewaand verlies: en inderdaad, kan eenen speler zonderlinger en spijtiger lot treffen, dan bij de uitkomst te vinden, dat hij noch gewonnen noch verloren hebbe? — Welk is het grootst vermaak des levens? vroeg men eens aan den grootsten Speler onder alle de Wijsgeeren, aan den grootsten Wijsgeer van alle de Spelers, aan Mr. FOX; en deze antwoordde: *Winnen!* — En na het vermaak van te winnen? — *Verliezen!* was het antwoord. — Mr. FOX had gelijk; want de Speler, die verliest, denkt te winnen zoo dikwijls de teerling kantelt.

Het gevolg der smart is, vroeg of laat, vertroosting. Onze Engelschen, bij wien die overgang altijd zeer spoedig was, gelijk bij jonge lieden van elken landaard, zagen elkanderen aan, en lagchten.

Eene weddenschap van zoo veel gewigts was alleen in staat geweest om de woede van Sir JOHN en Lord CLIFFORD te verschuiven. Zij lagchten even als de anderen, maar waren wel verzekerd hunne gramschap weder te vinden waar zij die gelaten hadden, toen Kolonel SINCLAIR, beiden bij de hand nemende, zeide: Lord CLIFFORD! de schoonste in uwe oogen is CLOÉ? — Het zij mij vergund dit te gelooven, hernam Lord CLIFFORD, met die dubbelzinnige bescheidenheid, in wier bedui-

duldenis men zelden faalt. — En de schoonste in uwe oogen, *Sir* JOHN! is de gevoelige, de beminnelijke, de deugdzame CLOÉ? Gij durft het naauwelijks bevestigen, voegde hij er bij, over het stilzwijgen van den Jongeling grimlagchende; stilzwijgen, ruim zoo welsprekend als de bescheidenheid van Lord CLIFFORD. Gij ondergaat hetzelfde lot als de waterdruppelen, die gij hebt gezien. Gij zijt heden tot vruchtelooze weddenschappen veroordeeld. De schoone CLOÉ geeft u de wapenen in de vuist: het is te laat om morgen, te laat om in 't geheel te vechten. Ongelukkige mededingers, waarom spraakt ge mij niet eerder? Ik zou u geraden hebben gisteren te vechten: de schoone CLOÉ heeft zich dezen nacht laten schaken; terwijl zij van het Bal kwam, en is met een' Franschman opgetrokken, die noch Sir JOHN, noch Lord CLIFFORD heet, maar eenvoudig Mr. DURAND, de Gouverneur van mijnen Broeder, die haar te Greatna-Green is gaan trouwen (*).

Dat is onmogelijk! riepen Sir JOHN en Lord CLIFFORD te gelijk. — Het staat aan u, mij niet te gelooven, hernam de Kolonel; maar indien er bij deze schitterende echtverbindtenis bloed gestort worde, zal het uwe schuld zijn.

Een algemeen gelach verdreef alle gramschap; de medeminnaars omhelsden elkanderen; de beminnelijke CLOÉ verloor alle hare aantrekkelijkheden, en men stemde bovenal toe, dat het haar aan smaak ontbrak. Men dronk tot in den morgenstond; maar de twee waterdruppels hadden gewerkt, en voor het eerst was eene les voor de Jeugd niet verloren gegaan.

(*) *Greatna*, of *Greatna-Green*, een Dorp op de grenzen van Schotland, alwaar de heimelijke Huwelijken gesloten worden.

DE PRINS STOKVISCH.

Een jonge Prins, die de merkwaardigheden der oude Rijksstad *Neurenberg* even te voren bezigtigd had, keerde vandaar naar zijne Staten terug. Onder weg was hij uit zijne reiskoets gestegen, om een weinig te wandelen; hier vond hij een' Boer, die in een langs den weg loopend riviertje vischte. De Prins vroeg hem, „ wat voor soort van visschen hij hier „ wel zoo vangen kon?" — *Baars, karper, een snoekje, en zoo wat, zijne Hoogheid!* — „ Vang je ook stokvisschen?" vroeg de Prins ongelukkiglijk. De Boer, onderstellende dat de Prins hem voor den gek hield, zag hem vrijmoedig onder de oogen, en zeide droogjes: *Neen, zijne Hoogheid! de stokvisschen komen van Neurenberg.* — Beschaamd klom de Prins in zijne koets, en sprak naderhand nooit dan met de grootste voorzigtigheid met zijne Boeren.

In ons vorig No. *Meng.* laatste bladz. staat *des Filles*, lees *de Filles*.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

GEMENGELDE WAARNEMINGEN, OVER DEN STAAT EN DE LOTGEVALLEN DER SCHOONE SEXE.

(Ontleend uit G. GREGORY's *Essays, Historical and Moral.*)

Daar zijn zekere onderwerpen, over welke het bijkans onmogelijk is te handelen, zonder zich aan berisping bloot te stellen, of geraaktheid gaande te maken. Een Schrijver, die, in de tegenwoordige galante en hooggt beschaafde Eeuwe, de minderheid der Vrouwelijke Sexe in zielsbekwaamheden beweerde, zou door de eene partij aangezien worden als een voorspraak van *tirannij en een slaaf des vooroordeels*, — terwijl, aan den anderen kant, *de vrouw-behagende dolende ridder*, die de gelijkheid der Sexen ten aanziene van verstandsvermogens beweert, bezwaarlijk den naam zal ontgaan van een verrader zijner partije, die trouweloos zijn post verlaat, en met den vijand heult en strijdt.

In zulk eene gesteltenis der dingen zal het althans veiligst wezen, zich te vergenoegen met alleen een vermelder van daadzaken te wezen; de onderscheidene Partijen toe te staan, elk voor de zijne te pleiten, door hetgene van wederzijden wordt aangevoerd bij te brengen; geen aanstoot te geven door vijandelijkheid, en geen wansmaak te verwekken door gezagsaanmatiging.

De zoodanigen, die zich aankanten tegen den natuurlijken voorrang der Mannen, slaan, met veel reden, het oog op de groote voordeelen, welke dezen genieten, door opvoeding en aankweeking. De verstandelijke vermogens der Mannen, merken zij op, worden, zoo ras zij daarvoor vatbaar zijn, tot werkzaamheid opgewekt. Vroeg worden zij in de talen onderwezen, in de noodzakelijkheid, om te moeten denken, gebragt; alle de

ſchatten der oude Letterkunde worden voor hun opengelegd, onder al het voordeel van bekwame Onderwijzers en den ommegang met Geleerden. De Vrouwen zijn goeddeels verſtoken van deze middelen tot verſtandsbeſchaving; zij hebben geene waardigheden, geene beloo-ningen op 't ooge, welke haar aanmoedigen, om zich op de Letteren toe te leggen; zij hebben zelfs zekere mate van bedilzucht en belaching te overwinnen, wanneer zij zich in eenig vak van wetenſchap oefenen; weinige van de verhevener gedeelten der Letteren ſtaan haar open; en van de Wiskunde, zonder welke ſommigen beweren dat het onmogelijk is groote vorderingen in de Redeneerkunde te maken, zijn zij geheel uitgeſloten.

Aan den anderen kant hebben de voorſtanders van *de Mannelijke Sexe* gewoonte en voorbeeld tot *bepleiters hunner zake*; en valt het niet gemakkelijk, *de reden op te geven*, waarom alle edeler verſtandsbezigheden door de Mannen bij uitſluiting tot zich genomen zijn, dan op de veronderſtelling van eenige oorſpronkelijke en aangeborene meerderheid, welke hun in ſtaat ſtelde om die voordeelen zich toe te eigenen en alleen te bezitten.

De waarheid der zake is, dat de Voorzienigheid, misſchien om de goede orde in de Maatſchappij te bevorderen, aan eene der beide Sexen eene meerderheid heeft toegeſchikt. Dan men mag hier op antwoorden, dat deze meerderheid alleen beſtaat in ligchaamsſterkte, eene ruſtiger houding, en een zeker zelfvertrouwen, de eigenaardige uitwerkſels dier begaafdheden. De onderworpen ſtaat der Vrouwelijke Sexe, welke het gevolg is van der Mannen meerdere kracht, grijpt ſtand in de onbeſchaafdſte eeuwen, wanneer verſtandelijke vordering noch geacht, noch gezocht wordt; en de ſtrengheid van der Vrouwen ſlavernij wordt alleen verminderd, wanneer het menschdom groote ſchreden gevorderd is in kennis en beſchaafdheid.

Tot een zeker tijdperk der zamenlevinge zijn de Vrouwen den Mannen verre vooruit in alle verſtandelijke vorderingen. De Vrouwen, bij eenige *Amerikaanſche* ſtammen, zijn de eenige geſchiedenis- en geſlachtkundigen; de eenige, die eene eenigzins geregelde taal bezitten. Op de *Zuidzee*-Eilanden, worden wij onderrigt, zijn de Vrouwen meer genegen tot navolging, vaardiger in de eigenſchappen en betrekkingen der dingen op te merken,

ken, en bezitten een vaster geheugenisse, dan de Mannen (*).

Onverschilligheid ten aanzien van de schoone Sexe kenmerkt in 't bijzonder den *eersten* trap der zamenlevinge (†). De driften werken alsdan flauw, en de behoeften der nature worden met zoo veel moeite voldaan, dat de Mannen weinig denkbeeld van verhaak hebben, dan voor zoo verre de onmiddellijke voldoening aan den honger betreft. Deze Volken staan daarom gereedelijk hunne Vrouwen af aan de lustvoldoening eens Vreemdelings, die doorgaans de Vrouwen hooger acht dan zij, en die, huns oordeels, de verpligting rijkelijk vergoedt, door eene beuzeling ten geschenke te geven. In eenen staat, zoo vernederend en vreugdeloos, zijn de geesten der Vrouwen, naar evenredigheid, diep nedergedrukt. Er zijn geene sporen zelfs van die drift, door welke zij zich naderhand zoo bijzonder onderscheiden: want er is geen voorwerp om de aandacht tot *opschik* te bepalen, dewijl zij noch wenschen, noch hopen te behagen.

In dien staat der zamenlevinge, wanneer magt algemeen mismonnen wordt voor regt, is het eigenaardig te veronderstellen, dat alles, wat van waarde schijnt, door *de sterkste partij wordt toegeëigend*. Zoo ras de Vrouwelijke Sexe bevonden wordt wezenlijk tot de geneugten des levens te behooren, of daartoe bevorderlijk te zijn, denken de zoodanigen, die de magt over haar hebben, voornamelijk, hoe zij zich daarmede zullen kunnen bevoordeelen. *De Vrouwen maken een zeer aanmerkelijk Artikel van Handel uit* in vele deelen des aardkloots; en in de nieuw ontdekte streken van het Westerhalfrond verhuuren de Vaders en de naaste Bloedverwanten de gunsten der Vrouwen (‡). Kuischheid is geene deugd in de ongehuwde Vrouwen bij barbaarsche Volken; zulk een denkbeeld zou onbestaanbaar wezen met het voordeel, 't geen een Vader verwacht van zijne Kinderen te zullen trekken; maar zoo ras eene Vrouwe het eigendom wordt van eenen Echtgenoot, verwacht hij, ingevolge daarvan, een uitsluitend regt op hare bekoorlijk-

(*) Fors. *Ob.* p. 420.
(†) Tacitus *Germ.* 20. Cook's *Voy.*
(‡) Fors. *Ob.* p. 420. De *Theremisfianen* koopen Vrouwen voor 80 tot 100 Roebels.

lijkheden te bezitten. De maagdom was bij de vroegere Inwoners van *Thracie* in geene hoogachting; maar de Vrouwen, die zij even als andere waren gekocht hadden, werden zorgvuldig bewaakt (*). Het gedrag der ongetrouwde Vrouwen op *Otaheite* is in den hoogſten graad ongebonden; doch dat der getrouwde is regtſtreeks het tegendeel (†). De *Lydiſche* Vrouwen maakten haar fortuin door zich veil te ſtellen (‡). En wij hebben grond om te gelooven, dat zulks in *Egypte* verre was van gelaakt te worden.

Overſpel was een misdrijf, zoo zeldzaam onder de *Germanen*, als de ſtraffe van 't zelve geſtreng. Het ſchuldige Wijf werd, na het afſnijden van heur hair als een teeken van ſchande, uit de hut des door haar beleedigden Mans gedreven, en in het bijzijn der bloedverwanten, naakt uitgekleed, van haar' Man door geheel het dorp gevolgd, en met onaflatende geſtrengheid geſlagen (§).

Herodotus verhaalt ons een hoogst zeldzaam en treffend voorbeeld van kuischheid. Candaules, Koning van *Lydia*, was dermate op zijne Echtgenoote verſlingerd, dat zijne trotsheid geene voldoening vond, als hare ſchoonheid alleen door hem gezien en gekend wierd. Onder de Hovelingen van candaules bevond zich zekere gyges, dien hij zeer beminde, en op wien hij het onbeperktst vertrouwen ſtelde. In een hunner afzonderlijke geſprekken roemde hij naar gewoonte op de ſchoonheid zijner Echtgenoote, en beweerde dat gyges geen volkomen denkbeeld kon hebben van hare ſchoonheid, dewijl er altoos zoo veel voor hem door de kleeding bedekt bleef. Om zijn' Vriend van de waarheid dezes gezegdens te overtuigen, ſtond hij er op, dat deze met eigene oogen zich des zou verzekeren, door zich in de kamer te verſteken, waar zijne Vrouwe zich uiskleedde om naar bedde te gaan. Vergeefs deed gyges de ſterkſte betuigingen tegen dit voorſtel zijns Heeren; te vergeefs ſtelde hij hem de mogelijkheid der ontdekking voor; alsmede den eerbied, welke men der vrouwelijke zedigheid verſchuldigd was. De hoogbegunſtigde Hoveling werd door den Koning gebragt tot de ſchuilplaats,

(*) Herod. L. V. c. 6. (†) Hawkesworth.
(‡) Herod. L. I. c. 93. 94. (§) Tacitus *Germ.* 19.

plaats, en zag van daar in gerustheid en op zijn gemak de ontbloote schoonheden der Koninginne. Nogtans ontging hij in het henengaan de ontdekking der Vorstinne niet, die terstond veronderstelde dat dit bedrijf van haren Man oorspronkelijk was; doch zij maakte geen gerucht altoos, noch gaf door eenig teeken hare verontwaardiging te kennen. — 's Anderendaags ontving GYGES eene boodschap om bij de Koningin te komen. Niets vermoedende van den aard dezes bezoeks, gehoorzaamde hij terstond. De Koningin gaf hem met weinige woorden te verstaan, waarom zij hem ontboden had, en besloot met hem de keuze te geven, óf CANDAULES te dooden, en haar en het Rijk te bezitten, óf zelf te sterven. „ De Man," sprak zij, „ die mij verraadde en ten „ toon stelde, moet sneven, of gij, die getuige ge„ weest zijt van mijne oneere." — Ontsteld en verbaasd over de stoutheid van dien voorslag, poogde GYGES, op allerlei wijze, den toorn der Vorstinne te doen bedaren; doch zij had haar plan zoo vast en onherroepelijk genomen, dat alle de voorstellen van GYGES niets vermogten. Zij gaf hem, in 't einde, te verstaan, dat al zijn weigeren niets beteekende, en dat hij, daarin volhardende, geene hoop moest scheppen van te zullen ontkomen. Zucht tot zelfbehoud deed GYGES inwilligen. Hij bragt zijnen Koning om 't leven, aanvaardde diens Rijk en de hand der Koninginne (*).

De dienstbaarheid en vernedering der Vrouwelijke Sexe bij barbaarsche Volken is zoo verregaande, dat de Huwelijksplegtigheden van vele enkel bestaan in uitdrukkingen en daden, die eene geheele onderwerping en slaafsche afhankelijkheid der Vrouwen en het volstrektst oppergezag van den Man aanduiden (†). In *Nieuw-Zeeland*, schrijft FORSTER, zagen wij dikwijls kleine Jongens hunne Moeders slaan, terwijl de Vaders er bij stonden, en niet wilden gedoogen, dat de Moeders de Kinderen bestraften (‡). De Vrouwen zijn, bij barbaarsche Volken, de eeni-

(*) HEROD. L. I.

(†) Op de *Molukkas* geeft de Caliph, bij de Huwelijksplegtigheid, dezen raad aan den Man: „ Gij moet uwe „ Vrouw met een lans of mes aanraken; maar, wanneer zij „ u niet gehoorzaamt, neem haar dan in eene kamer en straf „ haar zachtelijk." FORREST *Voy. to New Guinea.*

(‡) FORS. *Ob.* p. 322.

eenige, die werken, terwijl de Mannen zich geheel overgeven aan gedurig opeenvolgende daden van dwingelandij en luiheid (*).

Deze algemeene beschrijving van den toestand der Vrouwen, in die vroegste tijdperken der Maatschappije, heeft, men moet het bekennen, hare uitzonderingen. Ter eere van ISIS, die Koningin van *Egypte* geweest was, werden aan de Vrouwen van dat Land vele voordeelen geschonken, en zelfs was de Vrouw met eene zekere mate van gezag over haren Man bekleed (†). HERODOTUS verzekert ons, dat der Vrouwen allen bedrijf buiten 's huis waarnamen, terwijl de Mannen in huis zaten te weeven; de Mannen droegen de lasten op hunne hoofden, de Vrouwen op hare schouders; van de Mannen vorderde men niet, dat zij voor *hunne* Ouders zorgden, dit kwam de Vrouwen toe; in 't kort, zij schenen den staat en de gewoonten der Sexen verwisseld te hebben (‡). *Die Lycischen* ontkenden de namen van hunne Moeders, en rekenden van dezelve hunne geslachten in de Vrouwelijke linie. Vrijgeborene Vrouwen, Slaven of Vreemdelingen trouwende, genoten de Afstammelingen de voorregten van Burgers; doch dit was het geval niet, wanneer een Man bij dit Volk eene Bijzit of eene Vrouw van een ander Volk trouwde (§).

Zoodanige voorbeelden kan ik echter niet nalaten voor grootendeels toevallig te houden, en als den gelukkigen uitslag van zonderlinge deugden en groote hoedanigheden van bijzondere Vrouwen; zij schijnen regtstreeks aan

(*) ARISTOTELES houdt dit voor een zeker kenmerk van barbaarschheid, en haalt een vers uit HESIODUS aan, die eene Huisvrouw onder het Vee eens Landmans, opteelt. *De Rep.* L. I. c. 2. De *Joden*, zoo wel als HESIODUS, schijnen het Wijf in rang naast het Huis gesteld te hebben.

(†) DIOD. SIC. L. I. § 1.

(‡) HEROD. L. II. c. 35. Het smert mij, deze waarneming op eenigen onzer eigene Landgenooten (de *Engelschen*) te moeten toepassen; doch daar zijn er maar al te veelen, die, geheel van de zeden der Voorvaderen vervreemd, zich niet schamen, de bezigheden van Vrouwen waar te nemen, en hierdoor tot verwijfdheid en gebrek vervallen. Dit kwaad verdwijnt, inzonderheid ten tijde van Oorlog, de tusschenkomst der Wergevende Magt.

(§) HEROD. L. I. c. 173.

aan te loopen tegen den gewonen loop der dingen. TACITUS vermeldt het als een buitengemeen voorbeeld van verbastering, zelfs beneden een Slavenvolk, dat een der *Germaniſche* Stammen beheerscht werd door eene Vrouwe (*). Die omſtandigheid was nogtans niet zonderling, daar de oude Geſchiedenis van *Brittanje*, op 't gezag van dien zelfden Schrijver, des getuigenis draagt. CARTISMANUDA en BOADICEA, 't is waar, verſchenen niet voor dat de *Britten* eenige vordering in beſchaafdheid gemaakt hadden, en zij ſchijnen veeleer opgeroepen geweest te zijn door haren ongemeenen geest en bekwaamheden, en de verzwarende onregtvaardigheid en wreedheid der *Romeinen*, dan door de gewoonte of tijdsomſtandigheden (†). — Een hedendaagsch Reiziger vond een der *Amerikaanſche* Volken door eene Koningin beheerscht, die zij met het diepst ontzag bejegenden. Dezelfde Schrijver brengt andere voorbeelden bij van erfelijke eerbetooningen, onder de *Indiaanſche* Volken, aan eenige der Vrouwelijke Sexe toegebragt, van wege groote en heldhaftige bedrijven (‡).

De opgemelde daadzaken verſchaffen ons eene oplosſing van eenige verſchijnſelen in de zedelijke wereld, waarvan ik mij niet herinner eene voldoende oplosſing gelezen te hebben. — *Kuischheid* is ongetwijfeld eene hoog ſchatbare en alleraanprijzenswaardigſte deugd. Doch waarom zou deze wezenlijk behooren tot de eene Sexe, en niet tot de andere? Ik begrijp, dat deze *ingebeelde* eigendommelijkheid op de Vrouwelijke Sexe, welke gevorderd wordt bij onbeſchaafde Volken op de beginſels van een regt door *geweld* en *bezitneming*, bevonden zal worden de grondſlag te zijn van dat volſtrekt en niet wederkeerend regt en gezag, 't welk de Echtgenoot zich aanmatigt over de perſoon en de genegenheid der Vrouwe. Het beſchaafd en redelijk gedeelte des menſchelijken geſlachts heeft een volkomener denkbeeld van Huwelijksgenegenheid, gegrond op de onderlingheid en eenigheid der Liefde; doch bij het gemeen is het

(*) TAC. Germ. 45.

(†) TAC. Ann. L. XII. c. 36, 40. L. XIV. c. 31, 35. BOADICEA bewoert in hare ſtaffende Redevoering, dat de *Britten* voorheen geoorloogd hadden onder de aanvoering van Vrouwen.

(‡) Capt. CARVER.

het regt van *eigendom* nog het heerschend denkbeeld. Wanneer men de Vrouwelijke Sexe aanmerkt als een Artikel van Koophandel, wordt dezelve desgelijks een voorwerp van roof; en vele der Oorlogen onder de oude Volken namen den oorsprong uit strooperijen, aangevangen om Vrouwen weg te voeren. In de Huwelijkspiegtigheden van vele Volken heeft iets, dat naar geweldige wegvoering zweemt, plaats, bij het nemen van de Bruid.

Veelwijverij is een noodwendig gevolg van dezen ingebeelden eigendom. In den eersten trap der Maatschappije, wanneer de liefdedrift niet geweldig is, en niet ligt wordt opgewekt, heeft geene Veelwijverij plaats; deze greep stand in volgende eeuwen, en is het gevolg van het onbegrensd verlangen *om de middelen* van geluk opeen te hoopen. Gelijk de Gierigheid der Ouderen de slavernij der Vrouwelijke Sexe begon, zoo heeft de Liefde der Ouderen het eerst de slavernij der Vrouwelijke Sexe, in dit zoo wel als in andere opzigten, verminderd. Ouders, die hunne Dochters zeer lief hadden, verlangden ernstig, dezelve gelukkig geplaatst te zien; en, genoegzame middelen hebbende, gaven zij hunne Dochters misschien ten huwelijk aan Mannen van minderen rang, die zij in zekere soort van onderdanigheid konden houden; of zij gingen verdragen aan met rijke Echtgenooten. Naardemaal de *Veelwijverij* eene onregtvaardige en tirannische handeling is, zal dezelve misschien verminderd worden door den geest der vrijheid, welke zich doorgaans opdoet, wanneer de menschen eenige vordering in beschaafdheid gemaakt hebben: dan derzelver geheele vernietiging kan alleen het gevolg wezen van het verkondigen en omhelzen der Evangelieleere.

Schoon de slaafsche onderwerping der Vrouwelijke Sexe in barbaarsche eeuwen begon, en schoon, als het menschdom vordert in verstandsbeschaving, die onderscheidingen, welke alleen steunen op ligchaamskracht, van minder aanbelangs zijn, is het noch waarschijnlijk, noch natuurlijk, dat zij immer geheel en al zullen afgeschaft worden. Plato (*), 't is waar, en andere voorstanders van de gelijkheid des Menschelijken Geslachts, hebben beweerd, dat de Vrouwelijke Sexe zonder

(*) Plato, *de Rep.*

der onderſcheid moest deelen in alle de vakken van bezigheid der Mannen; dat zij Legers moest aanvoeren, en in den Raad zitting hebben. Ik denk, nogtans, dat de goede orde der Maatſchappije beter bewaard blijve, door aan elke Sexe een eigen kring van werkzaamheid te geven; en kan ik de huiſſelijke pligten niet als min gewigtig of min vereerend aanzien, dan de meer werkzame bezigheden, op het groot tooneel des levens.

Zelfs tot de regeling der Gezinnen, een zoo wezenlijk ſtuk tot de orde en rust des levens, behoort eene eenheid van beſtuur, en dat eene gezagvoerende ſtem met voegelijkheid worde toegekend aan een der Leden. Wanneer het te doen is om de algemeene belangen, behoort aan de gevoelens des Mans eene mate van ontzag en gehoorzaamheid toegekend te worden: dan zulks kan nimmer die ſoort van overweldigende aanmatiging billijken, welke aanloopt tegen het perſoonlijk geluk der Huisvrouwe. Geene wet van oop of Menſchen kan ons geregtigen om een Medeſchepſel ongelukkig te maken. Van alle Dwingelanden is de verſchrikkelijkſte en vervloekenswaardigſte een *Huiſſelijke Dwingeland*. De openbare Tiran ſtrekt zijne wreedheden alleen uit tot zijne vijanden, of die hij voor vijanden houdt; de Huiſſelijke Tiran plaagt, met eene kwaadaardigheid, die alleen in den Mensch vallen kan, het zachtaardig en onbeleedigend ſchepſel, dat hem eert en, om zoo te ſpreken, aanbidt, welks geluk dikwijls van zijnen begunſtigenden lach afhangt. De woede van eenen NERO, van een' DOMITIAAN, is van een oogenblikkelijken aard, en wordt doorgaans voldaan met het leven des gehaten voorwerps; maar de Huiſſelijke Dwingeland zet zijne wreedheid bij aanhoudendheid voort, doet zijn ſlagtoffer een langzamen dood aan, en vernieuwt, even als de Gier van PROMETHEUS, die helſche taak van dag tot dag.

In den tegenwoordigen ſtaat der zamenlevinge zie ik geen middel, waardoor de ſchoone Sexe, op eenen redelijken grond, hope kan ſcheppen om de rampen van *Huiſſelijke Dwingelandij* te ontgaan, dan door eene zeer groote mate van omzigtigheid en behoedzaamheid ten aanziene van den Man, in wiens handen zij het aanſtaande geluk haara levens waagt te betrouwen. Zonder mij te vermeten, een ſtelſel, tot haar geluk dienſtig, in eene zaak van zoo veel aanbelangs, op te maken,

zal een weinig Karakterkunde kunnen dienen, om onvoegelijke Echtverbindtenissen te weren, en ik wil zulks niet achterhouden.

Indien, bij eenige gelegenheid, de zeden, zoo wel als de geaardheid van de Partij, met welke eene verbindtenis zal aangegaan worden, gezette aandacht verdienen, het is dan, wanneer ons geheel tijdelijk geluk en 't genoegen onzes levens daarvan afhangt. Geen algemeene grondregel heeft meer nadeels berokkend aan Vrouwelijk geluk, dan „ dat een bekeerde Ligtmis den besten Echtgenoot maakt." In elk geval, 't geen onder mijne waarneming gekomen is, heeft juist het tegendeel plaats gegrepen. Indien de grondregel waarheid behelsde, is het verre van zeker, dat het Huwelijk *dié* bekeering zal te wege brengen. De hoogmoed van een verliefd Meisje moge haar de verbeelding doen vormen, dat hare beminnelijke hoedanigheden eene levenshervorming zullen uitwerken: maar de ondervinding leert ons, dat de hervorming dieper moet gaan, dan het enkel oogenblikkelijk uitwerksel van eene hevig ontvlamde drift; zij moet zich uitstrekken tot het zedelijk beginsel, tot de geheele wijze van denken. Een *Ligtmis* is slechts eene andere benaming voor een *zinnelijk Mensch*, en dit karakter sluit *zelfzoekendheid* in; hij heeft geleerd de grootste belangen van anderen aan de voldoening van zijn persoonlijk genoegen op te offeren; en er is meer dan éene wijze om te spelen met het geluk zijner medeschepselen. — Verder: de *Ligtmis* heeft zich een laag denkbeeld van de schoone Sexe gevormd, door alleen met het slechtste gedeelte van dezelve te verkeeren; en wij weten, dat Huwelijks-dwingelandij doorgaans den oorsprong ontleent uit een verachtelijk denkbeeld, van *de* Vrouwelijke Sexe gevormd. — Eindelijk, door een *Ligtmis* te trouwen, loopt men vele kansen tegen éene, om een *Dronkaard* te trouwen; en Dronkenschap is misschien de éénige ondeugd, van welke men zich nooit bekeert.

Ik mag hier bijvoegen, dat, zonder eenig denkbeeld van Godsdienst, Zedelijkheid slechts een onzekeren grondsteun heeft — en van welken *Ligtmis* kan men verwachten, dat hij eerbied voor den *Godsdienst* hebbe!

Ik zou echter niet willen, dat de jeugdige Sexe in een ander uiterste viel, en, om een' beginselloozen *Ligtmis* te ontgaan, zich in de armen wierp van een' bijgeloovigen

gen *Femelaar*. Godsdienſtige dweeperij heeft eene eigenaardige ſtrekking om iemands geaardheid te verbitteren. De krankhoofdige geestdrijverij ontleent hare Zedekunde niet uit de billijke en zachtaardige voorſchriften van het *Evangelie*, maar uit de ſtrenge en dwingende inſtellingen der *Joodſche* wet.

Eenige omzigtigheid zal er ook vereischt worden in zich te verbinden aan een' Man, wiens levensomſtandigheden hem verpligten om veel ommegangs te hebben met het onbeſchaafd en zedelijk-ſlechtst gedeelte der Maatſchappije; of wiens Levensſtand en Beroep aanleiding geven om zich hooge gevoelens te vormen van onderdanigheid en blinde gehoorzaamheid.

Vriendelijkheid is ongetwijfeld eene uitnemende hoedanigheid in eenen Echtgenoot; maar die nietsbeduidende vrolijkheid, die altoos grimlagchende en gedienſtige beleefdheid, is veelal meer het uitwerkſel van dwaasheid of gemaaktheid, dan van eene wezenlijk goede inborst. Het gebeurt zeldzaam, dat een Man van zulk een' ſtempel zich verwaardige om t'huis zijne Vrouw op die vriendelijke wijze te bejegenen: zijne vrolijke aardigheden bewaart hij voor zijne Vrienden elders; gemelijke luimen en iets bijtends moge hij binnen eigen deur uitſtorten.

Ik heb gezegd, hoe het mij voorkwam tot het geluk en de goede orde der Maatſchappije niet wezenlijk te behooren, dat alle posten en bedieningen door perſonen van beide de Sexen zouden bekleed worden; doch dit ſluit niet in, dat volſlagene *onkunde* het deel der Vrouwen moet wezen. Zijn de Vrouwen niet geſchikt om Legers aan te voeren, om in den Raad te ſpreken, zij zijn echter *zedelijk werkende wezens*, en hebben eene rol te ſpelen op het openlijk tooneel des levens, als redelijke ſchepſelen. Het is geen noodzakelijk gevolg, dat geleerdheid Pedanten of Schoolvoſſen make van allen, die zich daaraan overgeven. Pedanterij is doorgaans de gezellinne van weinige en oppervlakkige bekwaamheden, niet van ware en gezonde kundigheid. Worden geleerde Vrouwen ſomtijds met regt beſchuldigd van Pedanterij en trotsheid, zulks ontſtaat enkel uit de zeldzaamheid, en dat zij zich zoo zeer verheven voelen in den kring, waarin zij zich moeten bewegen; doch waren de kundigheden algemeener onder het Vrouwelijk Geſlacht verſpreid, ik houd mij verzekerd zij zouden minder van Pedanterij beſchuldigd worden. Een der treffelijkſte

ze-

zedekundige Schrijveren van dezen tijd merkt op, „ dat „ het de kleine ſtaatkunde is van zwakke, ſnoode, en „ kwaden toeleg bedoelende Mannen, laag van de Vrou„ welijke Sexe te ſpreken, en dezelve af te malen als „ niet in ſtaat om waarlijk uit te munten in deugd of „ iets wezenlijks. Gemakkelijk valt het," voegt hij er nevens, „ te doorgronden, wat zij daarmede bedoelen. „ Zelfs Schrijvers van naam onder die ſlechten heb„ ben getracht de laagſtelling der ſchoone Sexe te be„ vestigen (*)."

Er is naauwelijks eene bewijsreden ten voordeele eener verſtandige Opvoeding voor onze Sexe, die niet met gelijke of met meerder krachts voor de Vrouwelijke ſpreekt. Eene goede Opvoeding van dien aard zal de Vrouwen menigmaal in ſtaat ſtellen, om de ongelegenheden, dikwijls aan het huisſelijk leven vast, te vermijden, althans het dragen daarvan gemakkelijker te maken. Deze doet de Vrouwen hoogst begeerlijke voorwerpen worden bij Mannen van verſtand, die zich althans eene grootere mate van huisſelijk geluk mogen beloven uit eene echtverbindtenis aan de zoodanige, dan aan eene onkundige. Deze ſtelt haar in ſtaat om keurig te zijn, zoo in de keuze van boeken als van gezelſchap. Zij worden daardoor betere raadgeeſſters, betere moeders, betere leden der zamenlevinge. Zij vinden zich daardoor buiten de noodzakelijkheid, om, tot tijdverdrijf, de toevlugt te nemen tot beuzelachtige, en misſchien uitſpanningen van eene erger ſoort. Dit ſtuk is van aangelegenheid, dewijl ik niet kan nalaten te denken, dat veel, zeer veel van de ſlechtheid dezer Eeuwe aan de verwaarloozing van de Opvoeding der Vrouwen moet worden toegeſchreven.

Dan elke Vrouw behoeft zoodanig eene Opvoeding niet te ontvangen; dit is ook voor ieder' Man niet noodig. Maar welk eene mogelijke reden kan er uitgedacht worden, waarom Vrouwen in eenigzins hooger levensſtand tijd en middelen zouden verwaarloozen om denkende wezens te worden? Voor mij, ik beken te wenſchen, Kweekſcholen opgerigt te zien voor de Geleerdheid der Vrouwen. Indien vele onzer hedendaagſche Kost- en Kweekſcholen veel berispings verdienen, als oefenplaatſen van dwaasheid en ondeugd, het is omdat er niets geleerd wordt, dan 't geen beuzelachtig of zelfs ſchadelijk is.

Men

(*) KNOX, *on Liberal Education.*

Men zegge niet, dat Letterkunde, te veel, op eene ſchadelijke wijze, zal invloeijen op de volvoering der huisſelijke pligten en de zorg voor het gezin. — Dan zijn deze thans dadelijk de voorwerpen van Vrouwelijke Opvoeding? Nemen niet de beuzelachtigſte en alleen tot opſchik ſtrekkende zaken de aandacht der vroegſte jaren in? *Muzijk*, — 't zij de Natuur haar met gaven en ſmaak daarvoor bedeeld hebbe of niet, ſchoon zij er naderhand weinig gebruik van maken, op zijn best om een uur van verveling te ontgaan, — wordt nimmer overgeſlagen; maar de Vrouwen bekend te maken met *de Geſchiedenis van haar eigen Geſlacht*, *de natuur en de gronden der gezellige Pligten*, of *het ſchoone en nuttige der Zedekunde*, rekent men van geen aanbelang. — De jaren, welke dikwijls verſpild worden in het aanleeren van noodelooze naaldwerken, zouden kunnen dienen om haar kennis te doen krijgen van de *Natuur* en de *Natuurlijke Historie*, van oneindigen dienst om algemeen-heerſchende en ſchadelijke vooroordeelen te verbannen. — Vele moeite en kosten beſteedt men om de Jongedochters een weinig ſlecht *Fransch* te leeren praten; haar ſmaak wordt verbasterd, en haar hart bedorven, door de beuzelpraat van oppervlakkige buitenlanders; terwijl zij verzuimen de Schrijvers in hare eigene taal te raadplegen, om bondige kennis op te doen. — Met één woord, laat alles, wat *nuttig* is, geleerd; laat elke tak van hedendaagſche Opvoeding, welke *nutteloos* is, afgeknot worden; en het lijdt geen twijfel, of het geheele Opvoedingsſtelſel zal eene groote verandering ondergaan.

GENEESKUNDIGE AANMERKINGEN, OVER DE HERSTELLING VAN DRENKELINGEN.

Ongetwijfeld kan de Geneeskunde geene grootere zegepraal behalen, dan wanneer zij ſchijnbaar reeds geſtorvenen in het leven terug roept. Tot in onze dagen heeft dit belangrijk gedeelte der Geneeskunde een hoogen trap van volkomenheid bereikt; terwijl zulks een openlijk bewijs is, zoo wel van het hooge ſtandpunt dezer wetenſchap, als van de menſche-

ſchelijkheid onzer Eeuw. Dan bij deze overtuiging dringt zich deze vraag op: van waar toch komt het, dat, over het geheel genomen, de pogingen ter hergevinge van het leven zoo weinig gelukken, ja zelfs meermalen dan mislukken, wanneer bij den verongelukten geenszins alle ſporen van inwendige levenskracht vernietigd zijn? Behalve onderſcheidene oorzaken, als gebrek aan behoorlijke onderrigting op de Akademien, met betrekking tot dat gedeelte der Geneeskunde, 't welk ik, om mij dus uit te drukken, de wederbezielende kunst noeme, — aan ontoereikende kennis van *zoo* vele oefenaren der Genees- en Heelkunde, zoo wel in ſteden als bijzonder ten platten lande, met opzigt tot de middelen en derzelver aanwending ter redding van ſchijnbaar geſtorvenen, — aan gebrek aan de noodige gereedſchappen enz., komt, naar mijne gedachten, bijzonder ook het volgende in aanmerking: dat men niet zelden vele verongelukten, waaraan men geene ſporen van leven beſpeurt, openlijk en luid, niet als ſchijndooden, maar als wezenlijk geſtorvenen verklaart; hetgeen immers altijd nadeelige gevolgen hebben moet, daar op deze wijze alle hulpbetooning verloren gaat, voorzeker onwillig geſchiedt, in de onderſtelling dat toch alle moeite vruchteloos is; — dat men niet zelden werktuigelijk ſlechts de aangeprezene redmiddelen aanwendt; terwijl men zich moet overtuigd houden, dat de redding zelve niet onmogelijk zij; — dat men, binnen het eerſte of tweede uur in zijne pogingen niet ſlagende, den moed opgeeft; en in 't bijzonder, dat men veelal bij de behandeling van ſchijndooden te overhaastig te werk gaat, alles wil aanwenden, om toch niets te verwaarloozen, — wezenlijk te veel doet, en alzoo de ſlaauw-glimmende levensvonkjes uitbluscht, in plaats van ze behoedzaam te ontſteken; daar er in alle gevallen van onderdrukte levenskracht, en bijzonder bij de meeste ſchijndooden, eene zachte opwekkings-methode noodzakelijk is; terwijl het ongegrond begrip maar al te dikwijls plaats grijpt, dat men voor alle dingen eene aderlating in het werk moet ſtellen.

De wijze, waarop men te *Hamburg* zijne pogingen aanwendt ter redding van verdronkenen, kwam mij zoo geſchikt ter algemeene navolging voor, dat ik geen oogenblik aarzelde, om dezelve, zoo als ik die in het Journal van den beroemden HUFELAND gelezen heb, over te ne-

nemen; zij is opgegeven door Doctor P. E. HOLST, voorſtander dezer reddingswijze; dus ſpreekt hij:

Door de overtuiging geleid, dat de *asphyxie* bij drenkelingen door gebrek aan lucht en warmte ontſtaat, wenden wij alle onze pogingen daar heen, om den ontnomen levensprikkel aan het bewerktuigd geſtel, bijzonder aan de longen en de huid, weder te geven. Nadat dus de mond en de neusgaten zoo veel mogelijk van allen ſlijk bevrijd zijn, blazen wij de lucht in de longen door den blaasbalg van CORCYN, door middel van eene gebogen buis, welke over den wortel van de tong in het ſtrottenhoofd gebragt wordt. Wij maken van het zuurſtofgas, als den besten en natuurlijkſten levensprikkel voor de longen, zoo lang gebruik, tot dat wij eenige ſporen van de herſtelde ademhaling beſpeuren; bij de terugkeering der *zelf-werkende* ademhaling wenden wij de gewone dampkringslucht aan. Van een mengſel uit het geoxygeneerd zoutzure gas en de dampkringslucht hebben wij geen gebruik gemaakt, omdat dit gas ons geheel van de bekende levensprikkels ſcheen af te wijken, en, ſchoon vermengd zijnde, ſlechts voedenderwijze op het teeder cel- en vaat-vormig maakſel der longen te werken. De *inſnijding in de luchtpijp (trachea tornia)* hebben wij niet ondernomen; menig beletſel voor het indringen van de vrije lucht in het ſtrottenhoofd, b. v. door eene ophooping van ſlijm enz. in de keel, is door een ſtukje zachte zwam, dat aan een gebogen ſtokje vastgemaakt wordt, weggenomen. Wij verwarmen het ligchaam, na eene zorgvuldige ontkleeding en afdrooging, terwijl wij hetzelve met wollen dekens omwinden en in eene koperen kuip leggen, wier omtrek en bodem dubbeld zijn, en eene tusſchenruimte bevatten ter ingietinge van heet water. Overeenkomſtig de bekende regelen, volvoeren wij deze verwarming behoedzaam, langzaam dezelve vermeerderende, in evenredigheid van de temperatuur van den dampkring, en van het water, waarin het ligchaam zich eerst bevonden had. Wij wrijven de huid eerst met droge flanellen doeken, daarna met eenig zenuwprikkelend vocht, om de zoo naauw verbondene werkzaamheid van het zenuw- en vaat-geſtel op te wekken. Een ſterk vlugtig ſmeerſel, uit *Campher* beſtaande, wordt daartoe gebruikt. Zuurachtige zalven meenden wij niet te behoeven, omdat, zelfs bij de vooronderſtelling dat de zuurſtoffe daaruit aan de huid medegedeeld werd, den

ſchei-

ſcheikundigen invloed van die zuurſtoffe op de werkzaamheid van het vaatgeſtel niet eenig uitſluitend nut kan toegeſchreven worden. Terwijl nu de levenlooze op de verwarmbank, of, naar gelange der omſtandigheden, op een geïſoleerd voetbankje bedekt ligt, geleiden wij den electrieken ſtroom eener ſterkwerkende electriſeermachine langs den hals, de zitplaats der maag en de ruggegraat; of geven, door middel van den geneeskundigen ontlader, afgemetene kleine ſchokken. Tot dit zelfde einde wordt ook van de Galvaniſche kolom van VOLTA gebruik gemaakt.

Bij alle deze hulpmiddelen onthouden wij ons van eene onbehouwene, onbeſuisde handelwijze, omdat de onderdrukte inwendige levenskracht hier geenszins de teedere werktuigen tegen uitwendig geweld verdedigt; wij maken dus kleine tusſchenpoozingen in onze proeven ter levenswedergave, opdat de ontwaakte levensvonken zich tot eene vlam verzamelen; met de verwarming gaan wij evenredig voort, en wenden tot dit laatſte oogmerk ook clijſteeren aan uit een *infuſie Herb. aromat.* met wijn of *Liq. anod. m. hoffm.* Wanneer zich de eerſte ſporen van het wederkeerend leven door vermindering der verſtijving, door eene zachte ademhaling met den mond, door een bijna onmerkbaar trekken der lippen vertoonen, dan houden wij den geest van *ammoniak*-zout onder den neus, laten eenige druppels warme thee met *Naphtha vitriol.* of *Liq. c. cervi* op de tong vallen, en zetten het uitwendig verwarmen, gepaard met het wrijven, voort. Toenemende warmte en buigzaamheid van het ligchaam, eenige meerder levendige roodheid van de met eene fijne opperhuid overdekte deelen des gezigts, vernaauwing des oogappels bij een helder licht, voortdurende kenteekenen van ademhaling en ruimeren polsſlag, dringen ons tot eene zorgvuldige behandeling; terwijl wij nu met de inblazing der lucht ophouden. De reeds eenigzins verhoogde, doch immer benaauwd reutelende ademhaling, wordt door deze voorzigtig opwekkende methode, in 't bijzonder door het inwrijven eener ſterke Campher-zalf op de borst, daarna door op dezelve gelegde mostaardpappen, ondersteund. Inwendig worden in dit tijdſtip vlugtig prikkelende middelen, in kleine, dikwijls herhaalde giften, met een welriekend vocht toegediend. In gunſtige gevallen keeren nu het bewustzijn en de ſpraak terug; de geheele herſtelling be-

bereikt men niet dan na verloop van eenige weken, uit hoofde van de zwakte aller verrigtingen, bijzonder van die der ademhaling en de werking der huid, die niet dan door eene voegzame prikkelende of opwekkende behandeling overwonnen wordt.

Somwijlen vloeit, bij het begin der bewerkstelling ter reddinge, onder eene vooroverbuiging van het bovenste gedeelte des ligchaams en van eene zachte drukking op den buik, om de uitademing der ingeblazene lucht te bewerken, veel waters, met slijk vermengd, uit den mond; de plaats, waar de maag gelegen is, is alsdan gewoonlijk opgezet en gespannen; met de terugkeering des levens openbaart zich eene bestendige doch vruchteloze slikking; de ademhaling blijft van den beginne ongelijk, benauwd en reutelende; terwijl de pols, wel is waar onregelmatig, doch ruim doorslaat. Door middel van een penneveer in olie gestoken, en waarmede men alsdan de keel van binnen prikkelt, wordt zeer dikwijls eene ligte braking bewerkt; ook dan, wanneer deze prikkeling de slikking vermeerdert, geeft men een braakmiddel; uit *tart. emet.* en *Ipecacuanha* bestaande. Dikwijls zagen wij dan, onder de neigingen tot braken, voor eene korte poos de warmte verdwijnen, en flaauwte geboren worden; maar kort daarop, na de volbragte werking, keerde de dierlijke warmte terug, de oogen verkregen een nieuwen glans, de pols werd regelmatiger en verhevener, de ademhaling vrijer en zonder reutelen: voegzame prikkelende middelen voleindden de genezing. Zigtbaar wordt hierdoor de nog ten uiterste zwakke ademhaling van een groot beletsel, 't welk de gevulde, en de verrigting van het middenrif beperkende, maag veroorzaakte, bevrijd, welligt zelfs de luchtpijp van het ingedrongen water ontlast. Zoo veel ik gelegenheid had deze gevallen nader waar te nemen, vond ik, dat bij dergelijke de ongelukkigen lang met den dood geworsteld hadden, dikwijls onder het water gedompeld, en dan weder naar boven geheven waren. Bij het zoo zeer angstig pogen om lucht te scheppen, drong waarschijnlijk het water te gelijk in de luchtpijp in. In die gevallen, waar veel water en slijk ingeslikt, de onderbuik gespannen en hard op het gevoel was, voldeden de braakmiddelen niet volkomen tot verligting der gestoorde ademhaling. De eenigzins ruimere werd naderhand weder benauwder. — Wij zagen ook somwijlen, dat de herstel-

ling met eenen zeer dunnen buikloop begon, en nam dit als een wenk aan, om in zulke gevallen herhaalde klisteren te zetten, en somtijds te gelijk voorzigtig afvoerende middelen toe te dienen. Men houde evenwel in het oog, dat wij hiermede slechts ten doel hadden, een op zich zelfs gewigtigen hinderpaal weg te nemen, maar dat ons de opwekkende methode, welke tevens de zoo dikwijls krampachtig beperkte ademhaling ontspant, de eenige door oorzaken en verschijnsels der ziekte noodzakelijk gewordene *indicatie* is.

In vroegere tijden, toen men een aanvang maakte om de herleving van schijndooden volgens wetenschappelijke regelen te ondernemen, meende men altijd eene aderlating te moeten bewerkstelligen. (Zie ook de voorafgaande aanmerking.) Men zag niets dan *stremming* van het bloed in edeler werktuigen, en meende deze door opening van de ader lucht te zullen verschaffen. In deze dagen, daar men deze stremming uit een gebrek aan den eigendommelijken prikkel voor de vaten afleidt, is men in alle gevallen voor de aftapping des bloeds bevreesd. Ontwijfelbare gevallen zijn mij bekend, waar juist tegen de tegenwoordige leer, en tegen mijne overtuiging, bij drenkelingen bloed afgetapt werd, en echter, bij eene eenvoudige verwarming en wrijving, de *asphyxie* week.

Mijn op ondervinding rustend inzigt in dit onderwerp is dit: dikwijls komen menschen van groote volbloedigheid en vol krachten in het water om, gedurende dat de temperatuur van den dampkring en des waters matig is; alleen stremming der ademhaling door gebrek aan lucht, maar niet te gelijk verstijving door onmiddellijke onttrekking der dierlijke warmte, is de grondslag van de *asphyxie*; bij eene voegzame behandeling ontwaakt de werkzaamheid van het zenuw- en vaat-gestel; alleen *de longen*, als de allernaaste en meest aangetaste *werktuigen*, zijn ongelijk zwak, en kunnen de toegevloeide menigte des bloedstrooms niet afzonderen; er ontstaat allengs eene ware ontsteking der long, met de kenmerkende vreesselijke benaauwheid, met het onvermogen om op den rug of op de zijde te liggen, met hartkloppingen en opgeving van bloed onder den hoest. In dit geval kan eene behoedzaam in het werk gestelde aderlating, en daarna het aanleggen van bloedzuigers, de verzwakte opgehoopte werktuigen ontlasting geven, en de voorbereiding voor verdere hulpe worden.

WAAR-

WAARNEMINGEN WEGENS HET NUT VAN HET MAGISTERIUM BISMUTHI IN MAAGKRAMPEN.

Aan den Heer Redacteur van het geacht Tijdschrift, de Vaderlandsche Letteroefeningen.

Hoewel het geneeskundig publiek het nut van het *Magisterium Bismuthi* in langdurige Maagkrampen, die met pijn en drukking na den eten verzeld gaan, zal bekend zijn, dienen de volgende Waarnemingen, waarvoor ik een plaatsje verzoeke, zoo mij voorkomt, tot versterking van dat gevoelen, om bij de reeds door anderen in het licht gegevene te kunnen gevoegd worden; het is immers in de Geneeskunde veeltijds nuttiger, de geneeskrachten van sommige middelen door echte Waarnemingen te bevestigen, dan nieuwe middelen uit te vinden. In het uitoefenen der Geneeskunde heb ik bevonden, dat onder het vrouwelijk geslacht meerdere lieden dan onder het mannelijke aan langdurige Maagkrampen onderhevig zijn; mij dunkt de reden hiervan te moeten zoeken in het meerder, zoo niet bovenmatig gebruik van verslappende dranken. Ik moet nog, alvorens mijne Waarnemingen mede te deelen, melden, dat, vóór dat het nut van het *Mag. Bismut.* in deze kwaal mij bekend was, ik de *Alumen Crud.*, met *Gum. Arab.* gepaard, met volkomene genezing aangewend heb in Maagkrampen, waarover ik door eene Jufvrouw geraadpleegd werd, en waaraan zij sedert jaren herwaarts laboreerde; dezelve belette haar het nutrigen van verlerlei spijzen, en noodzaakte haar dikwijls het bed te houden; zij is ruim een jaar geleden volkomen hersteld. Nog Student zijnde, heb ik een Meisje, welk zoodanig door Maagkrampen gefolterd werd, dat zij dikwijls op den grond lag, met den buik op eene stoof gedrukt, met poeijers uit *Alum. Crud.* en *Gum. Arab.* genezen.

Dan, in het begin van dit jaar werd ik geroepen bij de Huisvrouw van....., 40 jaren oud, sedert een geruimen tijd aan Maagkrampen gelaboreerd hebbende; zij zeide mij, dagelijks door hevige krampen in de maag aangetast te worden, zoodanig dat deze haar dikwijls noodzaakten het bed te houden; van spijzen, welke

haar winden veroorzaakten, moest zij zich onthouden; zij voelde die pijnen het hevigst op den middag, met zware drukkingen voor de maag. Deze Jufvrouw heeft vele geneesmiddelen vruchteloos gebruikt; het *Alum. Crud.* met de *Gum. Arab.* is door mij zonder nut voorgeschreven; ik gaf haar dan eindelijk het *Magisterium Bismuthi* met *Gum. trag.* vereenigd, waarvan zij om de twee uren twee grein *Mag. Bism.* en twaalf grein *Gum. trag.* innam, met zulk gelukkig gevolg, dat de pijn voor de maag langzamerhand verminderde, en zij nu sedert drie maanden van dit voor haar zoo lastig en pijnlijk ongemak geheel is bevrijd gebleven.

In de maand Maart l. l. werd ik door de Huisvrouw van..... geraadpleegd, wegens dergelijke *pijnen*, met de in de laatste waarneming gemelde toevallen gepaard; zij laboreerde ook sedert eenige jaren, en had verschillende middelen daartegen vruchteloos gebruikt, doch is nu door het toedienen van *Mag. Bismuthi*, op dezelfde wijze aangewend, volkomen hersteld.

's Hage, 9 Mei 1808. A. POLAK, *Med. Dr.*

MIDDEL TEGEN DE RUNDVEEZIEKTE; door Prof. LEONHARDI, te *Leipzig*.

(Getrokken uit het Dagblad *Die Polizey Blätter*, en medegedeeld door den Hr. P. GRIETHUIZEN, te *Amsterdam*.)

Bij de Rundveeziekte, welke, zoo als bekend is, sedert vorigen Herfst in verscheiden streken van *Pommeren* woedde, hebben, onder andere, in het Neustettinsche Ambtsdorp Flederborn, alle Huishoudens hun geheele Vee-bestaan verloren, uitgezonderd alleen den Boer STEINKE, van wien niet een éénig stuk Vee is omgekomen. Deze bijzonderheid had ook plaats, toen voor eenige jaren, in 't zelfde Dorp, onder 't Rundvee, de Longziekte heerschte: terwijl te dier tijd andere Huislieden hun Vee zagen omkomen, verloor de gemelde STEINKE niet één enkel stuk. Uit oorzaak van deze in 't oog loopende omstandigheid, liet de Krijgs- en Domeinen-kamer te Stettin dit bijzonder voorregt

door een daartoe afgezonden Commisſaris onderzoeken; en het was aan dezen, dat de Landman STEINER te kennen gaf, een Slikmiddel te hebben, aan welk hij de behoudenis van zijn Vee-beſtaan te danken had; dit middel beſtond uit de volgende zamenſtelling:

2 Lepels Teer.
2 Handenvol Zout.
1 Handvol Knoflook.
1 Eetlepel vol Moederkruid of Kamillen.
(*Matricaria Parthenium* en *Chamomilla.*)
1 Eetlepel vol Pestkruid of Hoefbladen.
(*Fusſilago Fariara* (*) en *Petaſites.*)
1 Eetlepel Mierik. En
2 Eetlepels gebrande en geſtootene Jeneverbeſſen.

Alles wordt goed onder elkander gemengd, en een Lepelvol daarvan, des morgens vroeg, ieder ſtuk Vee, met een penſeel of kwastje, in den mond geſtreken. — Daar nu vorenſtaande Ingredienten, volgens het getuigenis van 't *Sanitäts- of Gezondheids-Collegie*, de verrotting of het bederf krachtig wederſtaan; zoo brengt de Krijgs- en Domeinen-kamer dit Middel tegen de Rundveeziekte door deze ter algemeene kennis, opdat, tot voorkoming der beſmetting, naar een ieders goedvinden, hiervan gebruik kan worden gemaakt.

Bij deze gelegenheid (vervolgt de Heer LEONHARDI) moet ik aanmerken, dat, toen wijlen mijn Vader mij in 't jaar 1765 in de Landhuishoudkunde Practisch onderwijs gaf, hij altoos in 't voorjaar, eenige dagen vóór 't uitdrijven, dewijl wij eene Weide hadden die wat vochtig was, als ook de eerſte 14 dagen dat het Vee reeds in de Weide liep, om den anderen dag hun 't zelfde Slikmiddel gaf; met dit onderſcheid, dat de beide ſterkst werkende middelen tegen 't bederf, namelijk het Moeder- en Pestkruid, daarbij niet gebezigd werden; terwijl de op alle velden groeijende Kamillen veel looijende ſtof bezitten, en de Hoefbladen loog *Tart. Vitr.* en *Sal. digeſt. Sylvii* levert. De Jeneverbeſſen

(*) Dat waarſchijnlijk *Farfara* zal moeten zijn.

ſen liet mijn Vader niet branden, maar ruauw ſoo-ten. — Ik leerde toen ook, bij 't uit wortels en krui-den beſtaande Wintervoeder, het aanmengen met Mierik en Jeneverbeſſen, waarmede hij, bij afwisſeling, een-maal des weeks zoo lange aanhield, als de Wintervoeding duurde. Van gelijke wijze bediende zich ook Vrouwe VAN DAMNITZ, geboren ROSTITZ, te Kemlitz, waar zeer veel met wortels en kruiden gevoerd wordt. — Ik zelve heb in mijne Practiſche loopbaan ook die wij-ze van voeren nagevolgd, en even min als mijn Va-der, aan beſmettelijke ziekte, eenig ſterfgeval gehad.

SCHILDERKUNSTIG OVERZIGT VAN HET PANORAMA, VERBEELDENDE DE STAD WEENEN, ONDER HET OPZIGT VAN DEN HOOGLEERAAR JANSCHEN, TE WEENEN, GETEEKEND DOOR DEN HEER W. BARTON, EN GEMAALD DOOR DE HEE-REN STEININGER EN POSTEL, ALLEN LANDSCHAPSCHILDERS TE WEENEN.

(Medegedeeld door A. FOKKE, SIMONSZ., te *Amſterdam.*)

Alle beoordeeling rust op zekere vergelijking, 't zij van het eene beſluit met het andere, de eene grond-ſtelling met de andere, of, wanneer zij op een of ander voortbrengſel der nabootſende kunſten toegepast worde, van dat voortbrengſel met andere dergelijke, of met de natuur zelve. Wij worden thans weder onthaald op een *Panorama*, van geheel andere Meesters vervaardigd dan die, wier kunstgewrochten in dit vak van begoochelen-de Schilderkunst wij weleer meermalen zoo zeer en naar verdienſte bewonderd hebben. Maar toen de Heer PRE-VOST in den jare 1803 ons verrukte met zijn bevallig Pa-noramisch Tafereel van de Stad *Parijs*, zoo als die zich op de gunſtigſte wijze voordoet, hadden wij nog niets van dien aard hier te lande gezien. De behandeling, de uitwerking, het werktuigelijk zamenſtel van deze Kunst-ſtukken, alles was ons volſtrekt onbekend. Het be-langrijke dier Wereldſtad, de geheele vreemde toeſtel, het raadſelachtige in de wijze, waarop zoo iets toch wel daargeſteld konde worden; dit alles, gevoegd bij de mees-terachtige ſchildering, het bevallig coloriet en oogmis-

kei-

leidende perſpectief, verrukte, verbaasde kundigen en onkundigen. Vervolgens heeft dezelfde groote Schilder ons *Rome*, *Londen*, *Napels*, en onze eigene Stad, bij den Winter en geheel met ſneeuw overdekt, doen beſzigtigen. In alle welke Tafereelen hij eene verſcheidenheid van verhevene kunstgedachten deed blijken, die den Kunstkenner beſtendig even zeer bleef treffen; — offchoon zij, die in de geheimen der kunst niet ingewijd zijn, en deze Tafereelen meer naar de voorwerpen, die zij voorſtellen, dan naar de wijze, waarop zij die voorſtellen, beoordeelen, veelal derzelver voorkeur rigteden, naar mate de natuur zelve, die in alle getrouwelijk gevolgd was, en ook, zouden deze ſtukken hun doel bereiken, gevolgd moest worden, zich bij het overzigt dier Steden min of meer oogtrekkend en bevallig voordeed.

PREVOST, de *navolger* der uitvinding dezer nieuwe wijze van ſchildering van den Edinburgſchen Pourtraitſchilder R. BARKER (*), heeft ook zijne *navolgers*, echter, tot heden toe, nog niet zijne *verbeteraars* gevonden. Wel is waar, in den jare 1805, hebben wij eene poging ter navolging, in de voorſtelling onzer Stad door andere hier ter plaatſe opgekweekte Kunſtenaars, gezien, en tevens opgemerkt, dat wij, ingevalle zij deze nieuwe taak al verder beoefenden, van derzelver verdienſten, ook in dit vak, belangrijke en ons Land eere aandoende kunstwerken te wachten hadden; doch dit was ſlechts eene eerſte, echter zeer wel geſlaagde *Proeve*, die, hoezeer in ſommige deelen met de meesterſtukken van PREVOST reeds vergelijkbaar, echter over het geheel niet met dezelve gelijk geſteld konde worden.

Thans doet zich uit *Duitschland* een ander *navolger* dier uitvinding, maar die ook in vele opzigten *mededinger* van den *Franſchen* Schilder genoemd kan worden, op. De Heer W. BARTON, Landſchapſchilder te *Weenen*, teekende, en de Heeren STEININGER en POSTEL ſchilderden, onder opzigt van den Heer Prof. JANSCHEN, on-

(*) Reeds in den jare 1704 werd te *Londen* met veel toeloop en goedkeuring bezigtigd een *Panorama*, verbeeldende het Eiland *Wight*, met de voor hetzelve geankerd liggende Engelſche Vloot. Of dit nu het eerſte, dat aldaar gezien is, was, is mij niet zeker gebleken. — Ik ben deze aanteekening verſchuldigd aan den Heere Prof. VAN MAANEN, te *Harderwijk*.

onlangs een *Panorama* der Keizerlijke Hoofd- en Residentie-Stad *Weenen*, 't welk ook aan de kunstlievende Ingezetenen dezer Stad werd voorgesteld.

De Stad zelve, welke ons hier voor oogen gesteld wordt, heeft, met betrekking der gebouwen en menigvuldige daken, veel overeenkomst met de Stad *Rome*, welke door laatstgemelden Schilder ons zoo voortreffelijk voor den geest vertegenwoordigd is; uitgenomen dat deze meer in een modernen smaak gestichte Paleizen, en gene meer schilderachtige Ruïnen en open Pleinen, die altijd een gunstig uitwerksel in deze soort van Schilderstukken doen, in zich vervat.

Dit toeval heeft een aanmerkelijken invloed op het *coloriet*; te meer, daar deze daken niet met verschillend gekleurde dakpannen, die door derzelver golvende kromten verscheidene tinten van licht en schaduw en vele sterke toetsen opleveren, maar met platte gemetselde steentjes, die allen genoegzaam dezelfde kleur hebben, gedekt zijn; zoodat de bruine kleur derzelve over het geheel in dit stuk heerschende is; hetwelk, uit den aard der zaak, eene zekere eentoonigheid te weeg brengt, welke de natuur zelve opgeeft.

De *lucht*, een voorwerp, dat in dit geval ter keuze van den Schilder staat, is in dit stuk wel goed van toon; edoch, daar men verkozen heeft een sterk zonnelicht op 't midden eens heeten zomerdags voor te stellen, hadden wij hier wel gaarne ergens eene stoute en kloeke donderwolk in gepaastst gezien, welke, door derzelver schaduwe op sommige der voorwerpen, eene zeer goede werking hadde kunnen doen, en meer helderheid en rust voor het oog zoude verschaft hebben; een kunstmiddel, waarvan de Heer PREVOST, in zijn overkunstig *Panorama* van *Londen*, zulk een gelukkig gebruik gemaakt heeft. Ondertusschen is het uitwerksel der warme nevelachtige lucht, waarachter de Zon in dit Tafereel zich verbergt, uitnemend schoon.

De *tweede grond* van dit Tafereel is bij uitstek bevallig en kundig behandeld; alleen het uitwerksel eener wolkschaduw blijft hier al mede iets, dat het kundig oog gaarne bij denzelven waargenomen zoude zien.

De *voorgrond* doet, over het geheel beschouwd, eene goede uitwerking; doch men vindt er die hooge maat van *illuste* niet in, welke den aanschouwer bij de Tafereelen des Heeren PREVOST de kunst deed vergeten, en al-

alles in natuur veranderde. De aangename nuances in muren, daken, ſchoorſteenen, torens enz., doen wellig uit hoofde der natuurlijke Phyſiognomie der Stad *Weenen*, in dit Tafereel niet dezelfde uitwerking op onze verbeelding, als in de, te dezen opzigte inzonderheid gelukkig gekozene, voorwerpen van PREVOST.

De *ſtoffaadje* is zeer karakteriſtiek, doch verſchilt eenigzins in ſtijl en behandeling met die van PREVOST; gelijk zulks ook altijd van verſchillende Meesters in hunne Kunstwerken te verwachten is.

In één woord, en om alles te zamen te nemen, de Kunst heeft hier weder haar groot vermogen op de treffendſte wijze ten toon geſteld, en doet bij ons het verlangen geboren worden, om ook eenmaal door den Heer STEININGER, die ons op dit Kunsttafereel onthaalt, met dat van de Stad *Praag*, door dezelfde Meesters, even aangenaam vergast te worden.

HERKOMST VAN VERSCHEIDEN BOOMEN, PLANTEN, VRUCHTEN ENZ., TEGENWOORDIG IN EUROPA VRIJ ALGEMEEN VERSPREID.

„ *Mijn Heer de Redakteur.*

„ Eene menigte boomen, planten, vruchten en andere voorwerpen, tot voedſel of verkwikking der menſchen dienende, ontmoet men thans in bijkans alle Landen van Europa, welke, omdat men aldaar aan dezelve ſints een zeer langen tijd gewoon is, als oorſpronkelijk landeigen beſchouwd worden; die, echter, bij nader onderzoek, blijken, veelal uit de Oosterſche Landen aldaar te zijn overgebragt. In een *Fransch* Werk ontmoetten wij onlangs daaromtrent eenige narigten, welke wij oordeelen, velen uwer Lezeren niet onaangenaam te zullen wezen. In dit vertrouwen willen wij den Landbouwkundigen Schrijver, OLIVIER DE SERRES, hoewel oorſpronkelijk tot zijne Natie ſprekende, ook tot onze Landgenooten het woord doen voeren. Wij zijn," enz.

* * *

De Meloenen zijn wij verſchuldigd aan de veroveringen van KAREL DEN VIII, die dezelve uit *Italie* medebragt. In *Frankrijk* werden zij gemeen, en, in den jare 1586, het onderwerp van eene Verhandeling van JACQUES DE PONS, volgens welken zij oorſpronkelijk uit *Afrika* in *Spanje* en *Italie* zijn overgebragt. De Cantaloupen zijn uit *Armenie* herkomſtig.

Italie heeft ons de ſoort van Komkommer geleverd, de *langachtige* genoemd; te *Toulouſe* werd zij het eerst gekweekt. Van de Kauwoerde zouden *Napels* en *Spanje* het vaderland zijn; het laatstgenoemde Koningrijk leerde ons het gebruik der Truffels of Aardbuilen, en ſchonk ons de Schorſonneer. Omtrent het jaar 1651 werd zij in *Frankrijk* het eerst geplant.

De Spinazie, uit *Klein Azië* herkomſtig, werd ons door de *Arabiers* geleverd; volgens ſommigen zou dit wel de *Chryſolaca* der *Grieken* kunnen wezen. De Artichokken, zeer zeldzaam ten tijde van PLINIUS, en die uit *Andaluſie* ſchijnen herkomſtig te zijn, waren vervolgens vergeten; in den jare 1473 waren zij te *Venetie* eene nieuwigheid. In den jare 1466 waren zij van *Napels* naar *Florence* overgebragt, van waar zij naar *Frankrijk* overgingen in het begin der zestiende eeuw, en naar *Engeland* onder HENDRIK DEN VIII. Wij willen hier aanmerken, dat, de Artichokken tot het geſlacht der Distelen behoorende, zulks onze aloude Historieſchrijvers deed zeggen, dat men in *Frankrijk* Distels at. De groote Boonen, en zelfs de witte Boontjes, waren al van ouds in *Gallie* bekend, en de Cicers of bruine Boonen werden eeuwen verleden derwaarts overgebragt.

De groene Kool, in *Frankrijk* tegenwoordig zoo algemeen, werd door de *Romeinen* in *Gallie* gebragt, zoo wel als de roode Kool; bij de *Egyptenaars* hoog geacht, ja aangebeden, en bij de *Grieken* voor het gezondſte voedſel gehouden. Doch de witte Kool is uit de noordelijke landen afkomſtig, en de kunst om dezelve te doen ſluiten was ten tijde van KAREL DEN GROOTEN nog niet bekend. Omtrent het laatst der zestiende eeuwe werden de Spruitjes, of kleine groene Kool, uit *Italie* in *Frankrijk* overgebragt. De Bloemkool, uit de *Levant* in *Italie* gebragt, ging van daar naar *Frankrijk* en vervolgens naar *Duitſchland*. De Salade was reeds voor eeuwen in *Frankrijk* bekend; veel later de kunst om ze te doen ſluiten.

Van eenige Bloemen willen wij hier gewagen. De Tulp, uit *Cappadocie* afkomſtig, werd, in den jare 1559, in Europa gebragt, en CONRAAD GESNER zag haar omtrent dien tijd te *Augsburg*. De Roos is herkomſtig van de eilanden der Middellandſche Zee; mij ſtaat voor ergens te hebben gelezen, dat tot het planten van Rozeboomen eene bijzondere vergunning werd vereiſcht. De verovering der Nieuwe Wereld beſorgde Europa de Paſſiebloem, oorſpronkelijk uit *Mexico* en *Peru*, die den Pauſe PAULUS DEN V werd aangeboden; voorts het Klokje, in den jare 1684 uit *Peru* gebragt; het Kruidje-roer-mij-niet uit *Braſil*; de Kamperfoelie uit *Mexico*; de Nachtſchoone uit het zelfde land; het IJzerkruid, de Bonielje, het Sarraphynkruid, de Aster enz., en de Zonnebloem, door J. JUSSIEU in de valleijen der *Cordilliers* in *Peru* gevonden. Aan *Azië* zijn wij de Mirthe verſchuldigd, en

de

de Lelie, uit *Palestina* herkomstig; de Seringe uit *Klein Azië*, overgebragt door BUSBEC, Gezant van FERDINAND DEN II bij de Porte; de Jasmijn van de kust van *Malabar*, de Hiacinth uit *Indie*, de Balsem uit *Arabie*, en de Hortensia uit *China*. De ontdekking van de Kaap de Goede Hoop heeft ons de Maluwe, Geranium, enz. geleverd. De Wierook, welke uit het Koningrijk *Adel* in *Afrika* wordt aangebragt, was bij de Ouden bekend.

De Tabak, door de *Portugezen* uit *Brasil* in Europa gebragt, werd in *Frankrijk* bekend, in den jare 1559, door NICOT, *Fransch* Gezant in *Portugal*, die denzelven aan de Koningin CATHARINA DE MEDICIS aanbood; van hier de namen *herba Nicotiana* en *Koningine-kruid*. Omtrent den zelfden tijd werd de Tabak in *Italie* gebragt door den Kardinaal SAINTE-CROIX, Nuncius te *Lissabon*; van hier dat dezelve eenigen tijd *Sainte-Croix-kruid* genoemd werd. Doch welhaast werd het gebruik van deze plant verboden te *Rome*, *Constantinopole*, in *Rusland* en in *Perzië*. Paus URBANUS DE VIII deed de zulken in den ban, welke in de kerk tabak gebruikten; de *Turksche* Keizer, de Czaar van *Rusland* en de Koning van *Perzië* verboden het gebruik daarvan in hunne Staten op doodstraffe, of met verlies van den neus. Ongetwijfeld dienden deze verboden om den Tabak meer algemeen te doen bekend worden. In *Guyenne* en *Clairac* groeide eene voortreffelijke soort; in den *Elsas* diende dezelve welhaast tot een belangrijken tak van koophandel; de Zanggodinnen bezongen zijnen lof, en in den jare 1628 schreef RAPHAËL THORIUS een lofdicht, onder den titel van *Hymnus Tabaci*.

De Aardappels, oneigenlijk ook Pataten genoemd, kwamen uit *Amerika* in *Gallicie*, en ook in *Ierland*, waarheen zij onmiddellijk werden overgebragt door WALTER RALEIGH. Van tijd tot tijd werden zij door geheel Europa verspreid. Het is eene der beste veroveringen, die er kunnen behaald worden; en het gunstig onthaal, welk deze wortel overal ontmoet, is eene genoegzame vergoeding voor de verachting, met welke dezelve te lang werd behandeld.

Het planten van de Meekrap in *Frankrijk* is niet zoo nieuw als sommigen denken. Reeds in den jare 1275 werd, ten aanzien der Tienden van deze plant, tusschen den Prior van *S. Denis* en eenen der Kloosterlingen een verdrag gesloten. Ook werd er sterke handel gedreven in de Weede, te *S. Denis*, alwaar nog een zeker plein den naam van *Weedemarkt* voert.

Het is bekend, dat onze meeste fijne Vruchten uit *Azië* tot ons zijn gekomen: de Abrikoos uit *Armenie*, de Perzik uit *Perzië*. Van wege hare verkoelende hoedanigheid, wordt de Perzik in *Perzië* voor een vergif gehouden, doch in onze klimaten verplant, is zij de wellust onzer tafels. De Pruimen wer-

werden ten tijde der Kruisvaarden uit *Syrië* overgebragt; de aloude Graven VAN ANJOU waren de overbrengers daarvan in hunne provincie. De Pruimen, bij den naam van *Reine-Claude* bekend, zijn haar naam verschuldigd aan de eerste Gemalin van FRANÇOIS DEN I, Dochter van LODEWIJK DEN XII. *Sardes* in *Lydië* is het vaderland van den Kastanjeboom, reeds zeer lang in *Frankrijk* bekend. De Citroenen, uit *Medië* of *Syrië* herkomstig, zijn over *Italie* in *Provence* en *Languedoc* gekomen; zoo sterk vermenigvuldigden zij aldaar, dat te *Menton*, bij *Monaco*, in de Zee-Alpen, gedurende honderd en dertien jaren, tot op de vereeniging dier stad met *Frankrijk*, een ambtenaar werd aangesteld, onder den naam van *Citroenmeester*, om het opzigt te hebben over het inzamelen en verkoopen van die vrucht, die op ruim dertig millioenen Citroenen werd gerekend. *Menton* zoude hierdoor rijk zijn geworden, indien de vorst en een zeker *insekt* de hoop der planters niet dikmaals verijdeld hadden. De Oranjeappelen zijn afkomstig uit *China*; wij bezitten slechts de geringste soort, die door het gemeen wordt gegeten. De Oranjeappelen, met rood vleesch, worden op *Malta* gekweekt; zij zijn hun oorsprong verschuldigd aan eenen tak, op eenen Granaatboom geënt. Het kweeken van den Oranjeboom, reeds in 1333 in *Frankrijk* in de zuidelijke provincien bekend, werd meer algemeen onder HENDRIK DEN IV, nadat die Vorst in de Tuillerien eene Oranjerie had doen aanleggen. De Oranjeboom, de *Groote Bourbon* genaamd, in de fraaije Oranjerie te *Versailles* nog heden te zien, is omtrent driehonderd jaren oud. Te *Brussel* bewaart men nog heden een aanzienlijk getal Oranjeboomen, *Isabellen* genaamd, omdat zij tijdgenooten zijn van deze Prinsesse, de Dochter van PHILIPS DEN II. De Pimpernoten zijn herkomstig uit *Indie*. De Kersen (*Cerises*) werden van *Cerasus*, in het Koningrijk *Pontus*, te *Romé* gebragt door LUCULLUS, alsmede de Noteboomen; doch de Noten zijn sints lang in *Frankrijk* bekend. De Vijgen zijn uit *Azië* naar *Rome*, en uit *Italie* naar *Provence* overgebragt, alwaar de lekkerste groeijen. De Olijven hebben den zelfden weg over *Athene* genomen. De Granaten, eindelijk, uit *Afrika* herkomstig, kwamen te *Rome*, en voorts in *Spanje*, alwaar het Koningrijk *Grenada* naar dezelve werd genoemd; van daar kwamen zij in *Frankrijk*, alwaar zij slechts in de zuidelijke provincien tieren.

De Uije, bij den naam van *Chalotte* bekend, ontleent zijnen naam van de Stad *Ascalon*, in *Syrië*, van waar hij, ten tijde der Kruisvaarden, in *Frankrijk* werd overgebragt.

De *Indische* Kastanjeboom, die in *Azië* en *Amerika* bij *de Illinezen* in het wild groeit, kwam uit het Noorden van *Azië* in *Engeland* omtrent het jaar 1550, en van daar te *Weenen*, in het jaar 1588. Een kruidkundige, BACHELIER genaamd, bragt

dien

dien van *Conſtantinopole* te *Parijs*, in den jare 1615, en hij werd in den tuin van *Soubiſe* geplant; de tweede werd in den Plantentuin in den jare 1656 geplant, en de derde in den tuin van *Luxemburg*. De boom in den Plantentuin is in het jaar 1767 geſtorven; men heeft er een tak van bewaard voor de Galerij van het Muſeum. Later derhalve is deze boom in *Frankrijk* gekomen, dan de valſche *Acacia*, die, omtrent het jaar 1600, uit *Canada* werd gebragt door JEAN ROBIN, Hoogleeraar in de Kruidkunde.

De komst van den Moerbezieboom in *Frankrijk* wordt geſteld gebeurd te zijn onder KAREL DEN VIII; doch toen werd die boom weinig gekweekt; men maakte er geen werk van, dan alleen omdat hij tot ſpijze voor den zijdeworm diende. Nogtans werd op hoogen *last*, in den jare 1554, het planten van den Moerbezieboom bevolen: *Toulouſe*, *Moulins*, *Tours*, *Mantes* en *Rosny* leiden er zich op toe, en verzamelden zijde; voor rekening van HENDRIK DEN IV werden in den tuin der Tuillerien meer dan twintigduizend boomen geplant. In den jare 1599 verbood die Koning den invoer van zijden ſtoffen, voor welke aan *Italie* jaarlijks over de vier millioenen gouds betaald werden. In den jare 1602 verleende hij openе brieven, om het kweeken van den Moerbezieboom aan te moedigen, en de Kerkelijke ambtenaars te vermanen om daarvan een voorbeeld te geven. 's Jaars daaraan werden er afgevaardigden in de Gemeenten van *Parijs*, *Orleans*, *Tours* en *Lion* gezonden, om kennis van zaken te nemen: zij berigtten, dat de Zijdeworm en de Moerbezieboom door geheel *Frankrijk* konden voortkomen, en bevestigden het gevoelen van OLIVIER DE SERRES, in twee geſchriften, in den jare 1599 in het licht gegeven, bewerende, dat van de ſchors van meergenoemden boom touwwerk, en zelfs fijn linnen kan gemaakt worden (*).

De

(*) HENDRIK DE II was de eerſte, die in *Frankrijk* gebruik zijden Kouſen heeft gedragen; want de gewevene zijn van eene veel latere uitvinding. Door dit vertoon van pracht wilde de Vorst eere doen aan het huwelijk van zijne Zuster MARGARETA *van Frankrijk* met EMMANUEL PHILIBERT *van Savoije*. HENDRIK DE IV zond aan ELIZABETH, Koningin van *Engeland*, een paar Kouſen, van het werk zijner Zijdewormen gemaakt, ten geſchenke. De eerſte Kouſenweverij werd in den jare 1656 aangelegd in het Kasteel van *Madrid*, in het Bosch van *Boulogne*; en hetgene opmerking verdient, is, dat het eerſte werktuig, waarvan men ten dien einde zich heeft bedient, hoewel zeer zamengeſteld, uit de hand des uitvinders is voortgekomen in den zelfden ſtaat van volkomenheid, hoedanig het nog heden wordt gebruikt. De uitvinding van dit werktuig heeft men te danken aan eenen *Franſchman*, die, te *Parijs* geen octrooi kunnende bekomen, hetzelve overbragt naar *Engeland*, alwaar het bewonderd en de uitvinder deftig werd beloond. Een ander *Franſchman*, van *Londen* teruggekeerd, en die het werktuig had gezien, ſtookte te *Parijs*, door zijn

De Botaniſche Tuinen ſtaan in dezelfde betrekking tot den Landbouw, als de Hoogeſcholen tot de Kunſten en Weetenſchappen; de eerſte werden in verſcheiden gewesten van Europa aangelegd in de zestiende, de andere in het einde der zeventiende eeuwe. *Italië* genoot de eere van het aanleggen van den eerſten Botaniſchen Tuin, te *Padua*, in den jare 1533. Eenige jaren daarna werden die van MEDICIS aangelegd te *Florence*, van FARNESE te *Parma*, der Hertogen VAN BRABAND te *Bruſſel*, die van *Weenen*, *Salzburg* en anderen. *Parijs* had zulk eenen Tuin in den jare 1591; HOUEL leide, in den jare 1600, in dezelfde Stad, dien der Apothekers aan; de Geneesheer RICHIS DE BELLEVAL had, in den jare 1598, zulk eenen Tuin te *Montpellier* aangelegd.

De zonderlinge proef om jonge boomen uit den grond te halen, en dezelve vervolgens met de takken in den grond en de wortels in de lucht van nieuws te planten, was aan de Ouden bekend; dezelve had ten oogmerke, de verſchijnſels van den omloop der ſappen waar te nemen. DUHAMEL heeft in later tijd die proef herhaald.

In de zestiende eeuw maakte men eenen aanvang met het Enten; toen reeds zag men boomen, die gelijktijdig Appelen, Noten, Druiven en Bloemen droegen. Doch de oorſprong van het Enten is onbekend; in de vereeniging van twee boomen ſchijnt de natuur den menſchen daartoe den weg gebaand te hebben.

zijn geheugen en verbeeldingskracht geholpen, een volkomen gelijk weefgetouw, naar hetwelk iedere allen in *Frankrijk* en *Holland* zijn vervaardigd.

DE GODVRUCHTIGE GRIJSAARD.

De hoogbejaarde en godvreezende Man bevindt zich doorgaans ontſlagen van het gewoel en de beſlommeringen der zes levens; hij veſtige dikwijls bepaaldelijk zijne gedachten op de eeuwigheid; daaraan beſteedt hij voor een groot gedeelte den korten tijd, welke hem nog overig is, wetende dat hij met wijde ſchreden dezelve nadert; hij beſchouwt den omloop van één jaar voor hem zeer uitgebreid, als zijnde niet waarſchijnlijk, dat hij zulke omloopen nog vele zien zal; ja niets is eigenaardiger en zelfs genoegelijker voor hem, dan oog en hart menigmalen naar boven te verheffen, en wegens zichzelven deze volhoerlijke betuiging te kunnen doen: het gedenken aan God en Godsdienst is thans mijne voornaamſte bezigheid, en daarin ſtel ik mijn hoogſte vermaak; de zalige een-

eeuwigheid is mijne vurigste begeerte en mijn sterkst verlangen.

Hij, die vóór de nadering des ouderdoms en in zijne mannelijke jaren, of reeds in de dagen zijner jongelingschap, voor die gewigtige staatsverwisseling, welke wij allen, doch onzeker in welken leeftijd, ondergaan moeten, zich voorbereid en de noodige toerusting tot de eeuwigheid in 't werk gesteld heeft, zal, grijs van jaren geworden zijnde, door die eigengemaakte zielsneigingen en werkzaamheden geschikt en vatbaar zijn tot de genieting van redelijke, verhevene en regt hemelsche vermaken: de stille eenzaamheid, in welke hij zich dikwijls en gaarne geplaatst ziet, de tijdig opgedane kundigheden in hetgene den Godsdienst betreft, en de strekking van zijnen geest geven hem daartoe blijzonderlijk aanleiding, en zullen hem niet ledig doen blijven van bespiegelingen, die weinig de aandacht trekken van de genen, die te midden van het gewoel der wereld gesteld zijn en in derzelver gestadige bestommeringen rondleven, of die zich aan de zinnelijke vermakelijkheden en zoogenaamde uitspanningen derwijze verslaven en opofferen, dat zij niets, dan hetgene voor oogen is, bedenken, en bijna gevoelloos geworden zijn voor de beseffen en indrukken van genoegens, die tot 's menschen verhevene natuur en groote bestemming eigenaardig behooren.

De vrome Grijsaard verlustigt zichzelven meermalen en bij herhaling op eene godsdienstige wijze; hij verheugt zich, wat ook anderen hebbe mogen gevallen, dat de godvrucht zijn best deel, de eeuwigheid zijn bestendig doel geweest is, dat hij zich toegelegd heeft een Christen te zijn in hart en wandel; hij beschouwt dikwijls met het verhevenste vermaak het grootheerlijke van Gods schepping; hij begeeft zich niet zelden met diepen ootmoed tot de nadrukkelijke voorstelling van de altoos aanbiddenswaardige wegen der Voorzienigheid, en in 't bijzonder laat hij zijnen geest bij niet weinige gelegenheden weiden in het overdierbare en nooit volprezene der Verlossinge, door den Eeniggeborenen en Hoogstgezegenden des Vaders den menschdomme aangebragt.

De Man van Godsdienst, den trap van hoogen ouderdom beklommen hebbende, ziet zich niet onverhoeds overvallen, wanneer hetgene in hem sterfelijk is met er daad sterft, en wanneer verdwijnt hetgene hij wist en zich menigmalen voorgesteld heeft dat voorbijgaande is en eenmaal ontwijfelbaar zeker wegvallen moet. Het stoffelijk ligchaam, 't welk hij met zich omdraagt, en zoo vele zigtbare teekenen van verandering vertoont, beschouwt hij slechts als eene schille of bast, die noodzakelijk moet verbroken worden, indien hij daarvan ontslagen zal zijn, indien hij zijne eeuwige bestemming bereiken, den dag zijner nimmer eindigende gelukzaligheid zien zal. Hij zegt dikwijls tot zichzelven: voor

mij,

mij, dit weet ik, wanneer ik op mijne jaren zie, voor mij is de verhuizing uit dit leven, de dood, kort op handen; ik zal gewisselijk binnen weinig tijds mijne oogen reeds opgeslagen hebben in de onzienlijke wereld. De stille zucht zijnes harte, het vurig verlangen zijner ziele is ook in den stond zijner godsdienstige afzondering en ernstige bepeinzing derwaarts uitgestrekt: troostrijk en krachtig verheugend is voor hem de verwachting, dat hij aldaar zamenwonen zal met zijne vrome voorzaten en waarde nakomelingen.

De Man in jaren grijs geworden, indien hij zich in het godsdienstig geloof vroegtijdig gesterkt, de godvrucht zich hebbelijk gemaakt en grooten wasdom daarin bekomen heeft, ziet den plegtigen dag van zijne eigene uitvaart onbeschroomd, ja blijmoedig te gemoet; hij heeft zich tot dezelve zoodanig voorbereid, dat hij, de beurte des sterfens aan hem gekomen zijnde, zijne oogen voor al dit zigtbare gerustelijk toesluit, en zijnen geest vol vertrouwen beveelt aan God, zijnen Schepper, en Jezus, zijnen Zaligmaker. Ik weet, zal hij met eene hoorbare stemme zeggen, of, wanneer dit vermogen hem reeds ontvallen is, inwendig zich met blijdschap en verrukking herinneren; ik weet, in wien ik geloofd hebbe, en ben verzekerd, dat Hij magtig is, het mij toegelegde pand in veiligheid te bewaren. — Hij vader zijnde, en zijne kinders, door de godsdienstige opvoeding, hun gegeven, den weg des heils, het pad, 't welk ten eeuwigen leven leidt, getrouw bewandelende, zal de bedenking, dat hij hun den dierbaarsten schat, welke hun kan toegevoegd worden, nalaat, de hoogste blijdschap, de krachtigste vreugde in zijn bijna bezweken hart doen ontspringen; hij zal in dien tijd, in welken hij den meesten troost behoeft, de grootste vergenoeging, de sterkste opbeuring smaken, ja den avond des levens voor hem steeds stil, helder en bedaard vinden; hij zal zich, in het plegtige uur der scheiding en eeuwige vaarwelzegging, met het wederzien aan de andere zijde des grafs inwendig vervrolijken, en vol van hope en zalige verwachting zijn, hun namaals in de gewesten des lichts, werwaarts hij heenen gaat, bij hunne behoudene aanlanding aldaar, op eene voor ons nog onbegrijpelijke wijze, te verwelkomen.

De godvruchtige Grijsaard is zoo verre van den dood te vreezen, dat hij deszelfs komste, welke voor den onbedachtzamen en zorgeloozen de koning van verschrikking is, voor hem veranderd ziet in eenen bode van de heugelijkste tijding, in eenen verkondiger van ontslag, heil en vrede, ja dat hij somwijlen, wanneer de last des ouderdoms hem zwaarlijk drukt, of wanneer hij met ernstige gepeinzen op het eeuwige leven zich bezig houdt, vol van begeerte en verlangen is, dat zijn sterfdag spoedig kome en reeds verschijne, om een einde van al zijne smart te maken, en den ingang te openen tot hetgene hem

heen hoogst wenschelijk en meest bekoorlijk is; beschouwende hij den dood niet als het einde van alle leven en beweging, maar als het regte begin van het ware en volmaakte leven; de dag zijnes sterfens, weet hij, is niet de laatste dag zijnes levens, maar eigenlijk het aanbreken en de geboorte van eenen eeuwigdurenden dag, of van eenen dag, op welken nimmer avond en nacht volgt.

Voor elk oprecht Christen, en dus ook voor den vromen Grijsaard, die als zoodanig sterft, verstompt het Evangelie in het uur der scheiding geheel en al den prikkel des doods, en ontneemt het graf zijne akeligheid en verschrikkelijk aanzien: hij roept, vol van opbeuring, kloekmoedig uit: *ô Dood! waar is thans uw prikkel? ô Graf! waar is thans uwe overwinning?* Gode zij dank, die mij de overwinning geeft door mijnen Heere Jezus Christus! — Verrukkend, boven alles verrukkend zijn de vooruitzigten, welke de Godsdienst zulk eenen Christen doet erlangen in zijne laatste oogenblikken. De bewustheid van zijn geloof en deszelfs invloed op zijnen vorigen wandel is voor hem, niettegenstaande zijne gebrekkelijkheid en onvolmaaktheid, op het punt des doods eene troostvolle en krachtig versterkende gedachte; hij verwacht niet alleen de onsterfelijkheid en is met de hope op dezelve vervuld, maar hij beschouwt zich, door de toezegging in het Evangelie gedaan, als een erfgenaam des eeuwigen levens.

. . . . . O hoog-gelukkig sterven!
In 't doodsverderf het leven niet te derven.

A. D. V.
E . . . . . .

DE HEILLOOZE GEVOLGEN VAN HET INWILLIGEN DER JEUGDIGE DRIFTEN.

Eene Engelsche Geschiedenis.

Omtrent zeven jaren zijn er verstreken, sints ik het verzoek ontving, om bij het sterfbedde te komen van een' Vriend, aan wien ik hartelijk verknocht was, van zoo vroeg een' leeftijd, als ik in staat was zoodanig eene vriendschapsverbindtenis aan te gaan. Een tooneel van dien aard moet altoos aandoenlijk wezen, maar is het bij uitstek, wanneer de hoofdpersoon een hoog geacht voorwerp is, en gereed staat om over te stappen in dien nieuwen staat, waarvan wij ons geen denkbeeld kunnen vormen aan deze zijde des grafs.

Ik kwam ter verblijfplaatse van den medgezel mijner jeugd en den vriend mijner meer gevorderde jaren, met een hart, geslingerd en geschokt door die angstvolle aandoeningen, welke zulk een opontbod eigenaardig verwekken. De doodkranke voerde mij te gemoete: „ Ik heb, waarde CHARLES! „ om u gezonden, met oogmerk om aan uw toevoorzigt en „ bescherming aan te bevelen het voorwerp, mij het dier„ baarst en naast aan 't hart liggende: want, schoon mijne „ ziekte kort geweest is, gevoel ik, dat dezelve beslissend „ zijn zal — weinige uren levens slechts stel ik mij voor! Be„ loof mij derhalve voor mijnen dierbaren EDWARD die vriend „ te zullen wezen, welken zijn Vader zoo dikwijls zocht; be„ loof mij de leidsman te zullen zijn van zijne jeugd, de „ regelaar van zijn gedrag, en de aanspoorder tot die deu„ den, welke ten sieraad uws eigen levens strekken!"

Ik beloofde, aan de begeerte en wensch mijns Vriends te zullen voldoen, en EDWARD te behandelen met de verzochte vaderlijke genegenheid; hem op het stelligst verzekerende, dat ik in 't houden van toevoorzigt geen onderscheid zou maken tusschen zijn' Zoon en mijn nog éénig overgebleven kind. — Ik was eenigzins ontsteld op het vernemen, dat er eene afspraak en gemaakte schikking bestond met een' Koopman in *Londen*, en dat de mij aanbetrouwde kweekeling in het einde der volgende week aldaar verwacht werd; terwijl mijne eigene zaken, gevoegd bij een vrij grooten afstand van de Hoofdstad, mij buiten de mogelijkheid stelden om met eigen oog te waken op het gedrag des Jongelings. — Ik zal een gordijn schuiven voor het treurig tooneel, 't welk ten huize mijns Vriends volgde, dewijl ik niet voorgenomen heb een sterfbedde te beschrijven, maar eene schilderij op te hangen van de heillooze gevolgen, te dikwijls, helaas! ontstaande uit gebrek aan bedwang.

Op het nagaan van de nalatenschap mijns overleden Vriends, bevond ik, dat de Jongeling, mijner zorge toevertrouwd, elf duizend Ponden Sterl. stond te erven, en dat de uitgaven, staande zijne minderjarigheid, ten zijnen behoeve te doen, op honderd en vijftig Ponden St. bepaald waren.

Drie weken na de begrafenis mijns Vriends wachtte ik zijn' Zoon in de Stad op; deze had thans zijn negentiende jaar bereikt. Naardemaal alles, wat het geld betrof, tusschen den Koopman en mijn' Vriend, kort vóór diens ziekte, geregeld was, stond mij niets anders te doen, dan een geschikt Huisgezin te zoeken, waar ik den mij toevertrouwden Jongeling in den kost en ter woning mogt bestellen. — Dat het hem niet vergund was, ten huize zijns Patroons te verblijven, stond mij niet aan, voorziende alle de mogelijke slechte gevolgen, welke uit gemis van dadelijk toevoorzigt konden ontstaan. Ik bood eene vermeerdering van drie honderd Ponden St. aan,

in

In gevalle de Koopman hem ten dijnen huize wilde inneemen. Het antwoord op dezen voorslag kloek op dezen zelfsuurt ren, mij hoogst ongenegenen toonde: „ Al wildet gij mij drie „ duizend Pondtjes St. geven, ik zou niet kunnen zijnen „ van een regel, reeds voorlange door mij vastgesteld en „ gevolgd: want ik vind de zorge voor mijne eigene tarwijde „ Familie te over genoeg: in eenige voege verantwoordelijk „ te zijn voor de gedagingen mijner Kantoorbedienden, in „ eene zaak, die ik nooit op mij zal nemen. Daarenboven, „ wanneer mijne zaken in de Stad zijn afgedaan, ga ik naar „ mijn Buitenverblijf, waar ik met dingelijkene Vrienden „ den tijd dij." — Ik gaf hierop ten antwoord: „ Dit „ plan moge gewoonte en mode tot navolging hebben; „ doch het is van dien aard, dat voegelijkheid en verstan„ dig overleg het niet kunnen goedkeuren: want, terwijl gij „ het gezelschap uwer uitgelezene Vrienden Buiten geniet, „ kunnen uwe Kantoorbedienden zich alles veroorloven: ik „ zou zelfs denken, dat uwe eigene belangen gevaar loo„ pen, door dezen buiten allen toevoorzigt en bedwang „ te laten."

Alles, wat ik daaromtrent aanvoerde, maakte geene verandering in zijn plan. Dewijl ik geene kennis had aan eenig Huisgezin, van 't welk ik kon denken, dat iemand kamer en kost zou willen geven, maakte ik mijne behoefte door middel van de nieuwspapieren bekend, en bezorgde inwaard welhaast in een zeer gelegen huis.

Bij ons afscheid kwamen wij overeen, dat hij alle veertien dagen zou schrijven; aan deze afspraak voldeed hij omtrent een paar maanden, wanneer hij drukte in 't midden liep, als oorzaak van het niet meer houden der afgesproke schrijfbeurten; en ik verbeeldde mij, dat zijne brieven duidelijke merkteekens droegen van te onvredenheid over die beperking. Voor daarop waren zijn brieven vol klagten over het Huisgezin, onder welke zorge en opzigt ik hem gesteld had. Hij wis mij aan met herhaalde verzoeken om mijne toestemming, dat hij zou mogen verhuizen naar die woning, waar de overige Kantoorbedienden van Mr. T. 's middags aten.

Naardemaal ik niet min bezorgd was om 's jongelings geluk dan zijne belangen te bevorderen, gaf ik, in 't einde, mijne lang wederhouden toestemming tot die verandering van woonplaats, dewijl ik zeer in mijn schik was met den Heer en Juffrouw, bij welke hij inwoonde, en mij bekend had den den jongen Heer als een Vriend te zullen behandelen. Juist op den dag dat ik mijn toestemming gevestigd bij verzonden had, ontving ik er een van den Heer, met verzoek dat ik naar eene andere verblijfplaats voor mijn jongen Vriend wilde omzien; zulks ik een verdriet gevende van dien gedrag, als mij de grootste onrust baarde.

. Hoe ongelegen het mij kwam, wedor naar *Leiden* te gaan, besloot ik den volgenden dag derwaarts te trekken, en stelde aan den mij toevertrouwden Jongeling voor, de dierlijke gevolgen, welke op de door hem aangevangene levenswijze te wachten stonden. — Bij onderzoek naar het karakter der Personen in het huis, waar hij zoo gaarne zou inwoonen, bleek het mij, dat zij op een vrolijken en zeer kostbaren trant leefden, en gereedelijk duizend onvoegelijkheden over 't hoofd zagen in de bij hun inwoonenden, wanneer diez middelen genoegzaam toereikten om nu en dan eenig geschenk van aanbelang te doen. — Ik verklaarde hem, op het ontvangen dezer kundschappe, dat hij nimmer in dit huis zou komen, dan alleen als gast. Ik had het geluk om iets te vernemen van eene andere Familie, waar een gezelschap, 't geen zonder opspraak was, zamenkwam. Ik wist, dat hij tegen dit huis niet kon hebben dat het te stijf en te somber was; bemmelijke *vrolijkheid* was er aan de orde van den dag. Hier bezorgde ik *mijn' Kweekeling*.

Boven het geld, door zijnen Vader bestemd, zond ik hem een en andermaal een Briefje van vijf Ponden St.; dan desniettegenstaande trok hij zoo menigmaal op mij, dat ik in 't einde genoodzaakt was, betaling te weigeren. Geen volle twaalf maanden had hij daar gewoond, of ik had op nieuw het ongenoegen van te vernemen, dat zijn WAARD moest verhuizen, daar zijne dure huis komen en andere ongeregeldheden het onmogelijk maakten hem langer te huisvesten.

De buitensporige loopende rekeningen werden mij door verscheide winkeliers ook ter hand gesteld; uit eene herberg onder andere een van negen- en-vijftig P. St. Ik ontdekte daarbovenen, dat hij groote geneigdheid tot het spel had, en overtuigde mij elke ondeugd, helaas! thans naar de mode. Ten dien tijde naar *Leiden* te reizen, was mij volstrekt ondoenlijk. Ik schreef den Heer, bij wien hij op 't kantoor was, om zijn WAARD een verblijf in een geschikt huis te bezorgen; dezen verzoekende, hem tot eene andere levenswijze aan te manen, en over de tegenwoordig gehoudene te bestraffen.

Op mijn schrijven, over een zoo belangrijk onderwerp, kreeg ik van Mr. T. enkel ten antwoord, dat hij 't zelve aan mijn' jongen Vriend had laten lezen, die hem daarop verzekerde, dat hetgene ik ondeugden noemde, niets anders waren dan de kleine dwaasheden, der Jeugd zoo eigen. Hij voegde er bijvens, dat hij niets wettende ten laste van het Gezin, waar zijne andere Kostgenooten gewoon waren te eten, beslisbiking gemaakt had, dat WAARD daar zijne huisvesting zou nemen. Ten slot voegde hij er bij, dat de Jongeling zeer in zijne zaken paste, en hij geloofde dat ik tegen hem voorgekomen was door verscheide vertellingen, mij ten dienste opzigte gedaan.

Dan

Dan het veelvuldig trekken op mij, en de veelvuldige rekeningen mij gezonden, waren zeker niet onder de opgevatte voorvoordeelen te rangschikken, maar daadzaken. Het voldeed mij echter te vernemen dat hij op de zaken lette, en ik wilde zijne buitensporigheden aan de bedachtloosheid der Jeugd toeschrijven.

Een volgende brief van zijne hand berigtte mij zijne ongesteldheid. Ik schreef hem terstond, dat hij over zou komen, en ten mijnen huize beproeven, of de lucht van zijne geboorteplaats ook te zijner herstelling zou dienen. — Hij kwam; dan hoe zeer was ik ontsteld op het gezigt van de verwoesting, door een losbandig leven in zijn gestel te wege gebragt! In stede van die mannelijke en rustige houding, waarmede hij het land verlaten had, en een gelaat, waarop de gezondheid gloeide, zag ik een vermagerd Jongeling, gebukt onder den last van zwakheid, met een aangezigt, t' geen op een doodshoofd geleek. Eene oorspronkelijk goede lighaamsgesteltenis echter, gepaard met eene onthoudende levenswijze en het gebruik van gepaste geneesmiddelen, bewerkte in een half jaar zijne herstelling. Hij ging daarop weder naar dien verpestenden dampkring, waar ziekte en bederf op de jeugdige krachten azen!

Niet zelden heeft een ernstig ziekbedde eene heilzame genezing voor de ziel opgeleverd; en ik vleide mij met het *denkbeeld, dat ook mijn* EDWARD *de gezegende uitwerksels daarvan zou ondervinden. Ik onderhield* hem over zijne vorige buitensporigheden met al de zachtheid eens medelijdenden Vaders, en, op verzekering van beterschappe, beloofde ik zijne schulden te zullen betalen.

Ijdele hoop! broeiende, maar onvoldane verwachtingen, enkel ingeboezemd om des te erger bedrogen te worden! want op het oogenblik, dat hij naar het tooneel van buitensporigheid terug keerde, zette hij paal noch perk aan zijne verteringen. Van mij verworven hebbende, dat ik in de voldoening zijner schuldeischeren stemde, scheen hij zulks aan te merken als een vrijbrief om zich op nieuw en dieper in schulden te steken. In 's ganse werd vermaaknemen en losbandig leven zijn éénig bedrijf. Herhaalde brieven van Mr. T. behelsden de bitterste klagten over EDWARDS gedrag.

Schoon ik op een vrij verren afstand van *Londen* woon, ben ik nieuwsgierig, wat daar omgaat, en vervoeg mij alle morgens in het koffijhuis, om het nieuws van den dag te vernemen. Omtrent een jaar nadat mijn kweekeling weder naar *Londen* vertrokken was, vatte ik een nieuwspapier op; mijne aandacht werd getrokken door eene Bekendmaking, waarin zijn Persoon op het allernauwkeurigst beschreven was. De aandoening, welke mij op dat oogenblik bevingt, is onmogelijk te beschrijven, wanneer ik las, dat de aangeduide Persoon een wansch-

Briefje op een Bankier, ter waarde van vijf honderd Ponden St., gemaakt had. — Ik verliet het koffijhuis in de grootste ontroerenisse, die gedacht, doch niet beschreven kan worden. Onmiddellijk nam ik een postchais op *Londen*, en snelde daar heen. Mijn oogmerk was, een aanbod te doen ter betalinge van de som, en wat meer gevorderd mogt worden, indien de ongelukkige EDWARD de kans om te vlugten mogt bekomen hebben: maar al mijn pogen was vruchteloos: het vermoeden was zoo sterk, dat hij de aangeduide Persoon ware, dat men hem in hechtenis had genomen.

Op het oogenblik van het vernemen dezer tijding, wist ik, dat het onmogelijk ware, het lot, 't geen hem over 't hoofd hing, af te weren: ik besloot nogtans alles te beproeven, hoe weinig hoops mij toeflikkerde. Nooit zal ik vergeten de aandoeningen, welke mij bevingen, toen ik voor de deur der gevangenisse stond; met moeite stamelde ik zijn' naam uit; mijne knieën stietten tegen elkander; mijn oog verdonkerde, en mijn geheele gestel beefde. — Wanneer men hem mijn' naam bekend maakte, hoorde ik hem zeggen, dat hij van niemand kon of wilde gezien worden: dan ik was reeds tot de deur van zijne gevangenkamer doorgedrongen, en greep den ongelukkigen Jongeling in mijne bevende armen.

Een geweldige tranenvloed bragt eenige verligting toe aan de aandoeningen, door berouw en leedwezen ingeboezemd; wanneer hij, met een oogslag, die steeds in mijn geheugen zal geprent blijven, uitriep: „ ô Gij, meer dan een Vader! „ Ach! mijn beste en dierbaarste Vriend!" — „ Hoe," voer hij voort, met zijne hand op zijn voorhoofd wrijvende, „ hoe kon ik ooit verwacht hebben, u in eene zoo jammervolle plaats te zullen ontmoeten, na de wetten des lands „ geschonden, de hand des geregts getard, en het schandelijkst lot in den mond geloopen te hebben!" ....

Het was toen te laat om eenigen heilzamen raad te herhalen. Ik zocht daarom de ontroerde zielsgesteltenisse te doen bedaren, echter niet door hem valsche vleijende vooruitzigten te schilderen, of de minste hope van levensbehoud te schenken. „ Indien mij vergiffenis wierd aangeboden," voerde hij mij te gemoete, toen ik hem verklaard had, dat deze niet te wachten was, „ op dit oogenblik, ik verzeker u dat ik dezelve „ zou weigeren aan te nemen; want wat is het leven voor „ hem, die zijne eer verloren heeft? — Ik moet gewis laag „ en snood van natuure geweest zijn, anderzins had ik nooit „ uwen trouwen raad verworpen, of doof geweest voor uwe „ herhaalde aanmaningen. Ik was geheel bedorven! — Nogtans, Mijnheer! heb ik oogenblikken van berouw gehad; „ vele zijn de uren, van mij in tranen doorgebragt; maar ik liet „ mij te ligt door uitjouwing daarover bewegen, door de „ zoodanigen, die zich mijne Vrienden noemden. Noch tot

„ drin-

„ drinken, bank zou spelen voelde ik hamer eenige neiging; maar
„ ik ward tot beiden vervoerd, door de begeerte om te doen
„ gelijk andere jonge lieden van mijne jaren deden; en wan-
„ neer ik aanzienlijke sommen gelds verloren had, deed mij
„ het verlangen om het te herwinnen, nieuwe en hagchelijke
„ kansen wagen. De Fortuin scheen vermaak te scheppen om
„ van mij een slagtoffer te maken: want ik verloor meest al-
„ tijds, en daar ik mij buiten staat bevond om zelve stipt te
„ betalen, was niet alleen mijne beurs ledig, maar ik verloor
„ mijn crediet. Aan zeker Heer, in het westeinde van de
„ Stad, was ik ten laatste vijfhonderd Guinjes schuldig. Hij
„ vorderde dezelve op de dringendste wijze; en, op het heil-
„ loos oogenblik van gekwetste eer, gaf ik hem het valsche
„ Bankbriefje. — — Op het oogenblik dat ik dezen ver-
„ haasten en slechten stap gedaan had, voelde ik al het snoo-
„ de dezes bedrijfs, schreef u een Brief, mijn geval ten
„ volle vermeldende, en meende mij toen weg te maken. In
„ de verbijstering, waarin ik was om te ontvlugten, vergat
„ ik dien Brief op den post te geven; zoodat ik, in spijt mij-
„ ner voorzorge, door de beschikking der Voorzienigheid,
„ mij blootgesteld vind aan de verdiende straffe. — Ik heb,
„ Mijnheer! thans niets anders te doen, dan u te verzoeken,
„ dat gij voor mij uwe gebeden opzendt tot dat gemelde
„ Wezen, wiens gunstbetooningen ik zoo dikwijls misbruikt,
„ doch 't welk ik, te midden van alle de ondeugden, waar-
„ toe kwade voorbeelden mij vervoerden, steeds geëerbie-
„ digd heb!"

Dit zeggende, bezweek zijne stem; hij barst wederom in een tranenvloed uit; de mijne vloeiden niet minder, schoon het mij voldeed, hem in die gemoedsgesteltenisse te vinden. — —

Eindelijk naderde de dag, op welken zijne ellenden een einde stonden te nemen, en hij zijn leven zou opofferen aan de Wetten door hem overtreden, wanneer de Geregtigheid voldoening zou ontvangen voor de misdaad, en Medelijden het altaar met tranen zou besproeijen!

Ik had herhaalde teugen gedronken uit den beker der droefenisse; — Kinderen, die ik beminde, verloren, eene Echtgenoote, die ik aanbad, was mij ontrukt; ik had den Vriend mijner jeugd, den Vader van den ongelukkigen zoWARD, in 't best zijns levens een grave begeleid! — Deze waren zware beproevingen voor een zeer aandoenlijk hart; doch zij waren niet, in vergelijking met hetgene ik toen gevoelde. Maar er is eene soort van smerten, die zoo verre alle uitdrukking tarten, dat het een bewijs van zwakheid is, de beschrijving daarvan te ondernemen. Dit was mijn geval, op dien heilloozen morgen, wanneer ik den Zoon van den man, dien ik hoogst geacht en meest bemind had, de strafplaats zag optreden, omringd door een ongevoeligen hoop volks, welks ge-

geſchreeuw het gevoel van ſchande geheel te verdubbelen? — Hier laat ik het gordijn vallen voor de ontknooping dezer gebeurtenisſe, die zelfs, na het verloop van tijd, mijn hart ten diepſte wondt. — Dan, mogt de Geſchiedenis van den ongelukkigen EDWARD een ſchouwſpiegel weezen voor de dikwijls onbedachte en buitenſporige jeugdt.

HENDRIK DE VIERDE EN MADAME DE GUERCHEVILLE.

HENDRIK DE IV, Koning van *Frankrijk*, wiens zwak voor de ſchoone kunne bekend is, blaakte in heftige liefde tot Madame DE GUERCHEVILLE, eene beroemde zedige Schoonheid. Zij ſloeg alle zijne aanzoeken beſtendig af; en nogtans, zoo veel krachts heeft de deugd op zielen, niet geheel aan de ondeugd overgegeven, dat hij haar tot Hofdame zijner nieuwe Koninginne benoemde.

Koning HENDRIK, kort daarna in de nabuurſchap van haar Kasteel jagende, liet haar weten, dat hij 's avonds bij haar zou komen eten en zijn nachtverblijf ten haren huize nemen. — Zij deed hem ten antwoord toekomen, dat zij alle mogelijke zorge zou dragen voor het wel ontvangen en onthaelen zijner Majeſteit.

HENDRIK DE IV, wel voldaan over dit antwoord, kwam met den avond te *Roche Guion*; hij vond Madame DE GUERCHEVILLE, ſchoon als een Engel, zeer bevallig gekleed, hem opwachtende beneden aan den trap des Kasteels, omringd door alle hare bedienden. Zij nam de kaars uit de handen van een derzelven, en geleidde den Vorst naar de fraaiſte kamer van haar huis. Na eenigen tijd in een beusch en vriendelijk onderhoud met hem doorgebragt te hebben, ging zij heen. De Koning veronderſtelde, dat zij op 't een of ander de noodige bevelen was gaan geven.

Kort daarop werd de avondmaaltijd opgedischt; maar zij verſcheen niet aan tafel. De Koning zond iemand tot haar af. Hij kreeg de boodſchap, dat Madame zoo even in de koets gegaan en weggereden was. Dit vernemende, liet de Koning haar achterop rijden, om de reden te vernemen, dat zij het Kasteel verlaten had.

De bode kwam terug met het antwoord: „Een Koning behoort overal, waar hij is, meester te wezen; ik voor mij wensch altoos vrij te zijn, waar ik ben." — Koning HENDRIK reesde 's anderen daags 's morgens vroeg op, en begaf zich naar *Parijs*, wel teleurgeſteld, maar echter over de wijze dat teleurſtellinge voldaan.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

DE GEZELLIGE PLIGTEN DER VROUWEN.

Zij, die de Sekse enkel als fraaije beelden aanmerken, ten sierade hier geplaatst, bezitten van derzelver hoedanigheden of strekkinge slechts een onvolkomen denkbeeld. Niets meer zijn zij, naar de meening van sommigen, dan schoone bloemen, bestemd om in de eenzelvigheid der Nature eenige verscheidenheid te brengen. Dit alles kan waarheid zijn; doch de Vrouwen behoorden door zulke oppervlakkige pligtplegingen zich dus niet om den tuin te laten leiden, die, terwijl zij schijnen te vleijen, de sekse slechts verlagen. Te velen worden er reeds gevonden, die, met de bekoring van slechts één zintuig zich vergenoegende, van alle andere bemoeijing, behalve die van aan de oogen te behagen, schijnen te hebben afgezien.

Tot geheel andere oogmerken, intusschen, werden de Vrouwen bestemd; tot een veel edeler doel werden zij voorzeker geschapen, dan om alleen eene voorbijgaande vertooning te maken. Hare bevalligheden zijn slechts de aankondigingen van veel meer bekorende hoedanigheden. Alle deze onder de schoonheid te bevatten, is zoo veel als haar te verlagen, en met hare afbeeldingen haar in den zelfden rang te plaatsen. Zij, die alleenlijk schoon zijn, mogen in een gezelligen kring schitteren; doch iets meer dan schoonheid wordt er vereischt, om eene Vrouw gelukkig te maken voor haarzelve, en aangenaam voor die met haar verkeeren.

Onder redelijke wezens behoorde de gezellige verkeering zich niet enkel te bepalen tot de voorstelling van den persoon, of tot de beuzelachtige statelijkheden, door veinzerij of trotsheid ingevoerd; alle verkeering, die niet ten oogmerke heeft ons beter te maken, maakt

ons slechter. Indien de Vrouwen, die de geest der gezelligе verkeeringe met regt verdienen genoemd te worden, met hare persoonlijke bevalligheden een geoefend verstand en welgesteld hart zamenpaarden, zijzelve niet slechts, maar ook hare bewonderaars, zouden, zoo doende, de navolgers der deugd worden; en, gelijk zij haren geest tot deszelfs bevoegde hoogte opvoerden, zouden er de Mannen naar evenredigheid te beter door worden.

De heerschappij der schoonheid, die zij bezitten, werd haar slechts ten nutte des menschdoms in 't algemeen gegeven. De Man, tot ondernemingen, welke dapperheid vorderen, geboren, bezit eigenaardig eene zekere ruwheid in zijn gestel, welke de andere sekse alleen in staat is te temperen. De vrouwelijke manieren, niet minder dan hare bevalligheden, bezitten iets, 't welk des mans onbesuisde driften bedwingt, en die onstuimigheden in zijne ziel tot bedaren brengt, die anders te hevig zouden kunnen worden, om zich onder bedwang te laten brengen.

Wierd de Man buiten de verkeering der Vrouwen gesloten, een geheel ander schepsel zoude hij wel spoedig worden dan hij nu is. De zorge, die hij draagt, om bij haar in gunst te staan, beschaaft en verzacht de ruwheid zijner geaardheid. De blijgeestigheid der schoone sekse dient tot een tegenwigt voor des mans ernsthaftigheid; en niet slechts minder gelukkig, maar ook minder volmaakt zoude hij zijn zonder deze gemengde verkeering.

Hij, die voor de zoetigheden der verkeeringe met Vrouwen ongevoelig is, is zelden een vriend van het menschdom; zulk eene onmeegaande hardvochtigheid behoudt hij in zijn gedrag, als zelfs zijne deugden gevaarlijk maakt. Nooit zouden de groote hoedanigheden van KAREL DEN XII de rust van Europa gestoord hebben, indien die Vorst meer omgangs had gehad met Vrouwen, die alleen in staat waren om de woestheid zijner natuurlijke geaardheid te verzachten.

Indien aldus de Mannen hunne meer beschaafde deugden aan de andere sekse zijn verschuldigd, de Vrouwen, daarentegen, hebben den omgang met Mannen noodig, om hare geaardheid te doen schitteren, en dezelve uit eenen staat van vadzige verwaarloozinge op te wekken, aan welken zij zich zouden kunnen overgeven, indien

zij

zij door eene natuurlijke zucht om te behagen niet genoopt wierden. Deze zucht verhoogt de ſchoonheid harer gelaatstrekken, de bevalligheid van haren gang en de lieftaligheid harer ſtemme.

't Zij ſprekende, wandelende of lagchende, ſchijnen de Vrouwen onder den invloed te ſtaan van eene andere achtgevinge dan alleen op zichzelve; waaruit wij mogen beſluiten, dat het, in zekeren zin, de Man is, die zelf aan de ſchoonheid bevalligheden bijzet, en het meesterſtuk der nature verhoogt.

't Is aldus dat de ſekſen zich behoorden toe te leggen om over en weder elkander te volmaken. De mannelijke moed der eene wordt door de toegevende zachtheid der andere getemperd, die, op hare beurt, eene zekere mate van ſtandvastigheid van dien moed overneemt, welken zij moet beteugelen. De denkbeelden der Mannen nemen in de gemengde verkeering eene bevalliger buigzaamheid aan, terwijl die der Vrouwen alle hare ligtzinnigheid en veranderlijkheid verliezen. De onderſcheidene hoedanigheden van beiden wegen aldus elkander op; en uit dit mengſel ontſtaat eene gelukkige eensgezindheid, welke beiden eenen hooger graad van volmaaktheid doet bereiken.

Het verſchil, welk men tusſchen de verſtandsvermogens der ſekſen ontwaar wordt, zou men mogen vergelijken bij 't gene wij tusſchen hare ſtemmen bemerken; veeleer behoort het eene liefelijke welluidendheid dan een knarſend wangeluid voort te brengen. Indien de Mannen te veel gezetheids op hunne gevoelens bezitten, het dient alleenlijk om met de zulke te meer overeen te ſtemmen, die in een ander uiterſte van kieschheid loopen. Doch de eene ſekſe werd nooit beſtemd om de andere te onderdrukken. Eensgezindheid tusſchen haar doet hare voordeelen wederkeerig worden; en de belagchelijke geſchillen over de meerderheid zijn beleedigende voor de natuur, en eene ondankbare vergelding van hare weldadigheid.

De ſekſen werden beſtemd om vrienden, niet om wedijveraars te zijn, om nu niet te ſpreken van over en weder den meester te ſpelen. Elkander in ſlavernij te brengen, is een misbruik van magt; en de verkeering van 't gene zij meest bekoorlijks bezit te berooven, is zoo veel, als haar beestachtig onſtuimig, of beuzelachtig ſmakeloos te maken.

De bewoners van het Oosten, eene dierlijke drift met een onverlicht verstand zamenparende, beschouwen de schoone sekse als eene gevaarlijke mededingster, tegen welke alle middelen van zelfverdediginge moeten te werk gesteld worden. Uit vreeze van zelven te zullen gevangen genomen worden, houden zij haar opgesloten. Zij verbeelden zich, dat eene Vrouw te beminnen, in kracht zoo veel beteekent als haar slaaf te worden.

Van hunne eigen jaloersche dwingelandije zijn deze heerschzuchtige meesters de eerste slagtoffers geworden. Tot het leiden van een afgezonderd en zorgvol leven, te midden van hunne schoone slavinnen, gedoemd, hebben zij verstandelijk gevoel vruchteloos gezocht. Verstandelijke vermaken worden alleen gevonden alwaar vrijheid heerscht, en vlieden die verkeering, welke op de wetten zulk eener onregtvaardige ondergeschiktheid is gebouwd. Deze lieden zouden het mangel aan kieschheid door ongeoorlofde vrijheden wel willen vergoeden; doch dit verdrukt slechts hunne rede, en dient tot ontluisteringe van de vermogens, door de natuur hun geschonken.

Vele moeite kostte het, indedaad, in de dagen der Ridderschap, de gunst der Vrouwen te verwerven, wanneer de Mannen, om haren goedkeurenden oogslag, en, ten blijke daarvan, een Lint te verkrijgen, de grootste gevaren, en dikmaals hun leven, in de Tournooispelen waagden. Minder moeite is er thans aan vast, om der goede gunste der bevallige sekse zich in te dringen. Onverzaagdheid, of grootheid van ziel, is nu niet meer het middel, om de gelukkige gunstelingen der schoone sekse te worden; oppasende believing, losse pligtplegingen en slaafsche nabootsing zijn genoeg, om de goedkeuring der gebrekkig oordeelende schoonheid te verwerven. De Vrouwen, zich in aanhoudende verstrooijing toegevende, voor welke zij niet bestemd zijn, hebben eene driftige zucht voor beuzelingen zich aangewend, en zotskappen in derzelver dwaasheid versterkt, door hen met hare bescherming te verwaardigen. Tot zoo verre hebben zij de Mannen weggesleept om harer grilligheden ten dienste te staan, dat beider aandacht bij de zelfde verwijfde ligtzinnigheden zich geheel en al schijnt te bepalen. De tegenstelling, door de natuur verordend, wordt niet meer gehandhaafd, en de beide seksen vinden over en weder in elkander niets

anders, dan eene teederheid, onbekwaam om elkanders gebreken te verbeteren.

De Vrouwen zijn thans eene ſoort van bezielde afgoden geworden, wier daden hare aanbidders geleerd hebben na te bootſen. Met ruime handen heeft men haar den wierook der vleijerije toegezwaaid, voor welken hare deugd maar al te dikmaals ten loon diende. Den hemel heeft men in hare oogen gevonden; leven en dood worden in hare handen geſteld; en alle de kracht der welſprekendheid heeft men uitgeput, tot het doen voortduren van deze belagchelijke afgoderije, welke alleenlijk dient, om haar, omtrent welke dezelve wordt geoefend, te ſlechter te maken. De ondeugd groeit aan, en dreigt zelfs de gezellige verkeering. Het hart gevormd, noch de gevoelens van haar, wien wij trachten te behagen, geleid hebbende, is deze zucht verderfelijk geworden, en hare bevalligheden dienen alleenlijk om ons te bederven.

Dat dan de Vrouwen die trouwelooze aanbiddingen verachten, welke het verderf van hare ſekſe, en eene oneere voor de andere zijn. Geſchapen als zij zijn om bemind te worden, en het vermaak eener geregelde verkeeringe uit te maken, laten zij haren tijd niet ſpillen in die valſche onſtuimige vermaken, noch hare uren kwisten in het gezelſchap van dat ijdelzinnig ſlag van Mannen, die haar telkens nahunkeren. Hare bekoorlijkheden, omdat ze zeldzamer worden ten toon geſpreid, zullen daarom niet te minder indruks maken. Onder de bewoners van het Oosten zoude ik, indedaad, niet willen leven, die hunne Vrouwen buiten de verkeering ſluiten; doch tevens ben ik niet vreemd van de gedachte, dat het met de zedigheid der ſekſe beter zou ſtrooken, minder gezien te worden dan nu het geval is. Zij behoorden de ſchaduw te zoeken, en niet aan het oog van elkeen' zich te vertoonen. Dusdoende, zou haar gezelſchap uitgelezener vermaak geven, en duurzamer uitwerking hebben.

In het gewoel der wereld worden de zeden ligtst bedorven; en ik zou der ſchoone ſekſe raden, hetzelve te vermijden, even als zij zich voor eene beſmettende lucht wachten. Ten haren, zoo wel als ten onzen voordeele, intuſſchen, zou het dienen, dat zij in alle ſtille, uitgezochte gezelſchappen zich lieten vinden. Voor beide ſekſen zou de deugd er hare rekening bij vin-

den. Het verſtand der Mannen zou aldaar, zonder ontzenuwd te worden, beſchaafd worden; en de ſchoonheid zou aldaar die begaafdheden zich eigen maken, die de hare zouden doen toenemen, en op anderen een duurzamen indruk maken.

De Vrouwen kunnen als de ziel der gezellige verkeeringe worden aangemerkt, en haar zulk eene gedaante, als zij willen, doen aannemen. Veranderingen vallen er voor ten Hove, naar gelange van het karakter der Vrouwen, die er 't meest ſchitteren. Zij zijn niet ſlechts het ſchitterend ſieraad der verkeeringe, maar als het eerſte beweegrad, hetwelk alle de overige deelen des werktuigs in beweging brengt. Het bewind van zaken en de onderſcheidene regeringsposten zijn wel *in* de handen van Mannen; doch deze ſchikking *dient alleenlijk* ten bewijze van de meerderheid der ſchoone ſekſe. *Wij* allen worden meer door drift dan door de rede beſtuurd; en, in welke handen de magt ook geplaatst zij, dezelve ſtaat altijd ter beſchikkinge van de zulken, die wij beminnen. Ik weet niet of dit eene zwakheid zij; dit zoo zijnde, is zij evenwel op de natuur gegrond. De Mannen mogen regeren, de Vrouwen evenwel gebieden; en daar de eerſten met de zinnebeelden van magt bekleed zijn, zijn zij meestal niets meer dan eene ſoort van tweede oorzaken, en ontvangen alleen haren aandrang ter werkinge van de laatſten.

Geen gebrek is de kracht der ſchoonheid, indien hare bezitters de kunst verſtaan om die ten meesten voordeele te doen dienen. Indien zij dezelve ſlechts in haren voegzamen kring deden werken, zouden zij zoo wel voor zichzelve als voor anderen tot nutte leden der zamenlevinge kunnen verſtrekken. De ſchoone ſekſe is met eene vlugheid begaafd, door welke zij oogenblikkelijk *dingen* bevat, die de mannen ontſnappen; dikmaals *is zij* voor dezelfde dapperheid vatbaar, die den kloekſten held bezielt. Dikmaals ſteeg een Land ten hoogſten top van glorie, wanneer het onder vrouwelijk bewind ſtond. Bij ongeluk hebben de Vrouwen geen gevoel van haar eigen vermogen. Nutteloos leggen zij haar geheele leven aan beuzelachtige ſchoonheid te koste, tot welke *zij* niets kunnen toevoegen, en doen geene moeite om verſtandsvermogens aan te kweeken, in ſtaat om de ſchoonſte indrukſels te ontvangen. Haren jongſten zucht lozen zij, niet zoo zeer om het verlies van het leven, als

om

om het verlies van hare ſchoonheid. Gelukkig waren zij, indien zij konden overtuigd worden, dat dán alleen de ſchoonheid eene duurzame opmerking trekt, wanneer zij met een geoefend verſtand gepaard gaat. Zelden heeft de Natuur ſchoonheid dan tot heilzame doeleinden geſchonken. Welſmakend zijn gemeenlijk de vruchten, naar gelange van de levendigheid van kleur en waſem. Een ſchoon mensch, door ondeugd vermaard, ſchijnt, derhalve, een wonderverſchijnſel in de natuur, of een opſtand tegen hare grondregelen te zijn.

Indien de Vrouwen zichzelve op prijs wisten te ſchatten, nimmer zouden zij geſtadig in den zelfden kring van dwaasheden rondloopen, in welken wij haar zich telkens zien bewegen. Wanneer zij van hare eigen bekwaamheden een zoo laag denkbeeld hebben opgevat, zullen weinige zich tot den rang verheffen, in welken zij oorſpronkelijk geplaatst werden. Zullen wij daden van edelmoedigheid verrigten, dan behooren wij onszelven eene voegzame achting toe te dragen; en, terwijl wij anderen behulpzaam zijn, het uit een beginſel te doen van bewustheid van eigen waarde. Het verſtand, eigenlijk geſproken, bepaalt zich niet tot de ſekſe; tot de nutſte doeleinden behoorde deze waarheid bij herhaling te worden ingeprent.

Laat dan de ſchoone ſekſe aangaande hare voorregten en haar vermogen behoorlijk onderrigt worden. Dikmaals gaven ons de Vrouwen voorbeelden van de verhevenſte deugden; voorbeelden, te krachtiger, naar gelange zij ons ongevoelig ter navolginge uitlokken. De Mannen zijn altoos zoo als hunne ſchoone wederhelften willen hebben dat zij zijn zouden. Het ſtaat in hare magt, de verkeering van ondeugd tot deugd te neigen, en aan het menschdom de gedaante te geven, die zij willen dat het zal aannemen.

De noodzakelijkſte deugd, en die aan eene Vrouwe den meesten invloed geeft, is de zedigheid. Zoodanig eenen invloed oefent die beminnelijke hoedanigheid op de trekken van haar gelaat, op hare houding en op haren geest, dat, waar deze ontbreekt, alles ons aanſtoot geeft. Zij maakt het punt van eere uit bij de Vrouwen, gelijk moed en kracht van denkvermogen het bij de andere ſekſe doet. Gelijk het tot heil der zamenlevinge word vereischt, dat de Mannen met dapperheid

begaafd zijn, om zich tegen aanvallen van buiten te verdedigen, even noodig is het, dat de Vrouw zedigheid bezitte, om de zamenleving binnenshuis vreedzaam en belangrijk te maken.

Onze voorzaten, wien niet minder gezond verſtand dan hunnen nakomelingen was ten deel gevallen, rangſchikten alle andere deugden onder eene van deze twee beiden: dapperheid bij den Man, en kuischheid bij de Vrouw. De Ridder velt zijnen kampioen; de Vrouw wederſtaat den toeleg op hare eerbaarheid!

Van het punt van eere bij de Mannen te ſpreken, behoort tot mijn plan niet; doch in de ſchoone ſekſe wordt het met regt in de kuischheid geſteld. Mangel aan deze deugd doet alle de overige verdwijnen. Wanneer eene Vrouw de palen dezer deugd eens *is te buiten gegaan*, laat zich bijkans geene buitenſporigheid *denken*, voor welke zij niet vatbaar is. Gelukkig, indedaad, dat, onder ons, het getal van deze gering is, in vergelijking van de zulke, die op hare eere zijn geſteld! Zucht tot kuischheid ſchijnt dezer ſchoone wederhelft der ſcheppinge te zijn aangeboren; en 't is niet dan na herhaalde overtredingen, dat dit dierbaar inſtinkt geheel kan vernietigd worden. Zij, die hare eere verzaakt hebben, verdienen niet meér onder de ſekſe gerangſchikt te worden, als hebbende de voornaamſte vrouwelijke deugd vaarwel gezegd; van haar mag men verwachten, indien zij niet reeds in dat geval zijn, dat zij welhaast elke andere deugd zullen verliezen.

Elke hoedanigheid of begaafdheid eener Vrouwe behoorde het merk van eerbaarheid te dragen: vernuft, vrolijkheid, boert, alles behoorde onder het bewind te ſtaan van vrouwelijke welvoegelijkheid; en alwat van vinnigheid het kenmerk vertoont, behoorde *zorgvuldig* vermijd te worden. Het is de ware glorie der Vrouwen, dat van haar weinig wordt geſproken; zijnde hierin het tegengeſtelde der Mannen, die in 't openbaar hunne taak volvoeren. De Vrouwen, indien ik zoo moge ſpreken, behoorden achter het gordijn hare rol te ſpelen; nimmer behoeven zij aan 's volks lof of laster zich bloot te geven, uitgezonderd wanneer bijzondere omſtandigheden het in 't openbaar verſchijnen noodzakelijk maken; en wanneer dit gebeurt, behoeven zij, in het volvoeren van haar werk, voor de uitſtekendſten onder de Mannen niet onder te doen. HYPATIA, PULCHERIA,

RIA, SOPHIA, ATHENAIS, MARGARETA VAN VALDEMAR, BLANCHE *van Kastilie*, ELIZABETH *van Engeland*, en meer andere Vrouwen, bezaten allen eene grondige kennis van de Regeringskunde, en ſommigen van haar herſtelden de misſlagen van voorgaande Vorſten. CATHARINA, de Gemalin van Koning JAN *van Navarre*, moet hare eigen meerderheid diep gevoeld hebben, toen zij tot haren Gemaal zeide, dat, indien hij CATHARINA, en zij JAN geboren geweest ware, zij nooit *Navarre* zouden verloren hebben.

Weinig bedrevenheids in de Geſchiedenis is er noodig, om zich voorbeelden van kloekmoedigheid bij de ſekſe te herinneren. Te *Rome* zien wij eene CLELIA te paard den Tiber overzwemmen, te midden van een hagelbui van pijlen, op haar geworpen om hare vlugt te beletten. Toen die ſtad onder het gezag der Tienmannen bezweek, had de dochter van HORTENSIUS moeds genoeg, zonder eenige andere hulp, met ware welſprekendheid ter verdediginge van hare landgenooten in de bres te ſpringen. Toen een dwingeland van twee lieden hoorde verhalen, van wien openlijk werd gezegd, dat zij gelukkiger dan hij waren, en beſloten had, door een wreeden dood een einde te maken aan hun geluk, greep ARRIA (zoo heette de echtgenoote des benijden mans) moediglijk den dolk, en, eerst haarzelve het hart doorſtooten hebbende, bood zij dien haren echtgenoot PÆTUS aan, zeggende: „ PÆTUS! het doet „ niet zeer."

Mevrouw VILACERSÉ, om nu van andere voorbeelden uit de Oudheid te zwijgen, vertoonde in hare jongſte oogenblikken eene verhevenheid van ziel, waarvan men in de registers der Koningen zeldzaam de weêrgae vindt. In den bloei der jeugd en ſchoonheid, lag zij, door den misſlag haars wondheelers, die, in ſtede van eene bloed-, haar eene ſlagader had geopend, op hare legerſtede, met den dood worſtelende. „ Ik beſchouw u niet," zoo ſprak zij, „ als iemand, wiens misſlag mij het leven „ heeft gekost, maar als eenen weldoener, die mijne „ intrede in de gelukzalige onſterfelijkheid heeft beſpoedigd. Maar, vermits er de wereld misſchien anders „ over zal oordeelen, heb ik in mijnen uiterſten wil „ zorge gedragen, dat gij buiten uw beroep rijkelijk „ kunt beſtaan."

Dusdanig eene verhevenheid van ziel wordt niet in een

een oogenblik verkregen; zij moet het gevolg zijn van eene lang aanhoudende deugdsbetrachtinge; en het leven van zulk eene Vrouwe zou overvloediger lessen van gedrag kunnen opleveren, dan alle de veldslagen en zegepralen der dapperste Helden.

Om kort te gaan; eene Vrouw mag het meesterstuk der Scheppinge genoemd worden; doch daaraan kan niet geacht worden de laatste hand gelegd te zijn, indien er eenig gebrek in de ziel plaats grijpe. Tot het verkrijgen van zielsbegaafdheden, en niet om in beuzelachtige kleedertooisels uit te munten, behoorde de eerzucht der sekse gerigt te zijn. Wanneer schoonheid met wezenlijke verdienste gaat gepaard, dan, in dedaad, wordt aan de schilderij de laatste hand gelegd. De deugd doet de schoonheid te helderder schitteren, en de schoonheid zet haar een nieuwen luister bij, die voor het menschelijk oog zigtbaar schijnt te worden in den persoon eener Vrouwe, die beminnelijk en verstandig tevens is.

WAARNEMINGEN, AANGAANDE DE GROOTE NUTTIGHEID VAN DEN BELLADONNA-WORTEL IN DEN KINKHOEST. Door den Hofraad WIDEMANN, te *Eichstädt*.

Veelmalen had ik het genoegen, bezwaarlijke aanvallen van Kinkhoest, met de Belladonna, volgens de manier van den Hofraad SCHAEFER gebruikt, voorspoedig en snel te genezen; gelijk de volgende Waarnemingen, uit ontelbare meerdere van dien aard gekozen, kunnen toonen.

In het Voorjaar van 1803, wanneer deze ziekte zeer menigvuldig voorkwam, gaf ik aan een Meisje van zes jaren, hetwelk geweldig door dezen hoest, met brakingen enz. gekweld was, het poeder des Belladonna-wortels, driemalen 's daags tot vijf greinen, met suiker. Door deze, anderzins ongewoon groote gifte der Belladonna, ontstonden niet alleen geene kwade toevallen, maar reeds na verloop van twee dagen hielden de geweldige brakingen op, terwijl de hoest zoodanig verminderde, dat dezelve, bij dag, bijna verdwenen was, en zich slechts somwijlen, bij nacht, met groote tusschenruim-

ruimten, openbaarde. Hierom liet ik nu vervolgens, alleen 's morgens en 's avonds, bij het slapengaan, eene gifte nemen; doch bepaalde mij, van wegen de aanhoudende beterschap, na verloop van vier dagen, alleen tot de avondgifte. Duidelijk bleek nu het nut, 't geen de Belladonna gedaan had; want de ziekte keerde eerlang weder, bijna met haar vorig geweld. Hierom gaf ik wederom twee giften op ieder dag; hetgeen ten gevolge had, dat de ziekte, na verloop van acht dagen, geheel was verdwenen.

Een ander Meisje van drie jaren was door deze kwaal reeds veertien dagen lang gekweld geweest, en wel in den geweldigsten graad, met zwaar braken enz. Morgens en avonds gaf men haar vijf greinen Belladonnawortel, door welks eerste gifte het braken reeds ophield, terwijl de hoest aanmerkelijk verminderde. In het vervolg nam de zieke nog twaalf poedertjes, onder welker gebruik de kwaal zoodanig afnam, dat er geene geneesmiddelen meer noodig waren.

Nog een ander Meisje, voor hetwelk ik het ergste vreesde, omdat het, in den geringen ouderdom van zes jaren, reeds tweemalen een uitterenden slijmhoest had gehad, werd, door die zelfde algemeene besmetting, zeer geweldig aangetast, en ontlastte een zeer overvloedig geel slijm. Aanstonds gaf ik haar het Belladonna-poeder, dagelijks drie keeren, tot 5 greinen, en voegde, bij ieder gifte, van wegen de voormelde complicatie, 8 greinen Benzoëbloemen. Alle avonden bekwam het kind eene aanmerkelijke hitte, met een blaauw aangezigt; welke toevallen eerst na verloop van vijf dagen verdwenen. Doch de zware hoest hield nog aan, en verminderde eerst na verloop van acht dagen, waarna dezelve ook allengskens verdween.

De in het laatst geval waargenomene hitte, met een blaauwrood aangezigt, welke blaauwheid zich somwijlen over het geheel ligchaam uitbreidde, werd menigmalen bij de kinderen, die aan den Kinkhoest sukkelden, waargenomen, wanneer men hun de Belladonna liet gebruiken; gelijk de Hofraad SCHAEFER ook reeds had opgemerkt. Dit verschijnsel was eene waarschuwing voor den Geneesheer, dat, zoo de gifte der Belladonna niet reeds te groot was, dezelve ten minste nu niet behoorde vermeerderd te worden. Het komt ook hier, gelijk in alle gevallen, op de eigendommelijke geaardheid der Aandoen-

doenlijkheid (*Incitabilitas*) aan, om de best passende gave van een zoo werkzaam Geneesmiddel te kunnen bepalen.

Dus werd een Kind van drie jaren, door het gebruik van één, ja van een half grein, zoo geweldig verhit en aangedaan, dat ik met het gebruik des middels moest ophouden.

Een ander Kind van één jaar bekwam, door alle twee uren een vierde van een grein te nemen, de vermelde hitte en blaauwroode kleur; terwijl zich bij een derde Kind, door tweemalen 's daags maar een vierde van een grein te nemen, dezelfde toevallen openbaarden. Bij het eerste Kind verdween die hitte enz., nadat men gedurende vijf dagen met het middel had aangehouden; doch bij het laatste moest men de gift, nog onder een vierde van een grein, verminderen.

In zoodanige gevallen, in welke ik de Belladonna in giften, kleiner dan van een grein, moest geven, schreef ik dezelve, eveneens als de Heer SCHARFER, in een Aftreksel voor, hetwelk ik, met gepaste Wateren en Stropen gemengd, van tijd tot tijd, lepelswijze, of met eijerlepels, liet gebruiken, om de 2 of 3 uren.

Bij het gebruik der Belladonna verzuimde ik echter de overige geneesmiddelen niet, naarmate dezelve werden aangewezen. Veel gebruik maakte ik dus van Braakmiddelen en van Koortsbast. De Tinctuur van Spaansche Vliegen voldeed mij, volgens de aanwijzingen van HUFELAND, ook dikwijls zeer wel, in langdurige hoesten; doch de Middelen, door den Heer VOGLER, in het XVde Deel van het *Journal* van HUFELAND, als steeds voldoende, aangeprezen, schoon door mij bij vele Kinderen gebruikt, hebben geene de minste uitwerking gedaan. De Zinkbloemen deden zekerlijk meerder nut; doch de Belladonna overtrof alle andere hulpmiddelen in werkzaamheid.

Het is voorzeker aanmerkelijk, dat, niettegenstaande een zoo prikkelend narcotisch middel, in zulke groote giften, aan kleine Kinderen werd gegeven, daardoor geene nadeelige uitwerkselen, en zelfs niet eens de gewone verschijnselen, werden verwekt; terwijl er daarentegen dagelijks beterschap werd bespeurd. Edoch, wanneer wij in aanmerking nemen, dat, door de heviglheid der stuipachtige aanvallen van den Kinkhoest, het bui-

buitendien zoo zwak werkingsvermogen der kinderlijke ligchamen nog meer verzwakt wordt, zoo kan ons het achterblijven eener algemeene ſterkere terugwerking der gezamenlijke bewerktuiging niet meer verwonderlijk ſchijnen: en er blijft ons niets anders over, dan de aangename opmerking der qualitative verandering, welke dit middel, in de beleedigde gevoeligheid van het zenuwgeſtel, ten voordeele der gezondheid, te wege brengt.

Om eindelijk nog nader te betoogen, dat de door mij gebruikte Belladonna-wortel geen krachteloos geneesmiddel was, gelijk mogelijk, uit de ruime giften van denzelven, vermoed zou kunnen worden, zal ik nog een verhaal van het volgend geval hier bijvoegen.

Door het vochtig en koud weder, hetwelk gedurende deze Kinkhoest-beſmetting heerschte, werd een Jongetje van vier jaren door eene, met dien hoest niets gemeens hebbende, Verkoudheidskoorts aangevallen. Daarvan, in den beginne, niet overtuigd, en vreezende, dat de hier aanwezende hoest van een kinkhoestigen aard zou kunnen worden, oordeelde ik het veiligst, ook hier de werking der Belladonna, al ware het maar als een Voorbehoedmiddel, te beproeven. Ik gaf hierom aan dit Kind een lepel vol eener Belladonna-Mixtuur, die, in deze gifte, ongeveer de kracht van een grein zal hebben bezeten. Terſtond daarop volgden donkerroode vlekken in het aangezigt, die wel naar Scharlakenkoorts-vlekken geleken, met eene vermeerderde volheid in den polsſlag. Na verloop van twee uren herhaalde ik dezelfde gifte, waardoor de uitſlag vermeerderd werd en zich over de geheele huid uitbreidde. Teffens werd de pols kleiner en raſcher, en de ademhaling bezwaarlijker; waarop een heftiger en langer durende aanval van hoest, dan tot hiertoe plaats had gehad, volgde, die teffens met brakingen verzeld ging. Wat later werd het Kind ijlhoofdig, zag dingen, die niet aanwezende waren, en gaf blijken van eene verhoogde kracht van geheugen, waardoor het zich dingen herinnerde, die lang vergeten waren; al hetwelk plaats had met verwijderde pupillen, en met wrijven aan den neus. Kortom, ik zag hier ſterker, dan mij lief was, den geheelen omvang van de prikkelend-narcotiſche werking der Belladonna. In den namiddag waren deze toevallen op zijn ergst, en verminderden tegen den nacht. Onderruſchen had men, ge-

du-

durende den geheelen volgenden dag; nog werks genoeg, om dit Kind, door verzachtende en openende middelen, uit zijn' door konst verergerden toeſtand te redden.

LEVENSGESCHIEDENIS DES DICHTERS TORQUATO TASSO.

[Grootendeels volgens GIOVANNI BATTISTA MANSO (*).]

TORQUATO TASSO, een der verdienſtelijkſte en wijdberoemde *Italiaanſche* Dichters, ſtamde af uit het doorluchtig Huis der TORRIGIANI, Heeren van *Bergamo*, *Milaan* en verſcheide andere Steden in *Lombardije*. De *Torrigiani*, door de *Visconti* uitgedreven, zetteden zich neder tusſchen *Bergamo* en *Como*, in het gunſtigſte gedeelte van het gebergte *Taſſo*, van 't welk zij den naam ontleenden. Deze Familie hield zich door verbindtenisſen ſtaande, tot den tijd van BERNARDO TASSO, wiens Moeder uit den Huize van *Cornaro* afſtamde.

De ſtaat van BERNARDO, de Vader van den Dichter TASSO, was geenszins evenredig aan zijne afkomst; dan dit gebrek aan middelen werd eenigermate vergoed door rijkdom van verſtandsververmogens. Diens werken, in dicht en ondicht, worden vermeld als gedenkteekens van zijn vernuft; en zijne verknochtheid aan FERRANTE VAN SANSEVERINO, Prins van *Salerno*, aan wien hij zich geheel verbonden had, geregtigde hem tot de hoogachting van elk braaf man. Deze Prins had hem tot zijn' Geheimſchrijver aangeſteld, en met *zich* naar *Napels* genomen, waar BERNARDO zich nederzette en in huwelijk trad met PORTIA DI ROSSI, uit eene der doorluchtigſte Familien dier Stad afſtammende.

PORTIA was zes maanden zwanger, wanneer zij door ha-

(*) MANSO was een *Napolitaan*, Heer van *Biſaccio* en *Pianca*, een Boezemvriend van TASSO. Hij bezat eene menigte van de papieren diens Dichters, en was oog- en oorgetuige van verſcheide bijzonderheden, door hem vermeld. Van dezen heeft Mr. HOOLE, die *Jeruzalem verlost* in 't *Engelſch* vertaalde, het voornaamſte ontleend.

hare Zuster HIPPOLITA naar *Sorrento* uitgenoodigd werd, om bij haar een bezoek af te leggen. BERNARDO vergezelde zijne Echtgenoote derwaarts. Te dezer plaatse verloste PORTIA van een' Zoon, op den elfden van Lentemaand des jaars 1514. Het Kind werd eenige dagen later gedoopt in de Hoofdkerk van *Sorrento*, en ontving den naam van TORQUATO. BERNARDO en PORTIA keerden, kort daarna, weder naar *Napels* met den kleinen TASSO. De eer van dezen ter Geboorteplaats geſtrekt te hebben, werd naderhand door verſcheide Steden elkander betwist, even gelijk men dong naar de eere van HOMERUS ter wiege en bakermat geſtrekt te hebben: dan het ſchijnt eene uitgemaakte zaak te wezen, dat *Sorrento* TASSO's geboorteplaats was.

De Geſchiedſchrijvers verhalen ongeloofelijke dingen van TASSO's vroeg ontluikend en veelbelovend verſtand. Zij vermelden, dat hij, zes maanden oud zijnde, niet alleen ſprak en zijne woorden duidelijk en onderſcheiden uitbragt, maar dat hij dacht, redenkavelde, zijne behoeften te kennen gaf, en op gedane vragen antwoordde; in zijne woorden was niets kinderachtigs, behalve den toon zijner ſtemme; zeldzaam dachte of ſchreide dit kind, en het gaf in dien vroegen leeftijd reeds teekens van die bedaardheid en evenmatigheid van geſteltenisſe, welke hem, in zijne volgende ongelukkige lotgevallen, zoo wonderwel te ſtade kwam.

TASSO drie jaren bereikt hebbende, vond zich zijn Vader in de noodzakelijkheid om den Prins van *Salerno* naar *Duitschland* te vergezellen, welke reis ter bronne ſtrekte van al het leed en lijden, 't geen TASSO en diens Familie overkwam. Gelegenheid daartoe gaf, dat Don PEDRO van *Toledo*, tot Onderkoning van *Napels* aangeſteld door Keizer KAREL DEN V, het plan gevormd had, om een Hof van Geloofsonderzoek in *Napels* op te rigten. De *Napolitanen*, hierover ontrust, beſloten, een Gezantſchap naar den Keizer af te vaardigen, en verkozen daartoe den Prins van *Salerno*, die, door zijn gezag en rijkdom, het geſchiktst ſcheen om zich tegen den Onderkoning te verzetten. Die Prins nam dit werk op zich, en BERNARDO TASSO volgde hem op die reize naar *Duitschland*.

Vóór zijn vertrek beval BERNARDO de zorg over zijn Zoon aan ANGELUZZO, een geleerd man: want, naar zijn gevoelen, kon een jonge knaap niet te vroeg aan de

de zorg van een' *man* worden aanbevolen. Men verhaalt, dat de kleine TASSO, drie jaren bereikt hebbende, in de ſpraakkunst zich begon te oefenen, en met zijn vierde jaar gezonden werd naar het Collegie der *Jeſuiten*, waar hij zoo ſnelle vorderingen maakte, dat hij op zijn zevende jaar vrij bekwaam was in 't *Latijn* en in het *Grieksch*, en zelfs in dien zoo zeer vroegen leeftijd redevoeringen in 't openbaar deed en dichtſtukjes opſtelde, welker ſtijl men wil dat niets van het kinderachtige had. Op zijn negende jaar, dit gaat zeker, dewijl het ſtuk nog voorhanden is, zong hij zijner Moeder een vaarwel toe, als hij *Napels* verliet, om zijn' Vader op reis te volgen.

Het welgelukken des Prinſen van *Salerno* in het gemelde Gezantſchap deed diens achting bij de *Napolitanen* ten hoogſten top klimmen; doch bragt hem geheel in ongenade bij den Onderkoning, die niets onbeproefd liet om den Keizer naijver in te boezemen wegens de diepe achting, welke het Volk voor FERRANTE betoonde, waarvan hij voorgaf de gevaarlijkſte gevolgen te duchten. Zoo zeer wist hij den Keizer tegen den Prins van *Salerno* op te zetten, dat FERRANTE zich niet langer veilig te *Napels* oordeelde, en, te vergeefs andermaal gehoor bij den Keizer verzocht hebbende, naar *Rome* vertrok, en zich van zijne verbindtenis aan Keizer KAREL DEN V ontſloeg.

BERNARDO TASSO wilde zijn' Schutsheer in diens ongeluk niet verlaten, noch zijn' Zoon laten blijven in een Land, van 't welk hij eerlang een Vijand ſtond verklaard te worden; en, vooruitziende dat hij nimmer derwaarts zou wederkeeren, nam hij den jongen TORQUATO met zich naar *Rome*.

Zoodra het vertrek des Prinſen van *Salerno* bekend was, werd hij, nevens allen, die hem aanhingen, voor Staatsweerſpannelingen verklaard; en, hetgeen zeer zonderling is, TORQUATO TASSO, ſchoon nog eén negenjarig Kind, werd, met name, in dit vonnis vermeld.

BERNARDO, den Prins van *Salerno* naar *Frankrijk* volgende, beval zijn' Zoon aan de zorge van zijn' Vriend en Bloedverwant MAURITIO CATANEO, een Heer van groote bekwaamheden, die ſteeds de vroege geſchiktheid zijns Kweekelings voor de beſchavende Letteren aankweekte. — Na den dood van SANSEVERINO, welke

ke binnen drie of vier jaren voorviel, keerde BERNARDO weder naar *Italie*, en trad in dienst bij GUGLIELMO GONZAGA, Hertog van *Mantua*, die hem de sterkste uitnoodiging gezonden had. — Het leed niet lang, of hij ontving de hoogst onaangename tijding van het overlijden zijner Vrouwe PORTIA. Die gebeurtenis deed hem besluiten tot het zenden om zijn' Zoon, opdat zij elkander, in dien druk, ten steun zouden strekken. Hij had hem te *Rome* achtergelaten, dewijl het verblijf te dier Stede aan diens Moeder hoogst welgevallig was: dan, die reden thans ophoudende, besloot hij niet langer beroofd te zijn van het hem nu overgebleven éénig Kind: want zijne Moeder had, vóór haar afsterven, zijne Dochter aan MARTIO SERSALE, een Edelman van *Sorrento*, laten trouwen.

BERNARDO stond grootelijks verstelt, bij zijns Zoons komst, over de sterke vorderingen, welke deze in de Letteroefeningen gemaakt had. Deze bereikte thans twaalf jaren, en had, volgens de getuigenis der beschrijveren van diens Leven, den loop in de *Latijnsche* en *Griekſche* Taalkunde geheel afgelegd; hij was welbedreven in de regelen der Rede- en Dichtkunde, en doorleerd in de Zedekunde van ARISTOTELES; dan bovenal had hij zich bevlijtigd, om de voorschriften van MAURITIO CATANEO, dien hij naderhand als zijn tweeden Vader eerde, zich eigen te maken.

Welhaast besloot BERNARDO dezen veelbelovenden Zoon naar de Hoogeschool te *Padua* te zenden, ten einde in de Regtsgeleerdheid zich te oefenen, nevens den jongen SCIPIO GONZAGA, naderhand Kardinaal, met hem bijkans van gelijke jaren. Met dezen Edelman ging TASSO, die thans zeventien jaren telde, eene vriendschapsverbindtenis aan, die duurde tot het einde zijns levens.

TASSO zette te *Padua* zijne Letteroefeningen met zoo veel vlijts als geluks voort. Zijne snipperuren besteedde hij aan de Wijsbegeerte en de Dichtkunst. Welhaast gaf hij eene proeve van zijne vorderingen in het laatstgemelde vak, door zijn Dichtstuk, *Rinaldo* getiteld, 't geen hij op zijn achttiende jaar in 't licht gaf. Dit Dichtstuk, eene soort van Romance, is verdeeld in twaalf Boeken in *ottava rima*, en behelst de lotgevallen van RINALDO, den bekenden Paladin ten Hove van CHARLEMAGNE, die zulk eene hoofdfiguur maakt in ARIOS-

ro's werk, en de eerste bedrijven van dien Ridder om de liefde van CLARICE, die hij naderhand trouwde. Het bedrijf van dit Dichtwerk gaat voor dat van *Orlando Furioso*. Het werd in den tijd van tien maanden vervaardigd, naar luid des berigts in de Voorrede, en zag de eerste keer het licht te *Venetie*, ten jare 1562. PAOLI BENI spreekt met zeer veel lofs van dit Dichtwerk, 't geen ongetwijfeld niet onwaardig is aan de vroege dichtpoginen eens Vernufts, 't welk naderhand ons het *verlost Jeruzalem* leverde.

TASSO's Vader zag met leedwezen den opgang, dien dit Dichtwerk zijns Zoons maakte. Hij begreep, en met reden, dat de bekoorlijkheden der Dichtkunste hem zouden aftrekken van de meer wezenlijke Studien, welke hij meer geschikt oordeelde om hem in een' *gevestigden* levensstand te plaatsen en ten dienste te staan: hij wist, bij eigene ervarenisse, dat de uitstekendste bekwaamheid in het vak der Dichtkunde niet strekte om iemands fortuin te maken. In deze gissing vond hij zich niet bedrogen. TORQUATO liet zich ongevoelig wegslepen door zijne overheerschende zucht tot de Dichtkunde. Hij drukte de voetstappen van PETRARCH, van BOCCACE, ARIOSTO en meer anderen, die, aangekant tegen de vermaningen hunner Vrienden, de ernstiger beoefening van de Regtsgeleerdheid verwisselden voor het meer wegslepend vervaardigen van Dichtwerken. — In 't kort, TASSO gaf zich geheel over aan de Dichtkunde en Wijsbegeerte. Zijn eerst uitgegeven Dichtwerk verbreidde zijn' naam met lof door geheel *Italie*. Dan zijnen Vader mishaagde deze handelwijze dermate, dat hij zich naar *Padua* begaf, om hem des te bestraffen. Schoon hij met zeer veel drifts sprak, en zich harde woorden liet ontvallen, hoorde TORQUATO hem met alle geduld aan; en die bedaardheid bragt niet weinig toe, om 's Vaders misnoegen heftiger te ontsteken. „ Zeg mij," sprak de Vader onder andere, „ van welk nut is die ijdele „ Wijsbegeerte, op welke gij u zoo veel laat voor„ staan?" — „ Zij stelt," antwoordde TASSO, die tot nog toe gezwegen had, „ mij in staat om de „ strengheid uwer bestraffingen te verdragen."

Het besluit, 't geen TASSO genomen had, om zich geheel aan den dienst der Zanggodinnen over te geven, door geheel *Italie* bekend geworden zijnde, verzochten de voornaamste personen van *Bologna*, dat hij derwaarts

zou

zou overkomen. Dan TASSO had er zich niet lang onthouden, of hij werd door SCIPIO GONZAGA tot Prins gekozen van de Akademie, te *Padua* opgerigt onder den naam van *Etherzi*, en genoodigd om naar die Stad weder te keeren. Hij kon die uitnoodiging niet wederſtaan. En *Bologna*, ten dien tijde, tot een tooneel van burgerlijke onlusten ſtrekkende, was hij te eer genegen om elders de door hem beminde rust te zoeken. Geheel de Akademie nam hem met de grootſte vreugde aan, en in die Maatſchappij, op zijn twintigſte jaar, ingelijfd zijnde, nam hij den bentnaam van PENTITO aan; een naam, met welken hij ſcheen te toonen berouw te hebben wegens al den tijd, door hem aan de beoefening der Regtsgeleerdheid opgeofferd.

In deze verblijfplaats bevlijtigde TASSO zich op nieuw in de Wijsbegeerte en Zedekunde. Welhaast werd hij een volkomen meester in beide. Het was deze gelukkige mengeling zijner Letteroefeningen, welke hem een geſlagen vijand maakte van alle losbandigheid. Er was op de Akademie eene redevoering gehouden over de Natuur der Liefde: de Redenaar had zijn onderwerp op eene meesterlijke wijze behandeld; doch, naar TASSO's oordeel, met te weinig in achtnemens der kieschheid. Onzes Dichters gevoelen over dit ſtuk gevraagd zijnde, gaf hij ten antwoord: „ het is een aangenaam „ vergift."

Hier vormde TASSO het plan van zijn wijdberoemd Dichtwerk: *Jeruzalem verlost*. Hij vond de Fabel uit, ſchikte de bijzondere deelen, en beſloot zijn Dichtſtuk aan den roem van den Huize VAN ESTE te wijden (*). Hooggeacht was TASSO bij ALPHONSO II, den laatſten Hertog van *Ferrara*, den grooten Beſchermer

(*) Mr. HAYLEY heeft, in zijne Aanteekeningen op zijne *Eſſay on Epic Poëtry*, ons een oorſpronkelijken Brief (tot heden niet vermeld door een' van TASSO's Levensbeſchrijvers) medegedeeld, waaruit blijkt, dat TASSO, behalve de krijgsbedrijven van GODFRIED in de verlosſing van *Jeruzalem*, vier andere onderwerpen tot een Heldendicht in overweging nam, eer hij volſtrekt zijne keuze kon bepalen; namelijk, den Krijgstogt van BELISARIUS tegen de *Gothen*; van NARSETES tegen het zelfde Volk; van CHARLEMAGNE tegen LANSONI; en van dien Vorst tegen de *Lombarden*.

mer van Geleerdheid en van Geleerden, alsmede bij diens Broeder, den Kardinaal LUIGI. Er rees eene ſoort van twist tuſſchen beide die Broeders, ten aanziene van dit Dichtwerk. De Kardinaal verbeeldde zich, dat hij een regt bezat om de MECENAS aller Werken van TASSO te wezen, dewijl hij zijn eerſte Dichtſtuk, *Rinaldo*, aan hem had opgedragen. De Hertog, aan den anderen kant, dacht, daar zijn Broeder reeds zijn aandeel in de eere genoten had, dat de Kardinaal zich niet moest belgen, den naam van ALPHONSO aan het hoofd van diens *Jeruzalem* te lezen. — TASSO hield zijne bepaling deswegen drie jaren opgeſchort. In 't einde, door beide de Broeders gedrongen om zijn verblijf te *Ferrara* te nemen, liet hij zich daartoe overhalen.

De Hertog gaf hem eene verblijfplaats in zijn paleis, waar hij in rust en ruimte leefde, en zijn plan, om het Dichtſtuk *Jeruzalem* te volmaken, voortzette, en beſloot, het aan ALPHONSO toe te wijden (*). De Hertog, er op geſteld zijnde om TASSO bepaald bij zich te houden, was bedacht om den Dichter voordeelig uit te huwelijken; dan beſtendig ontweek hij alle voorſlagen van dien aard. Schoon hij bleek zich voornamelijk aan ALPHONSO gehecht te hebben, liet hij echter niet na, zijn hof bij den Kardinaal te maken.

De naam van TASSO klonk nu door geheel *Europa*, en de gunstbetooningen, welke hij van KAREL DEN IX ontving, op eene reize naar *Frankrijk* met den Kardinaal LUIGI (†), die derwaarts als Legaat vertrok, toonen, dat TASSO's roem en vermaardheid zich niet binnen de grenzen zijns Geboortelands bepaalde.

Wanneer de Kardinaal zijne Zending in *Frankrijk* volbragt had, keerde TASSO naar *Ferrara* weder (‡), waar hij zich zette tot het voltooijen van zijn *Jeruzalem*. In dien tusſchentijd gaf hij zijne *Aminta*, een Herders-tooneelſtuk, uit (§); het werd met algemeene toejuiching ontvangen, en aangezien voor een meesterſtuk in zijne ſoort. 't Is het oorſpronkelijke van den *Pastor Fido* en *Filli di Sciro*.

Niet

(*) TASSO had nu zijn 22ſte jaar bereikt.
(†) Oud 27 jaren.
(‡) Oud 28 jaren.
(§) Oud 29 jaren.

Niet gereedelijk viel het, zich te verbeelden, dat TASSO de uitwerkſels der Liefde zoo gelukkig kon ſchilderen, zonder in eigen perſoon de kracht van dien verrukkenden hartstogt gevoeld te hebben. Men begon te vermoeden, dat hij, als een andere OVIDIUS, zijne min op een voor hem te hoog voorwerp gevestigd had, en was van oordeel, dat hij in vele zijner verzen wenken van dien aard gaf.

Er bevonden zich ten Hove des Hertogs drie LEONORAS, alle geestig en ſchoon, hoewel verſchillend van hoedanigheden. LEONORA VAN ESTE, Zuster des Hertogs, die, de voorſlagen van de aanzienlijkſte Echtverbintenisſen afgeſlagen hebbende, ongehuwd leefde bij LAURETTA, Hertogin van *Urbino*, hare ouder Zuster, die van haren Echtgenoot geſcheiden was en ten Hove haars Broeders woonde. TASSO was zeer op deze Jonkvrouwe geſteld, die, van haren kant, hem met hare hoogachting en beſcherming vereerde. Zij was verſtandig, edelmoedig, en niet alleen doorlezen in Fraaije Letteren, maar zelfs bedreven in afgetrokkene Wetenſchappen. Alle deze volmaaktheden verborgen zich niet voor TASSO's oog, die zich een harer beſtendigſte aanbidderen betoonde; en ſtraalt het in zijne verzen door, dat hij getroffen was door de bekoorlijkheden van eene LEONORA, zij leeren ons, dat wij niet verder te zoeken hebben naar het voorwerp van 's Dichters liefdedrift.

De tweede LEONORA, welke men als TASSO's Zielsvoogdesſe opgeeft, was de Gravinne VAN SAN-VITALE, Dochter des Graven VAN SALA, die zich, ten dien dage, aan het Hof van *Ferrara* onthield, en voor eene der ſchoonſte perſonen in *Italie* gehouden werd. Zij, die zich verbeelden dat TASSO de verwatenheid niet gehad hebbe om het oog te laten vallen op de Zuster zijns Beſchermheers, veronderſtellen, dat hij deze LEONORA beminde. Zeker ontmoette hij vele gelegenheden om met haar te ſpreken, en het gaat vast, dat zij meermalen het voorwerp zijner verzen was.

De derde LEONORA was eene Dame in dienst der Prinſesſe LEONORA VAN ESTE. Deze houden ſommigen voor het geſchiktſte voorwerp van 's Dichters Minnezangen. TASSO's Zanggodin was zeker nu en dan onledig in haren dienst. In een zijner Dichtſtukken geeft

hij te verſtaan, dat hij, de Prinſes als een te hoog voorwerp zijner hope aanziende, zijne genegenheid op haar gevestigd had, als van eenen levensſtand, meer aan den zijnen voegende. Doch indien men, uit deze bijzonderheid, iets met regt kan afleiden, dient het eerder om aan te toonen, dat zijne Liefde, althans ten eenigen tijde, een hooger doel op 't ooge gehad hebbe.

Het ſchijnt echter bezwaarlijk, met zekerheid iets te bepalen ten opzigte van TASSO's liefdedrift, inzonderheid wanneer wij in aanmerking nemen het voorregt van vrijheden, den Dichteren geſchonken; ſchoon de Heer MIRABAUD geene zwarigheid make, om, als eene zeer vastgaande zaak, te ſtellen, dat TASSO's liefde op Prinſes LEONORA gevestigd geweest hebbe (*).

Intusſchen arbeidde TASSO voort aan zijn *Jeruzalem*, en voltooide dit Dichtſtuk in het dertigſte jaar zijns leven. Dan dit Werk werd niet uitgegeven op zijn' eigen last, maar tegen zijn' wil gedrukt, zoo ras hij het laatſte Boek voltooid, en vóór dat men hem tijd verleend had tot herzien en het maken der noodige veranderingen. De wereld had er reeds eenige gedeelten van gezien, op gezag zijner Begunſtigeren in 't licht gezonden. De opgang, welken dit Dichtſtuk maakte, was verbazend. Het werd in 't *Latijn*, *Fransch*, *Spaansch*, en zelfs in de *Oosterſche* talen overgezet, bijkans zoo dra het 't licht zag; en men mag, zonder vergrooting, zeggen, dat nimmer eenig Dichtwerk voorheen, in zoo kort een' tijd, tot zulk eene hoogte van roem was opgeklommen.

Dan de voldoening, welke TASSO moest gevoelen, ondanks zijne Wijsbegeerte, over de algemeene toejuiching, aan zijnen arbeid geſchonken, werd welhaast geſtoord door eene hem hoogstbedroevende gebeurtenis (†). BERNARDO TASSO, die in ruste zijnen ouden dag ſleet te *Oſtia* aan de *Po*, waar de Hertog van *Mantua* hem het bevelhebberſchap had geſchonken, werd krank. Zoo ras zijn Zoon des kundſchap kreeg, toog hij onverwijld derwaarts, paste zijn' Vader op met alle ouderlievende zorgvuldigheid, en verliet naauwelijks diens bedſponde, den ganſchen tijd der ziekte; doch alle oppaſſing was

(*) *Abregé de la Vie de* TASSO.
(†) Oud 31 jaren.

te vergeefs. BERNARDO, onder den last der jaren gebukt, door het geweld der ziekte overmand, betaalde den onvermijdelijken tol der nature, tot harthrekende droefenisse van onzen TASSO. De Hertog van *Mantua*, die BERNARDO eene opregte hoogachting toedroeg, deed hem met veel prachts ter aarde bestellen in de kerk van *St. Egidius* te *Mantua*, met dit eenvoudig grafschrift: OSSA BERNARDI TASSI.

Deze dood scheen een voorbode van andere onheilen voor TASSO: want het overige zijns levens scheen een zamenweefsel eener volgreeks van kwelling en tegenspoed. Omtrent dezen tijd begon een zwerm van beoordeelaren zijn *Jeruzalem* aan te vallen; en de Akademie *della Crusca*, in 't bijzonder, gaf eene beoordeeling uit over dit Dichtwerk, in welke dezelve niet schroomde, de broddelwerken van PULCI en BOYARDO den voorrang te geven boven het *verlost Jeruzalem*.

Gedurende TASSO's verblijf ten Hertoglijken Hove, had hij eene naauwe vriendschapsverbindtenis aangegaan met een Heer van *Ferrara* (*). Dezen eenige verrigtingen van een kieschen aard toevertrouwd hebbende, was hij verraadlijk genoeg om ze ruchtbaar te maken. TASSO berispte zijn' Vriend over de onvoegelijkheid van dit bedrijf, die zulks op eene wijze opvatte, dat TASSO zich liet vervoeren om hem een' slag te geven. Dit veroorzaakte eene onmiddellijke uitdaging. De beide Heeren ontmoetten elkander bij *St. Leonards* Poort; doch toen zij bezig waren met het tweegevecht, verschenen drie Broeders van zijn' tegenpartijder, en vielen te gader op TASSO aan. TASSO verdedigde zich met zoo veel krachts en behendigheids, dat hij twee dezer wondde, en het tegen de twee anderen uithield, tot dat er eenig volk kwam en de vechtenden scheidde. Dit geval veroorzaakte veel gespreks te *Ferrara*; de dapperheid van TASSO werd hoog geroemd, en het werd eene soort van spreekwoord, „ dat TASSO met Pen en Zwaard allen övertrof (†)."

De Hertog, onderrigt van dit voorval, liet zijne gevoe-

(*) Oud 33 jaren.

(†) *Con la penna e con la spada*
Nessun val quanto TORQUATO.

voeligheid blijken tegen de vier Broeders, verbande hem uit zijne Staten, en verklaarde hunne goederen verbeurd; doch teffens deed hij TASSO in bewaring ſtellen, onder betuiging, dat hij zulks deed om hem voor de verdere belagingen zijner vijanden te behoeden. TASSO was hoogst aangedaan over dit gemis zijner vrijheid, welk hij toeſchreef aan eene geheel andere oorzaak dan de voorgegevene, en vreesde, dat er misbruik van het gebeurde mogt gemaakt worden, om hem 's Hertogs gunst te doen verliezen.

Schoon de Schrijvers ons zeer in het duister gelaten hebben, ten opzigte van de beweegredenen, die den Hertog aanzetteden om TASSO gevangen te houden, ſchijnt het nogtans, alles wel overwogen zijnde, hoogstwaarſchijnlijk, dat de zaak van een' zeer kieſchen aard, door zijn' Vriend ontdekt, betrekking moet gehad hebben tot Prinſes LEONORA, 's Hertogs Zuster. In de daad het valt bezwaarlijk, uit eenigen anderen hoofde reden te geven van de harde behandeling, welke hem bejegende van een' Prins, die voorheen hem zulke doorſtekende bewijzen gegeven had van hoogachting en vriendſchap.

TASSO had intusſchen ongetwijfeld ſchroomwekkende gedachten, die van dag tot dag aangroeiden; terwijl de gedurige aanvallen, welke op hem als Dichter en Schrijver gedaan werden, niet weinig bijdroegen om de droefgeestigheid te vermeerderen. Eindelijk beſloot hij, de eerſte gunſtige gelegenheid waar te nemen om zijne gevangenis te ontkomen. Hij volvoerde zulks, omtrent één jaar opgeſloten gezeten hebbende, en begaf zich naar *Turin*, waar hij poogde zich onbekend op te houden. Doch, ondanks alle zijne voorzorgen, werd hij ras bekend en bij den Hertog van *Savoijen* aangeprezen, die hem in zijn Paleis ontving met alle teekens van hoogachting en vriendſchap.

" Dan TASSO's ongerustheid bleef hem bij. Hij dacht, dat de Hertog van *Savoijen* niet zou weigeren hem aan den Hertog van *Ferrara* uit te leveren, en de vriendſchap van dien Prins de voorkeus te geeven boven de veiligheid van een Man als hij. — Met deze denkbeelden vervuld, ging hij naar *Rome*, alleen, en onvoorzien van de noodwendigheden tot zulk eene reis (*).

Bij

(*) Oud 34 jaren.

Bij zijne aankomst te *Rome* vervoegde hij zich terſtond tot zijnen ouden Vriend MAURITIO CATANEO, die hem ontving op eene wijze, als geſchikt was, om hem, voor eenigen tijd, de doorgeſtane moeijelijkheden te doen vergeten. Niet alleen was hij welkom bij CATANEO; maar de geheele ſtad *Rome* ſcheen zich te verheugen over de tegenwoordigheid van een zoo zeldzaam Man. Prinſen, Kardinalen, Kerkvoogden, en alle de Geleerden in 't algemeen, bezochten hem.

Eene begeerte om zijne geboorteplaats te bezoeken en zijne Zuster CORNELIA te zien, bekroop hem zoodanig, dat hij zich te *Rome* verveelde. Hij verliet het huis van zijnen Vriend CATANEO in den avond, zonder dien berigt van zijn vertrek te geven. De reis te voet aanvangende, kwam hij 's avonds aan het gebergte *Veletri*, waar hij den intrek nam bij eenige ſchaaphoeders. Den volgenden morgen verkleedde hij zich in het gewaad van een' dier herderen, zette zijne reis voort, en bereikte, na vier dagen reizens, *Gajeta*, geheel afgemat. Hier ging hij aan boord van een vaartuig, naar *Sorrento* beſtemd, waar hij 's volgenden daags behouden aankwam.

In de ſtad gekomen, vervoegde hij zich terſtond naar 't huis zijner Zuster. Deze was Weduwe, en de twee Zonen, die zij had, waren op dien tijd niet t'huis. TASSO vond zijne Zuster alleen met eenige dienſtmaagden. Hij trad naar haar toe, zonder zich te ontdekken, en gaf voor, haar tijding van haren Broeder te komen brengen; haar een' brief, ten dien einde door hem ontworpen, overreikende. — Deze brief hield in, dat haars Broeders leven groot gevaar liep; dat hij haar ſmeekte, alles, wat hare teederheid haar mogt inboezemen, aan te wenden, om hem brieven van aanbeveling van eenig veelvermogend Man te bezorgen, om het dreigend onheil af te wenden. Wegens verdere bijzonderheden, het geval betreffende, wees de brief haar tot den brenger.

Zijne Zuster, over dit nieuws verſchrikt, verzocht hem, met allen ernst, een omſtandig berigt te geven van haars Broeders ongeluk. De gewaande Briefbrenger deelde haar een zoo treffend verhaal mede van de verdichte geſchiedenis, dat zij de hevigheid harer aandoeningen niet kon verdragen en in zwijm viel. TASSO voelde zich diep getroffen wegens dit overtuigend bewijs

van de toegenegenheid en deelneming zijner Zuster. Het verouwde hem, dit ſtuk tot die hoogte gebragt te hebben. Hij maakte voorts, zijne Zuster weder bijgebragt zijnde, zijn werk om haar gerust te ſtellen en de vrees allengskens te verdrijven; in 't einde ontdekte hij zich ten volle.

CORNELIA's vreugde, dat zij haren Broeder wederzag, was onbeſchrijfbaar groot; na het afleggen der eerſte geheel teedere begroetingen, verlangde zij zeer te weten, waarom hij zich dezerwijze vermomde. TASSO gaf haar reden van dit bedrijf, en teffens te verſtaan, dat hij gaarne bij haar, onbekend bij de wereld, wilde blijven. CORNELIA, die niets hartelijker verlangde, dan hem in dit verzoek ten wille te zijn, zond om hare Zonen en eenigen van hare naaste Bloedverwanten, wien zij dacht het geheim te mogen toevertrouwen. *Zij ſtemden op*, dat TASSO zou doorgaan voor een' Bloedverwant, die van *Bergamo* naar *Napels* was gekomen, om zijne bijzondere zaken af te doen, en van daar te *Sorrento* kwam om een bezoek af te leggen.

Na deze voorzorge nam TASSO zijn' intrek ten huize zijner Zuster, waar hij eenigen tijd in ſtilte leefde, zich onledig houdende met zijne beide Neven ANTONIO en ALESSANDRO SERSALE, Jongelingen van groote hope. Niet lang bleef TASSO in deze wijk- en rustplaatſe, of hij ontving, bij herhaling, brieven van de Prinſes LEONORA VAN ESTE, die kundſchap van de plaats zijns verblijfs gekregen had, met verzoek dat hij naar *Ferrara* zou wederkeeren. Hij beſloot aan deze uitnoodigingen gehoor te geven, en nam afſcheid van zijne Zuster, haar vermeldende, dat hij als een vrijwillig gevangene derwaarts zou vertrekken. — Op zijnen weg toog hij door *Rome*; te dezer ſtede werd hij eenigen tijd opgehouden door eene gevaarlijke koorts. Van daar ging hij naar *Ferrara*, in gezelſchap van GUALINGO, Afgezant des Hertogs bij den Paus.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

KA-

KARAKTERS VAN EENIGE VERMAARDE PRUISSISCHE VELDOVERSTEN EN STAATSDIENAREN.

(Galerie des Caracteres Prusſiens.)

KAREL WILLEM FERDINAND, *Hertog van Brunswijk Wolfenbuttel*, Veld-Maarſchalk in *Pruisſiſchen* dienst, die, geduurende eene halve eeuw, voor een' der grootſte Krijgsoverſten werd gehouden, die nog minder wederſprokene talenten voor het Landbeſtuur heeft doen ſchitteren; die zelfde Hertog VAN BRUNSWIJK is, in gevorderden ouderdom, van het top van grootheid en voorſpoed in de laagte geſtort, en is alleen door een pijnlijken dood het beſluit ontkomen, hetwelk aan zijn ſtaatkundig beſtaan een einde maakte.

Van zijne jeugd af aan onderſcheidde zich deze Prins van zijne broeders door de ernsthaftigheid van zijn karakter. De zevenjarige Oorlog, welken hij onder zijnen Oom, den Hertog FERDINAND, bijwoonde, gaf hem gelegenheid om zich door zijne werkzaamheid en vernuft, meer dan door wezenlijken voorſpoed, te doen kennen. De groote FREDERIK, zijne poginge toejuichende, gaf hem den bijnaam van *den jongen Held:* een titel, welken hij hem zelfs in zijne ſchriften gaf, zonder, misſchien, te bedenken, dat hij zijnen geliefden Neve daardoor een zwaren last opleide.

Niet vroeger dan in den jare 1780 volgde de Hertog VAN BRUNSWIJK zijnen Vader op, toen hij reeds vijfen-veertig jaren oud was. Hij vond zijn niet zeer uitgeſtrekt land met ſchulden beladen, en ving aan met dezelve af te doen met een beleid, welk aan het wonderdadige grensde. Aan de zorge voor het inwendig beſtuur van zijn Hertogdom werd hij niet onttrokken, dan door den onbezonnenen, en gevolgelijk niet zeer roemrijken, togt naar Holland, in den jare 1787, door *Pruiſſen* ondernomen, om den Stadhouder in deszelfs overweldigd gezag te herſtellen.

Wij komen nu tot den beruchten Veldtogt tegen *Frankrijk*, in den jare 1792; en dit herinnert ons het zoo onſtaatkundig en buitenſporig Manifest, welk de hoofdſtad van *Frankrijk* met het lot van *Jeruzalem* bedreigde.

de. Van te veel belang was het, den ſteller van dit ſtuk, de diplomatie der Cannibalen waardig, te kennen, dan dat men het geheim niet zoude trachten te doorgronden, waarin hij het ongetwijfeld had zoeken te verbergen. Zie hier, wat er van uitlekte: De Graaf VAN SCHULENBURG-KEHNERT was aan het hoofd van het Departement van buitenlandſche zaken. Hij gaf last aan een' Gezantſchapsraad, RENFFNER genaamd, om het Manifest te ſtellen. RENFFNER, van een zwaarmoedig geſtel, aangezet door de nadeelen, welke zijne Vrouw te *Straatsburg*, daar zij geboren was, had geleden, nam gretig deze gelegenheid waar, om zijn hof bij den Staatsdienaar te maken, en zijn bijzonder misnoegen bot te vieren. Het eenige gegrond verwijt, welk *den Hertoge* VAN BRUNSWIJK kan gedaan worden, was, *dat hij* de toeſtemming gaf, dat dit hem onteerende *Manifest* op zijnen naam werd in het licht gegeven. Doch deze Prins, onverſaagd in het ſlagveld, was een zwak hoveling in de raadsvergaderingen. Weggeſleept door de vooroordeelen, welke de rampen der *Franſche* wapenen, gedurende den zevenjarigen oorlog, hadden doen ontſtaan tegen derzelver krijgstucht, en zelfs tegen hunne dapperheid, bragt zich, daarenboven, de Hertog VAN BRUNSWIJK in het hoofd, dat men alles konde zeggen tegen een Volk, welk men ging te onderbrengen. De *Pruiſſen* vertoonden zich niet dan om regtsom-keer te ſpelen. Voor het overige zoude het niet billijker zijn, de ſchande van dezen Veldtogt, tegen alle de regels der krijgskunst ondernomen, op den Hertog VAN BRUNSWIJK te laden, dan de eer daarvan te geven aan den overlooper DUMOURIEZ, die geene andere verdienſte had, dan de dingen hunnen natuurlijken gang te laten gaan.

Het zijn deze zelfde ongegronde vooringenomenheden tegen de *Franſchen*, de zelfde honende waan van de *Pruiſſiſche onverwinnelijkheid*, die ter verklaringe dienen van den vreemden eisch, door den Hertog VAN BRUNSWIJK aan de overwinnaars van *Ulm* en *Austerlitz* gedaan, om binnen acht dagen over den *Rhijn* te trekken. Meer was er niet noodig, om hem zijnen krijgsroem, zijne ſtaten en zijn leven te doen verliezen. Zijne hooge jaren, dit lijdt geenen twijfel, hadden zijne verſtandelijke vermogens verzwakt, en de weinige moed, die hem nog was bijgebleven, verdween, toen hij eindelijk aan zich-

zel-

zelven moest bekennen, dat hij niet meer gelijk ſtond, niet met den buitengewonen man, bij welken niemand kan vergeleken worden, maar zelfs met die menigte *Franſche* Generaals, door vijftien jaren vechtens gevormd. De Hertog VAN BRUNSWIJK overleed in het een-en-zeventigſte jaar zijns levens.

De Luitenant-Generaal RUCHEL. — Bij het openen van den Veldtogt droeg deze Generaal, in de *Franſche* papieren, den naam van *Don-Quichotte* van het *Pruiſſiſche* leger; na het ſluiten van den Vrede gaf men hem de bijnamen van *ſnoever*, *gek* en *ondankbare*.

RUCHEL, in den jare 1754 in *Pommeren* geboren, werd te *Berlijn* in de Kadettenſchool opgevoed. Zijne verregaande vrijmoedigheid werd al vroeg aangemerkt als een kenmerk van vernuft, hetwelk zijne eigen waarde gevoelt, en hij werd ſpoedig bevorderd. Met eenigen roem diende hij in den Veldtogt van 1792 en de volgende. FREDERIK WILLEM DE II overlaadde hem met weldaden; RUCHEL deed zich voor, als beſchouwde hij dezelve als den eenigen maatſtok van zijne verdienſte; in trotsheid en vermetelheid ſloeg hij tot het belagchelijke over. *In tegenwoordigheid* van getuigen durfde hij zeggen, „ dat hij met een leger van veertigduizend „ man zich meester van *Frankrijk* zou kunnen maken." Nog beter zal een ander geſprek het verſtand van den Generaal RUCHEL doen kennen. De Kolonel MASSENBACH ſprak met verwondering, in zijne tegenwoordigheid, over het vernuft van den Keizer der *Franſchen*. RUCHEL verliest zijn geduld, en zegt: „ Loop, loop, „ mijn Vriend! gij weet niet wat gij zegt. Ik was „ Generaal-Majoor en Ridder van den Rooden Adelaar, „ toen NAPOLEON niets meer was dan Kapitein van de „ Artillerie."

Met een zoo bekrompen verſtand bedeeld, was het wel te verwachten, dat RUCHEL den oorlog met *Frankrijk* begeerde. Hij meende, dat de tijd daartoe was verſchenen, ten tijde der vertoogen, welke *Pruiſſen* gedurende de verovering van *Oostenrijk* deed; doch de overwinning van *Austerlitz* het Kabinet van *Berlijn* hebbende doen bekoelen, en tot het intrekken der troepen beſluiten, werd RUCHEL dermate verwoed, *zich de overwinning uit de handen ziende rukken*, dat hij de ſtoutheid had, den Koning zelven van deze verandering re-

ken-

kenſchap te gaan afvragen. Hevig misnoegd over die onbeſchaamdheid, vraagde hem de Monarch, ſints wanneer het Leger zich bemoeide met het tegengaan van de werkzaamheden van het Kabinet? en vertrok, na hem ſterk beſtraft te hebben.

Eindelijk werden de uitzinnige wenſchen van den Generaal RUCHEL vervuld; het *Pruisſiſche* leger trok te velde. RUCHEL liet van zich gaan, den linker vleugel der *Franſchen* te zullen doen wijken en over den *Rhijn* trekken, en het tooneel des oorlogs in *Frankrijk* zelf overbrengen. De ſlag van *Jena* werd geleverd: deze man, die alles moest nedervallen, begaat den eenen misſlag op den anderen, wordt door een kogel getroffen, en minzaam behandeld door die zelfde *Franſchen*, welke hij met ſcheldnamen en kwade behandelingen aanviel, toen het lot der wapenen naderhand eenigen hunner in handen der *Pruiſen* deed vallen. De Generaal RUCHEL is afgedankt; hij woont op zijne landgoederen in *Pommeren*.

De Luitenant-Generaal BLUCHER. — Hij was een der driftigſte bevorderaren van den oorlog met *Frankrijk*. De redevoeringen, welke hij te *Munſter* op de markt deed, heeft men nog niet vergeten.

In den zevenjarigen oorlog als Vaandrig in een *Zweedsch* regiment dienende, werd hij door de *Pruiſen* gevangen genomen, en ging ſtraks in hunnen dienst over. Na het ſluiten van den Vrede werd hij een ſlaaf van het ſpel, en nam zijn affcheid, omdat, zoo als hij zeide, FREDERIK DE GROOTE hem verongelijkt had. Eerst onder FREDERIK WILLEM DEN II nam hij wederom dienst, en onderſcheidde zich eenigzins in de beide Veldtogten aan den *Rhijn*. Zijne vrienden durfden hem met ZIETHEN vergelijken, dien beroemden Generaal der Huſaren onder den grooten FREDERIK; doch niets is onvoegzamer dan deze vergelijking. ZIETHEN bezat zoo veel oordeel als moed; hij wist een plan te beramen; terwijl de Generaal BLUCHER door de kundigſte krijgslieden nimmer anders dan als een goed uitvoerder zal beſchouwd worden.

Hij was het, die, in den ſlag van *Jena*, het oogenblik van het gevecht verhaaſtte. Na de nederlaag van het *Pruiſſiſche* leger verzamelde hij eene bende van ruim twintigduizend man, met welke hij den *Oder* trachtte te bereiken; doch door de krijgsbewegingen der *Franſchen* voor-

voorkomen, toog hij op de vlugt, zonder plan of oogmerk, eenen weg inslaande, die hem nergens dan bij de zee konde brengen. Velen beschuldigen hem, den Prins VAN HOHENLOHE genoodzaakt te hebben bij *Prentzlow* te kapituleren. Deze Prins, gebrek hebbende aan ruiterij en krijgsbehoeften, beval den Generaal BLUCHER, deszelfs manschap met de zijne te vereenigen; BLUCHER weigerde zulks, onder voorwendsel dat een marsch in den nacht, nog meer was te vreezen dan de *Franschen*. De *Pruisische* Generaals zijn het daaromtrent niet eens; doch BLUCHER staat ten doel aan een veel zwaarder verwijt; het wordt hem dagelijks gedaan door alle de inwoners van verscheiden provincien, en met name door die van de ongelukkige stad *Lubek*, welke hij in de rampen van eenen oorlog betrok, door *Pruissen* berokkend, en met welken diensvolgens die gewesten niets te doen hadden. Deze beschuldiging van ongetergde onmenschelijkheid is onlangs herhaald in een veel gelezen Journaal; dezelve heeft een zoo algemeenen indruk gemaakt, dat BLUCHER gemeend heeft, langs den zelfden weg daarop te moeten antwoorden. Maar wat zegt hij? Hij beroemt zich, het *Meklenburgsche*, zijn Vaderland, te hebben opgeofferd, en voegt er nevens, dat geenerlei bedenking van medelijden hem zoude hebben tot staan gebragt, indien hij nog verder had kunnen gaan, omdat, „ indien men hem had gehoorzaamd, hij de *Franschen* zoude belet hebben „ over den *Oder* te trekken, en *Silesie* te veroveren." In dit antwoord heeft men de zelfde trekken ontmoet, als in hetgene hij op het *Fransche* bulletin gaf, welk zijne overgave aankondigde. Hij gaf voor, door eene driedubbele magt te zijn vervolgd, gebrek te hebben gehad aan levensmiddelen, enz. Men bewees hem, dat hij zich aan een even talrijk corps troepen had overgegeven; en wat de levensmiddelen aangaat, de *Franschen* na hem in landen zijnde gekomen, welke hij had uitgeplonderd, ongetwijfeld minder dan hij hadden moeten vinden. Hij werd uitgewisseld tegen den Generaal VICTOR, en was in *Zweedschen* dienst getreden, toen de Vrede van *Tilsit* hem tot werkeloosheid veroordeelde.

FREDERIK LODEWIJK, *Prins van Hohenlohe-Ingelfingen*, was niet meer dan Kapitein bij de Kreitstroepen ten

ten tijde van den zevenjarigen oorlog. Hij trok opmerking als een ſchoon man en een goed ruiter. Bij den Vrede trad hij in *Pruisſiſchen* dienst, met rang van Majoor. In groot aanzien was hij aan het hof van FREDERIK WILLEM DEN II, en men verzekert, dat het inzonderheid op zijnen raad was, dat de Monarch, in den jare 1792, tot den Veldtogt naar *Frankrijk* beſloot. Ook wordt HOHENLOHE onder de bevorderaren van den jongſten oorlog genoemd. Toen dezelve op het punt ſtond van uit te breken, vraagde men hem, wat hij er van verwachtte? „ Wij zullen *Mentz* innemen," was zijn antwoord.

De bende, of liever het leger, waarover hij het bevel voerde, werd het eerst geſlagen bij *Saalfeld*. De wijze krijgsbewegingen van Keizer NAPOLEON vernietigden alle zamenwerking van 's Prinſen leger met dat des Konings: gezamenlijk werden zij geſlagen op den veertienden October, doch, om zoo te ſpreken, bij gedeelten: dit is de reden, dat de *Pruiſſen* van dit vermaard gevecht twee Veldſlagen maken, dien van *Jena* en van *Auerſtadt*. De Prins VAN HOHENLOHE, de vlugt nemende om *Stettin* te bereiken, werd door de *Franſchen* bij *Prentzlow* achterhaald, en genoodzaakt, met zestienduizend man de wapens neder te leggen. Hij beſchuldigde den Generaal BLUCHER, dat hij hem niet was te hulp gekomen.

Franſche officiers verhalen, dat de Prins VAN HOHENLOHE, in den zomer des jaars 1806, kort voor den *Pruisſiſchen* Veldtogt, met hun over de krijgskunst pratende, tot hen zeide: „ Ongetwijfeld zijt gij zeer dappere „ lieden; maar gij weet u niet in acht te nemen. In„ dien ik immer tegen u den krijg voere, zal ik u bij „ diviſien opligten." Zoodanig was in het algemeen de blinde vermetelheid der *Pruisſiſche* officieren van allerlei rang; de bekwaamſten waren naauwelijks in ſtaat om onderſcheid te maken tusſchen de Parade en den Oorlog.

(*De overige Karakters in het volgende Stuk.*)

BERIGT WEGENS EEN WIJFJES-AAP VAN DE SOORT VAN DEN ORANG-OUTANG. Door den Heer SONNINI.

De groote Aap, niet lang geleden te *Parijs* gebragt, is het dier niet, welk bij de *Maleijers* den naam voert van *Orang-Outang*, of *wild mensch*, bij ons gebruikelijk; het is de *Jocko*: somtijds wordt hij ook *kleine Orang-Outang* genaamd, uit hoofde van zijne menigvuldige overeenstemmingen met de groote soort, waarvan hij inzonderheid door een kleiner staart verschilt. De vermaarde BUFFON noemde hem insgelijks *Jocko* en *kleinen Orang-Outang*; LINNÆUS *Simia Satyrus*; AUDEBERT, een hedendaagsch Natuurkundige, die eene wel geschrevene en prachtig uitgevoerde *Natuurlijke Historie der Apen* heeft in 't licht gegeven, noemt hem enkel *Jocko*.

Niet de eerste maal is deze, dat er een levende Jocko in Europa verschijnt. In het begin van Julij des jaars 1770 werd er een jong wijfje van deze soort naar *Holland* gezonden aan de Menagerie van den Prins van Oranje, alwaar het in Januarij des jaars 1777 overleed. Het is te vreezen, dat het dier, dezer dagen te *Parijs* gebragt, en hetwelk insgelijks een jong wijfje is, er mede niet lang zal in leven blijven. De vermoeijenissen eener lange reize, en wel voornamelijk de koude, welke het heeft geleden, hebben het dier ongesteldheden veroorzaakt, van welke het, ondanks de zorge, die voor hetzelve wordt gedragen, bezwaarlijk zal kunnen genezen worden. Dit ware een verlies, niet slechts voor de Natuurlijke Historie, die daardoor van belangrijke waarnemingen zal ontzet worden omtrent dieren, welke in gedaante naar het menschelijke geslacht gelijken, maar ook voor de nieuwsgierigheid, welke zeldzaam zulke opmerkelijke voorwerpen worden aangeboden.

De overblijfsels der Jocko's, die in het Kabinet der Natuurlijke Historie (te *Parijs*) bewaard worden, en vooral de Jocko, die in de Menagerie van den Prinse Stadhouder in Holland heeft geleefd, hebben de Natuurkundigen in staat gesteld tot het doen van eene naauwkeurige beschrijving van deze dierensoort. Noodeloos acht ik het, hier verslag te doen van hunne beschrijvingen, die bij hen kunnen gelezen worden. Eenige bijzonderheden wegens de Jocko van *Parijs* zullen, vertrouw ik, den Lezer niet onaangenaam zijn.

Het is, zoo als ik heb gezegd, een wijfje, slechts elf maanden oud. Op het eerste aanzien staat men verbaasd over zijn hoofd, eer met menschen- dan met dierenhaar bedekt; zijn hoog voorhoofd is met sterk uitkomende rimpels, niet overdwars, maar van boven naar beneden, doorploegd: eene bijzonderheid,

welke de teekenaars niet hebben uitgedrukt, omdat zij flechts verdroogde vellen zijn gevolgd; voorts over zijne kleine en zeer fraaije ooren; de fraaije rijen tanden, die eenen zeer groóten mond vullen, beneden een zeer kleinen neus; en eindelijk over zijn gelaat en goedaardigen opflag van het oog, alsmede zijnen zachten aard. Deze Aap flaapt in eene ſoort van bedſtede, waarin hij zeer ſtil op den rug ligt. Men heeft hem een kamizool met wijde mouwen aangedaan; met zijn ligchaam ligt hij onder de dekens, doch met het hoofd bloot. Ook houdt hij zijne armen boven het dek, doch opdat zijne handen geene koude vatten, verbergt hij dezelve in de mouwen van zijn kamizool, van welke hij een mof maakt. Wanneer er iemand bij hem komt, welken hij meermalen ziet, vat hij hem bij de hand, en drukt dezelve, ten blijke van genegenheid. Zeer is hij geſteld op geſuikerde dranken. Op zekeren dag werd in zijne tegenwoordigheid een Mannadrank gereed gemaakt; hij werd ongeduldig, omdat men te lang draalde met hem dien te geven; luid ſchreeuwde hij, en met een ſcherp geluid, even als een kind, dat iets wil hebben. Welhaast lagen zijne dekens buiten het bed, en de patient, half buiten het bed zich uitſtrekkende, trok zijnen geneesheer met zoo veel krachts bij den arm en de kleederen, dat men hem zijnen drank wel moest geven; hij dronk dien, houdende het ſchoteltje in de beide handen, en even als de menſchen in den mond gietende; hij gaf het ſchoteltje terug, en ging wederom liggen. Een oogenblik daarna wilde men hem een pots ſpelen, door in hetzelfde ſchoteltje water te gieten; hij betoonde hetzelfde verlangen en ongeduld; maar zoodra hij, den drank geproefd hebbende, bevond, dat men hem flechts klaar water had gegeven, draaide hij het hoofd om, hetzelve buiten het bed werpende, waarop hij ſtraks het ſchoteltje terug gaf.

De ongeſteldheid, van welke dit belangrijk dier is aangetast, ſchijnt eene ontſteking te zijn in den onderbuik. Zijn oppaſſer denkt dat hij zal herſteld worden, en is voornemens, zijnen Aap aan te bieden aan hare Majeſteit de Keizerin en Koningin, voor de Menagerie te *Malmaiſon*. Inmiddels heeft een bijzonder vriend des eigenaars van de Jocko den kranke wel een verblijf willen aanwijzen, die met zijn gezigt en gebaren zijne dankbaarheid ſchijnt te betoonen aan zijnen edelmoedigen gastheer.

Het is bekend, dat de Jocko's in de digte en afgelegene boſſchen van *Borneo* hun verblijf houden; ook is deze op dat Eiland gevangen, van waar hij overgebragt is naar *Isle de France*, voorts naar *Spanje*, en eindelijk te lande naar *Frankrijk*. Deze laatſte reis, in den winter ondernomen, heeft hem meer dan de lange zeetogten vermoeid, en zijn leven in gevaar gebragt.

KLAGTEN OVER HET GEBRUIK VAN EEN EN ANDER KORT WOORDJE. BRIEFSWIJZE VOORGEDRAGEN AAN EEN BEHULPZAAM VRIEND.

MIJNHEER!

Naardemaal ik vernomen heb, dat gij u gereed betoont om de klagten der verlegenen aan te hooren, en teffens genegen om redmiddelen aan de hand te geven, vervoeg ik mij tot u, in vertrouwen, dat gij mij zoo veel troosts zult ſchenken, en dusdanige redmiddelen aan de hand geven, als de aard der zake toelaat en in uw vermogen is.

Mijne klagten zijn, indedaad, van eene zoo zonderlinge natuur, dat ik twijfel, of het in uw vermogen zal zijn, mij een gehoor te verleenen, gevolgd van eenen heilzamen uitſlag. Ik waag het echter, mij te bedienen van het algemeen regt, om mijne klagten te openbaren.

Om terſtond ter zaak te treden, zijn de partijen, waartegen ik eene ernſtige beſchuldiging inbreng, op zichzelven beſchouwd, levenlooze wezens, en die, uit dezen hoofde, in hun eigen perſoon geene berisping verdienen. Derzelver misbruik nogtans zal, vertrouw ik, daar het zoo velen mijner Landgenooten raakt, niet als eene onverſchillige zaak worden opgenomen.

Ik heb bij u in te brengen eene beſchuldiging tegen het veelvuldig gebruik van zekere woorden in onze taal, die, ſchoon kort, en zelden langer dan één ſyllabe, nogtans bij wijlen het gewigt hebben van eene geheele redevoering. Zij bezitten desgelijks meer klems en invloeds op de beraadſlagingen der menſchen, dan al het overige der tale te zamen genomen; 't zij wij luisteren naar de ernſtige redenwisſelingen in eene achtbare Raadsvergadering, 't zij wij het oor leenen aan de vrijere geſprekken in lagere levenskringen.

Het voornaamſte van deze hoogst ſchadelijke woordjes, waarover ik mij bitter beklaag, is — *Maar*. Dit enkel woordje heeft meer ontwerpen van het grootſte gewigt en de uiterſte aangelegenheid omverre geworpen, meer aaneengeſchakelde redenen van gezonde en ſcherpzinnige redenkaveling verbroken, dan eenig ander woord. Hoe dikwijls gebeurde het, dat, wanneer ik bekoord en overreed was door eene Vaderlandlievende Aanſpraak van meer dan één, ja van drie of vier uren, een ander Redenaar opſtond, die, na alles, wat de vorige Spreker gezegd had, kortelijk opgehaald te hebben, en die, zoo ik dacht, even zeer overtuigd was als ik zelve, onmiddellijk daarop tuſſchen beiden kwam met een *Maar* — en terſtond

stond verdwijnt alle gezonde zin, alle bondig bewijs, al het staalje der redekunst, ja de zaak zelfs, welke op mijnen geest eenen zoo diepen indruk gemaakt had.

Maar is het lievelingswoord van allen, die wenschen toegevend en bemiddelend te zijn. „ Zeker, Mijnheer! wat „ gij hebt aangevoerd, is welgegrond; uwe bewijzen zijn „ juist gekozen; zij treffen doel in de zaak, waarop het aan„ komt. Welsprekender heb ik ook nimmer een stuk van de„ zen aard hooren bepleiten, en, over het geheel, doet, 't „ geen gij gezegd hebt, zoo veel eers aan uw verstand als aan „ uw hart; en ik voelde mij in 't eerst opgewekt, gedron„ gen, om mij met u te vereenigen in het voortzetten van een „ plan, zoo uitmuntend in zichzelve, en zoo heilzaam in de „ gevolgen. *Maar!*" — Op het eigen oogenblik, dat dit *Maar* zijn verstand vermeestert, vergeet hij alle zijne opregtheid, en in den tijd van tien minuuten bewijst *hij, dat er geen* zier waarheid of gezond verstand is in alles, *wat hij van den* vorigen Spreker hoorde, dien hij met *zoo veel lofs* ophulde.

Maar is ook het geliefde woord van allen, die door kwaadaardigheid, onbekwaamheid, of eenige andere geheime reden, niet verkiezen de verzochte gunstbetooningen toe te staan. AVARUS, de nietsbeduidende AVARUS, zou gaarne een arm Bloedverwant bijstaan, door hem eenig geld op te schieten tot het aanvaarden eener zake. *Maar!* — De Man van Aanzien acht zich hoogst gelukkig, dat gij u tot hem vervoegt; hij herinnert zich zeer wel, dat hij u eene nu opengevallen plaats beloofde; geen mensch op aarde is gevoeliger voor de hem bewezene diensten in een en ander geval, noch wenscht sterker, u bij alle gelegenheden voort te helpen. *Maar!* — Der jonge Juffrouwe LAURA, geheel vrij van alle voorkeuze, van alle voorafgaande verbindtenis, en die zich altoos gelukkig rekent, wanneer zij hare Ouders genoegen kan schenken, wordt een Huwelijk voorgeslagen met een Persoon, in geboorte, rang en middelen haar gelijk; een Persoon van onberispelijke zeden en goede geaardheid; — zij betuigt het hoogste gevoelen te hebben van de verdienslen diens Heeren; zij verklaart wezenlijk weinigen te kennen, die hem evenaren. *Maar!* —

Kan er iets schadelijker zijn dan die zoo veel inhoudend woord? Gij ziet, hetzelve verhardt het hart tegen goedwilligheid, dankbaarheid, gehoorzaamheid; het breekt gemaakte verbindtenissen af, noodzaakt de menschen om hunne bijzondere Vrienden te verloochenen, en ik twijfel geen oogenblik hier te neder te schrijven, dat het in koophandel en burgerlijk bedrijf groote nadeelen aanrigt, en ook in staatkundige verrigtingen geene kleine rol speelt; althans in de berigten, welke ons in de Nieuwspapieren deswege gegeven worden.

Om echter het woord *Maar* alleu regt te laten wedervaren, is er somtijds in 't zelve iets openhartigs, althans iets bestis-

sends,

lenes, 't geen eene zaak ſpoedig haar beſlag geeft, door ons de kwade zijde onder 't oog onzer opmerkinge te brengen.

Ik kan zoo veel niet zeggen van een ander hoogst ſchadelijk woordje, *Indien*. Met *Maar* komt men voor de zaak uit; doch *Indien* is een ontvliedend woordje, dat achterhoudt, en niets bepaalt. Men weet niet wat het beteekent, hoe verre het gaat. Het kan alles en teffens niets beteekenen. Dubbelzinnig te ſpreken tusſchen den man en zijnen naasten is hatelijk, en dit wordt zeer bevorderd door een *Indien*.

Een Koopman, die ter goeder naam ſtaat, vervoegt zich bij zijnen Bankier met Wisſelbrieven, en hij toont hem de deugdelijkheid dezer papieren. „ Ja," luidt het antwoord, „ deze Wisſelbrieven kunnen zeer goed zijn, op de Trekkers, „ de Aannemers, de handen, door welke zij gegaan zijn, „ niets te zeggen vallen; ik zou geene zwarigheid aſtoos maken om aan uw verlangen deswege te voldoen, *Indien*" —. De zaak zou afgedaan geweest zijn, had *Maar* het woord geweest; dan, na een aantal verdrietige en kwellende aanmerkingen, blijft de zaak hangen in de onaangenaamſte onzekerheid. — Van veelvuldig en te leurſtellend gebruik is het woordje *Indien*, in de Nieuwspapieren, ten opzigte van Staatsonderhandelingen, en gebeurtenisſen, het lot der Volken betreffende. Anders zou de toedragt der zaken geweest zijn, *Indien* —; men vermenigvuldigt de mogelijke gevallen, en ſchuilt weg onder het ſchutswoordje *Indien*.

Ik heb *Indien* altoos beſchouwd als een looze knaap, zoo vol veronderſtellingen en dubbelzinnigheden, dat dit woordje zeer geſchikt is om anderen te bedriegen, en het bedrogen worden voor den gebruiker voor te komen. Nogtans doet hij dit alles met zulk een alt van ſchijnbare opregtheid en voorzigtigheid, alsmede van achtneming op het belang des verzoekers, dat de gebruiker zelden mist te ſlagen voor te komen als een man, die enkel zorgvuldig op zelfbehoud bedacht is, zonder eenig inmengſel van gierigheid of onwil. — Daarenboven is dit eigenſte *Indien* een woordje van Wellevendheid, en niet zelden in den mond van de Schouwburgbeſtuurders, die elk Tooneelſtuk, hun aangeboden, zouden aangenomen en ten tooneele gevoerd hebben, *Indien* —. Dit zoo noodlottig woordje heeft menig een Tooneelſpel tot eene plaats doen verwijzen, die de maker zeker niet verkoos.

Mogelijk is een ander woordje van dezelfde herkomst als *Maar* en *Indien*, en deelt diep in de zachtheid en verpligtende beleefdheid van het laatstgemelde; doch is oneindig voorzigtiger. Het wordt veelvuldig gebruikt van zeer omzigtige menſchen, die ſchromen hun gevoelen aan den dag te leggen in gevallen van aangelegenheid, in hagchelijke tijdperken, wanneer het regtſtreeks uiten zijns gevoelens niet zeer veilig gekeurd wordt. Voor zoo verre het de zaken des doorgaand en

burgerlijken levens betreft, is dit *Mogelijk* aan dezelfde tegenwerpingen onderhevig als *Indien*. In het oordeel over Staatszaken, in het uiten van ons gevoelen over het leven en de bedrijven van menschen, die wij niet van nabij kennen, en bij welken wij echter zeer groot belang hebben, zou een wel ter snede gebruikt *Mogelijk* ons opleiden tot eene verstandige wijze van denken, en strekken om vele wonden te heelen, veroorzaakt door een ongelukkig mengsel van onkunde en onbestuurde drift, vooroordeel en hartstogt, belang en gezond verstand.

Ik zou kunnen voortgaan met mij te beklagen over eenige andere woorden, die veel onheils in de zamenleving brouwen, van wege het gemak, waarmede men zich van dezelve bedient, en den weinigen schroom voor het des gemaakte misbruik door de meesten. — Ik hoop, dat gij dit, ter proeve, genoeg zult rekenen, alsmede dat gij mijne klagten niet onverhoord zult verwerpen. *Indien* gij een *openlijk gebruik* maakt van dezen mijnen Brief, zal dezelve *Mogelijk* sommigen smaken, en mij aanzetten, om, in een anderen Brieve, dit onderwerp te achtervolgen; *Maar*, 't zij ik dit doe of nalate, blijf ik

Uw Dienaar, enz.

POLYSYLLABE.

UITTREKSEL UIT HET DAGVERHAAL VAN EENE REIS, GEDAAN IN DEN JARE 1799, IN DE ZWITSERSCHE VALLEI, DIE, 2 SEPTEMBER 1806, OVERDEKT WERD DOOR HET INSTORTEN VAN DEN BERG, ROSSBERG GENAAMD.

Het was met eene soort van godsdienstig gevoel, dat ik, te *Art* voet aan land zettende, voor de eerste maal den grond van het Kanton *Schweitz* betrad. Naauwelijks was ik eenige schreden gevorderd, of ik werd, zelfs door mijne oogen, overtuigd, dat ik mij in de eigenlijke wieg der *Helvetische Vrijheid* bevond. Langzaam voortgaande langs de huizen, die ter linker zijde van den weg stonden, zag ik eene lange reeks afbeeldingen in kalk, verbeeldende de belangrijkste tooneelen der stichtinge van deze Republiek. Aandachtig las ik de eenvoudige en veel zeggende opschriften, welke op de meeste afbeeldingen worden gevonden, toen een man, wiens gelaat alle de eerwaardige trekken der oude STAUFFACHERS (*) vertoonde, mij aansprak, en mij minzaam ver-

(*) Een der eerste grondleggers der *Zwitserſche* vrijheid.

verklaarde hetgene ik niet volkomen verſtond. Hij ſprak met een bedwongen vuur, en bijkans blozende, over de bedrijven zijner voorvaderen, en zag mij van tijd tot tijd met oogen aan; wier vuur door de droefheid was beneveld. Toen wij de laatſte groep huizen voorbij waren, verzelde hij mij buiten het vlek, om mij den weg te wijzen. Hij bleef ſtaan op eene kleine hoogte, en mij de regterhand gevende om affcheid te nemen, wees hij aan de linkerhand den berg *Sattel* en het dorp *Steinen*, en ſprak: „ Hier heb ik u in „ onze oude geſchiedenisſen de geboorte onzer vrijheid ver„ klaard; daar zult gij de nog verſche ſporen van haren „ ondergang vinden. Te *Steinen* zult gij de *Stauffacher*„ *kapel* bezoeken; zij is met het bloed onzer martelaren ge„ verfd; bid aldaar voor den armen Zwitſer (*)." Hij drukte mij de hand; een traan glom in zijn mannelijk oog, en deed de mijne vloeijen. Onze zielen verſtonden elkander, en eene vurige omhelzing vereenigde onze harten. Hij ging henen, en ſterk aangedaan volgde ik hem met mijne oogen, tot dat eene nabijgelegene kapel hem voor mij verbergde.

Peinzende en treurig vervolgde ik mijnen weg midden door de vallei, van daar tot aan *Schweitz* ſtrekkende door de dorpen *Oberart*, *Goldau*, *Rothen*, *Buyſingen*, *Lowertz* en *Seewens* (†). Verre boven mijn hoofd verhieven zich ſchroomwekkende bergen, wier hooge rotſen, hier en daar met eeuwig ſneeuw bedekt zijn, en op zichzelve ſtaande punten, wier barre toppen een azuurgeweif kroonde. Aan mijne regterhand lag de *Rigi*, van ſchelpachtige ſpitſen omringd; aan de linkerhand de *Rossberg*, wiens dreigende top vruchtbare velden overziet, en voor mij de kale en magere rotſen, tegen welke de ſtad *Schweitz* vertrouwelijk leunt. Rondom mij zag ik een open en lagchend halfrond van niet zeer hooge bergen, bedekt met aangename boschjes en groene weiden, door welke heldere beekjes kronkelend vlieten. De weg was eene koele en verrukkelijke wandelplaats, door vruchtboomen belommerd, die den reiziger van dorp tot dorp brengen, midden door eene lange ſtreek fraaije huizen en kapellen, ſprekende bewijzen van de onbekrompenheid, welke hier te lande heerscht. De bewoners zijn een

(*) Kort te voren had de Generaal LECOURBE op deze plaats eene aanzienlijke bende *Zwitſers* geſlagen en zoo goed als verdelgd. Inderdaad, elk regtgeaard *Pruisschman* moet zuchten over de bloedige tooneelen, welke, ten tijde van het Uitvoerend Bewind, in *Zwitſerland* geopend werden. Eere zij NAPOLEON, die aan dit ongelukkig land de rust wedergaf, en eene Conſtitutie, zoo nabij gelijk aan de aloude, als de geest der tijden gedoogde!

(†) Deze geheele vallei, met alle hare dorpen en bewoners, werd, in den jare 1806, door het inſtorten van den *Rossberg* ingeſlokt.

een ſchoon ras van menſchen; in alle hunne gelaatstrekken ziet men de edelheid der zuivere en onbedorvene menſchelijkheid verſpreid. De mannen zijn groot, welgemaakt, hebbende een gelaat, hetwelk zeer veel gezond verſtand aankondigt; eene edele ongedwongenheid kenmerkt alle de bewegingen van hun ligchaam. Eenvoudig en net zijn zij gekleed in het witte herdershemd, hetwelk in natuurlijke plooijen tot op de knieën hangt, zonder door een gordel te worden opgebonden. De vrouwen zijn los van houding, regelmatig van geſtalte, vlug in hare bewegingen, en de opſlag van haar oog kondigt gevoel aan. Haar gewaad ſtrookt met deze teekenachtige eigenſchappen, en is zeer bekwaam om een ſchoon ligchaam voordeelig te doen uitkomen; een geplooide rok hangt haar tot op de knieën, en bedekt haar meer dan in de overige Kantons. Een rijglijf, gemeenlijk zwart van kleur, ſluit het ligchaam in, en een wit hemd, zoo hoog als de *hals*, bedekt zedelijk den boezem, zonder dien te verbergen; *de mouwen* zijn boven den elleboog toegebonden met *een bijkans altijd* rozekleurig lint. De kouſen zijn ſneeuwwit; kleine zwarte ſchoenen verbergen hare nette voeten. Een kleine hoed van fijn ſtroo, een weinig op zijde geplaatst en ook met een rozekleurig lint vastgebonden, overſchaduwt het hoofd, doch verbergt het ſchoone haar niet, hetwelk met twee lange en ligte lokken, met zwart lint doorvlochten, tot op den rug hangt. Niets is zoo gezellig, niets zoo herbergzaam als dit Volk. Het was juist de inzameling van het ooft, en alles in beweging in deze velden, die niet anders dan onoverzienlijke boomgaarden zijn. Aan alle kanten werd ik aangeſproken met de gemeenzaamheid der nationale groete: „Jezus „ CHRISTUS zij geprezen!" En wanneer ik volgens gebruik had geantwoord: „In eeuwigheid, amen!" nam bijkans nimmer het geſprek daarmede een einde; men deed mij ſtilſtaan, men praatte, en wanneer het gezond verſtand en eerlijk hart van menſchen, ſprekende eene eenvoudige, maar krachtige en ſomtijds eene inderdaad dichterlijke taal, vooral wanneer zij het een of ander beſchreven, mij had doen verbaasd ſtaan, maakte de bevalligheid der vrouwen, en de beleefdheid, waarmede zij mij vruchten en melk aanboden, mijne verbeelding gaande, en bekoorde mijn hart. Zonder vooringenomenheid was ik in deze vallei getreden; ik kende haar zelfs niet uit eenige beſchrijving; te ſterker en te verwonderlijker was daarom de indruk, welken alles, wat ik zag, op mij maakte. Mijne ziel was opgetogen; ik verbeeldde mij, in eene beter wereld te zijn verplaatst.

Het meer *Lowertz* overvarende, hetwelk niet zeer groot is, als zijnde ſlechts eene halve mijl lang en een vierendeels mijl *wijd*, liet ik mij op een eilandje aan land zetten, om eene heremitagie te bezoeken, wier bewoner door den oorlog van daar

was

was verdreven. Na deze verwoeste hut, de eenvoudige kapel, en hetgene er merkwaardigs was, te hebben bezigtigd, klauterde ik naar de puinhoopen van het aloude Kasteel *Schwanau*, in den jare 1308, door STAUFFACHER en diens aanhang verwoest, terwijl ten zelfden tijde de overige eedgenooten zich meester maakten van het sterke Kasteel *Kogkenberg*, zoo wel als *Schwanau* in het Kanton *Schweitz* gelegen; van *Zwing-Uri*, in het Kanton *Uri*, en van *Rotzberg* en *Sarnen*, in het Kanton *Underwald*. Een verrukkelijk uitzigt heeft men van deze ruïnen. Tusschen het puin en de rotsen, met klimop bedekt, vond ik aldaar eene jonge vrouw op den bemosten grond zitten, en naast haar een kind van twee jaren, spelende met bloemen, welke op hare knieën lagen, en waarvan zij kransen maakte, welke zij vervolgens met een treurig gelaat in het meer wierp, hetwelk den voet dezer rotsen bespoelt. Lang zag ik haar aan, voordat zij mij in het oog kreeg, en hoe ik haar langer beschouwde, hoe zij mij belanglijker dacht. Op zijn meest was zij vijf-en-twintig jaren oud; fraai was zij van gestalte, en haar gelaat vertoonde het peinsachtige en sentimentele, welk de vrouwen van het Kanton *Schweitz* kenmerkt; de zachtheid harer trekken werd nog verhoogd door de bleekheid van haar gelaat en de treurigheid van haar gezigt. Op mijne nadering had zij eene stuiptrekkende aandoening van vreeze, en drukte haar kind tegen haren boezem. Bedroefd dat ik haar had verrast, groette ik haar met eenige verlegenheid; zij beantwoordde mijne groete met eene zwakke en bevende stemme, doch wier engelachtige zachtheid mij door het hart ging. Zij hield zich met haar kind onledig, en ik liet mijne oogen over het meer weiden, tot dat wij van onze wederzijdsche bedeesdheid bekomen waren. Het kind bood mij bloemen aan; ik vatte het bij de hand, en vraagde vergiffenis aan de moeder, dat ik door mijne onverhoedsche nadering haar verschrikt had. Ik had haar in het *Hoogduitsch* aangesproken. „Ik meende dat „het een *Franschman* was," gaf zij tot antwoord. De oogen opslaande, zag zij op mijnen hoed, welken ik in de hand hield, de driekleurige kokarde. Zij werd van een nieuwen schrik bevangen; zij verbleekte, en rukte met drift het kind uit mijne armen, om het van nieuws tegen haren boezem te drukken. Ik bloosde, en vraagde haar met verbaasdheid, wat haar deerde; zij was niet in staat mij te antwoorden; haar boezem jaagde, en een traan liep over hare wangen; doch zij herstelde zich welhaast, en vraagde naar het oogmerk mijner reize. Ik zeide haar, dat ik den wil had naar *Schweitz*. „Ach," was haar antwoord, „daar zult gij vele akeligheden vinden; maar God „heeft het aldus gewild; Hij weet beter dan wij, wat best „voor ons is." Thans daalden wij te zamen af naar het meer; zij vraagde mij, wijzende op een schuitje, aan den oever vastgemaakt, en op hare hut aan de overzijde van het water, of ik haar wilde verzellen; er nevens voegende, dat ik aldaar konde uitrusten en mij ververschen met vruchten en boter,

en

en dat zij mij vervolgens eenen gids zoude bezorgen om mij naar *Schweitz* te brengen; doch zij merkte aan, dat dit voor mij een vrij groote uitstap zijn zoude. Mijn antwoord was, dat ik het gaarne doen zoude, indien ik haar van eenigen dienst konde wezen. „ ó Neen!" hernam zij, „ doe het daarom „ niet. Ik kom hier dagelijks met mijn kind, om in deze een„ zaamheid te peinzen, en in deze kapel voor uwe landslie„ den te bidden." Tranen blonken in hare oogen, en zij voegde er nevens, mijne hand vattende, met eenen opslag, vol van onuitsprekelijke zachtheid en droefheid: „ O! er „ zijn ook goede menschen onder uwe landgenooten, en „ gij zijt ongetwijfeld een van die." Ik had hare schuit losgemaakt; zij deed mij door haar kind omhelzen, hetwelk mij met zijne liefkozende armpjes omvatte. Mij voorts met eene vriendelijke groete verlatende, stak zij langzaam af van den oever.

Mijn schuitevoerder berigtte mij, dat deze vrouw, *in de Zwitserſche* Revolutie, haar man en haar vader had verloren; de eerste was in den slag van *Morgarten* gesneuveld; de tweede, een slagtoffer van het *schrikbewind*, kwijnde in de onderaardsche gevangenissen van *Arburg*. In den laatsten veldslag was haar huis geplunderd, en zij had bijkans al wat zij bezat verloren. „ Maar," vervolgde hij, „ zij draagt haar „ ongeluk met veel gelatenheid; alle avonden, wanneer het „ goed weêr is, komt zij hier met haar kind, beschreit in de „ eenzaamheid hare dierbare slagtoffers, en bidt in de kapel „ van den heremiet." *Zij* bidt dan voor hare vijanden, voor de verwoesters van haar geluk, voor de vervolgers van haren vader! Heeft zij zelve het mij niet gezegd? Heb ik zelve niet hare schoone ziel in hare oogen gezien? — Deze aandoenlijke trek vervulde mijne ziel met de aangenaamste gevoelens; deze heremitagie, deze puinen, met klimop, die grond, met oud mos bedekt, schenen mij een geheiligden tempel der godheid, die zekerlijk een oog van welgevallen nederslaat op eene plaats, die dikmaals wordt bezocht door een wezen, zoo zeer naar haar gelijkende. Ik plukte een *handvol* mos, besproeid met de tranen dezer bedroefde *moeder*; ik bewaarde die als eene gewijde herinnering der edelste gevoelens, voor welke de menschheid vatbaar is; en als te eenigen tijde de hand van het noodlot zwaar op mij mogt wegen, zal ik daarop somtijds het oog slaan, om mijne ziel op de luisterrijke hoogte te doen staan blijven, tot welke ik deze ongelukkige zag verheven (*).

(*) Deze beschrijving is van den Heere RIEDER, van *Straatsburg*, die zich toen in het *Fransche* Leger in *Zwitserland* bevond.

MERK-

MERKWAARDIG VOORBEELD VAN HET INSTINCT DER DIEREN.

De klasse der viervoetige dieren levert dikmaals voor de waarnemers bewijzen op van een zonderling instinct, die ons moeten overtuigen, dat zij niet altijd werktuigelijk handelen. Indien men niet zoo gunstig over de Vogelen denke, de reden daarvan is ongetwijfeld, omdat hunne bewerktuiging en levenswijze hen bestendig verre van ons verwijderd houdende, het onmogelijk is, hen op den duur gade te slaan.

Intusschen zal de volgende daadzaak, waarvan wij eenen ooggetuige tot waarborg hebben, bewijzen, dat zij niet van het instinct ontbloot zijn, hetwelk wij in de andere dieren bewonderen.

In de Menagerie van den Kruidtuin te *Parijs* leeft thans een groote Vogel, door de Natuurkundigen *Bengaalsche Ooljevaar* geheeten, doch aan de kust van *Afrika* bij den naam van *Marabou* bekend. Zijn bek is groot, zeer lang en loopt spits toe; wanneer hij zijnen hals uitgestrekt houdt, bereikt zijn hoofd de hoogte van dat van een mensch. Deze Vogel is uit *Senegal* medegebragt door den Heer VALANTIN, die, op de reis, met alle mogelijke zorgvuldigheid, om hem in het leven te behouden, hem heeft opgepast; een ander persoon heeft hem aan het Museum van Natuurlijke Historie gegeven. De Heer VALANTIN verlangde, bij zijne komst te *Parijs*, zijnen *Marabou* weder te zien, welken hij in geene twee jaren gezien had. Ten dien einde begaf hij zich, voor weinige weken, naar de Menagerie. Daar binnen komende, vond hij den Vogel van aanschouwers omringd, die zich evenwel op eenen afstand hielden, als zijnde het gevaarlijk nabij hem te komen, waarvan verscheiden voorbeelden voorhanden zijn. Hoe groot was dan de verbaasdheid van alle de aanwezigen, toen zij den Heer VALANTIN in het hok zelf van den Vogel zagen treden! Terwijl allen zijne onbezonnenheid wraakten, waren zij beducht, dat hij door de verschrikkelijke slagen met zijnen bek zou gegriefd worden. Niets van dat alles: de Vogel laat toe, dat de Heer VALANTIN hem nadert, streelt en omhalst; hij herkent de stemme, die hem vleit, door eene taal der vriendschap en zachtzinnigheid.

Merkwaardig en bijkans aandoenlijk was het schouwspel van dit zwaarlijvig tweevoetig schepsel, nu eens in de armen van zijnen ouden meester, en diepe zuchten lozende; dan wederom zich zachtjes losmakende, rondom hem draaijende, terwijl hij nederig het hoofd boog, en het vervolgens op zijnen rug nederleide, onder het doen hooren van een klagend gekluk,

gevolgd van herhaald lepperen met den bek. Alle deze onderscheidene bewegingen maakten een diepen indruk op de aanschouwers; zij meenden daarin blijken van dankbaarheid op te merken, die door de menschen niet krachtiger kan worden uitgedrukt.

LATERE VOORBEELDEN VAN ONGEMEEN HOOGEN OUDERDOM.

Een man van kunde, een lief hebber van waarnemingen omtrent de lengte van het menschelijke leven, heeft eene lijst gemaakt van personen, ter zijner kennisse gekomen, welke gestorven zijn gedurende het jaar 1806, in den ouderdom van honderd jaren en daar boven. Hij heeft er 48 gevonden, en onder dezelve 19 mannen en 29 vrouwen. Van deze woonden, ten tijde van hun overlijden, 40 in *Engeland* en het land van *Wales*, 2 in *Schotland*, 3 in *Ierland*, 2 op *Jamaica*, en 1 in *Amerika*. Tien zijn gestorven in den ouderdom van 100, zes van 101, drie van 102, twee van 103, vijf van 104, vijf van 105, drie van 106, zes van 107, een van 111, een van 112, een van 113, een van 114, een van 120, een van 125, een van 131, en een van 134 jaren. Hoewel het waarschijnlijk is, dat de meesten dezer lieden gehuwd, of gehuwd geweest waren, zijn er, echter, slechts zestien op de lijst, die als zoodanig vermeld worden. Een dier gehuwden had veertien kinderen, een ander negentien, en een derde vijf-en-twintig. Eenigen hunner hebben vrouwen gehad, niet minder langlevende dan zij zelven. Eenen vindt men er onder, die zeventig jaren gehuwd geweest was, en haar als weduwe naliet. Een ander liet eene weduw na van honderd twee jaren. Een derde had bij zijn overlijden eene vrouw van twee-en-negentig, en een vierde van negen-en-negentig jaren. Tien dezer lieden staan vermeld, als hebbende het gebruik van alle hunne zintuigen tot den dood toe behouden, terwijl het tegendeel ten aanzien der overigen niet wordt verzekerd. Daar deze lijst alleen *Groot-Britannie* betreft, op eenige personen na, mag men onderstellen, dat andere landen hoogbejaarde lieden naar evenredigheid bevatten, en dat het, gevolgelijk, niet zoo zeldzaam is, dien hoogen ouderdom te bereiken, als doorgaans wordt geloofd; (gelijk de grijsaard, te *Wormer* onlangs in den ouderdom van 110 jaren overleden, wat *Holland* aangaat, daarvan een voorbeeld oplevert.)

No. VIII. *Meng.* bl. 323 reg. 23 lees *tracheotomia*.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

REDEVOERING OVER DE NOODZAKELIJKHEID OM GOEDE BEGINSELS VAST TE STELLEN EN EEN VOORZIGTIG LEVENSPLAN TE BEPALEN IN DE JEUGD.

(Naar het *Engelsch* van den Eerw. W. ENFIELD, *L. L. D.*)

Weeg den gang uws voets, en alle uwe wegen zullen welgevestigd zijn.

SALOMO, *Spr.* IV: 26.

In het menschelijk leven is geen belangvoller tijdperk, dan 't geen invalt tusschen de Kindschheid en rijpe Levensjaren. Gedurende dit tijdperk is het voornamelijk, dat het karakter van den aanstaanden Man gevormd wordt, en dat men de zaden van toekomende eere of oneere zaait. Bij den aanvange van 't zelve verliezen de kinderspelen en vermaken derzelver bekoorlijkheid; men laat ze varen, als niet langer eenige aandacht verdienende. De jeugdige knaap streeft voorwaarts, niet zonder eenige mate van ongeduld, in het ruime veld van nieuwe najagingen, 't welk zich aan zijn oog opdoet. Hij belooft zich genot, onderscheiding, geluk.

Deze drift te stuiten, door het spellen van teleurstellingen en kwellingen van velerlei aard, zou zoo onoordeelkundig als onvriendelijk gehandeld wezen; want, schoon vele Jongelingen, die met hooge verwachtingen den levensloop aanvingen, binnen korten tijd voor zichzelven en voor de wereld verloren waren, is dit meest altoos het gevolg geweest van eenige dwaasheid of verkeerd gedrag, of van zichzelven of van hunne vrienden. Waar de grond goed is, en de aankweeking verstandig en vlijtig, mag men, over 't algemeen, een rijken oogst verwachten.

Het is, nogtans, in dit levenstijdperk, volstrekt noodzakelijk, dat Jongelingen zich schikken om ernstig te letten op hunne natuur, verwachtingen en pligten. Eene wereld intredende, in welke zij moeten afgaan op hun eigen oordeel, voorzigtigheid en beslùitneemingen, veel meer dan op de goedgunstigheid van anderen, om hun geluk te bewerken, en waarin elk belangrijk onderwerp afhangt van wel te oordeelen en wel te doen, is het bij hun wijsheid, voor eene wijle hunne geliefde najagtingen op te schorten, en hunne aandacht af te wenden van de aangename voorwerpen, welke hen omringen, om dezelve te vestigen op een Levensplan, 't geen zij veilig mogen volgen door hun geheele leven heen, en 't welk hun geene stoffe van zelfverwijt zal nalaten bij het voleindigen van 's levens loopbane.

Wat ook het gedrag der bedachteloozen, die leven zoo als 't valt, moge schijnen in te sluiten, niets kan vaster gaan, dan dat de Mensch niet geboren is om te beuzelen. — Velen schijnen het menschelijk leven te behandelen als een ijdel spel — eene rol van zoo luttel beduidenisse, dat het van geen aanbelang is, of men die wél dan slecht spele: maar de gesteltenis onzer nature is zoodanig, dat dezelve ons geene vrijheid verleene, om onszelven als wezens van geene beduidenis in de Schepping te beschouwen. Wezenlijk geluk, of wezenlijke ellende, moet het deel wezen van ieder mensch voor zichzelven, en moet door zijne hand aan anderen worden uitgedeeld.

De Mensch is begaafd met ligchaamszintuigen en zielsvermogens, die onvermijdelijk de bronnen zijn óf van genot óf van lijden, in onderscheidene gedaanten, gedurende zijn ganssche bestaan: en of zij het een of het ander zullen wezen, is een stuk, 't geen niemand, die iets in 't minste nadenkt, met een onverschillig oog kan beschouwen.

Het kan niemand als eene onverschillige zaak voorkomen, of zijn ligchaam, tot den ouderdom toe, in eenen gezonden staat zal voortduren, bekwaam tot alle uitoefeningen en vatbaar voor levensgenot, of dat het door pijn gefolterd en door ziekte vermagerd worde. Het is onmogelijk voor eenig mensch, al den voorraad, welken natuur en kunst weggelegd hebben tot ons onderhoud, gemak en genoegen, met zulk eene volslage-

ne

ne bedachteloosheid te beſchouwen, dat hij geheel onverſchillig zij, of hij zijne levensdagen te midden van overvloed doorbrenge, of een vervelend beſtaan ondergaape, omringd van gebrek en ellende. Zichzelven enkel als een dierlijk wezen beſchouwende, moet het leven voor ieder mensch eenige waarde bezitten.

Maar, indien wij onze aandacht wenden tot onze redelijke natuur, en achtſlaan op de uitgebreidheid en verſcheidenheid onzer verſtandelijke en tot werkzaamheid geſchikte vermogens, wij zullen bemerken, dat ons beſtaan in waarde toeneemt, en voelen, dat wij hoogst aangelegene belangen hebben, afhangende van het onderzoek naar 's menſchen gelukzaligheid.

Voor een wezen, in ſtaat om waarheid van dwaling te onderſcheiden, en om genoegen te ſcheppen uit het najagen en verkrijgen van kennisſe, kan het niet nalaten van eenig aanbelang te zijn, zich in eenen ſtaat te bevinden, waarin hij zijne naſpeuringen met voordeel kan achtervolgen; eene vurige begeerte naar kennis te bewaren en aan te kweeken; vrij te zijn van den invloed der vooroordeelen, welke hem in dwaling ſtorten, en van driften, welke zijne naſpeuringen verhinderen. — Voor een wezen, bezield met eene zucht voor hoogachting, en met vele gezellige aandoeningen, welke hem noodwendig afhankelijk maken van zijne medeſchepſelen, ten aanziene van een groot gedeelte zijns geluks, moet het een voorwerp wezen, 't welk zijne ernſtigſte aandacht vordert, zijne ziel in eene geſtelteniſſe te brengen en te bewaren, welgeſchikt om genot te trekken van de vriendelijke tuſſchenkomſten der zamenlevinge, en van de daden, uit menſchliefde en goeddadigheid voortvloeijende; en op de hoede te zijn tegen alle die verkeerde neigingen en boosaardige driften, welke hem op éénſ onbekwaam maken voor gezellig levensgenot, en een voorwerp doen worden van afkeer en verachtiug bij de wereld. — Eindelijk, voor een wezen, welks bekwaamheden hem in ſtaat ſtellen, om in alles, wat hem omringt, de kennelijke trekken te ontwaren van verſtand en oogmerk, en den GOD der nature in diens werken te ontdekken, en die, in gevolge hiervan, de aandoeningen van godsdienſtige eerbiedeniſſe en dankbaarheid kan te werk ſtellen en de genoegten van den Godsdienſt ſmaken, kan het niet onverſchillig wezen, of hij zal blijven in zulk eenen ſtaat

van onkunde, welke hem geheel onvatbaar maakt voor godvruchtige beſpiegelingen en werkzaamheden; of zijne begrippen wegens de Godheid dusdanig omwolkt zullen wezen door bijgeloof, als ſtrekt om zijne godsdienſtige aandoeningen veeleer tot eene bron van ſchrik dan van voldoenend genot te maken; of dat hij zoodanige bevattingen van de Goddelijke natuur vorme, en zich zulke hebbelijkheden van godsvrucht eigen make, als ſterkte en verhevenheid ſchenken aan zijne deugd, en hem eene onuitputbare bron van vrede en vertroosting ſchenken.

Wanneer wij de menſchelijke natuur uit deze onderſcheidene oogpunten beſchouwen, als bekwaam voor dierlijke, verſtandige, gezellige, zedelijke en godsdienſtige genoegten, moet het beſtaan van den *Mensch*, *zelfs* gedurende het korte tijdperk des levens, hem op deze wereld verleend, hem als een allerkostbaarſte ſchat voorkomen, welken niet ten meesten voordeele, zoo veel in zijn vermogen is, te gebruiken, eene onverſchoonlijke dwaasheid zou wezen.

Indien het menſchelijk leven zoo belangrijk is ten aanziene van elk mensch op zichzelven beſchouwd, hoezeer moet die aangelegenheid toenemen, als wij het oog ſlaan op de veelvuldige betrekkingen en onderlinge afhankelijkheden, welke de natuur tusſchen de menſchen daargeſteld heeft.

Het ſtaat niet in de magt van eenig mensch, voor zichzelven alleen te leven. Wij komen ter wereld, omringd door de belangrijkſte verwantſchappen, en ons gedrag moet dadelijk werking baren op den ſtaat en het karakter van allen, tot welken wij betrekking hebben. Ouders, bloedverwanten, leermeesters en vrienden, ſtellen het hoogst belang in het opkomend geſlacht, en zij kunnen geene onverſchillige aanſchouwers wezen van deszelfs bedrijven. De eerſte verſchijnſels van beminnenswaardige hoedanigheden, in de dagen van kinderlijke eenvoudigheid, wanneer nadenken dezelve nog niet tot deugden heeft doen rijpen, verſchaffen aan deugdlievende Ouderen onuitſprekelijke genoegten; en hunne kleine dwaasheden, vóór dat kennis en ondervinding dezelve tot ondeugd maken, doen hun hart gevoeligen weedom. — In een meer gevorderd levenstijdperk let de ouderlijke genegenheid met een zorgvuldig oog op den groei van elke iets goeds belovende plant, of

van

van ieder ſchadelijk onkruid. Een Jongeling kan de blijken van eene eerlijke, voorzigtige en brave zielsgeſteltenisſe niet aan den dag leggen, zonder zijnen Ouderen de levendigſte gewaarwordingen van voldoening te ſchenken; hij kan niet verward geraken in de ſtrikken van ondeugd en zedeloosheid, zonder hen met vele ſmerten te doorſteken. — Bij zijn optreden op het groot tooneel des werkzamen levens zal de kring zijner betrekkingen zich uitbreiden, en daarmede teffens de invloed zijns gedrags. Wanneer hij nieuwe en eigene huisſelijke betrekkingen vormt, zal hij daardoor onvermijdbaar zijn vermogen, om geluk over anderen te verſpreiden, of hun ellenden aan te doen, uitbreiden. De voorſpoed van een gezin, het geluk van elk der deelen, waaruit het beſtaat, het karakter en de toeſtand van de nog ongeborenen, zal waarſchijnlijk, in eene groote mate, van hem afhangen. De hebbelijkheden, welke hij nu vormt, de levenskoers, welken hij nu volgt, zal onvermijdelijk werken ten voor- of ten nadeele, tot vermaak of ſmerte, van allen, waartoe hij in zijne volgende levensdagen betrekking verkrijgt.

Het is, derhalve, eene overweging, welke van het hoogst gewigt moet wezen bij elken Jongeling, dat zijn toekomend karakter noodwendig invloed zal hebben op het geluk der maatſchappije, tot welke hij behoort. Elk mensch, hoe eng van omtrek zijn levensſtand moge wezen, brengt zijn aandeel toe tot het vormen van het algemeen karakter, regtſtreeks door de deugden, welke hij betracht, en de ondeugden, door hem gepleegd, en zijdelings door den invloed van zijn voorbeeld op die, welke van hem afhangen, of tot hem in eenige betrekking ſtaan. Elk braaf man is, in dit opzigt, een vriend, elk ſlecht man een vijand zijns Vaderlands. Dan, buiten dit alles, legt de band van vereeniging, welke beſtaat tusſchen de leden eener maatſchappije, terwijl dezelve aan elk lid groote voordeelen aanbiedt, hem onder de diere verpligting, om zijne edelſte bekwaamheden ten algemeenen beste aan te wenden.

Jonge lieden moeten, overzulks, bij hunne intrede in de wereld, in ſtede van alleen met hunne eigene neiging te raadplegen, (gelijk zij doorgaans maar al te gereedelijk doen) onderzoeken, op welk eene wijze zij het meest zullen kunnen toebrengen tot de goede orde en het voordeel van de maatſchappij, tot welke zij be-

hooren. Hunne inzigten uitbreidende buiten den engen kring van hunne persoonlijke belangen, en hunne harten vervullende met edelaardige gevoelens ten opzigte van allen, die hen omringen, vormen zij hunne gezellige verbindtenissen, onder eene sterkwerkende overtuiging van hunne verpligting om zoo wel voor anderen als voor zichzelven te leven; met eene warme begeerte om zich aangenaam en nuttig te maken in den kring hunner bekenden; met een vast bepaald besluit, om, wanneer de gelegenheid zich aanbiedt, hunne bekwaamheden te gebruiken in den dienst des Vaderlands en der Menschheid; met één woord, zij staan onder den krachtigwerkenden invloed van echte Vaderlands- en Menschenliefde.

Voor eenen Jongeling, die dus zichzelven *aanmerkt*, niet als een op zichzelven staand wezen, maar *als in betrekking* tot eene gemeenschap, waarin het groot einde van algemeenen voorspoed moet bereikt worden door de vereende pogingen der onderscheidene leden, en als behoorende tot een' rang van wezens, in staat om bestendige vorderingen te maken in kennis, deugd en geluk, is het onmogelijk, dat zijn stand als lid der maatschappije, en als een menschelijk wezen, niet hoogstbelangrijk en achtenswaardig voorkome, — dat het leven hem geen voorwerp van de hoogste aangelegenheid dunke.

Maar de tegenwoordige staat van den Mensch doet zich allergewigtigst voor, wanneer men denzelven aanmerkt als niet zijn geheele bestaan, maar als eene inleiding tot een toekomend eeuwigdurend leven. De leer der Onsterfelijkheid erkend zijnde op gronden, ontleend uit de gesteltenis der menschelijke natuur en het gezag der Christelijke Openbaring, neemt de menschelijke natuur een graad van waardigheid aan, welke den hoogsten eerbied vordert, en het menschelijk leven wordt een toongeel van bedrijf van oneindige aangelegenheid. Indien een Schilder van den ouden tijd, die met onvermoeide aandacht en volharding de grootste volmaaktheid aan zijne schilderstukken poogde bij te zetten, het eene genoegzame verdediging van dit zijn bedrijf rekende, te zeggen: „Ik schilder voor de Eeuwigheid!" met hoeveel te meer regts mag ieder, die in eenen toekomenden staat gelooft, de stiptste oplettendheid ten aanzien van zijn zedelijk gedrag verdedigen met de woorden: „Ik leef voor de Eeuwigheid!"

Het

Het menschelijk leven, dan, uit elk oogpunt beschouwd, van zulk een onschatbaar groot aanbelang zijnde, vorderen wijsheid en pligt, dat men 't zelve in vrede met bedachtzaamheid en overleg. Zoo ras de zielevermogens tot die mate rijp geworden zijn, dat de Mensch in staat is om over de eindoogmerken des levens te oordeelen, alsmede over de middelen om dezelve te bereiken, behoort ieder Jongeling te dezen aanziene onderrigt zoeken te bekomen met alle hem mogelijke naauwkeurigheid, en voor zichzelven eenige klare en vaste beginselen en regelen van gedrag te bepalen. Een voorzigtig man, eer hij zich op reize begeeft, heeft vooraf volDoende reden waarom hij de reis aanvaarde, draagt vervolgens zorge om allen noodig onderrigt wegens den reisweg te bekomen, en voorziet zich van alles, om veilig en gemakkelijk den togt te doen. Wanneer iemand een huis zal bouwen, bepaalt hij vooraf naauwkeurig, wat tot nut, gemak en sieraad behoort, vormt een plan, zoo zeer overeenkomstig met zijne oogmerken als mogelijk is, overrekent de kosten, en voorziet in het bijeenbrengen der noodige bouwstoffen. Indien bij eene enkele onderneming zulk eene voorzorge noodzakelijk zij, hoe veel te meer is dit het geval bij het volvoeren van het groote plan, om een gezegt, nuttig en gelukkig leven te leiden! Kan men veronderstellen, dat, daar alle andere kunsten alleen aangeleerd worden door gestage aandacht en oefening, geen denken, geen werken noodig zou wezen, om de allergewigtigste aller kunsten te leeren, de kunst onzer gelukszaligheid? De geschiedenis des menschdoms strekt ten overtuigenden bewijze, dat de verkrijging van waar en bestendig geluk zoo bezwaarlijk valle, als hetzelve begeerlijk is.

Jonge lieden vinden zich, in het jagen naar geluk, blootgesteld aan zoo vele verhinderingen en verleidingen, wegens welke zij zeldzaam naar eisch onderrigt worden, dat zij noodwendig de uiterste omzigtigheid en waakzaamheid moeten aanwenden. Geene genoegzame ondervinding gehad hebbende van de feilbaarheid hunner eigen oordeels, om wantrouwen omtrent zichzelven te koesteren, bellen zij over, om hunne begrippen met overhaasting te vormen, en die met eene groote mate van zelfvertrouwen aan te kleven. De geestdrift, welke hen zoo krachtdadig aanspoort tot werkzaamheid, maakt het voor hun bezwaarlijk, de dingen te onderzoeken met

die geduldige oplettendheid, welke noodig is om hen voor dwaling te hoeden. Uit hoofde van mangel aan eene volkomener kennisse aan de voorwerpen, welke hen omringen, verbeelden zij zich, dat alles is gelijk het schijnt; dit brengt hen in een aanhoudend gevaar om door valschen schijn bedrogen te worden. Zij vleijen zichzelven, dat, waar zij tegenwoordig genot aantreffen, zij ook wezenlijk geluk zullen vinden; en zij zijn teffens te gretig om te grijpen naar den opgehangen prijs, dan dat zij schroomvallig naauwkeurig zouden wezen om de wezenlijke waarde na te gaan. Tot het doen van die verhaaste en hoogschagchelijke keuze worden zij aangemoedigd door de talrijke voorbeelden van Jongelingen, wier inzemend voorkomen zelfs hunne dwaasheden en ondeugden iets betooverends bijzet; terwijl deze van *buiten* aankomende opwekkingen niet zelden krachtvolle *hulpe* ontvangen van de bijzondere vorming *hunner* natuurlijke geaardheid. Aan den eenen kant zijn somtijds eene zachtaardige en toegevende inborst, valsche schaamte, de vrees van uitgelagchen te zullen worden, of eene begeerte om anderen te verpligten, gevaarlijker valstrikken, dan zelfs de aanvechtingen van lust en drift. Aan den anderen kant zal een Jongeling van eene stoutmoedige en ondernemende geaardheid dikwijls krachtdadiger tot buitensporigheden vervoerd worden door de dwaze eerzucht om door zijne medgezellen bewonderd en als een knaap van geest toegejuicht te worden, dan door eenige begeerte tot misdadige toegevendheid. Tegen deze valstrikken voor de jeugd kan niets ten veiliger behoedmiddel verstrekken, dan een vast bepaald besluit, om, wat er ook gebeure, een levensplan stipt aan te kleven, met overleg gevormd, en rustende op de beginselen van Rede en Godsdienst.

Waarom zien wij zoo vele Jongelingen zichzelven aan de buitensporigste ongebondenheden overgeven, dan omdat zij nimmer deze bedenkingen gemaakt en doorgezet hebben over de natuur en den grondslag van menschelijk geluk, welke hen zouden overtuigd hebben van de gevaarvolle en verderfelijke gevolgen der buitensporige genoegdoeningen? — dan omdat zij nimmer hunne zielen, door de beschouwing van waarheid en wijsheid, hebben opgeheven boven de lage vermaken van voldoening aan dierlijken lust en zinnelijke begeerte? Waarom gebeurt het zoo dikwijls, dat Jongelingen, wier vroege

heb-

hebbelijkheden en verbindtenisſen hen wederhielden van alle ſchandvolle ongeregeldheden, niet te min botvieren aan eene beuzelachtige en verwilderende geestgeſteltenisſe, welke hen te eenemaal buiten ſtaat ſtelt om genot en voldoening te vinden in het opdoen van kundigheden, in het aankweeken van hunnen ſmaak, en het volvoeren van eenige loffelijke en nuttige bezigheid, — de kostelijkſte jaren huns levens doorbrengen in eene onafgebroke opvolging van vermaaknemingen, zoo bijzondere als openbare, waarin, ſchoon oog of oor eene voorbijgaande voldoening mag vinden, het hart geen wezenlijk vermaak kan aantreffen, — en ten laatſte, wanneer de droom der dwaasheid over is, en de levensſtand tot ernſtige zorgen en pligtsbetrachtingen roept, geheel onbekwaam zijn, om het karakter ſtaande te houden en de pligten te vervullen van Echtgenoot, van Vader, van Vriend, van Burger, van Mensch? — De ware reden is, dat zij, bij hunne intrede in de wereld, nimmer hunne vrolijke najagingen ſtaakten, en uit den drom zich afzonderden, om zichzelven af te vragen, van waar zij kwamen, tot welk een einde zij geſchapen werden, en wat de groote bezigheid des levens uitmaakt.

Daarenboven, aan welk eene oorzaak moet het toegeſchreven worden, dat andere Jongelingen, die van eene min vlugge geaardheid zijn, of wier levensſtand hen opleidde om voordeel boven vermaak ten hoofdvoorwerpe hunner aandacht te ſtellen, ſomtijds vroegtijdig niet alleen de voorzigtigheid, maar zelfs de gierigheid van den ouderdom aan den dag leggen, en zich uitgeleerd vertoonen in alle ſoort van vuilwinstbejag? Ontegenzeggelijk is dit toe te ſchrijven aan een ſchandelijk verzuim, of bij hunzelven of bij hunne Ouders, van dat zedelijk onderwijs, 't geen hun vaste beginſels van eerlijkheid en braafheid zou verleend, en vervuld hebben met edelaardige gevoelens.

In alle de opgemelde gevallen, en in alle andere, waarin de Jongelingen feilen in het verkrijgen van die wezenlijke verdienſte, welke alleen hen achtenswaardig en beminnelijk kan maken, moet dit mislukken toegeſchreven worden aan mangel van vaste beginſels en een bepaald plan van levenswijze. Om de dwaasheden en ondeugden der Jeugd te ontgaan, en het bezit diens geluks te verkrijgen, 't welk de natuur en de ſtaat des menſchen hun

regt geeft te verwachten, is het boven alles noodig, dat Jongelingen toe- en vooruitzien, en met een aandachtig oog nagaan het spoor, 't welk hun te volgen staat. Zij moeten zich niet te vrede houden met het omhelzen van een levensplan, 't welk toeval hun moge aanbieden; noch dulden, dat hunne karakters gevormd worden naar de begrippen of zinnelijkheden van anderen; maar zorg dragen, dat zij, door volijverige naspeuring en diep nadenken, zich beoefenende beginsels van Godsdienst en grondregels van voorzigtigheid eigen maken.

Om een' Jongeling in staat te stellen tot het vormen van een levensplan, waaraan hij zich veilig mag vasthouden door geheel zijn leven heen, worden twee zaken gevorderd. — Vooreerst, dat hij een klaar *begrip krijge* van den aard, en zich eene volle *overtuiging eigen* make van de verpligtingen tot Zedelijkheid en Godsdienst. — Ten andere, dat hij zich toelegge, om zijne eigene bekwaamheid, geaardheid, betrekkingen en levensstand te kennen. Het eerste is noodig, als den grondslag uitmakende van alle regtschape deugd; het laatste, als het middel om hem te beschutten tegen verleiding, en vastheid aan zijn karakter bij te zetten.

Laat, derhalve, zijne eerste zorg wezen om te weten wat goed is, en waarom het zoo is. Laat hij zijn eigen verstand en aandoeningen raadplegen, en de gebeurtenissen in de wereld nagaan, om te leeren, welk een gedrag in den aard der zake wijs, geschikt en regt is voor een' Mensch. Laat hij zijne eigene vermogens en neigingen leeren kennen, om te oordeelen, op welk eene wijze hij zijn' tijd en bekwaamheden met het meeste voordeel zal aanwenden. Laat hij de verholenste schuilhoeken van zijn hart doorgronden, om elke zich verbergende neiging tot eenige misdadige inwilliging te ontdekken. Laat hij, met de grootste zorgvuldigheid, naspeuren, waartoe hij natuurlijk het sterkste overhelt. Laat hij waarnemen, welke hebbelijkheden reeds het meeste bij hem hebben plaats gegrepen; ten einde hij ontdekke, aan welke zijde zijne deugd het zwakste is, om daar de meeste omzigtigheid en waakzaamheid te gebruiken. Laat hij, daarenboven, letten op de onderscheidene betrekkingen, waarin hij staat tot de maatschappij, en nagaan de voordeelen en gelegenheden, welke

ke

ke zijne natuurlijke of verkregene talenten, zijn staat of invloed hem verschaffen, om goed te doen; ten einde hij een regtmatig inzigt en gevoel krijge van de verpligtingen, welke die omstandigheden hem opleggen, om werkzaam te zijn ten dienste des menschdoms.

Dat op deze wijze elk Jongeling, zoo ras hij de jaren van onderscheidende kennis bereikt, zijne intrede in de wereld doe, met gezette overwegingen van het tooneel, 't welk voor hem wordt opgeschoven; met ernstige bedenkingen over het aanbelang des menschelijken levens; met redelijke begrippen van Zedekunde en Godsdienst; met een voorzigtig en welberaden levensplan; en met een onwrikbaar besluit, om zich vast te houden aan 't bewandelen van dat pad, 't geen rede en oordeel hem hebben doen verkiezen, als het veilig en tot Gelukzaligheid opleidend spoor. Hij zal dan zijne levensreize voortzetten in een' bestendigen loop van mannelijke deugd, niet afgeleid door de aanlokselen, welke hem en ter regter en ter linker zijde omringen. Te midden van de toejuichingen der wijzen en braven onder zijne tijdgenooten, omringd door de vruchten zijner vroegtijdige deugden, en zegepralende in de bewustheid van eene wijze en gelukkige keuze gedaan te hebben, zal hij zijn levenspad juichende afloopen, met de zalige ervaring, „ dat het pad des Regtvaardigen is als een schijnend „ licht, voortgaande en lichtende tot den vollen dag „ toe."

* * *

Onder het overbrengen dezer Redevoering van den Eerw. ENFIELD, die geen gering gedeelte van zijnen tijd te koste lag aan de Opvoeding van Jonge Heeren, tot welken post hij zoo wel berekend was, dachten wij telkens aan de treffende Dichtregelen van den uitmuntenden Zede- en Leerdichter PITT, welke wij niet kunnen nalaten ook hier aan onze Lezers te herinneren:

Een welbestede Jeugd, een nuttig Manlijk leven,
Zal aan den Ouderdom de zoetste vruchten geven;
Terwijl verkrachte deugd, aan zingenot gepaard,
Met veertig jaren reeds den zwakken grijsaard baart.

O,

O, woeker met uw Jeugd, waar u de Jeugd nog vleit!
Zaai als de zon nog ſtooft, gij zaait voor de eeuwigheid!
Wat valſche flikk'ring hier onze oogen moog' verblinden,
Slechts op den weg der Deugd is 't waar geluk te vinden.
Wie hier het volle wit van zijn beſtemming raakt,
Heeft aan het eind des togts het meeſte heil geſmaakt.

KARAKTERS VAN EENIGE VERMAARDE PRUISSISCHE VELDOVERSTEN EN STAATSDIENAREN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 380.)

De *Graaf* VAN KALKREUTH, Generaal onder de Ruiterij, is geen man van vernuft, gelijk ſommige Schrijvers beweerd hebben; doch het kan niet ontkend worden, dat hij niet een zeer verlicht verſtand begaafd is. Gedurende den zevenjarigen oorlog was de Graaf VAN KALKREUTH Adjudant-Generaal van Prins HENDRIK VAN PRUISSEN. Hij was in de gelegenheid van te bewerkſtelligen, hetgene, volgens TACITUS, de voornaamſte pligt der aloude *Germanen* was. *Principem defendere, tueri, ſua quoque fortia facta gloriæ ejus aſſignare.* „Den Vorst te verdedigen en te beſchermen, en ook „zijne eigen dappere daden aan diens roem toe te ſchrij„ven." Indien Prins HENDRIK van den Koning, zijnen Broeder, de vereerende getuigenis ontving, in het bevel over de legers nooit eenen misſlag te hebben begaan, daalt deze onwaardeerbare lof gedeeltelijk op den Graaf VAN KALKREUTH neder, die, in de neteligſte oogenblikken, den Prins geleid had.

Deze Generaal was, in den jare 1792, een der grootſte tegenſtanders van den oorlog met *Frankrijk*, en een der eerſten, die den Vrede van *Bazel* goedkeurde. Hij behoorde tot de zulken, die zich met de meeſte kracht verzetteden tegen eene krijgsonderneming, in welke het Kabinet van *Londen* dat van *Berlijn*, in den jare 1794, zocht mede te ſlepen; het was het zenden van een leger naar *Holland*, om den Hertog VAN YORK hetzelve tegen het *Fransſche* leger te helpen verdedigen.

Zoude men kunnen gelooven, dat, na den Vrede ge-

gewild te hebben met de *Franſche* REPUBLIEK, de Graaf VAN KALKREUTH den Oorlog wilde met de *Franſche* MONARCHIE? Dit, echter, wordt hem te last gelegd, en hetwelk, in ſchijn tegenſtrijdig, kan verklaard worden door de bijkans onweerſtaanbare beſmetting van dien geest van zinsverbijsteringe, die thans over alle hoofden waaide.

De Graaf VAN KALKREUTH voerde het bevel over het *Corps de Reſerve*, hetwelk in den ſlag van *Jena* niet werd aangevoerd. De verdediging van *Dantzig* werd hem opgedragen. Ondanks zijnen tweeënzeventigjarigen ouderdom, heeft hij in dien moeijelijken post zich zoo wél gekweten, dat de *Franſchen*, bevoegde regters over krijgsmoed, hem de getuigenis hebben gegeven van eene uitmuntende verdediging; zij hebben er, zonder eenige omwegen, nevens gevoegd, dat zij van alle de *Pruisſiſche* Generaals, welke zij hebben leeren kennen, voor den Graaf VAN KALKREUTH de meeste achting hebben. In naam des Konings van *Pruiſſen* heeft hij den Vrede van *Tilſit* geteekend.

CHRISTIAAN HENDRIK KAREL, *Graaf van Haugwitz*, Kabinets-Minister, ſcheen in 't eerst naar geen anderen roem in de wereld te ſtreven, dan dien van een vernuft van den eerſten rang, zich verliezende in de gewesten der hooge dichtkunde en eener denkbeeldige wereld. Nog hooger ſteeg hij door zijne briefwisſeling met LAVATER, die zich ten zijnen voordeele liet voorinnemen door eene treffende gelijkheid, welke hij tusſchen zijn hoofd en dat eens CHRISTUS-beelds opmerkte. De Theoſophie en de Tooverkunde bragten den jongen Graaf in verkeering met FREDERIK WILLEM DEN II. Zeer onzeker is het, of deze Koning aan die verborgene wetenſchappen geloofde, dan of hij er zich ſlechts mede vermaakte. De Graaf VAN HAUGWITZ werd als Minister Plenipotentiaris naar *Weenen* gezonden. De *Franſche* Omwenteling had reeds zeer ingewikkelde ſtaatkundige verbindtenisſen doen ontſtaan. Zoo zeer voldeed de Graaf aan zijnen Vorst, dat hij hem opontbood, om het bewind van de buitenlandſche zaken in zijne handen te ſtellen. Ondanks deze vereerende getuigenisſen, wil echter, onze Karakterſchetſer volſtrekt geene wezenlijke talenten in den Heere VAN HAUGWITZ erkennen, en beweert, dat hij zijne gunst alleen had te danken aan de be-

begunſtigde Matres, de Gravin VAN LICHTENAU, die hem tot hare gemeenzaamſte verkeering toeliet. De dood van FREDERIK WILLEM DEN II maakte geene verandering in des Graven geluk; de nieuwe Souverein liet hem in het bewind. Dit zoude geen ongunſtig vermoeden omtrent zijne verdienſte kunnen doen opvatten; anderen, echter, beſchouwen dit als een gevolg zijner intrigues. Men wil, dat de Graaf VAN HAUGWITZ het plan in het hoofd had van eene *Coalitie* met *Oostenrijk*, vóór den ſlag van *Marengo*.

In den jare 1804 verzocht deze Staatsdienaar zijn ontſlag; men verzekert, dat het niet uit eigen beweging geſchiedde, maar dat zulks het werk van den Kabinetsraad LOMBARD was, die hem deed vervangen door den Baron VAN HARDENBERG, zoo treurig vermaard om zijnen woedenden haat tegen *Frankrijk*. Nogtans werd de Heer VAN HAUGWITZ terug geroepen in den jare 1805, en aan den Keizer NAPOLEON in *Moravie* gezonden. Duizend verhalen verzekeren, dat de *Pruisſiſche* Staatsdienaar, de tijding van den ſlag bij *Austerlitz* hoorende, uitriep: „ God dank! wij hebben overwonnen!" Deze uitroeping alleen openbaarde de geheele ſtaatkunde van het Kabinet van *Berlijn*. De Heer VAN HAUGWITZ ſloot thans het verdrag van *Weenen*, en kort daarop een ander, over hetwelk hij in eigen perſoon te *Parijs* in onderhandeling trad. Het oogenblik der hoofdkriſis verſcheen. De Graaf VAN HAUGWITZ wordt wel niet beſchuldigd, den oorlog tegen *Frankrijk* gewild te hebben, maar dien niet te hebben kunnen beletten. De Graaf volgde den Koning naar het leger; na den ſlag van *Jena* in ongenade vervallen, heeft hij zich naar zijn landgoed *Krappitz*, in *Sileſie*, begeven, alwaar men zegt dat hij blind is geworden.

KAREL AUGUSTUS, *Baron van Hardenberg*, Kabinets-Minister. In *Hanover* geboren, was hij genoodzaakt, zijn Vaderland te verlaten, in gevolge van een geſchil, welk hij met een Engelſch' Prins had, die bij zijne vrouw zijn hof maakte. De Hertog VAN BRUNSWIJK ontving hem minzaam, en preés hem aan bij Koning FREDERIK WILLEM DEN II, die hem aanſtelde tot Directeur van de Prinsdommen *Anſpach* en *Bareuth*. Hij was het, die, na den dood van den Grave VAN GOLZ, de onderhandelingen met *Frankrijk* voortzette, en dezelve

ten

ten einde bragt door den Vrede van *Bazel*, in den jare 1795. Het blijkt niet, dat hij bij deze gelegenheid de achting van het *Fransche* Gouvernement heeft gewonnen, hetwelk, sedert dien tijd, zijne eerlijkheid steeds gewantrouwd heeft; een vermoeden, door geheel Europa aangenomen en bevestigd.

Toen evenwel, in den jare 1804, de Graaf VAN HAUGWITZ zich naar zijne landgoederen begaf, meende men dat hij niet beter dan door den Heer VAN HARDENBERG kon vervangen worden. Een geboren *Hanoveraan* zijnde, en dienvolgens een onderdaan des Konings van *Engeland*, scheen hij, in alle omstandigheden, zich in gemoede verpligt te rekenen tot eene blinde verknochtheid aan de belangen van het *Britsche* Gouvernement. Lieden, die voor wel onderrigt worden gehouden, hebben verzekerd, dat deze gemoedelijkheid nog versterkt werd door een pensioen, welk de Heer PITT aan den *Pruisschen* Staatsdienaar naauwkeurig deed betalen. Derhalve vertoonde hij de houding niet van FREDERIK WILLEM te dienen, dan om GEORGE DEN III dies te beter te kunnen dienen, aan wien hij *Pruisen* heeft verkocht, zoo als hij hem geheel Europa zoude hebben willen verkoopen.

De overwinning van *Austerlitz* alle de plannen, tegen *Frankrijk* door den Heer VAN HARDENBERG beraamd, hebbende overhoop geworpen, moest hij de schande ondergaan van zijne verdediging in uitvlugten te zoeken, die de bogtige staatkunde van een Kabinet, hetwelk door den loop der voorvallende zaken gezwenkt en gezwaaid werd, in vollen dag plaatsten. De opheldérende aanteekeningen van het *Fransche* officieele dagblad ontmaskerden eindelijk volkomen den Baron VAN HARDENBERG. Hij vertoonde den schijn van af te zien van het bewind der zaken in den zomer des jaars 1805, om alle de listen en lagen, welke hij bestuurde, te beter te kunnen nagaan. Van nieuws verscheen hij, nadat de Heer VAN HAUGWITZ in ongenade was vervallen, en wijdde zich onbeteugeld en schaamteloos toe aan al wat het *Britsche* Ministerie van hem vorderde, tot dat de slag van *Friedland* en de Vrede van *Tilsit* hem in het *niets* deden terugkeeren, waaruit het te wenschen ware, tot heil van het menschdom, dat dit wezen, door zijne tijdgenooten de *Geest des Kwaads* gebijnaamd, nooit ware voortgekomen.

De

De Kabinets-Raad LOMBARD; een der hatelijkſte karakters, in deze Galerij opgehangen. De laagheid zijner geboorte en de beuzelachtigheid van zijnen ſmaak zijn de minst zware verwijten, hem gedaan. Door FREDERIK DEN GROOTEN uit het Kollegie verwijderd, ſcheen hij, onder diens opvolger, naar geen hooger roem te ſtreven, dan om in *Franſche* verzen wel te vertalen. Hij heeft eene vertaling gegeven van het vierde boek der *Eneide*, en van eenige brokken van OSSIAN. In 1800 werd hij Kabinets-Raad. In *Pruiſen* is, of was, die post van oneindig meer belangs dan men denkt. Deze Raden bereidden of bekibbelden, zoo als het uitviel, den arbeid van den Minister der buitenlandſche zaken. De Heer LOMBARD wordt beſchuldigd, niet alles gedaan te hebben wat hij konde, om *zich* tegen de dolle ontwerpen van den Baron VAN HARDENBERG te verzetten. Tot ſtraffe van deze zwakheid werd hem opgedragen, van wijd en zijd de ſpreekwijzen op te zamelen, waaruit hij het beruchte Manifest tegen *Frankrijk* vervaardigde: een ſtuk, welk niet vroeger dan te gelijk met de tijding van den ſlag van *Jena* in alle de hoofdſteden van Europa kwam. Anderen ſchrijven dit Manifest toe aan een ellendigen Schrijver, GENS genaamd.

Hoe het zij, de Raad LOMBARD, na de nederlaag van het leger door *Stettin* trekkende, werd op last der Koninginne gevangen genomen, als een ſnood misdadige, nadat het graauw hem met modder had bevuild. De Koning deed hem in vrijheid ſtellen. Niet anders is thans de Heer LOMBARD bekend, dan als aanblijvende Geheimſchrijver der Akademie van *Berlijn*. Men zegt, dat hij een *Franſch* Treurſpel onder handen heeft.

LEVENSGESCHIEDENIS DES DICHTERS TORQUATO TASSO.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 374.)

Wegens de beweegredenen, die TASSO deden beſluiten om naar *Ferrara* weder te keeren, ſtemmen de Schrijvers niet overeen. Eenigen verklaren, dat hij, welhaast moede van in 't donkere te leven, en onverduldig

dig wordende om 's Hertogs gunst te herwinnen, uit eigene beweging besloten had, het op 's Prinsen edelmoedigheid te laten aankomen. Dit gevoelen schijnt, in de daad, ontleend te worden uit TASSO's eigene woorden, in eenen Brieve, door hem aan den Hertog VAN URBINO geschreven, in welken hij verklaart, „ dat hij gepoogd had den zoen met den Hertog te treffen, en ten dien einde hem menigmaal geschreven had, alsmede aan de Hertogin VAN FERRARA, aan de Hertogin VAN URBINO, en aan de Prinses LEONORA; doch dat hij nimmer eenig antwoord ontving dan van de laatstgemelde, die verzekerde hem van geen' dienst te kunnen wezen." Wij zien hieruit, dat TASSO erkent, wederschrijven van de Prinsesse ontvangen te hebben; en uit hetgene hij van den inhoud zegt, is het hoogst redelijk te veronderstellen, dat hij zeer omzigtig wilde zijn, om den wezenlijken inhoud aan den Hertog VAN URBINO te openbaren, daar zijne zaken met die Prinsesse zoo kiesch stonden. Deze blijkbare voorzorge, om den aard zijner briefwisseling met haar te bedekken, schijnt sterkte bij te zetten aan de vroegere veronderstellingen zijner ongemeene vertrouwelijkheid aan haar; en, alle omstandigheden wel overwogen zijnde, gelooven wij, dat het meer dan waarschijnlijk zal worden, dat hij naar *Ferrara* wederkeerde op het bijzonder schrijven van LEONORA.

De Hertog ontving TASSO schijnbaar met zeer veel voldoenings, en gaf hem vernieuwde blijken van hoogachtinge; doch dit was niet alles, wat TASSO verwachtte. Zeer was hij er op gesteld, dat zijne schriften, die in 's Hertogs handen waren, hem zouden worden wedergegeven; doch dit kon hij op geenerlei wijze verwerven. Zijne vijanden hadden zulk een' overheerschenden invloed op ALPHONSO bekomen, dat zij hem deden gelooven, of voorwenden te gelooven, dat TASSO als Dichter allen waar verloren had, en, in zijn' tegenwoordigen toestand, buiten staat was, iet nieuws ten voorschijn te brengen, of zijne vroegere dichtwerken te beschaven. De Hertog maande hem steeds aan, om voor het vervolg alleen een gerust en bedrijfloos leven te leiden. TASSO was vol kwelling over dien raad, en geloofde, dat 's Hertogs verlangen alleen was, dat hij zijne Letteroefeningen zou laten varen, en het overige zijner dagen in ledigheid en onberoemdheid slijten. „ Hij poogde," schrijft hij in een' Brieve aan den Hertog VAN URBINO, „ mij den

schandelijk verlater van den *Parnas* te maken, en denzelven voor de tuinen van EPICURUS te verwisselen; toegelaten van louter zinnelijk genot te genieten, onbekend aan VIRGILIUS, aan CATULLUS, aan HORATIUS, en zelfs aan LUCRETIUS."

TASSO herhaalde zijne aanzoeken, wegens de wedergave zijner papieren; doch de Hertog bleef onverbiddelijk, en, om 's Dichters kwelling te vermeerderen en ten hoogsten top te voeren, werd alle toegang tot de Prinses hem afgesneden. In 't einde moede van noodeloose aanzoeken, verliet hij andermaal *Ferrara*, en nam, gelijk hij zich uitdrukt, de vlugt als een ander BIAS, zijne boeken en geschriften achterlatende.

Hij begaf zich naar *Mantua*, waar hij den Hertog GUGLIELMO in eenen afgematten ouderdom vond, en weinig genegen om hem tegen den Hertog van *Ferrara* te beschutten. De Prins VINCENTIO GONZAGA ontving hem wel met veel toegenegenheid, doch was te jong om hem onder bescherming te nemen. Van daar trok hij naar *Padua* en *Venetie*; dan, overal zijne vrees voor den Hertog van *Ferrara* met zich voerende, nam hij ten laatste zijne toevlugt tot den Hertog VAN URBINO (*), die hem veel beleefdheids betoonde, doch misschien weinig genegen was, om TASSO's wille, met zijn' Schoonbroeder in onmin te geraken. Hij raadde den Dichter aan, dat hij liever naar *Ferrara* zou te rug keeren; hij volgde dien raad, en besloot nogmaals zijn geluk bij den Hertog te beproeven.

ALPHONSO, misschien verbitterd door TASSO's vlugt, en voorgevende te gelooven, dat te gezette letteroefeningen 's Mans hersenen ontsteld hadden, en dat eene strikte levenswijze noodig was om hem te herstellen, liet hem naauw opsluiten in het Hospitaal van *St. Anna*. TASSO beproefde alle middelen om den Hertog te verzachten en zijne vrijheid te verwerven; dan de Hertog beantwoordde allen, die zich met voorstellen van dien aard tot hem vervoegden, met deze of dergelijke woorden: „ dat, in stede van zich te bemoeijen wegens de klagten eens persoons in TASSO's staat, die zoo weinig wist te beoordeelen wat voor hem best was, zij veeleer hem hadden aan te raden om zich te onderwerpen aan

zoo-

(*) Oud 35 jaren.

zoodanige middelen van herstel, als men, in dien toestand, voor hem noodig oordeelde.

Deze opsluiting dompelde TASSO in de wanhopigste gesteltenisse: hij gaf zich over aan zijn ongelukkig lot; en de handelwijze, omtrent hem gehouden ter genezinge van zijne voorgewende zwakhoofdigheid, had hem bijkans tot volslagene krankzinnigheid vervoerd. Zijne verbeelding werd zoodanig ongesteld, dat hij geloofde, dat zijne kwaal niet natuurlijk was; hij verbeeldde zich somwijlen, dat hij geplaagd werd door een' Geest, die gestadig zijne boeken en papieren in de war bragt; en deze vreemde denkbeelden werden misschien versterkt door de parten, welke zijn oppasser hem speelde. Terwijl TASSO zich in dezen beklagenswaardigen toestand bevond, schreef hij deze aandoenlijke regels:

Tu, che ne vai in Pindo,
Ivi pende mia cetra all' un cipresso;
Salutala in mio nome, e dilla poi,
Ch'io son dagl'anni e da fortuna oppresso (*).

Deze tweede opsluiting van TASSO duurde veel langer dan de eerste. Hij vervoegde zich te vergeefs tot den Paus, den Keizer, en de Mogendheden van *Italie*, om zijne vrijheid te herkrijgen; tot dat hij ten laatste, na eene zevenjarige gevangenis, de zoo vurig gewenschte vrijheid op de volgende wijze verwierf.

CÆSAR VAN ESTE zijne nieuwe Bruid, VIRGINIA DE MEDICIS, naar *Ferrara* gebragt hebbende, kwamen allen, die betrekking hadden tot dat doorluchtig Huis, bijeen. In geheel de Stad was niets anders te zien, dan feest- en vreugdevieringen. VINCENTIO GONZAGA van *Mantua* onderscheidde zich boven allen ten Hove des Hertogs. Deze Edelman trad zoo ernstig voor TASSO bij den Hertog in de bresse, dat hij in 't einde diens vrijlating verwierf (†) en hem met zich naar *Mantua* nam, waar hij eenigen tijd verbleef na den dood van den Hertog GUGLIELMO, en vele gunsten genoot.

Men

(*) *Gij, die naar Pindus gaat, waar mijne harp aan een cipres hangt, groet deze uit mijn' naam, en zeg, dat ik gebukt ga onder jaren en onheilen.*

(†) Oud 42 jaren.

Men verhaalt, dat de jonge Prins, uit den aard vrolijk, zijne vermaaknemingen door het voorbeeld van een' Philosooph willende wettigen, drie Zusters bij TASSO bragt om te zingen en te spelen: deze drie jonge Juffers waren alle schoon, doch niet van de strengste zeden. Na een kort gesprek met TASSO, verklaarde hij hem, dat hij er twee zou medenemen, en de derde bij hem laten; keuze had hij van de drie. TASSO antwoordde, „ dat het PARIS duur te staan kwam, aan eene der Godinnen de voorkeus gegeven te hebben; dat hij daarom, met 's Prinsen verlof, ze alle drie zou bij zich houden." De Prins vatte hem op zijn woord, en ging heen. — TASSO liet de drie Zusters, na eene korte wijl verblijfs, met een geschenk van zich gaan.

Eindelijk weder moede van in een gedurigen staat van afhankelijkheid te leven, besloot hij naar *Napels* te gaan, en te trachten zijn moederlijk erfgoed te krijgen, 't geen in beslag genomen was door hare bloedverwanten, ten tijde dat hij met zijn' Vader BERNARDO in ballingschap ging. Dit dacht hem het éénig middel om zich in eenen zoo lang gewenschten levensstand te plaatsen. Hij vervoegde zich bij zijne vrienden, en, brieven van voorschrijving aan den Onderkoning verworven hebbende, nam hij afscheid van den Hertog van *Mantua*, en trok naar *Bergamo* (*), waar hij eenigen tijd verbleef en van daar naar *Napels* toog (†).

Terwijl TASSO zich te *Napels* onthield, zijn' tijd verdeelende tusschen zijne letteroefeningen en het voortzetten van zijn regtgeding, haalde de jonge Graaf VAN PALENA, die hem hoogachtte, den Dichter over, om eenigen tijd ten zijnen paleize te verblijven; doch deze had, in dit geval, niet geraadpleegd met zijnen Vader, den Prins VAN CONCA, die, schoon hij TASSO hoog waardeerde, nogtans niet kon goedkeuren, dat zijn Zoon ten zijnen huize zou laten toeven den éénigen persoon, die overgebleven was van eene Familie, ten eenigen tijde aan den Prins VAN SALERNO verbonden. Een geschil, 't welk daaruit waarschijnlijk zou ontstaan tusschen den Vader en den Zoon, bewoog TASSO, zijne eigenaardig goede gesteltenis opvolgende, alle gelegenheid tot geschil weg te nemen; hij verliet *Napels*, en vertrok naar

(*) Oud 43 jaren.
(†) Oud 44 jaren.

naar *Bisaccio* (*) met zijnen Vriend MANSO, in wiens gezelschap hij eenigen tijd zeer gerust leefde.

Gedurende die zamenwoning had MANSO gelegenheid om de zonderlinge uitwerksels van TASSO's zwaargeestigheid na te gaan, en redentwistte menigmalen met hem wegens den gemeenzamen Geest, met welken hij voorgaf te verkeeren. MANSO poogde te vergeefs zijn' Vriend te overtuigen, dat het geheelenal een bedrog was van eene ongestelde verbeelding: TASSO hield stijf en sterk de wezenlijkheid vast 't geen hij voorgaf staande, en verzocht MANSO, dat hij tegenwoordig zou wezen bij eene van die zoo geheimzinnige zamenkomsten. — MANSO kwam 's volgenden daags bij zijnen Vriend, en, terwijl zij in druk gesprek zaten, bespeurde hij, dat TASSO zeer schielijk de oogen op een venster onwrikbaar vestigde en in eene onveranderlijke houding bleef. Verscheide keeren riep hij TASSO bij zijn' naam, doch kreeg geen antwoord. In 't einde riep TASSO uit: „ Daar is de vriendelijke Geest, die gekomen is om met mij te spreken! — Zie, en gij zult overtuigd worden van de waarheid, welke ik bij u beweerde!" — MANSO hoorde die taal met veel verwonderings; hij zag om, doch ontdekte niets dan de zonnestralen door het venster schijnende; hij keek geheel de kamer rond, maar kon niets vreemds ontdekken. Op het oogenblik, dat hij wilde vragen waar de vermeende Geest was, hoorde hij TASSO met den grootsten ernst spreken, nu eens vragen doende aan den Geest, dan weder antwoorden gevende. Dit alles ging op zulk eene bevallige wijze toe, onder het bezigen van de verhevenste bewoordingen, dat MANSO met bewondering luisterde, en geen trek gevoelde om dit onderhoud af te breken. Ten laatste eindigde dit gesprek met het vertrek van den Geest, gelijk uit TASSO's zeggen bleek, die, zich tot MANSO wendende, vroeg, of nu diens twijfelingen waren opgeklaard? MANSO stond meer dan ooit verstelt; hij wist naauwelijks, wat hij van zijns Vriends toestand moest denken, en ontweek allen verder onderhoud omtrent deze zaak.

Bij het naderen van den winter begaven zij zich weder naar *Napels*, wanneer de Graaf VAN PALENA op nieuw krachtig aandrong om bij hem den intrek te nemen; dan TASSO, het zeer ongeraden vindende aan dit verzoek te voldoen, be-

(*) Oud 45 jaren.

besloot naar *Rome* te gaan, en daar den uitslag van het verwijlend regtsgeding af te wachten. Hij onthield zich omtrent een jaar in die Stad, hoorgeacht bij Paus SIXTUS DEN V, wanneer hij, naar *Florence* uitgenoodigd door FERDINANDO, Grootheritog van *Toscanen*, (die Kardinaal te *Rome* geweest was, toen TASSO zich de eerste keer aldaar onthield,) en nu 's Pausen invloed te hulp nam, om een bezoek van TASSO te verwerven) dit verzoek niet kon wederstaan, maar naar *Florence* trok, waar hij een allergunstigst onthaal genoot (*).

Nogtans konden alle de vriendschapsbetooningen, hem ten Hertoglijken Hove bewezen, noch alle de beloften, hem gedaan, de liefde tot zijne geboorteplaats overwinnen, of het hevig verlangen, om een afgezonderd en onafhankelijk leven te leiden, dempen. Hij nam overzulke afscheid van den Grootheritog, die hem, bij zijn vertrek, met ruime geschenken wilde begiftigen; dan TASSO kon, naar gewoonte, niet overgehaald worden om meer aan te nemen dan zijne tegenwoordige omstandigheden verderden.

Over *Rome* keerde hij naar *Napels* weder (†), en, de oude Prins VAN CONCA omtrent dezen tijd gestorven zijnde, haalde de jonge Graaf VAN GALESA, door de tusschenkomst van MANSO, hem over, om zijn intrek in het Paleis te nemen. Hier zette TASSO zich tot het herzien van zijn *Jeruzalem*, of liever tot het vervaardigen van een nieuw Werk, geteikend: *Jeruzalem vermeesterd*. De Prins VAN CONCA, niet willende dat iemand hem zou beroovan van eenen Dichter, of een Dichtwerk, zoo uitmuntend, liet zoo naauw op TASSO achtgeven, dat deze het bemerkte. Hierover te onvreden, verliet hij 's Prinsen Paleis, en begaf zich naar zijn Vriend MANSO, waar hij leefde, volkomen meester van zichzelven en van zijne bedrijven: nogtans bleef hij op eenen goeden voet met den Prins VAN CONCA.

Kosten zijd daarna gaf hij zijn *Jeruzalem vermeesterd* in 't licht, welk Dichtstuk, naar de aanmerking van een *Fransch* Schrijver, „een genoegzame proeve oplevert van de onregtmatigheid der oordeelvellingen over 's Dichters *Jeruzalem verlost*; naardien zal *Jeruzalem vermeesterd*, waarin hij zich pongde te schikken naar den smaak zijner be-

(*) Oud 46 jaren.
(†) Oud 47 jaren.

oordeelaren, niet ontvangen werd met dezelfde goedkeuring als zijn voorgaande Dichtwerk, waarin hij den zuinen teugel gaf aan zijne geestdrift." — TASSO had ook het plan om eene derde verbetering van het eerste Dichtwerk te geven, 't geen, zoo ons bekend is, deels uit *Jeruzalem verlost*, deels uit *Jeruzalem verwoest* zou bestaan hebben; doch dit Werk werd nimmer voltooid. Bovengemelde *Fransche* Schrijver merkt op, „dat, naar alle waarschijnlijkheid, dit laatste Werk het eerste niet zou overtroffen hebben." (*) En, inderdaad, onze Dichter schijnt zijne beroemdheid verschuldigd aan *Jeruzalem verlost*; het tweede Dichtstuk op dit onderwerp weinig bekend zijnde.

MANSO's lustplaats had reeds zijn uitzigt op zee. TASSO mengde zijne Vrienden en SCIPIO GELPRATO, MANSO's Schoonbroeder, op het zoomerhuis zittende, en de zeebaren door een geweldigen storm in heftige beweging ziende, gaf GELPRATO zijne verwondering te kennen over de roekeloosheid en dwaasheid der menschen, zich bloot te stellen aan de woede van een zoo onstuimig element, waarop zoo velen schipbreuk geleden hadden. „Ja, mogenaas," gaf TASSO hem daarop te verstaan, „hoeveel wij zonder twijfel te beder, daar zoo velen elk oogenblik sterven. Geloof mij, de dood hal ons overal kunnen treffen; en die plaatsen, welke ons de minst gevaarlijke toeschijnen, zijn niet altoos de veiligste."

Terwijl TASSO zich bij zijnen Vriend MANSO onthield, werd HIPPOLITO ALDROBANDINI tot Paus verheven, onder den naam van CLEMENS DEN VIII. Diens twee Neven, CYNTHIO en PIETRO ALDROBANDINI, werden met den Kardinaalshoed vereerd. De eerstgemelde, naderhand de Kardinaal VAN ST. GEORGE geheeten, was de oudste, een groot voorstander der Wetenschappen, en een begunstiger der Geleerden: hij had TASSO leeren kennen, toen deze zich de jongste keer te *Rome* onthield; en zeer groote hoogachting voor hem opgevat. Thans noodigde hij den Dichter uit om te *Rome* te komen, en deed zulks met zoo veel ernst, dat deze het niet kon weigeren, en besloot nogmaals zijn tijdverblijf te *Napels* te verlaten.

De grenzen van den Kerkelijken Staat thans zeer on-

(*) *Mem. de TASSE, à l'instruction*, [illegible]

veilig zijnde door omswervende Banditi, gingen de reizigers, veiligheidshalve, in groote Gezelschappen op weg. TASSO vervoegde zich bij een van deze; doch, wanneer zij in het gezigt kwamen van *Mola*, eene kleine Stad nabij *Gaieta*; kregen zij kundschap, dat SCIARRA, een berucht aanvoerder van Rooverbenden, daaromstreeks was met veel van zijn volk. TASSO was van oordeel, dat zij de reis moesten voortzetten en trachten zichzelven te verdedigen, indien zij wierden aangevallen; dan de meerderheid was tegen dien raadslag, en zij gingen veiligheidshalve naar *Mola*, waar zij zenigen tijd bleven, daar die Stad, als 't ware, ingesloten was door SCIARRA. — Dan deze Onverlaat, vernemende dat TASSO een van het reisgezelschap uitmaakte, zondigde een bode aan hem af, met verzekering, dat hij veilig zijne reis kon voortzetten, en aanbod om hem te geleiden, wedvaarts hij begeerde. TASSO bedankte hem, doch wees het aanbod van de hand, waarschijnlijk niet verkiezende af te gaan op het woord van een zoo slecht beruchten. SCIARRA zond hem daarop een tweeden bode, TASSO onderwijzende, dat hij, zijnentwegen, zijn volk zou doen terug trekken en den weg vrij laten. Hij deed zulks; en TASSO zette onbelemmerd zijne reis naar *Rome* voort.

Te Rome werd hij, op de beuschste wijze verwelkomd door de beide Kardinalen en den Paus zelven. TASSO vervoegde zich op eene meer bijzondere wijze bij den Kardinaal ALDROBANDINI, alsden man, op wiens aanraden hij te *Rome* gekomen was: nogtans verzuimde hij geenszins, ook zijne opwachtingen te maken bij den Kardinaal ALDROBANDINI, hij verkeerde met beiden gemeenzaam. — De beide Kardinaals en eenige andere Kerkhoofden hielden eene zamenkomst, en raadpleegden, onder *andere*, over het beste middel om de losbandigheid in het verspreiden van Paskwillen te beteugelen. *Een* hunner hield voor, om het beeld van *Pasquin* te vermorselen en in de rivier te werpen. TASSO's gevoelen werd gevraagd, zijn raadslag luidde, dat het veel veiliger zou wezen, het beeld te laten staan; want dat anderzins, van de brokken, eene groote menigte van Kikvorschen aan den oever van den *Tyber* zou opkomen, die niet zouden ophouden den geheelen nacht te schreeuwen. De Paus, aan wien de Kardinaal ALDROBANDINI het geheurde verhaald had, ondervroeg TASSO over dit stuk,

„ 't La

„ 't Is waar, Heilige Vader!" ſprak hij, „ dit was mijn gevoelen, en ik zal er bijvoegen, dat, indien uwe Heiligheid *Pasquin* wil doen zwijgen, het éénig middel is, aan het volk zoo veel werks te verſchaffen, dat zij geen tijd hebben om eenige Paskwillen te maken, of de taal des morrenden ongenoegens te doen hooren."

In 't einde wederom het leven eens Hovelings moede, kreeg hij verlof om naar *Napels* terug te keeren tot het voortzetten zijner pleitzake (*). Bij zijne komst te dier Stede nam hij zijn' intrek in het Klooster van *St. Severinus* bij de Vaders van *St. Benedictus*.

Dezerwijze was TASSO nogmaals in een' ſtaat van rust en bedaardheid, zoo hoogst overeenkomſtig met zijne geaardheid, wanneer de Kardinaal CYNTHIO weder een middel vond om hem naar *Rome* te roepen, daar hij bij den Paus bewerkt had, om hem de eere aan te doen, dat hij op het Kapitool met den Dichterlijken Lauwer zou bekroond worden. Schoon TASSO zelve niet in 't allerminſte geſteld was op zulk eene openbare praal, liet hij zich nogtans door anderen, en bijzonder door zijnen dierbeminden Vriend MANSO, overhalen; dan hij betuigde denen teffens, dat hij het alleen deed op diens ernſtig aanhouden, niet in afwachting van die dichterlijke zegepraal, welke hij heimelijk voorgevoelde dat geene plaats zou grijpen. Sterk was hij ontroerd bij het afſcheid van MANSO, en zeide hem waarwel als iemand, die dacht zijnen Vriend niet weder te zullen zien.

Op zijne reize naar *Rome* trok hij over den Berg *Caſſin*, om zijne eerbewijzing af te leggen aan de overblijffels van ST. BENEDICTUS, voor wien hij eene bijzondere hoogachting koesterde. Hij hield het Kersfeest in dit Klooster, en vertrok van daar naar *Rome*, waarhij met den aanvange des jaars 1595 aankwam (†). Bij zijne komst in die Stad werd hij begroet door vele Kerkhoofden en Mannen van rang, vervolgens ingeleid bij de twee Kardinalen CYNTHIO en PIETRO, alsmede bij den Paus, wien het behaagde hem te gemoet te voeren; „ dat zijne verdienſten meer eere zouden doen aan den Lauwer, dien hij ſtond te ontvangen, dan die kroon voortijds gegeven had aan de toe hiertoe daarmede bekranſten."

Op

(*) Oud 50 jaren.
(†) Oud 51 jaren.

Op niets was men thans bedacht dan op de naderende plegtigheid. Bevelen werden uitgevaardigd, om niet alleen 's Pausen Paleis en het Kapitool te versieren, maar alle de hoofdstraten, door welke de Staatsie zou heen trekken. TASSO scheen nogtans weinig op te hebben met die toebereidselen, welke hij zeide vergeefsch te zullen wezen. Men liet hem een Dichtstuk zien, te dezer gelegenheid vervaardigd door zijn' Bloedverwant HERCOLE TASSO; hij beantwoordde zulks met dezen dichtregel van SENECA:

Magnifica verba, mors prope odorata excutit.

Tasso's voorgevoelens werden maar al te waar bevonden: want, terwijl zij op gunstig weder wachtende waren tot het volvoeren dier statelijke plegtigheid, werd de Kardinaal CYNTHIO ziek, en bleef eenige tijd ongesteld; en toen de Kardinaal begon te beteren, werd TASSO zelve door eene krankheid aangetast.

Schoon hij nog slechts zijn een-en-vijftigst levensjaar voltrokken had, was de ouderdom hem door zijne lotteroefeningen en ongeluken vroegtijdig overgekomen. Zich verzekerd houdende dat zijn einde naderde, besloot hij, de weinige dagen, welke hij nog te leven had, door te brengen in het Klooster van *St. Onuphrius*. De koets van den Kardinaal CYNTHIO voerde hem derwaarts, en hij werd met de grootste hartelijkheid ontvangen door den Prior en de Broeders van die Orde.

Tasso's ziekte was thans dermate toegenomen, en zijne krachten waren zoo zeer uitgeput, dat alle gemeende middelen vruchteloos werden aangewend. Op den tiende van Grasmaand tastte hem eene gewaltige koorts aan, misschien veroorzaakt door het eten van eene melkspijze, waarop hij zeer gesteld was. Zijn leven was nu in het oogschijnlijkst gevaar: de beroemdste Artsen uit *Rome* stelden hunne kunst te werk te zijner herstelling; doch te vergeefs: zijne kwaal verslimmerde van dag tot dag. — RINALDINI, 's Pausen Lijfarts en TASSO's Boezemvriend, hem onderrigt hebbende dat zijn laatste levensuur naderde, omhelsde TASSO hem teederlijk, en bedankte hem met eene bedaarde houding voor die tijding; daarop de oogen ten Hemel heffende, „ dankte hij GOD, wiens goedheid hem in 't einde behaagde, hem, na zoo lang een storm, in veilige haven

te

te brengen." Sints dat oogenblik scheen zijn hart geheel ontslagen van tijdelijke zaken; hij ontving de laatste Kerkgeregten in de Kapel des Kloosters, door de Broederen derwaarts gebragt. In zijne kamer terug gekeerd, vroeg men hem, waar hij wenschte begraven te worden; hij verzocht, dat zulks in de Kerk van *St. Onuphrius* mogt geschieden. Wanneer men verzocht, dat hij zijn' uitersten wil in geschrifte zou doen stellen, en zelf het graffschrift opgeven, om op zijne zerk te plaatsen, zeide hij grimlagchende, „ dat hij, wat het eerste betrof, over zeer weinige wereldsche goederen te beschikken had, en dat, ten aanziene van het laatste, een eenvoudige Grafzerk hem genoegzaam zou dekken." Hij stelde den Kardinaal CYNTHIO tot zijn' Erfgenaam aan, en verlangde dat zijne Afbeelding mogt gegeven worden aan GIOVANNI BAPTISTA MANSO, als onder diens opzigt geschilderd.

Op den veertienden dag zijner ziekte ontving hij de laatste Kerkgeregten. De Kardinaal CYNTHIO, hoorende dat zijn Vriend in doodsnood lag, kwam tot hem, medebrengende 's Pausen Zegen; een gunstbetoon, nimmer op die wijze bewezen, dan aan Kardinalen of Personen van den eersten rang. TASSO erkende die eere met alle Godsvrucht en nederigheid, zeggende „ dat dit de Kroon was, welke hij te *Rome* kwam ontvangen." De Kardinaal hem gevraagd hebbende, of hij nog iets meer te zeggen had, was zijn woord, „ dat de éénige gunst, welke hij nog te verzoeken had, daarin bestond, dat de Kardinaal de afdrukken van alle zijne Werken zou opzamelen, en bijzonder van zijn *Jeruzalem verlost*, 't welk hij het alleronvolmaaktste keurde, en dezelve aan de vlammen opofferen: wel begreep hij, dat dit zeer moeijelijk zou vallen, uit hoofde van de wijdverspreidheid; nogtans vertrouwde hij, dat het niet geheel onmogelijk zou wezen." TASSO stelde dit met zoo veel ernst en aandrang voor, dat de Kardinaal, hem niet willende ontrusten door eene weigering, zulk een twijfelachtig antwoord gaf, dat TASSO geloofde, dat aan zijne begeerte zou beantwoord worden. Hierop verzocht de veege lijder alleen te mogen wezen. De Kardinaal nam weenende zijn afscheid, latende hem alleen met zijnen Biechtvader en Kloosterbroederen. In dezen toestand bragt hij den geheelen nacht door, en leefde tot het midden van den volgenden dag, den vijf-en-twintigsten

ften van Grasmaand, wanneer hij, het bezwijken van alle zijne vermogens voelende, zijn Kruisbeeld omhelsde, zeggende: *In manus tuas, Domine* .... Dan hij blies den laatsten levensadem uit, eer hij den volzin kon voltooijen.

Tasso was kloek van gestalte en welgemaakt; helder van kleur, doch wat bleek door ziekelijkheid en letteroefeningen; zijn hoofdhaar was kastanjeverwig; zijn baard wat lichter, dik en vol; zijn voorhoofd breed en hoog; zijn hoofd groot, en het voorste gedeelte, in 't laatst zijns levens, geheel kaal; zijne wenkbraauwen zwart; zijne oogen kloek, doordringend, blaauw van kleur; zijn neus was groot; zijne lippen waren dun; zijne tanden welgeregeld en wit; zijn hals was welgevormd; zijn borst breed, zoo ook waren zijne schouders, en alle zijne leden meer gespierd dan *gevleescht*. Zijne stem was sterk, helder, en zijne uitspraak *deftig*; hij sprak met bedaardheid, doch herhaalde meermalen zijne laatste woorden; hij lachte zelden, en nooit schaterende. Welbedreven was hij in lichaamsoefeningen. Iets voordragende, maakte hij weinig gebaren, en behaagde meer door de schoonheid en kracht zijner uitdrukkingen, dan door de bevalligheden van gebaren en uitspraak, die een zoo belangrijk gedeelte van de voordragt uitmaken. —— Zoodanig was Tasso's uiterlijk voorkomen: wat zijne Zielsvermogens betreft, het blijkt alleszins, dat hij een groot vernuft geweest hebbe, en eene ziel bezat, boven den algemeenen rang verre verheven. Men zegt van hem, dat er nooit een Geleerde was, nederiger dan hij; nimmer een Vernuft, godsdienstiger dan hij; nimmermeer een Man, beminnelijker in de zamenleving dan hij. Nimmer voldaan over zijne eigene Werken, zelfs dan, wanneer zij zijn naam door geheel de wereld deden klinken; altoos te vrede met zijn staat; zelfs dan, wanneer hem veel ontbrak, geheel vertrouwende op de Voorzienigheid en zijne vrienden; hij koesterde geene kwaadwilligheid omtrent zijne grootste vijanden; alleen wenschte hij rijkdom te bezitten, om daarmede dienst te doen aan anderen; hij was schroomachtig om iets voor zichzelven te ontvangen of te houden, 't geen niet volstrekt noodzakelijk was. Een zoo vlekkeloos en geregeld leven kon niet anders dan in een zachten dood eindigen; deze nam hem van onder de levenden weg, in den jare 1595, het twee- en vijftigste zijns levens.

Op

Op den eigen dag zijns afſtervens werd hij zonder ſtaatſie, volgens zijne begeerte, in de Kerk van *St. Onuphrius* bijgezet, en door een eenvoudigen ſteen gedekt. De Kardinaal CYNTHIO had ten oogmerke, een heerlijk Grafteeken tot TASSO's gedachtenisſe op te rigten; dan dit oogmerk verwijlde zoo lang door ziekte en andere omſtandigheden, dat MANSO, tien jaren na den dood zijns Vriends te *Rome* komende, om diens graf te bezoeken, en 't zelve zonder eenig gedenkteeken vindende, voornam, zelve er een voor hem te ſtichten: dan de Kardinaal CYNTHIO wilde het in geenen deele toelaten, beſloten hebbende dien liefdepligt zelve aan TASSO te bewijzen. MANSO verwierf echter, dat de volgende woorden op de grafzerk werden uitgehouwen:

HIC JACET TORQUATUS TASSUS.

De Kardinaal CYNTHIO ſtervende zonder zijn oogmerk volvoerd te hebben, deed de Kardinaal BONIFACIO BEVILAGUA, uit een doorluchtig Huis van *Ferrara* afſtammende, een ſtatelijk Grafgedenkteeken vervaardigen, in de Kerk van *St. Onuphrius*, boven het overſchot van eenen Man, wiens Werken allen Gedenkteeken overtollig maken.

FRAGMENTEN RAKENDE HET HEDENDAAGSCHE GRIEKENLAND. Door wijlen den Heere DANSSE DE VILLOISON.

Alle de eilanders van den Archipel beminnen driftig hun Vaderland; zij ſchatten hunne dorre en kale rotſen boven het aangenaamſte verblijf, even als ULYSSES *Ithaca* boven het ganſche heelal waardeerde; onophoudelijk vragen zij u, of er wel iet fraaijers zij; alles vinden zij verwonderlijk in hun land. Telkens betwisten zij elkander den voorrang van hun Vaderland. Bezwaarlijk laat zich een meisje van tamelijk goeden huize overhalen om op een ander eiland te trouwen, en zij zoude het zich tot ſchande rekenen, hare goederen te verkoopen, geſteld zelfs, dat deze, in ſtede van voordeel te geven, haar tot laſt waren. Nimmer zal een

Griek

Griek van de eilanden zijn vaderlijk erfdeel verkoopen, al vond hij zich genoodzaakt, op een ander eiland te gaan wonen, en de inkomsten daarvan te verliezen. Eveneens beschouwden het de oude *Grieken*, en vooral de *Lacedemoniers*, volgens HERACLIDES, als schandelijk, hun erfdeel te verkoopen.

De *Griekſche* vrouwen bezitten gemeenlijk de schoonheid niet, welke men in hare standbeelden bewondert; zij zijn meer bevallig dan schoon; doch allen hebben fraaije oogen, een regt nedergaanden neus, en een eenigzins langen hals. Haar bloed is door dat der *Turken* bedorven, vooral ten tijde toen met de *Caratch* een zeker getal kinderen van beiderlei ſekſe uit elk dorp vervoerd werd; iets, hetwelk tegenwoordig niet meer gebeurt.

De schoonſte eilandſche vrouwen zijn die van *Tinos* en *Siphantus*, vooral uit de dorpen dier twee eilanden; op *Patmos*, *Santorin* en *Stampalia* drinken zij nimmer wijn.

Gemeenlijk zijn de *Griekſche* vrouwen zeer vruchtbaar, en zogen hare eigen kinderen.

Zeer vroeg trouwen de meisjes op het eiland *Stampalia*, gewoonlijk op haar elfde of twaalfde jaar, somtijds zelfs voordat zij huwbaar zijn. Meer algemeen waren deze vroege huwelijken vóór de regering van den tegenwoordigen Kapitein-Pacha, die eene goede tucht onderhoudt: voormaals waren de ouders beducht, dat de *Turken* huns ondanks over dezelve zouden beſchikken. Op *Patmos* worden zij vroeg, somtijds op haar tiende of elfde jaar verloofd, doch treden niet vroeger dan twee of drie jaren daarna in het huwelijk. Op *Thermine* trouwen zij insgelijks zeer vroeg.

De *Griekſche* vrouwen dragen veel goud, paarlen en diamanten, ringen en kruiſen; ik heb er op de eilanden gezien, die voor tweeduizend piasters kostbaarheden aan zich hadden, wier inkomen geen honderdvijftig piasters bedroeg.

De vrouwen op de eilanden ſlijten haren tijd met katoenſpinnen met hare meiden; zeer gemeenzaam leven zij met deze dienstboden, die meestal even goed als zij zelve opgevoed zijn.

Zeer bang zijn de *Grieken* voor hetgene zij *het kwade oog* noemen; dit is een aloud bijgeloof. Omtrent de kracht der Tooverkunde ſtaan zij in de zelfde begrippen als hunne voorouders. Er zijn nog vele bronnen en ho-

holen, aan welke het vermogen van verscheiden ziekten te genezen wordt toegeschreven.

In den Archipel en in de geheele Levant wordt de koffij niet gemalen, maar met een ijzeren stamper in een houten vijzel gestoten; dit maakt de koffij fijner en te zuiniger. Op de meeste eilanden gebruikt men er geene suiker bij. In het algemeen wordt er bijkans geen suiker gebruikt. Al het gebak der *Grieken* wordt met honig bereid. *Stampalia* en *Syra* leveren de beste salie, vooral die in het begin en het laatst van Mei in den dauw wordt geplukt, en die in de schaduw groeit; men maakt er van het bij de *Turken* dus genaamde *tsai roumi*, of *Griekſche thee*; het is een zeer aangename en maagversterkende drank, doch zeer verhittende in den zomer.

Het gebrek aan weilanden noodzaakt de *Santoriniotten*, hunne muilezels, van het begin van November tot April, naar *Pallaia Kammeni* (een oud verbrand eiland) te zenden, alwaar zij gras, doch geen ander dan regenwater vinden. Men wil, dat zij dik en vet van daar terugkomen. Doch men draagt in de eerste dagen zorge, hun weinig te laten drinken, omdat zij, zulks ontwend zijnde, er ziek van zouden worden.

De best gebouwde steden op de eilanden zijn *Scio*, in den *Genueeſchen* smaak getimmerd, *Milo*, *Paros* en *Siphantus*; op *Zea* heeft men fraaije huizen.

De straten zijn zeer naauw, en kriolen van varkens, die den doortogt belemmeren; die van *Stampalia* en *Serpho* zijn zoo eng, dat er geen lijk op de *Katafetto* kan gedragen worden; de mannen leggen het op een oud tapijt, en dragen het op de schouders naar de kerk, die buiten het dorp staat. De trappen, die in de straten oploopen, beslaan het grootste gedeelte van den weg, en doen de voetgangers ter wederzijde het hoofd daaraan stooten.

Nergens bijkans op de eilanden ontmoet men vensters, maar slechts houten luiken, die den ganschen dag open staan.

De vertrekken der rijke lieden zijn versierd met slechte portretten, die te *Napels*, *Venetie* en *Ancona* gekocht worden, geene schrijftafels, slechte sluitingen; de meeste deuren zijn zeer klein, bovenal die der kerken, uit vreeze dat de *Turken* te paard daar binnen rijden;

den; eene groote ruimte beneden, en een ladder, die naar de slaapkamer loopt.

Zoo hoog zijn de bedden, dat men op een stoel of eene tafel moet klimmen om er in te komen; onder dit bed is eene soort van kas of kamertje, waarin de dienstboden slapen.

Men vindt fraaije torens of veldpaviljoenen op de eilanden *Naxia*, *Andros* en *Meteline*. Op het laatstgenoemde eiland, wanneer er eene dochter wordt uitgehuwd, geeft men haar doorgaans een huis in de stad en eene olijven plantaadje, in het midden van welke de toren staat. Op de landgoederen der *Atheners* stonden dergelijke torens.

Een der grootste geesels van de Levant zijn de wormen, die de boeken knagen, en aldaar ongelijk veel meer schade doen dan in onze gewesten. Alle de bibliotheeken der Jesuiten op *Salonika*, *Scio*, *Santorin*, *Naxia*, en zelfs te *Konstantinopel*, vergaan tot stof; de handschriften op parkement, hoewel later, ondergaan, echter, het zelfde lot. Van hier dat men in het Christen Europa, in *Engeland* en te *Parijs*, veel ouder *Griekſche* handschriften ontmoet, dan die van den berg *Athos*, *Patmos*, en van alle de overige boekerijen in de Levant, welke ik bezocht heb. De boeken, welke ik uit *Frankrijk* had medegebragt, waren in twee jaren van de wormen geheel doorknaagd.

Op *Patmos*, en in eenige kloosters van den berg *Athos*, zijn de Monniken verpligt, zich van geschrevene boeken voor het Koor te bedienen; dit is de reden, dat er, ondanks de plompe onkunde der *Grieken*, nog eenigen zijn, die de Misboeken kunnen lezen, die zij niet verstaan. De weinige zorge, welke de *Griekſche* Monniken voor hunne boeken dragen, doet dezelve nog meer bederven. In bijkans alle kloosters van den berg *Athos*, in de meeste boekerijen, welke ik gezien heb, liggen zij zonder orde in koffers, die op vochtige plaatsen staan. Terwijl ik, op het eiland *Siphantus*, de Misboeken van het Klooster *Brisi* onderzocht, zag ik drie muizen uit de *bibliotaphos* of boekengraf springen.

In vele huizen te *Athene* en te *Coukrouchisma*, bij den Prins KONSTANTIJN MOROUSIJ, en te *Fanal*, verjagen de dienstboden de vliegen, en verkoelen de lucht met een waaijer; ook dit is een oud gebruik. TARENT. *Bat.* A. 3. S. 5.

Even

Even eentoonig als de gezangen zijn ook de danſen der *Grieken*; altijd is het de zelfde dans, de *Romeika*, zoo keurlijk beſchreven in het werk van den Heere GUYS. De *Albanezen* hebben eenen dans, naar den *Pyrrhiſchen* of krijgsdans der ouden gelijkende; de kleedij der *Albanezen* dunkt mij de zelfde te zijn als die der aloude bewoners van *Epirus*. Men danst er altijd naar de lier. Maar welk eene lier! Hier geldt het aloude ſpreekwoord: *onos pros lyran*: „de ezel aan de lier." De muzikanten zingen deuntjes, welke zij ſomtijds voor de vuist zamenſtellen: want in *Griekenland* zijn vele improviſateurs. Zij geven ſerenaden aan hunne beminden op den eerſten dag van het jaar.

Op *Tinus* ſtaat eene aloude kolom, aan welke de dieven, tot aan den middel naakt uitgekleed, worden vastgebonden; zij worden met honig gewreven, en aldus een uur lang blootgeſteld aan het ſteken der vliegen en aan de brandende zon, na alvorens ruggelings op eenen ezel te zijn rondgevoerd.

Het geven van ſtokſlagen tegen de voetzool was bij de ouden niet onbekend; zie LIBANII *Epit.* 119, p. 532. Onder Keizer MAURITIUS, in den jare 583, werd door den hals een toovenaar geëmpaleerd, PAULINUS genaamd, volgens THEOPHYL. SIMOCATTA, *Hist.* L. I. C. 11. p. 29.

De aloude *Grieken* hadden kennis aan een ſchouwſpel, welk men zoo dikmaals heeft aangehaald als eene uitvinding der barbaren; ik bedoel het *Stierengevecht*: dezelve werden gegeven te *Lariſſa*, *Epheſe*, *Athene* en bij de *Eleuſiniſche* feesten. ARTEMID. Lib. I. C. 9. p. 15.

Op *Patmos* ziet men de ſtudenten en de notariſen langs den weg gaan met een inktkoker, hangende aan den gordel. NICETAS CHONIATA (*Hist.* 382) verhaalt, dat de *Franſchen*, na de verovering van *Konſtantinopel*, om met de *Grieken* den gek te ſteken, een inktkoker in de hand droegen.

De *Turken* van het eiland *Tenedos* halen het ſchoonſte marmer uit *Troas*, om er graffteden van te maken. Te *Tenedos* ben ik bij een *Turkſchen* beeldhouwer geweest, welke deze begraafplaatſen maakte. Alle de *Grieken* van *Miconi* bouwen hunne huizen van marmerſteenen, met opſchriften bedekt, die op *Delos* worden gevonden.

Gemeenlijk bepleisteren de *Grieken* en de *Turken* dit marmer met kalk, in den waan van het daardoor fraaijer te maken: de meeste opschriften worden hierdoor uitgewischt. Aldus heeft een Capucijner Monnik het gedenkteeken bepleisterd, hetwelk te *Athena* gemeenlijk de *lantaarn van* DEMOSTHENES wordt genoemd. De Kapitein-Pacha heeft de schoonste flukken marmer van *Cos* en *Metelino* genomen, en de zulken gevolgelijk, op welke opschriften stonden, dezelve met kalk bepleisterd, en voorts tot het bouwen van Kiosken gebruikt, welke hij op deze beide eilanden bezit.

Wanneer de hedendaagsche *Grieken* eenen vreemdeling op het middagmaal onthalen, hetgene zelden gebeurt, komt, dien zelfden dag, een lid van het gezin berigten, dat de spijze zal worden opgedischt. De ouden hadden ook hunne *monitores*, waarschouwers, zoo als TERENTIUS zegt, *Heautontim.* A. I. S. I. *monere me oportet hunc vicinum.* Dikmaals wordt de tafel met bloemen bestrooid; dit is een aloud gebruik; er worden piramiden van flecht bereid vleesch opeengeschapeld. De bloedverwanten bedienen de tafel. Op eene bruiloft op *Scio* zaten er vijftig menschen aan tafel, op welke even zoo vele hoenders en vijf-en-twintig kalkoenen stonden; alles werd in de zelfde overdaad opgedischt. De vrouwen en dochters van den huize zitten nooit aan tafel, maar eten met de bedienden. Op *Andros* en andere eilanden bedienen de dochters van den huize de tafel.

Tusschen de eerste en tweede opdisching beginnen zij gewoonlijk te zingen, en meestal kerkgezangen; want liefst zingen zij deze, als zij zich willen vermaken. De matrozen hoort gij in de schuiten een gedeelte van den kerkdienst zingen, zoo als eertijds de Gondeliers te *Venetie* iets uit TASSO opzeiden. Niets intusschen is treuriger, drooger en eentooniger dan de muzijk der *Grieken*, waarvan de hoogste volkomenheid bestaat in het door den neus zingen; veel houden zij van een gezang op de verwoestingen, door de *Albaneezen* aangerigt. Hunne gezangen zijn doorgaans zeer lang: deze ongerijmde rapsodiën vervangen de plaats dier geestige en aangename *Skolia*, welke de ouden aan tafel zongen. Somtijds verschijnen er ook lierspeelers en zangers, zoo als bij de oude *Grieken*. Allen drinken tevens op de gezondheid van elk der gasten; en wanneer zij iemand

mand eere willen aandoen, drinken zij drie of vier glazen.

ANNA COMMENA verhaalt (*Alexiad.* L. IX. p. 254.) dat, terwijl haar Vader ALEXIS COMMENUS naast zijne Gemalin de Keizerin lag te slapen, eene kamenier den ganschen nacht de wacht hield, om met een waaijer de vliegen weg te jagen. Dit gebruik houdt nog stand op *Zea*. Nog iets zonderlinger leest men bij ZONORAS, Tom. II. p. 238. „ Terwijl de Keizerin zoo naast den *Roomschen* Keizer (ARGIRUS DEN III) te bed lag, liet zij „ MAGNAËA roepen, toenmaals Kamerheer des Keizers, „ en haren minnaar, vervolgens Keizer onder den naam „ van MICHAËL DEN IV, *om haar de hairen te wrijven.*" Onder de dames te *Konstantinopel* gaat deze gewoonte nog in zwang.

In het Koningrijk *Napels* heeft men nog vele *Grieksche* gewoonten behouden. Bij voorbeeld, te *Nola*, in den wijnoogst, genieten lieden van de hefe des volks het voorregt, om aan de grootste heeren, en aan de dames zelve, welke zij ontmoeten, de vuilste woorden toe te duwen, welke hun in het hoofd komen. De wijnoogsters bedienen zich inzonderheid van deze vrijheid.

In den avond van *St. Jansdag* zag ik te *Zea* alle de *Grieksche* meisjes en alle hare dienstmeiden bij den Heer JOSEPH BANOULS, Engelschen Consul, vergaderd; zij waren met *Kledonia* omgord; dat wil zeggen, appelen, welke zij 's avonds te voren in water hebben laten weeken. Zij prenten er hare namen op, versieren dezelve met bloemen en linten, en, na dezelve in den avond van *St. Jan* te hebben afgelegd, bewaren zij die zorgvuldig. Indien zij spoedig rotten, is zulks een kwaad teeken; indien zij, in tegendeel, lang goed blijven, is zulks een gunstig voorteeken, een bewijs, dat zij lang leven, en binnen het jaar zullen trouwen.

Zorgvuldig wachten zij zich, om het voeteneinde van het bed niet naar de deur te plaatsen, omdat zij zulks als een gewisse voorbode van een kort aanstaanden dood zouden beschouwen, aangezien de lijken in dezer voege op de baar gelegd worden. *In portam rigidos calces extendit.* JUVENALIS.

Op Zondag, 10 Julij 1785, zag ik op *Thermia* de begrafenis van eene vrouw; zij was in haar kostbaarst gewaad getooid, lag met ontbloote armen, en stond

op de *Kataletto* of lijkbaar gedragen. De overige vrouwen volgden het lijk. Hare dochter, die in den trein voorutging, was kenbaar aan hare hangende haren, welke zij van tijd tot tijd uitplukte en wrong, onder het aanheffen van een treurgezang, waarvan telkens de slotregel was: *Mana mou! mana mou! kako epou patha!* „ Mijn moeder! mijn moeder! wat ben ik bedroefd!" De andere bloedverwanten lieten insgelijks de haren hangen. De Priesters, met eene waschkaars in de hand, verzelden den trein naar de Kerk. Eerst deden zij gebeden, en zeiden vervolgens: „ Bloedverwanten! vrienden! geeft den laatsten kus aan onze zuster!" Hare dochter treedt eerst toe, haar haren uitplukkende en roepende: *Mana mou!* Zeer gevaarlijk is dit gebruik, wanneer de overledene aan de pest of aan eene besmettende ziekte is gestorven. Na den *aspasmos*, of het geven van den kus, gaan de meesten heenen: alleen eene vrouw bleef er, om het lijk te ontkleeden; zij liet het slechts een lang hemd aan. Een *papas* deed nog eenige gebeden, en gaf den eersten slag met de bijl. Thans delfden twee mansperfonen den grond op, en wierpen het lijk in den kuil.

Op *Zea*, *Thermine* en *Stampalia* en vele andere eilanden, begraaft men in de Kerken. Op *Egina* heb ik den man en de zuster van eene jonge vrouw, 's daags na hare begrafenis op het graf zien weenen, en het met steenen bedekken: zij was begraven bij eene Kapel midden in het open veld. Bij de begrafenis van rijke lieden verschijnen vele gehuurde rouwklaagsters of *præficæ*, zoo als ik op *Naxia* zag, 20 January 1786.

GUSTAVUS,

OF

DE VERJAARDAG.

Eene *Hoogduitsche* Geschiedenis.

De Graaf VAN SELNITZ, na als Staats- en Krijgsman de luisterrijkste loopbaan te hebben voleindigd, had zich met der woon op zijne landgoederen gevestigd. Hij genoot aldaar den gelukkigsten ouderdom; maar zijne rust was zijns waardig; alle zijne oogenblikken waren aan het geluk van zijn gezin en van zijne Vasallen gewijd. De Gravin, eene vrouw van

van meer dan gemeen verſtand, en van eene onuitputbare goedheid, ſtelde al haren roem in de betrachting van die vreedzame huisſelijke deugden, welke de Duitſche vrouwen zoo uitſtekend kenmerken. Twee dochters had zij haren man gegeven: JULIA, eene regelmatige en deftige ſchoonheid, doch door een zeker mengſel van zwaarmoedigheid getemperd, geleek eene *Romeinſche* maagd van den ouden tijd; AUGUSTA, met hare ſchoone zwarte oogen, hare losſe geſtalte en hare bevalligheden, was eene echte *Françaiſe*.

In den ſchoot dezer belangrijke familie leefde, als Rentmeester van 's Graven goederen, GUSTAVUS WALLER, de held dezer historie. WALLER had tot vader eenen man zonder geboorte en rijkdommen, die aan de Univerſiteit van *Göttingen* met den Graaf VAN SELNITZ had geſtudeerd, wiens vriend hij was gebleven, ondanks het onderſcheid van rang. Bij zijn overlijden nam de Graaf, met het lot des kinds begaan, welk hij naliet, de zorge voor diens opvoeding op zich. Zijne weldaden droegen vruchten; binnen weinige jaren werd GUSTAVUS een voorwerp van de hoogſte verdienſte. 's Graven beſcherming bezorgde hem den post van Gezantſchaps-Secretaris; naar *Weenen* volgde hij den Prins van . . .; met de belangrijkſte zending belast. De berigten des Ambasſadeurs aan zijn hof waren wonderen van kunde en beleid; de Prins leende aan dezelve *zijnen naam*, en WALLER *zijne bekwaamheid*. Zeer gemakkelijk en zeer gevallig vond in het eerst de Prins deze wijze van werken; maar de overige leden van het Gezantſchap den Prinſe hebbende onder het oog gebragt, dat het onvoegzaam was, dat een jongeling, als GUSTAVUS, alles wilde weten en doen, werd de arme WALLER als een wargeest verklaagd, en de Gezant liet hem gaan.

De Graaf VAN SELNITZ had dien ſlag niet kunnen weren; doch hij haastte zich ten minſte, om dien te beelen, door den eerlijken GUSTAVUS te noodigen, om zich onder zijn ongeluk te vertroosten in den ſchoot van ware vrienden. De Graaf vond een middel, om hem zijne weldaden te doen aannemen, door hem het beſtuur van zijne onmetelijke ſchatten aan te bieden. WALLER gaf zich geheel over aan zijnen nieuwen post; hij toonde, de omſlagtige ledigheid met de wezenlijke werkzaamheid nooit verward te hebben; alles bloeide en tierde om hem heen.

's Graven edele vriendſchap was er op bedacht, om alles te doen verdwijnen, hetgene voor het oog van het publiek al te duidelijk zoude vertoonen de betrekkingen van afhankelijkheid en ongelijkheid, in welke GUSTAVUS te zijnen opzigte zich bevond. Altijd bekleedde hij eene vereerende plaats in de talrijke bijeenkomſten zoo wel als in de kleine familiekringen. Wat konde er derhalve aan WALLERS geluk ontbreken, indien een heimelijke hartstogt de rust van zijn aanwezen

niet wate komen ſhoren? JULIA's ſchoonheid had hem getroffen; haar geest, hare zachtaardigheid, hare talenten hielden alle de vermogens zijner ziele gevangen. Zoo ras hij den voortgang zijner drift vernam, trachtte hij er over te zegevieren; maar waar zoude hij krachten vinden ter beſtrijdinge van gevoelens, in welke JULIA deelde? Niet dat de beſchroomde en eerbiedige WALLER dezelve haar zou hebben durven openbaren; maar kan een minnaar, genoodzaakt om te zwijgen, en gevolgelijk om op te merken, den onbewaakten opſlag der oogen, de blozing, de bevende ſtemme van haar, welke hij aanbidt, miskennen?

De bemind wordende GUSTAVUS had daarom een diet te dieper gevoel van al het ongelukkige van zijnen toeſtand. De Graaf VAN SELNITZ was menschlievend, edelmoedig, aandoenlijk; maar hij was vermaagſchapt aan de doorluchtigſte huizen van *Duitschland*. Zoude hij zijne dochter geven aan een onbekend perſoon, die, haar van den rang, in welken zij was geboren, vernederende, tevens op haar geheele geſlacht het negel der oneere zoude drukken, waarmede de onbuigzaamſte vooroordeelen van den trotſchen adel van Europa haar dreigden?

Geenen nacht bragt WALLER door, die niet gedeeltelijk aan de ſmartelijkſte overdenkingen gewijd was; doch zoo ras de dag was aangebroken, behoorden alle zijne oogenblikken, welke door zijne bezigheden niet werden verſlonden, bij uitſluiting JULIA toe. Hij beminde de jagt, en de Graaf, die dezelve nog meer beminde, genoot zelden dit vermaak, zonder zich van zijnen jongen vriend te doen verzellen. Doch GUSTAVUS bemerkte, dat JULIA over zijne veelvuldige afweſigheden niet voldaan was; en, de kans wagende om den Grave ongenoegen te geven, verzon hij, bij elke jagtpartij, nu het een, dan het ander voorwendſel, om op het Kaſteel te blijven.

JULIA maakte zeer veel werks van de muzijk; GUSTAVUS hervatte met drift de behandeling van de viool, om zich in ſtaat te ſtellen, haar te kunnen accompagneeren. JULIA teekende met ſmaak; GUSTAVUS, die insgelijks voor die kunst eene echte begaafdheid bezat, wilde nu niet anders dan als leerling, en naar hare modellen werken. Van haren kant maakte JULIA geen nieuw hoofdtooiſel of kleed, zonder GUSTAVUS geraadpleegd te hebben; niet tweemaal ſpeelde zij het zelfde ſtuk op de klavecimbel, indien GUSTAVUS er zijn genoegen niet over had betuigd. De keuze der boeken, welke zij las, hare oordeelvellingen, hare begrippen, alles werd aan GUSTAVUS overgelaten. Doch nimmer durfde het woord liefde over hunne lippen komen, en beiden verbeeldden zich, hun geheim wel bewaard te hebben. De levendige en geeſtige AUGUSTA had het al ſints lang doorzien, en zij nam de eer-

eerſte gelegenheid waar, om te doen zien, dat de ſluijer, waarmede zich de twee gelieven omwonden, voor haar zeer doorſchijnende, het ook voor hunzelven zoude worden, indien zij zich niet verhardden om hunne oogen te ſluiten.

Een onverwachte regen had de gewone wandeling verhinderd. JULIA ſtelde GUSTAVUS eene ſchaakpartij voor; AUGUSTA zat bij hen met haar borduurwerk. WALLER ſtelde zijne koningin te veel bloot, en JULIA ſneed haar den aftogt af. „ Ach, hemel!" riep hij, „ mijne koningin is verloren!" AUGUSTA ziet den zet, en begint te lagchen. „ Wat ſchort „ u?" vraagt JULIA haar. „ Mijnheer WALLER," vraagt AUGUSTA op een ſtemmigen toon, „ zoude het u mogelijk „ zijn, een oog op uw ſpel te ſlaan?" GUSTAVUS ziet toe; zijn koning was ſchaak mat; hij bloost; JULIA had hare bedaardheid verloren. „ Hoe is het mogelijk," zegt zij ſtotterende, „ dat ik het niet gezien heb?" ... „ Ach!" hernam AUGUSTA, „ mijn lieve zuster, het is omdat men, willende „ zien, moet toekijken."

De Graaf VAN SELNITZ, verre van het getingſte vermoeden te koesteren, ſloeg geen acht op hetgene er omging; hij vergenoegde zich met GUSTAVUS te verwijten, dat hij op zijne jaren meer hield van het leeren zingen van een zangſtuk of het teekenen van een landſchap, dan van het vervolgen van een hert of wolf. Wat de Gravin aangaat, zij zag verder; de opkomende driſt was voor haar niet verborgen gebleven; zij ging derzelver ontwikkeling en voortgang na, en hare moederlijke teederheid werd er te meer door ontrust, omdat zij in haar eigen geſlacht een verſchrikkelijk voorbeeld had gezien van de gevolgen eener ongelukkige liefde. Zij had achting voor, zij beminde WALLER; lang hing zij in twijfel, of zij hem over zijnen toeſtand zoude onderhouden, dan of zij enkel op een middel zou bedacht zijn om de twee gelieven van elkander te ſcheiden.

Het eerſte dacht haar gevaarlijk; zij was van oordeel, dat het zoo veel was als eenen nachtwandelaar te doen ontwaken, wanneer hij langs den rand eener ſteilte gaande, de ſlaap zijne veiligheid uitmaakt; zijne oogen kan hij niet openen zonder in den afgrond neder te ſtorten. Geen minder zwarigheid vond zij in het tweede ontwerp: hoe konde zij den Grave den voorſlag doen om WALLER te verwijderen, welke nooit diens naam bij zijne echtgenoote noemde, zonder haar aan te ſporen om nevens hem den hemel te danken, dat hij dien voortreffelijken jongeling in zijn huis had gezonden? — Het geval maakte een einde aan de beſluiteloosheid en ongerustheid dezer teedere moeder.

Op zekeren dag zeide de Graaf aan WALLER, dat hij tegen den volgenden dag eene algemeene jagt had belegd, en voor

dienaal geenerlei voorwendsel hem zoude kunnen verontschuldigen om van de partij te zijn. GUSTAVUS belooft, er zich te zullen laten vinden, en terstond vaart JULIA, met meer heftigheid dan haar natuurlijk was, tegen de jagt en de jagers uit. AUGUSTA ziet haar zusters onbedachtzaamheid, en doet haar best om dezelve te vergoeden, door er een grappigen draai aan te geven. „ De bloohartigheid is ons somtijds ge„ oorlofd," zeide zij; „ maar in waarheid, mijne lieve JU„ LIA, gij maakt misbruik van die vrijheid. Gij vaart al„ leen met zoo veel welsprekendheid tegen de jagt uit, „ omdat gij bang zijt voor een snaphaan." — „ Zoude ik „ aan die belagchelijke zwakheid schuldig zijn?" — „ Wel „ aan! Zie daar mijn vaders snaphaan; ik wed dat gij dien zelfs „ niet durft aanraken." — „ Ik vat u bij uw woord." Straks grijpt JULIA het geweer, gaat naar het venster, keert het aangezigt achterwaarts, en brandt los. „ Ach! mijn God!" roept eene klagende stemme; men ijlt naar den tuin, en vindt het tuinmeisje zwemmende in haar bloed. JULIA valt buiten kennis op den grond; zij moet naar bed gedragen worden.

Zoodra zij wederom tot zichzelve was gekomen, berigtte men haar zoo spoedig mogelijk, dat de wonde niet gevaarlijk was; doch de aandoening was te hevig geweest, en verschelden toevallen van eene brandende koorts deden welhaast voor haar leven bedugt zijn. Op den negenden dag viel zij in eene soort van stuipachtigen slaap; en de geneesheeren verklaarden, dat deze crisis het lot der kranke zoude beslissen. WALLER verliet het voorvertrek van JULIA's slaapkamer niet. Hij ziet de Gravin daaruit komen; dit oogenblik neemt hij waar, om het bed te naderen, waar het voorwerp van alle zijne genegenheden met den dood worstelt. Roerloos vestigt hij zijne ontroerde blikken op hare bleeke lippen, bespiedt hij hare ademhaling... JULIA ontwaakt; hare oogen openen zich, en haar mond spreekt de woorden: „ GUSTAVUS! „ zijt gij het?"

De deftige, de omzigtige WALLER is zijns zelven geen meester meer; hij werpt zich op de knieën voor JULIA's ledikant; hij grijpt hare hand, bedekt dezelve met vurige kussen, spreekt nu eens haren geliefden naam uit, en zendt dan wederom zijne dankzeggingen ten hemel, die zich verwaardigde, haar hem te laten behouden.

In dit oogenblik verschijnt de Gravin: „ *Saint-Preux!*" zegt zij op eenen nadrukkelijken toon; vol schrik keert zich GUSTAVUS om; waggelende rijst hij op, en vertrekt met verhaaste schreden. Bijkans zoude dit tooneel voor JULIA doodelijke gevolgen gehad hebben. De toevallen herhaalden zich, van ijlhoofdigheid vergezeld; en in deze oogenblikken openbaarde

haar

hare tong, van welke zij niet meer meester was, alwat er in 't binnenst van haar hart omging. De Gravin wist nu, dat hare dochter in WALLERS bijsterzinnigheid deelde.

„ *Saint-Preux!*" herhaalde ieder oogenblik de rampzalige GUSTAVUS, terwijl hij alle de lanen van het park doorkruiste, en zich achter de kleine boschjes verbergende, zoodra hij het minste gedruisch hoorde; „ *Saint-Preux!* Het is dan om deze „ hatelijke vergelijking te verdienen, waartoe zoo moeijelijke „ pogingen en zulk een wreede zelfsstrijd mij gebragt heb„ ben! Ach! welk een diep gevoel heb ik van al wat de naam „ *Saint-Preux* veelbeteekenends in haren mond bevat! Ver„ trouwen, herbergzaamheid, pligten, in hare oogen heb ik „ alles verraden, alles ontheiligd! En mijn weldoener, mijn „ tweede vader...?" Deze laatste gedachte overstelpte den ongelukkigen jongeling; hij stond op het punt van over de graft te springen, die het park omringde, en voor altoos eene plaats te ontvlugten, alwaar hij nu niet meer dan schande en smart vond. Eene deugdzame wroeging hield hem eenskaps terug; als eene regtvaardige straffe leide hij zichzelven de schaamte op van voor zijne weldoenster te verschijnen.

„ Ik aanbid JULIA," zegt hij tot haar, „ en ik verwijder „ mij van haar, om haar nimmer weder te zien. Vaarwel, „ Mevrouw! ik zal u noodzaken om mij uwe achting weder „ te schenken." — „ De opoffering, welke gij doet," antwoordt de Gravin, „ bewijst, dat gij niet hebt verdiend, „ mijne achting te verliezen. Ik prijs uw besluit, en zal in „ de volvoering daarvan u behulpzaam zijn."

Men werd het eens, dat WALLER zich bij het Landbestuur zoude vervoegen, met verzoek om in de diplomatische loopbaan hersteld te worden; heimelijk moest de Gravin hem in zijn aanzoek behulpzaam zijn door middel van hare familie, die in groot aanzien ten hove stond. En, in der daad, na verloop van drie weken, ontving WALLER eene aanstelling bij het Gezantschap te *Parijs*. De Graaf, voor wien het geheele voorval een diep geheim was gebleven, toonde zich in het eerst zeer ongenegen om GUSTAVUS te laten vertrekken; doch eene volgende bedenking hem hebbende doen in aanmerking nemen, dat zijn tegenstand voor zijnen jongen vriend den weg tot eere en geluk voor altijd zoude kunnen sluiten, bewilligde hij in zijn verlangen. De laatste dag der week werd tot zijn vertrek bepaald.

De langzaam beterende JULIA werd door hare moeder voorbereid tot deze scheiding. Geen middel was er om te vermijden dat de twee geliefden elkander in de Salon ontmoetten, zonder den Grave den sleutel van het raadsel te geven, welk het van zoo veel belang was, voor hem onopgelost te laten. GUSTAVUS schrikte tegen het oogenblik, waarin hij voor de oogen van haar moest verschijnen, welke hij onherstelbaar zoude verlie-

zen; reeds beschuldigde hij zichzelven over het onvrijwillig beven en den wreeden dwang, welke in zoo vele dagen van strafoefening de laatste dagen zouden doen verkeeren, welke zij in elkanders tegenwoordigheid zouden doorbrengen. Hoe groot was in 't eerst zijne verbaasdheid, en welhaast zijne smart, toen hij JULIA met eene opgerulmde houding, een heldér en bijkans vergenoegd gelaat zag verschijnen! Meermalen spruk zij hem aan, met eene onbelemmerde stem, verzeld van eenen opslag van het oog, waarin de bedaardheid, gepaard evenwel met eene zekere goedwilligheid, stond te lezen. Den doorbedroefden GUSTAVUS bleef derhalve zelfs niet het vertroostende denkbeeld over, dat JULIA de onrust en de smart haarer ziele verborgde.

Deze houding van zoo volkomene onverschilligheid maakte den rampzaligen jongeling wanhopig, en benam hem somtijds den moed, om zijne offerande te volbrijgen. „ Waartoe dient „ het," zeide hij tot zichzelven, „ dat ik deze plaats „ ontvlugt, en mij uit den schoot eener familie losscheur, „ die de mijne is geworden, terwijl eenige weinige dagen in „ staat geweest zijn, om zelfs het spoor dier kortstondige drift „ uit te wisschen; voor wier ontbranden eene teederlievende „ moeder zoo zeer bedueht was?"

Intusschen naderde de dag, tot het vertrek bestemd. De voorgaande dag was voorbijgegaan, zonder dat WALLER op eenen anderen voet dan als een vriend des huizes was behandeld, toen, na het avondmaal, de Graaf een pakje met brieven ontving; hij gaat in zijne kamer, en verzoekt eenige minuten daarna de Gravin om aldaar bij hem te komen. WALLER, met JULIA en AUGUSTA alleen in de eetzaal blijvende, konde zich van de smartelijkste bedremmeling niet ontdoen. Eenskaps staat JULIA op, nadert hem, en met eene stem, welke voor ditmaal hare ontsteltenis aankondigde, zeide zij, hem tevens een papier ter hand stellende: „ Zie daar mijn afscheid, „ GUSTAVUS! Vergeet nimmer uwe vrienden, en wees ge„ lukkig!"

Dit gezegd hebbende, keert zij zich om, om hare blozing en tranen te verbergen; en leunende op haar zusters arm, vertrekt zij.

Zoodra GUSTAVUS van zijne verbaasdheid en ontsteltenis was bekomen, las hij den volgenden brief:

„ Uw gedrag, GUSTAVUS, is dat van een eerlijk en moedig „ man. Maar gelooft gij, dat het genoeg is, u te verwijde„ ren, om u te doen vergeten? Luister, GUSTAVUS! Ik weet „ niet, of de stap, welken ik waag, met de strenge regels der „ welvoegelijkheid overeenstemt, maar ik weet, dat mijn „ hart dien beveelt. Ik bemin u, WALLER! de achting, het „ vertrouwen, eene soort van eerbied, zijn tevens de grond„ slag mijner gevoelens en de waarborg van derzelver duur-

„ zaam-

„ zaamheid. Ja, mijn eenige vriend! voor God, die in mijn „ hart leest, verzeker ik u van mijne trouwe en liefde. In„ dien het lot niet gedooge, dat JULIA de uwe wordt, zal het „ althans haar nooit kunnen vernederen om haar andere banden „ op te leggen.

„ Maar ik keur uw gedrag goed. De rust mijner lieve ou„ deren hangt daarvan af, en hun geluk moet boven alles, „ zelfs boven mijne liefde gaan. Vaarwel, GUSTAVUS! dat de „ hemel over u wake, en dat hij medelijden hebbe met „ JULIA!"

WALLER bragt dit geschrift aan zijne lippen, den eed herhalende, daarin begrepen; dien van alleen voor JULIA te leven, hoedanig ook voortaan zijn lot mogt wezen. Hij gevoelde zich met nieuwe kracht bezield; hij scheurde zich af van het verblijf, welk JULIA bewoonde, en weldaast waren zij tweehonderd mijlen van elkander verwijderd.

Maar wie kan zijn hart ontvlugten? Het beeld van JULIA volgde hem overal. In de afwezigheid docht hij de gemoedsrust te vinden, en zijne bedenkingen werden daardoor te akeliger, zijn hartzeer te scherpender. Gelukkig kwamen hem zijne nieuwe bezigheden te hulp; de Gezant leerde weldaast de uitgebreidheid zijner talenten op prijs schatten; en te *Parijs*, zoo wel als te *Weenen*, zag WALLER den goeden uitslag der belangrijkste onderhandelingen op hem rusten. De ongedwongenheid der *Fransche* zeden, de genoegens der zamenleving, de verkeering met mannen, die letterkunde en wetenschappen kweekten, verschaften GUSTAVUS de aangenaamste en vermogendste zinsverwijderingen. JULIA heerschte altijd in zijne ziel, doch zonder aldaar die beroerende opschuddingen te verwekken, die over al zijn verstand hadden gezegevierd; zij was voor hem als 't ware een voorwerp van aanbidding, waarmede niets aardsch meer gemengd was.

Van merkelijken dienst was het zoo kiesch als verstandig gedrag der jonge AUGUSTA, om aan WALLER de bedaardheid der ziele weder te geven, welke hij zoo zeer noodig had, om aan het vertrouwen des Staatsdienaars te beantwoorden, en de hinderlige indrukfels te verdrijven, welke zijne mededingers te zijnen koste zochten te verwekken. AUGUSTA, niet minder goede vriendin dan liefhebbende zuster, had de briefwisseling met GUSTAVUS voor hare rekening genomen. Niet onbedachtzaam genoeg was zij, nimmer een woord te melden van de betrekkingen, welke plaats gehad hadden, en zelfs nog plaats hadden, tusschen JULIA en WALLER. Zonder eenig nut, ware dit zoo veel geweest, als eenen man te hoonen en te vernederen, die alle hare achting verdiende; haar doel zoude zij veeleer daardoor gemist hebben; die gedwongene toon, dat geheimzinnig stilzwijgen konden tot niets anders dienen, dan om zijne drift te tergen, en het gedoofde vuur van nieuws te

doen

doen ontbranden. In alle hare brieven ſprak daarom AUGUSTA over JULIA, en met de beminnelijkſte ongedwongenheid; zij beſchreef haar, als zich aan de letteroefeningen en de kunſten overgevende, die haar tot troost verſtrekten; zelfs ging zij zoo verre, dat zij hen beiden met eene treffende openhartigheid beklaagde. Vervolgens hare natuurlijke vrolijkheid eensklaps hernemende, bezwoer zij WALLER, aan *Duitschland* den roem te bezorgen van insgelijks zijnen *Petrarcha* te bezitten. „ Laat," liet zij hem weten, „ een bondel Oden, Sonnetten en „ Elegiën drukken; en, honderdmaal gelukkiger dan de kwij„ nende minnaar van de ſchoone LAURA, ſta ik u borg, dat „ uwe JULIA u op denzelfden toon zal antwoorden. Door uwe „ ſtandvastigheid en door uwe verzen zult gij, bij het laat„ ſte nageſlacht, tot ſtichting en verwondering tevens die„ nen."

Een jaar bijkans was er verloopen, ſints WALLER *Duitschland* had verlaten, toen hij van den Graaf VAN SELNITZ eenen brief ontving. Hij had dien nog niet geheel gelezen, of alle zijne wijsgeerige voornemens waren overhoop geworpen. Voor een oogenblik zich verbeeldende dat hij verkeerd gezien had, verzamelde hij zijne krachten om dien brief nog eens te lezen, en hij zag zeer duidelijk, dat de Graaf hem aanſpoorde, om zoo ſpoedig mogelijk terug te keeren, tot een oogmerk van de uiterſte aangelegenheid. Een *post-ſcriptum* voegde bij deze noodiging: „ Welk eene reden gij ook moogt „ hebben om u van mijn huis te verwijderen, mijn waarde „ GUSTAVUS, gij moet er u van nieuws vervoegen, al ware „ het ſlechts voor eenige dagen. Alle uwe tegenwerpingen „ heeft men voorzien; uw Ambasſadeur ontvangt met den„ zelfden kourier een verlof voor zes maanden, welk het „ hof u geeft. Moet ik eindelijk u een gedeelte van mijn ge„ heim zeggen? Op den zevenden der volgende maand zul„ len wij uwe verjaring vieren."

Den geheelen volgenden nacht bragt WALLER beurtelings in hoop, vreeze, giſſingen en twijfelingen door; en hoe meer moeite hij deed om achter de waarheid te komen, hoe digter de ſluijer ſcheen te worden, achter welken zij zich verbergde. De Gezant zelf ſtelde eindelijk paal aan zijne beſluiteloosheid, door hem onder het oog te brengen, dat hij zijn vertrek niet konde uitſtellen, zonder zich ſchuldig te maken aan ondankbaarheid tegen zijnen weldoener.

GUSTAVUS ging derhalve op reis, altijd geſlingerd door duizend verwarde gedachten; en terwijl hij nog overleide, of hij zich niet ſchuldig maakte aan het verbreken der belofte, aan de Gravin, aan JULIA en aan zichzelven gedaan, bevond hij zich reeds op het voorplein van het Kasteel. De Graaf ſnelde hem te gemoet, en omhelsde hem verſcheiden ma-

len,

len; de begroeting der Gravinne was deftig, zelfs eenigzins koel; AUGUSTA danfte van vreugde, begon ftraks daarop te blozen, en zweeg; eene algemeene huivering ging door JULIA's leden, en met beide handen bedekte zij haar aangezigt. De Graaf, geheel verzonken in het vermaak, welk hij genoot, bemerkte niets van de onderfcheidene indrukfels, welke de aankomst van zijnen jongen vriend verwekt had. Het overige van den dag beſteedde hij aan het doen van honderd vragen naar alles, wat hij, ſedert zijn vertrek, gezien, gedaan en gehoord had.

's Anderendaags, in den vroegen morgen, verliet GUSTAVUS zijne kamer, om zich bij den Graaf te vervoegen. AUGUSTA nam hem waar: „ Wel nu, Stoicijnſche Wijsgeer! gij „ zijt dan hier! Door welk toeval?" — „ Het is geen toe„ val; lees!" — „ Hoe! een brief van mijn' Vader? . . „ Wat zie ik? *Hij* heeft u opontboden! Ach! waarde GUSTA„ VUS! hoop alles! laten wij alles hopen!" — „ Laten wij „ niets hopen; teleurgeſtelde hoop is de wreedſte der fol„ teringen."

Hij ging in de kamer van zijnen weldoener. — „ Wees „ welkom, mijn vriend!" zeide de Graaf, hem ziende; „ ik „ zoude bij u geraan hebben. Gij kent de oude ſpreuk on„ zer Vooronderen: *ernſtige zaken moeten met eene nuchtere „ maag behandeld worden.* Laten wij dan over de onze ſpre„ ken: van *dag* zijt gij meerderjarig; ik moet u verantwoor„ ding doen van mijne voogdijſchap. Zie hier dezelve in „ deze drie omſlagen; laten wij de papieren daar uit nemen, „ en te zamen lezen." — „ Hoe!" riep WALLER, „ de ge„ trouwe vriend van mijnen vader, hij, die denzelven bij „ mij heeft vervangen, de edelmoedige man, wien ik alles „ ben verſchuldigd, wil mij verantwoording doen, en ik zou„ de het gedoogen!" — Hij grijpt de papieren, en wil dezelve in het vuur werpen; de Graaf houdt hem tegen. „ Waar„ om zoo driftig?" zegt hij, hem de hand toereikende; „ nimmer zal mijn hart met het uwe afrekenen!" Getroffen van zoo veel goedheids, had GUSTAVUS de openbaring van zijn geheim reeds op zijne lippen, toen de Gravin binnen trad.

Al de Adel van dien oord was tegen dezen dag op het Kasteel van SELNITZ genoodigd; meer dan een deftig Baron fronfte het gelaat, vernemende, dat de noodiging ten oogmerke had, de verjaring van 's Graven Rentmeester te vieren; nog hooger ſteeg de verwondering, toen men hem naast zijnen Heer aan tafel zag plaats nemen. De Gravin en hare dochters, van onderſcheidene gevoelens aangedaan, vertoonden eene bedremmelde houding; de Graaf alleen, ondanks het ijskoud gelaat van alle de aanzittende figuren, vertoonde

blijk

blijk van eene meer dan gemeene vrolijkheid. Aan het nagerecht liet hij zich een zilver vergulden beker geven, een geschenk van Keizer KAREL den V. aan eenen zijner Voorouderen. Hij schonk dien vol Rijnschen wijn, en oprijzende, sprak hij met eenige deftigheid: „ Nooit gebruik ik dezen beker „ dan bij gewigtige gelegenheden; nimmer kan er eene gelegenheid voorkomen, aangenamer aan mijn hart, dan het „ feest, welk ons heden vereenigt. Ik drink op de gelukkige verjaring van GUSTAVUS WALLERI" — De gasten, het hoofd een weinig buigende, dronken dan ook op WALLERS gezondheid. „ Ja," hernam de Graaf met verrukking, „ laten wij, als echte Germanen, drinken op het eeuwig geluk van GUSTAVUS, en van zijne Bruid . . . JULIA VAN SELNITZ!"

Hij verbeelde zich, die dit kan, de snelle en tooverachtige uitwerking, welke deze woorden deden. GUSTAVUS, als van den bliksem getroffen, sloeg de oogen wijd open, en zat roerloos en stom. JULIA viel achter over in haren stoel. De Gravin, hare armen tot haren gemaal uitstrekkende, en vruchteloos trachtende te spreken, scheen met hare oogen tot hem te zeggen: „ Ach! vermoord deze arme kinderen niet!" AUGUSTA, schreijende van blijdschap, zegende den hemel, haren vader, hare zuster, en GUSTAVUS; zij omhelsde zoo mannen als vrouwen, die aan tafel zaten. De overige gasten luisterden elkander in het oor: „ Hebben wij wel gehoord? Eene SELNITZ, eene dochter van een Aartsstiftelijk huis, de vrouw van eenen WALLER, eenen „ Rentmeester!" — Elk nam voor, niet langer dan een half uur in dit Kasteel te blijven, onheiligd door zulk eene *mésalliance!*

Nadat de Graaf zich een oogenblik had vermaakt met de onderscheidene uitwerking, welke zich op ieders gelaat vertoonde, vervolgde hij in deze bewoordingen: „ Luistert toe, „ mijne kinderen! ik ben u eene volledige verklaring schuldig: uwe liefde is voor mij niet verborgen gebleven; dezelve vervulde mijne vurigste wenschen. Maar ik heb uwe gevoelens willen op de proef stellen, en de afwezigheid „ heeft mij omtrent derzelver bestendigheid bevestigd. Daarenboven konde ik mij niet vroeger verklaren: een heilig woord beeide mijne tong. Heden is WALLER mondig; ik „ kan spreken. Mijne vrouw! mijne dochter! omhelst uwen „ neef, den zoon van mijn geslacht! Ja, mijne waarde buren! GUSTAVUS is de zoon van mijnen ongelukkigen broeder, in „ den bloedigen veldslag van *Lützen* in mijne armen gestorven. Voordat hij den laatsten adem uitblies, vertrouwde hij mij „ het geheim der geboorte van dit kind uit een heimelijk huwelijk, met eene dame van doorluchtigen bloede. Hij deed

„ mij

„ mij zweren, dit geheim niet te zullen openbaren voor „ den dag van zijn zoons meerderjarigheid; en ik heb mijn „ woord gehouden."

Thans ſtonden alle de gasten op, om, met den diepſten eerbied, hunne gelukwenſchen en hulde aan Mijnheer den Grave GUSTAVUS te betuigen. De jongeling, dronken van verbaasdheid en vreugde, lag in de armen van zijnen oom; om geene andere reden maakte hij zich van dezelve los, dan om zich aan de voeten van JULIA te werpen, die onder de hevigheid van zoo vele kort op elkander volgende aandoeningen als bezweek.

Reeds des anderendaags werden de twee gelieven door hunne gelukkige ouders naar het altaar geleid. Alle de Vaſtalen van den Grave VAN SELNITZ verſchenen onder de wapenen; de Baronnen riepen uit alle hunne magt: „ Lang leve Mijnheer „ de Graaf en Mevrouw de Gravin VAN SELNITZ!" En de Graaf zeide zachtjes: „ Mijne lieve kinderen! gij ziet, dat „ men bij ſterkte van geest en ſtandvastigheid aan niets „ moet wanhopen!"

EEN WAARLIJK KONINKLIJK ANTWOORD.

Tijdens FREDERIK DEN II. woonde er te *Berlijn* een onbekende; hij was jong, een Zonderling, en maakte een groot geheim van zijnen naam; hij had een Werk onder handen, welks plan zoo fraai en tevens algemeen nuttig was, dat MONTESQUIEU, FONTENALLE en VOLTAIRE hetzelve onder hunne beſcherming, en daarenboven op zich namen, het na te zien en te beſchaven. Dan de Jongeling, wiens eerzucht nog niet voldaan ſcheen met deze beroemde Namen, ſchreef aan den Koning, met verzoek, dat ook zijne Majeſteit hem de eere gelieſde te doen, zijn Werk te beoordeelen. FREDERIK DE GROOTE antwoordde hem hierop: „ Mijnheer! gij „ zijt indedaad al te keurig. De drie Mannen, die gij mij „ genoemd hebt, verdienen meer achting dan alle de Ko„ningen der Aarde, en alleen om mijnen naam onder „ de hunne geplaatst te zien; accordeer ik uw ver„ zoek."

DE HERTOG DE CHOISEUL EN LODEWIJK DE XV.

(Uit de *Memoires de M. le Baron* DE BESENVAL.)

De Hertog DE CHOISEUL, op zekeren dag, met den Koning rijdende, vroeg de laatstgemelde dien Staatsdienaar, hoe veel

veel hij giste, dat hij voor de Koets, in welke zij zaten, betaald had. Deze antwoordde, „ dat dezelve zesduizend „ Livres waardig was; doch dat zijne Majesteit er een Koninklijken prijs voor zou betaald hebben, en hij derhalve den „ prijs op achtduizend stelde." — *Gij hebt*, antwoordde zijne Majesteit, *zeer misgerekend; dezelve kost mij, zoo als gij het rijtuig ziet, dertigduizend Livres.*

Eenige dagen daarna stelde de Staatsdienaar den Koning ernstig voor, deze verkeerdheden in de uitgaven te verbeteren. Hij deed meer; hij bood den Koning aan, die taak op zich te willen nemen, indien deze hem ondersteunde. *Mijn waarde Vriend*, sprak de Koning, *deze prijsafnemingen, deze diefstallen, ten mijnen Hove gepleegd, zijn ontzettend groot; doch het is onmogelijk, dit kwaad te stuiten: al te velen, al te vele Grooten zelfs, hebben er deel in, om ons te vleijen met de hoop der verbeteringe. — Alle de Staatsdienaars, die ik gehad heb, vormden plans om dit kwaad te verhelpen; doch zij hebben dezelve hopeloos moeten laten varen. De Kardinaal* FLEURY *had zeer veel vermogen, dewijl hij meester van Frankrijk was; doch hij stierf, zonder een van zijne deswege gevormde plans ten uitvoer gebragt te hebben. Geloof mij, derhalve, en houd u bedaard; veracht eene kwaal, die geene genezing toelaat!*

ANECDOTE VAN LODEWIJK DEN XVI.

Niet lang vóór de eerste Omwenteling in Frankrijk gebeurde het volgende, dat des te merkwaardiger is, daar hetzelve den goedhartigen LODEWIJK XVI kenschetst.

Gedurende een gerulmen tijd had MARIA ANTOINETTA, ten behoeve van haren Broeder, den Keizer van Oostenrijk, in het geheim, door middel van hare aanhaagelingen, niet minder dan vijf millioenen gouds bijeenverzameld; welke zeer aanzienlijke som verzonden zou worden, bij gelegenheid dat er zoogenaamd Cercle ten Hove plaats had. — De Koning, van alles onderrigting bekomen hebbende, voorkwam, bedektelijk, de verzending, liet de met goud gevulde kistjes op eene verzekerde plaats brengen, en hield zich, ten aanzien van de Koningin, die zeker van haar spel meende te zijn, als ware hij van alles onkundig. Nadat de partij ten Hove was afgeloopen, begaven beide de doorluchtige personen zich naar derzelver slaapvertrekken, als wanneer de Koningin vroeg: *Avez vous gagné, mon cher?* — welke vraag door den Koning beantwoord werd, met te zeggen: *Je n'ai rien gagné, Madame! mais j'ai trouvé cinq millions.*

Dit was alles, wat deswege den goeden LODEWIJK omviel

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

WAAROM HEEFT DE APOSTEL PAULUS ALLE ZIJNE BRIEVEN NIET EIGENHANDIG GESCHREVEN?

(Medegedeeld door den Eerw. H. MUNTINGH JR., Leeraar in de Hervormde Christelijke Gemeente te *Harlingen* in *Vriesland*.

In vele opzigten, is deze vraag niet belangrijk: evenwel, heb ik hierover meer dan eens gedacht, zonder eene voldoende oplossing te erlangen.

Den Brief aan de Christenen in *Galatie* heeft PAULUS eigenhandig geschreven, zie H. VI: 11, als ook dien aan *Filemon*, zie vers 19. — Hij was anders gewoon zijne Brieven voor te dicteeren; en zoo doende was een zekere TERTIUS afschrijver geweest van zijnen Brief aan de Christenen te *Rome*, zie H. XVI: 22; evenwel voegde hij er zelve somtijds tot een kenmerk zijne gewone groetenisse en onderschrift bij, verg. 2 *Thess.* III: 17, *Kol.* IV: 18.

Nu is de vraag toch zeer natuurlijk: waarom schreef de Apostel niet zelve alle zijne Brieven eigenhandig? daar hij schrijven *konde* en ook werkelijk Brieven geschreven heeft. — Hierdoor zou hij voor de geloofwaardigheid, echtheid en het gezag dezer schriften bij zijne tijdgenooten, en vooral bij de nakomelingschap, veel gezorgd hebben.

Bekend is het, dat sommigen onder de ouden stelden, dat PAULUS eene slechte hand en bijna onleesbaar schreef; om dit te bewijzen, beriepen ze zich vooral op *Gal.* VI: 11, waarover onze groote ERASMUS onder andere het volgende aanteekent: „ Theophylactus Chrysostomum se„ cutus fatetur ex hoc loco colligi hanc epistolam Pauli „ manu scriptam fuisse. Caeterum quod dixit *qualibus*

„ γράμμασι non pertinere ad magnitudinem litterarum, „ sed ad deformitatem, quod Paulum videri velit impe„ ritum scribendi et tamen non gravatum utcunque to„ tam epistolam sua manu describere."

Maar dit aan zijne plaats latende, had ik onlangs hierover dezen inval: Zoude de Apostel ook door de ketenen, die hij, als gevangen, veeltijds om de handen droeg, daarin verhinderd geworden zijn, en zich alzoo van het schrijven hebben afgewend? Hij verzond toch verscheidene Brieven uit de gevangenis, in welke schriften hij zelfs veelmalen van *ketenen* en *handen* spreekt, verg. *Efez.* VI: 20, *Filip.* I: 16, *Kol.* IV: 18, 2 *Tim.* I: 16, misschien *Hebr.* X: 34. — Ketenen waren hem reeds aangedaan in het jaar 55, zie *Hand.* XXI: 33, volgens de voorspelling van AGABUS, zie vs. 11. — De regter hand eens gevangens werd bij de Romeinen aan de linker hand eens krijgsknechts vastgeketend: — evenwel komt het mij waarschijnlijk voor, dat de beide handen toen ook nu en dan gekluisterd wierden, volgens JUVENALIS:

„ Inde fides arti sonuit si dextera ferro,
„ Laevaque si longo castrorum in carcere mansit."

Had dit geval plaats, dan was het eigenhandig schrijven voor zoo iemand niet wel mogelijk; en nog onmogelijker was dit, wanneer handen en voeten in een blok met twee gaten gezet, en daarin vastgesloten wierden; hetgeen PAULUS en SILAS in het jaar 49 te Filippi ondervonden hebben: — hierbij kan men nog in aanmerking nemen, dat de wijze, waarop de ouden schreven en brieven maakten, meer omslagtig en moeijelijk was, vooral voor belemmerde en gekluisterde handen.

Of het eindelijk geenen onderscheidenden *invloed* op onzen stijl maakt, als men zijne brieven aan zekere afschrijvers uit het hoofd voorzegt, dan of men die zelve eigenhandig schrijft, is eene vraag van eenen anderen aard.

OPMERKING, TEN AANZIEN VAN DE VEELVULDIGE WONDERWERKEN, DOOR ONZEN HEER JEZUS CHRISTUS OP SABBATHDAGEN VERRIGT.

(Uit FELLOWE's *Guide to Immortality.*)

Het kan der opmerkinge van eenen aandachtigen Lezer der Evangelieschriften niet ontsnappen, dat onze Heer meer Wonderdaden op den Sabbathdag, en onder eenen veel grooter toeloop van volk verrigtte, dan op eenigen anderen dag. Zou men niet mogen denken, dat onze Goddelijke Meester zulks met voorbedachten rade deed, om zijne tijdgenooten en alle zijne navolgers te leeren, dat eene schroomvallige aankleving van en vasthouding aan de letter van MOZES wet, *Gij zult ten Sabbathdage geen werk doen*, niet geschikt was voor de belijders van zijne, den Menschdomme hoogstweldadige, Godsdienstleere? Alsmede, dat wij den Sabbathdag niet heiliger kunnen houden, dan door denzelven te bestemmen ten nutte van de Menschelijke Maatschappij, het bewerken van het natuurlijk en zedelijk goed onzer Medemenschen?

Hoe zeer verdient zulks in opmerking genomen en in 't oog gehouden te worden, om tegen te gaan die neiging, welke zich bij velen openbaart, om den *Sabbath* (of thans den *Zondag*) met dezelfde bijplegtige stiptheid en geveinsde gestrengheid te vieren, als de *Sabbath* onderhouden werd door de *Pharizeen* ten dage onzes Heilands.

In de daad de *Christen-Sabbath* kan niet heilig gevierd worden op de wijze, waarop de groote Stichter van het *Christendom* denzelven onderhield, dan door dien dag toe te wijden aan Liefdewerken, zoo zeer of meer zelfs dan aan bedrijven van meer regtstreeksche Godsdienstoefening. — Eene der grootste Liefdedaden, welke wij, op dien dag, aan onze Medemenschen kunnen bewijzen, bestaat daarin, dat wij bovenal aan de zoodanigen onder hun, die de andere zes dagen der weke sloovenden arbeid moeten verrigten, leeren, hoe zij best hunnen tijd op den zoogenaamden *Sabbathdag* zoo verdeelen, *dat zij zedelijke verbetering met onschuldige uitspanning paren.*

GESCHIEDKUNDIGE BIJDRAGE TOT HETGENE MEN VOLKSGODSDIENST NOEMT.

De Priesters, die, door alle eeuwen heen, en bij de meeste volken des aardbodems, listig genoeg geweest zijn, om de ligt- en bijgeloovigheid der Volken tot hun eigen voordeel te doen dienen, eenmaal het opofferen van welriekende kruiden en reukwerken als een Godsdienstpligt ingevoerd hebbende, vonden weinig zwarigheids, der menigte wijs te maken, dat de Beschermgoden zoo wel smaken konden als rieken, en dat Spijsofferen dezen aangenaam waren.

De *Chinesche* Priesters toefden niet, om het opofferen van levende schepselen in te voeren, bij de toebrengingen van rijst, koorn, wijn en kostbare metalen op de Altaren der Goden, echter niet in die groote mate, waarin men zulks zag in de Tempelen van *Griekenland* en *Rome*, wier Godheden de gewinzuchtigste en omkoopbaarste van den geheelen aardbodem waren, en zeldzaam iets vergunden, zonder daarvoor betaald te wezen.

Men kan niet zeggen, dat, in latere dagen, de Monniken en Priesters onder de *Christenen* achterlijk te dezen opzigte geweest zijn; bovenal in het handhaven der leere van *boetedoening* en *vergoeding voor begane zonden*: want de prijs der vrijkooping was niet altoos gevenredigd aan de grootte des misdrijfs; en, 't geen nog meer den opletenden en nadenkenden beschouwer moet verbazen, is, dat dit hoogst ongepast bedrijf, om zoo de schuld met den Almagtigen te vereffenen, de duistere eeuwen des *Christendoms* overleefd hebbe, en, in zekere mate, nog stand houdt.

De zedelijke en godsdienstige begrippen van CONFUCIUS waren, in de daad, te verheven, te bovennatuurkundig, om derzelver zuiverheid te bewaren onder een Volk, zoo onvoorbereid tot die verhevene Leerstellingen. — De aandacht der menigte schijnt, in de daad, bij elk Volk iets zinnelijks en stoffelijks te vorderen. Hoe hoogstbezwaarlijk viel het MOZES, den Priester en Uitleider der *Joden*, dat Volk van bijgeloovige en afgodische bedrijven, in de Goddelijke wet zoo streng verboden, te rugge te houden! Gedurende de korte afwe-

zig-

zigheid van MOZES op den Berg *Sinai* vervaardigden de *Joden* een van goud gegoten Kalf, als een voorwerp van Eerdienst, waarschijnlijk in navolging van een Godheidsbeeld, 't geen zij in het afgodisch *Egypte* gezien hadden. Een onzienlijke GOD maakte weinig indruks op de grove begrippen van menschen, die Goden begeerden, welke voor hun aangezigt henen gingen.

NUMA slaagde niet gelukkiger, dan MOZES of CONFUCIUS, in zijne onderneming, om onder het Volk den dienst in te voeren van een denkbeeldig Wezen ter aanbidding. Zoo ging het ook met de *Chinezen*. De verhevene begrippen van hunnen grooten Wijsgeer CONFUCIUS waren te verfijnd voor hunne ongeoefende verstanden; zij konden ze niet begrijpen. Zij vorderden eenig zigtbaar voorwerp, om er hunne aandacht op te vestigen. 't Was hun niet genoeg, zich te verbeelden, dat de geesten der mannen, die hunnen pligt in dit leven wel volbragt hadden, omzwierven en waarden bij de plaatsen, waar men hunne ligchamen der aarde had aanbevolen, of waar derzelver vrienden bijeenkwamen om dezelve te vereeren; men oordeelde het noodig, aan deze eene gedaante en zelfstandigheid te geven. — Volstrekt op dezelfde wijze werd de zuiverheid van den *Christelijken Godsdienst* besmet door de menigte van Beelden, in de Monniken-eeuwen uitgevonden, wanneer iedere Stad, Dorp of Kerk, en zelfs bijzondere Personen, hunne Godsdienstbeelden hadden: als men het kon betalen, kreeg ieder zijn' bijzonderen Patroon of Beschermheilig.

AANMERKINGEN, AANGAANDE DE BETREKKELIJKE EIGENSCHAPPEN VAN SOMMIGE KWIKMIDDELEN.

Door ADOLPHUS YPEY, *Hoogleeraar der Geneeskunde aan de Universiteit te Franeker.*

Onder de zonderlinge uitwerkingen, die somwijlen door de Kwikmiddelen in het menschelijk ligchaam worden voortgebragt, is diegene zeer aanmerkenswaardig, in welke de toegediende bereidingen van dat Metaal zich, in zijnen glansrijken staat hersteld, in de beencelletjes en elders verzamelen, en onder andere

tot verſchrikkelijke, levenslang durende, pijnen aanleiding geven.

Dat zulks meermalen plaats grijpe, is reeds waargenomen door FERNELIUS (*de cura Luis venereae Cap. VII*) en door FALLOPPIUS (*de morbo gallico Cap. LXXVIII.*) Ook vond onder andere BRODBELT (*Samll. aanverlef. abhandl. für pract. Aertzte, B. XIX. f. 547.*) in een venerischen lijder, die eindelijk aan de Waterzucht overleden was, het tongbeen, benevens het schildvormig en het ringvormig kraakbeen van het strottenhoofd, sterk met Kwikbolletjes besprengd; terwijl het zelfde insgelijks plaats greep bij de overige beenen van dat lijk, hoewel op eene min duidelijke wijze.

Geenszins valt het te verwonderen, dat eene gevaarlijke inwendige Kwikherstelling het gevolg kan zijn van het aanhoudend gebruik van zoodanige Kwikmiddelen, in welke de verkalking slechts op eene gebrekkige manier door wrijving is volbragt, gelijk bij de *Plenckiaansche* Kwikbereidingen plaats grijpt, alsmede bij de *Pilulae mercuriales cum succo Glycyrrh.*, de *Pil. mercuriales mellitae* en de *Pil. ex aethiope* &c. Want hoezeer hier eene verzuring door wrijven plaats grijpe, zoo komen er echter doorgaans een aantal van zeer fijne, niet ontleede, Kwikbolletjes mede in het ligchaam, die, door een ruim en aanhoudend gebruik, ligtelijk aanleiding tot nadeelige Kwikverzamelingen zouden kunnen geven, hetgeen echter het matig en gepast gebruik der drie laatstgemelde middelen niet uitsluit, omdat men somwijlen zeer zwakke en prikkelbare gestellen aantreft, welke de sterkere Kwikmiddelen niet kunnen verdragen. Zie HECKER, *venerische Krankheiten*, p. 478. Ondertusschen kunnen niet alleen, door het ineensmelten der fijne onzigtbare Metaalbolletjes, inwendige Kwikverzamelingen ontstaan, maar zelfs schijnen de sterkste, door scheikundige bewerkingen bereide, Kwikverzuursels niet veilig voor de werking der dierlijke vochten. De beroemde FOURCROY (*Annales de Chimie*, Tom. XXVIII. p. 250.) zegt daar ten minste van: „Het is voor lang bewezen, dat het geel en rood Kwikverzuursel, door de werking der dierlijke stoffen, zwart worden; dat deze werking [van ontzuring] in de dierlijke ingewanden plaats grijpt; en dat men, buiten tegenspraak, aan deze omstandigheid de loopende Kwikbolletjes moet toeschrijven, welke men zelfs tot in de hersen-

celletjes der menschen gevonden heeft, die een langdurig misbruik van Kwikmiddelen hadden gemaakt."

Loopen nu zulke hoogverzuurde Kwikmiddelen gevaar van, door de werking der dierlijke vochten, eene Metaalherstelling te ondergaan, dan is deze bedenkelijkheid nog grooter bij zoodanige bereidingen, bij welke slechts eene geringe verzuring plaats grijpt, gelijk het geval is van de zoogenoemde oplosbare Kwik van HAHNEMAN, als zijnde een zwart Kwikverzuurzel, bereid door de nederploffing der Kwik, uit hare zeer zuivere salpeterzure oplossing, door middel van Kalkwater. Schoon derhalve dit middel aanprijzenswaardig blijft in gewone gevallen, in welke doorgaans eene geringe hoeveelheid van hetzelve ter genezing voldoende is; zoo geloove ik, dat men best doet, zich daarvan te onthouden in hardnekkige en verouderde kwalen, in welke een langdurig gebruik van Kwikmiddelen noodzakelijk is; te meer, daar alsdan ook zoo weinig doordringende middelen niet voldoende worden bevonden. Dezelfde bedenking past op de aschgraauwe Kwik van MOSCATI, hetgeen wel een zeer voortreffelijk, doch tegelijks maar weinig verzuurd Kwikpoeder is, dat bereid wordt, door de zoete Kwik, een tijd lang, in Zeepziedersloog te digereren, en dezelve dus van haar zoutzuur te berooven.

Ondertusschen bestaat er eene andere klasse van zeer zachte Kwikmiddelen, die aan de gemelde zwartigheid in het geheel niet onderhevig zijn; te weten die, in welke de Kwik met Zwavel is verbonden, dewijl de werking der dierlijke vochten niet sterk genoeg is, om de Kwikdeeltjes van de Zwavel los te maken. Het gewoon *sulphuretum Hydrargyri nigrum*, of de mineraale Moor, is dus al een aanprijzenswaardig middel in ligte gevallen, in welke teffens eene groote gevoeligheid plaats grijpt. Veel aanprijzenswaardiger is nog de *Aethyops mineralis auratus*, die bereid wordt, door gelijke gewigten van Kwik en van Spiesglasgoudzwavel, door eene langdurige wrijving, met elkanderen te vereenigen, in welk geval niet alleen de Zwavel, maar ook het Spiesglasverzuurzel ten naauwste met de Kwik wordt verbonden; zijnde zoodanig een middel voornamelijk aanprijzenswaardig, wanneer de Venusziekte met huidziekten gepaard gaat, die dus insgelijks eene meerdere bepaling van de Kwik naar de huid vorderen. Een

linge ontvingen, vol zijn van ſtoffe tot dat einde, als kalk, mergel, zeepaſche, en 't vlugge zout van rottende meſthoopen.

Vraagt men, van waar de natuurlijke gronden derzelver olieachtige deelen ontvangen? Ik antwoord: de lucht verſchaft ze. Gedurende de zomermaanden is de lucht vol van rottige uitdampingen, ontſtaande uit den damp der meſthoopen, de uitwaſemingen der dieren, en den rook. Elke regenvlaag brengt deze rottende deelen neder tot het voedſel der Planten. Van deze vallen er eenige in zee, waar dezelve waarſchijnlijk dienen tot voedſel der Zeeplanten. Zij gaan echter ſlechts ſchijnbaar voor een gedeelte verloren, dewijl de Viſch, uit zee gehaald, en de Zeeplanten, op ſtrand geſpoeld, ze aan 't aardrijk onder eene andere gedaante wedergeven. In dezer voege houdt de *Voorzienigheid*, met de hoogſte wijsheid, den noodigen omloop der dingen gaande; ontbinding en zamenvoeging volgen elkander in eene eindelooze opvolging.

Wanneer de rottende deeltjes, die in den dampkring zweven, op een zeer zandigen grond vallen, droogt de hitte der zonne dezelve grootendeels op. Dit levert eene bijkomende reden op, om onze ligte gronden, gedurende de zomermaanden, met gewaſſen te bedekken.

In tegendeel, wanneer deze deeltjes vallen op een harden grond, of die met mergel bezet is, ontſtaat er eene naauwe vereeniging, te ſterk voor de zon, om dezelve er uit te halen.

Men heeft waargenomen, dat kalk een heeten zandigen grond zamenbindt. Wij zien thans, dat deze denzelven ook vruchtbaar maakt; doch de landbouwer moet niet te veel van die hoedanigheid zich laten voorſtaan.

De vernuftige Heer TULL en anderen beweren, dat de aarde het voedſel der Planten is. Indien dit zoo ware, dan moesten alle gronden, op dezelfde wijze bearbeid, even vruchtbaar wezen. De toenemende vruchtbaarheid van eene wel bewerkte aarde bragt hem in de verbeelding, dat de ploeg in ſtaat was om de aarddeeltjes zoo fijn te malen, dat dezelve geſchikt waren om in de wortels der Planten in te dringen.

Een losſe grond, indien dezelve uit eigen aard niet al te ligt is, zal altoos een overvloedigen oogst opleveren. Deze ontvangt gereedelijk lucht, regen en dauw, en

en geeft ten zelfden tijde aan de wortels der planten een vrijen doorgang om voedſel te zoeken. Dit is de ware reden, waarom een welbeärbeide grond zoo aanmerkelijk vruchtbaar is.

Eenigen hebben het water voor het voedſel der Planten gehouden, terwijl het intusſchen alleen het voertuig is des voedſels. Water is eene ongelijkſlachtige vloeiſtoffe, en wordt nergens zuiver gevonden. Het behelst altoos eene ontbinding van dierlijke of groeijende zelfſtandigheden. Deze maken het voedſel der Planten uit, en de zelfſtandigheid, waarin dezelve, als zeer klein, opgeſloten zijn, dient alleen tot een voertuig, om ze door de fijne vaten van het groeijend ligchaam te brengen.

De Hyacint en andere bolplanten weet men, dat, in enkel water gezet, de bloemen tot volkomenheid brengen. Hieruit hebben oppervlakkige waarnemers een bewijs ontleend voor de ſtelling, dat water het voedſel der Planten uitmaakt. Doch de waarheid der zake is, dat de wortels, de ſteel en de bloemen van zulke Planten gevoed worden door de ſlijmerige ſtoffe van den bol, ontbonden en verdund door het omringend water. Deze ontbondene ſlijmachtige ſtoffe is juist genoegzaam om de bloem te doen volgroeijen — en niet meer. Zulk een bol geeft geen zaad, brengt geene afzetſels voort. Uitgebloeid, is dezelve zwak, gerimpeld, uitgeput, en onbekwaam, om, in het volgend jaar, bloem te geven. Een bol van dezelfde ſoort, door de olie en ſlijmerige deeltjes der aarde gevoed, verſchilt er weezenlijk van in alle opzigten. Deze is vast, volſappig, met afzetſels aan alle zijden.

Alle rijke gronden worden in den ſtaat der nature geördeeld olie en die ſlijmerige ſtoffe te bevatten; en in die landen, welke eenige jaren bebouwd zijn, treft men ze aan, in evenredigheid van de hoeveelheid der bemesting, daarop gebragt; vergoeding doende voor den oogst, door die gronden opgeleverd.

Om dit ſtuk in een helderder daglicht te zetten, ſla men het oog op de uitwerkſelen der bemestingen van eenen olieächtigen aard, en wij zullen ras overtuigd zijn, dat olie, hoe ook gewijzigd en onderſcheiden, eene van de hoofdzaken is in den groei.

Fijngemalen Raapkoeken, op het land gebragt, is eene ſpoedigwerkende en zekergaande bemesting, ſchoon eene zeer kostbare, en zal over 't algemeen best ſlagen

op

op kleiland, of waar de grond matiglijk met kalkaarde vermengd is. Deze soort van bemesting staat bij den Landman in hooge waarde. Dezelve bevat het voedsel der Planten reeds wel toebereid; doch daar dezelve niet in staat is om den grond los te maken door eenige gisting, moeten de landen, waar men fijngemalen Raapkoeken gebruikt, wel degelijk omgeärbeid worden. — Tegenwoordig is dit nuttig artikel voor den landbouw veel in goedheid verminderd, door de verbeterde bewerking om olie uit Raapzaad te halen. Hitte en drukking worden daartoe in eene verdubbelde mate aangewend; en men doet er alles aan, om de Raapkoeken van minder nut voor den landman te doen worden. Eenigen zijn echter van oordeel, dat het afpijnigend persen der oliezaden geen wezenlijk nadeel aan de Raapkoeken toebrengt.

Landbouwers, die in de nabuurschap van groote steden wonen, gebruiken eene menigte van schoorsteenzout. Dit is eene olieächtige bemesting, doch van de voorgemelde verschillende; hierin is eigenaardig zout, geschikt om den grond te openen, en de olieächtige deelen met water mengbaar te maken.

Men heeft opgemerkt, dat Duivendrek eene rijke en spoedig werkende bemesting uitlevert. Deze dieren leven meest van granen en olieächtige zaden; het is uit dien hoofde te wachten, dat derzelver drek niet weinig oliedeelen zal bevatten.

De mest van op de stallen gehoudene Paarden is sterk, en moet niet gebruikt worden, voor dat dezelve eene rottende gisting ondergaan hebbe, om de olie-, water- en zoutdeelen dooreen te mengen. Haver, boonen en wol hebben veel olie in. De Paarden, die op gras staan, leveren een mest van zwakker aard, met veel minder olie. — Varkensdrek is van een sappigen en olieächtigen aard, en misschien de rijkste van alle bemestingen. Wel toebereid en met oordeel gebruikt, is dezelve uitstekend voor bouw- en graslanden. — De mest van gestalde Ossen, inzonderheid wanneer koeken een gedeelte van derzelver voedsel uitmaken, bevat veel de vruchtbaarheid bevorderends, en is zeer verre te stellen boven den mest van Koeijen en Ossen, die alleen gras eten. Een Landbouwer moet, wanneer hij mest koopt, letten op alle omstandigheden, welke hem maken van denzelven vergezellen. Een voorraad van mest;

ge-

gehaald uit een ſtal, waar de Paarden ſterk gevoerd worden, is tweemaal zoo veel waardig als die uit een ſtal komt, waar de Paarden op hooi of gras ſtaan.

De mest van herkaauwende Dieren, als Koeijen en Schapen, is beter dan die van Paarden, welke alleen gras eten; zulks hebbe men toe te ſchrijven aan de veelheid van dierlijke vochten, welke zij kaauwende met derzelver voedſel vermengen. Hierbij moet ik voegen, dat, hoe vetter een dier is, ook zijn mest, álle andere dingen gelijk geſteld zijnde, des te rijker zal wezen.

Menſchen-afgang is vol olie en een vlug alkaline zout. Op zichzelven is deze te ſterk tot bemesting van eenig land; dezelve moet derhalve, vóór het gebruik, met het een of ander gemengd worden. — De drek van vleeschvretende Dieren is rijkelijk van olie voorzien. — De dieren, die op zaden en graangewaſſen azen, komen er naast aan; en dan volgen, die alleen van gras leven.

Deze onderſcheidene bemestingen op den daartoe geſchikten grond aan te wenden, vordert veel oordeels in den Landman: wat voor den eenen grond goed is, blijkt ſlecht voor een anderen te wezen.

Om mijn bewijs, dat olie het voornaamſte voedſel der Planten is, te onderſchragen, verzoek ik te mogen aanmerken, dat alle gewaſſen, wier zaden van een olieächtigen aard zijn, bevonden worden op eene aanmerkelijke wijze de gronden te berooven, als Hennip, Koolzaad, en Vlas of Lijnzaad; te welker oorzake de beste bemestingen voor landen, daardoor uitgemergeld, de zoodanige zijn, die een goed deel olie in derzelver zaamenſtelling hebben; doch deze moeten aangelegd worden met zoodanige, die de olieächtige deelen met water mengbaar maken, als kalkaarde, mergel, enz.

Het boek der Nature mag geöpend worden, om aan te toonen, dat olieächtige deelen het voedſel der Planten uitmaken in derzelver nog onontwikkelden ſtaat; en, bij eene welgegronde gevolgtrekking, mogen wij veronderſtellen, dat iets van denzelfden aard plaats hebbe, als zij in groei vorderen. De oliezaden, als Raap-, Hennip-, Lijnzaad, enz. beſtaan uit twee deelen, die, op de oppervlakte uitgebreid, de zaadbladen bevatten. In deze is al de olie van het zaad begrepen. De vochtigheid des dampkrings dringt door het bekleedſel der bla-

bladeren heen, en, zich vermengende met de olie, maakt ze eene ſoort van zacht mengſel tot voedſel van de Plant. De aangenaamheid van dit balſemachtig vocht lokt de vliegen uit, waartegen men nog geen genoegzaam beſchermmiddel gevonden heeft. Dit olieachtig vocht verteerd zijnde, vallen de zaadbladen af, daar zij den dienst eener moeder aan haar teeder kind bewezen hebben. Voor lieden, onbedreven in de overeenkomst tuſſchen Planten en Dieren, zal deze aanmerking vreemd klinken. Niets echter is bewijsbaarder.

De meesten der moes- en meelachtige Planten houden haren moederkoek of zaadbladen in den grond; in welken ſtand zij het teeder kiempje met olieachtig voedſel voorzien, tot dat de wortels genoegzame ſterkte gekregen hebben, om door den grond heen te dringen.

Men ſpreekt niet zelden van aard-zout; doch de ſcheikunde is niet in ſtaat geweest om eenig zout te ontdekken in landen, die niet bemest geweest zijn; ſchoon men zegt, dat men olie gereedelijk kan bekomen uit alle gronden, volſtrekt dorre zandgronden alleen uitgenomen.

Mergel, ſchoon eene rijke bemesting, behelst geen zouten. Sommigen denken, dat dezelve een klein gedeelte olieachtige ſtoffe bevat, en eene opflorpende aarde, van dezelfde natuur als kalkaarde, met een groot gedeelte klei doormengd.

Kalkaarde, gemengd met klei, komt naast aan mergel van alle namaakſels, welke wij kennen, en kan als zodanig gebruikt worden, waar men het zonder groote kosten bekomen kan. Door het vermeerderen der hoeveelheid van klei bekomt men een uitmuntend mengſel voor een ligten zandigen grond; doch, om den grond vruchtbaar te maken, is het noodig, dat er wollen lappen, gerotte mest of eenige andere olie inhoudende zelfſtandigheid bijkome, en er eenigen tijd vóór de bewerking ingelijfd worde.

Het is ſommiger denkbeeld, dat de kalkaarde een land, waarop dezelve gebragt wordt, verrijkt, door er eene ſoort van zout aan mede te deelen, geſchikt tot voedſel der Planten; maar bij alle proeven, op kalkaarde genomen, heeft men bevonden, dat dezelve geen zout in zich bevat. De werking daarvan moet overzulks in een ander licht beſchouwd worden. Door de gisting, welke dezelve veroorzaakt, wordt de aarde geopend

opend en verdeeld, en door de opflorpende hoedanigheid vereenigt dezelve de olie- en waterachtige deeltjes van den grond. De kalkaarde fchijnt ook de eigenfchap te hebben om het zuur der lucht aan te trekken, daarmede eene vereeniging vormende, van grooten dienst in den groei.

Wanneer men de kalkaarde in dit licht befchouwt, is het waarfchijnlijk, dat dezelve ftrekt om den grond van deszelfs olieachtige deeltjes te berooven, zoo dat dezelve dien fchraal zou maken, zonder het bijvoegen van gerotten mest of andere ftoffe van eenen olieachtigen aard.

Naardemaal ligte zandige gronden flechts een gering gedeelte van olieachtige deelen bevatten, behoort men zeer omzigtig te wezen om er niet te veel kalkaarde op te brengen, of men moet, ten zelfden tijde, in ftaat wezen, er rijkelijk gerotten mest, wollen vodden, fchaaffel van hoorn en andere bemestingen van een dierlijken aard aan toe te voegen. Het meeste nut, echter, welk dezelve doet op eenen zandgrond, beftaat in het verbinden der losfe deelen, en daardoor te voorkomen, dat het vloeibaar gedeelte der bemesting niet buiten het bereik rake van de wortelvezelen der Planten.

Op kleigronden is de uitwerking van kalkaarde geheel anders: want door de zachte gisting, welke dezelve veroorzaakt, wordt de ongebroken grond geöpend en verdeeld, de toegevoegde bemestingen komen gereedelijk in aanraking van elk deel daarvan, en de Planten krijgen eene volkomene vrijheid om zich uit te breiden.

Men zegt, in 't algemeen, dat kalkaarde beter flaagt op zand dan op klei. Deze waarneming zal ftreek houden, zoo lang de Landman voortvaart met zijne kleilanden op eene fchaarfche wijze met kalk te vermengen. Dan, laat hij de hoeveelheid driemaal grooter nemen, en hij zal bevinden, dat kalkaarde beter is voor klei- dan zandgrond. Men mag hierop met regt antwoorden, dat de voordeelen de kosten niet zullen opwegen. Ik ftem het toe. Doch dan hebbe men te begrijpen, dat het 't gebruik en niet de aard der kalkaarde is, welke in twijfel moet getrokken worden. Klei, wel met kalkaarde gemengd, zal in 't water zinken, en met zuren opbruifen. De natuur daarvan is veranderd.

Onder zulke voordeelige omftandigheden wordt lucht, regen, dauw vrijelijk toegelaten, en de grond in ftaat geftelt, om het voedfel, 't welk ieder dezer aanbrengt, te be-

behouden. Ingevolge eener gisting, in den grond veroorzaakt, wordt de vaste lucht vrijgezet, en in dien staat van werkzaamheid wordt dezelve een nuttig werktuig om de taaije klei te verdeelen. Dat echter de Landbouwer, die veel kalkaarde in zijne kleilanden gebruikt, zorg drage om wel te mesten; anderzins zal de grond vast worden, en te hard, om de wortels der Planten toe te laten, om zich, tot het zoeken van voedsel, te verspreiden.

Het is de eigenschap der kalkaarde, dat dezelve de olien aantrekt, en de groeijende ligchamen ontbindt. Op deze gronden kunnen wij reden geeven van de wonderbare uitwerkselen der kalkaarde tot het verbeteren van moerasige landen. Deze bestaan uit ontbondene en half ontbondene groeijende zelfstandigheden — *zij zijn* vol van olie. Kalkaarde ontbindt deze, en *maakt gene* gelijkaardig. — Zoodanige landen, oorspronkelijk bijkans geen geld waardig, kunnen door branden met kalkbemesting in staat gesteld worden om een ruimen voorraad van raapzaad voort te brengen, en vervolgens met graan beplant of tot grasvelden aangelegd te worden, volgens de verkiezing des eigenaars.

Bij het algemeen beginsel, olie, moeten wij een ander voegen, van groote kracht, doch zeer weinig wel begrepen. Ik bedoel het *Niter-zuur der Lucht.*

Dat de lucht de beginsels van nitrum in zich hebbe, *is* bewijsbaar uit de wijze van salpeter-maken in onderscheide werelddeelen. De lucht heeft in zich geen zulk zout als volkomen nitrum: dit is een kunst-zout, gemaakt door het niter-zuur, vallende op eene daartoe geschikte moeder-stoffe. De makers van nitrum vormen die stoffe uit de puinhoopen van oude huizen, *vette aarde*, en eenig vast alkaline zout. Het algemeene *zuur*, gelijk men het noemt, wordt door deze stoffen aangetrokken, en vormt het ware nitrum, 't geen zuiver gemaakt wordt door middel van cristallisatien; en *in die* gedaante komt het tot ons over. In zeer heete landen vormt de natuurlijke aarde eene moeder-stoffe tot het nitrum, 't geen de bewerking in korten tijd voltooit.

Men heeft waargenomen, dat men, in den winter, *het* nitrum allerovervloedigst bekomt, als de wind noordelijk is. Hieruit kunnen wij afnemen, waarom de landen vruchtbaar worden, wanneer men dezelve in hooge ruggen opzet, gedurende de wintermaanden. De goede uitwerk-

werkſels dier handelwijze worden geheel toegeſchreven aan de werking van de vorst op den grond. Ligte gronden, zoo wel als de zwaardere, mogen dus in hooge ruggen blootgeſteld worden; doch met eenige bepaling; zoo dat men de modderwallen navolgt in *Duitschland*, welke men bevonden heeft, dat, gedurende den winter, veel nitrum verzamelen.

Na zoo veel van het nitrum gezegd te hebben, zal men zeker verwachten, dat ik iets in 't midden brenge, om de kracht daarvan, als eene bemesting gebruikt, te toonen. Ik moet bekennen, dat de ondervinding ons zulke proeven niet oplevert. Misſchien heeft men eene te groote hoeveelheid gebruikt, of liever kon het aan de aarde niet gegeven worden met de deeltjes zoo klein verdeeld, als wanneer het met den grond vereenigd blijft, door middel van de ſcheikunde der natuur. Ik derhalve dit niter-zuur, of, gelijk ſommigen het noemen, dit *acidum vagum* aanmerken als een levendmakend beginſel, met welks geheele werking wij nog niet ten volle bekend zijn.

Ik heb reeds aangemerkt, dat er eene groote overeenkomst plaats hebbe tusſchen Planten en Dieren. Olie en water ſchijnen het voedſel van beiden uit te maken. Aarde komt zeer weinig in beider zamenſtelling. Men heeft ontdekt, dat de dieren vele aarddeelen met den mond innemen; doch zij raken dezelve welhaast in den afgang en de pis kwijt. Planten nemen in de kleinst verbeeldbaar mogelijke hoeveelheid aarde aan: de reden is, omdat zij geen middel hebben om zich daarvan te ontlasten.

Het is hoogstwaarſchijnlijk, dat de wortelvezelen der Planten het voedſel uit de aarde trekken, op dezelfde wijze als de melkaders het voedſel van de ingewanden opſlorpen; en, gelijk de olie- en waterachtige deeltjes van ons voedſel, door behulp der ingewanden, volmaakt vereenigd worden in een melkachtig vocht, eer zij in de melkaders komen, hebben wij alle reden om de overeenkomst ſtaande te houden, en te veronderſtellen, dat de olie- en waterachtige deelen van den grond ook alzoo ingelijfd worden, vóór derzelver opneming in de opſlorpende vaten van de Plant.

Om hierover regtmatig te oordeelen, hebbe men aan te merken, dat elke grond, in den ſtaat der nature, in zichzelven eene hoeveelheid van opſlorpende aarde heb-

be, genoegzaam om de daarin zijnde olie en water in te lijven: maar, wanneer wij den grond voorzien met vette bemestingen, wordt het eene wezenlijke noodzakelijkheid, ten zelfden tijde er iets aan toe te voegen tot gelijkmaking. Kalkaarde, mergel, en alle dergelijke zelfstandigheden, volvoeren dit werk.

Om die werking voor het oog zigtbaar te maken, ontbinde men één drachma *Russische* Potasch in twee oncen water, en voege er twee lepels olie bij. Schud dit mengsel, en het zal oogenblikkelijk eene gelijkaardige stoffe worden van eene witachtige kleur, geschikt, zoo het mij voorkomt, tot alle oogmerken van groeijing.

Deze gemakkelijke en gemeenzame proeve is eene juiste afbeelding van 't geen er gebeurt na de afbranding, en mag gevolgelijk aangemerkt worden als eene bevestiging van de bijgebragte veronderstelling. Laten wij op den voortgang achtgeven.

De opperkorst tot asschе gebrand zijnde, wordt er een vast alkaline zout voortgebragt. De vochtigheid des dampkrings doet dit zout welhaast in een staat van vloeibaarheid overgaan, die, zich mengende met den grond, te wege brengt eene vereeniging der olie- en waterdeelen, op dezelfde wijze als de gemelde proeve toont.

Wanneer de onderliggende aarde bestaat uit een rijken grond, zullen de uitwerksels van de verbranding duurzaam wezen; doch is de grond dun en schraal, dan lijdt het eerste zaaisel doorgaans, eer het tot rijpheid komt.

De Landman, derhalve, die de kosten doet van een schraal land af te branden, moet er gerotten mest of andere vettigheid op brengen, eer hij de asschе verspreidt, om het gebrek aan olieachtige deelen aan te vullen, en hij behoort wel zorg te dragen om dit land niet te lang onder den ploeg te houden.

Ingevolge van dien voorzigtigen aanleg, zal het gezaaide in stand blijven gedurende den geheelen groei, en het land zijne kracht behouden.

Tot dusverre heb ik de Planten aangemerkt, zoo als dezelve door de wortels gevoed worden. Ik zal er nog iets bijvoegen over het voedsel door de bladeren. Aandacht op dit gedeelte van het stelsel der groeijing is noodig voor een verstandig Landman.

Planten, die een opslorpend blad hebben, als wikken, boonen, boekweit, enz. trekken een groot gedeelte van der-

derzelver voedſel uit de lucht, en verarmen, te dier oorzake, den grond minder dan gewaſſen, welker bladeren van een ſteviger maakſel zijn, als rogge enz.

Op deze wijze maakt het Plantenrijk de lucht zuiver, door aan zich te trekken die rottende deeltjes, welke, niet weggeweerd zijnde, den dampkring ongeſchikt zouden maken tot ademhaling voor de dieren. — Eenige hedendaagſche Wijsgeeren hebben gepoogd dit denkbeeld te verbannen; doch zij moeten ſterker bewijzen aanvoeren, dan zij tot nog toe gedaan hebben, eer zij 't zelve kunnen omverſtooten.

Raap en Hennip zijn oliegevende Planten, en verſchralen dus den grond; doch de eerſte minder dan de laatſte, 't welk moet toegeſchreven worden aan de meerdere opſtorping van het blad.

De bladeren van alle ſoorten van Graan zijn voor een tijd opſtorpend, en ſtaande dien tijd ontleenen die Planten weinig van de aarde; doch zoo ras de aar zich begint te vormen, verliezen de bladeren derzelver zachtheid, en vermindert derzelver aantrekkend vermogen. — De wortelvezelen werken alsdan ſterker, om de olieachtige deeltjes uit den grond te halen, tot voeding van het zaad. Zoodanig komt mij voor de loop der natuur te wezen.

OVER EEN OUD AMSTERDAMSCH VOLKSDEUNTJEN.

Gy vraagt my, mijn Vriend, naar het *platte Amſterdamſche liedtjen of rijmpjen* (gelijk gy het noemt) dat in onze vroege kindsheid de kleine jongens iedereen' die den voornaam van Hendrik voerde, toezongen of toeriepen. Het is waar: zoo laf en zoo nietig het ſchijne, heeft het mijne opmerking en onderzoek even weinig als zoo vele andere nu reeds vergetene kinderdeuntjens, waar men in onze onnoozelheid zich meê vermaakte zonder dat iemand er iets meer van verſtond, mogen ontſnappen. Wanneer ik, in onze kinderpartyen, terwijl anderen die zongen en dansten, daar in een' hoek des vertreks op zat te kaauwen, dacht gy weinig, dat deze zelfde dwaasheden u nog eenmaal in een' verr' gevorderden ouderdom belang zouden wekken, en als Gedenkſtukken van taal en geſchiedenis waardig dunken, er my met een

zoo geleerden brief, als de uwe is, over te raadplegen. Het ſtukjen verdient zoo veel omſlags niet, en zijn oorſprong en aanleiding is vrij eenvoudig, gelijk ik u ga meêdeelen. Zie hier wat ik van mijne Overgrootmoeder heb, die het van haren Overgrootvader had, die in dien tijd leefde en zeggen kon: *Quorum pars (ſi non magna, ſaltem aliqua) fui.*, en die (quod notandum) niet wilde dat het gezongen wierd zoo verre hy eenig gezag of invloed oefende.

Gy weet welk eene opſchudding het in Amſterdam maakte, wanneer in den aanvang der Spaanſche beroerten Heer Hendrik van BREDERODE, op wien de hoop der misnoegden aldaar meest gevestigd was, in 1567, in die ſtad kwam. De Regeering der Stad naauwlijks de verbroken rust wat herſteld hebbende, *was in* het byzonder daar zeer meê verlegen, *duchtte* er alles kwaads uit, en trachtte vruchtloos zijn bezoek door eene bezending af te bidden. Hy kwam, *Heer* HENDRIK, gelijk men hem noemde, tot ſpijt van de Magiſtraat, die (zoo de ſpraak onder de Burgers ging) zelfs in berand nam of haar plicht van getrouwheid aan den Koning en de handhaving van haar gezag niet vorderden, dat zy zich van zijne perſoon verzekerde; het geen in den gistenden ſtaat der gemoederen wel als onuitvoerlijk achter- en onbeproefd bleef, maar nochtans van regtſchapen Katholijken en Spaanschgezinden gedreven werd dat behoorde, en van de Geuzen of hunne begunſtigers (zoo al niet de ſterkſten in aantal, althands de woeligſten) luidkeels belachen en der tegenparty tergenderwijze werd voorgeworpen. Dit zelfde is my uit een menigte oude narichten van dien tijd voorgekomen, en ik twijfel aan de echtheid niet. BREDERODE nu werd, ondanks de Regeering en de bevelen der Landvoogdes, wel ontfangen, onthaald, en zelfs door de Burgers van eene Eerewacht voorzien, die uit Geusgezinde Amſterdammeren beſtond, en van dezen is het liedtjen oorſpronklijk.

Het is naamlijk een trommelmarsch, gelijk er in dien tijd velen ontſtonden; dat is, een lied, dat op den trommelſlag en naar denzelven onder het optrekken gezongen wierd; en in navolging van hoedanigen, het zij Corenhart, het zij Marnix van St. Aldegonde, het bekende *Wilhelmus van Nasſouwen* opſtelde. De Satyrieke geest der Rederijkeren zat in de Amſterdammeren, die in die dagen vrij wat gehecht waren aan 't geen men in Frankrijk ſints

tints lang *Vaudeville* noemde, en van wier losse dansen, liedtjens, en kluchten de overblijfsels ons nog niet geheel ontbreken; zoo als zelfs uit verscheidene van die kinderliedtjens, waarvan wy straks gewaagden, nog kenbaar is. De Reformatie, en de rampen, waartoe zy aanleiding gaf, zelven, brachten ook hierin eene groote en weldadige hervorming te weeg, door de Heden eene wending tot godsdienstige ernst en zedigheid te geven; en zelfs de kinderlijke godsdienstige en zedelijke kamerspelletjens van *Barbara* en *Moêr Aal* namen welhaast de plaats van de ontuchtige dansen van den *Govert*, den *Schotelaar* en *Mozeman* enz. in, en schoon zy dezen in lang niet geheel verdrongen, 't aanstootelijkste daarvan (voor zoo verr' het werd opgemerkt) werd onderdrukt of met andere woorden verplooid; het geen ook veel toebracht om die spelletjens zoo onverstaanbaar tot ons te doen overkomen, als wy ze gekend hebben. Aanstootelijks echter heeft dit trommeliedtjen van *Hendrik* niets; maar het is eene *invective* en *persiflage*, tegen de Regeering der stad gericht. Het gezegde zal genoeg zijn om het thands te doen verstaan. Het was in mijne Overgrootmoeders Amsterdamsch, 't geen zy zeer naauwkeurig en met eene buitengewone zoetheid, die dezen Dialect eigen was, sprak, in de volgende woorden begrepen; gelijk ik 't ook honderden malen, schoon minder zuiver van tongval, door de straten der stad door kleine jongens heb hooren uitgalmen. Men merke slechts den val der eerste regels op, om den trommelslag daar in te erkennen.

Heer Hein-derik!
Kaptein-derik!
De Boe-ren bin-nen gram.
Zy hebben lange neuzen,
En zit-ten op den Dam.
Gy moet niet meer van Heinderik praten:
Want Heinderik zou in de boeien raken,
Van de boeien op 't schavot!
Heindrik, ja, die is een zot!

Kapteinerik, en op zijn Noordsch, *Kapteinderik* (want alle de Noordsche talen hebben dit gemeen, dat zy de *d* achter de *n* invoegen: zoo zegt het Deensch *Koninde*, en zoo zeggen wy, *schoonder*, *minder*, enz.) is

eene verlenging van *Kaptein*, gelijk men toen alle Bevelhebbers over een' hoop gewapenden noemde, en diende om op *Heinderik* te rijmen, gelijk men dien eigen naam toen uitsprak. Deze staarten (zoo men ze hiet) waren gemeen in de Volksliedtjens van dien tijd. Dat men in 't Noordhollandsch en oud Amsterdamsch *zy binnen* zegt voor *zy zijn*, behoeft geene opmerking. De stadsregeering wordt met den naam van *Boeren* genoemd, het gewone *sobriquet*, waar meê de Adel haar aanduidde, als ware 't, om te kennen te geven dat de Burgers in de daad niet meer dan de Boeren waren, uit wie zy ontstaan waren, en dus oorspronklijk hunne Onderzaten, slechts door de Vorsten aan hun gehoorzaamheid ontrokken; 't geen by de Adelparty (de misnoegden, die by den Adel hulp zochten tegen de Koningsparty) nagebaauwd wierd; zoo als ook gedurende de geheele Zestiende eeuw de Adel nog in de wandeling met geen gewoner naam, van de Burgers zoo wel als van de Boeren, genoemd werd dan *onze Heeren*: welke naam eerst door de samenstelling der Vergadering van Holland onder Willem den Eerste aan de Stadsregenten ongevoelig is meegedeeld. (De Geusgezinden waren toen tevens Adelgezind, om dat de Stadsregeeringen aan den Koning hielden.) Dezen Boeren wordt hunne ondergane beschaming verweten, terwijl zy op den Dam vergaderd zijn; en *farcastice* wordt Heer Hendriks party hunnent wege bedreigd, en gewaarschouwd zich stil te houden, op dat haar Hoofd niet nog vastgezet worde. 't Geen schertsend beandwoord wordt met te zeggen: dat, ja, Hendrik wel zoo zot is, van zich van hun te laten vangen.

De oude vrouw meende dat er nog een regel in behoorde, maar zy was die vergeten. Voor my, ik twijfel niet of die regel sloeg op de vierde; en veellicht was zy:

Zy houden van geen Geuzen.

Zie daar wat ik u omtrent dit verouderd stadsdeuntjen kan meedeelen. Gy zult toestemmen, vertrouw ik, dat het, wel verstaan, zoo geheel laf en zoutloos toch niet *is*, als het u schijnt voorgekomen te zijn. Het *piquante* is zekerlijk *ad captum* van de genen, die er zich meê vermaakten, en het kon niet anders; doch wy hebben wel Dichteren Epigrammen die niet veel beter zijn. Voor

't

't overige, het werd naderhand uit ſpeelſche dartelheid alleen *Hendrikken* nageroepen, gelijk men ieder die *Willem* genaamd was, het *Wilhelmus van Naſſouwen, bens' gy van Duitſchen bloed*, naſchreeuwde.

Van de Geuzenliedtjens tegen de Spaanschgezinde Regeering is mijns weetens niet veel over. Maar zeer veel tegen de Monniken en Spanjaards. Van de eerſten heb ik u ſlechts den bekenden dans van *Daar ging een Patertjen langs den kant* (waar *langs den kant* ons tegenwoordig *ter zijde*, *à-part* beteekent) te herinneren om een voorbeeld te geven. Van de laatſten, om van Blyſpelen en dergelijken, gelijk Breeroos *Don Jerolimo* (niet den *Maarſchalk van Spanje*: dit is een Treurſpel uit het Spaansch, en door Prins Mauritz berijmd; maar den *Spaanſchen Brabander*) niet te ſpreken, zullen er u verſcheiden invallen: maar iets, waar gy veellicht nooit op gedacht hebt, ſchiet my hier te binnen, waar naar my onlangs gevraagd wierd. In onze kindschheid kenden de oude lieden nog een oud Liedtjen, beginnende *De Ridder al tot zijn' Schildknaap ſprak*: men vindt het in de oude klucht van *Duyfjen en Snephaan* aangehaald. Dit liedtjen is doorſpekt, regel om regel, met de woorden *Sjantenjantenjo*, *Sjanten-jantenjo*; die niemand verſtond of verſtaat. 't Zijn blijkbaar Spaanſche woorden, maar uit ſpotzucht verdraaid. *Parleſjanten* zeiden onze Vaders zeer gemeenzaam voor vloeken en tieren in gramſchap. 't Is *par los Santos!* de Spaanſche vloek: *by de Heiligen!* Dezen vloek telkens uit te ſpreken en te herhalen, noemden zy met een werkwoord *parlosſanten*, gelijk men het gelijkſoortig *wat donder!* met het werkwoord *donderen*, het *de donder haal me!* (dat oudtijds gemeen was) met *donderhalen* benoemde. (*Donderjagen* is iets anders; naamlijk een figuurlijke uitdrukking om het misbruiken van den naam des Heilands te beduiden, waarvoor men meende dat de Duivel vluchten moest.) Maar men zei *parlosſjanten*, 't geen de Brabandſche uitſpraak was, die by 't overnemen van dien vloek, de *ſ* als de Franſche *ch* deed hooren, gelijk veelal in alle de Spaanſche woorden plaats had: even als men nu wel in de Engelſche woorden de *en* als *an* hoort uitſpreken, wanneer de lieden Fransch en geen Engelsch kennen. Zoo is in dat ſpotliedtjen *ſjan* desgelijks voor *ſan*, en het bedoelde de Spaanſche vloek, die de Spanjaart ſchier by ieder woord in den mond had, *Sans Jago*, dus in een vers gebracht, *ſanto*, *ſantiago!* Maar

men verbasterde, ter bespotting, dit in *fanto fant tino*? lees *tienjo*, of gelijk ge in 't Fransch lezen zoudt *tigno*. Naamlijk, *tina* (tienja) beteekent de *schurft op 't hoofd*, en men gaf den Spanjaarden na, *schurftkoppen* en *luizebos-schen* te zijn. Nu maakte men van dat *tina* quasi een heilig, *Sant tino*. Gy verstaat my. — 't Was de geest van dien tijd.

Ik ben, enz.

B.

's Gravenhage.

BIJZONDERHEDEN, RAKENDE DE HUWELIJKEN EN HUWELIJKSPLEGTIGHEDEN DER INDIANEN.

(Overgenomen uit *Suite du Voyage aux Indes-Occidentales et à la Chine, fait par ordre de* LOUIS XVI, *depuis* 1774 *jusqu'en* 1781; *par M.* SONNERAT.)

Het huwelijk is het belangrijkste bedrijf van het leven der *Indianen*. Zoo krachtig zijn zij overtuigd, het aanwezen tot geen ander oogmerk te hebben ontvangen dan om hun geslacht te vermenigvuldigen, dat zij de onvruchtbaarheid aanmerken als een vloek, of schandvlek. Van nieuws treden zij in den echt, tot dat zij kinderen, en vooral van het mannelijk geslacht, verwekt hebben; en indien hun dit niet gelukke, kiezen zij er een uit hunne naaste bloedverwanten, welk zij tot Zoon aannemen, om zich aldus van een wezen te voorsien, hetwelk bij hunne uitvaart de pligten eens Zoons kan vervullen.

Even gelijk verscheiden Oosterſche volken, overdrijven zij hunne kieschheid omtrent den maagdom. Zij treden in den echt met meisjes, eer zij nog huwbaar zijn, en verſmaden de huwbaren, omdat zij geene volkomene zekerheid bezitten dat zij ongerept zijn. Maar, ingevolge van eene dier vreemde bijsterzinnigheden, tot welke het misbruik van een overdreven beginſel dikmaals vervoert, terwijl het de meisjes tot ſchande wordt gerekend, niet gehuwd te zijn, voordat zij in ſtaat zijn om kinderen te baren, is het geene ſchande voor de mannen, te trouwen, nadat zij het vermogen om kinderen te verwekken verloren hebben. Niet

vreemd

vreemd is het, zeventigjarige grijsaards met kinderen van vier jaren in den echt te zien treden.

De weduwen hertrouwen niet; hoewel nog maagd zijnde, die hare mannen verliezen, voordat zij aan de roeping der natuur hebben kunnen voldoen, veroordeelt haar het bijgeloof tot een altijddurenden echteloozen ſtaat. De weduwenſtaat wordt als een zeer groot ongeluk beſchouwd, of liever als eene ſtraffe, die alleen de vrouwen overkomt, die dezelve verdiend hebben door zonden, voor haar huwelijk gepleegd. Van hier dat iemand, welke eene weduw ter vrouwe nam, zou aangemerkt worden als zich verzettende tegen den loop der goddelijke regtvaardigheid, en zichzelven blootſtellende aan de gramſchap der goden.

De huwelijken der *Indianen* zijn tweederlei: het eene algemeen, welk zij in *Pariam* noemen; en het andere in *Camigadanam*.

De *Pariam* is nagenoeg het zelfde als bij ons de verloving. Men geeft dien naam aan eene bepaalde ſomme van 21, of op zijn meest 31 *ponnes* (*), welke de vader des bruidegoms aan den vader van het meisje geeft, eenige dagen voor het huwelijk, als den prijs van het meisje, welk hij voor zijnen zoon koopt. Bij het ter hand ſtellen van het geld zegt hij met luider ſtemme, in het bijzijn van een Bramin en de vergaderde bloedverwanten: *Het goud is voor u, en het meisje is voor mij*; de vader van het meisje antwoordt desgelijks hard op: *Het goud is voor mij, en het meisje is voor u.* Niets anders is derhalve de *pariam*, dan een koop, welken de man ten aanzien van zijne vrouw ſluit. Somtijds vergeldt de vader van het meisje de *pariam* met edelgeſteenten; doch hiertoe is hij niet verpligt. Bij haar overlijden, indien zij geene kinderen gehad hebbe, kan hij terugeiſchen hetgeene hij haar heeft gegeven, en vooral de *pariam*, die haar eigendom is. Ook kan hij in de kosten der huwelijksſtaatſie helpen dragen; doch hij is daartoe mede niet verpligt, komende dezelve voor rekening van de familie des bruidegoms.

Zij-

(*) De *ponne* is waardig 10 *fanons*; de fanon 10 Franſche ſtuivers; derhalve maken 21 ponnes 105 livres, en 31 ponnes 155 livres.

Zijne dochter uithuwen zonder de *pariam* te vorderen, draagt den naam van haar ten huwelijk te geven in *Canningadanam*. Dit geschiedt, het zij door aan arme bramins eene toereikende somme te schenken tot de kosten van het huwelijk, het zij door zijne dochter ten huwelijk te geven aan een armen bloedverwant, welke, zonder die milddadigheid, niet in het huwelijk zoude kunnen treden. Nevens de gifte van het meisje voegt de vader doorgaans geschenken, bestaande in juweelen, geld of huizen; hij betaalt alle de bruiloftskosten, en stelt somtijds, bij manier van aanneming tot Zoon, zijnen schoonzoon aan tot mede-erfgenaam, doende hem even veel als zijnen zoon erven. Doch hij, die alle deze geschenken aanneemt, wordt gerekend alle de zonden zijns weldoeners te hebben overgenomen, die in dat geval zich als volkomene vergiffenis te hebben ontvangen aanmerkt, terwijl de beweldadigde dezelve op zijne beurt moet uitwisschen door goede werken en eene groote menigte godsdienstige plegtigheden. Deze bijzonderheid is oorzaak, dat deze soort van huwelijken zeer zeldzaam is; van hier ook, dat geene anderen dan volslagene behoeftigen en berooiden dusdanige huwelijken aangaan.

In geen gewest der aarde geloof ik, dat de huwelijken met zoo veel pracht en staatsie als in *Indie* gevierd worden. Zie hier eenige der voornaamste plegtigheden.

Wanneer een *Indiaan* op een meisje van zijne maagschap voor zijnen zoon zijn oog heeft laten vallen, zendt hij eenen vreemde om den vader van het meisje te polsen, ten einde te voorkomen, indien de jongeling niet behage, dat hij over een blaauwe scheen heeft te blozen. Indien de jongeling behage, bepalen de *Panjangancarers*, (eene soort van bramins) na voorafgaande berekeningen, den dag en het oogenblik, waarop de vader moet van huis gaan, om het meisje statelijk ten huwelijk te verzoeken. Voor het minst moet hij verzeld worden van eene getrouwde vrouw, eenigen zijner bloedverwanten en eenen bramin, in de kunst ervaren om voorteekens uit te leggen. Indien zij onder weg kwade ontmoetingen hebben, bij voorbeeld, van eenen oliekooper, die hen aanspreekt, van eenen hond, die zijne ooren schudt, van een raaf, die hun

over

over het hoofd vliegt, en van zeer vele andere dingen, op welke de bramin naauwkeurig acht geeft, wordt het bezoek tot eenen anderen dag uitgesteld.

Indien er geene verhinderingen in den weg komen, is het gebruikelijk, opdat de vader den schijn niet moge hebben van met zijne dochter verlegen te zijn, niet terstond zijne toestemming te geven. Hoewel hij den jongeling zeer wel kent, als zijnde altijd een zijner naastbestaande bloedverwanten, en het huwelijk met zijne belangen overeenstemt, antwoordt hij, dat hij den jongman moet zien, om te weten, of hij hem behage. Dat ander bezoek wordt insgelijks door de *Panjangancarers* bepaald, die insgelijks over weg op voorteekens acht geven.

Zeer statelijk geschieden deze twee bezoeken; de plaats, alwaar zij worden ontvangen, wordt gereinigd en opgesierd; de bezoekers worden op betel (*), arak en rozenwater onthaald. Deze bezoeken worden van maaltijden vervangen; de vader van het meisje onthaalt eerst dien des jongelings. De rijke *Indianen* doen elkander over en weder geschenken; vervolgens wordt er een dag tot de plegtigheid van de *pariam* bepaald. Dezen verschenen zijnde, vergaderen de genoodigde bloedverwanten en vrienden ten huize van des jongmans vader, en verzellen hem naar dien van het meisje, alwaar de plegtigheid moet gevierd worden. De vader des jongmans doet de geschenken, welke hij doen zal, achter zich dragen; zij liggen in rottingen-manden, met zeer kostbare doeken overdekt; deze manden, van eene bijzondere gedaante, *potageons* genaamd, dienen alleen bij begrafenissen en huwelijksplegtigheden. Ieder mand wordt door eenen man op het hoofd gedragen; deze dragers gaan achter elkander; hoe de stoet talrijker zij, hoe meer vereerende het voor den gever der geschenken is. De meeste manden zijn ledig; in de an-

(*) De betel is het blad eener plant van het geslacht der Peperboomen, met de arek-noot toebereid. De *Indianen* kaauwen dezelve onophoudelijk, zonder die door te zwelgen; hun gehemelte wordt aangenaam geprikkeld door het sap, welk zij er uit drukken. De betel doet sterk kwijlen, bewaart de tanden en geeft een aangenamen adem. Het is een algemeen gebruik, bij alle plegtigheden en bezoeken betel aan te bieden.

andere liggen kokosnoten, bananen, saffraan, arak, betel, *conjoumon* (geel poeder), en *guindepode* (grijs poeder.)

In eene der manden ligt een zijden sluijer (eene soort van tabberd) voor het meisje bestemd. Indien de *pariam* in geld wordt gegeven, wordt dezelve in een der hoeken van den sluijer geknoopt; doch de rijke lieden geven, in plaats van geld, een juweel, welk op den sluijer ligt. Deze mand wordt in de volle vergadering geopend; een bramin zegt aan den vader van den jongman, dat hij aan den vader van het meisje de betel en de *pariam* moet geven. Deze neemt ze beiden aan, en biedt op zijne beurt betel. In het oogenblik als deze verwisseling van geschenken geschiedt, spreken de beide vaders zekere woorden, bij deze gelegenheid gebruikelijk. — Zoodanig is de plegtigheid van de *pariam* of de verloving.

Hoewel het meisje geoordeeld wordt op den dag der *pariam* verkocht te zijn, kan, echter, het huwelijk verbroken worden; doch daartoe worden zeer gewigtige redenen vereischt. Niet dan nadat de *tali* (*) is vastgemaakt, kan er geene echtscheiding meer plaats hebben.

Wanneer de trouwdag bepaald is, begint men de *cal* te planten (†). Dit is het ware begin des huwelijks; het duurt twee, vijf, of ook wel een-en-dertig dagen, indien men eene groote vertooning wil maken. Wanneer de *cal* geplaatst wordt, komen alle de bloedverwanten en vrienden, zelfs die van een anderen stam zijn, den vader bezoeken; dit niet te doen, ware een teeken van vijandschap.

De vriendinnen, een verhemelte boven haar hoofd hebbende, brengen de jonge lieden betel ten geschenke. Vervolgens wordt midden op het plein een steenen *pollear* (huwelijksgod) geplaatst. De bramins brengen hem een slagtoffer en offeranden van kokosnoten, bananen

(*) Een klein gouden versiersel, welk de bruidegom zijne bruid om den hals vastmaakt.

(†) De Cal planten beteekent eenen der voeten van de *pendal* (eene soort van rustbank of draagstoel) planten, welke men op een der opene pleinen van het huis, van den bruidegom of der bruid, heeft vervaardigd.

nen en betel, ſmeeken om zijne beſcherming, en bidden hem om zijnen zegen over het aanſtaande huwelijk. Daarna wordt de *ſuertamon* (een boom, aan het huwelijk geheiligd) geplant, en voorts daarop de *cal* in een der hoeken van het plein: de *pendal* wordt ook gebouwd; deze voltooid zijnde, wordt de *pollear* weggenomen. Onder deze *pendal* worden alle de huwelijksplegtigheden verrigt. Rijke lieden doen voor hunne deur een tweede prachtige *pendal* oprigten, even breed als de deur; de ſtraat wordt verſierd met geſchilderde ſtukken lijnwaad, vertoonende de geſchiedenis van *Indiaanſche* godheden. Daarenboven wordt ook de *pendal* verſierd met bladeren, takken van boomen en vruchten. Dagelijks komen er danſeresſen balletten uitvoeren en huwelijkszangen zingen. Ook worden de ſtatelijke bezoeken onder deze *pendal* ontvangen. Een ſchrijver is er altijd bij de hand, om aanteekening van de geſchenken der gelukwenſchers te houden, ten einde aan dezelven geſchenken van gelijke waarde te doen, in gevalle er bij hen een huwelijk voorvalt. Aan alle de bezoekers worden betel en rozenwater aangeboden. Gedurende de dagen, die het huwelijk onmiddellijk voorafgaan, wrijven de danſeresſen, in de binnenſte *pendal*, 's morgens en 's avonds, al zingende en danſende, het verloofde paar met *naleng* (een kleine groene korrel.)

Op den trouwdag gaan de bruidegom en bruid, aan een der twee einden der binnenſte *pendal*, naast elkander zitten. Voor hen worden verſcheiden aarden potten, met water gevuld, in de rondte geplaatst; twee van deze potten, grooter dan de andere, ſtaan aan de zijde der aanſtaande echtgenooten. In het midden van den kring ziet men eene verhevene plaats, van hout gemaakt. Op de potten liggen aarden dekſels, voor dezen dag alleen beſtemd. De overige ruimte wordt met eene menigte brandende lampen gevuld. De bramins doen gebeden, dat in de twee groote potten de groote god en de groote godin, welke zij aanbidden, dat wil zeggen, CHIVEN EN PARVADI, of VICHENOU en LATCHIMI, en in de andere kleiner potten de *Deverkels*, of ondergeſchikte godheden, mogen nederdalen. De brandende lampen verbeelden AGUNI, den god des vuurs. Vervolgens doen zij de *homan* of offerande. Op den grond wordt een

vuur

vuur ontstoken met de *samitou* (*), en de bramin, onder het doen van gebeden in de samskritise taal, welke het volk, en dikmaals hij zelf ook niet verstaat, onderhoudt het vuur van de *homan*, door er boter in te gieten, en kleine stukjes hout in te werpen. De gebeden geëindigd zijnde, nadert hij den vader der bruid, en onderrigt hem met luider stemme, wat hij moet doen en zeggen. Dit onderrigt hebbende bekomen, legt de vader in de hand van zijne dochter betel, bananen en een gouden pagode. Vervolgens legt hij zijn dochters hand op die van zijnen schoonzoon. De moeder van het meisje, of hare plaatsvervangster, besproeit hunne handen met een weinig waters. Vervolgens spreekt de vader hardop, in tegenwoordigheid des gods, der godinne, en van alle de Deverkels, AGUINI tot getuige *nemende*:

„ Ik N. N. zoon van N. N. kleinzoon van N. N.
„ geef mijne dochter N. N. aan u N. N. zoon van
„ N. N. kleinzoon van N. N."

Daarna vat de bramin de *tali* op, biedt dezelve aan de goden, aan de gehuwden, aan de vaders, aan de bijzijnde bramins, aan de bloedverwanten en de genoodigden; allen moeten daarop de hand leggen, en de bramin, terwijl hij dezelve aanbiedt, herhaalt, tot aan het afloopen dezer plegtigheid, in de samskritise taal, het volgende formulier: *Danium*, *danum*, *pachoum*, *voyou poutré*, *labon*; beteekenende: *Zij zullen koorn, geld, koeijen en vele kinderen hebben.* Wanneer de bramin de *tali* aan alle de aanwezigen heeft aangeboden, brengt hij die aan den bruidegom, die dezelve aan den hals der bruid hangt. En hiermede is zij zijne vrouw, en de huwelijksplegtigheid neemt een einde.

Thans zweert de jonge man, voor het vuur en in tegenwoordigheid des bramins, voor zijne vrouw te zullen zorgen. Vervolgens vat hij haar bij den kleinen vinger van de regterhand; aldus loopen zij de gemelde verhevene plaats driemaal rond, bij welke een platte steen ligt, dienende om de inmengsels der Caris of ragouts fijn te wrijven. Bij dezen steen gekomen zijnde, vat de man

(*) De *samitou* beteekent de onderscheidene soorten van hout, die bij de offeranden moeten gebrand worden. Er zijn slechts twaalf soorten, welke daartoe kunnen dienen. Eene offerande, zal zij volkomen zijn, moet *honderdacht*, of *duizendacht* stukken houts verteren.

man een der voeten zijner vrouwe, en legt dien op den ſteen, om haar de verpligting te herinneren, die zij op zich heeft genomen, om voor de keuken te zorgen. Boven in de *pendal* is een gat, waardoor men den hemel ziet. Daar onder gekomen zijnde, zegt de bramin tot de jonge vrouw: *Beſchouw* ARINDODY (*), *en volg haar voorbeeld!* De vrouw heft hare oogen omhoog, en vervolgt hare wandeling. De drie rondwandelingen geëindigd zijnde, wordt er in groote ſchalen raauwe rijst aangebragt; de bramin neemt een weinig ſaffraan, en mengt die onder de rijst, onder het doen van eenige gebeden; daarop neemt hij twee grepen, welke hij op de ſchouders des jonggetrouwden ſtrooit; dit doet hij ook omtrent de vrouw; alle de aanwezigen rijzen op, en verrigten dezelfde plegtigheid. Zoo veel is dit als de zegen, welken de bijzijnden aan het geſlotene huwelijk geven. De vrouwen van den huize brengen melk met *jagre* gemengd, zijnde ruwe ſuiker van den palmboom, en bananen, welke zij de jonggehuwden aanbieden; deze moeten er iets van gebruiken. Het overige van den dag wordt in vermakelijkheden doorgebragt, en in den avond doet men de laatſte openbare wandeling.

In deze wandeling ſpreiden de *Indianen* de uiterſte pracht ten toon. Zij leenen de olifanten, kameelen, paarden en palanquins van allen, die ze willen leenen; alle de muzikanten en danſeresſen van de ſtad doen zij dezelve bijwonen; in één woord, niets verzuimen zij, hetgene tot den luister dier wandelingen en van het huwelijk iets kan bijdragen. Deze ſoort van zegepralenden optogt dient om den bruidegom naar het huis der bruid te geleiden. Bij de deur gekomen, *trekt men hem den lonk af.* Deze nieuwe en geheimzinnige plegtigheid heeft ten oogmerke, de betooveringen en alle de heillooze invloeden, aan welke de jonggetrouwden blootſtaan, te weren. Het *lonk-afirekken* geſchiedt gemeenlijk door het driemaal doen voorbijgaan langs het gelaat der jonggetrouwden van een ſchotel, gevuld met rood gemaakt water, ten dien einde toebereid, waarna dit water op den grond wordt geworpen. Oude vrouwen alleen worden tot die plegtigheid gebruikt: want de jonge-

(*) Eene Heilige, voor welke de *Indianen* grooten eerbied hebben, en wier wijsheid en deugd aan de vrouwen ter navolginge worden voorgeſteld.

gere worden mistrouwd, en de betooverings zoude er mischien door toenemen. Indien dit eerste middel niet toereikende is, wordt voor het oog der jonggehuwden een stuk linnen in tweeën gescheurd, en de stukken naar twee tegengestelde zijden gesmeten; ook gebeurt het, dat men, zonder het linnen te verscheuren, zich vergenoegt met het driemaal voorbij het gelaat der jonge lieden te doen zwieren; waarna het, als met het vergif des nijds bezwangerd, wordt weggeworpen. Eene derde wijze, om den *lonk af te trekken*, geschiedt door aan het hoofd der jonggehuwden zekere geheimzinnige veelvermogende kringen te hechten.

Dit is het kort begrip der plegtigheden, die bij de huwelijken der *Indianen* worden in acht genomen. Zij zijn zoo menigvuldig, langwijlig en kostbaar, *dat er* dikmaals familien door ten gronde gaan. Volgens den Heer SONNERAT mogen de kosten van sommige huwelijken op honderdduizend pagoden, of 400,000 guldens, begroot worden. Minder zal men zich hierover verwonderen, wanneer men weet, dat de bramins van twintig mijlen in het rond tot deze huwelijksfeesten komen zamenscholen; dat zij somtijds een getal van vijfduizend uitmaken, die, zoo lang de huwelijksplegtigheden duren, van kost en drank moeten verzorgd worden, en dat men aan elk hunner een nieuw kleed moet geven.

AANDOENLIJKE GESCHIEDENIS, DER JEUGD, EN IN HET BIJZONDER DER STUDERENDE JEUGD, TER LEZING AANGEBODEN.

Waarde Vriend!

Hierbij zend ik u eenige brieven en afschriften, welke ik na den dood van den ongelukkigen B., onder meer andere papieren, die hij mij heeft doen ter hand stellen, gevonden heb. De eersten zijn van den ook u bekenden G., en de laatsten zijn de antwoorden van onzen overledenen B.—

G. AAN B.

Ik zal zelf maar weêr beginnen, en vragen: hoe gaat het u, Broêrtje? Gij toch schijnt tot schrijven geen lust te hebben,

ben, even min als een dief tot hangen. Stil! Daar valt mij iets in, dat ik u terstond moet mededeelen, en hetgene u het spreekwoord: oude liefde roest niet, zal herinneren.

Ik was dan onlangs te M., alwaar ik, sints uw vertrek vanhier, nog niet geweest was, en ontmoette daar uwe lieve Mina. Te duivel! wat zag zij er nog goed uit! Zij kon gemakkelijk een plaatsje in Mahomeds paradijs vervullen. Zij was zoo vriendelijk als de deur van het rasphuis. Zoodra zij mij zag, begon zij eenwigdurend te vragen, dan naar dit, dan naar dat; dan naar dezen, dan naar genen, zoo dat ik waarachtig haar op alles niet antwoorden kon. Op het laatst kwam er toch ook een woordje van u in. O wat kan dat vogeltje zingen! zoo zacht, zoo vleijend! Zij sprak zoo veel, en met eene zoo geduchte geestdrift, van liefde, van trouw en standvastigheid, dat ik meende te bersten van lagchen. Ik luisterde evenwel soms zoo aandachtig als een Groen, die pas op de Logica komt, en er niets van verstaat. Ik dacht dat zij alle duivels uit de hel tot u zoude gezonden hebben, en vroeg haar dus, of zij ook onlangs een brief van u ontvangen had? Goede hemel! wat was dat ding op die vraag te moede! Zij scheen eenige oogenblikken in gedachten verzonken; in hare schoone blaauwe oogen glinsterden eenige tranen; de eene zucht volgde op den anderen, en met bevende lippen sprak zij eindelijk deze woorden: „Ach! hij is mij ontrouw!" En, jongelief! dat ging haar zoo treurig, zoo jammerend af, dat ik waarlijk, geheel en al, van toon veranderde.

Het is toch niet aardig, als men een lief, beminnelijk meisje tranen ziet storten. Ik heb ook nooit uwe handelwijze met haar kunnen goedkeuren, vriendje! — Het was immers niet edeldenkend gehandeld, haar trouwbelofte te geven, en dan, als het op de zaak aankomt, en het meisje bedorven is, het hazepad te kiezen? Gij wist hoe het gelegen was, en hoe veel zij lijden moest. Het meisje beminde u meer dan zichzelve, dat kunt gij niet tegenspreken. — Zij vroeg mij, of ik briefwisseling met u hield? Ik zei, ja! zoo om de drie maanden schrijven wij elkander. — Nu verzocht zij mij, u den hier nevensgaanden ring te doen toekomen, en wenschte, dien gij van haar hebt, ook terug te krijgen. Zoo daar echter geene mogelijkheid toe was, bidt zij u, dien zorgvuldig als een teeken van hare liefde te bewaren; eene liefde, zei zij, die ik voor hem tot aan gene zijde des grafs zal behouden. — Nu! het zij zoo! Gij hebt ongelijk, waarachtig ongelijk. Ik hoop, dat u het geval met Mina nimmer als kolen vuurs op het hart zal branden! Een meisje zoo te behandelen, is beestachtig. Basta!

Komt gij niet eenmaal nog hier? Ik verlaat eerlang deze stad. Doe uw best om eenige dagen bij mij door te brengen. Vale!

P. S. Gij hebt immers de koeken ontvangen, die ik u, eenigen tijd geleden, gezonden heb? Dat is voor het laatst geweest, want ik heb zelf bijna gebrek. Adieu!

B. AAN G.

Hoe het mij gaat? Akelig, wanhopend! De gedachte, om mijzelven, per extra post, *ad interos* te zenden, kwam mij te meermalen voor den geest; doch het is nog altoos bij denken gebleven.

Heeft de duivel u bezeten, toen gij mij van Mina schreef? Heb ik nog geen verdriet en ellende genoeg? ô God! dat alles zoo op eenmaal komt! Hoor! ik kan weêr tranen storten — neen! geen tranen! Brullen wil ik; brullen en woeden als een leeuw, die van alle kanten aangevallen wordt. Mina! Mina! wat pijnigt gij mij! Het is waar, het meisje beminde mij, en ik ook haar. Zij had mij zoo geheel en al ingenomen, dat ik mijn gedrag zeker zou veranderd hebben, had mij dat verd..... spel — Maar nu is het gedaan! — —

Mina moet alle hoop opgeven, want ik heb er nu hier eene zitten, die nadere aanspraak op mij heeft. Hoe ongelukkig toch, dat ik overal tegen de lamp loop! Dat vrouwelijk geslacht! Ik wenschte dat er nooit eene vrouw geboren ware, en dat wij mannen de magt van Jupiter hadden, *om de geheele wereld* te kunnen bevolken. — Dat *vervloekte vrouwvolk* heeft mijn gansche vermogen naar den bl..... *geholpen! Het heeft* mij mijne gezondheid ontnomen, en in rampen gestort.

Den ring van Mina heb ik verkocht, en die, welken gij mij gezonden hebt, zal weldra dienen om in mijne behoeften te voorzien. Troost Mina, troost haar! Zeg dat ik gestorven ben. Zij zal niets meer van mij hooren. —

Waarom, vraagt gij zeker, schrijft gij mij, uit S.? Door het geld, dat gij de goedheid hadt mij te zenden, kwam ik weêr in de kleêren, en mijn crediet was weêr hersteld; doch slechts voor een korten tijd. Ik moest nieuwe schulden maken: men liet mij geen rust; ik pakte eindelijk mijn boêltje bijeen, en verliet H. in stilte.

Wat zal ik beginnen? wat raad geeft gij mij? Zal ik soldaat worden? — maar ik heb er een onoverwinnelijken afkeer van, en heb echter niets geleerd. Ik donder en blikscm somtijds, als of ik de wereld wilde omkeeren, als ik aan het toekomende denk. Ik woede, ik vervloek mijzelven, ik raaskal, ik maak een geweld, dat mijn vaders lijk zich in het graf moet omkeeren. — O God! wat zal er van mij worden? — —

Nu moet ik u nog verhalen, op welk eene wijze ik aan Louise, die thans met mij, als waren wij gehuwd, leeft, gekomen ben. Op zekeren avond, dat ik, uit geweest zijnde,

vriend

vriend Bacchus een grooter offer dan gewoonlijk had toegebragt, kreeg ik een onweêrſtaanbaren trek om baldadigheden uit te voeren. Weldra veranderde die trek in dadelijkheid, en, toen ik druk bezig was, werd ik op eene gevoelige wijze tegengehouden, door een' dier vriendelijke ſnaken, die men nachtwakers noemt. Ik wrong mij los, en toen aan het loopen! Ik had het geluk, beter dan hij mijne voeten te kunnen gebruiken, en nam mijne toevlugt tot mijn' kapper, in wiens voorhuis ik nog licht zag branden. Men verwelkomde mij met alle mogelijke vriendelijkheid. Ik verontſchuldigde mij zoo goed als ik kon, en gaf voor, dat er op ſtraat eenige oneenigheid tusſchen drie à vier menſchen had plaats gehad; dat ik dezelven had willen ſcheiden; dat daarop de wacht was aangekomen, en, mij voor een der veroorſchilhebbenden aanmerkende, mij had trachten te pakken; dan dat ik mij op de vlugt had begeven, en nu genoodzaakt was voor eenige oogenblikken bij hun de wijk te nemen. De ſchrik en angst hadden mij het gebruik mijner zinnen weêrgegeven. Mijn kapper, verheugd van mij dienst te kunnen bewijzen, verzocht mij te gaan zitten. Zijne oudſte dochter, die ſteeds in de kamer bleef daar wij waren, zag mij, gedurende een half uur dat ik daar vertoefde, geſtadig in de oogen, en zette mij in volle vlam. Ik herhaalde mijn bezoek van tijd tot tijd; meer, zoo als gij begrijpen kunt, om der dochters, dan wel om lemands anders wille. Zij ſcheen echter onoverwinnelijk te zijn; en naauwelijks had ik dat gemerkt, of weldra werden alle ſtrikken geſpannen om haar te doen tuimelen. Enfin! alles ſchikte zich, onder belofte dat ik haar zou trouwen; en nu gaf zij zich, geheel en al, aan mijne *discretie* over. Dat was weêr een domme ſtreek, niet waar? Maar gij weet: *factum infectum fieri nequit.* Onze gemeenzame omgang had weldra de gewone gevolgen; Louiſe bevond zich zwanger. Toen de vader zulks bemerkte, moest zij de deur uit; want, zeide hij, hij verkoos geen ſtudentenhoer in zijn huis te hebben. Het ongelukkige meisje begeeft zich naar mijne kamers, ten einde mij van een en ander berigt te geven, en raad te vragen; maar de vogel was gevlogen. Bij toeval vernéemt zij dat ik hier ben, en komt bij mij. Nu heb ik haar aan mijn' hals hangen. Zij ſchreit dag en nacht; zij ſpreekt van niets dan van verdrinken, van verhangen, en dergelijke zaken meer, zoo dat ik, dikwerf, van angst niet weet, waar ik mij bergen zal. Wist ik nu iets te beginnen, dan trouwde ik haar; maar hoe krijg ik brood? — — O! als ik alles zoo eens nadenk, dan vervloek ik mijzelven tot in den diepſten afgrond. Wanneer ik mij voorſtel, dat eerlang een wicht ſtaat geboren te worden, waarvan ik vader ben; en dan vader, moeder, en kind, allen zonder hulp en troost! van honger en ellende omkomen! — Almagtige God! vergeef den grootſten zon-

daar, en geef hem middelen aan de hand om zich te beteren, want zóó moet hij wanhopend worden! —

Ik wilde u bedaard, koel schrijven, maar ik heb gevoeld. Het ruwste leven is niet in staat geweest mij onaandoenlijk te maken. O ware ik gevoelloos!

Naar u toekomen, is mij onmogelijk. Mijn levensloop wil ik opteekenen; dat was reeds lang mijn voornemen. Vaarwel! vaar eeuwig wel! —

G. AAN B.

Naauwelijks ontvang ik uwen akeligen, treurvollen brief, of ik neem de pen in de hand om u te schrijven. Arme, beklagenswaardige jongen! Gij weet, dat wij, sedert onze kennismaking, steeds één hart en ééne ziel waren. Onze gedachten, onze handelingen waren één. Ga dus na, hoezeer uw schrijven mij trof! Is er dan niets voor u te vinden, om het dagelijksch brood te verdienen? Bezit gij geen kunde genoeg, om u hier of daar, tegen een behoorlijk *honorarium*, als kantoorschrijver geplaatst te krijgen? Ga de wijde wereld in! wie weet hoe het u gelukt!

Om u, zoo mogelijk, op te beuren, zend ik u al het geld dat ik nog heb. Zoodra ik meer heb, zal ik u nog wat doen toekomen.

Met uwe levensgeschiedenis moogt gij wel thuis blijven. Men laat zich niet meer waarschuwen. Geloof mij, het wordt dagelijks erger. Wij moeten andere scholen bezoeken, indien wij beter wenschen te worden. Waartoe zoude uwe waarschuwing dienstig zijn? Men lagcht er om, en gaat liever de lange baan op, en hoe doller, hoe woester het gaat, des te beter is het. Vaarwel! Geloof, dat ik, zoo lang ik eenen duit heb, dien met u zal deelen. Wij willen toch toonen, dat, al ziet men ons voor liederlijke en slechte snaken aan, wij echter soms nog *en homme de candeur* kunnen handelen. Vale!

G. AAN B.

Wat maakt gij toch niet uwe Louise? Waarom schrijft gij niet? Zoo gij binnen acht dagen niet antwoordt, kom ik naar u toe. Hier nevens nog eenig geld. Schrijf toch! Verlaat, zoo het niet anders kan, voor eenen tijd, uwe Louise; zij zelve zal daar niet tegen hebben, als het uw geluk kan bevorderen. — Adieu!

B. AAN G.

Zijn er niet genoeg duivels op de wereld? Moet gij ook nog een duivel worden, en mij plagen? Ja, verwonder u over het begin van dezen brief! Gij waart mijn eenigste, mijn vertrouwdste vriend, en zijt nu, op eenmaal, mijn ergste plaggeest geworden, die mij overal vervolgt, en van den eenen hoek der aarde tot den anderen drijft. Ware er geen God, dan zou ik geen oogenblik aarzelen, om mij het leven, dien ondragelijken last, te benemen. Maar helaas! er is een God! Ja! ja! Geen duivel, geen hel kan hem weêrstaan. O ware ik nooit geboren! Wat blijft mij nu over? Ach God! verdelg, vernietig mijt Laat ik voor eeuwig verdoemd zijn, maar doe mij sterven! — — — Ben ik dan geen mensch? Neen! ik ben het slechtste dier, dat er leeft. Duizend furiën, ja meer dan duizend, pijnigen mij, als ware ik eenen Ixion gelijk. Ik snak naar water, ik vul bodemlooze kuipen, ik werk dat mij het zweet als water langs het ligchaam loopt; en waarom? Opdat ik gepijnigd worde, en helsche straffen lijde, zonder de geringste hoop op verandering te kunnen voeden! Konde ik den sluijer der toekomst opligten, en het einde van mijn lijden ontdekken, dan wilde ik lijden, maar nu!.... nu!.... eindeloos, zonder redding, zonder troost! — Toen het mij wél ging, en ik mijne zinnen kon gebruiken, wilde ik aan geen' God gelooven. Nu, nu het mij kwalijk gaat, vrees ik er voor ..... Ellende! Armoede! Dood en hel! Ach! dat ik bij mijne geboorte in het diepst der zee ware geworpen!

Vergeef mij, dat ik u gisteren zoo schreef. Ik wil niets doorschrappen, ten einde gij mijnen toestand kunt bevroeden. Ik ben heden bedaarder, en hoop u dus, op eene geschikte wijze, te melden, hoe zeer ik door mijn helsch noodlot vervolgd worde. Maar, kan ik het wel vervolgen noemen? Is niet al wat ik lijden moet door mijzelven veroorzaakt? Werd ik wel immer voor mijne grove zonden gestraft? Belooning en straf staan altoos in verband, en, hoe meer ik mijn geweten ... Maar ach! ik voel alles weêr opkomen. Waar zal ik mijn geweten ontvlugten? — — — Ik ga naar de Oost of naar de West. — Het is mij hetzelfde waar ik den dood vinde, zoo ik dien slechts vinde. O dat ik spoedig sterve! — Ik was zeer ongelukkig; maar gij, zonder uwen wil echter, hebt mij nog ongelukkiger gemaakt, en ik zelf heb, door mijne onvoorzigtigheid, medegewerkt om mijn ongeluk den hoogsten top te doen bereiken. Ik wil beproeven, of ik krachten genoeg heb, u te schrijven. Hoor mij geduldig aan, en duid mij niets ten kwade.

Denk dat het de laatſte brief is, dien gij van mij ontvangt. Gij zult niets meer van mij hooren, daar mijn beſluit onherroepelijk genomen is, om namelijk mijn ellendig leven in een ander werelddeel te gaan eindigen.

Gij meendet mij dienst te doen door de toezending van geld, en ach! dat geld was oorzaak dat ik onherſtelbaar ten gronde ging. Toen ik uw geſchenk ontving, werd mijn geest opgewekt uit die akelige duisternis, waarin dezelve door droefheid en angst gedompeld was geworden. Ik was als zinneloos van blijdſchap. Nu ontving ik eenige uren daarna, door welk toeval weet ik niet, uwen tweeden brief. Dat overtreft alles! — — — die brave jongen! — — — Zie daar alles, wat ik voor den dag kon brengen. In dien toeſtand liep ik naar Louiſe, die zoo even in huis was gekomen, daar zij eenige boodſchappen gedaan had, gaf haar beide uwe brieven, zonder dezelve gelezen te hebben, wierp het geld in haren ſchoot, en vloog toen de deur uit. Ik werd gedwongen God te danken voor die zoo onverwachte redding. Ik begaf mij dadelijk bij mijne thuiskomst naar bed, doch kon in het eerst niet ſlapen. Duizenderlei gedachten vlogen door mijn hoofd, en maakten bijna dat ik zinneloos werd. Ik ſliep eindelijk in. Een droom voerde mij in eene donkere en akelige landſtreek. Donderwolken bedekten den hemel. Ik wilde mij van daar verwijderen, doch mijne voeten waren even als met ſpijkers aan den grond gekluisterd. Reeds hoorde ik den donder van verre; de blikſemſtralen werden hoe langer hoe feller, en de donder naderde ſteeds meer en meer. — Alle mijne krachten ſtelde ik in het werk, om mij van dat ijsſelijk tooneel te verwijderen; maar alles te vergeefs. Ik wilde om hulp roepen, maar mijne tong was aan mijn verhemelte, als het ware, vastgeklonken. Ik was onbeſchrijflijk angſtig. Nu rolde de donder over mijn hoofd, terwijl de blikſem zich rondom mij aan alle kanten vreeſelijk vertoonde. De blikſem raakte mij eindelijk aan. Ik wilde bukken en mij omkeeren, doch kon niet. Ik leed onbegrijpelijk veel. Op eenmaal hoor ik de ſtem van Louiſe: Redding! redding! — Ik ontwaakte. Een klam zweet bedekte mijn geheele ligchaam. Met een verwilderd en angſtig gelaat vroeg ik Louiſe, die nog op zat, wat zij zeide?

Louiſe. Ik? Niets! —

Ik. En gij ſchreeuwde om redding. —

Louiſe. Om redding? — Ik mogt dat zeker wel doen....

Ik. Heb ik niet een' vriend, grootmoedig....

Louiſe. Zeker! Heb ik ook een' vriend?

Ik. Ook gij. Ben ik niet uw vriend? Houd moed, Louiſe! na regen komt zonneſchijn.

Louiſe. Gewis! Maar wat helpt zonneſchijn, als het onweer alles heeft ter nedergeſlagen?

Ik.

Ik. De donder brengt vruchtbaren regen met zich, en verfrischt de velden....

Louise. Verfrischt? Neen! De beste, de eenigste verfrisching geniet men, als ons lijden een einde neemt; en de dood maakt immers een einde daaraan? Is dus de dood de ware verfrisching niet?

Ik. Spreek niet meer op een' zoo treurigen toon, Louise! Wij hebben brood. Leef voor mij, en ik zal voor u leven. Dat de goede God voor het overige zorge!

Louise. Gij zult voor mij leven! Durf ik u gelooven?

Ik. Hoe spreekt gij toch zoo?

Louise. Waarlijk? ... Kom! Geef mij papier, pen en inkt; ik ....

Ik. (Ik was opgestaan.) Waartoe?

Louise. Waartoe? waartoe? Ik zal aan mijnen vader schrijven, en hem melden, dat ik uwe vrouw zal worden. Wellig werkt dat zoo veel bij hem uit, dat hij de ongelukkige studentenhoer weér als zijne dochter wil erkennen.

Ik. Hoer! Hoer! Heb ik eene hoer bij mij?

Louise. Ach! mijn vader sprak zoo, toen hij mij verstootte. Het was in drift, dat hij zulks zeide, want ik was steeds zijn beste kind.

Ik. De duivel moge zoo in drift spreken! — Ik wil u als vrouw hebben, en ik zou eene hoer trouwen? —

Louise. Geef mij slechts papier. Ik wil mijn' vader schrijven; hij zal zich verheugen.

Wij spraken nog een langen tijd; zij op een weemoedigen toon, en ik denkelijk wild en woest. Wij zouden eindelijk naar bed gaan. Zij vroeg mij weér om papier, pen en inkt, en wilde eerst nog aan haren vader schrijven. Ik gaf haar wat zij verlangde, ging alleen naar bed, en sliep spoedig in. Zeer vroeg in den morgen kwam mijn hospes op mijne kamer, wekte mij, en verzocht mij op te staan. De jufvrouw (Louise) had hem even na middernacht wakker gemaakt, met verzoek van mij bij mijn ontwaken den op tafel liggenden brief over te geven, en te zeggen dat zij vertrokken was, en in langen tijd niet terug zou komen.

Dit berigt trof mij als een donderslag. Ik verzocht hem heen te gaan, brak den brief open, waarin uwe beide brieven, en een aan haren vader, gesloten waren, en las het volgende:

„ Het was uw voornemen, mij ongelukkig te maken, en dat is
„ u gelukt. God vergeve u die handelwijze, zoo als ik ze u
„ vergeef! Mijn verlangen is naar den dood. Ik ga denzel-
„ ven te gemoet, want deszelfs bitterheid is mij minder pijn-
„ lijk dan mijn leven. Reeds voorlang kwam het mij in de
„ gedachte, een einde aan mijn rampspoedig leven te ma-
„ ken. Mijn voornemen is nu tot een besluit gekomen, zoo

„ dat ik nog slechts eenige weinige oogenblikken in uw bij-
„ zijn zal vertoeven. Ik wensch en hoop genade bij God te
„ zullen verwerven. Gij zult na mijn' dood geheel en al vrij
„ zijn, zoo dat gij den raad niet zult behoeven te vol-
„ gen van uwen vriend, of liever van den helschen G. Ik
„ zal u verlaten, opdat gij van mij ontslagen worde. Neen!
„ ik wil u op den weg van uw geluk niet hinderlijk zijn. —
„ God zij met u! Maar ach! word verder geen verleider der
„ onschuld. Uw geweten zal ook eens ontwaken. Ik ver-
„ geef u al het leed, dat gij mij hebt aangedaan, met die har-
„ telijkheid, met die liefde, waarmede ik u steeds bemind
„ heb, en waarmede ik u nog op het laatst van mijn voor u
„ lastig leven bemin. Ach mijn waarde B.! ik wilde zoo
„ gaarne voor u leven! Zou het te veel gezegd zijn, als
„ ik..... Zou uwe handelwijze met mij u van geene
„ trouweloosheid, ja meineedigheid beschuldigen? — Ik laat u
„ aan uw lot over, maar ik bezweer u, voortaan geene on-
„ schuldige meisjes tot voorwerpen uwer verleiding te maken!
„ Vaarwel, mijn B! Wijd soms een traan aan de nagedachte-
„ nis van haar, die u meer dan zichzelve beminde, en die
„ hare liefde met haren dood verzegelde. — Den hier inge-
„ sloten brief aan mijnen vader zult gij wel willen bezorgen.
„ Ik neem daarin affcheid van hem, en bid hem om verge-
„ ving. Vaarwel! Ik noem mij, voor het laatst,

„ Uwe voorheen geliefde

„ *Louise.*"

Bedenk, wat ik gevoelde! Wanhopend wierp ik mij neder. Moorder! Moorder van het beste meisje! Moorder van een onschuldig wicht! — Ik wilde haar voorbeeld volgen, en mij het leven benemen, maar mijne zwakke hand weigerde mij dien dienst. Ik vervloekte u, uwen brief, en de geheele wereld. Ik brulde als een woedende leeuw, en bragt het ganfche huis in wanorde. Men hield mij voor krankzinnig, en wilde mij opsluiten. O! wat hebt gij gedaan! Ware slechts de helsche raad uit uwen brief gebleven, om Louise, al ware het ook *maar* voor eenen tijd, te verlaten, ik zou dan nu geen moordenaar geworden zijn, en het vuur der helle zou mijne ziel nu niet verteren. — — —

Ik kon onmogelijk gisteren voortvaren met het verhaal der bewuste geschiedenis. Alles kwam mij weêr zoo levendig voor den geest. Ik werd weder zoo woedend wanhopig, dat ik niet meer wist of ik leefde, dan of ik reeds de helsche straffen ondervond. — Ik heb u gemeld, in welk eenen troosteloozen toestand ik door Louise's brief gebragt was geworden. Ik herstelde langzamerhand, en kleedde mij aan. Tot hiertoe had men aan mijne Louise niet gedacht, en alleen voor mij *gezorgd*.

Nu

Nu echter vroeg men mij, waar naar toe zij zich begeven had? O God! hoe brandde mij die vraag op het hart! Ik wist niet wat ik zeggen zoude. Ik schrikte, beefde, en vreesde dat men mij telkens haren dood zoude aankondigen. Ik viel in eene flaauwte; en naauwelijks kwam ik weder tot mijzelven, of eene der huisgenooten, die naar buiten was geweest, kwam ademloos op mijne kamer, gilde uit: de jufvrouw ligt in de gracht verdronken! en viel dadelijk in onmagt. Nu was het mij als of ik door helsche slagen wierd voortgezweept. Ik stak uwe brieven, uw geld enz. bij mij, en liep den ganschen dag door, zonder te weten waarheen. Ik meende telkens dat ik vervolgd wierd, en dacht nog onder beuls handen te zullen sterven. Tegen den avond kwam ik in een dorp, ging in eene herberg, liet mij eenige verfrisching geven, en begaf mij vervolgens naar bed. Maar ach! hoe kon ik slapen? Verschrikkelijke droomen, en geen oogenblik rust. — Zoo heb ik tot nu toe geleefd. Gij kunt u geen denkbeeld van mijnen angst vormen: dezelve is onbegrensd. Sedert dat ik hier ben, heb ik evenwel zoo veel op mijzelven gewonnen, dat ik u kan schrijven; maar ook deze is de laatste brief. Overmorgen ga ik verder op, en dan zeewaarts, zoo ik voor dien tijd niet reeds gestorven ben.

Het verhaal van mijnen levensloop gaat hier nevens. Ik bid u, maak hetzelve wereldkundig. Een ander spiegele en bettere zich —

Vaarwel! Geniet een beter geluk dan ik! Ik dank u duizendwerf voor uwen onderstand; meer kan ik niet. Ik ga den dood te gemoet. O dat ik dien spoedig vinde! Ik ween als een kind. — Vaarwel!

(Het verhaal van den levensloop diens ongelukkigen in het volgend No.)

DE ZOUTMIJNEN VAN SALZBURG, BIJ HET STEDJE HALLEIN.

(Overgenomen uit de *Voyage en Pologne et en Allemagne, fait en 1793, &c.)*

Te *Salzburg* (zoo verhaalt onze Reisbeschrijver) had ik mij van een Verlofbrief voorzien, om de Mijnen te bezigtigen. Bij mijne komst te *Hallein* zond ik den brief naar het Mijnkantoor, om den Direkteur kennis te geven van mijn oogmerk. Vernomen hebbende, dat ik wel twee uren op een antwoord zoude moeten wachten, deed ik mij het middagmaal opdisschen; waarna ik mij naar de Mijn op weg begaf. Gewoonlijk gaat men derwaarts te paard of met eene slede; geen van beide behaagde mij: ik verkoos te voet te gaan. Ik vond den weg te lang noch te oneffen; de verscheidenheid der gezigtpunten, die elk oogenblik afwisselden, maakte de wan-

wandeling zeer aangenaam. Na omtrent een uur klimmens, ontdekt men voor zich een klein dorp, met een fraai kerkje, van bleekrood marmer gebouwd; het landschap wordt daardoor merkelijk verfraaid. Omtrent tweehonderd schreden verder bereikt men het einde der reize bij de komst aan eene herberg, alwaan de Mijndirekteur de nieuwsgierigen afwacht, voorzien van de noodige kleeding om het Mijnbezoek te ondernemen. Binnentredende, zag ik een wezen van eene zonderlinge gedaante, in het wit gekleed, en hetwelk ijlings de vlugt nam. De Direkteur, mij in een klein vertrekje brengende, berigtte mij, dat een gezelschap te gelijk met mij de Mijn ging bezigtigen. Hij maakte het pak kleederen los, welke men tot het doen van dezen togt aantrekt; en nu giste ik, welk eene soort van spook het geweest was, dat ik bij mijn binnenkomen had gezien. Hij verklaarde mij het overige. Het was eene jonge Dame, met haren broeder en hare oudste zuster uit eene naburige stad gekomen. Het gewaad bestaat uit een witten overrok, een witten broek, zeer lange en zeer wijde katoenen kousen, groote schoenen met zeer dikke zolen, een lederen voorschoot, gebreide handschoenen, en eindelijk een kap, die het hoofd, met al wat er op is, bedekt. De broek, de rok en de kousen zijn zoo ruim, dat men, dezelve aandoende, zijne kleederen niet behoeft uit te trekken. De goede luim, in welke deze toestel ons bragt, was oorzaak, dat wij straks bij onze zamenkomst zoo goed als oude kennissen waren. *Wij traden in de Mijn*, voorafgegaan van den Direkteur. *De grond is kleiachtig, en van ongelijke vastheid.* Voortgaande, hadden wij het vermaak van de verwonderlijke uitwerking te genieten, ontstaande door het licht der toortsen, welke wij in onze handen droegen. Het licht werd teruggekaatst door de wanden en gewelven der galerij, met gekristalliseerd zout bedekt. De menigvuldige ruiten en hoeken van het Mineraal deden de lichtstralen breken, en eene verscheidenheid van verwonderlijk fraaije kleuren ontstaan. De Direkteur had eenige schikkingen beraamd ter verangenaminge van onzen togt, door op zekere afstanden van *elkander* eenen werkman te plaatsen, het een of ander werk verrigtende; de een groef in de galerij, een ander kruide de aarde naar buiten, een derde maakte de goot schoon, door welke het zout water loopt. Eensklaps bleef de Direkteur staan aan den rand van een diepen afgrond, van welken ons toortslicht ons slechts eenige weinige voeten te zien gaf. „ Daarin moeten wij afdalen," zeide hij. Onze Dames, van dien voorslag schrikkende, vraagden, of men langs geenen anderen weg konde komen daar wij wilden wezen. Zonder eenige acht te slaan op hare vreeze, antwoordde hij, dat het de eenige weg was. Tevens leide hij zijn voorschoot neder op twee ronde, zeer gladde stokken, en die in den afgrond schuins en even-

wij-

wijdig aan elkander nederliepen: aan de zijde was een touw, waaraan men zich konde vasthouden. Na zich op zijn voorschoot geplaatst te hebben, verzocht hij een' der mannen van ons gezelschap, eveneens achter hem te gaan zitten, dan eene Dame te doen volgen, en aldus beurt om beurt. In een oogenblik sulden wij met hem naar beneden in de diepte des afgronds. Wij waren reeds op den grond, toen onze reisgezellinnen nog niet konden ophouden met de benaauwde zuchten, welke de vreeze voor het gevaar haar afperste. *Rollen* noemt men deze wijze van nederdalen. Des Direkteurs vindingrijk vernuft had den fraaisten oogslag voor het laatst bespaard. Hij bragt ons, zoo als het scheen, aan den ingang eener nieuwe galerij; wij traden daar binnen, en eensklaps vertoonde zich voor ons een zwart gewelf, welks ruime uitgebreidheid wij bij het toortslicht ontdekten. Op het eerste aanzien vertoonde het zich als een donkere hemel, aan welken eenige starren in de verte slikkerden; zoodra het oog aan derzelver glans gewoon was, verdwenen zij, en vertoonden zich als slikkerende uitwasemingen, die de omringende voorwerpen verlichtten, en dezelve dien half-dag en nacht mededeelden, die bij de intrede in een groot hol zoo zeer behaagt. Dit hol moet van Romanschrijvers bezocht worden, die er zich op toeleggen om iet groots te brengen in de nieuwe manier, welke men voor deze soort van schriften heeft verkozen. Anders zullen de pogingen hunner verbeeldinge slechts ruwe proeven voortbrengen, wanneer zij holen, onderaardsche zalen, graven, gevangenissen en andere akelige en verschrikkelijke voorwerpen moeten beschrijven. Dit hol kan zevenhonderd-duizend emmers water bevatten. Zeer veel geleek het in dit oogenblik naar het plein van eene stad, welk rondom verlicht was; dit deed het nog uitgebreider schijnen. De Mijn bevat drie-en-dertig zulke holen. Het hol, waarin wij waren, is het grootste. Zie hier, waartoe zij gebruikt worden. Men laat er versch water inloopen, hetwelk de zoutdeelen losmaakt, waarmede de wanden overkorst zijn. Men laat het er eenigen in tijd staan, tot dat het volkomen *gesatureerd* is, waarna het door goten naar *Hallein* wordt geleid, alwaar men het kookt en laat uitdampen, om er het zout uit te trekken. — Nadat wij dit hol in deszelfs geheele uitgestrektheid hadden bezien, zagen wij eene soort van wagen naderen, die door twee Mijnwerkers werd getrokken. Wij gingen er allen in zitten. Onze geleiders voerden ons, op een harden draf, door eene fraaije hellende galerij, gedeeltelijk in eene bedding van wit marmer uitgehouwen, en wij zagen het licht van den dag. Wij vonden onze kleederen weder in een Zaagmolen, niet verre van daar, alwaar wij affcheid namen van onzen verpligtenden Direkteur en van zijne Werklieden.

MERK-

MERKWAARDIG GEVAL, RAKENDE DE HUISHOUDING DER OOIJEVAREN.

Op eene schuur achter het huis van ELKE WOUTERS, een zeer geacht Erfgezeten te *Koudum*, in *Friesland*, en Lid van het Districtsbestuur van *Hemelumer Oldefaert*, is een Ooijevaarsnest, waar gedurende meer dan 80 jaren telkens jongen zijn uitgebroed. In April en Mei van 1790 had op dit nest het volgend merkwaardig geval plaats. Een knaap had de baldadigheid om het mannetje dood te schieten, terwijl het wijfje zat te broeden. Het laatste bleef gestadig op het nest, en begaf zich weinig tijds van hetzelve ter verzorging van hare eigene behoeften; zij vervulde dus met de teederste zorg den pligt van twee ouders tot dekking en broeding der eijeren. Op *den tienden* of elfden dag na het noodlottig geval kwam er een ander mannetje, die met de Weduw wilde paren; zij bood wederstand, en verdedigde het nest met verbazenden moed. Een ernstig gevecht volgde, en dit duurde bij de twee uren; toen schenen de krachten, of wel de wil van het wijfje te bezwijken; de vrede werd gemaakt, en, na van wederzijden blijken van liefde gegeven te hebben, werden de eijeren, uit de vroegere vereeniging veroorzaakt, en waarin de jongen bijna op het uitkomen waren, buiten het nest geworpen; hierop volgde eene nieuwe teling, broeding en voeding van andere jongen, met de grootste eensgezindheid, gelijk in andere jaren.

J. S.

DE GESMOORDE KLAGTEN OVER EENE ECHTGENOOTE.

ROSE, Geheimschrijver van LODEWIJK DEN XIV, had zijne Dochter uitgehuwelijkt aan den Heere PORTAIL, Raadsheer en naderhand Eersten Voorzitter in het Parlement. Hij klaagde steeds bij den Vader over den ongemakkelijken aard van diens Dochter, en de huisselijke oneenigheden, daaruit ontstaande. „ Gij hebt gelijk," antwoordde de Vader, „ zij is lastig, „ zeer lastig; en indien ik u weder over haar hoore klagen, „ zal ik haar terstond ontverven!" — Men wil, dat hij van den Heere PORTAIL, sints deze aanduiding, geene klagten meer hoorde over zijne Dochter.

MENGELWERK;

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

BEDENKINGEN OVER MATT. VIII: 21, 22. Door HENDRIK VAN DEN HESPEL, te *Middelburg*.

„ En een ander uit zijne Discipelen zeide tot Hem: Heere laat mij toe, dat ik eerst henen ga, en mijnen Vader „ begrave. Doch Jezus zeide tot hem: volg mij, en laat „ de dooden hunne dooden begraven."

Dat de man, van wien hier gesproken wordt, een Discipel van Jezus was, die hem volgde, en dus zijn onderwijs eenigen tijd genoten en zijne wonderen gezien had, is duidelijk uit de benaming; doch of men door denzelven een der twaalven, en wel Philippus, verstaan kan, komt ons duister voor. Lucas, die hier vooral moet vergeleken worden, in zijn Evangelie Cap. IX: 59, 60, zegt ons, dat Jezus ook tot hem gezegd hebbe: „ doch gij! ga heen, en verkondig het Koningrijk Gods." Of dit ziet op eenen toekomstigen post, of om in het vervolg aan het sterfhuis zijnes Vaders het Koningrijk van God te verkondigen, is ons ook min of meer duister; het eerste is echter het waarschijnlijkste, omdat Jezus gezegd had: volg mij, namelijk op mijne reizen.

Jezus zegt, volgens Lucas, dat hij hem volgen zoude; hij, Jezus discipel, die zulks reeds te voren gedaan had, scheen nu te willen weggaan, om zijnen vader te begraven; doch Jezus, dit bemerkende, zeide daarom: volg mij. Hij scheen gereed om Jezus onbepaald te volgen, doch verzocht alleen de vrijheid, eer hij hem aanhoudend volgde, of hij zijnen Vader, die onlangs gestorven was, en nog boven de aarde stond, mogt begraven?

Op deze wijze worden de woorden, vs. 21, gemeenlijk opgevat. Er zijn echter Uitleggers, die meenen, dat zijn verzoek aan Jezus zoude geweest zijn: „ laat mij „ toe, daar mijn Vader oud en zwak is, dat ik bij hem „ blijve, om hem op te passen, zoo lang hij nog leven „ zal, en wanneer hij gestorven en begraven is, dan „ zal ik u gezet volgen;" — en dit meenen zij, omdat de Joden toen althans de gewoonte hadden, om op den zelfden dag, en wel binnen vier uren na het afsterven, hunne dooden te begraven. Zie Hand. V: 7—10.

Doch kunnen de woorden dezen zin wel in zich bevatten; kunnen zij dit waarlijk beteekenen? Is het niet beter, om bij de uitdrukkingen van Mattheus en Lucas te blijven? Het is immers mogelijk, dat Jezus zich met zijne discipelen, op dien tijd, kort bij het sterfhuis bevonden heeft? Het is ook mogelijk, dat de man, waarvan hier gesproken wordt, zijnen Vader ziek of zwak, of wel gezond heeft thuis gelaten, toen hij zich naar Jezus begaf, en dat hij, bij Jezus zijnde, even vóór dat deze, volgens Lucas, tot hem zeide: „ volg mij," de tijding heeft bekomen, dat zijn Vader schielijk gestorven ware. Indien wij dit zoo beschouwen, kunnen wij bij de woorden blijven.

Verzoeht die man dan, *vóór dat hij Jezus gezet volgde*, om eerst zijnen Vader te begraven; Jezus antwoordde hier op, volgens Mattheus en Lucas: „ laat de „ dooden hunne dooden begraven."

Jezus verstaat zeker door de eerste uitdrukking, *dooden*, menschen, die wel leefden, doch die geestelijk dood waren, op welken de Evangelie-leer geen invloed had, het zij ze die verzuimden, of er, door verharding of verstrooijing, geen ware vrucht van genoten; door de laatsten verstaat hij afgestorvenen, overledenen, dooden in eenen physiken zin. Laat, wil Jezus zeggen, de eersten de laatsten begraven. Dit is eene wijze van spreken, van welke Jezus, Paulus en meer andere Schrijvers, zoo als bekend is, zich bediend hebben.

Dan, was het geen betamelijke kinderpligt, dat deze discipel eerst zijnen Vader begroef, en dan Jezus volgde? Hoe kon Jezus hem dan dit antwoord geven? Deze zwarigheid weg te nemen, is in de voorstelling dezer plaatse mijne voorname bedoeling.

Indien het zeker ware, dat deze discipel een der twaal-

ven

ven of wel Philippus geweest zij, dan zouden wij deze zwarigheid door Mozes Wetten, omtrent de bijwoning der begravingen, welke door Nazireërs en Priesters niet mogt verrigt worden, mogelijk kunnen uit den weg ruimen; doch daar dit alleen op eene overlevering steunt, willen wij hiervan niets verders aanvoeren.

Om deze zwarigheid geheel weg te nemen, dunkt ons, moeten wij de aandacht eerst op dezen discipel, en dan op Jezus vestigen.

Wat dezen discipel betreft: Hij, zagen wij, had reeds het onderwijs en de wonderen van Jezus eenigen tijd bijgewoond, en was daar zoo zeer mede ingenomen, dat hij zelfs, toen zijn Vader oud, mogelijk ziek en zwak was, zich niet kon onthouden, om de lessen van Jezus aan te hooren en zijne daden te bewonderen: hij had ook zeer waarschijnlijk gehoord, en zeer wel begrepen, het voorstel van zekeren Schriftgeleerden, vs. 19, die tot Jezus gezegd had: „ Meester, ik zal u volgen, waar „ gij ook henen gaat;" en ook het antwoord van Jezus, vs. 20: „ de Vossen hebben holen, en de vogelen des „ hemels nesten; maar de Zoon des Menschen heeft „ niet, waar hij het hoofd nederlegge." Hij had derhalve zelfbewustheid, dat het hem, in de navolging van Jezus, niet te doen moest zijn om eenig aardsch voordeel. Hier komt vooral nog bij, dat het antwoord van Jezus: „ laat de dooden hunne dooden begraven," ons duidelijk moet overtuigen, dat Jezus het geestelijk leven in hem erkende; ja hij was zulk een geloovig discipel van Jezus, dat hij zelfs erkende zwarigheid te maken om zijnen Vader te begraven, omdat hij de gevolgen, welke hieruit voor zijn gemoed konden voortspruiten, min of meer voorzag: en wat doet hij? hij wilde dezen kindespligt niet in acht nemen, zonder vooraf Jezus daarover te raadplegen, en zijne toestemming, als iemand, die zich geheel en al aan de leiding van Jezus had overgegeven, te verzoeken.

Wanneer wij nu dit zoo verheven karakter, dit regt Christelijk bestaan, wel in aanmerking nemen; dan, dunkt ons, is de les van Jezus: „ volg mij, en laat de doo„ den hunne dooden begraven," allergepast, ten hoogste wijs. Jezus wil hierdoor niet, dat kinderen zich zouden onttrekken aan den laatsten liefdepligt, in het begraven van hunne overledene Ouders, dan alleen in zekere

omſtandigheden. Het is eene les in het Koningrijk van Jezus: „die vader of moeder liefheeft boven mij, is mijns „niet waardig," Matt. X: 37. Was nu deze Discipel zoo naauw aan Jezus en zijne leer verbonden, zoo als te voren is aangetoond, en had Jezus tot hem gezegd: volg mij; dan had hij hier twee pligten op den zelfden tijd voor zijne rekening; of zijn' Vader te begraven, of Jezus te volgen. Moest hij dan niet, volgens Jezus bevel, uit eene meerdere liefde voor dezen, dan voor zijnen Vader, Jezus volgen; en de dooden, volgens Jezus zeggen, hunne dooden laten begraven; te meer, daar Jezus hierdoor ingewikkeld te kennen gaf, dat zijn Vader, al ware hij er niet bij, wel zou begraven worden?

Hier kwam nog bij, dat de wijze Jezus voorzag, hoe de bijwoning der begrafenis van zijnen Vader, en vele omſtandigheden, die gewoonlijk daarmede vergezeld gaan en daaruit voortvloeijen, hem, die alleen geeſtelijk leefde, onder alle die geeſtelijke dooden, de grootſte nadeelen voor zijn gemoed zouden kunnen veroorzaken. Wat was er anders uit een verkeer met geeſtelijke dooden te wachten? Ja, Jezus zegt te meer: volg mij, omdat hij ook op het punt ſtond, *om zich van die plaatſe te verwijderen*, vs. 23.

O Hoe duidelijk boezemt hier *Jezus* aan *dezen* Discipel, aan anderen, aan ons in, om, indien het Evangelie-licht eenige kracht doet op het gemoed, zelfs noodzakelijke pligten liever op te offeren, dan door afleidingen en verleidingen, die uit de inachtneming van dezelve dikwerf kunnen ontſtaan, zich in gevaar te ſtellen, om dit heilzame licht, de bron van waar, van geeſtelijk, van eeuwig geluk, te verduiſteren!

PROEVE, OVER HET ONDERSCHEID TUSSCHEN GROOTE EN BEROEMDE MANNEN.

(Naar het *Engelsch.*)

Vera autem & sapiens animi magnitudo, honestum illud, quod maxime natura sequitur, in factis positum, non in gloria, judicat: principemque se esse mavult, quam videri. Etenim qui ex errore imperita multitudinis pendet, hic in magnis viris non est habendus.

CICERO *De Officiis.*

Wij behooren niet, gelijk het gros des menschdoms, den Magtigen met den Grooten Man te verwarren. Magt ontstaat uit verscheidenerlei zamenvloeijingen van geluk, of liever uit de verschillende uitwendige schikkingen der Voorzienigheid; dan inwendige hoedanigheden alleen vormen den Grooten Man, en Groote Mannen alleen verdienen onze achting, onzen lof en inwendige eerbiedenis. Uitwendig ontzagbetoon is het lot eens Magtigen Mans. Ja, wij moeten een Groot Man niet verwarren met een Beroemd Man. Ik zal, in deze Proeve, trachten dit onderscheid in klaren dag te halen.

Elk Volk heeft zijne Groote Mannen, en wij hellen natuurlijk over om dezelven te vergelijken; dan wij kunnen niet wel bepalen, wie hunner de grootste is, ten zij wij vergelijken de grootheid hunner talenten om gewigtige zwarigheden te boven te komen — de grootheid van hunnen ijver ten algemeenen beste — de grootheid van de voordeelen, welke zij bezorgd hebben, of voor het menschdom in 't algemeen, of voor hunne medeburgers in 't bijzonder.

EPAMINONDAS blijkt de grootste man geweest te zijn onder de *Griekse* Veldheeren. ALEXANDER, 't is waar, maakte grooter gerucht door zijne vermeesteringen; maar, indien wij alles, naar eisch, overwegen, waren de zwarigheden, welke hij te boven kwam, zoo groot niet als die EPAMINONDAS overwon: de grootheid nu der doorgeworstelde zwarigheden bewijst de grootheid van iemands talenten. Daarenboven hadden de ondernemingen van ALEXANDER geene prijzenswaar-

dige beweegreden; naardemaal hij alleen werkzaam was voor zijn eigenbelang en grootheidsbevordering: eene beweegreden, die niets waarlijk groots in zich heeft; terwijl die, welke EPAMINONDAS aandreef, de veiligheid en het geluk zijner medeburgeren was: een zeer eerlijk en bij gevolge hoogst prijsbaar beginsel. En, in de daad, EPAMINONDAS verschafte meer voordeelen aan zijn Vaderland, dan ALEXANDER aan het zijne; en uit dien hoofde is EPAMINONDAS een groot man, en ALEXANDER alleen een beroemd vermeesteraar, een doorluchtig man.

Het is wettig voor een' man, geene andere beweegreden voor zijne daden te hebben, dan zijn bijzonder belang, wanneer er niets onregtvaardigs in steekt; ja, zijn genoegen en vermaak mogen wettig zijne beweegreden wezen, wanneer er niets in gevonden wordt, dan 't geen onschuldig is en overeenkomstig met de welvoegelijkheid. Alleen voor zijn eigenbelang te werken, en om zijne middelen te vermeerderen, zijne genoegens te verdubbelen, is de gewone loopbaan der menschen in 't algemeen; doch, wat slechts wettig is, heeft niets deugdzaams in zich, en verdient, gevolgelijk, geen lof.

Ondernemingen, welke noch prijzenswaardig zijn, noch deugdzaam, kunnen bij wijlen eene schijnbare grootheid hebben, door eenen grooten uitslag, als die van ALEXANDER. Groote bezwaren, die te boven geworsteld moeten worden, wekken onze bewondering, en strekken ten bewijze, of van grooten moed, of van groote bekwaamheden: doch, indien de beweegreden tot die ondernemingen laag en gemeen is en het algemeen welzijn niet betreft, blijft er niets deugdzaams over; en het welslagen dier moeijelijke ondernemingen moge een man beroemd en vermaard maken, het zal hem niet tot de hoogte van een Groot Man verheffen. — Dit is eene regelmaat, door het gezond verstand voorgeschreven; en, in waarheid, welk groot goed werkten de Overwinningen van ALEXANDER uit, voor de Gemeenebesten van *Griekenland*, of voor het Menschdom? Een man, die groote moeijelijkheden te boven komt, verdient, op verre na, onze achting noch onzen lof. Wij bewonderen een' welaffigten koorddanser; wij slaan een oog van bewondering neder op die *Indianen*, wier onthoudingen en ligchaamskwellaadjen de sterkte der menschelijke natuur schijnen te overtreffen; zij voeren zeer be-

bezwaarlijke dingen uit, welke wij bewonderen; maar die bewondering gaat niet gepaard met eene hoogachting voor hunne perſonen: terwijl wij de zoodanigen bewonderen en liefhebben, die, gelijk een EPAMINONDAS, ontwerpen vormen, welke in zichzelven moeijelijk zijn en teffens heilzaam voor hun land. Moest ik een *Griek* met EPAMINONDAS vergelijken, ik zou SOLON verkiezen, die groote moeijelijkheden te boven kwam door zijne groote begaafdheden en ſtandvastigheid, die uit een volkomen deugdzaam oogmerk te werk ging, en groote dienſten aan zijn Vaderland deed, door hetzelve wijze en heilzame Wetten te doen goedkeuren.

Onder de *Romeinen* ſchijnt SCIPIO, de Overwinnaar van HANNIBAL, ons de groote Mannen van dat Volk te overtreffen. CÆSAR voerde niets zoo bezwaarlijks als SCIPIO uit: hij had nooit een HANNIBAL te overwinnen. CÆSAR vergrootte alleen de magt van *Rome*; terwijl SCIPIO, door de magt der Republiek te doen toenemen, de *Romeinen* bewaarde tegen de ſlavernij der *Carthagers*, de in- en uitwendige vrijheid van het Gemeenebest bevestigde, en aan de magt van *Romè* de geheele magt van *Carthago* toevoegde. — Wat de beweegredenen betreft, CÆSAR had alleen het oog op zijne eigene grootheid en de vermeerdering van zijne magt; terwijl SCIPIO in zijne ondernemingen alleen naar de eer dong, om groote dienſten aan zijn Vaderland te doen, door de Vrijheid van 't zelve te bewaren. 't Is waar, dat CÆSAR in het vermeesteren van *Gaule*, zijn eigen belang bedoelende, aan de *Romeinen* gewigtige dienſten deed; maar, zoo ras hij zijne legermagt en het gezag, waarmede hij door het Gemeenebest bekleed was, aanwendde om zich ten dwingeland te verheffen, verlies ik zijne verdienſten uit het oog, en zie alleen zijn verraad. Hij komt mij alleen voor als een beroemd ſlecht man, die ſnoode bedoelingen met den dekmantel van wezenlijke dienſtbetooningen omhing. Het is zóó waar dat hij geen lof verdient, dat, indien hij te *Pharſalia* geſneuveld, de Raad tot deszelfs oude achtbaarheid en gezag herſteld geweest ware, en het Volk tot vrije ſtemming geregtigd, CICERO, HORTENSIUS, CATO en andere brave Burgers geheel niet zouden geſchroomd hebben, hem bij CATILINA te vergelijken, met dit onderſcheid, dat, indien CÆSAR grooter dienſten dan CATILINA aan de Republiek bewezen had, hij,

aan den anderen kant, veel grooter onheilen over zijn Vaderland uitstorte: zoo dat zijn naam tot ons zou overgekomen wezen, beladen met dezelfde vloeken als de beruchte naam van CATILINA!

CÆSARS plan was, het Gemeenebest om verre te werpen, en hij slaagde in dit verfoeijelijk oogmerk; CATILINA bezweek in dit bestaan. Zal nu iemand uit CÆSARS gelukkig slagen besluiten, dat hij een groot Man, en CATILINA een hoogst verachtelijk slecht mensch geweest hebbe? Is het niet openbaar, dat zij beiden onder de snooden moeten gerangschikt worden, die het grootste belang van den Staat aan hun eigenbelang opofferden, en dus den haat en de verfoeijing van alle braven verdienden? — Niemand moet gelooven, dat CÆSAR zich meester van het Gemeenebest maakte, om geene andere reden, dan dat anderzins POMPEJUS zulks zou gedaan hebben; want, hadde hij wezenlijk het behoud en het geluk zijns Vaderlands bedoeld, zou hij dan niet, toen hij te *Rome* wederkeerde, na de dwingelandij van POMPEJUS geknot te hebben, den Burgeren de vrijheid van stemmen, in de verkiezing der Overheidspersonen en Dienaars van den Staat, wedergegeven; zou hij de Oppermagt der Republiek niet hersteld hebben? Ware het dan zijne zaak niet geweest, om, met CATO en andere braven, de wijze der verkiezingen, inzonderheid wat aanzienlijke posten betrof, te verbeteren? Hadde het hem niet gevoegd, met dezen, voor altoos de omkoopingen voor te komen, van welke hij zelve zich bediend had, om bevorderd te worden? Dit ware de éénige weg geweest, om de edelste en grootste achting te verwerven, die een goed Man kan verlangen; dit de éénige weg voor hem, om den titel van een groot Man, waarop hij zoo zeer gesteld was, te verwerven: maar hij bezat geene ziel, verheven genoeg om te ontwaren, dat eene hoedanigheid, wezenlijk eigen aan een groot Man, bestaat in het streven naar de eer om het geluk zijns Vaderlands te vergrooten — zelfs ten eigen kosten te vergrooten. CÆSAR sloeg eenen verkeerden weg in, en volgde het spoor van algemeene eerzuchtige Mannen, die, in stede van ware grootheid te zoeken, die altoosdurend en persoonlijk is, alleen naar magt staan, welke geene andere dan voorbijgaande, uitwendige en ontleende grootheid oplevert.

Men veronderstelle eens, dat, ten tijde van CÆSAR, een groot Koopman te *Rome*, door zich aan hagchelijke ge-

gevaren bloot te geven, door zijnen onbezweken moed en kunde, de grootſte hinderpalen overwon, verbazende rijkdommen verzamelde, zonder jemand te verongelijken. Wij zullen hem geene plaats geven onder de doorluchtige Mannen: nogtans is er niets lakenswaardigs in zijn gedrag; hij is zich geens kwaads bewust; hij verkrijgt aanzienlijke middelen, doch zonder den Staat of bijzondere perſonen nadeel te doen; terwijl CÆSAR, door rijker en magtiger te worden dan de Koopman, het ſtaatsbeſtuur des Volks het onderſt boven werpt, en 't zelve in groote ongelegenheden dompelt. — Om regtmatig te oordeelen over de waarde van dien grooten Vermeesteraar, en van dien grooten Koopman, hebbe men alleen te bedenken, dat geen Burger den dood diens Koopmans zou gewenscht hebben; terwijl de braven wenschten, dat CÆSAR, die groote Veldheer, nimmer beſtaan hadde. Kan die Man als een Groot Man beſchouwd worden, wiens dood niet betreurenswaardig was, noch bij het Menschdom in 't algemeen, noch bij zijne Landgenooten in 't bijzonder? — Misſchien zal dit wonderſpreukig klinken bij ſommigen mijner Lezeren: dan ik ſpreek vrij uit, wanneer ik voor regt en 't algemeen welzijn ſpreek. Indien ik mij aankante tegen hunne oude vooroordeelen, zij mogen zich aankanten tegen mijne beginſelen, en de gevolgen, daaruit afgeleid.

SYLLA, de eerſte Dwingeland der Republiek, matigde zich het oppergezag aan, opdat MARIUS, zijn vijand, een zeer gevaarlijk man, hetzelve niet zou bekleeden: dan, nadat hij, gedurende zijn Dictatorſchap, de gevoelens van een' Dwingeland gekoesterd, en jaren lang een dwingelands gezag uitgeoefend had, bemerkte hij in 't einde, dat hij nooit den titel van een Groot Man, noch zelfs dien van een Beroemd Man, waarop hij, van zijne vroege jeugd af, geſteld geweest was, kon verdienen, dan door zich te onderwerpen aan de grondwetten van den Staat; — hij bemerkte, dat hij alleen zou geacht worden een befaamd ſlecht man te wezen, als hij tegen de wetten aan, in 't bezit van het geheele vermogen der Republiek bleef: hij beſloot dus wijsſelijk, afſtand van die magt te doen, en zijne Medeburgers tot de vrijheid van ſtemmen weder te geregtigen. Om een Groot Man te zijn, begeerde hij weder een Burger te worden, zonder magt, onderworpen aan de Overheden, en alleen beſchermd door de wetten.

Onder de *Romeinen* zie ik alleen den laatſten CATO, die met SCIPIO kan vergeleken worden. Ik herinner mij de plaats bij SALLUSTIUS, waar hij het karakter van CATO in dezer voege afmaalt: „ Nimmer dong hij met de „ eerzuchtigſte Mannen, om de eerſte plaats in het Ge„ meenebest te bekleeden door onregtvaardige en ſchan„ delijke middelen; maar hij ſtreefde altoos met de beste „ Burgers, om zijn Vaderland de gewigtigſte dienſten te „ doen door onſchuldige en deugdzame middelen." SALLUSTIUS ontdekt ons door deze enkele penneſtreek het groot begrip van CATO, die, ondanks de vooroordeelen van de meeste *Romeinen*, welke de meestbeduidende grootheid ſtelden in het verkrijgen van eene uitgebreide magt, duidelijk zag, dat magt ſlechts eene valſche grootheid is, en dat ware grootheid alleen beſtaat in een eerlijk gebruik van magt, om het grootſte goed tot algemeen heil daar te ſtellen. Hij vertoont ons CATO als een' man, die gevoelt, dat de eer, ontſtaande uit het bekleeden van hooge posten, oneindig minder beteekent, dan de eer om voor den besten Burger of voor een' der besten gerekend te worden. Hij beſchrijft CATO's vurigheid in het ſteeds ſtreven naar deugd, dat is, het grootst algemeen geluk; en teffens ontdekt hij ons de gemeene en lage gevoelens en beweegreden van CÆSAR en POMPEJUS, die over de ware Grootheid van den Mensch oordeelden met zoo weinig verſtands als het gemeen, ſtellende magt, die ſoort van grootheid, welke uit het bekleeden van hooge posten beſtaat, boven ware grootheid en die hoogachting, welke geboren wordt uit groote begaafdheden en vurige liefde tot het Vaderland.

Het is zeker, dat de deugd in CATO mannelijker, beſtendiger en eerwaardiger uitſchittert, dan in SCIPIO; het is waar, dat de ijver voor het algemeen welzijn in hem eenigzins treffender en beſtendiger zich vertoont. Maar de daadelijke dienſten, welke SCIPIO zijn Vaderland bewees, zijn veel gewigtiger dan die van CATO. De deugd vertoont zich zachter en beminnelijker in SCIPIO, zoodanig dat de laatſte mij meest behaagt.

(*Het ſlot hierna.*)

VOORLOOPIG BERICHT EN WAARNEMING, WEGENS DE GENEZING VAN EEN' AANMERKELIJKEN BORST-KANKER.

Briefswijze medegedeeld

aan den Hoogleeraar M. VAN GEUNS,
Koninklijken Lijfarts, enz. enz.
te Utrecht,

en den zoo ervarenen als beroemden Heelmeester
B. HUSSEM, te *Amsterdam*,

door

G. J. VAN WY,

Anat. Chirurg. & Art. obstetr. Lector, te Arnhem.

Hooggeachte Vrienden!

De mededeeling van dit *voorloopig berigt*, ten algemeenen nutte, dient ook om UEd. nieuwe blijken te geven van mijne bereidvaardigheid, om UEd. nader te doen bekend worden met mijne proefnemingen ter genezing van *Kanker*, in de borsten der Vrouwen vooral; welke vernielende kwaal, door involging van eene verderfelijke modezucht van vele berispens-, andere beklagenswaardige vrouwen en jonge meisjes, (ik bedoel de opvijzeling der gevoelige en teedere borsten, met baleinen, of andere stijve, opdrukkende en knellende werktuigen,) sints eenigen tijd, meer en meer toenemen, en gevaarlijke, zoo niet meestal doodelijke gevolgen hebben zal; en daarenboven, om van mijne hoogachting, met betrekking tot Ulieder Genees- en Heelkundige verdiensten, overtuigende bewijzen aan den dag te leggen.

Men zal het niet ongepast kunnen achten, dat ik, bij gelegenheid der volgende *waarneming* van een' genezenen *Borstkanker*, welke ik getrouw voor het oog van het Publiek brenge, mijne welteovredenheid openbaar betuige, wegens het ontdekken van een in vele gevallen gefchikt middel, ter uitroeijing van dit schandvlek der edele Heel-

Heelkunst, welke ook mij bijzonder, sints vele jaren zoo zeer gesmert heeft, daar ik, blijkens mijne *Prijsverhandeling*, in 't jaar 1779, vooral ook mijne *Heelkundige Mengelstoffen*, IIden Deels 1ste Stuk, te Amsterdam, bij J. VAN SELM, in 't jaar 1785 uitgegeven (*), en

(*) Luidende de Inleiding aldus:

Reeds in het eerste begin, wanneer ik mij op de Heelkunde begon toe te leggen, kwam mij eene naauwkeurige beschouwing van den aard en de kenteekenen van die ziekte, in welker genezing de kunst meestal, of liever altijd, te kort schiet, allernoodzakelijkst voor; het onderzoek tot meerdere kennis, ter betere, veiliger, en zekerder geneeswijze van die gebreken, scheen mij toe des Heelmeesters pligt te *zijn* — en voor mij zelven dacht ik nooit beter veld, zoo tot nut van het algemeen, als tot het bejagen van eene geoorloofde eerzucht, (een vrijgeboren mensch, in eenige kunst of wetenschap onderleid, zoo welvoegelijk) geopend te hebben, dan, in het onderzoek dier zoogenaamde ongeneeslijke gebreken, het voetspoor van groote mannen te volgen, en van hunne vermogens en kunde, tot nadere ontdekkingen, gebruik te maken.

Onder deze gebreken was het de Kanker voornamelijk, die mijne oplettendheid en aandacht, voor eenen tijd, geheel tot zich trok — eene ziekte, wier *verschrikkelijke woede* zoo vele Moeders van hare teedere echtgenooten en kinderen, zoo vele ongehuwde Dochters uit de armen van hare nabestaanden rukt — die hare vergiftige schichten op het mannelijke geslacht zelfs uitschiet, zonder dat of genees- of heelkunst het gif, immers wanneer het tot zekeren trap gekomen is, eenigen paal of perk stellen kan: — dit deed mij, zelfs eer ik de beoefening der kunst aanvaardde, de noodzakelijkheid zien, zoo wel van het raadplegen der voornaamste genees- en heelkundige Schrijveren, die dit gebrek, min of meer bepaald, behandeld hebben, als van het kiezen van eene met het meeste gevolg beproefde handelwijze, tot het verzachten dier ziekte, en voor all' van een nader onderzoek, tot bepaling eener veiliger geneeswijze. — En na dat ik reeds eenigen tijd met deze pogingen bezig geweest was, besloot het Geneeskundig Genootschap, *Servandis Civibus*, eene gouden medaille uit te loven aan dien genen, welke de vraag: *Kunnen wij ons overtuigd houden, dat een ware Kanker immer zonder de afzetting tot genezing is gebragt? Welke ongemakken zijn het veelal, die zich onder de gedaante van deze woedende kwaal vertoonen, en onder dien naam of geneezen, of, door eene dwaling, als ongeneeslijk behandeld worden? Het naarlaat is de oorsprong van dusdanige misslagen, naar de verschiedenheid*

en daarna, tot hiertoe, onvermoeid, het er steeds op toegelegd heb, om een zoodanig heilzaam middel te vin-

heid der lijdende deelen, naar de onderscheidene soorten van Kankers, of naar den bijzonderen aard van het bedriegelijk ongemak, 't welk men er te onregt voor aanziet? En kan, eindelijk, ook zoodanig een ongemak ooit wel tot wezenlijken Kanker ontaarden? — genoegzaam voldoende zou beantwoorden. De zucht tot eerlaurieren gaf mijnen arbeid sporen, en het geluk wilde dat ik slaagde; dezelve werd door beroemde mannen niet geheelenal verworpen — neen, maar met den beloofden prijs bekroond. — De tijdige afzetting van het Kankergezwel was mij, na een naauwkeurig onderzoek, als het beste, het voortreffelijkste, het zekerste middel voorgekomen, tot redding van het leven en de gezondheid dier geenen, die met het Kankergift plaatselijk besmet waren.

Het oordeel van Genees- en Heelkundigen was de rotssteen, waarop ik bouwde: naderhand heeft mijne eigene ondervinding mij de voortreffelijkheid van deze kunstbewerking nog nader doen beschouwen, wanneer ik eene ellendige Lijderesse, door dit kunstmiddel, den dood ontrukte.

Ik was, wel is waar, overtuigd, dat niet alle Genees- en Heelkundigen evenzeer van het nut der wegneminge des Kankergezwels overtuigd waren — dan, de kracht der bewijzen en waarnemingen, van *het gelukkig gevolg dier kunstbewerking*, deed *mij* tot het voordeel van het wegnemen des Kankergezwels besluiten — een besluit, waarvan ik nooit berouw gehad heb, en dat mij, voor zoo verre ik nog inzie, nooit berouwen zal.

Dan, daar het wegnemen van het Kankergezwel in de minste gevallen kan, of mag in gebruik gebragt worden — zoo moet men ook op middelen bedacht zijn, om die ongelukkige lijders, waarbij deze kunstbewerking niet te stade komt, het gebrek zelf, en het leven dragelijk te maken. — Herhaalde beproevingen daartoe, met de meest beroemde middelen, stelden mijne pogingen te leur — tot dat ik eindelijk, in 't jaar 1783, een Vertoog van M. MARTINET, in 't Hollandsch vertaald, en te Amsterdam bij de Erven P. MEIJER, en G. WARNARS, uitgegeven, over het gebruik van *de Spir. Salis ammon. c. Calce viva*, in den Kanker, in handen kreeg, en door het verhaal zijner gelukkig geslaagde gevallen genoopt werd tot de beproeving van hetzelve, in hopelooze gevallen.

Deze proeven waren het, op welke ik in mijn *voorloopig Berigt*, geplaatst in de *Algem. Vaderl. Letteroeff.* VIIde D. N°. 2, het oog had. — Het geneesmiddel, hoezeer in den eersten opslag hevig werkende, had mij van zijne kracht, om het Kankergift te verbeteren, reeds vele blijken gegeven. —

Het

vinden, of op te ſporen, waardoor vele ellendige ſlagtoffers van 't onvermogen der anders zoo zeer aan de vol-

Het Kankergift, de pijn, de bloeding, de ſtank, alles week, op de behoorlijke applicatie van dit middel — de Kankerzweer werd zuiver, gelijk eene verſche wond, en vlak. — Welk een treffend bewijs voor de heilzame werking van dit middel op het Kankergift!

Deze waren dus de redenen, die mij tot het plaatſen van dit *voorloopig Berigt* noopten, en dezelven zetteden mij nu aan tot nadere opheldering van het aldaar geſtelde. — Het gebruik dezes middels moge, in de handen van onkundigen en kwakzalvers, gevaarlijk zijn; in die van een' Heelmeester is het een balſem, waardoor het leven der ellendige lijders verlengd en dragelijk gemaakt wordt. — Dan, *gelijk alle middelen* door een gepast gebruik eerst Geneesmiddelen worden, en men zeer veel voorzigtigheid in het appliceeren van dit middel gebruiken moet, zoo heb ik ook eerst door den tijd geleerd, welke trap en wijze van toediening de beste ware.

Ik had zeer gaarne een volledig verſlag gedaan, wegens de meer dan gewone voordeelige uitwerking van het middel van MARTINET, althans voor zoo verre de palliative kuur des Kankers betreft, vooral door de inachtneming der voorgeſchrevene regelen en bepalingen van CAMPER, RICHTER, BALTHAZAAR en SCHRAGE, vereenigd met *den eerstgemelden*; dan, hoe veel voordeels ik ook gezien heb, in den *eigenlijken Kanker*, met betengelinge, beſtendige voortbrenginge van goede etterſtoffe, en zuivering der Kankerzweren, zoo kan ik alsnog geene ten einde afgeloopene gevallen, ter daarſtellinge van het uiterſte genezingsvermogen of onvermogen, opgeven; dewijl ſommige proefnemingen nog niet ten einde afgeloopen, en andere, door bijzondere bijkomende omſtandigheden, in haren loop ter rijpwordinge geſtremd zijn: dit kan ik er met zekerheid en bij ondervinding reeds van zeggen en getuigen, dat ik van geen middel, hoegenaamd, immer die voordeelige uitwerking gezien heb, als van 2 uncen Kina, in een afkookſel van 16 uncen water, waarbij één, tot één en een half, en ſomwijlen tot 2 uncen, *Sp. Sal. amm. cum Calce viva parat.* gemengd was.

De bekendmaking, door M. MARTINET, van de *Sp. Sal. amm. c. Calce viva*, derhalve, heeft den grondſlag gelegd tot mijne proefnemingen; de mislukking hiervan maakte mij bedacht op bijvoeging van de Kina, welker inzonderheid door den beroemden Leidſchen Heelaris BALTHAZAAR en anderen aangeprezen; en eindelijk, de vermeerdering der *alcalis*, op de gronden van SCHRAGE en anderen, hebben mij tot die volkomene overtuiging, wegens het grootſte vermogen ter verbeteringe der verdorvene vochten, gebragt, dat ik thans gelove,

volkomenheid genaderde Heelkunde gered konden worden; een zoodanig heilzaam middel althans, wanneer men in de behandeling de gulden les van OVIDIUS wel gadeslaat, welke, uit het Latijn vertaald, dus luidt:

't Beginsel dient gestuit: Geneeskunst baat toch niet,
Wen 't kwaad door langen tijd te diepe wortels schiet.

terwijl alle twijfel der genezing van de Lijderesse, in deze Waarneming vermeld, verdwijnt, daar ik met den grooten RUISCH zeggen kan: *Venite & videte.* Voorts verbinde ik mij, ten algemeenen nutte, de eerste te zullen zijn, om mislukkingen der Kankerbehandelingen, onder mijn bestier voorkomende (*), welke aan geene andere bijkomende ziekelijke of afzonderlijke toevallige omstandigheden toe te schrijven zijn, openbaar te maken; mij verzekerd houdende, dat zulke openhartige bekendmakingen zullen aangezien worden voor belangstellende deelneming in de toelichting der Heelkunde; ten zekeren gids,

ve, dat de beste onderhoudende, verbeterende, zoo niet Geneesmiddelen, *alcalia volatilia* zijn, en dat de genezing, indien immer mogelijk, langs dezen weg zal moeten gezocht worden: hiertoe zal ik niet nalaten, alle beproevingen, ten nutte aangewend, wereldkundig te maken, zoodra ik, met gronden van zekerheid, overtuigend genoeg besluiten kan.

(*) Waarvan reeds een voorbeeld aanwezig is, (betreffende eene Kankerlijderesse, van welke ik reeds bij herhaling, voor de applicatie des middels, en van mij afwezige behandeling, ronduit, aan twee Med. Doctoren benevens een ervaren Chirurgijn, verklaard had, dat, en het voorwerp, en het gebrek, beide ongeschikt waren, om van het middel ter genezingsbeproeving goede verwachting te kunnen hebben; doch men kwam overeen, om, desniettegenstaande, het middel, als eene uiterste poging, naar de les van CELSUS, te beproeven; dewijl geene andere geneesmiddelen bekend waren, de wegneming door het mes niet geschieden konde, en de Lijderesse, in gevolge van haar Kankergebrek, eerlang stond te bezwijken,) en 't welk ik, des noodig oordeelende, niet terug houden, maar algemeen mededeelen zal, te meer, omdat de onverwachte dood, te midden van de gunstigste verwachting, welke de werking des middels opleverde, niet raadselachtig, of onduidelijk, maar klaar, aan andere toevallige oorzaken, buiten de uitwendige *arsenicale* plaatsmiddelen, moet toegeschreven worden.

gids, waar al, of niet, dit zoo heilzaam middel, al ware het maar in enkele gevallen van *waren Kanker*, die anders volkomen zeker doodelijke gevolgen hebben moet, ter radicale genezing, te pasſe komt.

Vooraf vinde ik mij evenwel verpligt te zeggen, dat ik mij voorbehoude, niet verantwoordelijk te zijn voor de behandeling van anderen mijner Kunstgenooten, waaronder, zoo als de ondervinding mij alreede geleerd heeft, er gevonden worden, die van de werking des door mij ontdekten *Kankermiddels* meer begeeren, dan men in ſommige volſtrekt te veel verouderde, te verre uitgebreide, of van andere ongeſteldheden verzelde *Kankergebreken*, of ook te verre gevorderde zwakheid des ligchaams, ouderdom, of geheele *Kankerverbastering* der vochten, als anderzins, billijk verwachten kan; behalve nog, dat de ondervinding mij geleerd heeft, dat de bewerking ter ontlasting, of uitſchilling (als ik het volgens de ondervinding zoo noemen mag) van het *Kankergebrek*, door middel der *Kankerzalf*, zoo wel (en vooral) als de verdere in- en uitwendige behandeling, ter volkomene genezing, meer dan gewone opletendheid, bovenal bedrevenheid in heelkundige kennis vordert, en die men niet wel, dan door veeljarige behandeling van velerhande ſoorten van kwaadſappige Ulceratien, bekomen, en geen plaats kan hebben bij zulke Heelkunstoefenaren, die, de leerſchool der ondervinding te kort of onbedachtzaam bezocht hebbende, alles willen ondernemen.

Nog vinde ik noodig, langs dezen weg van *voorloopige berigtgeving*, het voorſchrift ter behandeling met het *Kankermiddel*, zoo als het ten rigtſnoer voor zulke ervarene Heelkundigen, als van welken ik de vereischten opgegeven, en aan ſommige toebetrouwde Heelartſen reeds toegezonden heb, voldoende kan geacht worden, thans mede te deelen; ten einde daardoor voor mij het gemak te verſchaffen, om aan alle die Heelkunstoefenaren, het middel op hunlieder verzoek toezendende, den inhoud der brieven in antwoord te kunnen bekorten.

Manier van gebruik des Kankermiddels.

Men moet, volgens de juiste grootte of uitgebreidheid van het Kankergezwel, eene pleister, ter dikte van een zes

ſtui-

stuivert stukje, op zacht kabretleder smeren, aanleggen, en met kruislings overdekte welklevende pleisterstrooken, ter breedte van een vinger, tegen afvalling bevelligen, en deze aanlegging, na drie, vier of vijf dagen, naar omstandigheden (ter beoordeeling van ervarene Heelkundigen) vernieuwen. — Vervolgens en laatstelijk legt men ten derden male eene nieuwe pleister, van dezelfde en juiste grootte als de vorigen, en laat deze ongemoeid liggen, tot dat het gezwel, door de daar op volgende inflammatie en verettering, zich in den omtrek van het gezonde vel en vleesch losgemaakt heeft, en na eenige weken uitvalt. Gebeurt het echter, dat de uitvalling van het gezwel niet volkomen geschiede, door dat het middel niet diep genoeg doorgedrongen heeft, 't welk het geval kan zijn bij zwaarborstige Vrouwen, alsdan behoort men de aanlegging der pleister te hervatten, en dezelve tot aan de geheele uitvalling te laten liggen.

Er zijn gevallen, (staande insgelijks ter beoordeeling van ervarene Heelkundigen) waarin men ook volstaan kan, te berusten bij de eerste aanlegging der pleister.

Ontsteking werende zoo wel als verettering bevorderende pijnstillende en versterkende in- en uitwendige middelen, gedurende de behandeling, moeten *pro re nata* aangewend, en de verdere genezing van de, na de uitvalling van het Kankergebrek veroorzaakte, zweer bewerkt worden door digestiv-zalf, b. v. ℞. *Balf. Arcaei ℥j. pulv. subtilisf. merc. præcip. rub. dr. ß. m.* — of andere, naar omstandigheid vereischende, zuiverende hulpmiddelen, inzonderheid met *ol. Thereb.* vermengd.

Eerste Waarneming.

Mejuffrouw WILMINA GERRITSEN, Huisvrouw van den Heer J. M. BRANDIS, omtrent 56 jaren oud, alhier woonachtig, eene anders bestendig gezondheid genietende Vrouw, had sints zes jaren, voor dat ik haren Borstkanker, op verzoek van haren gewonen Heelmeester, den Heer J. L. BRESEMAN, op den 25 April ll. voor het eerste zag, niet gemenstrueerd, en, naar gissing nu vijf à zes jaren geleden, een harden stoot op 't midden der regter borst bekomen, welke daarna gevolgd was van trapsgewijs toenemende, en onlangs verheffende scherpe pijnen, met lastige jeukte, en nu en dan ontlasting van een geelachtig vochtmit den tepel

vergezeld gaande. Ik bevond, dat het midden-gedeelte der gemelde borst, in den omtrek des tepels, aanmerkelijk, ter grootte van drie duim, uitgebreid, knoestig en knobbelachtig verhard was; terwijl zich, in het midden (eenigzins ter zijden den tepel) van het Kankergebrek, een meer verhevene, blaauwe of paarse, miskleurige knobbel vertoonde, van waar, en voorts rondom het Kankergezwel, geelachtige, glanzige, diepe voren, in de huid verder uitbreidende, en als cicatrisen, ſtrak geſpannen, zich vertoonden. Voorts beſpeurde men diepe koordachtige verhardingen rondom het midden des *Knoest-* of *Kroesgezwels*, welke zich niet tot in den okſel verſpreidden, of met de *glandulæ axillares* verbonden waren; offchoon, bij naauwkeurig onderzoek, in de diepte van den okſel, een zeer klein, rond, *verhard* gedeelte van gemelde klier (misſchien *per conſenſum*, of door eene andere onbekende oorzaak, even zoo als men zeer dikwijls, inzonderheid in de liezen, zonder nadeelige gevolgen, of in verband ſtaande met andere naburige gezwellen, van een' gansch verſchillenden aard, aantreft) gevoeld wierd: — om kort te gaan, er deden zich alle wáre, kenbare Kankerverſchijnſelen op, welke men karakteriſeerend bij de geäccrediteerdſte Schrijvers geboekt, en ook in mijne *Prijsverhandeling* aangeteekend en bijeenverzameld lezen kan.

Na eene wel beradene, en doordachte keuze tuſſchen de weinig goeds belovende wegneming der geheele borst, met het klein gedeelte der opgezette okſelklier, ('t welk toch, in de onzekerheid, waarin men verkeerde, of zich namelijk dezelve *per conſenſum* aldaar vertoonde, of dezelve, afgeſcheiden van den Borstkanker, zich misſchien reeds vooraf als onbeduidend aanwezig bevonden had, dan of dezelve in hinderlaag des Kankergezwels verborgen lag, die alsdan door het mes mede moest weggenomen worden, en dus wegens 't gewigt eener zoodanige operatie voor de Lijderesſe te bedenkelijk ware) beſloot ik, om het *uitroeijend Kankermiddel*, ter genezingsbeproeving, de voorkeur te geven; 't welk ook den, in de genezing der Lijderesſe veel belangſtellenden, in de Heel- en Verloskunde verdienſtelijken, en bij mij geachten BRESERMAN, verkieslijk voorkwam.

Ingevolge dan van mijn gemaakt en wel doordacht *plan* der genezingsbeproeving, applicéerde ik, den 26 April voorgemeld, mijn ontdekt *Kankermiddel*, en vernieuw-

de

de hetzelve den 29 dito, in welken tusschentijd er geene belangrijke pijnen door de aangelegde pleister veroorzaakt waren; zoo dat het, door mij voorgeschreven, rustverwekkend en pijnstillend drankje zelden noodig geoordeeld werd te gebruiken; terwijl ik op laatstgemelden dag, de eerste pleister wegnemende, eene ontvelling van de huid en ligte ontsteking in den omtrek des Kreeftgezwels bespeurde, welke, na de aanlegging der tweede pleister, vermeerdering van pijnen aankondigde en ook ten gevolge had, zoo dat het bovengemelde drankje, ter verdoovinge der pijnen, inzonderheid in de volgende rustelooze nachten, noodzakelijk, en met succes gebruikt werd.

De pijnen, koorts, ontsteking en zwelling der borst, namen trapsgewijze toe, doch verhinderden mij niet, door kloekmoedigheid der Lijderesse aangemoedigd, om, ter volkomene zekerheid der geheele vernietiging des gebreks, op den 2 Mei, de derde en laatste pleister aan te leggen.

Tot aan den 8sten van laatstgemelde maand namen de pijnen, ontsteking, koorts en zwelling, dagelijks toe, doch verminderden daarna, door verdubbelde toediening van wel gefatureerde Kina-dranken, zoo wel als van andere, van tijd tot tijd, behoorlijk toegediende dienstige middelen, langzamerhand, zoo dat de Lijderesse, in den nacht van den 18 daar aan volgende, zeer gerust sliep, de spanning, zwelling, ontsteking en koorts, veel verminderd waren, en het door de pleister gedoode *Kreeftgezwel* zich aanmerkelijk van de borst af, en opgeheven vertoonde.

Den 27sten daar aan volgende begon de *crena* van separatie in den omtrek des meer en meer opgeheven gezwels zich kennelijk te vertoonen; terwijl de volkomene separatie van het Kankergebrek op den 6den Julij duidelijk gezien wierd. Gedurende deze behandeling en het voortdurend gebruik van een wel verzadigd *decoct. Cort. Peruv.* had ik naauwkeurig acht gegeven op de toediening van uit- en inwendige ontstekingwerende hulpmiddelen, beneffens eene levensregeling, daarmede overeenkomstig, en vond nu goed, de toediening van haren Kina-drank te vermeerderen, zoo dat zij binnen de 24 uren een afkookſel van 2 uncen, met bijvoegselen naar omstandigheden, gebruikte.

In het begin van Julij was het gezwel meer en meer

in ſeparatie gevorderd, en vertoonde een' aanmerkelijken dooden klomp; terwijl in deszelfs omtrek ſterke verettering zich meer en meer inſtelde; welke etterende rand met de bekende etterbevorderende en zuiverende zalf bedekt, en voorts de *tumor* naar omſtandigheden (te omſlagtig om door omſchrijvingen mede te deelen) door den Heer BRESEMAN en mij behandeld werd.

Omtrent dezen tijd heb ik eene naauwkeurige afmeting gemaakt van den dooden klomp, door het Kankermiddel veroorzaakt, en, over kruis afgemeten, bevonden, dat hetzelve in diameter 4½ duim, Rhijnlandſche maat, hield.

Vele obſervatien, die gedurende de behandeling opmerkzaamheid vorderden, van veel nut en belangrijk waren, en welke ik alsnog onder geene bewoordingen weet te brengen, ook thans, omdat ik geene verhandeling, maar een voorloopig berigt ter take gekozen heb, niet te pas komen, moet ik in deze eerſte Waarneming, om niet te verre uit te weiden, voorbijgaan en achterlaten, beſparende zulke en navolgende ontdekkingen tot nadere gelegenheid, indien ik, ter verdere volmaking dezer behandeling, bij leven en gezondheid geſpaard moge blijven.

Tot aan den 5den *Julij ging de ſuppuratie bij* vermeerdering, in den omtrek *en de diepte des gezwels*, merkelijk voort, als wanneer bij de verbinding het geheele door het Kankermiddel uitgepelde Kreeftgezwel, zonder eenige de minſte verzellende bloeding, uitviel; terwijl, niettegenſtaande dezen aanmerkelijken klomp, geene diepte in de borst beſpeurd wierd, maar eene in deszelfs plaats aangevulde oppervlakte van zuivere vleeschheuvels, ter cicatriſeering neigende, zich aanbood.

Van nu af aan, tot aan den 25ſten, vond ik, om reden der overvloedige ſuppuratie, noodig, tweemalen daags de verbanden te veranderen, en in de applicatien, ter heeling, *pro re nata* te werk te gaan.

De zuivere zweer werd voorts, tot aan de *volkomene genezing*, op den 27ſten Augustus, eens daags, eenvoudig en plat verbonden; terwijl ik, zoo dra de verettering verminderde, op den regter arm, eene etterdragt, (met voornemen om dezelve nog lange na de genezing des Borſtkankers te doen aanhouden) deed appliceeren, met oogmerk, om verhinderingen in de genezing, of voltrekking van het velteeken, zoo wel als be-

beſtendige afwending van kwaadſappige ongeſteldheden van de geledene plaats te bewerken, zoo als ik in 't jaar 1784, in de *Algemeene Vaderlandſche Letteroefeningen*, Vide Deel, No. 3, *Mengelwerk*, bl. 100—110, en in mijne *Heelkundige Mengelſtoffen*, Iſte Deel, bl. 241 enz., bij de mededeeling van eene door mij afgezette borst, beneffens een gedeelte der okſelklier, met voordeelige gevolgen, ter duurzame genezing, zoo wel als naderhand, in dergelijke gevallen beproefd en werkzaam gehouden had.

Ik heb het genoegen, aan het einde dezer *Waarneming* en *voorloopig Berigt* aan mijne geachte Kunstvrienden, ter algemeene bekendwording, wegens de beſtendigheid der gezondheid mijner Lijderesſe, verdwijning der opgezette okſelklier, wel voltrokkene en gladde, zoo wel als zuivere huidkleurige lidteekenvorming, ook andere Kunstgenooten te kunnen verzekeren; zoo als reeds aan mijne genees- en heelkundige Vrienden, de Heeren O. DE RUUK, BEVERLY HEREFORT, BOELHOUWER, OTTEN, BRINKMAN en BRESEMAN, op den 28ſten en 29ſten Aug. ll. gebleken is; terwijl ik dit *voorloopig Berigt* en *Waarneming* beſluite met den welmeenenden en hartelijken wensch, dat voortaan alle ondernemingen van Kankergenezing, in navolging van mijne mededeeling, even zoodanige gevolgen hebben zullen, en ik nog lange het genoegen hebben zal, mij te mogen rekenen onder die genen uwer Vrienden, welke door eenſtemmige zucht tot welzijn der lijdende Maatſchappije ijverig pogen mede te werken, en te blijven,

Hooggeachte Vrienden!

Ulieder hoogwaarderende en dienſtvaardige Vriend,

Arnhem, 31 Augustus 1808.

G. J. VAN WIJ.

BIJZONDERHEDEN WEGENS DEN THANS REGEREN-DEN KONING VAN PERZIE. Door den Heer LANGLÈS.

„De betrekkingen, in welke de Keizer der *Franschen* onlangs met *Perzie* is getreden, voegen een nieuw gewigt bij alles, hetgene dat Land betreft, alsmede den Monarch, die over hetzelve het gebied voert. Dit bewoog ons, hier een kort verslag te doen van het berigt, onlangs door den geleerden Oosterling, den Heer LANGLÈS, den Koning van *Perzie* betreffende, in een Nommer van het *Athenæum*, in het licht gegeven."

FATAHH-ALY-CHAH is om en bij de acht-en-dertig jaren oud; hij is een *Turkoman* uit den kleinen stam der *Qadjers* of *Qatchars*. Deze herderslieden houden hun verblijf in de ommelanden van *Tehran*; hun ging de naam na van groote krijgsdapperheid, reeds voordat MOHHAMMED KHAN den *Perzischen* troon beklom. De gunstbewijzen, welke zijn opvolger, die daarenboven zijn neef is, aan allen, die tot dezen stam behooren, betoont, heeft hen nog in aanzien doen klimmen. Tegenwoordig bekleeden zij alle de aanzienlijke posten in het rijksbestuur.

Met zeer beschaafde zeden vereenigt deze Vorst een minzaam, innemend voorkomen, en alle de uitwendige hoedanigheden van eenen *Perziaan*. Ten aanzien van zijn ligchaamsgestel heeft hij weinigen hem gelijk onder zijne onderdanen; en de verbazende lengte van zijnen zwarten baard, een onwaardeerbaar voorregt in de oogen des volks, is het bestendig voorwerp hunner bewonderinge en gesprekken. Naardien hij tot heden toe geenen krijgstogt heeft ondernomen, heeft hij geene gelegenheid gehad, op eene treffende wijze blijk te vertoonen, dat hij in der daad eene hoedanigheid, bij de *Perzianen* zoo hoog geschat, de krijgsdapperheid, bezit. Want het is een onder hen algemeen aangenomen stokregel, dat hij alleen de kroon waardig is, die de scherpte van het zwaard heeft ondervonden, althans zich daaraan blootgesteld. Intusschen is het ons niet onbewust, dat hij, sints eenige jaren, naar den kant van *Khoracan* is opgetrokken, om deze provincie te onder te bren-

brengen, die zijn gezag weigerde te erkennen. Naar het mij voorkomt had hij hiasgelijks ten oogmerke, zijne troepen aan de vermoeijenissen van den krijg te gewennen.

Het is bekend, dat FATAHH-ALY-CHAH zijn vast verblijf te *Tehran* heeft gevestigd, eene stad in *Mazanderan*, tien mijlen ten Zuiden van de *Caspische Zee*. Wanneer hij iemand openbaar gehoor verleent, scharen zich zijne kinderen op éene rij, beginnende van den troon. In den jare 1804 had hij er reeds vijftig, vele van welken op den zelfden dag zijn geboren. Zijne Staatsdienaars en Grooten staan achter hem: rondom zijn meer dan tweeduizend *gholdmy chdhy* of *gholdm chdh* (Koninklijke dienaars) verspreid. Zij zijn eene soort van paadjen, welke de Vorst reeds in derzelver vroege jeugd in zijnen dienst neemt, en rijkelijk onderhoudt, met oogmerk om hen op eene bijzondere wijze aan zich te verbinden. Met veel welvoegelijkheids en statelijkheids wordt de Vreemdeling door den Ceremoniemeester voorgesteld. Geene anderen ontvangen van den Koning verlof om in zijne tegenwoordigheid te zitten, dan de gezanten en afgevaardigden van buitenlandsche Mogendheden, en de *Cheykh el eslâm* (Deken) in zijne hoedanigheid van hoofd van den Godsdienst. Bij wijlen bekleedt hij zich met alle zijne Koninklijke sieraden; en indien hij aan de zonnestralen is blootgesteld, is het onmogelijk, de oogen op hem gevestigd te houden. Men verzekert, dat hij van alle de Mogendheden van het ganssche heelal de schoonste diamanten bezit. Ongeloofelijk noch gewaagd zal deze stelling iemand voorkomen, die weet, dat alle de kostbare diamanten, in de geheele uitgestrektheid zijner staten aanwezig, zich thans in zijne koffers bevinden, en dat een groot gedeelte dier diamanten uit de schatkamer van *Dehly* herkomstig is. Onder deze steenen zijn twee diamanten, merkwaardig om hare ongemeene grootte, en die zich ligtelijk laten onderkennen op de kostbare plaat, die den voorarm des *Perzischen* Monarchs bedekt. De eene heet *nouri douny*, licht der wereld, en *koubi nour*, berg des lichts, omdat het eene *roos* is; de andere *dèryâi nour*, oceaan des lichts.

Met allen ijver legt zich FATAHH-ALY-CHAH op alle de middelen toe, om zijn Volk bij deszelfs oorspronkelijk karakter te herstellen, hetwelk de gedachtste

staatsomwentelingen nooit geheel hebben kunnen doen verbasteren. Hij begunstigt de schilderkunst, ondanks de godsdienstige vooroordeelen van zijn Volk, en beoefent zelve de dichtkunde met een gelukkigen uitslag: want nevens eene uitgebreide *Perzische* geleerdheid bezit hij veel dichterlijk vuur; zelfs schromen wij niet te verzekeren, dat zijne verzen er zeer wel uitzien. Wij kunnen ons niet bedwingen, om er eenigen van aan te halen, niet om den lof te verdedigen, welken wij dezen doorluchtigen dichter hebben toegezwaaid: want het is bekend, hoe zeer de vertalers, ondanks alle hunne pogingen, alle de dichterlijke opstellen, aan welke zij hunne moeite besteden, verzwakken, en zelfs verbasteren; maar om de nieuwsgierigheid onzer lezeren te voldoen.

Zie hier de vertaling der *Perzische* dichtregelen.

„ Indien gij uwe bekoorlijkheden vertoonde aan Vameq,
„ ô mijne Vriendin!
„ Hij zoude het leven van Ozra (*) opofferen, om uwe
„ schoonheid te genieten.
„ En indien Jozef (†) op uwe bevallige gestalte zijn
„ oog vestigde, zoude hij niet meer verlangen om
„ Zuléikha te zien.
„ Kom in mijn gezelschap; voldoe van heden af aan
„ mijn verlangen, doe mij geene beloften meer, en
„ stel mij niet meer uit tot den volgenden dag.
„ Wanneer de beminde van den grooten Khan hem na-
„ dert, hem met liefkozingen overladende, is eene ee-
„ nige genoeg om hem buiten zichzelven te vervoeren."

De voornaamste verdienste dezer dichtregelen bestaat in zinspelingen, die voor ons uitlegging noodig hebben, in welluidende uitdrukkingen en woordspelingen, die in onze taal niet kunnen overgebragt worden. Ook moet deze overzetting niet zoo zeer beschouwd worden als een staal van de *Perzische* dichtkunde, dan wel als een on-

(*) De minnarijen van *Onameq* of *Vameq* en *Ozra* (*de Minnaar en de Maagd*) zijn het onderwerp en de titel van verscheiden Oosterssche Romans.

(†) Onder de Oosterlingen vermaard, om zijne onvergelijkelijke schoonheid, en om zijne minnarijen met ZULEIKA, het onderwerp van zeer vele dichterlijke Romans in het *Arabisch* en *Perzisch*.

onbetwistbaar bewijs van den ſmaak van FATAHH-ALY-CHAH voor de letterkunde, en van den ijver, met welken hij dezelve beoefent. Laten wij er tot zijnen lof nevens voegen, dat hij, verre van er jaloers op te zijn, zijne mededingers in dit vak in zijne bijzondere beſcherming neemt. De Gouverneur van de ſtad *Kachan* verwierf alleen dien belangrijken post, als het loon van zijne uitſtekende bekwaamheid in de dichtkunde. In plaats van het gewone geldgeſchenk zond hij, bij zijne inhuldiging, aan het hof een zeer fraai gedicht in de *Perziſche* taal. Oneindig meer vermaak gaven deze verzen aan den Souverein, dan eene aanzienlijke ſomme gelds, welke ten zelfden tijde door een anderen Gouverneur werd aangeboden.

Er is alle reden om te gelooven, dat, onder de regering van dezen verlichten Vorst, de *Perzianen*, met verſtand beſtuurd, en met voorzigtigheid en kloekmoedigheid in bedwang gehouden wordende, de rampen der omwentelingen, die eene eeuw geduurd hebben, zullen herſtellen en vergeten, en hunne aloude zachtaardigheid, hunne beſchaafdheid en ſmaak voor de letterkunde terug bekomen; hoedanigheden, welke hun door eenige reizigers den naam van *Aziatiſche Franſchen* hadden doen geven.

IETS WEGENS DE HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVERZEKERINGEN.

Het is algemeen bekend, dat de Hollandſche Natie zich door eene uitnemende nijverheid boven vele andere Volken ten allen tijde heeft doen kennen, niet om het gewenschte loon daarvan door weelde en overdaad te verkwisten, maar bijzonder om door ſpaarzaamheid, na eenig tijdverloop, een zoodanig vermogen te verkrijgen, dat de ſlagen der fortuin, waarvoor ieder bloot ſtaat, niet de rampzaligſte gevolgen, zoo voor zichzelven, als voor zijn Huisgezin, konden achterlaten; en eindelijk om in ſtaat te zijn, nuttige en weldadige inrigtingen te helpen ſchragen en bevorderen. — Van daar ook, dat zoo vele achtenswaardige Huisvaders onderling met elkander verbindtenisſen aangingen, om jaarlijks eene geringe ſom van hunne verdienſten af te zonderen, ten

einde gezamenlijk een fonds te verkrijgen, om, na hun overlijden, hunne Weduwen uitkeeringen te doen genieten. Deze Fondsen, bekend onder den naam van Weduwenfondsen, zijn ongetwijfeld met het heilzaamste doel daargesteld. Elk Lid van zoodanige Asfociatie, die door een' vroegen dood aan zijn Huisgezin werd ontrukt, meende op zijn sterfbed voor zich in de zekere overtuiging te zijn, dat zijne familie (ten minste zoo lang zijne Weduwe mogt blijven leven) in het voortdurend genot van een onbekrompen bestaan zoude kunnen blijven: en hij, die langer leefde, en dus te vergeefs gezorgd had, vond zich daarvoor ten volle beloond door de gedachte, dat ook hij iets had toegebragt tot instandhouding eener nuttige inrigting, die, bij eenen anderen loop van gebeurtenissen, het lot van de zijnen ook had kunnen verbeteren, even als de treurige omstandigheden van het Huisgezin zijns overledenen Vriends werden verzacht. Doch de meesten dier inrigtingen hebben, en door vroegere sterfte als waarop te voren gerekend was, en door ongelukken in de belegging der gelden, en door andere onheilen meer, het gewenschte doel niet bereikt, zoo dat zelfs velen dier Fondsen, bijna zonder nut van sommige Deelgenooten, tot algemeene schade hebben gestrekt. Maar, welken uitslag deze inrigtingen ook mogen gehad hebben, en hoe onvolkomen dezelven ook mogen geweest zijn, zoo leeren zij ons echter, dat men reeds in vroegere tijden begrepen heeft, dat elk individu hoogstoffelijk deed, om de welvaart van zijn Huisgezin niet eenigljk van eene, schoon allezins prijzenswaardige, besparing van een gedeelte zijner inkomsten te laten afhangen, daar toch, ingevalle van vroegtijdig afsterven, die afgezonderde som niet geklommen konde zijn tot die hoogte, dat daaruit eene vereischte ruimte van middelen gevonden wierd, om de nablijvenden eenigzins onbekrompen te verzorgen. Ook is het buiten tegenspraak zeker, dat geringe afzonderingen, door de volstrekte onmogelijkheid om daarvan Intrest op Intrest te maken, nimmer tot die hoogte van kapitaal kunnen klimmen, waarvoor dezelven, bijeengebragt, en dus over eene grootere schaal, vatbaar zijn; terwijl het bovendien als geen gering voordeel te achten is, dat, door de menigvuldige combinatiën van vele, op zich zelfs geringe kapitalen, de verliezen, door vermindering van waarde van sommige Effecten, nimmer door de

de individu's kunnen gevoeld worden, daar de grootere omvang van Geldbeleggingen zeer natuurlijk ten gevolge moet hebben, dat die verliezen weder door andere buitengewone voordeelen worden hersteld.

Bij verscheidene andere Natiën hebben deze bedenkingen te wege gebragt, dat men, ten einde aan de Leden der Maatschappij zekere waarborgen te geven, om onmisbaar deze heilzame oogmerken te bereiken, Societeiten heeft opgerigt, waarbij ieder zich zoodanige uitzigten kan koopen, welke hem meest geschikt voorkomen tot bevordering van eigen heil, of tot verzekering van het lot van zijn Huisgezin, na zijn afsterven. De uitkomsten dezer instellingen hebben niet alleen getoond, dit weldadig doel zeer bevorderlijk te wezen, maar tevens hebben zij overvloedig bewezen, dat de te zamengebragte afgezonderde sommen, aan de Deelhebbers of Actiehouders van dezelve Societeiten, aanzienlijke voordeelen kunnen opleveren.

Het nuttige en heilzame aan het voordeelige te verbinden, is voorzeker een der loffelijkste en meest geoorloofde oogmerken: beiden heeft de Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen, te *Amsterdam* opgerigt in den jare 1807, onder Directie van de Heeren CORNELIS HARTSEN, JACOB FOCK, ABRAHAM JOHANNES SEVERIJN, en WILHEM WILLINK *Junior*, als Commissarissen, en ANTONI HARTSEN *Corn. Zn.* als Directeur, zich voorgesteld: en aangezien den korten tijd van haar bestaan, heeft zij het genoegen, hare werkzaamheden gedurig aanmerkelijk te zien toenemen. Doch, hoezeer men in het Berigt, door de Societeit uitgegeven en ten haren Kantore nog te bekomen, gepoogd heeft de meeste duidelijkheid te betrachten, schijnt het echter, dat velen de voorstellingen niet juist toepassen; en van daar dat men geoordeeld heeft, het Publiek geenen ondienst te doen, met het doel en de werkzaamheden van dit nuttig Etablissement eenigzins omstandiger te doen kennen.

Op den 1 October 1807 maakte deze Societeit eenen aanvang met hare werkzaamheden; hebbende, volgens gemaakt Plan, een Fonds, groot de kapitale som van een Millioen Guldens. — Dit aanzienlijk Fonds stelt haar niet alleen in staat, om haren werkkring uit te breiden over alles, wat tot de kansen van leven, sterven, of overleven, eenige betrekking heeft, voor Echtgenooten, Ouders, of Verzorgers; maar bovendien ook om met allen, wier huishoudelijk of commerciëel belang zulks me-

medebrengt, zoodanige contracten te sluiten, als tot de Levenskansen betrekkelijk zijn, en met hun bijzonder gerief het meest overeenkomt.

De eigenlijke Levensverzekeringen, waarvan de Societeit haren naam heeft ontleend, en waarvan de benaming in den eersten opslag sommigen vreemd voorkomt, zijn zeer eenvoudige Contracten, die voorlang hier te lande bekend zijn geweest: het deelnemen in een Weduwenfonds, 't geen door onze Landgenooten zoo dikwerf plag te geschieden, is niet anders dan eene Levensverzekering. In de Weduwenfondsen bragt men jaarlijks eene bepaalde toelage, waarvoor, bij vooroverlijden van den Man, een jaarlijksch inkomen aan zijne Weduwe werd toegezegd. Bij deze Societeit geschiedt zulks op dezelfde wijze: men kan jaarlijks eene som gelds naar verkiezing betalen, waarvoor aan zijne Echtgenoote of Kinderen, na zijnen dood, een jaarlijksch Inkomen, of een Kapitaal, naar dat men zulks vooraf bepaald heeft, uitgekeerd wordt. — Maar buitendien hebben de Levensverzekeringen nog iets eigenaardigs, waardoor zij zich van de Weduwenfondsen voordeelig onderscheiden. Niet alleen dat men aan zijne Vrouw of Kinderen een Kapitaal, of een Inkomen, kan doen verzekeren; maar elk mensch, dat men bevoordeelen wil, kan men op deze wijze begunstigen. Men kan ook zoodanige overeenkomst met de Societeit aangaan, dat, wanneer men zijne Vrouw of Kinderen, waarvoor men het Contract gesloten heeft, overleeft, dan zelfs de verzekering van waarde blijft, en het Kapitaal echter door de Societeit, bij het afsterven van den verzekerden, wordt uitbetaald aan de Erfgenamen, zoo dat, wanneer men niet verkiest langer de premie te blijven betalen, men het Contract, of aan de Societeit, of aan anderen, kan verkoopen, zoo dat hetgene men jaarlijks heeft betaald nooit geheel verloren is.

Van hier, dat allen, die van een Beroep, Ambt of Bediening bestaan, door eenige jaarlijksche afzondering, zich in staat bevinden, om voor het voortdurend bestaan hunner Huisgezinnen, na hunnen dood, te kunnen zorgen. Van hier, dat hij, die eene schuld heeft in te vorderen van personen, die, zonder vermogen, eene bepaalde kostwinning bezitten, waaruit hij jaarlijks iets ter afdoening ontvangt, door eene Levensverzekering zich dekken kan voor de schade, die hij bij vroegtijdi-

gen

gen dood van zijnen Debiteur zoude lijden. Van hier, dat Lijfrenteniers, door eene verzekering op het lijf of de lijven, in wier leven zij belang hebben, hunne Lijfrenten op eene voordeelige wijze in Losrenten kunnen doen veranderen; of dat Compagnons in een Huis van Negotie, door eene wederkeerige verzekering, hun beider aangebragt Kapitaal, bij den dood van een' hunner, in de affaire voor den langstlevenden kunnen behouden; of ook dat Echtgenooten, het zij aan den langstlevenden van hun beiden, het zij aan hunne Kinderen na hun beider dood, een bepaald Kapitaal, of Inkomen, door eene Levensverzekering kunnen nalaten, enz.

Buiten deze voordeelen, hebben de Levensverzekeringen nog, in ſommige omſtandigheden, een bijzonder nut. Perſonen, die in een Ambt of Kostwinning treden, waartoe een dadelijk uitſchot van Geld, om zoodanig bedrijf uit te oefenen, vereischt wordt, en zelven die ſom niet bezitten, trachten doorgaans dit Kapitaal van meervermogenden ter leen te bekomen. Doch de teruggave van dit geld is altoos bezwarend, als men van zijn inkomen leven moet; en wanneer de Geldgevers van de teruggave hunner uitgeleende penningen niet zeker zijn, is de uitleening op losſen grond moeijelijk bij hen te bekomen, daar de Debiteur kan komen te ſterven, voor dat hij uit zijne jaarlijkſche verdienſten zijne ſchuld heeft afgedaan. Maar door eene verzekering op het Leven van den Debiteur wordt deze zwarigheid volkomen uit den weg geruimd: de Geldgever is volmaakt zeker, dat hij, bij den dood van den Schuldenaar, zijn gedaan voorſchot van de Societeit terug zal ontvangen: — de Debiteur behoeft ook alleen te zorgen voor de jaarlijkſche betaling der Premie of toelage: is hij buitendien in ſtaat de aflosſing te doen, wordt de Police zijn eigendom, hij kan dezelve alsdan verkoopen aan de Societeit of aan anderen, of, zoo hij verkiest jaarlijks de premie te blijven betalen, de verzekerde ſom aan zijn Huisgezin boven zijne andere bezittingen nalaten.

Die zich bij deze Societeit wil laten verzekeren, is gehouden voldoende bewijzen in te leveren van den ouderdom, de gezondheid en de omſtandigheden van den perſoon, op wiens Leven de Aſſurantie gedaan wordt. Deze geſchiedt gewoonlijk voor één Jaar, en indien men verkiest, na dien tijd, de verzekering te laten voortloopen, is men verpligt, nieuwe bewijzen van gezondheid

heid over te leggen. — Om alle onaangenaamheden, hieruit ontstaande, te voorkomen, kan men zich voor een bepaald getal jaren doen verzekeren, en vooraf de premie betalen, of voor eene vaste jaarlijksche premie gedurende die jaren accordeeren; men behoeft dan maar eens, bij den aanvang der verzekering, bewijs van gezondheid te geven. — De Asfurantiën kunnen ook voor het geheele Leven, tegen betaling eener vaste jaarlijksche Premie, gesloten worden; en in dit geval wordt het gezondheidsbewijs maar eens, bij den aanvang der verzekering, gevorderd, en de Societeit is mitsdien gehouden, de rifico altoos tegen de jaarlijksche betaling der eens vastgestelde Premie te blijven loopen, hoedanig de gezondheid van den verzekerden ook in 't vervolg zijn moge.

Tot hiertoe heeft men slechts van de eigenlijk gezegde Levensverzekeringen gesproken; doch dit is niet het eenige vak, waarin de Contracten, die men met de Societeit kan aangaan, algemeen nuttig kunnen wezen. Bij het aangaan van Huwelijken, vooral onder dezulken, die weinig vermogen bezitten, komt de gedachte aan de opvoeding van Kinderen, die uit zoodanige Huwelijken mogen voortspruiten, dikwijls in bedenking. Vooral is het denkbeeld van 't verlies van een Man of Vader, die eene Weduwe en Kinderen kan nalaten, hoogstbezwarende. Zich met weinig te moeten behelpen, is beklagelijk; maar van anderen te moeten afhangen, valt dubbeld zwaar; en als men, bij het aangaan van een Huwelijk, zoodanigen ongelukkigen staat van Vrouw of Kinderen kan voorkomen, is het van het grootste belang, die gelegenheid waar te nemen. — Men kan te dien einde, bij het aangaan van een Huwelijk, tegen betaling eener geringe contributie, bij deze Societeit de zekerheid verkrijgen, dat, indien men bij afsterven Kinderen mogt nalaten, elk van die kinderen, tot op een' bepaalden ouderdom, een jaarlijksch Inkomen zal genieten, waarvoor het eene goede opvoeding zal kunnen ontvangen, en tot een nuttig lid der Maatschappij gevormd worden. — Insgelijks kan men bij de Societeit, tegen betaling eener toelage, de zekerheid koopen van een bepaald Kapitaal, door het aan alle kinderen, die men in huwelijk verwekken mogt, uit te keeren op zoodanigen leeftijd, als men vooraf bepaald zal hebben, ten einde aan die kinderen, op

eene

eene onkostbare wijze, een Huwelijksgoed, of een kapitaal tot onderneming van een Beroep of Kostwinning, te schenken.

Eindelijk neemt ook de Societeit Gelden op Lijfrenten, en zulks op zeer verschillende wijzen, naar mate dat het belang van die genen, welke verkiezen mogten hunne fondsen bij haar te plaatsen, zulks medebrengt. Deze manier van Geldbelegging, welke genoeg hier te lande bekend is, is in 't bijzonder aan te prijzen voor hun, die een Kapitaal buiten bereik van alle nadeelige omstandigheden plaatsen, en daarvan, gedurende hun leven, eene behoorlijke Intreest willen trekken. — Buitendien kan het aankoopen van Lijfrenten bij deze Societeit ook in vele gevallen nuttig zijn. Erfgenamen van Boedels, met jaarlijksche Legaten en Uitkeeringen bezwaard, kunnen, wanneer zij die jaarlijksche giften bij de Societeit voor eene in eens te betalene som afkoopen, spoediger komen tot eene afrekening van zaken, waarvan men de vereffening, buiten zoodanige voorziening, nog vele jaren had moeten uitstellen. Wanneer men aan anderen eenige Giften, of een jaarlijksch Inkomen, wil toeleggen, geschiedt zulks gemakkelijk, door, voor de zoodanigen, bij deze Societeit eene Lijfrente aan te koopen; en zij, die, na hunnen dood, aan een of meerder personen een Pensioen of jaarlijksche Gift willen nalaten, kunnen, door bij deze Societeit dit Inkomen aan die begunstigden te laten verzekeren, hun oogmerk bereiken, zonder de afrekening hunner nalatenschap moeijelijk te maken, of hunne Erfgenamen of Kinderen met die uitkeeringen te bezwaren.

De Lijfrenten behoeven niet terstond in te gaan en jaarlijks betaald te worden, gelijk gewoonlijk geschiedt; men kan dezelven ook doen uitstellen zoo lang als men verkiest, en zij, wien het convenieert eenige jaren met de ontvangst hunner Renten te wachten, genieten daarna zoo veel te aanzienlijker uitkeeringen van de Societeit. Op deze wijze kan men voor een behoorlijk en onbezorgd bestaan in zijnen ouderdom zorgen, indien men van zijne jaarlijksche winsten een gedeelte afzondert, en hetzelve bij de Societeit belegt, om daarvan een jaarlijksch inkomen te trekken, wanneer men, door ouderdom of ongelukken, onderstand mogt noodig hebben. Om zoodanige oogmerken zoo veel mogelijk te ge-

gemoet te komen, verbindt zich de Societeit, om, tegen eene geringe jaarlijksche toelage, aanzienlijke Inkomsten te verschaffen aan de zoodanigen, die, gedurende hunnen ouderdom, een gerust en onbezorgd leven willen leiden. Natuurlijk zijn deze inkomsten aanzienlijker, naar mate dat men jaarlijks meer van zijne verdiensten kan afzonderen, en op een' meer gevorderden leeftijd de vruchten zijner spaarzaamheid begint te plukken. Zoo kan een mensch van 20 jaren, die uit zijne verdiensten slechts dagelijks *één stuiver* bespaart, van zijn 55ste jaar af, een jaarlijksch Inkomen van 100 Gulden van deze Societeit trekken. Een mensch van 30 jaren geniet, door dezelfde oplage van *één stuiver* daags, een Inkomen van 100 Gulden, op zijn 60ste jaar te beginnen. Wil men nog 5 jaren later, *of op zijn* 65ste jaar, eerst beginnen te trekken, kan men jaarlijks eens zoo veel, of 200 Gulden, ontvangen.

Hiermede vermeent men, verschillende wijzigingen der werkzaamheden en nuttige uitvloeisels van de instelling der Hollandsche Societeit van Levensverzekeringen nader aan het Publiek aangeboden te hebben; terwijl het al te uitgebreid zijn zoude, alle derzelver strekkingen aan te toonen; ja zelfs wordt dit als onmogelijk beschouwd, daar de verschillende *standen, waarin zich de Leden* der Maatschappij bevinden, ook te veel verschillende wijzigingen vorderen, om alles te kunnen voordragen: genoeg, dat de Societeit zich altoos naar elks omstandigheden, zoo veel mogelijk, tracht te schikken. Indien de weldenkenden meer en meer worden aangemoedigd, zich de inrigting der Societeit naar hunne bijzondere belangen ten nutte te maken, dan zullen ongetwijfeld de gevolgen wederkeerig voordeelig zijn, en het Bestuur zal deszelfs zorgen niet alleen beloond zien door den bloei en voorspoed van het Etablissement zelve, maar tevens door de bewustheid van deze hoogst nuttige Inrigting het eerst in dit Koningrijk te hebben daargesteld op eene wijze, die geschikt is om er de meeste voordeelen van te trekken, en die bij onze Landgenooten te voren geheel onbekend was.

AAN-

AANDOENLIJKE GESCHIEDENIS, DER JEUGD, EN IN HET BIJZONDER DER STUDEERENDE JEUGD, TER LEZING AANGEBODEN.

(Vervolg en slot van bl. 483.)

Niet voor mijzelven, maar voor anderen zet ik mij neder, en wil, zoo kort mogelijk, mijnen leeftijd doorloopen. Wanneer ik voor mijzelven zou schrijven, bespaarde ik mij zeker de moeite en het verdriet, dewijl mij deze bezigheid veel zal herinneren, dat mij schaamrood zal doen worden. Dat anderen een voorbeeld aan mij nemen, en, wanneer sommigen zich in gelijke gevallen met mij bevinden, dat zij zich dan trachten te redden! Welligt zal men mijne onderneming berispen, en zeggen, dat het woeste leven van een jong mensch te weten, eene zaak is van weinig belang. Het kan zijn, dat men waarheid spreke: ik denk er, echter, anders over. Naar mijn gering verstand oordeelende, geloof ik, dat met de waarheid overeenkomende verhalen van gepleegde misstappen, en der daaruit voortgevloeide rampvolle gevolgen, der jeugd tot leering kunnen strekken, en haar bij tijds doen zien, welk eene baan zij te bewandelen hebbe, om een poel van ongelukken te vermijden. Wanneer ik zoodanige verhalen vóór mijn Akademietijd had mogen lezen, ik ware voorzeker niet, die ik nu ben, maar waarschijnlijk die, welke ik wezen kon. — Misschien zegt men ook, dat het lezen van het woeste Studentenleven den een' of anderen jongen mensch kan bekoren. Maar zou dat waar kunnen zijn? Wanneer een jong mensch leest of hoort, dat iemand, door stelen rijk zijnde geworden, gevangen genomen en met den dood gestraft is, en zijne rijkdommen hem dus niets bateden; zou dat jonge mensch op die wijze zich willen verrijken? Als een jong mensch leest, dat ik eenige jaren op de Akademie den tijd met spelen, drinken, ligtmissen enz. heb doorgebragt; dat ik niets geleerd, mijn vermogen verteerd, mijne gezondheid gekrenkt, mij ellendig, hulpeloos gemaakt heb; zoude er dan wel iemand kunnen gevonden worden, wien de lust bekroop om mijn voorbeeld te volgen? Waarlijk, het zou een zonderling mensch zijn, die daartoe in staat ware!

Ik ben geboren te A. in het jaar .... Ik was de eerste vrucht van mijn ouders huwelijk, en werd dus weldra, bij het opgroeijen, door allen aangebeden. Waardoor weet ik niet, maar het is zeker dat ik de lieveling van mijne ouders was. Mijn vader was een voornaam koopman. Toen ik geboren werd, was hij vijftig jaren oud, en mijne moeder was

zijne tweede vrouw. Met zijne eerste had hij tien jaren geleefd, doch bij haar geene kinderen verwekt. Men kan dus nagaan, met welk eene onbeschrijflijke vreugde ik, bij mijne geboorte, aanschouwd werd. Het geheele huis, van den grootsten tot den kleinsten, van den eersten tot den laatsten, alles was verheugd. Binnen anderhalf jaar, na mijne geboorte, beviel mijne moeder ten tweeden male, en dat ook van een' zoon; terwijl zij, vier jaren na de geboorte van mijnen broeder, overleed. Mijn vader, diep bedroefd over het verlies van eene teeder liefhebbende en brave vrouw, vond alleen troost in het vooruitzigt, dat hij misschien, ofschoon niet jong meer zijnde, eenmaal het zaligst genoegen in zijne twee zonen zoude smaken. Wanneer hij mij op den schoot had, was de geheele wereld niets voor hem: zijn lieveling was hem alles. Mijn broeder was te stil, te afgetrokken, en daarom stelde hij alles aan mij in het werk, en bemoeide zich niet veel met hem. Mijn vader had, bij het vermeerderen mijner jaren, zeer groote gedachten van mij, ja meende zelfs, dat ik beroemd, en de geleerdste van mijnen tijd zoude worden, niettegenstaande ik op mijn achtste jaar naauwelijks spellen kon. Hij noemde mij den kleinen geleerden, en zei mij dagelijks: Jongen! gij zult meerder, grooter dan een koopman worden? Waarop hij nu deze voorzegging grondde, weet ik niet; doch dat dezelve valsch was, heeft mij de ondervinding, helaas! tot mijne schade en schande, geleerd. Ik had geen den minsten lust om iets te leeren, en niets was mij moeijelijker, dan het een of ander van buiten te leeren. Mijn grootste, mijn eenigste vermaak bestond in het spelen met de jongens op straat, en dezelven, als ik maar kon, braaf te kloppen, waartoe ik dikwerf gelegenheid zocht en vondt, en kwamen zij, of hunne ouders, daarover bij mijnen vader klagen, dan wist ik vader zoo zeer te liefkozen, dat die goede menschen ongelijk kregen, en met beschaamde kaken heen gingen.

Toen ik tien jaren oud was, gaf men mij een' Gouverneur. Met hem wilde mijn vader het werk mijner opvoedinge deelen, en onder hunne handen zoude ik tot geleerde opgeleid worden. Gedurende de eerste vier weken ging alles goed, maar weldra werd het mij te lastig, gestadig onder Gouverneurs handen te zijn. Hij was voor mij te streng, en gaf zich zoo veel moeite en zorg om mij het een en ander te doen begrijpen, dat ik op niets anders bedacht was, dan om een zoo ondragelijk juk van mijnen hals te schuiven. Het was mij in het geheel niet naar den zin, dat hij zoo zeer in achting bij mijn' vader was. Ik deed dus mijn best om hem in een' kwaden reuk te brengen; maar dat was te vergeefs. Daarna stelde ik alles in het werk om hem te plagen, en tegen mij in het harnas te jagen. Ik bedierf zijne kleederen, boeken, papieren, enz.; maar ook daarmede vorderde ik niets, vermits hij als

mogelijk geduld met mij oefende. Ik bragt het eindelijk zoo ver, dat hij niet langer zwijgen kon, en toen waren de poppen aan het dansen. Ik kreeg geducht slagen; dan dit deed mijne verbittering tegen hem vermeerderen. Mijn vader was toen voor eenige dagen uit de stad, en zou den volgenden dag terug komen. Ik liep het huis uit, en niemand was in staat mij weder huiswaarts te krijgen. Ik sliep dien nacht bij een mijner kennissen, en ging des anderen daags mijnen vader te gemoet, ten einde mijn' Gouverneur te voorkomen. Hoe schrikte mijn vader, toen hij mij meer dan twee uren van A. geheel alleen ontmoette! Ik stond stil, toen ik hem zag, en stortte een vloed van tranen. Naauwelijks was hij uit het rijtuig gestapt, of hij omhelsde mij teeder, en vroeg mij met eene bevende stem, hoe ik daar kwam? Hierop begon ik mijn verhaal, toonde hem de krabbels (die ik mij zelven gegeven had) en verzekerde mijn' vader, dat ik liever nimmermeer in huis wilde komen, dan onder de bevelen van dien beul staan; ik had reeds lang zoo veel van hem afgewacht en geduldig gedragen, doch nu begon het mij eindelijk te vervelen, enz. — Mijn vader was door dit verhaal zoo sterk getroffen, dat hij tranen stortte. Ik lachte heimelijk toen ik dat zag, en mijn vader, zeer te onvreden over de behandeling van den Heer R., mijn' Gouverneur, zei eindelijk: „ Ik wil hem niet meêr zien. Heden zelfs moet hij mijn huis verlaten. Gij zult een' anderen, een beteren Gouverneur krijgen."

Mijn vader liefkoosde mij op alle mogelijke wijze, en verwonderde zich buitengemeen over mijne standvastigheid, toen ik hem zeide, dat ik gedurende een langen tijd zoo streng behandeld was geworden. — Wij kwamen eindelijk thuis. De Heer R. kwam met een vertoornd gelaat tot mijnen vader, en was niet weinig verwonderd mij op het rijtuig te zien. „ Wij hebben niets meêr met elkander te maken," voerde mijn vader hem met eene donderende stem te gemoet. „ Ik heb u alleen te zeggen, dat gij nog heden mijn huis moet verlaten, en daarmede afgedaan." — De Heer R. stond als versteend. Daar ik den onverbiddelijken aard van mijnen vader kende, kon ik, zonder gevaar, een goed woord voor mijn' Gouverneur doen. Ik verzocht dus, dat hij, zoo niet tot overmorgen, ten minste tot morgen blijven mogt. „ Alles," zei mijn vader, „ wil ik voor u doen, maar dit kan ik niet toestaan. Ik zou met den moordenaar van mijn' zoon nog een dag onder een en hetzelfde dak wonen? Neen! geen uur langer! Hier is zijn geld; breng hem dat, en laat hij zorgen van dadelijk te vertrekken."

Ik ging dadelijk bij den Heer R. — „ Hier," zei ik, „ is uw geld, en mijn vader beveelt u, oogenblikkelijk zijn huis te verlaten. Ha! Ha! Ha! Dat is juist zoo als het behoort! Nu ondervindt gij de belooning voor uwe behandeling van eergis-

teren. Ziet gij wel, hoe onverſtandig gij deedt, met mij telkens een dommen jongen te noemen? Ik ben nu vrij knapper geweest dan gij." — De Heer R. zweeg, en vertrok weinige uren daarna.

Ik zou een geheel boekdeel kunnen ſchrijven, wanneer ik alles melden wilde, wat ik met mijne Gouverneurs aangevangen heb, als zij mij te lastig werden; dan ik reken dit overtollig. Het zij genoeg, als ik zeg, dat ik in de zeven jaren zes Gouverneurs gehad heb. De laatſte was een man naar mijn hart. Hij was, wat ik ook uitvoerde, over mij te vreden; wat ik voornam te doen, was wel: ik ging mijnen, en hij ging zijnen weg. Was ik ſoms niet opgeruimd, dan vertelde hij mij allerlei aardige grappen van zijn' ſtudententijd. Wij waren dag en nacht te zamen. Ik kon zonder hem, en hij zonder mij, zoo het ſcheen, niet leven; en mijn vader was daarmede zoo zeer in zijn ſchik, dat hij alles aanwendde om die goede overeenſtemming te bevorderen. *Hij was hartelijk verheugd*, eindelijk iemand gevonden te hebben, die zoo wél met zijnen lieveling wist om te gaan. Het is te verwonderen, dat ouders zoo blind kunnen zijn, uit liefde voor hunne kinderen. Allen, die met mijnen Gouverneur omgang hadden, kenden hem door en door, en mijn vader kende hem het minſte.

Op mijn zestiende jaar maakte mijn Gouverneur mij met de geheimen der liefde bekend. Reeds te voren gevoelde ik een onweêrſtaanbaren trek tot de ſchoone ſexe. *Niet gemakkelijk* kon ik een jong meisje, *dat er maar eenigzins wel uitzag*, ongemoeid laten voorbijgaan. De Heer H., mijn Gouverneur, maakte zijn hof bij een onzer buurmeisjes. Zoo dra hij merkte dat ik zulks wist, moest hij mij alles vertellen; en de verhalen van verſcheidene zijner liefdesgevallen braqten mijne verbeelding zoo geweldig aan het gisten, dat ik beſloot, bij de eerſte gelegenheid, een liefdehandel te beginnen. Eene onzer dienſtmaagden werd daartoe uitgekipt, en de Heer H. tot vertrouwde gemaakt. Het ging mij zoo wel af, dat ik, na verloop van drie dagen, niets meer van haar te vragen had, en zij mij ook niets meer weigeren kon. Dit behaagde mij zoo zeer, dat ik eerlang ook bij het buurmeisje, dat de geliefde van mijnen Gouverneur was, de voorkeur boven hem had.

Het werd tijd dat ik de Akademie zou bezoeken. Mijn vader overleide langen tijd, zoo met zichzelven als met mijn' Gouverneur en mij, op welke Akademie ik ſtuderen zou. Na veel overleg werd er bepaald, dat ik mij naar S*** zou begeven. Weldra was alles in gereedheid, en de dag der afreis vaſtgeſteld. Van dag tot dag werd mijn vader meer en meer bedroefd, en toen het uur van ſcheiden eindelijk daar was..... O! ik vergeet nooit het oogenblik, waarop mijn vader zich van mij losrukte.

Wij

Wij kwamen, mijn Gouverneur en ik, behouden te S**** aan. Door den Heer H. onderrigt zijnde, hoe mij in mijnen nieuwen ſtand te gedragen, ſmaakte ik vele duurgekochte genoegens; — trouwens ik moet bekennen dat ik een groot voorſtander was van zijne ſpreuk: *Ede, bibe, post mortem nulla voluptas!* dit was als in zijn mond beſtorven. Ik teekende op verſcheidene Collegiën in; dan, daar ik er zeer weinig begreep, nam ik voor, en volvoerde dat voornemen getrouwelijk, van er nimmermeer te komen. Mijn vader moest telkens geld overzenden, hetwelk altoos op de liederlijkſte wijze doorgebragt werd. Ik kreeg eindelijk lust tot ſpelen, en toen was het met de ſtudie geheel en al gedaan. Geen ſlecht gezelſchap, geen gevaarlijk en zedebedervend huis bleef door mij onbezocht. Ik leidde, in den uitgeſtrektſten zin des woords, het ſchandelijkſte leven. Mijn grootſte vermaak beſtond in mij den grootſten ligtmis te hooren noemen. O! hoe diep vernederde ik mijzelven door mijne verachtelijke driften. Geen acht dagen lang bleef ik in een huis. Was er eene bevallige vrouw, dochter of dienstmaagd, dan trachtte ik over dezelven te zegepralen, en was dit mijn doel bereikt, dan verliet ik haar, en huurde elders kamers; en hierin werd ik door het ſpel begunſtigd, want ik won veel geld.

Een geheel half jaar — ieder zal mij vervloeken, die dit leest! — Een geheel half jaar leefde ik met eene moeder en twee dochters, zonder dat zij zulks van elkander gewaar werden, in den gemeenzaamſten omgang. Het is wonder dat Gods wrake mij toen niet verpletterde! — Jong mensch! Gij die dit leest, zijt ſterk! Leer ſtandvastig en godvruchtig te zijn! ô Kondet gij mijnen tegenwoordigen toeſtand zien! Konde ik mijne wroegingen, die bij het ter neêrzetten van mijne misdaden mijn hart beſtormen, doen gevoelen, ſlechts voor een oogenblik.....!

Twee jaren had ik op de Akademie doorgebragt, toen mijn vader mij ſchreef, om de groote vacantie bij hem door te brengen, daar ik de vorige groote vacantie elders bij een' mijner vrienden had geſleten. Daar ik NB. in de Godgeleerdheid ſtudeerde, of liever mij als *S. S. Th. Stud.* had doen opteekenen, en mijn vader zeer groote verwachtingen van mij had, kondigde hij mij te gelijk aan, dat hij gaarne zou zien, dat ik mijne begaafdheden in de nabijheid van mijne geboorteſtad zou aan den dag leggen, in één woord dat ik zou preeken. — Nu was goede raad duur. Onder alle mijne kennisſen was er geen een Godgeleerde, die zoo veel kunde bezat om eene leerrede voor mij te maken, en mijn Gouverneur, die ja Latijn maar ook niets meêr kende, kon mij niet helpen. Ik nam eindelijk zekeren G., die Jurist was, te hulp, en ſtelde toen met hem iets op, dat zeer onverſtandig en verward was, maar mij zeer geleerd toeſcheen. Het was een voorſtel

over Gods groote liefde tot den mensch. Ik besteedde een geruimen tijd om dat stuk in mijn geheugen te prenten, en vervloekte menigmaal mijn' vader, wegens zijn onaangenaam verlangen. Om eenig denkbeeld van dat voorstel te geven, zal ik er het navolgende, dat mij nog in de gedachten is, van mededeelen:

„ De aarde is rond. De Egyptenaren maalden de eeuwigheid af door eene slange, die den staart in den mond had, welk afbeeldsel dus de gedaante van een cirkel had, en alzoo, geachte Toehoorders! is de wereld van eeuwigheid af geschapen. Een cirkel heeft begin noch einde; men zoeke hoe men wil, nimmer zal men dat vinden, en alzoo heeft de wereld geen begin. Waar kan men dus het begin of het einde van Gods liefde vinden? Waar gij gaat, waar gij staat, waar gij zijt, waar gij ligt, wat gij eet, wat gij drinkt, wat gij ook doet, overal, overal ziet gij *Gods liefde*. Daar de wereld geen einde of begin heeft, *is ook Gods* liefde zonder einde of begin. Wanneer de wereld een ligchaam ware, zou dezelve kunnen gemeten worden; maar dewijl Gods liefde, even als de wereld, geen ligchaam is, zoo volgt daaruit, dat ook Gods liefde onmetelijk is. Zulks is ook daaruit te bewijzen, dat, gelijk de aarde niet kan gemeten worden, en echter een ligchaam is, dezelve toch meetbaar is, want zij heeft de rondte van een cirkel, en dus moet Gods liefde nog onmetelijker zijn, daar die onligchamelijk is, en *zoo bezwaarlijk kan gemeten worden.* Bijaldien nu Gods *liefde niet onmetelijk ware, hoe zou* het dan mogelijk kunnen zijn, dat God eene onmetelijke aarde had kunnen scheppen? Wat anders dan Gods liefde kan alles doen leven en zweven, zitten en liggen, gaan en staan? Verheugt u dus, mijne Geliefden! zingt en danst, en zijt van den morgen tot den avond, en van den avond tot den morgen vrolijk; want Gods liefde is onmetelijk!"

Ik kwam bij mijn' vader. Hij ontving mij met die liefde en zorg, welke hij mij voorheen betoond had, en verhaalde mij de reden, waarom hij mij zoo ernstig geschreven had van thuis te komen. Een Predikant namelijk in de nabuurschap was zeer ziek, en zou denkelijk binnen kort sterven, en diens plaats kwam mijn vader zeer geschikt voor, om aldaar het eerste predikwerk te beginnen. Ik had bij mijnen Gouverneur, den Heer H. (die even te voren mij verlaten had, en naar zijn geboorteland terug gereisd was) alle de voorbereidende wetenschappen geleerd, en moest dus in de twee jaren, die ik te S*** had doorgebragt, en, volgens mijn herhaald schrijven, niet anders dan den geheelen tijd gesudeerd had, de noodige bekwaamheden hebben opgedaan, om het beroep, waartoe ik bestemd was, te kunnen aanvaarden.

Hoe

— Hoe was ik te moede? Ik zag geene mogelijkheid om een examen af te leggen; want in de twee jaren, die ik aan de Akademie had doorgebragt, was ik geen tienmalen op de Collegiën geweest, en van mijnen Gouverneur had ik niets goeds geleerd.

Toen ik mij een weinig hersteld had, stelde ik mijnen vader voor oogen, dat ik nog niet veel jaren bereikt had, en het mij dus nog veel te vroeg toescheen om zoo een gewigtig ambt te aanvaarden; ook had ik nog niet alles geleerd, wat daartoe noodig was, enz. Mijn vader verzekerde mij, dat alles wel schikken zou; ik moest maar goeden moed houden, en hem voor het overige laten zorgen.

Eindelijk begon mijn vader van het preeken. Hij kuste mij, toen hij vernam dat ik daartoe alles in gereedheid gebragt had. O, wat was die goede man verheugd! „ God zij geloofd!" riep hij uit, „ ik geniet de zaligste genoegens, die een mensch op aarde smaken kan!" Hij sprak die woorden met zoo veel gevoel uit, dat ik een vloed van tranen stortte, en bijna radeloos was. — Des avonds na den eten verlangde mijn vader mijne preek te zien; bevend gaf ik hem die over, wendde vermoeidheid voor, en begaf mij te bed. Welk een' nacht ik doorbragt, laat zich niet beschrijven. Ik zocht den slaap, maar die was verre af. Alle mijne euveldaden kwamen mij voor den geest; ik gevoelde de knagingen van mijn geweten, en verwenschte het oogenblik mijner geboorte! Groote God! Den besten vader zoo te bedriegen! ... Ik bleef den geheelen nacht slapeloos liggen, stond zeer vroeg op, liep naar buiten, en dwaalde, als een krankzinnig mensch, nu hier dan daar. Ik nam eindelijk het besluit, van nu af aan alle vlijt aan te wenden, zwoer voor God mijn gedrag te zullen veranderen, viel op mijne kniën, en bad Hem om lust en kracht. — —

Toen ik thuis en aan het ontbijt kwam, ontving mijn vader mij met een treurigen grimlach. Mijn vader sprak niet, en ik zat als van den donder getroffen. In mijn' angst vroeg ik, of ik hem ook in het een of ander beleedigd had? Hij zag mij met tranen in de oogen aan, en wees op mijne preek, die voor hem lag. Ik wierp mij neder op mijne kniën, en riep bevend uit: „Beste vader! kunt gij mij vergeven? ik erken mijne misdaden! ik heb nog niets geleerd; ik ken niets, en heb den tijd op de liederlijkste wijze doorgebragt." — Oversteipt van schrik en droefheid, verliet mijn vader de kamer, en ik ging dadelijk het huis uit, huurde een rijtuig, en reisde daarmede naar S * * * Van daar schreef ik aan mijnen vader, en verzocht hem, op de aandoenlijkste wijze, om vergeving, terwijl ik hem alles openhartig meldde, en beterschap beloofde. Na verloop van eenigen tijd antwoordde hij mij, zoo als een bedrogen vader antwoorden kan, en meldde mij,

 dat

dat hij zich zeer ziek bevond. Het was mij nu ernst te studeren; ik begon met mij op de noodigste kundigheden van talen enz. toe te leggen, deed zulks met de grootste vlijt, en bezocht zeer zelden mijne vorige gezelschappen. Ik zag dat ik vorderingen maakte, schreef zulks aan mijn' vader; doch hij scheen weinig acht op dit berigt te geven. Ik werd daardoor echter niet afgeschrikt, maar zette mijne studiën des te ijveriger voort. In het midden van dat alles ontving ik de treurige tijding, dat mijn vader gevaarlijk ziek was, en verlangde mij te zien. Ik ijlde naar huis, maar mijn vader was niet meer! Wat dit sterfgeval op mij uitwerkte, kan ik niet melden. Ik was wanhopend, toen mijn broeder mij de oorzaak van zijnen dood noemde. Sedert mijn vertrek had mijn vader geen genoegelijk oogenblik meer beleefd, en deed bijna niets anders dan zuchten en weenen. Den dood van mijnen vader berokkend te hebben, was eene verscheurende gedachte. *Ik bleef* dus slechts weinige dagen te A., vertrok, zoo *dra mijne* zaken met mijne Voogden geregeld waren, weder naar S***, en trachtte dáár mijne treurigheid te verstrooijen; ik slaagde daarin, doch helaas! tot mijn bederf: ik geraakte, even als te voren, aan het schandelijkste leven. Niets was er dat ik onbeproefd liet, en was weêr de eerste in het plegen van onbetamelijkheden. Lezer! Jeugdig mensch! Hoed u in uwe jonge jaren, opdat het u in eenen meergevorderden leeftijd niet ga als mij, want ik draag, helaas! de smertelijkste *fokeringen* met mij om. Ik *wilde u alles mededeelen; dan ik* durf het niet wagen. *Eene onzigtbare hand houdt mij terug*, en belet mij den sluijer over gepleegde misdaden verder op te *ligten*. Arme vader! — ongelukkig jongeling, die, even als ik, het zedebedervend spoor bewandelt!!!

Binnen weinige jaren had ik mijn gansche vermogen verteerd. Mijn broeder was gestorven, en ook diens nalatenschap aan den wellust opgeöfferd. ———

Hier, mijn Vriend! eindigt het levensverhaal van een' mensch, die naauwelijks den ouderdom van acht-en-twintig jaren bereikte, en, door wroegingen vervolgd, een einde aan zijn leven maakte, door zich in zee te storten, bij gelegenheid zijner reize naar de Oost. Volgens zijn verzoek, moesten alle zijne papieren aan mij bezorgd worden. Ik heb gemeend u geen ondienst te zullen doen met u het een en ander te doen toekomen. Vaarwel!

H. D. L.

SPAN-

SPANDAW.

A man's true merit is not hard to find;
But each man's secret ſtandard in his mind.

POPE.

Hoe! SPANDAW, Gij, die de eer der Vrouwen
Zoo ſchoon en treffend hebt gemaald,
Wilt ons uw fikſche lier onthouên,
Wijl u dat gloeijend kunstvuur faalt,
Dat BILDERDIJK zoo grootsch doet prijken —
Dat alles voor zijn' gloed doet wijken?
Doch hef daarom geen' klaagzang aan,
En werp het ſpeeltuig niet aan ſtukken:
Wij zien den eik voor ſtormen bukken,
Waar 't nog der veldbloem mag gelukken,
Hoe teeder, overeind te ſtaan.

Ga voort! Met zoo veel roems begonnen,
Verlaat men dus het ſtrijdperk niet.
De lauwer blinkt — is half gewonnen,
Wen vlijt der poging bijſtand biedt.
Toen VONDELS vlugt had paal noch perken,
Klapte ook de *Geeſche* Zwaan haar vlerken,
Wier zangtoon nog weêrgalmt aan 't IJ;
Wier heerlijk lied, *Bellone aan banden*,
Bellone nog doet knarſetanden,
Nog echoot aan de verſte ſtranden;
Ja, de Echo zelv' is melodij!

Het licht der Maan moet zich verbergen,
Spant Phebus zijne roſſen aan;
Doch zonder de eer zijns ſtands te tergen,
Doet Phebus haar niet ondergaan.
Toen Marſyas zijn' trots moest boeten,
Heeft hij, gewoon in ſlijk te wroeten,
Te regt dit met zijn huid betaald.
Blijf, SPANDAW! in uw' loop volharden;
Wijk regts noch links van 't ſpoor der Barden,
En trap dan eerst uw lier tot ſtarden,
Als de echt Bataafſche toon U faalt.

Hij, die der Goden gunſten bedelt,
Om ambrozijn hun hulde doet,
Wordt, hoe door kunstroem ook veredeld,
Niet meer verwarmd door d'echten gloed.

Hier

~~Hier moeten eens 't bloed in de aadren zwellen;~~
Hier moeten wij naar 't ouder snellen,
Waarop nog 't offer heilig blaakt!
Ja, vrij door 't ruim te spelemeijen,
Niet laf in 't aangezigt te vleijen,
En waren roem van valschen scheijen —
Zie daar, 't geen Dichters edel maakt!

't Is waar, een krans van eerlaurieren,
Laurieren voor Apol vergaard,
Zou, SPANDAW! grootsch uw kruin verzieren,
Reeds in mijn oog een lauwer waard':
Dan, dikwerf, als de mindre Goden
Jupijn hun heilige offers boden,
Vond hij aan het gewijde een smet.
Grijp, SPANDAW! roer verrukt de snaren;
Laat BILDERDIJK uw oog ontvaren;
Naauw kan een FEITH hem evenaren,
En Gij, Gij volgt met reuzentred!

TREFFEND VOORBEELD VAN DE VERKNOCHTHEID DER BEWONEREN VAN DE SANDWICH-EILANDEN AAN HUN OPPERHOOFD.

(Ontleend uit J. TURNBULL's *Voyage.*)

Bekend is het, dat de Bewoners der *Zuidzee-Eilanden* elkander vaak beoorlogen. Op dit oorlogstooneel vertoonden zich, ten tijde van den Heer TURNBULL's verblijf, twee Opperhoofden der Wilden van een gansch tegenovergesteld gedrag en beiden zeer opmerkenswaardig. De een, TAMAHAMA, stoutmoedig, kundig en blakende van eerzucht, die door geweld bijkans alle de *Societeit-Eilanden* aan zich onderworpen had; de ander het Opperhoofd van *Attoway*, door zijnen gelukkigen mededinger onttroond, schoon zijn moed en goede hoedanigheden een min rampspoedig lot verdiend hadden.

De laatstgemelde had zich, met een groot gedeelte zijner Onderdanen, vervoegd naar een Eiland, 't geen hem nog toebehoorde, doch waar hij wachtte welhaast door zijnen vijand te zullen overvallen worden. Daar hij buiten staat was om aan de meerdere magt zijns vijands wederstand te bieden, had hij het besluit genomen, ook dat Eiland te verlaten. Reeds had hij, met behulp van eenige *Europesen*, een vaartuig gebouwd, op 't welk hij zich met zijn volk zou inschepen, om, op een' verren afstand, een Eiland

land te zoeken, op 't welk hij dacht voor de vervolgingen van TAMAHAMA beveiligd te zullen wezen. De geringe kunde, welke die ongelukkigen van de zeevaart hadden, kon hun geen gelukkigen uitslag van dit beſtaan beloven; maar de begeerte om eenen verdelgenden vijand te ontvlugten en zich niet te ſcheiden van een Opperhoofd hun zoo dierbaar, deed hun de oogen ſluiten voor de gevaren, aan welke zij zich blootgaven. Niets evenaarde de verknochtheid, welke zij voor hem hadden en betoonden.

De Heer TURNBULL verhaalt er het volgend voorbeeld van, aan zijn Schip gebeurd. „ Dit Opperhoofd bevond zich bij ons aan boord. Een ſterk opſtekende wind had ons in den nacht genoodzaakt zee te kiezen, en zoo verre van het Eiland verwijderd, dat wij 't zelve uit het gezigt verloren; wij hadden twee etmalen werk, eer wij weder op onze oude ligplaats bij het Eiland konden komen.

„ Wanneer wij een Canou zagen naderen, kreeg het Opperhoofd het in den zin, om zich te verſchuilen, en beval een der zijnen, mede aan ons boord, de nadereuden toe te roepen, dat wij hem aan zijnen Vijand hadden overgeleverd. Wanneer men hun toegeroepen had, dat het Opperhoofd een krijgsgevangene van TAMAHAMA was, hielden zij zulks in 't eerst voor jokkernij; doch ontdekkende dat hunne Landgenooten in dit berigt volhielden, gaven zij zich aan wanhoop over; zij beſchuldigden onderling elkander, dat zij hun Opperhoofd, zonder bij hem te blijven, aan ons boord gelaten hadden; zij zochten kundſchap te bekomen van alle de omſtandigheden dezes ongelukkigen gevals.

„ Het Opperhoofd, dat zich in de kajuit des Kapiteins verborgen had, zieude welk eene uitwerking die tijding op de zijnen baarde, kon in 't einde het niet langer uithouden. Hij verſcheen op het dek, en beſtrafte, op eene vriendelijke wijze, de Eilanders, dat zij ons in ſtaat geoordeeld hadden tot het plegen van dus een verraad.

„ De Eilanders, hun Opperhoofd wederziende, ſloegen van het uiterst hartzeer tot de luidruchtigſte vreugdbetooningen over. Maar de eerſte indruk, welken de tijding op hun gemaakt had, was zoo ſterk, dat zij hun geliefd Opperhoofd badeh, zich onverwijld aan land te begeven, om zich niet weder blootgeſteld te vinden aan 't geen hem op ons Schip was overgekomen bij de verwijdering van het Eiland. — Hij bewilligde in hun verzoek, en nam afſcheid van ons, met alle betuigingen van erkentenisſe voor het ontheut hem aangedaan. — In de Canou getreden, verzocht hij ons, dat wij het gebeurde aan onze Landgenooten zouden vermelden. Dit doende, voer hij naar wal."

DE TWEE HONIGBIJEN.

Eene Fabel.

Op eenen ſchoonen morgenſtond, in het beste van Bloeſmaand, vlogen twee Honigbijen uit, om honig te verzamelen. De eene was verſtandig en matig, de andere onbedacht en gulzig. Welhaast kwamen zij in eenen tuin vol geurige planten en kruiden. Zij onthaalden beiden zich eenigen tijd op de veelvuldige lekkernijen, welke de hof hun aanbood. De eene belaadde zich, bij tuſſchenpoozen, met voorraad, om dien, tegen den winter, in den Bijenkorf te brengen; de andere vloog van bloem op bloem, zonder op iets te denken dan op het tegenwoordig genot.

In 't einde vonden zij eene ruime kruik, met *reeds* vervaardigden honig gevuld, hangende aan den tak *van* een perzikboom. Alleruitlokkendst gezigt! De bedachteloozе Epicuriſtiſche Bij kroop, niet luisterende naar de raadgevingen zijns medegenoots, diep ter kruike in, en gaf zich over aan alle de genoegens der voldoening van zinnelijken lust. De verſtandige Honigbij ſtipte er even in met alle behoedzaamheid; dan, voor gevaar duchtende, vloog hij weder naar de bloemen, waar hij, door het gematigd genot van den voorraad, dien dezelve ſchonken, het waar genoegen ſmaakte.

Het beste van den dag *verſtreken zijnde, ging hij tot zijn* medegenoot, om dien *te vragen tot het wederkeeren naar* den korf; dan hij vond dezen door den honig geheel overdekt, even zeer buiten ſtaat om te genieten als om weg te vliegen. Met bezwaarde vleugels, met verwarde pooten, en geheel magteloos, kon hij niets meer doen dan zijn togtgenoot vaarwel zeggen, en de laatſte vermogens beſteden, om deze waarſchuwing mede te deelen, „ dat, ſchoon het genot des ver„ maaks het ſmaakvolle des levens verſchaft, eene onbedwon„ gene inwilliging des genots onvermijdelijke ramp naar zich „ ſleept."

VOLTAIRE'S KLAGT GEESTIG BEANTWOORD.

Voltaire liet, in zeker gezelſchap, zich uit in een beklag, dat Locke en Newton zoo weinig Leerlingen hadden, in vergelijking met de Navolgers en Aanhangers van Luther en Calvijn; waarop een des gezelſchaps hem te gemoet voerde: „ Zonder Luther en Calvijn zouden wij zoo'n „ een Locke of Newton gehad hebben!"

MENGELWERK;

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE, OVER HET ONDERSCHEID TUSSCHEN GROOTE EN BEROEMDE MANNEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 494.)

Om van andere Groote Mannen te ſpreken. Met regt zien wij op DESCARTES, dien wijdberoemden Man, niet alleen als op den grootſten Wijsgeer en Wiskundige, die immer tot op hem verſcheen, maar ook als een *Groot Man*. Dit is, omdat hij, door de uitgebreidheid en juistheid van zijnen geest, en een beſtendig diep denken, de grootſte hinderpalen overwon, om den mensch de kunst van redenkavelen te leeren, niet alleen in de Natuurlijke Wijsbegeerte, maar ook in alle andere zaken. Ik bewonder hem niet zoo zeer wegens zijne ontdekkingen in de wetenſchappen, als dat hij anderen, die na hem kwamen, in ſtaat ſtelde om ontdekkingen te doen, onvergelijkelijk veel nuttiger dan die hij zelve deed.

Ten einde regtmatig te oordeelen over zijn groot vernuft, moeten wij alleen in aanmerking nemen het groot aantal van onderwerpen, waaróver hij naauwkeuriger en met eene hoogere mate van waarſchijnlijkheid ſprak; de mate van vordering, waarin hij de Wiskunde en Natuurlijke Wijsbegeerte vond, en waarin hij dezelve liet. Hij ſchonk der wereld in twintig jaren tijds eene waarſchijnlijke kennis van meer zaken in de Natuurlijke Wijsbegeerte, dan de navolgers van PLATO, ARISTOTELES en EPICURUS in tweeduizend jaren.

Dan de groote zaak is dezes Wijsgeers verbetering in de kunst van redenkavelen. Vóór DESCARTES redenkavelden de menſchen zelden met eenige juistheid, dat is *bij gevolgtrekking*. De onderſcheide gedeelten onzer

kundigheden hadden naauwelijks eenig verband met elkander; zoo dat zij, om zoo te spreken, een vast ligchaam vormden. Er zijn verscheide soorten van baarblijkelijkheid; ja er zijn onderscheidene trappen in dezelfde soort. Vóór den tijd van DESCARTES verwarden wij de onderscheidene soorten en verschillende trappen van baarblijkelijkheid; en die verwarring was de bron van dwalingen en valsche redeneringen. Men vond eene groote menigte van grootsprekers, maar geene bondige betoogers. De Wiskundigen waren bijkans de eenigen, die een denkbeeld hadden van betoogen. Vóór hem was het begrip van een bewijs 't gevoel van een juist gevolg in zaken, die alleen voor het waarschijnlijke vatbaar zijn; dit begrip, 't welk een zoo groot onderscheid daarstelt tusschen eenen man van bekwaamheid, werd schaars gevonden. Duistere, dubbelzinnige en valsche voorstellen werden voor beginsels aangenomen; ja men leidde verkeerde gevolgen af uit regtmatige beginselen. Daarenboven wij verwarden die zekerheid, welke uit baarblijkelijkheid ontstaat, met de zekerheid, hervoortkomende uit de hebbelijkheid van dikwijls op dezelfde wijze te oordeelen; waarbij kwam, dat de vooroordeelen, *in onze jeugdige jaren ingezogen, ons toeschenen zekere en blijkbare beginsels te wezen. Wij wandelden in het donkere, niet langs eene* regte lijn op den weg der waarheid, maar in kringen, en zelfs in zeer naauwe kringen.

Daarenboven was het, bij mangel van zeker verstandelijk gevoel, noodzakelijk, om de waarheid te onderscheiden, dat de menschen er toe kwamen, om van elkander over te nemen, en zelfs de Ouden, die tweeduizend jaren vroeger geleefd hadden, aan te halen, schoon zij, hun eigen verstand en de kundigheden van zoo veel tijds bezigende, veel verder dan de Ouden moesten gekomen wezen. De menschen waren tot zulk eene mate van zwakheid vervallen, dat zij, om te weten hoe zij over eenige zaak zouden denken, geen onderzoek van het onderwerp zelve deden, maar naging, wat het gevoelen geweest ware van ARISTOTELES of andere Ouden, zoo wel als wij zelven blootstaande voor onkunde en dwaling. Wij hadden oogen, doch zagen niet. — DESCARTES leerde ons onze oogen gebruiken, en er gebruik van maken: hiervoor zijn wij hem dank verschuldigd.

Heeft

Heeft DESCARTES ons geene ware betoogingen in de Natuurlijke Wijsbegeerte nagelaten, het is omdat de zaak er bezwaarlijk vatbaar voor is; dan hij heeft ons den weg gewezen om nader en nader te komen aan den hoogſten graad van baarblijkelijkheid; hij heeft ons geleerd, hoe waarſchijnlijkheid van betoog te onderſcheiden, en de onderſcheidene graden van waarſchijnlijkheid doen kennen. In dezer voege geleid door zijne leerwijze, onderzoeken wij onze denkbeelden, ſchiften ze van elkander, voegen ze bijeen in eene keten van redenkaveling; wij geven naauwkeuriger bepalingen van onze woorden, en beginnen gebruik te maken van die leerwijze, om, in de gewigtigſte zaken voor het Menschdom, op eenen wiskundigen voet voort te gaan.

DESCARTES werd in zijn bedrijf door eerlijke beweegredenen aangeſpoord; hij verlangde geene groote rijkdommen; hij dong naar geene ambten; hij dong alleen naar den edelen roem van dienstbaar te wezen aan het menschdom in 't algemeen, door hun redelijk vermogen te verbeteren. Hoogstprijslijk was derhalve zijne beweegreden. Zeker was hetgene hij beſtond groot, daar hij door zijn kloek vernuft vele zwarigheden moest te boven ſtreven, om er in te ſlagen gelijk hij deed. Groote dienſten heeft hij het Menschdom in 't algemeen bewezen. Hij is diensvolgens, boven tegenſpraak, een *Groot Man*, en een der grootſten in zijnen kring.

Dagelijks ziet men menſchen, die hunne uiterſte pogingen aanwenden, om anderen te overtreffen in 't geen ſommigen beuzelingen zouden noemen, doch waaraan niet weinig moeite vast is, ſchoon zij van weinig beduidenisſe zijn voor het geluk huns Lands of des Menschdoms. Zij ſchijnen geen ander doel te hebben, dan te wedijveren in vernuft, geestigheid en geleerdheid. Maar zij letten niet op de nuttigheid van hun bedrijf; 't geen zeker een mangel aan oordeel verraadt. Want zou een mensch, eer hij zich in dusdanigen ſtrijd inwikkelt, niet beter doen, wel te wikken en te wegen de keus der onderwerpen, waaraan hij tijd en vlijt beſteedt? Behoorde hij niet aan te vangen met de keuze van een onderwerp, 't welk eene belangrijke ſtoffe verſchafte, om het geluk zijner Land- en Tijdgenooten, en mogelijk van volgende Geſlachten, te bevorderen?

Anderen hebben, met groote begaafdheden en aan-

houdende pogingen, verbazend groote zwarigheden overwonnen, doch alleen om ruime middelen te verzamelen, en *groot* te zijn, ten minste in 't oog des Gemeens, dat alleen over der menschen Grootheid oordeelt, naar den rijkdom, dien zij bezitten, of de eereposten, welke zij bekleeden. Dan, naardemaal deze hoogmoedigen zich enkel tot het voldoen van hun eigenbelang bepalen, en hunne beweegreden noch groot, noch prijswaardig, noch deugdzaam was, is het geen wonder, dat regtmatige oordeelaars hen niet onder de Groote Mannen rangschikken, hoewel hunne bekwaamheden en het gelukkig slagen hunner pogingen hun de rijkste inkomsten en de aanzienlijkste standplaatsen bezorgden.

In tegendeel, brave menschen zien op hun neder als lage zielen; die alleen bedoelden een hoogen rang te beklimmen, zonder de hoedanigheden zich eigen te maken, noodig om dien post te bekleeden; zij lieten de ware eer varen, om naar eene schaduw te grijpen; hun ontbrak begrip van het hoofddoel. — De Geschiedschrijvers brengen ons een heerleger voor oogen van deze kleine lieden, die dwaasselijk hooge bedieningen kochten, en waardigheden door een zeer laakbaar gedrag verkregen, daartoe lage vleijerijen, slechte daden en lastervolle taal bezigende. Zij hadden ten doele aanzien; zij doorworstelden groote moeijelijkheden, door eene sterke maar onedele beweegreden genoopt. — Zou, bij voorbeeld, eenig mensch den minsten lof geven aan SEJANUS of TIGELLINUS, Staatsdienaars in het grootste Rijk, dat immer bestond? Zij kwamen, in de daad, groote zwarigheden te boven met veel vernufts en arbeids, óf om de plaats van eersten Staatsdienaar en Gunsteling te verkrijgen, óf zich daar in staande te houden. Maar deden zij dit, door eene eerlijke beweegreden aangedreven? En welke groote daden voerden zij uit ten beste des Rijks, na zich tot dien eerstand verheven te hebben?

Wij hellen gereedelijk over om vergelijkingen te maken tusschen menschen van den zelfden handel en het zelfde beroep: eenigen munten boven anderen uit, door het te boven streven van groote moeijelijkheden; zij zijn groot in hun vak: zoo spreken wij van een groot Dichter, van een groot Redenaar, een groot Regtsgeleerde, een groot Geneesheer, een groot Sterrekundige, een groot Bouwkunstenaar, een groot Schilder,

der, een groot Beeldhouwer enz., dewijl zij groote moeijelijkheden te boven ſtreefden door hunnen arbeid, door hun vernuft, en eenen uitſtekenden rang verwierven onder lieden van het zelfde beroep.

Dan de titel van een *Groot Man* komt alleen toe aan menſchen van verſtand in twee ſoorten van belangrijke beroepen. — De eerſte dezer beroepen betreffen eene groote vermeerdering van het geluk des Menschdoms in 't algemeen. Van dezen aard is het beroep dier beſpiegelende mannen, die er hun werk van maken, om dien kring van menſchelijke wetenſchappen uit te breiden, welke het meest dienen tot geluk des menschdoms, en vele waarheden te bewijzen van uitgebreide nuttigheid voor de maatſchappij in 't algemeen. In het beroep dezer beſpiegelende mannen, die belangrijke waarheden opſpeuren, kan een man, met een groot vernuft begaafd, en door aanhoudend denken, verre zijne niet onaanzienlijke mededingers overtreffen, en een Groot Man worden, zonder dat hij een groot inkomen bezitte of eenig openbaar ambt bekleede.

De andere ſoort van beroepen zijn die der zoodanigen, welke meer op het werkdadige dan op het beſpiegelende zich toeleggen. Het betreft eene groote vermeerdering van geluk, niet voor het Menschdom in 't algemeen, maar van een bijzonder Volk. Van dezen aard is het bekleeden van hooge Overheidsplaatſen, wanneer zij, door eerzucht aangevuurd, en van ledigheid afkeerig, hunne jeugdige jaren, in ſtede van dezelve in ijdele wulpsheid door te brengen, beſteden in arbeid, en zich wel gedragen, tot dat zij de noodige ſterkte bekomen hebben, om het roer des Lands- of Staatsbeſtuurs in vaste vuist te klemmen. — Van dien aard is de bezigheid der Staatsdienaren, Legerhoofden, en ondergeſchikte Overheidsperſonen; dewijl zij, in het waarnemen dezer beroepsbezigheden, in ſtaat zijn, aan hun Volk gewigtige dienſten te doen, door het wel aanwenden hunner bekwaamheden.

Even zoo nu, als mannen van eenen beſpiegelenden aanleg zich van anderen kunnen onderſcheiden door de groote en uitgeſtrekte nuttigheid hunner ontdekkingen, zoo kunnen ook zij, wier beroep medebrengt die ontdekkingen in dadelijke werking te brengen, zich grootelijks van anderen onderſcheiden door de dadelijke voordeelen, welke zij hun Vaderland verſchaffen; Koningen

gen onder Koningen, Staatsdienaars onder Staatsdienaars, enz. Maar indien zij door gemeene drijfveren in hunne werkzaamheden worden aangespoord, zijn zij enkel beroemde of vermaarde Mannen. In tegendeel, zijn de beginsels, waaruit zij handelen, eerlijk en braaf, en de zegeningen, daaruit voortvloeijende, belangrijk, dan overtreffen zij dezen wijd en verre; zij zijn *Groote Mannen*.

Het blijkt, derhalve, dat de eerste Mannen, in beide deze soorten van beroepsbezigheden, de eene bespiegelend, welke den aanwas van het geluk aller Menschen in 't algemeen bedoelt, en de andere beoefenend, welke meer het geluk van een bijzonder Volk betreft, alleen *Groote Mannen* mogen heeten.

De groote voorwaarden, zonder welke *niemand een Groot Man* kan genaamd worden, zijn overzulks: Eene groote drijfveer, of een groot verlangen naar het Algemeen Welwezen. — Groote zwarigheden, te boven gekomen door de grootheid van een volmoedigen geest, en door de groote talenten van eene kloeke ziel, of eene ziel, vaardig en vruchtbaar in 't vinden van redmiddelen. — Groote voordeelen, aan het Algemeen, of aan iemands Land in 't bijzonder, toegebragt. — Met één woord, *een Groot Man moet een groot Weldoener zijn*, óf *voor het Menschdom in 't algemeen, door gewigtige en welbewezene waarheden* aan den dag te brengen, óf voor een bijzonder Volk, 't zij door een wijs en deugdzaam gedrag in een lang verloop van jaren, of door belangrijke schikkingen, of door groote voordeelen, behaald op de vijanden zijns volks. Dit is hetgene waarlijk een *Groot Man* vormt. Hoe grooter, hoe duurzamer en uitgebreider het goede is, 't welk hij daarstelt, hoe veel meer moeite hem zulks koste, des te meer onderscheidt hij zich onder de Groote Mannen.

Hieruit is het openbaar, dat, indien HENDRIK DE IV, Koning van *Frankrijk*, zijn bekend plan, om een algemeenen en bestendigen Vrede onder de Christen-vorsten daar te stellen, volvoerd hadde, hij de grootste aller zegeningen, niet alleen aan zijne Onderdanen, maar ook aan alle Christen-vorsten zou verschaft hebben, en, bij noodwendigen gevolge, aan alle de Volken der wereld, — eene weldaad, waarin alle toen levende en volgende geslachten zouden gedeeld hebben in volgende eeuwen, — eene weldaad, die in zich vervat eene ontheffing van alle rampen, her-

herkomstig uit binnen- en buitenlandsche oorlogen, en het genot van alle zegeningen, welke noodwendig voortvloeijen uit eenen algemeenen en bestendigen Vrede; hij zou boven alle vergelijking de Grootste Man geweest zijn, die immer bestond of ooit zal bestaan.

Het straalt elk in het ooge, dat zulk eene weldaad oneindig de weldaden overtreft, voor welke de Republiek van *Rome* dank aan SCIPIO verschuldigd was, dewijl Deze groote voordeelen alleen aan zijn Vaderland bezorgde, en daarstelde ten koste van nabuurvolken, en geene voegelijke middelen naliet om burger-oorlogen uit de Republiek te weren; terwijl HENDRIK DE GROOTE, door zijn ontwerp, zijn Rijk door alle volgende eeuwen bewaard zou hebben voor allen binnen- en buitenlandschen krijg, zonder eenig nadeel voor andere Volken, niet alleen van de gevaren, maar ook van de wezenlijke rampen aller mogelijke oorlogen. — Hem komt de eere toe van de gewigtigste uitvinding, welke immer op het tooneel der wereld te voorschijn trad; — dan de volvoering dier groote onderneming bewaart de Voorzienigheid mogelijk voor een lateren Weldoener des Menschdoms.

KAREL DE V had, door de veelvuldige oorlogen, welke hij voerde, en het welgelukken zijner ondernemingen, eene roemrijke Regering; ja hij kwam groote moeijelijkheden te boven, door zijne uitgestrekte bekwaamheden en moed. Hij steekt daardoor zeer uit onder de Koningen en Keizers, zoo die hem voorgingen, als die hem volgden. Maar handelde hij altoos regtvaardig ten opzigte van Nabuurvolken? Deed hij steeds gestand aan verdragen en beloften? Was hij bestendig de Weldoener zijns Volks? Was hij er bestendig op uit, zijn Volk gunst te betoonen? Was hij er op bedacht, het inkomen zijner Onderdanen te verbeteren, gelijk een Vader, die het voordeel zijner kinderen beoogt? Verminderde hij, in tegendeel, door zijne zware belastingen, het inkomen zijns Volks niet, om zijn eigen door zijne vermeesteringen te vergrooten? — 't Is waar, hij was een weldoener zijner Hovelingen; hij vermeerderde hun inkomen grootelijks: dan was het niet ten koste des Volks? En wat deed hij in dit geval meer, dan 't geen gewone Koningen doen?

KAREL DE V heeft, 't is waar, door de zwarighe-

den, welke hij te boven kwam, den titel van een roemrijk Keizer verworven; hij mag in dien zin met regt KAREL DE GROOTE genaamd worden: maar tusschen dien eertitel en den naam van een *Groot Man*, dat is, van een Weldoener des Menschdoms in 't algemeen en van zijne Onderdanen, is nog eene groote klove. Ten grooten onheile van zijne Nabuurvolken en Onderdanen, wist hij niet, hoe noodzakelijk het voor hem was, ten einde den eertitel van een *Groot Man* te verwerven, bestendiger billijkheid en weldadigheid uit te oefenen, — bestendiger te streven naar de bevordering van het algemeene welzijn. — Ja, wie de levensgeschiedenis van dien Keizer leest, ontdekt ten klaarste, dat hij weinig ijvers bezat voor de belangen zijner Onderdanen, en dat hij nimmer bestaan zou hebben zoo vele en zoo groote zwarigheden te boven te worstelen, ware hij *aangedreven* geworden door geen ander roersel, dan den roem, om zijnen Onderdanen veel heils en aan *Europa* eenen langen Vrede te bezorgen.

Het is geen verheven staat, het is geene uitgebreide magt, die een *Groot Man* maken. Keizers, Koningen, Staatsdienaren, kunnen zeer algemeene, kunnen zeer slechte Menschen wezen, ondanks hun groot vermogen. Getuige NERO, getuige SEJANUS! En hieruit volgt, *dat de eenige regel, volgens welken wij over de menschen moeten oordeelen, altoos en onveranderlijk* is, een groot verlangen naar het algemeene welzijn; dat is, de edele drijfveer van alle hunne ondernemingen; de groote voordeelen voor het algemeen, de gevolgen hunner eerlijke ondernemingen; en eindelijk het te boven komen der hinderpalen, welke zij ontmoeten, 't geen ten betoon strekt van hunne groote bekwaamheden, van hunnen moed en bestendige deugd.

Zonder deze voorwaarden mogen zij schitterende vorderingen maken; maar er steekt geene eerlijkheid in, en gevolgelijk niets prijzenswaardigs. Het volk neemt dikwijls een valsch edelgesteente voor een echt; maar stelt EPAMINONDAS naast ALEXANDER, SCIPIO naast CÆSAR, TRAJANUS naast KAREL DEN V, dat is, brengt den waren diamant bij den nagemaakten; dat zelfde gemeen zal het onderscheid ontdekken, en aan den waren de voorkeus geven.

De Geschiedpen heeft ons de gedachtenis bewaard van zeer uitstekende Veldheeren en Staatsdienaren, die ge-

gewigtige dienſten aan het Volk bewezen, door groote zwarigheden te boven te komen; dan zij verkochten hunne dienſten aan hunnen Vorst tot zoo hoogen prijs als mogelijk; zij beoogden aanzienlijke voordeelen en eereſtanden; zij waren meer gefteld op eerbeloonigen dan op eere; zij waren vermaarde Mannen. Kan een der zoodanigen aanſpraak maken op den titel van een *Groot Man*, als hij niets in zich had, 't geen waarlijk groot was? als hij nimmer te werk ging dan uit lage en gemeene beginſelen?

Ik ſta toe, dat de hoofddrijfveer van Groote Mannen, in het bevorderen van het algemeen belang, de roem moge wezen van meer dan anderen gedaan te hebben voor het geluk des Menschdoms in 't algemeen, of het geluk huns Vaderlands. Schoon zij groot zijn, blijven zij toch menſchen, en eene ſoort van genoegen moet de eerſte drijfveer wezen van de onderneming eens menſchen. De zoodanigen, van welken wij boven geſproken hebben, waren gereed om zich te onderſcheiden door het geluk van anderen te vergrooten; zij dongen naar roem, maar het was een roem, hoogst heilzaam voor hun Vaderland. Zij ſtonden naar dien roem, welke ten algemeenen beſte ſtrekt, den eenigen, die onze hoogachting en bewondering verdient; en hoe meer zij zich geſteld betoonden op waren roem, hoe meer zij verdienden geacht en geprezen te worden.

Niet onelgen is het, hier aan te merken, dat iemand kan uitſteken in eenige kunſt of beroepsbezigheid, zonder een *beroemd* man te zijn. Iemand kan beroemd zijn in de muzijk; maar men zal nimmer zeggen, dat hij een beroemd man is; want hij arbeidde alleen om zijn fortuin te maken: in zijn beroep is niets uitſtekends, of van dien aard, dat die man groote dienſten aan zijn Vaderland doet.

Er is, derhalve, een groote afſtand tuſſchen een man, beroemd in een beroep in zichzelve niet roemrijk, en een beroemd man in een beroep dat met de daad roemvol is, door de dienſten, welke het der maatſchappije toebrengt. Er is, daarom, ook een groot onderſcheid tuſſchen een *beroemd Man* en een *groot Man*. Een Groot Man is altoos *beroemd*; maar een beroemd Man is niet altoos *groot*. En wanneer wij de zaak regtmatig wikken en wegen, zal blijken, dat, in al-

alle *tijden* en eeuwen, verſtandigen geene andere begrippen koesterden, zoo omtrent de ware grootheid der Mannen, als het verſchil tusſchen een *beroemd* en een *groot Man*.

EEN GENEES-, NATUUR-ZEDEKUNDIG VOORVAL, WAARGENOMEN IN HET MILITAIR HOSPITAAL TE LUBECK, DOOR *M.* MOUSSAUX, GEWOON GENEESHEER VAN HET GROOTE LEGER, EN MEDEGEDEELD DOOR *M.* DESGENETTES, IN HET JOURNAL DE MEDICINE, TOM. 32, *N.* 141. 1808.

Een Jager te voet, van het 5de Regiment *ligt voetvolk*, werd in October van het afgeloopen jaar in ons Hospitaal gebragt; hij was door eene rotachtige wormkoorts overvallen, met diepe zwaarmoedigheid vergezeld gaande. Deze zware complicatie bij eenen zieken, welke zeer dikwijls doodelijk is, gaf tot gevaarlijke toevallen aanleiding; de ziekte nam echter een gelukkigen keer, en de herſtelling begon met den dertigſten dag; maar *naauwelijks had deze eenige dagen aangehouden, wanneer deze man, op wiens gelaat diepe ingeſpandenheid des denkvermogens zigtbaar was, eensklaps* door een woedend ijlen met een verſchrikkelijk geſchreeuw aangetaſt wierd. Hij verſcheurde zijne kleederen, verbrijzelde al wat hij bekomen kon, en deed alles, wat eene volkomene verwarring der verſtandelijke vermogens kenmerkt. Men ſloot hem op, en ſloeg zeer naauwkeurig acht op hem. De aanvallen hebben gedurende twee maanden aangehouden; zij vernieuwden bij iederen dag, tegen den avond met eene ongeregelde hevigheid, en hielden tot zeer laat in den nacht aan; zijn geſchreeuw was zoo hevig, dat het de bewoners in den omtrek zeer hinderlijk werd. Deze toevallen zijn trapsgewijze verminderd en meer gematigd geworden. Daarop is de zieke tot den ſtaat van volkomene verſtandeloosheid vervallen. Van tijd tot tijd vernieuwden zich de aanvallen met de gewone hevigheid. Ik meende te beſpeuren, dat het tijdſtip, waarop er eene merkbare verandering in den dampkring voorviel, op deze vernieuwing eenigen invloed had.

Te

Te midden van deze verſtandeloosheid namen de krachten van het ligchaam zeer weinig toe, offchoon men op het verſterken daarvan werkte. Maar de ongelukkige weigerde dikwijls allen voedſel; hij weende, wierp zich op de knieën, genade verzoekende; dan eens bleef hij ſomber, en prevelde eenige woorden. Een ſchurftachtige uitſlag openbaarde zich na de afneming van den aanval, zonder verbetering voor de verſtandelijke vermogens. Hij werd door de ſchurft aangetast, en zijn ligchaam nam merkbaar in welvaren toe. Toen hield ik mij bezig met zijne aandacht te bepalen en aan zijne denkbeelden eenige rigting te geven, of liever om ze te doen geboren worden; ik deed hem dagelijks onderſcheidene vragen, omtrent zijn land, zijn geſlacht, waaromtrent ik berigten had ingewonnen. Meest ſprak ik hem met zachtheid, ſomwijlen met geſtrengheid aan. Aldus zijne aandacht op iets trachtende te vestigen, beproefde ik te gelijk om zijne denkbeelden op te wekken; zoodra hij mij dadelijk antwoordde, herhaalde ik meer dan eens dezelfde vraag; dan gaf ik hem aan zichzelven over, om het uitwerkſel van hetgene ik bekomen had niet te doen verloren gaan. Ik maakte uit zijne dadelijke of verkeerde antwoorden, of uit zijn ſtilzwijgen, dargene op, hetwelk men daarvan kon verwachten. Nadat ik dus gedurende eene maand zonder ophouden had volgehouden, begon ik eene zekere flikkering van goedwilligheid te bemerken; ik bepaalde mij onder andere tot een zijner denkbeelden, welk hij mij dagelijks herhaalde, om namelijk tot zijn Regiment terug te keeren. Ik vroeg hem, van welk een Regiment, van welk een Bataillon hij was, naar het nommer zijner Compagnie, naar den naam zijner Onderofficieren; en deze vragen, juist niet in die orde gedaan, waarin ik ze hier voordraag, maar nu eens afzonderlijk, dan weder te zamen genomen, en altijd met oogmerk om ze hem met elkander verbonden te doen gevoelen, hebben den gewenschten uitſlag gehad, zoodat ik daarmede, na verloop van veertien dagen, merkbare vorderingen in zijne begrippen beſpeurd heb.

Deze inleiding door gunſtige gelegenheden willende doen achtervolgen, liet ik hem dagelijks bij het appel zijner medeſoldaten brengen; ik duidde de wijze aan, hoedanig men daarvan omtrent hem gebruik meest maken. Kort daarop zijne verſtandelijke vermogens blijkbaar herſteld zijnde, liet ik hem zijne wapenrusting en kruid-

kruiddoos teruggeven, hem aanſporende om dezelve ſchoon te maken; den volgenden dag vond ik hem daarmede bezig; hij voorzag zich van dezelve, en nu liet men hem exerceeren. Ik hield hem nog eenigen tijd in het Hospitaal, en dagelijks beſpeurde ik nieuwe vorderingen.

Eindelijk zond ik dezen Soldaat, eene goede gezondheid genietende, en het gebruik van zijne verſtandelijke vermogens geheel terug bekomen hebbende, naar zijn Regiment, op den 24 Februarij dezes jaars, terug, nadat ik vooraf zijn Sergeant-major ontboden had, wien ik de bijzondere zorg voor dezen man aanbeval.

AANMERKINGEN OVER DE DOODSTRAF OP HUISBRAAK. Door Mr. H. A. SPANDAW, *Secretaris der Jurisdictie van de beide Oldambten in het Departement Groningen.*

Het Ontwerp van Lijfſtraffelijke Wetten voor ons Land, in het jaar 1803 in het licht verſchenen, is ongetwijfeld een *gewigtig ſtuk*, der overweginge ten volle waardig. *Offchoon misſchien de nieuwe redactie van dit Ontwerp reeds ganſchelijk voltooid en het dus* te verwachten is, dat hetzelve zeer vele en aanmerkelijke veranderingen hebbe ondergaan, zal het echter, als het werk van geleerde en beroemde Mannen, geene geringe waarde behouden, en belangrijk blijven voor diegenen, welke zich aan de ſtudie der Regtsgeleerdheid, met name het Strafregt, het zij als Geleerden van *profeſſie* of Onderwijzers der Akademiſche jeugd, hebben toegewijd.

Het is deze *voortdurende* belangrijkheid, welke mij heeft aangeſpoord, om eenige aanmerkingen tot een gedeelte van het gemelde Ontwerp betrekkelijk, mede te deelen.

Mij alleenlijk bepalende tot de ſtraf, bij hetzelve op de misdaad van *braak* geſteld, zal ik trachten aan te toonen, dat op dit misdrijf (als zoodanig) de doodſtraf niet behoorde bepaald te worden.

De tweede Afdeeling van het zesde Hoofdſtuk is aan deze misdaad toegewijd en draagt ten opſchrift: *van Inbraak*. Hier is bepaald, dat het *delict* van braak door het

het af- of uitnemen van eenige dakpannen of glasruiten wordt bedreven; dat deze misdaad wordt gerekend volbragt te zijn, zoo dra eens anders gesloten goed geopend is, al ware ook het daarmede bedoelde oogmerk niet bereikt; dat de straf van Inbraak *in het algemeen* is de dood of ligchamelijke schavotstraf, en *in bijzondere gevallen*, zoo als inbraak in gesloten onroerende goederen, met oogmerk om te stelen, of dergelijke zware misdaden te plegen, moet gestraft worden met den strop; — terwijl eindelijk nog met geweldige inbraak gelijk wordt gesteld het gebruiken van allerlei listige middelen, om in eens anders geslotene goederen te geraken.

Wel is waar — deze misdaad moet, volgens art. 31, gewaardeerd worden naar het meer of min misdadig oogmerk, hetwelk daarmede bedoeld wordt, naar de voorwerpen, aan welke dezelve gepleegd wordt, naar den tijd, de plaats, wijze en verdere omstandigheden van het *delict*, en, eindelijk, naar de personen, die hetzelve begaan, en is bij art. 44 den Regter voorgeschreven, om dit misdrijf, wanneer het oogmerk, waarmede hetzelve is bedreven, in eene geringe mate misdadig is, met eene ligte ligchamelijke schavotstraf, of ook met gevangenis of verbanning te straffen. Doch dit is eene uitzondering op den algemeenen regel, en heeft dan alleen plaats, *wanneer het oogmerk in eene geringe mate misdadig is*; terwijl het oogmerk om te stelen (hetwelk voorzeker bij de meeste inbraken plaats heeft) niet kan worden aangemerkt, als in eene geringe mate misdadig te zijn, gelijk zulks ook uit het vorige genoegzaam blijkbaar is, alwaar gesproken wordt van inbraak *om te stelen* en *dergelijke zware* misdaden.

Het is derhalve zeker, dat bij het bedoelde Ontwerp vastgesteld is, dat inbraak in eens anders gesloten onroerend goed, met oogmerk om te stelen, moet gestraft worden met den strop, welk oogmerk bij braak steeds verondersteld wordt, ten zij het tegendeel uit de omstandigheden kennelijk blijke; dat overzulks de misdadiger, die slechts twee pannen van een dak neemt, daarop betrapt wordt zonder in het huis te zijn geweest, en zijn onmisdadig oogmerk niet kennelijk aan den dag kan leggen, met den dood moet gestraft worden, en dat dus deze straf niet gesteld is op diefstal, vergezeld van braak, maar alleenlijk op braak, in-

ge-

gevalle de dader niet kennelijk kan aantoonen, dat hij geen oogmerk om te ſtelen gehad hebbe.

Verwacht niet, dat ik mij in de behandeling van mijn onderwerp met de zoo vermaarde, als dikwijls behandelde vraag: of de doodſtraf in het algemeen mag worden uitgeoefend, dan niet? — zal bezig houden, en herhalen hetgeen hierover door zoo vele kundige Mannen, met name DE BECCARIA, SONNEFELS, KLEINSCHROTT, JACOBI, FILANGIERI, FEUERBACH en anderen vóór en tegen is te berde gebragt. In een betoog, dat op *huisbraak* de doodſtraf niet behoort geſteld te worden, moet de geoorloofdheid der doodſtraf in het algemeen verondersteld worden: vermits in het tegengeſtelde geval, wanneer, namelijk, het ongeoorloofde van alle doodſtraf kon worden aangetoond, de geheele *quæſtie* ten aanzien van doodſtraf op braak van zelfs zoude vervallen. Ik neem dus aan, dat de doodſtraf mag worden uitgeoefend, en ga dadelijk over tot het betoog, dat dezelve doodſtraf niet behoort geſteld te worden op huisbraak; hetwelk ik mij vleije te zullen voldingen door eene beſchouwing

I. Van den aard èn het oogmerk der doodſtraffen in het algemeen.

II. Van *de onevenredigheid tusſchen doodſtraf* en braak, en

III. Van het gevaarlijke voor de veiligheid van het leven der ingeſetenen, dat in het bepalen der doodſtraf op braak gelegen is.

I. Het zal wel geen wijdloopig betoog behoeven, dat de ſtraffe des doods uit haren aard de grootſte, de verſchrikkelijkſte ſtraf is, welke menſchen aan menſchen kunnen uitoefenen. Het leven is aan alles, wat ademt, dierbaar, en de vrees voor den dood is een ingeſchapen trek bij alle ſchepſelen. Van de zijde des Wetgevers is dit ook in alle tijden en bij alle Volken als zoodanig beſchouwd, en, offchoon zich wel eens de menſchelijke geest heeft uitgeput in het uitdenken van wreede en verſchrikkelijke pijnen en folteringen, om den dood nog vreesſelijker, nog ijsſelijker te maken, het doel van die pijnen en folteringen was toch altijd de *dood*, en werden deze martelingen ſteeds als bijzonder geweldige middelen, om dit doel te bereiken, en als een minder kwaad dan derzelver uitwerkſel aangemerkt. Ook zijn deze on-

men-

menſchelijke middelen, om menſchen het leven te benemen, bij de toenemende verlichting der tijden, bij de meer en meer veldwinnende beſchaving van den menſchelijken geest, bij het ontſtaan van zachter zeden, malſcher gevoelens en wijsgeeriger begrippen, allengskens verminderd en zeldzamer geworden, en in onze tijden althans mag men veilig aannemen, dat de dood zelf — het berooven van het leven — het hoogſte kwaad is, dat bij menſchelijke ſtrafwetten is vastgeſteld. En — al ware ook, inderdaad en wijsgeerig beſchouwd, de dood zulk een verſchrikkelijk kwaad niet, en bij andere ſtraffen, als eene altijddurende gevangenis, niet te vergelijken — de voorbeelden der CATO'S, BRUTUSSEN en andere helden van den ouden tijd zullen nimmer algemeen worden nagevolgd; de wijsgeerte der Stoicynen zal nimmer de leer van het Menschdom worden: want zij ſtrijdt met de menſchelijke natuur. Deze leert ons, en de ondervinding bevestigt het, dat de vrees en afſchrik der menſchen voor den dood algemeen is, en enkele voorbeelden van het verachten des doods kunnen dezen regel niet het minſte verzwakken.

Om het regt der doodſtraffen van voren te betoogen, heeft men, mijns inziens, den verkeerden weg ingeſlagen, wanneer men trachtte te bewijzen, dat dezelve nuttig waren en tot voorkoming van misdaden dienden, — wanneer men hetgelve zocht af te leiden uit den graad van meerder of minder ſtrafwaardigheid: daar zij, in mijne oogen, even als alle ſtraffen, heren grond moeten hebben in een' regtsgrond — en wel in het regt van zekerheid, en dan alleenlijk geoorloofd zijn, wanneer men kan aantoonen, dat zij ter zelfverdediging en voor de veiligheid van de regten der burgers niet kunnen ontbeerd en door minder zware ſtraffen vervangen worden, — wanneer het gevaar der misdaad zoo groot wordt, dat zij door de bedreiging van minder ſtraf niet kan worden voorgekomen. Bijaldien zachtere ſtraffen toereikend waren, behoorde men de doodſtraf ook niet te behouden. „Quand la peine de mort — zegt zeker Fransch Schrijver — est prouvée inutile, et qu'elle peut être, avantageuſement pour la ſocieté, remplacée par une autre, elle devient une grande erreur en legislation, on peut dire même un crime, et les Nations civiliſées doivent s'empreſſer de l'effacer de leur code pénal." En zijn deze aanmerkingen gegrond — moet de doodſtraf voor

de

de zwaarſte ſtraf worden gehouden; moet het regt tot dezelve in de volſtrekte noodzakelijkheid van zelfbehoud — in de algemeene zekerheid gezocht worden, dan volgt ook van zelfs, dat deze ſtraf ſlechts in enkele gevallen als onontbeerlijk kan worden beſchouwd, dat dezelve zoo weinig mogelijk behoort te worden uitgeoefend, en dat, wanneer het op menſchenbloed aankomt, eene wijze en menschlievende ſpaarzaamheid den Wetgever moet bezielen. „ Die Strafe — merkt KLEINSCHROTT aan — musſen ein geringer Uebel ſeyn, als die Gattung von Verbrechen, welche ſie verhüten ſollen. Daraus ergiebt ſich, wan Todesſtrafe anwendbar ſeiē. Mann durft den Verbrecher nicht mehr Uebel zufugen, als er uns gedroht hatt. Wir durffen als Angegriffene nicht eher toden, bis unſer eigen Leben *in gefahr ist*. Der Staat, als moralisch Perſon, durf *nicht eher* mit den Tode ſtrafen, bis ſeyne politiſche Existens, oder das Leben ſeyner Untergebenen in naher unmittelbar Gefahr ſchwebet. Alſo nun gegen Morder, Hochverrather in ſtrengen Sinne last ſich Todesſtrafe gedenken, wen ſich die Geſelſchaft auf keine andere Art gegen ſie zu ſicheren im ſtande ist."

Tegenwerpingen, *gelijk die des geleerden* MICHAËLIS, dat *men de doodſtraf op diefſtal daarom zou moeten behouden, om dat, de ſlavernij afgeſchaft zijnde*, men met de dieven verlegen wordt en de Tucht- en Werkhuizen voor den Staat te kostbaar zijn, zullen wel geene ernſtige wederlegging behoeven. „ Wie manche — zegt de Schrijver in de Inleiding van zijn Mozaisch Regt — wie manche loben die Güte der Moſaiſchen Geſetze, weil der Diebſtal nicht am Leben geſtraft wird, und legen es unſeren Geſetzgeberen zur Härte aus, das ſie Moſi hier in nicht folgen? Ich habe einige darübur als über eine Gewisſensſache eiferen gehört. Allein kann man dies Moſaiſche Recht nachamen, ſo lange die Sclaverey nicht eingeführt is, und der Dieb, der nicht wieder erſtatten kan, nicht zum Knecht verkauft wird? Was ſoll man am Ende mit der überhand nehmenden Menge von Dieben anfangen, wo keine Sclaverey ist? Denn Zucht- und Arbeithaüzer fallen dem Staat zu kostbar. Man wird doch aber wohl nicht dem Christenthum ein Geſchenk mit Wiedereinführung der Leibeigenſchaft in den Ländern, die dieſes Uebels los ſind, machen wollen??" Inderdaad — dit luidt, mijns erachtens, bijna zoo, als of men tegen

een

een misdadiger, die zich aan diefstal had schuldig gemaakt, zeide: „Vriend! gij hebt eene strafwaardige misdaad bedreven; gij verdiendet daarvoor tot het tuchthuis of tot slavernij verwezen te worden — maar, dewijl tuchthuizen ons te kostbaar zijn en de slavernij nu eenmaal is afgeschaft, zullen wij u, zuinigheidshalve, maar opknoopen!"

Ook is de zwarigheid wegens het kostbare in het daarstellen en onderhouden van wél ingerigte Tucht- en Werkhuizen niet zoo groot, als men dezelve dikwijls doet voorkomen. Het is waar, in vele Landen, en ook bij ons, is het met deze Inrigtingen niet zelden zeer ellendig gesteld. Hoe noodzakelijk daarin behoorde voorzien te worden, en welke middelen daartoe de beste en geschiktste zouden wezen, staat mij thans niet te onderzoeken, doch dit onderwerp zou wel eens eene afzonderlijke behandeling verdienen (*). Dan — hoe het hiermede ook gelegen zij — soortgelijke zwarigheden kunnen van geene de minste kracht zijn, wanneer zij de regtmatigheid der doodstraffen op misdaden, welke bij eene betere gesteldheid van Tucht- en Arbeidshuizen *niet* met den dood zouden gestraft worden, zullen bewijzen, en ik acht het overzulks onnoodig daarbij langer te blijven stilstaan. „Alle straf — zegt CATHARINA II — (opdat ik er dit nog bijvoege) alle straf, die niet uit de noodzakelijkheid voortvloeit, is dwingelandij; alle straf is onregtvaardig, zoo dra zij voor de algemeene zekerheid niet noodzakelijk is."

Doch — hoe men ook over de, door mij aangevoerde, gronden denken moge — mijn gevoelen zal aannemelijker worden, wanneer men nagaat de *oogmerken*, welke de Wetgever heeft met het vaststellen der doodstraf.

Of men bij de uitoefening van straf (volgens FEUERBACH)

(*) Zeer schoone en doeltreffende aanmerkingen en voorslagen vindt men dienwegen aangevoerd door den Etats- und Justiz-Minister VON ARNIM, in zijn Werk, geteiteld: *Bruchstücke über Verbrechen und Strafen, oder Gedanken über die in den Preussischen Staaten bemerkte Vermehrung der Verbrechen gegen die Sicherheit des Eigenthums; nebst Vorschlägen, wie derselben durch zweckmäßige Einrichtung der Gefangenanstalten zu steuern seyn dürfte.*

BACH) niet op het toekomende mag zien, maar alleenlijk moet voor oogen hebben de wet, die overtreden — de geregtigheid, die beleedigd is en voor die beleediging voldoening vordert; dan of men, met PESTEL en anderen, van gevoelen is, dat men de ſtraf moet ten uitvoer brengen, met oogmerk om den overtreder te verbeteren, hem het vermogen tot verdere misdaden te benemen en anderen van gelijke misdaad af te ſchrikken, en dus ſtraft — om met PLATO te ſpreken — niet omdat er misdreven is, maar opdat er niet misdreven zou worden, — dit verſchil kan ter dezer plaatſe niet in aanmerking komen, daar wij ons thans niet met den grond der ſtrafwetten, maar met het oogmerk des Wetgevers in het bepalen van ſtrafwetten bezig houden, en het zeker is, dat deze bij de inſtelling der ſtraffen ten doele heeft, om door dezelve de Burgers af te ſchrikken van het bedrijven der misdaden, waarop die ſtraffen geſteld zijn. Alle ſtraffen toch, zij mogen dan op echte of valſche gronden rusten, worden zonder twijfel ingevoerd tot welzijn van de Maatſchappij. Dit oogmerk nu kan in het algemeen door groote geſtrengheid niet bereikt worden. Het is eene bekende waarheid, dat *ſtrenge ſtrafwetten nimmer de misdaden vóórkomen, en tevens, dat zij niet zelden nadeelig zijn en eigenaardig aanleiding geven tot eene volſlagene ſtraffeloosheid.* „ L'atrocité même (het zijn de fraaije en krachtige woorden van den Marquis DE BECCARIA) l'atrocité même de la peine fait, qu'on oſe d'avantage, pour s'y ſoustraire, et qu'on commet pluſieurs crimes, pour eviter la punition, due à un ſeul. Les pays et les tems, ou les ſupplices les plus cruels ont eté mis en uſage, ſont ceux ou l'on à vu les crimes les plus atroces. Le même esprit de ferocité, qui conduiſoit la main du legislateur, guidoit celle de l'aſaſſin et du parricide. Sur le thrône il dictoit des loix de ſang à des ames feroces et aſervies, qui obeiſoient tandis qu'il animoit le citoyen obſcur à immoler ſes tyrans pour en creër de nouveaux. A meſure, que les peines deviennent plus cruelles, les ames ſe mettant, pour ainſi dire, au niveau de la ferocité des loix, s'endurciſſent, et la force toujours vive des paſſions fait, qu'au bout de cent ans la roue n'effraye pas plus, qu'au paravant la priſon."

Strenge ſtraffen kunnen wel de gemoederen verſchrikken,

heid, wel met angst en ijzing vervullen, maar zelden zullen zij haar doel treffen: daar het toch in de menschelijke natuur gegrond is en ook dagelijks door de ondervinding geleerd wordt, dat, naar mate de Wet den overtreder sterker dreigt, het medelijden met den misdadiger grooter wordt; hetwelk ten gevolge heeft, dat de aanklagten spaarzamer gedaan worden, en dat een ieder, of door menschlievendheid gedreven, of door de onevenredigheid tusschen misdrijf en straf als het ware verontwaardigd, zich geregtigd rekent, om door alle middelen, zelfs door verzachtende en misschien wel eens door geheel valsche getuigenissen, den overtreder te verschoonen, en, dus doende, van de, in zijne oogen te strenge, straf te bevrijden; terwijl het ook niet kan geloochend worden, dat dusdanig eene gestrengheid zelfs op den eerlijksten en naauwgezetsten Regter zeer dikwijls eenen, schoon onmerkbaren, echter gewigtigen invloed heeft.

Is het dus in den aard der zaak zelve gegrond, dat *strenge* wetten de misdaden niet vóórkomen, maar veeleer, als tot eene geheele straffeloosheid aanleiding gevende, vermenigvuldigen, de ondervinding bevestigt dit niet minder zeker. „ Zoo lang nog elk Huisheer in het Keur-Brunswijksche (zegt JACOBI in zijne Proeve eener Apologie der Doodstraffen, volgens de vertaling van den Heer VAN ENSCHUT) zijne dienstboden om de ontvreemding van tien Guldens in gevaar van 't leven brengen kon, was het voorzigtiger gehandeld, *boven* dan *beneden* die som te stelen. In het laatste geval vond men minder bedenking, om den dader ter lijfstraffe over te geven. In het eerste geval wilde de Huisheer liever de schade dragen, dan zich door den dood zijns bedienden wreken. Hierom bleef deze vrij van alle straf, 't geen noodzakelijk velen ter navolging moest aansporen." „ Wenn in unsern Länder — zegt MICHAËLIS — Lebensstrafe auf dem Ehebruch stehet, so heisst es in der That so viel, als er soll ordentlich gar nicht gestraft werden. Der Richter hatt als dan mitleiden und fodert unmögliche Beweise, und der Beleidigte verlangt nicht so viel Strafe, unterlässt also wohl die Klage."

Bij de Japonezen worden bijna alle misdaden met den dood gestraft, en nergens — in geen land van den aardbodem zijn, volgens de getuigenis van Reizigers, moord,

moord, doodſlag, ſchaking, diefſtal en allerlei misdaden van den afſchuwelijkſten aard menigvuldiger.

In Penſylvaniën, daarentegen, zijn de misdaden zeer gering, worden ſedert de uitmuntende inrigting der Gevangenisſen dagelijks geringer en minder zwaar, — en in Penſylvaniën is de doodſtraf alleenlijk geſteld op vóórbedachten moord.

Tot getuige kan al verder ſtrekken ons eigen gewest, (Groningen) welks wetten, te dezen aanzien, van hare zachtheid heuren ſchoonſten luister ontleenen. Ik weet wel, dat men ook hier de doodſtraf op huisbraak geſteld heeft bij Placaat van de Gedeputeerde Staten van den 9 Januarij 1699, ingevolge eener Staatsreſolutie van den 14 December 1698; bij Placaat van den 18 Sept. 1710, 31 Aug. 1713, 17 Febr. 1736, en *eindelijk* van den 6 November 1770; doch het zij men deze wetten ſlechts als *temporair* beſchouwde, het zij men de bevoegdheid der Gedeputeerde Staten, in dit opzigt, in twijfel trok, het zij eindelijk de publieke meening zich tegen deze geſtrengheid luide liet hooren, zeker is het, dat deze bijzondere verordeningen bij het Geregtshof en de andere Regtbanken *niet worden opgevolgd*: want waar *heeft men minder zware ſtraffen, dan hier?* is er de *doodſtraf niet bijna eene zeldzaamheid geworden?* en waar zijn zware misdrijven, waar is vooral de misdaad van huisbraak minder dan hier? (een enkel tijdſtip uitgezonderd, toen dezelve binnen de muren der Stad vrij menigvuldig was; doch over welker *tijdelijke* oorzaken ik mij niet zal uitlaten). In de beide Oldambten althans is het getal van misdadigers, die om huisbraak geſtraft worden, zeer gering, en het gebeurt wel eens, dat er in een geheel jaar geene enkele *wezenlijke* huisbraak bedreven wordt. Getuige zij al mede het naburig Vriesland, waar de doodſtraf op deze misdaad wordt uitgeoefend — en waar wordt dezelve menigvuldiger gepleegd — waar menigvuldiger met den dood geſtraft?

Het is wel der moeite waardig, om het Placaat der Staten van Vriesland, van den 22 Febr. 1698, waarbij in dat gewest voor het eerst de doodſtraf op huisbraak is geſteld, eens na te gaan: dewijl daarin de bewegoorzaak dezer geſtrengheid duidelijk is uitgedrukt, *en* hier in beſtaat: „dat er ſedert eenigen tijd, zoo ten platten Lande, als in de Steden, vele huisbraken *zijn* bedre-

„ dreven." Het *motif* was dus volkomen *temporair*, — niet in den aard der zake, niet in de misdaad zelve gegrond. De bijzondere *tijdelijke* omſtandigheden — het menigvuldig plegen dier misdaad — maakten deze ſtrafwet noodzakelijk. Intuſſchen heeft de wet zelve reeds meer dan eene eeuw ſtand gegrepen; waaruit blijkt, dat dezelve naderhand nog even noodzakelijk werd gehouden en dus de bedoelde uitwerking niet gehad heeft. Want te veronderſtellen (daar het motif der wet *tijdelijk* gevaar was) dat de latere tijden zulk eene geſtrengheid niet zouden gevorderd hebben, daar de wet evenwel in kracht gebleven, ja zelfs naderhand nog vernieuwd en bevestigd is, zou liefdeloos van de Staten van Vriesland geoordeeld zijn; gelijk ook de menigvuldige huisbraken in Vriesland zulks wel anders leeren. Het is, derhalve, genoegzaam zeker, dat deze geſtrengheid onvoldoende is geweest, en dat de Wetgevers daarmede hun oogmerk niet hebben bereikt.

Het is er ook verre van daan, dat alle Vriezen deze geſtrengheid zouden billijken. Zelfs HAMERSTER, de doorgaande Lofredenaar der Vrieſche Statuten, verdedigt deze wet op eene vrij zonderlinge wijze. „ Eene „ ſware ſtraf voorwaar! (zegt hij) bijzonder in gevallen, alwaar de braak niet ſwaar en de dieverij gering, of gelijk 't zomtijds wezen kan, genoechzaam niet met allen is: Maar welke de veelheid dier misdaden in dien tijdt, en het geweldt, waarmede ze „ wierden gepleegt, en waardoor de veiligheid, die „ een ieder in zijn eigen huis behoort te hebben, weggenomen wierdt, den Wetgever *als afgeperst en alzoo „ dezelve gebillijkt heeft.*" Terwijl hij vervolgens genoodzaakt wordt, zich op Holland te beroepen, waar zelfs gemeene diefſtallen, zoo zij met verzwarende omſtandigheden verzeld gaan, of bij herhaling zijn gepleegd, volgens Placaat van den 16 December 1595, met den dood moeten geſtraft worden, waarmede de Wetten van Zeeland en Utrecht genoegzaam overeenſtemmen; en eindelijk de zaak in eens voldingt, door met veel omſlags en geleerdheid te bewijzen, dat deze doodſtraffen niet ſtrijdig zijn met de Goddelijke wetten.

De geſtrengheid dezer wetten, in ſommige oorden van ons Vaderland, moge dus in het algemeen in hare oudheid, of in het bijzonder in eenige tijdelijke oorzaak

haren grond vinden, — maar moeten wij daarom, in meer beschaafde tijden, door geene omstandigheden van gevaar en noodzakelijkheid gedrongen, deze gestrengheid behouden — wat zeg ik? invoeren, waar dezelve tot dus verre niet bestaan heeft? Neen! waar eenmaal zoodanige gematigde wetten stand grijpen, zou het wreedheid — barbaarschheid wezen, dezelve voor strengere te verwisselen, bijaldien de hoogste noodzakelijkheid zulks niet gebiedend vorderde, en ten aanzien van die gewesten, waar de doodstraf op braak tot dus verre wordt uitgeoefend, zijn er geene bedenkingen, die het behouden dezer straf op deze misdaad zouden kunnen regtvaardigen. Of heeft niet de eigene oudheid dezer straf het bewijs harer ontoereikendheid opgeleverd? Het moge dan al een grondregel in de wetgeving zijn, om niet ligtvaardiglijk over te gaan noch tot verzwaring, noch tot verzachting van strafwetten, die door hare oudheid eene zekere, eerwaardige achtbaarheid hebben verkregen, hier behoeft men die behoedzame omzigtigheid niet te gebruiken, welke anders den Wetgever zoo zeer betaamt; hier loopt de veiligheid der burgers geen gevaar; hier pleit geene bedachtzaamheid, hier dringt geene noodzakelijkheid, hier eischt geen zelfbehoud, om strenger en wreeder te worden, dan onze voorvaderen geweest zijn; om den weldadigen en wijsgeerigen geest van onzen tijd zijnen invloed op onze strafwetten te benemen. Het is toch altijd een zegen voor eenen Staat, menschlievende wetten te bezitten, en de hoogste glorie voor den Wetgever, door zachte en gematigde middelen de misdaden vóór te komen. „ De ondervinding heeft geleerd — zegt de Heer DE MONTESQUIEU — dat in die Landen, waar de straffen zacht zijn, de geest van den Burger even sterk door dezelve getroffen wordt, als in die Landen, waar dezelve zwaar zijn." — En verder: „ Men moet de menschen niet door de strengste middelen besturen. Men behoort spaarzaam te zijn in het gebruiken van die middelen, welke ons de Natuur aan de hand geeft, om hen te leiden. Men onderzoeke vrij de oorzaken van alle verval in de zeden, en men zal moeten erkennen, dat hetzelve aan de straffeloosheid en niet aan de gematigdheid der straffen te wijten zij."

Wat baten dan deze strenge wetten? wat voordeel geven deze zware straffen? wat heil trekt de Maatschappij

pij uit het bloed der Misdadigers? Is deze geſtrengheid volſtrektelijk noodwendig? Moet dezelve worden gebezigd tot behoud van den Staat? Zou deze niet veeleer uit het leven van ſommige Misdadigers nog voordeel kunnen trekken? Zou derzelver zedelijke toeſtand zoo ganſchelijk — zoo onherſtelbaar bedorven zijn, dat een langer leven de Maatſchappij in gevaar bragt? Is die onherſtelbare bedorvenheid uit het breken van eene glasruit — uit het afnemen van eene dakpan dan zoo middagklaar gebleken? Zouden bedriegers, lieden, die op eene liſtige wijze ons vertrouwen weten te winnen, om het naderhand ſchandelijk te misbruiken, niet dikwijls eene nog bedorvener ziel bezitten? Het antwoord op alle deze vragen kan niet twijfelachtig zijn. En is er tusſchen dit misdrijf en deze ſtraf wel de vereischte evenredigheid? Dit ſtond mij, in de tweede plaats, te onderzoeken.

II. Het verband — het eeuwig, onwrikbaar verband tusſchen oorzaken en gewrochten, tusſchen daden en gevolgen, tusſchen deugd en geluk, tusſchen ondeugd en dat kwaad, welk wij gewoon zijn ſtraf te noemen, is in de Natuur zelve gegrond. Hier vindt men wel ſchijnbare, doch geene wezenlijke ſprongen of onevenredigheden. Met de zedelijke ſtraffen, of liever tuchtiging, is het eveneens gelegen, en de minſte afwijking, die wij hierin beſpeuren, ſtrijdt regelregt met het begrip van regtvaardigheid — en waar dit ophoudt, verdwijnt alle zedelijkheid. De wetten ter regeling van den Mensch, als Burger van eenen Staat, de burgerlijke ſtrafwetten en de burgerlijke bedrijven kunnen, wel is waar, wegens het onvolkomene van den menſchelijken geest zelven, die deze wetten verordent, dit juist en eeuwig onwrikbaar verband niet bezitten, maar zij moeten toch, zoo veel mogelijk, gegrond zijn in den aard en het wezen van den Mensch, en gewijzigd worden naar deszelfs algemeene en bijzondere geſteldheid, naar deszelfs omſtandigheden en betrekkingen. Rampzalig moet te allen tijde de Maatſchappij wezen, waar dit uit het oog wordt verloren, waar de wetten in de willekeur van een' *despoot* haren grond hebben, waar de Wetgevers boosaardig of dom genoeg zijn, dat zij, zonder op den Mensch, zonder op de roerſels zijner handelingen, op zijne neigingen, driften, hartstogten en zoo vele andere zaken van de hoogſte aangelegenheid acht te geven, onverſchillige daden voor misdrijven, misdrijven voor onverſchillige

daden houden, groote en gevaarlijke overtredingen ongemerkt laten bedrijven, en geringe, in zichzelve onbeduidende, voorvallen, uit bijzondere oogmerken, met eene onverbiddelijke geſtrengheid ſtraffen.

Vorderen dus dit verband — hetwelk wij overal in de Natuur aantreffen, welks aanwezen een ieder gevoelt — en het begrip van regtvaardigheid reeds van voren, dat in de wetten tusſchen misdaad en ſtraf eene zekere evenredigheid plaats hebbe, ook voor het welzijn van den Staat is deze evenredigheid allezins onontbeerlijk. Neem dezelve weg, en de zwaarſte misdrijven zullen even menigvuldig, ja zelfs nog menigvuldiger bedreven worden, dan de geringere.

„ Er is zeer veel aan gelegen — het is eene aanmerking van den Heere DE MONTESQUIEU — dat de ſtraffen en misdaden eene zekere overeenſtemming onder elkanderen hebben: omdat het van zeer groot belang is, dat de zwaarſte misdaden minder begaan worden, dan de geringſte; dat men meer bedacht zij, om eene misdaad, welke allernadeeligſt voor de Maatſchappij is, dan om eene zoodanige, welke op het welzijn van de Maatſchappij weinig invloed heeft, te verdrijven."

Is nu de doodſtraf de zwaarſte ſtraf, en zal er evenredigheid plaats hebben tusſchen misdaad en ſtraf, dan moet dezelve ook op de zwaarſte misdrijven geſteld worden.

Geringe braak, in het algemeen niets meer, dan een middel om te ſtelen, waardoor de misdadige wil van den dief blijkbaar wordt uitgedrukt, — in ſommige gevallen minder boosaardig, minder gevaarlijk voor de Maatſchappij, dan menige gemeene diefſtal, door liſt gepleegd; niet te vergelijken met *geweldige*, *herhaalde* braak en diefſtal, vergezeld van mishandeling der huisgenooten; niet te vergelijken met vóórbedachte berooving van iemands leven, — wordt in het algemeen, even als het allerzwaarſte misdrijf, met de allerzwaarſte ſtraf bedreigd. Of de ſtraffchuldige ſlechts een paar ruiten uit een venſter hebbe gebroken, en — waarvan er nog onlangs een voorbeeld in de beide Oldambten geweest is — een enkeld roggenbrood uit het voorhuis weggenomen; dan of eene bende van verharde booswichten voorbedachtelijk, gewelddadiglijk, gewapenderhand ten huize zij ingeſtormd, de vreedzame bewoners op eene wreedaardige wijze hebbe aangevallen, mishandeld, uitgeplonderd,

ver-

vermoord ... dezelfde ſtraf wacht op beide; beide worden als gelijke misdadigers behandeld — beide ter dood gedoemd! Wie hier geene onevenredigheid, geene groote, gapende onevenredigheid in misdaden en ſtraffen ontwaart — voor dien moet alle verdere redenering overtollig zijn.

Braak in het algemeen behoort gewisſelijk onder de zware delicten geſteld te worden. Doch er is zoo veel onderſcheid in dit misdrijf — zulk een groot verſchil tusſchen geweldige en geringe braak, dat men naauwelijks zijne verwondering kan verbergen over de wetten, die eene en dezelfde ſtraf tegen dit misdrijf gedreigd hebben, zonder eenig onderſcheid in de ſoort van braak en derzelver veelvuldige wijzigingen toe te laten. De dief, die met geweld een welgeſloten huis openbreekt en ſteelt, is zonder twijfel een allergevaarlijkst wezen, dat den burger van een der heiligſte voordeelen, die hij in de Maatſchappij bezit, met name de veiligheid in zijne eigene woning, berooft. Maar er is tevens braak, die zoo uiterst gering is, dat men inderdaad geene reden heeft, om daaruit tot de gevaarlijkheid van den dader te beſluiten. Hij, die zich, midden op den dag, door eene opene deur in het binnenſte van een huis begeeft en eenig goed uit een vertrek wegneemt; de dienſtbode, die zich in zijnen dienst aan dieverij ſchuldig maakt; de listige bedrieger, die ons vertrouwen misbruikt, en dergelijke, zijn niet zelden van een gevaarlijker aanleg en een ſtouter karakter, dan de misdadiger, die des nachts op eene gemakkelijke wijze een venſterraam weet op te ſchuiven, of een paar dakpannen van eene ſchuur neemt en in ſtilte eenige voorhanden liggende goederen ſteelt.

Wat nu — wil men anders het doel der ſtraffen niet loochenen — wil men alle betrekking tusſchen bedreiging en vrees niet ontkennen — wat moet het natuurlijk gevolg zijn dezer onevenredigheid tusſchen misdaad en ſtraf? Wat anders, dan dat misdadigers, in ſtede van zich aan geringe overtredingen ſchuldig te maken, zeer ligtelijk tot grootere overgaan, daar zij door vrees voor zwaardere ſtraf niet worden terug gehouden?

En dit brengt mij van zelfs tot mijn laatſte ſtuk, de overweging, namelijk, van het gevaarlijke, dat er gelegen is in de vaſtſtelling van doodſtraf op braak voor het leven der Ingezetenen.

III. Wat toch zal den dief, in gevalle van huisbraak,

terughouden van moord te plegen aan de bewoners van het huis, waarin hij op eene geweldige wijze is gebroken? Het is zelfs van een' boosdoener, wanneer hij door de huisgenooten gezien wordt en bekend is, te verwachten, dat hij zulks tot zijne eigene veiligheid doen zal. Bijaldien hij deze lieden in het leven laat, loopt hij te grooter gevaar van ontdekt te worden, en zij kunnen naderhand als bloedige getuigen tegen hem optreden. Zoo hij hun het leven beneemt, bevordert hij zijne eigene zekerheid, en, indien hij al mogt ontdekt en van zijne misdaad overtuigd worden, — in beide gevallen wordt hij met den dood gestraft, het zij hij alleenlijk gebroken en gestolen, of daarenboven ook nog gemoord hebbe. „Het is in Frankrijk — zegt de Heer DE MONTESQUIEU — een groote misslag, dat men de struikroovers op *de groote* wegen en diegenen, welke te gelijk dieven en moordenaars zijn, met gelijke straffen straft. Het is tastbaar, dat men, om de algemeene zekerheid, eenig onderscheid in die straffen moest hebben." In China worden de struikroovers, die moorden begaan hebben, in stukken gehakt, de andere niet. Dit is de oorzaak, dat men er wel van struikrooverijen, doch zelden van moorden hoort. In *Muskoviën*, waar de straf op moorden en struikrooven *dezelfde is*, hoort men dagelijks van moorden. Het spreekwoord zegt daar: *de dooden kunnen niet klappen.*

Het gevaarlijke hiervan heeft Ruslands groote Wetgeefster ook levendig gevoeld en duidelijk opengelegd in hare *Instructien voor het Ontwerp tot een Nieuw Wetboek.* „Het is zeer onregtvaardig — merkt de verlichte Vrouw aan — eene en dezelfde straf te doen ondergaan aan hem, die op de groote wegen steelt, en aan hem, die eenen moord begaat. Het is zeer klaarblijkelijk, dat men, tot de algemeene zekerheid, eenig verschil in de straf moet bepalen. Men vindt Landen, waarin men ziet, dat de menschen zich met geene moorden bezoedelen, omdat de Dieven op eene vervoering naar de afgelegene Volkplantingen kunnen hopen, en dat deze hoop geheel en al aan Moordenaars benomen is."

En inderdaad — dit gevaar is zoo zeker, zoo klaarblijkelijk, zoo in de natuur der zake gegrond, dat men veilig zou kunnen beweren, dat de doodstraf op braak in het algemeen moorden uitlokt en bevordert, en dat dus de eigene wet, die de regten en den eigendom der bur-

burgeren zal verzekeren, derzelver leven regtſtreeks in gevaar brengt.

Trouwens — welke gerustſtelling blijft er over, om dit gevaar weg te nemen? Zal het zijn het medelijden van den hoosdoener met de bewoners van het huis? het eigen zedelijk gevoel — het beſef van pligt in den misdadiger? Doch wat heeft men te wachten van het medelijden, van het zedelijk gevoel, van het pligtsbeſef in voorwerpen, die, meestal langzamerhand, allengskens en door onderſcheidene omſtandigheden van trap tot trap bedorven geraakt en van misdaad tot misdaad vervallen, het gevoel verdoofd en de ſtem van het geweten geſmoord hebben? die, daarenboven, door het bedacht zijn op hunne veiligheid, zekerheid en eigen lijfsbehoud, ieder vonkje van mededoogen, dat nog in hunnen boezem ſmeulen mogt, uitblusſchen, en door deze beweegredenen — ſterke prikkels in het hart van alle menſchen — helaas! al te gereedelijk worden overgehaald, om den doodelijken ſlag toe te brengen?

Zwakke waarborgen, gewisſelijk, voor het leven der ongelukkige burgers! — burgers, die op den eigenen oogenblik, in welken zij den misdadiger alle hunne goederen aanbieden en ſlechts het behoud van hun leven van hem afſmeeken, — zoo zij anders in dezen toeſtand over de oorzaak van hun onheil konden nadenken, — de wetten zouden vervloeken, die, terwijl zij de goederen trachten te beſchermen, op deze wijze het leven in gevaar brengen.

Of zou men, misſchien, een veiliger waarborg voor het behouden van het leven der Ingezetenen daarin vinden, dat eene *zwaardere* doodſtraf op moord, dan op diefſtal en braak is geſteld? Helaas! deze waarborg komt mij even zwak, komt mij nog zwakker voor, dan die, welke ik zoo even heb aangeroerd. Om niet te zeggen, dat dit verſchil in ſtraf bij overtreders van dusdanig eenen ſtempel veelal ganſchelijk onbekend is, — welke uitwerking kan men al van de overweging daarvan verwachten in oogenblikken, waarin de misdaad van moord bedreven wordt? Kan men, menschkundig, verwachten, dat deze bedenking, zoo zij dan al bij den misdadiger mogt opkomen, in ſtaat zoude wezen, om hem van het volbrengen der daad terug te houden? ſterker zoude werken, dan de beweegredenen, die hem tot den moord

moord aanſporen? Neen! voorzeker niet. Wanneer eenmaal de vrees voor de ſtraffe des doods overwonnen of niet meer levendig is, kan de overdenking der onderſcheidene wijzen, op welke het leven verloren wordt, onmogelijk in ſtaat zijn, om die vrees weder op te wekken, vooral niet in het geval, dat wij ons thans voorſtellen, waar een vrij waarſchijnlijk gevaar van het leven door den ſtrop te verliezen overſtaat tegen een zeer onwaarſchijnlijk gevaar van door het kruis te moeten ſterven. — En daarenboven is dit onderſcheid van ſtraf, naar het mij toeſchijnt, bij het Ontwerp van Strafwetten nog niet eens doorgaans en altijd in het oog gehouden. *Moord*, op eene hoogstgeweldige, wreedaardige of verraderlijke wijze gepleegd, of met andere verzwarende omſtandigheden gepaard, wordt wel met het *kruis* bedreigd; doch in andere gevallen is de ſtraf op moord gelijk geſteld met die op huisbraak, ja kan zelfs (daar de ſtrop zwaarder wordt gerekend dan de *bijl*) de eerstgemelde misdaad nog ligter geſtraft worden dan braak: want na dat de ſtraf van den ſtrop, die mede op braak is verordend, tegen ouders, die aan hunne kinderen en verdere afſtammelingen, tegen broeders, zusters, echtgenooten, die aan elkanderen moord begaan, gedreigd is, *wordt bij het zeste Art. in het algemeen vastgeſteld, dat de minſte ſtraf, welke eenen moordenaar kan worden* aangedaan, is *de Bijl*. Zoo dat derhalve, volgens het meergenoemde Ontwerp van Strafwetten, de misdaad van moord (zijnde eene met voorbedachten rade gepleegde berooving van iemands leven) minder zwaar kan geſtraft worden, dan braak.

Het verſchil in de doodſtraffen zelve kan diensvolgens al mede geenen waarborg opleveren tegen het gevaar, waarin de Ingezetenen gebragt worden door het vaſtſtellen van doodſtraf op braak; en dewijl, even als tusſchen misdrijf en ſtraf, ook zekere evenredigheid tusſchen de ſtraffen onderling behoort te beſtaan, zoude men veilig kunnen beweren, dat bij de vorige wreede en barbaarſche doodſtraffen op moord en doodſlag deze evenredigheid veel meer plaats had, en dat men veel *conſequenter* had gehandeld, veel meer overeenſtemming en verband in de ſtraffen onderling had gebragt, veel meer evenredigheid tusſchen misdaad en ſtraf had verkregen, bijaldien men, bij de vaſtſtelling van doodſtraf op *braak*, de oude, wreede en barbaarſche doodſtraffen mede behou-

houden had. Daar deze nogtans, dank zij den gematigden geest der tijden! niet meer worden uitgeoefend, moet men, om evenredigheid tusschen misdaad en straf, mitsgaders tusschen straffen onderling te behouden, ook *consequent* handelen, zich zelve gelijk blijven, en het misdrijf van braak nimmer met den dood bedreigen.

Het door mij aangevoerd gevaar voor het leven der Ingezetenen, uit deze onevenredigheid in de straf voortvloeijende, wordt derhalve door niets weggenomen, — en dit gevaar is zoo zeker, zoo tastbaar, zoo groot en zoo vreesselijk, dat er, mijns inziens, geene andere gronden noodig zijn, om het stellen van doodstraf op braak in het algemeen af te keuren; en offchoon ook de redenen, welke men te berde brengt, om deze misdaad, bij bijzonder verzwarende omstandigheden, herhaalde overtredingen in denzelfden persoon enz. met den dood te straffen, mij voorkomen niet geheel en al verwerpelijk te zijn, en zulks ook, volgens de wetten in dit Gewest, in bijzondere omstandigheden, ter *discretie* des Regts, kan geschieden, zoude ik echter op dezen grond alleen — op grond, namelijk, van het gevaarlijke — onder verbetering, van gevoelen zijn, dat de misdaad van diefstal en huisbraak, hoe geweldig, hoe zwaar en hoe dikwijls ook door denzelfden persoon gepleegd, nimmer en in geen geval met den dood behoorde gestraft te worden, zoo lang er geen moord, doodslag, of wonding met oogmerk om te dooden mede gepaard gaan. Trouwens het leven der Ingezetenen moet boven alles dierbaar en heilig worden gehouden. Hetzelve te beveiligen, voor elken aanval te waarborgen, moet een eerste regel, de eerste en teederste zorg van den Wetgever zijn, — en het is eene hoogstgevaarlijke, hoogstnadeelige wet, die, met oogmerk om de goederen te beschermen, door te groote gestrengheid het dierbaarste van alle goederen, welks verlies geene menschelijke magt kan herstellen, onbedachtzaam in de waagschaal stelt.

IETS OVER DE WATERWEEGKUNDE, VERVAT IN EENEN BRIEF AAN DEN HEERE H. ARNEAE, TEN ANTWOORD OP DE ANTIKRITIEK, DOOR ZIJN ED. GEPLAATST IN DEN RECENSENT OOK DER RECENSENTEN, IIIde DEEL, No. 2.

Mijn Heer!

De toon, waarop Gij uwe teregtwijzing aan den Heere BESSELINK geſtemd had, was oorzaak, dat ik, in navolging daarvan, U in mijnen vorigen ook niet op die wijze behandeld hebbe, welke men anders in een onderzoek naar Waarheid behoort in 't oog te houden. Schoon Gij nu in uwe *korte*, echter 14 bladz. druks beſlaande, *Aanmerkingen op mijnen naamloozen Brief*, op eene wijze, den Wijsgeer niet beſtemmende, voortgaat, wil ik U daarin niet navolgen, ten einde men *mij* niet zou kunnen verdacht houden, de aandacht des Lezers van de zaak in verſchil te willen aftrekken, om de zwakheid der redenkaveling minder te doen gevoelen, en de ongegrondheid der bewijzen over het hoofd te zien.

Ik heb zelf lang in twijfel geſtaan, of ik U nader over de zaak in verſchil zoude onderhouden: voor den kundigen is genoeg gebleken, *aan wiens zijde de waarheid is; immers zoo de goedkeuring van mijne proeven en de daaruit afgeleide gevolgen, niet ſlechts van Liefhebbers; of van dezulken, die* eenigzins in het Waterweegkundig vak bedreven zijn, maar ook van Geleerden, die met U in kunde en doorzigt gelijk ſtaan, iets afdoet: door dezen worde ik in 't gelijk geſteld, en men is het met mij eens, dat de gevolgen, uit de Proef van BOYLE afgeleid, onwettig, misleidend en verkeerd zijn.

Dan om U, zoo mogelijk, het vooroordeel voor eens aangenomen ſtellingen te ontnemen, vat ik nog eens de pen op, en zal, met voorbijgang van al het hatelijke, waarmede uwe korte aanmerkingen doorzuld zijn, mij alleen tot *de zaak in* verſchil bepalen.

Het is zeker geen dagelijksch verſchijnſel, dat een eenvoudig Liefhebber zich durft in 't ſtrijdperk begeven tegen eenen Man, die bij ieder voor zeer geleerd, diepkundig en gezond van oordeel gehouden wordt: maar zonde ik mij, zoo als Gij vordert, *des ſchamen en heengaan?* dit kunt Gij in ernſt niet willen, ten ware Gij den lust tot onderzoek wildet uitblusſchen, of beweren, dat men uwe onderſtellingen voor onwederſprekelijk, uwe woorden voor Godſpraken, uwe beſluiten voor onfeilbaar zoude houden.

Dan, om ter zake te komen. Ik heb de ſtoutmoedigheid gehad, eene vrij algemeen goedgekeurde proeve te ontmaskeren,

op

op eene wijze, die, zoo het schijnt, vóór mij in niemands hersenen is opgekomen, althans, voor zoo verre ik weet, niet is bekend gemaakt; ik heb *mijne* tegenproeven, op *Waterweegkundige gronden*, ontegenzeggelijk en beslisfend durven noemen; daartegen noemt Gij *uwe* proeven ontegenzeggelijk en beslisfend, ten bewijze dat water in water weegt, omdat Gij het fleschje, wanneer het in uwe proefneming vol loopt, ziet dalen, en, na herfteld evenwigt, het vat met water, aan uwe groote balans, zoo veel in gewigt ziet verliezen, als het gewigt bedraagt, hetwelk, tot herftel van evenwigt, in de kleine balans vereischt wordt; terwijl Gij in die zelfde Waterweegkundige teregtwijzing in de acht eerfte proeven aantoont, dat het glazen of koperen Ligchaam, waarmede Gij uwe proefneming aanvangt, zoo veel van deszelfs volftrekte zwaarte bij de onderdompeling verliest, als eene hoeveelheid Waters, in Wiskundige ligchamelijke uitgebreidheid, naauwkeurig gelijk ftaande met die des ingedompelden Ligchaams, weegt. Spijt het U nu niet, uwe proeven beslisfend, ontegenzeggelijk genoemd te hebben, daar Gij nu zult bemerken, in éene en dezelfde Verhandeling, twee tegen elkander ftrijdige gevolgen, op een en hetzelfde grondbeginfel, te hebben willen bewijzen?

Het is mij bij de lezing uwer korte aanmerkingen niet onopgemerkt gebleven, dat Gij U door mijne proeven eenigzins in verlegenheid gebragt ziet, dewijl Gij U bedient van hulpmiddelen, welke men van U niet verwachten konde. Voorëerst rukt Gij het verschil over de wettigheid van het gevolg, afgeleid uit de Proef van BOYLE, geheel uit zijn verband. Immers zegt Gij in uwe korte aanmerkingen, dat, volgens mijne wijze van beflulten, Water ook niet in Lucht weegt; dat Water dus volftrekt geen gewigt heeft; dat Koper, Lood, IJzer, of welke de ftof zij, waaruit de gewigten beftaan, ook niet wegen, enz. Waar heb ik in mijn vorigen Brief aan U zulke zotte ftellingen beweerd? Waar heb ik *zelfs fchijnbaar* te kennen gegeven, dat ik van gevoelen zou zijn, dat Water in Water geen volftrekt gewigt heeft? Indien ik dit hadde willen bewijzen, waarom zou ik dan gezegd hebben: „ de Proef van BOYLE „ is op zich zelve niet onaardig — zij is zelfs fchoon, en ze „ kan, *indien men bij gevolgtrekking redenëren moet*, veel uit „ opgemaakt worden." En verder: „ of wil men door de Proef „ van BOYLE onderzoeken, *hoe veel fpecifique zwaarte een fleschje „ water heeft?* dit ware dwaasheid! 't gezond verftand heeft „ een afkeer van omwegen; men kan de masfa water, die in een „ fleschje loopt, immers op eene fchaal wegen." Hoe zou ik op de vraag: „ toont dan de zwaarte des ingedrongen waters, „ met de gelijkheid van het gewigt, hetwelk men noodig ge„ had heeft, om het verbroken evenwigt te herftellen, niet „ aan, dat men ten minfte *Water in Water wegen kan?*" hebben

ben kunnen antwoorden: *Neen! het toont flechts aan; dat niet door* GEVOLGTREKKING — *door* VERGELIJKING — *op die wijze,* DE SPECIFIQUE ZWAARTE *des Waters kan ontdekken.*

Waartoe nu uwe armhartige proeven, voorkomende op bl. 170, 171 en 172, en de daaruit door U afgeleide gevolgen en ellendige redeneringen moeten dienen, zal ik, om des vredes wille, niet verder onderzoeken. Ik wil U alleen zeggen: dat Gij *dit* hulpmiddel, hetwelk uwe zaak bij alle onbevooroordeelde en onbenevelde verſtanden meer en meer bederft, achterwege had moeten laten; — dat Gij U, indien Gij iets goeds had willen ſtichten, alleen bepaald moest hebben, zoo Gij dit had kunnen doen, ter wederlegging van hetgeen ik gezegd heb, en hetgeen ik hier nogmaals herhale; te weten: dat de Proef van BOYLE, *zoo als dezelve door dien beroemden Geleerde is voorgeſteld*, valsch is, misleidend en verkeerd; dat de Proef van BOYLE tegen de Natuur, dat is tegen de Wetten der Waterweegkunde, ſtrijdt; dat men geene Vloeiſtoffen van deſelfde digtheid in elkander *wegen* kan; dat men het betrekkelijk gewigt van den *aanhangenden Ballast*, en *niet het Water* weegt; dat Water niet weegt in Water. Dit zijn mijne woorden geweest — dit heb ik getracht te bewijzen, niet door uitvlugten te zoeken, niet door nu eens met *volſtrekt*, en dan weêr met *betrekkelijk* gewigt der Ligchamen te ſchermen, zoo als Gij in uwe teregtwijzing doet, al naar dat het U in uwe kraam best dient; maar met mij *alleen* te bepalen op het grondbeginſel der *Waterweegkunde*, welk, *zoo* ik mij *niet bedriege, is: dat alle Ligchamen, in eenige vloeiſtof* ondergedompeld wordende, zoo veel van hun gewigt verliezen, als de klomp vloeiſtof weegt, welke door het ingedompeld Ligchaam verplaatst wordt. Of nu het grondbeginſel van BOYLE anders is, weet ik niet; genoeg is het voor mij, dat het voorgeſtelde grondbeginſel ook het *uwe* is, blijkens uwe woorden op bl. 535 van den *Rec. ook der Rec.* IIde Deel, No. 6.

Ten andere, bedient Gij U van eene uitvlugt, in uwe teregtwijzing aan den Heere HESSELINK, en ook in uwe *korte* aanmerkingen, die, offchoon zij van geene waarde hoegenaamd is, om de wettigheid van het gevolg, afgeleid uit de Proef van BOYLE, te handhaven, echter die onaangename aandoening niet veroorzaakt, als voorgemelde afwijking van den waren ſtaat des geſchils; — zij kan eenigzins door den beugel, vooral als men dit hulpmiddel beſchouwt, om te moeten dienen, ten einde een geliefkoosd ſtelſel zoo lang mogelijk vol te houden. Ik bedoel, hetgeen Gij betrekkelijk het wegen van Vloeiſtoffen in hare natuurlijke plaatſen zegt. Dan ik kan niet voorbij hier aan te merken, *dat* Gij zeer willekeurig met dat wegen van Vloeiſtoffen in hare natuurlijke plaatſen te werk gaat, latende het water, *dat in* het

fleſch-

fleschje ingedrongen is, nu eens *al*, en dan weder *niet*, aan den arm der balans wegen, even als Gij doet met het *volstrekt* en *betrekkelijk* gewigt der ligchamen in het water; dus weegt het water op bl. 538 van uw vroeger Stukje in zijne natuurlijke plaats *niet* aan den arm der balans, op bl. 540 weder *al*, en op bl. 550 weder *niet;* — nu dit in 't voorbijgaan.

Maar wat brengt dat wegen van water in zijne natuurlijke plaats toch nuttigs aan, indien men daardoor niet bewijzen kan, dat het *Water* aan den arm der balans weegt? — dit moet men toch kunnen doen, als men de *Boyleaansche* stelling wil volhouden — als men met U zeggen wil: het water *herneemt* deszelfs gewigt in zijne natuurlijke plaats, het *weegt* nu aan den arm der balans.

Daarenboven, wat is, in het dagelijksche leven, het *wegen* toch anders dan *eene vergelijking van het betrekkelijk gewigt der Ligchamen?* En wat zou het wegen van water in zijne natuurlijke plaats volgens het stelsel van BOYLE zijn, indien men het volgens zijne Proef wegen kon? Het zou zijn: *eene vergelijking van het betrekkelijk gewigt, 't welk in de schaal in ligt*, TEGEN *het volstrekt gewigt van het Water, dat in het fleschje bevat is.* Indien men dan de proef in de Lucht herhaalde, zou men eenig verschil in het gewigt ontdekken; men zou bevinden, dat het Water in Water meer gewigt had dan in de Lucht, en niet, zoo als BOYLE zegt, bijkans of geheel hetzelfde. Ook was deze vergelijking niet in de juiste orde — niet zoo als men gewoon is elkander te verstaan, onbewimpeld-sprekende.

Gaarne wil ik U bekennen, dat uwe vragen en redeneringen op bl. 168, 169, *Rec. ook der Rec.*, IIde Deel, nog al een schoonschijnend aanzien kunnen hebben, om uw gevoelen te verdedigen, vooral bij de zulken, die zich door schijnvertooningen laten wegslepen. Gij zegt: *Snij of knip den draad, waardoor het fleschje met het thans op den bodem van het vat rustend gewigt verbonden is, tusschen den bodem van het fleschje en dat gewigt door, en alles zal in evenwigt blijven. Ziet Gij nu*, vraagt Gij, *dat Water in Water weegt?* Hierop zou ik kunnen antwoorden: Snij of knip het gewigt af, waarmede uw fleschje bezwaard is, en zie dan of Gij tegenwigt in de schaal *in* noodig hebt, om het evenwigt te herstellen; — maar neen! dit kunt Gij niet doen, omdat uw werktuig zoo zaamgesteld is, dat zich de misleiding daarin niet dan door redenering laat ontdekken; — 't is ook niet noodig, dat ik U dus antwoorde: ik stem toe, dat, wanneer men in deze gesteldheid van het fleschje den draad doorknipt, alles in evenwigt zal blijven; maar ik ontken, dat dit bewijst, *dat men het Water in Water weegt.* Het bewijst, dat de werking van de Lucht, die in het fleschje bevat was, ophoudt, omdat dezelve ontsnapt is; dat de aangehangen ballast overtollig is geworden, omdat het Ligchaam, hetwelk men met

geweld in het water gedrongen heeft, niet meer aanwezig is; — *het bewijst*, dat het *betrekkelijk gewigt* van Water in *Water nul is* — *perfing* van water is geen *gewigt* van water.

Intusschen bewijst dit vragen en redeneren van U., dat Gij U verzekerd houdt, dat het *'t Water, en geen ander Ligchaam is*, dat in uwe proefnemingen *aan den arm der balans weegt*. Nu hangen er in uwe proeven twee onderscheidene Ligchamen aan den arm der balans: *het Water*, en *de Ballast*; welke beide Ligchamen echter niet te gelijk aan den arm der balans kunnen wegen, blijkens uwe proefneming op bl. 170. —— Gij zegt: *'t is het Water*, dat aan den arm der balans weegt. Ik zegge: *'t is het betrekkelijk gewigt van den Ballast*. Een van ons beiden moet in zijne besluiten hier dwalen. Gesteld nu dat Gij gelijk hebt, dan vraag ik U: waar is nu het betrekkelijk gewigt van den Ballast gebleven? is dit verloren geraakt? is dit vernietigd? Elders zegt Gij: *in de Natuur gaat niets verloren; hetgeen aan den eenen kant verloren wordt, wordt aan den anderen kant gewonnen*. Waar is dan, vrage ik nogmaals, dat betrekkelijk gewigt gebleven? Drukt het op den bodem van het vat met water, waarin het hangt, zonder eenige gemeenschap te hebben met de balans, waaraan het hangt? Vervangt het nu het gewigt of de drukking van het water? hetwelk, volgens uwe stelling, nu in zijne natuurlijke plaats deszelfs gewigt hernomen heeft, en niet meer op den bodem van het vat drukt, want Gij zegt: *Even zoo veel drukking als van den bodem van het vat afgegaan is, even zoo veel is er aan den arm der balans aangebragt*. —— Zoo dit nu waarheid is, van waar komt het dan, dat, als men den ballast van het fleschje wegneemt, de kleine balans terstond terug slaat en het fleschje uit het water trekt, zoo dat men het gewigt 2 P. uit de schaal *m* moet wegnemen, om het evenwigt te herstellen, niettegenstaande het fleschje vol water aan den arm der balans hangen blijft? —— terwijl het, tegenovergestelde gebeurt, als men het fleschje van de balans afneemt, en den ballast hangen laat; *dan* blijft alles in evenwigt, de rust ongestoord, niettegenstaande de schaal *m* met 2 P gewigt bezwaard blijft. —— Wat wil men meer? *wat wil* men sprekender bewijs hebben voor mijne stelling: *dat men het betrekkelijk gewigt van den Ballast, en niet het Water weegt?*

Indien ik verder wilde uitweiden over de *onwetstigheid* van het gevolg, eertijds afgeleid uit de Proef van BOYLE, dan zoude ik indedaad uw gezond verstand, en dat van alle Natuurkundigen, beleedigen. Wie zal willen ontkennen, dat de Proef van BOYLE, zoo als dezelve ten allen tijde is genomen, en door U en de volgers van BOYLE is beredeneerd, eene *valsche stelling* voortbrengt? — dat dezelve *misleidend* is, omdat het Werktuig, waarmede de proef genomen wordt, alle de Ligchamen, waaruit hetzelve is zaamgesteld, zoodanig door-

een

een verwart, dat de uitwerkſelen, die het één Ligchaam voortbrengt, verkeerdelijk aan het andere worden toegeſchreven? — dat het *verkeerd* gehandeld is, als men door deze proef, hoe ſchoonſchijnend dezelve ook wezen moge, een verſchijnſel doet geboren worden, dat, zoo hetzelve niet weêrſproken kon worden, de grondbeginſelen der Natuurkunde zou omverre werpen? — En wie zal mij dan niet toeſtemmen, dat, daar de proef op zichzelve eenige nuttigheid heeft, voornaal om bij gevolgtrekking te beſluiten, die eenvoudige wijze, zoo als ik dezelve heb voorgeſteld, de verkieslijkſte is? — *dan* laten zich alle verſchijnſelen, welke de Proef van BOYLE oplevert, duidelijk, volgens de onwederſprekelijkſte grondbeginſelen der Waterweegkunde, verklaren. — *dan* is de proef waarlijk ſchoon!

Denk niet, Mijn Heer, dat ik lust gehad heb om te verdonkeren in plaats van te verlichten, — dat ik mijne weetenſchappelijke vermogens ſchandelijk ten kwade zou hebben aangewend, — dat list of boosheid mijne pen beſtuurd hebben, toen ik U ſchreef: *de Proef van* BOYLE *is* VALSCH, MISLEIDEND *en* VERKEERD. Neen! — uwe ſtoute taal, ter wederlegging van het gevoelen van den Heere HESSELINK, heeft mij verpligt, om op een ſterker toon U mijn gevoelen over de Proef van BOYLE te kennen te geven, dan ik anders zou gedaan hebben, indien Gij die zedigheid en beſcheidenheid, welke Gij in anderen begeert, in het oog gehouden had.

Hier zoude ik mijne bedenkingen, op uwe korte aanmerkingen, betrekkelijk de Proef van BOYLE, kunnen beſluiten, ware het niet, dat ik mij verpligt gevoelde, uwe proefneming op bl. 170 en 171, en de gevolgen, welke Gij uit dezelve afleidt, te wederleggen.

Hoe is het mogelijk, dat deze Proeven één oogenblik in uwe herſenen hebben kunnen huisvesten, zonder dat Gij dadelijk bij uzelven van de dwaasheid dezer Proeven overtuigd zijt geworden! Hoe durft Gij dezelve mij voor goede munt in de hand ſtoppen! Het ſpijt mij, dat een Man van uwe kunde en doorzigt zich zoo onbedacht heeft durven wagen. Staan deze proefnemingen eenigermate gelijk met mijne proefnemingen? Laat ons dit zien. — Gij hangt aan eene balans een flesch vol water, en brengt dezelve in evenwigt; giet er vervolgens het water uit, en hangt onder aan de ledige flesch, met een touwtje, zoo veel gewigt als noodig is om het evenwigt te herſtellen; — nu laat Gij de balans dalen, dat het onder de flesch aangehangen gewigt de tafel, den vloer, of eenig ander voorwerp, rake, waardoor het onderſteund kan worden; Gij behoudt dus evenwigt: — maar is deze figuur nu gelijk met mijne figuur, op dat oogenblik, waarin ik het blaasje doorſteek, om de werking van het Water op de balans en de werking van de Lucht op den aanhangenden ballast te

onderzoeken? Verre van daar! Ik heb in het tegenoverhangend schaaltje geen tegenwigt hoegenaamd voor het water, hetwelk nu in het geopend fleschje indringt, — maar Gij! Gij laat het tegenwigt in uwe schaal, aan den anderen arm der balans! Geen wonder dan, dat, wanneer Gij de flesch wederom vol water giet, zij de balans niet zal overwegen. Maar neem, vóór dat Gij de flesch wederom vol giet, uw tegenwigt weg; de balans zal daarom wel in evenwigt blijven; en vul dan de flesch met water, *dan* zal het evenwigt wel verbroken worden. Zoo doe ik, om de misleiding van de Proef van BOYLE aan te toonen; en zoo moet Gij ook doen, indien Gij mijne proef in de Lucht volmaakt wilt nabootsen, — en dit hadt Gij kunnen doen, indien U de proef ingevallen ware. Zij is deze: Hang aan den eenen arm der balans een ongevulden Luchtbol; breng dezelve in evenwigt; vul dan dien Luchtbol met eene ijlere luchtsoort dan de dampkringslucht; hecht dan aan dien gevulden Luchtbol zoo veel gewigt, *dat de werking* van den Luchtbol naar boven de werking van het aangehangen gewigt evenaart; laat dan uwe balans dalen, dat het aanhangend gewigt de tafel, den vloer, of eenig ander voorwerp rake, waardoor het ondersteund kan worden; open dan uw Luchtbol, opdat de ijlere lucht ontsnappe, en de dampkringslucht weder invloeije: dan zult Gij eene figuur hebben voorgesteld, overeenkomstig met mijne figuur; en de uitkomst zal gelijk zijn aan die ik heb voorgesteld.

Wat nu *aanbelangt de proef van uwen Vriond, die Gij nog duidelijker dan de uwe, en voor den domsten mensch bevatzelijk noemt*; ik vinde er niets fraaijers of beters in, dan *in die* van U. De proef rust op hetzelfde grondbeginsel, *op misleiding*; en het is natuurlijk, dat de uitkomst dezelfde moet zijn; — het éénige onderscheid, dat ik hier opmerke, is, *dat* Gij door deze proef zoo van ter zijde hebt willen doen zien, dat U de Naam, de Persoon, de Affaire van den Briefschrijver niet onbekend was, en dat Gij dit niet dan onder bedekte termen hebt willen laten blijken.

Zoudt Gij nu, bij meerder nadenken, deze proefnemingen wel ter beoordeeling van den onpartijdigen Lezer hebben voorgesteld? Immers zouden zij kunnen worden gerangschikt onder *schijnvertooningen*, *die de waarheid bedekt houden*, en de *gevolgen*, *daaruit afgeleid*, aangezien worden als *middelen*, *om de aandacht des aanschouwers van het ware punt af te leiden*.

Eindelijk moet ik mij nog verantwoorden wegens de door mij gemaakte Vergelijking, dat uwe Proef-balans gelijk eene Tooverkaart met Bellen is, die men den kinderen tot vermaak in de handen geeft. Het ware gewis genoeg geweest, dat ik gezegd had: gelijk eene Tooverkaart; het overige had er wel af

af kunnen blijven: maar Gij ſpreekt de Vergelijking volſtrekt tegen, daar Gij zegt, dat er met mogelijkheid geen derde te pas kan komen. Indien Gij dan onderzoeken wilt, of hetgeen ik gezegd heb waarheid zij, zoo herhaal uwe proeven, op bl. 170 omſchreven, op de volgende wijze: Hang aan uwe ſchaal M een gewigt zoo zwaar als de maſſa water weegt, welke zich in uw fleschje bevindt, aan een touwtje; laat dit gewigt even de ſchaal van eene derde balans aanraken, zonder dat dit gewigt eenige werking op die ſchaal verrigte, waardoor het evenwigt van de derde balans zou verbroken worden; bezwaar de ſchalen van de derde balans met zoo veel gewigt, als het gewigt bedraagt, dat onder aan de ſchaal M hangt; laat het gewigt van de eene ſchaal van de derde balans weder werken op de ſchaal van eene vierde, en zoo vervolgens; dan zult Gij, zoo dra Gij het verbroken evenwigt in uwe kleine balans herſtelt, alle de balanſen in werking zien, en het beſluit verder kunnen opmaken.

Zie daar, Mijn Heer, mijne tegenbedenkingen op uwe korte aanmerkingen op mijnen vorigen brief, met zoo veel beſcheidenheid als mij betrekkelijk uwe wijze van ſchrijven mogelijk was, voorgedragen, en, om U niet te verpligten, op deze tegenbedenkingen ſtil te zwijgen, of U te noodzaken tot het verbreken van uw gegeven woord, zoo noem ik mij met conſideratie

UEd. Dienaar

Amſterdam, Aug. 1808.

A. VAN COPPENAAL.

BIJZONDERHEDEN WEGENS DE EERSTE LEVENSJAREN VAN DEN BEROEMDEN MUZIJKANT EN COMPONIST, DOMENICO CIMAROSA.

DOMENICO CIMAROSA, geboren te *Napels*, was de Zoon van eenen Schoenmaker; zijn Vader leidde hem op om bakker te worden. Men moet weten, dat te *Napels*, althans voorheen, de gewoonte plaats had, dat de burgers hun brood ten hunnen eigen huize kneedden, maar het om te bakken bragten in ſtadsovens, den eigendom van daartoe bevoorregte bakkers. Bij eenen dier bakkers woonde CIMAROSA als leerknecht. In den beginne was het zijn post, het brood te gaan afhalen, hetwelk in zijns meesters oven moest gebakken worden. Een zijner klanten was de vermaarde APRILE, die verwonderlijk bekwame Zanger, van de klaſſe der zulken, die in *Italie*, uit welvoegelijkheid, *Muſici* genoemd worden, en die de Zang-

kunst tot zulk eene hoogte voerde, dat zij in misbruik ontaardde. De jonge CIMAROSA, in wien de smaak voor de muzijk zich begon te ontwikkelen, had het uur opgemerkt, op hetwelk APRILE zijne stem bij het klavier oefende; dit uur had hij gekozen om te zijnen huize zijne boodschap te doen. Verborgen in den hoek van een portaal, hetwelk aan de kamer des bewoners grensde, bleef hij, met het luisteren naar het gezang, al den tijd, welken deze Virtuoso aan die oefening besteedde, en vergat, in zijne verrukking, de boodschap, om welke te doen hij was gekomen. Niet minder vergat hij die, wanneer APRILE, in plaats van zichzelven te oefenen, les gaf in het zingen aan een meisje van elf jaren, THERESINA genaamd, welke hij tot Zangeres opleidde. Meer dan eens had deze THERESINA, wanneer zij van haren meester kwam, den jongen bakkersknecht verrast, in zijne muzijkale droomerij verzonken, en hem zijne heerschende en onweerstaanbare zucht doen bekennen voor eene kunst, welke hij zelve te *eenigen dage met* een zoo gelukkigen uitslag zoude oefenen. Geenen grond had hij alsnog om zulks te hopen. Daar hij een jongeling van eene fraaije gestalte was, praatte zij gaarne met hem. „ Wat doet „ gij dan hier in het duister te zitten?" vraagde zij hem op zekeren dag. „ Ik luister met verrukking." — „ Zijt gij „ een liefhebber van de muzijk?" — „ Een zeer groot lief„ hebber." — „ Verstaat gij dezelve?" — „ Ach neen! mijn „ Vader heeft geen gelds genoeg om mij een' meester te ge„ ven." — „ *Zoude hij u niet kosteloos in een van onze* „ *Conservatoires (Muzijkkollegien) kunnen bezorgen?*" — „ Daartoe zouden voorschrijvingen *noodig zijn; en wij heb*„ ben die niet." — „ Maar indien mijn meester, Signor „ APRILE, het noodige bezorgde?" — „ O, dan zoude ik „ zeer gelukkig zijn! Ik! muzijkant worden! op mijne beurt „ die fraaije Zangstukken componeeren, welke ik nooit hoor, „ zonder tot in den grond mijner ziele getroffen te zijn! Nim„ mer zal ik zoo gelukkig zijn!" — „ Hebt gij eene goede „ stem? Zingt gij wel eens?" — „ Nu en dan." — „ Gij „ zoudt dan wel zeer blijde zijn," vervolgde het *lieve* meisje, zonder bedoeling, „ als Signor APRILE te kunnen „ zingen?" — CIMAROSA, haar aanziende met de oogen eens jongelings van zeventien jaren, doch die hij spoedig nederloeg: „ Ik zoude wel wenschen," was zijn antwoord, „ zoo goed als hij, maar niet *als* hij te kunnen zingen." THERESINA, nog te jong om deze onderscheiding te kunnen vatten, beantwoordde zulks niet, maar deed verslag van dit gesprek aan haren leermeester, die bevel gaf dat men hem zoude laten bij zich komen, de eerstemaal dat hij brood kwam halen. Zijne jonge vriendin bleef daaromtrent niet in gebreke.

Na

Na de eerſte vragen naar zijne familie, zijn beroep, zijne zucht voor de muzijk en de zangkunst, wilde APRILE eene proef nemen van zijne ſtem. CIMAROSA, die door eenen zijner bloedverwanten dikmaals in den ſchouwburg van *Florentini* was gebragt, alwaar Opera's in plat *Napolitaansch* worden gegeven, en waarvan hij Machinist was, liet een der zangen hooren, welke de beroemde CASACCIELLO op eene zoo oorſpronkelijke wijze zong; en hij deed zulks met eene zoo volmaakte nabootſing, eene zoo behagelijke grappigheid, dat al de deftigheid van den held des tooneels er niet tegen beſtand was. APRILE lachte zich bijkans te barſten: hij was inderdaad betooverd. De beſtemming des jongelings dacht hem zoo duidelijk te ſpreken, dat hij niet draalde met zijnen vader te onderhandelen, wiens toeſtemming werd vereiſcht, om hem in het Conſervatoire *de la Pieta* te doen aannemen. Hier leide hij de eerſte gronden zijner oefeningen, en om, dit huis verlaten hebbende, dezelve nog verder voort te zetten, genoot hij het onderwijs van NICOLO PICCINI, den vermaardſten Componist, die thans te *Napels* zich bevond, en die in *Frankrijk* eenigen tijd heeft vertoefd.

Niet lang nadat hij het Conſervatoire had verlaten, trad hij in het huwelijk, niet met THERESINA, die den eerſten grond tot zijn geluk had gelegd, maar met de oudſte dochter van eenen handwerksman. Zij ſtierf kort na hun huwelijk; en CIMAROSA verkreeg verlof van den Paus om de andere zuster te trouwen, op welke hij reeds ſtaande zijn eerſte huwelijk verliefd was geworden. — In eenen brand, welke zijn huis zoo goed als geheel verteerde, verloor hij alles, wat hij door zijne vervregaande zuinigheid had kunnen overgaren; zijn leven zelf liep daarbij gevaar.

Zoo luidt het kort berigt wegens de eerſte levensjaren van DOMENICO CIMAROSA. De ſteller daarvan eindigt met den wensch, en wij voegen den onzen daar nevens, dat onder de liefhebbers, die het geluk hebben gehad, hem in zijne muzijkale loopbaan te volgen, van *Napels* tot aan *Petersburg*, iemand gevonden worde, bekwaam om meer uitvoerige, doch even naauwkeurige bijzonderheden mede te deelen aangaande dezen grooten Componist, nevens eene opgave van de voortreffelijke en menigvuldige ſtukken, met welke hij Europa heeft verrijkt.

DE UITWERKINGEN VAN GOEDDADIGHEID, OPGEHELDERD DOOR EENE AANDOENLIJKE GESCHIEDENIS.

(Uit het *Engelsch.*)

De Heer EDEN, van *Wildrose-hall*, had zijne fortuin in *Indië* gemaakt. Korten tijd vóór zijn vertrek naar *Engeland* te *Calcutta* eene schoone en allezins beminnelijke Jongejuffrouw gezien hebbende, de Nicht en Gezellinne van Mevrouw ALWIN, waren hare weinige en nietsbeduidende bezittingen bij hem geen hinderpaal om hare hand te vragen. Hij verkreeg haar ten huwelijk. Hij zag hare schoonheid, beminnelijken aard en begaafdheden als voldoende huwelijksgaven aan, en vond zich daarin niet bedrogen: want hare verdiensten evenaarden hare schoonheid. Bij zijn wederkeeren in *Engeland* kocht hij een schoon Landgoed in het westelijk gedeelte van *Essex*. Daar er niets was, waarover hij berouw of knaging gevoelde, gedurende zijn verblijf in de Oost, bezat hij zoo wel een opgeruimden geest als overvloed van tijdelijke middelen, en mogt zich streelen met de hoop op een volgend gelukkig leven.

Op eenen donkeren avond, korten tijd na dat hij bezit van zijn Landgoed genomen had, zat hij in een zijvertrek. Een hevig onweêr van storm, regen, donder en blikzem deed een rijtuig voor zijne deur komen. Een knecht diende hem aan, dat een oud Heer verlof verzocht om den nacht daar door te brengen. Hij vernam tevens, dat de vreemde Heer zoo even van het Vasteland gekomen was, en van *Colchester* naar *London* reed; doch dat de voerman, den weg niet regt kundig, en verbijsterd door het geweldig onweêr, de laan, die naar *Wildrose-hall* liep, voor den weg naar *Rumford* genomen had, en dat de oude Heer zich zoo ongesteld bevond, dat hij het niet durfde wagen, verder op weg en tot de naaste pleisterplaats te gaan.

't Is noodeloos te melden, dat hij op de hartelijkste wijze werd ontvangen. Want, behalve dat des Heeren EDENS menschlievendheid hem tot deze opneming aanspoorde, was er iets bijzonder treffends in het grijze haar en den rustigen opslag des vreemdelings, schoon iets droefgeestigs daarbij kennelijk doorstak. Hij verbleef er eenige dagen, en herstelde langzamerhand. Gedurende dien tijd groeiden de gunstige opvattingen van den Heere EDEN aan tot eene meerdere gehechtheid.

Zoo ras 't herstel van krachten den ouden Heer toeliet om eenig berigt van zichzelven te geven, liet hij zich in dezer voe-

voege hooren: „ Ik ben, indedaad, zeer ongelukkig geweest, en ik weet niet of mijne rampſpoeden nog wel een einde genomen hebben. In het vroegſte tijdperk mijns levens woonde ik gelukkig, als Arts, in het noorden van *Engeland*. Door den dood eens Ooms van Moeders zijde, op het Eiland *Antigua*, en wiens naam ik volgens zijne begeerte voerde, kwam ik in 't bezit van grootę goederen. Het was echter noodzakelijk, dat ik mij derwaarts vervoegde, om in 't bezit van de gewezene eigendommen mijns Ooms te treden. Het ſchip, in 't welk ik mij derwaarts begaf, werd genomen door een' *Moorſchen* Zeeroover, en naar *Barbarijen* gevoerd. Mijne Vrienden bleven onkundig van mijn lot: want de Gouverneur van *Mogadore*, ontdekkende dat ik een Geneesheer van beroep was, zond mij onmiddellijk naar *Fez*, om allen bijſtand, dien ik door mijne kunst kon toebrengen, te bieden aan den Keizer van *Marocco*, te dien dage gevaarlijk krank liggende. Ik betoonde mij bereidvaardig om hem allen bijſtand te betoonen, welke in mijn vermogen was, in hope dat een gelukkig ſlagen mij mijne wijheid als eene belooning zou ſchenken. — Dan hierin vond ik mij deerlijk bedrogen. Mijn gelukkig ſlagen in de herſtelling des Keizers deed hem begrijpen, dat ik een noodig man ten Hove voor zijne gezondheid was; waarom hij mij niet wilde vrijlaten. Mijn onverduldig verlangen daarnaar bemerkende, ſneed hij alles af, wat mij eenige gemeenſchap kon doen krijgen met iemand, die aan den *Britſchen* Conſul eenig berigt van mijnen toeſtand zou kunnen geven. In alle andere opzigten (*dit regt moet ik hem laten wedervaren*) behandelde hij mij met de grootſte vriendelijkheid; ik leefde in overvloed. — Na 's Keizers dood onderging mijn toeſtand, gedurende eenigen tijd, geene verandering altoos: want zijn Opvolger oordeelde mij voor zijne gezondheid zoo noodzakelijk als zijn Vader gedaan had. In 't einde begon mijne zwaargeestigheid tot wanhoop over te hellen: achttien jaren lang had ik in dien gevangen ſtaat geſleten; mijne gezondheid was zigtbaar van mij geweken, en de jonge Keizer ſtemde eindelijk, met eene prijsbare menschlievendheid, in mijn vertrek. Hij liet mij niet henengaan zonder betooningen van vriendſchap; hij ſchonk mij eene ruime vergelding voor mijne betoonde dienſten, — niet voor de ſlavernij, waarin men mij gehouden had. — Over *Italie* kwam ik in *Duitſchland*, en, van *Hamburg* naar *Colchester* gevaren, ben ik niet meer door vermoeijenis en zwakheid afgemat, dan door de ongerustheid en angst, welke mijn boezem prangen, om kundſchap van mijne Familie te krijgen; deze beſtond, toen ik dezelve verliet, uit mijne Vrouw en een Kind, drie jaren oud. Ik liet deze in ruime omſtandigheden over aan de zorg van een Vriend. — Maar, indien zij niet meer leven — (hier ſtuitte zijne ſtem) indien zij niet meer leven! ô dat het dan den Hemel behaagde, ook mij-

mijne dagen af te snijden, of dat ik niet herwaarts ware gekomen!"

EDENS deelneming in dit verhaal en den toestand zijns gasten behoeft geene beschrijving. Hij vroeg hem, waarmede hij hem van dienst kon zijn in de verlangde opspeuring. „Ik „heb," kreeg hij ten antwoord, „reeds van *Colchester* ge„schreven, en ook van hier. Ik houd mij verzekerd, dat ik „binnen een dag, of binnen weinige uren, eene tijding zal „ontvangen, die mijn geluk of ellende beslist. Ik was Dr. „CLEMENT, in de Stad *Leeds*" — *Goede Hemel!* riep EDEN uit, *Dr.* CLEMENT, *van Leeds! mijn vriend, mijn verlosser en mijn beschermer!* Hij viel hem om den hals. De Vreemdeling stond versteld over dit bedrijf. — *Hebt gij*, vervolgde EDEN, *mij vergeten, den armen jongen, dien gij bewaarde voor eene schandelijke straffe, in uw huis opvoedde en voorthielp?* — De oude Heer hernam hierop, naauwelijks in staat om een woord te uiten: „FRANK, dien ik ter schole bestelde!" — *Dezelfde*, sprak EDEN, *dezelfde arme* FRANK EDEN, *dien gij behouden en beschermd hebt; die nu, door 's Hemels gunstige schikking, geacht en in overvloed leeft, en thans eene blijdschap smaakt, welke alle beschrijving te boven gaat, daar hij onder zijn dak zijnen weldoener mag ontvangen!*

FRANCIS EDEN was de zoon van een arm man. Zijne ouders waren gestorven, toen hij nog een kind was. Overgelaten aan de bezorging van een verren bloedverwant, is het niet te verwonderen, dat tot op zijn tiende jaar zijne opvoeding was verwaarloosd. Hij werd, wegens de poging om vruchten uit een tuin te stelen, voor het gerecht gebragt. Hij stond op 't punt van gestraft en naar het werkhuis gezonden te worden. Dr. CLEMENT was er bij tegenwoordig. Bewogen door het voorkomen en de tranen van den knaap, sprak hij te zijnen behoeve, nam hem naar huis, en, daar hij den jongen vlug en leerzaam vond, liet hij hem in de nodige kundigheden onderwijzen, en beval hem voorts aan een Koopman te *Londen*. Deze had hem, daar hij zich zeer verdienstelijk gedroeg, naar *Indiën* gezonden, opdat hij daar verder zijne fortuin mogt maken. Bekwaamheid, vlijt en braafheid deden zijne zaken zoo voorspoedig gaan, dat hij met schatten naar 't Vaderland terugkeerde.

Dan noch schatten, noch uiterlijke allergunstigste omstandigheden, noch achting, noch bewustheid van een braaf gedrag, waren in staat, zijn geluk volkomen te vestigen. Zijn Gast en Vriend bemerkte zulks. In de schaduw van een grooten boom bij het huis zittende, en wachtende op de tijding, welke Dr. CLEMENT met zoo veel kommers als verlangen te gemoet zag, zeide hij tot EDEN: „Gij schijnt vol ge„peinzen — al te vol gepeinzen voor den gelukkigen toe„stand, waarin gij u geplaatst vindt." — EDEN zag hem met

eeni-

eenige verwondering aan, zuchtte, sloeg zijne oogen neder, zeggende: *Gij hebt het dan opgemerkt? In de daad, mijn Vriend, ik vrees dat ik niet gelukkig ben. Bij u wil ik mij aan geene achterhoudendheid schuldig maken. Nogtans kan ik de oorzaak niet wel ontvouwen; dezelve is zoo vreemd, zoo kiesch en teeder, doch genoegzaam om mijn geluk te storen. Mijne Vrouw — —!* en hier hield hij op. — CLEMENT zag hem met verwondering aan. Hij ontzette zich. Treurige denkbeelden zweefden voor zijnen geest. Hij schroomde de zaak verder te onderzoeken. Hij had de Echtgenoote zijns Vriends, in alle opzigten, uitmuntend gevonden. Zij was, in de daad, wat achterhoudend, en had iets treurigs in haar voorkomen; maar zij was tevens zoo naauwlettend in haar gedrag, betoonde zoo veel eerbieds voor haren Echtgenoot, zoo veel belangnemens in hem. — Na eene poos zwijgens zeide hij: „ Het is onmogelijk, zij moet „ goed wezen!" — Hij verbande alle opgerezene vermoedens, schaamde zich, dezelve opgevat en eenige oogenblikken gekoesterd te hebben. Op zichzelven en niet over EDEN te onvrede, zeide hij: „ Is zij niet uitmuntend?" *Alleruitmuntendst*, hervatte EDEN, *allerbeminnelijkst, allerinnemendst — zuiver vlekkeloos, als een Engel des Lichts; en nogtans ik vrees* — Een diepen zucht slakende, voegde hij er nevens: *Ik vrees, dat ik de man harer verkiezinge niet ben!* — Zijn Vriend verzocht, op de deelnemendste wijze, nadere ontvouwing.

Hare kieschheid, vervolgde EDEN, *is in de daad zeer groot. Zij was van eene aanzienlijke afkomst, en had grond om rijke middelen te wachten: zij verloor hare Ouders, en zag zich in een staat van afhankelijkheid gebragt. Voldaan in alle opzigten over hare gevoelens en gedrag, getroffen door hare bekoorlijkheden, en waarnemende, hoe zeer het haar kwelde, iets te zeggen van de omstandigheden haars vorigen levens, heb ik, tot dus lange, daar wij niet lang gehuwd geweest zijn, mij wederhouden om naar die bijzonderheden onderzoek te doen; en dit te meer, dewijl zij, bij alle zoodanige gelegenheden, schijnt, meer mijne, dan mogelijk hare eigene gevoelens te sparen. Dit is meer dan ik kan dulden. Dit is de oorsprong van mijn lijden. Zij schijnt gedurig voor haren geest op te roepen, dat ik haar, uit een staat van afhankelijkheid, tot een staat van rijkdom verheven heb. Zij stelt geene genoegzame waarde op hare verdiensten, en is al te diep doordrongen van het besef harer groote verpligting aan mij. Zij acht mij waarlijk te hoog; zij is zeer dankbaar; maar dankbaarheid is geene liefde. Hare liefde gaat in hare dankbaarheid als 't ware verloren.* — *Wat kan ik in dit geval doen? Alle mijne pogingen, om haar met zichzelve te bevredigen, alles wat ik doe om haar te behagen, strekt ten toevoegsel*

aan

aan den last der verpligtinge, welke haar drukt. Ik wanhoop bijkans, om in haar die vriendſchap, die toegenegenheid op te wekken, welke alleen beſtaan kan tusſchen lieden, die zich aan elkander eenigzins gelijk achten. En, indien dit het geval zij, dan kan, volgens mijne denkwijze, onze Echtverbindtenis niet gelukkig wezen. — „ Hebt gij ooit," ſprak CLEMENT, op een toon, die groote deelneming aanduidde, „ haar onder- „ houden over dit zoo aangelegen onderwerp?"

Mevrouw ALWIN, antwoordde EDEN, *heeft het gedaan; echter niet uit mijnen naam, maar, als 't ware in gevolge van de gemeenzaamheid, welke tusſchen haar en mijne Echtgenoote had plaats gegrepen: zij heeft uit haren mond de opregtſte, maar moeijelijk afgelegde bekentenis deswegen ontvangen. Zij vermelde haar, dat zij, de groote verpligting aan mij gevoelende, mij niet kan aanzien op dien voet van gelijkheid, als zou voegen, om die vrijmoedigheid, die ongedwongenheid en gemeenzaamheid, welke ik verlang, daar te ſtellen.*

„ Heeft zij," vroeg hierop CLEMENT, „ eenige andere be- „ trekking dan de Familie van Mevrouw ALWIN?" — *Ik weet zulks niet*, hervatte EDEN. *Haar Vader, die* FITZALLCYN *heette, bezat eenige eigendommen in dit land; maar veel meer op een onzer Amerikaanſche Eilanden, welk weet ik niet. Nog een kind zijnde, verloor zij haare Moeder, en haar Vader (om welke reden weet of herinner ik mij niet) was vóór dien tijd buiten 's lands gegaan; en heeft men ſints nimmer van hem gehoord. In dien tusſchentijd zijn hare bezittingen in de Westindiën zoo zeer ten achtere gegaan, dat er weinig van kwam. De lieden, die hier te lande hare bezittingen beheerden, maakten eene bankbreuk; hierdoor verviel zij in omſtandigheden, zoo laſtig te herdenken als te ondergaan. De éénige, die haar vriendſchapsblijken ſchonk, was Mevrouw* ALWIN, *die haar waarlijk als eene Zuster behandelde, en die zij naar Calcutta vergezelde.*

CLEMENT ſcheen weinig acht te ſlaan op het ſlot des medegedeelden berigts. Hij zat in diep gepeins verzonken; hij zuchtte; hij hield zijne hand op het voorhoofd; zijne borst klopte zigtbaar. EDEN kon niet nalaten dit alles op te merken, en te vragen, of hij zich ongeſteld gevoelde? CLEMENT gaf geen antwoord, ſcheen hem niet gehoord te hebben, rees van zijn ſtoel op, en wandelde met alle blijken van de uiterſte gemoedsbeweging. Daarop zich ſchielijk omkeerende, zelde hij: „ Ik „ moet Mevrouw EDEN zien!" — *Zij zal u opwachten*, ſprak EDEN, op een deelnemenden en verwonderden toon. — „ Zij „ is mijne Dochter!" riep de Vreemdeling uit: „ Is u dit „ niet voor den geest gekomen? Maar neen! — Ik moest „ dit niet gezegd hebben. — Helaas! ik kan mis hebben! „ Nogtans nam ik, uit *Engeland* vertrekkende, den naam van „ FITZALLCYN aan; liet er mijne Dochter, nog een kind. Nooit

„ hoor-

„ hoorde ik ſints van haar. Hare Moeder dood!" — Dit zeggende, viel hij in zijn ſtoel neder, en vond verligting in het ſtorten van een tranenvloed.

Woorden ontbreken, om EDENS gevoelens te beſchrijven. Zijne verwondering, echter, eenige opkomende twijfelingen en vrees, werden ſchielijk overwonnen door zijne hoop, en zijne hoop als 't ware verſlonden door de verrukkendſte verwachting. Het dierbaar voorwerp van zijne teederſte en getrouwſte liefde zou het kind wezen van zijnen oudſten Vriend, van zijn Verloſſer, van zijn Weldoener! Zij zou nu zichzelve voelen op dien voet van gelijkheid, welken zij, door een tot uiterſten gedrevene kieschheid van gevoelens, voor iets wezenlijks hield tot vertrouwen en huwelijksliefde. Indien er eenige verpligting overbleve, was hij de verpligtte perſoon.

EDEN verzekerde zijnen Vriend, *dat het zoo zijn moest, en dat, in zoo verre jeugd op ouderdom kon gelijken, zijne Dochter op hem geleek.* Hij drong er dienſvolgens op aan, om deze ontdekking onmiddellijk zijne waarde MATILDA te doen weten. — „ MATILDA!" riep CLEMENT, thans eenigzins van zijne verrukking bekomen, uit: „ MATILDA was de naam van „ mijn Kind!" Hij ſprak dit op een toon van het teederſte welgevallen. „ Dan," liet hij er op volgen, „ men mogt „ nog mistasten, en de gevolgen van eene mistasting en daar„ uit geborene teleurſtelling, in eene zaak van dat groo„ te aanbelang voor ons beiden en voor uwe dierba„ re MATILDA, zouden onuitſprekelijk heilloos kunnen „ zijn. De ſchijnbaarheden zijn er voor, gelijk gij zegt; „ maar wij moeten ze voor geene wezenlijkheden opne„ men."

Te midden van dit geſprek boodſchapte een knecht de komst van Mevrouw ALWIN. Haar Vader was een der Perſonen, aan welke CLEMENT, die hem eenigzins als bloedverwant beſtond, niet wetende dat deze de Vader van Mevrouw ALWIN was, geſchreven had, om kundſchap wegens zijne Vrouw en Kind op te doen. Deze zond nu door zijne Dochter, die op de vleugelen der Vriendſchap kwam aanſnellen, de blijde tijding, welke EDEN en zijn Weldoener reeds, de een met meer vuurs en de ander met meer omzigtigheids, voor zichzelven vervroegd hadden. Nogtans was de vreugde van CLEMENT, wanneer hij zijne wedergevonden Dochter teederlijk omhelsde, gemengeld met de droefgeeſtige herinnering van het verlies der door hem zoo teeder beminde Moeder. De tijd nogtans en de troost, welken hij in deze omſtandigheden ontving, herbragten hem tot eene bedaardheid van geest, en de helderſte dag van genoegen beſcheen zijne grijze haren; want zijne Kinderen waren deugdzaam en gelukkig.

Wel-

Welke denkbeelden men zich ook vorme van de *bovenſtaande* Geſchiedenis, welke in den grond op waarheid *rust*, en welke gevoelens dezelve eigenaardig doe opwellen, één denkbeeld, des houd ik mij verzekerd, zal dezelve gewis verwekken in de harten van alle menſchenvrienden: zij zullen, met het volſte genoegen, ontdekken, dat het opvolgen van eene menschlievende opwelling, en het diensvolgens volvoeren van weldadige bedrijven, uitwerkſels kan doen geboren worden, zoo gunst- en troostrijk, dat zij alle berekening te boven gaan, en zelfs alle gisſing, op een tijd, dat men alle verwachting eener gunſtige uitkomst verloren rekent.

ANECDOTE VAN DEN MARQUIS D'ARGENS, KAMERHEER VAN FREDERIK DEN II.

Na den Zevenjarigen Oorlog verkreeg de Marquis met veel moeite verlof, om zijne familie te *Aix*, in *Provence*, voor eenige maanden te gaan bezoeken. Intusſchen kreeg Koning FREDERIK DE GROOTE den inval tot het zamenſtellen van een *Mandement van Monſeigneur den Biſſchop van Aix, tegen de Ongeloovigen, die zich Wijsgeeren noemen.* Hij deed daarvan afdrukken verſpreiden in alle de herbergen, die aan den weg van *den Marquis naar Aix gevonden werden. Zoo klaar* werd *deze in het Mandement aangeduid, dat hij zich niet* konde miskennen, en boven anderen in den ban gedaan. Voor het overige was het geſchrift kunſtig ingerigt; het bezat alle de kenmerken, tot zulk een onderwerp vereiſcht; een Apostoliſchen toon, zeer Christelijke aanhalingen van plaatſen, en uitweidingen, meer door ijver ingegeven, dan door bondige redeneringen bekrachtigd. De Marquis werd er duidelijk bedoeld. Groot was zijne ſpijt deswegens, vooral van wegens zijnen Broeder, eerſten Voorzitter van het Parlement van *Provence*. In zijne gramſchap was hij alleenlijk op wraak bedacht; het geſchrift had hij geſtadig in handen, en ſloeg er elk oogenblik zijne oogen in. Eindelijk ontdekte hij op den titel en in de inleiding van het gewaande Manifest, dat de heilige Kerkvoogd, verdediger van den Godsdienst, zedigliijk zich den titel gaf van *Biſſchop*, in plaats van *Aartsbiſſchop*, aan den zetel van *Aix* verbonden. Meer behoefde hij niet om de grap en den opſteller te ontdekken. Op eenen luchtigen trant deed hij van zijne ontdekking verſlag aan Koning FREDERIK, in eenen brief, waarin hij ſchreef: „ dat de Duivel, willende kwaad doen, *ziet* „ altijd ſlim genoeg is; dat in dit bijzonder geval *deze* „ geest

„ geest der tweedragt had verzuimd, te rade te gaan met
„ den *Koninklijken Almanak*, een zeer waardig boek, het-
„ welk in de Hel niet zeer gezien is, aangezien het, zoo
„ als bekend is, naast de heilige boeken de meeste waar-
„ heden bevat; dat, indien de Duivel den Koninklijken Al-
„ manak had ingezien, hij aldaar zoude gezien hebben, dat
„ de Stad *Aix* eenen *Aartsbisschop* heeft, en niet slechts
„ een kleinen *Bisschop*; dat deze dwaling de onkunde en
„ het werk van den Booze tevens aan den dag leide; dat,
„ wat hem aanging, zoo dra hij zijne hulde aan de voeten
„ van zijne Majesteit zou hebben afgelegd, hij zich zou
„ nederzetten tot het schrijven van eene volledige histo-
„ rische, wijsgeerige, en Christelijke verhandeling, over de
„ listen en domheid van den boozen geest, en, dan, indien
„ het hem al niet gelukte, om den Vader der Leugen te
„ doen blozen, hij evenwel het zijne zou bijdragen om de
„ eenvoudige en eerlijke zielen voor zijne strikken te waar-
„ schuwen; dat hij intusschen aan het Hof van *Rome* zou-
„ de schrijven, om bij hetzelve deze duivelarij aan te kla-
„ gen, en appel op de volgende Kerkvergadering te laten
„ aanteekenen, en intusschen te verzoeken, dat dit geschrift
„ der duisternisse naar verdienste met den banbliksem ge-
„ slagen, en op den *Index*, of lijst der verbodene boeken,
„ behoorlijk wierd uitgeduid."

TREFFENDE GEZEGDEN VAN ALPHONSO DEN V.

ALPHONSO DE V kwam op den troon van *Arragon* in 't jaar 1416, en vermeesterde dien van *Napels* in 1441. Op zekeren tijd gevraagd zijnde, welke Raadslieden hem het meest behaagden, en wie hem met de beste raadslagen dienden? antwoordde hij: „ Mijne Boeken: dewijl zij zonder „ drift, en zonder eenig inzigt van eigenbaat, mij vermel- „ den, wat ik verlang te weten."

Dezen Vorst werd door eenigen onder 't oog gebragt, dat hij in 't openbaar verscheen, zonder van eene Lijfwacht omsluwd te zijn, en dus te weinig zorg droeg voor zijne persoonlijke veiligheid. Hij gaf hierop ten antwoord: „ Ô Hoe „ kan een Vorst, die zijnen Onderdanen nimmer iets dan „ goed gedaan heeft, iets van hun te vreezen hebben!"

De Hertog van *Anjou* eens bij ALPHONSO aandringende om een' Veldslag te leveren, waar geene kans was om de overwinning te behalen, en misschien zelfs bij de overwinning niets van aanbelang zou verkregen worden, kreeg ten antwoord: „ Mijn Prins, de pligt van een goed Veldheer is te „ overwinnen, niet te vechten!"

TRA-

TRANEN.

Waartoe ſchiep 's Almagts wil, in 't oog der Vrouw, een wapen,
Dat wisſer dan rapier of lans of ſlagzwaard treft,
De togten ſtookt of ſtilt, ontrust of in doet ſlapen,
En de afgepijnde ziel aan ſtand en ſtof ontheft?
Waarom, bij 't zielbetoovrend kusſen,
Het vlammen kweeken, vlammen blusſchen,
En wat de wellust zaligst heeft;
Waarom, bij 't boezemtreffend lonken,
't Weemoedig *weenen* haar geſchonken,
Dat lust en lonk te boven ſtreeft?
Was 't niet genoeg, dat oog te ontvlammen,
Dat kwijnt of flikkert, vlèit of dwingt?
Waartoe dat tintlend oog, bij 't moed- en *magt-verlammen*,
De tooverkracht verleend, die uit een' traan ontſpringt?

Zie HECTOR's heldenborst met dubbel ſtaal beſlagen,
Tot *Trojes* wisſen val zijn leven *rustig* wagen;
Hij weet, in nood en dood, van wijken noch verſagen,
Maar weent, bij 't weenen van zijn Vrouw!
Kon 't purpren Raadsheers kleed, der *Grijsaards* graauwe haren
CORIOLANUS hart vervoeren noch vervaren;
Zijn boezem zwoegt van ſmart bij Moeders rouwgebaren,
En Romes redding daagt door 't weenen van zijn Vrouw!

Waar vroedheid, moed noch magt vermogen,
Waar raad noch rijp beleid, noch doorzigt door kan zien,
Daar is nooit eerzucht zoo hoog ten top getogen,
Die 't roekloos wagen dorst, den weemoed weer te bien.
Sla 's Werelds boekrol op, en lees der Tranen glorie!
Wat Steden ſtout geſticht, — verwoest, in puin verkeerd;
Wat last, wat lust en rust, wat bloed in 's Lands Historie,
Door Tranen van een Vrouw, gewraakt, gewrocht, *geweerd!*

Te zien, hoe 't Vrouwlijk oog door vuur en vocht verraste,
Wee hem, wien 't nooit geviel! Wel hem, wien 't vaak *geluke*
Den ſtrijd der deugd te zien, ſchoon ze in haar tranen plaste,
De doodverf op 't gelaat, den boezem neêrgedrukt!

Zoek dan geen' zegepalm, waar Vrouwen-tranen vlieten!
Wen de overwinning ſchaadt, is vlugt of neêrlaag pligt.
Maar ziet gé aan 't Vrouwlijk oog den Tranenvloed ontſchieten,
Eerbiedig 's Almagts wil, bewonder, zwijg, en zwicht!

D. H.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

DE VOORNAAMSTE LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN JOHN WICLIFF, EEN VOORLOOPER DER KERKHERVORMEREN.

Aan de Heeren Schrijvers der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

MIJNE HEEREN!

„ Schoon JOHN WICLIFF, in een' ſtrikten zin, niet
„ onder de Kerkhervormers behoore, zal zijn naam
„ voor altoos met verdienden luister pralen, in dat donker
„ tijdperk, wanneer 's menſchen geest zich met de dik-
„ ſte duisternisſen omgeven vond, en de Christelijke
„ Godsdienst ten deerlijkſte verbasterd was. Hij mag
„ gezegd worden een Voorlooper der Kerkhervormeren geweest te zijn. 's Mans Levensgeſchiedenis,
„ ſchoon met vele duisterheden omgeven, verdient over-
„ weging; en zullen wij, op zulk een' afſtand van
„ tijd, hem den welverdienden lof niet weigeren, hoe-
„ zeer ook door zijne tijdgenooten en latere vijanden
„ van Licht en Waarheid verguisd en belasterd. Het
„ is den Beoefenaren der Kerkelijke Geſchiedenisſe be-
„ kend, hoeveel er over dien Man getwist en geſchre-
„ ven zij. Dan, zonder ons in die geſchillen, zoo be-
„ zwaarlijk uit te maken, te verdiepen, willen wij de
„ voornaamſte Levensbijzonderheden van WICLIFF, die
„ wij in 't *Engelsch* aantroffen, U. mededeelen, in
„ hope dat dit Stukje eene plaats onder de Levensbe-
„ ſchrijvingen in U. *Mengelwerk* moge bekleeden.
„ Ik ben, enz.

* * *

't Omtreeks het jaar 1314, onder de Regering van EDWARD DEN II, Koning van *Engeland*, werd JOHN WICLIFF geboren. Men weet 't Mans geboorteplaats niet. Zijne Ouders, hem tot de Kerk schikkende, zonden hunnen Zoon naar *Queen's College*, te *Oxford*, toen nieuwlings opgerigt. Dan, de jonge WICLIFF aldaar de gelegenheid tot het voortzetten zijner letteroefeningen niet zoo gunstig vindende als hij verwacht had, ging hij over in *Merton's College*, te dien dage voor eene der geleerdste oefenplaatsen gehouden.

In *Merton's College* zette WICLIFF zijne letteroefeningen met zulk een' ijver voort, dat hij gezegd wordt de afgetrokkenste gedeelten der Werken van ARISTOTELES zich in het geheugen geprent te hebben. Dan, de Redekunst diens Wijsgeers trok inzonderheid zijne aandacht, en hij bevlijtigde zich bovenal op dat gedeelte; waardoor hij een zoo schrander en afgerigt twistredenaar werd, dat hij op de geheele Kweekschool geen' mededinger vond, die in den strijd niet bezweek. — De Godgeleerdheid dier dagen beantwoordde aan de Redekunst: 't geen *verst van de waarheid verwijderd* was, *scheen het meest der waarheid nabij, althans der najaginge van den Kweekeling in Wetenschappen hoogst* waardig. WICLIFF bevlijtigde zich eenigen tijd in die toen gelierde oefenbaan, en werd zoo volmaakt daarin bedreven, dat hij alle de fijnigheden en trekken van die vreemde beuzelpraat, doorgaans de *Schoolsche Godgeleerdheid* geheeten, meesterlijk verstond, en die wapen tegen zijne partijen met voordeel bezigde.

Welhaast nogtans bemerkte WICLIFF's gezond verstand het onvruchtbare van zulke oefeningen; hij zag de kronkelpaden van dien doolhof, en zocht een eenvoudiger en regter pad. Hij nam (welk een stout besluit in die dagen!) de Heilige Bladeren ten voorwerp zijner beoefeninge, en maakte daarover zijne *eigene* aanmerkingen, die hij optekende. Hierdoor verkreeg hij die edele vrijheid van denken, welke naderhand in zijne Schriften met zoo sprekende trekken doorstraalt. Zijne tijdgenooten noemden hem met onderscheiding, naar de gewoonte dier dagen, den *Evangelischen Leeraar*.

Bij deze hoofdzaak voegde WICLIFF het opdoen van kun-

kundigheden in de Kerkelijke en Burgerlijke Wetten, en wordt hij gezegd in de Wetten zijns Lands groote bedrevenheid bezeten te hebben. Intusschen nam zijne achting met de vermeerdering zijner kundigheden toe. Men hield hem niet alleen voor een bekwaam Man, in de veelvuldige vakken, waarop hij zich had toegelegd, maar ook voor een deftig en godsdienstig Man, voor een opregt naspeurder der waarheid, en een standvastig verdediger van dezelve, wanneer hij meende ze gevonden te hebben.

Zoodanig een lof kan vrij algemeen klinken, zoo lang bijzondere belangen van anderen onaangeroerd blijven; doch die onaangeroerd te laten, in een' tijd, dat zedenbederf algemeen heerscht, is den moedigen waarheidsvriend onmogelijk. De eerste gelegenheid, bij welke WICLIFF het oog meer bijzonder op hem deed slaan, was zijne verdediging der *Oxfordsche* Universiteit tegen de Bedelmonniken, welken hij lustig doorhaalde in eene Verhandeling (*), waarin hij betoogde, welk een groot onderscheid er plaats had tusschen de Armoede van CHRISTUS en die der Bedelmonniken, en in 't breede sprak over de verpligting, om, op de eene of andere wijze, ten beste van de Maatschappij te arbeiden. — Sints dezen tijd begon de *Oxfordsche* Universiteit hem aan te zien als een harer eerste voorvechteren; en in gevolge van de achting, door hem verworven, werd hij kort daarna bevorderd tot het Meesterschap in *Baliol College*; vervolgens verkreeg hij den post van Rector in *Canterbury-hall*, door tusschenkomst van den Aartsbisschop ISLIP; dan, na den dood diens Kerkvoogds, werd WICLIFF afgezet door den Aartsbisschop LANGHAM, bij wien de Monniken zich vervoegd hadden, de aanstelling door ISLIP van een wereldlijk Priester tot die waardigheid betwistende. WICLIFF beriep zich wegens die afzetting op den Paus; en werd, nadat het pleit lang gehangen had, hetzelve te *Rome* ten nadeele van WICLIFF uitgewezen. Men hield voor de ware oorzaak van dien voor hem nadeeligen uitslag, dat hij in dit hagchelijk tijdstip ge-

(*) WICLIFF's zeggen: *Omnes Religiones indifferenter introductæ sunt a Diabolo*; heeft men zeer verkeerd geduld op den Godsdienst te slaan: niets gaat vaster, dan dat hij er de Monnike-ordes door verstond.

geſchreven had tegen het gezag van den Paus in het Koningrijk *Engeland*.

Ondanks deze vernederende teleurſtelling bleef WICLIFF in *Oxford*, waar zijne Vrienden hem eene Kerkelijke waardigheid met een Inkomen bezorgden, alsmede het Hoogleeraarſchap in de Godgeleerdheid op die Hoogeſchool. Met de waardigheid van Doctor in de Godgeleerdheid bekleed, en de ſtand, tot welken hij nu verheven was, deed hem nog ſterker dan voorheen ijveren, niet alleen tegen het ſchandvol en hoogst ergerlijk leven der Geeſtelijken, maar ook tegen de verbasteringen, die, van zeer vroegen tijd af, ter Christen-kerke waren ingeſlopen.

Het gevolg hiervan was eene geweldige tegenkanting der Geeſtelijkheid tegen dien Vrijſpreker. *Dan het geweld* van derzelver aangerigte vervolging *werd een geruimen* tijd afgeweerd door JOHN, Hertog van *Lancaster*, die toen ten tijde als 't ware het Koningrijk regeerde, EDWARD DE III. al te zwak van ligchaam en geest zijnde, om het Rijksbeſtuur in handen te nemen. — Na 's Prinſen dood, ten jare 1377, wenschte de Hertog van *Lancaster* dezelfde mate van magt te behouden, en dong er naar, *om alléén Regent te wezen*; maar, *het Regentſchap aan eenige Leden in handen* geſteld zijnde, en *hij flechts ééne ſtem in den Raad hebbende*, was deze afdaling van zijne vorige verheffing een ſeinteeken voor de Biſſchoppen, om hunne vervolging tegen WICLIFF te vernieuwen.

Onverwijld werden er Artikelen van Beſchuldiging tegen WICLIFF opgeſteld en naar *Rome* afgevaardigd. Hoe hartelijk de Paus deel nam in dit geſchil, bleek, daar hij niet minder dan vijf Bullen naar *Engeland* afvaardigde. Van deze waren er drie gerigt aan den *Aartsbiſſchop van Canterbury* en den Biſſchop van *Londen*, een vierde aan de Univerſiteit van *Oxford*, en een vijfde aan den Koning. Nevens de Bullen aan de Biſſchoppen zond de Paus een afſchrift van de Ketterſche Artikelen, van deze Kerkvoogden vorderende, dat zij zouden onderzoeken, of WICLIFF in de daad de Leerbegrippen, daarin begrepen, beweerde; dat zij, indien dit bleek het geval te wezen, hem terſtond in hechtenis zouden nemen, of, indien zulks niet gelukte, hem dagvaarden, om, binnen het verloop van drie maanden, zich te *Rome* te vervoegen.

's Paus

's Pauſen Bullen werden door den Koning en de Univerſiteit van *Oxford* verworpen; doch de ijver der Biſchoppen vergoedde ruim en rijkelijk die verſmading der Pauſelijke Bevelſchriften aangedaan. De Biſchop van *Londen* gehoorzaamde niet alleen aan den Brief hem toegezonden, maar deed alles in den geest des Pauſelijken hem toegeſchikten Bevelſchrifts. Dan hij had ſlechts den eerſten ſtap gedaan, of hij ontving een ſtellig bevel van den Hertog van *Lancaster*, om met de gevangenneming niet voort te varen. Iemand van wege zijne begrippen gevangen te zetten, betuigde de Hertog den Kerkvoogd, kon niet geregtvaardigd worden door de Wetten van *Engeland*. (Welk een vrij geuit gevoelen in de Veertiende Eeuw!) Hij nam deswege de vrijheid zijne Lordſchap te verzekeren, dat, indien hij tot zulk een uiterſte voortvoer, hij de gevolgen moest afwachten. Deze bedreiging baarde zoo veel onrusts bij den Biſchop, dat hij het plan der gevangenzettinge liet varen, zich vergenoegende met WICLIFF te dagvaarden om voor eene Provinciale Synode te verſchijnen in de Kapel van *Lambeth*, ten zelfden tijde hem een afſchrift ter hand ſtellende van de Artikelen, die als bezwaren tegen hem waren ingebragt, met uitgedrukte begeerte dat hij 's Gedaagden verklaring daarop verlangde.

Op den vastgeſtelden dag verſcheen WICLIFF, en, over de Bezwaar-artikelen ondervraagd zijnde, gaf hij een Geſchrift over, 't welk den zin opgaf, waarin hij die ſtukken beweerde. Men wil, aan den eenen kant, dat de Doctor, te dezer gelegenheid, zich niet in het gunſtigſte licht vertoont; dat hij vele Artikelen op eene gedwongene wijze met veel kunst uitleide, en alles met lage pligtbetuigingen doormengde. Aan den anderen kant trekt men de echtheid van dit verſlag wegens de handelwijze van WICLIFF in twijfel, daar hetzelve ons niet ter hand gekomen is, dan door middel van Pauſelijk gezinde Schrijvers.

Terwijl de Biſchoppen raadpleegden over WICLIFF's Belijdenis, welke, met hoe veel omzigtigheids opgeſteld, verre was van te voldoen, werd het volk binnen en buiten de zaal zeer onrustig, overluid roepende, niet te zullen dulden, dat aan WICLIFF eenig geweld wierd aangedaan. — De Biſchoppen deden de Vergadering ſcheiden, den Doctor verboden hebbende, voortaan de Leeringen, waarover men hem onderhouden had, te predi-

ken, — Luttel gehoorzaamheids betoonde WICLIFF aan dat verbod; hij ging barrevoets en met eene ruwe pij het omliggende land door, bij gelegenheid voor het volk predikende, en deed zulks onbewimpeld in zijne eigene parochie. Zijn ijver brak nu met te meer vrijmoedigheids uit.

(Het zal hierna.)

IETS OVER DE GEBAREN, MET BETREKKING TOT DEN REDENAAR.

Het nut en aanbelang der Gebaren in de mondelinge voordragt is te overbekend om een breedvoerig betoog te behoeven, en hij, die het geringste denkbeeld van 's menschen gewaarwordingen bezit, bemerkt duidelijk, dat zonder dezelven een Redenaar niets op den hoorder kan uitwerken, daar zij, even gelijk de woorden, als de tolken van onze gedachten moeten worden aangemerkt. Echter dient iemand, die in het openbaar wil leeren spreken, niet zoo zeer te beginnen met het oefenen derzelven, als wel met het beschaven zijner stem. *Hij, die eene gepeefende spraak bezit, die alle de gepaste toonen weet te bezigen, zal van zelfs de juiste* Gebaren vertoonen, daar het eerste zonder het laatste niet wel beftaanbaar is; want men zou wel door oefening eenige gepaste bewégingen leeren vertoonen, zonder eene geregelde uitspraak te bezitten; maar niemand zal eene juiste en gevoelvolle uitdrukking aan den dag leggen, zonder ook niet ten naasten bij de gepaste gebaren te bezigen. Voornamelijk zou ik alle groote studie durven ontraden, om de armen in dit opzigt geregeld te leeren gebruiken; de voornaamste en meest uitdrukkende gebaren worden door de verschillende gelaatstrekken vertoond; deze nu worden sterker en juister, naar gelange het gevoel bij den spreker toeneemt; weshalve de groote en voorname oefening is, om dat gevoel, door het uitgedrukt wordende denkbeeld als 't ware met geweld voor den geest te brengen, te doen ontwaken. Alleen dient hier in aanmerking te komen, dat men eene zekere losheid in de armen mogt trachten te bekomen: want alle buigingen derzelven, hoe juist zij met de uitdrukking

over-

overeenstemmen, wanneer dezelve op eene rijpe en gedwongene wijze geschieden, zijn hinderlijk voor 't gezigt van den hoorder, en verzwakken den indruk.

De gebaren met de handen of armen moeten meestal uitdrukkende zijn, dat is, zij moeten meestal den indruk, die de spreker door de uitdrukking in de ziel gewaar wordt, aan den dag leggen, om 't zelfde gevoel in den hoorder over te brengen. Nietteminkan men somtijds, door middel derzelven, te gelijk het voorwerp, waarover men spreekt, als 't ware afbeelden; doch hieromtrent is eene gewigtige aanmerking, dat men zulks nimmer kan doen, wanneer men spreekt van een walgelijk en voor 't gezigt hoogst onaangenaam voorwerp.

Cicero, in zijne Redevoering tegen Verres, wanneer hij het schandelijk gedrag van dien Praetor, daar hij een Burger van Rome, op eene publieke plaats, door beulshanden had laten kastijden, voor 't Romeinsche volk ontvouwt, zou zich zeer verkeerd hebben uitgedrukt, wanneer hij die afschuwelijke daad door gebaren had willen afbeelden: want de hoorder, door het deftige en ernstige der uitspraak als 't ware aan de lippen van den spreker geboeid, zal spoedig allen indruk verliezen, op 't gezigt van zulk eene misselijke vertooning.

Maar, zou men hiertegen kunnen aanvoeren, een afbeeldend gebaar kan niet anders dan het uitgedrukte denkbeeld in de ziel vertegenwoordigen. Zulks is alleen waar, wanneer deszelfs gezigt niets aanstootelijks bevat; in dit geval kan het somtijds zeer veel tot overreding van den hoorder toebrengen, daar het alsdan een middel is om het denkbeeld te verlevendigen, en het gevoel der uitdrukking bij den hoorder sterker te maken.

Wanneer men, bij voorbeeld, spreekt over de hoogte van een' berg, kan men zulks zeer gepast afbeelden door de ophefling van de hand en het ligchaam, door het achter over leggen van het hoofd en om hoog geslagen oogen; en over den wijden omtrek van denzelven handelende, kan men zulks zeer wel vertoonen, door met uitgestrekte armen een halfrond te formeren; maar wanneer die afbeeldend gebaar eene walgelijke vertooning oplevert, dan ontvangt de ziel eenen onaan-

genamen indruk, die het gevoel van de uitdrukking als in eens doet verloren gaan.

In den dagelijkschen spreektrant, wel is waar, worden dikwijls dergelijke gebaren en bewegingen gebezigd. De reden hiervan is, 1°, omdat de dagelijksche gesprekken meestal loopen over zaken van minder aanbelang dan die, welke de Redenaar behandelt, ja dikwijls onderwerpen zijn, die alleen beredeneerd worden om de hoorders te doen lagchen, en dus belagchelijke gebaren somtijds te pas komen; 2°. omdat de gewone spreektrant bestaat in eene eenvoudige en onbeschaafde wijze van uitdrukken, en bij gevolg de gebaren hier altijd niet even gepast en met de uitdrukking overeenkomende gebezigd worden.

Wij hebben reeds aangemerkt, dat de voornaamste en meest uitdrukkende gebaren zich door *het gelaat vertoonen*; schoon sommigen meer uitdrukking veronderstellen in de werkingen van het overige gedeelte des ligchaams, voornamelijk in die der armen en handen; dan niets is duidelijker, dan dat het aangezigt als een gedaantespiegel der ziel kan worden aangemerkt. Want zoo het eene waarheid zij, dat er wezenlijk eene Gelaatkunde bestaat, niettegenstaande derzelver juiste en naauwkeurige *bepaling tot nog toe het menschelijk begrip schijnt te boven te streven; indien het, zeg ik, eene waarheid zij, dat in het aangezigt alle de bewegingen*, werkingen en lijdingen der ziele zamenloopen, en bijgevolg somtijds de gewaarwordingen hierin van zelfs worden ontdekt, van hoe veel meer uitdrukking en beteekenis zal dat zelfde gedeelte van 's menschen ligchaam voor den hoorder zijn, wanneer de spreker alles aanwendt, om door middel van hetzelve zijn gevoel aan hem mede te deelen! Door het aangezigt derhalve kunnen de krachtigste gebaren worden vertoond, en onder alle de deelen van hetzelve is het oog voornamelijk geschikt, om, zelfs door eenen enkelen opslag, grooten indruk te verwekken: een ernstige blik, bij voorbeeld, kan in de ziel van den hoorder ernstige gewaarwordingen te weeg brengen; een vrolijke wezenstrek daarentegen zal haar indrukselen van eenen vrolijken aard doen ontvangen, en niets is in dezen van meer uitwerking dan een treurig gelaat. Daarentegen kunnen de bewegingen van armen en handen, hoe juist

en

en van pas gemaakt, alleen als kleine hulpmiddelen beſchouwd worden; zij beteekenen op zich zelve weinig, maar bij de overige middelen ter uitdrukking van gedachten gevoegd, werken zij mede ter overreding. Dan niettegenſtaande dezelve als kleine hulpmiddelen kunnen worden aangemerkt, zal echter ſomtijds een, zoo met opzigt tot de ſpraak als tot de andere gebaren, vrij goed Redenaar hierin mistasten; men zal hem bewegingen zien maken, die of valsch zijn en met de overige uitdrukkingen niet zamenſtemmen, of in te groote menigte, of te ſchielijk op elkanderen vertoond worden. De reden hiervan is, dat men in dat gedeelte van de uitdrukking de kunst te veel wil raadplegen, zich eene ſoort van bewegingen aanwent, die met het waar gevoel altijd niet overeenſtemmen; en van hier, dat zoodanig iemand ſomtijds gebaren bezigt, die of niets ter overreding toebrengen, of de ware uitdrukking logenſtraffen. Niettegenſtaande dit alles mag de oefening in dat gedeelte der uiterlijke welſprekendheid niet worden uitgeſloten; men zou zich alsdan bewegingen aanwennen, die, hoewel zij in den dagelijkſchen ſpreektrant geduld worden, echter in eene ernſtige redevoering niet te pas komen; men zij alleen hierop bedacht, dat men zich zorgvuldig van alle bewegingen onthoude, die niet uit het gevoel zelf haren oorſprong ontleenen.

Het is dus noodzakelijk, zoo als wij boven reeds hebben aangemerkt, dat hij, die eene goede voordragt zoekt te erlangen, eerst en vooral de ſpraak zelve beginne te oefenen, zoo opzigtens de duidelijkheid, als het bezigen der juiste toonen; en door die oefening het gevoel een weinig opgewekt hebbende, zal hij wel ras in ſtaat zijn, om de juiste gebaren, op hetzelve gegrond, te onderſcheiden; en dan zal op 't laatst eene kleine oplettendheid, opzigtens de bewegingen van armen en handen, of zij namelijk voor 't gezigt van den hoorder niet aanſtootelijk, of te veel in getal zijn, of te ſchielijk op elkanderen volgen, en, eindelijk, de ware uitdrukking niet logenſtraffen, voldoende zijn, om dezelve overal gepast te kunnen bezigen.

Bij eene ernſtige redevoering moeten de gebaren, die door middel van het gelaat worden vertoond, niet te veel drift of hevigheid aan den dag leggen; men moet door dezelve niet te ſterk willen uitdrukken, en als het

ware met geweld den hoorder doen gevoelen; want men zal alsdan, door te veel uit te willen drukken, niets uitdrukken, en de kracht der geheele redenering zal verloren gaan, of in eenen zoogenaamden Theatralen trant van uitdrukking vervallen, dien de Redenaar zorgvuldig moet vermijden. 't Zelfde moet in het oog gehouden worden, opzigtens de bewegingen der armen en handen; deze moeten in eene ernstige redevoering redelijk kort, maar tevens los en ongedwongen gemaakt worden; dezelve moeten niet te schielijk zijn, maar eene gepaste langzaamheid, naar den aard der uitdrukking, behoort hier plaats te hebben; volgens BLAIR moeten zij meestal in de schuinte loopen, dewijl loodregte of dezulke, welke in eene regte lijn op en neder gaan, weinig te pas komen, en meestal gemaaktheid aanduiden.

De beroemdste Fransche Predikers *bezigden*, naar men verhaalt, zulke zachte en stille uiterlijke gebaren, dat zij bijna onbewegelijk schenen: zulks kan het verhevene der waarheden van het Evangelie somtijds medebrengen; maar meestal dienen de gebaren van een' Redenaar, wil hij eene dadelijke overreding bewerken, voor den hoorder duidelijk zigtbaar te zijn.

De *gebaren moeten noch te veel noch te weinig in getal vertoond worden; maar nu is de vraag*, of hieromtrent niet eene bepaling kan worden gemaakt?

Eene naauwkeurige en juiste bepaling, spreekt van zelfs, is onmogelijk, en zulks te willen beproeven, zou eene belagchelijke onderneming zijn; echter zou de volgende aanmerking, naar ons inzien, den beoefenaar der sprake eenigzins ten rigtsnoer kunnen strekken.

Bij iedere volledige gedachte, indien zij namelijk onder alle de andere gedachten, bij eene redevoering uitgedrukt, eene voorname plaats verdient, en het dus van gewigt is, dat de hoorder hiervan een' bijzonderen indruk ontvangt, schijnt een afzonderlijk en wel zigtbaar gebaar, zoo door het gelaat als de bewegingen van armen en handen, te moeten gebezigd worden; dan hieruit volgt niet, dat de andere gedachten, in eene redevoering voorkomende, van dat gewigt niet zijnde, in 't geheel geene gebaren behoeven; zulks zou eene belagchelijke stelling zijn, daar de uitdrukking door gebaren uit eene aaneenschakeling van onderscheidene gelaatstrekken en bewegingen van handen en ligchaam is

zamengefteld. Hieromtrent is alleen aan te merken, dat, bij de uitdrukking derzelve, ſomtijds, om geene te groote menigte van verſchillende bewegingen ſchielijk op elkanderen te vertoonen, gebaren kunnen worden achtergelaten, of, zoo zij al gebezigd worden, dezelve weinig of niet zigtbaar voor den hoorder moeten zijn, indien namelijk de gedachte, in het afgetrokkene beſchouwd, of bijna van geen aanbelang, of alleenlijk een bijvoegſel of vervolg van een ander denkbeeld ſchijnt te zijn.

GESCHIEDKUNDIG BERIGT, WEGENS DE VESTIGING DER SARACEENEN, OF MOOREN, IN SPANJE, EN DERZELVER VOLKOMENE UITDRIJVING.

Aan de Heeren Schrijveren der *Algemeene Nederlandſche Letteroefeningen*.

MIJNE HEEREN!

„De groote geheurtenisſen, onlangs in *Spanje* voorgevallen, de tooneelen, die er nog opengeſchoven worden, doen meer, dan in langen tijd, het oog „op dat Rijk veſtigen, en baren een terugzigt op de „lotgevallen, 't zelve overgekomen. Onder deze zijn „hoogst opmerkelijk, en de Veſtiging en de Uitdrijving „der *Saracenen*, of *Mooren*, in dat Koningrijk. Ik trof „in een *Engelſch* Werkje eene verkorte Geſchiedenis van „beide aan. Niet twijfelende, of het zou zoowel anderen als mij behagen, nam ik de moeite om het te „vertalen, en aan Uw. ter plaatſinge in uw *Mengelwerk* „te zenden. — In hope van 't zelve aldaar weder te „vinden, teeken ik mij, enz.

* * *

De *Gothen* in *Spanje* zeer verbasterd zijnde van derzelver vroegeren moed en dapperheid, begon aldaar hun Rijksgebied, omtrent den aanvang der Achtſte Eeuwe, te verzwakken. Dan derzelver verderf werd verhaast door de moedheid van hunnen Koning RODERICK; want, ten jare 712, de Dochter van Graaf JULIAN, zijn Be-

ſtuur-

ſtuurder van de Provincie *Ceuta*, op de kust van *Barbarije*, weggevoerd hebbende, noodigde de Graaf de *Saraceenen*, zijne naburen in *Barbarije*, eerst om de *Gothen*, die wij nu *Spanjaarden* mogen noemen, uit *Afrika* te verdrijven, en vervolgens, onder VITUS, hun Caliph, RODERICK zelfs in *Spanje* aan te vallen. Niettegenſtaande deze 100,000 man in 't veld bragt, werd hij in 't jaar 713 op de vlugt gedreven en zelfs geheel geſlagen. Waarop de *Mooren* of *Morescos*, gelijk men de *Saraceenen* noemde, in drie jaren tijds, alle de gewesten van *Spanje* vermeesterden, alleen de bergachtige gedeelten van *Aſturia* en *Biscaijen* uitgezonderd, werwaarts de *Christenen* ter ſchuilplaatſe vloden, en de *Mooren* het der moeite niet waardig oordeelden hen te volgen.

De zoodanigen onder de *Spaanſche Edelen*, welke verſmaadden zich aan het juk der *Mooren* te onderwerpen, namen de wijk in het *Aſturiſche* gebergte, zich troostende met aldaar het genot te hebben van de uitoefening des Christelijken Godsdiensts, en te leven onder hunne eigene oude Wetten. Vergezeld door velen hunner ſtoutmoedigſte en krijgszuchtigſte Landgenooten, vielen zij, nu en dan, met kleine partijen, op de naast bij liggende Vastigheden der *Mooren* aan, vergenoegende zich met den behaalden buit en het oefenen van wraak, zonder aan vermeestering te denken.

De *Spanjaarden*, allengskens in magt aangegroeid, verbreedden hunne uitzigten; een geregeld beſtuur werd onder hen tot ſtand gebragt, en zij begonnen trek te krijgen om hun grondgebied uit te breiden. Terwijl zij hunne aanvallen met onaflatenden moed voortzetteden, gewekt door Godsdienſtijver, door wraakzucht, en de hope om eerlang hun Land van het juk der onderdrukking te bevrijden; terwijl zij hunne ondernemingen voort- en doorzetteden met den moed van lieden, die geen ander beroep dan dat des krijgs hadden, en nog vreemdelingen waren in alle kunſten, die den geest verzwakken en bederven, — verloren de *Mooren* allengskens vele van de voordeelen, waaraan zij hunnen vroegeren voorſpoed hadden dank te weten.

De *Mooren*, nieuwe vastigheid verkregen hebbende, wierpen alle afhankelijkheid van de Caliphs af; zij verwaarloosden eene naauwe gemeenſchap te houden met hunne Landgenooten in *Afrika*; hunne heerſchappij in

Span-

Spanje verdeelde zich in vele kleine Vorſtendommen; de kunſten, welke zij aankweekten, de weelde, welke deze kunſten invoerden, verzwakten de krijgstucht hunner vroegere inſtellingen, en ſloegen den geest, ten oorloge gezind en vaardig, ter neder. De *Mooren* bleven echter een groot Volk, en hadden vele hulpmiddelen ter verdediginge. Volgens den wijdluftigen ſtijl der *Spaanſche* Geſchiedſchrijveren, verliepen er acht eeuwen in bijkans onafgebroken oorlog, en werden er 3700 veldſlagen geſtreden, eer de laatſte *Moorſche* Koningrijken zich aan de *Spaanſche* wapenen onderwierpen.

De *Christenen* behaalden hunne overwinningen op de *Mooren* in onderſcheidene tijdperken en onder vele Opperhoofden, die ieder het grondgebied, den algemeenen vijand ontweldigd, tot eenen onafhankelijken Staat verhieven. In gevolge hiervan werd *Spanje* verdeeld in zoo vele onderſcheidene Konjngrijken als er Landſchappen waren. In het verloop eener reeks van jaren kwamen echter, door de gewone gebeurtenisſen van huwelijken, wettige opvolgingen, of vermeesteringen, deze kleine Vorſtendommen onder de heerſchappij der magtige Koningrijken van *Castilie* en *Arragon*, en, in 't einde, werden, door de Echtverbindtenis van FERDINAND, Erfkoning van *Arragon*, met IZABELLA, Koningin van *Castilie*, in den jare 1481; alle de *Spaanſche* Kroonen vereenigd, en daalden af in dezelfde Linie.

De *Mooren*, die, gedurende verſcheide eeuwen, bezit behouden hadden van een groot gedeelte van *Spanje*, werden in 't einde geheel te ondergebragt door FERDINAND, *de Catholijke* bijgenaamd, in den jare 1492. Hoewel, te dien tijde, hunne Heerſchappij een einde nam, bleef echter het Volk. Den *Mooren* werd vergund, niet alleen hunne bezittingen, kleeding en gebruiken, maar ook hunnen Godsdienst te behouden, even als ten dage hunner eigene Koningen. De ſtaatkundige FERDINAND ſchroomde niet die voorwaarden te bezweren, in hope, dat hij vervolgens krachtdadige middelen zou weten te beramen om dat Volk tot het Christen-geloof te brengen.

Zich in deze verwachting bedrogen vindende, en ziende, dat, na eene proeve van vele jaren, de onderwijzingen zijner Priesteren de bedoelde uitwerking niet zouden te wege brengen, beſloot hij, zonder acht te

ſlaan

staan op den Bed, door hem gezworen, gebruik te gebruiken tot volvoering zijns oogmerks. — FERDINAND gaf voor, dat de Burgers van *Grenada* hun regt verbeurd hadden op de vervulling van zijne gedane belofte bij het zangegaan Verdrag, door eenen opstand, waartoe zij nimmer gekomen waren door de gewelddadigheden van den Kardinaal XIMENES. Onder dit voorwendsel beval hij, dat het doodvonnis over hun zou uitgesproken, en daarbij verklaard worden, dat de volvoering van 't zelve onverwijld zou volgen, ten ware dat zij afstand deden van hunnen Godsdienst. Hierdoor dwong hij vijftig duizend Inwoners van de Stad *Grenada*, waarvan de meesten geen deel in den opstand gehad hadden, om zich Bekeerden tot den Christelijken Godsdienst te verklaren.

De Inwoners ten platten lande en der kleinste Steden, hoogst verbitterd door de gewelddadige behandeling, hunnen Landgenooten aangedaan, en vreezende dat een zelfde lot hen dreigde, begonnen zich tot wederstand toe te rusten. Dan, eer zij tijd hadden om zich in staat van verdediging te stellen, kwam FERDINAND, niet min voorziende en werkzaam dan valsch en trouwloos, tegen hen op met eene talrijke legerbende, die, na *eene hunner Steden ingenomen te hebben*, *want bij alle de Inwoners door het zwaard deed vallen*, noodzaakte bij welhaast alle de andere Moren om de wapenen neder te leggen. Hij stond een zeker aantal, na aan hem eene geldsomme betaald te hebben, toe, naar Afrika over te gaan. Dan het grootste gedeelte was genoodzaakt in het Koningrijk te blijven en zich te laten doopen. Zij bleven, ondanks dezen doop, aan de Leere van MAHOMETH verknocht, en, schoon zij in 't algemeen zich schikten naar de plegtigheden bij de Roomsche Kerk in zwang, konden zij niet bij alle gelegenheden hunne oude verknochtheid verbergen. De Inquisiteurs bleven bestendig een naauwlettend oog slaan op hun gedrag; velen hunner werden veroordeeld om als Ketters verbrand te worden, en vele duizenden, voor dus een lot vreezende, vloden naar *Barbarije*.

Het ontbrak niet aan Vertoogschriften, die ten Hove kwamen, de ellende, door dit bedrijf veroorzaakt, afschetsende; dan deze stukken kwamen FERDINAND niet onder 't oogen, of zij worden van hem smadelijk verworpen.

penen Deen tusschen beide) word dangewend, en de Geloofsonderzoekers voeren voort met, zonder bedwang, hunne wreedheid en verdrukking door te zetten.

Gedurende het laatste tijdperk der regering van FERDINAND, en ftaande de geheele heerschappij van KAREL, worde van de *Mooren* zelden gewag gemaakt door de *Spaansche* Geschiedboekers; en geven die Schrijvers ons geen ander berigt, hen betreffende, ftaande eene halve eeuw, dan dat zij beftendig hunnen ouden afkeer van het Christelijk Geloof behielden. Maar de Geestelijken, kort na de komst van PHILIPS VAN II in *Spanje*, zich aangemoedigd vindende door den bijgeloovigen ijver, welke zij wisten dat dien Vorst geweldig beziele de, deden hunne klagten tegen dat ongelukkig Volk op nieuw, met luider ftemme, hooren, en gaven herhaalde fchilderifen van deszelfs hardnekkig en onverbeterlijk Ongeloof.

GUERRARO, Aartsbisschop van *Granada*, verklaarde: „Zij zijn *Christenen* alleen in naam, doch *Mahometha*„*nen* in hun hart. Zij komen op Feestdagen ter Mis„fe, alleen om de ftraffen te ontwijken, welke zij „zich anderzins op den hals zouden laden. Zij wer„ken, op die dagen, met geflotene deuren, en 's Vrij„dags houden zij ongehoudene Feestvieringen. Zij bie„den hunne Kinderen ten Doop aan; maar zij zijn in „hunne huizen niet teruggekeerd, of zij wasschen ze „af met warm water, falbrijken ze, en geven hun „*Moorfche* namen. Zij laten zich in de Kerken trou„wen, dewijl de wet zulks eischt; maar, t'huis ge„keerd, kleeden zij zich in *Moorsch* gewaad, en vie„ren de Huwelijksplegtigheid met dans en zang, „zich bedienende van eene muzijk, alleen bij *Moo*„*ren* in gebruik."

Dusdanig eene afschildering der *Mooren* was regt geschikt om een diepen indruk op 's Konings bijgeloovigen geest te maken. Doch de Aartsbisschop bevroedde, dat waarschijnlijk ftaatkundige bewoegredenen bij den Vorst zwaarder zouden wegen, dan die van den Godsdienst ontleend; hij voegde er daarom nevens, „dat de *Moo*„*ren* eene verraadlijke verftandhouding hielden met de „*Turken* en de *Zeeschuimers*, en gewoon waren de Min„deren der *Christenen* weg te rooven, om ze of tot fla„ven te verkoopen, of naar *Barbarije* over te zenden; „om in den *Mahomethaanfchen* Godsdienst te worden

„on-

„ onderwezen en opgevoed." — Of er eenige waarheid was in het laatſte gedeelte dezer beſchuldiginge, blijkt niet met genoegzame zekerheid; maar, als men in aanmerking neemt, welk eene naauwe verwantſchap er plaats had tuſſchen de *Moreſcos* en de *Afrikaanſche Mooren*, ten opzigte van Godsdienſt, zeden, taal en afkomst, gepaard met hunne vervreemding van de *Spaanſche* Regering, met de wreedheden, tegen hen door de Inquiſitie gepleegd, en hunne uitſluiting van alle posten van vertrouwen, valt het gereed te begrijpen, dat hun afkeer ten hoogſten toppunte klom, en kan het geene verwondering baren, dat, de achterdocht van PHILIPS wakker gemaakt zijnde, hij het noodig keurde, voorziening te gebruiken tegen het gevaar, 't welk hem dreigde te beloopen.

De eerſte ſtap van PHILIPS beſtond in de *Moreſcos* van hunne wapenen te ontblooten. Te dezen einde zond hij, onder verſchillende voorwendſels, eenige Regimenten *Caſtilianen*, om bij hun in te legeren. Deze maakten zich meester van eene menigte wapenen van allerlei ſoort; dan, daar de achterdocht der *Mooren* nooit ſluimerde, hadden zij den toeleg begrepen, en eene groote menigte wapenen verborgen.

Het kon niet miſſen, of deze ontdekking der gezindheid des Konings te hunnen opzigte ſtrekte om hunne genegenheid meer dan immer van diens regering te vervreemden: dit gaf teffens, aan den anderen kant, den Inquiſiteuren ſtoffe om hunne klagten te vernieuwen en te vermenigvuldigen, en ten Hove aan te dringen op de noodzakelijkheid om krachtdadiger middelen te hunner beteugeling aan te wenden, dan men tot nog toe gebezigd had. — Verre was de Koning van zich afkeerig te betoonen van geweldige raadſlagen. Wanneer hij eenen Godgeleerden, met name ORADUY, des raadpleegde, haalde die Geestelijke, in den echten ſmaak eens *Spaanſchen* Inquiſiteurs, voor hem het ſpreekwoordelijk zeggen op: „ Hoe minder vijanden, hoe beter." PHILIPS was hoogst voldaan over dit antwoord.

De Koning, dien ten gevolge, beſloten hebbende, de bijzondere zoo wel als de openbare Godsdienſtoefening der *Mahomethanen* uit te rooijen, met het bloed dier Ongeloovigen uit te wisſchen, en er geen overblijfſel van te gedoogen, benoemde een uitgezocht getal Geestelijken, om te overwegen, welke de *geſchiktſte* mid-

middelen zouden wezen ter bereiking van dit zijn oogmerk. Zij toefden niet met hunne raadslagen uit te brengen; en op deze grondde PHILIPS een Bevelschrift, waarbij, op doodstraffe, geboden werd, „ dat voortaan de *Morescos* geen gebruik zouden maken van „ hunne Moedertaal. Dat zij hunne gewone Kleeding en „ bijzondere Gewoonten zouden afleggen, en in het ver„ volg die der Inboorlingen van *Castilie* aannemen. Dat „ zij geene van die Teekens met zich mogten dragen, „ door welke de Aanhangers van MAHOMETH zich de„ den onderkennen. Dat zij zouden aflaten van het „ gebruik hunner Baden, die terstond vernield zouden „ worden. Dat hunne Vrouwen niet, gelijk tot dus „ lange, gesluijerd zouden verschijnen. Dat niemand „ zou mogen trouwen, zonder verlof van den bevoeg„ den Regter. Dat niemand van de eene naar de andere „ plaats zou verhuizen, zonder verlof. Dat zij, bij „ welk eene gelegenheid ook, geene Wapens zouden „ dragen noch in bezit hebben."

Naardemaal de uitoefening van den *Mahomethaanschen* Godsdienst, door vroegere *Spaansche* Vorsten, onder bedreiging der zwaarste straffen, verboden was, werd deswege in dit Bevelschrift geen gewag gemaakt. Dan de *Morescos* begrepen zeer gereed en duidelijk de strekking der tegenwoordig genomene maatregelen, en bevroedden, dat zulks de heimelijke volvoering van hunnen Godsdienst zeer veel moeijelijker dan voorheen moest maken, en eerlang ter oorzake zou strekken van eene geheele vernietiging. Dan zelfs, schoon zij zulke ernstige gevolgen niet gevreesd hadden, kon men niet te gemoete zien, dat zij zich geheel lijdelijk zouden onderwerpen aan de honende regelen, hun bij dit Bevelschrift voorgeschreven. — De menschen zijn dikwijls sterker gehecht aan uitwendige regelen en levensvoorschriften, dan aan dingen, die met hun geluk in een onmiddellijk verband staan. Met deze verknochtheid strookte de ijver der *Morescos* voor hunnen Godsdienst. Hun diep gezette wrok, wegens de ontelbare wreedheden, zoo langen tijd door het Hof der Inquisitie tegen hen uitgeoefend, gaf klem aan deze beweegredenen, en zette hen aan, liever alles te wagen, dan aan het nu uitgevaardigd Bevelschrift te gehoorzamen. Doch, daar zij hunne zwakheid kenden, en wisten geene hulp van eenige vreemde Mogendheid te wachten te hebben, kwamen zij overeen,

Daar dezen met geene mogelijkheid het werk, 't geen daar te doen ſtond, konden verrigten, hadden zij dertien gehuurde Dienstboden. Dit Gezin wordt gezegd, in dit vlek, ſints de Twaalfde Eeuw gewoond te hebben.

Het beſtuur dezes Gezins was aartsvaderlijk, doch verkieslijk. De leden kozen, bij meerderheid van ſtemmen, onder zich een Opperhoofd. De dus verkozene neemt den naam van Meester aan, bezit het gezag eens Vaders des geheelen gezins, en is verpligt, over alle de belangen van 't zelve een wakend oog en toevoorzigt te houden. Alle de leden des gezins werken te zamen ten algemeenen beste. Zij wonen en eten te gader, worden op algemeene kosten gekleed en gevoed uit het gemaakte inkomen, en leven als zoo vele broeders en zusters in 's vaders huis. De Meester des huisgezins, of *het Hoofd* der Familie, ontvangt het geld, koopt en verkoopt, geeft last tot het noodige herſtel aan de woningen en aan elk zijne taak, regelt alles, wat den oogst, de wijnlezing en het vee betreft. Hij is echter verantwoordelijk aan de zoodanigen, van wier keuze hij zijn gezag ontleent. Het ontbreekt ook niet aan voorbeelden der afzettinge van dusdanig een Meester, wanneer de algemeene ſtem oordeelde, *dat hij misbruik gemaakt had van het vertrouwen, in hem geſteld.*

Eene Vrouw heeft desgelijks het hoofdbeſtuur over de zaken binnen's huis; zij wordt Meestresſe geheeten. De keuken, de hoenders, het linnen en de kleederen ſtaan onder hare zorge. Zij heeft gezag over de Vrouwen van het gezin, en wordt bij meerderheid van ſtemmen gekozen. Zij kan afgezet worden, als zij misbruik maakt van het haar aanbetrouwd vermogen.

Het is eene vaste wet in dit gezin, dat de Meestresſe de Vrouw of de Zuster niet moet wezen van den Meester; naardemaal, in zulk een geval, deze twee, op eene verregaande wijze, misbruik zouden kunnen maken van het vertrouwen der overigen, ten eigen voordeele.

Het is, daarenboven, eene onverbrekelijke wet in dit gezin, en daarvan hangt het voortdurend beſtaan af, nooit eenige verdeeling in den algemeenen eigendom te gedoogen. Noch bij huwelijken, noch bij ſterfgevallen, wordt deze regel overtreden. Indien eene jonge Dochter uit het Gezin van *Guittard* trouwt en van *Piaux* vertrekt, ontvangt zij eene huwelijksgave van zeshonderd Livres, doch heeft geen verderen eisch *op de* be-

zit-

zittingen der Familie. Eenigen hunner Jongelingen, die zich elders in de wereld gaan nederzetten, krijgen bij hun vertrek even zoo veel, en verliezen allen verder regt op de gemeene bezitting.

Dan de meesten der Jongelingen verkiezen als Landwerkers te blijven. Eenigen tijd geleden was er een, die den Geestelijken ſtaat verkoos; hij werd Kanunnik van *Thiers*, doch hij behield ſteeds eene teedere gehechtheid aan zijne geboorteplaats. Om de gemeenſchap daarmede te onderhouden, had hij eene kleine woning voor zich te *Pinon* laten bouwen, waar hij twee of drie dagen in de week aangenaam doorbragt bij de hem dierbaar gebleevene bloedverwanten. Hij ſtierf in den jare 1783, en zijn huis bleef zonder bezitter. De toenmalige Meester der Gemeenſchappe was een Neef des overledenen; en hij ſcheen, zoo uit hoofde van zijn Meesterſchap als Bloedverwantſchap, geregtigd om het ledig gelaten huis te betrekken. Maar dat huis, hoewel zeer nederig en eenvoudig opgehaald, was beter dan alle de overige. Ware de Meester beter gehuisd geweest dan zijne broeders en gelijken, zulks zou jaloezij verwekt hebben. Hij wilde dus niets bijzonders voor zich van dat huis hebben; en het werd, met algemeene toeſtemming, geſchikt, om, wanneer er vreemdelingen van eenig aanzien onder hen kwamen, die aldaar te ontvangen.

Somtijds nemen de *Guittards* zich Vrouwen uit andere Gemeenſchappen, even gelijk zij hare Dochters aan die van andere Gemeenſchappen laten huwen; doch meestal trouwen zij onderling. Dan, allen wederzijdſche bloedverwanten zijnde, en door die huwelijken nog nader aan elkander vermaagſchapt wordende, kunnen zij niet trouwen zonder de noodige Kerkelijke vergunningen. Deze zijn hun altoos gereedelijk toegeſtaan door de Biſchoppen van *Clermont*: iets, 't welk een bewijs oplevert, dat dit Gezin altoos geacht geweest hebbe.

Het geheele getal der Beesten bij de *Guittards* te *Pinon* beſtond, ten tijde van het ſchrijven dezes berigts, uit ſlechts drie koppel Oſſen, dertien Koeijen en achttien Schapen. De huizen zijn in goeden ſtaat, en zoodanig onderhouden, als men van welgezetene boeren moet verwachten; doch zij hebben het voorkomen der woningen van werklieden. Geene pracht altoos van binnen: de eenvoudigſte ſtoelen, bedſteden, kasten van vuren-hout. De tegenwoordige Meester is de éénige, die een kast be-

zit van eiken- en notenboomen-hout. Hij heeft ook een zilveren zakhorlogie, hem door zijn' Oom den Kanunnik gemaakt. Hunne linnen en wollen kleederen zijn het werk van der Vrouwen handen. De Mannen bouwen, met behulp der knechts, de huizen, en brengen er de noodige herstelling aan toe; zij vervaardigen al hetgene tot den akkerbouw vereischt wordt, ook het vaatwerk om den wijn in te bergen: geen werkman, geen kuiper roepen zij ter hulpe. Niets gaan zij ter markt koopen, dan zout en ijzer. Elk hunner is, als 't ware, een ROBINSON CRUSOE, in staat tot het verrigten van alle nuttige kunstwerken, zoo verre althans als zijne behoeften vorderen.

Behalve die gevallen, waarin de aard des arbeids de Mannen verpligt om afzonderlijk te werken, werken zij te gader. Zij hebben een groot vertrek, altoos zeer net en rein gehouden, waarin zij zamenkomen om te eten. De tafel wordt aangerigt voor de Mannen; zij worden van de Vrouwen bediend. Als de eersten gedaan hebben, vervoegen zich de laatsten ter tafel. Bij dit vertrek is eene soort van kapel, waarin een CHRISTUS- en MARIAbeeld staat. In deze kapel komen zij alle avonden te zamen tot het gebed: de morgengebeden doet elk voor zichzelven.

Buiten het dorp of gehucht zijn de *Guittards* eigenaars van een bosch, landerijen, eenige wijngaardbergen en een aantal kastanjeboomen. De grond hunner landerijen is schraal; men teelt er niet op dan rogge; en de tweeëndertig monden, die er dagelijks den kost moeten hebben, laten hun van de jaarlijksche opbrengst des graans niets om te verkoopen over. Desniettegenstaande zijn zij zeer mild. Geen arm mensch klopt er onverhoord aan; hij krijgt soep of brood: vraagt hij om nachtverblijf, het wordt hem verleend. Zelfs hebben zij een vertrek, waarin zij de bedelaars laten slapen. In den winter strekken zij hunne liefddadigheid zoo verre uit, dat zij de omzwervende armen in het bakhuis ter verwarminge innemen.

Ujoode herberg te *Thiers*, waar ik gemiddagmaald had, zegt de Heer LE GRAND, was iemand, buiten mijn weten, naar *Pinon* gegaan, om de inwoners van mijne komst te verwittigen. Bij mijne aankomst zag ik, dat de *Guittards* zich verkleed hadden, en op mij zaten te wachten. In de wijze, op welke *zij mij* ont-

vin-

vingen, was iets eenvoudigs en eene vriendelijkheid, welke de beſchrijving te boven gaat. Deze ontmoeting, bij het gezigt van dit Aartsvaderlijk gezin, waarin ik de grijsheid en de kindschheid aantrof, maakte op mij eenen diepen indruk. Met het grootſte genoegen zag ik de kleine meisjes rondsom de moeders dringen; de moeders, net gekleed met ſneeuwwit linnen, leidden eenige kinderen bij de hand, en droegen andere; — het geheel was eene ſchilderij van eendragt, gezondheid en onſchuldig levensgenot, welke dit kleine Gemeenebest van Bloedverwanten aanbood.

Ik voor mij twijfel niet, of lengte van tijd en eenparige betrachting van deugd geeft aan de gelaatstrekken een' daarmede overeenkomenden indruk, en ſchenkt zulke karakteristieke uitzigten, die voor vele geſlachten de kenmerken van herkomst dragen. In de daad, er is in het gelaat der *Guittards* van *Pinon* iets, 't welk den man van waarde, van waarheid en eerlijkheid aanduidt; — bij de Vrouwen ſtraalt zedigheid en deugd door, op eene wijze, zoo kennelijk, dat niemand daarin zal mistasten — alsmede iets, waaraan ik geen' naam weet te geven; eene bijzondere en onderlinge Familie-gelijkheid.

De Meester trok boven allen mijne opmerking. In zijne kleeding had hij niets bijzonders; doch zijne geheele gedaante ſcheen mij juist toe, die te wezen, welke de Dichters zich gevormd hebben, als zij hunne uiterſte pogingen te werk ſtelden, om de treffendſte en meest belangrijke beſchrijvingen te geven van den Man, in de hoogſte waardigheid der menſchelijke geſtalte. Hij geleidde aan zijne hand zijn' Zoon, een der ſchoonſte jongens, die ik immer zag.

Des verzocht, trad ik binnen, en zat onder dit Aartsvaderlijk gezin neder. De Moeders en de Kinderen verzamelden zich om mij henen; de Mannen ſtonden buiten om in een' kring. — Na eenig geſprek, geleidde de Meester mij, op mijn verzoek, over de plaats huns verblijfs rond. Onder het wandelen vroeg ik hem, welke middelen hij gewoon was te gebruiken, om zijn gezag te handhaven? Hij betuigde mij, tot nog toe zich niet in de noodzakelijkheid bevonden te hebben tot het gebruiken van zoodanige middelen: allen waren zij pligtmatig bedacht op het algemeen belang. Hij voegde er bij, dat, onder zulk een aantal Mannen en Vrouwen,

het *niet* kon uitblijven, of er moesten nu en dan eenige *oneenigheden* ontstaan. Dan, in zulke gevallen wordt wegens het verschil gesproken, wanneer wij 's avonds aan tafel gaan. Ik beweeg de partijen om te zamen te drinken en elkander de hand van vriendschap te bieden, en alles is ten einde als wij ons tot het gebed begeven — en, eens bevredigd, borrelt zulks niet weder op.

Onze wandeling eindigde bij het huis, door zijn' Oom, den Kanunnik, eertijds bewoond. Zeer stond ik verstelt, hier een maaltijd voor mij bereid te vinden, bestaande uit brood, kaas en wijn. Ik kon niet weigeren den wijn van *Pinon* te proeven, en *dronk* van ganscher harte de duurzaamheid van het geluk en den voorspoed der *Guittards*.

Eenigen tijd na dit afgelegd bezoek werd door het Staatsbestuur een teeken van onderscheiding *aan dit Gehucht* gegeven, 't welk de Meester als een *gordel* zou dragen. Dan dit onderscheidingsteeken is, wanneer de Omwenteling alle dusdanige teekens wraakte, mede verloren gegaan.

DE INKRIMPING, OF BEZUINIGING.

Een Huiselijk Tooneel.

Personen:
De Heer VOLHOUDER.
Mevrouw VOLHOUDER.
De Dochter MARIA.
De Zoon JAKOB.

De Heer VOLHOUDER. Gij begrijpt, mijne Waarde! wij moeten, uit hoofde der Belastingen en andere *dringende* oorzaken, inkrimpen; op den ouden voet kunnen wij niet voortleven.

Mevrouw VOLHOUDER. Zeker, mijn Lief! *dat is noodzakelijk.*

Juffr. MARIA. Ik moet Papa en Mama ten volle gelijk geven.

Mevr. V. Het is eene zaak van volstrekte noodzakelijkheid, hoe zwaar het mij op 't hart drukke.

De Hr. V. Ik verheug mij dat gij beiden zoo denkt, omdat, wanneer men zamenstemt omtrent eene en dezelfde zaak,

zaak, men het gereed en tot wederzijdsch genoegen kan vinden.

Mevr. V. Nooit heb ik des getwijfeld. — Ik verwacht, dat gij eenige voegelijke middelen van Bezuiniging zult voorslaan.

De Hr. V. Welaan dan, ik denk dat wij het zeer wel zonder eigen Rijtuig zullen kunnen ſtellen, en, als 't noodig is, een Huurrijtuig nemen.

Mevr. V. Het Rijtuig, mijn Waarde!

De jonge Juffr. en de jonge Heer V. *te gelijk.* Het Rijtuig, Papa!

De Hr. V. Ja, het Rijtuig — want het doet weinig dienst.

Mevr. V. Hoe, mijn Waarde! Wat het Rijtuig betreft, weet ik naauwelijks hoe ik daaromtrent denk. Het — het — het Rijtuig weet gij, dat wij reeds eenige jaren gehouden hebben — en het zou zulk een vreemd opzien baren —

Jonge Juffr. Ja, gewis zou het dat!

Mevr. V. Bedenk, wat de wereld er van zal zeggen!

De Hr. V. Het beteekent niets, wat de wereld er van zegt; *wij* moeten weten, wat wij kunnen opbrengen en uitvoeren. Ik wil mij van mijnen pligt kwijten, en echter, indien ik kan, mijzelven niet benadeelen.

Mevr. V. Maar gij weet, lieve Man! wij moeten voor 't oog der wereld ons fatſoen houden; en ſchaften wij ons Rijtuig af, dan zou het ſchijnen, als of wij het niet langer konden houden. Niemand zal denken, dat wij het, van wege de drukkende opbrengſten, uit Economie doen. — Dan zeker, Zoon JAKOB! gij zoudt uw Rijpaard wel kunnen misſen; er is geene dringende reden om dit te houden.

JAKOB. Mijn Rijpaard, Mama! Wat wilt gij dat ik zou doen?

Mevr. V. Doen? — Wandelen. Gij zijt jong, en er is geene gezonder beweging.

JAKOB. Ik mag kunnen wandelen, Mama! en er mag geene gezonder beweging wezen; maar kan ik het, met dat alles, zonder Rijpaard ſtellen? Wat vertoon zou het maken, als Mijnheer S. of Mijnheer G. mij uitnoodigde om een toertje te doen, en ik dan zou moeten antwoorden: *Ik houd geen Paard meer!*

Mevr. V. ó! Dat is hard!

De Hr. V. Welaan, laat ons bezien, wat wij anders kunnen bezuinigen.

Mevr. V. In de daad, mijn Waarde! Ik zal u iets voorſlaan, dat veel zou uitwinnen. Indien gij er uwe toeſtemming aan wilt geven . . .

De Hr. V. Toeſtemming! Ja, daar ben ik gereed toe, wat het ook moge wezen. — Inkrimpen moeten wij, dat ſtaat vast.

Mevr. V. Dan, mijn Waarde! denk ik, dat wij, door het Wijndrinken af te schaffen, 's jaarlijks eene geheele som zouden uitwinnen.

De Hr. V. Wijn, mijn Lief! — Wijn, zegt gij? Hemel! hoe kan u dat in de gedachten komen.

Mevr. V. Zeer natuurlijk, omdat dit Artikel eene gansche som in 't jaar uitmaakt, en gij uwe gereedheid ter Bezuiniging verklaart.

De Hr. V. Zeker, Mevrouw! in alles, wat overtollig is en redelijk. — Maar te eischen dat ik geen flesch Wijn aan een' Vriend zou uitschenken, is zulk eene vreemde, zulk eene verkeerde Bezuiniging . . .

Mevr. V. Ik geef u gelijk, Mijnheer! Doch ik meende niet, dat gij geen flesch Wijn zoudt schenken; maar er is onderscheid tusschen Wijn en Wijn; — die dure Wijn!

De Hr. V. Loop, loop! gij verstaat niets van de zaak. Ik moet leven zoo als ik gewoon ben. — Mijn Kelder er aan te geven, komt geheel niet in bedenking; — ik kan dat denkbeeld niet dulden.

Mevr. V. Mijn Waarde! ik zou dit niet voorgeslagen hebben, indien gij niet verklaard hadt, uwe toestemming te zullen geven aan al wat ik voordroeg.

De Hr. V. Ja zeker, maar alles in redelijkheid; doch dit voorstel is zoo ongerijmd, dat het, verschoon mij, beneden uw verstand is, daarvan te spreken.

Mevr. V. Ik stem het toe, indien gij denkt, dat er andere Artikels van Bezuiniging zijn.

De Hr. V. Andere Artikels! Ja, in menigte zijn er, waarin wij kunnen inkrimpen, zonder dat iemand het merke, en zonder dat wij er zelve hinder bij hebben. Bij voorbeeld, ons aandeel, 't geen wij hebben in de Loge van de Opera bij F.; dit komt ons op zichzelve, buiten hetgeen er bij komt, 's jaarlijks, gelijk gij weet, op een sommetje te staan.

Mevr. V. Goed; ik heb er niet veel tegen. Ik wil ruim zoo gaarne in 't Parterre zitten.

MARIA. Ik ben daar veel liever.

Mevr. V. Dat is ook mijn geval.

De Hr. V. Holla! het Parterre, zegt gij? — dat zou niet veel beter wezen. Ik meende er de Opera geheel aan te geven.

Mevr. V. Zeker, mijn Waarde! gij kunt dit niet in goeden ernst meenen.

MARIA. Vader wil met ons railleeren. Hij zegt het alleen om te hooren wat wij zullen antwoorden.

De Hr. V. Op mijn woord, ik sprak nooit in volkomener ernst. — Ik wil niet zeggen dat dit toereikend zou wezen tot ons oogmerk; maar het zou helpen, en met eenige andere dingen van gelijken aard . . .

Mevr.

Mevr. V. Man, wat keuzelt gij!

MARIA. Hoe! de Opera er aan geven.

Mevr. V. Indien gij in ernst ſpreekt, Mijnheer! dan verzoek ik mede in ernst te mogen ſpreken, en ik vraag u volſtrekt af, of het ons zou voegen, ons van eene plaats des Vermaaks te verwijderen, die wij jaren lang bezochten, en dat alleen uit Huishoudelijkheid!

De Hr. V. Er zijn veel ſlimmer redenen dan Huishoudelijkheid. — Wat dunkt u van gebrek?

Mevr. V. Ó! Dat is geheel de zaak niet. Wat de Opera betreft, het is om de Opera zelve zoo zeer niet, maar het is eene geſchikte plaats om zijne Kennisſen te zien en te ontmoeten, en het zou zoo veel opziens baren, indien wij er van afzagen. Daarenboven F—— zou onze reden weten, ſchoon dezelve voor anderen eene wijl verborgen bleef.

De Hr. V. Wel nu dan, denkt gij niet dat wij er onze inſchrijving in de Concerten aan zouden kunnen geven?

Mevr. V. Dat zou ik met al mijn hart doen; maar het is onmogelijk.

De Hr. V. Onmogelijk?

JAKOB. Volſtrekt onmogelijk.

Mevr. V. Volſtrekt; dewijl alle de Inteekenaars van het laatſte jaar zullen worden opgewacht, en niemand kan weigeren te komen.

JAKOB. Alles zou deerlijk in de war loopen.

MARIA. Heden, Papa! wat zouden wij zeggen tegen Mijnheer QUARTETTO of *Signor* SQUALINI, als zij hunne kaartjes voor hun *Benefit* aanboden?

De Hr. V. Gij zoudt ze kunnen weigeren aan te nemen.

Mevr. V. Dezelve weigeren aan te nemen! —— Neen, dat kunnen wij niet, dat kunt gij niet; dan zou uw naam van het Orchest tot den ingang klinken, als die van een perſoon, te arm om eenige Concertbriefjes te betalen!

De Hr. V. Voorzeker, daar is iets in dit alles . . . en nogtans, mijne Waarde! wij moeten bezuinigen. Ik denk, dat ——

Mevr. V. Met uw verlof, Mijnheer! ik bedenk iets, dat genoegzaam zal wezen, voor tegenwoordig althans.

De Hr. V. Spreek dan op, en 't zal geſchieden. Ik heb vast beſloten ——

Mevr. V. Verkoop uw Jagtgereedſchap, uwe Jagthonden.

De Hr. V. Nu, nu, mijne Waarde! ſpot gij er wat mede. — Wat tot de Jagt behoort, mijne Jagthonden verkoopen! Een aardige jakkernij voorwaar! Maar kom, kom, wij moeten ernſtig ſpreken, van dingen, buiten welke wij het kunnen ſtellen, wezenlijk kunnen ſtellen.

Mevr. V. Wel, mijn Waarde! op de geheele lijst onzer be-

bezittingen weet ik niets, waarvan gij gemakkelijker en gevoeglijker kunt afstappen.

De Hr. V. Mijne Jagthonden!... Mevrouw!

Mevr. V. Ja, uwe Jagthonden! Van wat dienst zijn ze? Zij kosten veel gelds, en gij kunt niet zeggen dat *gij* door de Jagt uwe gezondheid bevordert: want gij jaagt op *zulk* eene wijze, en drinkt daarna zoo ruim en *rijkelijk*, dat *gij* altoos veel slimmer er aan zijt, dan bijaldien *gij* stil bij *uw vuur* waart blijven zitten.

De Hr. V. Dat is alles voordeel, mijne Waarde! Men moet, dit is reeds meermalen en met grond aangemerkt, een goed gelaat blijven vertoonen. Gij weet ik heb veele hoog-geachte Vrienden, die ik zeldzaam zie dan in den Jagttijd. Wij hebben een vast gezelschap. *Wij zijn verpligt* elkander te zien en te onthalen. Zulk eene veeljarige verkeering en verbindtenis op te geven, zou het onbevalligste ding op den aardbodem wezen. Ik zou mijn aangezigt bij *mijne oude* Kennissen niet durven vertoonen,

JAKOB. Hierin, Papa! moet ik met u ten volle instemmen. Op dit stuk, Mama! zijt gij niet gevat.

Mevr. V. Maar wat dan? — Denkt gij niet dat wij te veel Dienstboden hebben?

De Hr. V. Juist dacht ik daarvan te spreken. — Mij dunkt wij zouden er twee of drie kunnen missen.

Mevr. V. Ik ben geheel van uw *gevoelen*. Uw Lijfknecht, bij voorbeeld.

De Hr. V. Neen, mijn Waarde, dat kan niet; maar daar is uw Fransche Kapper.

Mevr. V. Mijn Kapper? Hemel! hoe zou ik het buiten hem kunnen stellen?

MARIA. Ik herinner mij, hoe, toen LA-FLEUR ziek was, de Kapper, die zijne plaats vervulde, van Mama en mij Moliken maakte. — Doch daar is de knecht van Broeder JAKOB; zeker hij doet geen dienst, althans geen nut.

JAKOB. Geen dienst! geen nut! Ik bid u, denkt uwe wijsheid dat ik het zonder hem kan stellen? Wie zal *mijn* Paard oppassen?

MARIA. Gij zelf, Broeder! gij zijt oud genoeg en behoorde wijs genoeg te zijn om dit te kunnen doen.

JAKOB. Zeer fraai uitgedacht, schrandere Zuster! — maar wanneer gij spreekt van knechts afdanken, *ik bid u* wat dienst doet WILLEM?

Mevr. V. WILLEM moet achter op het rijtuig staan.

JAKOB. Dat kan THOMAS wel doen; zeker zijn er geen twee noodig.

Mevr. V. Gij zijt een zotskap van een jongen; gij weet niet wat gij praat.

De

De Hr. V. Wel, mijne Waardſte! wij hebben tot dus verre weinig of liever geene vordering gemaakt in onze bezuinigingen; en nogtans houd ik mij verzekerd, dat wij allen overeenſtemmen in de noodzakelijkheid van dit ſtuk, doen wij niet?

Mevr. V. Zeker, mijn Lief! niemand kan gereeder wezen dan ik, om zoo veel mogelijk in te korten. Ik bragt bij ons trouwen weinig gelds aan; alles ben ik aan uwe edelmoedigheid verſchuldigd: het is daarom mijn pligt, over onze bezittingen te waken. Ik hoop dat wij het zullen weten te ſchikken, om alle ongelegenheid, uit die verwenſchte belastingen ontſtaande, af te weren, en wel zoo, dat de wereld geene verandering in onze levenswijze merke. . . .

De Hr. V. Goed! daar valt mij iets in. Wanneer gij afliet om zoo vele avonden zoo grof te ſpelen, dat zou veel beſparen.

Mevr. V. O, mijn Man! verbeeld u voor een oogenblik, welk een vermoeden er op ons zou vallen — een vermoeden, dat uwe eer en goeden naam voor altoos zou bederven — een vermoeden van de allerakeligſte natuur!

De Hr. V. Goede Hemel, mijne Waarde! welk vermoeden kan dat wezen?

Mevr. V. Het vermoeden dat wij geheel bankroet zijn. Weet gij een voorbeeld van iemand, die ophield te *zetten*, eer hij geheel geruïneerd was? Ik geloof gij zult moeite hebben hiervan een voorbeeld te vinden. En dan met den vinger nagewezen te worden... O, foei! — het *is* zoo ſlim, als voor een Man, dat men hem uitjouwt over zijne bloohartigheid, of over de menigvuldige malen dat hij geſlagen is. — — Maar ik heb iets bedacht, waarvan wij ons dadelijk kunnen ontdoen, en dat ons ruim en rijkelijk het noodige zal opleveren.

De Hr. V. Ik zal het met blijdſchap hooren, en gij kunt ſtaat maken op mijne onverwijlde toeſtemming.

Mevr. V. Ik bedoel den verkoop van onze Juweelen; wij hebben er vijfmaal meer dan noodig is.

De Hr. V. Onze Juweelen, mijne Waarde? Neen, geen enkele ſteen zal ik toeſtemmen dat verkocht worde!

Mevr. V. Waarom zoo heftig, mijn Kind? Niemand draagt thans Juweelen.

De Hr. V. Ik bekreun mij niet, wat men tegenwoordig doet. De Mode kan veranderen, en de Juweelen weder in zwang komen. Gebeurt dit niet, zij zijn van overlang in de Familie geweest, en daarenboven zeer kostbaar. Ik kan niet verſtaan tot het verkoopen van Familieſtukken.

Mevr. V. Zeer wel, ik heb des niet meer te zeggen. Ik had geene andere beweegreden tot dit voorſtel, dan een optogt verlangen om onze tering in te krimpen naar de mate

van

van onze inkomsten. En indien gij eenig ander stuk van bezuiniging hadt kunnen voorstellen, met de welvoegelijkheid bestaanbaar, ik ben zeker, dat —

De Hr. V. Ja, en zoo zeg ik ook, indien gij iets kunt opnoemen, bestaanbaar met onzen rang en de figuur, welke wij maken, geen Man zou het meer gretigheids omhelzen, dan ik. Maar hetgeen gij tot hiertoe hebt voorgeslagen; moet gij bekennen, was zoo verkeerd, zoo —

Mevr. V. In de daad, mijn Waarde! en gij moet tevens erkennen, dat gij niet zeer gelukkig geweest zijt in uwe opgave van hulpmiddelen. — Nogtans twijfel ik niet in het minste, of wij zullen ze in ruimte vinden.

De Hr. V. Ik twijfel er ook geheel niet aan.

Mevr. V. Noch ik, en ik ben ten volle overtuigd van de noodzakelijkheid der Bezuiniging.

De Hr. V. Gij kunt daarvan niet meer overtuigd zijn dan ik.

(*Zij scheidden, en hebben dit onderwerp te meermaken bij de hand genomen, dan altoos met denzelfden onvruchtbaren uitslag.*)

ARME SARA!

Eene Zedelijke Vertelling.

SARA NELKEN was het schoonste en ongelukkigste meisje in eene kleine stad van *Silesie*. Hare moeder was van haar in het kraambed overleden; haar vader, een eerlijk landman, had, bij zijn sterven, haar onder het opzigt van eene moei gelaten, die, in alle hare trekken en manieren, den trots bewaarde van eerste Kamerjuffer van eene Gravin van het H. Roomsche Rijk geweest te zijn. Het onbescheiden en stijfzinnig karakter van Juffrouw DORETHEA BABECK was de geesel van alle de jonge lieden in dat gewest.

SARA, in haar zeventiende jaar, werkzaam van den morgen tot den avond zonder tusschenpoozen, en telkens voor hare moei bevende, had nooit den inval gehad, dat zij een wonder van bevalligheden en schoonheid was. De *jonge* kweekeling van eenen Wondheeler, haar buurman, had het maar al te duidelijk gezien; hij schoor de aanzienlijkste lieden van de stad, en eensklaps verwaarloosde hij zijne doorluchtigste klanten. Voorheen vermaakte hij dezelve met het vertellen van politiek of ander nieuws; maar nu, wanneer hem gevraagd werd of hij wat nieuws had, wist hij niets anders te antwoorden, dan dat hij SARA had zien voorbijgaan, dat SARA heel mool, en Juffrouw BABECK heel affchuwelijk was. Nooit had

had ALBERT (zoo heette de jongeling) deze geduchte moed durven aanspreken: wanneer hij dezelve met hare uicht aan de deur zag, bekroop hem telkens de lust om bij haar een eerbiedig compliment af te leggen; maar Juffrouw BABECKS oogen waren zoo verschrikkelijk, dat de arme jongeling zich, zoo veel hij kon, spoedde, om zijn' hoed tot den grond toe voor haar af te nemen, en in zijn meesters huis de vlugt te nemen.

Het Geval, echter, welk niet zelden de Liefde begunstigt, verschafte hem eindelijk de gelegenheid om zijn hart te openen. De geheele stad was uitgegaan naar het feest van een naburig dorp: ALBERT, in zijne treurige overdenkingen verzonken, keerde, in eenzaamheid, met het vallen van den avond, langs een binnenpad, terug. Wat zag hij, twintig schreden vooruit? Juffrouw BABECK en SARA. Hij wilde zijnen tred verhaasten; maar zijne beenen werden als vastgehouden. Het begon te regenen, en SARA had een nieuw hoedje op! ALBERT voelt zijnen moed herleven; hij nadert, neemt zijnen rooden zijden doek van den hals, en verzoekt het meisje, haar dien om het hoofd te mogen winden. Juffrouw BABECK ziet hem met verwondering aan, en, de trotsche houding aannemende, met welke zij voormaals zich wapende, om den ingang van het kabinet der Gravinne te verdedigen: „ Wat wil Mijnheer?" vraagde zij op een bitsen toon. „ Ik ben bang, Mevrouw, dat de hoed, de linten van de „ Jongejuffrouw . . ." — „ Gij hebt haar die niet gege„ ven, Mijnheer." — „ Maar, Mevrouw, hare gezondheid! zij is verhit; indien eene verkoudheid . . ." — „ Indien zij ziek worde, ook gij, Mijnheer, haar niet oppas„ sen. Adieu!" Hiermede keerde zij hem den rug toe. SARA's oogen schenen hem te bedanken, en om verschooning te vragen. Hij bleef stokstijf staan.

's Anderendaags bediende hij werktuigelijk zijne klanten; doch de ongesteldheid van zijnen geest had zijne hand geheel bedorven. De Kerkmeester van de wijk kreeg een veeg, die naar een fabelbouw geleek; de Baljuw verloor, om zoo te spreken, zijn neus, en voor de eerstemaal kon de Burgemeester geen gehoor geven, omdat hij naar zijnen baardscheerder wachtte.

Van alle kanten kwamen er klagten tot den Wondheeler over de onhandigheid van zijnen leerling. ALBERT, tot wanhoop gedreven, bekende hem de oorzaak der geestontroering, welke hem had bevangen. Zijn meester, die veel van hem hield, gaf tot antwoord, dat, indien Juffrouw BABECK wist, dat hij na verloop van vier jaren als Wondheeler zijn examen zou kunnen doen, zij voorzeker handelbaarder zoude worden. Op dit zoet vooruitzigt herwint ALBERT moed en krachten; hij bragt den nacht door met het overleggen van zijne aanspraak, en

en *hoopte*, vroeg in den morgen, aan Juffrouw BABECKS dienst: „ *Hoe* zijt gij er weder, Mijnheer?" — „ *Mevrouw*, in „ de onbeschrijflijke verwarring... van welke ik voorheen „ bevangen was... en nog bevangen ben..." *Niet* eene van zijne mooije spreekwijzen wilde hem te binnen schieten; hij stotterde, en met veel moeite deed hij eindelijk *de* geduchte moei begrijpen, dat hij hoopte, binnen vier jaren *zijne* eigen zaken te zullen kunnen beginnen, en alsdan te toonen, SARA's hand waardig te zijn. — „ Binnen vier jaren! Meent Mijn„ heer dan, dat wij lieden zijn, die naar hem zullen wach„ ten? En daarenboven, wat zal Mijnheer in die vier jaren „ doen? De *Titushoofden* hebben de pruikemakers geruïneerd; „ de mannen hebben slechts de mode in te voeren om hunnen „ baard te laten wassen, even als hunne voorouders, en de „ baardscheerders zullen ook gedaan hebben: Wat de Chirur„ gie aangaat, wat is heden ten dage daarmede te winnen? „ Beleven wij nog de gelukkige tijden, toen *alle verstandige* „ lieden zich eens in de maand lieten aderlaten? *Of verbeelde* „ zich Mijnheer, dat men alle dagen een' arm of een been „ zal breken, om het vermaak te hebben, hem iets te doen „ te geven? Ga, ga heen, Mijnheer ALBERT! ga wederom aan „ het baardschrappen, en laat ons met rust!"

Geen ander antwoord gaf de arme jongeling dan een' diepen zucht; naauwelijks had hij krachts genoeg om naar zijnen meester terug te keeren, en den treurigen uitslag zijner onderneminge hem te verhalen. *De Wondheeler wilde niet, dat hij hiermede zich liet afzetten; hij deed hem opmerken, dat* hij, daartegen, *door het verdubbelen van zijne vlijt, zijne leerjaren* de helft konde kunnen bekorten. — Juffrouw BABECK's hardnekkigheid had, bij nadenken, hem een hevig misnoegen ingeboezemd, welk hem aanleiding gaf tot eene ongehoorde gretigheid om zich op de beoefening der Heelkunde met de borst toe te leggen; hetwelk hem den gelukkigen dag konde doen beleven, om van haar de zoetste wraak te kunnen nemen, door met SARA in het huwelijk te treden. Van *zulk* een' gelukkigen uitslag was zijne naarstigheid, dat zijn meester, na verloop van eenige maanden, niet in staat zijnde hem meer te leeren, hem raadde, de lessen der vermaardste Heelmeesters in de hoofdstad te gaan bijwonen.

Hoe smartelijk het ook, in den beginne, den armen ALBERT viel, de plaats te moeten verlaten, alwaar *het voorwerp* zijner genegenheid woonde, het denkbeeld, echter, dat hij tot geen ander oogmerk van haar zich verwijderde, dan om te trachten haar te verdienen, gaf aan zijnen ijver een nieuw leven. Hij vertrok naar *Berlijn*, na middel te hebben gevonden, SARA een briefje ter hand te stellen, waarin hij haar kennis gaf van zijn besluit, en eene eeuwige getrouwheid en liefde zwoer.

Hier

Met het uiterſte genoegen vernam Juffrouw BABECK ALBERTS vertrek. Zij dacht wel niet, dat hij grooten indruk op het hart van hare nicht had gemaakt; maar zij maakte voor 't minst ſtaat, dat zij voortaan minder moeite zoude hebben, haar over te halen om het oor te leenen aan de zuchten van een oud Griffier, die, twintig jaren geleden, van de vurigſte liefde voor de eerwaardige moei zelve had gebrand. Eensklaps werd hare vreugde geſtoord, hare eerzucht overhoop geworpen. Een Jood, welken zij heimelijk gebruikte om de ongelukkigen te helpen, door hun geld honderd tegen honderd te leenen, verdween eensklaps met het beste gedeelte van haar klein vermogen. Oogenblikkelijk was de Griffier genezen van zijne liefde voor de nicht, zoo wel als van zijne vriendſchap voor de moei.

Na hare dukaten met eenen vloed van tranen beſchreid te hebben, ſchepte Juffrouw BABECK eenigen troost uit een opgeklaard denkbeeld, welk hare natuurlijke ſcherpzinnigheid, door eene langdurige ervarenis geſchraagd, haar aan de hand gaf. Eene moei van het gewone allooi zoude alleen bedacht geweest zijn, hoe eerder hoe beter zich van eene nicht te ontdoen, die haar over de hand was geworden: Juffrouw BABECK bedacht een middel, welk het dubbel voordeel moest bezitten, haar van hare nicht te verloſſen, en dezelve tevens voor haar tot eene bron van een nieuw vermogen te doen dienen. — „Hoor „ eens hier, SARA!" zeide zij tot haar; „gij ziet, dat die „ vervl..... Jood mij ten eenemaal geruïneerd heeft. Uwe „ ouders hebben u geen duit nagelaten, mijn kind; hierom „ moeten wij ons best doen, u uit den toeſtand te redden; in „ welken gij ons beiden gebragt ziet. Wat mij aangaat, ik „ kan niets meer beginnen; maar u zal ik ten minſte van mij„ nen goeden raad trachten te dienen. De Graaf en Gravin „ VAN HOCHBUTTEL hebben nog eene zeer vleijende herinne„ ring behouden van mijne dienſten; met eenen brief van mij „ zult gij eveneens worden ontvangen, alsof ik het zelve wa„ re. Eer er een jaar verloopen is, mooi en handig als gij „ zijt, wie weet wat er gebeurt? Gij kunt eerſte Kamerjuffer „ van Mevrouw de Gravin worden; en, indien gij wist, wat „ het zij, eerſte Kamerjuffer van eene Gravin te zijn! Voor„ eerst ....."

Hier werd Juffrouw BABECK verhinderd om te treden in bijzonderheden, die nog haar geheugen zoo zeer ſtreelden; de arme SARA, in hare tranen zwemmende, was niet in ſtaat, naar haar te luisteren. Zij liet haar ſchreijen zoo lang zij wilde, en ging aan het opſtellen van een uitvoerigen brief aan hare voorgaande meesters, om hen te verzoeken, eene nicht in hun huis te willen ontvangen, door haarzelve volgens goede beginſels opgeleid. Overal elders, alwaar Juffrouwe BABECKS goede beginſels bekend geweest waren, zouden dezelve

genoeg geweest zijn om hare kweekelinge te doen afwijzen; maar geheel anders, en zulks om redenen, was het bij Mijnheer den Graaf VAN HOCHBUTTEL gelegen.

SARA, met een klein pakje uitgerust, en met den dierbaren brief van hare, op hare wijze zorgvuldige, moei in haren boezem, ging met een treurig hart naar de hoofdstad op weg. Zij laat zich het hotél van den Grave wijzen, en treedt met gebukten hoofde derwaarts. Zij was reeds op de eerste trappen van den stoep, toen eene grove stem haar toeriep: „Waar wilt gij heen, kleine?" Verschrikt keert zij zich om, en ziet een hoofd door een venster naast de deur; het was de stem van den Zwitser, die op den zelfden gevalligen toon zijne vraag herhaalt. „Monseigneur;" antwoordt zij sidderende, „zie hier eenen brief van mijne moei." — De breede draagband en de epaulettes van den Zwitser hadden hare oogen verblind; zij meende dat het de Graaf was. „En wie is die moei?" — „Juffrouw DOROTHEA BABECK." — „Ha ha! die lieve Juffrouw BABECK! Wij willen eens „zien, hoe het zit. Kom binnen, kleine! kom binnen." Hij belt; een knecht verschijnt, neemt SARA den brief af, en brengt dien aan eene der dienstboden van de Gravin.

Terwijl SARA in de zijkamer staat te wachten, midden onder tien lakkeijen, die haar lagchende opnemen, zullen wij trachten, de hoofden des huizes te doen kennen. Hunne rijkdommen waren onmetelijk. *Zij hadden dezelve zoo langen tijd en op zoo veelerlei wijzen belden te gader genoten, dat zij, op zekeren dag, den inval kregen, om elk van zijnen kant, en op zijne wijze, zijn geluk te zoeken.* Mijnheer de Graaf VAN HOCHBUTTEL verkreeg een luisterrijken naam door zijne paarden, zijne speelzucht en zijne matresses; Mevrouw de Gravin vervulde geheel *Duitschland* met het gerucht van hare *Fransche Soupers*, hare Romans, en hare gemelijke luimen. Toomeloos in hare driften, onverzoenbaar in hare wraakoefeningen, stond zij nergens voor, om aan beiden den teugel te vieren.

Eindelijk wordt SARA aan hare Toilette toegelaten. „Juffrouw BABECK meldt mij veel goeds van u, mijn kind! — „maar ligt het hoofd eens op, dat men u kan zien! Ja, „eene goede gestalte, oogen . . . En, geen dienst?" — „Neen, Mevrouw de Gravin." — „Ik hoor 't reeds, al de „plompheid van het boerenland; maar men zal u wel beter „leeren, kleine! Ik zal u aanbevelen aan Juffrouw mijne, „mijne vertrouweling. Ik kan niet beslisten om hetgeen „van wege de goede BABECK tot mij komt, van de hand te „wijzen." SARA dankte den hemel, dat hij haar eene zoo toegevende meesteres had gegeven.

De Graaf, door een van zijn volk verwittigd, kwam op dit oogenblik toeval binnen. „Ah, zijt gij daar, Graaf! Ik zonde u „ver-

„ verzoeht hebben, bij mij te komen. Arme DOROTHEA! „ Weet gij, dat haar zware rampen zijn overgekomen? Zie „ daar! daar hebt gij haren brief en hare nicht." — „ Ja, „ de brief moet wel zeer zielroerende zijn; maar de nicht „ is wel, zeer wel, op mijn woord van eer! Gij zijt dan „ niet gelukkig, kleine?" — „ Monseigneur, in uw huis kan „ ik niet anders dan gelukkig zijn, volgens het zeggen van „ mijne moei." — „ Uwe moei heeft waarachtig gelijk... „ Maar zij is mooi, op mijn woord, zeer mooi! Wat zult „ gij van haar maken, Gravin? Luister eens! daar komt mij „ eene voortreffelijke gedachte te binnen; gij weet dat mijn „ Kamerdienaar een lomperd is, die alles breekt en verscheurt, „ wat hij aanraakt: deze kleine moet gebruikt worden, om op „ mijn kantwerk en mijn porselein passen. Daaraan zal zij ge- „ stadig eenig werk hebben, tot dat zij in staat zij om u te „ bedienen." — De Gravin konde zich niet bedwingen te schateren van lagchen. „ Uw kantwerk en uw porselein! In „ der daad, Graaf! nooit heb ik u zoo zorgvuldig en net „ gezien. Met dat alles, gij zijt meester en voogd. Ga heen, „ SARA; de Kamerdienaar van Mijnheer den Graaf zal u onder- „ rigten wat gij doen moet."

SARA ging henen, diep nijgende; een gloeijend rood bedekte hare wangen; de blikken van den Graaf en het lagchen der Gravin hadden haar geheel van haar stuk gebragt. De twee doorluchtige echtgenooten alleen zijnde, gingen voort met zich te vermaken met den inval van den Graaf, en met de verlegenheid van de kleine onnoozele. — „ Al lang ge- „ noeg geschertst," zeide de Gravin, met de edelste koel- bloedigheid: „ gij weet onze overeenkomst; vrijheid, vol- „ strekte vrijheid, Graaf!"

Mijnheer de Graaf vertrok, kussende de hand zijner dier- bare wederhelft, en zich zeer bereidvaardig gevoelende, om van het verlof, welk zij de goedheid had hem te schen- ken, in deszelfs volkomene uitgestrektheid gebruik te maken; het leed niet lang dat de gelegenheid daartoe zich aanbood. SARA, gezeggelijk omtrent de lessen van den Kamerdienaar en van Juffrouw IDA, bevond zich den volgenden morgen bij tijds in de zijkamer van haren meester, bezig met het plooijen van zijne kanten jabot en manchetten. De Graaf kreeg haar in het oog, en lachte. Hij schelde om zijn ontbijt; en, in plaats van den dikken Kamerdienaar, kwam de mooije SARA hem zijne koffij brengen. — „ Verrukkelijk, kleine!" sprak hij; „ als een andere JUPITER, word ik door eene HEBE bediend; „ en, ongetwijfeld, was de zijne niet zoo mooi als gij: „ want zoude hij anders hebben kunnen besluiten, GANYME- „ DES hare plaats te doen vervullen?" — „ Ik weet niet, wie „ die Heer was," gaf SARA zedig tot antwoord; „ maar ik „ durf u verzekeren, Mijnheer de Graaf, dat hij geene beter

„ koffij dronk dan gij; ik heb er mijn uiterſte best toe ge-
„ daan." — „ Duizendmaal dank, bekoorlijke kleine! zij
„ kan niet anders dan lekker zijn . . . Maar wat zie ik?
„ Hoe is het mogelijk, dat men zulke wine handen kan
„ hebben in het boerenland, en te midden van zulke ruwe
„ bezigheden?" Dit gezegd hebbende, vatte hij haar bij de hand, om die te beter te bekijken. SARA zocht hare hand terug te trekken, en de Graaf drukte dezelve dies te meer. — „ Vergeefs tracht gij mij te ontvlugten, lieve
„ meid; gij moet weten, waar henen uw gelukkig geſtarnte u
„ geleid hebbe. Kom aan, neem een kopje, een ſtoel, en
„ ontbijt met mij!" — „ Ach! Mijnheer de Graaf, ik weet
„ te wel, dat de eerbied . . ." — „ Geen eerbied, mijn
„ kleine; vertrouwen en onderwerping!" Hij zet een ſtoel, en doet haar, haars ondanks, nederzitten. SARA bedekte met haren zakdoek hare blozende wangen. „ Hoe! gaat gij
„ bij geval huilen? Maar, ik wed dat gij daar ginder een
„ geliefd voorwerp hebt achtergelaten, een lompen, zotten
„ minnaar?" — „ Neen, Mijnheer de Graaf, ALBERT is zoo
„ noch onhandig." — „ Ha ha! dus een Monſieur ALBERT!
„ En wie is die Monſieur ALBERT?" — „'t Is een braaf jon-
„ geling, die mij trouwbelofte heeft gedaan." — „ Ja, ja,
„ zoo als die trouwbeloften zijn! En waar is die aanſtaande
„ bruidegom?" — „ Helaas! hij is hier te Berlijn; maar
„ bij ongeluk weet ik niet, waar hij woont." — „ Bij
„ ongeluk? Zie mij dat onnoozel kind eens! Kom aan,
„ SARA! vergeet uwen ALBERT, of praat er ten minſte
„ niet meer van. Doe de deur op het ſlot; mijn volk be-
„ hoeft niet te zien, dat ik u met mij laat ontbijten." SARA liep naar de deur, opende dezelve, en neemt de vlugt. De Graaf rijst op, volgt haar ijlings, en ontmoet in de zij-kamer een jager in het liverei van den eerſten Staatsdienaar, die hem een bezoek van zijnen Heer boodſchapte. In alle andere omſtandigheden zoude 's Graven trotsheid door dit bezoek geſtreeld zijn geworden; in het tegenwoordige oogenblik moest hij zichzelven groot geweld aandoen, om de laſtige eerſte Staatsdienaars niet van heeler harte te vervloeken.

SARA, ſints dezen toeleg, op hare hoede zijnde, vond altijd een middel om niet in 's Graven kamer te gaan, dan wanneer zij wist dat hij iemand bij zich had. Verſtoord over hare listen, bedacht de Graaf welhaast een voorwendſel om hare voorzigtigheid te verijdelen. De tegenſtand doet ſlechts zijne drift meer ontvonken; hij wordt dringender. Even als een vogel, uit het kooitje ontvlugt, dien men wederom wil vangen, vlugt SARA van den eenen hoek van de kamer naar den anderen; de Graaf vervolgt haar; hij vat hare eene hand, doch met de andere ſtoot zij hem terug; hare vingers verwarren zich in 's Graven haar, en zijn valſche

toe-

toupet blijft daar aan hangen. In dit oogenblik gaat de deur open ... 't Was de Gravin, die bij haren echtgenoot een meisje binnenleidde, welk geheel *Berlijn* wist dat hij zocht te behagen. 's Graven ontsteltenis en verlegenheid laten zich niet beschrijven. Het meisje lachte dat zij schaterde; de Gravin beet op hare lippen om zich van lagchen te weerhouden; en SARA, bedremmeld, hoewel zegepralende, houdende haar voorschoot voor hare oogen, bevond zich reeds in de zijkamer.

De Graaf, zijne spijt ontveinzende, deed zijn best om zelf met zijnen mislukten aanslag te schertsen; doch inwendig was hij te zeer vernederd, om reeds van nu af aan niet op wraakmiddelen bedacht te zijn: de eersten, welke het geval hem aanbood, omhelsde hij; 't was dien zelfden avond, in een gesprek, welk hij met de Gravin hield.

„ Gij weet wel, Mevrouw," zeide hij, „ dat ik te veel „ ondervinding had, om met het tooneel van heden morgen „ niet te badineeren; maar, terwijl wij nu alleen zijn, mag „ ik voor u niet verbergen, dat uwe kleine SARA een monster „ van ondankbaarheid is." — „ Wat zegt gij? mijne SARA? „ Maar, Graaf, ik heb haar niet genomen, dan omdat gij „ belang in haar scheent te stellen." — „ Ik? bij mijn leven? „ en hoe zoude ik belang stellen in eene kleine onbeschaam„ de meid, die niemand ontziet, zelfs hare meesteres niet, „ en die de vrijheid neemt om van haar met eene onbeschaamd„ heid te spreken . . ." — „ Van mij? Die ongelukkige! en „ wat durft zij zeggen?" — „ Inderdaad, ik kan het niet „ van mij verkrijgen om het te herhalen." — „ Verklaar u „ nader, Graaf: ik eisch het." — „ Wel dan! zij vertelt „ overal, dat gij u blanket." — „ Die addertong!" — „ Dat gij uwe wenkbraauwen kleurt." — „ Die on„ beschaamde!" — „ Dat gij drie ingezette tanden hebt." — „ Die schelmsche lasteraarster! Ik wil niets meer „ hooren. ô, Kleine ellendelinge! wat zullen uwe lasteringen „ u duur te staan komen!" De Graaf lachte; hij zag, dat zijne pijlen getroffen hadden. Reeds den volgenden dag werd SARA in de keuken gebannen, en tot het laagste huiswerk verwezen. Alle de bedienden hadden medelijden met haar; doch zij droeg haar lot geduldig, en beklaagde zich daarover niet, dan wanneer zij de trotsche IDA ontmoette, die nimmer naliet om haar in het aangezigt uit te lagchen en de schouders op te halen.

Arme SARA! Met geene mogelijkheid konde zij voorzien, tot welk een uiterste de wraakzucht tegen haar zich zoude uitstrekken. Zich gelukkig achtende, dat zij van 's Graven aanslagen was verlost, en telkens gedachtig aan de eerste ontmoeting harer meesteresse, vleide zij zich met de hoop, haar welhaast wederom te zullen bedienen, toen, op zeker-

ten morgen, IDA haar het bevel bragt om op ſtaanden voet het *hotel* te verlaten. Zij verzocht, zich aan de voeten der Gravin te mogen werpen; doch het antwoord der wreede boodſchapſter was, dat, indien zij een oogenblik draalde met te gehoorzamen, zij haar door knechts ten huize zoude doen uitzetten.

SARA, op de ſtraat gekomen, met haar pakje onder den arm, niet wetende waar henen te gaan, trad in huis bij eene fatſoenlijke winkelierſter, die ſchuins tegen over het *hotel* van den Grave VAN HOCHBUTTEL woonde, en vertelde haar hare verlegenheid. De winkelierſter biedt haar aan, haar bij eene rijke weduwe te willen brengen, alwaar zij op de beste behandeling konde ſtaat maken. Met dankbaarheid neemt SARA die aanbieding aan. Eensklaps verſchijnen er twee Geregtsdienaars, die haar, als van dieverij beſchuldigd, vatten. Op dat verſchrikkelijk woord verbleeken hare wangen; over haar geheele ligchaam begint zij te beven; zij wil ſpreken, de ſpraak begeeft haar, — en deze teekens harer *onſchuld* worden reeds voor eene eerſte overtuiging aangezien. De goede winkelierſter zelve, de oogen ten hemel ſlaande, roept uit: „ Heiaas! op zulke jonge jaren, met een gelaat, hetwelk de „ eerlijkheid zelve vertoont, wie zoude dat immer hebben „ kunnen vermoeden?"

SARA wordt geleid, of liever gedragen, om door den regter ondervraagd te worden. Men opent haar pakje, en het eerſte voorwerp, welk men er in ontdekt, is een diamanten collier, *aan de Gravin VAN HOCHBUTTEL toebehoorende.* Het wordt *aan de beſchuldigde vertoond, die bekent, hetzelve* ſlikmaals op het toilet, of *aan den hals der Gravin gezien* te hebben. Men vraagt, hoe dit tooiſel onder haar goed kome; geen ander antwoord geeft zij, dan met een verontwaardigenden, veelbeduidenden lach. Zij wordt in de gevangenis gebragt.

Men maakt een begin met het opmaken van het pleitgeding: IDA verſchijnt aldaar als getuige; de waarſchijnlijkheden worden hoe langer hoe grooter. SARA, gedrongen om *hare misdaad* te bekennen, antwoordt met eene zachte, *doch vaſte* ſtem: „ Waarlijk, mijne Heeren, ik ben *onſchuldig!*" Geen ander antwoord konde men uit haar krijgen. „ Maar „ de openbare veiligheid," zeiden ſommigen, „ vordert een „ voorbeeld." — „ Ongetwijfeld," zeiden de anderen; „ maar zij is te mooi om veroordeeld te worden." Deze laatſte aanmerking beſliste het lot der ongelukkige SARA. De Voorzitter van de regtbank, een eerlijk, maar ſchroomachtig man, uit vreeze dat hij den ſchijn zoude hebben, door de bekoorlijkheden van een jong meisje te zijn verleid, wapende zich tot een tegenoverſtaand uiterſte overſlaande, met eene blinde geſtrengheid; zijn gevoelen werd dat zijner ambtgenoten;

zen; het doodvonnis werd geveld. Men ging het SARA in hare gevangenis aanzeggen. Nogmaals zegt zij met dezelfde bedaardheid: „ Waarlijk, mijne Heeren, ik ben onschuldig!"

(*Het slot hierna.*)

BESCHRIJVING VAN EENE ONBEWOONDE STREEK IN HET ZUIDEN VAN FRANKRIJK.

Onlangs ben ik door eene ſtreek in het zuidelijk gedeelte van *Frankrijk* gereisd, die zeer veel overeenkomst heeft met hetgene de reizigers aangaande *Guyana* verhalen, en even belangrijke tooneelen van de woeste Natuur zoude kunnen opleveren voor hun, die lust noch gelegenheid hebben om dezelve op zoo grooten afſtand te gaan beſchouwen. Ik heb het oog op het klein landſchap, *Crau-d'Orgon* genaamd, beſtaande uit een Eiland van tien of twaalf mijlen in den omtrek, tusſchen eenen der armen van de *Rhone*, het kanaal *Aignes-Mortes* en de zee. Het is volſtrekt woest, zonder eenige woonplaats, indien men de beruchte Zoutkeeten van *Peccais* daarvan uitzondere. Al het overige is bedekt met meren, zeeplanten, pijnbosſchen, en bewoond van ſlangen, zeevogelen en wilde oſſen. Deze ſtreek, door 's menſchen hand nooit aangeraakt, is derhalve geheel overgelaten aan de dieren, en vooral de zulken, die op lage en vochtige gronden best tieren, en, zoo als bekend is, de talrijkſte klaſſen uitmaken. De natuurkenner zoude er een rijken oogst van waarnemingen kunnen inzamelen, te beter nog, omdat de gunſtige ligging van deze ſtreek ſoorten derwaarts lokt, die op deze breedte niet gevonden worden, onder andere den Flamingo (*Phoenicopterus*), welken men aldaar aan de oevers der meren in menigte ontmoet; het is de Heremiet van dezen oord.

Een onmetelijk pijnbosch, loopende van het Noorden naar het Zuiden, tot aan den oever der zee, in eene lijn van verſcheiden mijlen, is als de hoofdſtad van dit geheele landſchap; het wordt van een talloos volk bewoond. Duizenden roofvogels onthouden zich in de toppen, en monſterachtige ſlangen kruipen langs den grond. Bunſems, vosſen en hazen huppelen er onophoudelijk, ſommige vervolgende, andere vervolgd wordende. Wanneer dit geheele bosch bij zonneopgang ontwaakt, en elk bewoner het daggeſtarnte op zijne wijze groet, maakt dat alles, gepaard met het geruisch der zee, een concert uit, welks akeligheid zich bezwaarlijk laat beſchrijven.

Kudden van vier- of vijfhonderd koeijen, zoo zwart als ebbenhout, verſchuilen zich in dit bosch, om er de heetſte uren van den dag te ſlijten; dezelve duren van zonneopgang tot aan 's morgens ten negen ure. Dan komen zij wederom ten voorſchijn, om de friſſche zeelucht in te ademen, die alsdan zich verheft; onbewegelijk naast elkander ſtaande en een onmeteljik front vertoonende, zoude men zich verbeelden, een in ſlagorde geſchaard leger te zien. Een veedrijver te paard ſlaat hen van verre gade, om te beletten dat zij het kanaal of de rivier overzwemmen. Toen ik voor de eerſte maal dien man zag, gezeten op een wit paard (allen hebben hier die kleur) vliegende langs het zeeſtrand, met eene ijzeren vork in de hand, vertoonde hij mij het volmaakt gelijkende beeld van NEPTUNUS met zijnen Drietand.

Uit dit bosch, of hoofdſtad, als eene verzamelplaats, verheft zich alwat dezen oord verwoest. Hier loeren de ſperwers op de legioenen wilde eendvogels, die zich uit zee naar de meren begeven. Zij vellen hen met een enkelen ſlag hunner vleugelen; dan dalen zij op den grond neder, en verzadigen zich op hun gemak met hunne prooi. Het is daarenboven achter dit bosch, welks ſtrekking evenwijdig met den loop der *Rhone* is, dat dikmaals een *Engelsch* ſchip gaat liggen; van waar het de barken ſeint, die de rivier komen afzakken, en, even als de ſperwer, zijne roofvleugelen uitſpreidt, en in dit ongelijk gevecht de zege behaalt; iets, echter, hetgeen in het toekomende geene plaats zal kunnen hebben; ſints de Bevelhebber van deze kust, de Heer AUGUSTE GLEIZES, eene Sterkte, ter beſchermінge van dezen oord, in eene voordeelige ligging, heeft aangelegd; iets, hetwelk men tot hiertoe vergeefs had ondernomen, ter oorzake der dubbele overſtrooming der zee en der *Rhone*, hebbende deze Sterkte aan een der hevigſte aanvallen tegenſtand geboden, waarvan men in geruimen tijd een voorbeeld had gezien.

Bij aanhoudendheid heerscht aan deze oevers, gedurende een groot gedeelte van het jaar, een verſchijnſel, misſchien eenig in zijne ſoort in *Europa*, en hetwelk alleen aan de warme landen van *Afrika* en *Azië* eigen is. Ik had mij op weg begeven om de Zoutkeeten van *Peccais* te gaan zien, toen ik, na een uur voortrekkens langs de zee, mij op eens van water omringd zag, zonder eenigen weg te zien, welken ik konde inſlaan; het was zoo goed als eene oogenblikkelijke overſtrooming, en hetgeen een voorkomen van waarheid aan dit tafereel gaf, is, dat de boomen aan den gezigteinder ter halver wege in dit water gedompeld ſchenen, welk nogtans ſcheen terug te wijken naar gelange ik nader bij kwam, en het hoofd omdraaijende, zag ik het achter mij op de plaatſen, welke ik droogvoets was doorgetrokken. Thans herkende ik het verſchijnſel, bij den naam van ſpiegeling (*mirage*) bekend, waarvan de Heer MONGE eene geleerde beſchrijving heeft gegeven. Ik merk-

merkte op, dat het inzonderheid plaats had op de plekken, alwaar het zout tot aan de oppervlakte der aarde opwelde; het was de schittering van het verglaasde, ontstaan door de verzameling van verdikte en waterachtige dampen, waarin de zon werd terug gekaatst.

Nog een ander verschijnsel, aan warme landen eigen, hoewel in het klein, wordt aan deze oevers waargenomen; het zijn de zandheuvels, die, door den wind opgeworpen, aanhoudend van plaats veranderen, zich altijd als rondom een kern omwendende, bij voorbeeld rondom een kreupelboschje. Misschien zou de kunst van deze waarneming voordeel kunnen trekken, en het zand even gemakkelijk als het water afleiden, door naar goedvinden palen in den grond te slaan.

Sints lang was de Eb- en Vloed der Middellandsche Zee hier te lande bekend. Terwijl het voor en tegen door de Geleerden aan de Hoogescholen wierd beweerd, wachtten de vischers van *Aignes-Mortes* het opkomen der Mane met zekerheid af, die in hun kanaal het water aanbragt, hetwelk zij om te varen noodig hadden. Zeer merkbaar is die beweging op de *Rhone*. Opmerkelijk is het, dat het water dier riviere, in den zomer lager dan het water in de zee, omtrent dezen tijd zout is tot den afstand van twee mijlen van haren mond; eene nieuwe ramp voor dit land, hetwelk geenen droppel zoet water bezit.

Intusschen, gelijk elk land zijne bijzondere voorregten heeft, is deze streek het Vaderland der Aspersien, die er in grooten overvloed zijn, en zeer lekker, hoewel een weinig bitter smaken: ik heb met dit gewas een lekkeren maaltijd gedaan; ik paarde daar nevens een anderen hierlandschen maaltijd, te weten van versche Kievits-eijeren, welke de lekkerbekken, zegt men, tegen een Louis het paar koopen.

Sints de maand Junij komen wolken van muggen, en andere Moerasinsekten, die landen overstroomen, en het voorts onbewoonbaar maken. Zij plagen de bewoners van *Camargue* en de naburige plaatsen; zij steken hen, en gonzen aan hunne ooren; zij roepen hun toe: hier zijn de kwaadaardige, hier zijn de derdendaagsche koortsen; doch vergeefs; de bewoner van *Camargue* steekt zijn pijp aan en brandt koeijemest, om de muggen te verjagen, en die van *Nismes* berolt zich in een muggendek (*couſiniere.*) Intusschen is het waarschijnlijk, dat deze diertjes dienstbaar zijn ter verbetering van de kwade lucht op de plaatsen, alwaar zij verschijnen; zeker is het althans dat zij ten bewijze van het aanwezen van kwade lucht dienen: want in gezonde landen verneemt men dezelve niet; en de Slangen kunnen niet in het leven blijven op *Isle de France* en het Eiland *Bourbon*, die voor de gezondste plaatsen der aarde worden gehouden.

Voor het overige bezit dit land een behoedmiddel tegen zij-

ne *nadeelen*; en dit moest een gevolg zijn van de *bewerktuiging* der Natuur, of, om hooger op te klimmen, van de *weldadigheid* der Voorzienigheid. Dit behoedmiddel *is de* Tamarinde, die er allerwegen groeit, en in hare bladeren een zout bezit, van eene genoegzaam prikkelende kracht voorzien om het ligchaam op te wekken, en zich tegen de ophooping van vochten te verzetten, die de gewone oorzaak der tusschenpoozende koortsen zijn. *Ik* raapte ze telkens op in mijne wandelingen, en zoude er aldus, met de grootste veiligheid de koorsachtigste maanden hebben kunnen doorbrengen.

Terwijl ik dit en de naburige landen bezocht, en allerwegen de meer dan gemeene schoonheid der Vrouwen opmerkte, welke met hetgene de verbeeldingskracht der *Grieken* het uitgelezenst in zijne soort heeft opgeleverd, mag vergeleken worden, vraagde ik mijzelven, wat toch zoo mooije troniën op zoo verworpene plaatsen konde opleveren? Mij dunkt, dat, *indien er eene Schaal van Gezondheid en Schoonheid konde gemaakt* worden, betrekkelijk tot de temperatuur der aarde, de eerste moest gevonden worden tusschen het *Oxigene* en *Azote*, tusschen de Longziekte en de tusschenpoozende Koortsen. De bevalligheid van het gelaat staat in verband met het *Oxigene*, en de fraaiheid der gestalten met het Mephitisch Gaz. Indedaad, het is eene der opmerking waardige waarneming, dat de schoonste Vrouwen gevonden worden op alle de warme en vochtige plaatsen der aarde, aan de oevers der Zwarte Zee, *in de moerassen van Arles, te Valence; doch een sterke luchtstroom is er onvermijdelijk noodig, zoo als er ontstaat door eene snel stroomende rivier, als de Rhone, of door de zee*, en einde de overmate van onzuiverbaar gaz te verdrijven; zonder hetwelk men geene andere dan bleeke en gezwollen aangezigten heeft, uit de werkplaatsen der Natuur eerder verworpen dan dat zij hare tempels zouden versieren. Niet zoo voordeelig is deze gesteldheid der lucht voor de mannen, die in deze landen verbasteren, en er niet zoo menigvuldig geboren worden als de vrouwen; en dit is ongetwijfeld eene der oorzaken van den geringen oerbied hier te lande voor het huwelijk, en van de losbandigheid der zeden.

J. A. GLEIZES.

ECHTE ANECDOTEN UIT HET DIERENRIJK.

De Hond van een mijner beste Vrienden gestorven zijnde, vraagt deze mij, of ik hem den mijnen wil afstaan? *Ik* breng hem dien, een *King Georges hond*, eene reef, van een al-

allergoedaardigst geſtel, en eene potſemaakſter van den eerſten rang. Na verloop van eenige maanden werpt de Kat (tos van kleur, even als de Hond) vier roſſe jongen. Eenige dagen daarna verdwijnt de Kat, en komt niet weder terug, denkelijk hier of daar in eene kiem of val geraakt. De jongen piepen en kermen om voedſel. De Hond hoort dit gekerm, legt zich op het nest, zoogt die jongen met de uiterſte zorgvuldigheid, lekt en kweekt dezelve met alle oplettendheid. Mijn Vriend, eene proeve willende nemen, hoe verre die moederlijke zorge en liefde gaan zoude, laat eerst de tepels van den Hond met roet beſmeren; — de Hond lekt die dadelijk af. De groote mande, waarin de jonge Katten waren, wordt vervolgens met eene zeer kleine verwisſeld, daar zij ter naauwernood in konden; — de Hond legt zich op den rand der mande, en, hoe pijnlijk hem dit ook vallen moge, vaart zij voort met kweeken en zogen. Eindelijk worden de Katjes voor eene poos weggenomen; — de Hond wordt woedende, en vliegt alles aan, wat zich in huis bevindt. De Katjes worden in de gewone mande aan dezelve terug gegeven; — de Hond bedaart dadelijk, liefkoost en kweekt die beestjes nog veel zorgvuldiger dan voorheen; maar gedoogt ook niet, dat iemand de mande aanraakt, of ſtelt zich woedend te weer, en, daar zij mij te voren altoos liefkoosde als ik bij haar kwam, vliegt zij mij nu naar de keel, vreezende dat ik hare kweekelingen zoude wegnemen. Zij heeft die jongen veel langer gezoogd, dan de Katten anders gewoonlijk doen, en het zijn Katten van buitengewone grootte en ſterkte geworden.

Op een keer dat de huurder mijner kamers, voorleden jaar, laat in den nacht te huis komende, driftig naar boven gaat, om toch een gedeelte van den nacht te rusten, vergeet hij de huisdeur te ſluiten. Mijn tegenwoordig Hondje, een klein bruin brakje, klimt zeer ſtil op mijn bed, en, zonder mijne Vrouw wakker te maken, krabt mij aan den neus. Wakker wordende, grijpt hij mij aan de hand, en is niet gerust voordat ik hem naar de kamerdeur volge. Denkende dat zekere behoefte hem naar de ſtraat drong, open ik de kamerdeur; hij geleidt mij naar de huisdeur; ik vind die open; hij blaft er zeer zacht tegen; zoo ras ik er de hand aan ſla, loopt het beestje zeer gerust naar onze kamer terug, en gaat op zijn ſtoeltje liggen ſlapen.

In het voorjaar doet mijne Vrouw een misſtred, van een trap afredende, valt, en bezeert zich. Door den val in duizeling zijnde, buiten ſtaat iemand ter hulpe te roepen, komt dit zelfde Hondje met drift naar mij toeloopen, blaft mij driemaal aan, vat den rand van mijn kleed, en geleidt mij naar mijne Vrouw; daar zijnde, blaft hij wederom, en verlaat ons niet,

voor-

voordat ik haar opgeholpen en geheel tot haarzelve had gebragt.

Onze beide Katten, moeder en dochter, beide dragende, werpt de moeder twee jongen, en, drie weken daarna, de dochter vier. De dochter, alvorens te werpen, ſtreelt en lieſkoost de moeder meer dan gewoon; zoodat zulks onze opmerking trok. Den werptijd daar zijnde, ſpringen moeder en dochter in eene groote en ruime mande met ſnippers, en de moeder neemt formeel den post van Vroedvrouw waar, de dochter met hare voorpooten verloſſende, vreet de nageboorte op en lekt de kleine Katjes, en verlaat hare dochter niet. Wij leiden de twee jongen van de moeder in dezelfde mande, en moeder en dochter zoogden en kweekten onderling de jongen.

In den muur van den Tuin van het Logement van *Rotterdam* hebben de Ratten gaten gegraven, en neſtelen zich aldaar. Gedurende den geheelen voorleden zomer zag ik geregeld tweemaal daags twee jonge Ratten eten vooraan in een dier gaten nederleggen, vervolgens kropen zij verder daarin, en kwamen terug met eene oude blinde Rat, die geheel wit van grijsheid was, en die zij bij de ooren geleidden tot voor den ingang, alwaar hij het daar liggende eten nuttigde, en dan door die twee geleiders naar het binnenſte van zijn hol terug gebragt werd. Deze Oudvader is naderhand in dit hol dood gevonden; hij had de grootte van eene jonge Kat, en was naar de letter wit van grijsheid.

Een mijner knechts een Muſchennest geſtoord, en de jongen in eene kooi onder een der venſters van mijn achtergevel gedaan hebbende, voerden de ouden die piepende jongen geregeld, en gaven, door hun aanhoudend angſtig gefladder, hunne ſmert te kennen. Wars van alle wreedheid, open ik de kooi, zoo ras de jongen mij ſterk genoeg ſchenen om te vliegen. De drie eerſten vlogen dadelijk in een' der boomen van den Tuin van het *Rotterdamſche* Logement, en werden met een vreugdegetjilp of familiegejuich verwelkomd; doch de vierde fladderde meer dan dat hij vloog, en geraakte in een' der boomen van een' daar naastbijzijnde Tuin. Nadat hij daar bijkans een vierendeel uurs vertoefd en uitgerust had, vliegen twee oude Muſchen, denkelijk vader en moeder, uit den familieboom, en geleiden de verdwaalde jonge Musch naar denzelven, alwaar het vreugdegetjilp meer dan een vierendeel uurs aanhield.

Een der ſchoorſteenen van eene Buitenplaats nabij *den Haag*, waar-

waarop een Ooijevaarsnest, zeer bouwvallig zijnde, werd dezelve, na het vertrek der Ooijevaars, afgebroken, een nieuwe, ettelijke schreden van daar, opgemetseld, en het Ooijevaarsnest op denzelven gezet en wel bevestigd. De Ooijevaars, het volgende jaar terug komende, vinden hun nest niet op de gewone plaats, vliegen dadelijk weg, maar komen, een groot uur daarna, vergezeld van een aantal anderen, wederom, en houden zeer naauwkeurige inspectie rondsom het verplaatste nest, vliegende en zich beurtelings in hetzelve begevende, klepperende dat het een aard had; en, nadat deze Ooijevaarsvergadering bijkans twee volle uren had geduurd, vliegen de Gecommitteerden weg, en de gewone familie neemt haren intrek in het verplaatste nest.

Zoude men uit alle deze trekken niet moeten besluiten, dat er bij de Dieren, die men redeloos noemt, indedaad iets meer dan een bloot Instinct is te zoeken? Het zijn toch geene kunstdriften, die men anders in de vorming der nesten, in het weven van webben, in het bouwen van hutten en winterverblijven, als bij de Bevers, of het verzamelen van wintervoorraad bij de Bijen, aantreft. Zonder hier iets te beslisfen, komt het mij voor, dat de aanleg der Dieren veel meerder en verhevener is, dan wij ons gewoonlijk verbeelden; en dat, als men zich wacht van de Dieren schuw te maken, veel min te mishandelen, en dezelve veeleer goeddoet, men gelegenheid heeft, om de huishouding derzelve en hunne bijzondere handelingen na te gaan, en daarin eene rijke Leerschool aantreft. *Vraag het 't Vee, en dat zal het u leeren!* werd niet vergeefs ons tot eene waarschuwing gegeven in het Goddelijk Bijbelwoord.

Bijvoegsel van den Redacteur.

Deze Anecdoten, ons heuschelijk medegedeeld door den Heer J. PLAAT J. G. ZN., in *'s Hage*, en door zijn Ed. allezins voldoende geteekend, kunnen wij met de navolgende, even welbevestigde, nog vermeerderen.

De Hond van zekeren Hovenier, wiens woning binnen de poort, en wiens dagelijksch werk in een' Tuin daar buiten was, bezat zoo veel slim- of afgerigtheids, dat de Vrouw, wanneer zij het eten gereed had, slechts tot den Hond behoefde te zeggen: „ Jongen, ga den baas roepen; 't eten is klaar!" En terstond loopt deze naar den Tuin, krabt aan de deur, en komt dan blijde met zijnen Meester terug.

Zoo spraken wij onlangs een ooggetuige van het redenerend vermogen bij een van dat snedig Diergeslacht. — Een oudere Hond en eene jonge Kat waren zeer aan elkander gehecht, zoodat zij altijd te zamen op één kussen sliepen. De Kat had zich

zich eens midden op den eenzamen weg in de zon te slapen gelegd. Er kwam eene Molenaars kar aanrijden. De Kat, zulks niet bemerkende, was in opmiddellijk gevaar van overreden te worden. Dan de Hond, dit ziende, schiet toe, en heept de Kat in zijnen bek ter zijde van den weg in veiligheid.

MERKWAARDIG VOORVAL, LORD PELHAM BEJEGEND.

Lord PELHAM woonde bijkans het geheele jaar op een kasteel, aan den *Teems*, eenige mijlen van *Londen*. Hij had de gewoonte, dikmaals naar de stad te gaan, te voet en zonder eenig gevolg. Op zekeren avond ontmoette hij een *man*, in slecht gewaad, dragende eene mand onder zijnen *arm*. „ *Mi-* „ lord!" aldus sprak de man hem aan: „ wilt gij *mijn* klein „ wit konijn koopen?" Lord PELHAM gaf door teekens een weigerend antwoord, en vervolgde zijnen *weg*, zonder een woord te spreken. „ Milord," hervatte hij, „ gij zult even- „ wel mijn klein wit konijn van mij koopen?" — „ Ik heb er „ niets mede te maken," antwoordde Lord PELHAM, eenigzins ontsteld: „ daarom, mijn vriend! laat mij gaan." — „ Evenwel houd ik mij verzekerd, *Milord*, dat gij op staanden „ voet *mijn klein wit konijn van mij zult koopen*;" en dit *zeggende, zette hij den Lord een pistool op de borst.* — „ *Ja! ja! ik zie wel dat ik het moet koopen:* waarom „ hebt gij u niet terstond zoo duidelijk verklaard? Wel dan, „ hoeveel vraagt gij voor uw konijn?" — „ Duizend guinies, „ Milord." — „ Duizend guinies! en dat voor een konijn?" — „ Geen schelling minder; en gij zult het er mij voor ge- „ ven, Milord, niet waar?" Hij had zijn pistool geladen, en den haan overgehaald. — „ Ongetwijfeld," hernam Lord PELHAM, „ gij zult uwe duizend guinies hebben; maar *ik heb* „ zoo veel gelds niet bij mij." — „ Daar twijfel ik *niet* aan; „ maar met uw handschrift ben ik te vrede; ik weet, wie „ uw bankier is." — „ Mijn handschrift? Maar daartoe zou- „ de ik noodig hebben ..." — „ Niets anders dan papier, „ pen en inkt; hier zijn ze, Milord; ik heb voor alles „ gezorgd."

Lord PELHAM, maar al te duidelijk ziende, dat er geen ander middel was om van dezen zonderlingen poelier ontslagen te worden, teekent eenen wissel ten bedrage van gemelde somme, op zigt betaalbaar, en spoedt zich om zijnen weg te vervolgen. Maar de onbekende verzet zich tegen hem, houdende nog al het pistool in de hand. „ Waar wilt gij heen, „ Milord?" — „ Naar *Londen*." — „ Gij hebt mij, Mi- „ lord;

„ lord; gij zult naar uw kasteel terugkeeren; ik ga naar
„ *Londen*, om de duizend guinies bij uwen bankier te ontvan-
„ gen; en gij begrijpt, dat ik zulks buiten u wel zal tedden.
„ Vaarwel! Zie daar uwen, en hier mijnen weg." — Lord PELHAM vond niet geraden, den man langer aan de praat te houden; treurig keert hij naar zijn landgoed terug met zijn wit konijn, en verhaalt aan niemand, hoe veel het diertje hem gekost had.

Tien jaren daarna, op zekeren tijd zich te *Londen* bevindende, ging Lord PELHAM, naar gewoonte te voet, langs de straten dier groote stad; een groote, prachtig opgeschikte galanterlewinkel, trok zijne aandacht. De gestalte des winkeliers valt hem in het oog; hij bekijkt hem, en straks komt hem de witte konijnverkooper in de gedachten. Hij treedt in den winkel, en verzoekt eenige nieuwe galanterijen te mogen zien. Nauwelijks heeft de winkelier twee woorden gesproken, óf Lord PELHAMS twijfeling is verdwenen; hij herkent volkomen zijnen dief. Maar wat te doen? Hoe zal hij hem verklagen en beschuldigen, zonder getuigen en zonder bewijzen? De Lord vertrekt, zonder zijn vermoeden te hebben doen blijken, en peinst den gansehen nacht over middelen om zijn geld terug te bekomen.

's Anderendaags vroeg in den morgen, zeer eenvoudig gekleed, en dragende eene kleine mand onder den arm, verzoekt hij, in het oogenblik dat de winkel wordt geopend, den meester te spreken. *Men brengt hem in een binnenvertrek*, alwaar de winkelier zat te schrijven. „ *Mijnheer*," sprak Lord PELHAM, zoodra zij alleen waren, „ zoude gij niet „ een klein wit konijn willen koopen?" De koopman zet een wijd gezigt, en ziet hem stijf aan. — „ Ik ben verzekerd," vervolgt de Lord, „ dat gij op staanden voet dit „ klein wit konijn van mij zult koopen." Dit gezegd hebbende, zet hij hem een pistool op de borst. — „ O! Zeer „ gaarne," antwoordde de winkelier, van schrik bevangen: „ hoe veel vraagt gij voor uw konijn?" — „ Marktprijs, „ duizend guinies." — „ Ach! eens, tweemaal zoo veel, Mi„ lord!" riep de koopman, op zijne knieën vallende; er nevens voegende, terwijl hij hem zijne brieventasch aanbood: „ maar, in 's hemels naam, ruïneer mij niet!" Getroffen van zijne tranen en berouw, en nog meer door het gezigt van eene jonge vrouw en twee kinderen, die hij in den winkel zag, vergenoegde zich Lord PELHAM met het terug bekomen van zijne duizend guinies. — „ Dat geld kan mij niet de„ ren," sprak nu de koopman: „ met het geld, welwijk op „ eene zoo vreemde wijze van u *gekeerd* heb, Milord, heb „ ik eenen handel begonnen, waarin ik boven verwachting „ gelukkig geslaagd ben." Thans nam Lord PELHAM uit 's Mans brieventasch nog duizend guinies, welke hij aan het Vonde-

delingshuis zond. Bij zijn vertrek beloofde hij plegtig den winkelier, van dit voorval nimmer te zullen spreken; hij hield zijn woord; het is alleen bekend geworden uit de papieren, na zijnen dood bij hem gevonden.

ANECDOTE VAN DEN BEROEMDEN ENGELSCHEN TOONEEL-SPELER GARRICK.

De Heer GARRICK hield, op zekeren dag, met verscheiden *Fransche* Heeren, het middagmaal bij den Hertog van D***, terwijl deze zich te *Londen* onthield. Het gesprek viel, onder andere, op het *Fransche* Tooneel. De Heer GARRICK was van gevoelen, dat men aldaar te veel sprak, en te weinig werkzaam was. Hij ontvouwde zijne denkbeelden omtrent het vermogen der pantomime, en beweerde, een *pantomimisch* tooneel te zullen voorstellen, hetwelk even *roerende* was als het treffendste tooneel, waarin gesproken werd. Men ververzocht hem, er eene proeve van te geven; hij bedacht zich een oogenblik; hij maakte de onderstelling, dat een vader, zijn kind op de armen houdende en voor een open venster liefkozende, hetzelve laat vallen. GARRICK neemt een' stoel in zijne armen, even alsof het een kind geweest ware; hij streelt den stoel, nadert het venster, en laat dien vallen. Hij geeft een akeligen gil, wendt en keert zich, *wil uit het venster springen, blijft stok stil staan, en gaat beurtelings van eene stompe ongevoeligheid tot de hevigste droefheid over. Hij doet alle de* trekken der wanhoop [illegible], welke het gelaat en de bewegingen des ligchaams kunnen uitdrukken, alle de standen, welke de verstandsverbijstering kan doen aannemen. De aanschouwers, in 't eerst in verzoeking gebragt om te lagchen met het begin van dit tooneel, kunnen het tot het einde toe niet uithouden; ontsteld, aangedaan en verschrikt van dit schrikwekkend tafereel, maken zij er een einde van.

Niet minder treffende is dit uitwerksel der pantomime, dan die aan twee aloude Gebaarmakers, BATHYLLUS en PYLADES, worden toegeschreven, welker eene zulke wellustige gewaarwordingen in de *Romeinsche* Vrouwen wist te doen ontstaan.

VERVELING.

„ Ach dat mijn zoet gesprek uw slaapzucht toch belette!"
Sprak grijzende ORGON tot de jeugdige LIZETTE.
Zij antwoordt: „ Lieve Vriend! denk, man en vrouw zijn één,
„ En wie verveelt zich niet alleen?"

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

DE VOORNAAMSTE LEVENSBIJZONDERHEDEN VAN JOHN WICLIFF, EEN VOORLOOPER DER KERKHERVORMERS.

(*Vervolg en slot van bl.* 582.)

WICLIFF merkte het altoos aan als eene der grootste dwalingen des Pausdoms, dat de Bijbel een gesloten boek bleef voor het Volk. Hij besloot overzulks den Bijbel in het *Engelsch* over te zetten. Dan vooraf zond hij eene Verhandeling, waarin hij, met de sterkste drangredenen, de dringende noodzakelijkheid van dit te ondernemen werk beweerde. De Bijbel, hield hij staande, behelsde den geheelen wil van GOD. De Wet van CHRISTUS was genoeg om diens Kerk te besturen, en elk *Christen* kon genoeg kennis daaruit opzamelen, om GODE aangenaam te worden; en wat het verstand der Heilige Schrift betrof, een goed leven was daartoe de beste gids, of, gelijk hij het uitdrukte, „ hij, die de regtvaardigheid betracht, verstaat regt „ de Heilige Schrift." Toen hij oordeelde dat deze gevoelens genoeg verspreid en begrepen waren, zag zijn groot Werk het licht, tot groot genoegen van alle weldenkenden.

Het blijkt niet, dat WICLIFF de *Hebreeuwsche* taal verstaan hebbe. Hij ging overzulks op dien voet te werk, dat hij de *Latijnsche* Bijbels, zoo vele hij kon vinden, verzamelde; uit deze maakte hij een net afschrift, en vertaalde het in 't *Engelsch*. Vervolgens raadpleegde hij de beste Uitleggers, toen voorhanden; bovenal raadpleegde hij NICOLAS LYRA, en uit dezen plaatste hij op den kant die uitdrukkingen, waarin de *Latijnsche* Overzetting van den *Hebreeuwschen* oorspronkelijken Tekst verschilde.

Gereedelijk kan men zich verbeelden, dat *dit* werk een algemeenen kreet der Geestelijkheid tegen hem deed verheffen. In het Parlement werd een *Bill* ingediend door de Bisschoppen, om het te verbieden; *doch* deze werd door eene groote meerderheid verworpen.

Eer deze kreet eenigermate gestild was, *waagde* de Doctor eenen verderen stap, en *viel* het geliefde *leerstuk* der *Roomsche* Kerk, de Leer der Transsubstantiatie, *aan*. In zijne Voorlezingen, op de Universiteit van *Oxford* ten jare 1381 gehouden, welke hij als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid des zomers voordroeg, nam hij voor zijne taak, deze dwaling te bestrijden, en het ware oogmerk van 's Heeren Avondmaal te verklaren. Inzonderheid trachtte hij staande te houden, dat de zelfstandigheid van Brood en Wijn, in die plegtigheid *gebruikt*, dezelfde bleef na de Consecratie; dat het *Ligchaam* en Bloed van CHRISTUS daarin niet zelfstandig, maar alleen figuurlijk tegenwoordig waren. *Deze* stellingen hood hij aan, openbaar in de schole te zullen verdedigen. Maar de Monniken, die thans, zoo 't schijnt, op de Universiteit meer dan voorheen de overhand gekregen hadden, wilden geene geschilvoering over dit onderwerp gedoogen. *Waarop de Doctor, zonder eenigen verderen omslag, eene Verhandeling over dit stuk openbaar maakte, waarin hij, in 't breede, de Leer der Transsubstantiatie aantastte*, met al de vrijmoedigheid van eenen man, die niet twijfelde aan de waarheid van het stuk, door hem beweerd.

Doctor BARTON bekleedde te dien tijde den post van Vice-Kanselier te *Oxford*. Hij was een man, vervuld met den blakendsten ijver tegen alle nieuwigheden in den Godsdienst, welke hij aanzag als kenmerken van *deszelfs* ondergang. Hij had altoos met veel *bitterheids* zich over den Hoogleeraar WICLIFF uitgelaten: hieruit valt gereedelijk af te nemen, met hoe veel genoegen hij eene schoone gelegenheid, om tegen hem uit te varen, omhelsde. Deze bood zich thans zoo gewenscht als immer aan. Hij deed daarop de hoofden der Universiteit zamenkomen, en, bevindende dat hij op de meerderheid eenen genoegzamen invloed kon bekomen, bewerkte hij een besluit, waarbij WICLIFF's Leer als *Ketterseh* veroordeeld werd, en hij zelf, met die hem hoorden, *als* zij in hunne dwalingen voortvoeren, met gevangenis en kerkban gedreigd.

WICLIFF, grootelijks verontwaardigd dat hij in dezer voege behandeld werd te *Oxford*, 't welk tot duslange hem ter vrijplaatse geſtrekt had, beſloot beſcherming te gaan zoeken bij zijnen edelmoedigen Voorſtander, den Hertog van *Lancaster*, en, in hope op diens gunſtige tusſchenkomst, beriep hij zich op den Koning tegen het vonnis, door den Vice-Kanſelier tegen hem geveld. Dit zijn beroep ontmoette echter geen ſteunſel: de Hertog, bevindende dat zijne gunst ten Hove afnam, veronderſtelde waarſchijnlijk, dat de beſcherming, duslange WICLIFF betoond, daarvan de oorzaak mogt wezen; zeker is het, dat hij hem thans voor de eerſte maal verliet. Wanneer de Doctor zijne zaak bij den Hertog aandrong, en bij hem aanhield, door beweegredenen, uit den Godsdienst ontleend, bij te brengen, kreeg hij koelzinnig ten antwoord, dat de Kerk in deze zaken de bevoegde Regteresſe was; en dat de beste raad, welken hij hem kon geven, hierin beſtond, dat WICLIFF alle deze nieuwigheden liet varen, en zich aan de ſtandgrijpende Leere bedaardelijk onderwierp.

In dezer voege verlaten, kon WICLIFF niet anders doen, dan zich met zijne eigene onſchuld dekken, en den ſtorm, zoo goed hij kon, afweren of lijden. Grootelijks liep het tot zijn nadeel, dat COURTNEY, die, Biſchop van *Londen* zijnde, een van 's Doctors heftigſte tegenſtrevers geweest was, te dezen tijde tot den zetel van *Canterbury* verheven werd. Hoogst keurde hij goed, 't geen de Vice-Kanſelier van *Oxford* gedaan had, en beſloot, de vervolging met alle kracht voort te zetten. — Dan 's Kerkvoogds naauwgezetheid vergunde WICLIFF eenig uitſtel. Deze deed hem zich van de openbare uitoefening in zijnen post onthouden, tot dat hij den gewijden mantel uit *Romé* zou ontvangen hebben, welke niet kwam voor het volgend jaar 1382. Daarmede bekleed, deed hij WICLIFF voor zich ontbieden in het Klooster van de *Grey Friers*.

De Heer GILPIN, de laatſte, die, zoo verre wij weten, over WICLIFF bepaald geſchreven heeft, merkt op, dat er eene groote duisterheid heerscht in dit gedeelte van 's Mans levensloop; niet weinige berigten wijken verre van elkander af, en vele loopen regtſtreeks tegen elkander in. Hij verzamelt, uit eene verſcheidenheid van omſtandigheden, zoodanige, als hem meest waarſchijnlijk dunken, en, na een kort verhaal van

's Aartsbisschops handelingen ten opzigte van WICLIFF, gaat hij dus voort: „ Of Doctor WICLIFF ooit tot eenig openbaar verhoor gebragt zij, in gevolge van 't geen men tegen hem te werk stelde, des vinden wij geen berigt. Het is allerwaarschijnlijkst, dat hem door zijne Vrienden geraden werd, den storm, die zoo geweldig tegen hem opstak, te ontwijken. Zeker is het, dat hij, na dezen tijd, het Hoogleeraars gestoelte niet weder beklom, en afscheid nam van de Universiteit te *Oxford*, welke hij, tot duslange, doorgaans één's in 't jaar ging bezoeken."

In dezer voege kreeg de onafflatende vervolging des Aartsbisschops de overhand; en die Kerkvoogd smaakte het genoegen van te zien, dat een Man, dien hij haatte en zoo vele jaren vergeefs vervolgd had, eindelijk voor zijne overmagt bezweek, en zich ten laatste in een afgelegen oord des Rijks begaf. — De zaden nogtans van zijne Leer waren verspreid, schoon men de plant uittrok. WICLIFF's gevoelens begonnen te dezen tijde zoo algemeen over *Engeland* zich te verspreiden, dat een Schrijver van dien tijd vermeldt: „ Als gij twee personen op den weg ontmoet, moogt „ gij u verzekerd houden dat één hunner een *Lollard* „ is (*)."

WICLIFF, schoon nu reeds hoogbejaard, vatte nogmaals de pen op, en schreef een vinnig stukje over het geschil tusschen URBANUS DEN VI en CLEMENS DEN VII; dit deed de gramschap van URBANUS tegen hem ontbranden, en scheen hem in grooter onaangenaamheden, dan hij tot nog toe had moeten verduren, te zullen inwikkelen. Dan kort na de gemeenmaking van dit stukje werd hij door eene beroerte overvallen, en,

(*) WICLIFF had vele navolgers, niet alleen in *Engeland*, maar ook in andere Landen. Zij kregen den naam van *Wicliffiten*; ook dien van *Lollards*. De laatste was een scheldnaam, uit het *Vlaamsch* in 't *Engelsch* overgenomen. Men zie, over de herkomst dier benaminge, MOSHEIM's *Kerkelijke Geschiedenis*, V D. bl. 304. Waaruit blijkt, dat die benaming niet alleen eigen was aan dezen of genen bijzonderen Aanhang, maar voordijds aan alle Aanhangen werd gegeven, die men veronderstelde schuldig te wezen aan oneerbiedigheid tegen GOD en de *Kerk*, onder eene uitwendige belijdenis van meer dan gemeene Godsvrucht.

en, schoon hij nog eenigen tijd leefde, was zijn toestand zoodanig, dat zijne vijanden hem aanzagen voor iemand, hunner wrake onwaardig. Tot op het laatste woonde hij den openbaren eerdienst bij, en hij kreeg den laatsten aanval van beroerte in de Kerk, te *Latterworth*, ten jare 1384.

Wij kunnen niet nalaten, het algemeene, 't geen de bovengemelde Heer GILPIN vermeldt, hier bij te voegen. — „ Zoodanig was de Levensloop van JOHN WICLIFF, dien wij niet twijfelen aan te zien als een der grootste Sieraden zijns Lands, en als een dier zeldzame Mannen, welken de Voorzienigheid verwekt, en waarvan Deze zich bedient, om het Menschdom te verlichten. 's Mans verbazende doordringendheid van verstand, zijne redelijke wijze van denken, en de edele vrijheid van geest, zijn even zeer de voorwerpen van bewondering. — WICLIFF was ten aanziene van den Godsdienst, 't geen BACON vervolgens werd ten opzigte van de Wetenschappen. Hij was de groote ontdekker van die kunstenarijen en bijvoegselen, welken de baarsaardij der eeuwen te zamengehoopt had, om het licht van ware Godsdienstkennis bij de menschen uit te doven.

„ Zeer veel was de Christenheid verpligt aan dezen grooten Man. Hij opende den poort der duisterheid, en liet er niet alleen een flaauwen lichtstraal in blinken, maar verspreidde zoo veel lichts, dat het naderhand niet weder verdoofde. Hij verbrak niet alleen de keten der voorvoordeelen, maar bragt zoo vele onwederspreekbare waarheden aan den dag, dat zij, eenmaal voet gekregen hebbende, standhielden, en zelfs, ten tijde dat de Hervorming met grooter kracht doorbrak, maar eenige toevoeging noodig hadden."

Aan veel op- en tegenspraaks bleef hij bij het *Pausdom* blootgesteld, en zijn naam werd op de Ketterlijst met groote letteren aangeschreven. Wegens zijnen uitgang sprak men op de smaadvolste wijze. „ Wanneer WICLIFF," vinden wij vermeld, „ het Instrument des Duivels, de Vijand der Heilige Kerk, en een Leermeester der Leugenen, zich gereed maakte, om op den Feestdag ter gedachtenisse van den H. THOMAS, Bisschop van *Canterbury*, den predikstoel te beklimmen, om daar naar gewoonte te lasteren en te schelden; zoo is hij, door het groot oordeel van God, met eene ge-

raaktheid overvallen; die goddelooze mond, die zoo vele blasphemien uitbraakte tegen God en zijne Heiligen, werd scheef getrokken en verdraaid, niet zonder schrik der omstanderen; zijne opgezwollen tong benam hem de spraak om te biechten, en het schudden van zijn hoofd getuigde, dat het vonnis nu al geheven was, dat God eertijds over CAIN sprak (*)."

's Mans aanhangers werden op de schrikkelijkste wijze vervolgd door de Inquisiteuren en andere werktuigen der Pauselijke wrake. Ten jare 1415 werden, op eene Kerkvergadering te *Constanz* gehouden, de gevoelens van WICLIFF veroordeeld, en zijns naams gedachtenis geschandvlekt. Men liet zijne beenderen niet rusten; omtrent dertien jaren na zijne openlijke veroordeeling als Ketter delfde men dezelve op, en verbrandde ze openlijk.

Wij besluiten het Levensberigt dezes gedenkwaardigen Mans met des Heeren GILPIN's aanmerkingen over de wijze, waarop de Heer HUME van dezen Voorloper der Hervormeren spreekt. „ HUME wordt nagegeven, dat hij allen Geopenbaarden Godsdienst óf tot Geestdrijverij óf tot Bijgeloof brengt. En in de daad de wijze, op welke hij van WICLIFF *spreekt, schijnt eenigermate deze beschuldiging te wettigen.* „ WICLIFF," schrijft hij, „ blijkt sterk door Geestdrijverij aangevuurd, en daardoor te beter in staat geweest te zijn om zich aan te kanten tegen eene Kerk, „ welker hoofdkarakter Bijgeloof was." Het was, zoo 't schijnt, dan 's Mans Geestdrijverij, en niet de kracht zijner redenen, naar 't gevoelen dezes Geschiedschrijvers, welke hem ten geduchten vijand der Kerk van *Rome* maakte!

„ Indien de Heer HUME niet gestaan hadde onder den invloed des vooroordeels, zoo ware het onmogelijk geweest, of hij moest de edele vrijmoedigheid en de redelijke wijze, waarop WICLIFF de slaafsche beginsels, te zijnen tijde heerschende, bestreed, bewonderd hebben. — Hadde WICLIFF geleefd in de dagen der Wijsbegeerte, deze Schrijver zou zich gerangschikt hebben onder dezes voornaamste bewonderaars; maar een

(*) FLORIMOND REMOND, *Opgang, voortgang en nedergang der Ketterijen dezer Eeuwe*, I D. bl. 224.

een Godsdienstig Man is een gemaakt karakter; en dat bij een Wijsgeer een mannelijk gebruikmaken van de Reden heet, wordt bij den hedendaagschen Hervormer onredelijke ijver en een belagchelijk voorgeven van inblazing."

IETS OVER DE THEE.

De Thee, in 't Latijn *Thea frutex*, in 't Chineesch *Theh*, in 't Japansch *Tsjaa*, of *Tsjanoki*, is eene heesterplant, groeijende in het Keizerrijk *China* en *Japan*; zij bereikt de hoogte van een vadem, en somtijds meer; aan zichzelve overgelaten, zoude zij ter hoogte van acht of tien voeten opschieten. Haar blad gelijkt naar dat van den Kerseboom; de bloem, zeer helder van kleur en zeer aangenaam van reuk, in 't begin van den Zomer, gelijkt naar de Veldroos. Het blad der bloem is onaangenaam van smaak en eenigzins bitter. Hare vrucht heeft slechts een, twee of drie doppen, van groote als wilde pruimen. De dop bevat een bast, eene kleine noot en de pit.

Inzameling.

Gedurende de drie eerste jaren worden de bladeren van den Theeboom niet ingezameld; doch vervolgens heeft men jaarlijks drie oogsten; de rijkste is die van de maand Maart; de andere inzamelingen geschieden in April en Mei.

Zoo dra de bladeren geplukt zijn, worden ze uitgespreid op eene ijzeren plaat, van onderen van vuur voorzien; en wanneer zij doorheet zijn, worden ze op eene zeer fijne roode mat met de handen opgerold; drie of vier malen worden ze over het vuur gelegd, tot dat ze geheel gekronkeld zijn; thans zoekt men de bladeren uit.

De landlieden doen het werk korter af; zij vergenoegen zich met het roosten van de bladeren in ijzeren of aarden potten, zonder verderen omslag; hunne Thee wordt daarom van de kenners niet minder geacht, en zij is niet zoo duur.

Onderscheidene benamingen der Thee.

Keizerlijke Chineesche Thee. Deze is die soort van

Thee, wier eerſte bladeren geplukt worden, die zich naauwelijks ontwikkeld vertoonen aan de einden der kleinſte takjes; hoe de bladeren grooter zijn, hoe zij minder kosten.

Keizerlijke Japanſche Thee. De Thee, welke in *Japan* meest wordt gezocht, is die van *Udſi*, eene ſtad, niet verre van *Meaco* gelegen; zij is voor den *Keizer* en de Keizerlijke familie beſtemd, en is zeer duur, uit hoofde van de uitgelezenheid harer bladeren, en haren fijnen en aangenamen geur.

Karawane Thee. Deze is geene andere, dan die door Karavanen te *Petersburg* wordt aangevoerd; zij heeft een zeer liefelijken violierachtigen reuk, welken de Thee, die over zee wordt aangebragt, niet heeft. De *Chinezen* beweren, dat deze geur niet natuurlijk is, en dat de Kooplieden haar denzelven geven.

Groene Thee. De groene Thee beſtaat uit langwerpige bladeren, ſterker gerold dan de Keizerlijke Thee, eenigzins groenachtig van kleur. De inzameling geſchiedt in April en Mei.

Thee bout. De Thee bout, *Bohea* of roode Thee genaamd, beſtaat uit al te ſterk gerooste bladeren.

Thee Pekoe. Dezelve heeft witachtige punten; hare bladeren zijn lang en ſmal. In *Frankrijk* wordt zij alleen als geneesmiddel gebruikt.

Thee Suet Chaon. Deze is van eene roosachtig zwarte kleur.

Thee Kamphou. Dezelve ziet eenigzins uit het groene.

Er zijn ſlechts vier ſoorten van Theeboomen, en de onderſcheidene namen, die aan de Thee worden gegeven, hebben hunnen grond in den tijd, als zij wordt ingezameld, in de jonkheid of den ouderdom der plant, en in de onderſcheidene provincien, alwaar zij gekweekt wordt.

De *Japanneezen* en *Chinezen* gieten kokend water op de bladeren; zij gieten het afkookſel af; om de bitterheid te temperen, verlengen zij hetzelve met een weinig zuiver water. Wanneer de *Indianen* Thee drinken, houden zij een ſtukje kandijſuiker in den mond.

De Thee moet ſlap gedronken worden; al te ſterk gedronken, doet zij het bloed te veel gisten: alsdan moet zij met water verlengd worden. Ik beklaag hen, die dit ſlechts *warm water* noemen; ik beklaag hen, omdat zij een afkeer van het water hebben; nogtans is het noo-

dig tot wasschen en besproeijen; met Thee vermengd, geeft het vloeibaarheid aan het bloed; het opent de poren; het verdrijft de verstoppingen, die den doorgang voor de vochten beletten. De *Chinezen* zijn van gedachten, dat aan het veelvuldig gebruik daarvan moet worden toegeschreven, dat zij bevrijd zijn van het podagra, de heupjicht en den steen. In *Japan* dient het als het voornaamste tegengift tegen de verzwakking van het gezigt.

Het gebruik van de Thee des morgens is volstrekt noodzakelijk voor hun, die 'snachts sterk doorwasemen. Het overmatig gebruik van de Thee is nadeelig, inzonderheid terstond na den maaltijd, vermits het de spijsvertering verhindert en de vochtigheid des ligchaams doet opdroogen; de *Chinezen* en *Japanneezen* zijn hieromtrent zeer zorgvuldig.

BESCHIEDKUNDIG BERIGT, WEGENS DE VESTIGING DER SARACENEN, OF MOOREN, IN SPANJE; EN DERZELVER VOLKOMENE UITDRIJVING.

(Vervolg en slot van bl. 595.)

Van het slecht slagen huns Verzoekschrifts hadden de *Moreezen* de weet niet gekregen, of zij waren op het aanvangen eens opstands bedacht. De hoofden kwamen heimelijk bijeen te *Cadiar*, eene stad aan den ingang van het gebergte *Alpuxara* gelegen. Zij vaardigden gezanten af naar *Fez*, *Algiers* en *Konstantinopel*, om bijstand te verzoeken. Ten zelfden tijde verspreidden zij hunne zendelingen door het land, om de gemoederen der Ingezetenen voor te bereiden.

Uitgenomen op die plaatsen, waar de *Spaansche* krijgsbezetting te veel vreeze inboezemde om iets te onderstaan, voldeed het volk met geestdrift aan de uitnoodiging om hunne vrijheid te handhaven. Binnen korten tijd was het geheele gewest van *Alpuxara*, 't welk zeventien mijlen in lengte en tien in breedte beslaat, vele Steden, Dorpen, en ettelijke duizend Inwoners omvangt, in de wapenen. Eene versterking van eenige honderden *Turken*, behalve een voorraad van krijgs-

behoeften; kwam uit *Afrika* over, en de *Moresco's* ſtreelden zich met de hope, dat zij eerlang eene veel grooter verſterking tot hunner hulpe van den Sultan zouden ontvangen.

's Volks Aanvoerders hadden, in dien tuſſchentijd, eene andere Vergadering belegd, en daarin tot Koning verkozen Don FERDINAND DE VELOR, een Jongeling van vijftentwintig jaren, een afſtammeling van hunne oude Vorſten, en die in zeker voege, door zijnen onverſchrokken moed en rusteloze werkzaamheid, geſchikt was tot de gevaarlijke hoogheid, waartoe men hem verhief. Den naam van ABEN-HUMEYA, welke die zijner Voorouderen geweest was, aangenomen hebbende, werd hij met de teekenen der Koninklijke waardigheid bekleed. *Zulks geſchiedde met alle de ſtatelijkheid en plegtigheden, oudtijds* plaatsgrijpende bij de verkiezing der *Moorſche* Koningen. Hij aanvaardde de uitoefening van het hem opgedragen gezag, benoemde zijne Staatsdienaars en Krijgsbevelhebbers, en vaardigde bevelen af aan alle de Opperhoofden, die de Vergadering niet hadden bijgewoond, om zich, bij het ontvangen van het eerſte opontbod, gereed te houden.

De bezitneming *van de Stad Grenada was het eerſte en voornaamſte voorwerp. De nieuw aangeſtelde Koning* twijfelde niet, of hij zou zich daar kunnen handhaven, tot dat de *Turkſche* bijſtand zou opdagen. Niet zonder groud had hij hope opgevat van te zullen ſlagen in een toeleg op eene Stad van die aangelegenheid. Zijne partij had, tot duslange, alle hare werkzaamheden met de diepſte en getrouwſte geheimhouding voortgezet. Hare verſchillende vergaderingen waren gehouden onder voorwendſelen, die het anders doordringend oog der *Spanjaarden* misleidden; ook hadden zij hunne krijgstoerustingen meest voortgezet in het gebergte van *Alpuxara*.

Wel had de Marquis VAN MONDEJAR, ondanks *die* genomene voorzorgen, een vermoeden van der *Mooren* oogmerk gekregen, en aan PHILIPS de noodzakelijkheid trachten te toonen, om eene talrijker Legermagt, dan hij thans onder zijne bevelen had, hem toe te ſchikken. Doch daar heerschte, te dien dage, eene geweldige jaloezij tuſſchen dezen Edelman en DEZA, den Rijks-Kanſelier, ontſtaan uit mededinging wegens de regten, aan hunnen beiden poſten verbonden. DEZA, aangevuurd door zijne vooringenomenheid tegen den Marquis, poog-

de

de diens verslag, wegens de vijandelijke oogmerken der *Mooren*, bij den Koning in verdenking te brengen, en dien te overreden, dat er in de daad geen gevaar was van eenen opstand, en dat het onlangs uitgegeven Bevelschrift klems genoeg zou krijgen door eene krachtdadige uitoefening der burgerlijke magt alleen; maar dat MONDEJAR alleen het vuur des krijgs wilde opstoken, dewijl hij verwachtte, dat het geheele beleid daarvan hem en zijnen Zoon, den Graaf VAN TENDILEA, zou worden opgedragen.

PHILIPS, schoon uit den aard omzigtig en achterdochtig, en meer overhellende om te vreezen dan geneigd om te hopen, werd door zijne Raden, DEZA's Vrienden, bewogen, om diens voordragt van 's Rijks toestand meer te gelooven, dan die van den Marquis. In gevolge hiervan werd de aantogt des Krijgsvolks, om welken MONDEJAR had aangehouden, verwijld, en de Krijgsbezetting te *Grenada* zoo zwak gelaten, dat die Stad, ware er geen voorval, 't welk niet te voorzien was, tusschen beiden gekomen, in handen der *Mooren* zou gevallen zijn.

ABEN-HUMEYA, eene geheime verstandhouding aangevangen hebbende met de Inwoners der Stad *Albaicin*, welke onmiddellijk paalt aan de Stad *Grenada*, en als een gedeelte van dezelve mag worden aangemerkt, gaf, omtrent het einde van Wintermaand, aan ABEN-FARAX, een zijner voornaamste Krijgsbevelhebberen, last, om derwaarts aan te rukken met eene bende, tusschen de zes en zeven duizend man sterk. Ware dit Krijgsvolk te *Albaicin* op den tijd, wanneer men het wachtte, aangekomen, de Inwoners zouden zich daarbij gevoegd, en daardoor een heer uitgemaakt hebben, oversterk genoeg om de Krijgsbezetting van *Grenada* te overmeesteren. Maar door het vallen van diepe sneeuw op een gebergte in de nabuurschap, waar zij over moesten trekken, werden zij verhinderd den togt voort te zetten, en bleven achter, uitgenomen een klein gedeelte der voorhoede, slechts honderd en vijftig man sterk. Met deze manschap kwam ABEN-FARAX 's middernachts in *Albaicin*; en hadde hij de Inwoners kunnen overhalen om de wapens op te vatten en zich met hem te vereenigen, hij zou zich meester van de Stad gemaakt hebben: dan, schoon zijne zijde toegedaan, werden zij afgeschrikt zich te zijnen voordeele te verklaren, uit hoofde van het gering aantal

Krijgs-

Krijgsvolk, 't welk hij met zich bragt. Wesshalve hij, na verblijf van eenige uren in de gemelde ſtad, zich genoodzaakt vond, met het aanbreken van den dag, naar het gebergte te trekken, waar zijn Leger den togt had laten ſteken.

Deze gebeurtenis opende de oogen van PHILIPS, ten aanziene van de tegenſtrijdige berigten, hem medegedeeld, en hij gaf onverwijld last tot den aanmarsch der Krijgsbenden, om welke de Marquis VAN MONDEJAR had verzocht en aangehouden.

ABEN-HUMEYA hield zich intusſchen onledig met het verſterken der enge doortogten, welke naar het land van *Alpuxara* heenloopen. Voorts trok hij met het eene gedeelte der Krijgsbenden, en ABEN-FARAX met het andere, van de eene plaats naar de andere, de *Moorsen* aanzettende en dringende ten opſtand, verwoestende de Altaren en de Beelden in de Kerken, welke zij in Moskeeën veranderden. Op de wreedſte wijze bragten zij ten dood alle de Priesters en andere *Christenen*, die weigerden den *Mahomethaanſchen* Godsdienst te omhelzen.

Zooras de Marquis VAN MONDEJAR een genoegzaam aantal Krijgsvolk tot het volvoeren zijner onderneming had bijeenverzameld, *trok hij uit Grenada*, om den *voortgang des opſtands te ſtuiten*. *De Moorsen* betwistten hem eenigen tijd den toegang in 't gebergte; doch zij waren niet in ſtaat om de ſtoute en onverſchrokkene aanvallen des *Spaanſchen* voetvolks te wederſtaan. MONDEJAR zegepraalde over hun bij elke engte, doodde er velen, nam een groot aantal gevangen, en noodzaakte hij 't einde ABEN-HUMEYA met het ellendig overſchot zijns volks de vlugt te nemen naar de ontoegankelijkſte gedeelten van het gebergte.

Binnen weinige maanden was bijkans het geheele gewest *Alpuxara* te onder gebragt. Het volk, allerwegen verſchrikt door den ſchielijken voortgang van MONDEJAR's wapenen, lag de zijne neder, en kwam tot den Overwinnaar in grooten getale, of zond afgevaardigden tot het ſmeeken om den vrede. Deze verzoeken ſtond hij gereedelijk toe, op voorwaarde dat zij zich aan 's Konings gezag zouden onderwerpen, en hij verleende hun tevens beſcherming tegen de roofzucht en het geweld der *Spaanſche* Krijgsknechten, welke beide zij zoo zeer te duchten hadden.

De Marquis DE LOS VELEZ, die over eene Krijgsbende in

in de nabuurſchap van *Almeria* het bevel voerde, ſlaagde niet min gelukkig in het verdrijven der *Moreſcos* uit eenige ſterke plaatſen in de nabijheid der zeekusten, waar zij zich gelegerd hadden, om de landing der *Mooren* en *Turken* te begunſtigen.

De Marquis VAN MONDEJAR, oordeelende dat de oorlog zoo goed als geëindigd was, en dat ABEN-HUMEYA of zich zou moeten overgeven of het Koningrijk ontvlieden, gaf hiervan aan PHILIPS kundſchap, verzoekende dat een gedeelte zijns Krijgsvolks zou te rug geroepen worden. Ten zelfden tijde betuigde hij zijn verlangen, dat men zachtelijk zou handelen, en met de *Moreſcos*, die zich hadden overgegeven, en met de gevangenen. Dan ongelukkig hadden de vijanden van dien Edelman, ten Hove eenen veel grooter invloed dan zijne vrienden, en PHILIPS was uit eigen aard veel meer tot ſtrengheid en hardheid, dan tot lenigheid en genadetoon genegen. Zonder acht te ſlaan op MONDEJAR's vertoogen, kwam er onverwijld een Koninklijk Beveliſchrift ten voorſchijn, inhoudende, dat alle gevangenen boven de elf jaren oud, zonder onderſcheid van ſexe of ſtaat, tot ſlaven en ſlavinnen zouden verkocht worden.

Deze barbaarſche behandeling, hunnen Landgenooten aangedaan, deed in de harten van zoodanigen der *Moreſcos*, die zich onderworpen hadden, den ouden afkeer van het *Spaanſche* Juk weder opbortelen, en zij werden korten tijd daarna met dezelfde onmenſchelijkheid mishandeld.

Of de ſchatkist van PHILIPS, ten dezen tijde, waarlijk was uitgeput door zijne kostbare wapentoerustingen in de *Middellandſche* Zee en zijnen oorlog in de *Nederlanden*, of dat 's Konings Staatsdienaars dit alleen ten voorwendſel bezigden, om aan hunne kwaadaardigheid tegen MONDEJAR voldoening te verſchaffen, blijkt niet ten volle; dan, wat hiervan zij moge, de gelden, aan het Krijgsvolk verſchuldigd, liepen zoo hoog, dat de Marquis VAN MONDEJAR zich buiten ſtaat bevond dezelve te betalen. De rampzalige gevolgen van een ſlechtbetaald Leger deden zich weldaast op. De Veldheer verloor zijn gezag, de Soldaten en velen der Officieren verliepen, en verſpreidden zich over het land, plunderden, doodden, en namen een aantal *Moreſcos* gevangen, voor wier veiligheid MONDEJAR zich borg geſteld had. Hij ſchijnt zich moedig en ſtreng gedragen te hebben, om

een

een einde aan die buitensporigheden te maken, door de zoodanigen zijns Krijgsvolks, als hij kon vertrouwen, af te zenden om de overtreders te bedwingen of te straffen. Dan zijne pogingen waren grootendeels vruchteloos. De *Spanjaarden* volhardden in het aangrijpen van elke gelegenheid, welke zich opdeed, om aan hunne roofzucht den ruimen teugel te vieren; vervolgens verlieten zij hunne vaandels, en gingen met hunnen roof naar digtbijgelegene landschappen.

De *Morescos*, hoogst verbitterd door de opeengestapelde verdrukkingen, hun aangedaan, kregen berouw over hunne jongstbetoonde onderwerping. Nu ten volle overtuigd dat er geen veilig betrouwen te stellen was op eenig verdrag met een' vijand, zoo trouweloos als wreed, vatteden zij de wapens weder op, en namen *strengelijk* wraak op de hier en daar omzwervende *Spanjaarden*, die zij in het gebergte aantroffen en verrasten. Zij schikten zich andermaal onder de banieren huns Konings. — Omtrent dezen tijd kreeg ABEN-HUMEYA eene versterking van vierhonderd *Turken*, welke men verluiden liet dat spoedig zouden gevolgd worden door eene groote Vloot en Legermagt. Gevolgelijk hadden de *Morescos*, deels door hope bezield, deels door wraakzucht *gedreven en door wanhoop aangevuurd*, besloten, *ten tweeden male hun krijgsgeluk te beproeven*: de ellenden en rampen, die den hervatten krijg mogten vergezellen of volgen, dachten zij, dat de zoodanige niet konden overtreffen, welke zij onlangs in een zoogenaamden tijd van vrede ondergaan hadden.

De oorzaken van dezen tweeden Opstand werden zeer wijdverschillend opgegeven door de vijanden en vrienden van den Marquis VAN MONDEJAR. — De eerstgemelden bragten in 't midden, dat die Edelman grootelijks gedwaald had, zoo in de wijze van oorlogvoeren, als in de behandeling der opstandelingen, toen dezen de wapens hadden nedergelegd. Want het was ongerijmd, te verwachten, dat een vijand, zoo trouweloos als de *Morescos*, de aangegane verbindtenis langer zoo gestand doen, dan hij zulks noodig vond; het was niet minder ongerijmd, te hopen, dat zulke hardnekkige Ongeloovigen immer opregte Bekeerden tot het *Christendom* zouden worden. Hunne laatstgepleegde heiligschennis, en de barbaarschheden, tegen de Priesters en andere *Christenen* gepleegd, riepen luide om wraak.

Rege

Regtvaardigheid zoo wel als gezonde Staatkunde hadden gevorderd, dat zij allen door het zwaard gevallen, of tot ſlavernij verkocht waren.

De Marquis en diens Vrienden beweerden in tegendeel, dat dit misleide Volk met genoegzame geſtrengheid geſtraft was, wegens de uitſporigheden, tot welke hunne Hoofden hen verleid hadden; — dat menſchelijkheid en het in 't oog houden van 's Konings belangen hem wederhouden hadden, om aan de wraak het leven van zoo vele duizenden nuttige menſchen op te offeren, voor 't meerendeel onſchuldig aan de gepleegde misdrijven, en door welker uitdelging zoo groot een gedeelte des Rijks zou verwoest geworden zijn. Daarenboven was er geen grond om te gelooven, dat de *Moreſcos* hun woord zouden geſchonden hebben, indien men het Krijgsvolk onder behoorlijke tucht hadde kunnen houden; eene Krijgstucht, welke hij onmogelijk gevonden had te bewaren, deels door het verzuim van eenigen van 's Konings Staatsdienaren, om gelden tot betaling der ſoldij over te maken, deels door de moeite, welke eenige magthebbende perſonen zich gegeven hadden, om zijn gezag te ſnuiken.

Koning PHILIPS vond zich verlegen, welke maatregels hij zou volgen, na het hooren dezer ſtrijdige voordragten. In 't einde, 't zij omdat hij zelf en het meerderdeel zijner Raadsheeren de zachtheid van MONDEJAR wraakten, daar deze op zoo gemakkelijk een voet de *Moreſcos* in gunſte had aangenomen, 't zij omdat hij niet verkoos de vijanden van dien Edelman aan de kwelling te onderwerpen van het Opperkrijgsbevel bij volduring in diens handen te zien, beſloot hij, hetzelve op te dragen aan zijnen natuurlijken Broeder, Don JUAN VAN OOSTENRIJK.

Deze tot het Opperbevel benoemde Prins telde niet meer dan tweeëntwintig jaren, en bezat geene krijgsmans ondervinding alzoo; waarom PHILIPS, ſchoon hem den Titel van Opperbevelhebber ſchenkende, hem verbood, dit bevel in eigen handen te nemen, en verderde, dat hij, in het geheele beleid des te voeren krijgs, zich zou gedragen volgens het gevoelen van eenige Raadsmannen, door hem tot 's Prinſen hulpe benoemd. Deze waren de Biſchop van *Grenada*, DEZA, Opper-Rijkskanſelier, de Hertog DE SESSA, de Marquis VAN MONDEJAR, en Don LODEWIJK DE REQUE-

QUESENS, Opperbevelhebber van *Castilie*, door den Koning tot Don JUAN's Luitenant aangesteld.

In onderscheide oorden des Rijks werd de krijg nu teffens aangevangen, en daartoe een veel grooter aantal krijgsvolk dan voorheen gebezigd; dan de uitslag beantwoordde niet aan de verwachting, deswegen gevormd. De *Moresco's* betoonden in verscheidene gevallen, dat het hun aan geene krijgsdapperheid mangelde, en bij eenige ontmoetingen waren zij overwinnaars.

Don JUAN werd langs hoe onverduldiger over de bepalingen, aan zijn Opperkrijgsbevelhebberschap gesteld; hij poogde den Koning over te halen, dat deze hem dat Krijgsbewind in persoon zou toevertrouwen: in 't einde werd aan dit verzoek voldaan. Na die verlofbekoming kreeg zijn Leger versterking, en hij toog tegen de *Moresco's* op aan den eenen kant, terwijl REQUESENS en de Marquis DE LOS VELEZ dezelve van de andere zijde bestreden. — Dan de *Moresco's*, niet tot den krijg opgevoed, gebrekkig gewapend, en ontmoedigd door de teleurstelling hunner hope op den bijstand van *Turken* en *Mooren*, waren niet bestand tegen zulk een aantal in den wapenhandel afgerigte krijgsbenden, als nu tot hunne te onderbrenging werden aangevoerd. Hun val werd verhaast door de *oneensgezindheid van eenigen hunner aanvoerderen*, en *de verraderlijke handelwijze van anderen*. — ABEN-HUMEYA werd vermoord door de Bloedverwanten zijner Vrouwe, wier Vader hij had doen om 't leven brengen, wegens geheime handelingen met de *Spanjaarden*. — Een ander Opperhoofd, ABEN-ABOO geheeten, in diens plaats tot Koning verkozen, onderging het zelfde lot, door de handen van eenigen zijner Officieren, die door deze opoffering verzoening wegens hunnen opstand poogden te verwerven. Met den dood van dezen Aanvoerder werd de oorlog, die bijkans twee jaren geduurd had, geëindigd.

Noch Don JUAN, noch REQUESENS verwierven eenigen roem door hun beleid in dezen krijg, en geen van beiden bleef vrij van het verwijt van wreedheid en onverzoenlijken wraaklust, — wandaden, in die eeuwe, den *Spanjaarden* in 't algemeen ten laste gelegd.

Geene andere verdediging kan ingebragt worden voor de schrikkelijke wreedheden, waaraan zij zich schuldig maakten, dan dat hun gedrag overeenkwam met den last, door den Koning hun gegeven. Want PHILIPS had

had de zachtheid, met welke de Marquis VAN MONDEJAR de *Morescos* had behandeld, ten hoogſte gewraakt; en daar hij alleen luisterde naar de ſtem van bijgeloof en wraakzucht, vergat hij, 't geen elk verſtandig Vorst als den heiligſten regel van gezonde Staatkunde zal aanzien, dat de ſterkte en roem eens Konings gelegen zijn in het aantal en den voorſpoed zijner Onderzaten.

Maar de bijgeloovige Monarch zette paal noch perk aan zijnen afkeer van de zoodanigen, die afweken, of die hij waande dat zich verwijderden, van het Catholijk Geloof. Overeenkomſtig met zijne bevelen, werden velen der *Morescos*, die vreedzaam in de vlakten van *Grenada* woonden, om 't leven gebragt, alleen op vermoeden dat zij verſtandhouding hielden met de Opſtandelingen. Alle de inwoners van eenige Steden en Dorpen, mannen, vrouwen en kinderen, werden uitgedelgd. Alle de gevangenen van beiderlei kunne werden ten dood gebragt of van hunne vrijheid beroofd. En de zoodanigen der *Morescos*, die geweigerd hadden deel in den opſtand te nemen, werden allen, ſlechts weinigen, zonder welke men geene kans zag zekere handwerken voort te zetten, uitgezonderd, van de plaats hunner woninge verwijderd en naar de diepſt landwaarts in gelegene Provincien vervoerd, waar zij zich blootgeſteld vonden aan den hoon en de beleedigingen van een trotsch Volk, en velen hunner door de armoede, waarin men hen gedompeld had, in een ſtaat van afhankelijkheid van de *Castilianen* gebragt, welke zeer weinig verſchilde van het lot der zoodanigen hunner Landgenooten, die tot ſlavernij gedoemd en verkocht waren.

Zoodanig was de afloop van dezen Krijg, gedurende welken PHILIPS, ondanks de ongelijkheid tusſchen de ſtrijdende Partijen, zich aan grooter gevaar blootgeſteld vond, dan in eenig ander tijdperk zijner Regeringe. Hadden de *Morescos* zich meester gemaakt van de Stad *Grenada*, in welke poging zij faalden, meer door eene toevallige gebeurtenis dan door verkeerd beleid of mangel aan ſterkte, of hadden zij SELIM, den *Turkſchen* Keizer, weten over te halen om zich met hun te vereenigen, verſcheide Steden van *Andaluſia*, en bijkans het geheele Koningrijk van *Valencia*, meest door *Morescos* bewoond, zouden zich in den Opſtand hebben gemengd, en in dit geval zou er een zoo groot leger op de been gebragt zijn, als, met den bijſtand der *Mooren* in *Barbarije*,

vele jaren lang handen vol werks zou gegeven hebben aan al de krijgsmagt, welke de Koning, die ten zelfden tijde met zijne Onderdanen in de *Nederlanden* in oorlog was, kon verzamelen, om hun tegenstand te bieden.

Dan, gelukkig voor PHILIPS, en misschien voor het *Christendom*, zette de Sultan, ten dezen tijde, den oorlog van *Cyprus* tegen de *Venetianen* voort, en van dien krijg kon hij niet afgetrokken worden, schoon MAHOMETH, zijn Groot-Visier, en de verstandigsten zijner Hovelingen, hem ten ernstigste aanmaanden om de voortzetting daarvan te staken, en deze gelukkige gelegenheid, om zijne wapenen tegen den Koning van *Spanje* te wenden, niet te verwaarloozen.

PHILIPS DE III volgde de grondregels zijns Vaders niet op, in 't stuk van den Godsdienst: want bij hem was het eene gewetenszaak, met een ingewikkeld geloof alles te doen, wat de Geestelijkheid hem voorschreef. Deze stelde den Vorst voor, alle de nog overgebleevene *Mooren* uit *Spanje* te verdrijven. Om een glimp aan dit voltooijend bedrijf van wreedheid te geven, beschuldigde men de *Spaansche Mooren*, dat zij die uit *Afrika* genoodigd hadden om in *Spanje* te vallen, waar zij den bijstand zouden aantreffen van 50,000 *Spaansche Mooren*. Deze reden van Staat werd gerugsteund door eene andere, van den *Godsdienst* ontleend, welke de *Mooren* afmaalde als onverbeterbare Ongeloovigen, en als geschikt om de beginselen der *Spaansche Christenen* te bederven. De Adel des Koningrijks, inzonderheid die van *Valencia*, deed vertoogen tegen dit besluit, toonende dat geen gedeelte der beschuldiging eenigen grond had, uitgenomen die van Ongeloof, 't welk, gelijk zij zeer gepast opmerkten, toe te schrijven was aan de onkunde en traagheid der Geestelijkheid.

PHILIPS was doof voor deze tegenverklaringen, en teekende op den zevenden van Herfstmaand des jaars 1609 een Bevelschrift tot het uitdrijven der *Mooren* uit *Valencia*, 't welk gevolgd werd van andere Bevelschriften, gelastende hunne uitdrijving uit alle de andere Provincien van *Spanje*. — Dit ongelukkig Volk deed twee pogingen om dit Bevelschrift te verijdelen; doch zij moesten onderdoen. De Hoofden, die zij gekozen hadden, onder den naam van Koningen, werden ten dood gebragt. Door de volvoering dezer Bevelschriften verloor *Spanje* 80,000 werkzame en vlijtige Inwoners; een ver-

verſies, 't welk tot heden gevoeld wordt; en nogtans was *Spanje* verre van gezuiverd te zijn van *Moorsch* bloed, want de onderſcheiding tusſchen *oude* en *nieuwe Christenen* is nog op verre na niet vergeten.

BIJZONDERHEDEN WEGENS HET EILAND MINORKA.

(Overgenomen uit *Voyage dans les Iles Baleares & Pithiuſes, par* M. GRASSET DE ST. SAUVEUR.)

Het Eiland *Minorka*, hoewel minder dan *Majorka*, ten aanzien van uitgebreidheid, vruchtbaarheid en menigte van voortbrengſelen, bezit nogtans meer vermaardheids, uit een ſtaatkundig oogpunt beſchouwd, en vooral om de ſtad en de haven *Mahon*.

Het Eiland is verdeeld in vier Provincien, of liever Diſtrikten. De hoofdplaats van het eerſte is de ſtad *Mahon*; aan drie kanten wordt het van de Zee beſpoeld, en het ſtoot tegen het Diſtrikt *Alayor*. De bevolking mag geſchat worden op zestien of achttien duizend zielen, en is verſpreid in de ſtad *Mahon*, het vlek *St. Karel*, twee dorpen en honderd veertig boerderijen of landwoningen. *Mahon* is de hoofdſtad van het Eiland; een voorregt, welk haar vrij belagchelijk, en met voor het algemeen belang nadeelige gevolgen, door *Ciutadella* wordt betwist.

Verſcheiden hooge rotſen, op welke de ſtad *Mahon* gebouwd is, ter linker zijde der haven, welke zij beſtrijkt, en die door het water al gaande weg ondermijnd zijn, doen eene inſtorting duchten, die de huizen zoude medeſlepen en alles in haren loop verpletten. De zorgeloosheid der bewoneren en de onachtzaamheid van het beſtuur, en nog meer, misſchien, de invloed van bijzondere belangen, hebben de gepaste maatregels verlamd, door het *Spaanſche* hof, ter voorkominge van die ramp, bevolen.

Deze huizen zijn in eenen vrij goeden ſmaak gebouwd, maar niet zeer regelmatig geplaatst; de grond zelf levert de ſteenen tot den opbouw. Allen hebben regenbakken, in de rots uitgehouwen, en met een voortreffelijk cement gemetſeld. Het hotel van den Gouverneur is groot; doch niet fraai. Het ſtadshuis is klein; de gevangenisſen in hetzelve zijn naauw en

vochtig. Eene kerſpelkerk, drie kloosters en een hospitaal, wiens apotheek zeer ſlecht voorzien is, zijn de voornaamſte gebouwen der ſtad, wier ſtraten eng, ſlecht verdeeld en ſlecht geplaveid zijn. Geene andere wandeling heeft men er, dan eene laan van kwalijk voortgekomene boomen, aan de zijde der haven. Ook vindt men te *Mahon* geene ſtichting tot het openbaar onderwijs.

De paradeplaats, die ruim is en van eene vierkante gedaante, wordt ſlechts aan drie zijden van huizen omringd, van ongelijke hoogte en onaanzienlijk op het oog. De vierde zijde is met eene kaſerne bebouwd, eene tamelijk fraai geſticht en twee verdiepingen hoog.

De haven van *Mahon* is eene der fraaiſte en veiligſte in de Middellandſche Zee; doch het binnenloopen is moeijelijk en vordert veel omzigtigheids. Deze haven zoude de talrijkſte Vloot kunnen bevatten; er liggen in dezelve vier Eilandjes. Op het eerſte, het *Konings-Eiland* genaamd, ſtaat het hospitaal voor de Zeevaart. Op het tweede ſtaat het Lazaret, de Kaſerne op het derde, en het Arſenaal op het vierde. Niet verre van het Arſenaal, aan den regter oever der haven, ziet men de Scheepstimmerwerf. Langs den oever der haven loopt eene kaai, een gewrocht van de natuur alleen, en het welk met kleine moeite in beter ſtaat konde gebragt worden.

Men klimt naar de ſtad langs twee onderſcheidene wegen; de kortſte is afmattend ſteil; op geenen van beiden kan men zich van rijtuigen bedienen. Het vervoeren van koopwaren geſchiedt door muilezels. Dit ongemak laat zich bezwaarlijk verhelpen. — Het vermaarde Fort St. *Philips* is geheel vernield. Van de verdediging van het Eiland van achter de muren en bolwerken ſchijnt men geheel te hebben afgezien. Nogtans is het Eiland vrij wel voorzien van belegerings- en veldſtukken, en van eene groote menigte krijgsbehoeften.

Het Diſtrikt *Alayor* zal eene bevolking van 4900 zielen bevatten, in het vlek van dien naam en honderd twaalf boerderijen verſpreid. Dit vlek bevat eene kleine kaſerne, een hospitaal, alwaar de kranke en behoeftige *Minorkanen* noode eene wijkplaats zoeken, eene kerſpelkerk en een Minnebroeders klooster, welks kerk groot en in ſchoone evenredigheid gebouwd is.

De bevolking van het Diſtrikt *Mercadal* en *Ferrerias* bevat ſlechts 2050 zielen. Het dorp *Mercadal* is de hoofd-

hoofdplaats; het dient tot eene rustplaats voor de troepen, die tusschen *Mahon* en *Ciudadella* heen en weder trekken. Het is slecht gebouwd, en van wege de ongezondheid van dit gedeelte des Eilands en het gebruik van putwater tot den gewonen drank, is men er aan zeer hardnekkige koortsen onderhevig, vooral in den zomer. De inwoners van dit Distrikt zijn van die der overige deelen des Eilands onderscheiden door het ruwe en zelfs afzigtige in hun gelaat: deze foort van mismaaktheid loopt vooral bij de vrouwen in het oog.

Zoo dra men buiten *Marcadal* is, bevindt men zich zoo goed als aan den voet van den berg *Toro*. Deze berg, de hoogste van *Minorka*, verheft zich midden in het Eiland, welk dezelve aan alle zijden overziet. Op den top ademt men de zuiverste en gezondste lucht. Toen de *Engelschen* in het bezit van het Eiland waren, hadden zij er een Telegraaf geplant. Het *Augustijner* klooster, op dezen berg gelegen, zou in versterkte kasernen kunnen veranderd worden, welke een vrij aanzienlijk getal krijgsvolk zouden kunnen bergen.

In dit Distrikt ligt de haven *Fornel*, door kleine forten verdedigd, van krijgsbehoeften onvoorzien. Digt bij eene andere haven, *Adaia* genaamd, ligt een kleine berg, *Calo-Molin* genaamd, alwaar de *Engelschen* in den jare 1798 landden.

Adaia bevat vrij digt belommerde wandelwegen, alwaar men, uit hoofde der zeewinden, eene koele lucht ademt.

De berg *St. Agatha*, niet zoo hoog als de berg *Toro*, doch spitser, kan alleen beklommen worden langs eene ladder, in de rots uitgehouwen, en wier sporten reusachtig zijn. Nogtans beklauteren de muilezels dien trap met een vollen last, hoewel dezelve wordt bevochtigd door verscheiden bronnen, die hem glibberig en gevaarlijk maken. Voorzigtigst is het, te voet naar beneden te gaan.

Aan het westelijkste einde van het Eiland *Minorka* ligt de stad *Ciudadella*, hoofdplaats des Distrikts van dien naam; hare haven is klein en stoot tegen moerassige gronden. Aan de beide bevers zijn twee torens gebouwd. De stad is omringd van muren, waarvan het gedeelte, dat aan de landzijde ligt, door de *Mooren* gebouwd, en nog in goeden staat is. Het jongere gedeelte der muurs is versterkt, maar zoo gebrekkig, dat bij den

den geringſten aanval *Ciutadella* zoude genoodzaakt zijn zich over te geven. Nogtans zijn er in deze ſtad vier plaatſen, ter huisvesting der troepen geſchikt, doch geen ander hospitaal dan dat der ſtad. Te *Ciutadella* heeft men eene voornaame Kerk, zijnde de Hoofdkerk van het Eiland; de Biſſchop van *Minorka* en bijkans alle de Edelen des lands houden er hun verblijf. Men telt er verſcheiden kloosters en ongeveer zevenhonderd heinen, ſommigen van welke tamelijk fraai zijn; maar, even als te *Mahon*, zijn er de ſtraten naauw, ſlecht verdeeld en ſlecht geplaveid. Het Diſtrikt *Ciutadella* bevat ongenoeg honderd-veertig boerderijen, en de geheele bevolking nog geene achtduizend zielen.

Rondom de ſtad liggen tuinen, die zeer wel beplant worden, en overvloed van groenten en vruchten leveren; doch het merkwaardigſte, welk men er ontmoet, is eene grot, in de rots uitgehouwen, met welke andere kleine grotten gemeenſchap hebben. Allen zijn met verglaasde ſtoffen bezwangerd, die een oneindig getal van zeer onderſcheidene *ſtalaktiten* uitmaken, van kleur als kandij-ſuiker, graauw en weinig doorſchijnende.

Het klimaat van het Eiland *Minorka* is minder zacht en minder gematigd, dan dat van andere omliggende Eilanden. Niet even als *Majorka* van bergen doorſneden wordende, is *Minorka* aan de ſtrengheid en het geweld van den Noordenwind in deszelfs volle kracht blootgeſteld. De boomen en planten komen er traag voort, en blijven krom naar den zuidkant. Hoewel ſneeuw en ijs er iet zeldzaams zijn, is er de koude, echter, ſtreng genoeg, om de bewoners te noodzaken, hunne vertrekken met vuur te verwarmen, en zich dik te kleeden. De herfſt is de regentijd; de regen valt er overvloedig en aanhoudende. De plantaarde van *Minorka*, naar het zwarte trekkende, is ligt, fijn en zeer vruchtbaar, hoewel met dunne lagen over de rotſen verſpreid; van wege het zand, daar onder vermengd, is zij gemakkelijk te bewerken. De grond in de vlakten, koud en kleiachtig, is even weinig voor weiland als voor den landbouw berekend. Nogtans brengt hij verſcheiden goede kruiden voort, die een voortreffelijk voedſel voor het vee zouden opleveren, indien zij niet vermengd waren met bittere kruiden, van welke hetzelven afkeer heeft. De valeijen worden vruchtbaar gemaakt

maakt door de aarde, welke met den regen van de bergen ſpoelt, die er door verarmd worden. Op eenigen dier bergen heeft men kleine ongemetſelde muren opgetrokken, die de aarde terughouden en aan het water een vrijen afloop laten; hierdoor behouden die bergen hunne vruchtbaarheid.

In de Diſtrikten *Alayor* en *Ferrerias* ontmoet men eenige kleine bosſchen van pijnboomen en groene eikenboomen, doch niet zeer digt, en die ſlecht tieren. De olijf-, oranje-, citroen- en granaatboomen komen er wel voort, en hebben weinig oppaſſens noodig.

Minorka bevat eene kleiaarde, tot grof vaatwerk bekwaam, en gips, welke niet zoo goed als die van *Majorka* wordt gerekend. Het rotskriſtal is er ſchaarsch, het *Muskovisch* glas vrij gemeen. De harde gehouwen ſteen, ſlechts een voet dik, blijft eenigen tijd in de lucht liggen, voordat hij gebruikt wordt. De kalkſteen wordt in de velden verſpreid gevonden. De *Minorkanen* geven de voorkeuze aan den tigchelſteen boven de lei, hoewel in groote menigte op het Eiland voorhanden. Overvloedig is er ook het marmer van veelerlei kleuren. Daarentegen ontbreekt het op *Minorka* aan vuurſteenen en krijt. Deze laatſte ſtoffe wordt vergoed door den *Napolitaanſchen* merkſteen, en door den roode en zwarten ſteen. De ijzermijn ontmoet men er op de oppervlakte van den grond; er wordt geen gebruik van gemaakt. De bewerking der loodmijnen zoude de kosten, daartoe noodig, niet kunnen goedmaken.

Minorka is rijk in planten, zoo voor de tafel als voor de geneeskunde. Tarwe en garst, nevens een weinig maïs, zijn de eenige granen, die op het Eiland gezaaid worden; doch de oogſten zijn niet toereikende tot gebruik der opgezetenen.

De *Minorkanen* oogſten eene groote menigte beſten roode en witten wijn, meer dan toereikende tot 's lands gebruik. Hoewel de olijfboom zeer algemeen is over het geheele Eiland, wordt er, echter, ſlechts een kleine voorraad olie uit de olijven geperſt, omdat men wil dat de vrucht door den Noordenwind verdroogt. Aan fruiten van menigerlei ſoort ontbreekt het er niet. De oranjeappelen, limoenen, granaatappelen, vijgen en vruchten met ſteenen ſlagen er volkomen wel. Van de kernvruchten worden er voortreffelijke zomer- en winterperen geplukt. De roode Moerbezieboom is de eenige, die er ge-

plant wordt; de witte zonde er even goed voortkomen. De note-, kastanje- en palmboomen zijn er zeldzaam.

Allerlei peulvruchten, daarentegen, zijn er zeer overvloedig; doch de spinazie, geele wortelen, rapen en pinsternakels zijn er niet zeer smakelijk. De *wilde* aspersien zijn de eenige, die er bekend zijn, en *zijn* onaangenaam van smaak; de komkommers zijn grooter en beter dan in noordelijker landen; de watermeloenen zijn sappig en gezond. De *Minorkaansche* honig, die er in geene groote menigte wordt ingezameld, beantwoordt volkomen aan zijne vermaardheid.

Op *Minorka* telt men nagenoeg zestienhonderd lastbeesten, paarden, muilezels en ezels; de osſen en koeijen, bij mangel aan goed weiland, zijn klein en mager. De varkens, ten getale van tienduizend, en *die in den* zomer gevoed worden met boschcikels, en *in den winter* met garst, zijn zeer groot en vet. Paarden *zijn* er weinig. Men legt er zich niet op toe om *zeer* vermenigvuldigen, omdat men tot werkbeesten de voorkenze geeft aan muilezels en ezels, die zeer sterk zijn. Het Eiland bevat geene wilde dieren; de hazen zelve zijn er schaarsch; konijnen daarentegen zijn er overvloedig; het krielt er van hagedisſen; *zij sluipen dikmaals in de woonvertrekken*. *De twee soorten van kruipende dieren, die men* op het Eiland ontmoet, zijn de adderslang en de adder. De steek van schorpioenen is gevaarlijk; die der duizendpooten en van eenige soorten van spinnen vergiftig. Het geslacht der vogelen levert niets merkwaardigs op. Eene groote menigte nilen, eenige valken, weinige arenden, vele gemeene zwaluwen en gierzwaluwen ontmoet men er. De roode patrijzen zijn er niet zeldzaam. De kwakkels, de lijsters, de houtsnippen, de watersnippen zijn er vrij talrijk, gelijk ook de ringduiven.

De kusten van het Eiland krielen van verscheiden soorten van visschen; zij zijn eene der voornaamste levensbehoeften der *Minorkanen*, die weinig geslagt vleesch gebruiken.

IETS, OVER DEN REGERINGSVORM VAN MOLDAVIE EN WALLACHIE.

(Overgenomen uit THORNTON's *Present State of Turkey.*)

„ Na hetgene wij, in een voorgaand berigt, aangaande het Karakter, de Zeden en Gewoonten van de Bewoners dezer uitgebreide Provincien hebben medegedeeld, oordeelen wij, dat het volgende verslag van derzelver Regeringsvorm, door den Heer THORNTON, een bevoegd regter, velen onzer Lezeren niet onaangenaam zijn zal."

De Regeringsvorm is monarchaal of eenhoofdig. De Vorst vertegenwoordigt den souverein, en de Divan, zamengesteld uit de voornaamste *Boyards*, verrigt het werk van *Raad*. 's Vorsten magt is alleen bepaald ten aanzien van het opleggen van belastingen, en de wijze der heffinge van dezelve. Hij is verpligt, daaromtrent het gevoelen van den Raad in te nemen, en zijn gevoelen aan dat des Divans te onderwerpen, in gevalle van eenparigheid. Voor het overige is zijne magt volstrekt, doch wisselvallig, omdat hij door de Porte kan worden afgezet.

De Prinsen van *Moldavie* en *Wallachie* ontvangen van de Porte de aanstelling, op de zelfde wijze als de *Pacha's* en *Viziers*. De Groot-Vizier omhangt hen met eigen handen met het eergewaad, en zij leggen den eed af in de handen van den Grooten Heer, met het groot ceremonieel der openbare gehoorgevingen.

De voornaamste hof bediende dezer Prinsen is de Maarschalk of *Postelnik*. Gemeenlijk is hij een *Griek*, en bij hem moeten zij allen zich vervoegen, die met den Prins zaken te verhandelen of van hem gunsten hebben te verzoeken.

Tevens is de Divan het opperste Gerigtshof, ontvangt de beroepingen der mindere regtbanken, en zijne uitspraak, door den Prins bekrachtigd, is zonder beroep. De lijfstraffelijke regtbank bestaat uit edelen van de tweede klasse, die de lagere posten bij den Divan moeten hebben waargenomen. De lijfstraffelijke pleidooijen worden alle Zaturdagen door den Prins nagezien, in tegenwoor-

waardigheid van den Gouverneur der openbare gevangenisſen. De ſtraffen zijn geeſeling, of de kruiwagen, voor zekeren tijd, naar gelange der omſtandigheden. Om zwaarder misdaden worden den gevangene de ooren afgeſneden, of wordt hij voor zijn leven tot de *Zoutmijnen* verwezen. De doodſtraffe wordt zelden geoefend, hoewel dezelve niet geheel is afgeſchaft.

De oudſte *Boyards* geven voor, afkomſtig te zijn van de *Slavoniers*; doch eigenlijk zijn zij niets meer dan rijke eigenaars, die voorwenden, eene van het volk onderſcheidene klaſſe uit te maken: want het meerdergedeelte van den *Moldaviſchen* en *Wallachiſchen* adel is zijne verheffing aan de groote ambtenaars der Porte verſchuldigd, die geenen adel erkent.

De *Grieken*, die de posten van burgerlijk beſtuur en andere onder zich verdeelen, worden allen bedankt, zoo dra hun opperhoofd zijne waardigheid verliest, immers indien zijn opvolger hen niet in hunne posten bevestige. Indien zij in het land trouwen en landeigendommen bezitten, worden zij na drie regeringen genaturaliſeerd, en verkrijgen den rang en de regten van *Boyards*. De adel en de geeſtelijkheid, zoo wereldlijke als reguliere, zijn vrij van allerlei belastingen, buitengewone gevallen uitgezonderd.

Er zijn geene Turkſche bezettingen binnen de Prinsdommen; maar zij zijn van ſterkten omringd aan den *Donau* en de *Dniester*, wier *Turkſche* bevelhebbers het regtsgebied oefenen over het omgelegen land.

De wetten van *Moldavie* en *Wallachie* zijn die van het wetboek van JUSTINIANUS; maar niemand verſtaat of volgt dezelve, en de geſchillen worden beſlist naar vroegere voorbeelden en de niet beſchrevene en willekeurige gebruiken.

De voornaamſte bronnen van 's Lands inkomſten zijn het hoofdgeld, de zoutmijnen, de tollen, en de belastingen op de weilanden, de bijen, den wijn en den tabak. In *Moldavie* wordt het hoofdgeld alle maanden, en in *Wallachie* om de drie maanden betaald. De gewoonte, om de belastingen te verpachten, is algemeen.

In zaken van den Godsdienst oefent de Regering der beide Prinsdommen de verdraagzaamheid, naar het voorbeeld der *Turken*. De Roomsch-Katholijken zijn zeer talrijk, en ſtonden voormaals onder de beſcherming van *Polen*; doch ſedert het verdrag van *Jaſſy* zijn zij onder

der de beſcherming der nationale regeringe terug gekeerd. Alle overige godsdienſtige aanhangers worden ingelijks verdragen. De Protestanten hebben eene Kerk te *Bucharest*, en de *Joden* eene groote menigte Synagogen in de beide Prinsdommen.

Te *Jasſy* en *Bucharest* heeft men Artſen, die van Landswege bezoldigd worden; om raad en hulp kunnen de landzaten zich bij dezelve vervoegen.

Ook zijn er openbare hospitalen, doch die zoo slecht onderhouden worden, dat alleen de uiterſte ellende kan doen beſluiten, om tot dezelve de toevlugt te nemen.

De Prinſen van *Moldavie* en *Wallachie* liggen onder de verpligting, een groot getal postpaarden te onderhouden, ten dienſte van *Turkſche* Officieren en Koeriers. De pleisterplaatſen liggen gemeenlijk vier mijlen van elkander, en men reist er vrij ſpoedig in ligte wagens, met vier paarden beſpannen; intuſſchen heeft men er zeer dikmaals ongelukken. Men betaalt niet meer dan tien aspers voor een paard voor eene mijl, makende voor eenen weg van vier mijlen met vier paarden twee en een derde franks. Zoo slecht zijn dikmaals de wegen, dat men ſomtijds tien of twaalf paarden noodig heeft, wil men niet in den ſlijk blijven zitten.

De kinderen der *Boyards* worden opgevoed door de Prieſters, en gedeeltelijk door de *Bohemiers* of *Egyptenaars*, die hen omringen. Even als de *Polen*, zijn zij op kleederpracht, zoo voor zich zelven als voor hun gevolg, geſteld. Veel werks maken zij vooral van bals, het ſpel en andere vermakelijkheden; hunne tafels ſtaan voor hunne bekenden open, doch op dezelve heerscht meer overvloed dan ſmaak.

De *Grieken* bootſen de *Aziatiſche* weelde na, en eiſchen van hunne bedienden dezelfde onderdanigheid, als aan *Turkſche* grooten wordt bewezen; doch hun onbreekt de deftigheid der *Turken*, en elk oogenblik vergraadt zich hunne kinderachtige trotsheid door eene wreede en honende behandeling van hunne minderen.

Wanneer de Prins ſterft, of afgezet wordt, aanvaardt de Divan het openbaar beſtuur; alle afhangelingen van den Prins worden afgedankt, en bij voorraad andere bedienden benoemd, tot op de komst des opvolgers. De afgezette Prins keert terug naar *Konſtantinopel* als een gemeen man en zonder eenig gevolg. Aldaar begeeft hij zich naar de plaats, die hem wordt aangewezen, zijnde

[illegible], over onderwerpen, aangaande welke de wereld, als 't ware, reeds haar vonnis geveld heeft; zoodanig dat er geene plaats meer open bleef om des anders te oordeelen of te gissen.

Van dezen buitengemeen zeldzamen aard kan ten voorbeelde strekken het onderwerp, waarover ik U in dezen Brieve dacht bezig te houden; namelijk de in zwang gaande of Mode-vermaaknemingen. Dan vooraf moet ik opmerken, dat er verschillende gevoelens ten opzigte van die vermaaknemingen heerschen: eenige noemen ze Ondeugden, andere Straffen. Dan het is mijn oogmerk niet, dat geschil uit te pluizen. Ik geef de voorkeur aan de gewoon gebruikelijke benaming, en zal U zoeken te bewijzen, dat deze Mode-vermaaknemingen, welke de wereld in 't algemeen aan ijdeltuiterij, aan dwaasheid en ongeregeldheid toeschrijft, dadelijk ontstaan uit edele en verdienstelijke beginselen. Het geval is eenvoudig dus. Menschen van rang en middelen begrijpen, dat niets eene grooter strekking hebbe om de ziel te ontkrachten, dan gemak en geluk; zij verlangen, door de mate van het laatste te verminderen, hunne zielen sterker en werkzamer te doen worden. Dit is mijn bewijsgrond, en, schoon ik denk genoeg vertrouwen voor de gegrondheid mijner stellinge te verdienen, zal ik eene en andere aanmerking maken, die tot opheldering kunnen dienen.

Gemak en geluk, welke uit het bezit van ruime middelen, rang en onderscheidende eereteekens ontstaan, hebben eene eigenaardige strekking, om de ziel krachteloos te maken, door eene geheele onderdrukking harer vermogens: want de man, bedeeld met de evengemelde voordeelen of zegeningen, heeft weinig gelegenheid voor zielswerkzaamheden; hij ziet geene kans om zijne driften in beweging te houden; hij is naauwelijks eenigzins gemeenzaam met hoop, vrees, en andere van die aandoeningen, welke de rest des menschdoms gaande houden. Wanneer men nu de zaken op dien voet laat voortgaan, zullen wij rus zien, dat menschen van rang en middelen, in stede van de gelukkigste en vergenoegdste onder de stervelingen, de ellendigste en onvergenoegdste zullen wezen. Maar hun gezond verstand heeft een hulpmiddel gevonden in de Mode-vermakelijkheden, tegen welke het menschdom zoo vele voor-

oor-

oordeelen koestert, daar het de natuur en de strekking derzelven niet verstaat.

Sta mij toe, een en ander van dezelve U ter overweging voor te stellen. *Volstagen Vrijheid*, weeren wij allen, is geen staat, geschikt voor de menschen: zonder eenig bedwang, zouden zij buitensporig en losbandig worden. Hierom zijn er, in alle landen, wetten, die hun in zekere zaken palen zetten. Maar dit bedwang kan men niet verondersstellen, dat zich uitstrekt tot menschen van rang of middelen; dewijl men niet kan vermoeden, dat zij zich schuldig zouden maken aan de ongeregeldheden dat gemeenen manns. Zij zouden, derhalve, volkomen vrij blijven, ware het niet dat zij een Wetboek van stabelijkheden en pligtpleegingen voor zichzelven ontworpen hadden: de wetten, daarin voorgeschreven, zijn strikt verbindend, en zouden in de daad drukkend schijnen, wist men niet dat zij zich daaraan onderwierpen met eene wilvaardige gehoorzaamheid, van wege de edele reeds hier boven gemelde beweegreden. De wetten van pligtpleging, door sommigen de wetten der Mode genaamd, zijn misschien de strengste wetten in de geheele wereld. Geen misdrijf, dat bezwaarlijker vergiffenis vindt, dan het overtreden van eene dier wetten. Van hier is het, dat *Wijsgeeren*, Koopliedden, en alle anderen, die enkel *nuttige* Leden der Maatschappije zijn, geheel van dezelve zijn uitgesloten, als onbekwaam om die wetten na te leven. *Volstagen Vrijheid* wordt dan voorgekomen door de wetten van Mode en pligtpleging.

Rijkdommen. — Op het oogenblik dat ik van dit Artikel begin te gewagen, houd ik mij verzekerd, dat Gij met veelen zult uitroepen, dat het voor mij geheel hoodeloos is, te bewijzen, dat er vele misdrijven uit geboren worden, en deze de wortel alles kwaads zijn. Dit stuk hebben de Godgeleerden, de Wijsgeeren, de Zedemeesters, van het begin der wereld af tot heden, trachten te bewijzen. Doch wat beteekenen de bewijsredenen van Godgeleerden, Wijsgeeren en Zedemeesters? Het is enkele bespiegeling — bespiegeling van menschen, die, misschien, hetgene waar en regt is, mogen treffen, doch die zich uitgesloten vinden van de dadelijke voor- of nadeelen, waarover zij uitweiden, en aan wier gevoelens men, overzulks, eene mindere mate van toestemming is ver-

schul-

ſchuldigd, dan aan de zoodanigen, die, te midden van de volheid des Rijkdoms, zich derwijze overtuigd betoonen van de rampen, daaraan verknocht, dat zij zich ten ijverigſte bevlijtigen om denzelven te verminderen, door alle middelen, welke zij in hunne magt hebben. Het is, dunkt mij, eene zaak, die toegeſtaan moet worden, dat er thans meer rijkdoms in de wereld is, dan immer voorheen; en, ingevolge hiervan, moeten er meer middelen worden uitgedacht, door de zoodanigen, die groote ſchatten bezitten, om er zich van te ontdoen. Het vernuft der Rijken is, dienſvolgens, op eene lofwaardige wijze, bezig geweest in uitvindingen, welke tot eere ſtrekken van hunne talenten; en, hoe langzaam de Rijkdommen ook mogen verzameld wezen door hunne Voorouderen, met welk eene zorgvuldigheid zij dezelve verzamelden en ophoopten, zij worden met den grootſten ſpoed verſtrooid; alles gaat zeer gemakkelijk toe, met eene volmaakte aflegging van alle gehechtheid.

Tegenwerpingen heeft men niet zelden gemaakt, ten opzigte van de middelen, aangewend om zich van den overlast des Rijkdoms te ontdoen; men zou dezelve mogen vervatten onder de hoofdzaken van Kaarten, Paarden, en Vrouwen. — Ik zal alle deze tegenwerpingen niet, van ſtuk tot ſtuk, nagaan; in 't algemeen zal men mij moeten toeſtemmen, dat ze van grond te eenemaal ontbloot zijn. Men zegt, bij voorbeeld, waarom, indien iemand genegen zij om van zijn geld af te ſtoken, uit vreeze dat het zich te zeer zou ophoopen en zijne zeden bederven, hij geen land koopt, of huizen en lustplaatſen ſticht? In de daad, dit is zeer oppervlakkig gedacht, en ik had bijkans geſchreven, dit is eene beuzelachtige tegenwerping. Landen koopen, huizen, lustplaatſen aanleggen, is geen afſtappen van geld; het is, 't zelve op winst uitzetten; en die rente zal groot wezen, dewijl men altoos huizen noodig heeft, de landerijen niet wegloopen, of braak willen liggen, en de lusthuizen altoos aan den man willen. Door die middelen zou iemand zijnen Rijkdom vermeerderen, in ſteds van er zich af te helpen: terwijl de vermaken van de Speeltafel, en de andere gebruikelijke middelen om het Geld te verſpreiden en onder den man te helpen, bijkans tot volle zekerheid van het bereiken des voorgeſtelden doels opklimmen, en den te werkſteller overtuigen, dat hij zijne ſchatten niet zal wederzien. Dit althans

is

is het geval van duizenden geweest, en zal gewis het geval van duizenden worden, die zich volgens het zelfde plan gedragen, om ontlast te worden van de lastigheden des Rijkdoms.

Nog een ander voordeel ontstaat uit deze wijze om over de *Overtolligheden* des Rijkdoms te beschikken, — een voordeel, 't welk men erkennen moet tot geen' geringen roem te strekken van den uitvinder. Dezelve, namelijk, gaat gepaard met een naberouw en kwelling, die per treffende en snerpender dan eenige andere wijze om zich van zijn geld te ontdoen. Iemand immers, die, langs dezen weg, van zijne Rijkdommen afscheidt, en eenige oogenblikken overhoudt om na te denken, moet zichzelven beschouwen als het verachtelijkste van alle schepselen, als een omzwervend bedrogene, als een uitvaagsel der zamenleving. Al het gemak, al het voordeel, al de vrijheid en ruimte zijner omstandigheden zijn voor altoos weg, en hij vindt zich niet langer blootgesteld om verzocht en verlokt te worden door eenige dier verzoekingen, welke het bezit der tijdelijke zegeningen vergezellen; hij is geregtigt om het leven te beginnen van eenen Wijsgeer, met al die armoede, eenzaamheid en onaanzienlijkheid, der Wijsgeeren lot.

Langlevendheid is een gevolg, 't geen verwacht mag worden door de zoodanigen, die geenen leefkoers volgen, welke hunne gezondheid in gevaar brengt, en toegang vinden tot de beste hulpmiddelen, wanneer deze gevaar mogt loopen. Maar een lang leven is, naar 't gevoelen dezer verstandige lieden, geenszins de eerste en voornaamste der tijdelijke zegeningen. Zij zijn, dienvolgens, op middelen bedacht geweest om hunne dagen te verkorten, — middelen, die zelden in den uitslag falden. Het is niet noodig, deze van stuk tot stuk te ontvouwen; naardemaal ze in 't oog springen van elk, die weet, hoe eene flesch te ontkurken, en bij de wereld verdachte plaatsen te bezoeken.

Het zou mij ligt vallen, andere omstandigheden aan te voeren, om te betoogen, dat het tegenwoordig heerschend stelsel van Mode-vermaken enkel een stelsel is van zelfverloochening, geschikt voor den brozen staat onzer menschelijke nature, en eene strekking hebbende om de heillooze gevolgen van Rijkdom en Eere af te wenden. Dan, zoo ik hoop, mijne groote hoofdzaak bewe-

zen hebbende, voel ik geene neiging, of zie ik geene noodzake, om dezen mijnen Brief breeder te doen worden.

Voorzeker, de gemelde lieden, die op deze wijze hunne Rijkdommen en Schatten opofferen, ten einde hunne zeden door derzelver bezit niet te bederven, zijn, uit veelerlei hoofde, onzer opmerkinge waardig. — Daarenboven, als wij de zaak uit het voorgeſtelde oogpunt beſchouwen, zullen wij ontdekken, dat alle ſchijnbare verkeerdheden met eenig goed vergezeld gaan, en dat, hoe kortzigtig eenige lieden zijn, er anderen gevonden worden, die voorzagen, wat er zou gebeuren, en de verſpilling hunner ſchatten op alle mogelijke wijzen beſpoedigden, opdat zij daardoor te eerder den eindpaal hunner zorgen bereiken mogten.

Indien hetgene alle Wijsgeeren, door den loop van alle eeuwen heen, van de Rijkdommen gezegd hebben, waarheid is, namelijk, dat zij de wortel van allen kwaad zijn, de oorzaken van alle de ellenden en kwellingen, welke de menſchelijke natuur treffen, dat zij gierigheid voeden en liefdeloosheid kweeken, zal het niet minder waarheid wezen, dat hij, die zijne Rijkdommen verſpild heeft, voor altoos ontheven moet zijn van alle de ondeugden en onheilen, welke daarmede gepaard gaan.

Ik moet er nog aan toevoegen, dat wij daardoor ontheven worden van nog eene ondeugd, en wel eene zeer hatelijke, te weten, de Geveinsdheid: deze verdwijnt geheel uit den kring onzer zamenlevinge, door eene openlijke ten toonſpreiding van die minnarijen en luidruftige vermaken, voorheen heimelijk gezocht en in ſtilte genoten. Geveinsdheid nu is een laag en hatelijk ding, en men heeft groote verpligting aan de zoodanigen, die deze Ondeugd hebben uitgerooid, door dezelve buiten de Mode te brengen. Ik ben &c.

DEMOCRITUS.

ARME SARA!

Eene Zedelijke Vertelling.

(Vervolg en flot van bl. 615.)

Reeds is de dag der volvoering van het vonnis bepaald; reeds, volgens landsgebruik, is het doodgewaad, de akelige witte en zwarte tabberd, haar aangetrokken. Zij zit op een ſteenen bank; hare handen zijn gebonden; zij bidt. Dr. NAUMANN, wondheeler van de gevangenis, van een' zijner leerlingen gevolgd, gaat over het plein: de jongeling, van het ſomber gewaad der gevangene getroffen, vestigt het oog op haar; hij geeft een akeligen gil; hij valt aan hare voeten: het was ALBERT.

Sedert zijn vertrek uit zijne geboorteplaats, had ALBERT alle moeite gedaan om van zijne geliefde SARA eenig naricht te bekomen; doch alwat hij wegens haar had vernomen, was, dat zij naar *Berlijn* was vertrokken. Juffrouw BABBCK had wel opgepast om aan niemand te zeggen, waar hare nicht woonde; en gedurende den korten tijd, welken zij in het Hotel van HOCHBUTTEL had gewoond, had SARA weinig onderzoeks kunnen doen om naar de woonplaats van haren getrouwen ALBERT te vernemen.

„ SARA! mijne lieve SARA!" riep hij, met eene ſtem, door ſnikken afgebroken, „ moest ik u hier wedervinden?" — Zij hoorde hem niet; zij lag van zich zelve. ALBERT beſproeide met zijne tranen de boeijen, die hare handen kneiden; hij vatte dezelve in de zijne; hij riep haar met luide ſtemme. Door behulp des wondheelers kwam zij allengskens bij; de eerſte opſlag van haar oog ontmoette dien van haren minnaar; en deze woorden, die de eenige ſchénen te zijn, welke eene hevige gemoedsbeweging haar konde doen voortbrengen, ontglipten ſtraks haren mond: „ Waarlijk, Mijne Heeren, ik ben niet ſchuldig!"

„ Neen, zij is niet ſchuldig!" riep de jongeling, „ zij kan „ het niet zijn! — Mijnheer," zeide hij tot zijnen leermeester, „ dit ongelukkig meisje is het voorwerp mijner teederſte liefde; indien zij ſterve, moet ik ook ſterven. Laten wij haar „ redden; mijn leven zal ik aan u verſchuldigd zijn." — „ Helaas! wat kan ik voor haar doen? Haar vonnis is geveld." — „ Wel dan! indien hare regters geen medelijden „ hebben met hare jeugd en ſchoonheid, weet gij dat er ten „ minſte een zekere toeſtand is, in welken de Wetten bevelen, het leven der misdadigſte vrouwe te ſparen: dit is het „ éénige middel, welk ons nog overig is om haar te behouden; laten wij het beproeven." — „ Jongeling! zoudt gij

„ dan eene valsche verklaring van mij eischen?" — „ Maar zijn „ het dan ook geene valsche verklaringen, die haar in het verderf „ gestort hebben? Zullen wij naauwgezetter van geweten „ zijn, dan de schelmen, die haar vermoorden?" — Zonder des Dokters beslissend antwoord af te wachten, buigt zich ALBERT naar SARA, en luistert haar in het oor; hij zegt haar de verklaring voor, welke zij doen moet. Maar hoe groot is zijne verbaasdheid en droefenis! Met een schudden van het hoofd duidt SARA de weigering aan, om het aangebodene middel te baat te nemen; een hooge blos kleurt hare bleeke wangen; voorts de oogen ten hemel slaande, en haar best doende om hare handen op haar hart te leggen, scheen zij te zeggen: „ Zij hebben mijnen dood begeerd; laat mij denzelven ten „ minste met mijne volkomene onschuld ontvangen!"

„ Gij ziet het zelf, mijn vriend," zeide de Dokter; „ Zou„ de ik eene verklaring geven, welke deze ongelukkige zel„ ve logenstraft? Komaan, laten wij deze verschrikkelijke „ plaats verlaten; wees geen getuige van een hartverscheu„ rend tooneel." — „ Ik! zoude ik haar verlaten?" riep ALBERT; „ zoude ik haar ontvlugten, terwijl zij niemand be„ halve mij in de wereld heeft? Neen, ik zal niet van haar „ scheiden!" ... De doodklok begint te luiden; de deur gaat open; de wacht verschijnt. ALBERT verbleekt; hij sluit SARA in zijne armen; hij wil haar met zijn ligchaam bedekken: eene al te ongelijke worsteling! welhaast wordt zij uit zijne armen gescheurd; ijlings vat hij de sabel van een soldaat; hij wil zich daarmede doorsteken; doch in het zelfde oogenblik ontwapend en gegrepen; ziet hij haar, welke hij aanbidt, van zich scheuren; magt- en bewegeloos stort hij neder.

De doodtrein neemt gang naar de geregtsplaats. Het volk, het slagtoffer beschouwende, schijnt getroffen van hare jeugd en schoonheid; en, in gevolge eener wreede grilligheid van het menschelijk hart, deze geheele menigte verdringt zich, om getuige te zijn van den doodelijken slag, die den draad haars levens zoude afsnijden. Eensklaps dondert het geschut; een luidruftig geschal gaat er nevens gepaard; ruiters dringen door den hoop, onder het roepen van: *pardon! pardon!* Men dringt om hen henen; men verneemt, dat de Koningin is bevallen, dat de erfgenaam van den troon is geboren. Een aloud gebruik schenkt het leven aan allen, die ten dood zijn veroordeeld. Al het volk herhaalt het genadegejuich. SARA wordt naar de gevangenis teruggebragt; geen oogenblik was zij van gelaat veranderd; volstrekt ongevoelig scheen zij te wezen voor al wat zij zag en hoorde.

Het gedruisch, welk ALBERT omringt, doet hem van zijne bezwijming bekomen. Zijne oogen openen zich; hij krijgt SARA in het gezigt; hij meent dat het hare schim is; hij verbeeldt zich, met haar in eene andere wereld te zijn overgevoerd. „ Zij heeft pardon," riep men hem van alle kanten

toe,

toe, „ zij zal niet ſterven!" — „ Zij zal niet ſterven!" herhaalde hij, haar aanziende; „ ik zal dan voor haar kun„ nen leven!" Hij geeft haar de teederſte namen; zij geeft hem geen antwoord: hij bezweert haar om te ſpreken; zij doet geen mond open; hare oogen ſtaan ſtijf, hare oogleden onbewegelijk. De heelmeester, ongerust over den toeſtand van zijnen leerling, hield ſterk bij hem aan om zich te verwijderen, om aan zijne vriendin gelegenheid te geven om een weinig rust te genieten. Verzekerd, haar ſpoedig te zullen wederzien, liet ALBERT zich eindelijk overhalen; bij het henengaan gaf hij aan de vrouw van den Cipier al het geld, welk hij bij zich had, en verzocht haar, voor SARA alle mogelijke zorge te dragen.

's Anderendags, met het aanbreken van den dag, vliegt hij naar SARA; hij hoopte, dat, de ſlaap hare zinnen tot bedaren gebragt hebbende, de angst allengskens plaats zoude gemaakt hebben voor blijdſchap over de gelukkige omwenteling, in haar lot voorgevallen. Hij ziet haar, hij ſpreekt haar aan; nog al het zelfde ſtilzwijgen, de zelfde ſtompheid. De akeligſte denkbeelden vertoonen zich voor ALBERT's verbeelding; hij tracht dezelve van zich te weren; hij durft de gedachte geene plaats geven, dat de overmaat van ramp en droefheid den geest van het arme meisje heeft kunnen beroeren. De Arts verſchijnt; een weinig opmerkens is genoeg om hem te overtuigen, dat de ongelukkige SARA haar verſtand ten eenemaal heeft verloren.

Getroffen van deze heillooze kundſchap, vervalt ALBERT van nieuws tot de verſchrikkelijkſte wanhoop; door geen ander middel kan zijn leermeester hem tot bedaren brengen, dan door hem te ſtreelen met de mogelijkheid van voor zijne jonge vriendin verlof te kunnen verwerven om te zijnen huize gebragt te worden, om aldaar in zulkerwoege behandeld te worden als haar toeſtand vorderde. Zonder uitſtel wordt het verzoekſchrift aan de Regters gereed gemaakt; het ontmoet geene tegenkanting; ſpoedig ontvangt de Arts verlof, om, op zijne verantwoordelijkheid, SARA af te halen en in zijn huis te bewaren.

Op den dag, welke tot den laatſten van haar leven was beſtemd, waren alle hare kleederen haar afgenomen; niets anders had zij behouden dan haar doodgewaad, den witten en zwarten tabberd. Van hier dat de Arts genoodzaakt was, haar in deze akelige kleedij af te halen. Zijn eerſte werk was, haar van gewaad te doen veranderen; maar, tot zijne groote verwondering, ſmolt het ongelukkige meisje in tranen, en weigerde eenige ſpijze te gebruiken, tot dat men het haar wederom had aangetrokken.

Met de zachtſte behandeling was er geen enkel woord uit haar te halen; wanneer de Dokter, met oogmerk om eenigen

indruk op hare zintuigen te maken, luider dan naar gewoonte ſprak, verbeeldde zij zich, dat zij nog voor hare Regters ſtond, en, hare handen zamenvouwende, herhaalde zij telkens: „Waarlijk, Mijne Heeren, ik ben onſchuldig!"

Terwijl ALBERT nevens zijnen meester zijn best deed om de ongelukkige SARA bij haar verſtand te herſtellen, bedacht hij, dat de herſtelling van hare eer van even zoo veel belang was. Daartoe ſtelde hij alle de noodige maatregels te werk, om de herziening van haar pleidooi te verwerven; hiermede werd een aanvang gemaakt, onder de gunſtigſte voorteekens; de geheele ſtad wenschte het beste aan het jeugdige ſlagtoffer, hetwelk niet dan door een zeer buitengemeen toeval van den dood was gered.

Reeds verſchenen de Graaf en de Gravin VAN HOCHBUTTEL niet meer in het openbaar; hun konde niet onbekend zijn, dat zij het voorwerp van algemeene opſpraak waren. Nogtans hadden zij niet ten oogmerk gehad, hunne wraak tot dat verſchrikkelijk uiterſte te drijven. Zij hadden niet gedacht, dat de ſtraffe der opgetijgde misdaad zwaarder zijn konde dan bloote gevangenis; en reeds had de Graaf berekend, dat SARA, tot ſchande en armoede vervallen, zich zeer gelukkig zoude achten, zich weder in zijne magt te ſtellen. Doch de Arts, voor eenige nieuwe kunſtenarijen van hunnentwege beducht, had het valſche gerucht van den dood van hun onſchuldig ſlagtoffer hun ter ooren doen komen.

Niet lang leed het, of eene onbekende kwelling had de woede in de ziel der Gravin vervangen; door de wroegingen haars gewetens vervolgd, konde zij geenerlei rust meer genieten. De nacht vooral was voor haar een tijd van gemoedsangst en verſchrikking; de duisternis en de eenzaamheid konde zij niet verdragen; eene van haar vrouwelijke bedienden moest bij haar bed opzitten. Tot overmaat van ſmart, waren de weinige bekoorlijkheden, die haar nog overbleven, ſpoedig verdwenen; hare gezondheid nam van dag tot dag af: de dag harer ſtraffe naderde met rasſche ſchreden.

SARA werd in een zomerhuis bewaard, achter in des Dokters tuin; haar minnaar bragt aldaar geheele dagen bij haar door, zonder dat zijne teedere oppasſingen en alle de hulpmiddelen der kunst eenige verandering ten goede op haren geest uitwerkten. Op zekeren avond, na eene menigte bezoeken bij lijders te hebben gedaan, kwam ALBERT wederom te huis; met een ongeduldig verlangen om iets wegens SARA te vernemen, vliegt hij naar het tuinhuis; niets anders vindt hij aldaar dan eene verlegene vrouw, die hem berigt, dat, terwijl zij bezig was met eenig huiswerk te verrigten, de jonge kranke was verdwenen, zonder eenig ſpoor te hebben achtergelaten omtrent den weg, welken zij had ingeſlagen. In ſtede van met verwijten den dierbaren tijd te ſpillen, vliegt

vliegt ALBERT ten huize uit, loopt ginds en herwaarts in de duisternis, ondervraagt allen, die hem ontmoeten; niemand heeft het meisje gezien, welk hij zoekt. Na drie uren in den wreedſten gemoedsangst te hebben doorgebragt, keert hij, ten einde adem en van droefheid uitgeput, tot zijnen leermeester terug, hem boodſchappende, dat er geene hoop meer was om zijne ongelukkige vriendin weder te viuden; weinig verſchilde zijn toeſtand van dien, in welken hij op den zelfden dag zich bevond, welke een einde moest maken van het aanwezen van het rampſpoedig meisje.

Intusſchen doorliep SARA, begunſtigd door de duisternis, verſcheiden ſtraten van *Berlijn*, en, het zij bij toeval, het zij door eene dier verwarde herinneringen, welke men dikmaals bij lieden, die van hun verſtand zijn beroofd, aantreft, zij komt voor het Hotel van den Grave VAN HOCHBUTTEL. De deuren ſtonden open; het was middernacht; er werd grof geſpeeld in de vertrekken van den Graaf, en, in navolging van den Meester, ſpeelden alle de bedienden in dat van den Zwitſer. SARA treedt binnen; zij wordt van niemand gezien; zij herkent een verborgenen trap, die naar het vertrek der Gravin loopt; ſtil klimt zij naar boven, en verſchijnt eensklaps voor de deur van een Kabinet, door IDA bewoond, de eerlooze lasteraarſter, die haar door eene valſche getuigenis in het verderf had geſtort. IDA opent de oogen; zij verneemt een ſpookſel, in het wit gekleed, de bleeke beeldtenis van die zelfde SARA, welke zij meende dood te zijn. Verſchrikkelijk gillende, vlugt zij in de kamer harer meesteresſe. De Gravin, van het ſpel vermoeid, had zich naar hare kamer begeven, om er een' nieuwen roman te lezen; zij ſpringt op van ſchrik; zij ondervraagt IDA, die, voor hare voeten uitgeſtrekt, buiten ſtaat is om te antwoorden. Doch welhaast worden alle hare twijfelingen opgelost: SARA ſtaat voor haar; hare handen heeft zij kruislings over hare borst geſlagen, en eene ſtem, die tot in de ziel dezer ſlechte vrouwe doordrong, zegt langzaam: „Waarlijk, ik ben onſchuldig!" Als van den blikſem getroffen, valt de Gravin ademloos neder naast hare medepligtige. SARA verwijdert zich, en verlaat het Hotel, zonder door iemand anders ontdekt te zijn.

Gelukkig bereikt zij de woonplaats van Dr. NAUMANN; ALBERT ontvangt haar; hij drukt haar in zijne armen; hij beſproeit haar met zijne tranen; even onaandoenlijk is zij voor de verrukkingen zijner blijdſchap, als zij gemeenlijk was voor de betuiging van zijn medelijden. — In verrukking over het wedervinden van het voorwerp zijner vurigſte genegenheid, hervat de jongeling zijnen ſterken aandrang op de herziening van het pleitgeding. Een onverhoopt voorval, waarvan hij

de beweegreden niet konde bevatten, werkte meer uit in een oogenblik, dan zijne aanhoudende en dringende verzoeken.

Van angst verstijfd, had de Gravin zich verbeeld, dat de Engel des Dóods voor haar stond, gelast om haar kort aanstaande einde haar aan te kondigen. Zoo dra zij tot zichzelve was gekomen, zond zij eenen bode aan een der leden van het Geregtshof, met verzoek om bij haar te komen tot het hooren van eene belangrijke verklaring, die geen oogenblik uitstel leed. Zij beleed, dat het op haar bevel geschied was, dat het diamanten halssieraad bij SARA's kleederen was ingepakt. IDA, ondervraagd zijnde, verklaart, dat zij, door opstoking van haren Heer, eene valsche getuigenis had afgelegd. Straks wordt er bevel gegeven, om de drie schuldigen in verzekering te nemen. Aan de schande, die op haar wachtte, ontkwam de Gravin niet dan door eenen dood, van de verschrikkelijkste sluiptrekkingen verzeld.

Geene verhindering was er nu meer voorhanden tegen de eerherstelling van het ongelukkige slagtoffer van den afschuwelijken strik, die nu ontknoopt was. Op den dag, tot deze daad van geregtigheid bestemd, kwam al wat te *Berlijn* eenigen rang of aanzien had, in de Geregtszaal elkander als verdringen. Dr. NAUMANN werd verzocht, de gevangene binnen te leiden, die aan zijne bewaring was toevertrouwd; hij nadert, leidende SARA aan de hand; ALBERT ging achter haar, gereed om hare waggelende schreden te ondersteunen. Aller oogen waren op dat bekoorlijk gelaat gevestigd, hetwelk door het ongeluk zijne kleur had verloren en witter was dan haar gewaad, alsmede op haren stijven en stompen blik; het was alsof men een marmeren standbeeld zag wandelen. Van eene deugdzame woeging bevangen, durfden de Regters haar niet aanzien.

De Voorzitter rijst op; hij betreurt de heillooze dwaling der Regtbank, wenscht dezelve geluk met hetgene nog in hare magt is te herstellen, en spreekt eindelijk de gelukkige verklaring uit, welke de deugd over de kortstondige zegepraal der misdaad moet wreken. SARA scheen niets te hooren; doch op de woorden: „ Wij verklaren, dienvolgens, de gezegde SARA NELKEN voor geheel vrijgesproken van en volmaakt onschuldig aan de misdaad, van welke „ zij was beschuldigd" ... riep zij met eene sterke en heldere stem: „ Ja! ja! ik ben onschuldig, en was het altijd!" Hare oogen worden helder, hare wangen en lippen blozende; zij laat hare oogen rondgaan; zij vestigt dezelve op ALBERT. „ Ach! hij is het!" roept zij uit, en valt in zijne armen. Oogenblikkelijk wordt de geheele Vergadering door Dr. NAUMANN onderrigt van de liefde en getrouwheid van den braven ALBERT. „ Zoude ik zoo veel geluk op éénen dag kunnen „ verdragen?" zeide de jongeling tot de genen, die hem omzing-

ringden; „ haar de Eer wedergevende, heeft men tevens „ haar het Verſtand wedergeſchonken." In der daad, zij verſtond hem, en gaf hem antwoord; zij herkende den Arts, en bedankte hem voor zijne zorgen. Tot de Regters, die van hunne plaatſen opgeſtaan en bij haar gekomen waren, om haar hun leedwezen te betuigen, zeide zij, dat zij hun leven lang God zoude bidden, om het kwaad, welk zij haar hadden aangedaan, hun te vergeven.

De eerlooze IDA werd veroordeeld tot eene eeuwige gevangenis in een Verbeterhuis. De familie van den Graaf bewerkte, dat hare ſtraf verminderd werd op eene gevangenis van twintig jaren in eene verſterkte plaats. Sedert heeft ALBERT, in de oefening van zijne kunst, den beroemdſten naam verworven; Dr. NAUMANN, die geene kinderen had, maakte hem alle zijne bezittingen. SARA is de deugdzaamſte en de zachtaardigſte der Vrouwen; op haar verzoek heeft haar man wel willen toeſtaan, dat hare moei hare dagen bij haar kwam eindigen. Het was op een Zaturdag, dat zij ten dood moest geleid worden. Alle weken bezoekt zij op dien dag de gevangenen; zij brengt hun troost en onderſtand.

ZONDERLINGE BRIEF VAN TWEE ZAANLANDSCHE BOEREN AAN CZAAR PETER DEN GROOTEN.

De Brief is gedagteekend, *Saardam* den 5 December 1698. Het oorſpronkelijke, dat de Czaar door zijnen Vlootvoogd CRUYS liet beantwoorden, bevindt zich werkelijk nog te *St. Petersburg*.

PIETER ALEXIEWITSCH.

Goedgunſtige Vriend en Broeder in Christus Jezus!

NA toewenſching van alles goeds, hier en hier namaals in Eeuwigheid! Onze eerſte en laatſte brief aan U is geweest den 28 November, en deze eene Copij van den vorigen, waarin wij U gemeld hebben, dat wij voor dezen nimmer de eer hadden om aan U te ſchrijven: zoo dient nu deze om U bekend te maken, dat ſedert uw vertrek uit Holland, in ons dorp Saardam en in andere omliggende plaatſen in Holland, eene groote duurte in Granen, bijzonderlijk in Rogge is ontſtaan; waarom door deze weinige regelen ons inſtantelijk verzoek en bede aan U is, dat wij de vrijheid mogen nemen om te uwent eene ſcheepslading Rogge groot 200 Ton te koopen en dezelve naar Saardam te laten vervoeren, 't welk wij zonnemen te doen;

doen; waardoor uw roemwaardige naam *in eeuwige gedachtenis* zal blijven bij uwe zeer toegenegene *Saardamsche* Vrienden.

Verzoeke zeer vriendelijk op het allerspoedigste *een gunstig* antwoord, waarnaar wij ons kunnen gedragen; *zijt intusschen* van onze genegenheid verzekerd, wanneer wij *U wederom* van dienst kunnen zijn.

Wij groeten U minzaam, en bedanken U dat het *U heeft* behaagd ons met uw persoonlijk bijzijn te vereeren. *Gelief* Alexander (*) en Gabriel (†) te groeten.

Ten besluite beveelen wij U in Gods bescherming en zijn

Uwe zeer toegenegene Vrienden

KORNELIS MICHIELSE KALF.
KORNELIS KORNELISSE KALF.

Het Schip kwam werkelijk in de Lente van 't jaar *1699* te *St. Petersburg* aan, werd op bevel van den Czaar met Rogge bevracht, en dezelve aan zijne *zeer toegenegene Saardamsche Vrienden* ten geschenke gezonden.

(*) Vorst ALEXANDER MENZIKOFF.
(†) Graaf GABRIEL SOLOSKIN.

DR. STONEHOUSE EN DE TOONEELSPELER GARRICK.

Wanneer Dr. STONEHOUSE *in den Heiligen* Dienst te treden, bediende *hij zich* van de kennis, welke hij gemaakt had met GARRICK, ten einde van hem eenige lessen ter welsprekende voordragt op den Kansel te ontvangen. — Zich te *Londen* bevindende, zou hij daar den dienst verrigten en prediken: hij verzocht GARRICK om met hem ter kerke te gaan. — Na het volbragte dienstwerk vroeg de *Britsche* ROSCIUS aan Dr. STONEHOUSE, „welk bijzonder „werk hij te verrigten had na den Dienst en het Prediken?" — *Geen*, gaf deze hem ten antwoord. — „Ik *dacht*," sprak GARRICK, „dat u iets bijzonder jaagde, *omdat gij* den „Predikstoel optradt en verliet met zulk eene haast: alzoo „was ook uwe geheele voordragt." Er bijvoegende: „Niets „is wanvoegelijker, dan dat een Geestelijke den Dienst „verrigte als een werkman, en alles zoo verhaast *dat* „afloopen, alsof hij verlangde het werk volbragt te hebben."

Verder vroeg hij den jongen Geestelijken: „Welke Boe-

„ken

„ ken hij op den Predikſtoel voor zich had?" — Dr. STONEHOUSE antwoordde: *Alleen den Bijbel en het Gebedenboek.* — GARRICK gaf daarop te verſtaan: „ Alleen den Bijbel en „ het Gebedenboek! Wanneer ſchudde gij dan dezelve heen „ en weder, en keerde de bladen om, met die onverſchil„ ligheid, alsof het de bladen van een gemeen Boek of dat „ eens Winkeliers waren?"

Of de *Engelſche* Geestelijke met deze lesſen zijn voorgedeel gedaan hebbe, weten wij niet; wel, dat jonge Geestelijken dezelve mogen ter harte nemen, zonder echter tot tegenovergeſtelde uiterſten te vervallen.

VERNUFTIGE TOELICHTING VAN DEN HEER DE VOLTAIRE.

Op zekeren avond dat een *Engelſchman* met den Wijsgeer van *Ferney* aan tafel zat, viel het geſprek op SHAKESPEARE. Breedvoerig weidde VOLTAIRE uit over de onwelvoegelijke en ongerijmde uitwerking, welke lage karakters en ſtraatgeſprekken in het Treurſpel deden; hij voerde verſcheiden voorbeelden aan, ten bewijze dat de *Engelſche* Dichter dikmaals den goeden ſmaak had gekwetst, zelfs in zijne bewegelijkſte ſtukken. Om zijnen Landgenoot te verontſchuldigen, merkte de *Engelschman* aan, dat deze karakters, hoewel laag, nogtans in de natuur waren. „ Met uw verlof, Mijnheer!" antwoordde VOLTAIRE, „ niemand laat zijn achterſte kijken, „ en het is evenwel in de natuur."

OVERWINNING.

Ogni traduttore, traditore.

„ HOMERUS pronkſtuk moet voor mijn' vertaling zwichten —
„ Neen, 'k heb hem niet vertaald; verwonnen door mijn dichten!"
Ja, Vriend! gij overwont; ga, rust vrij ongeſtoord:
HOMERUS ligt (dank uw' pen) geplonderd en vermoord.

Brief aan den Heer J. B. BONZEL, *Med. & Chir. Doctor* te *Rotterdam*.

Wel Edel Heer!

Uw voorloopig berigt, geplaatst in den *Letterbode No.* 47, wegens eene door kunst bewerkte nieuwe Pupil, heeft mij aangespoord, Uwel Ed. te schrijven. Ik verkoos zulks door dit Tijdschrift, omdat hetzelve in vele handen komt, en eene briefwisseling tusschen ons beiden over dit stuk weinig geene nuttigheid zou hebben. Vergun mij, Mijn Heer, Uwel. Ed. te verzoeken, in uw nader berigt te melden, of Gij die Cataract geopereerd hebt door Depressie of Extractie. Ik moet het eerste gelooven, omdat Gij reeds op den 4den dag na de operatie den Lijder den blinddoek afdeedt, en dat alles zoo wel voordeed, dat hij met een scherm voor de oogen in een matig licht vertrek omwandelde; want na de extractie ware dit bijna een wonder, doch bij de depressie is het ook wat vroeg geweest. (Dit tusschen beiden.) Maar uwe Operatie, hier naar ben ik nieuwsgierig. Was deze in de manier der Ouden of der Hedendaagschen? Ik geloof in geen van beiden, want zij in *Leucomen Staphylomen &c.* wordt aangeprezen. — Ik bid U, Mijn Heer! hoe zeer Gij zegt, zoo veel men weet, is uwe Operatie hier te Lande nooit gedaan, ik deed dezelve eens op de wijs van CHESELDEN. — Hoe uwe manier zij, *dootsie ik niet, en verwachte op eene duidelijke wijs* uwe opgave. —— Wacht niet, Mijn Heer, tot na de doof Uwel Ed. gedane Operatie van het andere oog. Gij schrijft toch zeker ook om uwe Kunstbroeders nuttig te zijn; en wie zou niet gaarne het overnemen, als men eene verbetering ontmoet, bij wien het ook zij? Ik houde uwe Operatie voor iets nieuws in de Kunst, maadat dezelve ook in *Leucomen* en *Staphylomen* door Uwel Ed. wordt aanbevolen; in eene volsla-ge *Atrofie* is het natuurlijk. — Ik beloof Uwel Ed. er gebruik van te zullen maken, als zij die oplettendheid verdient, welke Gij er U van voorstelt.

In verwachting van antwoord, teeken ik mij,

Wel Edel Heer!

Uw Dienaar

F. BUCHNER,

Chirurgijn, Oog- en Stads-Breukmeester, te Amsterdam.

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, BETREKKELIJK.

PROEVE VAN AANMERKINGEN OP ZEKER STUK, ONLANG UITGEGEVEN, ONDER DEN TITEL VAN: „ BEOORDEELING MET VERBETERINGEN VAN ALLE DE EVANGELISCHE GEZANGEN, NAAR DE LERE DES „ BIJBELS EN DEN HERVORMDEN GODSDIENST; „ DOOR EEN ZANG- EN DICHTLIEVEND „ GENOOTSCHAP. OPGEDRAGEN AAN „ ALLE DE LEERAREN VAN DEN HERVORMDEN GODSDIENST."

Daar een Zang- en Dichtlievend Genootschap dit Stuk had uitgegeven, verwachtte ik in hetzelve, bij juiste beoordeeling, geene veranderingen, dan die in taal- in spel- in dichtkunde en in andere opzigten tevens verbeteringen zouden zijn. Dan, ik vond mij in deze verwachting veelzins teleurgesteld, en zoo vele aanleiding tot aanmerkingen, zoo op het Voorwerk, als op de Gezangen en daarbij gevoegde Noten zelve, dat ik mij niet kon weerhouden, dezelve aan te teekenen, en eenige als proeven bekend te maken, of het mogte strekken ter overtuiging van des Genootschaps ongeschiktheid tot juiste beoordeeling en verbetering van de Ev. Gezangen; ter waarschuwing van dezen en genen in de Gemeenten, om zich niet door den schoonschijnenden titel van dit Stuk te laten vervoeren tot minachting voor de Ev. Gezangen; ter handhaving van de in deze beoordeeling verdacht gemaakte regtzinnigheid der gemelde Liederen; en eindelijk ter ontdekking van het doel des Genootschaps, zijnde wel, naar deszelfs voorgeven, de *herstelling van 't genoegen en de rust in vele Gemeenten*, en dus *het heil der Kerk*, maar in der daad, blijkens de veelvuldige verdenkingen, beschimpingen en lage vergelijkingen in verscheidene Noten voorkomende, de aanblazing van een twistvuur, 't welk thans in verscheidene Gemeenten gelukkig begint te verflaauwen.

Mijne Aanmerkingen zijn de volgende:

In den *Titel* leest men, dat *naar de le(e)re des Bijbels en den Hervormden Godsdienst* de *Beoorde(e)ling* en de *Verbeteringen* geschieden. Aan de woorden, *naar den Hervormden Godsdienst*, kan, mijns inziens, geen andere zin hier gegeven worden, dan naar de Formulieren van Eenigheid bij het Herv. Kerkgenootschap aangenomen en vastgesteld. Doch in de Noten wordt van dezelve geen woord gerept, dan alleen in die op het 98ste Gezang, alwaar deze Formulieren als aanloopende tegen de leere des Bijbels, en als *instellingen van menschen* verworpen worden.

In de *Opdragt* betuigt het Genootschap niet duister, *zeer te beklagen de verbitteringen in onderscheidene Gemeenten* door voorgaande twistschriften over de Ev. Gezangen *veroorzaakt*, en zegt duidelijk: *ge(e)ne bedilzucht, maar alleen het onderzoeken van alle dingen, en het behouden van het goede*, zijn doel geweest te zijn. Indien deze betuiging opregtelijk gemeend zij, dan vraag ik: waartoe dient dan al dat *verdachtmakende* in de Noten op 't 98ste, 135ste, en in de 3de Noot op het 129ste Gezang? Waartoe al dat *stekelachtige* in de Noten op 't 4de, 28ste, 41ste, 71ste, 106de, 137ste, 181ste en 190ste *Gezangen*? *Waartoe eindelijk dat verachtende* in de Noot op het 177ste Gezang?

't Genootschap schrijft bladz. 2 aan de Ev. Gezangen *vele misslagen en tegenstrijdigheden met onze Leer* toe. Een eenig bewijs voor die stelling, want meer heb ik er niet aangetroffen, wordt in de Noot op het 98ste Gez. aangevoerd, hierin bestaande, dat de uitdrukking in dat Gez. v. 2. Aanschouw het kroost, *thans door den Doop herboren!* ontleend uit het Gebed achter het Doopsformulier bij de Hervormde Gemeente, eene volstrekte onwaarheid is. Maar dit Formulier behoort, zoo wel als het Gebed na het Eten, waar gezegd wordt: *Heere God, hemelsche Vader, wij danken U — inzonderheid dat Gij ons herboren hebt tot de hope van een beter leven, 't welk Gij ons geopenbaard hebt door Uw heilig Evangelium*; tot de Formulieren van Eenigheid, waaruit de regtzinnigheid in de Hervormde Leer moet bewezen worden. Daar nu deze uitdrukking genomen is uit en dus overeenstemt met die Formulieren van Eenigheid, zoo volgt, naar het gevoelen des Genootschaps, 't welk de Ev. Gezangen beoordeelt *naar den Hervormden Godsdienst*, dat deze uit-

uitdrukking is een misslag, en tegenstrijdigheid met onze Leer. Wie bewondert niet de kracht van deze redenering!!

De woorden van eenen vertrouwenden Christen in den mond te leggen van eene gemengde schaar tot een Kerkgenootschap behoorende, is volg. bladz. 5, een gebrek, niet alleen in deze Ev. Gezangen, maar ook *treft men dit gebrek aan in de Psalmen*; in de Psalmen! heilige en door Gods Geest ingegevene Liederen! Wie zoude zulk een gezegde verwacht hebben van Lieden, zich opdoende als voorstanders van regtzinnigheid?

't Genootschap vragende, bladz. 6. *Kan de losbol ook zingen: 'k Heb Jezus lief?* schijnt van oordeel te zijn, dat de Ev. Gezangen ook voor losbollen zijn vervaardigd; en in 't 65ste Gez. den toon veranderd te hebben: *Heb Jezus lief*, zich verbeeldende dat de losbol op die wijze beter zal kunnen medezingen.

't Geen bladz. 7 gezegd wordt van *de Spraakwendingen in veelen der Evangelische Gezangen*, schijnt mij niet ongegrond, voorai als men daarbij vergelijkt de Noot op het 29ste Gezang.

In de Aanmerkingen op de *Gezangen* zelve en de daarbij gevoegde *Noten*, bepaal ik mij alleen tot sommige van de 30 eerste; terwijl ik, de vervelende aanwijzing der groote menigte van *misslagen tegen taal- en spelkunde* vermijdende, het nagaan derzelve aan den deskundigen Lezer overlaat en aanbeveel; mij ten dezen vergenoegende met de volgende algemeene bedenkingen:

Vele spelfouten zijn zekerlijk toe te schrijven aan de *bepaling van* 't Genootschap, om, volg. bladz. 6 en 7, *de enkel(d)e vo(k)aalspelling in de meervoudige woorden* in acht te nemen; hierdoor zal men in meervoudige woorden, welke eene dubbelde e of o vereischen, eene enkelde e of o en dus zoo vele misslagen aantreffen.

Verscheiden taalfeilen zijn ons voorgekomen, welke niet zoo zeer aan onkunde, als wel aan overhaasting en onoplettendheid schijnen toegeschreven te moeten worden; vooral bij de gemaakte Poëtsoonsveranderingen, daar men wel b. v. *Gij* voor *Hij*, *U* voor *Hem* enz. plaatste, maar de werkwoorden, daarop betrekkelijk, onveranderd liet. Dit ziet men al aanstonds in 't 1ste Gez. Coupl. 2., in 't 3de Gez. Coupl. 3. en op vele andere plaatsen meer.

Om niet te uitdoopig te worden, slap ik hier van af,

en haast mij, om uit een aantal aanteekeningen, schier bij ieder der 30 eerste Gezangen gemaakt, eenige weinigen ter proeve op te geven.

2de Gezang 5. Hoe gemakkelijk ware de hier voorkomende grove taalfeil weg te nemen geweest, door de 3 laatste regels dus te stellen: *'t Heelal wordt door Uw' lof vervuld, O God! die zijt, waart, komen zult; En onder ons wilt wonen?*

3de Gez. 3. 't Genootschap verkiest *uw' geliefden*, voor *uwen eigenen*, *uw' eengeboornen Zoon*, niettegenstaande deze verworpene uitdrukkingen veel duidelijker en krachtiger het persoonlijk kenmerk des 2den Persoons aanwijzen. In de Noot zegt men: *De veranderingen in dit Gezang zijn meest gemaakt ter wegneming der spraakwending.* Maar was er ter wegneming van één spraakwending wel, meer dan één verandering noodig? Doch er waren *nog andere redenen, die* 't Genootschap *hier liever niet wilde noemen.* Waren die redenen misschien niet noemenswaardig, dan mogt men die veranderingen ook wel achterwege gelaten hebben. Of ontdekte 't Genootschap in dit Ev. Gez. mogelijk eenen of meer van die *vele misslagen en tegenstrijdigheden met onze Leer*, waarvan het in de Opdragt bladz. 2 goedvond onbewimpeld en in 't algemeen de *Ev. Gezangen te beschuldigen, dan vooral* moest men die redenen niet verzwegen, maar duidelijk genoemd hebben. Daar dit nu noch hier, noch elders geschiedt, schijnt die uitdrukking niet vrij van eenigzins hatelijke verdenking.

4de Gez. 2. *Wie kan zijns naams geheimenis verklaren of ontleden?* Eene noodelooze herhaling en verzwakking van de kracht en nadruk, zoo keurig in 't Ev. Gez. in acht genomen. De geheimenis van Gods naam ligt zoo diep verborgen, dat ze voor ons niet alleen onverklaarbaar, maar ook onontdekbaar is. Veel beter derhalve het afgekeurde: *Wie ontdekken, wie ontleden?* 5. *Veel min het geen wij plegen.* 't Genootschap schijnt van oordeel te zijn, dat wij, dat onze persoonen door den nacht meerder, veel meerder voor Gods oog bedekt worden, dan onze daden, die wij plegen; maar 't voegt er onmiddellijk bij, dat de duisternis *niets* voor Hem dekt. Ging nu dit *veel min* door, dan zoude evenwel deze *meerdere, veel meerdere* bedekking onzer persoonen van dit *niets* moeten worden uitgezonderd. Welk eene tegenspraak van zich zelven in eenen adem! Zegt het Genootschap

ſchap in de Noot: *Het Duitſche Gezang is niet veel en de vertaling beteekent ook niet veel*; zoude men, om ſtraks gegevene redenen, hier niet wel als een derde mogen bijvoegen: *en de verbetering zegt ook niet veel?*

5de Gez. 3. *Behaagden*, volg. de Noot, aan 't Genootſchap *ge(e)ne wae(we)relden als 't zand der zee voor eenvoudige menſchen*; 't zal, denk ik, Dichtkundigen nog minder behagen, op de *ſchepping* van 't *Heelal* aanſtonds de ſchepping van *'t zand der zee* te laten volgen, als verdiende het zand der zee boven alle andere ſchepſelen in hemel of op aarde, als ware het 't Pronkſtuk van alle Gods werken, eene bijzondere melding.

6de Gez. 2. *Geen zonneſtraal ſchoot nog haar licht.* Onzaalkundig, daar, zonneſtraal van 't mannelijk geſlacht zijnde, er ſtaan moest: *zijn licht.* Maar is 't ook wel natuurkundig? Wie weet niet, dat de zonneſtralen geen licht ſchieten, maar zelve beſtaan uit het licht, 't welk door de zon ſtraalswijze geſchoten wordt? Zie daar eene dubbelde verflechting van de natuurlijke uitdrukking: *Geen nieuwe zon ſchoot nog haar licht.* Misſchien heeft de *nieuwheid* der zon niet behaagd, en tot deze verandering aanleiding gegeven. Doch hadde men in acht genomen, dat het Ev. Gez. ons bepaalt tot Gods aanzijn vóór de ſchepping, men zou gedacht hebben aan de zon, die nog zoude geſchapen worden, en bij hare ſchepping met de juiſtſte gepastheid de *nieuwe zon* genoemd mogt worden.

9de Gez. 2. *Was mijn verſtand op 't hoogst gerezen, Meer dan 't ooit van een' Engel wordt*, t. w. gerezen wordt. Maar is dit gerezen worden van 't verſtand eenes Engels wel zuiver Nederduitsch? 5. In een Gezang op *Gods Alwetendheid* wordt: *Uw wijsheid hoedt mij voor het kwade*, als eene verbetering van: *Uw alziend oog ſchrikt m' af van 't kwade*, opgegeven; doch wie zal het er voor aannemen?

10de Gez. 2. *Bereiken*, zonder bijvoeging van 't gene bereikt wordt, is niet welluidende; verkieslijker 't Ev. Gez. *Dan aarde, zee en hemel reiken*, ook omdat door de gemaakte verandering: *Dan hemel, aard en zee*, de kunſtige opklimming van het minder tot het meerder uitgeſtrekte uit het oog verloren wordt. 8. *Uw lieflʼ en magt verheerlijkʼ zich.* Het afgekeurde: *die liefdemagt verheerlijkʼ zich*, is, naar mijne gedachte, veel beter.

12de Gez. 2. *Gij heeft*; hoe naauwkeurig! *Schept*

voor ſchlep! 't Genootſchap zal toch niet aan ſcheppen *haurire*, maar aan ſcheppen *creare* gedacht hebben.

19de Gez. 3. *Schoon g' ook in vuur of water kwaamt*, voor *kwaamt*, maar dan zoude het niet rijmen op *vlam*. Hoe gemakkelijk wordt het rijmen gemaakt, wanneer men, door zulke Dichterlijke vrijheden, de woorden zegen alle taalregels willekeurig verandert! of, gelijk v. 4, nieuwe woorden vormt, als *onveranderbaar*, om op *doodsgevaar* te rijmen! en hoe gemakkelijk hadde men dit kunnen vermijden, door het dus te ſtellen: *Gods trouw is ſteeds onwankelbaar, En zal daar bij u zijn.*

15de Gez. 7. *Dit ſtremt ons onze kleinheid niet, om ons vertrouwen* enz. 't Genootſchap verandert het woord *Dan*, in 't Ev. Gez. oordeelkundig gebezigd, in *Dit*. De duidelijke bedoeling van 't Ev. Gez. is deze: Wanneer wij Gods wijs en goed beſtuur over de kleinſte diertjes, wormen, rupſen enz. derbiedig opmerken, dan hindert ons onze kleinheid niet, om ons vertrouwen te ſtellen op dien God, die zelfs voor zulke geringe ſchepſelen naauwkeurig zorgt. 't Genootſchap ſchijnt de kracht van het hier zoo veel beteekenende woord *Dan* niet gevoeld te hebben, verwerpt hetzelve en zet er *Dit voor in plaats, waardoor de duidelijke zin geheel verduisterd, en de Lezer in verwarring gebragt wordt.* En dat heet dan nog verbeteren!

16de Gez. 5. *Wat is of waar* in plaats van *wat, kan in dezen zin geen* andere *ſtuiting geven*, dan dat men, tegen het taaleigen, zegt, om een rijmwoord te vinden, bedient van de aanvoegende wijze, daar de aantoonende volſtrekt vereischt wordt. En wie zal goedkeuren, een *geheel vers*, om het, volgens de Noot, *meer naar het oorſpronkelijke(ke) te houden*, door één woord te onteren?

17de Gez. 5. *Het zijn voor God ſlechts ligte zaken, Aan zijn verheven doel gelijk, Den rijken* enz. Zoo wordt Gods verheven doel aan ſlechts ligte zaken gelijk geſteld!! Men lette ook op de verbetering der 2 laatſte regels van dit Couplet.

18de Gez. 9. 't Genootſchap ſchijnt ter bewandeling de voorkeus te geven aan *met milden regen beſproeide* boven de *met milden zegen beſtroolde wegen*. 5. *Gij zijt de kracht van 't woelen onzer lusten.* 't Schijnt mij toe, dat niet aan het woelen, maar aan onze lusten deze kracht moet toegeſchreven worden; eene kracht zoo

ſterk,

ſterk, dat zij ons doet woelen, en onze ziel in onrust brengt.

89de Gez. 8. *Opdat Gij ons ten Vader zijt.* Op den wenk in de Noot gegeven *over de in dit Gezang gemaakte veranderingen oordeelende*, betuig ik niet te kunnen begrijpen, hoe een Genootſchap, voor de regtzinnige leer der Hervormde Kerk uitkomende, en nu en dan de Ev. Gezangen als niet of min regtzinnig in verdenking brengende, hier eenen regel in de Ev. Gezangen, die zeker zuiver regtzinnig is, heeft kunnen veranderen in eenen, die niets minder, dan regtzinnig, kan genoemd worden. Of, komt het met de leer der Herv. Kerk overeen, dat wij op God vertrouwen, op Deszelfs beſtelling hopen, in den Godsdienst onzen tijd getrouw beſteden, *opdat* God ons ten Vader zij? Kunnen wij het geloof en de hope oefenen, de heiligheid betrachten, *eer* wij Gods kinderen zijn, en *met oogmerk opdat* God ons ten Vader moge worden? Is dit de leer der Herv. Kerk? Om van het tegengeſtelde overtuigd te worden, leze men het 24ſte Artikel van de Belijdenis des Geloofs. En, gelijk dit gevoelen ſtrijdt tegen onze Formulieren van Eenigheid, zoo ook tegen de Leer des Bijbels, waartoe ik mij alleen beroep op Eph. IV: 10.

90ſte Gez. 1. Laat de Heer VAN ALPHEN dit Gezang met *één* ſpreker aanheffen, en vervolgens *ons* en *wij* gebruiken; wat doet dat hier ter zake? 't Genootſchap beoordeelt immers alleen de Ev. Gezangen, en niet de Gezangen, waaruit dezelve ontleend zijn. Men leze dit geheele Ev. Gez., en men zal bevinden, dat van 't begin tot het einde *wij* en *ons* voorkomen; zijnde hierdoor 't vermeende gebrek in 't Gezang van den Heer VAN ALPHEN reeds door 't Ev. Gez. weggenomen.

91ſte Gez. 9. *Wenſchen, dat Gods raad verbrak.* Ontaalkundig wordt hier het onzijdig werkwoord *brak*, waarbij het onderwerp meer lijdende dan bedrijvende gedacht wordt, verwisſeld tegen het bedrijvend *verbrak*, 't welk hier niet te pas komt. 10. *Wij hebben deze(n) rijmklank moeten veranderen, omdat men niet zeggen kan, de dag gaat te grond*, enz. 't Is zoo, maar 't Ev. Gezang zegt dit ook niet, blijkens het teeken van verkorting of afſnijding, geplaatst achter het woord *een'*, dat is *eenen*, of *op eenen der dagen*. En waar blijft nu de noodzakelijkheid der verandering? Hoe naauwkeurig!

29ste Gez. 7. 't Is vreemd, dat het Genootschap, den laatsten regel veranderende, ook het woord *schenken* niet veranderd heeft; omdat de laatste regel van ieder Couplet nergens, behalve in dit 7de, rijmt, en men door die verandering ook had kunnen vermijden, dat dit woord op zich zelve rijme, *schenken* op *schenken*; welke dubbelde rijmklanken zoo sterk door 't Genootschap worden afgekeurd. Hoe ligtelijk ware dit te veranderen geweest, door te zetten: *Ook alle dingen geven?*

29ste Gez. 4. Wel in de 4 laatste, doch geenszins in de 4 eerste regels, komt mij de gemaakte verandering als verbetering voor. 6. Men ziet duidelijk, dat het Ev. Gez. van de langere tot de kortere tijdperken afdaalt; ik vind daarom geene reden om die rangschikking te breken, door het plaatsen van de *dagen vóór de maanden.*

30ste Gez. 1. Van eene *bloote onderstelling* in 't Ev. Gez. met voorzigtig beleid gekozen: Deez' aarde *zij* een tranendal, verdriet en moeite *zij* het al, wat haar genot den mensch kan geven enz., maakt het Genootschap eene *volstrekte en algemeene stelling*: Deez' aard' *is* ons een tranendal, verdriet en moeite, dit *is* 't al enz. Eene stelling, die wedersproken wordt door de H. Schriften, *op vele plaatsen de aardsche zegeningen hoog verheffende*; door de dagelijksche ondervinding van duizenden, en, dat zonderling is, door 't Genootschap zelve, 't welk, in 't even voorgaande 29ste Gez. de menigte, de verscheidenheid, de aanhoudendheid, het troostende, het vervrolijkende der aardsche zegeningen bezongen hebbende, alle die gezegden in dit 30ste Gez. door gemelde stoute stelling ronduit tegenspreekt. 3. *Het vast geloof aan Gods genâ, Op Jezus bloed val Golgotha, Geeft* enz. Dit duistere, overtollige en wanluidende zou kunnen hersteld en duidelijker gemaakt worden door deze verandering: Het vast geloof aan Gods gena' *Gegrond op* 't bloed van Golgotha, Geeft enz.

Ik sluit mijne Aanmerkingen met de woorden van het Genootschap in het Voorberigt: *Wenschelijk ware het, dat men, in e(e)nen tijd als deze is, zoo vele aanmerkingen op e(e)nen Bundel*, waaraan een Zang- en Dichtlievend Genootschap gearbeid heeft, *niet had behoeven te maken.*

E. E.

IETS, TOT REGT VERSTAND VAN MATTH. XXI: 36.

Wederom zond hij andere dienstknechten, meer (in het getal) dan de eerſten; en zij deden hun desgelijks.

Het regt verſtand van de beelden en teekeningen, waarvan JEZUS zich bediende, om zijnen leerlingen de verborgenheden van zijn Rijk, en zijnen hoorderen hunnen pligt of hun gedrag en toekomſtig lot voor te ſtellen, is ook dan aangenaam, wanneer ſlechts één trek, die het derde van vergelijking en zijne bedoeling in zich bevat, genoegzaam is, om wel begrepen te worden.

Vooral is het noodig, in die Gelijkenisſen, welke eene bijna geheele overbrenging toelaten, elken trek derzelven wel te verſtaan, ten einde in de overbrenging niet te dwalen, of ſlechts voor ſieraad aan te zien hetgene bedoeling heeft.

Onder die Gelijkenisſen, welker verſchillende trekken voor overbrenging vatbaar zijn, behoort ook die ſchoone Gelijkenis, MATTH. XXI: 33—41, waarvoor de ſtofſe door JEZUS reeds uit JES. V: 1—6 ontleend kan zijn, en waarvan trekken in PS. LXXX voorkomen.

Vs. 36 trok derhalve mijne aandacht tot zich, en het kwam mij der moeite waardig voor, te onderzoeken, of de verklaring, die onze vertaling door invulling van de woorden, *in getal*, aan πλειονας των πρωτων geeft, de regte zij?

Natuurlijk moeten wij bij de aandachtige overweging van dezen trek in de teekening vragen: waartoe *meer* dienstknechten *in getal* gezonden? daar toch de eigenaar zijne pachters niet met geweld tot hunnen pligt wilde brengen, gelijk uit de voortgezette pogingen in het zenden van zijnen Zoon blijkt.

Het kwam mij dus voor, dat het beter ware, eene andere verklaring aan πλειονας των πρωτων te geven, en wel die van *meerder*, *hooger in rang*, *voortreffelijker*. In die beteekenis komt het woord meermalen voor; men denke onder vele plaatſen ſlechts aan Hoofdſt. VI: 25. *Is het leven niet meer* (niet waardiger) *dan het voedſel? en het ligchaam dan de kleeding?*

Deze trek vertoont ons dan *aan de eene zijde* den rijkdom en het aanzien van dien eigenaar des wijngaards, als hebbende niet alleen vele bedienden, maar zelfs van onderſcheiden rang: zoodat ſommigen ſlechts gemeene ſlaven waren, anderen echter als opzieners boven hen verheven; mogelijk anderen nog bepaaldelijk tot *huis*ſelijke dienſten geſchikt, en met een bijzonder vertrouwen vereerd. Terwijl wij *aan den anderen kant* uit dezen trek zien, waaraan die goedaardige eigenaar de behandeling, het eerſte gezantſchap aangedaan, toeſchreef: namelijk aan wantrouwen aan de echtheid der bezending — aan het denkbeeld, dat die eiſchers der pacht trouweloose wegloopers mogten zijn, die den naam des eigenaars misbruikten, om zich met die te betalen pacht te verrijken.

Eene bezending van bedienden van hooger rang was dan geſchikt, om dien twijfel voor te komen, en tevens zulk eene behandeling van dezelve. En daar ook deze niet beter bejegend werden, vatten wij nu, waarom hij tot de zending van zijnen Zoon beſluit, met bijvoeging, *dien zullen zij ontzien*, eerbiedigen als mijnen gezant; naardien omtrent Hem geene verdenking van bedrog kon plaats hebben.

De overbrenging van dezen trek zal dan ook natuurlijker en met de geſchiedenis overeenkomſtiger zijn. Want ook hierin onderſcheidt deze Gelijkenis zich van andere, die ſlechts in zeker derde overgebragt kunnen worden, dat bijna elke trek voor toepaſſing vatbaar is.

In de overbrenging dan zal de meerderheid van volgende gezanten boven de voorgaanden beſtaan in de meer duidelijke ontdekkingen, welke zij mededeelden, omtrent het Koningrijk der Hemelen. In dien zin toch wordt voorzeker JOANNES DE DOOPER door JEZUS aangekondigd, als de voortreffelijkſte der uit vrouwen geborenen, voor zoo veel hij vroegere Godsgezanten overtrof, in het meer opgehelderd en bepaalder onderrigt; dat hij boven zijne voorgangers, als wegbereider van den Christus, gaf. En in dien zin dus kunnen de Godsgezanten, welke, na den dood van JOAS, den 8ſten Koning over *Juda*, hebben geleerd en aan het heil des volks gearbeid, beſchouwd worden, meerder te zijn, dan hunne voorgangers.

En dan ziet men in de Gelijkenis dezelfde opklim-

ming

ming als in de handelwijs van God met zijn volk. Eerst zond de Eigenaar slechts knechten, op zijn hoogst, opzieners over de slaven; vervolgens bedienden van den hoogsten rang, die tot zijn gevolg behoorden en dat uitmaakten; en eindelijk den hoogsten Gezant, dien hij zenden kon — zijn' Zoon. Gelijk zoo ook God trapswijze het plan der verlossing heeft ontwikkeld, en latere Godsgezanten al meer en meer, dan vorigen, konden mededeelen; terwijl eindelijk Hij gezonden werd, die ons zoo den Vader verklaarde, als niemand Hem verklaard heeft, en van wien een JOANNES DE DOOPER met den diepsten eerbied sprak, als zelve niet waardig zijnde, den schoenriem zijner voeten te ontbinden. Terwijl ook J. CHRISTUS, als zoodanig, alle Godsgezanten overtrof, zoo in den toon, waarop hij sprak, als door de wonderen, die hij verrigtte, zoo dat alleen boosheid hem kon miskennen en mishandelen; doch waaruit tevens bleek, uit welk een beginsel de mishandeling, vroegeren Godsgezanten aangedaan, was voortgevloeid.

Het verwonderde mij, dat ik bij de Uitleggers, die ik kon raadplegen, deze uitlegging, die mij zoo natuurlijk voorkomt, niet gevonden heb, daar allen aan eene meerderheid *in getal* denken; offchoon het mij meer verwonderen zal, zoo nergens deze mijne aanmerking te vinden mogt zijn.

Zonnemeer, ALBERT GOEDKOOP, *Pred.*
den 3 December 1808.

WAARNEMINGEN VAN DEN HEERE HUFELAND, AANGAANDE DE TREFFELIJKE GENEZENDE VERMOGENS VAN DE SABINA, OF ZEVENBOOM, IN DE JICHT; EN VAN HET MEZEREUM, OF DE GAROUSCHORS, IN DE LANGDURIGE PIJNEN IN HET GEBEENTE DER VENERISCHE LIJDERS.

Behalve de aanmerkelijke uitwerkingen, welke de Zevenboom op de Waterwegen en op de Baarmoeder te wege brengt, verdient deszelfs heilzame werking in de jichtziekten alle aandacht; waardien dezelve dikwijls eene

eene ſpoedige hulpe aanbrengt, in zoodanige gevallen, in welke de werkzaamſte bereidingen van *Guajak*, Spiesglas, en van Kwik, te vergeefs waren voorgeſchreven. Niet alleen de ſichtpijnen der ledematen, maar ook de hardnekkigſte ſolteringen der Buik- en der Borstpijnen van deze klaſſe, laten zich door het aanhoudend gebruik van dit heerlijk middel herſtellen, zonder dat de werking der maag of der darmen daarbij eenig nadeel lijde. Alleen moet men letten op de ſterke werking dezes middels op de Waterwegen, waarin het veel van den aard der Spaanſchevliegen heeft, zoodat hetzelve, in te groote giften aangewend, de geweldigſte Strangurie, Nierpijnen, ja Bloedwateren en ontſteking der Blaas, gelijk ook, *bij* de Vrouwen, geweldige Bloedvloeijingen kan verwekken. Men vindt dit middel zeer werkzaam in afkookſel, gelijk ook in poeder, van eene *halve* tot eene geheele ſcrupel dagelijks. Het best werkt intusſchen dit middel in de gedaante zijner wezenlijke Olie, onder welke het ongetwijfeld eene der krachtigſte ſtoffen is van den geheelen geneeskundigen toeſtel. Dan, onder deze gedaante, is hetzelve ook eene zeer gevaarlijke, die, door misbruik, ligt doodelijke toevallen kan te wege brengen. *Eén drup, met zuiker gewreven, en daarvan de eene helft des morgens en de andere des avonds ingegeven*, is in den beginne voldoende; kunnende men allengskens, doch ſteeds met voorzigtigheid, hooger opklimmen.

Ja een ander zeer lastig, in de Praktijk dikwijls voorkomend toeval, te weten, in de geweldige Beenpijnen, die, na het wegnemen der overige veneriſche toevallen, overblijven, en die de werking der Kwik- en andere middelen te leur ſtellen, kan men niets beters doen, dan gebruik te maken van den Garou of Mezereum. Niet alleen brengt dit middel hulp aan in enkele Beenpijnen van dit ſlag, maar onder deszelfs gebruik verdwijnen *ook* de Beenknobbels. Gedurende de Mercuriaalkuur van zoodanige gevallen, in welke de ziekte het gebeente voornamelijk aandoet, ondersteunt en bekort ook het inwendig gebruik van dezen bast de werking der Kwikmiddelen. Nog onlangs (1807) werd de Heer HUFELAND bij een Zieken geroepen, die reeds lang de folterendſte pijnen, die bijna tot zinneloosheid ſteegen, aan het gebeente des Hoofds geleden had, met zoodanig een gevolg, dat de beenderen reeds met zwarte knob-

knobbels bezet waren, en er zich teekenen van drukking op het Herſengeſtel begonnen op te doen, door de werking van aan den binnenkant des Schedels verwekte Beenknobbels. De krachtigſte Kwik- en Narcotiſche middelen deden geenerlei uitwerking meer: terwijl de afnemende krachten des Lijders een niet verre afzijnden dood deden vreezen. Of dit ongemak van een ſichtigen aard ware, dan of men het als eene Veneriſche Naziekte moest beſchouwen, zulks was duister. In dezen hoogen nood ſchreef men een afkookſel van een half lood Garoubast met Althaeawortel voor, om dagelijks te gebruiken: terwijl het gebruik van den Koortsbast, dien men, tot ondersteuning der krachten, reeds voor lang had aangewend, werd voortgezet. Na verloop van zes dagen beſpeurde men beterſchap, die, nadat het middel vier weken lang was gebruikt, in eene volkomene herſtelling eindigde.

BIJZONDERHEDEN WEGENS HET EILAND MAJORKA.

(Overgenomen uit *Voyage dans les Iles Baléares & Pithiuſes, par* M. GRASSET DE ST. SAUVEUR.)

Over het algemeen genomen, is het klimaat van dit Middellandzeeſche Eiland gematigd. Zeewinden verkoelen de lucht in den zomer; doch ſomtijds geſchiedt het ook in den winter, dat de Noordewind het vlakke land merkelijk verkoelt, en de olijfbooinen op de bergen ontwortelt. Het krielt op het Eiland van diepe gaten, van drooge putten, door de natuur gegraven, die de ontlasting der ontbrandbare lucht bevorderen, en het hunne toebrengen ter voorkominge van aardbevingen, welke er, inderdaad, bij menſchen geheugen niet zijn voorgevallen.

Rijke metaalmijnen vindt men op het Eiland niet; men heeft er eenen aanvang gemaakt met het bewerken van eene Koolmijn, die van te meer waarde is, naar gelange het hout ſchaarſcher wordt. Overvloed vindt men er van marmer, hardſteen, kalk, en lei, van welke geenerlei gebruik wordt gemaakt. De kruidkunde zoude er kunnen verrijkt worden met vele planten, elders onbekend. Vergiftige dieren zijn er zeldzaam.

Min-

Minder vast is de grond in de vlakte dan op de bergen. Beter is dezelve geschikt voor weilanden dan voor koorn, waarvan op verscheiden plaatsen de zaden verrotten door den overvloed van water, waarvan de ontlasting wordt verwaarloosd, die, over het algemeen, met kleine moeite konde bewerkt worden.

De poel *le Prat*, anderhalve mijl van *Palma*, de hoofdstad van het Eiland, gelegen, wasemt dampen uit, die de geheele landstreek onbebouwd en onbewoond maken. Door het doen afloopen van dit water in de zee, digt daarbij gelegen, zoude dit land gezonder worden. Dit zoude ook het geval zijn van het uitgestrekte moeras, *Albufera* genoemd, welks stinkende uitwasemingen zoo gevaarlijk zijn, dat zij ten gevolge gehad hebben de ontvolking van de nabij gelegene stad *Alcudia*, voormaals de mededingster van *Palma*, en die tegenwoordig niet meer dan achthonderd inwoners bevat, terwijl men er dorpen ontmoet, als *Santagni* en *Arta*, van welke het eene zes, het andere zevenduizend inwoners bevat.

In zulk een slechten staat is de akkerbouw, zoo schaarsch is er de mest, en zoo gebrekkig zijn de ploegtuigen, dat de koornoogst niet toereikende is tot gebruik der eilanderen, die zelfs het kweeken van Mais verwaarloozen, die er volmaakt wel zoude slagen. Meer werks maken zij van vruchtboomen. Zeer gelukkig tieren de Moerbezieboomen op *Majorka*; met meer beleids in het behandelen van dezelve zoude de Zijdeteelt er aanmerkelijk kunnen uitgebreid worden. Eveneens is het gelegen met de olie, indien de Olijfboomen, die een derde gedeelte van het Eiland bedekken, kunstiger behandeld werden. Voorts zoude het kweeken van Oranje- en Citroenboomen, wier vruchten het voornaamste artikel van verzending van *Majorka* uitmaken, tot grooter volmaaktheid kunnen gebragt worden. Tot het planten van den Wijngaard zoude ook veel gronds kunnen dienen, die thans onvruchtbaar ligt. In den tegenwoordigen toestand levert het eiland: eene zeer goede soort van dagelijkschen drinkwijn.

Het hoornvee van het Eiland is klein, doch genoeg tot gebruik der opgezetenen; dit geldt ook omtrent de paarden; maar de muilezels zijn zeer kloek. Gevogelte is er in genoegzamen overvloed, behalve de eendvogels en ganzen, die van de eilanders niet gegeten worden. De duiven zijn er meer menigvuldig. Geen ander dan klein wild

wild is op *Majorka* bekend. De visschers steken niet diep in zee; visch is er niet zeer gemeen.

Palma, de hoofdstad van het Eiland, heeft slechts eene kleine haven met twee timmerwerven. Hare vestingwerken zouden geen lang beleg kunnen verduren. De Kapitein-Generaal van het Eiland en een Intendant houden hier hun gewoon verblijf. Het paleis van den Gouverneur is groot, maar slecht verdeeld. De hoofdkerk is van eene fraaije Gothische bouworde. Van dezelfde soort is het Stadshuis; in eene van zijne zalen hebben de Aartsbisschop van *Sevilie*, een geboren *Majorkaan*, en de Bisschop van *Majorka*, eene teekenschool ten dienste van jonge lieden aangelegd (*). In de stad is eene Huishoudelijke Maatschappij opgerigt, wier werkzaamheden veel nuts aan het Eiland doen. Niets wonderlings bevat de aanleg der Inquisitie, dan de tegenwoordige zachtheid van deze eertijds zoo geduchte regtbank. De straten van *Palma* zijn slordig gevloerd, de pleinen zeer onregelmatig, openbare wandelingen zoo goed als geene. Het Stadshuis verdient de opmerking der reizigers, van wege zijne bouworde en beeldwerk. De zaal van den Schouwburg is in een vrij goeden smaak; de decoratien zijn van geene beduidenis, en de stukken, die er vertoond worden, daaraan evenredig.

De geheele bevolking van *Majorka* bedraagt niet boven de honderd zesëndertigduizend zielen, en onder deze drieëndertigduizend voor *Palma*. Van het eerste getal aftrekkende tweeënvijftigduizend vrouwen en zevenentwintigduizend kinderen, bekomt men slechts zevenenvijftigduizend inwoners, van welke nog moeten worden afgetrokken veertienduizend tweehonderd vijftig oude lieden en zwakken, waardoor het getal der mannen in de kracht van hun leven en in staat om te werken wordt gebragt op tweeënveertigduizend zevenhonderd vijftig, onder welke men tweeduizend vijfenvijftig Kerkelijken en Monniken telt.

(*) Dit werd tusschen de jaren 1801—5 geschreven.

OPMERKINGEN, IN HET LANDSCHAP ENTRE MINHO E DOURO GEMAAKT.

(Uit de *Voyage en Portugal* van den Graaf VAN HOFFMANNSEGG.)

In het Landſchap *Entre Minho e Douro* verdient de verpligtende en belangelooze gastvrijheid der Bewoneren van de oevers der *Homen* met vurigen dank vermeld te worden. Men vindt zich daar verplaatst in een nieuw *Arcadia*, omringd door ontoegangelijke bergen; de Reiziger wordt aldaar ontvangen met een onbepaald vertrouwen en onaflatende verpligtende bejegening.

Ten aanziene van het Landſchap in 't algemeen levert het Zuiden van *Europa* geen land op, waar, onder eene gematigde, ſchoon eenigzins warme luchtſtreek, zoo vele valleijen gevonden worden, beſchaduwd door het ſchoonſte geboomte en bewaterd door de helderſte ſtroomen, — waar ook de bebouwing van den grond en de woelige werkzaamheid der talrijke Inwoneren zich vereenigen met de bekoorlijkheden der Natuur; onbeſchrijflijk groot is de minzame inborst der Bewoneren van dien verrukkelijk bevalligen oord.

Minho, met de andere Gewesten vergeleken, bevat een opmerkelijk aantal Steden en Dorpen. Een gedeelte der bevolking is echter verſpreid in afzonderlijk ſtaande huizen. Daar zijn *Conçelhos* (gelijk men ze noemt) van tweeduizend, ja zelfs vijfduizend Familien, bevattende de afgeſcheidene woningen, op eenigen afſtand van de Steden. Deze bijzonderheid maakt eene der grootſte aangenaamheden alhier uit. Wanneer men eene dezer rijke valleijen bereikt heeft, reist men ſteeds voort in 't midden van menſchen; de eene woning volgt op de andere; eene aanhoudende ſchaduw van het geboomte dekt den reiziger tegen het ſteken der zonne, en heldere beekjes verſpreiden eene verfriſchende koelte, die op dezen graad van breedte gevoeld wordt met een genoegen, onbekend aan de bewoners van Noordelijker Gewesten. — De ſchoone vlakten in het Zuiden van *Europa*, bij voorbeeld die van *Italie*, ontleenen hare bekoorlijkheden van de hand der Kunst. Het *Appenijnſche* gebergte, wanneer men eenige weinige valleijen uitzondert, levert eene ſombere en eenzelvige vertooning op; en de bovenſte gedeelten van *Italie* en het Zuiden van *Frankrijk* trekken te zeer naar het Noorden. — Volgens de beſchrijving van oude en hedendaagſche Reizigers, moet het overheerlijk *Tempe* op eene dezer verrukkelijke valleijen van de *Minho* geleken hebben.

UIT

HET FAMILIE-PORTRET.

Een belangrijk Verhaal.

In den jare 1780 deed ik eene reis door *Neder-Vendomois*, eene bekoorlijke landstreek, door de beminnaars der schoone natuur niet genoeg bezocht. Terwijl ik mij verlustigde in de beschouwing van de lagchende landstreken, de schilderachtige en afwisselende gezigten, welke deze bevallige vallei van de *Loir* onophoudelijk der bewondering des reizigers aanbiedt, vlood de dag ongemerkt henen, en ik zag mij van den nacht verrast, op eene plaats, die mij onbekend was. Ik volgde het pad, op hetwelk ik was geraakt, niet wetende, werwaarts het mij zoude voeren.

Nog geen vierendeel uurs was ik gevorderd, of ik kwam aan een klein dorp, van boomen en weilanden omringd, en op het hangen van eenen heuvel gelegen. Ik verlangde naar rust, en zag aan alle kanten naar eene schuilplaats uit, toen ik, midden in het dorp, een huis ontdekte, dat geheel nieuw was en er wel uitzag. Ik besloot om er in te gaan en herberging te verzoeken. In eene zeer zindelijk gemeubeleerde kamer vond ik eene jonge boerin, die, zonder schoon te zijn, een zeer open en gelukkig gelaat vertoonde; het kolorriet der jeugd en der gezondheid blonk op hare kaken, en de lach der vergenoegdheid op hare koraalroode lippen. Een man van vier- of vijfentwintig jaren zat naast haar, houdende een kind op zijne knieën, op hetwelk hij een vaderlijk oog hield gevestigd.

Ik verhaalde mijn geval aan het kleine huisgezin, en straks waren man en vrouw op de been om mij wél te ontvangen. In een oogenblik was mijn boersche maaltijd gereed, en werd opgedischt met eene zindelijkheid, die den eetlust, het gevolg der vermoeijenisse van den dag, nog vermeerderde. Welhaast geraakte ik in gesprek met den jongen man, die naast mij zat, en alle mijne vragen met eene gulheid en openhartigheid beantwoordde, welke men zelden, zelfs op een dorp, ontmoet.

Al pratende, liet ik mijne oogen rondweiden, en konde mijne verwondering niet verbergen, toen ik eene schilderij ontdekte, verbeeldende een man, die eenigzins bejaard was, met het *kruis van* ST. LODEWIJK versierd. — „ Lieve!" zeide ik tot den jongen boer, „ zulk eene schilderij had ik niet verwacht, hier „ te zullen vinden." — „ Zij behoorde ook niet hier te

hartelijk biddende, den beschermer der ongelukkigen te willen sparen. 's Anderendaags vroeg ik wederom naar het Kasteel, om naar den toestand van den Heere DE MORANGE te vernemen; men antwoordt mij, dat hij 's nachts overleden was. Ik zal niet ondernemen, u mijne droefheid en hartzeer te beschrijven; ik verloor alles. Diep bedroefd keerde ik naar huis, de ziel des braven mans bezwerende, voor den armen JULIEN te bidden.

Na verloop van veertien dagen vernam ik, dat zijne afgenamen in het Kasteel waren gekomen, en dat alle de huisgeraden, weleer den Heere DE MORANGE hebbende toebehoord, verkocht werden. Nieuwsgierigheid lokte mij, gelijk vele anderen, naar de verkooping. Alle de huisgeraden mijns weldoeners zag ik in vreemde handen overgaan, en de tranen liepen mij over de wangen, ziende de nicht en den neef dit tooneel met de koudste ongevoeligheid aanschouwen. En nogtans had hij bij zijn leven hen met weldaden overladen, en liet hun een jaarlijksch inkomen na van twintig-duizend livres. Zij verkochten alles, wat er in huis was. Ach! hadt ik zulk een goeden oom gehad, ik zoude, uit eerbied voor zijne nagedachtenis, alles gehouden hebben.

Ik was er een half uur geweest, en stond op het punt van henen te gaan, toen ik hoorde roepen: *Een een de schilderij, vier francs, vijf livres!* ... Ik kijk naar de schilderij: wat zie ik? het portret van hunnen oom, van hunnen weldoener! *Mijn hart neep mij toe; ik schreide als een kind. Ik ben wel arm, zeide ik tot mijzelven; zes francs is al wat ik bezit. Maar dit portret, het portret van den man, die mij geholpen, mij beschermd heeft! ... Neen, neen! het zal in geene vreemde handen komen!* Ik bied op tot zes francs, en word kooper van de schilderij.

Met verrukking neem ik haar van den wand, en konde niet nalaten dien mond te kussen, die mij zoo dikmaals minzaam had toegelagchen; die handen, die zoo dikmaals zich hadden geopend om mij te helpen. Ik bragt het portret in mijn' kleinen kelder, dien het zoude verfrigten. Onder het dragen verwonderde ik mij over de zwaarte. Ik wilde het aan den wand hangen; doch de spijker brak, en het portret viel. Voorzigtig nam ik het op; het was van achteren een weinig beschadigd, en er rolde een pakje van achter het doek. Ik raapte het rolletje op; ik opende het, en, oordeel over mijne verbaasdheid, toen ik vijfentwintig dubbele louizen voor mijne oogen zag! Nog naauwkeuriger onderzocht ik de schilderij, en zag, dat zij van achteren met een dubbel doek bekleed was, hetwelk ik losmaakte, en onder hetwelk ik eene somme van duizend louizen vond, even als de voorgaande tusschen het dubbele doek opgerold.

o Hemel! riep ik uit, van vreugde rondom mijnen schat dansende en springende. Nu ben ik een rijk man! Ik zal met COLETTE trouwen! Welk een geluk!... Die goede Mijnheer DE MORANGE! hij vergenoegde zich niet met mij bij zijn leven wel te doen; hij doet het nog na zijnen dood. Hoe wel gelijkt hem dit portret! Ja, hij is het!...

Intusschen had ik een pijnigenden inval. Komt mij dat geld wel toe? Men heeft, wel is waar, dit portret aan mij verkocht; maar zoude men het wel voor zes francs hebben afgestaan, hadde men geweten dat het eene somme van duizend louizen bevatte? Neen! neen! dit geld komt mij niet toe; ik moet het aan de erfgenamen van Mijnheer DE MORANGE brengen. Arme COLETTE! ik zal niet met u trouwen.

Terwijl ik mij met deze treurige overdenkingen bezig hield, zag ik een briefje, zorgvuldig gevouwen, op den grond liggen. Ik raapte het op, opende het, en las de volgende woorden:

Ik ken mijne erfgenamen; zij zullen het portret van hunnen weldoener verkoopen; mij zelven zouden zij verkoopen, zoo zij maar konden. Indien zij ondankbaar genoeg zijn, zich van deze schilderij te ontdoen, zal de somme, welke dezelve bevat, voor den kooper zijn. Mogt zij in goede handen vallen!

CHARLES DE MORANGE.

Dit briefje gaf mij het leven weder. Ik kan dan dit alles in eere en deugd voor mij houden! Ik zal met COLETTE trouwen! — 's Anderendaags, met het aanbreken van den dag, vlieg ik naar SEBASTIAAN. — Wat komt gij hier doen? vraagt mij de hoevenaar met eene forsche stem en stuursch gelaat. — Ik kom u spreken. — Ik heb u niets te zeggen. — Gij zijt er wel trotsch op, dat gij eene kleine landhoeve bezit. — Wat noemt gij eene kleine landhoeve? Een arme duivel, die geen duit in de wereld heeft.... — Gij hebt niet in mijn kas gezien. — Dat geloof ik wel, het is al lang verleden dat gij zelf er niet in gezien hebt. — Met dit alles, indien gij mij uwe boerderij wilt verkoopen, zal ik misschien dezelve even zoo goed als een ander betalen. — Met woorden ongetwijfeld! — Met goede louizen, vader SEBASTIAAN! met goede louizen, zeg ik u. — Wel nu, ik vat u bij uw woord; ik zal u zelfs een koopje geven. — Hoe veel vraagt gij? — Eene beuzeling! twaalf-duizend francs. — Zij is verkocht. — Wilt gij met mij bij den Notaris gaan? vervolgde SEBASTIAAN, nog al met mij den spot drijvende. — Zeer gaarne; laten wij er henen gaan.

De goede man wil zich ten mijnen koste vermaken; wij gaan

te zamen bij den Notaris van het dorp. Mijnheer de Notaris, zegt SEBASTIAAN, zie hier een jong Sinjeur, die mijne boerderij van mij wil koopen en met gereed geld betalen; doe ons het vermaak, het koopkontrakt op te ſtellen. Bij den Notaris was dit niet eenen doove gezegd. In een oogenblik was het papier gereed, en SEBASTIAAN onderteekende het. Op mijne beurt onderteeken ik het, tot groote verwondering van SEBASTIAAN en den Notaris. JULIEN! zegt de Notaris, onderteekenen is niet genoeg; er moet ook betaald worden. —— Daar heb je nu den man! zegt SEBASTIAAN, ſchaterende van lagchen. —— Het is zoo; 't is wat duur, hernam ik. —— Er moet geld wezen! geld moet er wezen! —— Twaalf-duizend francs! Op dit oogenblik? Gun mij eenige dagen uitſtel! —— Neen, neen! geen crediet! gereed geld moet er zijn! —— Gij zult het hebben, maar op voorwaarde, dat Mijnheer de Notaris een tweede klein kontrakt opſtelle, waarbij SEBASTIAAN zich verbinde, COLETTE aan mij te zullen geven, zoo dra ik betaald heb. —— O! is het anders niet! dat kan ik ligt doen, zegt de boevenaar lagchende, daar waag ik niet veel mede.

Thans haal ik de twaalf-duizend francs in mooije dubbele louizen uit mijn zak, en leg met eene fiere houding dezelve op de tafel. Welk eene verbaasdheid! SEBASTIAAN en de Notaris ſtaan een oogenblik met den mond vol tanden, en meenen dat zij droomen. Ik verhaal hun de historie van de ſchilderij, en vertoon hun tevens het briefje van Mijnheer DE MORANGE, welk mij den eigendom van vierentwintig-duizend francs verzekerde. —— Mijnheer JULIEN, zeide de Notaris, zijn hoed afnemende, ik neem inderdaad zeer veel deel in hetgene u wedervaren is. Ik ben geheel tot uwen dienst, en ik hoop, dat... —— Mijnheer JULIEN, zeide de boevenaar, eene diepe buiging voor mij makende, ik heb altijd zeer veel achting voor u gehad, dat verzeker ik u. Ik heb altijd gezegd, dat gij een brave jongen waart, dat gij wel door de wereld zoudt komen, en ik hoop, dat...

Het huwelijkskontrakt wordt terſtond gereed gemaakt, en weinige dagen daarna trouwde ik met COLETTE. Welhaast vloog het gerucht hiervan door het ganſche land; iedereen was er mede in zijn ſchik, behalve evenwel de erfgenamen van Mijnheer DE MORANGE. Zij beweerden, dat het geld mij niet toekwam, omdat zij alleen de ſchilderij hadden willen verkoopen. Zij deden mij proces aan; maar het briefje van mijnen weldoener deed het mij winnen. De neef en de nicht werden verwezen in de kosten, en elk dreef den ſpot met hunne ondankbaarheid en gierigheid. Sints twee jaren ben ik nu met COLETTE gehuwd; en deze zijn mij zoo kort gevallen, alsof het twee dagen waren. Wij hebben mijnen ſchoonvader op de beer-

de-

derij gelaten, en dit huis gebouwd, alwaar wij zeer gelukkig leven van de voordeelen van eenen handel, die alle dagen uitgebreider wordt, omdat wij eerlijke lieden zijn.

In deze kamer heb ik het portret van den goeden Heer DE MORANGE opgehangen; het zal er, zoo lang wij leven, blijven hangen. Onze kinderen zullen wij inprenten, den veroorzaker van ons klein vermogen te beminnen en te eerbiedigen. Zie eens, Mijnheer! welk eene goedheid straalt er uit zijn gelaat! Hoe kijkt hij ons aan! Men zou zeggen, dat hij van genoegen lagcht op het zien van onzen voorspoed, of op het hooren van den lof, dien mijne dankbaarheid hem toezwaait. ——

Aldus luidde het verhaal van den goeden JULIEN. Deze gebeurtenis was mij belangrijk; mijn wensch is, dat dezelve mijne Lezers aangenaam zijn zal, en dat Erfgenamen er uit zullen leeren, achter hunne Familie-portretten te kijken, voordat zij dezelve te koop veilen.

EEN TIENTAL ANECDOTEN UIT DE OUDE EN LATERE GESCHIEDENIS.

TITUS ANTONINUS, naderhand PIUS bijgenaamd, eer hij *Roomsch Keizer* werd, als Bevelhebber van *Azie* te *Smyrna* gekomen zijnde, betrok daar het huis van den *Sophist* POLEMON, het schoonste van de stad; dewijl de eigenaar afwezig was. Deze terug gekeerd zijnde, en zijn huis bezet vindende, maakte daarover zulk een geweld, dat ANTONIJN het, in den nacht, verliet, en een ander zocht. Als hij nu reeds *Keizer* was, kwam POLEMON te *Rome*, en was onbeschaamd genoeg, om zich aan hem te laten voorstellen. De Vorst vergenoegde zich met hem aan het gebeurde te *Smyrna*, op eene edele en zachte wijze, te herinneren, door te bevelen, dat men hem een verblijf in het Keizerlijk paleis zou aanwijzen, en te verbieden, *dat men hem van daar zou verdrijven.* —— Kort daarnaa kwam zich een Tooneelspeler beklagen, dat POLEMON hem, bij klaren dage, van het tooneel gejaagd had. *Hij heeft mij zelf* (antwoordde ANTONINUS) *wel, in het hart van den nacht, uit het huis gejaagd, en toch heb ik hem hierover geene moeite gemaakt.*

De Wijsgeer SOCRATES is zeer beroemd, wegens zijne gemaatigdheid. Zie hier daarvan eenige trekken. — Op zekeren tijd, in 't bijzijn zijner leerlingen, door iemand zeer kwalijk bejegend wordende, spoorden zij hem aan, om daarover zijne gevoeligheid te toonen. *Hoe!* (vroeg hij daarop) *zouden wij ons driftig maken, als ons iemand ontmoette, die mij welge-*

maakt van Agthaam was; dan wist? Zoo neen: waarom zal dat, die eene misnaakte ziel heeft, ónze gramschap dan opvatten? — Als hem, bij eene andere gelegenheid, een kwaadaardige, al scheldend en lasterend, naliep, en men hem vroeg, hoe hij dit dulden kon, antwoordde hij: *De man heeft een verkoorden voor; hij ziet mij voor een anderen aan; ik ben immers een geheel ander mensch, dan waarvoor hij mij tracht te houden. Zoo hij mij wel kende, zou hij mij niet schelden.* — *Gij zijt een ezel*, (zeide eens iemand tot hem.) *Gij hebt gelijk*, (antwoordde hij) *want gij verpligt mij, om den last van uw onverstand en onbescheid te dragen, en dat is ezelswerk.* — Als hem een ander een zwaren slag op 't hoofd gaf, vergenoegde hij zich met enkel te zeggen: *Het ware te wenschen, dat men wist, wanneer men met een helmet moest gaan:* en, als hij eens ernstig op zijnen Zoon verstoord was, zeide hij: *Ik zal u slaan, zoo ik niet toornig ware.*

Eene beruchte *Atheensche* Ligtekooi pochte tegen den beroemden Wijsgeer, van wien wij zoo even spraken, *dat zij* meer invloed op de menschen had, dan hij met alle zijne lessen, en dat het haar geringe moeite koste, aan zijne leerlingen van hem af te trekken, terwijl hij zeer bezwaarlijk éénen van de velen, die haar aanhingen, van haar afvallig kon maken. *Dat geloof ik waarlijk wel;* (antwoordde hij) *gij zijt ook uwe winnaars van eene steilte naar beneden, en ik moet er hen tegen op trekken.*

ARISTIPPUS en ANACHARSIS, twee vrienden, waren in onmin geraakt. „Waar is nu de vriendschap, (vroeg iemand aan den eersten) waarvan gij altijd den mond zoo vol hadt?" — „Zij huimert wat, (was 't antwoord), maar ik ga ze wekken," en terstond ijlde hij naar den laatsten. Bij hem zijnde gekomen, berstte hij uit: „Och ANACHARSIS! ben ik dan zoo ongelukkig en ongeneeslijk, dat gij het verloren moeite rekent, mij wegens mijnen pligt te komen vermanen?" — „Och ARISTIPPUS! (hernam de ander) gelijk gij mij in verstand overtreft, zoo gaat gij mij ook in deugd te boven. Ik had eer bij u behooren te komen, dan gij bij mij."

NIGER was *Romeinsch Keizer* geworden, en aanstonds wilde een vleijer over hem eene lofrede houden. „Houd die (zeide de Vorst) over MARIUS, HANNIBAL, of eenigen anderen beroemden Veldoversten, opdat wij, uit de herinnering van 't geen zij gedaan hebben, leeren mogen, wat wij doen moeten. Eene lofrede over een levenden, en vooral over eenen *Keizer*, is spotternij. Zij strekt niet om hem te prijzen, maar om hem te vleijen, opdat hij ons eenige gunst

„be-